Thortsen

Thortsen, Carl Adolph, 1798—1878, Skolemand, Forfatter. F. 22. Dec. 1798 i Kbh. (Petri), d. 3. Aug. 1878 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Silke- og Klædehandler, senere Stadshauptmand Bernhard T. (1756—1837) og Frederikke Dorothea Karberg (ca. 1765—1847). Ugift.

Efter at være blevet Student 1817 fra Metropolitanskolen studerede T. først Teologi, siden Æstetik og Filologi, uden dog at tage nogen afsluttende Eksamen. Han var levende optaget af Dagens æstetiske Forhandlinger, vandt 1821 Universitetets Guldmedaille og sluttede sig i Venskab til Henrik Hertz, P. V. Jacobsen og L. Kilde. Samtidig underviste han i de gamle Sprog i Borgerdydskolen paa Christianshavn, indtil han 1826 blev Adjunkt i Helsingør. N. A. tog han Magistergraden paa en Afhandling om Konjunktiv i Latin (»De coniunctivo modo eiusque usu in lingua Latina«), og 1836 disputerede han efter Indbydelse for den filosofiske Doktorgrad paa en ganske lille Afhandling »De Physiognomonia Homeri«. Efter saaledes at have kvalificeret sig blev T. 1837 Overlærer i Roskilde og 1844 Rektor i Randers. I sidstnævnte Stilling vandt han sig megen Respekt ved sin samvittighedsfulde Embedsførelse og sin Strenghed. Som den reserverede Personlighed han var, traadte han ikke i nærmere Berøring med sine Disciple, men en Række i nyere Tid udgivne Skoletestimonier fra hans Haand viser, at han har haft et meget godt Blik for Disciplenes psykologiske Ejendommeligheder. Ved højtidelige Lejligheder udviklede han i sine Skoletaler konservative Anskuelser om Betydningen af grundig Tilegnelse af de enkelte Fags Elementer og om Værdien af virkelig Aandsdannelse i Forbindelse med alsidig Karakterudvikling. Kun 59 Aar gammel tog T. 1857 sin Afsked og levede Resten af sit Liv i Kbh., nu som altid i stille Tilbagetrukkethed, optaget af Læsning og Studier og som en kritisk Tilskuer til Foreteelserne i en Tid, han ikke kunde følge med Sympati. — T. var en kundskabsrig og gennemdannet Mand, men af Natur mere receptiv

end produktiv. I sine yngre Aar skrev han dog forskellige æstetiske Smaating og især en Række, til Dels skarpe, Recensioner i »Maanedsskrift for Litteratur«. 1839 udgav han »Historisk Udsigt over den danske Litteratur indtil Aar 1814« (6. Opl. 1866), den første Skolebog i sin Art her hjemme, værdifuld især ved at bygge paa en omfattende Forfatterlæsning og ved sin korte, knappe, om end noget tørre Fremstillingsform. Derimod har den sin Svaghed i Mangel paa skarpere Periodeinddeling og i mindre tilfredsstillende Behandling af Tidsrummet før Holberg. T.s litterære Hovedværk er »Forsøg til en dansk Metrik« (I—II, 1833—34)) banebrydende i vor Litteratur, om end stærkt afhængig af den spekulative Tysker A. F. Bernhardi. Som Frugt af skarp Iagttagelsesevne, grundigt Studium og selvstændig Tænkning blev dette Arbejde i høj Grad værdsat af Kendere som Chr. Wilster og — senere — Ernst v. d. Recke, der dog stillede sig kritisk over for en Række af T.s Teser. Ogsaa Georg Brandes anbefalede at studere T.s Metrik med den Tilføjelse: »det er et fint Par Ører«. Efter T.s Død kom »Efterladte Smaaskrifter« (1880). —Tit. Professor 1852. —R. 1856. — Maleri af Just Holm ca. 1857 i Randers Statsskole. Litografi herefter 1880 fra Tegner & Kittendorff.

Selvbiografi i Kbh.s Universitets Acta solennia ved Reformationsfesten 1836, 1837, S. 80 f. C. A. Thortsen: Efterladte Smaaskrifter, 1880, S. VII—XX. Udvalg af Breve fra Mænd og Qyinder til P. Hjort, I, 1867, S. 229, 279, 281. J. N. Madvig: Livserindringer, 1887, S. 76. Vilhelm Birkedal: Personlige Oplevelser i et langt Liv, I, 1890, S. 28. Breve fra P. V. Jacobsen, udg. ai Julius Clausen, i8gg, passim. N. C. L. Abrahams: Meddelelser af mit Liv, 1876, S. 27, 72. Georg og Edv. Brandes: Brevveksling, udg. af Morten Borup, II, 1940, S. 36. Hans Kyrre: Henrik Hertz, 1916, S. 27 f. Ernst v. d. Recke: Principerne for den danske Verskunst, I, 1881, S. 6—32, passim. Testimonier udg. af V. Boétius i Program for Randers Statsskole, 1914, S. 19—43. Fra Fr.borg Amt, ,929, S. 60-65; 1930, S. ,9ff. *Bjørn Kornerup.*

Thorup, Anders Christen Andersen, 1875—1939, Gymnastiklærer, Sløjdpædagog. F. 26. Maj 1875 i Grundfør, d. 26. Nov. 1939 i Horsens, begr. sst. Forældre: Indsidder i Grundfør, senere Skovfoged i Vammen Niels Andersen T. (1846—1917) og Mine Jacobine Caroline Møller (1842—1933). Gift 19. Nov. 1910 i Aarhus med Anna Marie Albeck, f. 13. Okt. 1875 i Aarhus, D. af Lærer, senere Skolebestyrer Peter Mortensen A. (1845—1913) og Ingeborg Marie Susanne Krilger (1846—1923).

T. kom som ung Mand paa Vordingborg Seminarium og tog første Del af Skolelærereksamen 1899, blev derefter optaget paa det nylig oprettede etaarige Gymnastiklærerkursus, og efter at have

gennemgaaet dette vendte han tilbage til Seminariet og fuldendte sin Uddannelse der 1901, idet han samtidig var Seminariets Gymstiklærer. Dette vedblev han at være til 1904, da han blev ansat ved Horsens Statsskole, først som Gymnastiklærer, derefter 1907 som Timelærer, fra 1910 som Adjunkt og fra 1922 til sin Død som Lektor. En kort Periode var han Medlem af Horsens Byraad, valgt af de Radikale. Foruden i Gymnastik havde T. taget Særuddannelse i Sløjd og Fysik. Han var en Aarrække Medhjælper hos Gymnastikinspektøren og vandt sig gennem dette Arbejde, der ikke afbrød hans Lærervirksomhed i Horsens, en fremskudt Position blandt Gymnastikfolk, men det er dog særlig ved sin saakaldte Fysiksløjd, han er blevet kendt og anset i den danske Lærerverden. Hans Idé gik ud paa at lade Eleverne selv lave simple Apparater, med hvilke Fysikkens (og Kemiens) Læresætninger kunde fastslaas og anskueliggøres. Han udfoldede gennem sin Virkeliggørelse af denne Idé et betydeligt praktisk Snilde og et sundt og overbevisende pædagogisk Ræsonnement, og hans Metode, som han har fremstillet i forskellige Lærebøger, har vundet Udbredelse baade her i Landet og i de andre nordiske Lande. T. var en dygtig og evnerig Lærer af udpræget dansk Type, munter, vennesæl og livlig og besjælet af en levende Interesse for sine Fag og sine Elever.

Horsens Folkeblad 27. og 30. Nov. 1939. Horsens Avis 27. Nov. s. A.

H. P. Langkilde.

Thorup, Ole, 1805—83, Legatstifter. F. 22. Juli 1805 i Kbh. (Trin.), d. 16. Febr. 1883 sst. (Jac), begr. sst. (Ass.). Forældre: Høker Gert T. (ca. 1775—181 o) og Lene Klemmensen (ca. 1771 . —1841, gift 2⁰ 1811 med Høker Rasmus Rasmussen Tommerup, ca. 1777—1857). Gift i° 14. Juli 1834 i Kbh. (Trin.) med Ane Cathrine Kirstine Ottesen, kaldet Schou, f. 24. Okt. 1815 i Kbh. (Trin.), d. 17. Maj 1853 sst. (Trin.), D. af Arbejdsmand Rasmus O. og Magdalene Petersen. *2°* 26. Nov. 1875 i Kbh. (Johs.) med Bolette Margrethe Louise Espersen, f. 16. Okt. 1822 i Roskilde, d. 2. Nov. 1892 i Lyngby, D. af Urmager Hans Peter E. (ca. 1797—1847, gift 2° 1839 med Henriette Emaline Lassen) og Louise Sophie Christine Brochmann (ca. 1792-—1837).

T. kom 1826 paa Jonstrup Seminarium, dimitteredes derfra 1828 og var derefter i en Del Aar Lærer og Skolebestyrer i Kbh. Imidlertid gik hans Interesse i andre Retninger; 1850 var han med at stifte Kreditforeningen for Østifterne, i hvilken han var Revisor i en Menneskealder. Han købte gamle Ejendomme og ombyggede dem, senere købte han betydelige Arealer paa Nørre-

bro og Fæstningsterrænet, og ved at realisere disse samlede han sig en stor Formue. I en efter ham paa Nørrebro opkaldt Gade byggede han en Stiftelse til Fribolig for ubemidlede, og desuden bestemte han ved Gavebrev af 10. April 1878, at en Trediedel af hans efterladte Formue skulde »komme Opdragelsens Fremme til gode«; særlig var det hans Ønske at faa oprettet en større Opdragelsesanstalt. Han og hans Hustru oprettede i alt Legater paa ca. 800 000 Kr. med forskelligt filantropisk Formaal. T. var Borgerrepræsentant 1862—68 og 1871—77, men spillede ikke som saadan nogen Rolle. — Kancelliraad 1874. — R. 1882. — Træsnit 1883 efter Fotografi. *Sqfus EMm (Pgv[Engehto*

Thorup, Peter Nicolai, 1780—1846, Rektor, historisk Forfatter. F. 3. April 1780 i Guldager, d. 26. Okt. 1846 i Ribe, begr. sst. Forældre: Sognepræst Niels Holmbo T. (1733—1803, gift i° 1773 med Bodil Flensburg, 1751—7?) og Vibeke Margrethe Thun (1757—1830). Gift 1. Maj 1805 i Malt med Frederikke Dorothea Abramowitz, f. 18. Febr. 1784 i Kiel, d. 16. Juni 1844 i Ribe, D. af Slotsforvalter Jacob A. og Anna Dorothea Maria Giese.

T. blev Student 1796 fra Ribe og tog teologisk Attestats 1799. Han var derefter Huslærer i Ribe, indtil han 1801 blev optaget i det nyoprettede pædagogiske Seminarium, hvorfra han tog Afgangseksamen 1804. I Mellemtiden havde han vist sin historiske Interesse ved at besvare et Prisspørgsmaal om de høje Rigsembeder i Middelalderens Danmark, for hvilken Universitetets Guldmedaille tilkendtes ham 1803. N. A. blev han Vicerektor ved sin gamle Skole og 1814 Rektor sst., hvad han vedblev at være, indtil han 1844 tog sin Afsked. I Overensstemmelse med Tidens herskende Retning lagde T. sig fortrinsvis efter de gamle Sprog og var især anset for at være en dygtig Latiner, der med Lethed skrev Romersproget. Efter Universitetets Indbydelse erhvervede han 1836 den filosofiske Doktorgrad paa en tekstkritisk Afhandling over Ciceros »De finibus bonorum et malorum«. Som Lærer var T. — den alvorlige, melankolske, ofte af Næringssorger nedbøjede Mand — streng, arbejdsom og samvittighedsfuld og lagde ikke blot Vægt paa, at Disciplene tilegnede sig den fornødne Kundskabs mængde, men ogsaa paa, at de uddannedes til kultiverede, belevne Mennesker. Om sine pædagogiske og religiøse (rationalistiske) Idealer har han udtalt sig i sine »Skoletaler« (I, 1831). T. var i flere Henseender æstetisk interesseret. Med lidenskabelig Iver tog han som Skuespiller Del i de stærkt florerende Dilettantkomedier i Ribe, og han skrev selv æstetiske

Smaating. Navnlig foreligger der et stort Antal Digte paa Dansk og Latin fra hans Haand (et Udvalg er samlet i hans »Efterladte Digte«, 1847), og en lille Samling Noveller »Skoleferier« havde han udgivet 1806. Det er ikke nogen høj poetisk Flugt, der udmærker disse Arbejder, men en Del af Lejlighedsdigtene har en vis historisk Værdi. For at bøde paa sine knappe Indtægter maatte han 1813 paatage sig Udgivelsen af »Ribe Avis« og viste i øvrigt sit bypatriotiske Sindelag paa flere Maader, bl. a. ved at medvirke ved Oprettelsen af Stiftsbiblioteket 1821. — Som T. selv i Aarenes Løb kom til at staa som et smukt Udtryk for ripensisk Tradition, saaledes omfattede han Byens Historie med levende Interesse. Efter at han havde ordnet det righoldige Raadstuearkiv, paabegyndte han 1823 *l* Forening med Adjunkterne P. T. Hanssen og P. C. Adler i Skolens Programmer Udgivelsen af en Række historiske Efterretninger især paa Grundlag af Materialet i de ripensiske Arkiver. De fortsattes til 1843 og omfatter dels Byens almindelige Historie, dels Katedralskolens Historie. Er Behandlingsmaaden end ofte famlende, er det dog lykkedes at fremdrage meget Stof, som har været senere Forskere til ikke ringe Nytte. Efter T.s Død udkom »Historiske Efterretninger om Ribe Cathedralskole« (I, 1, 1846), desværre kun et Fragment, men værdifuldt og det mest afrundede af T.s Arbejder.

Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog 1839. — Tit. Professor 1828. — R. 1836. — Stylografi af P. Schøler 1845.

Selvbiografi i Kbh.s Universitets Acta solennia ved Reformationsjubilæet 1836, S. 75 ff. C. E. Thorup og Andr. Leth: Peter Nicolai Thorups Levnet, 1848. Udvalg af Breve fra Mænd og Qyinder til P. Hjort, II, 1869, S. 110, [12]7> '3S- V. Bloch: Af Ribe Katedralskoles Historie gennem 700 Aar, 1910, S. 81—86, 95 f. Fra Ribe Amt, 1906, S. 24, 26; 1907, S. 12; V, 1919—22, S. 145.

Bjørn Kornerup.

Thorup, Viggo, 1876—1941, Højesteretsdommer. F. 28. Okt. 1876 i Randers, d. 25. April 1941 i Charlottenlund, Urne paa Hørsholm Kgd. Forældre: Overlærer ved den Bay-Kirketerpske Borgerskole Laurits Peter T. (1824—1902) og Maren Nielsine Elseline Bursche (1840—1927). Gift 5. Juli 1911 i Kbh. (Andr.) med Anna Cecilie Alberta Svane Nielsen, f. 2. Febr. 1880 i Hørsholm, d. 26. Sept. 1937 i Hellerup, D. af Planteskoleejer Lars N. (1844—1909) og Cecilie Svane (1852—1920).

T. blev Student 1895 fra Randers og seks Aar senere juridisk Kandidat, hvorpaa han aftjente sin Værnepligt ved Forplejnings-

korpsets Skole. Som Student ernærede han sig bl. a. ved at være Stenografassistent i Rigsdagen i Samlingerne 1896—98. I Slutningen af Studietiden manuducerede han sammen med sin egen Manuduktør, den senere Professor L. A. Grundtvig, hvis Paavirkning i det hele havde stor Betydning for ham, og efter at T. 1902 ved at gaa til Færøerne som Fuldmægtig hos Amtmand Bærentsen (s. d.) havde fundet en Stilling inden for Faget, der tillige kunde tilfredsstille hans Lyst til Liv i Naturen, fik Grundtvig ham 1904 tilbage til Kbh. Baade før og efter Opholdet paa Færøerne havde han Fuldmagt hos københavnske Overretssagførere i ca. tre Aar, og fra Maj 1904 var han tillige Assistent i Sø- og Handelsretten. Han deltog her navnlig i Domskoncipering, og den 1905 tiltraadte energiske Retsformand J. H. Koch, der efter J. N. A. Madvig (s. d.) atter fik gjort Sø- og Handelsretten til Hjemsted for moderne mundtlig Retspleje, satte megen Pris paa T.s Medhjælp, der vedvarede til Assessorudnævnelsen 1914. T. lagde her Grunden til det indgaaende Kendskab til handelsretlige Forhold, der stadig var hans særlige Omraade. Som juridisk Konsulent og Sekretær ved Kbh.s Bedømmelses- og Voldgiftsudvalg for Korn- og Foderstofhandelen, hvilken Stilling han tiltraadte 1906 og beholdt til sin Død, havde han et parallelt juridisk Virkefelt. Hertil kom fra 1904 hans pædagogiske Virksomhed som Lærer i borgerlig Ret og særlig Handels- og Vekselret. Den fandt Sted til 1934 paa Købmandsskolens Dagskole, Lærlingeskolen og Niels Brocks Handelsskole og 1920—40 paa Handelshøjskolen. Han udgav en Lærebog i Handelslære og besørgede en Række Udgaver af en Lærebog af L. A. Grundtvig. Denne Lærergerning havde hans største Interesse, og han opgav den meget nødig. Efter mange Vidnesbyrd havde han sjældne Evner som Lærer, og Skolerne ydede ham ved hans Afgang varm Anerkendelse.

Den naturlige Løbebane for T. maatte dog blive Dommervejen. Gentagne Gange var han konstitueret i den københavnske Overret, og fra 1912 konstitueredes han som Assessor i Kriminal- og Politiretten med fast Ansættelse fra 1914, siden 1919 som Byretsdommer. 1923 gik han herfra over i Østre Landsret, og 1929 blev han Højesteretsdommer. T. ledede 7. Kriminalkammer, hvis Omraade især var Bedragerisager, og 3. Afdeling for Politisager (Overtrædelser af Nærings- og Beværterloven, Hasardsager m. v.), men Verdenskrigens Udbrud gav den strafferetlige Haandhævelse nye Arbejdsomraader gennem Love til Sikring af Landets Vareforsyning og den ligelige Neutralitet over for de krigsførende Magter. Ved kgl. Ordre af 8. Sept. 1916 fik T. i Overensstemmelse

med sin betydelige Arbejdsevne og gode Orientering i det handelsmæssige en central Stilling i dette Arbejde. Det overdroges ham nemlig som Kommissionsdommer efter Henvisning fra Justitsministeriet at foretage Undersøgelser vedrørende »Overtrædelser af forskellig Art af de Love, der er udfærdiget af Hensyn til de foreliggende usædvanlige Forhold navnlig af Udførselslovgivningen«. Kommissionen kom i alt til at behandle 95 Sager, bl. a. femten for Spionage og 60 for »Kædehandel« (Overtrædelse af Forbudet i Bkg. af 1. Febr. og 19. Maj 1917 mod ved Omsætning inden for samme Omsætningsled — Fremstiller (Importør), Mellemhandler og Detaillist — at forhøje Varens Pris med Konjunkturfortjeneste). Den anden og alvorligere Krigsforseelse var Tilsidesættelse af Erklæringer om Bestemmelsessted for Skib eller Varer, der udføres eller indføres (»Klausulæderi«). Foruden en Del ligeledes til Kommissionen henviste Sager om Udsmugling af Mønt og ulovlig Udførsel behandlede T. af Krigsforseelser ved sin 3. Afdeling ca. 500 mest mindre Sager om Overtrædelse af Udførselsforbud og ved sit Kammer talrige større tilsvarende Overtrædelser med eller uden Klausulbrud samt mange Sager om Spionage.

Det samlede store Stof krævede et stærkt Arbejdstempo, og der maatte i videst Omfang tilstræbes hurtige Afgørelser ved Bødetilbud af skønsmæssig Størrelse. Krigens overvældende Gevinstchancer havde hos nogle medført en Svækkelse af Forretningsmoralen, men ogsaa hvor dette ikke var Tilfældet, forekom de af Lovgivningen skematisk afstukne Linier ofte Erhvervene ganske urimelige. T. satte imidlertid al sin Energi ind paa at skabe Respekt om Reglerne, og hans Bødeforslag gik under Hensyn til Gevinsten ved Overtrædelsen op til hidtil ukendte Højder. De højere Strafferammer muliggjorde Anvendelse af Varetægtsfængsel, selv om Udfaldet blev Vedtagelse af Bøder, og T.s hurtige Overblik over de foretagne Transaktioner, hans næsten altid rigtige Personbedømmelse og hans deraf bestemte overbevisende Forehold over for de sigtede førte ham regelmæssig til Maalet understøttet ved det Ry, hans Kammer efterhaanden erhvervede sig. I Byretten arbejdede T. et halvt Aar med Straffesager, derefter med borgerlige.

T. maatte da siges i en vanskelig Tid at have ydet Landet en god Tjeneste, men de spændte Forhold, hvorunder hans Virksomhed havde udfoldet sig, bragte ham bagefter Fortrædeligheder i Tilgift til Møjen.

En Anmeldelse om Underslæb i det dansk-svenske Vekselerfirma Kassmanns Eftfl. havde foranlediget T. til at optage en

hurtig og energisk Undersøgelse af Firmaets Forhold i det hele. Det var i den nye Retsplejes første Dage, og der opstod Avisrøre bl. a. paa Grund af en svensk Dommers Fængsling; i Pressen bebrejdedes det T. fra juridisk Side (Aug. Goll og C. B. Henriques), at han udfoldede for stærkt Initiativ og anvendte for skarp en Form over for de sigtede. Anklagemyndigheden opretholdt ikke Sigtelsen for Aktieselskabssvindel, og Anmelderen stilledes formentlig tilfreds, saa at Sagen bortfaldt.

En Fabrikant Egelund havde 1916 betalt 15 000 Kr. i Bøde for Overtrædelse af Klausullovgivningen. 1919 fik han en ny Undersøgelse indledet, men begærede den selv standset. Paa Finansloven 1926—27 bevilgedes imidlertid hans Andragende om Bødens Tilbagebetaling, uagtet der om Overtrædelsen forelaa hans Tilstaaelse, efter T.s Opfattelse ogsaa selvstændigt Bevis, men T.s Erklæring blev ikke indhentet, og Justitsministeriet tillod ikke Offentliggørelsen af hans Redegørelse.

Omtrent samtidig med dette Andragende, Sept. 1925, udgav Børskonsulent, Landstingsmand Jul. Schovelin en Bog »Inkvisitionens sidste Offer — Tilfældet Thorup«, hvis Formaal var at skaffe Oprejsning til den 1916 ved Kriminalretten for storstilet Assurancesvig over for Krigsforsikringen dømte C. B. Thøgersen, hvis Domfældelse til tre Aars Forbedringshusarbejde var stadfæstet ved Højesterets Dom af 26. Marts 1917. T. havde haft Forundersøgelsen og de optagne Reassumptionsforhør. Bogen beskyldte T. for hensynsløs Behandling af Varetægtsfangen og for utilladelige Forhørsmetoder og søgte at gøre ham latterlig. Den paastod, at Thøgersens Adfærd stemte med sund Købmandsmoral. Allerede 1920 havde Højesteret afslaaet Sagens Genoptagelse, og nye Grunde herfor indeholdt Bogen ikke. Efter at T. som Dommer havde afvist Justitsministeriets Ordre til at sagsøge Schovelin, skete dette i Straffesags Form ved Byretten. Ved endelig Landsretsdom af 8. Nov. 1926 idømtes Forfatteren fire Maaneders simpelt Fængsel, Mortifikation og 8000 Kr. i Erstatning. Den langvarige, efter T.s Mening overflødige Sag, der havde vakt stærkt Røre og givet Anledning til mere eller mindre hadefulde Angreb paa T. baade fra Sagfører- og Vidneskranken, endte altsaa med en fuldstændig Sejr for T., hvis Dygtighed, Saglighed og Upartiskhed ogsaa i den offentlige Mening vandt fuld Anerkendelse. Hvad man kunde opholde sig over, var kun en i Virkeligheden mere tilsyneladende skødesløs Holdning i Retsmøderne. Medens Grossererstandens Modvillie endnu udelukkede Muligheden for, at han 1927 kunde blive Kochs Efterfølger i Sø- og

Handelsretten, var der ingen Tvivl om hans Adkomst til Plads i Højesteret.

Foruden med Lærergerningen og Korn- og Foderstofvoldgifterne beskæftigede T. sig til Stadighed med Patentvæsenet, nemlig som juridisk Medlem af Patentkommissionen 1919—37 og derefter som Formand for Patentlovens særlige Kommissioner, der udgør en Appelinstans. Patentvæsenets Ledelse fremhæver hans Bestræbelser for at øge Kravene til Opfindelseshøjden ved at afvise de smaa betydningsløse Opfindelser og endvidere hans Iver for at give udførlige Motiver for Kommissionernes Kendelser og til Brug under Retssager om Patenter.

Hans Virksomhed i Højesteret blev værdifuld bl. a. ved hans alsidige Kendskab til Teknik og Forretningsforhold. Retslivets Formalia interesserede ham lidet, men om Sagernes Realitet fattede han med fast Greb og ud fra en intuitiv Forstaaelse af Sammenhængen og de bærende Hensyn. Skønt han efter nogle Aars Tjeneste i Retten mærkedes af Sygelighed, opretholdt han sine Bivirksomheder, og supplerede dem efter Opfordring udefra med andre f. Eks. som Bestyrelsesmedlem i Arbejdernes Byggeforening og i Foreningen af 1937 til forsømte Børns Frelse, som Formand for det ved Loven af 16. Maj 1934 om Foranstaltninger vedrørende aandssvage nedsatte Sterilisationsnævn og s. A. som Deltager i den tvungne Slagterivoldgift. Handelsministeriet paakaldte flere Gange hans Sagkundskab ved at anvende ham som Censor eller Eksaminator ved Mæglerprøver.

T.s aktive Interesse for Samfundsanliggender var letvakt, og hans personlige Hjælpsomhed var usædvanlig, medens han helst undgik Optræden udadtil. Han havde fra ung kastet sig ud i slidsomt Arbejde og vænnet sig til at opsøge Vanskelighederne. Som hans Ven Redaktør Anders Vigen udtrykte det, var »hans Skikkelse hugget efter store Linier og med skarpe Kanter efter Huggene«. Han saa paa Tingene med sine egne Øjne, og Fritiden tilbragte han helst som Naturdyrker i sin Sejlbaad eller med Iagttagelse af Fuglelivet. Som Medlem af Ornitologisk Forening siden 1914 og senere af dens Bestyrelse tog han ivrigt Del i dennes Virksomhed og øvede der som andetsteds en ikke ringe Indflydelse. Hans Rejser, der bortset fra et Ophold i Paris ved Krigsudbrudet og et Besøg ved Retterne i London 1920 gik til nordiske Lande, Færøerne, Norge, Lappland og Gotland, var væsentlig fremkaldt af hans Naturinteresse. Hernede gik de til Tipperne ved Ringkøbing Fjord. Paa disse Sysler maatte han efterhaanden modstræbende give Afkald, og Hustruens Død 1937 ramte ham

haardt. Det sidste Aar tilbragte han som Sukkersygepatient paa Niels Steensens Hospital under Vennen Dr. Hagedorns Omsorg, stadig i Kontakt med sine mange Venner. —• Malerier af Gustaf Wolmar ca. 1916 (Fr.borg) og af Ernst Zeuthen ca. 1922 (Familieeje).

Slægt ved Th. Hauch-Fausbøll i Politiken 28. April 1941. Anders Vicren: Anti-Schovelin. 102^. <r 1 n 1
s > J»-J y roeis (_, Jørgensen,

Thorvaldsen, Bertel (Albert, Alberto), 1768 el.70—1844, Billedhugger. F. i Nov. 1768 el. 70 i Kbh., d. 24. Marts 1844 sst. (Frue), begr. sst. (Thorvaldsens Museum). Forældre: Billedskærer Gotskalk T. (1743—1806) og Karen Dagnes (kaldet Grønlund) (1736—1804). Ugift.

Der hersker Usikkerhed med Hensyn til T.s Afstamning og Fødsel. Han selv opgav, at han var født 19. Nov. 1770, men Daaben er ikke fundet i nogen Kirkebog, og et og andet tyder paa, at T. er identisk med den Bertel Torvals, der blev født paa Fødselsstiftelsen 13. Nov. 1768. Han selv opgav Moderens Pigenavn som Grønlund, mens Kirkebogen ved hendes Dødsfald angiver Navnet Dagnes; dette i Forbindelse med, at Underfoged og Bryggeriejer Anders Grønlund (1742—1807) i Kbh. efter en gammel Familietradition betegnes som T.s Fader, at han — uden at der var noget Slægtskab — vedblev at støtte T. og hans Moder (men ikke Faderen), at T. har stor Lighed med et bevaret Billede af Grønlund, og andre Grunde gør, at T.s fædrene Afstamning maa betegnes som tvivlsom.

Gotskalk T., der var Islænder, var en velbegavet, men alt andet end fredsommelig Mand, der ikke synes at have haft kunstneriske Evner, men som Haandværker navnlig arbejdede med Udskæring i Træ af Skibsgallioner o. lign. Kunstneriske Evner er derimod paavist i Karen Dagnes' Slægt, der hørte til i Jylland; T. skal ogsaa have lignet hende; Hjemmet var fattigt og uordentligt, men Moderen forstod ved sin inderlige Kærlighed til Sønnen at knytte ham til sig. Efter de tidlige Barneaar, der næppe gav T. megen Skolelærdom, men viste Anlæg for Tegning, kom han allerede 1781 ind paa Akademiet for sammen med andre Læredrenge at modtage en Undervisning til Støtte for Haandværket; samtidig bistod han Faderen i hans Arbejde, og det viste sig snart, at han derved var i Stand til at give Hjemmet en kraftig Hjælp. Yderligere Uddannelse i Træskæring fik han hos Holmens Billedhugger F. C. Willerup, og Arbejder som Portrætrelieffet til Ny Vestergade 17 (efter en Tegning af Willerup i Kobberstiksamlingen) og Urkassen i T.s Museum viser, hvilken Dygtighed han drev det til som Billed-

skærer. Det blev dog Uddannelsen paa Akademiet, der fik den afgørende Betydning for ham; fra Forberedelsesklasserne rykkede han 1786 op i Modelskolen og begyndte dermed for Alvor Arbejdet som Kunstner, idet han kom i Forbindelse med Akademiets bedste Lærere, navnlig Maleren N. A. Abildgaard. I Foraaret 1789 vandt han den store Sølvmedaille ved Relieffet »Den hvilende Amor« (Kunstakademiet, dep. i T.s Mus.), to Aar senere den lille Guldmedaille ved Relieffet »Heliodors Uddrivelse af Templet« (Kunstakademiet, dep. i T.s Mus.); fra det følgende Aar er Reliefferne »Priamos hos Akilles« (T.s Mus.) og »Herkules og Omfale«, der er modelleret som en Pendant til J. G. Schadows henrivende Relief i Kunstakademiet af Bacchus og Ariadne; endelig fik han i Aug. 1793 Akademiets store Guldmedaille for et Relief af Apostlen Peter, der helbreder den halte; Arbejdet vakte almindelig Interesse og ikke uden Grund; i det hele taget hæver T.s Medaille-Arbejder sig langt over, hvad der ellers præsteredes ved disse Konkurrencer. T. havde i denne Studietid skaffet sig Indtægt ikke alene ved Træskæring, men ogsaa, ligesom tidligere A. J. Carstens, ved at tegne Portrætter og ved forskelligt Arbejde for andre Kunstnere; med Guldmedaillen havde han aabnet sig Vej til det store Rejsestipendium; indtil det blev ledigt, ydede Akademiet ham nogen økonomisk Støtte, og Ventetiden var i øvrigt langtfra spildt for ham. Forbindelsen med Abildgaard blev i disse Aar intimere, og de Skulpturer, han udførte under hans Vejledning, f. Eks. Relieffet af Numa Pompilius og Egeria (T.s Mus.), viser allerede hans Evner i fuld Modning.

I T.s Ungdomshistorie træder et betydeligt Menneske frem for os og i Arbejderne af ham fra denne Tid en betydelig Kunstner. Ved sin Personlighed og gennem sine Studier kæmper han sig i Løbet af faa Aar frem fra en Haandværkerdrengs Ubemærkethed til en Anseelse, der tydeligt lader os forstaa, at man stillede store Forventninger til ham. Afgørende for denne Udvikling var hans Forhold til Abildgaard. Mens Wiedewelt og Weidenhaupt, Akademiets Professorer i Billedhuggerkunst, ikke ses at have haft nogen Betydning for ham, fandt hans Evner tidligt Forstaaelse hos Abildgaard, og denne højt kultiverede Mand gav ham ikke alene værdifulde kunstneriske Impulser, men ogsaa med sin overordentlige Indflydelse en uvurderlig Støtte. Forholdet er til lige Ære for begge; T. har med sikkert Instinkt søgt den Kunstner, der kunde lede ham fremad, og Abildgaard har forstaaet, at han her mødte usædvanlige Evner. Allerede i det lille Relief fra 1789 af den hvilende Amor spores Slægtskab med Abildgaards Kunst, langt

stærkere endnu kommer det frem i Relieffet af Priamos hos Akilles fra 1792, allerstærkest i de to Statuer, som han et Par Aar senere modellerede til Festsalen i Arveprinsens Amalienborg-Palæ, af Euterpe og Terpsikore. Abildgaards Indflydelse føles, ikke alene i den lineære Komposition, f. Eks. i Priamos-Relieffet, men ejendommeligt nok i selve den stærke plastiske Holdning og Bevægelse i Statuerne. Det var disse, som den store svenske Billedhugger Sergei under sit Besøg i Kbh. 1794 saa T. i Færd med at »opmure«, hvad der gav ham Anledning til anerkendende Bemærkninger; Anekdoten har Værdi, ogsaa fordi den lader os forstaa, at T. i sit Forhold til Abildgaard ikke ene var modtagende, at Sergei opfattede ham som en selvstændig Kunstner. Den kraftige plastiske Følelse genfinder vi i Reliefferne af Aarets og Dagens Tider til samme Palæ (Kunstmus., dep. i T.s Mus.) og i Portrætmedaillonerne fra denne Tid, der aabenbart er under Indflydelse af Sergeis lignende Arbejder. Meget af det, der er groet frem i T.s Kunst i disse Aar, glider bort igen, efterhaanden som en ny Stil udvikler sig i Romaarene; endnu i Smaagrupper som »Bacchus og Ariadne« og »Venus og Amor« fra den tidlige Tid i Rom genfinder vi dog meget af den indsmigrende, fyldige Louis XVI.-Stil, der tidligere kom frem i Numa-Relieffet eller Gruppen af den siddende Kvinde med to Drenge (T.s Mus.); men det tunge, svært bevægede i den statuariske Stil og den kraftigt gennemførte Reliefform, der næsten løser Figurerne ud af Fladen, genfindes ikke senere i hans Kunst; selv om saaledes de nye og stærke Indtryk af Italien og Kunsten der bragte T. ind i en anden Bane, har alligevel Ungdomsaarene i Kbh. og navnlig Indflydelsen fra Abildgaard givet ham den Modenhed, der forklarer det stærke Opsving, da de første Aar i Rom var overstaaet.

30. Aug. 1796 forlod T. Kbh. om Bord paa Orlogsfregatten »Thetis«, med hvilken han havde faaet Lov til at rejse til Italien; han klyngede sig til det danske Skib længst muligt, men 16. Jan. 1797 maatte han forlade det paa Malta, hvorfra han over Palermo og Napoli kom til Rom; det var 8. Marts, den Dag, han siden fejrede som sin romerske Fødselsdag. Overgangen til det fremmede havde været brat, vanskelig ogsaa fordi han savnede Sprogkundskaber; de mange nye Indtryk har overvældet ham, som saa mange andre danske Kunstnere, der sendtes ud af Akademiet, og det gik ham som de fleste, at de første Aar blev lidet produktive, mest anvendte til Tilvænning og Tilegnelse. I Rom fandt han dog i de tysk-danske Kunstnerkredse et Milieu, der var mindre fremmedartet, han lærte her A. J. Carstens at kende, kort før Tuberkulosen

gjorde en Ende paa hans Liv, og han fandt den bedst mulige Vejleder til Studiet af Antikken i den udmærkede Arkæolog Georg Zoega, der sikkert ogsaa kom til at betyde meget for ham ved sin aabne kunstneriske Indstilling. Kngsuro med alt hvad deraf følger som Nedpakning af Kunstværker gjorde i øvrigt den første Tid vanskeligere endnu, og heller ikke T. undgik de haarde Feberanfald, der saa ofte hjemsøgte de danske Kunstnere i Rom. Han tog dog fat paa at arbejde i Marmor, hvormed han ikke var fortrolig hjemmefra, og karakteristisk nok skriver han allerede 1798 hjem til Akademiet, at han ikke fmder Vanskeligheden derved saa stor, som han havde forestillet sig; en glimrende Tekniker var han alle sine Dage. Han kopierede i Marmor nogle antikke Buster og gennemførte i samme Materiale Busterne af A. P. Bernstorff og Tyge Rothe, som han allerede havde modelleret i Kbh. Endvidere udførte han en formindsket Kopi efter Pollux-Statuen paa Montecavallo og de tidligere nævnte smaa Originalgrupper; ogsaa flere større Statuer gav han sig i Lag med, saaledes 1801 en af Jason, som han dog maatte bryde ned, da han ikke havde Raad til at lade den støbe. Skønt Akademiet, tilskyndet af Zoega og med Abildgaard som hans Ven, havde forlænget hans Stipendium, blev hans økonomiske Stilling efterhaanden kritisk, og det syntes nødvendigt at vende hjem. Endnu en Gang, 1802, modellerede han dog sin Jason op, i overnaturlig Størrelse, og Fru Friederike Brun, som netop paa det Tidspunkt opholdt sig i Rom, bekostede dens Støbning i Gips. I sidste Øjeblik, netop som han skulde afsejle, bestilte den rige Englænder Thomas Hope den i Marmor; det blev Vendepunktet i T.s Liv, en straalende Karriere i Verdensstaden aabnedes for ham. Naar man vil fbrstaa T.s Stilling i disse første Aar i Rom, maa man erindre, at han ikke alene var uden Sprogkundskaber, men i det hele uvidende; Kaptajnen paa Fregatten, der bragte ham til Italien, korsede sig over hans Dovenskab, og Zoega skrev hjem, at en Mand, der i den Grad savnede Kundskaber, aldrig burde være udsendt af Akademiet — men samtidig lagde Zoega ikke Skjul paa, at han fandt hans Evner store. Ubelastet af Lærdom gik han maaske saa meget sikrere til Betragtning og Tilegnelse af den store Kunst og opfattede den med ren Umiddelbarhed; netop i et Milieu af Kunstnere, der mere eller mindre led af Fortænkthed og Teorier, træder hans Arbejde frem med en egen ligefrem Kraft og Sundhed, og da Medgangen derefter kom i Form af Bestillinger, foldede hans Fantasi sig frodigt ud i en lang Række af betydelige Værker. Det er klart, at en Mand, der havde saa udpræget visuelle Evner, optog Elementer fra anden Kunst i sin;

Paavirkningen af den senere antikke Kunst er mægtig, Indslag fra A. J. Carstens, Englænderen Flaxman, ogsaa endnu fra hvad han havde set og lært i Kbh., mærkes, men i det væsentlige er den rige Produktion, der nu tog sin Begyndelse, præget af Selvstændighed; hvad han f. Eks. har kunnet lære af Carstens' Kunst — en Paavirkning, der er blevet meget omtalt — er i Virkeligheden af ganske underordnet Betydning.

Det første Hovedværk er Statuen af Jason (Originalmodellen og Hopes Marmoreksemplar i T.s Mus.), der skabte Kunstnerens Ry i de romerske Kunstnerkredse; er den end afhængig baade af den antikke Pollux-Statue og den belvederiske Apollon og derved, paa lignende Maade som Sergeis Diomedes, lidt udvendigt knyttet til en bestemt antik Stilart, saa er den dog gennemført med overlegen Kraft. Fra de følgende Aar er en Række Statuer med Emner af den antikke Mytologi, »Amor og Psyke« (1804, Originalmodel i T.s Mus.), Bacchus (1805, ligesaa), Ganymed (1805, omarbejdet Marmoreksemplar i T.s Mus.), Apollon (1805, Originalmodel i T.s Mus.), Venus (1805, ligesaa), Hebe (1806, ligesaa), Psyke (1806, Originalmodel og Marmoreksemplar fra 1811 i T.s Mus.), »Mars og Amor« (1808—09, Originalmodel i T.s Mus.), Adonis (1808, egenhændigt Marmoreksemplar i Neue Pinakothek, Munchen). I nogle af disse Statuer har T. optaget Figurmotiver, der allerede kendes fra Canovas Kunst, og danske Forfattere har under Omtale af denne fra T.s Side bevidste Kappestrid formentlig undervurderet det yndefulde bevægede og fint formede i Canovas Arbejder; en gammel Antipati mod det 18. Aarhundredes Stil og hvad deraf smager synes næsten ikke til at udrydde. Modstillingen behøves dog ikke, en Statue som den af Apollon taler for sig selv, interessant som den er i arkitektonisk Opbygning. Overlegent er ogsaa i Mars-Statuen den mægtige tunge Mandsfigur komponeret med den lille humørfyldte Amordreng. Fra disse Aar er ogsaa talrige dygtige Buster samt en Række Relieffer, der indleder den Del af T.s Produktion, ved hvilken han vistnok især vandt den store Popularitet i Samtiden. Relieffet af »Akilles og Briseis« (1804, Originalmodel i T.s Mus.) er bygget over en Tegning af Flaxman, men ved Kompositionens Kraft har det faaet en ny og personlig Karakter; et Par Aar senere udførte han efter Bestilling af Grevinde Schimmelmann en Døbefont til Brahetrolleborg Kirke i Marmor (Originalmodellen i T.s Mus.), en tidlig Forløber for hans senere kirkelige Arbejder; især Siderelieffer med Madonnagruppen og Kristus, der velsigner de smaa Børn, har den blide sluttede Linierytme, som bliver saa karakteristisk for hans Relieffer. Den ud-

mærkede Komposition i Relieffet »A genio lumen« (1808, Originalmodel og Marmoreksemplar i T.s Mus.) har han ejendommeligt nok laant fra en Tegning af Abildgaard; det blev hans Medlemsarbejde til San Luca Akademiet i Rom. Fra samme Tid er fire cirkelrunde Relieffer til Christiansborg Slots Fagade (1808—10, Originalmodeller i T.s Mus.), det første Arbejde, han, efter uendelige Underhandlinger, leverede til det officielle Danmark; ogsaa ved disse ypperlige Rundkompositioner mindes man om, hvad Abildgaard havde lært ham.

Relieffet som Kunstform passede T., og det er næsten utroligt, saa mange han i Tidens Løb har rystet ud af Ærmet; hans Lethed ved at komponere i Fladen viste sig dog aldrig saa tydeligt, som da han 1812 paatog sig at modellere en Frise af ca. 35 Meters Længde og mere end en Meters Højde til Udsmykning af Quirinalpaladset i Rom i Anledning af, at Napoleons Besøg ventedes; Frisen skulde være færdig i Løbet af et Par Maaneder og blev det, dens Motiv er Alexanders Indtog i Babylon; ved Gennemførelsen af dette Kæmpearbejde i den korte Tid, en sand tour de force, støttede T. sig til Dels til sine Erindringer om Parthenonfrisen, som han maa have kendt af Gengivelser. Frisen opsattes i Gips i Paladset, et Eksemplar i Marmor udførtes til Villa Carlotta ved Comosøen, et andet med nogle Ændringer, ligeledes i Marmor, findes paa Christiansborg.

Fra Kbh. pressedes der i de følgende Aar stærkt paa for at formaa T. til midlertidigt at vende hjem, idet man især stillede ham Arbejde til det nye Christiansborg i Udsigt. Tanken har næppe fristet ham, hans Virksomhed i Rom voksede, han udvidede sine Atelierer og Tallet paa Medarbejdere, paatog sig nye Bestillinger, skønt adskillige af de tidligere bestilte Arbejder endnu ikke var leverede —Jason, der var bestilt 1803, blev først leveret 1828, men det var ogsaa et særlig grelt Tilfælde — optraadte som Raadgiver for Kronprins Ludvig af Bayern ved hans Kunstindkøb og udførte, efter Principper, der heldigvis senere er forladt, Restaureringen af Gavlgrupperne fra Aphaia-Templet paa Ægina. Der var da nok, som bandt ham til Rom. I flere af Værkerne fra denne Tid optager han ældre Motiver til ny Behandling, saaledes i Statuerne af Venus med Æblet (1813—16, Original model og Marmoreksemplar i T.s Mus.), af Ganymed og Hebe (begge 1816; Originalmarmor af Hebe i T.s Mus.); i andre bliver han inden for samme Emnekreds som i »Den triumferende Amor« (1814), Ganymed med Ørnen (1817, Marmoreksemplar i T.s Mus.), »Gratierne og Amor« (1817—19, Originalmodel i T.s Mus.). Hyrdedrengen

(1817, Originalmodel og Marmoreksemplar iT.s Mus., et Marmoreksemplar i Eremitagen i Leningrad), ligesom »Merkur som Argusdræber« (1818, Originalmodel og Marmoreksemplar i T.s Mus.) har en lidt anden Karakter, de skal begge være inspireret af tilfældige Stillingsmotiver, hvis Skønhed har slaaet ham. I Statuen af »Haabet« (1818, Originalmodel i T.s Mus.) spores tydeligt den Interesse, som Arbejdet med Ægina-Grupperne havde vakt hos ham for arkaisk Kunst. At hans Force laa i det statuarisk fastliggende, ikke i det bevægede eller dramatiske, viser »Danserinden« (1817, Originalmodel i T.s Mus.). Fra denne umaadeligt frugtbare Periode er endnu bl. a. Portrætstatuerne af Grevinde Ostermann (1815, Originalmodel i T.s Mus., et Marmoreksemplar i Eremitagen i Leningrad) og Fyrstinde Bariatinska (1818, Originalmodel og Marmoreksemplar i T.s Mus.), forskellige Gravmæler, smykkede med Relieffer og ikke mindst de med Rette berømte, derfor desværre i en Uendelighed slet reproducerede Relieffer, af »Natten« og »Dagen« (1815, Originalmodeller i T.s Mus.), som Kunstneren modellerede efter et af de Anfald af Træthed og Uproduktivitet, der ikke sjældent afbrød hans lange Arbejdsperioder. Endelig maa nævnes Udkastet fra 1819 til den kolossale Løve, som Billedhuggeren Lukas Ahorn udførte i en Klippevæg ved Luzern, til Minde om Schweizernes Forsvar af Tuilerierne 1792.

Tidligt under T.s Ophold i Rom opstod der et Kærlighedsforhold mellem ham og Anna Maria Angelica Magnani, gift med den preussiske Ministerresident Uhden, fra hvem hun blev skilt 1803; hun f0dte T. en Søn, der til Faderens store Sorg døde 1811, og 1813 en Datter, Elisa Sophia Carlotta, der blev gift med Kammerherre, Oberstløjtnant Fritz Paulsen (s. d.). 1818, da T. led af et alvorligt Feberanfald, tog en ung skotsk Dame, Frances Mackenzie, sig af ham, hvad der førte til en fra hans Side uoverlagt Forlovelse; den pinlige Historie bidrog sikkert til, at han endelig bestemte sig til at modtage de ofte fremsatte Opfordringer fra Danmark om at komme hjem paa et Besøg. 14. Juli 1819 rejste han fra Rom og naaede over Schweiz, Stuttgart, Frankfurt, Hamburg, Slesvig 3. Okt. **til** Kbh. Han fejredes her ved talløse Fester af de mange, der kendte mere til hans Ry end egentlig til hans Arbejder; 11. Aug. 1820 forlod han igen Kbh. for over Berlin, Dresden, Warszawa, Wien at vende tilbage til Italien; 16. Dec. var han igen i Rom. Denne lange Rejse havde ikke alene været et Hyldesttog, men havde ogsaa i høj Grad givet Anledning til Forhandlinger om Arbejde, baade til Udlandet og til Kbh.

Størst Betydning havde den kæmpemæssige Opgave, der hjemme-

fra gaves T., nemlig Udsmykningen af Frue Kirke med tolv Apostelstatuer i overnaturlig Størrelse; hertil kom en kolossal Kristus-Statue, oprindelig tænkt til Slotskirken, men indføjet som den store Slutsten i Frue Kirkes Udsmykning; endvidere Døbefonten, forskellige Friser og udvendigt, i Frontonen over Hovedindgangen, Gruppen af Johannes Døberen, der prædiker. Til en Række af disse Arbejder findes Originalmodellerne i T.s Mus. Kristus og Apostelstatuerne udførtes 1821—27 med Undtagelse af to, Thaddæus og Andreas, der først blev modellerede 1841—42. Gavlgruppen udførtes oprindelig i Brændtler (1821—22, nu i Aalborg Mus.; nogle af de originale Modeller findes i T.s Mus.); den erstattedes af et Marmoreksemplar, der imidlertid blev ødelagt, hvorfor et Eksemplar i Bronze blev opsat 1928. Dette Kolossalarbejde udførtes naturligvis i væsentlig Grad ved Medhjælpere, som T. i det hele mere og mere maatte anvende under Presset af de store Bestillinger; han har næppe heller følt Betænkelighed ved det, idet Kompositionen og Helhedsvirkningen laa ham mere paa Sinde end Gennemarbejdningen af selve Formen. Den plastiske Udsmykning af Frue Kirke er i udpræget Grad arkitektonisk tænkt eller følt, og en saadan Opfattelse gør sig i det hele mere og mere gældende i T.s Arbejder, hvad der hænger naturligt sammen med, at en Række af dem er store Monumentalværker. I Statuen af Fyrst Wladimir Potocki (1821, Katedralen i Krakov, Originalmodel i T.s Mus.), der er klædt i antik Dragt, dukker det gamle Heltemotiv fra Jason eller Mars frem igen, men enklere og nok saa smukt behersket. Det største Monumentalværk fra disse Aar er Statuen af Pius VIL, omgivet af allegoriske Figurer, i Peterskirken i Rom, en Bestilling, der med god Grund vakte Stoltheden i T. — hvilken Anerkendelse af hans Evner og Position, at en saadan Opgave overdroges ham, Udlændingen, der stod uden for den katolske Kirke! Ved den arkitektoniske Udformning bistod den berømte tyske Arkitekt Fr. Schinkel, der var paa Rejse i Italien; desværre lykkedes det ikke her at opnaa den sikre Helhed i Arbejdets Opbygning, men Pavestatuen er i sig selv fremragende, og Figuren ved Soklen af »den himmelske Styrke« er imponerende i sin enkle Kraft. Monumentet bestiltes 1823 og udførtes i Aarene til 1831 (Originalmodellen i T.s Mus.). I Rytterstatuen af Joseph Poniatowski i Bronze gav T. en Parafrase over den antikke Marc-Aurel-Statue i Rom; den virker (eller virkede?) paa den store Plads i Warszawa med en dejlig let Rejsning, den er mindre fortætteet end sit Forbillede, hvad der harmonerer med Pladsens Størrelse (Originalmodellen, fuldendt 1827, i T.s Mus.). 1830 af-

sløredes i Warszawa, ligeledes i Bronze, Statuen af den siddende Copernicus (Originalmodel i T.s Mus.) og s. A. Gravmonumentet for Hertugen af Leuchtenberg (Originalmodel i T.s Mus.) i St. Michaelskirken i Munchen, i Marmor; den arkitektoniske Disposition skyldes her Arkitekten L. v. Klenze og Sidefigurerne T.s Elev Tenerani.

Fra 30'ernes Begyndelse er Statuen af Lord Byron, oprejst i Marmor i Trinity College, Cambridge (Originalmodel i T.s Mus.), Rytterstatuen i Bronze af Maximilian af Bayern i Munchen (ligesaa), ikke længere som Rytterstatuen i Warszawa i antikt Kostume, men i Trediveaarskrigens Rytterdragt, Statuen af Gutenberg i Mainz, som H. V. Bissen modellerede til Bronze efter T.s Skitse, Statuen af Conradin, udført i Marmor efter T.s Død til S. Maria del Carmine i Napoli (Originalmodel i T.s Mus.); det smukke Stillingsmotiv i denne Statue er af H. V. Bissen benyttet til Statuen af Frederik VI. Det betydeligste af alle disse Monumenter er vel Statuen af Schiller, som den tyske Billedhugger H. Mathiå udførte til Bronze efter T.s Udkast og under hans Tilsyn; dens strenge Frontalitet med det tungt bøjede Hoved under den store Laurbærkrans giver en baade enkel og udtryksfuld Holdning. Til de store Arbejder kommer endnu en lang Række mindre som Monumenterne for Maleren Appiani i Brera i Milano og for Lægen Vacca Berlinghieri i Pisas campo santo; fremdeles Buster og en Mængde Relieffer, adskillige af dem med Amor eller smaa Amoriner som Tema, f. Eks. i »Kærlighedens Aldre« (1824), *En Hyrdinde med en Amorinrede« (1831, Originalmodellen og Marmoreksemplar i T.s Mus.); af andre kan nævnes »Hylas og Kildenymferne« (1831 og 1833, Originalmodeller og Marmoreksemplar i T.s Mus.), »Livets Aldre og Aarets Tider«, fire cirkelrunde Relieffer (1836, Originalmodellerne i T.s Mus.), »Hectors Afsked med Andromache« (1837, Originalmodel i T.s Mus.).

T., der saa ofte havde bistaaet Samlere i Danmark og andetsteds, var selv ikke mindre ivrig for at erhverve sig skønne og interessante Ting af meget forskellig Art; han var en udmærket Samler med sikkert Blik og havde efterhaanden Raad til at anvende betydelige Summer paa sine Interesser. Han havde en omfattende Samling af Malerier, dels ældre, dels af samtidige Kunstnere, som han derved ofte gav en kærkommen Hjælp; tillige havde han erhvervet en Mængde Mønter, Antikviteter, Afstøbninger, Tegninger og Stik, Bøger. Det var naturligt, at han ikke ønskede alt dette spredt efter sin Død, men først og fremmest maatte dog det Spørgsmaal rejse sig, hvad der skulde blive af den mægtige Række

af hans egne Værker — især Originalmodellerne og Skitserne —, som fandtes i hans romerske Atelierer. Mod 20'ernes Slutning begyndte den Tanke at modnes hos ham og hos danske Venner, at han testamentarisk skulde skænke alt til Danmark, men Forudsætningen maatte være, at Midlerne til at skabe et saadant Museum stilledes til Raadighed hjemmefra; Forhandlingerne herom var baade langvarige og vanskelige; det afgørende blev en offentlig Pengeindsamling 1837, der tilvejebragte et økonomisk Grundlag, hvorefter T.s Testamente til Fordel for Staden Kbh. blev affattet. Der skulde endnu gaa en Del Aar, før Museet, der ogsaa kom til at rumme T.s Grav, blev til Virkelighed, men han lod sine Samlinger indpakke, og endelig 8. Aug. 1838 gik han i Livorno om Bord paa Fregatten »Rota«, der skulde bringe ham og hans Værker til Kbh. Dertil kom han 17. Sept., modtaget med en enestaaende Hyldest. Han fik Bolig paa Charlottenborg, men en stor Del af de sidste Leveaar tilbragte han paa Nysø, hvor Baronesse Christine Stampe med Liv og Sjæl tog sig den Opgave paa at skaffe ham Fred og gode Vilkaar til Arbejde. Han udførte saaledes endnu talrige mindre Værker som Busten af Oehlenschlåger (1839, Originalmodel i T.s Mus.), en Række Relieffer, deriblandt Forarbejderne til Friserne af »Jesu Indtog i Jerusalem« og »Gangen til Golgata« (1839—40), som udførtes i Marmor til Frue Kirke, det første af G. Borup og A. J. Kolberg, det sidste af H. E. Freund. Selv de store Statuers Tid var endnu ikke forbi; fra 1839 er Selvportrætstatuen, der viser ham i hel Figur, støttet til Statuen »Haabet« (Originalmode] og Lermodel af Ansigtet paa Nysø) med en mageløs djærv fast Holdning, uden Alderdomstegn, hverken i Arbejdet eller hos den fremstillede. Fra 1840 er Statuen af Christian IV., opstillet i Bronze i dennes Kapel ved Roskilde Domkirke (Originalmode] i T.s Mus.). Under en sidste Rejse til Rom, det meste af Aarene 1841—42, modellerede han endnu to Apostelfigurer til Frue Kirke, og efter Hjemkomsten, 1843, den kolossale Herkulesstatue (Originalmodel i T.s Mus.), der nu i Bronze staar i Prins Jørgens Gaard ved Christiansborg; at den 75-aarige Kunstner selv kunde magte dette Arbejde viser hans sjældent kraftige Fysik; om Alderen maaske spores i Enkeltheder, hører det dog til hans mest storladne Værker, en værdig Slutsten i hans Produktion. 24. Marts 1844 ramtes han af et Hjerteslag, netop som han havde sat sig paa sin Plads i Det kgl. Teaters Parket; Bisættelsen skete 30. Marts i Frue Kirke, hvor hans Kiste stilledes indtil 6. Sept. 1848, da den nedsattes i Gravkammeret i Museets Gaard. Selv havde T. støttet Bindesbøll i hans Arbejde med Museumsbyg-

ningen, og han havde set den tage Form, men Fuldendelsen oplevede han ikke; Museet aabnedes først 1848, kort efter Gravsætningen.

T. som Menneske, med den mærkelige Skæbne, egnede sig for Mytedannelse; de fleste af de mangfoldige Portrætter af ham er idealiserede, og den grundlæggende, i sin Art fortrinlige Biografi af ham, som J. M. Thiele skrev, har samme Tendens. Der er dog autentiske Dokumenter, som et sent Daguerreotypi og mange Glimt i Memoirer og Breve, der giver os et sandere Indtryk af T. som Menneske, hvad der ikke er til hans Skade. Vi forstaar, at han ikke steg op paa Himlen som et Meteor, men tilkæmpede sig den Plads, der muliggjorde Udfoldelsen af hans Evner, og at han havde den Haardhed og Selvsikkerhed, vel ogsaa den Mistillid til andre, som var nødvendig i en saadan Kamp; af sine Medarbejdere forlangte han absolut Underkastelse. Vi forstaar ogsaa, at der som Baggrund for hans næsten ufattelige Produktionsevne maatte være et voldsomt Temperament, som i adskillige Forhold bragte ham i skarp Modsætning til andre; Billedet af ham bliver rigere facetteret, mere menneskeligt, det viser hans Glæde og Stolthed over den Anerkendelse, han modtager, de kunstneriske Sejre, han vinder, men ogsaa hans Jævnhed og Uimponerethed under al den officielle Virak, som bliver ham til Del.

Som Kunstner naaede han Verdensberømmelsen, men ogsaa Opfattelsen af hans Værk er undergaaet Svingninger som alle store Kunstneres; ogsaa det viser, overskuet paa Afstand og i Lyset af senere Tiders kunstneriske Bevægelser, en mere sammensat Karakter, end Samtiden vel havde for Øje. Det ligger nær først og fremmest at vente dette udtrykt gennem forskellige Faser i hans Kunst under de 40 Aars Ophold i Rom, men i dette Længdesnit viser Forandringerne sig maaske mindst. Opgaverne vokser, i de første Aartier dominerer Statuer og Relieffer med antikke Motiver, i de senere falder de store Opgaver af religiøs og historisk Art, og dermed bliver ogsaa den monumentale Holdning mere udpræget; tydeligt gør ogsaa forskellige Indflydelser sig gældende i Tidens Løb. Jason og andre af de tidlige Arbejder viser de stærke Indtryk, T. fra først af i Italien modtog af den græsk-romerske Skulptur, medens hans Arbejde med Ægineterne satte sig et tydeligt Spor i »Haabet« fra 1817 og vel ogsaa gav et Bidrag til den enkle Holdning i nogle af hans senere Arbejder, f. Eks. Kristusstatuen. Hans store, ældre Medbejler Canovas Navn kan heller ikke forbigaas her; saa ulige de to var hinanden i Evner og Opfattelse, og saa ringe Sympati T. havde for den andens Kunst, æggede Kappestriden

med ham sikkert T. til en klarere Opfattelse af sine egne Maal.

Trods alt, hvad der kan paavises af kunstnerisk Indflydelse og Incitament, kan man dog sige, at med de tidlige Arbejder, som Jason, Apollon, Relieffet af Akilles og Briseis, er den Tone og Stil anslaaet, som vi endnu finder i Herkules eller Relieffet fra 1831 af Hyrdinden med Amorinreden, og at i Virkeligheden Helhedskarakteren i T.s Kunst fra først til sidst ligger mærkeligt fast; det modbevises ikke derved, at han ofte har taget ældre Arbejder for igen og givet dem en noget ændret Behandling. Brydningerne i den finder vi snarere ved et Tværsnit, ved en Betragtning af hans Forhold til de forskelligartede Opgaver, han løste. Afgørende for hans hele Opfattelse af Skulpturen er Følelsen for det statuariske, Figurernes sikre Forhold i Dimensioner, Balancen i deres Bevægelser, det statisk opbyggede; denne Følelse er saa grundlæggende for hans Kunst, at vi næsten kun kan forestille os ham virksom i en Periode som denne, da den antikke statuariske Kunst var det givne Forbillede. Er der i hans Læreaar endnu selvfølgelige Spor af 1700-Tallets Skulptur, saa taber de sig dog for en Stil, der i sin faste arkitektoniske Holdning virkelig er hans egen; hvilke Fortrin eller Mangler man saa vil tilkende den, er den ikke skabt af nogen anden end ham selv. Det individuelle i den, den kunstneriske Fantasi, den indeholder, finder vi i den sikre rytmiske Følelse, hvormed han komponerer sine Figurer. I Reliefferne, der i saa høj Grad arbejder med faa Planer, viser dette sig navnlig i selve Linieføringen, der i uendelige Variationer bevarer en ren Velklang. Ogsaa i de frie Rundskulpturer har man villet se Linierytmen som det fremherskende; for haardt bør man dog ikke føre denne Opfattelse igennem; den, der f. Eks. betragter hans Apollon eller Gruppen af Mars og Amor eller hans Apostelfigurer, maa indrømme, at de er plastiske fra Kærnen af, at deres Virkning i væsentlig Grad ligger i den vægtige Forskydning af Statuens Dele, i det kraftige frem og tilbage af plastiske Masser; men disse falder næsten altid i Ro, kun sjældent arbejder T. med egentlige Bevægelsesmotiver som i Statuerne af Danserinden og den dansende unge Pige — og de hører ikke til hans bedste Arbejder. Naar vi tænker paa den typiske Brydning i al Skulpturs Historie mellem det arkaisk fastliggende og det barokke med de glidende Masser, tenderer T. mod det første; det er da ogsaa forstaaeligt, at Vurderingen af ham maa skifte, efter som det ene eller det andet Moment har Overvægten i Tidens Kunst, og det er ikke uforstaaeligt, om Danske i nyere Tid, for hvem Kai Nielsens barokke Kunst har betydet saa

meget, maaske har vendt sig noget fra T. Det er for Nutiden fremmedartet, at Accenten i hans Kunst ligger i selve de kompositionelle Grundtræk mere end i den levende Gennemformning. Jo talrigere og større Opgaver han fik, des mere blev hans Arbejde det i Skitsen at fastlægge Grundtrækkene, hvorefter Medarbejderne under hans Tilsyn arbejdede videre med Modellen — dog saaledes, at T. ofte selv greb ind og gennemførte, hvad der var ham magtpaaliggende —, ligesom senere Marmorarbejderne efter deres Tur tog fat.

Men ligger Hovedlinien i hans Kunst og hans Arbejdsvis saaledes fast, maa man alligevel ikke overse, at denne rige Kunstnernatur giver sig Udtryk paa andre Maader, der endog kan virke overraskende; der er talt meget, og ikke med Urette, om den summariske Formbehandling i mange af de Værker, der er udgaaet fra hans Atelierer med hans Godkendelse, men man skal dog vel vogte sig for at frakende ham den fine Fornemmelse for Formens levende Skønhed; af de gode Marmorarbejder ser vi, at han har stillet strenge Krav baade til sig selv og sine Medarbejdere, men tillige kan vi af Skitserne og de paa Nysø bevarede smaa Arbejder i Terracotta erkende Følsomheden i hans Modellering; de smaa Ting i Brændtler, i hvilke vi endnu fornemmer hans Haand, har en vidunderlig Friskhed og Finhed. Der er imidlertid andre og større Parter af hans Produktion, der giver Besked om Evner, som ikke helt kommer frem i de almenkendte Arbejder, nemlig Busterne og Tegningerne. Busterne viser klart hans Evne til skarp Iagttagelse og energisk Naturstudium. Allerede før Afrejsen til Rom havde han bl. a. modelleret Busten af A. P. Bernstorff i en Opsætning, der minder om samtidige danske Billedhuggeres lidt besværlige Draperibehandling, men for Hovedets Vedkommende udmærket gennemført. Fra den første Romertid forsvinder det overflødige Draperi, tilbage bliver Studiet af Karakter og Form, fra først af, f. Eks. i Busten af Tyge Rothe, under tydelig Paavirkning af romersk Portrætskulptur. Fremefter, lige til hans sidste Dage, ligger saa en Kæde af Portrætfremstillinger, omfattende Folk af alle Lag og Stillinger, iagttaget med samme skarpe Blik og modelleret i en egen streng, knap Stil, der paa en mærkelig Maade lader den nøgne Form komme til sin Ret. At fremdrage enkelte her er næsten urimeligt, men lad os alligevel nævne Busterne af C. F. Høyers Moder, af Ida Brun, Selvportrættet fra 1811, Busterne af Eckersberg, Metternich, J. C. Dahl, Oehlenschlåger.

Ingen anden dansk Billedhugger og blandt Malerne maaske kun en enkelt eller to har efterladt sig en saadan Skat af Tegninger

som T. Stor Anseelse, der nu er blegnet, nød i sin Tid de gennemførte Figurkompositioner i rafaelisk eller tysk-nazarensk Stil, til Gengæld fortjener de hastige Arbejdsudkast vor fulde Beundring, næsten jo mere des lettere de er; i disse Rids, hvori T. paa en tilfældig Lap Papir, der netop er ved Haanden, søger Klarhed over en Figurs Holdning eller Kompositionen af en Gruppe, føler vi som næppe i noget af hans større Arbejder hans enestaaende rytmiske Sans og en vidunderlig Evne til uden Tøven at drage Helheden frem i knappe Træk; ogsaa kommer der af og til i disse første Udkast en Heftighed til Syne, et umiddelbart Udslag af hans Temperament, som næsten altid dæmpes, mere end vi vilde ønske det, i det plastiske Værk. Man kunde som Eksempel pege paa et fyrigt Pennerids af Nessus og Deianira, sammenlignet med Relieffet fra 1814. Tegningerne viser i øvrigt, mere end hans øvrige Arbejder, en Fasthængen ved den fine Tradition fra Kredsen Abildgaard—Juel—Sergei; men deraf udvikler han en egen, endnu lettere Teknik, der giver Essensen af hans Evner.

Medlem af og Professor ved Kunstakademiet i Kbh. 1805, dets Direktør 1833—44. Æresmedlem af Studenterforeningen 1838. Æresborger i Kbh. s. A. Æresmedlem eller Medlem af mangfoldige udenlandske Akademier. Professor ved Akademiet i Firenze 1804. Medlem af San Luca Akademiet i Rom 1808, dets Præsident 1825—28. Æresborger i Stuttgart 1841.

Etatsraad 1819. Konferensraad 1838. — R. 1810. DM. 1833. K. 1829. S.K. 1839.

Om Slægt, Forældre, Fødsel og Efterkommere: L. Bobé i Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., VI, 1915, S. 160—64 og 10. Rk., III, 1936, S. 39—45. Nationaltidende 14. Marts 1931. Berl. Tid. 25.—28. Nov., 3. Dec. s. A., 18. Jan., 26. April, 19. og 24. Maj 1932. Medd. fra Thorvaldsens Museum, 1931. Nissumske Aarbøger, 1936, S. 12—18; 1938, S. 25 ff. Berl. Tid. 6. og 8. Aug. 1940. — F. Sickler i Journal fur Litteratur, Kunst, Luxus und Mode, 1814, S. 3—18. Friederike Brun i Athene, IV, 1815, S. 1—32. Sst., IX, 1817, S. 524—44. A. Oehlenschlåger: Tale i Anledning af Thorvaldsens Hjemkomst, 1819. F. E. G. Warnstedt: Thorvaldsens Arbeiten fur die Frauenkirche in Kopenhagen, I—II, 1820. Gesch. der Entstehung des in Luzern errichteten Denkmales, 1822. [P. H. Haste i] Riises Archiv, XVI, 1824, S. 369—73. Schorn i Kunst-Blatt, 1824, S. 133—39. J. M. Thiele: Den danske Billedhugger Bertel Thorvaldsen og hans Værker, I—IV, 1831—50. Samme: Om den danske Billedhugger Bertel Thorvaldsen, 1837. F. C. Hillerup: Thorvaldsen og hans Værker, I—IV, 1842—57. N. L. Høyen i Dansk Ugeskrift, 2. Rk., V, 1844, S. 33—68. H. C. Andersen: Bertel Thorvaldsen, 1845. H. C. Ørsted i Dsk. Ugeskrift, 2. Rk., VII, 1845, S. 17—32. A. Kestner: Romische Studien, 1850, S. 66—80. J. M. Thiele: Thorvaldsens Biographi, I—IV, 1851—56. Fortegnelse over endeel af Thorvaldsens Værker, hvilke Bestyrelsen af Thorvaldsens Museum lader bortsælge, 1858. Eugéne Plon: Thorvaldsen, sa

vie et son æuvre, 1867. H. Uhde: Erinnerungen und Leben der Malerin Louise Seidler, 1874, S. 222—31. C. F. Wilckens: Træk af Thorvaldsens Konstner- og Omgangsliv, 1874. A. Wilde: Erindringer om Jerichau og Thorvaldsen, 1884. Jul. Lange: Sergei og Thorvaldsen, 1886. C. Bruun og L. P. Fenger: Thorvaldsens Museums Historie, 1892. Sig. Muller: Thorvaldsen, hans Liv og hans Værker, 1893. M. Galschiøt: Thorvaldsens Museum, 1895. A. Rosenberg: Thorvaldsen, 1896. Georg Brandes: Samlede Skrifter, XV, 1905, S. 124—34. Thorvaldsens Værker, med Indledning af Emil Hannover, 1907. H. B. Dahlerup: Mit Livs Begivenheder 1815—48, 1919. A. Repholtz: Thorvaldsen og Nysø, 1911. Christine Stampe: Erindringer om Thorvaldsen, 1912. Mario Krohn i Kunstmuseets Aarsskr., I, 1915, S. 63—82; 1916, S. 116—20. Leo Swane sst., S. 94—106. Georg Brandes i Tilskueren, XXXVII, 1920, I, S. 20—37, 81—104. A. Repholtz: Thorvaldsens Tegninger, s. A. Th. Oppermann: Thorvaldsen, I—III, 1924—30. Leo Swane: Abildgaard. Arkitektur og Dekoration, 1926. Thorvaldsens Portrætbuster, ved Johs. V. Jensen og Aage Marcus, s. A. Johs. V. Jensen: Form og Sjæl, 1931, S. 89—m. Erik Moltesen: Thorvaldsens Museum, 1927. Th. Oppermann i Medd. fra Thorvaldsens Museum, 1929, S. 33—49. Hj. Friis: Rytterstatuens Historie, 1933, S. 442—48. A. Gauffin i Nationalmusei årsbok. Ny ser., II, 1932, S. 101—12. Vilh. Wanscher i Artes, I, 1932, S. 301 —14. Rik. Magnussen: Thorvaldsens Livsanskuelse, 1936. L. Bobé: Thorvaldsen i Kærlighedens Aldre, x938. Johs. V. Jensen: Thorvaldsen, Haandværkeren og Manden, s. A. S. Schultz: Da Thorvaldsen kom hjem, s. A. Medd. fra Thorvaldsens Museum. 1938. J. Gudmundsen-Holmgreen i Hist. Medd. om Kbh., 3. Rk., III, 1939, S. 1—13. R. Josephson i Tidskr. for konstvetenskap, s. A., S. 1 — 17. Th. A. Muller i Smaaskrifter tilegnede Aage Friis, 1940. S. Schultz: Thorvaldsens Gutenberg i Det trykte Ord, 1940. Henrik Bramsen: Dansk Kunst fra Rokoko til vore Dage, 1942, S. g4—123. r r.

At give en fyldestgørende Oversigt over T.s Ikonografi er paa Grund af Forholdene under Krigen umuligt; baade i Udlandet og her i Landet er en Række Museer evakuerede, og de Oplysninger, som findes i Kataloger og Notater, er ofte saa upræcise, at det er umuligt at henføre visse Billeder til deres Oprindelsestidspunkt; en Maler som Suhrlandt malede T. 181 o, og der findes T.-Portrætter fra hans Haand daterede 1850, antagelig Gentagelser efter Ungdomsbilledet. Ingen Dansk synes saa ofte portrætteret som T.; man maa regne med flere Hundrede Billedfremstillinger, Kopier og grafiske Reproduktioner medregnet. Værkerne er spredt over hele Europa; i sin Romtilværelse og paa Rejserne gennem Tyskland gik han beredvilligt med til at sidde som Model for yngre Kunstnere, og senere erhvervedes disse Portrætter af forskellige Museer og Samlere og gentoges ofte i det uendelige. Det vil derfor her kun være muligt at give Hovedtyperne og i Reglen de Værker, som under normale Forhold findes offentlig tilgængelige.

A. *Malerier og Tegninger.* I. *Selvportrætter.* Ca. 1787 tegnet Silhouet (Pisk med Sløjfe) (T.s Mus.). — Tegning 1794 (stoppende Pibe)

(hos Kammerherre Konow), stukket 1831 af P. Schøler. — Tegning 1808, formodet Selvportræt paa spanske Trappe (Skizzebogen, T.s Mus.). — Tegning (en face, Kindskæg) 1810. Tegning 1811, Profilportræt 8. Sept. (T.s Mus.). En lignende 15. Sept. (T.s Mus.). Disse tre Billeders Forhold til en Tegning fra 181 o (en face), der henføres til F. Riepenhausen, men synes at være et Selvportræt (Kestnermuseet i Hannover), er ikke fuldt opklaret. Et af 1811-Billederne er Grundlag for W. H. Lizars Stik fra 1821 med Angivelse af T. som Ophavsmand. Et gammelt Litografi har Signaturen: L. Fehr cop., et andet Riepenhausen dis. et inc, hvilket ikke giver noget endeligt Udsagn om Originalbilledets Tilblivelse.

II. *Fra Tiden indtil 181 g.* Et Ungdomsbillede, malet af J. L. Lund (Stegeborg i Sverige) er meget problematisk. — Hovedbillederne fra denne Tid samler sig om Tiden for T.s Optagelse i San Luca Akademiet (1808) og viser ham i Uniformen. *i8og:* Vine. Camuccinis Maleri (San Luca Akademiet, Rom); tegnet Udkast dertil (T.s Mus.). Talrige Kopier bl. a. paa Holsteinborg. Miniature derefter (forhen Nysø), Stik derefter af Gius. Saunders, Firenze 1823, °§ ª^ Gi° Folo efter Tegning af Giov. Battista Borani. — *1810:* Rud. Suhrlandts Maleri (Haanden paa et klassisk Hoved, vistnok T.s Adonis Statue) (T.s Mus.). —Jacob Munchs Knæstykke med Colosseum i Baggrunden (Fr.borg). — F. Riepenhausens Tegning (se Bemærkningen under Omtalen af T.s Selvportrætter). — *1814:* C.W.Eckersbergs Maleri (Kunstakademiet); Gentagelse 1832 (Nationalmuseet, Stockholm) og 1838 (Glyptoteket); et fjerde Eksemplar skal findes i Privateje i Kbh.; Kopier, delvis blot af Hovedet af C. Købke 1828, Eleonora Harboe (Holsteinborg), af Balsgaard 1843 (paa Porcellæn) og i Tegning af J. Roed 1875 (Hirschsprung). Stik derefter af W. Heuer, af E. C. W. Eckersberg 1850 og af Weger (&) Singer 1852, samt et Vandmærketryk fra Silkeborg Papirfabrik. — K. Vogel von Vogelsteins Maleri (T.s Mus.); Stik af H. Mayer; Tegning efter Vogels Hoved af Estlænderen G. Hippius (ca. 1817) (Marburg), en Tegning fra 1813 af Vogel findes i Kobberstikkabinettet i Dresden. — W. Schadow har malet T. sammen med sin Broder Rudolf og sig selv (Nationalgalleriet, Berlin).

Af Portrætter af mindre officiel Karakter nævnes: 1813 Tegning af Carl Sieg (Nationalgalleriet, Berlin), 1816 af R. Suhrlandt (sst.), 1816 af C. Sieg efter W. Schadow (Kobberstikkabinettet, Berlin). 1817 Maleri af A. Senff (T. arbejdende paa den lille Hyrdedreng) (Halle a. S.), 1818 Tegning af Fr. Rehberg (Kindskæg),

reproduceret i Litografi. Ogsaa Fr. Overbeck skal have efterladt en Tegning af T.

III. *Omkring Danmarkrejsen i8ig—20.* Hovedbilledet er C. W. Eckersbergs Portræt 1820 (frakkeklædt med udfaldende Skjortekrave) med en Hammer støttet til Foden af en Statue (forhen Orebygaard); Stik derefter af J. Fr. Clemens 1820. Et halvfærdigt Udkast dertil (maaske en Elevkopi) i Museet i Kiel. Kopi paa T.s Mus.; Kopier af Carl Løffler 1828, Frk. Ibsen, H. Matthison-Hansen ca. 1827. — J8i9 og 2ohar Chr. Horneman udført Pasteller af T. (mindre Fadermordere og højt hvidt Halsbind) (T.s Mus., Fr.borg, Bergen). I den Række Billeder, Horneman gennem Tiderne malede, er Hovedtrækkene de samme, om end Haaret graaner mere og mere. Baade paa T.s Mus. og paa Rosenborg (1834) findes Miniaturer malede af ham. Et Litografi af Horneman udsendtes 1821. — Carl v. Plotz, en Søn af Hornemans tidligere Medarbejder, har, maaske ved Fysiognotracen, udført et Profilportræt af T.; 1821, da T. allerede var rejst, tegnede han derover et stort Profilportræt af ham (Ring i Øret); det blev reproduceret i Litografi af *Kunstneren.*

IV. *Romopholdet i 20'erne.* Malerierne fra Begyndelsen af denne Periode viser T. iført en Frakke med Pelskrave. Ældst synes en Tegning fra 1822 (Rom 18. April) at være; den er signeret I. S., *o:* I. Schnorr v. Carolsfeld (Akademiet i Wien). Hovedbilledet er C. Begas' Portræt af T. med »Haabet«, malet omkring 1823 (Nationalgalleriet, Berlin, deponeret i Danzig). Gentagelse paa Fr.borg, i Galleri Raczynski i Posen, Kopier af A. Koop 1828 (T.s Mus.) og af A. Senff (Kestnermuseet i Hannover); Stik af Samuel Amsler og Litografi af Legrand, Berlin, senere ofte efterstukket, endogsaa (J. Gunsts Institut i Mainz) med Gutenberg-Statuen tilføjet i Baggrunden. — A. SenfFs Brystbillede (1825) i Halle synes at høre til denne Type. Nær den staar ogsaa Gustav v. Nehrlichs Litografi. Med Skindkrave og blød Skjortekrave er ogsaa Edv. Magnus' Maleri (T.s Mus.), kopieret 1831 af A. Koop til Hambro, samt en Miniature af A. Grahl, hvoraf en Replik findes i Museet i Dresden. — H. M. v. Hess har malet T. 1823; Billedet staar Begas' meget nær; i Baggrunden Atelieret med Jason (Neues Pinakothek, Munchen). Paa Schacks Galleri (sst.) fandtes en Gentagelse fra 1834, i Baggrunden Udsigt over Rom (men den brændte med Glaspalast 1931); paa et Maleri af ham i Wien har T. hvid Skindkrave. — Billeder af T. i officiel Dragt med stive Fadermordere og hvidt Halsbind findes ogsaa fra 20'erne, bl. a. D. Lindaus Portræt (T.s Mus.) og Frans Catels Billede 1824: Ludvig af Bayern med Kunstnere paa den spanske Vinstue

paa Ripa grande i Rom (Neues Pinakothek, Miinchen); Træsnit derefter af Brend'amour. D. Lindaus Osteribillede fra 1827, stukket af C. E. Sonne; en Tegning findes i Kobberstikkabinettet i Dresden. Ricciardellis Tegning af Kong Ludvig af Bayerns Besøg i T.s Atelier (1829, T.s Mus.). Paa H. D. C. Martens' Maleri af Leo XII., som 1826 besøgte T.s Atelier (Kunstmuseet, deponeret paa T.s Mus.), bærer T. ikke stive Flipper, men Skjorte med stor udfaldende Krave. Endelig er T. portrætteret paa F. Thømings Billede fra 1828 af en Baadfart til Capri (T.s Mus.). — Tegning af A. Kestner (Kestnermuseet i Hannover) og af Rietschel 1830 (Stadtmuseum i Dresden, »Carus Album«), af Paul Mila 1823 (T.s Mus.), af H. V. Bissen 1826—27 (med lang Pibe) (Glyptoteket, Skitsebog XVII). — To Malerier af Ehregott Griinler fra denne Tid (ca. 1828) (hvide bløde Flipper, hvidt Halsbind) findes, bl. a. paa Goethe Museet i Weimar; et er dateret 1839. Maleri af W. Hensel (uden Flip) (forhen hos Joh. Hansen), Tegning (Hensel-Samlingen, formentlig i Breslau).

V. *Romopholdet i jo'erne indtil 1838.* Billederne fra denne Periode viser alle T. i en blød, hvid Skjorte med stor udfaldende Krave, hvad enten han er i Arbejdsbluse, i Frakke eller indhyllet i Kappe. Hovedportrættet er Horace Vernets Maleri fra 1835 af T. i Færd med at modellere Vernets Buste (T.s Mus.). Gentagelse i Museet i Glasgow. Stor Tegning dertil i Østrig. Kopier af J. Roed, af F. Bellay (Museet i Lyon), af A. L. Koop 1839 (købt af Collin; Studenterforeningen), af F. Helsted 1845 (Jægerspris) og af Hans Lassen 1874 (Museet i Haderslev). Gengivet i Litografi for Em. Bærentzen 1844 og kort efter af I. W. Tegner og P. H. Gemzøe, og i en Radering af L. Frølich 1854, i Stylografi af P. Schøler 1853. — Af Ed. v. Heuss findes et Maleri paa T.s Mus., deponeret der af Glyptoteket (1834, skindbræmmet Kappe); et andet fra 1834 (T. arbejdende paa Gutenberg Statuen) findes i Museet i Mainz; et Udkast dertil var tidligere paa T.s Mus. (men leveredes tilbage til Kunstneren). — Den russiske Maler Oreste Kiprensky udførte 1833 et Portræt af T. (nedfaldende Krave, stor sort Sløjfe, Kappe) (Det russiske Museum i Leningrad), Kopi af Apollinary Horawsky 1852 (forhen hos Johan Hansen, nu T.s Mus.); Stik af H. Robinson. —• S. A. har Italieneren Cesare Poggi malet T. (sort Halsbind) (Galleria d'arte moderna, Milano). — Et lille Billede (udfaldende Krave, langt Haar, sort Baret) er malet s. A. af Guérard, formentlig B. A. G. (d. 1836). — Pietrocola malede ca. 1835 T.s Billede i Miniature (skindbræmmet Kappe, stor udfaldende Linnedkrave) (T.s Mus.). — Et Maleri fra 1835 af T.s nære Omgangsven D. C. Blunck

findes paa Fr.borg og en Tegning 1836 af T. sammen med Fru Puggaard og hans Omgangsvenner i Rom (Privateje i Kbh.). Tegning af Ant. Rambaux ca. 1836 (T.s Mus.). — Fra 1838—39 findes nogle delvis farvelagte, karikaturagtige Tegninger af T. af E. M. Ward (T.s Mus., Fr.borg). — Fra denne Periode maa vel ogsaa J. Sonnes Maleri: T. i sit Atelier i Rom, være, ligesom Martens' Maleri Marcuspladsen i Venezia med T. og sammes Sepiategning af Atelieret i Rom. — C. Kiichler udførte 1836 en Radering af T. (T.s Mus.) (Arbejdsdragt med Fløjlskrave), som blev meget kopieret. — 1833 blev T. tegnet af Heinr. Miicke (Nationalgallerie i Berlin); Litografi derefter af A. Dircks. Endelig findes en Del Malerier, hvor T. er afbildet mellem de fremstillede Personer, som paa Diofebis Maleri fra 1836 af Aabningen af Rafaels Grav (1831), hvor T. var til Stede paa San Luca Akademiets Vegne (T.s Mus.) og paa D. G. Bluncks Osteri billeder fra La Gensola (1836 Fr.borg, 1837 T.s Mus.; Kopi af A. L. Koop i Privateje).

VI. *Fra Hjemrejsen 1838 til T.s Død. — 1838:* Westphals Billede af Modtagelsen i Kbh.; Tegning dertil paa Fr.borg; Litografi af Em. Bærentzen. — Bluncks Tegning af Skibsfællerne paa »Rota« (T.s Mus.). — Eckersberg malede to Billeder af Hjemkomsten (bl. a. 1839, T.s Mus.); Tegning dertil i Kobberstiksamlingen. Tegning af samme af T.s Hoved. En karikerende Tegning af T.s Modtagelse (Fr.borg) er henført til Eckersberg, en anden findes i Det kgl. Bibliotek. — A. Melbye har malet T. paa »Rota«s Skanse, samt tegnet Hjemkomsten (Fr.borg). Tegning af C. Peters (Hyldesten paa Charlottenborgs Balkon). Ogsaa Johs. Jensens Maleri (T.s Mus.) er vel fra denne Periode.

1839: Hovedbillederne er malede af C. A. Jensen; Billedet i Uniform med alle Ordnerne (Fadermordere) (Fr.borg); Stik af W. Heuer. Billedet, hvor T. sidder (Silkefrakke med Opslag) (T.s Mus.; Stockholm; tidligere hos Johan Hansen; Familieeje); Litografier derefter bl. a. af A. M. Petersen og 1840 af Emil Lasalle i Paris. — J. V. Gertner malede en Række Billeder af T. i den blaagraa Silkefrakke med de røde Fløjlsopslag fra hans Nysø-Ophold, siddende (T.s Mus.; Jægerspris; med Jerusalemsindtoget og »Minerva«; andre med Statuetten til Selvportrættet) og staaende med Oehlenschlågers Buste (1839 Tegning paa Glyptoteket; 1840 Maleri paa Ravnholt; 1842 paa Nysø (tilhører Fr.borg); Museet i Aalborg 1842); med en Tegnetavle; med »Haabet«; et Maleri i Hamburger Kunsthalle (1840) og en Mængde Tegninger baade en face og en profil (bl. a. Fr.borg; Hirschsprung; T.s Mus.). Radering af J. V. Gertner 1843; Stylografi af P. Schøler efter Tegning af

Gertner og Stik fra Rom efter en Tegning (med »Haabet«) af Schøler. — E. D. Bærentzens Maleri (Bergen); Litografi derefter af E. Lehmann 1839. — Tegninger af Marstrand, af Ernst Meyer, af Baron Rumohr (Thiele og T.) og af P. C. Skovgaard (T. som Storkorsridder; T.s Mus.) og af J. A. Jerichau (Kobberstiksamlingen).

184.0: Maleri af C. A. Jensen (næsten tilknappet Frakke) (Industriforeningen). Miniature af Johs. Møller. Maleri af F. Richardt »T. med sort fezlignende Kalot i sit Atelier«. Tegning af S. F. Diez (Nationalgallerie i Berlin).

1841: Fra Udenlandsrejsen findes Maleri af K. Begås (Nationalmuseum i Berlin); Tegninger af E. Rietschel og C. Vogel von Vogelstein (Nationalmuseet i Berlin) (begge fra Opholdet paa Maxen). Maleri af F. Kriiger, stukket af C. G. Liideritz; Tegning (Nationalmuseet i Berlin). — Maleri af F. Amerling (Lichtensteins Galeri 1843; Fr.borg); Skitse (T.s Mus.); Gentagelse hos Fyrstinde Branica, f. Potocka, i Wien og i Breslau; Kopier af L. Thibau (Akvarel) og Johs. Lavas; Stik af R. Kirchhoffer 1844. — Tegning af Schnorr v. Carolsfeld (Kobberstikkabinettet i Dresden) og af Constantin Hansen (Danske i Rom Juleaften).

184.2: Tegning af Berggreen (Skandinavisk Forening i Rom), af C. Vogel von Vogelstein (Kobberstiksamlingen i Dresden), af J. L. Lund og af L. A. T. Restorff. Maleri af D. C. Blunck (T. i sit Atelier med Gratierne) og af Heinr. Buntzen (I Villa Borgheses Have med Portrætfigurerne — T. og Buntzen — malede af J. V. Gertner) (T.s Mus.); Litografi derefter af A. Kittendorff. Maleri, tillagt M. H. E. Eddelien (forhen hos Johan Hansen).

1843: Malerier af S. Schack, af Aug. Schiøtt (T. ved Cavaletten), af F. Richardt (T. med sort Baret i sit Atelier) (Litografi derefter fra Em. Bærentzen & Co.) og af Heinr. Buntzen (T. ved Atelieret paa Nysø) (T.s Mus.), samt Profilbilledet af J. V. Gertner. Tegninger af P. C. Skovgaard 1843 (med Armene over Stoleranden) (Kobberstiksamlingen), kopieret ofte af J. V. Gertner (T.s Mus.).

1844: Maleri af S. Schack (T. med sort Kalot). Akvareller af Rud. Greve (Fr.borg; Nationalgalleriet i Berlin; ogsaa 1845). Profiltegning af J. V. Gertner (Fr.borg). Billede fra Dødslejet af samme (Fr.borg); ligeledes af Hertzog (T.s Mus.), af A. Melbye og af G. Emil Libert. Tegninger af E. Meyer (10. og 18. Marts) (T.s Mus.) (Litografi efter den første) og »efter Erindringen 10. Dec. 1844« af J. Th. Lundbye (Kobberstiksamlingen). — Litografi fra Em. Bærentzen og Co. efter Tegning af J. Ballin af T. paa lit

de parade. — Silhouetter af T. (Fr.borg, T.s Mus.), derefter Træsnit 1853.

VII. *Efter T.s Død.* Fru Lucie Ingemann, f. Mandix: T.s Apotheose (T.s Mus.). — Fra 1846—50 udførte J. Sonne Frisen udenpaa T.s Mus. af T.s Hjemkomst og af Udlosningen af hans Statuer. Det er frit gengivne Scener. En Prøve paa Teknikken i Farvepuds, med T.s Hoved (T.s Mus.). Gengivelse i Litografi af F. C. Lund 1889. — 1846 tegnede W. Marstrand Billedet af Oehlenschlåger læsende op i den Stampe'ske Kreds, med den indslumrede T. (Privateje i Kbh.). 1850 og 1852 Miniaturer af J. C. Bøgh. 1872 Th. Jensens Maleri af T. i sit Atelier med Jason og Lord Stanhopes Indtræden. 1899 Chr. Bang: Besøg i T.s Atelier. 1901 Poul S. Christiansen: T. modellerende »Natten«. 1919 Vald. Neiiendam: T. ved Zoegas Dødsleje. Larsen Stevns: T. og H. C. Andersen paa Spadseretur ved Nysø (H. C. Andersen Museet i Odense) og H. C. Andersens Møde med T. i Atelieret i Rom, Akvarel. C. Bayer: T. og Oehlenschlåger paa Nysø. Gertner fortsatte Fabrikationen af sine T. Portrætter; 1852, 1857, 1861 og 1867 udstillede han paa Charlottenborg.

B. *Skulptur.* I. *Selvportrætter.* 181 o Herme, bestilt af Konsul West og udført i Marmor ca. 1812; hjemsendt 1825 til Kbh. og overgivet Kunstakademiet; Stik af E. C. W. Eckersberg 1831 efter en Tegning af Hermen af N. Simonsen; Kopi i Marmor af Utzon Frank (Raadhushallen). — Paa forskellige Eksemplarer (1818—25) af Alexanderfrisen har T. afbildet sig selv blandt Tilskuerne (Marmoreksemplar paa T.s Mus., hugget af Vine. Galli. Sommarivas Eksemplar ca. 1825, stukket af .Pistrini). — Ligeledes paa Relieffet »Homer synger« (1836). — 1839: Statue. Originalmodel paa Nysø; Gips paa T.s Mus.; Eksemplarer derefter i Marmor af H. V. Bissen (T.s Mus.), i Marmor af E. Wolff ved Palazzo Barberini, i Munchen (paa Glyptotekets Sidefacade) af samme. Bronze i Reykjavik; Eksemplarer i Aalborg og Aarhus Museer, i Rom og i Amerika. Hovedet er anvendt til Busten i Rom i Via Sistina 48, T.s Bolig. Den modellerede Lermaske paa Nysø. Statuette; Udkastet paa Nysø, Afstøbning i Aalborg og paa T.s Mus. Statuette efter Originalen af H. Olrik 1849 (Tegning derefter Fr.borg). — 1840 paa Relieffet af den Stampe'ske Familie (Originalmodel paa Nysø).

II. *Fra Romtiden til i8ig.* Buste af Chr. D. Rauch 1816 (Rauch Museet i Berlin; Afstøbning paa T.s Mus.; Kopi af C. A. Muhle 1828), af Pietro Tenerani ca. 1812 (Marmoreksemplar i T.s Mus., i Gips paa Glyptoteket), af samme 1819, udført 1824—25 Mar-

mor (San Luca Akademiet), i Gips (Tenerani Museet i Rom). — 1817 Medaille (A genio lumen) af Henri Fran^ois Brandt, stukket af Schøler 1831; nær den staaj et Profilstik af Riedel fra 1820 og et Litografi af C. C. Lohse. — En Medaille, som viser T. fra denne Periode, er signeret af Camilletti.

III. *Fra Kbh.opholdet.* C. A. Muhles Medailleudkast (1824) i Anledning af T.s Besøg i Kbh.

IV. *Fra Romopholdet i 2o'erne.* 1823 Buste af E. Wolff (i Marmor i Glyptoteket). Ca. 1825 Relieftryk af Blasius Hofel. 1826 Buste af Pierre Bienaimé (i Marmor i San Luca Akademiet i Rom; en Gipsbuste fra Rocca di papa i T.s Mus.). Ca. 1828 Marmormedaillon af Jacques Tatarkiewicz (med Skindkappe) udstillet i Warszawa 1845. 1828 G. Goetzes to Medailler — en face og en profil •— (med den knælende Genius og Gratierne), stukket af P. Schøler 1832.

V. *Fra Romopholdet i 30'erne til 1838.* 1830 W. Matthias Relief (i Marmor bl. a. Oremandsgaard, Gips i T.s Mus.). 1831 H. V. Bissens Buste; udført i Marmor 1833 (Kunstakademiet og tidl. paa Einsiedeisborg), derefter Bronzebuste i Frue Kirke og paa Kunstmuseet. C. V. Lodberg udstillede 1844 [en] Bronzekopi efter Bissen. — 1830 C. Voigts Medaille (Erato). — En ensidig Medaille af samme. — 1832 (1837) Medailler af G. Galeazzi. — 1833 Buste af Matthiå (T.s Mus.); s. A. Relieffet af Franz Woltreck (Cafe Greco i Rom; i Bronze 1836 i T.s Mus.); 1833 Statuette af samme (i Bronze i Glyptoteket, i Gips i Cafe Greco); stukket af J. Unger. — 1834 Statuette af P. Ricco. — 1836 kontureret Stik af et Medaillonrelief af C. Kiichler. — 1837 C. Voigts Medaille (Erato; T.s Hoved som paa Medaillen fra 1830); Kemitypi derefter af A. Kittendorff, efter Tegning af J. Magnus Petersen. — 1838 Chr. Christensens Medaille med Alexanderfrisen i Anledning af T.s Arbejders Ankomst til Kbh. (»Udstillingsmedaillen«); Stik derefter af E. C. W. Eckersberg 1850. — F. Konigs Medaille (Gratierne) s. A.

VI. *Fra Hjemkomsten 1838 til hans Død.* Statuette af Matthiå 1838 (om Bord paa »Rota«). — H. Conradsens Medaille efter Vernets Maleri (1844—49). — Elfenbensrelieffer af S. S. Winther 1839 og 1841. Kame af P. Petersen 1839. Et Congreve-Tryk fra »Berlingske Tidende« som et Relief 1839. Medaille af Zaccagnini 1842C?). Voksmedaille af P. F. Rauner (T.s Mus.).

VII. *Efter T.s Død.* Elfenbens bus te af Chr. Klingsey (1845). Medaille af H. Conradsen 1849. Statue af C. Peters 1866 (Udstillingskomiteen og Randers Museum). Tegning af H. Olrik (Fr.borg), Træsnit derefter 1868. Skæringer i Elfenben og Buksbom af O. O.

Glosimodt 1869 og af A. Wang. Statuette af C. Peters 1878. Kolossalbuste af L. Prior 1870; s. A. Reliefmedaillon; Tegning (Fr.-borg); Buste 1878. — Rauchs Buste fra 1816 huggedes i Marmor 1879 af V. Saabye og 1883 af Nielsine Petersen. Relief af Rik. Magnussen 1930. — Statuette og Statue af Utzon-Frank 1941—43. Relief af Jeremias Christensen (Charlottenborg). Buster af F. C. Krohn, Hertzog, Adelgunde Herbst og G. Borup. Relief af H. Conradsen (Bakkehuset). — Relief forhen paa Huset Grønnegade 7 (1870; nu i Bymuseet). Mindetavler paa Huset Aabenraa 13 (1935), i Videnskabernes Selskab i Warszawa (1934), paa Huset Via Sistina 46 i Rom (1882) og i Palazzo Tomati sst. (1872). En Fortjenstmedaille fra San Luca Akademiet 1836 (med hans St. Lucas Relief) (T.s Mus.). En Livsmaske fra ca. 1810 og T.s Dødsmaske findes sst. *Q Anjrup*

Thott. Den skaanske Adelsslægt T., som i Senmiddelalderens Danmarks Historie indtager en Plads, der svarer til Hvide'rnes tidligere, er, som ogsaa dens enkle heraldiske Mærke, det af Guld og rødt firdelte Skjold viser, en af vore ældste Slægter; Slægtebøgerne hævder Afstamning fra en Tord Skiegge eller T., som 1085 lod sig døbe, og vil ogsaa blandt Slægtens Aner tælle den Thord (s. d.), der i Slutningen af det 12. Aarhundrede var Gældker i Skaane, men hvis Slægtsforhold er ganske ubekendte. Med Sikkerhed føres Slægten kun tilbage til Ridderen Absalon Aagesen (nævnt 1343) til Herlev og hans Broder Ridderen Niels Aagesen Kyrning (d. 1354) til Loddekoping og Vessie, som angives at være Sønner af en ikke dokumentarisk paavist Aage Tordsen; denne skal være Broder til Kannik i Lund Peder Tordsen (d. ^os); °g deres Fader var rimeligvis den Tord Aagesen »dictus Thaat miles« (nævnt 1283 og 88), som nævnes i Loddekoping. Ridderen Absalon Aagesen var Fader til Rigsraaden Jep Axelsen (nævnt 1366 og 1405) til Sørup — hvis Sønnesøn var Ridderen Jens Due (nævnt 1445 og 87) til Krogholm — og til Peder Axelsen (nævnt 1370 og 71) til Herlev og Borsholm, hvis Søn nedenn. Rigsraad Axel Pedersen (d. ca. 1446) til Herlev og Lillø havde følgende nedenn. Sønner: Domprovst i Lund Peder Axelsen (d. 1463), Marsken Oluf Axelsen (d. 1464) til Vallø og Hjuleberg — hvis Datter nedenn. Birgitte Olufsdatter (d. ca. 1498) var gift med Rigsraaden, Lagmanden Erengisle Nilsson (Hammersta-Slægten) (d. 1469) — Rigsforstanderen Erik Axelsen (ca. 1415—81) til Lagno, Rigsraaden Iver Axelsen (ca. 1420—87) til Lillø og Rigsraaden Aage Axelsen (d. 1477) til Hjuleberg, samt desuden

Rigsraaderne Philippus Axelsen (d. 1464) og Laurens Axelsen (d. 1482) til Næsbygaard. Aage Axelsen var Fader til Rigsraaden Erik Aagesen (d. tidligst 1494) til Bavelse — hvis Søn svensk Rigsraad Tønne Eriksen (d. 1522) til Benhammar var Stamfader til den sidst i det 17. Aarhundrede uddøde Skedebo-Linie — til Ingeborg Aagesdatter (d. 1507), gift ca. 1467 med Sveriges Rigsforstander Sten Sture (d. 1503), og til Claus Aagesen (d. senest 1521) til Hjuleberg; dennes Sønner var Aage Clausen T. (d. 1531) til Bystad — hvis sidste Ætling af Navnet Sønnesønnens Sønnesøn Generalløjtnant Clas T. (1630—74) 1652 optoges i svensk Grevestand — og Claus Clausen T. (d. 1585) til Hjuleberg, hvis Sønnesøn Christen T. (1568—1617) til Boltinggaard i Ægteskab med Slægtebogsforfatterinden Sophie Below (1590—1650, s. d.) var Fader til de nedenn. Amtmand Henrik T. (1606—tidligst 74) til Boltinggaard m. m. og den lærde Birgitte T. (1610—62), gift med Otto Gjøe (1604—42) til Tureby. — Ovenn. Ridder Niels Aagesen Kyrning (d. 1354) var Fader til Ærkebiskop i Lund Jacob Nielsen Kyrning (d. 1361, s. d.), til Ridderen Peder Nielsen Kyrning (nævnt 1342 og 66) til Loddekoping og Knudstrup og til Aage Nielsen (nævnt 1350), hvis Søn Ridderen Stig Aagesen (nævnt 1386 og 1412) til Næs var Farfader til Brødrene Kongens Kansler Niels Andersen (Stigsen) (nævnt 1474 og 1505), Rigsraaden Aage Andersen (d. 1520) til Næs og Otte Andersen (nævnt 1514 og 20) til Næs; dennes Søn Ridderen Tage Ottesen T. (d. 1562) til Næs, Eriksholm og Sirekøbing var Fader til Anders T. (d. 1595) til Sirekøbing — hvis Søn var nedenn. Ridder Tage Andersen T. (d. 1643) til Sirekøbing, Duege og Egede — og til Otte Tagesen T. (1543—88) til Næs og Eriksholm, hvis Søn var nedenn. Rigsraad Tage Ottesen T. (1580—1658) til Næs og Eriksholm; denne var Fader til nedenn. Rigsraad Otte T. (1607—56) til Næs og Eriksholm m. m. og til Ove T. (1626—66) til Biersholm og Skabersø, hvis Sønnesøn Otto T. (1696—1758) til Skabersø 1756 blev introduceret paa det svenske Ridderhus og var Fader til Greve Tage T. (1739—1824) til Skabersø, der 1807 optoges i den svenske Grevestand, og hvis Linie endnu lever. Rigsraaden Otte T. (1607—56) var Fader til nedenn. Gehejmeraad Knud T. (1639—1702) til Næs, Barsebæk og Knudstrup — hvis Datter Jytte Dorothea T. (1668—1717) til Brahesborg ægtede Stiftamtmand, Gehejmeraad Marcus Gjøe (1635—98, s. d.) til Hvidkilde — til Etatsraad Holger T. (1647—95) til Søfde og Marsvinsholm m. m. og til Gehejmeetatsraad Tage T. (1648—1707) til Eriksholm og Strandegaard, hvis Søn var nedenn. Greve Otto T.

(1703—85) til Gaunø m. m., der 1767 optoges i lensgrevelig Stand. Otto T., der var Slægtens sidste Mand i Danmark, bestemte i sit Testamente, at Gaunø, Lindersvold og Strandegaard som Stamhus skulde tilfalde hans Morbroders Sønnesøn Kammerherre Holger Reedtz (1745—97), som 1786 fik Patent paa Navnet Reedtz-T. (se Slægtartiklen Reedtz).

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 408—52; XVIII, 1901, S. 566; XXIII, 1906, S. 500; XXVIII, 1911, S. 573; XXXII, 1915, S. 605 f.; XL, 1923, S. 552; XLVIII, 1931, II, S. 158; LI, 1934, S. 277; LII, 1935, II, S. 144; LIV, 1937, II, S. .74; LVII, ,940, II, S. 169. *Alhrt Fabritius*^

Thott, Aage Axelsen, til Hjuleberg, d. 1477, Rigsraad. D. 1477, tidligst i April, men før 2. Juli, sandsynligvis omkr. 1. Maj. Forældre: Axel Pedersen T. (s. d.) og 1° Hustru. Gift med Marta af Vinstorpslægten, som levede endnu 1479, men var d. 12. Okt. 1481, D. af Væbneren Bengt Uddsson til Vinstorp (d. 1436 eller n. A.) og Kristina Staffansdotter (Ulv) (d. tidligst 1460).

A. A. nævnes som voksen 1421. Fra 1432 skrives han til Hjuleberg, et hallandsk Herresæde, som hans Moder havde haft i Medgift. Paa Falkenberg i samme Landskab forekommer han som Høvedsmand maaske allerede 1426, men i hvert Fald 1433 og n. A., da han under Engelbrektsfejden afslog et svensk Stormløb; men da et nyt Angreb truede, sejlede han bort efter at have afbrændt Slottet. Sandsynligvis har han dog her kun fungeret som Foged for sin Fader; men efterhaanden skulde han arve hele dennes lokale Magtfylde. Allerede Kong Christoffers Lensbrev gav ham et vist Fortrin frem for Brødrene; og selv om det 1447 efter Axel Pedersens Død aftaltes, at hans Sønner A. og Iver i Forening skulde overtage Varberg Len, synes dette dog i Praksis udelt at være tilfaldet A. A.; 1464 fik han Pantebrev paa det for Livstid med Ret for hans Arvinger til at beholde det uindløst seks Aar efter hans Død. Allerede 1450 fik han og hans Hustru Aarstad og Halmstad Herreder som livsvarigt Pant.

I Halland, omkring Hjuleberg i Aarstad Herred, laa ogsaa en Hoveddel af A. A.s private Jordegods. Af Resten laa det meste i Våstergbtland, det Landskab, hvortil han ogsaa ved sit Giftermaal var knyttet. Gennem hans bevarede Jordebog og talrige Købebreve kan Linien i hans konsekvent gennemførte Godspolitik klart paavises. Fra Kind Herred i Våstergotland, hvor han erhvervede talrige Bøndergaarde, ledte en gammel Færdselsvej langs Åtran ned i Halland, forbi Hjuleberg og ud til Falkenberg; ad denne og i mindre Omfang ad andre lignende Veje førtes hans

Fæstebønders Landgilde, der aldeles overvejende erlagdes i Smør, ned til Kysten og derfra ad Søvejen til de nordtyske Byer, navnlig Stralsund, hvor han havde faste Handelsforbindelser. Hele den Dobbeltstilling, han dermed indtog som paa een Gang dansk og svensk Godsejer og Storeksportør, og hvis Oprindelse kan spores helt tilbage til 1430'erne, stod og faldt med Opretholdelsen af det fredelige Forhold saavel mellem de nordiske Riger indbyrdes som mellem disse og Hansestæderne og har paa afgørende Maade bestemt hans politiske Standpunkter.

Hans Deltagelse i det offentlige Liv begyndte forholdsvis sent. I Rigsraadet optoges han næppe før ved Christian I.s Tronbestigelse. Han var da endnu Væbner; Ridderslaget synes han først at have opnaaet ved Kongens Kroning 1449, maaske som velfortjent Løn for den Iver, hvormed han s. og n. A. virkede for Christians Herredømme i Norge. 1453 og 1455 deltog han i vigtige Fredsmøder med Svenskerne. S. A. fæstnedes hans Forbindelser med Våstergotland yderligere ved en af hans Døtres Giftermaal med dette Landskabs Høvedsmand Tord Bonde, Karl Knutssons Marsk, som dog blev dræbt n. A.

Efter Unionens Genoprettelse 1457 træder A. A. noget mere i Baggrunden; han synes i den følgende Aarrække at have været mest optaget af sine lokale Anliggender som Lensmand og Godsherre. Men ogsaa han inddroges i det store Opgør, som 1466 indledtes mellem hans yngre Brødre og Unionskongen. Som dansk Rigsraad havde han Febr. s. A. deltaget i Forhandlinger med Svenskerne i Jonkoping, Drøftelser, hvis Udfald skuffede Kongen. I det afgørende Møde i Nykoping Sept.-Okt. s. A. synes han mærkeligt nok ikke at have deltaget; men kort efter bejlede Karl Knutssons Søstersøn, den senere Rigsforstander Sten Sture til hans Datter Ingeborg, hvem han siden ægtede. Under disse Forhold undgik A. A. ikke Christian I.s Mistanke. Et første usikkert Varsel om kongelig Unaade er det, at han endnu s. A. maatte imødegaa Klager fra Almuen i sit Len; det lykkedes ham dog at rense sig, og Febr. 1467 modtog hans Hustru endog en ny kongelig Forlening. Snart efter maa dog Brudet være fuldbyrdet, og i Løbet af Foraaret mistede han Varberg. Han blev dog foreløbig i Danmark; endnu Maj 1469 deltog han i et Møde i Kbh. Men hans Stilling blev stadig vanskeligere, og da kongelige Tropper 1469 ødelagde Hjuleberg og hans Jordegods ved samme Tid tildømtes Kronen, gav han op og sluttede sig til sine yngre Halvbrødre i Sverige. Ved Forliget i Kalmar 1472 fik han ligesom de straks sine private Besiddelser tilbage; om Lenene bestemtes,

at han foreløbig skulde genindsættes i sine Rettigheder som Panthaver i Falkenberg By samt Halmstad og Aarstad Herreder, indtil hele Slægtens Mellemværende med Kongen blev afgjort ved Dom. Paa et nyt Møde i Kalmar n. A. tilbød dog de danske Sendebud at virke for, at ogsaa Varberg indtil videre tilbagegaves; og ganske vist indvendte A. A., at han ikke kunde skille sig fra sine Slægtninge, men alligevel fik han kort efter Følgebrev paa Hovedlenet. Og da det stadig ikke blev til noget med Rettergangen, beholdt han fra nu af alle sine gamle Besiddelser uhindret til sin Død, ligesom han i sin høje Alderdom paa ny forekommer som Rigsraad. Ved hans Død beholdt Arvingerne Aarstad og Halmstad Herreder, mens Varberg endnu s. A. mod Pantebrevets Ordlyd indløstes fra dem. — Blandt Axelsønnerne er A. A. den mest kongetro, den, der sidst bryder med og først udsoner sig med Christian I.; han synes mindre politisk interesseret, mindre ærgerrig og eventyrlysten end de andre. — Privatarkiv i Rigsarkivet.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 420 f.; XVIII, 1901, S. 566. P. v. Moller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. 141—53. Alexandra Skoglund: De yngre Axelssonernas forbindelser med Sverige 1441—1487, 1903, S. 14 ff., 30 f., 42, 45 f., 49 f., 82, 98, 107, 109 f., 163 f., 186 ff., 191—97, 199, 202, 245 f. Erik Lonnroth i Scandia, XI, 1938, S. 165 f., 168 f., 171, 175 f., 180, 194, " " '

Henry Bruun.

Thott, Axel Pedersen, d. ca. 1446, Rigsraad. D. mellem 24. Nov. 1446 og 25. Jan. 1447. Forældre: Peder Axelsen T. (d. senest 1376) og Juliane Pedersdatter Grubbe (d. tidligst s. A.). Gift i° med Cathrine (Margrete?) Krognos, D. af Axel Kjeldsen K. (d. tidligst 1401) og Cathrine Eriksdatter Puke (d. tidligst 1409). 2° senest 1415 med Ingeborg, d. mellem 18. Aug. 1457 og 26. Juli 1466, D. af Lagmand i Ostergotland Ivar Nilsson (begr. 1417) og Margareta Tordsdotter Bonde (d. 1401).

Som Væbner nævnes A. P. maaske 1390, sikkert 1394; Ridderslaget fik han utvivlsomt ved Kroningen i Kalmar 1397. Paa Sjælland fik han 1413 Pant i det gamle Herresæde Grubbe-Ordrup (ved Bramsnæs Vig), 1417—21 i Vallø; begge disse Gaarde maatte han dog dele med andre, og han skrev sig i Almindelighed til Herlev (i Østskaane), som han havde arvet efter sin Fader. Elleholm Slot i Bleking havde han 1410—24 i Pant af Ærkebispen. Kronlen synes han derimod ikke at have opnaaet i Dronning Margretes Levetid; dog nævnes han jævnlig i offentlige Anliggender og var muligvis allerede Rigsraad. Erik (VII.) af Pommern

synes at have sat mere Pris paa ham. 1415 nævnes han første Gang som Lensmand paa det vigtige Slot Varberg, som han beholdt til sin Død. Snart efter — sandsynligvis 1416, senest 1418 — fik han som Foged i Skanør og Falsterbo Tilsynet med Skaanemarkedet; 1419 nævnes han endog til Varberg, Falkenberg, Skanør og Falsterbo. Som Rigsraad deltog han 1417 i Voldgiftsdommen om Ejendomsretten til Kbh., 1423 i en Sendefærd til Kong Sigmund. 1428 omtales han som Chef for en større Flaadeafdeling, der skulde opsnappe Hansestædernes Handelsskibe. Under Engelbrekts Indfald i Halland 1434 og 1436 maatte han prisgive største Delen af sit Len, men hævdede Besiddelsen af selve Varbergs Fæstning; første Gang sluttede han formelig Aftale med Oprørslederen om lige Deling af Lensindtægterne. I samme Periode tog han jævnlig og fremtrædende Del i de mange Forhandlinger med Svenskerne. A. P. følte sig nøje knyttet til Erik af Pommern og viste under den tiltagende Modsætning mellem denne og det danske Rigsraad sin Troskab i Gerning; saaledes understøttede han Kongens Bestræbelser til Gavn for hans Slægt, men tiltraadte i Modsætning til sin egen Søn ikke Opsigelses brevet, ja fastholdt endog sit Standpunkt længe efter Christoffer (III.) af Bayerns Hylding som dansk Konge. Først under Truslen om en formelig Belejring af Varberg sendte han i Begyndelsen af 1441 Kong Erik sit Opsigelsesbrev, hvori han stærkt paaberaabte sig Nødvendigheden og kaldte Gud til Vidne paa, at han aldrig havde ønsket nogen anden Herre »end Gud og Eder«, om han havde vidst nogen Udvej derfor. Skønt han i Brevet lovede at afvente Undsætning til St. Hans, tog han ikke des mindre omtrent samtidig Varberg i Forlening af Kong Christoffer; ved Forleningsbrevet af 18. Jan. fik han Slottet paa Livstid og seks Aar efter sin Død for en af Sønnerne, desuden de to Herreder, som laa til Falkenberg, paa egen og Sønnen Aages Livstid, samt endelig Gers Herred og Væ i Skaane. Urokket af Politikkens Omskiftelser sad han derefter i sin høje Alderdom endnu fem-seks Aar paa Varberg som Nordhallands ukronede Hersker; derfra naaede han at blive Vidne til, hvorledes de ældste af hans mange og højtbegavede Sønner begyndte at bane sig Vej til endnu større Ære og Indflydelse for Slægten.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 416 ff. P. v. Moller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. 101—09. Kr. Erslev: Erik af Pommern, 1901, S. 96, tao, 129, 135, 233, 332, 402, 411 f. Alexandra Skoglund: De yngre Axelssonernas forbindelser med Sverige 1441—1487, 1903, S. 8—13.

Henry Bruun.

Thott, Birgitte, 1610—62, Oversætter, genealogisk Samler. F. 17. Juni 1610 paa Faarupgaard ved Jelling (eller paa Boltinggaard, Fyn), d. 8. April 1662 i Sorø. Forældre: Christen T. til Boltinggaard (1568—1617) og Sophie Below (s. d.). Gift 14. Okt. 1632 i Odense med Otte Gjøe, f. 14. Febr. 1604 paa Skørringe, d. 23. April 1642 paa Tureby, Søn af Henrik G. til Tureby (1562—1611) og Birgitte Brahe (1576—1619).

Efter Faderens Død sørgede B. T.s Moder for, at hun og Søsteren Anne fik en omhyggelig Opdragelse. B. T. lærte sig Tysk, Fransk, Engelsk og Spansk paa egen Haand, og efter Mandens Død tillige Latin og Hebraisk. Hun stod i livlig Forbindelse med lærde Filologer, modtog dem gerne paa Tureby, hvor hun residerede i sin lange barnløse Enkestand. Efter Gaardens Plyndring under Svenskekrigen tilbragte hun sine sidste Aar i Sorø, hvis Akademi arvede hendes Bogsamling. Efter Søsteren Annes Død satte hun endelig Form paa den Slægtebog (Rigsarkivet), som bærer Moderens Navn, og som Søsteren havde fortsat efter Moderens Død; B. T. forsynede den med Fortale (1659) og supplerede den siden. Hendes flittige Syslen med fremmede Sprog satte Frugt i en Række (til Dels utrykte) danske Oversættelser af Bøger som det af Holger Rosenkrantz udgivne »Fursten-Spiegel« (XX, S. 87 f.) og andre Opbyggelsesskrifter af saa forskelligartede Forfattere som de franske Calvinister Philippe Duplessis-Mornay og Pierre du Moulin, den spanske katolske Humanist Juan Luis Vives og Englænderen Joseph Hall, der hørte til den subjektivt-inciterende Opbyggelsesretning. Blandt B. T.s Manuskripter, der gennem Mandens Søster Anne Gjøe (s. d.) er havnet i Karen Brahes Bibliotek i Odense, findes desuden et Par Traktater, der er betegnet henholdsvis som »sammenfattet« og »dicteret« af hende.

Størst Fortjeneste har B. T. indlagt sig som Oversætter fra Latin. Hendes »Lucii Annæi Senecæ Skrifter« (1658) er »næsten for sin Tid et Vidunder« (N. M. Petersen) og indtager en tilsvarende Stilling i den danske Prosalitteratur som Amyots Plutarch-Oversættelse i den franske. Værket var virkelig en Bedrift; Dansk var endnu et genstridigt Sprog til at udtrykke filosofiske Ideer, og B. T., der til denne Opgave næsten helt savnede Forgængere, gør selv Undskyldning for, at hun ikke har kunnet følge Originalen slavisk. »Senecæ Stiil er kort og mørck«, siger hun, og Oversættelsen bliver »temmelig vitløftigere udi Stjlen«, hvad der ogsaa ofte ytrer sig i Gengivelsen af en enkelt Glose ved flere Synonymer

(f. Eks. *iter.* Gang eller Vey; *consilia:* Raad oc Betenckende; *in animo:* i Sindet oc Gemyttet; *consonare:* klinge oc liude tilsammen). Den tykke Foliant er tilegnet hendes Kønsfæller, som ikke kan læse Latin, og som hun vil befri fra den Fordom, at Lærdom er dem unyttig eller skadelig; i dobbelt Forstand betyder den saaledes litterær Kvinde-Emancipation; den vandt overordentlig Paaskønnelse i Samtiden, og kan man tro Holberg og Ewald, har den i det 18. Aarhundrede været Læsning ogsaa for Kvinder af den jævne Befolkning. 1661 udgav B. T. en dansk Oversættelse af de to græske Moralkatekismer Epiktets Haandbog og Kebes' Billede; det var et Skridt videre paa den Vej, som Seneca-Oversættelsen angav, og hvis Maal var at give de vise Hedninge — skønt Guds Ords Lys beklageligvis fattedes dem — Plads ved Siden af den kristelige Brugslitteratur.

Kopi (18. Aarh.) paa Gaunø efter forsvundet Maleri; Litografi herefter af Em. Bærentzen og Co. 1867. Miniature 1648 paa Gaunø; Kopi derefter (18. Aarh.). Stik 1658 af Alb. Haelwegh efter forsvundet Maleri af Abr. Wuchters. Blyantstegning af Chr. Hetsch efter Maleri eller Stik.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 444. Hans Claussøn Rosing: Elisabeth Tot, 1656, S. 52—58, 62—72. F. C. Schonau: Danske Lærde Fruentimer, II, 1753, S. 1376—1431, I55gf. Tycho de Hofman: Danske Adelsmænd, I, 1777, S. 144 ff. Odense Cathedralskoles Program 1857, S. 35 f. J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske Nationalliteratur, I, 1887 (se Registeret). Personalhist. Tidsskr., 7. Rk., IV, 1920 (se Registeret). Aarbog for Hist. Samfund for Sorø Amt, XI, 1923, S. 49 f. Festskrift til Kr. Erslev, 1927,

Thott, Birgitte Olufsdatter, d. ca. 1498, til Hammersta, Adelsfrue. Levede endnu 9. Marts 1498. Forældre: Oluf Axelsen T. (s. d.) og i° Hustru. Gift 14. Jan. 1442 paa Hjuleberg med Rigsraad og Lagmand paa Oland Erengisle Nilsson af Hammersta-Slægten, d. Jan. 1469, (gift 1° med Marta Hakonsdatter Top), Søn af Lagmand i Sodermanland Nils Erengislesson (d. 1440, gift 2° med Katerina Knutsdotter, d. tidligst 1444) og Marta.

Under Krigen 1452 holdt B. O. Christian I. underrettet om Svenskernes Planer; men da Spioneriet afsløredes, maatte hendes Mand fratræde sin Stilling som Høvedsmand paa Orebro Slot, mens hun selv dømtes til Døden paa Baalet. Straffen formildedes dog til Fængsel, og senere løslodes hun, formodentlig ved den danske Konges Sejr 1457. Erfaringen havde dog ikke lært hende

Forsigtighed. Under de vidtløftige Godsstridigheder, hvori hun som Enke indviklede sig, søgte hun ved direkte forbryderske Transaktioner at hjælpe paa sin overordentlig tvivlsomme Ret. Ca. 1460 havde hun og hendes Mand mod fuldt Vederlag frasagt sig ethvert Krav paa Faderens Gaard Vallø, men efter dennes Død og Brødrenes Brud med Danmark gjorde hun ikke des mindre, støttet paa falske Breve, sin Adkomst til den gældende og fik 1467 Christian I. til at købe hendes Andel deri. For den Pengesum, som Afstaaelsen ca. 1460 havde indbragt, synes hendes Mand at have givet hende Brev paa sin Gaard Hammersta i Sodermanland; men efter hans Død rejstes Modkrav af Ridderen Erengisle Gådda, som havde ægtet hendes Stifdatter. Under Sagen herom klarede hun sig atter ved Falsknerier og beholdt Gaarden, som hun 1475 testamenterede til Uppsala Domkirke. Hun var dog efterhaanden saa kompromitteret, at hun n. A. maatte underkaste sig Farbroderen Erik Axelsens Formynderskab, og rent galt blev det, da ogsaa hendes Ret til at afhænde Vallø blev bestridt, idet hendes Stifmoder Anne Present gjorde Krav paa Gaarden. En af B. O.s Skrivere tilstod paa Dødslejet, at han havde lavet falske Signeter til hende og endog kastet en hel Haandfuld af dem i Aaen ved Hammersta. Mere eller mindre frivilligt forlod hun 1478 Sverige, hvor Farbrødrene overtog Styrelsen af hendes svenske Gaard, som hun i øvrigt 1494 nødtes til at sælge til Sten Sture. Resten af sit Liv opholdt hun sig mest i Danmark; her boede hun i det mindste ved Midten af 8o'erne paa Dronningholm ved Arresø, som hun havde i Forlening, sandsynligvis som Pant for sit Tilgodehavende hos Kronen; sine sidste Aar levede hun derimod paa Snedstrup i Halland, som hun havde lejet af Lundekapitlet. Da hendes Halvsøster Birgitte, Anne Presents Datter, var bestemt for Niels Eriksen Rosenkrantz (s. d.), fik dennes mægtige Slægt i Kong Hans' Haandfæstning indsat den Bestemmelse, at Kongen eller Dronningen ikke maatte købe eller tilpante sig Adelsgods, og denne Retsregel fik udtrykkeligt tilbagevirkende Kraft med Hensyn til Valløgodset; alligevel opretholdt Kronen sin Modstand, og først 1523 fik Niels Eriksens Arvinger det omstridte Gods tilbage. Ogsaa om B. O.s svenske Ejendomme, navnlig »Lederne« ved Stockholm, stod der Strid endnu længe efter hendes Død.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 419. P. v. Moller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. III—15. C. G. Styffe: Bidrag til Skandinaviens historia, IV, 1875, S. CXIII—CXX. Samme: Skandinavien under unionstiden, 3. uppl., IQII, S. 515. A. Heise: Familien Rosenkrantz's Historie, II,

1882, S. 56—67. G. Kellerman: Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan, I, 1470-1497, I935- *Henry Bruun.*

Thott, Erik Axelsen, ca. 1415—81, svensk Rigsforstander. F. ca. 1415, d. 1481 paa Viborg. Forældre: Axel Pedersen T. (s. d.) og 2. Hustru. Halvbroder til Aage Axelsen T. (s. d.). Gift i° før 1444 med Bengta Mattsdotter, d. 1451 el. 52, D. af Rigsraad Matts Odgislesson Lillie og Ingeborg Gregersdatter af Aspenåsætten (d. ca. 1455). *2°* før 12. Juni 1455 med Elin Gustafsdotter Sture, d. før 2. Juni 1496 (gift i° med Ridderen Knut Stensson Bielke, d. 1451), D. af Ridder og Rigsraad Gustaf Algotsson Sture og Marta Ulfsdotter (Sparre).

Som Søn af en gammel Unionstilhænger var E. A. tidligt kommet til sin Moders Fædreland, hvor han imidlertid sluttede sig til Karl Knutsson, med hvem han var beslægtet. Han kunde vel takke denne sin Velynder for, at han 1441 kunde kalde sig Ridder, og han var s. A. Marskens Tillidsmand, da denne skulde overtage Viborg Slot i Finland. I et af de følgende Aar ægtede han Karl Knutssons Frænke Bengta Mattsdotter Lillie og arvede gennem hende senest 1444 Godset Lagno i Sormland, hvortil han i de følgende Aar skrev sig. Selv om han herved kom sin Herre fjernere, da han ikke under Kong Christoffers Regering fulgte Marsken til Finland, bevarede han dog dennes Tillid; han blev 1449, da Karl Knutsson havde besteget Tronen, af ham sendt med paa Toget til Gotland og efter dettes uheldige Afslutning sat ind i Domstolen over dets Leder Magnus Gren. Ogsaa paa Halmstadmødet 1450 var E. A. svensk Udsending. Skønt Resultatet af dette Møde blev endnu ugunstigere for Kongen end Gotlandstoget, kom E. A. ikke til at lide derved. Kong Karl forlenede ham med Åbo og snart efter med det endnu bedre Nykoping. Imidlertid ægtede han mellem 1452 og 55 sin anden Hustru, Elin Gustafsdatter Sture og fik herved Tilknytning til Kongens Modstandere, da hans Hustru var besvogret med Ærkebisp Jons Bengtsson Oxenstjerna. Nok saa meget betød det vel for hans politiske Stilling, at han paa Halmstadmødet havde samvirket med sin Halvbroder Aage, der var dansk Afsending, thi den ensartede politiske Holdning, som Axelsønnerne fra nu af indtog i alle nordiske Lande, og som var stærkt aristokratisk, gjorde dem lige farlige for Kongerne i begge Riger.

Da Oprøret mod Kong Karl brød ud 1457, lod denne straks Erik fængsle, formodentlig paa Grund af Mistanke til ham for hans Hustrus Slægtskab. Intet tyder paa, at denne Mistanke

havde været berettiget, hvorfor Kongen da ogsaa satte ham paa fri Fod igen, før han selv rømmede fra Riget. Herefter traadte imidlertid E. A. over paa Unionspartiets Side, da en dansk Flaade med hans Brødre Oluf og Iver ankom til Stockholm. Ligesom Ærkebispen blev han udnævnt til Rigsforstander, og da Kong Christian var blevet antaget til svensk Konge, bragte han Finland til Lydighed under den nye Regering. Følgen var, at da han maatte nedlægge Rigsforstanderværdigheden, ombyttede han den med Stillingen som Rigshovmester, og han belønnedes yderligere med Viborg og Tavastehus Len.

Som Vogter af Nordens Østgrænse mod Rusland har E. A. skrevet sit Navn dybt i Finlands Historie. Han udvidede Viborgs Befæstning, og under sine Grænsestridigheder med Russerne forbød han Hanseaterne deres Handel paa Novgorod. Ogsaa paa Sydsiden af Østersøen greb han ind, idet han, sammen med sine Brødre Oluf og Aage, blandede sig i et omstridt Bispevalg paa Øsel og til Støtte for sin Kandidat 1462 erobrede et Taarn ved Staden Hapsal paa Fastlandet. Navnlig i 1470'erne var han utrættelig i sin Virksomhed for at styrke Finlands Forsvar mod Storfyrst Ivan III. Vasiliewitsch. 1475 paabegyndte han paa en Holm i Saima Opførelsen af den Fæstning Olovsborg (Nyslott), der staar som Finlands skønneste verdslige Bygningsværk fra Middelalderen. Det »erinrar ånnu i dag om den medeltida riddare, som, bordig från det fjårran Danmark, bygdde det till vårn for Finlands ostliga grånsmarker« (Schybergson).

Som Rigshovmester i Sverige synes E. A. at have vist en vis Selvstændighed over for Christian L, navnlig da han ikke vilde deltage i Konfiskationen af sin tidligere Herre Karl Knutssons Gods. I øvrigt er hans Virksomhed mellem 1457 og 1463 lidet kendt. E. A. nærmede sig nu til den fordrevne Kong Karl og til traadte 1466 for anden Gang Stillingen som svensk Rigsforstander. Dette blev en af Hovedgrundene til det store Brud mellem Christian I. og Axelsønnerne, som fik saa vidtrækkende Følger. Men E. A. traadte i den følgende Tid helt i Baggrunden for Iver (s. d.), og det var dennes Sejre, der lagde Grunden til Karl Knutssons tredie Tronbestigelse 1467, hvorved hans Rigsforstanderskab forsvandt. Han trak sig nu tilbage til Finland, hvor han foruden sine tidligere Len nu ogsaa erholdt Åbo, saa at han var Herre over næsten hele Landet. Han var loyal over for den nye Rigsforstander Sten Sture og viede sin Lensmandsstyrelse alle sine Kræfter. Da han døde, skrev den svenske Rimkrønike:

»Då herr Erik Axelsson han blef dod, kommo svenska man i nod«. Hans Hustru Elin overlevede ham til Midten af 1490'erne.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 4251".; XXVIII, 1911, S. 573. I øvrigt se Litteraturfortegnelsen til Iver Axelsen T. Endvidere: M. G. Schybergson: Finlands historia, I, 2. uppl., 1903, S. 126—35. G. Carlsson i Sv. Personhist. tidskr., XXIII, 1923, S. 86. Samme sst., XXI, 1921. Yrjo Koskinen: Finlands historia, 1874, S. 79—85. S. Kraft i Sv. Personhist. tidskr., XXXIX, 1939. F. Ohrt: Gamle Tiders Finland, 1932, S. 67—70.

Knud Fabricius.

Thott, Henrik, 1606—tidligst 74, Amtmand. F. 1606, levede endnu 20. Nov. 1674. Broder til Birgitte T. (s. d.). Gift 1° 12. April 1635 i Kbh. med Lisbeth Huitfeldt, f. 12. Dec. 1615 paa Berritsgaard, d. 22. Jan. 1638 i Landskrona, D. af Henrik H. (s. d.) og Hustru. 2° 31. Jan. 1642 i Viborg med Beate Rosenkrantz, f. 15. Okt. 1608, d. 20. Febr. 1647, begr. i Ringe K., D. af Holger R. (d. 1642, s. d.) og Hustru. 3° 21. Juli 1650 i Odense med Berete Friis, f. ca. 1633, begr. i Ringe K., D. af Jesper F. til Ørbæklunde (s. d.) og Hustru.

Efter at have studeret udenlands — han blev 1621 immatrikuleret ved Universitetet i Leiden — tjente H. T. fra 1628 som Sekretær i Kancelliet, fik 1633 Ventebrev paa det første ledigblivende Kannikedømme, men har dog næppe opnaaet noget saadant, eftersom han 1635 fratraadte sin Stilling i Kancelliet for at overtage Stavanger Len, som han havde til 1641. 1641—48 var han Lensmand paa Bergenhus og 1648—57 og atter 1659—60 paa Dronningborg. Et Brev fra 1657 viser ham som en retsindig, om end ikke videre energisk Lensmand. Desuden havde han haft forskellige særlige Hverv; saaledes var han 1629 den ene af de to Adelsmænd, som udsendtes for at besigtige Kronens jyske Slotte og Len efter de kejserliges Indfald; senere førte han som Oberstløjtnant to Fænniker i Stavanger og Agdesidens Len hjemmehørende Knægte, og 1649 opvartede han som Skænk ved Prinsesse Frederikke Amalies Daab. Medens han tidligere havde været en velstaaende Mand og bl. a. havde haft Hovedgaardene Hastrup (Nørvang H.), Skaarupgaard (0. Lisbjerg H.) og det halve Bjørnsholm (Slet H.) i Pant, gik det senere stærkt tilbage for ham. Faarup (Tørrild H.) maatte han allerede 1655 sælge til sin Søster Anne, og sine øvrige Hovedgaarde Vest for Øresund Keldkær (Tørrild H.) og Boltinggaard (Gudme H.) maatte han efterhaanden gaa fra for Gæld. Desuagtet overlod han efter Skaanes Afstaaelse med stor Redebonhed Kronen sine Hovedgaarde Øst for Øresund Gladsaxe og Svinebjerg (Albo H.)

til Anvendelse som bornholmsk Vederlagsgods. Kronen viste sin Paaskønnelse, dels ved at tilskøde ham Holbæk Ladegaard med mere Gods, dels ved 1660 at udnævne ham til Stiftslensmand over Aarhus Stift og Amtmand over Aarhus Amt, hvilket Amt han dog allerede n. A. ombyttede med Holbæk Amt, men disse Begunstigelser var ikke tilstrækkelige til at hindre hans Ruin, eftersom Godset var blevet ilde medtaget under Krigen og desuden straks gik tabt til hans Kreditorer. Som en fuldstændig ruineret Mand mistede han allerede 1662 sin Amtmandsstilling og maatte søge Kongen om en Naadegave til Livets Ophold. Han levede endnu 20. Nov. 1674, men i saa stor Nød og Trang, at det end ikke vides, naar han, den sidste Ætling paa Mandssiden af en af de engang saa berømte ni Axelsønner, døde. Hans Familieforhold var triste; fire Børn døde tidligt, og han overlevedes kun af en sindssyg Datter. — Maleri fra Gaunø (Kopi fra 18. Aarh.).

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 443 f.

Thiset (Hans H. Fussing).*

Thott, Iver Axelsen, ca. 1420—87, Rigsraad. F. ca. 1420, d. 1. Okt. 1487. Broder til Erik A. T. (s. &,). Gift i° med Margrete Laxmand. *2°* med Marine Bille, begr. i Prædike brødreklostret i Kalmar. 3° 22. Sept. 1466 i Nykoping med Magdalena Karlsdotter Bonde, d. 24. Aug. 1495 paa Bosgaard ved Soderkoping, D. af Kong Karl Knutsson B. (1409—70, gift i° med Birgitta Turesdotter Bielke) og Katarina Karlsdotter (Gumsehufvud) (d. 1450).

I. A. nævnes første Gang som Ridder 1444 og skriver sig da til Knabstrup (Merløse Hrd.), som han maaske havde faaet med sin første Hustru. Men i øvrigt var han nøjere knyttet til Østskaane, hvor han kort efter ved Faderens Død arvede Slægtens gamle Stamgods Herlev, skønt han kun var Nr. seks i Rækken af Sønnerne. Et andet Vidnesbyrd om, at man allerede da ventede sig noget af ham, turde være, at han ved samme Lejlighed sammen med den ældre Halvbroder Aage overtog Styrelsen af Varberg Len paa seks Aar. I den følgende Tid ses Iver navnlig at have hørt til Kong Christoffers Omgivelser, og da der efter Tronskiftet 1448 udbrød Fejde mellem Danmark og Sverige, var han blandt dem, der ved Kong Karls Indfald i Skaane 1452 led tunge Tab. En hos Huitfeldt bevaret Tradition om, at han ved denne Lejlighed skulde have vist en særlig Patriotisme, forsonet sig med sin gamle Uven Ærkebispen og i Forening med denne bekæmpet Fjenden, er derimod næppe paalidelig. Hos den nye Konge Christian I. bevarede I. A. i hvert Fald den Tillid, han havde

nydt hos hans Forgænger, som Søn af en af Unionens støtteste Forkæmpere. I 1450'erne sendtes han oftere til Sverige som Gesandt, om end i Forbindelse med ældre prøvede Mænd som Broderen Aage og Marsken Claus Rønnow. Her har han haft Lejlighed til ikke alene at lære svenske Forhold at kende, men ogsaa at træffe sin Broder Erik, der var helt indlevet i disse. Det nøje Sammenhold, som altid udmærkede alle ni Axelsønner, blev maaske mest udpræget mellem disse to. L A. traadte foreløbig i anden Række bag Erik, men hans medfødte Overlegenhed lod snart Vægtskaalen synke til hans Fordel.

Ved Oluf Axelsen T.s Død 1464 blev Pantelenet Gotland ledigt, og senest 1465 ses I. A. at have overtaget dette. Han opnaaede herved en i økonomisk og politisk Henseende lige betydningsfuld Stilling, og da han samtidig for anden Gang var blevet Enkemand, veg han ikke tilbage for den Tanke at bejle til den afsatte Kong Karl Knutssons Datter Magdalena. Der er intet Tegn til, at denne Forbindelse har været Christian I. ubehagelig; Karl Knutsson var paa denne Tid politisk betydningsløs. Man ser da ogsaa, at han i Sommeren 1466 sendte I. A. som Gesandt til Sverige for at virke for sin Genindsættelse som Konge. Heraf blev der dog ikke noget; derimod fandt Brylluppet mellem Iver og Magdalena Sted 22. Sept. i Nykoping, og ved denne Lejlighed bevægede han de tilstedeværende Raadsherrer til en Beslutning om, at de, der i sin Tid havde købt Karl Knutssons konfiskerede Godser af Kong Christian, nu skulde have Erstatning for Salgssummerne hos denne. Da derpaa Erik Axelsens Udnævnelse til Rigsforstander i Sverige havde udskudt Kong Christians Antagelse til svensk Konge paa ubestemt Tid, fulgte i Foraaret 1467 to samtidige Begivenheder, der dog ikke synes at staa i Aarsagssammenhæng: Christian I. inddrog Pantelenet Tranekær fra Philippus Axelsens Enke og Børn, og I. A. opsagde Kongen Huldskab og Troskab. Man ser af det følgende Aars Landstingsvidner, at Opsigelsen var motiveret med tre Grunde: At Kongen havde taget Breve af Landekisten til Adelens Forfang; at han havde forkrænket den hellige Kirkes og gode Mænds Frihed; og at han havde gjort Riddersmandsmænd Overvold paa Gods, Personer og Ejendele. I alle tre Retninger havde T.'erne bevisligt Aarsag til at føle sig brøstholdne, men Inddragningen af Tranekær synes ikke at falde ind under dem.

I. A. stod nu midt i de storpolitiske Begivenheders Strøm, og han kom hurtigt til at vise sine Evner. Da hans Broder Erik, der nu helt havde sluttet sig til Kong Karls Parti, belejredes i

Stockholm, landede I. A. 1467 fra Gotland i Østsverige, slog en fjendtlig svensk Hær i Nårke og Danskerne paa Kungsholmen, hvorpaa han ophævede den danske Belejring af Hovedstaden. Kort efter undsatte han sin belejrede Borg Lillø i Skaane og slog ved denne Lejlighed paa ny en dansk Hær. Følgen blev, at hans Svigerfader kunde vende tilbage som svensk Konge for tredie Gang, og 1468 fik I. A. en Stilling som hans Medregent med Ret til at overtage Rigsforstanderskabet ved Karl Knutssons Død. Sverige og Gotland var traadt i en Slags Personalunion, og den tidligere Lensmand indtog nu en fyrstelig Stilling.

Med Danmark vilde han dog ikke bryde definitivt, og han holdt i de følgende Aar stadig en Dør aaben til Forsoning med Christian I. Grunden var vel nærmest de uhyre Tab, som Slægten havde lidt ved Konfiskationen af sine Ejendomme paa dansk Grund for Landsforræderi, og som han haabede at faa tilbagekaldt. At dette Maadehold var betimeligt, skulde snart vise sig. Den store Yndest, I. A. havde vundet i Sverige, rokkedes, da han i Marts 1469 led Nederlag over for Kong Christian personlig ved Herrljunga i Våstergotland, og da hans Rival Sten Sture n. A. havde vundet en Sejr over Danskerne, blev det ham, som opnaaede Rigsforstanderstillingen ved Kong Karls Død. I Slaget paa Brunkeberg 1471 deltog I. A. lige saa lidt som sine Brødre; maaske har han følt sig nødt til at blive paa Gotland, der var udsat for Angreb af Kongen under dennes Sejlads til Stockholm. Følgen var, at der ingen politisk Plads blev for ham i det nye Sverige.

Han fandt Virkefelter nok andre Steder. Igennem sin første Hustru, Margrete Laxmand, havde han Ret til Arv efter hendes Farbroder, Ærkebispen Hans Laxmand, og heriblandt fandtes ogsaa Erstatningskrav paa den hollandske Regering. Da disse ikke blev opfyldt af Hollænderne, begyndte I. A. i 1470'erne ud fra Gotland at opbringe hollandske Skibe i Østersøen, hvorved han opnaaede et velkomment Bidrag til Afholdelsen af de betydelige Udgifter, som hans politiske Uafhængighed medførte. Allerede 1474 maatte Hollænderne bøje sig, idet to Repræsentanter fra Holland—Zeeland i Kalmar udbetalte ham den forlangte Pengesum. Men hermed indtraf der ikke Ro paa Havet, idet I. A. paastod, at han samtidig havde faaet Løfte om, at to hollandske Skibe aarligt skulde anløbe Visby. Kaperierne fortsattes derfor lige til 1479, da der ved svensk Mægling sluttedes Fred mellem I. A. og Hollænderne, som bl. a. opgav alle Krav paa Erstatning for Kaperierne. Det var en ikke ringe Triumf, I. A. herved havde opnaaet, men samtidig lagdes Grunden til et ven-

skabeligt Forhold mellem Sten Sture og Hollænderne, der i det lange Løb skulde blive til I. A.s Skade.

Ogsaa paa den modsatte Bred af Østersøen spillede han i disse Aar en betydelig Rolle. Allerede i 1460'erne havde hans Brødre grebet ind med væbnet Magt under et omstridt Bispevalg paa Øsel. Ogsaa i Livland var der i 1470'erne Strid om Stillingen som Ordensmester, og I. A. stillede sig sammen med Erik paa den ene Prætendents Side, kaprede Handelsskibe, der fredeligt søgte til Livland, og gjorde Landgang i Estland, hvor de plyndrede og tog Fanger. Men det gik her ligesom med Hollænderne, fra 1474 optraadte Sten Sture som Mægler i Striden, opnaaede at faa svenske Besætninger indlagte i Reval og Narva, men undlod konsekvent alt Kaperi. Fra nu af drev Sten Sture en Politik, der ganske udelukkede Axelsønnerne.

Endnu i 1470'erne var dog Forholdet mellem Sten Sture og I. A. officielt uden Rivninger. 1472 havde Rigsforstanderen forlenet den sidstnævnte med en Del af Øland og med det betydningsfulde Stegeborgs Len i Ostergotland, og den Godsmængde, som I. A. havde arvet efter sin Svigerfader, Kong Karl, i Sverige, var desuden saa stor, at den maatte sikre ham imod at blive skudt helt til Side. Den aarlige Indtægt af dette Gods var ca. 1000 Mark, mens hans aarlige Skatteindtægt af Gotland var mindst 3800 Mark. Lægges hertil de ekstraordinære Indkomster af Øen, Indtægterne af de svenske Len og Udbyttet af Kaperierne, kommer man op paa en samlet Sum af 5—10 000 Mark og sikkert nærmest til det sidste Tal. Til Belysning heraf kan nævnes, at Kong Hans' Indtægter af hele Danmark nogle Aar senere ikke oversteg 50 000 *Mark. At I. A. dog var klar over, at han havde kulmineret i sin* Rolle som selvstændig politisk Faktor, fremgaar af de Anstrengelser, som han lige fra 1470'ernes Begyndelse gjorde for at komme til en Forsoning med Christiern I. Her havde han den Fordel, at de svenske Gesandter paa alle Fredsmøder opstillede Forsoningen med de landflygtige Axelsønner som ufravigelig Betingelse for Kongens Antagelse til Unionskonge, maaske fordi de gik ud fra, at denne Betingelse ikke vilde blive opfyldt. Imidlertid opnaaede I. A. forholdsvis hurtigt Knabstrups og Herlevs Tilbagegiveise; om han genvandt Pantelenene, er usikkert, men igen at betro ham de befæstede Slotte Lillø og Sølvesborg fandt Christian I. i hvert Fald for voveligt. Da var det, at I. A. 1476 erklærede, at han holdt Gotland til Kongen af Danmarks Haand og altid havde betragtet sig som dennes Undersaat. Et Forlig med Danmark syntes nu at ligge inden for en overskuelig Tid, men til Gengæld

maatte Erklæringen fjerne I. A. yderligere fra Sverige, der altid havde haabet paa, at Gotland gennem I. A.s Medvirken skulde glide sammen med Sverige.

Endnu 1480 var Sture'rne og Axelsønnerne dog i en vis politisk Balance i Østersølandene. Ved Siden af I. A. var hans Broder Erik (s. d.) Herre over den største Del af Finland som Lensmand af Sverige. Baade I. A. og Erik var ganske vist sønneløse, men en yngre Broder Laurens. syntes i paakommende Tilfælde at kunne tage Arv efter dem begge. I Begyndelsen af 1481 døde Erik, og da Laurids meddelte det svenske Rigsraad dette, tilføjede han, at hans Broder før sin Død havde overdraget de finske Slotte til ham og Iver. Med sædvanlig Forsigtighed vilde Sten Sture ikke spænde Buen for højt; han besvarede Laurens' Brev med at forlene I. A. med Akerbo Herred i Sverige. Selv paastod han senere, at I. A. til Gengæld for denne Forlening havde lovet at opgive de finske Len, hvad I. A. dog benægtede. Da han kendte den Revne, som fandtes mellem Rigsforstanderen og Rigsraadet, erklærede han kun at ville udlevere Viborg Slot til det sidstnævnte. Resultatløse Forhandlingsmøder fulgte efter, og Axelsønnerne syntes at sidde fast i Sadlen. Men da ramtes I. A. af det haarde Slag, at Laurens pludselig døde i Foraaret 1482. Hermed var Spørgsmaalet løst; I. A. havde ikke længer nogen Interesse i at skabe et Familievælde i Østen.

Ved et Forlig 1483 paa Gotland opgav I. A. Finland, paa nær Raseborg Slot i den vestlige Del; til Gengæld opnaaede han det længe ønskede Borgholm med hele Øland. Hans Tanker vendte sig nu alene mod Danmark. Aaret i Forvejen havde han paa Familiens Vegne af Kong Hans faaet udbetalt Pantesummen for Tranekær, saa at dette gamle Modsætningsforhold nu var udjævnet. Men endnu i en Række Aar vægrede han sig ved at opgive sin fyrstelige Stilling som Herre paa Gotland og over Sveriges Østkyst. Herved udskødes ogsaa Udsigten til Kong Hans' Antagelse til svensk Konge. Thi ved Kalmarrecessen 1483 havde Svenskerne opstillet den Betingelse herfor, at Gotlands Samhørighed med Sverige forinden skulde være bragt i Orden. Dette var et gammelt svensk Ønske, men da Sten Sture for ingen Pris vilde have Kong Hans ind i Sverige, saa han næppe med Sorg paa I. A.s Vægring.

Forholdet imellem de to Statsmænd blev dog koldere og koldere. I. A. gjorde i 1480'erne et mislykket Forsøg paa at faa sin Svigersøn Arvid Trolle valgt til Rigsforstander, og til Gengæld stillede Sten Sture sig atter velvilligt over for Hollænderne, da de paa ny

var kommet i Uvenskab med LA., der igen begyndte en udbytterig Kaperkrig baade mod dem og mod Hansestæderne. I Sverige lykkedes det Sten Sture at skabe en Opinion mod I. A. for hans »Sørøverier«, men det var ikke disse, som førte til Brudet mellem de to politiske Magter. Dette kom først, da I. A. nægtede at holde Slotslovene over de Borge, han havde modtaget 1483, til Sten Stures Haand og forbeholdt dem for sine Arvinger. Sten Sture begyndte nu 1487 en Belejring af Stegeborg og Borgholm, men det lykkedes I. A. at flygte over Havet i en aaben Baad til Gotland. En svensk Belejring af Visby truede herefter. Men før denne kunde begynde, greb Danmark ind. Kong Hans kom med en dansk Flaade til Gotland, og stillet mellem disse to Farer foretrak I. A. at kaste sig i Danmarks Arme og oplade Øen for Kong Hans. Han trak sig tilbage til sine skaanske Godser, hvor han døde s. A. Magdalena Karlsdotter overlevede ham indtil 1495, men opholdt sig i sine sidste Aar i Soderkoping i Sverige.

Med I. A. forsvandt den sidste af Axelsønnernes Kreds fra Nordens Historie, hvor de i den sidste Halvdel af 15. Aarhundrede havde spillet en saa fremskudt Rolle. I tyve Aar indtog han faktisk en uafhængig fyrstelig Stilling paa den 0, som var en Nøglestilling i Østersøen, selv om han ikke stræbte efter den officielle Anerkendelse af sin Suverænitet. I. A. staar som et nordisk Eksempel paa den aristokratiske Type af uafhængige Lensmænd, der samtidig mødes i store Lande (eksempelvis »la ligue du bien public« i Frankrig og Earlen af Warwick i England). Han var, som de, »større som Hærfører end som Kriger, og mere Diplomat end Hærfører«, men han havde tillige et mere humant Præg og havde Sans for sin Tids Kultur. Hans Uafhængighed byggede dog paa Balancen mellem to overlegne Magter, og han maatte falde, da han fandt sin Overmand i Repræsentanten for det nye Sverige. — Maleri af I. A. og hans Hustru paa Gaunø. Efter Traditionen Maleri paa Fr.borg. Kopier af begge de nævnte paa Gaunø.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 426 ff. Missiver fra Kongerne Christiern I. og Hans' Tid, udg. ved Will. Christensen, I—II, 1912—14. Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis, 2. Rk., I—IX, 1928—39. C. G. Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia ur utlåndska arkiver, III—IV, 1870—75. P. v. Moller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. 127 ff. Alexandra Skoglund: De yngre Axelssonernas forbindelser med Sverige 1441—1487, 1903. (Svensk) Hist. tidskr., XXIV, 1904, S. 199—254, 273—300 (af Knud Fabricius). Antikvarisk tidskr. for Sverige, XVII, 1905, Nr. 5 (af samme). (Svensk) Hist. tidskr., LX, 1940, S. 89—132 (af Sal. Kraft), 300—05 (af Karin Hagnell). B. Hildebrand i Sv. Personhist. tidskr., XXXI, 1931,

Knud Fabricius.

Thott, Knud, 1639—1702, Gehejmeraad. F. 21. Dec. 1639 paa Næs i Skaane, d. 18. April 1702 i Kbh., begr. i Vejlø K. Forældre: Otte T. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 1° 8. Okt. 1665 i Odense med Sophie Brahe, f. 20. Nov. 1648 paa Knudstrup, d. 3. April 1671 i Kbh., D. af Steen B. (1623—77, s. d.) og Hustru. *2°* 2. Juni 1682 paa Gammel Køgegaard med Birgitte Skeel, f. 23. Dec. 1638 paa Vallø, d. 7. Nov. 1699 i Kbh. (gift 1° 1660 med Christian Barnekow til Vidskøfle, 1626—66, s. d., *2°* 1669 med Vicekansler Grev Christoffer Parsberg til Torbenfeldt, 1632—71, s. d.), D. af Rigsraad Christen S. til Fusingø (1603—59, s. d.) og 1. Hustru. 3° 14. Okt. 1701 i Kbh. med Ursula Marie Putbus, f. 1668, d. 1734 i Stralsund (gift *2°* 1708 med Rigsgreve Anselm Promnitz (1673—1726, gift i° med Friherreinde Rosina v. Bibra)), D. af Baron Mouritz P. (1633—1700) og Margrete Juul (d. 1698).

Da Moderen døde Aaret efter K. T.s Fødsel, blev han til sit 16. Aar opdraget hos sin Farfader Tage T. og gik derefter to Aar i Sorø Skole, men var kun et halvt Aar paa Akademiet, da han paa Grund af Krigen 1658 blev sendt udenlands for at studere. Han overværede Kejser Leopolds Kroning i Frankfurt 1658 og var i tre Aar ved det reformerte Universitet i Heidelberg med sin Hovmester Jørgen Fogh (s. d.). Efter Fredslutningen var han en kort Tid i Danmark, hvor han trolovedes med sin 1. Hustru, og derefter aflagde han Ed til den svenske Konge og drog igen udenlands med Jørgen Fogh til Holland og England, hvor han overværede Karl II.s Bryllup, Frankrig, Schweiz og Tyskland, og »overalt var det ej Stæderne, men Folkene, han rejste til«. 1663 viste han i Paris sit danske Sindelag ved at optræde i Kronprins Christians Følge. I Sept. 1664 kom han tilbage til Kbh., men han slog sig ned paa sine Godser i Skaane, lod sig introducere paa det svenske Ridderhus og blev 1669—70 brugt af den svenske Regering i flere Kommissioner i Skaane. 1670—72 var han Medlem af en af de Kommissioner, der skulde gennemføre en ny Matrikulering af Skaane, og ved den skaanske Krigs Udbrud repræsenterede han selvtredie den skaanske Adel paa Rigsdagen i Stockholm. Efter den danske Hærs Landgang i Skaane søgte han at holde sig neutral og var næppe saa loyal over for sin svenske Konge, som han selv ønskede at fremstille det. Han lod ganske vist sit Løsøre blive paa sine Gaarde, og Danskerne brændte Knudstrup af, men han opholdt sig i den danske Lejr ved Helsingborg, inden han 29. Okt. 1676 af Christian V. fik Ordre til at drage til Landskrona. Ordren overbragtes af Soldater, og han hævdede at have handlet under Tvang. En ekstraordinær svensk Domstol dømte ham og hans

Brødre fra Ære, Liv og Gods, og de blev in effigie henrettet i Malmø. K. T., der havde faaet Lov at opholde sig paa Fyn hos sin Svigermoder, traadte nu i dansk Tjeneste og blev Amtmand i Landskrona. Dette bortfaldt ved Freden, hvorefter han dog fik sine skaanske Godser Knudstrup (Luggude FL), Barsebæk (Harjagers H.) og Næs (Onsø H.) tilbage. Knudstrup blev først solgt af hans Arvinger, men Barsebæk blev solgt af ham selv, og Næs mageskiftede han 1681 med Gaunø. Han var en energisk Godsejer, der udvidede Gaunøs Tilliggende, og 1686—93 ejede han desuden Saltø (0. Flakkebjerg H.).

Regeringen drog straks 1679 Nytte af K. T.s fortræffelige Uddannelse og Kundskaber. Han udarbejdede paa Basis af sine skaanske Erfaringer et Forslag til Ordning af Ryttergodset og foreslog, at man gik bort fra Landgilden som Grundlag og i Stedet baserede Ligningen paa Gaardenes Areal og Godhed, idet han skitserede en Taksationsmaade og anbefalede Brugen af Landmaalere. Hans Forslag blev brugt ved Ordningen af det sjællandske Rytterhold 1680, og s. A. besluttedes det at bruge hans Forslag til Hartkornsansættelse som Grundlag for den nye Matrikel, saa det maa siges at være ham og ikke som tidligere antaget Ole Rømer (s. d.), der har Æren af at have skabt Grundlaget for den store Matrikel af 1688. Medens K. T. 1683 var Medlem af Kommissionen for Jyllands Matrikulering, havde han intet at gøre med det praktiske Arbejde paa Sjælland, fordi han var optaget paa anden Maade. 1680—85 var han Medlem af den store Revisionskommission, 1683 blev han Deputeret i Generalkommissariatet for Land- og Søetaten, 1699 Præses i Krigskommissariatet og efter Regeringsskiftet 1699, da Modvillien mod den gamle Adel blev mindre, blev han 1700 Medlem af Konseillet, af Regeringen i Kongens Fraværelse og 1701 1. Deputeret for Finanserne. I Tiden 1690—1701 sad han desuden i en Række Kommissioner, var bl. a. ofte Medlem af Kommissionerne i Raadstuen paa Kbh.s Slot. Ligprædikenen roser ham for Flid og Ubestikkelighed. — Kommerce- og Etatsraad 1680. Gehejmeraad 1682. — Hv. R. 1684. — Barneportræt (1648?) paa Gaunø. To Malerier som ældre sst. Grisaille af K. Jacobsen sst. som Udkast til paatænkt Stik til Ligprædikenen. Kopi fra 18. Aarh. efter et Maleri af K. T. som hvid Ridder. Maleri paa Odense Kloster. Stik som Barn paa Billedet af Faderens Ligbegængelse af Alb. Haelwegh efter Abr. Wuchters' Maleri. Sortkunstblad af P. Schenck, Amsterdam 1716.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 433 f. Chr. Worm: Ære-Minde over Knud Thott til Knudstrup og Gaunøe [, 1713]. Relation imod den figu-

rerede Executionsdom 1678 offver Knud, Holger, Tage Thotter, 1679. Hist. Tidsskr., II, 1848, S. 185 f. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark, II, 1916, S. 306. Tidsskr. for Opmaalings- og Matrikulsvæsen, XIII, 1932, S. 1—19. Knud Fabricius: Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige, II, 1906. ft„ //. *Fussing.*

Thott, Oluf Axelsen, d. 1464, Marsk. D. 16. Sept. 1464 paa Visborg, begr. i St. Hans K. i Visby. Broder til Aage Axelsen T. (s. d.). Gift i° ca. 1420 med Karen Falk, D. af Jens Eskildsen F. til Vallø (d. 1408 el. 09, gift i° med Margrete Holgersdatter) og Birgitte Abrahamsdatter Baad (d. 1415, gift 2° med Ridder og Rigsraad Ture Stensson Bielke, d. 1425). 2° senest 1430 med Johanne Nielsdatter (Brock?, gift i° med Iven Bryske, d. 1421, 2° maaske med Fikke v. Witzen), d. før 28. Maj 1456. 3^{0} med Anne Present, som levede endnu 1485, men var d. 28. Marts 1487, begr. i Roskilde Domkirke, D. af Jens Pedersen P. (d. tidligst ^{J}459) °g Karine Nielsdatter Bild (d. 1470).

O. A. blev 1414 immatrikuleret ved Universitetet i Leipzig. 1419—21 kom han, utvivlsomt i Forbindelse med sit første Ægteskab, i Besiddelse af Vallø Gaard og Gods. Medlem af Rigsraadet var han 1435, da han medbeseglede Vordingborgfreden, og rimeligvis allerede 15. Nov. 1434, da han var Forlover for Forliget med Svenskerne i Stockholm. I de følgende Aars vigtige Unionsforhandlinger var han stadig Deltager og synes at have spillet en i Forhold til sin Alder ret fremtrædende Rolle. Mod Slutningen af Erik (VII.) af Pommerns Regeringstid kom han af ukendte Grunde i et meget skarpt Modsætningsforhold til Kongen, der 1439 bittert beklagede sig over, at Rigsraadet mod sit givne Løfte ikke havde sikret ham Lejde for Liv og Gods mod O. A., og Huitfeldt fortæller om dennes brutale Overfald paa Eriks Frille Cæcilia (s. d.). O. A. var da ogsaa, ganske modsat sin Fader, blandt de virksomste ved Kongens Fordrivelse; hans Navn findes ikke blot under Opsigelsesbrevet 1439, men allerede under Henvendelsen til Christoffer af Bayern foregaaende Efteraar. Den nye Konge lønnede ham ogsaa rigeligt. Ridder blev han vistnok ved Kroningen i Uppsala 1441; n. A. var han Lensmand paa Vordingborg, 1445—48 paa Aalholm; senest 1443 blev han Marsk. N. A. fulgte han Christoffer til Sverige. Om dennes Tillid til ham vidner det, at han blev en af Eksekutorerne for Kongens Testamente. Under den uventede Tronledighed 1448 kunde han ogsaa paa anden Maade øve betydelig Indflydelse. En tysk Krønike fortæller, at han tog Enkedronning Dorothea under sin særlige Beskyttelse, og »red vel med 300 Heste i Landet, fordi han var Marsk«.

Sin Hovedindsats i Nordens Historie ydede O. A. dog først under Christian I., og den blev gjort paa Gotland. At denne 0 i endnu næsten 200 Aar bevaredes for Danmark, skyldes foruden Søren Norby væsentlig O. A. Den havde siden 1439 tjent den fordrevne Kong Erik som Tilflugtssted; men straks efter Unionsspaltningen 1448 udsattes denne for et meget farligt svensk Angreb, og da han til sidst kun havde selve Visborg Slot tilbage, søgte han dansk Hjælp. O. A. fik nu, antagelig i sin Egenskab af Marsk, den ikke lette Opgave at undsætte og afløse sin tidligere Fjende. Han løste den smukt, og da han først havde faaet fast Fod paa Visborg, lykkedes det ham snart med Christian I.s Bistand og ved en mere dygtig end tiltalende Forening af Magt og List at faa de svenske Tropper helt bort fra Øen. Han nedlagde nu sit Marskembede og blev for Resten af sit Liv dansk Lensmand paa Gotland. Han blev i denne Egenskab lige saa nyttig for Christian I. som ubehagelig for hans Fjender. Allerede i Begyndelsen af 1450 og ofte senere generede han meget føleligt Sveriges Østersøhandel. N. A. gik han over til direkte Angreb mod den svenske Kyst, og 1452 ledede han i Forening med Svenskeren Magnus Gren en anselig Flaade, hvormed de forgæves forsøgte at indtage Stockholm. Bedre Held med samme Opgave havde han 1457, da han hurtigt kom den oprørske Ærkebiskop Jons Bengtsson til Hjælp og derved bidrog til Stockholm Slots Fald; han samarbejdede her med Halvbroderen Erik (s. d.). Gennem sine stadige Kaperier i de foregaaende Krigsaar var han kommet paa Krigsfod ogsaa med Hansestæderne, som ved Forhandlingerne i Flensborg 1455 endog fik Christian I. til at love, at han udtrykkeligt vilde befale O. A. at ophøre med sit »Røveri« og tilbagegive det tagne Gods; da Stæderne imidlertid brød deres samtidig givne Tilsagn om at indstille Handelen med Sverige, var O. A. ikke des mindre allerede s. A. atter i Søen for at hindre Forbindelsen. Endnu 1460, altsaa længe efter Freden med Sverige, var hans Mellemværender med Liibeck ikke bragt ud af Verden. Ogsaa i Forholdene i Livland og paa Øsel indblandede han sig lejlighedsvis.

Som Løn for sine militære Fortjenester og sin Loyalitet mod Christian I. fik O. A. — uvist naar — Gotland i Pant. Efter 1449 havde han sit Hjem paa Visborg, men besøgte dog af og til det egentlige Danmark. Til dette var han navnlig knyttet gennem Besiddelsen af Vallø; i nær Forbindelse med dette Herresæde havde han ved sin Død Bjeverskov og Stevns Herreder i Pant. Et Par mindre Herregaarde, Skullerupholm ved Lejre og Lykkesholm ved Nyborg, havde han Krav paa, men kom aldrig i ube-

stridt Besiddelse af dem. Sin Part i den nu forsvundne Hovedgaard Grubbe-Ordrup overlod han 1457 Halvbroderen Philippus (s. d.), og sin Families Tilknytning til Halland opgav han allerede i 1440'erne, da han afstod sin Andel i Gaarden Hjuleberg til Broderen Aage. — Portrætteret paa Fløj altertavlen i Valløby K. Ligsten, nu i Visby Domkirke.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 418 f.; XVIII, 1901, S. 566; XXIII, 1906, S. 500; XL, 1923, S. 55a. J. Paludan-Muller: Gullands Forhold til Danmark og Sverrig, 1865, S. 61—65. P. v. Moller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. 109 ff., 115. Will. Christensen: Unionskongerne og Hansestøderne 1439—1466, 1895, S. 169, 177, 183, 221, 225, 245 f., 250, 288, 310, 346, 350, 355—57, 420. Die Chroniken der niedersåchieschen Städte, Lubeck, IV—V, 1910—14. J. W. Hamner: Visby domkyrkas gravstenar (Gotlands gravstenar, I), 1933, S. 48-51. *R m y £ m m*

Thott, Otte, 1607—56, Lensmand. F. 21. Nov. 1607 paa Eriksholm, d. 10. Sept. 1656 paa Malmøhus, begr. i Malmø. Forældre: Rigsraad Tage T. (d. 1658, s. d.) og 1. Hustru. Gift 1° 25. Okt. 1634 paa Kbh.s Slot med Jytte Gyldenstierne, f. 17. Febr. 1617, d. 29. Aug. 1640, D. af Knud G. til Tim (1573—1636) og Øllegaard Huitfeldt (1582—1619). 2^{0} 14. Maj 1643 i Malmø med Dorte Rosenkrantz, f. 1613, d. tidligst 1666, D. af Holger R. (d. 1642, s. d.) og Hustru.

Paa Grund af sin Moders tidlige Død var O. T. 1610—13 ^{nos} Fasteren Fru Karen T. paa Skabersø, hvorefter han var hos sin Fader, til han 1617 sendtes til Hove. 1621—23 var han med Ove Barnekow i Nederlandene, hvor han studerede i Leiden og overværede Bergen op Zooms Belejring. Efter et fire Aars Ophold i Sorø rejste han 1627 ^{tu} Frankrig, hvor han studerede i Bourges og blev Procurator for den germanske Nation, og hvor han skal have været yndet af Henrik II. af Condé. Efter at have overværet la Rochelles Belejring rejste han over Holland hjem 1630. Her blev han Hofjunker 1631 og Kammerjunker 1632 og deltog 1632 i Faderens Ambassade til Gustaf II. Adolf. 1634 blev han Lensmand paa Bahus, 1640 paa Tranekær og 1642 paa Sølvesborg, men da han ved Krigsudbrudet 1643 uden Grund forlod Lenet og tog til Faderen paa Malmøhus, hvor han deltog i Forsvaret, paadrog han sig Kongens Vrede og mistede sit Len, selv om han blev brugt til at følge de svenske Hære til Grænsen 1645. *^49 blev han Landkommissær i Skaane og fik 1651 igen Len, idet han efterfulgte Faderen paa Malmøhus. 1655 blev han optaget i Rigsraadet, men døde 1656 efter i sine sidste Leveaar at have været svagelig. En kort Tid ejede han Søndervang (Hing H.), men ellers laa hans

vældige Godsmængde i Skaane, hvor han bl. a. ejede Næs og Eriksholm (Onsø H.), Søvde, Tullesbo og Snogeholm (Fers H.), Tostrup (Ingelstad H.), Mogenstrup (Oxie H.), Verpinge (Bare H.), Aagerup (Torne H.) og Rydsgaard (Ljunits H.). Desuden ejede han en Gaard paa Købmagergade i Kbh. Han var derfor i Stand til at oprette et Hospital ved Næs, at bortgive Penge- og Korngaver til de fattige og skænke iooo Rdl. til Malmø Hospital. — Maleri 1648 (Gaunø); Kopi derefter fra 18. Aarh. (sst.). Maleri fra ca. 1655 (sst.). Stik af Alb. Haelwegh efter Maleri af Abr. Wuchters. Portrætteret paa Stik af samme efter Maleri af samme forestillende O. T.s Ligbegængelse.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 432 f. P. Winstrup: Prædiken, der Otte Tottes Tagesøns til Næsz, hans Lijgs Begængelse udi St. Peders Kirke i Malmø blev huldet, 1656, u. A. ^^ *(Hm$ R Fmdng*h*

Thott, Otto, 1703—85, Statsmand, Bogsamler. F. 13. Okt. 1703 paa Turebyholm, d. 10. Sept. 1785 i Kbh. begr. i Sorø K. Forældre: Gehejmeetatsraad Tage T. til Eriksholm (1648—1707) og Petra Sophie Pedersdatter Reedtz (1675—1720). Gift 3. Okt. 1732 paa Lindersvold med Birgitte Charlotte Kruse, f. 11. April 1711 i Brodne, d. 7. Febr. 1781 paa Gaunø, D. af Oberst, senere Generalmajor Ulrik Christian K. (s. d.) og Hustru.

Da Faderen døde tidligt, flyttede Moderen med den lille Dreng til Sorø, hvor han gik i Skole. Moderen døde, da T. var sytten Aar gammel, og hans videre Uddannelse blev bekostet af Moderens Familie. Som Led i Uddannelsen foretog han en fleraarig Udenlandsrejse. Han besøgte først Halle og Jena, hvor han navnlig dyrkede juridiske, historiske og filosofiske Studier og havde den berømte Jurist Bohmer til Lærer. Senere drog han til Holland, England og Frankrig. Ved Siden af at forberede sig til sin Gerning i Statstjenesten tilfredsstillede han sine rent videnskabelige Interesser, og allerede paa dette Tidspunkt begyndte han at indsamle kostbare Bøger og Manuskripter. Ved Hjemkomsten udnævntes han 1723 til Sekretær i Danske Kancelli, og 1728 blev han Højesteretsassessor.

T.s betydeligste Indsats som Embedsmand blev ydet i de Aar, da han beklædte vigtige Embeder inden for de finansielle Departementer. 1730 udnævntes han til Kommitteret i Rentekammeret, og herfra avancerede han fire Aar senere til Deputeret for Finanserne. Da General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegiet blev oprettet 1735, indtraadte han som Deputeret i dette, og 1746—59 stod han som 1. Deputeret i Spidsen for Kollegiet.

Til Trods for at Tiderne var vanskelige paa Grund af de meget lave Kornpriser, var det dog en relativt lykkelig Tid for de offentlige Finanser, og da Staten ved J. H. E. Bernstorffs overlegne Udenrigsstyrelse blev holdt uden for alle krigerske Eventyr, var der Stunder til at betale af paa den store Statsgæld og herigennem forbedre Statens finansielle Status. Noget med Urette tillagde man T. Hovedæren for dette Forhold, men man kan ikke frakende ham, at han med den største Iver og Trofasthed arbejdede med de Opgaver, der blev ham betroet. Nogen overlegen Administrator var han ikke. Han var langsom og havde meget svært ved at træffe en Afgørelse. Desuden manglede han personlig Myndighed over for sine Underordnede, og Forretningsgangen blev unødig langsom. Ligesom sine Kolleger hyldede han de merkantilistiske Ideer, men han repræsenterede dog et ret moderat Standpunkt, idet han var klar over, at ikke Metalrigdom, men Borgernes Arbejdsindsats betegnede den virkelige Rigdomskilde for en Nation. Dog var han saa meget Merkantilist, at han fremhævede, at det kom an paa at udføre for større Værdier, end man indførte for. Han havde Blikket aabent for de svære Brøst inden for Landbruget, men han formaaede ikke at fremsætte gennemgribende Reformforslag. 1757—67 var han Medlem af Landvæsenskommissionen, og i denne Egenskab kom han til at øve Indflydelse paa de nye Love om Fællesskabets Ophævelse.

1763 udnævntes T. til Oversekretær i Danske Kancelli, og med denne Stilling forbandt han Hvervene som Præses for Missionskollegiet og Vajsenhuset, første Generalkirkeinspektør, Præses i Videnskabernes Selskab, Patron for Universitetet i Kbh. og Skoleherre for Herlufsholm. Den mest fremtrædende Mand inden for Kancelliet var paa det Tidspunkt Henrik Stampe, og der er intet, der tyder paa, at T. har gjort sig særlig gældende ved Forhandlingerne i dette Regeringskollegium. Snarere synes Forretningsgangen at være blevet langsommere.

Ved Siden af sin Gerning i Kancelliet blev T. ved sin Udnævnelse 1758 til Gehejmeraad i Gehejmekonseillet kaldet til at øve Indflydelse paa Landets almindelige Politik. Med Hensyn til Udenrigspolitikken sluttede T. sig ganske til de af J. H. E. Bernstorff forfægtede Anskuelser, og han var denne en trofast Støtte under de vanskelige Forhandlinger om den provisoriske Mageskiftetraktat. Til Tak for sin Indsats paa dette Omraade udnævntes han 1767 til Lensgreve. Christian VII.s Tronbestigelse 1766 medførte ingen Ændringer i T.s Embedsforhold, men han kunde ikke undgaa at føle den Uro, der fulgte i Kølvandet af den

unge Konges Regeringshandlinger. Bernstorffs Afskedigelse 1770 fik ikke straks Konsekvenser for T., men i Løbet af Efteraaret 1770 viste det sig, at Struensee havde til Hensigt fuldstændig og for stedse at fjerne den gamle Statsmandskreds' Indflydelse, og 10. Dec. 1770 modtog T. Afsked fra alle sine Embeder.

Da Struensee var styrtet, kaldtes T. paa ny til Kbh. og ind-Iraadte som Medlem i det nyoprettede Gehejmestatsraad; derimod fik han ikke sine gamle Embeder igen. Paa mange Maader var han som Repræsentant for den gamle danske Adel en Tilhænger af den national-danske Politik, som de nye Magthavere slog ind paa, men dette udelukkede ikke, at han arbejdede godt sammen med A. P. Bernstorff. Det var derfor ham saavel som andre en meget ubehagelig Overraskelse, da Bernstorff 1780 blev anmodet om at tage sin Afsked. Ved Siden af sin Gerning som Gehejmestatsminister fik T. 1772 Sæde i den ekstraordinære Finanskommission, og 1773 optoges han som Medlem af Overskattedirektionen. Endvidere var han fra 1774 Direktør i Skatkammeret og fra 1782 desuden Medlem af Overbankdirektionen. Nogen virkelig Indflydelse paa Statens Finanspolitik kom han dog ikke til at øve. Det var Finansgeniet H. C. Schimmelmann, der var den toneangivende, medens det mere var en Honnør, man viste den gamle Statstjener, at give ham Sæde i disse finansielle Institutioner. Ogsaa det Guldbergske Regimente kom T. til at overleve, og selv efter Regeringsændringen 1784 bevarede han sin Stilling som Gehejmestatsminister, men hans Indflydelse var kun ringe. For at genoprette en gammel Uret betroede man ham oven i Købet 1784, i hans Alders 81. Aar, Stillingen som Patron for Universitetet. Paa det Tidspunkt var han dog svagelig og udslidt, og n. A. døde han.

Naar T.s Navn stadig lever, skyldes det ikke hans Statsmandsgerning, men hans videnskabelige Indsats som Samler af Bøger, Haandskrifter og Malerier. Ved sit Ægteskab erhvervede han 1732 Lindersvold, og hertil føjede han ved Køb 1731 Strandegaard. Ved Arv efter Birgitte Skeel, der var Enke efter Gehejmeraad Otto Krabbe, kom han endelig 1737 i Besiddelse af Gaunø. Han udkøbte i de følgende Aar de andre Arvinger, og ved Magelæg med Kronen og omkringboende Godsejere arronderede han denne Besiddelse, saaledes at Godset Gaunø blev et af de største i Landet, nemlig ca. 2000 Tdr. Hartkorn. T. var en udmærket Økonom og samtidig en human Godsejer. Ved de rige Midler, som Godserne skaffede ham, blev han sat i Stand til at ombygge Slottet 1755. Sydfløjen blev forlænget, og der blev sat en ekstra Etage

paa de tre andre Fløje. Samtidig grundlagde han den berømte Malerisamling paa Gaunø, der foruden en stor Samling udenlandske Malerier, blandt hvilke de hollandske Mestre fra det 16. og 17. Aarhundrede er rigt repræsenteret, navnlig rummer et enestaaende Anegalleri. Som den sidste af sin Slægt kom T. i Besiddelse af adskillige Familieportrætter, og naar han ikke kunde erhverve Originalerne, lod han kendte Malere kopiere dem. Ogsaa fra udenlandske Samlinger hentede han Kopier til Gaunø, og gennem flere Aar arbejdede saaledes P. Krafft d. Æ. for T.s Regning i Samlingerne i Paris. Selv om der indkøbtes adskillige Billeder, der ikke længere regnes særlig højt, staar Malerisamlingen, paa Gaunø som et fremragende Monument over sin Skabers Kunstglæde og Samlerevne. Ved sit Testamente bestemte T., der ikke efterlod sig Livsarvinger, at Gaunø som et Stamhus skulde overgaa til Slægten Reedtz i taknemmelig Erindring om Moderens Slægt, der havde hjulpet ham frem i hans Ungdom. Om Malerisamlingen hed det, at »ingen Familie- eller andre kostbare Malerier maa nogensinde bortsælges«.

Foruden Malerier samlede T. fra sin pureste Ungdom paa Bøger og Haandskrifter, men de Kostbarheder, han hjembragte fra den store Udenlandsrejse, tilintetgjordes under Kbh.s Brand 1728. T. tog dog fat med friske Kræfter, og da han efterhaanden kom i Besiddelse af rige Midler, var han i Stand til at skabe en Privatsamling, hvis Lige hverken før eller siden er naaet her i Landet. Ved hans Død omfattede Samlingen ca. 138000 Bind, iberegnet Haandskrifter og Palæotyper. I sit Testamente bestemte han, at Bogsamlingen skulde sælges ved Auktion, medens Manuskriptsamlingen og Palæotyperne ubeskaaret skulde indlemmes i Det kgl. Bibliotek. Dette modtog ved T.s Død ikke mindre end 4154 Manuskripter og 6159 Bøger trykt før 1530. Endvidere købte man paa Auktionen ca. 60 000 Bind for ca. 10 000 Rdl. Priserne var lave paa Grund af det vældige Udbud. Bogsamlingen var i T.s Tid opstillet i en særlig Biblioteksbygning, som han havde ladet opføre i Haven til sit Palæ paa Kongens Nytorv (erhvervet 1763 af Grev Danneskiold-Samsøe). Med stor Liberalitet gav T. Adgang til Bogsamlingen, men Benyttelsen var vanskelig, da der ingen Bibliotekar fandtes, og man endvidere manglede ordentlige Kataloger. T. var sin egen Bibliotekar, og ved sin fremragende Hukommelse og sit efterhaanden udstrakte Kendskab til de forskellige Bøger og Udgaver bevægede han sig med ikke ringe Sikkerhed omkring blandt sine rige Skatte. For at holde Samlingen vedlige stod T. i intim Forbindelse med Bogsamlere og Kendere

overalt i Europa. Ogsaa Biblioteket paa Herlufsholm nød godt af hans Samlerglæde. En Del Dubletter fra Samlingen i Kbh. gik til Herlufsholm, og endvidere stillede T. Penge til Raadighed til Nyanskaffelser. Medens T. var Skoleherre for Herlufsholm, øgedes Biblioteket med ikke mindre end 5000 Bind. Som Tak for den værdifulde Haandsrækning, som T. havde ydet Videnskaben, udnævntes han 1763 til Præses for Videnskabernes Selskab (Æresmedlem 1744), og i hans Funktionstid fandt Selskabets Møder Sted i hans Palæ paa Kongens Nytorv. — Justitsraad 1728. Etatsraad 1730. Konferensraad 1736. Gehejmeraad 1747. Lensgreve 1767. — Hv. R. 1746. Bl. R. 1763. L'union parfaite 1752. — Gravmæle af C. F. Stanley. — Malerier paa Kbh.s Universitet, i Videnskabernes Selskab i Trondhjem og i Det kgl. Bibliotek. Malerier formentlig af A. Briinniche (Fr.borg) og af P. Krafft den Ældre 1752 (Skabersø, Gaunø, Fr.borg); Miniature derefter (Gaunø); Stik af J. M. Preisler 1783. Maleri af G. M. Fuchs 1770 (Gaunø; Kopi paa Herlufsholm og af U. F. Beenfeldt i Videnskabernes Selskab, Kbh.), stukket af G. C. Schule 1781. Foregivet Maleri som yngre (Gaunø). Maleri paa Rathlousdal. Miniature paa Fr.borg. Portrætteret paa J. H. W. HafFners Tegning af Appartementet 1781 (Rosenborg) og paa det allegoriske Stik: Tibi 1772 (J. M. Preisler efter Wiedewelt). Stik som efter en Medaille af F. Schuerer 1788. Buste af Hartman Beeken (Gaunø). Marmorbuste i Det kgl. Bibliotek. Træsnit af L. B. Hansen 1893.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 436. J. Baden: Kiøbenhavns Universitets Journal, VIII, 1800, S. 149—60. J. K. Høst: Clio, I, 1821, 1, S. 49—56. E. C. Werlauff: Hist. Efterretn. om det store kgl. Bibliotek, 2. Udg., 1844, S. 222—31, 260—63. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, II—V, 1894—1906. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Samme: Bernstorfferne og Danmark, I—II, 1903—19. Samme: Bernstorffske Papirer, I—III, 1904—13. Regeringsskiftet 1784, 1888. J. A. Fridericia: Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, 1888. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, I—III, V—VII, 1895—1906 (se Registeret i X, 1931). Luxdorphs Dagbøger, udg. ved E. Nystrøm, I—II, 1915—30. Th. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen: Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv, 1936. Holger Hansen: Kabinetsstyrelsen i Danmark 1768—72, I—III, 1916—23. Carl Bruun: Kjøbenhavn, III, 1901. Præstø Amts hist. Aarbøger, V, 1916, S. 78—89. Sv. Dahl: Haandbog i Bibliotekskundskab, 3. Udg., I—II, 1924—27 (se Registeret). Mme. Louis Hermite: La vie d'un Palais danois, 1933, S. 121—30. Carl S. Petersen i Bogens Verden, 1942, S. 61—65. Det kongelige danske Videnskabernes Selskab 1742—1942, I, s. A., S. 439—43 og passim.

Harald Jørgensen.

Thott, Peder Axelsen, d. 1463, Domprovst. Broder til Aage og Oluf Axelsen T. (s. d.). Ugift.

P. A. indskreves 1413 som Student ved Universitetet i Leipzig; 1418—19 var han en af de første Danske, der studerede i Heidelberg. 1421 nævnes han hjemme i Skaane. 1423 var han Kannik i Lund og valgtes til Domprovst sst. 1430 forekommer han som Rigsraad. Efter egen Opgivelse var han en Tid Kapellan hos Kong Erik (VII.) af Pommern. 1437 studerede han Kirkeret i Bologna og traf her Pave Eugen IV., hvem han fortalte, at Prioren i Dalby Kloster havde gjort sig skyldig i Vold; Paven lod sig da overtale til at tillægge P. A. Prioratet, hvis Anklagen viste sig velgrundet, og det skønt han nylig ogsaa var blevet Kannik i Roskilde. Den i Pavebrevet fastsatte lovformelige Undersøgelse fandt ikke Sted, men ikke des mindre forstod P. A. at sætte sig i Besiddelse af Klostret og fastholdt lige til sin Død Stillingen som »Commender i Dalby«; skønt Eugen IV. 1438 havde fældet en ny Afgørelse til Fordel for den afsatte Prior, opnaaede P. A. til sidst endog pavelig Anerkendelse.

Dette vellykkede Kup tilfredsstillede dog ingenlunde P. A.s stærke Ærgerrighed. Hele sit Liv igennem vedblev han at stræbe efter forøget Magt og Rigdom, men uden fortsat Held, fordi hans Krakileri efterhaanden bragte ham paa Kant med alt og alle, bl. a. med hans Kolleger i Lundekapitlet og med hans nærmeste foresatte, Ærkebisperne; af disse klagede Hans Laxmand 1442 over, at P. A. red omkring med Skjold om Halsen og Sværd i Haanden og et Følge med spændte Armbrøster. Heller ikke Kongernes Gunst lykkedes det ham at vinde. Ganske vist anbefalede Christian I. ham ved Nytaar 1455 hos Paven til Ærkebispesædet i Nidaros, men kun Side om Side med en anden. Og da P. A. seks Aar senere paaberaabte sig Kongens Støtte, var det ganske med Urette. Det var under Forsøget paa et nyt Kup i Stil med det fra 1437. Da nemlig den gamle Biskop Henneke Ulfeldt i Odense 1459 var død, vovede P. A. Forsøget paa at blive hans Efterfølger, skønt Mogens Krafse (s. d.) havde virket som Koadjutor og havde Løfte paa Embedet. Alligevel fik P. A. i det mindste en Del af Kapitlet paa sin Side; han synes faktisk ogsaa at være kommet i Besiddelse af nogle af Bispestolens Ejendomme, formodentlig ved sin Halvbroder Philippus' Hjælp. Jan. 1461, da han paatænkte at rejse til Rom for personlig at tale sin Sag hos Paven, hævdede han at være rettelig valgt og med Kongens Samtykke højtideligt indsat i Odense Domkirke. Ikke des mindre havde Christian I. kort forinden anmodet sin Svoger Markgreven af Mantova om at modvirke P. A., der i Brevet betegnedes som »allerede alderdoms-

svækket, trættekær indtil Vanvid, flere Gange genstridig mod vore Befalinger«. Paven tog da ogsaa under Stridens skiftende Faser bestemt Mogens Krafses Parti, og P. A. maatte til sidst opgive Sagen. Til Gengæld flottede han sig paa sine gamle Dage med den ret enestaaende Titel af Ærkedomprovst.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 418; XXVIII, 1911, S. 573. Diplomatarium dioecesis Lundensis, utg. af L. Weibull, III, 1900, S. 21 f., 44, 6of., 191 ff., 196—aoo, 2391"., 242, 262, 292, 329 ff., 369—70, 4i3f.; IV, 1909, S. 1—5, 15—18, 30 f. Johs. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I. og Hans, 1907.

Henry Bruun.

Thott, Philippus Axelsen, d. 1464, Rigsraad. D. 4. Nov. 1464 paa Visborg, begr. i St. Hans K. i Visby. Broder til Erik og Iver Axelsen T. (s. d.). Gift ca. 1455 med Ermegaard Frille, d. 1504 (gift 2° ca. 1466 med Bent Bille, s. d.), D. af Eggert F. (s. d.) og Hustru.

P. A. nævnes som umyndig 1447. 1456 var han Hofsinde og fik da Tranekær Slot med hele Langeland i Pant for en større Pengesum. Ridder blev han først senere, utvivlsomt ved Christian I.s Kroning i Uppsala 1457. S. A. fik han af tre af sine Brødre Skøde paa Herregaarden Grubbe-Ordrup Vest for Roskilde. Rigsraad blev han senest 1462; s. A. fik han sit Pant i Tranekær forhøjet med Løfte om at beholde Slottet uafløst i seks Aar. 1464 var han en af de danske Rigsraader, der under Ledelse af Claus Rønnow forgæves søgte at holde Stockholm mod den svenske Oprørshær. Mens han paa Hjemvejen derfra sammen med Broderen Erik og enkelte andre Raader besøgte den ældre Halvbroder Oluf (s. d.) paa Gotland, døde denne, og de tilstedeværende Rigsraader overdrog da paa Kronens Vegne Pantelenet til Enken og P. A. i Forening. Men kun faa Maaneder overlevede denne sin Broder. — P. A. efterlod sig to umyndige Døtre, paa hvis Vegne deres Morfader Eggert Frille overtog Styrelsen af Tranekær; men efter det bekendte Møde i Nykoping 1466 blev Lenet ham Maj n. A. frataget med Magt. Ogsaa P. A.s private Gods blev beslaglagt, men tilbagegaves dog Arvingerne efter Kalmarforliget 1472. Spørgsmaalet om Tranekær fandt først sin endelige Løsning 1478, da Bent Bille fik Pantesummen udbetalt.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 429. P. v. Moller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. ngf., 130, 139. Alexandra Skoglund: De yngre Axelssonernas forbindelser med Sverige 1441—1487, 1903, S. 87—90. Vilh. Lutken: Bidrag til Langelands Historie, 1909, S. 59—66, 548—61. J. W. Hamner: Visby domkyrkas gravstenar (Gotlands gravstenar, I), 1933, S. 48—51.

Henry Bruun.

Thott, Tage Andersen, d. 1643, til Sirekøbing, Lensmand. Begr. 6. Febr. 1643 i Helligg. K. i Kbh. Forældre: Anders T. (d. 1595) og Lisbeth Folmersdatter Rosenkrantz (begr. Jan. 1613). Gift 1° Aug. 1610 med Clara Sparre, d. 1636, D. af Hans S. til Klogerup (d. 1587) og Dorte Hansdatter Ahlefeldt (d. tidligst 1607). 2° 1640 med Lisbeth Beck til Næsbyholm, d. kort før 29. Nov. 1653, D. af Sivert B. (s. d.) og Hustru.

T. T. studerede 1607 i Padova og tjenstgjorde 1608—10 som Hofjunker. 1612 blev han Lensmand paa Laholm Slot, 1620 i Trondhjem. Han kom her inden længe i bitter Strid med den jævnaldrende Biskop sst., Anders Arrebo (s. d.), hvis Uforsigtighed gav hans Fjender let Spil; paa det af Lensmanden flittigt samlede Materiale byggede den Herredagsdom, hvorved Arrebo mistede sit Embede. Trods denne Sejr befandt T. T. sig næppe godt i Trondhjem, hvor han havde adskillige andre Modstandere. 1627 overtog han paa ny sin tidligere, mere beskedne Post som Lensmand paa Laholm; dermed havde han allerede 1619—20 forbundet Hvervet som Ritmester for den hallandske Rytterfane, og det fik han nu igen; n. A. blev han tillige en af de tre Generalkommissærer, der i de skaanske Lande skulde søge at begrænse den Overlast, Kejserkrigens Indkvartering tilføjede Befolkningen. I de følgende Aar skiftede hans Forleninger hyppigt; 1629—3[1] havde han Ørum i Thy, 1631—32 Mariager Kloster, derefter dog 1632—42 Sølvesborg, endelig i sit sidste Leveaar Silkeborg. — Med hans økonomiske Forhold gik det efterhaanden stærkt ned ad Bakke. Hans Hovedbesiddelser var Gaardene Sirekøbing, Duege og Boistofte, alle paa Landskronaegnen; dertil kom Jomfruens Egede paa Sjælland, og endelig synes han at have haft Part i Slægtens gamle Hovedejendom Næs i Skaane. 1625 angaves han at eje 1262 Tdr. Hartkorn. Men 1631 maatte han for at dække sin Gæld sælge Egede; samme Vej gik senere hans Gaarde i Skaane, og det hjalp ham ikke paa Fode, at han ved sit andet Ægteskab fik Andel i Næsbyholm i samme Landsdel. Sagnet om, at han til sidst gik og tiggede paa Kroerne i Kbh., kan ikke bekræftes; men sikkert er det, at hans Arvinger ved hans Død gik fra Arv og Gæld. — R. E. 1633. —• Maleri fra 18. Aarh. paa Gaunø.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 439. H. F. Rørdam: Mester Anders Christensen Arrebos Levnet og Skrifter, I, 1857. „ p

Thott, Tage Ottesen, 1580—1658, Rigsraad. F. 27. Maj 1580 paa Eriksholm i Skaane, d. 14. Febr. 1658 paa Børringe Kloster, begr. i Malmø. Forældre: Otte Tagesen T. til Næs og Eriksholm (1543—88) og Sophia Ottesdatter Brahe (s. d.). Gift i° 26. Okt. 1606 i Kbh.

med Helvig Rantzau, f. 29. Nov. 1589 paa Rantzausholm, d. 22. Aug. 1611, begr. i Toriøse K., D. af Statholderen Breide R. (s. d.) og 1. Hustru. 2° 15. Okt. 1615 i Malmø med Kirsten Urup, f. 5. Juni 1594, d. 5. Marts 1620, begr. i Lund, D. af Ove U. til Ovesholm (d. 1622) og Kirsten Kaas (d. tidligst 1639). 3° 22. Juni 1623 i Kbh. med Karen Gyldenstierne, f. 1605, d. 13. Nov. 1628 paa Eriksholm, D. af Knud G. til Tim (1573—1636) og Øllegaard Huitfeldt (1582—1619). 4° 17. Aug. 1633 paa Biersgaard med Jytte Gyldenstierne, f. 29. Aug. 1613, d. 26. Nov. 1650, D. af Laxmand G. til Tyrrestrup (ca. 1582—1655) og Margrete Friis (1589—1656).

T. T. skal som Dreng have været Page ved Hoffet. 1599 blev han sendt udenlands og var først to Aar i Heidelberg, hvorefter han over Strassburg, Basel, Geneve og Lyon tog til Paris, og »her begyndte han nu at læse, ikke saa meget Bøger som Mennesker«. Efter at have foretaget »den store Tur« gennem Frankrig drog han over Belgien og England til Skotland, hvor han modtoges ved Hoffet, og tog saa over England og Holland hjem til Danmark 1603. T. T. blev nu Hofjunker og fulgte Kongen bl. a. til Hyldingen i Hamburg 1603 og til Braunschweig og England 1606. 1606 gjorde Kongen hans Bryllup, og han forlod derefter Hoftjenesten og blev 1608 Lensmand paa Laholm. Herfra forflyttedes han 1612 til Sølvesborg, 1619 til Landskrona, og 1632 fik han det vigtige Malmøhus Len, som han beholdt, til han som gammel Mand 1651 fik Børringe Kloster Len som en Retrætepost. Under Kalmarkrigen gjorde han Tjeneste som Korporal ved den hallandske Fane, hvor han senere blev Løjtnant og Ritmester; 1619 blev han Ritmester ved den skaanske Fane. Under Krigen spillede han ingen militær Rolle, men deltog 1612 i nogle Grænse møder om Fangeudveksling. Under Kejserkrigen skulde han 1625 føre Medtilsyn over for mulige svenske Angreb paa Skaane og var indtil 1626 Krigskommissær her; derefter var han 1626—27 Generalkommissær ved Hæren i Tyskland, 1628 samlede han Rostjenesten i Skaane, og s. A. blev han Generalkommissær i Danmark. 1626 og 1627 deltog han i Landdagene i Rendsborg, men blev i disse og de følgende Aar især brugt til diplomatiske Hverv, hvortil hans uslebne og til Tider voldsomme Optræden gjorde ham lidet egnet. Allerede 1622 ledsagede han Markgrevinden af Brandenburg fra Sverige gennem Danmark, og 1624 overværede han Kongens Broder Hertug Ulriks Begravelse i Biitzow, hvor han forhandlede med Domherrerne. S. A. deltog han i et dansk-svensk Grænsemøde og 1627 var han som Gesandt i Stockholm. 1632 fik han det vigtige Hverv at tilbyde Gustaf II. Adolf i Ingolstadt Christian IV.s Fredsmægling, men det var forgæves, ligesom hans Gesandtskabsrejse til

Stockholm i Begyndelsen af 1636 med samme Formaal blev uden Resultat. Hans sidste diplomatiske Hverv var at repræsentere Kongen ved Kong Vladislavs af Polens Bryllup i Warszawa 1637, hvor han i øvrigt virkede uheldigt ved sin grove Optræden. Under Svenskekrigen 1643—45 havde han sammen med Christoffer Ulfeldt den øverste Inspektion i Skaane, men spillede ingen større Rolle, ud over at han dygtigt forsvarede Malmø, hvor han for det meste opholdt sig. Han var ved at blive gammel og trak sig 1651 næsten helt tilbage fra offentlig Virksomhed.

T. T. var 1624 blevet Medlem af Rigsraadet, hvor han med sin hele aristokratiske Indstilling var paa Vagt over for alle Kongens og Statens Indgreb i Adelens og Raadets Rettigheder. Han var 1631 en bestemt Modstander af Kongens Forslag om Raadernes særskilte Votering, ligesom han 1650 mente, at Prins Christian ogsaa skulde vælges i Norge. 1648 var han Modstander af Hannibal Sehested (s. d.) og sigtedes 1653 for at have forbudt sine Bønder at møde til Landmilitsøvelser. Han kunde paa sine ældre Dage slet ikke følge med til den nyere Politik og var Modstander af Grev Valdemar Christians (s. d.) paatænkte russiske Ægteskab, da han ikke mente, at Greven behøvede at gifte sig med en barbarisk Kvinde. Som Rigsraad blev han nogle Gange sendt til Bornholm, Blekinge og Gotland for at sidde i Retterting og var 1627 Dommer i Fru Anne Lykkes (s. d.) Sag. 1626 undersøgte han det ostindiske Kompagnis Regnskaber, hvori han selv var økonomisk interesseret, ligesom han 1632 reviderede det spanske Kompagnis Regnskaber. Hans Lensstyre var ikke dadelfrit; saaledes var hans Bønder under Laholm 1608 forsømmelige med deres Arbejde paa Halmstad Fæstning, og 1618 fik han en Reprimande, fordi en af hans Ridefogeder havde begaaet Overgreb. I det Omfang, hans private Godsdrift lader sig kontrollere, synes han at have været en energisk og rimelig Husbond.

T. T. synes tidligt at have virket noget gammeldags baade i Optræden og Indstilling, men roses for Ligefremhed i Tale og Jævnhed i Omgang med Folk af de lavere Stænder; han stod i godt Forhold til Præstestanden og har haft en vis litterær Interesse, idet han gav Digteren Vitus Bering (s. d.) Ophold paa Skabersø. Hans store Anseelse i Tiden skyldtes ikke mindst hans Rigdom, han var »ligesom en Konge udi Skaaneland«, idet han ved Arv, gennem Ægteskaber og ved Køb samlede en stor Godsmængde, bl. a. Eriksholm (Onsø H.), Bersøholm (Herrestad H.), Skabersø (Bare H.), Barsebæk (Harjagers H.), Flakkerup (Bare H.), Ulstrup (Onsø H.), Næs (Onsø H.), Verpinge (Bare H.), Herrestad (Herrestad H.). Irup (Hassing H.) og Losne i Sognefjord i Norge.

I sine sidste Aar mødte han kun sjældent i Rigsraadet, men var dog en af de faa, der 1657 nægtede at give sit Samtykke til Krigserklæringen. Han døde umiddelbart før Roskildefreden. — Ridder 1633. — Malerier paa Gaunø og Clausholm; Kopi af Per Krafft den Ældre (Juelsberg) og Stik af J. Haas 1753 efter en Tegning derefter af P. Cramer. Maleri i Arendal Museum. Stik af Alb. Haelwegh efter Maleri af Abr. Wuchters.

Danmarks Adels Aarbog, XVII, 1900, S. 432. P. Winstrup: Ljgprædicken der Thage Thott Ottesøns til Erichsholm bleff 3. April 1658 nedsat udi S. Peders Kircke i Malmø, 1666. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629-60,1, 1876, s. 84 f. *Ham H Fussing j ± FridgrieUt).*

Thrane, Wildenrath Christian Carl Boeck, 1837—1916, Musikhistoriker. F. 2. Sept. 1837 i Fredericia, d. 19. Juni 1916 paa Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Premierløjtnant, senere Oberst Christian Wildenradt Frederik Caspar Conrad T. (1802—80) og Christiane Frederikke Boeck (1800-—85). Ugift.

T.s musikalske Interesser strakte sig tilbage til hans tidligste Barndom. Fire Aar gammel begyndte han at spille Klaver, regelmæssig Klaverundervisning fik han 1848—-56 hos J. C. Gebauer og 1856—61 hos Edv. Helsted. 1857 ^lev han Student fra Metropolitanskolen, og for at skabe sig en Levevej begyndte han derefter at studere Jura. Han blev cand. jur. 1863 og ansattes — efter i nogle Aar at have virket i Justitsministeriet — 1878 som Justitssekretær i Højesteret, hvilken Stilling levnede ham rigelig Tid til at dyrke sine specielle musikhistoriske Interesser. Fra Okt. 1869 og i adskillige Aar derefter var han knyttet til »Illustreret Tidende« som Teater- og Musikanmelder. Hans velskrevne og instruktive Anmeldelser vurderedes meget højt. Til samme Blad skrev han sine første større selvstændige Artikler om flere af Musikkens store Mestre, bl. a. Beethoven, Gluck, Weber og Auber. Samtidens store Problem Richard Wagner baade fængslede og frastødte ham. Ved forskellige Lejligheder skrev han om Wagner (»Illustreret Tidende« 1869—70), og han besøgte endog Bayreuth for at overvære de Wagner'ske Festspil der. — Det var imidlertid den danske Musiks Historie, der efterhaanden helt skulde sluge hans Interesse. En fornemt skrevet Artikel om C. E. F. Weyse i Anledning af 100-Aarsdagen for dennes Fødsel (»Illustreret Tidende« Marts 1874) blev Udkastet til Afsnittet om Weyse i hans Debutbog »Danske Komponister. Fire Skildringer« (Weyse, Kuhlau, Hartmann og Gade) (1875). Det meget vægtige Afsnit om Kuhlau udkom 1886 paa Tysk i en Oversættelse, der var besørget af en i Tyskland levende

Brodersøn af Kuhlau i Forbindelse med T. selv. En Forkærlighed for Rossini fik ham til 1885 at udsende den fornøjelige Bog »Rossini og Operaen«, hvortil han havde gjort Studier i Paris. I Anledning af Cæciliaforeningens 50 Aars Jubilæum skrev han 1901 paa Opfordring »Cæciliaforeningen og dens Stifter«, der er en varm og livfuld Skildring af Henrik og Frederik Rung og Musikforholdene paa deres Tid i Kbh. 1908 kom hans Hovedværk »Fra Hofviolonernes Tid. Skildringer af Det kgl. Kapels Historie 1648—1848«, en Bog, der hovedsagelig er skrevet paa Grundlag af utrykte Kilder, og hvor Det kgl. Kapels saavel indre Historie som Forhold til Hoffet og Teatret gøres til Genstand for indgaaende Behandling. Med sin enestaaende Fylde af Oplysninger er den et af Hovedværkerne i dansk Musikhistorie. — Endvidere har T. udsendt nogle mindre Foredrag, hvoraf et, »Sarti in Kopenhagen«, er fremkommet i »Sammelbånde der internationalen Musikgesellschaft« (1902). — Efter hans Død udsendtes »Weyses Minde« (1916), der ikke ganske staar paa Højde med hans tidligere Værker og væsentlig er en refererende Gennemgang af Weyses Breve fra dennes senere Aar. —• T.s Arbejder har deres særlige Charme ved at være skrevet i en gammeldags, kultiveret hyggelig Stil, der leder Tanken hen paa 1860'ernes borgerlige Kbh. T. var kendt for sin udsøgte Elskværdighed, han var meget berejst, og hans vidtspændende Interesser omfattede foruden Musikken bl. a. ogsaa liberal Teologi i Ad. Harnack's Form og Udviklingslæren, som den doceredes af E. Håckel. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1892. DM. 1903. K.[2] 1908. — Miniature af Heinrich Muller 1912 (Familieeje).

Dannebrog 2. Sept. 1907. Nationaltidende 20. Juni 1916 (af Angul Hammerich). Berl. Tid. og Politiken s. D. 111. Tid. 29. Juni s. A. (af G. Skjerne). S. A. E. Hagens musikhistoriske Saml. i Det kgl. Bibliotek. r. *T*

Thrane (Trane), **Mogens** Christian, 1697—1764, Maler. Hjemmedøbt 11. Aug. 1697 i Aalum, d. 27. Aug. 1764 i Viborg, begr. sst. Forældre: Maleren Jens T. (ca. 1667—1736) og Ingeborg Hansdatter (ca. 1658—1737)- Gift i° 25. Nov. 1728 i Sønderholm med Beate Laursdatter Laurberg, d. 1753, D. af Sognepræst, sidst i Sønderholm, Laurits Sørensen L. (1681—1740, gift *2°* 1726 med Sophie Amalie Hansdatter Lessow, 1698—1772) og Karen Villadsdatter (d. 1725). 2° 1. Aug. 1753 i Viborg med Judithe Juliane Buch, f. ca. 1708, begr. 1. Dec. 1775 i Laastrup.

Med Udgangspunkter i Randers og Viborg har T. været virksom som Maler i store Dele af Nørrejylland, baade som Portrættør og Dekorationsmaler, og nød som saadan ikke ringe lokal Berømmelse.

Han var en tarvelig Kunstner, hvis Arbejder isoleret betragtede er uden Værdi. Men hans Staffering af Inventaret i nogle Kirker med Allegorier, religiøse Sujetter og ren Ornamentik har en ganske charmerende Helhedsvirkning i Interiøret, væsentlig i Kraft af deres lyse og muntre, stundom helt fine Kolorit. Og kulturhistorisk set har disse Kirkedekorationer fra Pietismens Danmark megen Interesse. 1733 malede T. i Nørup Kirke, 1734—36 i Viborg Søndre Sogns Kirke, 1738 i Horsens Klosterkirke. Ogsaa adskillige Altertavler er udgaaet fra hans Værksted, ligeledes Genrebilleder og mytologiske Fremstillinger. Mester Mogens var overhovedet leveringsdygtig i alle Malerkunstens Brancher. Hans Søn *Jens T.* (f. ca. 1730, nævnes sidste Gang 1764) var en flittig Portrætmaler, hovedsagelig virksom paa Fyn. Paa Fr.borg hænger hans Portrætter (formentlig fra 1764) af Madame de Hansen, Frederik V.s Maitresse, samt hendes Datter Frederikke Cathrine og Svigersøn Oberst H. F. v. Liitzow; talrige andre Portrætter findes paa Herregaarde og i andet Privateje. De er oftest stive og kejtede, stundom dog med helt god Karakteristik; de godtgør, at J. T. ikke var ukendt med Pilo-Skolens Portrættyper og Kolorit i 1750'erne. — Selvportræt af M. T. paa Gouachen paa Rosenborg, hvor han bønfalder Frederik IV. om Ansættelse som kgl. Livdrabant.

Christian Elling: Thranerne. En jysk Kunstnerslægt i det 18. Aarhundrede (Tilskueren, LI, 1934, H, S. 233-52)- *Christian Elling.*

Thrige. Den især gennem sin Indsats i Skolevæsenet kendte Slægt T. føres tilbage til Gaardejer i Trige Peder Sørensen, hvis Søn Hof- og Stadsretsprokurator, Godsforvalter Søren T. (ca. 1757—1804) var Fader til nedenn. Overlærer i Roskilde, Dr. phil. Hans Peter T. (1792—1827), hvis Søn var nedenn. Rektor, Professor Søren Bloch T. (1820—1901). Denne var Fader til Borgmester i Hobro Poul Christian Paulsen T. (1856—1905) og til Adjunkt Johannes Peter Bloch T. (1854—1928) samt til Sophie Margrethe T. (1850—1926), der var gift med Overlærer ved Metropolitanskolen Dr. phil. Johan Frederik Emil Trojel (1847—"r935)- — En anden Slægt T. udspringer fra Ejer af Krogsgaard, Flynder Sogn, Mathias Jessen Trige (d. 1846), hvis Søn Lærer ved Betalingsskolen i Odense Carl Mathias T. (1831—93), var Fader til nedenn. Maskinfabrikant Thomas Barfoed T. (1866—1938) og til Billedhuggeren Johannes Magnus T. (f.1870).

Frode Iurgensen og Poul Hennings: Biografisk Slægtregister over de indbyrdes beslægtede Familier Sangaard, Buntzen, Koch og Iurgensen, 1910, S. 58 ff. — Fr. Birkedal-Barfod: Stamtavle over Slægten Barfod-Barfood-Barfoed, 1925, ' 5o '

Albert Fabritius.

Thrige, Hans Peter, 1792—1827, Skolemand. F. 9. Jan. 1792 i Kbh. (Nic), d. 14. Jan. 1827 [1] Roskilde, begr. sst. Forældre: Prokurator, Godsforvalter Søren T. (ca. 1757—-1804, gift 2[0] 1803 med Catharina Margrethe Theilmann, ca. 1779—1817) og Else Christense Koch (1768—1845, gift 2° 1804 med Domprovst i Roskilde, senere Biskop i Ribe Jens Michael Hertz, s. d.). Gift 4. Juni 1819 i Roskilde med Margrete Christiane Marie Bloch, f. 7. Jan. 1798 i Odense, d. 12. Maj 1866 i Kbh. (Johs.) (gift *2°* 1835 med Professor Christian Paulsen, s. d.), D. af Konrektor i Odense, senere Rektor i Roskilde S. N. J. B. (s. d.) og 1. Hustru.

Efter Forældrenes Skilsmisse 1792 blev T. opdraget hos Morfaderen Pastor H. P. Koch i Horbelev; da Moderen 1804 indgik nyt Ægteskab, kom han i Roskilde Skole, hvorfra han blev Student 1809. 1812 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en historisk Prisopgave, der handlede om Flaadens Betydning for Danmarks Magt og Anseelse i Tiden indtil 1720. 1814 tog han teologisk Embedseksamen og blev straks efter ansat ved Roskilde Katedralskole, hvor han 1820 blev Overlærer. Hans Hovedfag var Historie og Geografi, og han omtales som en fortrinlig Lærer. 1819 havde han disputeret for den filosofiske Doktorgrad med Afhandlingen »Historia Cyrenes, particula prior«; han omarbejdede den siden og afsluttede den, men det samlede Værk blev først efter hans Død udgivet 1828 af S. N. J. Bloch (»Res Cyrenensium«). Det er et Udtryk for dette Arbejdes Soliditet, at det saa sent som 1940 blev genudgivet i Italien af S. Ferri, ledsaget af en italiensk Oversættelse.

S. N. J. Bloch i Fortale til Res Cyrenensium, 1828, S. VII—XII. Samme: Bidrag til Roskilde Domskoles Historie, II, 1843, S. 23 f. Museum, 1891, I, S. 103. Domprovsten i Roskilde (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og Breve, X), 1909. P r ø / *Engdstoj t (A K Hasselager).*

Thrige, Søren Bloch, 1820—1901, Skolemand, historisk Forfatter. F. 18. Marts 1820 i Roskilde, d. 1. Juli 1901 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Overlærer, Dr. phil. H. P. T. (s. d.) og Hustru. Gift 9. Maj 1845 i Kbh. (Frue) med Christine Augusta Fibiger, f. 4. Sept. 1822 i Nykøbing F., d. 16. Juli 1900 i Kbh., D. af Rektor i Kolding P. G. F. (s. d.) og Hustru.

T. blev Student 1836 fra Roskilde, studerede Filologi og Historie to Aar i Kiel og et Aar i Berlin og blev Cand. philol. i Kbh. 1843. S. A. blev han Lærer ved Roskilde Katedralskole, 1845 Overlærer i Slagelse, 1846 i Roskilde. 1850 udnævntes han til Rektor ved den lærde Skole i Haderslev og viste paa denne nationalt udsatte Post megen Dygtighed. 1864 blev han afskediget

og udvist af den tysk-østrigske Regering og oprettede s. A. sammen med syv Kolleger Haderslev Læreres Skole i Kbh., som han ledede til 1889. Han var en anset Skolemand, men gjorde i øvrigt sit Navn kendt som en flittig Skribent uden egentlig at kunne kaldes Videnskabsmand. Hans første Arbejde var den lille Afhandling »De Bremiske Erkebispers Bestræbelser for at vedligeholde deres Høihed over den nordiske Kirke« (1845). Siden besørgede han en Række Udgaver af H. A. Kofods (s. d.) Lærebøger og udgav selv adskillige historiske og geografiske Skolebøger, bl. a. »Lærebog i den gamle Historie« (1854, 5. Udg. 1898) og »Danmarks, Norges og Sveriges Historie« (1866; 3. Udg. 1896). Sammen med Onklen V. A. Blochs (s. d.) var T.s historiske Lærebøger i op mod et halvt Aarhundrede de mest benyttede; de var i Anlæg og Form prægede af den gamle Skole, men med deres ofte tunge og knudrede Stil ejede de utvivlsomt Betingelser for at bide sig fast i Hukommelsen. T. leverede endvidere adskillige populærhistoriske Arbejder, 1878—79 udgav han »Historisk Aarbog«, og 1879—88 redigerede han sammen med F. C. Granzow »Historisk Archiv« (Ny Rk., I—XX), hvor han selv skrev talrige Artikler. 1891 udgav han »Frederik VI.s Historie« og 1891—95 elleve »Verdenshistoriske Smaaskrifter«, hvor han bl. a. behandlede Islands, Tysklands, Englands og Nordamerikas Historie. Hans Hovedværk er »Danmarks Historie i vort Aarhundrede« (I—II, 1889), en som Helhed paalidelig og objektiv Oversigt, der dog udelukkende bygger paa trykte Kilder og har en rent annalistisk Karakter. — Tit. Professor 1853. — R. 1859. — Buste af **Rohl** Smith 1871. Litografi 1861 fra Tegner & Kittendorff.

Erindringer i Museum, 1891, I, S. 103—28. J. Fibiger: Mit Liv og Levned, 1898, S. 247 f. Berl. Tid. 2. Juli 1901.

Povl Engelstoft (A. K. Hasselager).

Thrige, Thomas Barfoed, 1866—1938, Fabrikant. F. 5. Maj 1866 i Odense, d. 9. Maj 1938 sst., begr. sst. Forældre: Lærer ved Betalingsskolen Carl Mathias T. (1831—93) og Betty Barfoed (1841—1921). Gift 1. Maj 1890 i Orange, N. Y., U. S. A. med Ingeborg Nanna Rasmussen, f. 4. Juli 1866 i Kbh. (Johs.), D. af exam. jur., senere Restauratør Christian Theodor Evald R. (1834—80) og Emma Amalie Melchior (1840—1914).

I nogle indledende selvbiografiske Bemærkninger til et Jubilæumsskrift har T. 1934 givet Baggrunden for den banebrydende Indsats, han ydede i en dansk industriel Epoke: »Min Livsgeining er knyttet til Elektriciteten, og det er blevet mig forundt at se tilbage paa en 40-aarig Periode, i hvilken Udviklingen af den elek-

triske Videnskab og dens praktiske Udnyttelse har bragt en Fremgang langt over Forventning for den af mig oprettede Virksomhed«. At det netop blev Elektriciteten, som T. viede sin Livsgerning, skyldes maaske forskellige heldige Sammentræf, men det synes givet, at han fra Barneaarene har været udpræget teknisk og praktisk indstillet, selv om han næppe fra Forældrene har taget saadanne Anlæg i Arv. Han skildrer Faderen som en »udpræget Pædagog« og Moderen som en »begavet kærlig Kvinde«. Selv havde han til Faderens Sorg ingen Lyst til Bogen og Skolen. »Kun Fysik, tildels Matematik og alt hvad der havde med Teknik at gøre, saavel som Haandværk havde min fulde Interesse«. Han var gerne at finde i et lille Huggehus, hvor han lavede Skibe og andre »haandværksmæssige Amatørfrembringelser«. Men han maatte dog efter Faderens Ønske tage Præliminæreksamen, inden han femten Aar gammel kom i Smedelære hos Mester J. Friis i Odense. Her fortsatte han i Fritiden med sine »Amatørfrembringelser« og konstruerede bl. a. et Par Dampmaskiner, hvoraf den sidste kom paa Industriudstilling i Odense og fik hædrende Omtale. Det var 1885, samtidig med at T. afsluttede sin Læretid og tog til Kbh. Her arbejdede han først paa Eickhoffs Maskinfabrik og siden paa Burmeister & Wains Centrifugeværksted, samtidig med at han forberedte sig til Maskinisteksamen, som han bestod ved Juletid 1886. Da det var hans stadige Ønske at komme til at beskæftige sig mere med Elektriciteten, tog han Ansættelse hos Mekanikus Neergaard, og i Sommeren 1887 kom han ved Hjælp af et lille Statsstipendium til Paris og herfra til Stuttgart, hvor han fik Arbejde som Mekaniker hos Maschinenfabr. Esslingen, Abteilung fur Elektrotechnik, som lavede Buelamper og elektriske Apparater. Ved Juletid rejste han hjem og blev Instrumentmager hos Cornelius Knudsen, men allerede i Juni 1888 drog han **til** U. S. A., hvor han forbløffende hurtigt naaede sine Ønskers Maal at faa Ansættelse hos Thomas A. Edison og endog kom til at arbejde paa dennes Laboratorium. Da han tre Aar efter forlod Edison, anbefalede denne ham til Generaldirektøren for General Electric som »a first class mechanic at the bench« og »a good draughtsman«, og han fik straks Ansættelse paa Schenectadyfabrikken, hvor han afsluttede sit Amerikaophold i Sept. 1893.

Da T. som 27-aarig vendte hjem for at begynde selvstændig Virksomhed i sin Fødeby, var han saaledes rig paa teknisk Erfaring og havde faaet Indblik i store Forhold. Forsigtighed og Mangel paa Kapital paabød ham imidlertid at starte smaat, og det lille Værksted for elektrisk og mekanisk Arbejde, Vand- og Gasinstal-

lation samt Centralvarmeanlæg, som han lagde ud med den 1. Jan. 1894, tydede mere paa en Haandværkets Altmuligmand end paa en fremtidig Industrileder. Det gik dog hurtigt fremad. Især havde han Held med Cyklerne, som paa det Tidspunkt var i Udvikling, men det var stadig hans levende Ønske at specialisere sig paa det elektrotekniske Omraade, og allerede 1894 fremstilledes den første Jævnstrømsmotor og 1896 det første Spil til Elevatorer. Betydelig Opmærksomhed vakte det, da han ved et lille Kraftoverførings-anlæg over en Afstand paa 150 m tilførte sit Værksted elektrisk Kraft, og det gav Anledning til, at han af Godsejer, Kommandør Bluhme fik Bestilling paa et større Kraftoverføringsanlæg, der skulde levere en elektrisk Energi paa 20 HK og med 5—600 Volts Spænding over den paa det Tidspunkt her i Landet uhørte Afstand af fem—seks km fra Arden Savværk til Bluhmes to Gaarde Nørlund og Torstedlund. 1898 byggede T. egen Fabrik for Dynamoer og Elektromotorer, og efter Aarhundredskiftet befæstede han i skarp Konkurrence Aar for Aar sin Position. Til en Begyndelse var smaa Elektromotorer og Dynamoer, som T. selv tegnede, fabrikerede og solgte, Firmaets Specialitet. Hertil føjedes senere Generatorer, Transformatorer og — fra 1920 — elektriske Skibsudrustninger samt alle Arter af elektromekaniske Maskiner, hvoraf en betydelig Del —• undertiden indtil to Trediedele af Fabrikkens Aarsproduktion — eksporteredes. 1920 opførtes den saakaldte »Normalfabrik« for seriefremstillede Artikler beregnet til en Produktionskapacitet af 15 000 Elektromotorer paa et Aar, og 1929 føjedes hertil »Standardfabrikken« med en særlig Afdeling for Fremstilling af Emballage. Virksomheden, der begyndte med tre Mand, beskæftigede ved hans Død ca. 1 500 Funktionærer og Arbejdere, og Lønningsregnskabet, som T. oprindelig førte i sin lille Lommebog, var vokset til ca. tre Mill. Kr. aarlig. 1906 var oprettet eget Elektricitetsværk, som i Begyndelsen leverede Strøm til Odense Havn, og som senere blev Leverandør til et stort Antal Transformatorstationer, saaledes at det nu er et af Danmarks betydeligste Værker. 1910 startedes Automobilfabrikken T., der 1918 indgik i Akts. De forenede Automobilfabriker (Triangel), hvis Aktiemajoritet T. overtog 1927. 1930 overtog han endvidere Aktiemajoriteten i Vognfabrikken Scandia, Randers, som han ombyggede og moderniserede. De økonomiske Interesser i disse Selskaber samt Hovedvirksomheden og dennes Afdelinger i Kbh. (oprettet 1901) og London (oprettet 1927) — Værdier, der paa Overdragelsestidspunktet blev ansat til ca. 8 Mill. Kr. — skænkede T. og Hustru ved Firmaets 40 Aars Jubilæum til en Fond bærende hans Navn, hvis

Formaal er at fortsætte Virksomhederne og holde deres Anseelse samt deres økonomiske og tekniske Standard højt. Efter Afholdelse af visse Ydelser til Stifternes Familie — dog ikke længere end i anden Generation j— og efter Henlæggelse til Konsolidering skal Overskudet anvendes til Gavn for dansk Industri og Haandværk. Fondens Formand blev efter T.s Død fhv. Minister J. P. Stensballe. Direktionens Formand blev T.s mangeaarige Højrehaand Chr. Ørnbeig (1878—1938), der under Firmaets Fremvækst havde haft den forretningsmæssige Ledelse, medens T. var den fremragende Konstruktør og geniale Fabriksorganisator. Efter hans Død er Civilingeniør Olfert Fischer (f. 1893) Direktionens Formand.

T. fik kun i begrænset Omfang Lejlighed til at tage sig af offentlige Hverv. Kun en kort Periode, 1910—13, var han Medlem af Odense Byraad; men hans Interesse for Odense gav sig ofte storstilet Udslag, bl. a. da han 1930 skænkede Byen H. G. Andersen-Mindehallen. Fra 1925 til sin Død var han Medlem af Industriraadet og Industriforeningens Repræsentantskab, og 1911—28 sad han i Bestyrelsen for Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinserne. Ved sin Død var han Formand for Fyens Disconto Kasse og Bestyrelsesmedlem i Det Store nordiske Telegrafselskab og Dampskibsselskabet Norden.—R. 1927. DM. 1930. K.[2] 1935. — To Malerier af franske Kunstnere (Familieeje). Maleri af Niels Hansen 1933 (De forenede Automobilfabrikkers Kontor i Odense) og af Johs. Nielsen 1934 (Fr.borg). Marmorherme og -relief af Axel Poulsen (Th. B. T.s Kontor i Odense).

Fr. Birkedal-Barfod: Stamtavle over Slægten Barfod-Barfood-Barfoed, 1925, S. 50 f. Ivar Egebjerg: Thomas B. Thrige 1894—1934, 1934. Tage Heft: 16 Stormænd i dansk Erhverv, 1939. Børsen 2. Jan. 1934 og II. Maj 1938. Tidsskrift for Industri 15. Maj s. A. Nationaltidende 9. Juni s. A. G. E. Hartz: Fra min Arbejdsmark, 1943, S. 23—38. *p g-^ j gnsm^*

Throndsen, se Rustung.

Thrugut, d. 1279, Biskop af Reval.

Da Valdemar (II.) Sejr 1240 genoprettede Bispesædet i Reval og personlig udstyrede det med Gods, forbeholdt han sig og sine Efterkommere Retten til som Patroner at vælge og præsentere Biskopper. Det var derfor naturligt, at Enkedronning Margrete efter Biskop Thorkils Død tog Sagen i sin Haand og udpegede Kanniken T. i Roskilde. Som Kannik havde T. medvirket ved Jakob Erlandsens store Gave til Helligaandshuset i Roskilde, idet hans Præbende gav Afkald paa St. Laurentii Kirke og til Gengæld

opnaaede Patronat over Kirken i Syv. Men selv saa gjorde Fjendskabet mellem Ærkebispen og Kronen det utænkeligt at opnaa Jakob Erlandsens Indvielse af den nye Revalbisp. Dronningen henvendte sig derfor i Rom. Paven omstyrtede straks Valget som kanonisk ugyldigt, men var imødekommende nok til af egen Magtfuldkommenhed at vælge T., hvilket i Pavebreve meddeltes baade i Estland og Danmark. Biskopperne af Ribe, Viborg og Aarhus skulde foretage Indvielsen. Paa dette Tidspunkt var T. imidlertid selv draget til Rom, hvor han Jan. 1264 opnaaede pavelig Indvielse. Paven havde saaledes vist sig yderst imødekommende, men til Gengæld henstillede han bestemt til den danske Krone at skaffe Bispestolen Midler til at oprette et Domkapitel, for at fremtidige Valg kunde lægges i dets, ikke i Kongens Haand. Kapitlet maa være blevet oprettet snart, thi 1277 giver Dronningen højtideligt Afkald paa Patronatsretten til Fordel for Kapitlet, som samtidig udstyres med forskellige Privilegier (stadfæstes 1283 af Erik (V.) Klipping). Som Thorkil havde ogsaa Biskop T. vanskelige Forhold. Landet truedes stadig af Russerne, og Biskoppen kom i Strid baade med Klosteret Dunamiinde og med Stormændene om Tienden. T. synes ikke at have haft sin Forgængers heldige Haand. Først efter hans Død 1280 kom man til et Forlig i disse Stridigheder.

Julius Paucker: Die Regenten, Oberbefehlshaber und Oberbeamten Ehstlands, .855, S. 2.4f. *Hal Koch.*

Thrugutsen (Thrundsen), **Svend,** se Thorgunnasen.

Thrugutsen, Uffe, d. 1252, Ærkebiskop af Lund. D. 15. el. 16. Dec. 1252. Forældre: Thrugut og Arina.

Ved Peder Saxesens Død 1228 valgte Kapitlet i Lund U. T. til Ærkebiskop, og n. A. blev han indviet af Viborgbispen Gunnar, hvem han altid betragtede med stor Ærefrygt. I de første Aar, U. T. var Kirkens Leder, herskede der et harmonisk Samarbejde mellem Konge og Kirke; det varede til Valdemar (II.) Sejrs Død 1241. Det var saaledes Ærkebiskoppen, der 1232 kronede den udvalgte Kong Erik, og det lykkedes ham at sikre og udvide Ærkestolens Gods. Kun med Hensyn til de kongelige Patronatskirker opstod der Konflikt. Kongen klagede i Rom, hvor han fik Medhold, idet et Pavebrev af 1237 indskærpede U. T. og hans Lydbiskopper at acceptere de af Kongen præsenterede Kandidater. I det hele taget nød Valdemar (II.) Sejr i høj Grad Pavestolens Bevaagenhed. 1238 fik han af Paven Ret til fra hvert Kapitel i Riget at holde een Kannik i sin Tjeneste, uden at denne derved

mistede sine Præbendeindtægter. Denne stadige pavelige Velvillie er vel Forklaringen paa, at U. T. undlod at protestere over for Kongens Fremgangsmaade ved Genoprettelsen af Bispestolen i Reval og Udnævnelsen af Thorkil (s. d.), skønt der handledes i aaben Strid med Kirkeretten. Naturligvis var U. T. til Stede ved Mødet i Vordingborg 1241, hvor Jyske Lov blev udstedt.

Med Energi vendte U. T. sig i disse første Aar imod Kirkens indre Opgaver, hvorom de bevarede Breve — næsten det eneste Materiale til denne Periodes Historie — vidner. Som sine Forgængere kæmpede han for at gennemføre Præsternes Cølibat og fandt Støtte hos den pavelige Legat, Kardinaldiakonen Otto. Bestræbelserne synes at have vakt stærk Modstand. Kort Tid efter søgte og opnaaede U. T. i hvert Fald pavelig Tilladelse til at paakalde verdslig Magts Bistand over for genstridige Præster, som ved indbyrdes Sammensværgelse vilde unddrage sig Kirkens Straffe. Ligeledes opnaaede han pavelige Privilegier til selv at give Præsterne Absolution i Sager, som normalt var forbeholdt Paven, og til at dispensere fra visse af Kirkerettens Bestemmelser (med Hensyn til uægte Fødsel, Ophobning af Embeder o. lign.). Ogsaa Klostrenes Sag tog U. T. sig af. Navnlig Cistercienserklostrene Sorø, Esrom og Løgum synes at have været udsat for voldelige Overgreb fra Stormændenes Side, og paa Pavens Anvisning optraadte Ærkebiskoppen som deres Værner. I Roskilde støttede han Oprettelsen af et Franciskanerkloster, og i sin egen Stiftsby Lund fik han 1238 oprettet et andet Franciskanerkloster. I Aarhus Stift lykkedes det ham at bilægge den Strid, der var udbrudt mellem Biskoppen, Peder Elafsen, og Domkapitlet. En Opgave af vanskeligere Art blev allerede 1234 paalagt ham fra Rom: sammen med Ærkedegnen i Lund og Abbeden fra Heresvad gennem Kirketugtens Vaaben at tvinge Kong Haakon i Norge til at give den landflygtige Hamarbiskop Oprejsning. Han kunde her samarbejde med den danske Konge og Skule Jarl, men vi ved intet om, hvad han fik udrettet. Over for Domkirken i Lund og dens Kanniker viste U. T. stor Gavmildhed, hvorom Gavebogen vidner.

Med Erik (IV.) Plovpennings Tronbestigelse ændredes Forholdet mellem Kirke og Konge. Denne optraadte med stor Hensynsløshed, og den Udvikling begyndte, som konsekvent endte i de store Ærkebispestridigheder. Hovedansvaret maa sikkert lægges paa Kongen, idet U. T. ingenlunde viste den Stejlhed, der siden prægede baade Jakob Erlandsen og Jens Grand. Værst var det, at Kongen i vid Udstrækning søgte at afhjælpe sine finansielle Vanskeligheder ved at gøre Krav paa den Trediedel af Tienden,

der normalt tilfaldt Kirkebygningerne (Fabrica-Tienden), men i det hele taget var Kirken udsat for Voldshandlinger. 1245 sammenkaldte U. T. da Rigets Biskopper til et Møde i Odense, hvor man vedtog den saakaldte Odense-Konstitution, der truede enhver med Band, som skilte Kirker ved deres Ret, krænkede deres Frihed eller øvede Vold mod deres Gods og Ejendom. Det var et fast og modigt Skridt, idet ingen kunde være i Tvivl om, at denne Bestemmelse ogsaa tog Sigte paa Kongen. Striden lod ikke vente længe paa sig. Roskildebispen Niels Stigsen (s. d.) maatte forlade Landet, og Kongen beslaglagde baade hans og Jakob Erlandsens Gods. U. T. støttede vel de to Prælater, men optraadte øjensynlig med et vist Maadehold. Hans Situation vanskeliggjordes i høj Grad derved, at Kongen bevarede et godt Forhold til Paven. Endnu 1247 fik han — mod Løfte om et Korstog, som aldrig blev til Virkelighed — pavelig Tilladelse til i seks Aar at oppebære Fabrica-Tienden fra alle Landets Kirker. U. T. indskærpede dog, at Tienden skulde indsamles af kirkelige Kollektorer, og at Kirkernes egne Udgifter først skulde afholdes. Han nægtede at anerkende den af Kongen udpegede Efterfølger for Niels Stigsen; rimeligvis har han ogsaa støttet Skaaningernes Rejsning mod Kongen i Anledning af Plovskatten 1249. I det hele taget var Situationen meget truende, da Kongen blev myrdet 1250. Det blev U. T., der kronede den nye Konge Abel, men Kirkens Forhold afklaredes ikke i hans sidste Leveaar.

A. N. Hammar: Om kyrkan i Skåne under katholicismen, 1867, S. 90 ff. H. Olrik i Hist. Tidsskr., 6. Rk., VI, 1895—97 (se Registeret). Necrologium Lundense, ed. L. Weibull, 1923, S. 110. *U 1 K h*

Thuborg, Anders, f. 1887, Forfatter. F. 17. Jan. 1887 i Odby, Thyholm. Forældre: Stenhugger Bertel Nielsen (1843—$^{x}9^{2}4$) °g Karen Andersen (1849—1932). Navneforandring fra Nielsen, Anders Tudborg til Thudborg, Anders 15. Juni 1914. Gift i° 15. Aug. 1914 i Holstebro (b. v.) med Victoria (Viggy) Kjestine Sørensen, f. 30. Okt. 1886 i Brede, d. 2. Juli 1929! Nykøbing M. (gift 2° med Lærer i Sundby, Mors, senere Amtsskolekonsulent Christen Mejlgaard, f. 1892; Navneforandring fra Rasmussen 1930; gift 2^{0} 1931 med Agnete Larsen), D. af Arbejdsmand, senere Næstformand ved Statsbanerne Jens Hansen S. og Marie Lorenzen. Ægteskabet opløst. *2°* 11. Maj 1917 i Kbh. (b. v.) med Anna Elisa Frederikke Frederiksen, f. 12. Marts 1891 i Fuglebjerg, D. af Smed, senere Lokomotivfører Jens Johannes F. (1867—1926) og Caroline Marie Petersen (1868—1930). Ægteskabet op-

løst. 3⁰ 14. Juli 1928 i Kbh. (b. v.) med Ellen Breede, f. 24. Aug. 1896 i Randers, D. af Entreprenør Peter Christian Herman B. (1861—1922) og Marie Wendelboe (1871—1935).

Da T. var tre Aar gammel, flyttede Forældrene til Lemvig, og bortset fra en kortere Periode, da Faderen drev en Landejendom i Møborg, levede han i denne By til sit 18. Aar. Efter 1904 at have taget Præliminæreksamen kom han til Pressen, var 1907—08 Journalist ved »Horsens Social-Demokrat«, 1912—13 ved »Vestjyllands Social-Demokrat«, 1914—15 Redaktør af »Struer Social-Demokrat« og 1916—17 ved Pressens Illustrations-Bureau. Da Journalistikken ikke i det lange Løb tilfredsstillede ham, begyndte han i en fremrykket Alder at studere, tog 1919 Studentereksamen fra Bendixens Kursus, n. A. Filosofikum og 1925 Magisterkonferens i Filosofi. Han debuterede i Litteraturen 1910 med et lille Bind »Digte«, der var temmelig umodne og ubehjælpsomme i Formen; med lange Mellemrum fulgte Digtsamlingerne »Vi Mennesker« (1917), »Vejfarende« (1929) og »Den virkelige Verden« (1941), der bl. a. indeholder flere værdifulde Dialektdigte. Denne lyriske Del af Forfatterskabet rummer en ikke ringe Tankedybde, men Digterens Kamp for at naa det særprægede Udtryk giver ofte Versene en noget knudret og genstridig ydre Form. Det er som Prosaist, T. har gjort sin Indsats. 1918 kom »En Afkrog af Verden«, en Skildring af Ravnekrogens Hverdag, iblandet poetisk-filosofiske Meditationer over Livet og Døden, som vistnok stadig maa siges at være Højdepunktet i Forfatterskabet. Holger Brask og hans gamle Forældre, som er de centrale Skikkelser i denne Bog, spiller ogsaa Hovedrollen i de tre Romaner »Kæltringer« (1921), »Brødre« (1923) og »Havhøj Kro« (1930), som 1942 udsendtes i stærkt sammentrængt Form under Fællestitlen »Lykkelige Mennesker« (I—II). I Modsætning til disse Romaner, som er inspireret af Barndommens Milieu og Mennesker, er »Foreløbig« (1920) henlagt til Kbh. og giver et Indtryk af Livet paa et stort Blad med Hovedvægten lagt paa en Levendegørelse af Korrekturlæsernes Tilværelse. I »En ny Verden« (1922) er Betragtninger over Hverdagens tilsyneladende ubetydelige, men afgørende Oplevelser og over Kærligheden og Døden ikke langt fra at opløse Romanformen, der til Gengæld paa ny er erobret i »Fidusmagere« (1927), som vakte Opsigt paa Grund af den nærgaaende Karakteristik af Universitetets Frokoststue, i den store Ægteskabsroman »Dem, vi elsker« (1934) og i »Her eller ingensteds« (1936), en Beretning om det ejendommelige Venskab mellem Arbejdsmandens og Konsulens Søn. Et typisk Udslag af det vestjyske Lune, der aldrig fornægter

sig i T.s Forfatterskab, er »Jacob Bauns Skarnsstykker« (1939) og »Mads Sivkjær« (1940) med dens Fortsættelse »Mads Sivkjær rejser til Marokko« (1941). I Pauserne mellem disse større Arbejder har T. udsendt nogle Digte og Betragtninger »Korsvejene« (1922) samt de tre Fortællingsamlinger »Dem vester fra« (1929), »Det passer —« (1932) og »Mig og Johannes« (1937), hvortil kommer et Skrift om »Immanuel Kant, hvordan han levede og hvad han lærte om Tilværelsen« (1930), der er fremgaaet af en Serie Foredrag oprindelig holdt paa Borups Højskole. Karakteristisk for hele Forfatterskabet er Sansen for Pudsighederne i den frodige Lilleverden, baade i Provinsbyen og Storstaden, parret med Grublen over Livets og Dødens Gaader. T.s Styrke er Menneske- og Milieuskildringen, der altid er set i humoristisk Belysning, hans Svaghed Handlingen og Kompositionen, der undertiden faar et tilfældigt Præg, fordi filosofiske Refleksioner breder sig for meget. — Selvportrætter ca. 1920 °*S* 1937- Maleri af Kr. Bjerre 1928. Buste af K. Gleerup 1926. Tegning af Ivan Opffer.

Erindringer: Barndomsminder fra Lemvig, 1941, og I Lemvig for et halvt Aarhundrede siden, 1942. Chr. Engelstoft i Tilskueren, XXXVII, 1920, II, S. 157—60. Cai M. Woel: Troubadourer, literære Tidsbilleder, II, 1934, S. 83-99. Politiken 22. Sept. 1942. pftfef. ^^

Thulstrup, William Christian Magnus Carl, 1866—1921, Læge, Redaktør. F. 3. Okt. 1866 i Kbh. (Cit.), d. 2. Febr. 1921 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Kaptajn, senere Oberst ved Ingeniørerne William August T. (1820—97) og Louise Marie Adolphine Gandil (1829—1908). Gift 8. Nov. 1900 i Kbh. (Frue) med Agnete Paulli, f. 24. Marts 1872 i Fredensborg, D. af residerende Kapellan, senere Stiftsprovst Jakob P. (s. d.) og Hustru.

T. blev Student 1884 fra Aarhus, tog 1893 medicinsk Embedseksamen, var 1893—1902 Reservelæge i Marinen, 1898—1903 praktiserende Læge i Kbh. og derpaa et Aars Tid Reservelæge ved de Kellerske Aandssvageanstalter i Brejning. En kronisk Infektionssygdom, Smitte efter en Operation, som T. foretog, medens han i Vinteren 1895—96 var med paa Admiral C. F. Wandels hydrografiske Ekspedition til Island og Grønland, tvang ham imidlertid til fleraarigt Helbredsophold i Udlandet og til sidst ud af praktisk Lægegerning. Det eneste Minde om denne blev (i Serien »Mennesker«) en med varm Beundring og Forstaaelse skrevet Biografi »Niels R. Finsen« (1910, 4. Opl. 1942).

T. blev da 1908 Redaktør af »Illustreret Tidende«, overtog 1912 selv Bladet og fortsatte paa Trods af den stadig fremadskridende

Ledforkalkning, som næsten lænkede ham til Rullestolen, med ukuelig Villie og tappert Taalmod Bestræbelserne for at give Bladet en Førsteplads baade i bladlig og stoflig Henseende og forstærke dets nationale og særlig dets sønderjyske Linie. Snart som Kronikør og snart som Biograf (under Mærkerne Agathon og H. F. Rosbøll) tog han ivrigt Del i Døgnets Strid, ofte med skarpe og meget selvstændige Standpunkter. Ved hans Død stod Bladet derfor midt i en ny Opgangsperiode.

En særlig Stilling indtog T. 1887—95 inden for Studenterforeningen, hvor han dels var Medlem af mangfoldige Komiteer og Udvalg og dels 1895—97 ledende Senior. Som saadan var han Hovedmanden ved Foreningens 75 Aars Jubilæum 1895 og ligeledes en af Drivkræfterne i det dansk-svenske Studentersamvirke. For Konservatismen inden for Studenterforeningen betød T. i 8o'erne og 90'erne det samme som Vilh. Rode i Tiden fra 50'erne til 70'erne: Forbilledet, Typen paa den ideale Akademiker, vindende af Væsen, vennesæl, veltalende ved saavel højtidelige som muntre Lejligheder og derfor velset overalt og velskikket som Mægler og Midtpunkt.

M.f.D.R. 1897. — Maleri af Johs. Hohlenberg ca. 1915 (Familieeje). Portrætteret af Erik Henningsen paa Gruppebilledet: Fest paa Salen 1910 (Studenterforeningen).

Berl. Tid. og Nationaltidende 2. Febr. 1921. Politiken 3. Febr. s. A. 111. Tid. 13. Febr. s. A. (af Carl Carstensen, K. K. K. Lundsgaard, Carl Dumreicher, Poul Levin, Thorkild Gravlund og Holger Rørdam). Verden og Vi 11. Febr. s. A. (af T. Vogel-Jørgensen). Knud Bokkenheuser: Studenter vi kaldes —, 1920. Carl Dumreicher: Studenterforeningens Historie, III, 194.1.

Carl Dumreicher.

Thun, Peder, 1708—83, Præst. F. 25. Dec. 1708 i Ribe, d. 16. Aug. 1783 i Øster Lindet, begr. sst. Forældre: Kobbersmed Nikolaj T. (ca. 1667—1745) og (antagelig) Helene Pedersdatter (d. 1753). Gift i[c] 5. Febr. 1743 med Kirstine Sophie Jørgensdatter Lang, f. 5. Jan. 1725 i Dejbjerg, d. 2. Febr. 1747 i Hjortlund, D. af Sognepræst til Dej bjerg og Hanning Jørgen Knudsen L. (d. 1754) og Sophie Poulsdatter Stauning (1694—1773). 2° med Elisabeth Lange, f. 2. Juni 1721 i Maltbæk, d. 1758, D. af Sognepræst til Malt og Folding, senere i Halk, Andreas L. (1691—1755, gift 2° 1739 med Dorothea Rye (gift i° 1747 med Rektor i Haderslev Conrad Michael Overbeck, 1675—1735)) og Mette Christiansdatter (d. 1739).

T. blev Student 1729 fra Ribe, blev Hører sst. 1732, tog Bacca-

laureus-Graden n. A. og teologisk Eksamen 1735. 1741 blev han Sognepræst til Hjortlund og Kalslund ved Ribe, 1778 i Øster Lindet ved Rødding, fra hvilket Kald han tog sin Afsked fire Maaneder før sin Død. T. var en levende og vaagen Natur — saaledes forsøgte han en Tydning af Guldhorns-Indskriften — men især har han gjort sig bekendt som Foregangsmand i Bekæmpelsen af Kopper og Kvægpest. Efter eget Udsagn har han 1754 »maaske før nogen anden her i Landet inokuleret med egen Haand Børne-Kopperne paa sex af mine Børn med allerønskeligste Sukses«; hans Vejledning har utvivlsomt været den Aaret i Forvejen udkomne danske Oversættelse af Genferlægen Butinis Skrift om Sagen. Ligeledes er han den første, der her til Lands foretog Inokulation mod Kvægpest (1762) ved Indpodning af Spyt og Næseflaad fra syge Kreaturer. Hans »Efterretninger om Qyægsygens Indpodning, indsendte til Det Kgl. Danske Land-Huusholdings Selskab« blev trykt 1770 »med Selskabets hosføjede Erindringer og udsatte Extra-Premier, for nye Erfaringer og nøjagtigere Beviis paa Qyæg-Indpodningens Nytte, efter Hr. Pastor Thuns Indpodnings-Maade«. — T. er et smukt Eksempel paa, hvorledes Oplysningstidens Præster virkede som Pionerer i Fremskridtets Tjeneste.

Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1853, S. 160. Tidsskrift for Veterinairer, V, 1857, S. 256—5g. Vort Landbrug, IX, 1890, S. 513—17; XXXIX, 1920, S. 506. Bibliotek for Læger, 7. Rk., II, 1891, S. 282, 297. Jul. Petersen: Kopper og Koppeindpodning, 1896, S. 119. *g Paulli*

v. Thun, Philip Gebhart, 1756—1828, Søofficer. F. 10. Aug. 1756 i Flensborg, d. 28. Okt. 1828 i Hørsholm, begr. sst. Forældre: Løjtnant, senere Major i Livregimentet til Hest Christoph Frederik v. T. (1720—59) og Charlotte Sophie v. Warnstedt (1723—1805, gift 2^0 1763 med Kaptajn, senere Generalmajor Franciscus Vilhelm v. Brachel, 1728—1807). Gift i° 1790 med Christine Charlotte Elisabeth Judith v. Diemar, f. 28. Dec. 1759 i Luneburg, d. 9. Jan. 1795 i Gliickstadt, D. af Oberstløjtnant Anthon Johann Ernst v. D. (d. senest 1789) og Dorothea Elisabeth Christine v. Wetken (d. tidligst 1789). 2° 5. Juli 1798 i Altona med Anna Catharina Louisa Matthiessen, f. 5. Marts 1776 i Altona, d. 14. Juni 1805, D. af Lic. jur., Overretsadvokat, Bankdirektør Johann August M. (1741—1808) og Magdalena Catharina Geismer (1756—87). 3^0 6. Nov. 1811 i Kbh. (Holmens) med Petrea Marie Sophie Ellegaard, døbt 10. Sept. 1791 i Flekkefjord, d. 18. Marts 1878 paa Frbg. (gift 2° 1822 med Premierløjt-

nant, Portkontrollør Berthel Friis, 1785—1845), D. af Toldbetjent i Flekkefjord Niels E. (1755—94) og Maria Achton Kierulf (1754—1819). Ægteskabet opløst.

v. T. var først kgl. Page, blev Kadet 1771 og var 1779—80 med Orlogsskibet »Holsten« til Guinea og Kapstaden, han blev Sekondløjtnant 1780, Premierløjtnant 1789, Kaptajnløjtnant 1790, Kaptajn 1800 og Kommandørkaptajn 1809. 1781—83 var han i hollandsk Tjeneste, 1785—89 og 1793—97 Chef for Vagtskibet paa Elben og 1789—93 til Tjeneste ved den gliickstadtske Ekvipage. 1797 blev han tiltalt for trods Forbud at have trukket Penge gennem Bankkontoret i Altona og ved kombineret Ret dømt til seks Maaneders Arrest i Gammelholms Arresthus. Straffen blev dog ved kgl. Resolution nedsat til to Maaneder. 1799 og 1800 var han Chef for Vagtskibet i Store Bælt og 1801 for Vagtskibet paa Kbh.s Red, Blokskibet »Elephanten«. Under Slaget paa Reden 2. April var han midlertidig underlagt Olfert Fischer og burde derfor, da Admiral Nelson sendte sin Parlamentær med Brev til Kronprinsen om Bord i »Elephanten«, have henvist Parlamentæren til Olfert Fischer i Stedet for at sende ham direkte i Land til Kronprinsen. 1805 var han Chef for Fregatten »Eideren« i Eskadre og under Krigen med England Chef for Batteriet »Prøvesten« 1809—13. Han blev afskediget ved Reduktionen 1815 og tog derefter Bopæl i Hørsholm. — Silhouet. *TL Topsøe-Jensen.*

Thune Jacobsen, Eigil, f. 1880, Justitsminister. F. 1. Okt. 1880 i Kbh. (Garn.). Forældre: Dr. med. Ludvig J. (1840—92) og Vilhelmine Thune (1844—1933)- Gift 3. Okt. 1920 i Slangerup med Nina Skjødt, f. 4. Nov. 1891 i Grenaa, D. af Bødker Ole MikkelsenS. (1849—1916) og Oline Kirstine Sørensen (1854—1931)-

T. J. blev Student 1898 fra Metropolitanskolen, cand. jur. x9°5 og straks derefter By- og Herredsfuldmægtig i Mariager; 1908 fik han samme Stilling i Frederikssund og blev 1912 Politiassistent i Esbjerg. Ved Retsplejelovens Ikrafttræden 1919 udnævntes han til Politiinspektør i Statspolitiet (i Kbh.) og ansattes samtidig som Forstander for Statens Politiskole; 1923 blev han Politimester i Randers, men vendte allerede 1926 tilbage til Hovedstaden som Chef for Kbh.s Opdagelsespoliti. 1933 udnævntes han til Chef for Statspolitiet og konstitueredes tillige 1935 — ved Politidirektør A. Fabricius Hansens Død — som Politidirektør i Kbh., idet Indførelse af et for hele Landet fælles Politi paa dette Tidspunkt var under Overvejelse. Da Sagen trak i Langdrag, udnævntes han 1936 til Politidirektør i Kbh. N. A.

vedtoges Loven om Politiets Omordning, hvorefter T. J. udnævntes til Chef for Statspolitiet for at kunne forestaa Tilrettelæggelsen af Rigspolitiets Arbejde, inden dette i. April 1938 skulde træde i Virksomhed; samtidig udnævntes han til Rigspolitichefligeledes fra 1. April 1938. — I denne Stilling kom hans alsidige Uddannelse i Forbindelse med hans Menneskekundskab og Evne til at omgaas Mennesker ham til gode under det omfattende Reformarbejde med Hensyn til Politiets Opbygning og Ledelse, som ligger ham varmt paa Sinde. Med sin humane og ligefremme Personlighed har han forstaaet at skabe Tillid til sine Afgørelser baade inden for Etaten og hos Befolkningen i det hele. — Med megen Iver har han bestandig arbejdet paa Dygtiggørelse af Politikorpset ved en grundig Uddannelse paa Politiskolen, som Rigspolitichef tillige ved Udgivelsen af Bladet »Politiet, Tidsskrift for Politivæsen«. Ældre Tiders Modvillie mod Politiets Virksomhed har han med Held bekæmpet ved aaben og ligefrem Færd; allerede som Chef for Kbh.s Opdagelsespoliti gik han ind for et nært Samarbejde mellem Politiet og Offentligheden. Stor Interesse har T. J. næret for Samarbejdet med Politiet i andre Lande, og paa talrige Besøg og Kongresser rundt om i Europa har han haft Lejlighed til at knytte Venskabsfor bindeiser med fremtrædende Politimænd, fortrinsvis tyske. — Da Justitsminister Harald Petersen traadte tilbage 9. Juli 1941, udnævntes T. J. — uden at høre til noget politisk Parti — til Justitsminister i Th. Staunings 2. Ministerium; Ledelsen af Justitsministeriet blev ved denne Udnævnelse for første Gang lagt i Hænderne paa en aktiv Politimand. — I øvrigt har T. J. i sin lange Tjenestetid inden for Politiet været stærkt interesseret i alle tekniske Fremskridt til Opnaaelse af det sikreste Resultat af Arbejdet, saaledes virkede han for Oprettelsen af Politilaboratorier i flere Provinsbyer; siden 1928 er han Leder af Kbh.s Universitets Kursus i Polititeknik og siden 1931 Medudgiver og Redaktør af »Nordisk kriminalteknisk Tidsskrift«. 1933—36 og 1937—41 var han Medlem af Retsplejeudvalget og 1933—36 og 1938 af den internationale Kriminalpoliti-Kommission, 1934 blev han Medlem af Kommissionen angaaende Beskyttelse af Befolkningen mod Giftgas m. v., fra 1935 er han Formand for Dansk Brandværns-Komité, fra 1937 Medlem af Bestyrelsen for Dansk Kriminalistforening og for Juristforbundet. — R. 1927. DM. 1934. K^2 1939. — Maleri af Aug. Tørsleff 1936 (Privateje). Tegning af Otto Christensen 1941.

Politibladet 24. Jan. 1936, 23. Sept. 1940, 8. Dec. s. A. og 23. Juli 1941.

A. Falk-Jensen.

Thune Jacobsen, Otto Ludvig, f. 1871, religionsfilosofisk og aandshistorisk Forfatter. F. 5. April 1871 i Kbh. (Frue). Broder til E. T. J. (s. d.). Ugift.

T. J. blev Student 1888 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og cand. theol. 1894, var 1898—1904 Assistent paa Universitetsbiblioteket og er fra 1916 Viceprovst paa Regensen, hvor han har udøvet en stilfærdig, men betydningsfuld og meget paaskønnet Gerning blandt Studenterne. Han har udfoldet et religionsfilosofisk og aandshistorisk Forfatterskab af særpræget Tilsnit; han lader sig ikke rubricere i nogen bestemt Skole, men har sit eget Ansigt; det er de religiøse Spørgsmaal, der fornemmelig optager ham, men lige saa lidt som det vilde være rigtigt at betegne ham som »liberal Teolog«, lige saa lidt er han traditionstro Kirkemand; en radikal, rationalistisk Tendens indgaar en ejendommelig Forening med en spekulativ, ortodoks Tendens. T. J.s eneste mere direkte religionsfilosofiske Skrift er den lille Bog »Sandhedens Erkendelse« (1908), hvormed han ønsker at yde »et Bidrag til Belysning af Religionens Logik«, idet han skelner mellem tre forskellige Former for Erkendelsen i en opadstigende Trinrække. Den objektive Erkendelse udtrykker sig i faste Begreber, som dog kun er mulige, ved at man abstraherer fra Virkeligheden. Dette er de eksakte Videnskabers Erkendelsesmaade. Den subjektive Form for Erkendelse betjener Kunsten sig af; den udtrykker sig i Ideer, som imidlertid for at kunne gennemføres kræver, at der ses bort fra Virkeliggørelsen. Det højeste Erkendelsestrin er det praktiske, som væsentlig er Religionens Sag, og som former sine Resultater i Love, hvorved baade Virkeligheden respekteres og Ideerne gennemføres i den. En hertil svarende Tredeling gennemføres overalt i Forfatterskabet uden dog at virke hverken trivielt eller skematisk. I T. J.s sikkert betydeligste Værk »Gennem Modsætninger« (1905) skelnes der saaledes mellem en Forstandsperiode, som ligger bag os, en Følelsesperiode, som vi befinder os ved Afslutningen af, og endelig en Villiesperiode, som vi staar foran. Det er et aandfuldt Skrift, hvori »Følelsesperioden«s Kamp for at finde Sandheden aflæses af de forskellige Synspunkter for Forholdet mellem Tro og Viden, fri Forskning og religiøs Sandhedserkendelse. T. J. finder, at den moderne Tænknings mekaniske Synspunkt maa suppleres med det teleologiske, og at de to Synspunkter skærer hinanden i de store Genier, i hvem Modsætningen mellem Tro og Viden forsones. Herunder redegøres der for, hvorledes Søren Kierkegaard indtager en central Stilling i Udviklingen fra Romantik til Realisme og betegner en Kritik af begge. Kierkegaard opfattes som en

betydelig sundere og mindre »sær« Personlighed, end det plejer at ske. Der tales om hans Naturs »cryptogame« Ejendommelighed«, o: dens Evne til »i det skjulte at formæle Modsætningerne«. Dette Synspunkt er i to Kapitler gennemført med Kraft og Selvstændighed og er betegnende for Forfatteren.

I det store Skrift fra 1909 »Folkene og Sandheden« gennemføres en lignende tredobbelt Betragtning paa Religionshistorien. Det samme — af det Hegel'ske Tese-Antitese-Syntese tydeligt afhængige eller i hvert Fald dermed beslægtede •— Synspunkt anlægges senere paa noget snævrere Omraader: Evangeliernes Jesusbillede (»Jesus og Evangelisterne«, 1911), Antikkens, særlig Jødedommens Historie (»Antikken og Kristendommen«, 1922) og endelig Kristendommen selv med dens tre Typer: Matthæus' Autoritetsreligion, Paulus' Personlighedsreligion og Johannes' Realitetsreligion (»Før Dogmerne blev til«, 1926).

I »Jesus af Nazareth« (1940) giver T. J. sit eget Jesusbillede, som lægger stærk Vægt paa en psykologisk Forstaaelse af Jesus og hans Selvbevidstheds Vækst baade i Forholdet til de legemligt lidende, de aandeligt forkomne og Disciplene og dog fastholder Korset, Lidelsen som Midtpunktet i Kristendommen.

To Gange har T. J. grebet ind i den aktuelle Debat, dels 1914 med »Født af en Kvinde«, hvor det gjaldt Striden om Jomfrufødslen, dels 1942 med Pjecen »Fra Sandhed til Virkelighed« (i Slægt med Bogen: »Paa Vej mod Virkeligheden«, 1938), hvormed han gør sine særegne Synspunkter gældende i Øjeblikkets Situation.

T. J.s Forfatterskab har helt igennem sit eget Præg, fint og kultiveret i Sprogtone og Stil, vidtspændende med dets brede Horisont og dog almenmenneskeligt og tilgængeligt for enhver dannet Læser, optaget som det er af de store fællesmenneskelige Spørgsmaal og baaret af en overlegen kunstnerisk afrundet og samtidig jævn og billedrig Fremstillingsevne. Ejendommeligt er det, at han mere end i Danmark er blevet anerkendt i Sverige, hvorfra han ogsaa har modtaget den største Paaskønnelse, han har opnaaet, idet Lunds Universitet 1918 udnævnte ham til Æresdoktor i Teologien. — R. 1923. DM. 1941. — Maleri af Gorm Hansen 1941 (bestemt for Regensen).

Selvbiografi i Inbjudning till teologie doktors promotion vid Lunds Universitets ^-årsfest s7. Sept. 1918, .9.8, S. XlVf. ^ *Nøjgaard*

Thura (Thurah), de Thurah. Præste- og Søofficersslægten (de) T. føres tilbage til Bonde i Vendsyssel Morten Ibsen, hvis Søn Sognepræst i Nakskov, Provst Mag. Laurids Mortensen Vedsted (1614

—74) ægtede Margrethe Lauridsdatter T. (1632—95), hvis Fader nedenn. Sognepræst i Nykøbing F., Provst Laurids Pedersen T. (1598—1655) var Søn af Barber (Kirurg) i Skelskør Peder Lauridsen Holst. Mag. Laurids Mortensen Vedsted var Fader til nedenn. Biskop i Ribe Laurids Lauridsen T. (1657—1731), hvis Sønner var nedenn. Sognepræst i Lejrskov og Jordrup Mag. Albert T. (1700—40) samt de nedenn. Kommandørkaptajn, Fabrikmester Diderik (Didrik) de T. (1704—88) og Generalbygmester, Generalmajor Laurids Lauridsen de T. (1706—59), der begge blev adlede 1740, men ikke efterlod mandligt Afkom; L. L. de T. var Fader til Mette Benzon de T. (1745—1807), der i Ægteskab med Kommandørkaptajn, Indrulle - ringschef og Overlods Poul Casparsen Kruse (1730—1809) havde Sønnen Forfatteren Lauritz Kruse (1778—1839, s. d.). Mag. Albert T. var Fader til Sognepræst i Hvidbjerg og Lyngs Laurids Albertsen T. (1727—81) og til Kommandør, Ekvipagemester Christian Hendrik de T. (1729—1812), der 1773 optoges i Adelstanden, og af hvis Sønner skal nævnes Kaptajn i Søetaten Albert de T. (1761—1801), der faldt i Slaget paa Reden, Oberstløjtnant Herman de T. (1768—1832) — hvis Datter Helene Elisabeth de T. (1797—1876) var gift med Professor Georg Frederik (Kruger) Ursin (1797-—1849, s. d.) — Kaptajn i Søetaten Lars de T. (1770—1827) og Sognepræst i Tommerup og Brylle Christian Erik de T. (1794—1869); denne var Fader til nedenn. Sognepræst i Hesselager Christian Henrik de T. (1830—98) — hvis Datter Anne Marie Cathrine de T. (1864—1938) var gift med Forfatteren, Proprietær Frederik Hjort (1863—1942, s. d.) — og til Forfatteren, Seminarielærer, Kaptajn Laurids de T. (1825—75), hvis Søn Skibskonstruktør Christian Erik de T. (f. 1858) er Fader til Astrid Sofie Christine de T. (f. 1891), Enke efter ovenn. Proprietær Frederik Hjort.

Frederik Hjort: Beretning om Slægten Thura gjennem 300 Aar, 1894. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. Tid. ,8. Jan. ,932. *MgH Fabritiu$,*

Thura, Albert, 1700—40, Præst, Litterærhistoriker. F. 6. Okt. 1700 i Kbh. (Holmens), d. 10. Marts 1740 i Lejrskov, begr. i Kirken sst. Forældre: Sognepræst, senere Biskop Laurids T. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 10. Sept. 1726 i Kolding med Jacobe Maria Hansdatter, døbt 28. Juli 1703 i Stege, d. 29. Nov. 1732 i Lejrskov, D. af Amtsforvalter og Tolder paa Møen Hans Pedersen (ca. 1672—1720, gift i° med Margrethe Jacobsdatter, d. 1709) og Anna Cathrine N. N. (ca. 1695—1727, gift 2° med Ridefoged Peder Ratken, ca. 1682—1726). 2° 18. Juni 1734 med Cathrine Margrethe Anchersen, døbt 13. Dec. 1714 i Kbh. (Frue), begr.

27. Juni 1785 i Skærbæk, D. af Professor, senere Biskop Mathias A. (s. d.) og 2. Hustru.

A. T. gik i Skole i Ribe, hvor han i høj Grad blev paavirket af den daværende Konrektor Christian Falster. 1718 blev han Student og tog 1722 teologisk Attestats. I sin Studentertid, hvori han særlig sluttede sig til Søren Lintrup og Hans Gram, havde han i næsten fem Aar Plads paa Borchs Kollegium. Tidligt udviklet som han var, viste han sig allerede da som en stærkt produktiv Natur med udprægede Særinteresser. De Disputatser, han som Alumnus havde Pligt til at udgive, er talentfulde Vidnesbyrd om hans Studieretning. Dette gælder saaledes Afhandlingerne om Baccalaurgraden (I—II, 1719—20), om Gymnasier og Kollegier (1721) og Disputatserne »De studio philologico . . . in Dania« (I—III, 1722—23). Allerede 1723, kun 23 Aar gammel, kunde han desuden udsende det Skrift, der maa betragtes som hans Hovedværk, og som længst har bevaret hans Navn: »Idea historiæ litterariæ Danorum«, der har Falsters tilsvarende Værk om den romerske Litteratur til Forbillede. Han giver heri en historisk Oversigt over de lærde Skoler og Universitetet samt de hertil knyttede Personligheder, over de videnskabelige Biblioteker og over Udviklingen inden for de forskellige Studieomraader. Dette Skrift er vel kun et (udførligt) Grundrids, men det udmærker sig ved fortroligt Kendskab til alle herhenhørende Kilder, især dog ved et ualmindeligt Overblik over hele Stoffet og stor Klarhed i Dispositionen. — 1723 blev A. T. Rektor i Kolding, hvor han nidkært arbejdede for at hæve Skolen. Bl. a. fik han stiftet et Skolebibliotek og indrettet en ny »Skolebog«. Desuden skrev han et Par smukke Majsange til Brug for sine Disciple. 1726 tog han Magistergraden, og s. A. blev han Sognepræst i Lejrskov og Jordrup i Nærheden af Kolding. Her fortsatte han af fuld Kraft sin Forfattervirksomhed og udsendte en Række Skrifter overvejende af litterærhistorisk og personalhistorisk Indhold. Nævnes kan saaledes »Kort Berætning om Jerslef-Herreds Kirker« (1732), en »Series episcoporum« for Aalborg Stift (1733) og en Udsigt over litterære Kvinders Indsats i Danmark »Gynæceum Daniæ litteratum« (1732), der gav Anledning til en poetisk Brevveksling mellem Forfatteren og »Coraline«, Fr. Rostgaards Datter Conradine Sophie v. d. Maase. I sin »Conspectus Danorum« (1740) gav A. T. en nyttig Oversigt over, hvad der var udrettet i den klassiske Filologi i Danmark, medens hans »Regiæ academiæ Hafniensis infantia et pueritia« (1734), et Arbejde om Københavns Universitets Historie før Reformationen, har megen historisk Kildeværdi, fordi han heri paa Grundlag af

Biskop Jens Bircherods Ekscerpter har meddelt udførlige Udtog af det allerede da tabte, ældste Bind af Universitetsmatriklen. I Haandskrift efterlod A. T. sig meget udførlige Fremstillinger af Aalborg Stifts Historie (Thott, 4⁰, 1445) og af de latinske Skolers (»Valvæ scholarum Danici regni apertæ«; Addit., 4⁰, 205), hvorimod et Arbejde om Sorø Akademi »Umbra Sorana« er gaaet tabt. Foruden i særskilte Skrifter fremlagde A. T. sin store Viden i talrige Artikler i J. Wielandts »Nye Tidender om lærde og curieuse Sager«, ved hvilke han var Medarbejder fra 1731. Da A. T. kun naaede at blive 40 Aar gammel, er det allerede kvantitativt set en sjælden stor Arbejdsindsats, han har ydet. Er hans Pen end nu og da løbet vel hastigt, saa har han dog indlagt sig betydelige Fortjenester ved sit omfattende historiske Samlerarbejde, der den Dag i Dag er af Værdi. — Ogsaa som teologisk Forfatter er A. T. optraadt. 1736 kom saaledes fra hans Haand »Eenfoldige og Gudelige Tanker« og 1738 »En Vækker i de søvnagtige Ghristnes Øre«. A. T. har næppe været paavirket af Pietismen, men har hørt til den ortodokse Skole. I det sidstnævnte Skrift udvikler han en saa kras Djævlelære, at den næsten helt minder om Peder Palladius'. Fra sin Fader havde A. T. arvet poetiske Anlæg, som han ofte gjorde frugtbringende. Samlet foreligger »Adskillige Betænkninger og Indfald paa Vers« (1726) og »Halv-Andet Hundrede Mestendeel Moralske Betenkninger« (1728). Det er ingen høj Digterflugt, A. T. formaar at hæve sig til, men adskillige af hans Rimerier er velformede og virker tiltalende ved den Sindets Friskhed, de giver Udtryk for. Tillige har mange af hans Digte betydelig kulturhistorisk Værdi. Dette gælder navnlig hans (særskilt udgivne) Klagesang over hans Præstegaards Brand 1728 bl. a. med en interessant Skildring af et datidigt Studerekammer (»et fuldstændigt Aftryk af det lærde Museum . . . bevaret som i en Tørvemose« (Vilh. Andersen)). Medens A. T. i sine opbyggelige Skrifter fremtræder som en mørk Zelot, der svælger i Helvedes- og Djævleforestillinger, tegner hans Smaadigte et Portræt med blidere Træk af et muntert og arbejdsglad Menneske, af en Bøgernes og Studiernes Elsker, der vel føler sig bedst til Rette i sin Stues lune Hygge, men som tillige har Sindet aabent for Naturens Skønhed og Livets Herlighed. — Breve fra og til A. T. i Afskrift i Det kgl. Bibliotek (Addit., 4⁰, 609).

Selvbiografi i Addit., 4°, 205, S. 459—65. Kirkehist. Saml., 5. Rk., II, 1903—05, S. 56—105. Soransk Tidsskrift, I, 2. Hæfte, 1870, S. 121—44. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, IV, 1882, S. 136 ff. Parmo C. Tang Petersen: Kolding lærde Skoles Historie, i Progr. for Kolding højere Almen-

skole, 1914—19, S. 61 f., 65 ff., 86—100. Georg Bruun: Dronning Dorotheas Skolehus, 1928, S. 131—34. Vilhelm Andersen: Knud Sjællandsfars Tide-Bog, II, 1912, S. 150—53. R. Paulli i Holberg Aarbog, udg. af Francis Bull og Carl S. Petersen, 1921, S. 83—93. P. Eliassen: Historiske Strejftog i Kolding og Omegn, 1923, S. 155-60. ' *Bjgm Kormmp*

Thura, Christian, ca. 1730—37, Skribent. F. ca. 1730 i Kbh., d. 16. Juni 1787 i Rønne, begr. sst. Forældre (muligvis): Brygger N. P. T. og Ingeborg Borsgaard (ca. 1698—1782). Vistnok ugift.

T. blev Student 1752 fra Metropolitanskolen og *tog* teologisk Eksamen 1769. I Trykkefrihedsperioden skrev han nogle højst tarvelige Piecer imod »Philopatreias« (II, S. 574) og mod Hoffets Usædelighed, og førend Trykkefriheden var blevet indskrænket, paabegyndte han et nyt Skrift: »Den Patriotiske Sandsigeres Første Deel« (1771), som dog ikke udkom før efter Struensees Fald. Det indeholdt fanatiske Angreb paa Struensee, men tillige stærk Kritik af Regeringens Udøvelse af Magten og nedsættende Omtale af selve Kongeloven. Regeringen ansaa Skriftet for farligt, og T. blev sat under Tiltale i Henhold til Reskriptet af 7. Okt. 1771. Der er ikke Tvivl om, at T. var en veltænkende Mand, der havde fremsat sin Hjertens Mening i bedste Hensigt; men han var eksalteret og konfus og havde ikke taget de forandrede Tidsforhold i Agt. En Kommission dømte ham i Marts 1773 til at have forbrudt Ære og Gods samt til at hensættes for Livstid paa Munkholm; tillige skulde hans Skrifter brændes ved Bøddelen. Ved kgl. Resolution blev T., i Stedet for at miste Æren, hensat paa Munkholm paa Kongens Naade, og hans Skrifter konfiskeredes. Paa Munkholm prædikede T. ofte for Garnisonen, og han beskæftigede sig med at undervise Børn, naar Lejlighed gaves. 1779 fik han Tilladelse til at maatte overflyttes til Bornholm. Her levede han otte Aar i Rønne, blot med den Indskrænkning i sin Frihed, at han ikke maatte forlade Øen.

Luxdorphiana, I, 1791, S. 157—82. Falckenskiold: Mémoires, 1826, S. 271. Historisk Arkiv, Ny Rk., VI, 1881, S. 114 ff. E. Holm: Trykkefrihedstidens Historie, Univ. Progr. Nov. 1885, S. 115 ff. Personalhist. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1907, S. 42. Chr. Thaulow: Personalhistorie for Trondhjems By og Omegn, 1919, S. 746, 749-54- ± *Jantzm (R PaulHV*

Thura, Laurids Lauridsen, 1657—*lTSl*> Biskop, Digter. F. 20. Aug. 1657 i Nakskov, d. 1. April 1731 i Ribe, begr. sst. (Domk.). Forældre: Sognepræst, senere Provst Mag. Laurids Mortensen Vedsted (1614—74, gift i° 1639 med Karen Nielsdatter, d. 1653, gift i° med Sognepræst i Nakskov Jørgen Christensen, d. 1633, 2° med

Sognepræst sst. Peder Hansen, ca. 1597—1638) og Margrethe Lauridsdatter Thura (1632—95). Gift 22. Sept. 1697 i Kbh. (Trin.) med Helene Cathrine With, begr. 24. Juli 1760 i Kbh. (Trin.), D. af Sognepræst i Sværdborg, senere ved Trinitatis K. i Kbh. Albert W. (1640—1715) og Barbara Henriksdatter Mule (d. 1723).

Efter at have gaaet i Skole i Køge og i Kbh. blev L. T. Student 1676. I sin Studietid havde han en trofast Velynder i Biskop Hans Bagger, og ved dennes Indflydelse blev han 1680 Hører i Køge og 1681 Rektor sst. 1682 tog han Magistergraden, og 1690 drog han udenlands som Hovmester for to unge Mennesker af Landsdommer P. Luxdorphs Familie. Først opholdt han sig i Nederlandene, hvor han i Leiden studerede orientalske Sprog og sluttede et varmt Venskab med Fr. Rostgaard. Senere — efter et Ophold i Hjemmet — drog L. T. til England, hvor han fortrinsvis studerede i Oxford og her igen traf sin Ven Rostgaard. 1694 vendte han tilbage til Danmark og blev 1695 paa Grund af sin Talefærdighed i Hollandsk Præst ved den hollandske Menighed i Kbh. (der samledes i Holmens Kirke) og n. A. tillige Præst i Nyhollænderby (Frbg.). 1703 forflyttedes han til Aarhus som Sognepræst ved Frue Kirke og Provst for Ning Herred, og 1706 blev han Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken sst. 1713 udnævntes han til Johannes Ocksens Efterfølger som Biskop i Ribe. I sin henved 20-aarige Embedstid vaagede han med Nidkærhed over god kirkelig Orden i Stiftet og indlagde sig særlig Fortjeneste af Ribe Katedralskole. Fraregnet en forbigaaende Misstemning var L. T. nøje knyttet til Skolens Konrektor, senere Rektor, Christian Falster, og i Forening arbejdede de paa frugtbar Maade for Skolens Vel. 1720 forøgedes saaledes Skolebiblioteket betydeligt, og senere opførtes nye Bygninger til Hørerne og til Skolelokaler (indviet 1727). Med Rette hædrede man i Hundredaaret derefter L. T. og Falster ved at ophænge deres Portrætter i Skolen og ved at stifte et Legat, der bærer begges Navne. For Samtiden stod L. T. ikke blot som en anset Bispeskikkelse, kendt ogsaa som en fremragende Taler, men tillige som Tidens ypperste danske Digter. Han har udgivet en lang Række spredte Hyldestdigte til kongelige Personer, lærde og fornemme Velyndere o. 1., hvoraf et Udvalg foreligger samlet i hans »Adskillige Poetiske Sager« (1721), som ogsaa rummer en Del sirlige Gendigtninger af de poetiske Stykker hos Saxo Grammaticus. L. T.s Hovedværk er dog »Hans Rostgaards Liiv og Levnet«, et langtrukket Epos i Aleksandrinere, spækket med lærde Anmærkninger, allerede paabegyndt i Leiden og Oxford som et Forfrisk-

ningsarbejde mellem Studierne, men først udgivet 1726. Mærkelig heri er især den gennemførte Bestræbelse for ved at undgaa Fremmedord at »tale reent og ydefærdigt Danske«. Skønt Eftertiden ikke har kunnet omfatte L. T.s Forfatterskab med samme Begejstring som hans egen Tid, har den dog ikke villet frakende ham hverken digterisk Begavelse eller Smag. Posthumt kom 1738 en Bearbejdelse af et mystiskfarvet Skrift af den belgiske Jesuit Herman Hugo »Sjælens Gudelige Attraa og Forlængsel« i en Udgave, der ogsaa ved sit Ydre indtager en smuk Plads i dansk Bogkunst paa Overgangen mellem Barok og Rokoko. — Maleri paa Fr.-borg. Kopi ca. 1827 efter forsvundet Billede (Ribe Statsskole).

L. T.s Dagbøger fra Udenlandsrejsen i Ny kgl. Saml., 8°, 143 b. Kbh.s Univ.s Programma funebre af 11. Sept. 1731 over L. T. Gerhard Treschow: Danske Jubel-Lærere, 1753, S. 105—10. C. Giessing: Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, I, 1779, S. 454—72. N. S. Hjort: Vita Laurentii Thuræ, 1827. P- N. Frost: Efterretninger om Ribe Domkirke, 1841, S. 65—70. Hugo Matthiessen m. fl.: Ribe Bys Historie 1660—1730, 1929, S. 292—96, 326—29. Fra Ribe Amt, V, igig—22, S. 451—58. Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv og Levnet, 1870, passim. Dsk. Saml., I, 1865—66, S. 310 f.; 2. Rk., IV, 1874—76, S. 145, 147 ff., 151. Personalhist. Tidsskr., V, 1884, S. 51; 3. Rk., IV, 1895, S. 84, 89; V, 1896, S. 82; 9. Rk., II, 1929, S. 147, 165. Kirkehist. Saml., 3. Rk., VI, 1887—89, S. 706 f.; 5. Rk., II, 1903—05, S. 103 f. Lauritz Nielsen: Rokokoen i dansk Bogkunst, 1936, S. ttf, [Bjørn Kornerup:] Vita Johannis Grammii, 1942, S. 38, 56, 187, 198. *jg.* ^*Qrmmp*_

Thura, Laurids Pedersen, 1598—1655, Præst. F. 3. Okt. 1598 i Skelskør, d. 7. Jan. 1655 i Nykøbing F., begr. i Kirken sst. Forældre: Barber (Kirurg) Peder Lauridsen Holst (d. tidligst 1628) og Apollonia Hansdatter. Gift 6. Jan. 1631 med Cathrine Masquedel, D. af Slotspræst i Nykøbing F., Dr. theol. Balthasar M. (ca. 1561—1621).

Efter en mangeaarig Skolegang blev L. P. T. Student 1619 fra Slagelse. S. A. blev han Hører sst., og 1620 drog han som Hovmester for Christopher Herlufsen (Valkendorf) ud paa en Udenlandsrejse med Hovedophold i Rostock og Wittenberg. Efter at være vendt hjem 1623 studerede L. P. T. en Tid i Kbh., indtil han s. A. blev Rektor i Næstved, blev 1625 Magister og 1626 Konrektor ved Vor Frue Skole i Kbh., hvorpaa han 1628 udnævntes til Rektor paa Herlufsholm. 1630 blev han Sognepræst i Nykøbing F. og Provst over Falsters Sønder Herred. L. P. T. synes at have været en nidkær og omhyggelig kirkelig Tilsynsmand, som det bl. a. fremgaar af hans u Iførlige Brevbog (Addit., Fol., 142), en interessant Kilde til Tidens Kirke-, Kultur- og Personalhistorie. Han var tillige en Mand af ikke ringe Lærdom især

i de orientalske Sprog, og han fortsatte gennem Aarene sine Studier. Som Frugt heraf foreligger en Udgave af Højsangen, ledsaget af Oversættelse, Parafrase og Kommentar (»Canticum Canticorum Salomonis«, 1640), et smukt Vidnesbyrd om Forfatterens Kundskaber og litterære Smag.

Dsk. Mag., V, 1751, S. 215—20. G. L. Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm 1565 til 1878, 1878, S. 93—101. Kirkehist. Saml., 2. Rk., V, 1869—71, S. 668—74; 3- Rk., V, 1884—86, S. 124; VI, 1887—89, S. 629. Holger Hjelholt: Falsters Historie, I, 1934, S. 258, 282, 293 f.

Bjørn Kornerup.

de Thurah, Christian Henrik, 1830—98, Præst. F. 9. Juli 1830 i Ribe, d. 16. Nov. 1898 i Hesselager, begr. sst. Forældre: Sognepræst i Ribe, senere i Tommerup og Brylle Christian Erik de T. (1794—1869) og Anna Catharina Klingenberg (1798—1870). Gift 1° 6. Juni 1859 i Kbh. (Vartov) med Thora Frederikke Maria Andersen, f. 7. Juni 1836 i Kbh. (Slotsk.), d. 10. Marts 1911 i Hellerup, D. af Kammerassessor, Registrator, senere Hofkasserer, Etatsraad Andreas Christian A. (1801—75) og Anna Marie Stoffel (1805—75).

de T. voksede op i den gamle St. Catharine Præstegaard i Ribe. Allerede som Dreng lagde han Evner for Tegning og Poesi for Dagen. 1847 blev han Student fra Ribe og gav sig til at studere Teologi, idet han dog tillige dyrkede forskellige Interesser. Han digtede og bearbejdede navnlig bibelske poetiske Skrifter (Salomos Højsang, Jobskviden m. fl.). En Mængde Digte af ham er samlede i hans Svigersøn Fr. Hjorts Mindeskrift. Han blev Cand. theol. 1856 og var fra s. A. til 1862 Lærer ved Dronningens Asylskole og Frk. Zahles Skole. Samtidig dermed fortsatte han sin Forfattervirksomhed i »Dannevirke«, »Kirkelig Samler«, »Budstikken« o. a. St. Han polemiserede mod S. Kierkegaards Angreb paa Folkekirken og ud fra grundtvigske Synspunkter mod Biskop Martensens Ordinationstale (1863). I »Fædrelandet« skrev han politiske Betragtninger og var 1867—68 Folketingsmand for Stegekredsen. I ti Aar, 1869—79 var han Lærer ved Hindholm Højskole navnlig i Fædrelandshistorie og en begejstrende Foredragsholder. De sidste nitten Aar af sit Liv var han Præst først paa Drejø og fra 1887 i Hesselager. — Maleri af H. Olrik 1853 (Familieeje).

Fr. Hjort: Mindeskrift om Sognepræst Christian Henrik de Thurah, 1915. Berl. Tid. 12. Marts 1916. L. C. Nielsen: Thurah's Park, 1924.

Fr. Nielsen (A. J. Rud).*

de Thurah, Diderik (Didrik), 1704—88, Søofficer. F. 1. Maj 1704 i Aarhus, d. 1. Marts 1788 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri K.). Broder til Albert Thura (s. d.). Gift i° 10. Dec. 1736 i Kbh. (Petri) med Johanne Marie Sylling, begr. 14. Dec. 1741 i Kbh. (Holmens), D. af Købmand Johan S. (d. *l°5)* °g Maren Hansdatter Røer (ca. 1662-—1727). *2°* 3. Okt. 1742 i Kbh. (Frue) med Ingeborg Johanne Brønsdorph, fremstillet 3. Dec. 1710 i Skibsted K., begr. 17. Juni 1745 i Helsingør (gift i° 1736 med Vinhandler, Kommerceraad Jørgen Sohl, d. 1742), D. af Kancelliraad Severin Pedersen B. (ca. 1667—1748) til Randrup, Kongstedlund og Raakildegaard, og Charlotte Amalie Wigant (Michelbecher) (1681—1751)- 3° 9. Marts 1746 i Kbh. (Garn.) med Friderica Christiane Scavenius, f. ca. 1717, d. 26. Juli 1796 i Kbh. (Petri), D. af Oberstløjtnant, senere Generalmajor Peter S. (1678—1738) og Helle (Lene) Urne Benzon (1690—1762).

de T. blev 1719 Landkadet. Han var fingernem og skar i Rav en smuk Model af Orlogsskibet »Anna Sophie«, der blev forevist Kongen, som erhvervede den til Kunstkammeret (senere Rosenborg). Kongen drog den fejlagtige Slutning, at man, naar man kunde skære et Skib i Rav, ogsaa maatte have Anlæg for at bygge Skibe, og udnævnte ham derfor 1723 til Sekondløjtnant i Søetaten, hvor han uden at sejle avancerede til Premierløjtnant 1732, Kaptajnløjtnant 1735, Kaptajn n. A. og Kommandørkaptajn 1738. Han sendtes straks efter sin Udnævnelse til Officer ud for at studere Skibskonstruktion i England, hvor han blev i ca. tre Aar. Ved sin Hjemkomst 1726 fik han Ordre til at konstruere et 56-Kanonskib efter engelske Principper og blev samtidig Lærer i Kunstdrejning for Kronprinsen (Christian VI.). 1734 blev de T. Fabrikmester under Overfabrikmester K. Benstrup (s. d.), men desværre blev Forholdet mellem de to Mænd ikke godt. I Sagen mod Benstrup stillede de T. sig paa Danneskiolds Side og optraadte meget illoyalt mod Benstrup. 1736 overtog de T. Ledelsen af Skibsbyggeriet, hvortil han dog ganske savnede Forgængerens Geni. Hans første Orlogsskib viste sig uheldigt. Man prøvede at bøde herpaa ved at gøre Rejsningen betydelig lavere; da dette heller ikke hjalp, blev Skibet solgt til Asiatisk Kompagni. Der indkaldtes en fransk Konstruktør L. Barbe (s. d.), der imidlertid heller ikke duede, hvorfor man gik over til at bygge Skibe efter Benstrups Tegninger, medens de T. stadig var Fabrikmester af Navn, indtil han 1758 afløstes af F. M. Krabbe. Foruden at have været i Strid med Benstrup kom de T. ogsaa i Strid med Over-

skibsbygmester Turesen, hvem han forbød at tilse Bygningen af nogle Orlogsskibe. Dette indbragte dog de T. en skarp Irettesættelse fra Admiralitetet. 1758 overtog de T. Stillingen som Kommandant paa Toldboden, hvor hans stridige Sind ogsaa skaffede ham Vanskeligheder. 1740 blev han optaget i Adelstanden. — Maleri af G. Fuchs 1784 (Fr.borg), stukket af Meno Haas 1785. Stik af O. H. de Lode 1752.

Th. Topsøe-Jensen.

de T. havde under sit Ophold i England 1724—28 haft Lejlighed til at tilegne sig et godt Kendskab til Engelsk, og da han 1758, skuffet og bitter, havde trukket sig tilbage fra aktiv Tjeneste, gjorde han sine Sprogkundskaber frugtbringende ved et omfattende Arbejde som Oversætter. I de følgende tyve Aar kom der fra hans Haand en Række gode og omhyggelige Gengivelser af til Dels meget omfangsrige Skrifter af Forfattere som James Blair (Prædikener, I—IV, 1761), Biskop Thomas Newton (Afhandling om Profetierne, I—III, 1765) og William Sherlock (Tanker om Dommen, 1752, om Forsynet 1754, om Døden s. A.). Ejendommeligt for alle disse Forfattere —- og saaledes ogsaa for Oversætterens Standpunkt — er dels den apologetiske Tendens, dels det stærke moralske Præg. Ud fra et konservativt Stade vilde de levere et for Fornuften antageligt Forsvar for Kristendommens Sandheder, og indtrængende betonede de Vigtigheden af »gørlig Kristendom«: moralsk Handlemaade er et nødvendigt Vilkaar for Opnaaelse af Saligheden. Blandt de T.s øvrige Oversættelsesarbejder kan nævnes to Skrifter af Dorothea Pakington »Fruentimmerets Kald« (1764) og »Mandfolkenes eller Herre-Mænds Kald« (1765) samt et Tidsskrift »Samling af lærerige og opbyggelige Materier« (I—III, 1768—70), væsentlig indeholdende Bearbejdelser fra Tysk. Under Liturgifejden 1785 udgav de T. et lille Indlæg »Et Forsøg til upartiske Anmerkninger ved Bastholms Plan til en udvortes Gudstieneste« af overvejende konservativ Tendens. Ved sine mange Oversættelser af engelske Supranaturalister indtager de T. indirekte en ikke ubetydelig Plads i Tidens apologetiske Arbejde, og i Modsætning til de mange Forfattere af teologisk Støbning staar han som en typisk — og bevidst — Repræsentant for det Lægfolk, der nu ønskede et Ord med i Laget.

K. L. Rahbek: Erindringer af mit Liv, I, 1824, S. 66.

Bjørn Kornerup.

de Thurah, Laurids Lauridsen, 1706—59, Arkitekt. F. 4. Marts 1706 i Aarhus, d. 5. Sept. 1759 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Trin. K.). Broder til Albert Thura (s. d.) og Diderik de T. (s. d.). Adlet under Navnet de T. 1740. Gift i° 19. Okt. 1740 med Anne Rosenørn, f. 17. Juli 1714 paa Tvilumgaard, d. 23. Jan. 1748 i Kolding, D. af Oberstløjtnant, senere Generalmajor Poul R. til Mejlgaard og Katholm (1670—1737) og Mette Benzon (1693—1752). 2° 16. Jan. 1750 i Børglum med Christiane Marie Kiær (Kiærskiold), f. 28. Juli 1714 paa Krastrup, d. 25. Marts 1760 (gift 1° 1740 med Johan Henrik Rantzau til Børglum Kloster og Aagaard, 1700—48), D. af Godsejer Frederik Kiær (senere Kiærskiold, s. d.) til Børglum Kloster og Hustru.

Efter privat Skolegang i Ribe blev de T. 1719 optaget paa Landkadetakademiet i Kbh. efter Frederik IV.s personlige Ønske. 1725 indtraadte han som Underkonduktør i Ingeniørkorpset og gjorde de følgende fire Aar Tjeneste i Rendsborg. Som mange andre Arkitekter i det 18. Aarh. er de T. saaledes uddannet som Fæstningsingeniør, og hele sit Liv tilhørte han formelt Militæretaten og tjente sig op gennem Graderne: 1732 Konduktør, 1733 kar. Kaptajn, 1735 Overkonduktør, 1736 kar. Oberstløjtnant, 1739 Kaptajn, 1744 kar. Oberst, 1753 tog han Afsked fra Ingeniørkorpset og fik s. A. tillagt Generalmajors Karakter. Sin Uddannelse i Civilarkitektur fik han først og fremmest paa en Udenlandsrejse, som han foretog 1729—31 paa Kongens Bekostning. Den førte ham til Tyskland, Italien, Frankrig, Holland og England, de T. har overalt gjort grundige Studier, han blev nøje fortrolig med den europæiske Senbaroks forskellige Strømninger, saavel med den franske Mansart-Skole og med den Bérain-Marot'ske Interiørstil som med den italienske Højbarok. Hele sit Liv blev han den vægtige Barokstil tro; som Kunstner er han overhovedet konservativ og gjorde ikke Udviklingen med ind i Rokokoen.

Kort efter sin Hjemkomst begyndte han at faa kongelige Byggearbejder betroet. 1733 opførte han Palæet i Roskilde, en Studie i parisisk Hotelarkitektur. Efter at have aflagt denne Prøve paa sin Duelighed som Civilarkitekt fik han s. A. Bestalling som Hofbygmester. Ved Nyordningen af det kgl. Bygningsvæsen 1735, da E. D. Hausser (s. d.) blev Generalbygmester, sideordnedes han N. Eigtwedt (s. d.) og fik overdraget Tilsynet med Statens Bygninger paa Sjælland og Lolland-Falster. Kort efter blev han tillige ansat ved Christiansborg Slots Bygningsvæsen, idet det blev ham betroet at give Udkast til og lede den indre Udsmykning af knap Halvdelen af dette Slots Repræsentations- og Opholdsværelser i de

to Hovedetager. Han leverede ogsaa Projekter til Hovedtrapperne og til Slotskirken i Konkurrence med Hausser og Eigtwedt, men ingen af disse blev godkendt.

de T.s betydeligste selvstændige Arbejde i denne Periode er den totale Ombygning og store Udvidelse af Hirschholm Slot, der i flere Etaper fandt Sted 1733—39 (endelig afsluttet 1743—44). Med Slottet i Salzdahlum som Mellemled og (for Planens Vedkommende) som direkte Forbillede har han ved sin Udformning af Hirschholm-Komplekset lært af franske Slotsanlægstyper fra det 17. Aarhundrede. Sin altid vaagne Sans for originale, plastisk virkningsfulde Bygningsgrupperinger kundgjorde han i Portfløjen med dens obeliskformede Taarnspir. 1734—36 opførte han Eremitagen i Jægersborg Dyrehave, en brillant Parafrase over Lysthuset »im grossen Garten« i Dresden, langt bedre end Originalen. I Eremitagens Interiører har de T. givet fine Prøver paa sin rige fransk-sydtyske Dekorationsstil og har bl. a. røbet Paavirkning fra Hildebrandts Wiener-Barok. Kapellet paa Bregentved, indrettet ved samme Tid for Poul Løvenørn, skyldes sikkert ogsaa de T. 1736—38 byggede han Stifts bygningen paa Vallø (»det hvide Stift«), en Pavillon mellem lavere Sidefløje i Tværaksen. Det er et af hans friskeste Arbejder, ogsaa særdeles karakteristisk for hans Kunst, han var alle Dage en Elsker af korte blokagtige Huse og af markante Kontrastvirkninger mellem højt og lavt, tykt og magert. I Jægergaarden ved Jægersborg Slot (1734—38) skabte han et smukt Staldanlæg. Det nye Sorø Akademis tidligere Hovedbygning med de (oprindelig fire, nu to) Pavilloner, der flankerer den, blev bygget efter hans Tegninger 1738—40.

1742 fandt en ret betydningsfuld Ændring Sted i de T.s Forhold. Ved Haussers Afgang som Generalbygmester blev det kongelige Bygningsvæsen underlagt en Kommission, i hvilken de T. ganske vist — jævnsides med Eigtwedt — fik Sæde. Alligevel var hans Position blevet svækket; i den stadige Konkurrence med Eigtwedt, der saa glansfuldt repræsenterede nymodens franske Stilidealer, havde de T. maattet trække det korteste Straa. Medens hans Medbejler i stigende Grad nød Hoffets Yndest, maatte de T. nu skifte »Departement« som Hof bygmester og efter Eigtwedt overtage ogsaa Fyn og Jylland, medens denne fik Kbh. som Domæne og endogsaa blev Eneleder af Christiansborgs Opførelse. 1750 trak de T. sig krænket tilbage til sit Gods Børglum Kloster, og 1753 afstod han Tilsynet med Statens Bygninger paa Sjælland. Bortset fra Fuldførelsen af Hirschholm er hans offentlige Byggearbejder derfor hverken saa mange eller saa betydelige i denne Periode som

i den foregaaende. 1742—46 opførte han Stutterigaarden ved Fr.borg, 1743—44 føjede han med megen Takt Fløjbygninger til Sorgenfri. Det faldt i hans Lod at rejse monumentale Spir paa to af Kbh.s Kirker, 1742—44 paa Frue Kirke, en temmelig chargeret Løsning, og 1749—52 paa Frelsers Kirke, et festligt Værk, det lave Sneglespir paa Borrominis S. Ivo-Kirke i Rom trukket ud som en Kikkert. Blandt de T.s Privatarbejder i denne Tid er Ledreborgs Gaardanlæg (1746 ff.) det betydeligste, overhovedet et Mesterstykke i barok Kompositionskunst. Ogsaa Ledreborgs Terrassehave blev udsmykket af de T., der indføjede Herregaarden i et storartet Aksekors af Alleer, af hvilke den berømte ca. seks km lange Allé i Retning af Roskilde endnu eksisterer. Sit eget Herresæde Børglum Kloster ombyggede han med simpel Fynd (Begyndelsen af 1750'erne); sandsynligvis er ogsaa hans Raad blevet indhentet af andre jyske Herremænd ved Ombygning af deres Gaarde (f. Eks. Bjørnsholm). Et autentisk Arbejde af denne Art er den Regularisering af Dronninglund, som A. G. Moltke lod de T. udføre i anden Halvdel af 1750'erne, og som afgørende præger Gaarden.

Ved Eigtwedts Død 1754 oprandt en ny Tid for de T., hæderfuld og rig paa Arbejde. Han drog tilbage til Kbh., overtog Eigtwedts Departement og blev endog s. A. udnævnt til Generalbygmester. Hans fornemste Opgave var at afslutte Eigtwedts Værk i Amalienborgkvarteret. 1754—58 byggede han Frederiks Hospitals Pavilloner mod Amaliegade og Bredgade, men med disse djærvt formede Huse slog han unægtelig sin afdøde Kollegas ædle Anlæg i Stykker. Til Frederikskirken leverede han 1755 to pragtfulde Projekter, helt i den romerske Baroks Aand; men Jardins Udkast blev foretrukket. Hvor ugerne de T. indordnede sig under den franske Rokoko, viser hans eget Hus Amaliegade 25 (1755—57), og for Nyklassicismen i en Jardins Tolkning savnede han sikkerlig al Forstaaelse. Blandt de mindre Værker fra hans senere Aar skal nævnes hans Udvidelse af Fredensborgs Hovedbygning 1754—58, Pavillonerne ved Indgangen til Frbg. Have 1755—56 og en mindre Ombygning af Sorgenfri Slot 1756 samt en Tilbygning mod Frederiksholms Kanal til Prinsens Palæ 1757. Paa Holtegaard, som de T. 1756 havde købt som Sommerbolig, byggede han (1756—58) en ny Hovedbygning i en fornemt-enkel Stil.

de T., der var udgaaet fra et lærd Slægtsmilieu, havde store antikvariske Interesser og betydelige Kundskaber. Og han skrev et kærnefuldt Dansk. Hans arkitektoniske og topografiske Forfatterskab er betydeligt og paa sin Vis grundlæggende. Siden 1735 havde han oppebaaret en Statsbevilling til Udarbejdelse af et

Arkitekturværk om de kgl. Slotte og Monarkiets betydeligste Monumenter. Først 1746 udkom Bd. I af »Den danske Vitruvius«, 1749 Bd. II, en prægtig Publikation af international Rang og et vigtigt Kildeskrift til den danske Bygningskunsts Historie, særlig i Baroktiden; ikke mindst de 120 kobberstukne Tavler er uskatterlige Dokumenter. Et tredie Bind, der fortrinsvis indeholder Beskrivelser og Tavler af Amalienborgkvarterets Arkitektur, tillige ogsaa bl. a. af Christianskirken og Søkvæsthuset, henligger uudgivet i Det kgl. Bibliotek. Ogsaa »Hafnia hodierna« (1748), en Beskrivelse af Kbh. med 110 Kobberstik, er et meget betydningsfuldt Arbejde, uden det vilde vort Kendskab til Baroktidens Kbh. altid være fragmentarisk. En mægtigt anlagt, rent topografisk Beskrivelse af hele Danmark, til hvilket et stort Materiale blev indsamlet, lykkedes det ikke de T. at faa udarbejdet. Til enkelte Afsnit foreligger Manuskripter; som Prøver paa Stof og Behandling udgav han 1756 en Beskrivelse af Bornholm, 1758 tilsvarende Skrifter om Samsø og om Amager med Saltholm.

de T. var en djærv og myndig Mand, autoritær og noget tilbøjelig til Heftighed; en vis brøsig Humor kommer stundom til Orde i hans Breve og Skrifter, ogsaa i Embedsskrivelser, og den lyser ud af hans Portræt, malet af J. Horner. Blandt sin Tids Bygmestre var han paa een Gang Grandseigneur'en, Godsejer og Adelsmand, og den eneste, der havde Adgang til den lærde Republik. Hans Fysiognomi er rent dansk, ja jysk, med hele sin internationale Dannelse var han en stejl Nationalist. Det taler til Fordel for hans Karakter, at han ingen Sinde synes at have villet sætte Kniven i sin Medbejler Eigtwedt.

Som Kunstner er de T. vor senbarokke Arkitekturs største Navn. Hans Arbejder — ikke mindst vanskelige Restaurerings- og Tilbygningsopgaver — er som oftest prægede af en forbavsende Originalitet, stundom af en munter Fantasi, der kan strejfe det bizarre. Han er udpræget Plastiker, ynder svært Stof og kompakte Former og gennemmodellerer altid sine Huse paa additiv Vis. I vor Stilhistorie fortsætter han Traditionerne fra L. von Havens Barok lige til Nyklassicismens Tærskel. Og da selve J. A. Gabriels Projekter til Frederikskirken i hans sidste Leveaar afvistes af Hoffet som forældede, arbejdede han i sine Udkast til samme Kirke uanfægtet med Motiver hos Michelangelo.

Maleri af J. Horner (Fr.borg); Litografi derefter fra Em. Bærentzen & Co. 1868.

Selvbiografi delvis trykt i Iris og Hebe 1803 (II). Fr. Weilbach: Architekten Lauritz Thura, 1924. Christian Elling: Ledreborg (Kunstmuseets Aarsskr.

1933—34). Samme: L. de Thurah und die Frederikskirche in Kopenhagen (Artes, VII, 1939). Samme: Lauritz de Thurah og den jyske Barok (Smaaskrifter tilegnede Aage Friis, 1940). *Christian Elling.*

Thure, d. 1134, Biskop af Ribe. D. 4. Juni 1134 ved Fotevig.

T. efterfulgte som Biskop Udlændingen Gerold, rimeligvis kort efter 1122. Han lagde Grunden til den nuværende Ribe Domkirke. I Borgerkrigen efter Mordet paa Knud Lavard deltog T. paa Kongens Side. Ifølge Saxo skal han ved sin svigagtige Optræden over for Erik (II.) Emune have været Aarsag til dennes Nederlag i Jylland. Selv fandt han sammen med flere andre af Rigets Bisper Døden i Slaget ved Fotevig n 34.

J. Kinch: Ribe Bys Historie, I, 1869, S. 14 f. Kirkehist. Saml., 6. Rk., I, 1933-35, S. 97. *Hd Koch*

Thure, •—1265—, Cistercienserabbed, først i Vitskøl, dernæst i Esrom, endelig i Øm.

Abbed Bo i Øm (s. d.) nedlagde sin Værdighed 1263, fordi han var kørt fast i den bitre Strid med Biskop Tyge af Aarhus; naar man da i hans Sted valgte T., er det Vidnesbyrd om, at denne var en Mand med Evner og Fasthed og ansaas for at kunne blive den bedste Forkæmper imod den mægtige og myndige Biskop. T. tog ogsaa Kampen op med Kraft og Kløgt. Forligsunderhandlingerne strandede snart, og da Tyge forfulgte de Klosterbrødre, der fungerede som Sognepræster ved de til Øm henlagte Kirker, og de Sognefolk, som brugte deres Tjeneste, søgte T. Hjælp hos Paven. Urban IV. advarede ogsaa Tyge; men de Sættedommere, han beskikkede, var afhængige af Aarhusbispen, og de Værnsmænd, han udnævnte for Øm, stod magtesløse. Tyge tillod sig blot endnu værre Overgreb. Abbeden opnaaede ganske vist, at Bisperne Esger af Ribe og Niels af Slesvig afsagde en for Klostret forholdsvis gunstig Voldgiftsdom (Nov. 1264), idet Klosteret vel skulde yde Bispen det Gæsteri, hans Forgængere havde været vant til, men være fri for at udrede »Biskopsgave« og have Ret til selv at oppebære Helligbrudsbøder af sine undergivne. Men hvad hjalp det, at Tyge tiltraadte Overenskomsten, naar han dernæst tiltvang sig Gæsteri i Øm med et ti Gange saa stort Følge som i gamle Dage! Og under den følgende Strid bandlyste han Klostret og dets Abbed. Da opsøgte T. den pavelige Legat Kardinal Guido, der selv var Cistercienser og nylig var kommet til Danmark. T. fulgte med Guido til Liibeck, hvor Kardinalen bandlyste Tyge, der udeblev ved tredie Stævning, paa Grund af hans Fjendskab mod

Jakob Erlandsen; selv oplæste T. her et Klageskrift mod Biskoppen, men Legaten opsatte at fælde Dom. T. fulgte Guido videre til Bremen, men her maatte han blive paa Grund af Sygdom (1266); Jakob Erlandsen skulde saa varetage hans Interesser hos Kardinalen. T. vendte senere tilbage til Øm, men ikke som Sejrherre. Og da Biskop Bonde af Slesvig (s. d.) efter Legatens Bud optraadte som Dommer i Striden, og Tyge i sin Vrede greb til nye Voldsomheder, medens Kongebreve bragte T. de frygteligste Trusler, fandt han det raadeligst at flygte til Sønderjylland. Her fik han Bonde til at bandlyse Tyge, og Guido stadfæstede Dommen (1267); men Klostrets Godser forødtes imidlertid, og Munkene opgav Modstanden. Under disse Forhold nedlagde T. sin Stav (1268), rimeligvis for at unddrage sig Ansvaret for et ydmygende Forlig. Hans senere Skæbne kendes ikke.

M. Cl. Gertz: Scriptores minores historiæ Danicæ, II, 1918—22 (se Registeret). Zeitschr. der Gesellschaft fur Schlesw.-Holst.-Lauenb. Geschichte, VIII, 1878, S. 3—121 passim. A. D.Jørgensen: Hist. Afhandl., II, 1899, S. 129—6g. Niels Knud Andersen i Dansk teologisk Tidsskr., II, 1939, S. 129—46.

Hans Olrik (Hal Koch).*

Thuren, Christian Laurits, 1846—1926, Arkitekt. F. 21. April 1846 i Kbh. (Frue), d. 30. Nov. 1926 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Snedkermester Lauritz T. (1816—70) og Susanne Marie Schrøder (1816—98). Gift 9. Aug. 1872 i Helsingør med Emma Marie Magdalene Madsen, f. 22. Juli 1847 i Helsingør, d. 9. Febr. 1896 paa Frbg., D. af Kælderkarl, senere Restauratør Frands M. (1813—75, gift 2° 1856 med Sophie Frederikke Jensen, 1820—79) og Sophie Marie Lindahl (1818—56).

T. fik sin Uddannelse hos J. H. Nebelong og ved Kunstakademiets Arkitekturskole, hvis Afgangseksamen han tog 1868. Betydning for ham havde ogsaa Tegne- og Konduktørarbejdet hos Vilh. Dahlerup og Ove Petersen paa Det kgl. Teater. 1874 vandt han den lille Guldmedaille. Han var ansat som Bygningsinspektør for Frbg. 1878—1919. Som hele sin Samtid lagde T. megen Vægt paa at komponere; undertiden komponerede han rent eklekticistisk, undertiden med mere Frihed, men næsten altid med en vis Finhed. Han anvendte baade Klassicismens og de historiske Stilarters Motiver. Hans Produktion som Helhed har dog ikke mere end tidshistorisk Betydning. Som almindelige Eksempler paa denne kan nævnes: de frederiksbergske Kommuneskoler (med forbilledlig gode Planer) Godthaabsvej 15 (1881, med Tilbygninger 1896 og 1900), Fuglevangsvej 5 (1884, Gymnastikhuset ikke af T.), Nyelandsvej 27

(1892) samt Gymnastikhuset til Kommuneskolen paa Niels Ebbesens Vej (1908); Nørrebrogade 142 med St. Stefans Apotek (1882, forhøjet med Mansardetage og noget ombygget 1928—29); Vesterbrogade 124 med Sorte Hests Apotek (1885); Musikkonservatoriets tidligere Bygning, Vester Voldgade 11 (1886—87) og nuværende, Vester Boulevard 36 (1904—05); Ny Carlsberg Arbejderboliger, ved Theophilus Hansens Gade (1887); Missionshuset Philadelphia, Herrestræde, Slagelse (1893); Stockholmsgade 55 (1896); Spedalskhedshospital i Reykjavik (1897) og Islandsbankens Bygning sst. (1898); Strandvej 165 med Hellerup Apotek (1901); Frbg. Hospitals og Forsørgelsesvæsens Bygninger ved Nordre Fasanvej og Nyelandsvej (1900—03), sammen med Arkitekterne Justitsraad Henry Meyer og Em. Oland, af økonomiske Grunde enkelt udformet, i øvrigt praktisk anlagt. En enkelt Gang gør der sig en Skønhedssans gældende over det almindelige, saaledes i Kommuneskolen Lollandsvej 40 (1898), der for øvrigt — vel af økonomiske Grunde — mangler ethvert stilistisk Præg. — Tit. Professor 1904. — R. 1898. — Maleri af P. S. Krøyer 1898 (Familieeje).

Architekten, Medd. fra Akad. Architektforen., VI, 1903—04, S. 97—105; VII, 1904—05, S. 297 ff.; XI, 1908—09, S. 201 ff.; XXVIII, 1926, S. 468. Gravminder fra Kbh.s og Frbg.s Kirkegaarde (Tekst af J. Werner), 1912, T. 42. Berl. Tid. 1. Dec. 1926. E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, III, 1933, S. 317 ff., 402 f., 457 f., 665 f. Iceland 1930, ed. by Thorsteinn Thorsteinsson, 2. ed., 1930, Forsidetavle.

Knud Millech.

Thuren, Hjalmar Lauritz, 1873—1912, Folkemusikforsker. F. 10. Sept. 1873 i Kbh. (Holmens), d. 13. Jan. 1912 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Arkitekt, senere Professor Christian L. T. (s. d.) og Hustru. Ugift.

T. blev Student 1892 fra Metropolitanskolen og teologisk Kandidat 1898. N. A. blev han ansat som Kommunelærer paa Frbg. og var tillige Journalist og Musikanmelder. Han havde endvidere Interesse for Dans og arrangerede lejlighedsvis mindre Balletoptrin. Et heftigt Anfald af Tuberkulose 1905 tvang ham til en tilbagetrukken Tilværelse i sin Faders Villa paa Frbg., men gav ham til Gengæld Tid til musikvidenskabelige og folkloristiske Arbejder. Gennem Færingen Kommunelærerinde Anna Horsbøl og hendes Broder Filologen Dr. phil. Jakob Jakobsen var allerede ca. 1900 hans Interesse blevet vakt for den ejendommelige færøske Folkemusik. Paa Grundlag af egne Optegnelser efter Færingers Sang i Kbh. udgav han 1901 »Dans og Kvaddigtning paa Færøerne«. 1902 foretog han paa Færøerne en fonografisk Melodiindsamling i stor

Stil og besøgte Suderø, Sandø, Vaagø, Thorshavn og Klaksvik. Det betydningsfulde Melodistof blev udgivet med Kommentar dels i »Folkesangen paa Færøerne« (1908), dels i »Færøske Melodier til danske Kæmpeviser« (udg. 1923 efter T.s Død). Et stort Arbejde ligger ogsaa bagved hans omhyggelige Aflæsninger af det af William Thalbitzer fra det hedenske Østgrønland hjembragte Melodimateriale, udg. i »The Eskimo Music« (»Meddelelser om Grønland«, XL, 1911). T. var 1908 Medstifter af Foreningen Danmarks Folkeminder, der ved sin Start drog Nytte af hans praktiske Sans og journalistiske Evner. Som Foreningens Sekretær redigerede han »Fra Dansk Folkemindesamling«, II (1909) og III (1910). T. efterlod sig betydelige Forarbejder til den store Melodiudgave, der nu er under Udgivelse som XI. Bind af »Danmarks gamle Folkeviser«, samt en ufuldendt Materialesamling til Dansens Historie i Danmark. I »Danske Studier« 1908 har T. givet en nyttig Oversigt over danske Sanglegetyper.

T. besad et livligt Temperament og var et lyst Hoved, der forstod at faa Øje paa det væsentlige i de videnskabelige Problemer. Han er personlig særlig paavirket af Axel Olrik og den svenske Musikforsker Tobias Norlind. Hans Hovedfortjeneste er selve hans Indsamling af færøsk Kvadmelodimateriale og Melodistof til Syvs Visebog, samlet paa et Tidspunkt, da Melodierne endnu helt har bevaret deres gammeldags Karakter. Fortjenstfuld er ogsaa hans Undersøgelse af, hvilket Stof i de ældre danske Folkevisemelodiudgaver der er færøsk. T. var fortrolig med den moderne Musikforsknings Metoder og har søgt at finde nye Veje til Forstaaelse af det nordiske Kæmpevisemelodistof, ikke blot ved sin Analyse af Melodierne, men ogsaa ved at overføre folkloristiske Synspunkter paa Folkemusikstudiets Omraade og i Overensstemmelse hermed at hævde, at det er det grundige Studium af selve Musikoverleveringen fra Nutidstradition (og ikke Kendskab til middelalderlig muligvis uvedkommende Kunstmusik som den gregorianske Sang), der bør være Hovedgrundlaget for Erkendelse af Folkemelodiernes Tonalitet og Bygning i ældre Tid. — Hans efterladte Manuskripter opbevares i Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek.

Danske Studier, 1912, S. 105—08 (af A. Olrik) og 122—25 (af T. Norlind). 111. Tid. 21. Jan. s. A. (af G. Skjerne). Berl. Tid. 15. Jan. s. A. (af Alfred Tofft). Studenterne fra 1892, 1917, S. 130 f. Aarbog for Musik 1923, 1924, S. 83-90 (af H. Grimer Nielsen). "

R Griiner-Melsen.

Thuresen (Thursen, Turesen), **Frederik,** 1613—75, Stadshauptmand. F. 8. Dec. 1613 i Aalborg, d. 17. April 1675 i Kbh., begr.

i Nicolai K. sst. Forældre: Købmand Thure Frederiksen og Ingeborg Hansdatter. Gift 29. Sept. 1645 med Else Isaksdatter Koritz, begr. 29. Jan. 1673 (gift i° med Christian Flor). 'r* ^ ri

F. T. tilhørte en Patricierfamilie i Aalborg, hvor begge hans Bedstefædre, en Oldefader og en Tipoldefader havde været Borgmestre. Skønt hans Moder ønskede, at han skulde studere, foretrak han Handelsvejen og uddannedes dels i Kbh., dels paa mange Rejser til Nederlandene, England og Frankrig. 1645 tog han Borgerskab som Købmand i Kbh. og blev efterhaanden en velhavende Mand, der 1661 foruden sin egen Gaard Ved Stranden (Nr. 16) ejede tre andre Gaarde og en Del Smaahuse. Under Krigen 1658—60 laante han Kronen Penge og fik derfor udlagt Gods i Thy for 8340 Rdl. Endelig købte han 1673 Bremersvold (Fuglse H.), foruden at han testerede 7000 Sldl. til velgørende Formaal i Aalborg og Kbh. F. T. havde en Del offentlige Hverv, især inden for Kbh.s Borgervæbning, hvis Chef, Stadshauptmand, han var under Belejringen. Han tog sig baade af Indkvarteringsforholdene og Væbningens Organisation med stor Energi og Dygtighed og maatte blandt andet værne Borgerskabet over for de urolige Elementer inden for Soldaterne. Da han uden for sin Gaard en Dag beskyttede en Borger mod en Soldat, der vilde stjæle Brænde, gik Soldaten løs paa F. T., der i Nødværge maatte stikke ham ned, men dette Drab kom ham ikke til Skade. Efter Krigen udleverede han 1663 Borgervæbningen nye Faner og tog den paa Kongens Vegne i Ed, og ved Væbningens Omordning blev han 1664 Stadsoberst direkte under Kongen. 1663 og 1664 deltog han i Organisationen af Byens Brandvæsen, og da dette bragte ham i Strid med Bystyreisen, fik han Kongens Støtte. Endelig var han 1672 Medlem af den Kommission, der skulde fastsætte rimelige Priser paa Kød, Brød og 01.

1658 var F. T. blandt dem, der søgte om, at Kbh. maatte blive en fri Rigsstad og faa et Byraad. Han blev 1659 Medlem af de 32 Mænds Forsamling og valgtes som det ene af de Medlemmer, der sammen med Borgmestrene havde direkte Adgang til Kongen. 1660 var han med til at søge om Stændermødets Indkaldelse og kom under dette til at spille en Rolle ikke mindst som Chef for Borgervæbningen; han viste sit moralske Mod ved 8. Okt. 1660 at være den ene af de to Borgere, der overleverede Rigshofmesteren Borgerstandens Forslag om Indførelse af Arveregeringen. Han synes at have staaet Hoffet nær, Kongen gav saaledes 20. Aug. 1660 Ordre til, at F. T. skulde bese Kronborg, og efter Statsomvæltningen viste Kongen ham sin Naade ved at forære ham sit

Billede i Diamanter med en Guldkæde og gav ham senere en Karosse. I øvrigt gjorde Kongen ikke blot Brug af ham i Kommunestyret, men F. T. udnævntes ogsaa til Assessor i Krigskollegiet. Af Ydre var han anselig, af Temperament hidsig, men ogsaa modig og beslutsom. Ved hans Begravelse paraderede Borgervæbningen, og Universitetet hædrede hans Minde med et latinsk Program.

Maleri paa Raadhuset i Aalborg; Kopi af C. C. Andersen 1879 (Fr.borg). Kopi af P. Ilsted (Kbh.s Raadhus). Tegning af F. C. Lund 1858 (sst.); Stik derefter. Portrætteret paa Heinrich Hansens Maleri af Arvehyldingen 1660 (Fr.borg) og paa F. C. Lunds: Stormen paa Kbh. 1659 (sst.).

O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, I—III, 1872—77; V—VII, 1882—86 (se Registrene). Willum Worm: Progr. fun. Univ., 1675. Museum, 1896, I, S. 129. Hist. Meddel, om Kbh., VII, 1919—20, S. 746°. E. Tauber og A. H. Nielsen: Personal-historiske Notitser om Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg i Fortid og Nutid, 1879—80, S. 93, 95 f. 111. Tid. 13. Maj 1866. H. Hofman: Fundationer, IV, 1759, S. 109—14; X, 1765, S. 314 ff. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. S. A. Sørensen: Kbh.s Belejring og Fyens Gjenerobring 1658—59, 1896, S. 44, 114, 128. L. F. la Cour: Mindeskrift for Stormen paa Kbh., 1909, S. 35, 40.

Hans H. Fussing.

Thursen, **Jon,** se Turson.

Thybo, se Tybo.

Thygesen (Tygesen), **Emanuel,** 1703—64, Handelsmand, Godsejer. F. 11. Nov. 1703 paa Mattrup, d. 18. Juli 1764 i Kbh., begr. i Klovborg K. Forældre: Forpagter, siden Ejer af Mattrup Thyge Jespersen (1655—1706) og Anne Mikkelsdatter (d. 1721, gift 2^0 1707 med Daniel Fischer til Silkeborg og Vinderslevgaard, d. 1707). Gift i° 1739 med Malene Kirstine Ammitzbøll, døbt 24. Jan. 1715 i Fredericia, begr. 19. Sept. 1748 i Kbh. (Holmens), D. af Byfoged i Fredericia Laurids Henriksen A. (d. 1718) og Cathrine Iversen Erridsøe (ca. 1680—1764, gift 2^0 1731 med Borgmester i Fredericia, senere Kancelliraad Hans Marcussen til Rask, ca. 1694—1764). 2^0 3. Nov. 1756 i Kbh. (Frels.) med Margrethe Lentz, døbt 12. Okt. 1719 i Kbh. (Frels.), d. 12. Juli 1758 sst. (Frels.), (gift i° 1741 med Agent Andreas Bjørn, s. d.), D. af Hof bager Jochum L. (d. 1740) og 1. Hustru Marie Sophie Jensdatter (ca. 1685—1729).

T. kom tidligt til Kbh., hvor han blev sat i Handelslære. 1731 udnævntes han til Regimentskvartermester ved Grenaderkorpset,

en Stilling han forlod 1743 med Kaptajnsrang. Allerede paa dette Tidspunkt havde T. bygget et Handelshus op, der drev omfattende Forretninger, navnlig med Levnedsmidler, paa Frankrig, og T. lagde herved Grunden til sin senere Velstand. 1756 afstod han Forretningen til N. Ryberg, der var i Kompagni med hans Brodersøn Tyge Jesper T. 1751 var T. blevet Amtsforvalter over Kalø, Havreballegaard og Stjernholm Amter, og efter Broderens Død afkøbte han dennes Enke den gamle Familieejendom Mattrup. Senere tilkøbtes yderligere Gods, f. Eks. Skovgaard og Mindstrup, og af alt dette oprettedes 1759 et Stamhus, der fik kgl. Konfirmation 11. Juli 1766. T. blev af Samtiden anerkendt som en human Godsejer. — Virkelig Justitsraad 1753. — Epitafium af Wiedewelt med Buste i Klovborg **K.**

T. A. Becker: Orion. Historisk Qyartalskrift, II, 1851, S. 43 fif. Y. Ammitzbøll: Meddelelser om Familien Ammitzbøll og Descendenter, 1902, S. 57.

Harald Jørgensen (C. E. A. Schøller).

Thygesen, Jens Peter Nielsen, f. 1876, Veterinær. F. 27. Sept. 1876 i Ikast. Forældre: Gaardejer Niels Jensen T. (1834—1912) og Mette Marie Jensen (1839—1903). Gift 14. Febr. 1914 i Herning med Elna Maria Gotfredsen. f. 29. April 1891 i Herning, D. af Fabrikant Hans Christian G. (1845—1901) og Maria Mohr (1850—1928).

T. tog 1898 Veterinæreksamen, og efter et Aars Virksomhed som kst. Amtsdyrlæge i Nordre Trondhjems Amt nedsatte han sig 1901 i Herning. 1918 flyttede han til Langaa, men opgav 1933 at være praktiserende Dyrlæge og blev — efter i et Par Aar at have været Repræsentant for Instrument- og Medicinalfirmaer — 1936 ansat som Kødkontrollør ved Grindsted Eksportslagteri. I den midtjyske Egn, hvor T. begyndte sin Dyrlægegerning, var der megen Fødselshjælpspraksis, navnlig efter at Korthornskrydsningen havde vundet Indpas. Kvierne blev ofte saa tidligt drægtige, at de kælvede omkring halvandet til to Aars Alderen, og »Dyrlægernes Skræk«, et for stort Foster i normalt baglæns Leje (navnlig de »dobbeltlaarede« Kalve) gav et strengt og ofte utaknemmeligt Arbejde. T. konstruerede da et lige saa simpelt som genialt udtænkt Instrument, der fuldt ud løste Parteringsspørgsmaalet af saadanne Fostre. Under Navnet Universal Embryotom blev T.s Instrument verdenskendt. T. beskrev Universal Embryotomen i »Maanedsskrift for Dyrlæger«, XXXIII, 1921—22, (S. 1—7 og 324—27), og sst. blev Embryotomen bedømt af en Række Kolleger, der fastslog Instrumentets revolutionerende Betydning inden for

Veterinær-Fødselsvidenskaben og betegnede det som en genial Opfindelse. Ved 2. nordiske Veterinærmøde i Stockholm 1921 demonstrerede T. Instrumentet, der hurtigt gik sin Sejrsgang Verden over. 1927 tog den franske Veterinær L. E. J. Ricaud Doktorgraden paa en Afhandling om Embryotomen (»De l'embryotome de Thygesen en obstetrique bovine«). Fra tysk Side har især R. Gotze slaaet til Lyd for Instrumentets Anvendelse bl. a. i Haandbogen: »Neuzeitliche Embryotomie bei Pferd und Rind« (1938). T. har ogsaa konstrueret andre, nyttige og meget benyttede Veterinærinstrumenter, saaledes en Kopattekanyle og en Svælgsonde med Ekstraktor, begge beskrevet i »Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening« 1927 og 1928. I »Maanedsskrift for Dyrlæger« har T. offentliggjort en Række mindre Praksisiagttagelser og kasuistiske Bidrag. T., der i en Aarrække har været Medlem af og Formand i Bestyrelsen for Randers Dyrlægeforening og Langaa Haandværker- og Borgerforening, har modtaget mange Æresbevisninger, han er Æresmedlem af Den danske Dyrlægeforening (1940) og Ribe Amts Dyrlægeforening og modtog 1939 Den svenske Veterinårlåkareforenings Fortjenstmedaille i Guld og for Livstid en aarlig Hædersgave paa 3 000 Kr. af den danske Stat. *fj- pr^s*

Thygesen, Peder, f. 1865, Landinspektør. F. 20. Juli 1865 i Østtarp, Strellev Sogn. Forældre: Snedkermester og Gaardejer Thyge Pedersen (1818—68) og Ane Kirstine Pedersen (1822—1907). Gift 9. Juni 1903 i Gellerup med Kirstine Madsen, f. 23. April 1873 i Gelleruplund, D. af Gaardejer, Sognefoged Niels M. (1831—1916) og Ane Christensen (1840—1924).

Efter at have gennemgaaet den stedlige Skole fik T. 1881—82 privat Undervisning hos Sognets Førstelærer med Virksomhed som Lærer i Almueskolen for Øje, var 1882—84 Vinterlærer i Mårup Skole og i Sommerhalvaarene Elev paa Staby Højskoles Vinterlærerkursus og den følgende Vinter Lærer i Østtarp Skole. I Vintrene 1885—87 var han Elev paa Askov Højskole og fortsatte i Sommermaanederne sin Uddannelse ved Selvstudium i Hjemmet, var et Aar Huslærer i Bering ved Aarhus og efter Aftjening af Værnepligten 1889—90 atter Vinterlærer i Østtarp. 1891 bestod han den almindelige Forberedelseseksamen, hvortil han havde forberedt sig ved Selvstudium, og begyndte s. A. Landinspektørstudiet ved Landbohøjskolen. 1898 bestod han Landinspektøreksamen og fik s. A. Bestalling som Landinspektør. 1897 blev han ansat som Assistent i Landmaaling ved Polyteknisk Læreanstalt

hos Docent Mørup (s. d.), var 1901 paa en Studierejse til Tyskland og Schweiz og blev, da Mørup 1901 trak sig tilbage, hans Efterfølger som Docent i Landmaaling ved Læreanstalten. 1911 omdannedes Docenturet til et Professorat, som T. beklædte, indtil han 1935 paa Grund af Alder maatte trække sig tilbage. Gennem de mange Aar, T. virkede ved Læreanstalten, var han en overordentlig omhyggelig Lærer, der ikke ønskede at brede sig over et stort Felt, men som lagde megen Vægt paa, at det, man lærte, skulde man lære til Bunds. Fra denne Periode foreligger i autograferet Udgave »Forelæsninger over økonomisk Landmaaling« (1. Udg. 1906, 3. Udg. 1922) og »Landmaalingspraktik« (Autogr. Udgave 1918, trykt 1922) samt nogle Tidsskriftartikler. 1918—24 var T. Medlem af en Komité angaaende Besættelsen af et Professorat i Geodæsi ved Norges tekniske Højskole, 1904—38 Censor i Landmaaling ved Landbohøjskolen og 1935—40 Censor ved Læreanstalten. Ved Siden af sin faglige Virksomhed nærede T. betydelige kirkelige Interesser, der gav sig Udslag i, at han 1922—34 var Medlem af Bethlehem Sogns Menighedsraad, og her virkede han for Opførelsen af en ny Kirkebygning, der senere blev rejst paa Aaboulevarden. — R. 1920. DM. 1929. — Maleri 1935 af J. B. K. Gunner i Polyteknisk Læreanstalts Laboratorium for Landmaaling.

Peder Thygesen: En Linie af Slægten fra Hedeager Gaard, 1913, S. 23 f.; Tillæg, 1930, S. 8. J. T. Lundbye: Den polytekniske Læreanstalt 1829—IO-29> 1929, S. 424ff. Tidsskrift for Opmaalings- og Matrikulsvæsen, XIV, 1935—37, S. 42 f. Landinspektørforeningen gennem 50 Aar, 1925. *4 V h* V/

de Thygeson. Godsejerslægten de T. føres tilbage til Jesper Thygesen (nævnt 1664 og 69) til Skæring-Munkgaard, hvis Søn Thyge Jespersen til Mattrup, Skaarupgaard og Skæring-Munkgaard (1655—1706) var Fader til Anna Thygesen (d. 1762), gift med Etatsraad Erik Jensen Torm (1684—17^> s. d.), til Sognepræst i Vinkel og Rind Jesper Thygesen (1695—1764), til Godsejer, Købmand Emanuel Thygesen (1703—64, s. d.), der oprettede Stamhuset Mattrup, og til Kancelliraad Niels Thygesen (1700—52) til Mattrup, hvis Sønner Etatsraad Lars de T. (1741—1812) til Bygholm og nedenn. Justitsraad Thyge Jesper de T. (1738—1822) til Stamhuset Mattrup blev adlede 1776; sidstnævnte var Fader til Cathrine Marie de T. (1774—1803), der ægtede Stiftamtmand, Gehejmekonferensraad Baron Frederik Julius Christian Guldencrone (1765—1824, s. d.), til Helene de T. (1776—1839) — hvis Søn i andet Ægteskab med Generalkrigskommissær Carl Frederik Becker (1784—1858) til Tirs-

bæk var Forfatteren Tyge Alexander Becker (1812—69, s. d.) — og til nedenn. Stiftamtmand Niels Emanuel de T. (1772—1860) til Stamhuset Mattrup, der var Fader til ligeledes nedenn. Politiker, Kammerherre Thyge Georg Carl Frederik de T. (1806—1905), med hvem Slægten uddøde; hans Adoptivdatter Charlotte Marie Trap (1856—1934) adledes 1876 med Navnet Trap de T.

Y. Ammitzbøll: Meddelelser om Familien Ammitzbøll, 1902, S. 33—46, 57, 64-

Albert Fabritius.

de Thygeson, Niels Emanuel, 1772—1860, Stiftamtmand. F. 19. April 1772 paa Mattrup, d. 16. Maj 1860 i Kilchberg ved Zurich, begr. sst. Forældre: Justitsraad Thyge de T. (s. d.) og Hustru. Gift 5. Juli 1805 i Kristiania med Lovisa Pløen, f. 4. Okt. 1785 i Kristiania, d. 3. Nov. 1880 i Kbh. (Matth.), D. af Købmand Jørgen P. (1743—1817) og Annichen Fuglberg.

de T. blev Student 1792, og efter at have taget juridisk Eksamen 1797 udnævntes han 1799 til Vicelandsdommer paa Sjælland og Møen. Fra denne Stilling drog han 1802 til Norge som Amtmand over Hedemarkens Amt, og hele hans Manddomsgerning blev øvet i Norge. 1804—09 var han Stiftamtmand i Kristianssand, og 1813—14 beklædte han det vigtige Embede som Stiftamtmand over Akershus Stift. I disse forskellige Stillinger lagde han under vanskelige Forhold stor Nidkærhed for Dagen, og han kom i det bedste Forhold til den norske Befolkning. Under Krigen med England 1807—14 blev hans Hovedopgave at sørge for de livsvigtige Korntilførsler fra Jylland, og han foretog selv flere Gange den farefulde Rejse over Kattegat for at opkøbe Korn og planlægge Afsendelserne. Da han i Aaret 1813 kom til Kristiania, blev han straks det naturlige Midtpunkt i Selskabslivet i Norges Hovedstad, og gennem sit Ægteskab underbyggede han denne Stilling. Ogsaa politisk kom han til at spille en vis Rolle. Han stod den nye Statholder Prins Christian Frederik meget nær, og i de kritiske Dage omkring Kieltraktatens Afslutning udfoldede han en livlig politisk Virksomhed. Sammen med Biskop Bech og Carsten Anker agiterede han stærkt for, at Statholderen skulde overtage den norske Kongekrone, idet han gjorde gældende, at Frederik VI kun kunde frasige sig den norske Trone for sig selv og ikke for sin Slægt. Kongeloven og Suverænitetsakten var fortsat gældende for Norge, og Prinsen var lovlig Tronarving. Medens Prins Christian Frederik rejste til Trondhjem, overtog de T. Regeringsforretningerne i Kristiania, og i Febr. 1814 mødtes han paa ny med Prinsen paa Ejdsvold. Han deltog dog ikke i det kendte Notabelmøde paa Ejds-

vold 16. Febr., hvor hans Opfattelse blev underkendt, idet det lykkedes de tilstedeværende norske Notabler at overtale Prinsen til at modtage den norske Krone af Folkets Haand og at indkalde en grundlovgivende Rigsforsamling senere paa Aaret. Norges Selvstændighedserklæring modnede hans Planer om at forlade Norge, og efter at have afslaaet et Tilbud om at drage som overordentligt Sendebud til Frederik VI. for at underrette ham om Sagernes Udvikling, forlod de T. Norge for at hellige sig sine Interesser som dansk Storgodsejer.

Af en Farbroder havde han 1812 erhvervet Godset Bygholm ved Horsens, og da Faderen var død, overtog han ligeledes Mattrup med underliggende Gods, saaledes at den samlede Ejendom beløb sig til mere end 2 000 Tdr. Hartkorn. Men de T. var ikke heldig som Godsejer. De vanskelige Tider i 1820'erne tvang ham til at optage Laan i Ejendommene, og da Kreditorerne følte, at de ikke havde Sikkerhed i Pantet, gennemtvang de en Auktion 1829. de T.s eneste Søn og Arving købte det egentlige Stamgods Mattrup, medens de øvrige Ejendomme kom paa fremmede Hænder. Efter denne økonomiske Fallit drog de T. tilbage til Norge og bosatte sig paa Gaarden Skøjen i Østre Åker, som han havde arvet efter Svigerfaderen. Han boede her i flere Aar, men i Længden kunde han ikke holde sig i Ro, og efter 1841 at have solgt Gaarden drog han udenlands og levede sine sidste Aar i forskellige europæiske Hovedstæder. — K. 1809. DM. 1912.

T. A. Becker: Orion. Historisk Qyartalskrift, II, 1851, S. 48 ff. Yngvar Nielsen: Norges Historie 1815—82, 1882. J. E. Sars: Norges historie, VI, 1913, S. 20 ff. Sverre Steen: Det norske folks liv og historie gjennem tiderne, VII, 1933 (se Registeret). Jakob Friis: Stiftamtmenn i Kristiansand før 1814, 1941, S. 121—32. J. Worm-Muller i Christiania sparebank gjennem hundrede aar 1822—1922, 1922.

Harald Jørgensen.

de Thygeson, Thyge Jesper, 1738—1822, Godsejer. F. 6. Nov. 1738 paa Mattrup, d. 14. April 1822 sst., begr. i Klovborg K. Forældre: Godsejer, senere Kancelliraad Niels Thygesen (1700—1752) og Helle Ammitzbøll (1713—55). Gift 15. Maj 1771 paa Frbg. med Sophie Charlotte de Cederfeld, f. 19. Dec. 1747 paa Erholm, d. 25. Juli 1797 paa Mattrup, D. af Amtmand Bartholomæus de C. (s. d.) og Hustru.

de T. blev oprindelig uddannet som Handelsmand, idet han kom paa Farbroderen Emanuel Thygesens Kontor og 1756 overtog dennes Forretning sammen med N. Ryberg under Firmanavnet Ryberg og Thygesen jun. Kun nogle faa Aar virkede han som selvstæn-

dig Handelsmand, idet han trak sig ud af Forretningen med en betydelig Kapital, og fra da af optog Virksomheden som Godsejer ham helt. 1764 arvede han Hovedgaarden Mattrup, og i de følgende Aar var han stærkt optaget af at arrondere og udvide denne Ejendom. Samtiden betragtede ham som en meget dygtig Landmand, og det offentlige drog ligeledes Nytte af hans praktiske Kundskaber. 1764 var han blevet Auskultant i Kammerkollegiet, og 1768—71 virkede han desuden som Tilforordnet i Kammerkollegiet, i hvilken Stilling han navnlig var beskæftiget med Rytter-godsets Bortsalg paa Møen. Senere ledede han Bortsalget af Rytter-godset i Skanderborg Amt, og ved denne Lejlighed erhvervede han selv Hovedgaardene Væbnersholm og Vilholt. Under Forhandlingerne om Landboreformerne stillede han sig afgjort paa Modstandernes Side, selv om han var en baade human og mild Godsherre over for Bønderne. 1776 optoges han i Adelstanden under Navnet de T., og hans Ejendomme blev gjort til et Stamhus. Aaret før sin Død overdrog han dette til sin eneste Søn Niels Emanuel de T. (s. d). —Justitsraad 1767.

T. A. Becker: Orion. Historisk Qyartalskrift, II, 1851, S. 45—49. Y. Ammitzbøll; Meddelelser om Familien Ammitzbøll og Descendenter, 1902, S. 40.

Harald Jørgensen (C. E. A. Schøller).

de Thygeson, Thyge Georg Carl Frederik, 1806—1905, Klitinspektør, Politiker. F. 7. April 1806 i Kristianssand, d. 31. Marts 1905 paa Damgaard ved Fredericia, begr. i Fredericia. Forældre: Stiftamtmand Niels de T. (s. d.) og Hustru. Gift 29. Aug. 1838 i Kbh. (Helligg.) med Regine Catharine Vilhelmine Feddersen, f. 29. Marts 1817 i Kbh. (Slotsk.), d. 5. Dec. 1875 paa Damgaard, D. af Kammerassessor, senere Kabinetssekretær Josias F. (1787—1841) og Viveke Birgitte Krey (1794—1867).

de T., der oprindelig var bestemt for Studeringerne, blev Student 1826 og n. A. cand. phil. ved den akademiske Læreanstalt i Sorø. Blandt hans Skolekammerater var Carl Bagger, hvis Halvor Thyesen i »Min Broders Levned« har Træk til fælles med de T. Imidlertid afbrød de T. det akademiske Studium for at hellige sig Jagt og Skovbrug. 1829 arvede han efter Faderen Mattrup og Vaabenholm Godser i Skanderborg Amt. 1851 afhændede han atter disse Godser med Størstedelen af deres Tilliggende og købte derefter Damgaard og Hennebjerg ved Fredericia, som han sammen med Ring Skov og et lille Pengefideikommis ejede til sin Død. Skønt han ikke var Landmand af Uddannelse, kastede han sig med stor Iver over Godsernes Drift, og det lykkedes

ham at forbedre dem betydeligt. I Treaarskrigen deltog han som frivillig. Uden at han havde meldt sig som Ansøger, overdrog Ministeriet ham 1861 det overordnede Tilsyn med Træplantningen i Klitterne, og ved Klitvæsenets Omordning 1867 blev han udnævnt til Klitinspektør. Her faldt hans egentlige Livsgerning. Med sjælden Indsigt og aldrig trættet Foretagsomhed ledede han Arbejdet for Klitternes Tilplantning og Sandflugtens Dæmpning. Under hans Ledelse indtoges til Beplantning, især med Bjergfyr, henved fire Kvadratmil af de jyske Klitter, og endnu i sin høje Alder var han ivrigt optaget af at udkaste nye Planer og anvise nye Arbejdsmetoder. 1864 indvalgtes han i Rigsraadets Landsting, der imidlertid opløstes efter Grundlovsrevisionen 1866. 1868 udnævntes han til kongevalgt Medlem af Landstinget — et Mandat, han bevarede til sin Død. Han deltog i Tingets saglige Arbejde vedrørende Landbrug, Klitbeplantning o. 1., talte i øvrigt yderst sjældent og søgte i det hele ikke nogen fremtrædende Stilling. Politisk fulgte han Estrup. Særlig var hans Navn fremme i Offentligheden, da han 1903 som 97-aarig Mand trods sin skrøbelige Helbredstilstand indfandt sig i Landstinget for at deltage i Afstemningen om de vestindiske Øers Salg. Hans Stemme gjorde Udslaget, saa Salgsforslaget faldt. — Hofjægermester 1846. Kammerherre 1869. — R. 1851. DM. 1861. K.[a] 1871. K.[1] 1878. — Mindesten i Klitplantagen ved Skagen 1906 og efter Tegning af H. Slott-Møller paa Blaabjerg 1907.

H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 492 f. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag, 1901—03, S. 662 ff. A. Oppermann: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886, 1889. Paul Hennings: Fortegnelse over de fra Sorø Akademis lærde Skole dimitterede Studenter, 1901, S. 9. Soraner-Bladet, IV, 1919—20, S. 13 f. Berl. Tid., Nationaltidende og Politiken 1. April 1905. Ludv. Schrøder i Hedeselskabets Tidsskrift, XXV, s. A. Kolding Folkeblad 7. Sept. 1934.

P. Mavnstrup.

Thylstrup, Georg Christian Peter, 1884—1930, Sølvsmed, Keramiker, Billedhugger. F. 31. Juli 1884 i Roskilde, d. 21. Febr. 1930 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Typograf Carl Bunke T. (1851—92) og Karna Carlsen (1857—1931). Gift 22. Dec. 1909 i Kbh. (Johs.) med Gunild Andrea Hertha Nehm, f. 16. Marts 1889 paa Frbg., D. af Assistent August Bernhard N. (1860—1907) og Charlotte Mathilde Nikoline Boisen (f. 1863).

T. voksede op i Roskilde og kom efter Konfirmationen i Guldsmedelære i fire Aar. 1902 rejste han til Kbh. og arbejdede her et Par Aar i Mogens Ballins Værksted og dernæst en Tid hos Georg

Jensen. 1907 begyndte han selv at udstille paa Charlottenborg (Smykker med indlagte Stene) og udstillede siden her 1908, 1910, 1915 og 1927. Paa De 13's Udstilling var han repræsenteret 1909 og 1910, paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1909, 1912, 1914—15, 1927—28 og 1930 (Mindeudstilling) samt paa Forening for Kunsthaandværks Udstilling 1919. I Udlandet udstillede han bl. a. i Kunstgewerbemuseum i Berlin 1910, i Stockholm 1917 (Bronzearbejder sammen med Utzon Frank) og 1928, i Paris 1925 og i Barcelona 1929.

Som Kunsthaandværker fik T. den bedst mulige Start i Ballins og Georg Jensens Værksteder, og efterhaanden befriede han sig i nogen Grad fra det lidt tunge »Skønvirke«-Præg, der karakteriserede disse Værksteders Ornamentik, og arbejdede videre med stor Selvstændighed i en egen lettere og friere Stil. 1911 fik han Ansættelse paa Den kgl. Porcelainsfabrik, hvor han skulde udføre Metalmonteringer til Fabrikkens nye Stentøjsproduktion i Samarbejde med Keramikeren P. Nordstrøm. Hans fine Kobber- eller Bronzelaag og -sokler med Traadpaalægninger og forskellige Slags Patinering og Forgyldning, som havde deres Forbilleder inden for kinesisk Kunst, viste ham som en yderst raffineret Metalarbejder med en forfinet Sans for Proportioner og dekorative Detailler, og navnlig i Udlandet skaffede denne Side af hans Virksomhed ham stor Anerkendelse. — I Aarene omkring den første Verdenskrig, hvor Statuettekunsten havde saa rig en Blomstring, ydede T. ogsaa paa dette Omraade en betydningsfuld Indsats. Hans smaa Bronzer, ofte groteske som f. Eks. »Amme«, »Etatsraadinden« og »Koloratursangerinde« (udstillet 1915) er ejendommelige ved deres paradoksale Formsprog. De er, som saa mange af hans Figurer, ikke opbygget skulpturelt, men skabt under en øjeblikkelig Inspiration som i en Leg med Stoffet. De fine dekorative Ciseleringer, der er lagt uden paa Formen, viser Haandværkerens Glæde ved Detaillen, og hans Stræben efter en Forfinelse af Bronzeteknikken gav sig til Kende i tekniske Raffinementer som Lueforgyldning og forskellig farvede Patineringer. Et fint malerisk Spil ses f. Eks. i Kunstindustrimuseets lille Figur »Nøgen Pige« (1916), som i Formen viser Tilknytning til Utzon Frank. I denne Periode har der i det hele taget utvivlsomt fundet en indbyrdes Paavirkning Sted mellem disse to Kunstnere.

For en Mand med T.s udprægede Materialesans faldt det naturligt, naar han daglig færdedes paa en Porcelænsfabrik, ogsaa at forsøge sig med Keramikken. Han blev snart fortrolig med det

nye Stof og fik Lejlighed til at udfolde sine Evner ogsaa paa dette Felt. Han forstod, at Keramik var noget, der ikke blot skulde nydes gennem Øjet, men at det baade i Stof og Form skulde føles behageligt i Haanden. Hans værdifuldeste Arbejder er nogle smaa Figurer i graat Porcelæn dekoreret med Blomsterranker i Blaamaling efter Fabrikkens gamle Musselmønster, hvis dristige Dekoration leder Tanken hen paa gamle Delfter Fajancer, medens deres yndefulde Form bringer kinesiske Porcelænsstatuetter i Erindring. Disse Smaafigurer (f. Eks. »Pige med Hind«, »Munk og Pige«, »To Munke« o.s.v. fra omkr. 1913—14) er ikke, som saa ofte, Skulptur sat om i et keramisk Materiale. De er følt og tænkt som Keramik, som Porcelæn, og indtager i Kraft af deres udsøgte keramiske Kvalitet en fornem Plads inden for dansk Keramikkunst. Paa Fabrikken har T. desuden arbejdet med Chamotte-Stentøj (f. Eks. den store uglaserede Krukke med Figurmaleri i Det Rohsska Konstslojdmuseet i Goteborg) og gjorde de første kunstneriske Forsøg med Fabrikkens nye Celadon-Porcelæn (Prøvearbejder i Kunstindustrimuseet).

I Længden havde T. dog svært ved at klare sig paa Fabrikken. Han kunde daarligt indordne sig og arbejde med den Støthed, en saadan Virksomhed kræver, og til Slut bragte hans uregelmæssige Livsvaner ham paa Kant med Direktionen, og han forlod Fabrikken. En Tid arbejdede han for Grann & Laglye og udførte for dette Firma nogle af sine bedste Sølvarbejder, der kom frem ved Parisudstillingen 1925. Det var Daaser, Bægre og Opsatser dekoreret med paaloddede Figurer, der var savet ud i Plade og forgyldt eller oksyderet. 1924 knyttedes han til P. Ipsens Enke, som netop i de Aar var ved at oparbejde en mere lødig Produktion, og for denne Virksomhed fik T. den største Betydning. Han skabte en lang Række populære Modeller, som egnede sig for Reproduktion. De blev udført i Ler dels med den nye saakaldte »Jade«-glasur, dels uglaserede i poleret Ler med stedvis Glasur i stærke Farver. Foruden en Del Askebægre og Skaale med malet Dekoration var der en Mængde Figurer, overvejende humoristisk opfattede som f. Eks. »Skiftedag«, »Konen med Æggene«, »Kone med Fisk« o.s.v. eller de mere groteske, f. Eks. »Havfrue«, »Leda med Svanen«, »Havhest« o. s. v. — Foruden i Kunstindustrimuseet er T. repræsenteret i en Række Museer i Udlandet, bl. a. i Stockholm og Helsingfors, i British Museum, Kaiser Friedrich Museet i Berlin, Metropolitan Museet i New York og i Porcelænsfabrikken i Sévres. — Blyantstegning af Utzon-Frank 1916 (Fr.borg). Tegning af Carl Jensen 1911 og Jais Nielsen 1910.

Emil Hannover i Det danske Kunstindustrimuseums Virksomhed, 1914, S. 8; 1917, S. 57; 1918, S. 41; 1919, S. 66. Ivan Munk Olsen i Skønvirke, XII, 1926, S. i59f. Samme i Nyt Tidsskr. for Kunstindustri, I, 1928, S. 32—37. Sst., II, 1929, S. 158 f. Arnold Krog sst., III, 1930, S. 33—36. Sigurd Schultz i Kunstnernes Efteraarsudstillings Katalog, 1930, S. 20 f. *j,r t n J r*

Thyra Amalie Caroline Charlotte Anna, 1853—1933, Prinsesse af Danmark, Hertuginde af Cumberland. F. 29. Sept. 1853 i Kbh. (Slotsk.), d. 26. Febr. 1933 i Gmunden, begr. sst. Forældre: Senere Kong Christian IX. af Danmark (s. d.) og Dronning Louise (s. d.). Gift 21. Dec. 1878 i Kbh. (Slotsk.) med Hertug Ernst August Wilhelm Adolph Georg Friedrich af Cumberland, Hertug til Braunschweig og Liineburg, f. 21. Sept. 1845 i Hannover, d. 14. Nov. 1923 i Gmunden, Søn af Kong Georg V. af Hannover (1819—78) og Maria af Sachsen-Altenburg (1818—1907).

I Sept. 1878 blev T. i Frankfurt a. M. forlovet med den hannoveranske Tronprætendent, som i flere Aar havde bejlet til hende. 19. Nov. blev Forlovelsen deklareret, og i Dec. fandt Formælingen Sted i Overværelse bl. a. af en russisk Storfyrste, mens saavel den tyske Gesandt som hans Legationssekretær var kaldt bort fra Kbh. Forskellige Begivenheder i Forbindelse med Brylluppet, bl. a. Tildeling af høje danske Ordensdekorationer til nogle hannoveranske Gæster, blev fra tysk Side opfattet som preussiskfjendtlige Demonstrationer og gav Anledning til officiøse tyske Presseangreb paa Danmark og det danske Kongehus. Da en 11. Okt. 1878 dateret preussisk-østrigsk Traktat om Ophævelse af Pragfredens Art. 5 i Febr. 1879 blev offentliggjort, opfattedes denne Akt almindeligt som fremkaldt af Forbindelsen mellem en dansk Prinsesse og en af Preussens erklærede Fjender, og der herskede i Danmark en Tid en udbredt Misstemning mod Christian IX., som havde givet sit Samtykke til den for Landet formentlig skæbnesvangre Forlovelse uden paa Forhaand at have raadført sig med Regeringen. Først da de østrigske udenrigsministerielle Arkiver efter 1918 blev tilgængelige, opklaredes det, at Traktaten i Virkeligheden var afsluttet i April 1878, før T.s Forlovelse og altsaa uden Sammenhæng med denne. Derimod var Traktatens Offentliggørelse ikke helt uden Forbindelse med Brylluppet.

T. tog med sin Mand Ophold i Gmunden i Østrig. Hertugen fastholdt sit Arvekrav paa Hannover, fra 1884 tillige paa Braunschweig, og at Preussen 1892 ved engelsk Mægling ophævede Beslaglæggelsen af det hannoveranske Kongehus' meget betydelige Privatformue, det saakaldte Welferfond, bragte ingen Afspænding

i det personlige Modsætningsforhold mellem Hohenzollerne og Hertugen, hvis Indstilling, saa vidt det kan ses, ganske deltes af T. En delvis Forsoning kom i Stand, da Parrets Søn Ernst August 1913 blev forlovet med Kejser Vilhelms Datter og efter Brylluppet s. A. anerkendt som Hertug af Braunschweig; men Hertugen af Cumberland opretholdt til sin Død Protesten mod Hannovers Indlemmelse i Preussen. Af T.s andre Børn blev en Datter gift med den danske Dronning Alexandrines Broder, Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin, en anden med den senere tyske Rigskansler Prins Max af Baden.

T. bevarede Livet igennem en intim Tilknytning til sit Barndomshjem og brevvekslede livligt med sine Søstre Kejserinde Dagmar af Rusland og Dronning Alexandra af England, men lige saa lidt som disse synes hun at have søgt at udnytte sine Familieforbindelser til at øve Indflydelse paa europæisk Storpolitik.

Maleri af E. Jerichau Baumann 1856 og Aug. Schiøtt 1857 (Rosenborg). Tegning af sidstnævnte 1863 med Prinsesse Dagmar og Prins Valdemar. Portrætteret paa L. Tuxens Maleri: Kongefamilien i Havesalen paa Fredensborg 1883 (Christiansborg), paa Paul Fischers Maleri 1907: Den nordiske Stortingsdeputation paa Amalienborg (Fr.borg), paa Litografiet »Den 26. Maj 1867«, paa Tegning af Knud Gamborg: Alexander III.s Modtagelse (Fr.borg), Paul Fischers Grisaillemaleri: Dronning Louises Bisættelse (Fr.borg) og paa L. Tuxens Maleri 1893: Besøget paa Ny Carlsberg Glyptotek (Glyptoteket). Staalstik fra Weger i Leipzig efter Fotografi. Litografi fra Em. Bærentzen & Co. Træsnit af W. Obermann etter Tegning af Otto Bache. Sølvmedaille af F. X. Pawlik 1903.

Aage Friis i Tilskueren, XXXVIII, 1921, I, S. 106—18. Samme i Festskrift til Kr. Erslev, 1927, S. 569—630. Samme: Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—1879, IV, 1938. Samme i Politiken 6. Sept. s. A. W. Platzhoff m. fl.: Bismarck und die nordschleswigsche Frage 1864—1879, 1925. Fritz Håhnsen: Ursprung und Geschichte des Artikels V des Prager Friedens, 1929.

Povl Bagge.

Thyra Louise Caroline Amalie Augusta Elisabeth, f. 1880, Prinsesse. F. 14. Marts 1880 paa Amalienborg (Slotsk.). Forældre: Kronprins, senere Kong Frederik (VIII.) (s. d.) og Louise af Sverige-Norge (s. d.). Ugift.

Protektrice for Dansk Kunstflidsforening, Kronprinsesse Louises Asyl og Foreningen Mødres og Børns Bespisning. *povi Engelstojt.*

Portrætteret paa Aug. Jerndorffs Maleri 1892: Bernstorff set fra Haven (Skitse dertil 1891), paa Paul Fischers Maleri 1907:

Den norske Stortingsdeputation paa Amalienborg (Fr.borg) og paa L. Tuxens Malerier: Kongefamilien i Havesalen paa Fredensborg 1883 (Christiansborg) og: Prins Carls Bryllup 1896.

0. Andrup.

Thyre, se Tyre.

Thyregod, Christen Andersen, 1822—98, Forfatter. F. 12. Nov. 1822 i Thyregod ved Vejle, d. 31. Juli 1898 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Husmand, Snedker Anders Nielsen (Katborg) (1774—1836) og Ane Pedersdatter (ca. 1780—tidligst 1854). Ved Daaben Andersen, Christen; antog som ung Navnet T. Gift 4. Juni 1852 i Sunds med Ane Marie Sørensen, f. 7. Jan. 1834 i Sunds, d. 17. Aug. 1907 paa Frbg., D. af Gaardejer Søren Christensen (Tvermose) (1800—62) og Bodil Jensdatter (1808—tidligst 62).

T. voksede op i et Hjem, hvor Fattigdom og Sygdom havde til Huse; Faderen, som havde været Soldat Størstedelen af Tiden fra 1799 til 1814, vendte tilbage med et ødelagt Helbred og var i sine sidste Leveaar oven i Købet blind; derfor fik T., som var den yngste af syv Søskende, allerede i Otteaarsalderen Plads paa en afsides Gaard; mens han laa ude paa Heden med Faarene, drømte han om de stolte Minder, der knyttede sig til Gorms og Tyres Egn, og læste Saxo og Snorre i Grundtvigs Fordanskning; tidligt begyndte han ogsaa selv at digte og skrev Vers og Viser, endnu længe før han havde læst noget egentligt Digterværk. 1845 n^ nan sit første Digt offentliggjort i »Vejle Amts Avis«, det aftryktes af forskellige Provinsblade og gik derefter over i »Berlingske Tidende«, hvis Redaktør M. L. Nathanson tog sig af den unge Bondekarl, der i Mellemtiden var kommet til Kbh. som Soldat; samtidig anbefalede H. N. Clausen ham til Jonas Collin, og til sidst modtoges han i Audiens af Christian VIII., der lovede at bekoste hans Uddannelse paa Jelling Seminarium. Under Opholdet her udbrød Treaarskrigen, og i Spidsen for ti andre Seminarister, deriblandt Christen Kold, meldte T. sig som frivillig, men paa Grund af sin svagelige Konstitution maatte han hurtigt opgive Soldaterlivet og vende tilbage til Seminariet; efter 1849 at have taget sin Lærereksamen valgte han et daarligt aflagt Embede paa Heden et Par Mil fra Herning, til Trods for at der havde været tilbudt ham flere langt mere fordelagtige Stillinger; han ønskede nemlig at komme i den nærmest mulige Berøring med Heden og dens Befolkning. Efter halvtredie Aars Forløb tvang det skrøbelige Helbred ham til at opgive dette Embede, som var usædvanlig anstrengende,

fordi der var halvanden Mil mellem de to Skoler, hvor der skulde undervises, og 1852 forflyttedes han til Ans mellem Viborg og Silkeborg, hvor han virkede, indtil han 1881 søgte sin Afsked og tog fast Ophold i Kbh. Med Iver og Nidkærhed gik T. op i Lærergerningen og Arbejdet for sine Kaldsfæller; han var bl. a. Medstifter af Danmarks Lærerforening 1874 og Ophavsmand til de to Smaaskrifter »Bidrag til Belysning af Landsbylærernes Vilkaar« (1875) og »Om Almueskolens Fremtid« (1877), der udgaves anonymt af den nævnte Forenings Bestyrelse. I denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes »En Vise om Danmarks Konger« (1863), en versificeret Fremstilling af danske Kongers Liv fra Gorm den Gamle til Frederik VIL, der er tænkt som et mnemoteknisk Hjælpemiddel til Fastholdelse af Kongerækken.

T. var omkring de fyrre, da han debuterede som skønlitterær Forfatter. I Aarenes Løb skrev han godt og vel tre Hundrede Fortællinger, hvoraf mange fremkom i Blade og Tidsskrifter, bl. a. »Jyllandsposten«, »Aftenlæsning«, »Nordisk Skoletidende«, »Dansk Landbotidende« og N. C. Roms »Husvennen«, inden de gik over i Bogform. Begyndelsen blev gjort med »Historier og Sagn« (1862—63), og derefter fulgte i hurtigt Tempo otte Bind Landsbyhistorier »Blandt Bønder« (1870—71), to Bind Fortællinger »Fra Herregaard og Landsby« (1874—75), en Række »Skildringer af det virkelige Liv« (1875), to Bind Fortællinger »Fra afsides Egne« (1877) og et Bind »Illustrerede Fortællinger« (1879). Mens Størsteparten af disse Fortællinger er Nutidsskildringer, henter Forfatteren Stoffet til mange af sine senere Bøger fra Fortiden. »Vildtvoxende Skikkelser« (1882), »Mosgroede Minder« (I—II, 1883—84), »Gamle Dage« (1891), »Medens Tiderne skifte« (1892) og »To Fortællinger« (1893) er hovedsagelig Skildringer fra Jyllands Fortid, der skiftevis er baseret paa mundtlige Overleveringer og Ting- og Dagbøger.

Saa at sige alle T.s Fortællinger skildrer den jyske Bondebefolknings slidsomme Tilværelse paa Baggrund af den storladne Natur; det bestandig tilbagevendende Motiv, der ofte kan virke lovlig stereotypt, er Konflikten mellem Penge og Kærlighed: den rige Gaardmandssøn, der ikke maa faa den fattige Husmandsdatter. Læser man Fortællingerne i den Rækkefølge, hvori de oprindelig fremkom, ser man, at de giver et stadig rigere nuanceret Billede af Virkeligheden. T., hvem det i sin Tid stødte, at Goldschmidt gjorde den kvindelige Hovedperson i »Den Vægelsindede paa Graahede« for interessant, har med Held opfyldt det Løfte, som han ved Læsningen af denne Fortælling gav sig selv: aldrig at

gøre sine Personer interessantere, end de er i Virkeligheden. Derfor er han ogsaa saa ægte og tilforladelig i saadanne Skildringer af det virkelige Liv som »Rasmus og Ingeborg« og »Maren Avlskarl«, der bygger paa faktiske Kendsgerninger. Ikke des mindre naar T. højest i et Par Fortællinger, hvor han fabulerer frit, nemlig i den lille Dialekthistorie »Inger«, hvis trohjertede Tonefald kan minde om »E Bindstouw«, og i »Pottepigen fra Ølgod« med de ikke mindre tydelige Mindelser om »Hosekræmmeren«. I det hele taget er Blicher vel Forudsætningen for Forfatterskabet. T. er næsten lige saa fortrolig med Bondebefolkningens Tænke- og Følemaade som den jyske Almues klassiske Skildrer; til Gengæld kan han langtfra maale sig med Blicher i kunstnerisk Henseende, men har en moraliserende Tendens, der ofte sprænger Fortællingens Rammer. Han har selv angivet Maalet for sin digteriske Stræben i nogle selvbiografiske Optegnelser fra 1877, hvori han understreger, at det har været ham om at gøre at bidrage til at udslette Kløften mellem Samfundsklasserne og danne en Overgangsbro mellem Almuens Tankegang og den skønne Litteratur; den Digtning, han har foresat sig at skabe, skal virke forædlende i kristelig dansk og sund Retning og stille baade det gode og det slette i sit rette Lys. Aakjær har med Rette tildelt T. en Plads midt imellem Blicher og »den rødmossede Flok af føre Skrivekarle« — *o:* Hjemstavnsdigterne — »som nu tumler sig hjemmevant paa Bondens Toft«. I den litteraturhistoriske Sammenhæng er han Banebryderen for den saakaldte Skolelærerlitteratur, der tæller Navne som Mads Hansen, Anton Nielsen og Knud Skytte. T. lærte den jyske Almue at læse, og gennem sine bedste Fortællinger aabnede han Udsigten til Distrikter i Digtningens Verden, som tidligere havde været lukket Land for de brede Lag. — Udvalgte Fortællinger, I—II, ved Oskar Thyregod, 1898. Fortællinger i Udvalg ved S. Tvermose Thyregod, 1906. Bedste Fortællinger, I—IV, ved S. Tvermose Thyregod, 1913—14. — R. 1892. — Buste af Nic. Schmidt 1900. Granitsten med Portrætmedaillon af C. Grossmann ved Thyregod Kgd. 1901. Litografi fra F. E. Bording 1868. Træsnit 1873, 1874, 1882 og 1883.

Selvbiografier i 111. Folkeblad 20. Juli 1873, Husvennen 3. Juni 1877 og Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 15. Nov. 1892. Jeppe Aakjær: Muld og Mænd, 1932, S. 107 ff. Axel Garde i Thyregods Fortællinger i Udvalg, 1906, S. I—XVI. Evald Tang Kristensen i Vejle Amts Aarbøger, 1918, S. 1—8; 1919, S. 24—49; 1920, S. 27—44. Marius Kristensen i Ejnar Skovrup: Hovedtræk af nordisk Digtning i Nytiden, I, 1920, S. 296 f. Zakarias Nielsen: Minder, II, 1911. Oskar Thyregod i Lærerne og Samfundet, I, 1913, S. 362—76.

Peder Hesselaa.

Thyregod, Otto **Oskar,** f. 1875, Forfatter, Biblioteksmand. F. 3. Maj 1875 i Ans. Forældre: Forfatteren C. A. T. (s. d.) og Hustru. Gift i° med Louise Augusta Nebelong, f. 3. Aug. 1881 i Kbh. (Helligg.), d. 24. Sept. 1927 i Birkerød (gift *2°* 1915 med Fuldmægtig i Kbh.s Magistrat, Billedhugger Jens Ernst Ottosen, f. 1880, gift 1° med Rosa Cecilie Diedrichsen, f. 1881, 3[0] 1928 med Mary Kirstine Frederiksen, f. 1894 (gift i° med Direktør Carl Edvard Gazette, 1881—1923)), D. af Hofmedicus, senere Professor Carl Henrik Horn N. (1844—1904, gift i° 1873 med Petra Caroline Judithe Haslund, 1846—99) og Harriet Kiellerup (1858—1935). Ægteskabet opløst. *2°* med Rosa (Rose) Andrea Harrel, f. 7. Jan. 1888 i Nykøbing S. (gift 1° med Musikkritikeren Hugo Seligmann, s. d.), D. af Restauratør, senere Partikulier Rasmus H. (Navneforandring fra Hansen 1901) (1851—1922) og Karen Hansen (1849—[1]94[1])- Navneforandring fra Hansen 30. Aug. 1901.

T. blev Student 1894 fra Lyceum og tog Magisterkonferens i Litteraturhistorie 1900; de følgende Aar var han Lærer ved forskellige Skoler, til han 1911 efterfulgte P. O. Ryberg Hansen som Bibliotekar ved Industriforeningens Bibliotek. 1913 vakte han Opmærksomhed med Romanen »Præstens Søn«, som skildrede en drikfældig Præsts og hans Omgivelsers Skæbne. Den videreførtes 1918 af »De unge Aar« og 1919 af »Mod Skumring«. Denne Trilogi vidner om energisk og alvorlig Indtrængen i den psykologiske Side af Emnet og om betydelig Fantasi, men Sprogbehandlingen er tung og ubehjælpsom, hvilket ogsaa gælder de senere skønlitterære Bøger fra hans Haand (»Bruden«, 1920, »Den stille Gæst«, s. A., »Smilet«, 1921, »Det grønne Land«, 1926) saavel som hans store og værdifulde Bog om Digteren Bredahl (1918), der hviler paa et grundigt Studium, men er ret ujævn i sin Belysning af Bredahls Personlighed og Digtning. I Samleværket »Lærerne og Samfundet« I gav T. 1913 en nyttig Oversigt over den danske Lærerstands Indsats i Skønlitteraturen. Efterhaanden optoges han mere og mere af sin Biblioteksvirksomhed, og hans Iver for at udvikle sin Institution til en effektiv Oplysningscentral for Industrien bragte ham i Forbindelse med de Kredse af udenlandske Fagfæller, som virker for »Dokumentation«; han blev 1932 Medlem af Conseil de l'Institut international de documentation og var en meget aktiv Vært for den internationale Dokumentationskongres i Kbh. 1935. Bibliotekets Nyttevirkning er ogsaa det ledende Synspunkt i hans ejendommelige bibliotekshistoriske Fremstilling »Die Kulturfunktion der Bibliothek« (1937), der trods sin Ensidighed og sine Fordomme over for

Fortidens videnskabelige Universalbibliotek ikke er uden frugtbare Tanker. 1938 fratraadte T. sin Stilling som Bibliotekar og har siden holdt en Del Radioforedrag. — R. 1936.

Poul Levin i Tilskueren, XXX, 1913, S. 5i7ff. Chr. Engelstoftsst., XXXVII, 1920, I, S. 393f. P. Læssøe Muller i Ugens Tilskuer, IX, 1919, S. 262f. Peder Hesselaa: Vor Tids Digtere, 1926, S. 133—58. Politiken 3. Maj 1935. G. Abb i Zentralbl. f. Bibliothekswesen, LIV, 1937, S. 388—91. *,-. J r\ ur*

Thyregod, Søren **Tvermose,** 1863—1931, Sanglegforsker og Børnebogsforfatter. F. 6. Febr. 1863 i Ans, d. 14. Juli 1931 i Bagsværd, begr. i Kbh. (Vestre). Broder til Oskar T. (s. d.). Gift 1° 15. Maj 1891 i Kbh. (Matth.) med Anna Johanne Frederikke Bonnesen Wolff, f. 15. Juli 1867 i Nyborg, d. 3. Marts 1894 paa Frbg., D. af Bogholder Carl Adolph W. (1828—94) og Camilla Bonnesen (1846—1936). 2° 9. Febr. 1907 i Hellerup med Alexandrajohanne Hansen, f. 18. Marts 1872 i Kbh. (Frbg.), d. 19. Juni 1936 sst., D. af Restauratør paa Den kgl. Skydebane, senere Kammerraad Christian H. (1839—[1]9°8) °§ Johanne Dorthea Poulsdatter (1844—1920).

T. besøgte Ranum og Blaagaards Seminarier, tog Lærereksamen 1882 og uddannedes i Musik hos Krygell og N. W. Gade. Han virkede som Lærer ved Otto Fichs Privatskole og senere ved Charlottegades og Jagtvejens Skoler under Kommunen, tog sin Afsked 1913 og boede siden i Bagsværd, beskæftiget med sit Forfatterskab. Han udnyttede sine digteriske Evner i Pædagogikkens Tjeneste og blev en meget paaskønnet Børnebogsforfatter. Hans udprægede historiske Interesser førte ham til navnlig at behandle Emner fra Danmarks Historie, og han besad en særlig Evne til at gøre de fjerne Tiders Begivenheder og Personligheder levende for Læserne. Blandt hans Bøger kan nævnes »Oldemors Fortælling om Nordens Guder« (1890), »Unge Helte« (1892), »Aslaug« (1894), »Fra Arildstid til vore Dage« (I—III, 1908), »Sagn og Historier om danske Mænd og Kvinder« (I—III, 1920—22), »Krostue og Skolestue« (1923), »Eneboeren fra Drageklippen« (1923), »En tapper Gut« (1926), »Svantevits Offer« (1927). Nogle Aar udgav han sammen med Sophie Breum et Børneblad (»Vor Ven«), som hvert Kvartal bragte en lille Børnebog. Ufuldendt blev en Verdenshistorie, hvor Udviklingen skulde skildres uden Berømmelse af Krig. T. var meget interesseret i Teater og skrev bl. a. en utrykt Tragedie om Knud Lavard. — Paa et enkelt Omraade har T. gjort en videnskabelig Indsats, nemlig ved Indsamling og Studium af de danske Sanglege. Allerede som tolv—tretten Aars Dreng ind-

samlede han Tekster og Melodier. Sammen med Broderen Oskar T. udgav han 1907 Samlingen »Børnenes Leg. Gamle danske Sanglege« indeholdende 87 Lege og 107 Melodier. 20 Aar efter gennemførte han den store Udgave »Danmarks Sanglege« (1931), hvor hele Dansk Folkemindesamlings Materiale er taget med. For første Gang er herved opnaaet en fuldstændig Oversigt over alle danske Sanglegetyper og deres Forhold til Nabolandenes Lege. En Oversigt over de nordiske Sangleges Indhold udarbejdede han til »Nordisk Kultur«, XXIV (udg. efter hans Død i omarbejdet Form 1933). —• T. var kunstinteresseret og tegnede selv meget smukt. Personlig var han et Ordensmenneske, meget beskeden, med stor Naturglæde og Sans for at hjælpe alle til Rette. Hans efterladte folkloristiske Samlinger opbevares i Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek. — Blyantstegning af Louis Moe 1890. Tegning af Peter Linde 1927.

Chr. Winther: Danske Børnebogsforfattere, ny Udg., 1939. Danske Studier, tgo8, S. 61 f. Folkminnen och folktanker, XIX, 1932, S. 85.

H. Griiner-Nielsen.

Thøger (egentlig Theodgar), d. antagelig ca. 1065, Helgen. Begr. i Vestervig.

Vor Viden om Hellig T. skyldes en typisk Helgenlegende, der er bevaret i Codex Arnamagnæanus 1049 4° i to lidt afvigende Former samt brudstykkevis i Breviarer fra Odense, Slesvig, Aarhus, Lund og Roskilde. Rimeligvis har der yderligere eksisteret et Skrift om T.s Mirakler, hvoraf Fragmenter er bevaret paa to Pergamentstumper i Rigsarkivet, og som sammen med det ovennævnte Vita har ligget til Grund for en Række Hymner, der har været Led i Ritualet ved den Gudstjeneste, der holdtes paa T.s Translationsdag 30. Okt. De historiske Efterretninger, som disse Dokumenter indeholder, maa tages med stort Forbehold. T. stammede fra Thiiringen og skal efter Studier i England have virket i Norge som Missionær og som Kapellan hos Hellig Olav. Siden drog han til Thy, hvor han prædikede for Hedningene — en Oplysning, der ikke stemmer med vor Viden om Kristendommens tidlige Sejr i Danmark. Af Ris og Kviste byggede han en Kirke i Vestervig, hvor han virkede til sin Død, der rimeligvis indtraf ca. 1065. Ved hans Grav skal der være sket Mirakler. Egnens Befolkning og lokale Præster dyrkede ham som Helgen, men denne Helgendyrkelse skal have mødt Modstand hos den højere Gejstlighed. To Biskopper blev ifølge Legenden ved Mirakler tvunget til at anerkende T. som Helgen, og 1117 overførtes han til Klosterkirken i Vestervig,

der indviedes til hans Navn. Siden rejstes en Sognekirke paa det Sted, hvor han oprindelig var begravet. Dyrkelsen af Hellig T. vandt en ikke ringe Udbredelse i Jylland, dog stærkest i Thy, hvor hans Navn endnu den Dag i Dag lever i Folkemunde. Som de bevarede Breviarer viser, blev han dog anerkendt i hele den danske Kirke; derimod opnaaede han aldrig den officielle kirkelige Kanonisation, skønt noget saadant siges i Legenden.

H. Olrik: Danske Helgeners Levned, 1893—94, S. 331—38. M. Cl. Gertz: Vitae sanctorum Danorum, 1908—12, S. 3—26. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark, 1909, S. 53 f. „ , ~, ,

Thøgersen, Knud Christian, f. 1851, Husmand, Landbrugsskribent. F. 4. April 1851 i Mollerup, Rødding Sogn i Salling. Forældre: Bolsmand Thøger Knudsen (1819—74) og Maren Christensdatter (1819—51). Gift 29. Okt. 1881 i Aasted, Harre Hrd., med Karoline Pedersen, f. 21. Aug. 1852 i Simested, d. 17. Maj 1942 i Rom ved Lemvig, D. af Gaardmand Peder Larsen og Mette Kirstine Albertsdatter (1821—82).

T.s Hjem var et Udflyttersted med sandede Jorder, indtil Forældrene 1860 overtog en lille Gaard i Grinderslev Sogn. Ti Aar gammel fik han Sommerplads, og fra Fjortenaarsalderen tjente han som Karl. 1871 kom han paa Ranum Seminarium, tog Lærereksamen 1874 og var en Tid Huslærer paa Næsborggaard. Stærkt optaget af Friskoletanken blev han i Vinteren 1874—75 Elev paa Askov Højskole, virkede en Tid som Friskolelærer i Lemvig og derefter som Højskolelærer i Lundby ved Løgstør. Ved Nytaarstid 1882 oprettede han en Folkehøjskole i Dybe ved Lemvig, men den vandt kun ringe Tilslutning, hvad der rimeligvis stod i Sammenhæng med den Ejendommelighed i hans Indstilling, som han selv kalder »det positive i Sindets Dyb og det tilsyneladende negative i ydre Ytringsform«. Saa opgav han Skolearbejdet og slog sig ned som Husmand paa fire Tdr. Land ved Bonnet Station. Her blev han en ivrig Deltager i Egnens politiske og økonomiske Liv, og der stod Gny om hans ildnende, velskrevne Artikler. 1889—97 var han Formand for Ringkøbing Amts Indkøbsforening; Husmændene indvalgte ham i Sogneraadet, som han en Tid var Formand for, og i Styrelsen for Vestjysk Husmandsforening. I fem Aar sluttede han sig, vel nærmest drevet af sin Oppositionslyst, til Det radikale Venstre, sad en Tid i Hovedbestyrelsen og opstilledes ved Folketingsvalget 1909 i Nykøbing M., men forlod snart efter Partiet. Ud fra en dyb Uvillie mod ethvert Samarbejde med Socialdemokratiet vendte han sig med stridbar Bitterhed mod sine tidligere politiske Meningsfæller saavel som mod de jyske Hus-

mænds Førere og trak sig helt ud af Husmandsbevægelsen. Foruden en stor Mængde Artikler, navnlig i Landboblade, har T. skrevet flere Bøger, bl. a. »Ringkøbing Amts Indsats i dansk Landbrugs Udvikling« (1934) og nedennævnte Selvbiografi. Han har især øvet Indflydelse gennem sin æggende Kritik, der var underbygget af Viden og baaret af et dybtliggende Bondeinstinkt.

Knud Thøgersen: Træk af et langt Livs Oplevelser, 1931.

Olaf Andersen.

Thøgersen, Peder, ca. 1532—95, Biskop. F. ca. 1532 i Viborg, d. 3. Jan. 1595 sst., begr. sst. (Domk.). Forældre: Præst ved Sortebrødrek. sst. og Lektor Thøger Jensen (Løvenbalk) (d. 1538) og Anna Pedersdatter (gift *2°* med Sognepræst ved Sortebrødrek. i Viborg, Mag. Morten Hvass, d. 1577 el. 1579). Gift med Margrethejensdatter, d. 23. Dec. 1603 (gift 2^0 1598 med Landstingshører, Borgmester i Viborg Gunde Christensen Grøn, ca. 1537—ca. 1617, gift i° med Mette Nielsdatter), D. af Kannik i Viborg, Mag. Jens Hansen (d. 1558).

Efter en ikke usandsynlig Tradition, som dog nu og da er blevet bestridt, skal P. T. have tilhørt den adelige Slægt Løvenbalk; selv brugte han dog ikke dette Navn. P. T. gik i Skole i Viborg, studerede siden i Kbh. og i Udlandet og blev først Kapellan og derpaa 1558 Sognepræst ved Domkirken i Viborg. Samtidig fik han et Kanonikat sst. 1565 blev han Magister i Kbh. og valgtes 1571 med stor Tilslutning til Biskop i Viborg. Førend han blev bispeviet, blev han efter kgl. Befaling underkastet en Prøve af Universitetets Professorer. Som Biskop synes P. T. at have virket med Dygtighed og Nidkærhed. Af Betydning for hans Styre var det, at han stod vel anskrevet ved Hove og særlig havde en god Støtte i sin gamle Skolekammerat, Kansler Niels Kaas. Vistnok ad denne Vej lykkedes det ham saaledes 1574 at udvirke, at der blev henlagt ikke mindre end 38 Sognes Kongetiender til Viborg Katedralskole til Underhold for 30 Disciple. Herved stiftedes der i Viborg en Institution, der i Lighed med Kommunitetet i Kbh. ikke blot gav sig Udtryk i et dagligt Bordfællesskab mellem Disciple og Lærere, men som ogsaa var af stor Betydning for Disciplenes Uddannelse og hele aandelige Udvikling. Viborg Skole oplevede da ogsaa i de følgende Aar en Blomstringsperiode, hvortil bl. a. bidrog, at P. T. stod i nært Samarbejde med den dygtige Rektor Jacob Holm (s. d.), hans Svigersøn. — P. T. vides ikke at være optraadt som Forfatter. Han efterlod sig en talrig og vidtforgrenet Efterslægt. Hans Hustru var Samlingspunktet for den Tradition, der i Viborg nedfældede sig om Reformationstidens Tildragelser.

Kirkehist. Saml., 2. Rk., II, 1860—62, S. 615, 658 f.; V, 1869—71, S. 350 f., 359 f., 632, 734, 881 f.; VI, 1872—73, S. 77 f.; 3. Rk., IV, 1882—84, S. 506 f., 518 f., 538 f.; 5. Rk., I, 1901—03, S. 761 f. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., VI, 1939, S. 129 ff. Saml. til jydsk Hist. og Topografi, VI, 1876—77, S. 232—37. Diplomatarium Vibergense, udg. af A. Heise, 1879, S. 336, 340. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 40 f. — Om Løvenbalk-Traditionen: A. Køcher: Viborg Søndre Sogns Kirkes Historie, 1929, S. 22 f. Personalhist. Tidsskr., 11. Rk., I, 1940, S. 241 ff.

Bjørn Kornerup.

Thøgersen, Peder, 1577—1634, Præst. F. 6. Aug. 1577 i Randers, d. 15. Juli 1634 sst., begr. sst. (St. Mortens K.). Forældre: Sognepræst Thøger Lassen (1531—1607) og Gertrud Pedersdatter (1547—85). Gift 16. Okt. 1608 i Randers med Anna Poulsdatter, f. 5. April 1584 i Randers, d. 1649, D. af Byfoged i Randers Poul Nielsen (1551—1618) og Kirsten Madsdatter (d. 1626).

P. T. synes at have gaaet i Skole i Viborg og i Hamburg. Senere studerede han i Kbh., derpaa i Leiden (1602) og i Franeker (1604). I Holland udgav han et Par latinske Disputatser og tog formodentlig her Magistergraden. Den ene af Disputatserne »De natura logices« (1603) viser, at han har været levende optaget af et af Tidens store Stridsspørgsmaal: Logikkens principielle Stilling i Videnskabens Verden. 1605 blev P. T. Rektor i Randers (hvortil han allerede synes at være kaldet 1603), og 1607 efterfulgte han sin Fader som Sognepræst ved St. Mortens Kirke sst. samt Provst i Støvring Herred. Som Rektor viste P. T. sig stærkt interesseret i Opførelsen af Skolekomedier. Fra hans Rektortid stammer et omfangsrigt Haandskrift (GI. kgl. Saml., Fol., 794) med Komedietekster, der har været anvendt ved Opførelser i Randers Skole, og med hans Haand er der heri indført mange Randbemærkninger, som er af betydelig Værdi for Forstaaelsen af Tidens Former for Iscenesættelse. Det er ikke usandsynligt, at P. T. er Forfatter af en heri optaget Komedie, den danske Bearbejdelse af et moraliserende Stykke af oprindelig katolsk Støbning »Comoedia de mundo et paupere«, der trods en vis Ensformighed udmærker sig ved ikke faa livfulde og realistiske Scener, især fra Bondelivet. P. T. er i øvrigt kendt som Forfatter af latinske Lejlighedsdigte.

Kirkehist. Saml., 3. Rk., II, 1877—80, S. 747, 757; VI, 1887—89, S. 713—18; 5. Rk., II, 1903—05, S. 554. Personalhist. Tidsskr., II, 1881, S. 109; 9. Rk., V, 1933, S. 56. Program for Randers lærde Skole, 1834, S. 8; 1871, S. 7; 1872, S. 61. V. A. Secher: Meddelelser om Slægten Secher (Siker), 2. Udg., 1939, S. 44 ff. Comoedia de mundo et paupere, udg. af S. Birket Smith, 1888. Hans Brix: Analyser og Problemer, I, 1933, S. 139—65. Torben Krogh: Ældre dansk Teater, 1940, passim.

Bjørn Kornerup.

Thøming, Ferdinand Christian **Friedrich,** 1802—73, Landskabs- og Marinemaler. F. 27. Aug. 1802 i Eckernførde, d. 21. April 1873 i Napoli, begr. sst. Forældre: Rektor Johann Wilhelm T. (1763—1827) og Johanna Cathrina Staack (1772—1858). Gift ca. 1845 med Catharina Clementina Frome, f. ca. 1817 i Napoli, d. 5. Jan. 1892 sst., D. af Bernardo F. og Margherita Theobald.

T. fik sin kunstneriske Uddannelse ved Akademiet i Kbh. og under Landskabsmaler J. P. Møller, og 1823 debuterede han paa Charlottenborgudstillingen med fem Billeder, udførte over Motiver fra Sønderjylland, Lauenburg og Hamburg. 1824 udstillede han foruden et Par holstenske Landskaber, af hvilke et blev købt af Prins Christian Frederik, flere danske samt sit første Søstykke. S. A. rejste han til Italien, og der opholdt han sig med faa og korte Afbrydelser hele Resten af sit Liv, idet han afvekslende levede i Rom og i Napoli og Omegn; i sidstnævnte By var han bosat sine sidste Aar, efter at han havde giftet sig med en Napolitanerinde. Med Danmark vedligeholdt han dog Forbindelsen og udstillede indtil 1853 jævnlig paa Charlottenborg, 1843 saaledes seks Billeder, der alle var købte af Thorvaldsen. Hans Arbejder er gennemgaaende virkningsfulde og populære; navnlig gælder dette hans Søstykker og i ganske særlig Grad de mangfoldige Billeder, han, undertiden ret fabrikmæssig, malede af Capris »blaa Grotte«. En god Prøve paa denne hans Specialitet findes paa Thorvaldsens Museum. T. lagde sig under et Ophold i Mtinchen efter at litografere og udførte med Held flere Blade til den store Suite litografiske Gengivelser af Malerier i Munchens gamle Pinakotek. — Tegning at Const. Hansen 1841 (Dansk Juleaften i Rom) (Thorvaldsens Museum). Tegning af D. C. Blunck.

Sigurd Muller (Henrik Bramsen).*

Tidemand. Den norsk-danske Slægt T. udspringer fra Købmand i Kristiania Christen T. (d. 1708), hvis Søn Købmand sst. Ivar T. (f. 1680) var Fader til Forvalter ved de Kongsberg'ske Magasiner Christen T. (1713—74) og til Biskop i Kristianssand Ole T. (1710—78), hvis Søn Arkivar ved Hof- og Stadsretten, Kancelliraad Christen T. (1732—1809) var Farfader til Krigskancellisekretær, Institutbestyrer Odin T. (1792—1867), hvis Søn var Sognepræst i Skuldelev og Selsø, Provst, Seminarieforstander paa Jonstrup Odin Wolff T. (1822—97). Ovenn. Forvalter Christen T. (1713—74) var Fader til nedenn. Oberst Nicolai T. (1766—1828), til Sognepræst i Utterslev Iver T. (1768—1819) — hvis Søn var Prokurator

Christian Frederik T. (1795—1853) — °S & Toldinspektør i Mandal Peter T. (1754—1805), hvis Sønnesøn var Genremaler, Professor ved Kunstakademiet i Dusseldorf Adolph T. (1814—76).

Oberst Nicolaj Tidemands Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Norge og Danmark 1766-1828, ved C. J. Anker, 1881. ^^ *Fabritius.*

Tidemand, Nicolai (Nicolaj), 1766—1828, Officer. F. 1. Maj 1766 paa Strømsø, d. 12. April 1828 i Drammen, begr. sst. Forældre: Magasinforvalter Christen T. (1713—74, gift i° med Elisabeth Maria Bockman, *2°* 1748 med Susanne Arboe, d. 1757) og Anthoinette Friisenberg (ca. 1734—73). Gift 10. Dec. 1800 i Aarhus med Christiana Charlotta Dorothea Jensen, f. 21. Juli 1777 i Rendsborg, d. 11. Maj 1861 i Frederiksværn, D. af kar. Kaptajn, senere Oberst Ferdinand August J. (1746—1828) og Margaretha Eleonora Sophie Buchwald (1756—88).

T. blev 1782 Musketer paa Avantage ved et norsk Infanteriregiment, s. A. Korporal og Fourer, 1784 kar. Sekondløjtnant, kom 1787 i virkelig Fændriks Nummer og Gage, blev s. A. virkelig Sekondløjtnant, var i Felttoget 1788 Adjudant hos General Hesselberg, forsattes s. A. til Regiment i Kbh. som å la suite, blev n. A. lønnet Sekondløjtnant og kar., 1790 virkelig Premierløjtnant. 1791 forsattes han til Regiment i Aarhus. Han havde flittigt benyttet Opholdet i Kbh. til matematiske og militære Studier, og 1795—1800 arbejdede han som Landmaaler under Vejvæsenet i Jylland og paa Grevskabet Knuthenborg. 1799 havde han faaet Kaptajns Karakter. 1801 beordredes han som Aide-Ingeniør ved Befæstningsanlæg paa Samsø og Kyholm, erhvervede Kronprinsens og Kollegiets Anerkendelse for nidkært og dygtigt Arbejde, blev 1802 Stabs-, 1806 virkelig Kaptajn og s. A. Major. Et Par Gange var han Divisionsadjudant ved Hæren i Holsten, var 1807—10 Kommandant paa Samsø, men forsattes 1811 til Regiment i Kbh., blev Oberstløjtnant og havde 1813 en kort Tid et selvstændigt Kommando i Slesvig. 1815 afskedigedes han, efter Ansøgning, af dansk Tjeneste med Obersts Karakter og ansattes s. A. i Norge som å la suite i Hæren og Adjudant hos Kongen. 1818 indstillede den norske Regering ham forgæves til Brigadekommandør, og n. A. afgik han fra Adjudantstillingen uden senere at komme til aktiv Tjeneste. I sine sidste Leveaar forfattede han en Række Afhandlinger om militære, politiske eller statsøkonomiske Forhold, hvoraf en Del er trykt. 1792 oversatte han et taktisk Værk af General Scharnhorst. — Han var en velbegavet Personlighed med mange Kundskaber og mange Interesser, en meget dygtig og energisk

Soldat, men en vanskelig Karakter. Hans Bedømmelse af Personer og Forhold i Danmark er jævnlig helt ubillig. — Maleri af Benedicte Scheel 1881 (Oslo militære Samfund), formentlig Kopi. Træsnit fra H. C. Olsen og L. B. Hansen s. A.

J. A. Hielm i Forordet til T.s Arbejde: Om de sammensatte Staters Foreningsmaade, 1829 og i (Norsk) Morgenbladet 1829, Nr. 103. Oberst Nicolaj Tidemands Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Norge og Danmark 1766—1828, ved C. J. Anker, 1881. Meddelelser fra Krigsarkiverne, udg. af Generalstaben, I—II, 1883-85; IV-V, 1890-92; VIII-IX, ,900-02. *Rockstroh.*

Tidemand, Peder, d. senest 1571, Præst, Folkeskribent.

P. T. forekommer første Gang 1529, da han under Betegnelsen »Petrus Tymanus de Dacia« fra Roskilde Stift blev immatrikuleret i Wittenberg. Ti Aar senere paabegyndte han sin Forfattervirksomhed ved Udgivelsen af et lille Skrift »Hierusalems iemmerlige oc ynckelige forstøring oc ødeleggelse« (1539), der vandt vid Udbredelse, især efter at det var blevet Skik at trykke det som Tillæg til Salmebogen. P. T. blev Sognepræst i Herstedvester og -øster og nævnes som saadan første Gang 1549, da han fik tillagt Kongetienden af Sengeløse Sogn. Det er dog sandsynligt, at han vedblivende havde fast Bopæl i Kbh. Han synes at have staaet i ret nært Forhold til en Række bekendte Adelspersoner, deriblandt Herluf Trolle. — P. T. hører til de frugtbareste danske Folkeskribenter fra Reformationstiden, og han har i Aarene mellem 1539 og 1564 udsendt en Række, til Dels meget omfangsrige, »Fordanskninger« af Tidens gængse lutherske Forfattere som Philip Melanchton, Johs. Spangenberg, Caspar Huberinus, Veit Dietrich o. fl. Som Oversætter udmærker P. T. sig ved en naturlig, mundret Sprogtone, der gjorde hans Gengivelser af fremmede Forbilleder til yndet Folkelæsning. Ogsaa ved deres ydre Udstyr, den gode Sats, den rige Ornamentering og de mange Træsnit, var hans Skrifter velegnede til at vinde Udbredelse. P. T.s Hovedværk er den store Oversættelse af Luthers Huspostil (1564; 2. Udg. 1577. Ny, noget moderniseret, Udgave ved Skat Rørdam 1868). Det er et fortrinligt Sprogarbejde, og det bevarede til op imod vore Dage en næsten kanonisk Anseelse i vakte Kredse. 1539—41 havde P. T. udgivet Oversættelser af Dele af det gamle Testamente. Det var da kun naturligt, at han blev draget med ind i det Revisionsarbejde, der gik forud for den store Bibeloversættelse af 1550, men det vides ikke i det enkelte, hvor stor en Andel der tilkommer ham i dette. P. T. har ikke leveret større selvstændige Skrifter. De Fortaler, hvormed han har udstyret sine Oversættelser, viser

dog, at han i høj Grad havde Herredømme over sin Pen og forstod at udtrykke Tidens Tanker i et kærnefuldt Sprog. Som Kirkemand og Forfatter tilhører P. T. klart nok samme Type som Peder Palladius, der lagde saa stærk Vægt paa den folkeopdragende Virksomhed. Han er tillige en karakteristisk Talsmand for den Stemning, der ofte kommer til Orde en Menneskealder efter Reformationens Gennemførelse. Han kan vel med Varme tale om »dette klare Evangelii Lys«, men Pessimismen over de ringe etiske Frugter, der lod sig til Syne trods det store Gennembrud, er meget fremtrædende. Ogsaa i sin Betoning af, at Verdens Afslutning stundede til, og i sin Omsorg for at værne den rette Lære virker han som en Mand af andet Slægtled.

Dsk. Mag., 4. Rk., IV, 1878, S. 168. Kirkehist. Saml., II, 1853—56, S. 414; 2. Rk., I, 1857—59, s- '25. 464; 4- Rk., !» 1889—91, S. 445, 451; II, 1891—93, S. 33. Peder Palladius' Danske Skrifter, udg. af Lis Jacobsen, I, 1911—12, S. 297 f-, 321 ff., 342, 364; HI, 1916-.8, S. 323 f- *Bjøm Kmump.*

Tiedje, Johannes, f. 1879, nordslesvigsk Forfatter og tysk Embedsmand. F. 7. Okt. 1879 i Skrydstrup ved Haderslev. Forældre: Sognepræst Detlev Peter Wilhelm Theodor T. (1840—1917) og Wilhelmine Marie Caroline Baxen (1845—99). Gift 1° 31. Okt. 1909 i Hannover med Julie Johanne Hansen, f. 20. Febr. 1888 i Bedsted, D. af Gaardmand Hans Jessen H, (1854—1918) og Hanne Kirstine Petersen (1861—1932). Ægteskabet opløst 1918. 2° 1. Aug. 1919 i Berlin med Eugenie Stephanie Bargiel, f. 7. Febr. 1881 i Bukarest, D. af Købmand Eugen B. (1830—1907) og Henriette Knutzen (1843—1927).

T.s Slægt stammede fra Nordfriesland. Faderen havde været dansk Officer 1864, og som tysk Sognepræst bevarede han Sympati for Danmark og indtog en tilbageholdende Stilling i den nationale Kamp. Sønnen blev Student 1899 fra Haderslev og studerede indtil 1909 med et Par Aars Afbrydelse, hvor han var Huslærer bl. a. for Kejser Vilhelm II.s Søstersønner, Teologi, Filosofi og Nationaløkonomi ved forskellige tyske Universiteter. 1909 havde Professor Ammundsen rejst en Diskussion om den tyske Tvangspolitik i det af Professor Rade i Marburg redigerede Tidsskrift »Die christliche Welt«. Til denne Forhandling skrev T. et Par Artikler, der stod i Bladet Juni—Juli 1909, og som vakte en usædvanlig Opsigt. I disse Artikler, der fremkom anonymt, men som T., da han saa det Røre, de vakte, navngav sig som Forfatter til, brød T. Staven over den tyske Tvangspolitik i Nordslesvig og gav samtidig en i mange Maader rammende og i det hele sympatisk Skildring af den danske

Befolkning i Nordslesvig. Hans Indlæg rejste en Storm af Harme i tyske Kredse i Hertugdømmet, men de fandt ogsaa Tilslutning og gav Anledning til, at Grupper, der hidtil tavst havde misbilliget den af Den tyske Forening ledede Kurs, nu aabent traadte i Opposition til denne gennem Dannelsen af Den nordslesvigske Præsteforening og Foreningen for tysk Fredsarbejde i Nordmarken. Nogen enig Front dannede Oppositionen dog ikke, og T. traadte efterhaanden i Baggrunden; han forlod Landsdelen og blev 1910 Præst for en Unitarmenighed i Konigsberg, hvor han virkede til 1915, da han blev indkaldt til Militærtjeneste. 1918 knyttedes han til Udenrigsministeriet i Berlin som sagkyndig Raadgiver i slesvigske Spørgsmaal. Han stillede efter Afstemningen 10. Febr. 1920 Forslag om en Ændring af 1. Zones Sydgrænse (T.linien), uden at dette dog fik andet end agitatorisk Betydning. Efter Fredslutningen blev han 1922 Ministerialraad i Rigsindenrigsministeriet i Berlin, og i denne Stilling ydede han ved flere Lejligheder det danske Mindretal Syd for Grænsen en god Støtte. 1936 pensioneredes han paa Grund af Sygdom som Følge af Krigsbeskadigelse og har senere været bosat først ved Eutin og senere i Frankfurt am Main. T.s Interesse for dansk Kultur affødte allerede før Krigen 1914 Planer hos ham om at oversætte Grundtvigs Højskoleskrifter; først 1927 kunde Arbejdet afsluttes med de to Bind: N. F. S. Grundtvig: »Schriften zur Volkserziehung und Volkheit. I. Die Volkshochschule. II. Volkheit«. — Ma^{T}eri af Reinhold Koeppel 1929. Tegninger af R. Reimesch 1938.

Nordslesvig. En Forhandling mellem V. Ammundsen, M. Rade og J. Tiedje, igog. Svend Dahl og Axel Linvald: Sønderjylland, II, igig, S. 213—18. H. Rosendal: Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland, II, 2. Opl., ig20, S. 318—31. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, III, ig32, S. 303—07. Aage Dahl: Haderslev Herreds Præstehistorie, ig36, S. is8f. *TT j 1*

Tiemroth, Johan Jeronimus **Christian** Heinrich, 1766—1840, Violinist. F. ca. 1766 i Bohmen eller Sachsen, d. 14. Aug. 1840 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Tidligere Godsejer(?), Musiker Anton T. (f. 1724) og Juliane (f. 1733). Gift i° 31. Maj 1796 i Kbh. (Fred. Ty.) med Sophie Holst, f. ca. 1778, d. 9. April 1812 i Kbh. (Helligg.). *2°* 24. Juli 1812 i Kbh. (Garn.) med Marie Cathrine Foght, døbt 9. Marts 1783 i Kbh. (Helligg.), d. 9. Jan. 1853 sst. (Slotsk.), D. af Guldsmed Michael Mogensen F. (ca. 1746—1814, gift 2^{0} 1790 med Magdalene Margrethe Westrup, ca. 1769—1851) og Karen Hansdatter Schiødt (d. 1790).

T. kom 1785 med sin Fader og Søster til Kbh. og gav 17. Dec.

en Koncert paa Det kgl. Teater, hvor han dels udførte nogle virtuose Violinkompositioner, dels trakterede en Violino-Harmonica, et Modeinstrument i Tiden, forbedret ved Faderen. Om T.s Liv, før han kom til Kbh., vides intet med Bestemthed. Faderen skal have været Godsejer i Bøhmen, men blev tvunget til at sælge sine Besiddelser og drog af Lande med sine to Børn. Sønnen Christian fik sin musikalske Uddannelse i Wien, hvor Mozart skal have interesseret sig for ham. Kbh. har vel i Betragtning af hans Ungdom, da han kom hertil, været en af de første Byer paa hans Koncertrejser. Da det kgl. Kapel netop stod for en Omordning, hvortil Naumann havde taget Initiativet, søgte T. om Optagelse og opnaaede Ansættelse fra 1786. I nær ved 50 Aar — til 1835 —• hørte han til Kapellets Spidser, som Repetitør, Koncertmester fra 1809 med fast Ansættelse 1814 og som Dirigent ved Sommerforestillingerne. T. var en ypperlig Violinist; sammen med Cl. Schall kreerede han Viottis, Rodes og Kreutzers moderne Violinlitteratur, deltog livligt i Musiklivet som Solist og som musikalsk Leder af Det harmoniske Selskab. Han havde mange Elever, deriblandt M. Foght, G. Gerson, Wexschall og Weyse, hvilken sidste udtrykkelig roser ham som en fortræffelig Lærer. Vel nærmest til pædagogisk Brug udgav T. 1801—05 en Del Hæfter med Duetter for 2 Violiner. — Tegning i Privateje.

V. C. Ravn: Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid, Musikforeningens Festskrift, 1886. Adresseavisen 14. og 16. Dec. 1785. Museum, 1892, II, S- 355- Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860, S. 309; IV, 1862 (se Registeret). C. F. Cramer: Magazin der Musik, I, 2, 1783, S. 1398; II, 2, 1786, S. 988 f. C. Thrane: Fra Hofviolonernes Tid, 1908 (se Registeret). S. A. E. Hagens Samlinger til dansk Musikhistorie i Det kgl. Bibliotek.

Nils Schiørring (S. A. E. Hagen).

Tiemroth, Christian, 1799—1888, Kolonialembedsmand og Politiker. F. 22. Dec. 1799 i Kbh. (Fred. Ty.), d. 4. Sept. 1888 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Koncertmester Christian T. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 29. Okt. 1840 i Trankebar med Charlotte Mathilde Stricker, f. 10. Nov. 1822 i Trankebar, d. 1. April 1909 paa Frbg., D. af Kaptajn, senere Major Johan Ditlef S. (1784—1840) og Frederikke Johanne Stricker (1791—1846).

T. blev Student 1818 fra Metropolitanskolen og cand. jur. 1826. 1828 blev han Fuldmægtig ved Guvernementet i Trankebar og forflyttedes 1830 til Serampore, hvor han n. A. blev Bogholder, Ekvipagemester og Auktionsdirektør, 1834 Medlem af Raadet. Han var en Enspændernatur, der altid hævdede sin egen Mening,

og laa derfor i stadig Strid med sine Kolleger. 1836 blev han hjemkaldt, men ansattes 1838 paa ny i Ostindien som Justitiarius i Trankebar. Ved Koloniens Salg 1846 vendte han tilbage til Danmark og levede siden i Kbh. som Regeringsraad. 1853—58 var han Folketingsmand for Helsingør, tilhørte de Nationalliberale, men viste ogsaa i Rigsdagen sit ejendommelige Hang til Særstandpunkter, saaledes i Arvefølgespørgsmaalet, Fællesforfatningssagen og Fæstevæsenet. Han var Tilhænger af fuldkommen ubegrænset Næringsfrihed og stemte imod Næringsloven 1857, som han fandt »vrang fra den ene Ende til den anden«. 1858 stillede han sig i Kbh.s 3. Kreds imod Lovens Forfatter Otto Muller, men blev ikke valgt. 1857—59 udfoldede han under Mærket 3.19 en omfattende politisk Journalistik i »Flyveposten«, udgav da og senere flere Pjecer og redigerede 1859 et halvt Aar »Avertissements-Tidende«, som han vilde gøre til et Organ uden for og over Partierne. *Povl Engelstoft (Emil Elberling).*

Tietgen, Carl Frederik, 1829—1901, Bankdirektør. F. 19. Marts 1829 i Odense, d. 19. Okt. 1901 i Kbh., begr. i Lyngby. Forældre: Snedkermester og Klubvært Johan Friederich T. (1798—• 1868, gift 2° 1843 med Johanne Marie Bardram, 1806—52) og Barbara Christine Wulff (1803—41). Gift 8. Aug. 1855 i Vejstrup, Gudme Herred, med Laura Charlotte Jørgensen, f. 16. Nov. 1835 P[aa] Tiselholt, Vejstrup Sogn, d. 31. Aug. 1917 paa Strødam, D. af Godsejer Carl Ulrik J. (1804—61, gift 2° 1842 med Ane Hansine Maren Møller, 1813—46) og Sophie Birgitte Møller (1805—40).

T. stammede paa fædrene Side fra en holstensk Slægt, der i det 18. Aarhundrede flyttede til Fyn. T.s Fader var Snedkermester i Odense og drev i sine bedste Aar en ret betydelig Forretning, ligesom han 1837 var med til at arrangere den første Udstilling af fynske Haandværks- og Industriarbejder, og endnu ved sin Død 1868 hørte han til Byens kendte Borgere som Følge af sit livsglade og fornøjelige Sind. T.s Moder var af god borgerlig Familie fra Fyn, men døde allerede 1841, hvilket gjorde et stærkt Indtryk paa den da tolvaarige T. I Foraaret 1843 kom han i Lære hos Chr. Jiirgensen i Overgade, som drev en ret betydelig Manufakturhandel, og som havde en usædvanlig Bogholder, George Colding. Denne Mand, der havde set sig vidt omkring i Verden, blev den unge T. en sjælden Læremester, hvad T. senere i Livet stedse mindedes med Taknemmelighed. 1848 var hans Uddannelse som Handelsbetjent afsluttet, og hans Hu stod tidligt til at komme til Udlandet.

Med største Interesse havde han fulgt Dannelsen af Fyens Disconto Kasse 1846, og gennem dennes Direktør, Lorenz Bierfreund, kom han i Forbindelse med Erhard Rahr af Firmaet E. Hald & Rahr i Manchester under en Forretningsrejse, denne gjorde til Odense. I Jan. 1849 rejste T. fra Odense over Hamburg-Ostende-Dover-London for i Febr. s. A. at komme til Manchester som ansat i Firmaet E. Hald & Rahr. Allerede Aaret efter sin Ansættelse her blev han Firmaets Rejsende i Hamburg og Danmark, og 25. Juli 1850 kom T. paa denne Maade første Gang til Kbh. Tre Aar senere forlovede han sig med Laura Jørgensen fra Tiselholt paa Sydfyn, som tidligt havde staaet hans Hjerte nær, og fra Sommeren 1854 tog han fast Bolig i Kbh., medens han tidligere havde boet i Manchester. Febr. 1855 attesterede Grosserer-Societetet, at han havde den nødvendige Formue til at drive Handel en gros, og 12. April s. A. betalte han de 300 Rdl., som et Grosserer-Borgerskab dengang kostede. Da Repræsentationen for Manchesterfirmaet ved Starten var Hovednerven i hans Forretning, fik dette sit ydre Udtryk i Firmanavnet C. F. T. & Co., der først fik Domicil paa Amagertorv 10 og fra 1857 paa GI. Torv 37 som Nabo til det Suhr'ske Hus. T. handlede med Manufakturvarer, men ogsaa med Artikler inden for Jern- og Metalbranchen. Navnlig kom Telegrafmateriel tidligt til at spille en stor Rolle i hans Virksomhed som Købmand, og bl. a. vandt han herved Telegrafdirektør Fabers Venskab, ligesom han stiftede Bekendtskab med ledende Mænd inden for Telegrafverdenen i Udlandet. I Manchester hørte T. ogsaa første Gang om Kryolitten, som bl. a. kunde bruges til Fremstilling af Sodaprodukter og Letmetallet Aluminium, og 1855 vakte netop dette Metal stor Opsigt paa Verdensudstillingen i Paris. T.s Interesse for Kryolitten bevirkede, at han selv med forskellige Participanter sendte et Skib til Grønland for at hente Kryolit, og paa dette Felt kom han derved i Forbindelse med det store Suhr'ske Handelshus, hvis Juniorchef O. B. Suhr siden skulde komme til at betyde saa meget for hans Karriere. En anden fremstaaende Købmand, Moritz G. Melchior af Firmaet Moses & Søn G. Melchior, kom T. paa nært Hold gennem Behandlingen af det Salomonsen'ske Bo. Tøjfabrikant I. Salomonsen, som drev et af Danmarks største Bomuldsvæverier, og som var en af E. Hald & Rahr's største Kunder i Kbh., var 1855 kørt fuldstændig fast og maatte anmode det offentlige om at tage hans Bo under Behandling, og som Kommissionærer i Boet var i Nov. s. A. udpeget Overretsprokurator J. L. Simonsen, Moritz G. Melchior og T. Ved Behandlingen af dette Bo gjorde sidstnævnte sig saa fordelagtigt bemærket, at

hans Navn hurtigt kom paa Tale til Direktørposten i den 1857 oprettede Privatbank i Kbh. Medens det kan siges, at det var Suhr og Melchior, der bragte T. paa Bane som Direktøremne, var det C. A. Broberg (s. d.), der førte hans Valg igennem efter at have stiftet hans Bekendtskab. Utvivlsomt har T.s forudgaaende fleraarige Ophold i Manchester og den omfattende Horisont, dette Ophold havde givet ham — herunder ogsaa det Kendskab til engelsk Bankvæsen, han havde erhvervet sig — virket saa stærkt paa Broberg, at denne med næsten Begejstringens Styrke førte hans Valg igennem samtidig med, at Justitsraad, senere Etatsraad N. Fugl (1807—67) udpegedes til sideordnet Direktør.

Privatbanken aabnedes i Nov. 1857 med en Aktiekapital paa to Mill. Rdl., kort før den s. A. udbrudte Handelskrise naaede Danmark, og T. fik under Krisen rig Lejlighed til at gribe ind i Forholdene, dels ved som Udsending fra Grosserer-Societetets Komite sammen med Levy og Westenholz at virke for, at der ydedes H. Pontoppidan & Co. i Hamburg Støtte fra Staten og Nationalbanken, dels derigennem, at Privatbanken paatog sig Diskonteringen af de Sterlingveksler, som af Øresundsfonden stilledes til Disposition for en midlertidig Laanekasse. I de derpaa følgende Aar udvidedes Bankens almindelige Forretning i betydelig Grad samtidig med, at den deltog i forskellige Statslaaneoperationer, som til Eksempel Konverteringen af det 1850 optagne 5 pCt.s Statslaan. Ogsaa før og under Krigen 1864 ordnede T. forskellige Laan for den danske Statskasse og gjorde sig i det hele saa bemærket som Bankdirektør, at samtlige Bankraadsmedlemmer — blot med Undtagelse af D. B. Adler, der paa et relativt tidligt Tidspunkt kom i et spændt Forhold til T. for 1867 endelig at nedlægge sit Hverv som Bankraadsmedlem — gav ham den friest mulige Dispositionsret. Men T. fortjente ogsaa denne Tillid, idet han ikke blot gjorde Banken til en god og lønnende Forretning med et stadigt voksende Antal Konti og Indlaansmidler, men samtidig virkede — hvad der var endnu mere betydningsfuldt — som den store Nyskaber og Organisator inden for dansk Erhvervsliv først og fremmest paa det trafikale, men dernæst ogsaa paa det industrielle og handelsmæssige Omraade. Naar man tager i Betragtning den forholdsvis beskedne Egenkapital, Privatbanken paa det Tidsrum raadede over — Aktiekapitalen var 1864 udvidet til fire Mill. Rdl. og 1871 til seks Mill. Rdl., samtidig med at der i sidstnævnte Aar var opsamlet en Reservefond paa een Mill. Rdl. —, kan man ikke noksom undre sig over, at han i disse Aar ikke blot var med til at finansiere dansk Handel i stadig voksende

Grad, men desuden havde Evne og Kraft til at stifte forskellige danske Aktieselskaber, som siden er kommet til at staa i første Række inden for dansk Erhvervsliv, hvortil yderligere kom hans Deltagelse i dansk Jernbanevæsens Udbygning. I ganske særlig Grad træder T.s Skikkelse frem i Aarene efter 1864 — da Danmark var sønderlemmet— og der var et stort Arbejde at gøre for økonomisk at genrejse Landet og bringe det frem til nyt Liv. I denne økonomiske Kamp for Danmarks Fremtid var T. den ubestridte Foregangsmand, og han medbragte dertil: Kundskaber og Fantasi — tøjlet af en skarp Forstand —, Arbejdsevne samt Indflydelse, paa alle Omraader i en usædvanlig Grad. Hertil føjedes hans Evne til at vinde sine Medborgeres Tillid og derigennem deres Tro paa hans Evne som Fører. Han var den første i vort Land, som havde Forstaaelsen af Sammenslutningens Nytte og Nødvendighed for at kunne skabe store økonomiske Foretagender, og som forstod at benytte Børsens Kapitaler til Finansieringen af sine Virksomheder. I ganske særlig Grad havde T. et klart Syn paa, hvad vel udviklede og vel afpassede Kommunikationsmidler kan betyde for at udvikle Handel, Industri og anden Næring, og paa disse Omraader kom han da ogsaa til at gøre sin mest bemærkelsesværdige Indsats, nemlig gennem Dannelsen af Det Forenede Dampskibs-Selskab og Det store Nordiske Telegraf-Selskab. Det første af disse Selskaber dannedes i Dec. 1866 ved en Sammenslutning af flere mindre Selskaber, hvis Baade sejlede baade indenrigs og paa Udlandet, og Sammenslutningen betød, at dansk Ruteskibsfart — som hidtil havde været drevet paa et økonomisk usikkert Grundlag — fik økonomisk fast Grund under Fødderne, samtidig med at dens Konkurrenceevne over for Udlandets Rederier blev betydelig styrket. Praktisk gav dette sig Udslag deri, at ikke blot fik Kbh. en helt anden effektiv Besejling af en lang Række danske Provinshavne end tidligere, men samtidig undergik Danmarks udenrigske Rutefart en storstilet Udvikling. Først og fremmest maa det fremholdes, hvad dette kom til at betyde for hele Landbrugseksporten til England; men ved Siden heraf betød Aabningen af nye og direkte Skibsforbindelser med Østersøhavnene, de nordfranske Havne, spanske og portugisiske Havne samt Middelhavs- og Sortehavshavnene, at danske Forretningsfolk i en ganske anden Udstrækning end forud kom i Kontakt med nye Markeder og det baade som Importører og Eksportører. Dannelsen af Det forenede Dampskibs-Selskab betød atter, at Kravene til dansk Skibsbyggeri voksede, og som naturlig Konsekvens heraf og af, at danske Skibsbestillinger fra anden Side gik til Ud-

landet, opstod hos T. Tanken om at lade Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri omdanne til et Aktieselskab, hvilket traadte i Virksomhed 1. Jan. 1872. Gennem den Kapitalforøgelse, der herved sikredes Selskabet, blev det sat i Stand til at købe Refshaleøen og siden vokse op til at blive et Skibsværft i det virkelig store Format. S. A. dannede T. Akts. E. Z. Svitzers Bjergnings-Entreprise, der ligeledes paa sit specielle Omraade skulde vinde et internationalt Navn. Sin største Indsats paa Kommunikationsomraadet gjorde imidlertid T. 1869 ved Dannelsen af Det store Nordiske Telegraf-Selskab. Som ovenfor omtalt var T. allerede i sin Købmandstid traadt i nær Forbindelse med Telegrafverdenen, og 1868 lagde han den første Grundsten til det Foretagende, som mere end noget andet skulde gøre hans Navn kendt ud over Danmarks Grænser, ved Dannelsen af Det dansk-norsk-engelske Telegrafselskab, som optog Driften af en Telegrafforbindelse mellem Jylland og Norge og mellem Jylland og England. Omtrent samtidig dannede T. et dansk-russisk Telegrafselskab med en Linie fra Møen over Bornholm til Libau. Med et særligt norsk-britisk Selskab for en norsk-skotsk Telegraflinie havde desuden det danske Telegrafselskab en særlig Overenskomst. Allerede 1869 lykkedes det imidlertid T. at faa disse tre Selskaber slaaet sammen til Det store Nordiske Telegraf-Selskab, og s. A. var hertil føjet en Koncession paa et Kabel mellem Sverige og Rusland. Endda skulde det nydannede store Telegrafselskab — hvis Aktiekapital 1869 udgjorde 7,2 Mill. Kr. —• faa Aar efter faa en væsentlig og betydningsfuld Udvidelse, idet T. allerede 1869 af den russiske Regering havde faaet Koncession paa Telegrafforbindelsen med Kina og Japan, hvad der — efter at Japans Tilladelse til Landing af Kabler var givet — førte til Dannelsen af China & Japan Extension-Telegraf-Selskab, som derpaa 1872 blev sammensluttet med Det store Nordiske Telegraf-Selskab, hvis Aktiekapital ved nævnte Lejlighed forøgedes med 15,3 Mill. Kr. og n. A. med 4,5 til i alt 27 Mill. Kr.

Det danske Jernbanenets Udbygning og Drift havde allerede fra T.s unge Aar hans ubetingede Interesse, og bl. a. satte han sammen med andre ansete Mænd igennem, at der i Jylland gennemførtes en Tværbane fra Aarhus over Langaa-Skive-Holstebro til Struer, hvilken fik sin store Betydning for Trafikken til Jyllands Østkysthavne og dermed for Forbindelsen med Kbh. For Jernbaneanlæggene paa Falster og Lolland var han ubetinget den drivende Kraft henholdsvis 1872 og 1874. Senere var han med i Anlægget af den Østsjællandske Bane (1878) og Gedserbanen (1884), ligesom han virkede energisk for at udbygge Trafikforbindelsen mellem

Kbh. og Malmø. Paa det specielle københavnske Kommunikationsomraade medvirkede han allerede 1866 ved Dannelsen af Det Kjøbenhavnske Sporvognsselskab — Europas første Sporvej, mens Sporveje ellers kun var kendte i amerikanske Byer — og 1882 medvirkede han ogsaa ved Dannelsen af Kbh.s Telefonselskab, som 1894 blev til det nuværende Kbh.s Telefonaktieselskab, og selv om Telefonen i hele T.s Virketid kun fik en beskeden Udbredelse — f. Eks. var Antallet af Abonnenter endnu 1894 kun 3500 —, tjener det lige fuldt T. til Ære, at hans Navn ogsaa var knyttet til dette vigtige Led i Efterretningstjenesten.

Foran er nævnt, at T. 1871 medvirkede til Burmeister & Wains Omdannelse til Aktieselskab, men n. A. var T. ogsaa Hovedmanden ved Dannelsen af Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker, som begyndte med en Aktiekapital paa fire Mill. Kr., der 1883 forhøjedes til ti Mill. Kr. Ved denne betydningsfulde Kombination af dansk Roesukkerdyrkning og Raffinaderi virksomhed kom T. atter til at vise sin overordentlige Evne til at forudse et betydningsfuldt nyt dansk Erhvervsomraade. 1873 var T. dernæst med til Starten af Tuborg Bryggerier og 1891 medvirkende til, at en Række andre københavnske Bryggerier gik op i Aktieselskabet De forenede Bryggerier, hvorved en paa det Tidspunkt tiltrængt Sanering inden for en Del af den københavnske Bryggeriindustri blev muliggjort. 1894 blev Tuborg dernæst tilsluttet denne Koncern. Allerede et Tiaar forinden havde T. medvirket til en tilsvarende Sanering inden for den danske Spritindustri ved Dannelsen af De danske Spritfabrikker (1881).

Endelig skal det nævnes, at T.s Navn ogsaa har været nøje knyttet til to betydelige Raastofproduktioner, nemlig Kryolitten og Fakse-Kalkstenen. Den første af disse fangede, som ovenfor nævnt, allerede i hans Manchesterdage hans Opmærksomhed, og 1865 dannedes efter Samraad med T. Kryolith Mine og Handels Selskabet, der overtog Driften af Kryolitminerne og Afsætningen af Produktet, medens den tekniske Udnyttelse af Mineralet overlodes Fabrikken Øresund, der blev overtaget af T.s Svoger Vilhelm Jørgensen og G. A. Hagemann. Uden direkte at være delagtig i disse Virksomheder har T. dog i høj Grad medvirket til, at Kryolitten blev et Mineral, der bragte Danmark baade Ære og Fordel. Hvad Fakse-Kalkstenen angaar, da var det vel nok fortrinsvis Anlægget af den Østsjællandske Jernbane, der 1884 n^ T. til at starte Aktieselskabet Fakse Kalkbrud. Da imidlertid »Stuk«-Perioden ikke gav noget Marked for Fakse-Kalksten, blev dette Foretagende i adskillige

Aar T.s »Smertensbarn«, men et smukt Minde satte Fakse-Kalkstenene sig i den engelske Kirke i Grønningen.

T.s Virksomhed som økonomisk Nyskaber indskrænkede sig imidlertid ikke til blot at sætte nye Foretagender i Gang ved at tilsikre dem en vis økonomisk Basis gennem Aktieselskabsformen, men han fulgte sine Selskabers Udvikling gennem de skiftende Konjunkturer med en aldrig svigtende Opmærksomhed. Da han som oftest sad som Formand i Selskabernes Bestyrelse, blev det ogsaa ham, der paa den aarlige Generalforsamling med Myndighed og Kraft maatte blive Selskabsledelsens Talsmand over for Aktionærer og Offentlighed. At en saadan Stilling kunde blive en udsat Post i en Tid med nedadgaaende Konjunkturer som i 70'ernes sidste Halvdel, siger sig selv, og i disse Aar kom T. da ogsaa til at tage mangen haard Tørn ikke mindst inden for Store Nordiske, hvor særlige Forhold kom til at gøre sig gældende, efter at Privatbanken 1872 ikke blot havde overtaget en større Post Telegrafaktier fra et Fallitbo, men yderligere senere maatte optage ikke uvæsentlige Poster paa Børsen for at hindre yderligere Kursfald. Dette skabte atter saa megen Uro omkring Privatbanken, at dens Aktier endog dalede til Kurs omkring 70. Den Mistillid, der deraf affødtes, bevirkede, at Bankraadets Medlemmer 1877 tvang T. til at sælge Privatbankens Portefeuille af Telegrafaktier, og skønt det lykkedes T. at anbringe Aktierne i Paris til en Kurs af 144 — eller ikke uvæsentlig mere, end hvad Børskursen samtidig var i Kbh. — paaførtes der derved Privatbanken et Tab paa ca. to Mill. Kr., som maatte afskrives paa Reserverne. Et Tab af denne Størrelse var paa det Tidspunkt meget føleligt, og det tog da ogsaa adskillige Aar at genvinde det. T. selv havde forgæves kæmpet mod dette Salg, og kun faa Aar senere viste det sig, at hans Bedømmelse af Situationen havde været rigtig.

Selv om det var T.s første Maal at fremhjælpe og styrke Danmarks Erhvervsliv paa alle Maader, saa forstod han samtidig, at det ogsaa maatte være hans Opgave at skabe nyt Liv og Anseelse omkring den Stand, som han satte en Ære i at tilhøre. Derfor modtog han 1885 Hvervet saavel som Formand for Grosserer-Societetets Komite og dermed ogsaa for Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation, som for Handels- og Kontoristforeningen. For sidstnævnte Forening blev T.s Formandstid (1885—89) intet mindre end en Revolution, og navnlig ved Onsdagsmøderne skabte han gennem Foredragsvirksomheden med paafølgende Diskussioner — hvori han ofte selv deltog — noget værdifuldt nyt, som kom

til at betyde meget for den unge Købmand. I Komiteens Formandsstol havde T. naturligvis ikke den samme Basis for Reformer, men alligevel betød hans Overtagelse af denne Handelsstandens fornemste Repræsentationspost noget i Retning af et Systemsldfte. Han satte først og fremmest Fart i den indre Ombygning af Børsbygningen, som allerede var begyndt inden hans Overtagelse af Formandsposten. I Flovedetagen skabtes saaledes de nuværende Rum til Læse- og Konversationsværelse, ligesom Børssalen underkastedes en gennemgribende Restauration. Komiteen fik fra hans Tid et egentligt Sekretariat i moderne Forstand, og man udsendte baade Børshaandbog, Responsum-Samling og først og fremmest den aarlige Handelsberetning, der var en virkelig Nyhed i dansk nationaløkonomisk Litteratur.

Der tilkommer desuden T. Æren for at have ført Niels Brocks (s. d.) testamentariske Bestemmelser ud i Livet ved at sætte De Brockske Handelsskoler i Gang (1888), idet han overvandt de pekuniære Vanskeligheder ved snildt at kæde dette Legat sammen med det Rønnenkampske Legat, som gav fornøden Byggegrund til Handelsskolen. Det var ogsaa T., der opfordrede Grosserer Christopher Hage (s. d.) til at redigere den senere saa kendte »Haandbog i Handelsvidenskab«, og da den udkom (1890—94), skrev T. Fortalen til Værket.

Som Formand for Grosserersocietetets Komite forstod T. den Kunst at samle den offentlige Opmærksomhed om Komiteen i en Udstrækning, man ikke havde kendt siden Pengekrisens Tid 1857, men da egentlig Politik laa saa ganske uden for den Sfære, han ellers beherskede, kom der umaadelig lidt ud af de mange Sager, der i disse Aar blev drøftet paa større og mindre Møder; om den Omstændighed, at T.s Formandstid faldt sammen med Provisorietiden, var bestemmende herfor, skal være usagt. Af de Sager, der særlig optog hans Tid, var Toldspørgsmaalet og Erhvervslivets Nyorganisering formentlig de mest iøjnefaldende, men paa intet af disse Felter naaede T. positive Resultater. Paa Handelsmøderne 1885 og 1888 satte han saaledes hele sin Styrke ind paa at faa Forberedelsen af en nordisk Toldunion sat i Gang, men hans Indsats her bragte ikke Sagen et Hanefjed frem. Hans store Arbejde for en dansk Toldreform 1889—90 høstede han kun Utak for, og han var død, længe inden en Toldreform blev gennemført. Hvad dernæst angik hans storslaaede Plan om at omdanne Komiteen til et Central-Organ for al Stordrift i Landet: Engroshandel, Industri, Skibsfart og Bankvæsen, saa strandede ogsaa denne Plan, til Dels paa hans egen Tøven. I Spørgsmaalet Kbh.s Havn kom

han endelig til en vis Grad paa tværs af Udviklingen. T. var i Havnesagen i høj Grad for en stor Udvidelse af Havnen med moderne Udstyr, men blot ikke i Form af en Frihavn, og Forslaget om en saadan holdt han derfor under Blokade, men til sidst maattc han give efter — og Frihavnen kom.

I kirkelig Henseende sluttede T. og hans Hustru sig tidligt til den grundtvigske Retning, og i sine Erindringer siger han bl. a.: »Det var et Udslag af min Trang til at søge Kirken, som bragte mig i Forbindelse med Peter Rørdam, Præsten i Lyngby, og jeg kan ikke noksom takke denne Mand for, hvad jeg har lært af ham«. Det var Rørdams ejendommelige, frigjorte Personlighed og særprægede Billedsprog, som betog T., og ved Venskabet med Rørdam kom T. ogsaa i personligt Forhold til dennes Svoger, Grundtvig, hvis stærke Tro og Haab paa Danmarks Fremtid ogsaa paavirkede T. føleligt. Rørdam var foruden Præst i Lyngby ogsaa Præst i Taarbæk, som ingen egen Kirke havde paa det Tidspunkt. Det blev O. B. Suhr og T., som i 6o'ernes Begyndelse satte en Indsamling i Gang til en Kirke i Taarbæk, der blev rejst under Krigen og indviedes i Juni 1864 i Overværelse af Kongen og Dronningen. 1. Juni 1874 købte T. Marmorkirken med omliggende Plads med det Formaal at bygge den færdig. Han gav 100 000 Rdl. for Ruinen og Pladsen, hvilket gav Anledning til, at Venstre anlagde Rigsretssag mod Finansminister Krieger, fordi man mente, han havde solgt den for billigt, men ved Dommen 13. Nov. 1877 blev Ministeren frikendt. Det tog T. 20 Aar at gennemføre Opbygningen, og det kostede ham over een Mill. Kr.; heraf fik han dog 200000 Kr. ved Privatbankens 25 Aars Jubilæum som Gave fra Børskredse i taknemmelig Anerkendelse for hans Arbejde for dansk Handel, og ved samme Lejlighed skænkede Medarbejdere i alle de Selskaber og Forretninger, han havde ydet Hjælp eller sat i Gang, Korset til Marmorkirkens Kuppel. 1883 — paa Grundtvigs 100 Aars Dag — skænkede Fru Grundtvig Marmorkirken den syvarmede Guldlysestage, som Grundtvig havde modtaget ved sit 50 Aars Præstejubilæum. S. A. døde Pastor Rørdam, og det blev derved Grundtvigs Efterfølger ved Vartov Kirke, Pastor C. J. Brandt, der blev T.s Raadgiver og senere nære Ven i alle kirkelige Spørgsmaal. Endelig 19. Aug. 1894 kunde Marmorkirken indvies, og ved denne Lejlighed talte T. selv og derefter Brandts Efterfølger ved .Vartov Kirke, Pastor J. H. Monrad, som ved Marmorkirkens Indvielse blev dennes første Præst. For T. og hans Hustru blev denne Dag uforglemmelig, og fra samme Kirke førtes 30. Okt. 1901 hans jor-

diske Rester til Lyngby Kirkegaard, medens over 3000 Medlemmer af den københavnske Handelsstand for sidste Gang ved Faklers Skin fulgte ham ad Kbh.s Gader.

Det er sagt ovenfor, at T. ikke var Politiker, og han blev aldrig Rigsdagsmand. Ud over den korte Tid, han var Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation (1861—65), deltog han heller ikke i det kommunale Liv. Derimod har de skiftende Regeringer betroet ham vigtige Hverv af økonomisk Natur, saaledes blev han 1863 Medlem af en Kommission angaaende Metersystemet — et Spørgsmaal, som altid havde hans varme Interesse — og 1872 var han et virksomt Medlem af den danske og skandinaviske Møntkommission. 1893 var han Danmarks Delegerede paa Møntkonferencen i Bruxelles, hvor han bl. a. fremsatte et Forslag om at udpræge en Slags internationale Sølvmønter efter det til enhver Tid eksisterende Værdiforhold mellem Guld og Sølv med Forpligtelse for den udstedende Stat til at indløse dem med Guld; fra Store Nordiske kendte han i øvrigt Bimetallismens Problem saa godt som nogen, hvilket han udtrykte ved Selskabets 25 Aars Jubilæum ved Ordene: »Store Nordiske er desværre Bimetallist imod sin Vilje, idet vi have alle vore største Indtægter i Sølv og vore største Udgifter i Guld«.

Som Bankdirektør blev T.s sidste store Indsats Optagelsen af et Statslaan 1894 i Forbindelse med en Konvertering af den ældre Statsgæld til 3 pCt. p. a., en Operation, der havde sin Hovedbetydning deri, at den aabnede det billige franske Pengemarked for danske Statsobligationer. Medens han i Anledning af denne Sag opholdt sig i Paris, følte han for første Gang sit Helbred vakle, og dette blev Begyndelsen til en Sygdom, der tvang ham til at opgive sin mangeartede Virksomhed. I Maj 1896 tog T. Afsked med sin Bank, og fra nu af blev Hjemmet hans faste Opholdssted, og i de tunge Aar, der fulgte, lærte han ret at værdsætte sin Hustrus kærlige Sind. Denne Mand, der i det ydre kunde se saa ensom, overlegen og barsk ud, hvad ikke mindst P. S. Krøyer har faaet frem baade paa det store Børsbillede og i Portrættet af Generalforsamlingslederen, ejede i sit Indre ogsaa romantiske Strenge, der kunde give sig Udtryk baade i en stor Følsomhed og drengeagtig Kaadhed, men kun undtagelsesvis kom disse Sjælsytringer til Syne for andre end den nære Slægt og Vennekredsen. Hans lysende Intelligens, overordentlige Arbejdsevne og fænomenale Hukommelse og sidst, men ikke mindst, hans Tro paa sig selv og sit Held gjorde ham tidligt til en udpræget Førerskikkelse, men hans stærke Temperament gjorde ham samtidig til en Mand

med udprægede Sympatier og Antipatier. Hans Livsindstilling var i øvrigt afgjort optimistisk, og naar en Mand som Nationalbankdirektør Moritz Levy under Indtryk af de daarlige Tider sidst i 70'erne efterlyste Sparsommelighed, riposterede T.: »Det er ikke Udgifterne, det kommer an paa, nej, det er Indtægterne, Indtægterne skulle vi forøge«. — Denne sidste Kunst forstod T. i højere Grad end nogen anden dansk Mand i Slægtleddet efter 1864 ved at skabe økonomisk levedygtige Foretagender, og derfor vil han altid staa som den store Nyskaber og Lysbringer i dansk Erhvervsliv.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Etatsraad 1867. Gehejmeetatsraad 1888. Gehejmekonferensraad 1898. — R. 1864. DM. 1869. K.[a] 1871. K.[1] 1873. F.M.G. 1874. S.K. 1892. — Maleri af P. S. Krøyer 1892 (Fr.borg); Gentagelse 1907 (Det forenede Dampskibsselskab); Tegning til Maleriet 1891 (Kunstmuseet). Maleri af Carl Thomsen 1899 (Fr.borg). Bronzebuste af L. Brandstrup 1903 (Privatbanken). Marmorbuste af samme i Børssalen 1929. Statuette af samme (i Ler, Fr.borg; i Bronze 1906). Statue af Rasmus Andersen 1905 (St. Annæ Plads); Originaludkast i Varde Museum. Monumentudkast af L. Brandstrup, Thod Christensen Edelmann, Aksel Hansen og Jul. Schultz. Marmorrelief af A. Bundgaard 1932 (Studenterhuset, Paris; Det forenede Dampskibsselskab). Relief i Marmor og Sten af Niels Skovgaard 1921 (Frederikskirken). Marmorbuste af V. Jarl 1910 (Kbh.s Raadhus). Statue af samme i Kongens Have i Odense. Portrætteret af P. S. Krøyer paa Maleri fra Kbh.s Børs 1895. Medailler af S. Lindahl 1894 og 1901. Radering af Borchert 1929. Litografi af I. W. Tegner (efter Fotografi). Træsnit 1871 af H. P. Hansen, 1892, 1896 af A. Bork efter Hohlenbergs Fotografi og 1898 af H. C. Olsen. — Mindesten ved Strødam.

Erindringer i Kbh.s Børstidende 5.—14. Maj 1891. C. F. Tietgen: Erindringer og Optegnelser ved O. C. Molbech, 1904. F. Meldahl i Architekten, IV, 1901—02, S. 21 f. 111. Tid. 27. Okt. 1901 (af Peschcke-Køedt). Politiken 20. Okt. s. A. (af E. Levy) og 23. Okt. s. A. (af H. Bang). Berl. Tid. 21. Okt. s. A. Samfundet 20. Okt. s. A. København 20., 21. og 25. Okt. s. A. Nationaltidende 20. Okt. s. A. Dannebrog 20. og 22. Okt. s. A. (af J. H. Deuntzer, P. A. Alberti, F. Meldahl, M. Rubin, V. Falbe-Hansen m. fl.) og 23. Okt. s. A. (af J. Henningsen, M. Melchior, G. A. Hagemann, F. A. Lorck, Alfr. Christensen). Vort Land (bl. a. af Jul. Schovelin) 20., 22. og 24. Okt. s. A. Børsen 20., 25., 30. og 31. Okt. s. A. H. Fritsche: C. F. Tietgen, Mindetale i Stockholms Kopmansklubb, 1902. J. Marstrand: C. F. Tietgen, 1902; 2. Udg. 1915. Jul. Schovelin: Privatbanken, 1907. Samme: Fra den danske Handels Renaissance, I—II, 1924. Samme: Tidens Hjul og Tietgen 1857—97, 1929. J. Werner: Børsen, 1915, S. 134 f. Marius Vibæk: Den unge

Tietgen, 1929. Johs. Lehmann: C. F. Tietgen, s. A. Børsen 19. Marts s. A. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—80, **III**—VII, 1921—25. Det store Nordiske Telegraf-Selskab 1869—94, 1894. Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri 1846—1906, 1906. De danske Sukkerfabrikker, 1922. *"J n V th*

Tillisch. Militær- og Landmandsslægten T. føres tilbage til Oberstløjtnant Henrik Wilhelm T. (d. 1702), hvis Sønnesøn Generalvejmester, Amtmand Henrik Wilhelm T. (1720—61) var Fader til Martha T. (1758—1801), gift med Stiftamtmand i Kristiansand Stift, Gehejmeraad Hans Christoph Diederich Victor v. Levetzow (1754—1829), ^1 Oberst Georg Frederik T. (1760—1845) og til Major Frederik Carl T. (1755—efter 1800), af hvis Børn skal nævnes Augusta Henriette Frederikke Dorothea T. (1795—1887), der ægtede Amtmand over Sorø Amt, Kammerherre Christian Ludvig Stemann (1791—1857) til Store Restrup, og Overførster Henrik Wilhelm T. (1788—1860), Stamfader til den norske Linie. Ovenn. Oberst Georg Frederik T. (1760—1845), hvis Efterkommere 1872 anerkendtes som dansk Adel, var Fader til de nedenn. Kabinetssekretær, Kammerherre Christian Ludvig T. (1797—1844) og Statsmanden Frederik (Frits) Ferdinand T. (1801—89), samt til General Johan Sigismund Møsting T. (181 o—87) — hvis Datter Johanne Sigismunda Elisabeth T. (1843—1917) var gift med Historikeren Troels Frederik Troels-Lund (1840—1921, s. d.) — og til Sognepræst Poul Christian T. (1805—76), hvis Sønner var Stiftamtmand, Kammerherre George Frederik T. (1835—1917) og Forpagter Nicolaj Jacob Flemming T. (1844—1917), af hvis Børn skal nævnes Politifuldmægtig Poul Christian T. (f. 1877), Ingeniør Frederik Ferdinand T. (1882—1918) og Vekselerer Carl Johan T. (f. 1884). Ovenn. Kabinetssekretær, Kammerherre C. L. T. var Fader til Cornelia Emma Sophie Louise T. (1837—1904), gift med Kammerherre, Lensgreve Christian Albrecht Lerche (1830—85), og til Forpagter Frederik Georg Christopher Christian T. (1841—1900), der var Fader til Oberstløjtnant Christian Ferdinand Frederik T. (f. 1886). — Ovenn. Oberstløjtnant Henrik Wilhelm T. (d. 1702) angives at være født i Schlesien, og alt tyder paa, at han, ligesom flere i dansk Tjeneste paa samme Tid staaende Officerer af Navnet, tilhørte en i Breslau hjemmehørende Patricierslægt, med hvilken den danske Slægt, bortset fra Farverne, har Vaabenfællesskab.

[F. F. Tillisch:] Slægten Tillisch. Stamtavle, 1918. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., I, 1892, S. 64—69; **III,** 1894, S. 319; 4. Rk., I, 1898, S. 201.

Albert Fabritius.

Tillisch, Christian Ludvig, 1797—1844, Kabinetssekretær. F. 28. Juli 1797 paa Favervraa ved Christiansfeld, d. 13. Sept. 1844 paa Gram, begr. sst. Forældre: Oberst Georg Frederik T. (1760—1845) og Augusta Elisabeth Stemann (1770—1835). Gift 1. Sept. 1830 i Aarby med Komtesse Henriette Vilhelmine Lerche, f. 17. Juni 1801 paa Lerchenborg, d. 19. Dec. 1887 i Kbh. (Slotsk.), D. af Lensgreve Christian Cornelius L. (s. d.) og 1. Hustru.

T. blev dimitteret fra Herlufsholm 1816, tog juridisk Embedseksamen 1820 og gjorde derefter Tjeneste i Rentekammeret. 1825 konstitueredes han som Amtmand paa Færøerne, fik Udnævnelse 1828, men forlod Stillingen 1830 og virkede derefter indtil 1841 som Amtmand over Aabenraa og Løgumkloster Amter. I de første fire Stænderforsamlinger i Roskilde mødte han som kongevalgt Medlem og Repræsentant for Færøerne og Island. Han var et meget interesseret Medlem, der deltog i Drøftelsen af en lang Række Spørgsmaal, ligesom han ivrigt arbejdede i de nedsatte Komiteer, navnlig i dem, der behandlede islandske og færøske Problemer. Under Forhandlingerne om en Kommunallov for Byerne virkede han for Embedsmændenes fortsatte Indflydelse, og han interesserede sig levende for det vigtige kommunale Spørgsmaal Fattigvæsenet. Han var en Modstander af større Hjælp gennem Lovgivningen til Husmændene, og under de almindelige politiske Drøftelser i Forsamlingen indtog han et maadeholdent konservativt Standpunkt. Gennem sin Virksomhed som Amtmand i Aabenraa kom han den nationale Modsætning paa nærmeste Haand, og de Erfaringer og Indtryk, han herigennem modtog, blev af stor Betydning, da han 1841 modtog Stillingen som Kongens Kabinetssekretær. Under de vanskelige Forhandlinger i Statsraadet som Følge af Købmand Peter Hiort Lorenzens Optræden fik T. sammen med Kancellipræsident Stemann en afgørende Indflydelse paa Sagens Afgørelse. I Fællesskab udarbejdede de et Forslag til et kgl. Reskript, der i nogen Grad mildnede Kongens oprindelige skarpe Afvisning af Hiort Lorenzens Krav, og de tilraadede Kongen at stille sig over Partierne og følgelig heller ikke indtage et udpræget dansk-nationalt Standpunkt. For Stemann saavel som for T. var det afgørende, at Helstaten blev bevaret, og man maatte derfor afvise baade det ejderdanske og det slesvigholstenske Partis Krav. Under en Rejse i Sønderjylland, hvor T. ledsagede Christian VIII., døde han pludselig af Lungeblødning. Kongen meddelte selv Kancellipræsident Stemann Søstersønnens tragiske Død og udtalte sin dybeste Beklagelse over Tabet af en Mand, der kendte Hertugdømmerne bedre end nogen anden, og som desuden var en

strengt retfærdig Mand, der altid med Frimodighed havde sagt sin Mening.

Kammerjunker 1825. Kammerherre 1840. — R. 1828. DM. 1842. K. 1843. — Litografi af J. M. Graack.

Danmarks Adels Aarbog, LI, 1934, S. 76 f. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlingers Historie 1830—48, I—II, 1931—34 (se Registeret). Sønderjydske Aarbøger, VII, 1895, S. 45—176 (passim). M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1027, S. 121—28.

Harald Jørgensen.

Tillisch, Frederik (Frits) Ferdinand, 1801—89, Embedsmand, Politiker. F. 15. April 1801 paa Baarsbøllegaard ved Haderslev, d. 16. Febr. 1889 i Kbh. (Slotsk.), begr. sst. (Holmens). Broder til C. L. T. (s. d.). Gift 21. Maj 1830 i Kbh. (Fred. Ty.) med Grevinde Eleonora Dorothea Schmettau, f. 16. Juli 1802 i Horsens, d. 8. Maj 1874 i Kbh. (Slotsk.), D. af Oberstløjtnant, senere Generalløjtnant, Rigsgreve Gottfried S. (s. d.) og 2. Hustru.

T. var Søstersøn af P. C. Stemann og blev 1832 besvogret med C. E. Bardenfleth. Baade ved Fødsel, Forbindelser og Evner syntes han forudbestemt til en glimrende Karriere. Han blev Student 1820 fra Herlufsholm, cand. jur. 1825, var derefter Auditør i Rendsborg 1826—30, Amtmand paa Færøerne 1830—37 og i Ringkøbing Amt 1837—43, udnævntes 1843 til Stiftamtmand i Aalborg. 1841 blev han kongevalgt Medlem af Roskilde Stænder og mødte 1842. To Aar efter blev han ved sin Broders pludselige Død Kabinetssekretær hos Christian VIII. Han var paa dette Tidspunkt afgjort Helstatsmand og konservativ, men i nationale Spørgsmaal stod han de Liberale nær; han var mere udpræget dansk end Broderen, og det kan anses for givet, at han i de paafølgende Aar havde Del i Kongens fastere Politik over for Augustenborgerne og den større Imødekommenhed mod den danske Bevægelse. Som Kabinetssekretær var han til Stede ved Christian VIII.s Dødsleje, og han tog siden Del i de Forhandlinger, der førte til Dannelsen af Martsministeriet. Han var oprindelig stemt for en Rekonstruktion af den gamle Regering, men fulgte senere Svogeren Bardenfleth og gik efterhaanden, om end sikkert uden Begejstring, paa Linie med Martsbevægelsens Mænd. I Forening med W. Oxholm var han virksom for at kalde A. W. Moltke frem til Løsning af Situationens Haardknude, men i Nov. s. A. hørte han til dem, der bidrog til Martsministeriets Opløsning. Efter Vaabenstilstanden 1849 fik han 5. Aug. betroet den betydningsfulde Opgave at repræsentere Danmark i den Regeringskommission, der skulde styre Slesvig, og som i øvrigt bestod af Preusseren Grev Eulenburg og

Englænderen Oberst Hodges. Opgaven var overordentlig vanskelig, fordi Kommissionen ikke besad militær Myndighed ud over Nordslesvig, der var besat af svensk-norske Tropper, og fordi Enigheden mellem dens Medlemmer var skrøbelig. T. medbragte til Løsningen den indfødte Slesvigers Kendskab til Landet og en utvivlsom administrativ Evne, der forenede Fasthed med Smidighed. Over for den sejge passive Modstand fra Slesvigholstenerne optraadte han i det hele lempeligt, men klagede ustandselig over manglende Støtte fra Regeringen og frygtede den endelige Løsning, han mest af alt var imod, Slesvigs Deling.

Efter Freden i Berlin Juli 1850 blev T. udnævnt til kongelig Kommissær i Slesvig med enevældig Myndighed, og han kunde nu uhindret arbejde for sit Maal, som var den tættest mulige Forbindelse mellem Slesvig og Danmark og den størst mulige Adskillelse mellem de to Hertugdømmer. Han iværksatte i det følgende Aars Tid en gennemgribende Udrensning af Embedsstanden med Fjernelse af alle upaalidelige Personer. Det var umuligt andet, end at denne Proces maatte vække Uvillie og skabe T. Fjender, men Sandheden er, at han i det hele og store gik lempeligt frem, og de Angreb, der rettedes mod ham i Tyskland og fra andre Magters Side, var i det væsentlige uberettigede. Noget anderledes laa Sagen, hvad de sproglige Forhold angik. Mens T. 1849 slet ikke havde villet røre ved Sprogforholdene, tog han nu gennem de saakaldte Sprogreskripter Febr.—Marts 1851 fat paa at gennemføre en Danisering af Kirke- og Undervisningssproget i Mellemslesvig og Angel. Den egentlige Ophavsmand til denne Politik, der skabte T. begejstret Tilhæng i Kongeriget og bitre Fjender i den tyske Del af Hertugdømmerne, var utvivlsomt A. Regenburg (s. d.), som T. straks ved sin Udnævnelse 1849 havde forlangt at faa som Medhjælper, og som 1. Sept. 1850 af ham blev sat til at bestyre samtlige slesvigske Kirke-, Skole- og Undervisningssager. Udadtil fik T. Æren og Ansvaret for den nye Sprogpolitik, der i sine Følger blev lidet gavnlig, men som i Samtiden skabte T. et stort Navn som nationalliberal Foregangsmand og dansk Embedsmand. Om T.s og Regenburgs retsindige Hensigter er der ingen Tvivl, i det store og hele heller ikke om det billige i deres Foranstaltninger, men Gennemførelsen var for stiv, og Danmarks Stilling mellem Magterne var ikke stærk nok til at bære det Odium, den fremkaldte. T., der 5. Marts 1851 var blevet udnævnt til Minister for Slesvig, maatte 13. Juli s. A. over for den russiske Regerings Misfornøjelse ombytte denne Post med Indenrigsministeriet.

Inden for Folkepartierne i Danmark var hans Anseelse stor, og

Sept. 1851 valgtes han til Folketinget i Aalborg, støttet af de Nationalliberale mod P. G. Bang. Sandheden er dog, at han indrepolitisk set hverken var eller blev nationalliberal. Over for Spørgsmaalet om sin Stilling til den almindelige Valgret vilde han ikke gaa videre end til at forsikre, at han kun under bydende Omstændigheder vilde tilraade Kongen at ændre den ved Grundloven givne Valgret. Paa et Spørgsmaal som Fæstevæsenet tog han som Minister Afstand fra Regeringens almindelige Politik og udtalte sig imod en Tvangsafløsning.

Da T. fratraadte som Minister sammen med sine Kolleger 27. Jan. 1852, og Ministeriet Bluhme Dagen efter med Januarkundgørelsen satte Helstatspolitikken til Roret, var T. en af de Mænd, de ejderdanske Nationalliberale med størst Haab saa hen til. Hans slesvigske Politik havde, som H. N. Clausen sagde, gjort ham til den Mand, der mere end nogen anden havde Krav paa Folkets Tillid. Men det viste sig atter, at han ikke var nationalliberal. Under Behandlingen af en Mistillidsadresse til Regeringen gik han ganske vist stærkt imod Januarkundgørelsen, der havde »tilintetgjort den sidste Rest af vore kæreste Forhaabninger«, han kritiserede Udnævnelsen af Carl Moltke til Minister for Slesvig, men han vilde ikke paatage sig noget Ansvar for Ministeriets Fald, han afværgede et Mistillidsvotum og lod sig nøje med Vedtagelsen af en beklagende Dagsorden.

I Virkeligheden stod T. nu som før den konservative Helstatslejr nærmest. Han støttede Ministeriet paa væsentlige Punkter, og han lod sig Jan. 1853 paa ny udnævne til Kabinetssekretær. Han havde stadig en stor Kredit hos Folket, og mange ventede at se ham som Bluhmes Afløser i Spidsen for et mere liberalt Ministerium. I Stedet indtraadte han 29. April 1854 i Ministeriet som Indenrigsminister og vakte derved uden virkelig Grund Overraskelse og Skuffelse hos Folkepartiet. Han medvirkede som Minister til Udstedelsen af Forordningen af 26. Juli 1854 om Fællesforfatningen. Hans Udtalelser om »de kolde og forgængelige Rester, der er blevet tilbage af Danmarks Grundlov, og som vi ikke længere kan holde paa« fremkaldte et hvast Svar fra Monrad.

Sikkert nok har T. i sin politiske Udvikling fulgt sin personlige Overbevisning, og den historiske og psykologiske Linie i hans Personlighed er forblevet ubrudt. Man kunde imidlertid have ventet, at han netop ud fra sin særlige Stilling og sine afgjorte administrative Evner havde gjort sig stærkere gældende Han sad i de første Aar af 50'erne med gode Kort paa Haanden. En national Position i Folket, en solid Basis i Slægt og Embedsaristo-

krati, Kongens Øre som Kabinetssekretær. Der kom mindre ud af det hele, end man kunde have ventet. I Dobbeltstillingen som Minister og Kabinetssekretær forspildte T. Lejligheden til at holde Kongen underrettet om Folkestemningen, og da Ministeriet faldt 12. Dec. 1854, blev det da ikke T., men Scheele, der traadte i Stedet. 1855 blev T. sammen med sine Kolleger sat under Rigsretsanklage, men Febr. 1856 frifundet.

Samtidig med Ministerposten havde T. afgivet Kabinetssekretariatet. Kongen nærede stadig Tillid til ham og opfordrede ham baade Okt. 1856 og April 1857 til at danne Ministerium, hvad der dog viste sig umuligt for ham. Han var 1853 udtraadt af Folketinget, men valgtes 1858 paa ny i Kbh.s 5. Kreds som Modstander af den netop vedtagne Næringslov og repræsenterede Kredsen til 1861. 1856—63 var han Medlem af Rigsraadet. Han tilhørte nu afgjort de Konservative og gik imod de nationalliberale Ministerier paa væsentlige Punkter. Han stemte ogsaa imod Fællesforfatningen 1863, skønt han, efter hvad Krieger siger, havde vaklet noget »til Ære for sine slesvigske Dage«. Efter Krigen blev han Juli 1864 Indenrigsminister i Ministeriet Bluhme indtil Nov. 1865; han gjorde Grundlovskampen med, men spillede ikke nogen fremskudt Rolle.

T.s politiske Bane blev ikke saa straalende, som mange en Tid havde ventet. Det skyldes for en Del, at han manglede de store Træk i en Politikers Billede, Evnen til at overskue en Situation i dens Nu og dens Følger og Hensynsløsheden i at behandle den. Noget af Grunden ligger vel ogsaa i, at han gennem sin slesvigskfødte Indstilling til de nationale Spørgsmaal fik et Ry hos Flertallet, som hans politiske Anskuelser ikke kunde ækvivalere. Uden for den egentlige Statsstyrelse indlagde han sig store Fortjenester som en overlegen, retsindig og kyndig Administrator. Han var fra 1847 til sin Død administrerende Direktør for det Classenske Fideikommis og udførte her et overordentligt stort Arbejde, bl. a. med Byggeforetagender i Amaliegade, Ny Toldbodgade og paa Frbg. 1860 overtog han paa Monrads Opfordring Posten som Chef for Det kgl. Teater, hvor Forholdene var blevet yderst vanskelige; han beklædte Stillingen til 1864, °*S* det lykkedes ham at genoprette Disciplinen og vinde almindelig Tillid. Nogen Føling med den kunstneriske Side af Opgaven havde han ikke. 1855—60 var han Præsident i Landhusholdningsselskabet, 1846—58 Formand for Kbh.s Fængselsselskab, 1864—81 Patron for Petri Kirke og fra 1862 Stormester for Selskabet Kjæden. 1870 afslog han Tilbudet om Kbh.s Overpræsidium.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Kammerjunker 1826. Kammerherre 1843. Gehejmekonferensraad 1850. — R. 1841. DM. 1845. K. 1847. S.K. 1848. R. E. 1851. — Maleri af Aug. Schiøtt 1859 og af F. Storch 1869 (Kjæden). Litografi 1849 efter Tegning af E. Lehmann og 1884 af I. W. Tegner efter Fotografi. Træsnit efter Fotografi.

Hist. Tidsskr., 3. Rk., VI, 1867—69 (se Registeret). Th. Overskou: Den danske Skueplads, VII, 1876 (ligesaa). 111. Tid. 24. Febr. 1889. A. Thorsøe i Danmark, 111. Kalender, 1890, S. 17—25. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892.—1916 (se Registeret). Johanne Luise Heiberg: Et Liv, IV, 1892, S. 139—48. Sønderjydske Aarbøger, 1899, S. 181—277; 1912, S. 1—45 passim; 1936, S. 1—42 passim. A. F. Kriegers Dagbøger, I—V, 1920—23. Holger Hjelholt: Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene, 1923 (se Registeret). M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927, S. 127—37. Sønderjyllands Historie, IV, 1937, S. 379—96. Harald Jørgensen og Fridlev Skrubbeltrang: Det Classenske Fideicommis gennem 150 Aar, 1942 (se Registeret).

Povl Engelstoft.

Timm, Herman Andreas, 1800—66, Præst. F. 28. Okt. 1800 i Kbh. (Petri), d. 4. Nov. 1866 i Store Magleby, begr. sst. Forældre: Smedemester Peter Johan T. (ca. 1753—1835) og Anna Margrethe Helmerschow (ca. 1762—1802). Ugift.

T. gik i Metropolitanskolen i syv Aar, men dimitteredes 1820 af A. G. Rudelbach, blev 1826 teologisk Kandidat og s. A. Kateket ved Trinitatis Kirke i Kbh. 1835 D^ev han Sognepræst i Store Magleby paa Amager, hvor han døde. T. har udgivet en stor Mængde Salmer og opbyggelige Sange: »Aandelige Sange« (1834), skrevne i Tilknytning til Søndagsteksterne og brugte i hans Prædikener, »Aftensangs-Psalmer« (1843), »Hussalmer« (1845), »Psalmer ved Bibellæsning« (1851), »Christelige Sange« (1852), »Joseph og hans Fædre. Bibelske Digte« (1859). Rudelbach, der havde været hans Lærer, omtaler ham i sin Bog »Om Psalme-Litteraturen« (1856) kun i en Anmærkning, hvori han siger, at »han skulde, hvis han fremfor alt havde kunnet begrænse sig selv og ikke blot havde fulgt sin naturlige Lethed, have kunnet opnaa et højere Standpunkt, medens nu ikke blot denne Mangel er at beklage, men ogsaa det, at han altfor ofte har indskrænket sig til at copiere andre«. Denne Dom om T.s Forfatterskab synes at falde sammen med Tidens Opfattelse. Senere Kritikere har dog været mindre strenge i deres Bedømmelse. Det visse er, at T. vel ikke i nogen Henseende kan stilles ved Siden af vore store Salmedigtere, men han har dog sin egen berettigede Plads. Hans Salmer udmærker sig ved at være en jævn, let for-

staaelig, vel formet bibelsk Forkyndelse og kristelig Lovsang, og adskillige af dem er sungen ind i og elskede af den danske Menighed; saaledes: »Kender du den Livsens Kilde?«, »Bliv hos mig, kære Herre Krist«, »Under dine Vingers Skygge«. — Paa Store Magleby Kirkegaard fandtes der en Række Grave, paa hvis Mindestene stod Vers, som T. havde skrevet. De fleste af disse Grave er dog nu nedlagte, og kun enkelte af T.s Gravvers er bevarede. — Litografi 1861 signeret H. og 1867 af Harald Jensen efter Fotografi.

Kirken og Tiden, 1941, S. 148—60 (A. C. Malling: H. A. Timm og hans Salmer).

Timm (Thimm), **Johan,** ca. 1620—74, Maler. Begr. 7. Juli 1674 i Kbh. (Nic. K.). Forældre: Reinhold T. (s. d.) og Hustru. Ugift.

Ved Faderens Død var J. T. endnu umyndig, omendskønt han allerede i to Aar havde bistaaet ham i hans Arbejde. Moderen flyttede med Børnene til Kbh., men der er en Mulighed for, at J. T. kom i Lære hos Faderens Efterfølger Abr. Wuchters, om end hans senere Arbejder i deres Fasthed og Tyngde har mere af den van Mander'ske end af den Wuchters'ske Karakter. Hoffets Gunst havde han erhvervet, og allerede 1648 fik han af Frederik III. Løfte om Støtte, 100 Dl. aarlig, af Kongens eget Kammer til sin Uddannelsesrejse i Udlandet, mod at han aarlig sendte et Prøvestykke til Kongen. 1651 var han i Italien, 1653 i Amsterdam, og da fik hans Broder 100 Dl. paa hans resterende Besoldning. 1656, i hvert Fald i Paasken 1660, var han tilbage og tog Bolig i Kbh., og 1661 konfirmeredes hans Bestalling som Kongens Maler, med 300 Rdl. aarlig; det omtales 1664 udtrykkeligt, at han har malet to Billeder af Majestæten paa Sølvplader, antagelig Miniaturer. Ved Tronskiftet 1670 fik han Bekræftelse paa sin Stilling; ved den Tid resterede fem Aars Løn, saa Staten var ikke nogen flot Betaler, selv om J. T. havde sin Forbindelse med indflydelsesrige Kredse; Lorenz Tuxen skaffede saaledes 100 Rdl. Udbetaling paa hans Løn, da han skulde begraves. — Man har kun eet sikkert Arbejde af J. T., men det er til Gengæld betydeligt, nemlig det store Gruppebillede af Vicekansler Holger Vinds Familie 1672 (Gaunø). Det er meget vel tegnet og udført med betydelig Sans for Karakter og Opstilling. Farverne er tunge, mættede; Karnationen noget upersonlig og egal. Billedet er meget gennemført og gennemarbejdet stedvis med Fordriver, saa det har faaet en næsten emailleagtig Karakter. Det vilde være en kunsthistorisk Opgave af Betydning

at udskille J. T.s Billeder af den Række Portrætter fra Frederik III.s Tid, som gaar under van Manders og Wuchters' Navn, eller som er unavngivne.

Karl Madsen og O. Andrup: Fortegnelse over to Hundrede af Baroniet Gaunøs Malerier, 1914. V. Thorlacius-Ussing i Tilskueren, LUI, 1936, I, S. 390 f. Samme i Rom og Danmark gennem Tiderne, I, 1935, S. 127 f.

0. Andrup.

Timm (Thimm), **Reinhold,** d. 1639, Maler. D. 12. Jan. 1639. Fader: Formentlig Johan (Hans) T. Gift med Beate Schwabe, begr. 10. Sept. 1652 i Kbh. (Nic. K.), D. af Møntmester Nicolai S. (d. 1629, gift 2o med Magdalene Mogensdatter) og Sophie, Jørgen Sejermagers (d. 1614).

Slægten T. var i Forbindelse med Kongerne; en Joachim T. havde været Frederik II.s Faktor i Hamburg, maaske er det R. T.s Bedstefader. Om Kunstnerens Opdragelse og Læretid vides intet, men han har efter sine Arbejder at dømme opholdt sig en god Tid i Italien, hvor han aabenbart blev paavirket af Veronese, Correggio, Domenichino, men ogsaa af Manieristerne og Caravaggio. Han maa have gennemgaaet en god Skole, thi hans anatomiske Kundskaber var betydelige, og han lagde antagelige Evner som Tegner og Kompositør for Dagen. Da han vendte hjem, nedsatte han sig som Borger i Kbh. Det var netop i Tiden, da Christian IV. efter den sejrrige Kalmarkrig genoptog sin Byggevirksomhed og havde Brug for Malere til Udsmykning af de nye Sale. I Juli 1618 fik R. T. en Udbetaling paa 200 Dl. for det første af tre store Malerier, han skulde levere Kongen. De synes fra først af at have været bestemt for Kbh.s Slot, men fik snart Plads paa den øverste Skraavæg under Loftet paa den lange Sal paa Rosenborg. I de følgende Aar, indtil 1624, leverede han stadig Billeder til Kongen; i alt kom syv store Malerier til Rosenborg-Loftet, desuden et mindre Maleri at anbringe ved Skorstenen. 1624 n^ nan Betaling for et Portræt af Kongen. Mens det sidste ikke er identificeret, har man af den store Suite Billeder fra det menneskelige Liv, som smykkede Rosenborg og som P. Isaacsz, Frantz Cleyn o. a. samtidig med ham malede, udskilt som hans Arbejder en Del, nemlig: »Kampen paa en Bro« eller »Ynglinges Maal«, der er signeret og har Aarstallet 1622, »Et Billedhuggerværksted«, »Systuen«, det mindre Billede »Ringrendingen«, som maaske er det, der fik Plads over Kaminen, desuden er »Et adeligt Akademi« af nogle henført til ham. Billederne findes nu dels paa Fr.borg, dels paa Christiansborg og Kronborg. Hans Arbejder maa have vakt Majestætens Tilfreds-

hed; thi i Nov. 1623 beskikkedes han til at undervise i Ridsen, Tegnen og Arkitektur ved det Ridderakademi i Sorø, som Kongen netop havde stiftet, for at Adelens Børn ikke skulde behøve at rejse for Uddannelsens Skyld til Udlandet; hans Løn var 300 Dl., ti Læs Ved og fri Græsning for to Køer; desuden anvistes der ham Bønder, der mod Betaling skulde sørge for hans Forbrug af Fetaille o. 1.; men et Par Aar efter forbedrede den udvalgte Prins, der forestod Regeringen, mens Kongen var ved Hæren i Tyskland, hans Løn med 100 Dl., hvad Kongen 1627 konfirmerede. Lønforbedringen stod aabenbart i Forbindelse med, at R. T. malede tre Portrætter af Prinsen. Naadens Øje var faldet paa ham, 1626 fik hans Lærling Laurs Rasmussen Kost fra Skolen, og hans Søn blev optaget blandt Eleverne. 1628 blev han kaldt til Kongen, maaske for at udføre det Billede af Kongens Syn 1625 P^aa^ Rothenburg, hvor Majestæten ses knælende i Ligdragt foran den tornekronede; det brændte 1859 paa Fr.borg, men kendes fra Kopier. 1635 malede han Kongens Søn Valdemar Christian, antagelig Billedet paa Valdemars Slot. Af andre Arbejder af ham kan nævnes et meget interessant Billede af fire Musikere, signeret (Gaunø), Epitafiet i Køge over hans Søster Drude og hendes Mand Borgmester Hans Christensen (1625) med et smukt Billede af Kristi Gravlæggelse, Epitafiet i Nykøbing F. over Enkedronningens Rentemester Johannes Oberberg (1634) med en Dommedagsscene og Altertavlen i Diernisse Kirke ved Faaborg (1634). Da R. T. døde 1639, efterlod han sin Enke med otte mindreaarige Børn; hun synes ikke at have været velhavende, flyttede til Kbh. og nød Skattefrihed. Endnu 1653 var der Proces mellem hendes Bo og Raadmand Morten Michelsen om en Gaard i Kbh., som han havde erhvervet efter hendes Broder, til hvem hun havde pantsat den. R. T. var en af de første indfødte Malere, som præsterede noget mere betydeligt i kunstnerisk Retning. Hans Figurbilleder er i Kompositionen stærkt præget af hans italienske Studier; man fristes stundom til at tro, at det er Kopier. Hans Farveholdning er kraftig; hans Karnation fremhæves med stærke røde og grønne Tinter; hans Tegning er god; han er Naturalist, men stundom ret maniereret i sin Gengivelse; utvivlsomt en Dygtighed. Hans Portrætter er sobre, uden Poseren og med et alvorligt, karakterfuldt Udtryk. Kommende Undersøgelser vil sikkert udvide Rækken af hans Arbejder.

F. R. Friis: Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie, 1872—78. Fr. Beckett: Kristian IV. og Malerkunsten, 1937. Personalhist. Tidsskr., I, 1880, S. 220. V. Thorlacius-Ussing i Tilskueren, LUI, 1936, I. Samme i

Rom og Danmark gennem Tiderne, I, 1935. O. Andrup i Kunstmuseets Aarsskrift 1933—34, S. 149, 150 f. Samme i Danmarks Malerkunst, red. af E. Zahle, 1937. L. Bobé: Karel van Manders Gaard, 1919, S. 55. Karl Madsen: Kunstens Historie i Danmark, 1901—07, S. 72. Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet, I, 1924, S. 395 f. Udstillingen Soransk Kunst 1586—[r]93[6]> '936-

0 Andrup»

Timmermann, Georg Wilhelm, 1789—1880, Arkitekt. F. 12. Okt. 1789 i Pinneberg, d. 24. Marts 1880 i Itzehoe, begr. sst. Forældre: Læge, Dr. med. Georg Bertram T. og Maria Louise Doeler. Gift med Henriette Andrea Temming, f. ca. 1799, d. 12. Sept. 1847 i Hamburg, D. af Dyrlæge T.

T. fik sin Uddannelse paa Akademiets Arkitekturskole under C. F. Hansens Ledelse og vandt 1812 den til Afgangseksamen svarende store Sølvmedaille. 1816 vandt han desuden den lille og 1817 den store Guldmedaille. Han havde i høj Grad opnaaet C. F. Hansens Yndest. Allerede ca. 1811 ansatte denne ham som Konduktør paa Christiansborg Slot — efter Chr. Meyns Afgang 1814 og til Dels ogsaa før som eneste Konduktør — og beholdt ham som saadan til 1820, da T. fra »Majdag« blev ansat som »Landbauvervalter« i Lauenburg. Hansen havde varmt anbefalet ham, skønt han nødig vilde af med ham og mente, han vanskeligt kunde erstattes. Han roser ham for ualmindelig praktisk Kundskab i Arkitekturen samt Driftighed og Lyst til sin Kunst. 1827 fik han Prædikat af Bygningsinspektør, hvormed Hensigten var »dass ihm kraft dieser Unserer Bestallung von Unseren Unterthanen darnach die schuldige Achtung und Ehre bewiesen werden solle«, uden at der ellers skete nogen Forandring i hans Embedsomraade. T. har bl. a. opført en lærd Skole og Guvernørboligen i Ratzeburg, desuden en Del Bygninger paa Kronens Godser i Lauenburg og flere Landsbykirker, f. Eks. Hohenhorn (1825—[2]7)- Som Elev af C. F. Hansen havde han ikke megen Forstaaelse for den gamle Bygningskunst i hans Distrikt. Særlig slemt gik det ud over Koret til Kirken i Byen Lauenburg, som T. nedbrød og genopførte fra nyt, i hvilket Tilfælde han ogsaa støttedes af C. F. Hansen, der med Glæde modtog Planen om i Stedet for den gamle Bygning med dens »middelalderlige Snørklerier« at sætte en Bygning af »ædlere og til den nyere Tids renere Stilfølelse svarende Former«. Christian VIII. var dog ikke T.s Behandling af Middelalderens og Renæssancens Kunst saa velvillig stemt. 1841 paadrog han sig en Udygtighedserklæring. 1852 blev han afskediget med Pension og trak sig tilbage til Itzehoe.

R. Haupt & Fr. Weysser: Die Bau- und Kunstdenkmåler im Kreise Herzogtum Lauenburg, I, 1890, S. 12 f., 41, 76, go ff., 94, 96, 108, 175, 208. R. Haupt: Die Bau- und Kunstdenkmåler in der Provinz Schleswig-Holstein mit Einschluss benachbarter Gebiete und Landschaften, VI, 1925, S. 643; Register, S. 34. Fra Arkiv og Museum, Serie 2, II, Hft. 2—3, 1935, S. 97.

Knud Millech.

Tisdorph (Tistorph), Mikkel Henriksen, 1628—1701, Præst. F. 13. Sept. 1628 i Odense, d. 17. Febr. 1701 i Kbh., begr. sst. (Nic. K.). Forældre: Sognepræst ved St. Hans K. i Odense og Hospitalsforstander, senere Sognepræst i Haderslev Henrik Mikkelsen (1580—1646) og Margrethe Hegelund (f. 1601). Gift n. Febr. 1655 med Søster Brochmand, f. 20. Marts 1629, d. 7. Marts 1693 (gift i° 1651 med Slotspræst i Kbh., Mag. Morten Poulsen Grum, 1615—52), D. af Professor, Dr. theol. Hans Rasmussen B. (s. d.) og Hustru.

Efter at have gaaet i Skole forskellige Steder i Tyskland (Breslau, Hamburg, Lubeck) blev M. H. T. 1648 immatrikuleret i Kbh. 1652 blev han Slotspræst sst., tog 1653 Magistergraden og blev 1660 Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kbh. I sin Embedstid havde han — som flere andre københavnske Præster — Stridigheder med Gejstligheden ved den tyske Kirke, som øvede en stærk Tiltrækning paa deres Sognebørn, og han var ogsaa indblandet i Sagerne mod Separatisterne Jesper Baltzersen Kønechen og Niels Svendsen Chronich. 1676 maatte han sammen med sin Kollega Esaias Fleischer berede Griffenfeld til Døden og følge ham til Retterstedet. — M. H. T. nød en overordentlig Anseelse som Prædikant. Biskop Jens Bircherod, der havde hørt ham med Begejstring, kalder ham Danmarks »kosteligste Prædikant«, og andre betegner ham som en Stjerne af første Rang. Især blev han søgt som Taler ved Begravelser. En Række af sine Ligprædikener udgav han selv i særskilte Tryk, og efter hans Død foranstaltede hans Svigersøn, Biskop Christen Worm, en samlet Udgave af dem, forøget med adskillige hidtil utrykte, i fire Kvartbind (1705—06). M. H. T. staar som Repræsentant for den »engelske« Prædikemaade. Hans omfangsrige, stærkt leddelte, tematiske Prædikener, der vrimler med mærkelige Udtryk og overraskende Sammenstillinger, som skulde vække Tilhørernes Opmærksomhed, med Ordspil og Antiteser og Allegorier, er typiske for en Prædikenform, der oprindelig kom som en tiltrængt Fornyelse, men snart udartede til en Slags aandeligt Taskenspilleri. Hovedpræget i M. H. T.s Prædikener er dog langt mere bibelsk end allegorisk. De trykte Prædikener vidner om det uhyre Hjernebrud, der ligger bag hver Prædikens Udarbejdelse. Ikke uden Grund hedder det derfor hos den senere Biskop Laurids Thura,

at alt, hvad M. H. T. talte, »det hafde Lugt og Smag af Natte-Vagt og Fliid«.

Kbh.s Universitets Programma funebre af 3. Marts 1701 over M. H. T.; af 21. Marts 1693 over Søster Brochmand. Johs. Moller: Cimbria literata, II, 1744, S. 322. Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk-biographiske Dagbøger for Aarene 1658—1708, ved C. Molbech, 1846, S. 152. Personalhist. Tidsskr., IV, 1883, S. 243; 2. Rk., III, 1888, S. 234; 9. Rk., III, 1931, S. 95 f. Kirkehist. Saml., 2. Rk., III, 1864—66, S. 239 f.; VI, 1872—73, S. 410; 3. Rk., III, 1881—82, S. 591; IV, 1882—84, S. 573 f., 606 f., 616; 5. Rk., II, 1903—05, S. 365, 370. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I, 1916, S. 33.

Bjørn Kornerup.

Tobiesen. Den norsk-danske Slægt T. føres tilbage til Borger i Stavanger, Foged i Hedemarken Tobias Sørensen (nævnt 1646 og 63), hvis Sønner var Trælasthandler og Savværksbruger, Kæmner i Kristiania Niels T. (d. 1711) og Inspektør ved Told- og Tiendevæsenet søndenfjelds Chresten T. (ca. 1660—1713), af hvis Sønner skal nævnes Købmand, Stadskaptajn i Kristiania Tobias T. (ca. 1692—1740) — der var Fader til Kammeradvokat Otto Munthe T. (1723—51) og til Sorenskriver Christen T. (1720—1803), hvis Efterkommere lever i Norge — Slotsfoged paa Akershus, Foged i Åker Jacob T. (1697—1766) og Lector theol. i Kristiania, Mag. Claus T. (1695—1751), hvis Sønner var Generalmajor Peder T. (1738—1817) — Fader til Ellen Johanne T. (1786—1857) — og Sognepræst i Hjartdal, Provst Christen T. (1723—93), der var Bedstefader til Sognepræst i Dannemare og Tillitse, Stiftsprovst over Lolland-Falsters Stift Christopher Leberecht T. (1807—93), af hvis Børn skal nævnes nedenn. Sognepræst i Flemløse, Provst Leopold Ernst Ludvig T. (1841—1929), Christine Elise T. (1845—1926), gift med Højesteretsassessor Poul Pierre Ferdinand Mourier (1837—1905), og Agnes Johanne T. (1846—1927), der ægtede Biskop Vilhelm Carl Schousboe (1841—1900, s. d.). Ovenn. Slotsfogedjacob T. (1697—1766) var Farfader til Kopist i Landsoversamt Hof- og Stadsretten Jacob Christian T. (1763—1840), hvis Sønner var Oberst Friedrich Wilhelm Carl T. (1796—1867) og norsk Oberstløjtnant Christen Schifter T. (1792—1852), som i Ægteskab med ovenn. Ellen Johanne T. (1786—1857) var Fader til Berglæge paa Kongsberg Jacob Peter Christian T. (1818—68); dennes Søn var den norske Kemiker Mejeriinspektør Christen Schifter T. (1853—91). Oberst F. W. C. T. (1796—1867) var Fader til nedenn. Indenrigsminister, Jernbanekommissarius, Kammerherre Frederik (Fritz) Christian Heinrich Emil T. (1829—1908), til Emilie (Emmy) Mariane T. (1830—1908), der ægtede Oberst

Edward Sophus Wilhelm Gedde (1810—80), til Oberst, Kammerherre Frederik Peter August Vilhelm T. (1835—1906) og til Oberstløjtnant Johan Heinrich Christian T. (1831—98), hvis Søn er nedenn. Overlæge, Dr. med. Frederik (Frits) August Claude T. (f. 1866).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1068—73. Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 268—99.

Albert Fabritius.

Tobiesen, Frederik **(Frits)** August Claude, f. 1866, Læge. F. 24. April 1866 i Kbh. (Garn.). Forældre: Premierløjtnant, senere Oberstløjtnant Johan Heinrich Christian T. (1831—98) og Augusta Henriette Rist (1842—1918). Gift 20. Jan. 1897 i Kbh. (Frue) med Ella Leth, f. 14. Aug. 1875 i Taarbæk, D. af Grosserer Christopher Adolph L. (1836—1917) og Harriet Wulff (1850—1936).

T. blev Student 1884 fra Metropolitanskolen og 1891 medicinsk Kandidat. Samtidig med, at han var Kandidat ved forskellige Hospitaler, arbejdede han paa Universitetets bakteriologiske og fysiologiske Laboratorium. Sidstnævnte Sted foretog han de Forsøg, der laa til Grund for hans Afhandling »Bidrag til Læren om Blodets Rolle ved Vævenes respiratoriske Stofskifte«, som han 1895 forsvarede for den medicinske Doktorgrad. Hans bakteriologiske Studier gav sig Udslag i to værdifulde Arbejder, det første fra 1892 om de da nylig opdagede Difteribacillers Smittefarlighed, som man ikke ansaa for særlig stor. Det andet, fra 1900, om Widals Reaktion og dens diagnostiske Betydning for tyfoid Feber havde til Følge, at Sundhedskommissionen i Kbh. faa Aar senere paa T.s Forslag oprettede en Diagnosestation til vederlagsfri Udførelse af »Widal-Reaktionen«. 1895—96 var han Assistent hos Prosektor paa Kommunehospitalet og 1896—1900 Reservelæge paa samme Hospital. Han foretog flere Studierejser, var Afdelingslæge ved Kbh.s Poliklinik 1904—06, Kredslæge i Kbh. 1903—06 og samtidig Skolelæge. 1906 blev han Overlæge ved Øresundshospitalet, først ved Tuberkuloseafdelingen indtil 1916 og derefter ved den medicinske Afdeling til 1936. Nogen større litterær Virksomhed har T. ikke udfoldet, men med Omhu og Interesse ledede han sine Hospitalsafdelinger. Han var Læge ved Forsikringsselskabet Hafnia og var 1904—09 Medredaktør af »Ugeskrift for Læger« samt Censor ved medicinsk Eksamen 1909—20. Endvidere var han Medlem af Bestyrelsen for Kysthospitalet paa Refsnæs 1907—20, for Nationalforeningens Kbh.kreds 1908—33 samt Medlem af Julemærkekomiteens Forretningsudvalg. Tillige

er han korresponderende Medlem af L'union internationale de la tuberculose. Han sysler med historiske Studier og har bl. a. i »Historiske Meddelelser om Staden København«, 3. Rk., IV, 1940—41, skrevet to interessante Afhandlinger om Caroline Thielo. — R. 1926. DM. 1936.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 297. Univ. Progr. Nov. 1895, S. 70. *Axel Borgbjerg.*

Tobiesen, Frederik **(Fritz)** Christian Heinrich Emil, 1829—1908, Minister, Jernbanekommissarius. F. 14. Maj 1829 i Kbh. (Garn.), d. 19. Maj 1908 sst., begr. i Gentofte. Forældre: Kaptajn, senere Oberst Friedrich Wilhelm Carl T. (1796—1867) og Mariane Dorothea Christine du Plat (1806—84). Gift 2. Juli 1859 i Gentofte med Bertha Jensen, f. 20. April 1839 i Kbh. (Helligg.), d. 26. Febr. 1891 sst., D. af Adjunkt, senere Overlærer, Professor Bernth Frederik J. (1803—79) og Laura Henriette Lytthans (1812—45).

T. blev Student 1847, privat dimitteret, og cand. jur. 1853, blev derefter Assistent i Indenrigsministeriet 1854 og forflyttedes n. A. til Ministeriet for Monarkiets fælles indre Anliggender. 1857 blev han virkelig Auditør, 1863 kar. Overauditør og 1864 Byfoged og Byskriver i Præstø og Birkedommer og Skriver i Vordingborg nordre Birk. 1866—78 var han Medlem af Landstinget for 3. Kreds. 1870 blev han Medlem af Kommissionen angaaende Provinskøbstædernes Forhold, 1872 Departementsdirektør i Indenrigsministeriet, var 1873—84 tillige kgl. Kommissarius ved den lolland-falsterske Jernbane og blev 1874 desuden Generaldirektør for Post- og Telegrafvæsenet samt Statsbanedriften. T. tilhørte i Rigsdagen Højre og stod navnlig Fonnesbech nær; han deltog livligt i Behandlingen af kommunale og finansielle Spørgsmaal og var fra 1868 Ordfører for Behandlingen af Statsregnskabet. Han fulgte som Regel Ministeriet, men var flere Gange i Opposition til Estrup og navnlig til Fenger, hvis Forslag om Brændevinsbrænding han medvirkede til at slaa ned 1872. Derimod arbejdede han s. A. ivrigt for Fonnesbechs Fæstelov. Da Fonnesbech Juli 1874 dannede Ministerium, optog han T. som Indenrigsminister, et Valg, der vakte en vis Overraskelse, da T. stod isoleret mellem Partierne. Han var en kyndig Kommunalmand og en sikker Administrator, men han var Bureaukrat og havde et affejende Væsen. Hans Samarbejde med Rigsdagen var derfor ikke godt, og han gjaldt for at repræsentere Ministeriets mindst demokratiske Fløj. Hans Resultater fra Ministertiden var da heller ikke store. Efter Ministeriets Afgang

Juni 1875 udnævntes T. s. A. til Kommissarius for den østsjællandske Jernbane og 1876 tillige for de sjællandske Jernbaner, 1879 for Gribskovbanen, 1880 for Faksebanen, 1884 for de fynske Statsbaner og Odense-Svendborg Banen, siden for en Række andre Privatbaner. I denne Egenskab og fra 1891 som Kommissarius ved Ekspropriationen af Grunde m. m. til Frihavnsanlægget samt fra 1897 som Formand for Vurderingskommissionerne vedrørende Telegrafer og Telefoner gjorde han sig baade anset og frygtet som en usædvanlig stivsindet, men arbejdsdygtig, klarhovedet og retsindig Embedsmand. — Virkelig Justitsraad 1869 (frasagde sig Titlen 1872). Kammerherre 1875. — R. 1873. DM. 1874. K.[2] 1885. K.[1] 1888. S.K. 1899. — Tegning af Alfr. Schmidt 1904 (»Drømmebilleder«) (Fr.borg).

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 294 ff. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, IV—VI, 1921—25. Klaus Berntsen: Erindringer, II, 1923, S. 54, 56, 60; III, 1925, S. 83. Politiken 21. Maj 1908. 111. Tid. 31. Maj s. A. Jacob Marstrand: Tilbageblik gennem et langt Liv, 1928, S. 131 ff. prø/ *Engelstoft.*

Tobiesen, Leopold Ernst Ludvig, 1841—1929, Præst. F. 8. Dec. 1841 i Hodde, d. 27. April 1929 i Odense, begr. sst. Forældre: Sognepræst i Hodde og Tistrup, senere i Dannemare og Tillitse, Stiftsprovst Christopher Leberecht T. (1807—93) og Bolette Elisabeth Lorentzen (1807—69). Gift 19. Juni 1870 i Gamtofte med Marie Acton Bøgh, f. 29. Okt. 1845 i Skamstrup, d. 5. Juni 1925 i Odense, D. af Sognepræst i Skamstrup og Frydendal, senere i Gamtofte, Provst Nicolai Seidelin B. (1805—80) og Charlotte Dons (1816—88).

T. blev Student 1859 fra Ribe. Han var en meget opvakt teologisk Student, der tog livligt Del i Studenterforeningens Møder og blev Medlem af dens Seniorat. Han traf der Chr. Richardt, der blev hans Ven for Livet, lejlighedsvis ogsaa Georg Brandes. 1865 blev T. Kandidat og Lærer ved Haderslev Læreres Latinskole og Melchiors Realskole. 1868 blev han personel Kapellan hos Provst Zahle i Stillinge og 1873 hos Eftermanden Provst Bondesen, men allerede n. A. flyttede han til Slagelse som residerende Kapellan ved St. Mikkels K. og Sognepræst i Heininge. Derfra flyttede han til Tanderup paa Fyn 1877 og 1883 til Flemløse. 1881 blev han Provst for Baag Herred. T. blev en meget anset Mand og afholdt Prædikant. Han skrev i »Fædrelandet«, i »Nordslesvigsk Søndagsblad« og en Tidsbetragtning: »Den grundtvigske Folkehøjskole. Et Bidrag til en Tidsbetragtning af —p« (1878), men Skribent-

virksomhed tiltrak ham i øvrigt ikke; for kirkelige og kirkepolitiske Drøftelser var han med sit rige Lune og klare Hoved i sjælden Grad anlagt. Han blev derfor ogsaa et højt agtet Medlem af det første kirkelige Udvalg paa tredie Retnings Side (1904—07), Modstander af og god Ven med Pastor Morten Larsen. Paa Vestfyn traf han igen Chr. Richardt. De blev hinandens fortrolige og Skriftefædre. Han tog sin Afsked som Provst 1911, som Præst 1917. — R. 1888. DM. 1906. K.[2] 1917. — Maleri efter Fotografi i Flemløse K. Tegning af C. M. Ross fra Ungdommen og af Harald Lundborg 1927 (Privateje).

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 288. J. Kj. Carlsen: Chr. Richardt, 1928, S. 136, 141 ff.

A. J. Rud.

Tode, Johann Clemens, 1736—1806, Læge og Forfatter. F. 24. Juni 1736 i Zollenspieker ved Hamburg, d. 16. Marts 1806 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Ass.). Forældre: Tolder Johann Dieterich T. (d. 1744) og Agnesa Maria Schlopke. Gift 6. Maj 1771 i Kbh. (antagelig Nic.) med Johanne Sophia Schiønfeldt, døbt II. Okt. 1740 i Kbh. (Nic.), d. 4. Febr. 1805 sst. (Nic), D. af Kandestøber Johann S. (d. 1740) og Bodil Marie Valentinsdatter (d. tidligst 1772).

Da T. var otte Aar, døde Faderen, og Moderen flyttede da til Hamburg, hvor Drengen kom i Latinskole. Da han -var seksten Aar, kom han i Lære hos sin Svoger Regimentsfeltskær Schroder, der laa i Garnison i Tønder, senere i Haderslev og endelig i Rendsborg. 1757 sendtes han til Kbh. i Lære hos den meget ansete Hofkirurg H. F. Wohlert og for at studere videre paa den kirurgiske Læreanstalt. Han tog her sit første Tentamen 1761, og to Aar senere fik Wohlert ham ansat som Rejsekirurg hos Kongen. 1765—68 var han udenlands med Rejsestipendium, først i Holland, senere i Skotland, England og Frankrig. Paa denne Rejse studerede han ikke blot Kirurgi, men ogsaa Medicin, og da han kom hjem, fortsatte han sit medicinske Studium, da Wohlert fandt, at han mere egnede sig hertil end til Kirurgi. Han immatrikuleredes ved Kbh.s Universitet, tog medicinsk Eksamen og Doktorgraden 1769 og blev assisterende Hoflæge 1770, s. A. Læge ved Vartov og Børnehuset og ved det franske Skuespillerselskab. 1771 blev han Læge ved den nyoprettede Plejeanstalt, Hofmedicus og Medlem af Collegium medicum. 1774 blev han Professor medicinæ designatus, men først 1797 blev han Professor ordinarius, 1795 Medlem af Jordemoderkommissionen, 1796 Læge ved Tugthuset i Kbh.,

1801 Rektor ved Universitetet og 1803—05 Medlem af Sundhedskollegiet. 1805 fik han sin Afsked efter i flere Aar at have været apoplektisk.

Foruden at beklæde alle disse officielle Hverv deltog den godt begavede, rastløse T. i alle Tidens Bevægelser. Han interesserede sig stærkt for Lægernes yderligere Uddannelse, stiftede 1771 det kirurgiske Disputereselskab, var 1772 Medstifter af Medicinsk Selskab, 1774 af Societas exercitatoria medica, men han interesserede sig ogsaa for den almindelige Oplysning, var Medstifter af Borgerdydselskabet 1784 og af Efterslægtsselskabet 1785.

T.s litterære Virksomhed er overordentlig stor, og paa eet Punkt præsterede han noget virkelig betydeligt, idet han 1774 (»Vom Tripper in Ansehung seiner Natur und Geschichte«) og senere i flere Skrifter fastslog, at Gonorrhoe og Syfilis er to forskellige Sygdomme. 1777—85 udgav han »Medicinisch chirurgische Bibliothek« (I-X) paa Tysk. Det indeholdt dels selvstændige Artikler, dels og navnlig Referater og Kritikker. Disse sidste var ofte overordentlig skarpe og hensynsløse, men impulsiv, som T. var, hændte det, at han kort efter kunde slaa ganske om. Saaledes kritiserede han meget stærkt et Værk af den preussiske Generallæge for n. A. at dedicere ham en af sine Bøger. Det omvendte skete senere, da han over alle Grænser roste Dr. Rud. Buchhave for kort efter at kritisere det samme Arbejde og indvikle sig i en aarelang Polemik. En lang Række Sundhedstidender udgav han under forskellige Navne, men alle dels indeholdende hygiejniske Artikler, dels Digte eller Fortællinger og en Mængde Anekdoter. Skønt de var meget underholdende, var hvert enkelt Tidsskrifts Levetid meget kortvarig. Foruden talrige medicinske Skrifter udgav T. adskillig belletristisk Litteratur, men bortset fra den ovenfor nævnte er der næppe nogen af de medicinske Afhandlinger, som har nogen Betydning.

T. var en interessant Docent, men man faar ikke Indtryk af, at han har været meget grundig. Han kunde afgive udmærkede Erklæringer, naar man kunde vinde ham for en Sag, men han var ganske uberegnelig og henimod Slutningen af sit Liv vel til Dels utilregnelig, stærkt trykket af Fattigdom og et sørgeligt Hjem, hvor Alkohol ikke blot svækkede ham, men ogsaa hans Hustru. Til sidst maatte han tage sin Afsked, noget, man paa den Tid meget sjældent gjorde, selv om man ikke kunde passe sit Embede. Trods alt dette havde han mange Venner, som skrev om ham og rejste et Mindesmærke paa hans Grav paa Assistens Kirkegaard for »Lægen, Menneskevennen og Digteren«.

V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen, II, 1873, S. 515—20. Iris, 1793, I, S. 26a—65. Iris og Hebe, 1796, II—III. J. W. S. Johnsson: Johann Clemens Tode, 1918. Samme: Københavnske medicinske Selskaber, 1922. G. Norrie: Kirurgisk Akademis historie, II—III, 1923. Samme: Af Medicinsk Fakultets historie, I—II, 1934—37. Jørgen Hatting: Efterslægtselskabet, I, 1936. E. Schmiegelow: J. C. Tode, .941. ^^ *Mrrie•*

T.s medicinske Forfatterskab repræsenterer kun en enkelt Side af hans overordentlig omfangsrige Skribentvirksomhed; denne spænder over næsten alle Fag, praktiske, populærvidenskabelige, politiske, journalistisk-ræsonnerende, recenserende, *skønlitterære,* og fik for en væsentlig Del Afløb i hans talrige Tidsskrifter, af hvilke de fleste kun fik nogle Maaneders Levetid; han begyndte 1772 med »Blandinger«, senere fulgte bl. a. »Kiøbenhavnsk Universalmagazin« (I—II, 1784), »Socrates« (1787), »Dramatiske Tillæg« (1788—89), »Hertha« (1789), »Freia« (1789—90). 1788—90 havde han som kritisk Organ Ugeskriftet »Kritik og Antikritik«, som han forlod 1790 for at starte »Kritik og Analyse«, der efter nogle Maaneders selvstændig Tilværelse indgik som Tillægsblad i det af Boghandler Simon Poulsen udgivne Maanedsskrift »Iris« (fra 1796 »Iris og Hebe«), som T. ogsaa i Aarene 1790—-96 fyldte med Stof. Som Kritiker indtager han en uafhængig Stilling, i erklæret Opposition mod »Lærde Efterretninger« og den Kreds af yngre, som var toneangivende der, især Rahbek, med hvem han — polemisk som han var af Natur — Aar igennem førte vedholdende og heftige Fejder navnlig om Dramaturgi. Som skabende Dramatiker havde T. kun Held med eet af sine mange Stykker, nemlig »Søeofficererne« (1782; opført 29 Gange paa Det kgl. Teater 1783—1815), en moraliserende Komedie i engelsk Manér med Undertitlen »Dyd og Ære paa Prøve«; Forsøgsobjekterne er to britiske Marineløjtnanter, der med Glans bestaar Prøverne og belønnes af Stykkets Hovedperson, en dydsbefordrende Greve. »Søeofficererne« indeholder, ligesom T.s andre Komedier, morsomme Momenter, men Karaktererne er gennemgaaende for skematiske, og T. mangler specifikt dramatisk Talent. Den moralske Pegepind fra T.s Komedier mærkes ogsaa i hans eneste Roman »Kierligheds Nytte« (1791—92 i »Iris«; 1803 som Supplementbind I til »Samlede Danske Skrifter«; Optryk med Indledning af Hakon Stangerup, 1942), hvis Fortæller er et Sidestykke til Greven i »Søeofficererne«, medens Bogens Hovedperson er en ung uskyldig Sønderjyde, der i Kbh. udsættes for Storbyens Fristelser, indtil Dyden naturligvis triumferer. Med sine københavnske Milieuskildringer, hvor der optræder baade

Bondefangere, Alfonser og depraveret Overklasse, er »Kierligheds Nytte« en af de ældste danske Romaner, der endnu lader sig læse med Fornøjelse trods sine iøjnefaldende Svagheder. Ligesom i Komedierne ynder T. en grovkornet Situationskomik, der ofte tangerer det platte. For Romanens Vedkommende har han som Forbillede benyttet Smollett, hvis fire store Romaner han (1787—1803) har bearbejdet paa Dansk, idet han, navnlig i »Peregrine Pickle«, har digtet om paa Handlingen, hvor den ikke tilfredsstillede ham. T. har desuden skrevet nogle mindre Fortællinger, versificerede Fabler efter La Fontaines Forbillede og Viser, af hvilke »Oldtiden havde een god Skik« og »Vi Søemænd giør ei mange Ord« (Slutningssang i »Søeofficererne«) især er kendt.

T. har haft megen Sans for folkeligt Talesprog og giver os adskillige Replikker paa Vulgærkøbenhavnsk. Han takker Naturen for sit »Sprog-Genie«, og i Betragtning af at han først som sekstenaarig begyndte at lære Dansk, har han tilegnet sig Sproget godt, og det ærgrede ham, hver Gang der slap Forsyndelser mod dansk Grammatik og andre Sprogfejl ind i hans Skrifter. Han priser sig lykkelig over at have faaet dansk Indfødsret, »før Sindets Vox blev haardt, før holsteensk Blod i mine Aarer hørte op at rinde«. — Af hans »Samlede Danske Skrifter« (1793—1805) indeholder I—II Poesi, V moralske og satiriske Afhandlinger, VI—VIII Medicin, IX—X skønlitterær Prosa, medens III—IV med Biografi og Rejsebeskrivelser ikke udkom.

Maleri af Jens Juel 1787 (Kbh.s Universitet; Fr.borg; Kopi af C. W. Eckersberg 1836), Stik herefter af G. L. Lahde 1801. Stik af sidstnævnte 1792 efter egen Tegning. Udateret klippet Silhouet ca. 1781 (Det kgl. Bibliotek). Udateret kobberstukket Silhouet. Tegning efter Lahdes Stik af Zuschlag 1832 (Fr.borg). Stik af A. Flint 1818. Forsvundet Buste ca. 1806 (forhen Kbh.s Universitet).

G. L. Lahde & R. Nyerup: Samling af fortjente danske Mænds Portraiter, III, 1806 (Selvbiografi). K. L. Rahbek: Erindringer, I, 1824, S. 32; II, 1825, S. 86—89, 3375 HI» 1825, S. 34, 50 f., 64, 94, 108, 147—51. 154. !95. 210, 245. 33°; IV, 1827, s- 45. 118 f., 166, 189, 232, 450 f.; V, 1829, s- I5°- F- R«>n-ning: Rationalismens tidsalder, se Registeret i III, 2, 1899. Knud Bokkenheuser: Drejers Klub, 1903. Vor Ungdom, 1918, S. 412—16. Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarhundrede, 1934 (se Registeret). Hakon Stangerup: Romanen i Danmark i det 18. Aarhundrede, 1936 (se Registeret). Frederik Schyberg: Dansk Teaterkritik indtil 1914, 1937 (se

Tofft, Alfred From, 1865—1931, Komponist. F. 2. Jan. 1865 i Kbh. (Trin.), d. 30. Jan. 1931 paa Frbg., Urne paa Ass. Kgd. Forældre: Fhv. Lærer i Sønderjylland, senere Graver ved St. Johannes Kirke i Kbh. Carl Harald T. (1818—95) og Dorothea Elisabeth Petersen (1829—94). Gift i° 29. Juli 1890 i Lyngby med Josemitea Frede Wimmer, f. 6. Marts 1872 i San Francisco, d. 6. Aug. 1919 i Kbh. (gift 2^{0} med Neidhardt), D. af Apoteker Hendrik Georg W. (1847—74) °§ Frederikke Regine Juliane Weldingh (1838—1922) og Plejedatter af Postmester i Hjørring, Kaptajn Karl Adalbert W. (1842—1901) og Anna Kirstine Henriette Damm (1839—$^{J}9^{10}$)- Ægteskabet opløst. 2° 9. Maj 1908 i Kbh. (Matth.) med Koncertsangerinden Elna Christense Elina Bergmann, f. n. Juli 1875 i Fredericia, d. 18. Jan. 1933 paa Frbg., D. af Overhornblæser Julius B. (1844—1904) og Marie Frederikke Dorthea Bremer (1846—1905). Ægteskabetopløst. 3^{0} 31. Juli 1920 i Flødstrup med Godsej erinde Frederikke Caroline Rudolphine (Rudi) Cecilie Wright-Engelsted, f. 27. Dec. 1867 paa Rørbæk, d. 16. Marts 1925 i Kbh. (gift i° 1891 med Løjtnant ved Gardehusarerne Frederik Sophus Salicath, 1863—1911), D. af Jægermester Rudolph Henry W.-E. (1835—94) °S Cecilie Sophie Amalie Albertine v. Eyben (1831—1913).

T. røbede tidligt musikalske Evner og modtog allerede fra Skoletidens Begyndelse Undervisning i Musik. Det blev dog bestemt, at han skulde gaa Handelsvejen, og i fem Aar havde han Ansættelse hos Firmaet J. P. Suhr & Søn. I sin Fritid søgte han Uddannelse i Klaver og Orgel hos Nebelong og Teori og Instrumentation hos Bohlmann. 20 Aar gammel forlod han sin Stilling for helt at følge sit musikalske Kald, og 18. Marts 1887 debuterede han som Komponist og Orgelspiller ved en Koncert i St. Johannes Kirken. — I de følgende Aar optraadte han hyppigt ved Orgelkoncerter, saavel i Kbh. som i Provinsen, men lagde det derefter til Side for at hellige sig Kompositions- og Skribentvirksomhed. Efter at have virket ved forskellige Blade knyttedes T. 1903 til »Berlingske Tidende«, hvor han udfoldede en betydelig Virksomhed som Kritiker. 1892—93 foretog han paa det Ancker'ske Legat en Studierejse til Tyskland, hvor han bl. a. skrev Musikken til Holger Drachmanns romantiske Drama »Bonifaciusskæret« (opført 1910 paa Dagmarteatret). 1898 havde hans Opera »Vifandaka« Premiere paa Det kgl. Teater. Teksten var skrevet af Einar Christiansen efter et Udkast af T., og Operaen gik indtil 1919 34 Gange over Scenen. Hans næste Opera »Anathema« (1928) med Tekst af ham selv opnaaede kun fire Opførelser. — T.s udprægede lyriske Evner hen-

viste ham afgjort til at være Sangkomponist, og det er ogsaa i denne Egenskab, han har udfoldet sig rigest. Hans mere end 200 Sange var højt skattede af Samtiden, men kun enkelte, herimellem »Der gaar Sagn om to, der har elsket« og den lille folkelige Vise »Ole sad paa en Knold og sang«, har formaaet at overleve ham. Hans mange, dygtigt skrevne Klaverkompositioner er holdt i en nobel, sober Stil. Ud over det nævnte har han bl. a. skrevet en Romance for Violin og Orkester (Op. 23), Pastorale og Scherzo for Obo og Klaver (Op. 10), Korsange, Sange med Orkester, en Sørgemarch over Kong Frederik VIII. samt nogle humørfyldte Folkevisearrangementer, som han skrev for Saima Neovi, Ellen Beck og Anders Brems. — T. nød i udstrakt Grad sine Kollegers Tillid og modtog gennem Tiderne adskillige Æreshverv. Ved sin Død var han Formand for Koda, Dansk Komponist-Forening, Samfundet til Udgivelse af dansk Musik, Medlem af Hærens Musiktilsyn og (siden 1925) Radioraadet og Statsradiofoniens Programudvalg samt Bestyrelsesmedlem i Danske Dramatikeres Forbund og Dansk Korforening. — R. 1927. — Tegning af Aug. Tørsleff 1911 (Familieeje).

Berl. Tid. 30. og 31. Jan. 1931. *Sven Lunn.*

Tofte (ved Daaben Toft), Hans Mikkelsen, 1825—*l9I1*^ Skolemand. F. 13. Dec. 1825 i Tirslund, Haderslev Amt, d. 3. Jan. 1917 i Skaarup, Svendborg Amt, begr. sst. Forældre: Skolelærer Jens Toft (1778—1838, gift i° med Merrit Jensen, 1780—1809) og Maren Hansdatter. Gift 9. Nov. 1853 i Hammelev med Helena Margretha Bertelsen, f. 17. Okt. 1818 i Djernæs, Hoptrup Sogn, d. 25. Aug. 1877 paa Aagaard Højskole, Oversø Sogn, D. af Skolelærer Bertel B. (1788—1828) og Woldborg Ottesgaard (1788—tidligst 1828).

Fra sit Barndomshjem arvede T. Danskhed og Kristendom samt en udpræget Evne til at omgaas Børn og den jævne Mand. Efter 1846 at være dimitteret fra Seminariet i Lyngby (ved Grenaa) var han en Række Aar Andenlærer i Skærbæk i Vestslesvig, hvor han med hele sit Sind grebes af Aanden fra 1848 (Slaget ved Brøns) og en Tid maatte flygte. 1851 udnævntes han blandt 41 Ansøgere til Degn ved den nyoprettede danske Menighed og Leder af den danske Borgerskole i Flensborg. Han var som skabt til den Stilling og beholdt den til 1867, da han nægtede at aflægge Embedsed til den preussiske Konge og afskedigedes uden Pension. Kun 32 Aar gammel modtog han af Kong Frederik VII. personlig Sølvkorset. Baade før og efter 1864 var han — som Pastor G. F. A. Graae

udtalte — »en af Slesvigs ædleste og virksomste Patrioter. Begavet med ualmindelige Evner, en ren Charaktér og en elskværdig Personlighed, nyder han, saa at sige, hos Alle saa stor Agtelse og Tillid, at han for Øjeblikket maaske er den Mand i Flensborg, der paa en bramfri Maade udøver den største Indflydelse i dansk Retning«. Det var ikke altid let for ham at overvinde Flensborgernes Ligegyldighed over for det danske Sprog og deres Sløvhed over for aandelige Spørgsmaal, især da han ikke yndede Politik og Gildevæsen; dertil kom tunge personlige Prøvelser. Alligevel var han utrættelig. Han var den, som indførte den danske Sang og den danske Bog i Flensborg. 1864 gjorde T. sig fortjent ved at tage sig af de danske saarede og Krigsfanger, og da Præsterne maatte forlade Byen og Menigheden opløstes, holdt han sammen paa dansk Kirke og Skole. Efter Afskedigelsen virkede han mest paa Landet, dels inden for Landboforeningen, dels som Leder af Landbrugs- og Folkehøjskolen Aagaard i Oversø Sogn (1869—89). Herved blev han kendt som den sydligste Forpost for dansk Aandsliv i Sønderjylland, og hans Døtre blev Modellerne for det landskendte Billede af »De sønderjyske Piger«. 1892 solgte han Skolen og flyttede til Fyn, hvor han døde som en blind Olding, der ikke vilde lade sig klippe, inden Genforeningshaabet var opfyldt. — DM. 1857. — Maleri i Haderslev Museum. Tegning af Otto Bache 1886 (Familieeje).

Sprogforeningens Almanak, XXXI, 1924, S. 56—66. Kirkeligt Samfunds Julebog, XII, 1932, S. 143—63. H. F. Petersen: Danske i Sydslesvig, 1933, s. 30,38-64. "

H F Peterserit

Tofte, Lars Valdemar, 1832—1907, Violinist. F. 21. Okt. 1832 i Kbh. (Frue), d. 28. Maj 1907 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Brændevinsbrænder Hans Larsen T. (1798—1857) og Mathilde Pedersen (1812—67). Gift 3. Marts 1866 i Kbh. (Trin.) med Ane Kirstine Pauline Willumsen, f. 23. Maj 1838 i Kbh. (Trin.), d. 17. Aug. 1914 paa Frbg., D. af Vognmand Jørgen W. (1801—54) og Marie Elisabeth Poulsen (1802—79).

T.s Fader havde selv været Musiker og spillede godt Violin. Det var hans højeste Ønske, at Sønnen skulde blive en berømt Violinspiller, og han lod ham derfor allerede som Dreng høre berømte Violinister som Hauser, Prume, Moeser og Leonard, naar de kom til Kbh. for at give Koncert. Som Lærer fik T. først Carl Petersen, Medlem af Lumbyes Orkester og kendt for sin smukke Bueføring, senere kgl. Kapelmusicus Julius Semler. 1850 blev han Medlem af Musikforeningens reorganiserede Orkester, og efter

Gades Raad rejste han, forsynet med en vægtig Anbefaling, 1853 til Hannover for at studere hos den jævnaldrende, men allerede berømte Joseph Joachim. I nært Venskab med Joachim tilegnede han sig dennes Stil og blev dens fornemme Repræsentant inden for dansk Musikliv. Nogen Tid opholdt han sig ogsaa hos Spohr i Kassel og vendte 1856 hjem for at debutere ved en af Musikforeningens Koncerter. T. kom straks til at indtage en førende Stilling i vor Musikverden. Til 1882 var han Soloviolinist i Musikforeningen og dyrkede ved dens Kammermusikkoncerter Kvartetspillet sammen med Chr. Schiørring, Vilh. Holm og Franz Neruda. 1863 kaldtes han til Medlem og Soloviolinist i Det kgl. Kapel og alternerede i denne Stilling indtil sin Afgang 1893 med Schiørring. Ved Siden af dyrkede han en pædagogisk Virksomhed af meget stort Omfang. Straks ved Kbh.s Musikkonservatoriums Oprettelse 1867 blev han dets Lærer i Violinspil og beholdt denne Stilling til 1904. Det samlede Tal paa T.s Elever naaede op paa ca. 300, og næsten to Slægtled danske Violinister, deriblandt i en Aarrække næsten samtlige Violinister og Bratschister i Det kgl. Kapel, skyldte ham deres Uddannelse. T. var, da han stod paa sin Højde, baade musikalsk og teknisk en betydelig Skikkelse i dansk Musik. Ikke alene havde han tilegnet sig Joachims Teknik, der lagde saa stærk Vægt paa Bueføringen, et Punkt, som for T. næsten blev det vigtigste, men ogsaa hele Lærerens og Vennens musikalske Indstilling prægede hans egen Kunstnerbane. Saaledes blev T. navnlig en kyndig og forstaaende Fortolker af Beethovens Værker. — Tit. Professor 1893. — R. 1881. DM. 1902. — Maleri af F. Riidinger 1867 (Kgl. Teater) og af Jul. Paulsen 1902.

Clara Tofte: Til Minde om Vald. Tofte, 1934. Fr. Bendix: Af en Kapelmusikers Erindringer, 1913, S. 17—30. Angul Hammerich: Musikforeningens Historie 1836—1886, Musikforeningens Festskrift, 1886. Gustav Hetsch: Det kgl. danske Musikkonservatorium 1867—1917, 1917, S. 53 ff. Nær og fjern 15. Febr. 1874. IM» Tid. 19. Okt. 1902 og 9. Juni 1907. Nationaltidende 10. Juli 1888 og 31. Maj 1907. Berl. Tid. 30. Maj s. A. Politiken 31. Maj s. A. Mindebøger om T. af Clara Tofte i Ms. i Det kgl. Bibliotek og Musikhistorisk Museum.

Nils&>chiørring (S. A. L. Hagen).

Toftegaard, Jens Carl Nielsen, f. 1889, Nationaløkonom, Sparekassedirektør. F. 22. Dec. 1889 i Langaa, Fyn. Forældre: Snedkermester Rasmus Nielsen T. (1855—1912; Navnebevilling til T. 1905) og Johanne Marie Rasmussen (1857—1926). Gift 25. Okt. 1919 i Kolding med Mette Margrete Uldall Juhl, f. 23. Aug. 1892 i Kolding, D. af Bogholder, senere Købmand Hans Uldall Madsen J. (1858—1941) og Maren (Mary) Kristine Nikoline Olesen (1861—1913).

T. blev Student 1908 fra Hesselager og cand. polit. 1914. S. A. blev han Sekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, hvor han 1919 blev Fuldmægtig. De første Aar efter sin Ansættelse var han knyttet til de af K. Riis-Hansen ledede Undersøgelser vedrørende Toldbeskatningen, og 1919—21 deltog han atter i Arbejder med Toldlovforslag. 1916—20 var han tillige Sekretær ved Landbokommissionen af 1911. 1927 overtog han Embedet som Inspektør ved Inspektoratet for Tobaksbeskatningen, hvor han virkede i otte Aar, og hvor han med Forbrugsbeskatningens stærke Udvikling stadig fik nye Opgaver, ligesom han med stor Interesse tog sig af Inspektoratets almindelige Administration og personelle Anliggender. 1926 blev T. Medlem af Bikubens Tilsynsraad, og 1932 udarbejdede han til Sparekassens 75 Aars Jubilæum Skriftet »Bikuben 1907—1932«. Herigennem fik han megen Indsigt i denne store Sparekasses Forhold, hvad der naturligt førte til, at han 1935 blev Sparekassens Direktør, og da Direktionen udvidedes 1941, blev han Direktionens Formand. Paa hans Initiativ oprettede Bikuben 1936 en Byggespareafdeling, den første i Landet inden for Sparekassernes Omraade, og i en Række Udvalg inden for Sparekasseorganisationerne er han indtraadt som Medlem. Sin Tilknytning til Universitetet, blandt hvis Lærere han navnlig stod Harald Westergaard nær, bevarede han, ogsaa efter at han var blevet Kandidat. 1915—17 virkede han som Manuduktør i Statistikkens Teori, 1917—25 var han Assistent ved Universitetets statistiske Laboratorium, og siden 1935 har han været Censor ved den statsvidenskabelige Eksamen. 1926—41 var han Lærer i Nationaløkonomi og Statistik ved Handelshøjskolen, hvor han under Direktørens Sygdom 1934—35 tillige var konstitueret som Direktør. For sit Fags Udvikling har T. været meget virksom. Allerede 1917—19 var han Formand for Socialøkonomisk Samfund, 1930—35 Redaktør af »Nationaløkonomisk Tidsskrift« og Sekretær i Nationaløkonomisk Forening, og 1936—42 sad han i denne Forenings Bestyrelse. Ogsaa i det kristelige og sociale Arbejde har T. været stærkt interesseret. Han sad i Bestyrelsen for Danmarks kristelige Studenterforbund 1915—18 og er i Bestyrelsen for Evangelisk Alliance fra 1933. Ved Verdenskonferencen for »Life and Work« i Oxford 1937 var han Meddelegeret for Danmark, og fra Oprettelsen af Det økumeniske Fællesraad for Danmark 1938 er han Medlem af dette. Han er ogsaa Medlem af Bestyrelsen for Lægeforeningens Boliger fra 1936, for Diakonissestiftelsen fra 1937 og for Understøttelsesselskabet Philadelphia fra 1938. Foruden Bikubens Jubilæumsskrift har han skrevet Haandbogen »Vore Skat-

ter«, der udkom 1929 (2. Udg. 1932, 3. Udg. 1942, omarbejdet af Kontorchef C. Ulrich Mortensen). Ligeledes har han været Medredaktør af »Statsvidenskabelig Stat« 1923 og 1928 og af »Almindelig Erhvervslære« 1928 (4. Udg. 1941) samt skrevet en Række Artikler af faglig Art, saaledes navnlig »Konjunkturbestemt Rente« i »Nationaløkonomisk Tidsskrift«, LXXV, 1937 og »Det nordiske Kapitalmarkeds Udvikling og dens Forbindelse med Valutapolitiken« i »Forhandlingar vid elfte nordiska nationalekonomiska motet i Helsingfors 1938«. — R. 1932. *p Grønvold.*

Tolderlund, Hans Vandahl, 1836—1928, Købmand, Politiker. F. 10. Jan. 1836 i Vallensved, d. 20. Okt. 1928 paa Straarup, begr. i Præstø. Forældre: Lærer, senere Kordegn og Førstelærer i Sorø Lauritz Nicolaj Wilhelm T. (1807—68) og Barbra Christine Schneider (1816—91). Gift i° 23. Okt. 1863 i Næstved med Amalie Christine Schmidt, f. 25. Jan. 1842 i Næstved, d. 17. Okt. 1874 i Præstø, D. af Barber Johan Christian S. (ca. 1807—80) og Margrethe Kirstine Hansen (1811—70). 2° 12. Maj 1877 i Kbh. (Matth.) med Victoria Elievine Theresia Richter, f. 18. Juli 1839 i Kbh. (Frels.), d. 30. Sept. 1921 i Præstø, D. af Bødkermester Peter R. (1794—1846) og Johanne Elisabeth Lange (1795—1880).

T. var efter sin Konfirmation Elev paa Svend Langkjærs Handelsakademi, hvorfra han dimitteredes. Samtidig tog han Vekselmæglereksamen. 1862 nedsatte han sig som Købmand i Næstved. 1871 overtog han en større Forretning i Præstø. I Tilknytning til den drev han forskellig anden Virksomhed, bl. a. som Skibsreder og Landmand. 1895 overdrog han den til sin Søn. — Han sad i denne Periode inde med talrige lokale Tillidshverv. I 30 Aar var han Byraadsmedlem, dels i Næstved, dels i Præstø. 1884—1900 var han svensk-norsk Vicekonsul i Præstø, 1871—1900 Formand for Direktionen af Sydsjællands Laane- og Sparebank, 1869—1900 Overligningskommissær. Desuden var han en Tid Formand for Centralforeningen for Sjællands Stifts Handelsforeninger samt Medlem af Bestyrelsen for De samvirkende Handelsforeninger i Danmark og af Bestyrelsen for Købstadforeningen. 1900 flyttede han tilbage til Næstved som Direktør for Brandassuranceforeningen for rørlig Ejendom i Sjællands Stifts Købstæder. 1918—22 havde han atter Bopæl i Præstø, siden paa Straarup ved Kolding. 1894 valgtes han af Højre ind i Landstinget, hvor han havde Sæde til 1910. Han varetog her paa dygtig Vis Købstædernes Interesser og lagde et stort sagligt Arbejde i den Lovgivning, der særlig angik dem,

f. Eks. Jernbanesager, Næringslov, Skatte- og Toldspørgsmaal o. lgn. 1905 var han sit Partis Ordfører i Forhandlingerne om den kommunale Valgretsreform. I Partiets Organisationsarbejde tog han ledende Del, 1903—08 som Næstformand i Repræsentantskabet og 1905—08 som Formand i Forretningsudvalget. Efter sin Udtræden af Tinget tog han ikke aktivt Del i det politiske Liv. —• Etatsraad 1901. — R. 1892. DM. 1909.

Meddelelser om Slægten Tolderlund gennem 200 Aar, 1915, S. 16. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag, 1901—03, S. 665 ff. Alfred Bindslev: Konservatismens Historie i Danmark fra 1848 til 1936, II, 1938, S. ,59, 183. *p Stamstmp—*

Tolderlund, Hother Hakon Wiggo, 1820—80, Forfatter. F. 2. Dec. 1820 i Nakskov, d. 10. April 1880 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Proviantforvalter, senere Godsforvalter Jørgen T. (1778—1845) °g Christiane Sophie Tolderlund (1784—1835). Ugift.

T. tilbragte Størstedelen af sin Barndom paa Landet, hvor Faderen var Forvalter for de Scheel-Plessen'ske Godser Harrested og Saltø i Nærheden af Næstved; tretten Aar gammel kom han i v. Westens Institut, 1838 blev han Student, men først tre Aar senere tog han sin filologisk-filosofiske Eksamen, fordi han sinkedes af Sygdom; han vaklede lidt over for Valget af Studium, læste i Begyndelsen Jura, derefter Medicin uden dog at faa nogen Embedseksamen; under Treaarskrigen udnævntes han ikke des mindre til Underlæge i Hæren, og under Frederiksstads Bombardement udmærkede han sig i den Grad, at han fik Ridderkorset; fra 1852 var han Militærlæge i Slesvig, men efter Danevirkes Rømning maatte han 1864 forlade Byen; efter at han i kortere Tid havde gjort Hospitalstjeneste i Augustenborg og Odense, kom han til Aarhus, hvor han var Bataillonslæge, indtil han 1867 traadte ud af Hæren og oprettede et Institut for medicinsk og ortopædisk Gymnastik; n. A. opnaaede han den længe eftertragtede jus practicandi, men allerede 1870 opgav han al Lægevirksomhed og slog sig ned i Kbh., hvor han udelukkende levede for sine litterære Interesser. Under Mærket Viggo Lund debuterede T. 1841 med et lille Hæfte »Lyriske Digte«, der med Grund forblev upaaagtede, da de var uden synderligt Særpræg; bedre Held havde han med de 1851 udgivne »Fortællinger fra Felten«, der i Lighed med de efterfølgende Samlinger »Reisebilleder« (1855), »Skizzer« (1855), »Fortællinger« (1860) og »Fortællinger, anden Række« (1863) udgaves under Pseudonymet Dr. H.; først da han 1867 genoptrykte et Par af sine

Skildringer fra Felten i det af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme redigerede »Folkelæsning«, opgav han Navneskjulet, og i de senere Bøger »Fortællinger og Skildringer. Ny Saml.«, I (1868), »Hjemmefra, Fortællinger« (1873), »Billeder fra Orienten, Erindringer fra en Reise i 1873—1874« (1875) og »Fra Syd og Nord, Fortællinger og Skildringer« (1876) optraadte han under sit eget Navn. Nogle af disse Fortællinger og Skildringer bygger paa T.s Oplevelser i Felten, mens andre gengiver Indtryk og Stemninger saavel fra Slesvig og Holsten som fra de Egne, han lærte at kende under Rejser og Rekreationsophold i Tyskland, Frankrig, Schweiz og Orienten. T. har en betydelig Sans for Natur og Folkeliv under de forskellige Himmelstrøg og er en elskværdig og kultiveret Fortæller, der ganske vist ikke besidder stor skabende Fantasi, men til Gengæld et ikke ringe Maal af Lune og Følsomhed; hvor de sidstnævnte Anlæg udfolder sig friest, som i den lille Skildring fra Angel, »Frieriet«, der i øvrigt opnaaede den Ære at blive oversat til Engelsk og offentliggjort i Dickens' Tidsskrift »Household Words«, møder man en afdæmpet, humoristisk Lillekunst, som har bevaret ikke saa lidt af sin umiddelbare Virkning. — Udvalgte Fortællinger ved Alex. Schumacher, 1916. — R. 1850.

Meddelelser om Slægten Tolderlund gennem 200 Aar, 1915, S. 12, 43 f. Politiken 31. Marts 1897. Alex. Schumacher i Hother Tolderlunds Udvalgte Fortællinger, 1916. Sønderjydske Aarbøger, 1941, S. 146—59.

Peder Hesselaa.

Tomasson, Thordur Tomas, 1871—1931, Præst og Forfatter. F. 7. Dec. 1871 i Akureyri, d. 22. Aug. 1931 i Sønderho, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Distriktslæge ThorSur T. (1837—73) og Camilla Christine Enig (1847—[1]9[2]^)- Gift 25. Dec. 1898 i Kbh. (Tak.) med Thora Christine Payberg, f. 24. April 1875 i Gørlev, D. af Farver Christen P. (1829—[J]878) og Thora Elsemine Lassen (1840—1920).

T.s Fader tilhørte en af Islands ældste ansete Slægter, der mellem sine Forfædre kan regne Harald Haarfager. Farfaderen var den kendte islandske Præst Tomas Sædmundsen, efter hvem han var opkaldt. Han var kun to Aar, da Faderen døde og efterlod Hustruen med to Smaabørn i smaa Kaar. Hun drog hjem til Danmark og fandt Støtte i Kbh. T. kom i Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvis Rektor Johs. Helms altid siden stod særlig højt for ham. 1896 blev han cand. theol. I de følgende to Aar var han dels Huslærer paa Kærsgaard i Vestfyn, dels Manuduktør. 1898 blev han residerende Kapellan ved Klosterkirken i Horsens og ved Sogne-

delingen 1904 dens Sognepræst. Hele sit Liv var T. en yderst virksom, livlig og vindende Personlighed med et varmt Haandtryk og en bogstavelig talt aaben Favn. Ved sine Møder samlede han, navnlig inden for grundtvigske Kredse, store Skarer baade unge og gamle og udfoldede mandig Oprigtighed og personlig Ydmyghed forenet med en vis Tilbøjelighed til diktatorisk Egenraadighed, som, efter at han 1925 var forflyttet til Vemmetofte, kunde true med at sprænge Rammerne i det lille Klostersamfund. Megen Modgang i Hjemmet — Hustruen ramtes 1904 af en Hjernesygdom — nedbrød hans Helbred, og han holdt kun seks Aar i Vemmetofte.

T. udgav to Digtsamlinger: »Mellem Bedeslag« (1922) og »Kors og Krone« (1925), og oversatte Hallgrimur Pjeturssons Passionssalmer (1930). T. arbejdede baade for dansk-islandsk Forstaaelse og for Sønderjylland. 1896—1901 redigerede han (sammen med R. P. Rossen) den folkelige Del af »Nordslesvigsk Søndagsblad« og fra 1898 De samvirkende sønderjyske Foreningers Medlemsblad »Sønderjyden«. Mest kendt er han gennem den af ham forfattede Indskrift paa Dybbøl Mølle. — Posthumt Maleri af H. Dohm 1937 (Familieeje).

Dansk Kirkeliv, 1931, S. 135—44. Højskolebladet s. A., S. 544. Berl.

Tom-Petersen, Peter, 1861—1926, Maler, Grafiker. F. 5. Marts 1861 i Thisted, d. 27. Juli 1926 i Ærøskøbing, begr. sst. Forældre: Apoteker, senere ved Gammel Torvs Apotek i Kbh. Christian Tullin Petersen (1835—[1]905) og Maren Andrea Thomsen C[1]833—92). Navneforandring fra Thomsen Petersen 16. Juli 1920. Gift 24. Nov. 1891 i Brahetrolleborg med Marie Elisabeth Lorentzen, f. 31. Dec. 1867 i Haagerup, D. af Godsforvalter, senere Kancelliraad Lorentz Peter L. (1838—1916) og Maja Elisabeth Cramer (1844—1910).

T.-P. besøgte Mariboes Latin- og Realskole og kom Jan. 1877 paa Kunstakademiet, hvorfra han Dec. 1881 fik Afgangsbevis som Maler. Allerede i Akademitiden leverede T.-P. Tegninger til »Illustreret Tidende« og »Ude og Hjemme«; s. A., som han fik Afgang, debuterede han paa Charlottenborgs Juleudstilling med »Gade i Fiskerlejet Molle, Kullen« (Faaborg Museum) og n. A. paa Foraarsudstillingen med en Pennetegning »Interiør fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede«; siden da hørte han til de faste Udstillere. 1883—84 var T.-P. paa et Studieophold i Paris, hvor

han lærte hos Bonnat, og efter sin Hjemkomst var han en kort Tid Elev af Krøyer. 1890—92 var han to Gange i Italien, bl. a. for Akademiets Rejsestipendium. Senere rejste han i Holland og Tyskland og besøgte atter Frankrig et Par Gange, var 1921 i Avignon. — 1889 havde han deltaget i Verdensudstillingen i Paris med »Svendborg Sund«, for hvilket han opnaaede mention honorable, og han var repræsenteret paa den nordiske Kunstudstilling i Liibeck 1896. Han udstillede endvidere paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1904—05 og 1907—13. Arbejder af ham saas desuden paa den danske Udstilling i Brighton 1912 og den Baltiske Udstilling i Malmø 1914. — Gennem 1880'erne og 90'erne malede T.-P. saavel Landskaber som Interiører og Byprospekter, deraf flere fra Civitå d'Antino, hvor han havde gjort Zahrtmanns Bekendtskab. I Efteraaret 1900 begyndte han imidlertid at dyrke Raderekunsten, som fra da af blev hans egentlige Speciale, og hvor hans kunstneriske Betydning kom til at ligge. I sine Raderinger, hvoraf den første var »Filosofgangen med Lucie Mølle, Vinterdag«, skildrede han med Forkærlighed maleriske gamle Gadepartier, historiske Bygninger eller idylliske Købstæder. Med disse dygtigt udførte grafiske Blade, der blev vel modtaget af Publikum og ganske faldt i Tidens Smag, populariserede han saa at sige den naturalistiske Kunsts Resultater. Karakteristiske for hans Motivvalg er saadanne Raderinger, hvor han har gengivet Partier fra det gamle Christianshavn, Kastellet i Kbh. og Kronborg, endvidere fra Ribe og Faaborg samt fra Ærøskøbing, hvor T.-P. tilbragte sine senere Aar. Blandt hans københavnske Motiver blev navnlig et Blad som »De seks Søstre« populært. Ogsaa i Udlandet fandt T.-P. Stof til sine Skildringer, saaledes i Rothenburg, Liibeck og det gamle Hamburg. Ikke mindst som arkitekturhistoriske Kilder vil mange af T.-P.s Raderinger og Tegninger bevare deres Værdi for Eftertiden. — T.-P. bistod Etatsraad Mads Rasmussen ved Oprettelsen af Faaborg Museum og var Medlem af dets Bestyrelse; det rummer flere Tegninger og Raderinger af ham. Til Charlottenborgs Censurkomité valgtes han for 1910 og 1915. Gennem en Aarrække sad han tillige i Komiteen for samme Udstillings Tombola. — Tegning af G. Achen 1891. Portrætteret paa Litografi af Hesteskuet paa Brahetrolleborg 1904 og paa Peter Hansens Maleri af Aabningsfesten paa Faaborg Museum 1910 (Faaborg Museum).

Emil Hannover i Kunst, VII, 1905—06. A. Blom i Forskønnelsen, VIII, 19.18, S. 1—15. Berl. Tid. 28. og 29. Juli 1926. Politiken 2g. Juli s. A.

M. Stein.

Tonnesen, Hans, 1854—1935, Præst. F. 1. Jan. 1854 i Bastrup, Vamdrup Sogn, d. 25. Marts 1935 i Sønderborg, begr. i Hoptrup. Forældre: Gaardmand Tonnes T. (1818—99) og Kirstine Hørlyck (1823—1910). Gift 1. Dec. 1880 i Aabenraa med Meta Christine Burmeister, f. 16. Dec. 1860 i Haderslev, d. 1. Jan. 1903 i Hoptrup, D. af Bagermester Hans Jacob B. (1794—1866, gift med Mette Christine Nissen, 1796—1855) og Berta Maria Julius (1824—1903).

T.s Forældre flyttede efter Grænsedragningen 1864 fra Vamdrup Sogn Nord for til Rødding Sogn Syd for den nye Statsgrænse. Dermed var ogsaa Sønnens fremtidige Vej afmærket. Han blev Student 1874 fra den tyske Latinskole i Haderslev og studerede siden Teologi ved Universiteterne i Leipzig og Erlangen og tog Eksamen i Kiel 1878. I Erlangen fik den ortodoks-pietistiske Professor F. H. R. Frank varig Indflydelse paa ham. Under dennes Motto »Kristendom er en Erfaringssag« begyndte T. sin Præstegerning 1880 som Diaconus i Aabenraa Købstad; 1888 flyttede han som Sognepræst til Landsognet Hoptrup ved Haderslev, hvor han blev til sin Afsked 1927. I Mellemtiden havde han i en Menneskealder staaet som den anerkendte Leder af Nordslesvigs landsomfattende Indre Missions-Bevægelse efter dansk Forbillede (Søren Kierkegaard og Vilhelm Beck). Hans lyse, impulsive, men ifølge den nationale Livsskæbne noget svingende Aand var utrættelig i Arbejdet for kristeligt Livs Vækkelse i »det lille Land mellem Kongeaa og Skelbæk«, som han betragtede som sit egentlige Fædreland. »Sædekornet«, et opbyggeligt Ugeblad, som han udgav fra først i 8o'erne til 1920, naaede vid Udbredelse, op til 8000 Abonnenter. — Men Grænselandets nationale Brydninger skaanede heller ikke dette T.s frugtbare kirkelige Arbejde. Selv havde han efterhaanden fra et pietistisk kæmpet sig frem til et luthersk-grundtvigsk Syn paa Menneskelivet. Herudfra maatte han da ogsaa anerkende den dansksindede nordslesvigske Befolknings Ret til »at kæmpe sin nationale Kamp ud fra Troens kristne Stade«. Dermed vandt han — trods sin egen tyske Indstilling — dennes fulde Tillid, medens samtidig de tyske Statsmyndigheder skarpt misbilligede hans Standpunkt og til sidst endda — lige op under Verdenskrigen — lod det komme til en Disciplinærundersøgelse mod ham med Trusel om Fjernelse fra Præsteembedet. Indre Missions-Bevægelsen selv var kort Tid forinden (1912) sprængt i en tysk og en dansk Lejr og havde dermed mistet sin fordums Slagkraft. — Efter Nordslesvigs Genforening 1920 var T. selvskreven til at deltage i den

danske Nyordning af de sønderjyske Kirkeforhold. — Mindesten paa Hoptrup Kgd. 1935.

H. Tonnesen: Indre Mission og Nordslesvig, Et Forsvarsskrift, 1913. Samme: Nordslesvigsk Kirkeliv 1880—1920, Hæfte 1—2, ig25—26 (ufuldendt). H. Knudsen: Præsten i Hoptrup, Indre-Missions Fører under Fremmedvældet, i Grænsevagten, II, 1919—20, S. m—24. E. Albeck: En sønderjydsk Kirkekamp, i Dansk Kirkeliv, 1927, S. 35—60. Sønderjyllands Historie ved V. la Cour m. fl., V, 1923, S. 391—98, 405 f. (afV. Ammundsen). Dansk Kirkeliv, 1935, S. 155—60 (af Martin Hansen). Carsten Jensen Petersen: Slesvigske Præster, 1938, S. 183—99. Aage Dahl: Haderslev Herreds Præstehistorie, 1936, S„44f_

Jens Holdt.

Topp, Albert, 1697—1742, Grønlandsmissionær. F. 4. Jan. 1697 i Leikanger i Sognefjord, d. 30. Okt. 1742 i Aafjorden, begr. sst. Forældre: Klokker Niels Albertssen og Hustru, hvis Navn er ukendt. Gift 17. Maj 1728 i Bergen med Anna Christina Ruus, f. Jan. 1698 i Os ved Bergen, begr. 31. Okt. 1763 i Voss, D. af residerende Kapellan Thomas R. (1657—1718, gift 2⁰ med Bente Mortensdatter, d. 1765, gift 2⁰ 1720 med Sognepræst i Voss Niels Christensen Weinwich, 1676—1729, gift i° med Margrethe å Møinichen, d. 1716) og Inger Margrethe Schreuder (1669—99).

T. blev Student 1717 fra Bergen og tog 1720 teologisk Embedseksamen, hvorefter han blev Huslærer hos Sognepræst Weinwich i Voss. Her blev han bekendt med Hans Egedes Grønlandsplan, hvis Udvikling han fulgte med stor Interesse, og da Egede ønskede Medhjælp i Missionsgerningen, meldte han sig dertil, og efter at være blevet ordineret i Bergen udsendtes han til Grønland i Juni 1723. T., som havde fremragende lingvistiske Evner, kom ret hurtigt ind i Sproget, udfandt dets polysyntetiske Karakter og bearbejdede det systematisk ved Hjælp af Egedes Sønner. De betydelige Fremskridt, som derved gjordes i Sprogkundskaben, viste sig allerede ved et 1724 hjemsendt Manuskript, især ved Sammenligning med et Aaret forud af Hans Egede alene udarbejdet. — Ogsaa i Missionsarbejdet tog T. snart med megen Iver og med stort Held Del, hvorfor han, da der 1724 anlagdes et nyt Etablissement paa Øen Nipisat i Holsteinsborgfjorden, startede Missionen der, hvilket dog kun blev for et Aar, idet Etablissementet maatte opgives paa Grund af manglende Forsyninger, hvorefter han igen samarbejdede med Hans Egede ved »Haabets Colonie«. Da der 1727 udsendtes en kgl. Kommissær, som skulde undersøge, om Koloniseringen kunde fortsættes, blev T.s Erklæring i positiv Retning af afgørende Betydning, ligesom han, da han s. A.

paa Grund af svækket Helbred maatte rejse hjem, baade over for den i Kristiania nedsatte Kommission og i København ved Foretræde hos Kongen traadte kraftigt i Skranken for Værkets Fortsættelse. — 1728 udnævntes han til Sognepræst for Aafjordens Præstegæld i Trondhjems Stift og 1742 til residerende Kapellan ved Bergens Nykirke, men døde forinden Tiltrædelsen. Han efterlod i Manuskript: »Relation om Grønlændernes brugelige Sprog«.

L. Barhow: Ligprædiken over Alb. Topp, 1744. H. Ostermann: Den grønlandske Missions og Kirkes Historie, 1921, S. 29 f. Samme: Nordmænd paa Grønland 1721—1814, II, 1940, S. 808—18.

H. Ostermann.

Topsøe. Topsøe-Jensen. Slægten Topsøe føres tilbage til Inderste Willum Hansen (d. 1747) i Topshøj, Lynge Sogn ved Sorø, hvoraf Navnet; hans Søn Malermester i Aalborg Hans Willumsen (T.) (1721—61) var Fader til 1. Administrator i Vestindisk Kompagni, Kommerceraad Wilhelm Hansen T. (1758—-1826), der var Fader til Sognepræst i Hørsholm Johan Frederik (Frits) T. (1803—65) og til By- og Herredsfoged i Skelskør, Kancelliraad Søren Christian T. (1797—1847), hvis Børn var de nedenn. Forfatteren, Bladredaktør Vilhelm Christian Sigurd T. (1840—81) og Kemikeren Haldor Frederik Axel T. (1842—1935) — der var Fader til Amtmand Vilhelm T. (f. 1885) og Kaptajn Flemming T. (f. 1885) — samt Sigrid Marie Elisabeth T. (1844—1925), der var gift med Landøkonomen Christian Erhard Frederiksen (1843—[I]9°3J [S]- d«). Pastor J. F. T. (1803—65) var Fader til Sognepræst i Alsted og Fjenneslevlille Frederik Vilhelm Wolfgang T. (1834—1900) og til Caroline Maria Augusta T. (1844—1908), hvis Børn i Ægteskab med Højesteretsassessor Gottlieb Andreas Jensen (1838—1921, s. d.) fik Navneforandring til T.-Jensen; af disse skal nævnes Kontreadmiral Axel Gottlieb T.-Jensen (f. 1872) og de nedenn. Højesteretsdommer Vilhelm T.-Jensen (f. 1874) og Kontreadmiral Theodor Andreas T.-Jensen (1867—1941), hvis Søn er nedenn. Litteraturhistoriker, Bibliotekar Helge Gottlieb T.-Jensen (f. 1896).

L. E. Wulff: Stamtavle over Familien Wulff og dens Sidelinier, 1893, S. 12 f. Vilh. Topsøe-Jensen: Stamtavle over Højesteretsassessor Gottlieb Andreas Jensen og Hustru Caroline Maria Augusta Jensen, f. Topsøe's Slægter, 1911. — Samme: Optegnelser om Familien Topsøe, dupl., 1937. . .

Albert Fabritius.

Topsøe, Haldor Frederik Axel, 1842—1935, Kemiker og Krystallograf. F. 29. April 1842 i Skelskør, d. 31. Dec. 1935 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: By- og Herredsfoged, Kancelliraad

Søren Christian T. (1797—1847) og Sigrid Christine Gudrun Thorgrimsen (1813—86). Gift 12. Nov. 1884 i Kbh. (Garn.) med Johanne Albertine Nørgaard, f. 16. April 1860 i Kbh. (Frue), d. 29. Marts 1935 paa Frbg., D. af Grosserer Jens Peter N. (1821—87) og Sophie Dorthea Margrethe Bjerring (1823—1908).

Efter Faderens Død flyttede Moderen til Roskilde og (1852) til Kbh., hvor T. kom i Metropolitanskolen, hvorfra han 1860 blev Student. Han studerede Kemi og tog 1866 Magisterkonferens heri, efter at Studiet i henved ni Maaneder havde været afbrudt af hans Indkaldelse under Krigen 1864. Allerede 1863 havde G. Forchhammer ansat T. som Assistent ved Mineralogisk Museum. Han blev her til 1867 og var derefter 1867—73 Assistent ved Universitetets kemiske Laboratorium hos Julius Thomsen. 1870 disputerede han paa et Arbejde over »De selensure Salte«. 1873 søgte og fik han en af de to Arbejdsinspektørstillinger, der oprettedes ved Lov af 23. Maj 1873. 1889 udnævntes han til Fabrikinspektør, og 1901—14 var han Direktør for det ved Lov af 11. April 1901 oprettede Arbejds- og Fabriktilsyn. 1876—1902 var han desuden Lærer i Kemi ved Officerskolen.

I sin Assistenttid ved Mineralogisk Museum var T. kommet ind paa Studiet af Krystallografien, som han her hjemme var den første der dyrkede videnskabeligt, og da han var flyttet over til det kemiske Laboratorium, fortsatte han sine krystallografiske Studier og udgav 1867—69 sine første krystallografisk-kemiske Undersøgelser. 1870 kom den ovennævnte Disputats, og 1872 fik han Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for et sammen med den senere Professor i Fysik C. Christiansen udført krystallografisk-optisk Arbejde. 1867 udgav han en Vejledning i kvalitativ uorganisk Analyse, der blev meget benyttet og kom i 6. Udg. 1910.

T.s intensive videnskabelige Arbejde i disse Aar og hans udprægede Evner havde egentlig berettiget ham til at opnaa en Lærepost ved Universitetet, men en Ansøgning herom fik ikke tilstrækkelig Støtte i Fakultetet. Dette i Forbindelse med en maaske berettiget Utilfredshed i Assistentstillingen fik ham til at søge Stillingen som Arbejdsinspektør. Stillingen som Lærer i Kemi ved Officerskolen, som han 1876 overtog efter Bahnson, gav ham Lejlighed til at genoptage sit videnskabelige Arbejde. Han fik indrettet et udmærket Laboratorium, baade for Undervisningen og for sine egne krystallografiske Studier, og i de følgende Aar, til 1890, udsendte han en Række Arbejder, der vakte stor Opmærksomhed, især i Udlandets mineralogiske og krystallografiske Kredse. Paa flere Udenlandsrejser kom han i personlig Kontakt med de

førende Fagfæller, og han fik fra udenlandske Kemikere tilsendt kostbare krystallografiske Præparater til Undersøgelse og Maaling. Hans Arbejder er offentliggjorte dels i Videnskabernes Selskabs, dels i udenlandske Akademiers Skrifter. Han var allerede 1877 blevet Medlem af Videnskabernes Selskab, 1883 blev han Æresmedlem af det franske mineralogiske Selskab og 1892 Medlem af Videnskabernes Selskab i Kristiania.

T.s Arbejdskraft blev taget i Anvendelse paa mange Omraader uden for hans egentlige Embedsomraade. Han var i mange Aar Konsulent for Krigsministeriet, og i denne Egenskab foretog han i Samarbejde med den senere Krigsminister W. H. O. Madsen en Række Undersøgelser for at tilvejebringe en ny Sort Krudt til svære Kanoner, Undersøgelser, der ogsaa affødte et i Videnskabernes Selskabs Oversigt publiceret videnskabeligt Arbejde.

1884 deltog T. i Grønlandsekspeditionen med »Fylla« og hjemførte bl. a. en Del Saltvandsprøver, hvis Undersøgelse senere publiceredes i »Meddelelser om Grønland«. 1895—1901 varnan Medlem af Kommissionen til Ledelse af Danmarks geologiske Undersøgelse. 1892 og 1898 var han Generalsekretær ved de skandinaviske Naturforskermøder (Kbh. og Stockholm). 1909—23 var han, efter Julius Thomsens Død, Direktør for Kryolith Mine og Handels Selskabet.

Mange Videnskabsmænd stod i Taknemlighedsgæld til T., ikke blot for Medarbejde ved videnskabeligt Arbejde, men ogsaa fordi han i Kraft af sin Forbindelse med »Dagbladet«, som hans Broder redigerede, kunde henlede Opmærksomheden paa Mænd, det store Publikum ellers vanskeligt vilde kunne faa Øje paa.

T.s Betydning for Udviklingen af Arbejds- og Fabriktilsynet har været meget stor. Han var en af sin Tids dygtigste Embedsmænd, i Besiddelse af ualmindelige Evner baade i organisatorisk og i økonomisk Retning. Hans kemiske Uddannelse kom ham til Nytte ved den lovmæssige Regulering af Anvendelsen af Fosfor i Tændstikindustrien og ved Udarbejdelsen af Krav paa Arbejderbeskyttelsens Omraade, f. Eks. vedrørende Blyforgiftning og Hygiejnen i Cigarfabrikkerne. Hans Forstaaelse for Arbejderne kom ogsaa til Orde i hans Bestræbelser for at faa afskaffet Børnearbejde. Paa Felter, hvor hans egen Viden ikke forekom ham tilstrækkelig, støttede han sig paa Fagkundskaben, men det er ham, der har Hovedansvaret og Hovedæren for Fabrikloven af 1901, som ved Revisionen 1914 vel udvidedes, men ikke principielt ændredes. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1880. DM. 1887. K.[2] 1901. F.M.G. 1902. — Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri af Møde i Videnskabernes Selskab 1897 (Videnskabernes Selskab).

Univ. Progr. Nov. 1870, S. 81 ff. Berl. Tid. 28. April 1922 og 1. Jan. 1936. Nationaltidende 29. April 1922. Medd. fra Dansk geologisk Forening, IX, 1936—40, S. 91 ff. Breve fra Haldor Topsøe under Indkaldelsen i 1864

94 J,

S. M. Jørgensen (Stig Veibel).*

Topsøe, Vilhelm Christian Sigurd (skrev sig T., V. C. S.), 1840—81, Forfatter, Redaktør. F. 5. Okt. 1840 i Skelskør, d. 11. Juli 1881 i Skodsborg, begr. i Kbh. (Ass.). Broder til Haldor T. (s. d.). Gift 14. Maj 1868 i Kbh. (Helligg.) med Augusta Pauline Kirstine Petersen, f. 10. Jan. 1846 i Kbh. (Helligg.), d. 18. Sept. 1901 sst., D. af Grosserer, senere Kommerceraad Niels P. (1790—1861, gift i° 1829 med Kirsten Hansdatter Larsen, ca. 1799—1838) og Jensine Petrine Vilhelmine Selin (1817—1902).

Da T. var seks Aar gammel, døde Faderen, og Moderen flyttede til Roskilde, hvor T. kom i Katedralskolen. 1852 bosatte Familien sig i Kbh., og T. blev 1859 Student fra Metropolitanskolen, efter at en langvarig Hoftebetændelse havde sinket hans Skolegang. Blandt Kammeraterne var Niels Bache, Angelo Haase, Pietro Krohn og Carl Cederfeld de Simonsen. T. var vokset op i et nationalliberalt Embedsmands- og Akademikermilieu og havde ogsaa lært Provinsbyens Borgerskab at kende; derimod fik han ikke nogen nærmere Kontakt med Landbefolkningen. Han gav sig til at studere Jura og deltog ivrigt i Studenterforeningslivet, samtidig med at han fortsatte et Forfatterskab, han allerede havde begyndt i Skoletiden. Han skrev Skole- og Studenterkomedier, og allerede i Rusaaret henvendte han sig til Redaktør Bille ved »Dagbladet« med nogle feuilletonistiske, af let politisk-social Tendens prægede »Familiekarakteristikker«, der under Mærket Xox blev optaget i »Dagbladet«. I Forening med den senere Redaktør af »Punch« Angelo Haase og den senere Borgmester i Fredericia Carl Scharling udgav han i det første Halvaar af 1863 det humoristiske Ugeblad »Sværmere«, hvis nationalliberalt farvede politisk-litterære Satire har givet det en glansfuld Plads i dansk humoristisk Presses Historie, og hvor T. selv skrev en Del ypperlige Parodier. Allerede s. A. debuterede T. i Litteraturen, idet han i »Skizzer« under Pseudonymet Xox udgav de ovenomtalte Familiekarakteristikker og to mindre Fortællinger (»Vintergæk og Sommernar« og »To Venner eller Reflexion og Forlovelse«).

1865 valgtes T. til Senior i Studenterforeningen, og s. A. blev han cand. juris. Han blev derefter knyttet til »Dagbladet« og arbejdede sig i nært Samarbejde med Bille op gennem Journalistikkens Grader, bl. a. som Rigsdagsreferent. Han fik herigennem

Lejlighed til at følge den daglige Politik og supplerede sine Iagttagelser med grundige Studier af de foregaaende Tiaar. Frugten heraf var Artikelrækker i »Dagbladet«, der senere udkom i Bogform under Titlerne »Forfatningssagen i Rigsraadet« (1865), »Fra Bondeopvækkelsens Tid« (1868) og »»Grundejerforeningen«, »Oktoberforeningen« og J. A. Hansen« (1869). Den første er en klar og saglig Oversigt; i den anden giver T. et kraftigt Forsvar for Bondeoppositionen mod Godsejerne i 40'erne, medens han i den tredie retter et voldsomt Angreb paa de forenede Godsejere og Bondevenner. Det forbindende Moment i de to sidste Pjecer er T.s medfødte nationalliberale Uvillie mod Godsejerne, medens hans Sympatier for Bonden synes mere bestemt af Konjunkturerne end af dybere Forstaaelse. Sit æstetiske Forfatterskab fortsatte T. 1867 med »I Solskin. Livsanskuelser. To Fortællinger«.

Et Led i Billes journalistiske Opdragelse af T. var Rejser. Da T. 1870 i ikke uberettiget Hævdelse af Pressens Ytringsfrihed havde lagt Haand paa en Rigsdagsmand, faldt det naturligt, at han s. A. tiltraadte en Udenlandsrejse. Han opholdt sig nogle Maaneder i Geneve, hvor han sluttede Venskab med den franske Forfatter Victor Cherbuliez, og rejste derfra til Paris. Her oplevede han Krigens Udbrud, som han skildrede i Breve til »Dagbladet«, og opholdt sig derpaa igen nogle Maaneder i Schweiz. Sine Indtryk fra Rejsen gav han i Bogen »Fra Schweitz og Frankrig. Rejseskildringer af politisk og socialt Indhold« (1871). En ny Rejse foretog han 1871 til Nordamerika og udgav efter Hjemkomsten den fortræffelige Rejseskildring »Fra Amerika« (1872; 2. Opl. 1876).

Bille havde længe regnet med T. som sin Afløser og opdraget ham dertil. 29. Febr. 1872 overtog han Redaktionen af »Dagbladet«, idet han, der ved sit Ægteskab havde faaet en betydelig Formue, tillige blev Medlem af det Konsortium, hvortil Bille solgte Bladet. Han var Bladets Redaktør i ni Aar, til han pludselig og uventet døde af Difteri under et Ferieophold ved Strandvejen.

T.s Tiltrædelse faldt i et for den nationalliberale Politik kritisk Øjeblik. Efter 1864 °g x866 var fulgt Frankrigs Nederlag 1870, Det forenede Venstres Dannelse og den med Ministeriet Holstein inaugurerede nye Højrepolitik; i Aandslivet var Georg Brandes traadt op som revolutionær.

T. var nationalliberal af Fødsel og Livssyn og blev det til sin Død, mere skabt i Kriegers end i Lehmanns eller Monrads Billede. Han traadte som Leder ind i Politik kort efter Grundlovsrevisionen 1866, og han var for altid mærket af den nationalliberale Græmmelse

over Byernes Nederlag mod Landet ved Udformningen af det nye Landsting. Han havde gennem sine Rejser og Studier tilegnet sig et friere Blik end Bille paa moderne Demokrati og liberal Reformpolitik. Han havde ikke mere Samfølelse med Bønderne end sin Forgænger, men han gav Afkald paa »Dagbladet«s gamle hovmestererende Tone over for dem. Han havde en ærlig Uvillie mod Godsejerne, men det blev hans Lod at maatte støtte Ministerier, der mere og mere bares af dem. Han gjorde Forsøg paa at kaste Godsejerne ud af Ministeriet Holstein, han ringeagtede Fonnesbech, og for Estrup havde han kun betinget Respekt. Han tog bestemt Parti mod Venstres Krav paa Parlamentarisme, men det blev hans Tragedie, at han intet andet havde at stille op imod det end Estrups Spærrebom. Det Mellemparti, han drømte om, var blot en ny Form for det nationalliberale Dannelsens Parti. Han vilde Reformer ogsaa for de smaa, og gennem Nellemann har han haft Adgang til at paavirke Ministeriets Politik i denne Retning, men af et maalbevidst Forsøg paa at skabe Bønderne en Modvægt i en social Regeringspolitik ses ikke Spor. Mænd som Estrup og Berg var T. imod, fordi han vilde et reelt Reformarbejde; derimod søgtes han af det moderate Venstre 1877—78 og af det fronderende Landsting 1880, og sidstnævnte Aar var han paa Nippet til at ville styrte Ministeriet Estrup. Han har utvivlsomt en Tid regnet med Forligsmuligheder gennem Mænd som Holstein-Ledreborg, og det er betegnende for Situationen, at man i radikale Kredse talte om et Ministerium T. Endnu faa Maaneder før sin Død erklærede T. i en privat Samtale, at han vilde arbejde for Estrups Afgang.

T. var en betydelig Journalist, om end hans Sprog savnede Originalitet. Han var mindre livlig og bedsteborgerlig end Bille, men afgjort fornemmere, og hans Kundskaber var solidere. Hans Ledere er monumentalt opbyggede, baarne af en let og overlegen Ironi. Et ypperligt Indtryk af hans Evner giver hans »Politiske Portrætstudier« (1878), der rummer nogle af de bedste politiske Karakteristikker, der er skrevet i Danmark. Han gjorde »Dagbladet« større af Format og rigere af Indhold og valgte sig Medarbejdere i det liberale Højre, i Grundtvigianismen og selv i det litterære Venstre. Han vurderede sig selv og sin Tid rigtigt som Udtryk for Gæring og Brydning, og han vilde, at Pressen ikke skulde tage for stærkt Parti, men hylde en sund »Nihilisme«. Han var en myndig Bladleder, personlig og som Pressemand Retsindigheden selv, Danmarks mest typiske *gentleman of the press.* Som

Hovedstifter af og Formand for Journalistforeningen 1880 skaffede han sig sin Samtids Anerkendelse heraf.

Det litterære Venstre, i Særdeleshed Brødrene Brandes, opfattede T. som deres dødelige Fjende, men uden virkelig Grund. T. var baade som Journalist og Forfatter Mellemstadiernes Mand. Som skønlitterær Forfatter stod han de moderne Retninger nær. Han udgav 1875 anonymt Romanen »Jason med det gyldne Skind« (2. Udg. 1901), 1878 »Nutidsbilleder« og 1879 Novellesamlingen »Fra Studiebogen« (med Fortællingerne »En første Kjærlighed«, »Ved Efteraarstid«, »Stilleben« og »Daphne«); efter hans Død tryktes Novellefragmentet »Slagne Folk« i »Illustreret Tidende« og udkom 1892 som Bog, og 1881 opførtes Skuespillet »Umyndige i Kjærlighed« paa Det kgl. Teater. T. er som Novellist en fin og følsom Iagttager; han er paavirket baade af Dickens og af Cherbuliez og af Danskere som Poul Møller, de Saint-Aubain, Fritz Jiirgensen, Goldschmidt og H. E. Schack, og han peger frem mod Herman Bang og Karl Larsen. Han tilhører Realismen, men har ikke kunnet bryde Broen mod Romantikken af. Han skildrer med særlig Forstaaelse den lille By og den stille Tilværelse, men kan, som i »Jason«, give en Baggrund af kosmopolitisk Brogethed eller, som i »Nutidsbilleder«, satirisere blodigt over indre dansk Politik. Den uudtalte og den ubesvarede Kærlighed er hans særlige Rige, som næppe nogen dansk Forfatter har dyrket med større Finhed end han. Han er i Litteraturen som i Politikken en Overgangsfigur, der ikke ret hører hjemme nogetsteds, men hans Forfatterskab har et selvstændigt og betydeligt Værd. Om hans Bøger gælder stadig Harald Nielsens Ord, at de altid vil finde en snæver Kreds af Læsere, der »vil hviske hans Navn til dem, hvis Hjærte kan banke ved stille Lyrik, og hvis Tanker er skarpe og fine nok til at nyde en forfinet og sart Menneskeviden«.

Naar mange inden for det litterære Venstre hadede T. saa inderligt, var det, fordi de ikke uden Grund regnede ham for en af deres og derfor vrededes saa meget heftigere over, at han som »Dagbladet«s mægtige Redaktør støttede Konservatismens Sag. T. selv har ikke set nogen Inkonsekvens heri. Under hans impulsive og nervøse Temperament laa en blaseret Skepsis, der karakteriserede ham som den Mellemstadiernes Mand, han var. Det litterære Udtryk for denne hans Sinds Underbund er tydeligst givet i hans og Godske Nielsens »Tredive Breve fra og til en Mand uden Mening«, der optryktes (anonymt) 1885 efter »Dagbladet«. I hans forfinede Kulturbevidsthed balancerede Digtekunst og Politik, Romantik og Realisme, Magtvillie og Grubleri, Frihedslængsel og

Tradition. Men hans Skib naaede kun halvvejs sin Fart, og det er ikke nu til at sige, hvor langt det kunde have baaret med sin tunge Ballast. T. vilde vel før eller senere være kommet til at træffe et Valg, om ikke en ubarmhjertig eller naadig Død brat havde kaldt ham bort. »Dagbladet« naaede under ham sin højeste Blomstring, men Tilbagegangen var begyndt i hans sidste Aar, og Sejladsen vilde ikke være blevet lettere i den kommende Tid. Godsejernes Blad »Dagens Nyheder« var i Fremvækst, den geniale Bladmand C. Ferslew havde begyndt sin Virksomhed, og Aarhundredets største Journalist Viggo Hørup stod ved Porten til sit nye Rige, der skulde aabne sig ogsaa for det litterære Venstre. T. var hverken som Forfatter eller Journalist en Nyskaber, og 8o'ernes Dødvande vilde ikke have givet hans Politik nye Muligheder. Vilde han have forladt Pressen for at følge sit Ungdomskald som Forfatter, eller vilde han have søgt over i Diplomatiet eller i praktisk Virksomhed, hvortil meget kvalificerede ham? Døden tog ham Svaret af Munden.

Samlede Fortællinger, I—III, 1891. Udvalgte Skrifter, I—**II,** 1923. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1879. — Mindesmærke paa Graven 1882 med Buste af Aksel Hansen (i Gips paa Fr.borg). Tegning af Otto Bache 1865 (Familieeje). Træsnit 1876, 1880 og af G. Pauli 1881.

H. Bang: Realisme og Realister, 1879, S. 17—39. Samme: Herhjemme og Derude, 1881, S. 268—78. Samme i Forord til Jason, 2. Udg., 1901. Vilh. Møller i Nutiden 3. Okt. 1880. Th. Graae: V. C. S. Topsøe og Godsejerne, 1881. 111. Tid. 17. og 24. Juli s. A. Ude og Hjemme 24. Juli s. A. H. Vodskov: Spredte Studier, 1884, S. 41—56. C. St. A. Bille i Nutiden 20. Dec. 1885. Harald Nielsen: Moderne Litteratur, I, 1904, S. 83—102. Georg Brandes: Levned, I, 1905, S. 87, 103, 329 f.; II, 1907, S. 65, 165, 169, 188, 194, 216, 244, 331, 333, 335 f., 339, 357; III, 1908, S. 73. M. Galschiøt i: 25 Aar. Ved Journalist-Foreningens Jubilæum, redig. ved Carl Behrens, 1905, S. 5—12. M. Rubin: Nogle Erindringer, 1914, S. 77 ff. N. P. Jensen: Livserindringer, II, 1916, S. 84 f. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, IV—VII, 1921—25. Vilh. Andersen: Vilhelm Topsøe, 1922. Bogens Verden, IV, s. A, S. 232. H. Kehler i Politiken 2. og 3. Marts 1923. Hist. Tidsskr. Litteraturhæfte 1921—22, 1925, S. 536 f. Georg og Edv. Brandes. Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd, udg. af Morten Borup, I—V, 1939—41 (se Registeret i VIII, 1942). Fredrik Book i Svenska Dagbladet 17. Nov. 1942.

rovl hngelstojt.

Topsøe-Jensen, Helge Gottlieb, f. 1896, Litteraturhistoriker og Bibliotekar. F. 15. Dec. 1896 i Kbh. Forældre: Premierløjtnant i Søetaten, senere Kontreadmiral Th. T.-J. (s. d.) og Hustru. Gift 7. Nov. 1921 i Kbh. (Helligg.) med Caroline Charlotte

(Lily) Lubbers, f. 24. Febr. 1898 i Kbh., D. af Læge Alfred L. (1860—1923) og Frederika Stakman (f. 1873).

T. blev Student 1914 fra Metropolitanskolen og mag. art. i almindelig Litteraturhistorie 1920. Efter Studieophold i Paris 1920—21 ansattes han 1921 som Underbibliotekar ved Statsbiblioteket i Aarhus, hvor han virkede indtil 1927. Han tog livligt Del i det aandelige Røre i Aarhus, var bl. a. Sekretær i Jydsk Forening for Historie og Sprog (1923—27) og Medarbejder, 1924—26 Teateranmelder, ved »Aarhuus Stiftstidende«. Med Magisterafhandlingen »Schiller og Oehlenschlåger«, der tryktes i to Hæfter af »Edda« (XV—XVI, 1921), fik han sin egentlige Debut som litteraturhistorisk Forfatter. Fra Aarhus-Tiden stammer to Afhandlinger om Holberg (»Holberg Aarbog« 1921 og 1924) samt Tobindsudgaven af Vilh. Topsøes »Udvalgte Skrifter« (1923) og den samvittighedsfulde Oversigt over den skandinaviske Litteraturs Historie efter 1870, der, oprindelig skrevet til Serien »Elsevier's AUgemeene bibliotheek« i Amsterdam (1926), fremkom som selvstændig Bog paa Dansk (1928) og i amerikansk Oversættelse (1929). — 1927 forflyttedes T.-J. til Kbh. som Underbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek, fra 1931 Bibliotekar II. Fra 1938 har han været Medudgiver af »Dansk Bogfortegnelse«, og 1930—-38 var han Lærer ved Statens Biblioteksskole. Allerede i Aarhus-Tiden havde T.-J. for Holbergselskabet begyndt en Oehlenschlåger-Udgave i fem Bind, der nu afsluttedes: »Oehlenschlåger: poetiske Skrifter« (1926—30). Til de fortrinlige Indledninger og Kommentarer slutter sig Afhandlingen »Oehlenschlågers »Helge««i »Danske Studier« (XXVI, 1929), ny i sit Grundsyn og væsentlig, T.-J.s ypperste Præstation i den lille Afhandlings Form. Samarbejde med Paul V. Rubow paa H. C. Andersen-Bindet til Gyldendals Bibliotek (XLI, 1929) førte T.-J. ind paa det Studieomraade, der i de følgende Aar helt skulde fange ham og give hans Forfatterskab Vækst i Format og Betydning. 1930 blev det overdraget ham at tilrettelægge Det danske Sprog- og Litteraturselskabs Udgave af »H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin«, der i Samarbejde med Bibliotekar Chr. Behrend udkom 1933—37 i seks Bind, hvoraf det digre Bind med Kommentarerne og Registerbindet, der indeholder Indledningen til hele Udgaven, var udarbejdet af T.-J. Som en Slags Forløber var kommet »H. C. Andersens Breve til Therese og Martin R. Henriques 1860—75« (1932), og en Afslutning paa Brevudgaven danner »H. C. Andersen paa Holsteinborg« (1938; »Anderseniana«, V—VI). Skridt for Skridt var T.-J. ført ind mod

det centrale Værk i Andersens Forfatterskab: hans Selvbiografi, som Forskningen stadig havde bygget paa, men kun diskuteret stykkevis, aldrig taget op til kritisk Prøvelse fra Grunden. I Afhandlingen om »Mit Livs Eventyr« i Festskrift til Vilh. Andersen (1934) har T.-J. udkastet Planen til en Monografi i tre Bind om H. C. Andersen som Selvbiograf, og 1940 udsendte han Midterbindet af denne Undersøgelse med Titlen »Mit eget Eventyr uden Digtning. En Studie over H. C. Andersen som Selvbiograf« (1940), for hvilken han erhvervede Doktorgraden. 1943 kom første Del: »Omkring Levnedsbogen«, og tredie Bind skal efter Planen behandle selve »Mit Livs Eventyr«. Hertil slutter sig Tekstudgaven af det danske Manuskript til »Das Marchen meines Lebens« (1942). Med Brevudgaverne og Studierne over Selvbiografien har T.-J. givet H. C. Andersen-Forskningen et nyt solidt Fundament at bygge paa, og selv har han, især i Disputatsen, vist en indtrængende Forstaaelse af den store Eventyrdigters sammensatte Væsen.

T.-J. er udgaaet fra et københavnsk Embedsmandshjem, og han har fra dette modtaget en naturlig Pietetsfølelse over for Kulturtraditionen, men denne Pietet er forbundet med en i sin tilsyneladende Uskyldighed meget temperamentsfuld og sprælsk Skepsis. Stadig dybere har han gravet sig ned i Biblioteks- og Arkivforskning, men som Vald. Vedels Discipel har han aldrig glemt de litteraturhistoriske og litteraturkritiske Synspunkter, der giver Mængden af Detailler Holdning og Perspektiv. — T.-J. er Medlem af Det danske Sprog- og Litteraturselskab (fra 1931) og af Bestyrelsen for Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie (fra 1939). — Barneportræt af G. Wolmar 1910 (Familieeje). Pastel af Ejnar Johansen 1912 (ligesaa).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1940, S. 151 f. Aage Houken: H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin, i Danske Studier, XXXIV, 1937, S. 119—35; Svar herpaa af T.-J. sst. XXXV, 1938, S. 70 f.

Oluf Friis.

Topsøe-Jensen, Theodor Andreas, 1867—1941, Søofficer. F. 24. Dec. 1867 i Kbh. (Johs.), d. 15. Sept. 1941 i Hellerup, begr. sst. Forældre: Assistent i Justitsministeriet, senere Højesteretsassessor G. A. Jensen (s. d.) og Hustru. Navneforandring 12. Jan. 1895. Gift 19. Dec. 1893 i Kbh. (Holmens) med Johanne Vermehren, f. 16. Maj 1871 i Kbh. (Johs.), d. 30. Nov. 1941 i Gentofte, D. af Isenkræmmer, senere Grosserer Edvard Theodor August V. (1835—91) og Sophie Johanne Galle (1845—J93o).

T.-J. blev Kadet 1884, Sekondløjtnant 1888, Premierløjtnant 1891, Kaptajn 1905, Kommandør 1917, Kontreadmiral 1926. 1892—95 var han Skoleofficer ved Underofficerskolen, 1893, 94 og 95 med Briggen »Ørnen«, Skoleskib for Underofficerselever, 1899—1900 med Krydseren »Valkyrien« til Østasien under Prins Valdemars Kommando, 1901—02 og 1904—07 Adjudant hos Marineministeren, 1902 Eskadreadjudant, 1903 Næstkommanderende i Kongeskibet »Dannebrog«, 1905 Chef for Kanonbaaden »Falster« paa Maskinistskole, 1907—08 Chef for Fiskeriinspektionen inden for Skagen, 1908—10 Afdelingschef ved Flaadens Stab, 1910 med Panserskibet »Herluf Trolle« i Eskadre, 1911—14 Vagerinspektør og Fører af Vagerinspektionsskibet »Løvenørn«. Han var Medlem af den militære Straffelovskommission af 1913, 1914 Stabschef i Eskadre, 1914—15 Stabschef i 1. Eskadre, 1915—16 Chef for Krydseren »Geiser«, 1916 Chef for Skonnerten »Ingolf«, Øvelsesskib for Konstabelelevskolen, 1916—17 for Panserbatteriet »Skjold« i 2. Eskadre, 1917 for Panserskibet »Olfert Fischer« i 2. Eskadre, 1917—19 for Undervandsbaads- og Flyvebaadsdelingen, 1918 Medlem af Kommissionen til at udarbejde Udkast til en ny Straffelov for Krigsmagten og til en ny Lov om den militære Retspleje, s. A. Medlem af Kommissionen angaaende Flyvemaskiners Benyttelse til Postbesørgelse og s. A. Medlem af Kommissionen angaaende det militære Flyvevæsen, 1919—23 og 1924—25 Ekvipage mester. 1923—24 var han Chef for Skibsdivisionen, 1923 Chef for Orlogsskibet »Niels Juel« paa Prøvetogt, 1925—27 Chef for Kbh.s Sødefension, 1927—29 for Flaadestationen. 1928 var han Chef for Eskadre og tog sin Afsked 1929. Han var Direktør for Begravelsesselskabet af 1771 fra 1919 til Selskabets Opløsning 1941, 1928—35 Medlem af Komiteen for Kronborg Museet (Handels- og Søfartsmusæet paa Kronborg), fra 1919 Medlem af— fra 1924 Formand for — Direktionen for Sømandsstiftelsen »Bombebøssen«, endvidere Medlem af Bestyrelsen for Sømandsmissionen i fremmede Havne. Han udgav to værdifulde biografiske Haandbøger, 1919 »Personalhistoriske Oplysninger om Officerer af Det Danske Søofficerskorps 1801—1919« og 1935 sammen med Arkivar E. Marquard det to Binds Værk »Officerer i Den Dansk-Norske Søetat 1660—1814 og Den Danske Søetat 1814—1932«. Fra 1931 var han Medarbejder ved »Dansk biografisk Leksikon«.

T.-J. var en af sin Tids betydeligste Søofficerer, agtet for sil Retsind, sin Dygtighed og Erfaring, som han havde erhvervet ved en meget alsidig Tjeneste; fra sin Fader havde han arvet et klart juridisk Instinkt, og hans Evner i saa Henseende blev rigt udnyttet.

Han værnede om Flaadens Traditioner og om dens historiske Minder; bl. a. omfattede han Flaadens historiske Modelsamling med varm Interesse. T.-J. var i sjælden Grad grundig og pligtopfyldende; ethvert Hverv, der blev ham paalagt, eller som han paatog sig, røgtede han med Ildhu; hans humane Tænkemaade, der var underbygget af en dyb religiøs Overbevisning, gjorde ham afholdt blandt underordnede og ikke mindst blandt Bombebøssens gamle Søfolk.

R. 1900. DM. 1918. K.[2] 1921. K.[1] 1927. — Maleri af Carl Thomsen 1883 (Familieeje). Portrætteret paa Gruppebillede (Akvarel) af P. S. Krøyer 1907 (Familieeje).

Tidsskrift for Søvæsen, CXII, 1941, S. 492 ff. *Paul Ipsen.*

Topsøe-Jensen, Vilhelm, f. 1874, Højesteretsdommer. F. 14. Juni 1874 i Thisted. Broder til Th. T.-J. (s. d.). Navneforandring 12. Jan. 1895. Gift II. Marts 1909 i Stockholm (Jakobs) med fil. kand. Marta Sophia Rosen, f. 26. Juli 1884 i Stockholm, D. af Professor ved Generalstaben, fil. dr. Per Gustaf R. (1838—1914) og Maria Charlotta Emanuelsson (1846—1925).

T.-J. blev Student 1892 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, studerede Teologi og tog Hebraicum 1893. Han gav sig derefter de fædrene Traditioner i Vold, blev cand. jur. 1900 og s. A. By- og Herredsfuldmægtig i Middelfart. 1901 blev han Assistent i Kultusministeriet, hvorfra han 1904 søgte over i Justitsministeriet; 1906—13 arbejdede han tillige som Assistent i Overformynderiets Sekretariat. 1908—11 var han konstitueret som Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, vendte derefter tilbage til Justitsministeriet som Fuldmægtig og Ekspeditionssekretær, blev 1914 fungerende Kontorchef og fik 1915 kgl. Udnævnelse i denne Stilling. I de følgende Aar lagde den praktiske Gennemførelse af den nye Retsplejelovgivning stærkt Beslag paa T.-J.s Arbejdskraft, hvorfor han 1918 fritoges for sine Embedsforretninger for helt at kunne ofre sig for Tilrettelæggelsen af Reformen, saa at det store administrative Apparat kunde foreligge færdigt til det fastsatte Tidspunkt: 1. Oktober 1919; samtidig udnævntes han til Rigsanklager, en nyoprettet Stilling, hvis Benævnelse ved Reformens Ikrafttræden ændredes til Rigsadvokat. Med Dygtighed organiserede han bl. a. den ved Reformen nyskabte Anklagemyndighed og bidrog i det hele med sine betydelige administrative Evner meget væsentligt til Reformens effektive Gennemførelse. Som Rigsadvokat bestod T.-J. Ildprøven i den store Sag i Anledning af Landmandsbankens Sammenbrud (1922). Med sikker Beherskelse af

den brogede Mangfoldighed af komplicerede tekniske og specielle Spørgsmaal og med sine juridiske Evner og sit Judicium ydede han en betydelig Indsats under Proceduren, tilmed uden at have egentlig advokatorisk Uddannelse. 1925 udnævntes T.-J. til Dommer i Højesteret. Ogsaa her har han med sin store praktiske Erfaring og sit rolige, besindige Væsen skaffet sig en fremskudt Plads. Ligeledes 1925 udnævntes han — efter Højesteretsdommer E. Tybjergs Død — til Formand for Den faste Voldgiftsret, et Hverv, hvortil han med sin myndige Optræden, strenge Retfærdighedssans og Evne til at omgaas Mennesker af alle Samfundsklasser var særlig velegnet. Fra dette Hverv traadte han 1937 tilbage. — Der er i øvrigt i Aarenes Løb paa talrige Felter lagt Beslag paa T.-J.s Arbejdskraft og Indsigt. Han var saaledes Justitsministeriets Kasseinspektør 1913—19, Medlem af Retsraadet 1919—24 og af Retsplejeudvalget 1919—25; 1919 var han Formand for Udvalget ang. Dommerfuldmægtigenes Privatpraksis, 1921 og 1929 for Udvalgene til Ændring af Retsplejeloven. Arbejdet i sidstnævnte Udvalg førte bl. a. til Domsmandsinstitutionens Indførelse. 1937 blev han Formand for Udvalget af 1936 angaaende Sagførervæsenets Ordning. Ved Konferencerne i London angaaende Sikring af Menneskeliv paa Søen var T.-J. 1913—14 og 1929 kgl. Delegeret, fra 1923 er han Formand for Overskibssynet. 1925—31 var han Formand for Kbh.s 5. Huslejenævn, er fra 1931 Formand for Voldgiftsretten i Statstjenestemandssager, fra 1940 tillige Formand for Kbh.s Kommunes Tjenestemands-Voldgiftsret. Fra 1925 er han Justitsministeriets Tilforordnede ved Den alm. Brandforsikring for Landbygninger og fra 1937 Formand for Statens Vaabenkontrol. 1925—37 sad han i Bestyrelsen for International Law Association's danske Afdeling, blev 1922 Medlem af Bestyrelsen for den danske Afdeling af de nordiske Juristmøder, er dennes Formand fra 1937. 1938 valgtes han til Medlem af den internationale permanente Voldgiftsdomstol i Haag. 1939—40 var han Medlem af Det erhvervsøkonomiske Raad, siden 1927 er han Medlem af Bestyrelsen for Thorvaldsens Museum og fra 1939 af Bestyrelsen for Tagea Brandts Rejselegat. 1922—25 og fra 1938 har han fungeret som Censor ved de juridiske Eksaminer ved Kbh.s Universitet. — For Besvarelsen af en juridisk Prisopgave om Dommers og Parters Stilling efter Procesreformforslaget fik T.-J. Accessit (1904), men hans praktiske Virke har ikke senere levnet ham Tid til større videnskabelig eller litterær Produktion. Foruden at udgive en Stamtavle over sine Forældres Slægt (1911) og »Optegnelser om

Slægten Topsøe« (1937) har han udsendt »Den faste Voldgiftsret gennem 25 Aar« (1935) samt offentliggjort forskellige mindre Bidrag i juridiske Tidsskrifter, Forhandlingerne ved de nordiske Juristmøder o. a. 1928 udsendte han >>Dansk Lovregister«, en meget benyttet, praktisk opstillet Haandbog over de gældende Love, Anordninger, Bekendtgørelser m. v., hvert Aar derefter udkommet i ny å jour ført Udgave. —• Beskikkelse som Overretssagfører 1919. — R. 1917. DM. 1919. K.[2] 1923. K.[1] 1930. S.K. 1937. — Maleri af Povl Schrøder 1920 (Familieeje). Pastelmaleri af E. Sal toft 1921 (ligesaa). Tegninger af Hans Bendix, Gerda Ploug Sarp og Otto Christensen (ligesaa) samt af Alfr. Schmidt og H. Jensenius 1923. Buste af V. Gustafson 1924 (Rigsadvokaturen).

P. B. Grandjean: Studenterne fra 1892, 1917, S. 32 f. Frantz Dahl i Berl. Tid. 13. Juni 1924- ± *Falk-Jensen.*

Tordenskjold, Peter, 1690—1720, Søofficer. F. 28. Okt. 1690 i Trondhjem, d. 12. Nov. 1720 i Gleidingen i Nærheden af Hildesheim, bisat i Holmens K. i Kbh., 1817 flyttet til Kirkens Kapelsal. Forældre: Købmand og Raadmand Jan Wessel (1646—1716) og Maren Schøller (1656—1742). Navneforandring i Henhold til Adelsdiplom af 24. Febr. 1716. Ugift.

Peter Wessel voksede op i et stort og velhavende Købmandshjem som Nr. fjorten af sytten Børn, tolv Sønner og fem Døtre. Foruden Købmandsforretningen ejede Faderen Skibe og Jordegods, deriblandt den store Gaard Ringved, der laa ved Fjorden tæt Øst for Trondhjem. Om P. W.s Barndom vides meget lidt, han har sikkert været en vild og forvoven Dreng, der foretrak Livet ved Havnen og paa Fjorden med Faderens Skibe for Bogen, og som voldte Forældrene en Del Bekymringer. Da Frederik IV. efter et Besøg i Trondhjem 1704 rejste tilbage til Kristiania, benyttede P. W. Lejligheden til at stikke af ved at slutte sig til Kongens Følge. I Larkollen gik Kongen med Følge om Bord i en Eskadre, med hvilken P. W. kom til Kbh. Med den store Frejdighed, som han havde faaet i Vuggegave, opsøgte han Faderens Ungdomsven, kgl. Hofpræst Peder Jespersen, der optog ham i sit Hus. P. W. indgav Ansøgning til Kongen om at blive antaget som Søkadet, og for at udnytte Ventetiden og uddanne sig til Sølivet gik han til Koffardis og sejlede to Togter, et til Vestafrika og Vestindien 1706—08 og et til Ostindien 1708—10, hvor han under Togtet blev forfremmet til Styrmand. Kort efter at være gaaet ud paa dette sidste

Togt var P. W. Dec. 1708 udnævnt til Kadet, hvilket han dog først fik at vide ved Ostindiefarerens Ankomst til Bergen 1710, samtidig med at han fik Underretning om, at Krigen med Sverige var udbrudt. Han tog nu Hyre med et lille engelsk Koffardiskib, der var bestemt til Østersøen, men maatte søge ind til Marstrand for Storm. Her har P. W. sikkert benyttet Lejligheden til at se sig godt om. Efter Ankomsten til Kbh. meldte P. W. sig ved Søkadetkompagniet i Eftersommeren 1710. Allerede April n. A. blev han Maanedsløjtnant og udkommanderet som næstkommanderende med Fregatten »Postillon« først paa Kryds i Nordsøen og derefter i Kommandør Knoffs Eskadre. Juli s. A. udnævntes han til Underløjtnant. Kort efter sendtes P. W. af Eskadrechefen med Depecher til General, Baron W. Løvendal (s. d.), der ledede Norges Forsvar. P. W. har sikkert gjort et meget fordelagtigt Indtryk paa denne, der kort efter foranledigede, at han blev Chef for Snauen »Ormen«, der lige var færdigbygget og bestemt til Beskyttelse af dansk-norske Handelsskibe mod svenske Kapere, der efterhaanden var blevet talrigere og dristigere. Med dette lille, velsejlende Skib begyndte P. W. sin Virksomhed som selvstændig Skibschef og præsterede et udmærket Arbejde. Han blev dog hurtigt klar over, at Skibet var for lille til under alle Forhold at gøre Fyldest, og fik derfor Løvendal til at sætte nogle mindre Fregatter under Bygning, hvoraf den første var »Løvendals Galej«, som P. W. blev Chef for i Maj 1712. Med denne velsejlende Fregat udførte han fortrinlig Tjeneste dels i Nordsøen og Kattegat og dels i Østersøflaaden, hvortil han en Tid var beordret, og hvor han bl. a. deltog i Affæren ved Rugen 29. Sept. s. A. under Generaladmiral U. C. Gyldenløve (s. d.). Kort efter Slaget forfremmedes P. W. til Kaptajnløjtnant, hvorved han sprang hele Premierløjtnantklassen over, og sendtes atter til Norge, hvor han i de følgende Aar genoptog Kampen mod svenske Kapere og Konvojering af dansk-norske Handelsskibe, bl. a. til Holland. Under et Kryds i Nordsøen 1714 traf han en stor svensk Fregat, købt i England til Goteborgeskadren, under en engelsk Kaptajn, som han dristigt angreb og kæmpede med 26. og 27. Juli s. A., indtil han paa Grund af Mangel paa Krudt og fordi Entring umuliggjordes af Vejrforholdene maatte afbryde Kampen. De to Chefer hilste paa hinanden med et Glas Vin og komplimenterede hinanden, Mandskaberne hilste hinanden med Hurraraab, og hvert Skib sejlede sin Kurs, den svenske Fregat, haardt tilredt, til Goteborg, »Løvendals Galej« til Kristianssand. Affæren gav Anledning til, at P. W. blev stillet for Krigsret, hvorfor han fik Ordre til med sin Fregat at gaa til Kbh. Efter afholdt Krigsforhør ind-

stillede Fiskalen i Krigsretten P. W. til Degradation, Bøde og Sagens Omkostninger. Efter den Tids Retsordning havde tiltalte ingen Forsvarer. Men P. W. forstod at tale sin Sag saa frejdigt og dygtigt, at han ikke alene blev frikendt for Fiskalens Tiltale, men endog nogle Dage senere af Kongen forfremmet til Kaptajn, hvorefter han atter gik til de norske Farvande, hvor han med vanlig Energi genoptog Krydsertjenesten.

Efter sit eventyrlige Ridt gennem Europa var Kong Karl XII. i Nov. s. A. indtruffet til Stralsund, hvorefter der kom Liv i Krigsbegivenhederne i Østersøen. En svensk Eskadre under Admiral Wachtmeister og en dansk Eskadre under Schoutbynacht C. Gabel (s. d.) udrustedes og udsendtes i April 1715. P. W. fik Ordre til at gaa fra Norge for at slutte sig til Gabels Eskadre, hvortil han ankom 21. April. Han sendtes straks paa Rekognoscering, fandt den svenske Eskadre i Nærheden af Femern og bragte Gabel Underretning herom. 24. April angreb denne med den stærkere danske Eskadre den svenske ved Femern, hvor der til Mørkets Frembrud udkæmpedes en haard Kamp, hvorefter Svenskerne trak sig vestpaa, medens Gabel anbragte sine Skibe saaledes, at Vejen østpaa og nordpaa gennem Store Bælt var spærret for de svenske Skibe. P. W. sendtes vestpaa for at holde Føling med Fjenden. Han forhindrede den svenske Fregat »Hvita Om« i at undslippe gennem Bæltet og fulgte den, hvorved han atter fandt den svenske Eskadre, der var sat paa Grund ved Bulk. Ved energisk Optræden standsede han en paabegyndt Ødelæggelse af de svenske Skibe og bragte Admiral Wachtmeister som Fange om Bord i Gabels Flagskib. P. W. tog derefter »Hvita Orn«, en ualmindelig velsejlende Fregat, af Grunden og førte den til Kbh., hvorefter han blev dens Chef. Efter at »Hvide Ørn« var bleven repareret og til Dels omrigget efter P. W.s Anvisning, stod han atter til Søs med den og sluttede sig, efter at den var prøvesejlet, til Admiral P. Råbens Flaade i Østersøen, der var udrustet for at spærre Forbindelsen mellem Stralsund og Sverige og understøtte Admiral C. Th. Sehesteds Operationer i Binnenwasser ved Rugen. P. W. udførte ogsaa her glimrende Rekognosceringstjeneste, bragte Råben rettidig Underretning om en overlegen svensk Flaades Nærmelse, hvorfor Råben trak sig tilbage, indtil han havde modtaget Forstærkninger fra Kbh. P. W. tog aktiv Del i Råbens Kamp mod den svenske Flaade under Admiral Sparre 8. Aug. Slaget endte med, at den svenske Flaade trak sig tilbage, uden at Råben forfulgte. Han nøjedes med at lade P. W. med »Hvide Ørn« følge den svenske Flaade. Om Aftenen 9. Aug. angreb P. W. i Nærheden af Bornholm de to

svenske Orlogsskibe »Osel« og »Gottland«, som blev ilde tilredt i Kampen. Det var P. W.s Hensigt at entre »Osel«, men hans Besætning nægtede at følge ham, hvorfor han maatte opgive Kampen. Da den svenske Flaade efter endt Reparation atter i Sept. viste sig i Østersøen, blev P. W. atter sendt ud for at rekognoscere. i. Okt. traf han et Orlogsskib og en Fregat, som han straks trods Overmagten angreb. Ilde tilredt maatte han gaa til Kbh. for at reparere, uden at de svenske Skibe kunde forhindre det. I Slutningen af Nov. var han atter sejlklar, stødte til Gabels Eskadre i Østersøen og fik Station ved Riigen for at forhindre Karl XII. i at slippe over til Sverige. P. W. havde faaet Tilsagn om, at der yderligere vilde blive stillet to Fregatter og nogle mindre Skibe til hans Raadighed, men de kom ikke. Da han i de sidste Dage før Jul maatte forlade Stationen for at faa Vand, Proviant m. m., benyttede Karl XII. Lejligheden til at forlade Stralsund og naaede efter en stormfuld Overfart Ystad 24. Dec. S. D. sejlede P. W. fra Kbh. til Pommern, som han naaede n. D. Her traf han Kong Frederik IV., i hvis Følge han over Rostock, Gadebusch og Oldesloe rejste tilbage til Kbh., hvortil han ankom i Jan. 1716. Han har sikkert paa sin frejdige Maade benyttet Lejligheden til at bringe sig i Erindring hos Kongen. I Admiral Sehested havde P. W. vundet sig en god Ven og Beskytter, der sikkert har gjort sit til, at Kongen kort efter ophøjede P. W. i Adelsstanden under Navnet T.

Karl XII. havde efter sin Hjemkomst til Sverige paatænkt et Angreb paa Sjælland over Isen. Indtrædende Tøvejr fik ham til at opgive Planen, hvorefter han bestemte sig for et Angreb paa Norge. En Eskadre under Viceadmiral Gabel sendtes til Kattegat for at blokere Goteborg. P. T. sendtes med »Hvide Ørn« til Norge med Generaladjudant Løvenørn, Generalmajor Grev Sponneck m. fl. for at støtte den norske kommanderende General og bringe Kongen Underretning om Situationen. Efter at den norske Hær havde standset Karl XII.s Fremtrængen ved Gjellebæk og 23. April erobret Moss, gik denne langsomt tilbage fulgt af Nordmændene til Frederikssten, som han 4. Juli gjorde et Forsøg paa at overrumple, og da dette mislykkedes, fortsatte han over Grænsen. Medens Hæren stod i Norge, maatte store Transporter af Artilleri, Ammunition og Proviant føres hertil indenskærs fra Goteborg. For at forhindre disse Transporter var det nødvendigt for den dansknorske Søstyrke at raade over Skøtpramme, Galejer o. a. Fartøjer, der var egnede til Operationer i Skærgaarden. P. T. var efter sin før omtalte Ekspedition i Slutningen af April atter kommet til

Norge med »Hvide Ørn« og underlagt Gabel. Af denne sendtes han til Kbh. for til Skærgaardsoperationerne at samle Skibe, der hidtil havde været anvendt af Sehested ved Pommern, hvor de var blevet Vinteren over, og derefter lede den forestaaende Ekspedition. Da Gabel i Juni meddelte, at en stor svensk Transport var afgaaet fra Goteborg, paaskyndede P. T. Eskadrens Klargøring og afgik fra Kbh. 2. Juli med foruden »Hvide Ørn« to Skøtskibe, en Galiot og tre Galejer og naaede 7. s. M. ud for Koster. Her fik han Underretning om, at den svenske Transportflaade laa for Modvind i Dynekil, tre Mil Syd for Frederikshald, og besluttede ufortøvet at gaa til Angreb. Den svenske Styrke paa Dynekil under Kommando af Schoutbynacht Stromstierna bestod af en Stykpram, elleve Galejer og Halvgalejer, nogle Skærbaade og 21 Transportskibe. Ved Daggry 8. Juli stod P. T. med sin Eskadre ind ad den lange smalle Fjord med god Vind. P. T. gik om Bord i Skøtskibet »Hjælperen« for at lede Angrebet, der kom fuldstændig overraskende for de Svenske, hvis Forposter først Kl. seks Morgen opdagede og meldte Fjendens Komme. Kl. halv otte begyndte Kampen, og fem Timer senere var den endt med den svenske Styrkes og Tiansportflaades Erobring eller Ødelæggelse. Samme Aften lykkedes det P. T. at bringe sin Eskadre og det store Bytte ud af Fjorden. Planen for Angrebet var udmærket lagt og blev gennemført med glimrende Tapperhed og Præcision og med meget beskedne Tab af Menneskeliv. P. T. sejlede til Kbh. for at aflevere sin Rapport. Som Anerkendelse forfremmedes han til Kommandør med Overspringning af Chargen som Kommandørkaptajn, og der tildeltes P. T. og hans Skibschefer Guldmedailler, prægede i Anledning af Sejren, der for en Tid forhindrede Karl XII. i at genoptage Operationerne mod Norge.

I Kbh. fik P. T. af Kongen straks Ordre til at gaa til Norge for med udstrakt Myndighed at samle Skibe til en forestaaende Transport af Tropper til Sjælland for at deltage i den planlagte dansk-russiske Landgang i Skaane, der dog aldrig kom til Udførelse. Derefter blev han Chef for en mindre Eskadre for at dække Overførelsen af russiske Tropper fra Mecklenburg til Sjælland. I Nov. s. A. fik P. T., da Landgangen i Skaane var opgivet, sit længe nærede Ønske om at blive Chef for Nordsøeskadren opfyldt. Eskadren bestod af tre Orlogsskibe, fem Fregatter og nogle mindre Skibe samt to Skøtskibe og 33 Skærgaardsfartøjer. Samtidig med Oprejsen skulde han dække Overførelsen af Tropper, dels fra Fladstrand, dels fra Kbh. i Anledning af Udsigten til et nyt Angreb paa Norge. P. T. besørgede Transporten fra Fladstrand, medens

den fra Kbh. var overdraget til Kaptajn P. Sivers (s. d.). Af sidstnævnte Afdeling strandede nogle Transportskibe paa den svenske Kyst, hvorved ca. 600 Mand blev fanget af Svenskerne. Ved sin Ankomst til Norge fandt P. T. Søforsvaret i en meget forsømt Tilstand. Skærgaardsmateriellet var oplagt, Besætningerne til Dels hjemsendt, da de manglede Klæder og Kostpenge. To af de til Norge afgivne Fregatter, deriblandt »Søeridderen«, Kaptajn C. Vosbein, havde ligget uvirksomme i Havn siden Aug. P. T. fik hurtigt alt bragt i Orden, Skærgaardsmateriellet sat i Stand, Fregatterne til Søs, Blokaden af Goteborg genoprettet og adskillige Priser taget. Efter at Troppetransporterne var fuldført, besluttede P. T. sig i Foraaret 1717 til at foretage et pludseligt og uventet Angreb paa Goteborg, den svenske Flaades vigtigste Støttepunkt ved Kattegat, med det Formaal at ødelægge de der værende Orlogs- og Transportskibe. 9. Maj afgik Eskadren, hvis Besætninger var kompletteret med 1500 Soldater, fra Frederiksstad og kom til Fladstrand 11. s. M. N. D.s Aften lettede Eskadren med jævn vestlig Vind, saa at man kunde være ud for Ny Elfsborg ved Daggry. Da Skøtprammen »Arche Noa« ikke sejlede saa godt som de andre Skibe, havde Kaptajn Vosbein paa »Søeridderen« faaet Ordre til at bugsere denne. Han havde, lige siden P. T. overtog Kommandoen over Eskadren, udvist illoyal og respektstridig Opførsel og gentagne Gange givet P. T. Anledning til Utilfredshed, ligesom han ogsaa ganske uden Grund havde indsendt Klage over P. T. til Kongen og Admiralitetet. Da Eskadren lettede, undlod Vosbein at udføre den ham givne Ordre — at tage »Arche Noa« paa Slæb — og sejlede sin Vej for paa egen Haand at krydse i Skagerak. Trods Signaler og Varselskud fortsatte han sin Rejse. P. T. naaede Goteborgskærgaarden 13. Maj ved Daggry, men maatte ankre for at vente paa Skøtskibet, der først nogle Timer senere naaede frem. Det overraskende Angreb var dermed bortfaldet. P. T. sammenkaldte nu sine Skibschefer for at drøfte den ændrede Situation med dem, og man enedes om at begynde Angrebet den følgende Morgen. Kaptajn P. Sivers, der var Chef for Orlogsskibet »Fyen«, fik dog i Løbet af Dagen Betænkeligheder og sendte P. T. en Skrivelse, hvori han fraraadede Angrebet, hvilket denne paa det Tidspunkt ikke mente at kunne tage Hensyn til. Medens P. T., hvis Angrebet var sat ind efter Planen, havde haft al Udsigt til et heldigt Resultat, var Forholdene væsentlig ændrede paa Grund af Forsinkelsen, som Forsvarets Ledere General Moraer og Viceadmiral Stromstierna, P. T.s Modstander fra Dynekilen, havde benyttet til Udlægning af Blokskibe, Spærring af Elvmundingen og

Opførelse af Batterier paa Højderne og ved Stranden. I Løbet af Natten blev de danske Skibe varpede paa Plads, og ved Daggry 14. Maj begyndte P. T. Angrebet, som han dog efter fem Timers Forløb afbrød, hvorefter han i god Orden og dækket af »Arche Noa« trak sine Skibe uden for Skudvidde uden større Tab af Materiel, men med 52 Døde, deriblandt Kaptajn Sivers, og 79 Saarede. Det materielle Tab paa svensk Side var betydeligt. Den svenske Krigshistoriker Kuylenstierna skriver, at Angrebet paa Goteborg 14. Maj 1717 var »ett af de yppersta beviser på Tordenskiolds ofverlågna egenskaper. Från taktisk synpunkt år anfallet vårdt all beundran«. Blokaden af Goteborg maatte derefter afbrydes, da P. T. blev beordret til at afgive de Soldater, han havde faaet udkommanderet med Eskadren.

Den svenske Opmarch mod den norske Grænse i Nærheden af Frederikssten fortsattes stadig, saa at et Angreb maatte ventes. P. T. fik i de første Dage af Juli s. A. Underretning om, at der blev foretaget Befæstningsarbejder ved Stromstad, tæt Syd for den norske Grænse, ligesom der ogsaa sendtes Tropper dertil. Stromstad var aabenbart bestemt til Hovedmagasin og Støttepunkt for den svenske Fremtrængen mod Norge, hvorfor P. T. besluttede, saa snart Forholdene tillod det, at rette et Angreb mod denne By. Karl XII. havde givet Kommandoen i Stromstad til General Johan Hierta, en energisk og dygtig Officer, der satte al Kraft ind paa saa hurtigt som muligt at skabe et Forsvar for Byen. P. T. samlede sin Eskadre ved Frederiksstad, hvorfra Stødet mod Stromstad skulde rettes, afgik 14. Juli, men naaede først ind Natten mellem 18. og 19. s. M. f *Løbet* af Natten *blev* Skibene varpede paa Plads, saa Angrebet kunde begynde ved Daggry. Et af de svenske Batterier blev hurtigt bragt til Tavshed, hvorefter P. T. gav Ordre til at storme Laholmen, der var forbundet med Byen ved en Bro. P. T. ledede selv Angrebet, da han ikke turde betro denne Opgave til nogen af sine Skibschefer. Forsøget mislykkedes. P. T. blev saaret to Gange, hvorefter Kampen blev afbrudt Kl. halv otte, og den danske Eskadre trak sig tilbage med et Tab paa 94 Døde og 245 Saarede, medens Svenskernes Tab var henholdsvis 19 og 173. P. T.s Modstandere i Kbh. benyttede straks Lejligheden til at mistænkeliggøre ham og fik udvirket, at Kommandoen over Eskadren blev overdraget til Schoutbynacht Rosenpalm (s. d.), medens P. T. blev Chef for Orlogsskibet »Laaland«. Nogle Maaneder senere blev han fritaget for denne Tjeneste og rejste til Kbh. med en lille Hukkert, der ud for Winga nær var taget af en stor svensk Kaper og kun reddedes ved, at P. T. skød den svenske Kaperkaptajn,

hvorefter Kaperen flygtede. I Febr. 1718 beordredes P. T. til Chef for Orlogsskibet »Ebenetzer« i Østersøflaaden og indsendte samtidig et Andragende til Kongen om at faa sit Forhold ved Stromstad undersøgt. Denne beordrede Admiralitetet til at undersøge Sagen, og dette afgav i April s. A. en enstemmig Betænkning, hvori bl. a. udtales: »at hånd (P. T.) har gjort alt det hånd kunde og burde, hvorfore det er saa langt fra at vi kand see ringeste Anleedning til Krigs Ret, fordi hånd har attaqveret Fienden, at Vi langt meere er af de tanker, at hånd snarere kunde forvoldt sig tiltale og Ansvar, om hånd havde underladt Attaqven«. I Nov. s. A. blev P. T. beordret til Chef for en Eskadre af Fregatter, der efter hans Forslag skulde have Tilhold i Christiansøs Havn for lettere at kunne holde den svenske Orlogshavn Karlskrona under Observation. Men inden han naaede hertil, fik han Ordre om at eskortere Tropper til Norge. I Moss fik han Underretning om Kong Karl XII.s Død ved Frederikssten n. Dec. og ilede med sin Fregat til Kbh. for at være den første, der bragte Kongen Meddelelsen herom. I den Anledning forfremmedes han til Schoutbynacht, hvormed fulgte, at han fik Sæde i Admiralitetet. Ved Karl XII.s Død blev Krigen i Norge afbrudt, og Spørgsmaalet om Fredsforhandlinger kom i Forgrunden, selv om Krigen fortsattes.

I Foraaret 1719 beordredes P. T. til som Chef for en Eskadre at afgaa til Kattegat for at blokere Goteborg. Han var nominelt underlagt Rosenpalm, der stadig førte Kommandoen over Nordsøeskadren, men i Virkeligheden var han helt selvstændig. I Begyndelsen af April genoptoges Blokaden. Da en Del af den svenske Goteborgeskadre •— fem Orlogsskibe og en Del mindre Skibe under Kommando af Kommandør Sjoblad — var oplagt ved Marstrand, satte P. T. sig fast i Skærgaarden og afskar Forbindelsen mellem Marstrand og Goteborg, hvorefter han indesluttede førstnævnte By. I Juli besatte P. T. Koøen ved Marstrand og opførte her Batterier, der kunde beskyde Byen, Skibene og Fæstningen Karlsten. 23. s. M. rettede han et Angreb mod Marstrand, som han besatte, hvorved han erobrede en Del af de derværende svenske Skibe, medens Resten blev sænket af deres egne Besætninger, men senere atter optaget. Hans næste Maal var Karlsten, hvis Besætning bestod af tyske hvervede Tropper, hvis Moral var svækket. Ved kloge Forhandlinger med Kommandanten, Oberst Danckwardt, lykkedes det P. T. at faa denne overbevist om det unyttige i fortsat Forsvar, og 26. Juli kapitulerede Kommandanten og overgav Karlsten til P. T. Som Belønning for denne store Sejr ud-

nævnte Kongen ham til Viceadmiral og skænkede ham sit Billede indfattet i Diamanter til at bære paa Brystet.

P. T. gik straks i Gang med at angribe Goteborg. 1. Aug. ankrede han ud for Ny Elfsborg og angreb denne kraftigt de følgende Dage. Forsvaret var imidlertid saa godt organiseret og ledet, at Angrebet maatte opgives efter ret betydelige Tab. Den danske Eskadre trak sig tilbage i Skærgaarden, og P. T. havde endog den Ærgrelse, at den svenske Admiral Ornfeldt en Nat, medens P. T. opholdt sig i Marstrand, tog to Flaadebatterier, hvis Kanoner dog var udtaget, da Batterierne var klargjorte til at slæbes til Kbh., en Galej og fire Transportskibe. Som Gengældelse herfor og som Afslutning paa Krigen foretog P. T. Natten mellem 7. og 8. Okt. et Baadeangreb mod Goteborg, der var lige saa dristigt anlagt som glimrende udført. Det lykkedes P. T. at fornagle Strandbatteriernes Kanoner, tilbageerobre den tagne Galej og ødelægge en Del svenske Orlogsskibe. Forhandlinger om Vaabenstilstand blev nu indledet, og den traadte i Kraft midt i Nov., hvorfor P. T. med Eskadren gik til Kbh., hvor han gik i Land og indtog sit Sæde i Admiralitetet.

Da Freden med Sverige var afsluttet, fik P. T. i Sept. 1720 Tilladelse til at begive sig paa en længere Udenlandsrejse, hvor han bl. a. i Dresden agtede at besøge sin Beskytter og Ven Overhofmarskal Løvendal, den første, der havde haft Øje for hans Geni. Under et Ophold i Hannover kom P. T. ud for en ubehagelig Strid med en liflandsk Oberst Axel Jacob Staél von Holstein, en Eventyrer og Spiller. Følgen af Striden var, at P. T. lod sig overtale til at duellere med ham, og Duellen, der foregik paa en ret ureglementeret Maade og med meget ulige Vaaben, fandt Sted ved den lille By Gleidingen i Nærheden af Hildesheim. P. T. faldt i Duellen. Det synes, som om P. T.s Fjender og Misundere har rejst Hovedet efter hans Død, og man maa beklage, at Kongen og Overkrigssekretær Gabel satte sig imod, at der blev vist ham den Ære, som Landet skyldte den store Søhelt. I Stedet for at lade en Fregat, der netop laa i Travemunde, hjemføre hans Lig, lod man det overføre med en lille Koffardi-Galiot til Kbh., hvor Kisten, da P. T. var faldet i Duel, uden Jordpaakastelse og Begravelseshøjtidelighed blev nedsat i Holmens Kirke under Alteret. Først ca. 100 Aar senere blev denne Forsmædelse afbødet, da Frederik VI. 1819 lod Liget flytte til Holmens Kirkes Kapel og nedlægge i en Marmorsarkofag med Portræt udført af N. Dajon.

Som Menneske skildres P. T. som redelig, troskyldig, gudfrygtig og af et indtagende Væsen. Han var godgørende og kunde aldrig

ret længe bære Nag. Han var i Almindelighed alvorlig, men kunde være spøgefuld og lystig og var derfor en velset Gæst i Selskaber. Han vandt sig mange Venner og altid mellem de bedste i Landet som W. Løvendal og Chr. Th. Sehested. Men han fik ogsaa mange Uvenner og Misundere, hvad man ikke kan undres over, paa Grund af hans hurtige Karriere, hvor han sprang næsten alle sine Kolleger over, og hans myndige Bestemthed, naar det gjaldt om at paatale Ligegyldighed og udrydde gammel Slendrian. Han var i Besiddelse af en ualmindelig Sømandsdygtighed, Tjenstiver og Evne til øjeblikkelig at opfatte en Situation, Dristighed i Forbindelse med Klogskab og Evne til at vurdere en Modstander. Han var enestaaende som Skibschef, og da han blev Eskadrechef, viste han sig ogsaa denne Stilling fuldt ud voksen. Hans Planlæggelse og Udførelse af Opgaver, som ingen anden havde turdet binde an med, viser baade strategisk og taktisk Geni. Hans Præstation med at bringe Orden i det norske Skærgaardsmateriel viser hans store Anlæg for Administration. Han var typisk Nordmand, men tjente hele sit Liv under Dannebrog i den dansk-norske Sømagt, til hvis mest straalende Skikkelser han hører.

Slægt se Slægtartiklen Wessel. — C. P. Rothe: Tordenskiolds Liv og Levned, I—III, 1747—50, 2. Opl., I—III, 1772—73. Personalhist. Tidsskr., I, 1880, S. 235—39; 3- Rk-, IV, 1895, S. 151—64; 6. Rk., V, 1914, S. 158—78; 8. Rk., IV, 1925, S. 97—102; V, 1926, S. 169—72; g. Rk., I, 1929, S. 233 f. Hist. Arkiv, Ny Rk., 1881, S. 396 ff. Hist. Tidsskr., 5. Rk., III, 1881—82, S. 76 ff.; 9. Rk., V, 1926—27, S. 253—92; 10. Rk., II, 1932—34* S. 380—84. J. A. Lagermark: Striderna vid våstkusten 1717 och 1718, 1887. Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., XXXII, 1897, S. 129—34; XXXIII, 1898, S. 298—331. Oswald Kuylenstierna: Striderna vid Gota alfs mynning 1717 och 1719, 1899. Bidrag til den store nordiske Krigs Hist., I—X, 1899—1934. L. Bobé: Bremerholms Kirke, 1920. Eskil Olån: Marstrands historia, 1923, S. 76—86. Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold, I—II, 1925. Samme: Tordenskiold og Danskene, 1932. Jens Johansen: Danmark-Norges Deltagelse i den store nordiske Krig, 1935. Berl. Tid. 30.—31. Aug. 1939 og 27. Okt. 1940. Chr. Gierløff: Peter Wessel, 1040. T-, T- , -*

' " *In. Iopsøe-Jensen.*

Et Maleri af en ung Officer i Harnisk med et stort Ornament foran paa Brystet er, antagelig med Urette, angivet som P. T.; Træsnit derefter 1879. — Maleri af en ung Mand i Harnisk, Skibe i Baggrunden (forhen Oldnordisk Samling, Oslo) kaldes, sikkert med Urette, P. T.; Kopi derefter 1879 af Kr. Zahrtmann (Fr.borg). — Et Maleri af en mørkhaaret Mand i Civildragt, som kaldtes P. T., afsløredes som et Falskneri (Ansigt og Haar overmalet) (Fr.borg). — Maleri (Hat, Marstrand Medaille) af H. Coning (Oslo Bymuseum); Radering derefter af Kr. Eriksen 1920; et noget lignende

i hel Figur (Videnskabernes Selskab i Trondhjem). — Maleri (Allongeparyk, broderet Kjole, Medaillen) paa Søkrigsskolen i Horten, Kopi af J. Schuler 1840 i Trondhjem. — Maleri (gul Køllert og Harnisk med Frederik IV.s Navnetræk, vist dateret 1715) (Privateje; Gaunø); Kopi derefter af Eleonore Harboe. — Hovedtypen er den Denner'ske. Maaske kan Gruppen med gule Ærmer regnes med dertil, men ellers er det fælles Træk den røde Dragt og den skarpe Drejning af Figuren, saa Ansigtet er en face, Kroppen i Profil. Der findes Undergrupper, med en Medaille, med Kongens Billede i stenbesat Ramme eller i kronet Medaillon, med Baggrunden ensfarvet, med et Søslag eller med Vindu og et enkelt Skib, med flagrende Parykbaand eller med lille Sløjfe. Men de forskellige Kriterier kan efter det nu foreliggende Materiale ikke anvendes til en fast Ordning, da de forekommer i Flæng. Hovedbilledet er det tidligere Admiral Lindholm tilhørende Billede fra 1719 med T.s Navn og Denners Signatur, med den kronede Medaillon og den ensfarvede Baggrund; det er kopieret af Chr. Horneman i Pastel 1835 (Privateje), s. A. i Miniature (Rosenborg); gengivet i Litografi fra Em. Bærentzen & Co. 1839 og af I. W. Tegner 1850, i Staalstik fraWeger og Singer 1853; Farvelitografi af Harald Jensen 1878. — Ældre maa de Billeder være, hvor T. kun bærer Medaille (Privateje; GI. Estrup, tilh. Fr.borg Museet); litograferet af Lillienberg 1827. Efter dem følger i Alder Billederne med Kongeportrættet med Ædelstenskant, men uden Krone (Privateje, Goschs Tændstikfabrik), litograferet af J. Meno Haas, Staalstik 1823 [a]^ W. H. Lizars efter Tegning af Løjtnant H. A. W. Lund. En Gruppe uden Flagrebaandene, men med den kronede Medaillon findes (Søofficersforeningen, NørhoJm), gengivet i Træsnit af H. P. Hansen efter Tegning af H. N. Hansen 1880 (H. Drachmann: P. T.). — Maleri paa Sæbygaard. — F. Helsted har 1848, Em. Bærentzen 1851 udstillet Kopi efter Denners Billede; 1925 udførte H. Slott Møller et Maleri.

Stik af O. H. de Lode 1747 og af Sysang 1779. P. Haas udførte 1773 et Stik af P. T. vadende ud i Stranden, »efter et originalt Brystskykke«; her bærer han ikke Paryk. •— Træsnit 1861 efter Sarkofagen i Holmens Kirke, efter Tegning af C. Baagøe.— 1839 udgav Trykkefrihedsselskabet P. T.s Levnedsbeskrivelse illustreret med mange Træsnit af Kittendorff. — N. Dajons Buste i Holmens Kirke 1823. — Statue af G. Borup 1841, Radering derefter af G. E. Libert s. A.; Buste af samme 1844. — Gipsstatuette af Th. Stein 1862; gengivet i Træsnit s. A. efter Tegning af H. Olrik. — Statue af H. V. Bissen 1867, i Bronze Trondhjem 1870 og 1878 ved Hol-

mens Kirke, Træsnit derefter 1870 efter Tegning af E. Bentzen. — 1859 har O. H. Fladager udstillet et Portræt af P. T. — E. Pauelsens Tegning 1786 af P. T. og de svenske Dragoner, stukket af C. Schule s. A., O. Baches Billede af P. T. ved Erobringen af Karlsten er fra 1876, V. Rosenstands af P. T. i den svenske Ofncerskahyt fra 1886; V. Neiiendams af P. T.s Død fra 1929.

C. C. Andersen har malet »T. præsenterer skaanske Fanger for Frederik IV.« (Statsadvokaturen, tilh. Fr.borg), N. Simonsen »T. ombord paa en Hukkert i Kamp med en Fregat«, gengivet i Litografi med Bogtryk 1864, og P. Mønsted har udført flere Malerier med T.ske Motiver.

Mindesmærke ved Jægerspris af J. Wiedewelt 1777, stukket af J. F. Clemens. Tegning til Sukket af Clemens i Sorø Akademi og til selve Monumentet af Wiedewelt i Kunstakademiets Bibliotek. Farvelagt Tegning af Monumentet af S. L. Lange ca. 1800 (Fr-borg). *O.Andrup.*

Torfæus, Thormodus (isl.]>orm65ur Torfason), 1636—1719, Historiker. F. 27. Maj 1636 paa Engey ved Reykjavik, d. 31. Jan. 1719 paa Stangeland, Karmøyen, Norge, begr. i Avaldsnes. Forældre: Sysselmand Torfi Erlendsson (1598—1665) og I>6rdis Bergsveinsd6ttir (1602—69). Gift i° 9. Juli 1665 i Kopervik med Anna Hansdatter, f. 1620, d. 16. Dec. 1695 i Avaldsnes (gift i° med Kapellan i Stavanger, Mag. Lauritz Jonassen, d. ca. 1650. *2°* ca. 1650 med Forvalter over Udstens Klostergods Ivar Nilsen Lem, d. 1660), D. af Hans Gabrielsen i Kvinesdal og Sophie Danielsdatter. 2^0 1709 med Anne Hansdatter Gammel, f. ca. 1660, D. af Raadmand i Stavanger Hans Pedersen G. (d. 1678, gift 1° med Gunnele Christensdatter) og Marie Clausdatter (d. 1689).

Efter 1654 at være dimitteret fra Latinskolen i Skålholt kom T. til Universitetet i Kbh., hvor han tog teologisk Attestats 1657. Han opholdt sig derefter en Vinter paa Island, men rejste n. A. igen af Sted til Kbh.; Rejsen var paa Grund af Svenskekrigen forbundet med store Besværligheder, men efter ufrivilligt Vinterophold i Norge (Kristianssand) naaede T. dog **Kbh.** 1659. Her var han til Trods for de vanskelige Tider saa heldig at opnaa Stilling som Oversætter af de islandske Haandskrifter, som tilhørte Kongens Bibliotek; han fik Fribolig paa Slottet og kom i personlig Berøring med Kongen (Frederik **III.),** som viste Interesse for hans Arbejde. I Sommeren 1662 blev T. sendt til Island for at samle flere Haandskrifter og vendte tilbage til Kbh. med en dyrebar Høst, deriblandt begge Eddaerne, som Biskop Brynj61fur Sveinsson sendte

som Gave til Kongen. Resultatet af T.s Arbejde i disse Aar foreligger i en Række utrykte Oversættelser af islandske Oldskrifter til Dansk, bl. a. af Flatøbogen. Oversættelserne, som endnu opbevares i Det kgl. Bibliotek, er temmelig skødesløse, men vidner om betydelig Arbejdskraft. For T. var det en god Forberedelse til hans senere Gerning, at han saaledes fik Lejlighed til at beskæftige sig med væsentlige Dele af den islandske Litteratur. Samtidig begyndte han paa selvstændig litterær Virksomhed. Han havde lagt Mærke til, at de islandske Kildeskrifter fremstiller den forhistoriske Kongerække i Danmark anderledes end Saxo, og da Kongen opfordrede ham til at gøre nærmere Rede for disse Spørgsmaal, skrev han Værket »Series dynastarum et regum Daniæ«, som findes i Afskrifter fra 1664 og senere, men først 1702 blev udgivet i en omarbejdet og udvidet Form. I Sommeren 1664 blev T. af Grunde, som ikke kendes med Sikkerhed, fjernet fra Hoffet og befordret til Kammererer i Stavanger Stift; han giftede sig her med en velhavende Enke og fik med hende Gaarden Stangeland paa Karmøyen, som herefter blev hans Hjem. Stillingen som Kammererer skaffede T. meget Bryderi og Stridigheder bl. a. med Fogderne, hvis Regnskaber han skulde have Opsyn med, og det har sikkert været en Lettelse for alle Parter, da han 1667 opnaaede en lignende Stilling som den forrige, idet han blev udnævnt til Antikvar; der kom dog ikke meget ud af hans Virksomhed i de følgende Aar, og ved Frederik III.s Død 1670 blev Bestallingen ikke fornyet. N. A. var T. for sidste Gang paa Island; paa Tilbagevejen kom han i Land paa Samsø, og under natlige Slagsmaal mellem berusede Rejsefæller kom han til at slaa en Mand ihjel; han blev ved Underretten dømt fra Livet, men slap dog til Slut med Bøde og offentligt Skriftemaal, da han havde begaaet Drabet uden Forsæt, »i Hierttens Beængstelse«. Efter denne ulykkelige Hændelse var der foreløbig næppe Udsigt til nogen Forfremmelse for T., og han levede i den følgende Tid som Privatmand paa sin Gaard. Under et Ophold i Kbh. 1682 lykkedes det ham at faa Udnævnelse til norsk Historiograf med 600 Rdl. aarlig Løn og Forpligtelse til at skrive det norske Riges Historie paa Latin; hans Stilling var dog temmelig usikker, og der var flere Gange Vanskeligheder med at faa Lønnen udbetalt. Ved Afrejsen fra Hovedstaden fik T. Lov til at tage de vigtigste islandske Haandskrifter fra Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket med sig til Benyttelse paa Stangeland; Det kgl. Biblioteks blev tilbageleveret 1704, Universitetsbibliotekets 1718. Flere af dem bærer endnu Navne, som T. har givet dem. Efter et Sygdomsanfald (Slagtilfælde?) 1706 var T. aandeligt svækket;

han havde da i en Aarrække været Enkemand, men giftede sig nu med sin Husholderske, som plejede ham til hans Død. Begge hans Ægteskaber var barnløse.

T. var en smuk og kraftig Mand, der lejlighedsvis tog rigeligt for sig af Livets Goder; af Karakter var han temmelig heftig og stejl. Han arbejdede hurtigt og let, hvilket i nogen Grad staar i Forbindelse med, at han ikke hemmedes af dybere Overvejelser af Problemerne. Hans Værker begyndte først at udkomme, da han var henved 60 Aar gammel, men han maa have arbejdet dygtigt i de foregaaende Aar, thi herefter blev en Række til Dels store Bøger trykt med korte Mellemrum. Der var stadige Vanskeligheder med at skaffe Penge til Trykningen, og Hovedværket, Norgeshistorien, vilde ikke være udkommet, hvis ikke Chr. Reitzer var traadt hjælpende til. Værkerne kan deles i to Hovedgrupper. Den ene handler om Danmarks Historie indtil Knud den Store; Hovedværket er den tidligere nævnte »Series« (1702), men hertil slutter sig en Bog om Rolf Krake (1705) og en Bog om Gorm den Gamle, Harald Blaatand og Svend Tveskæg (»Trifolium historicum«, 1707); de to sidstnævnte Værker var oprindelig Dele af »Series«, som under den endelige Udarbejdelse blev skilt ud. Den anden Hovedgruppe handler om Norges Historie, hvortil slutter sig Bøger om Lande, der i Vikingetiden blev opdaget og bebygget af Nordmænd: Færøerne (1695), Orknøerne (1697), Grønland (1706) og Vinland (1705). Disse Skrifter har delvis politiske Formaal; saaledes betoner T. i Bogen om Orknøerne den dansk-norske Konges Indløsningsret til disse Øer. Skønt selve Norgeshistorien blev aflastet gennem disse mindre Bøger, og skønt den kun gaar til 1387, blev den et Kæmpeværk; den udkom i fire Foliobind 1711 (»Historia rerum Norvegicarum«). Fælles for alle T.s Værker er, at de først og fremmest bygger paa islandske Kilder, hvoraf Størstedelen paa hans Tid kun fandtes i Haandskrifter og kun kunde læses af Islændere. Det er hans Hovedfortjeneste, at han har fremdraget dette Stof og gjort en Række Sagaer, særlig Kongesagaerne, tilgængelige gennem udførlige latinske Gengivelser. Derved blev hans Norgeshistorie underholdende og levende, og man forstaar Holbergs Dom (Epistel 171), hvor han erklærer, at han holder »Torfæi store Krønik for en af de anseeligste og prægtigste Historier, som nogen Tiid er kommen for Lyset«. Værkets svage Side er dets Mangel paa Kritik; Kilderne sondres ikke efter deres Værd, og de fleste Fabler og Romaner i Sagaerne tages for gode Varer. Allerede T.s yngre samtidige Arni Magnusson var klar over denne Svaghed hos T.; han overvaagede i Kbh. Trykningen af nogle af

Værkerne, og særlig i »Series« foretog han gennemgribende Ændringer, dog vistnok uden at føle sig helt tilfredsstillet af Resultatet. — Kopibøger og Breve i den Arnamagnæanske Samling, Universitetsbiblioteket. — Maleri, formentlig af Heinrich Dittmers (Fr.borg). Stik derefter af J. M. Preisler 1786. Portræt af en Mand med Gulatingsloven er antaget for T. (Fr.borg). Mindesten af J. Wiedewelt 1778 ved Jægerspris. Tegning dertil paa Kunstakademiet; Stik derefter af J. F. Clemens ca. 1785.

J. Erichsen: Thormod Torfesens Levnetsbeskrivelse, 1788 (Særtryk af Minerva, 1786—88). Torfæana, 1777. Jon Loptsøns Encomiast, 1787. Arne Magnusson: Brevveksling med Torfæus, 1916. Nord. tidskr. for bok- och biblioteksvasen, I, 1914, S. 335—5a. T. Mauland: Trolldom, 191 i. Syn og segn, XIX, 1913, S. 113—25, 2og—20. Fr. Øvrebø: T. Torfæus, 1920. Rogalands historielag, aarshefte 1920. R. Paulli i 111. dansk Litteraturhistorie, I, 1929, S. 7go—800. Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800, 1931, S. ,48-48. *j 6 n Hdgasmtt*

Torkilsen (Terkildsen), Niels (Torchilli, Nicolaus), d. 1553, Kannik. D. 20. Juni 1553 i Ribe, begr. sst. (Domk.). Gift med Kirsten (gift 2° med Borger i Ribe Knud Lassen).

N. T. nævnes første Gang 1513, da han som Christian II.s »Kapellan« fik Præsentation paa Toreby Sognekald, og n. A. anbefaledes han indtrængende af Kongen til et Kanonikat i Ribe. 1517 forekommer han som Skriver paa Kbh.s Slot, men 1520 nævnes han som Præst og Kannik i Vor Frue Kollegiatkapitel i Kbh. S. A. fik han ogsaa et Kanonikat i Aarhus med Fritagelse for at residere der og blev desuden forlenet med St. Jørgens Gaard ved Grenaa. Han stod i høj Gunst hos Christian II. og synes at have været en karakteristisk Repræsentant for den Type verdsliggjorte Kirkemænd, som oftere forekommer i Slutningen af Senmiddelalderen. Som Kongens Skriver og Tolder i Falsterbo og Skanør har han haft mange forskellige praktiske Gøremaal at passe. Han var saaledes Kongen behjælpelig med at indkøbe og faa nedsaltet Sild til den kongelige Hofholdning, og han bistod ham med Indkrævning af Skatter og Laan. Fra Kongens Tjeneste fik N. T. 1521 i meget naadige Udtryk sin Afsked, men allerede 1520 var han blevet optaget i den danske Adelstand. Efter en samtidigs Udtalelser skal N. T., der havde en fin Næse, have mærket, hvor det bar hen med Christian IL, og derfor i Tide forstaaet at redde sig ind paa det tørre. Han tog ca. 1525 Ophold i Ribe, men forstod at stille sig i et forsonligt Forhold til de nye Magthavere, saaledes at han ogsaa blev brugt i Frederik I.s Tjeneste og opnaaede forskellige Begunstigelser. 1529 fik han St. Anne Alters Vikarie i

Roskilde Domkirke, og 1543 nævnes han blandt Forstanderne for det almindelige Hospital i Ribe. I denne By, hvor han havde købt sig en anselig Gaard, tilbragte han Resten af sit Liv og nød megen Respekt for sin Fromhed og usædvanlige Kløgt. — N. T.s Efterkommere antog Navnet Lihme.

Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1934, S. 231—37. *Bjørn Kornerup.*

Torm. Den ældre Slægt T. udspringer fra Bonde og Kirkeværge i Torum, hvoraf Navnet, siden Borger i Skive Oluf Frandsen, hvis Søn nedenn. Matematiker, Sognepræst ved Vor Frue K. i Kbh., Stiftsprovst Erik Olufsen T. (1607—67) var Fader til Mette Eriksdatter T. (1655—1723) og til Slotspræst paa Fr.borg, Provst Oluf T. (1641—98). — Den yngre Slægt føres tilbage til Borgmester i Viborg Henrik Jensen (d. 1675), hvis Søn Jens Henriksen (ca. 1652—1713) til Østergaard i Salling i Ægteskab med ovenn. Mette Eriksdatter T. var Fader til nedenn. Politimester, Borgmester i Kbh., Etatsraad Erik Jensen T. (1684—1764), af hvis Børn skal nævnes Mette Sophie T. (1722-—91), der ægtede Konferensraad Frederik Horn (1708—81, s. d.), Anna Christine T. (1738—1809), gift med Hofapoteker Johan Gottfried Becker (1723—90) og Sognepræst i Kirke Stillinge, Provst Ulrik Frederik T. (1721—81), der var Fader til Hof- og Stadsretsprokurator Peder Paludan T. (1754—1808) og til Stiftslandinspektør Emanuel T. (1762-—1835); denne var Fader til Bankkasserer i Flensborg, Kancelliraad Hans Frederik T. (1798—1872) og til Skibsmægler i Randers Ulrich Frederik T. (1801—66), hvis nedenn. Søn Skibsreder Ditlev Emanuel T. (1836—1907) var Fader til ligeledes nedenn. Professor Frederik Emanuel T. (f. 1870).

C. Giessing: Nye Saml. af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, II, I, 1781, S. 41—48. J. Vahl: Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, Hæfte 12, 18945 S. 5-39- *Albert Fabritius.*

Torm, Ditlev Emanuel, 1836—1907, Skibsreder. F. 24. April 1836 i Aalborg, d. 22. Nov. 1907 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Købmand i Aalborg, senere Skibsmægler i Randers Ulrich Frederik T. (1801—66) og Severine Birgitte Friis (1803—81). Gift 28. Marts 1868 i Flensborg med Elise Helene Mathilde Zoéga, f. 30. Jan. 1846 paa Holckenhavn, d. 6. Marts 1918 i Kbh., D. af Forpagter Christoffer Frederik Z. (1812—88) og Charlotte Cathrine Johanne Lundt (1817—99).

Som fjorten Aars Dreng gik T. til Søs og tog 1853 Styrmands-

eksamen. Derefter gik han paa Langfart med engelske, tyske og amerikanske Fartøjer og tog under et Ophold i Hongkong 1862 engelsk Skibsførereksamen. Hans gode Uddannelse, omfattende Sprogkundskaber og ubetingede Dygtighed gjorde ham velegnet til at føre Skib i de østasiatiske Farvande, og herude blev han med en kortere Afbrydelse i de følgende ti Aar. Efter Hjemkomsten til Danmark virkede han en Tid som Skibsfører i Dampskibsselskabet København, men en uretfærdig Behandling fra hans Reders Side i Anledning af S.S. »Fyms Havari medførte, at han 1879 gik i Land og begyndte egen Rederivirksomhed i beskeden Maalestok. Først dannedes Dampskibsselskabet Bornholm med en Damper paa ca. 1000 t dw, og hertil føjedes senere anden Rederivirksomhed for nogle mindre Dampskibe. 1889 startede T. endelig Dampskibsselskabet Torm med en Aktiekapital paa 212 000 Kr., og Selskabets første Damper S.S. »Alice« fik Kaptajn Chr. Schmiegelow — den senere Direktør i Det Østasiatiske Kompagni — til Fører. Siden anskaffedes flere Baade til dette Selskab, og med den store Dygtighed og Omhu, hvormed T. røgtede sit Hverv — og altid satte Selskabets Interesser over sine egne — lykkedes det ham at opbygge et særdeles velkonsolideret Tramprederi samtidig med, at Aktionærerne fik et godt Udbytte. Uagtet han som Skibsfører havde været vidt omkring i Verden, foretrak han som Reder udelukkende at beskæftige sig med Nord- og Østersøfarten, og man tillagde ham Vendingen »Riga—Ghent—Burntisland—Kiel, det ved man, hvad er«.

Selv om der saaledes ikke hos T. fandtes det Præg af storslaaet Foregangsaand, som mærkedes inden for flere andre danske Dampskibsselskaber, indtog han alligevel en særdeles fremskudt Stilling inden for Skibsfartserhvervet i sin Samtid, først og fremmest som Formand for Fællesrepræsentationen for dansk Skibsfart 1900—07 og dernæst som Formand for Den permanente Voldgiftskommission, der udfoldede en betydningsfuld Virksomhed i Bjærgningssager. Til Bestridelse af disse Hverv medbragte T. en dyb Indsigt i Skibsfartens administrative Forhold, et udstrakt Personalkendskab og en levende Interesse for alt, hvad der berørte Skibsfartserhvervet, og i ganske særlig Grad laa Sømandens og Skibsofficerens Uddannelse ham paa Hjerte. Ogsaa som Medlem af Sø- og Handelsretten udførte han et betydningsfuldt Arbejde for sin Stand. I sin egen Bedrift havde han en uvurderlig Støtte i sin Hustru, som ikke blot i sine unge Aar fulgte sin Mand paa hans lange Rejser i Østen, men senere i mange Aar tog Del i Rederiets Regnskabsføring og var sin Mand en dygtig Medarbejder i Kampen for at drive

Rederiet op. — R. 1902. — Posthumt Maleri af Aksel Johansen hos Dampskibsselskabet Torm.

Dansk Søfartstidende 27. April 1906 og 2. Maj 1907. Medlemsblad for Den Alm. Danske Skibsførerforening Maj 1927. 7 -,* ,

Torm, Erik Jensen, 1684—1764, Borgmester. F. II. Sept. 1684 paa Østergaard, Salling, d. 23. Febr. 1764 i Kbh., begr. i Frue K. Forældre: Gaardejer, senere Forpagter af Værløse Anneksgaard Jens Henriksen (ca. 1652—1713) og Mette Eriksdatter Torm (1655—1723). Gift i° 7. Dec. 1714 med Anna Kirstine Ravn, f. ca. 1692, d. 17. Nov. 1734 i Kbh. (Frue). 2^{0} 12. April 1737 i Kbh. (Holmens) med Anna Thygesen, f. 12. Marts 1699, d. 13. Okt. 1762 i Kbh. (Frue), D. af Forpagter, siden Ejer af Mattrup Thyge Jespersen (1655—1706) og Anne Mikkelsdatter (d. 1721, gift 2° 1707 med Daniel Fischer til Silkeborg og Vinderslevgaard, d. 1707).

T. blev Student 1697, men daarlige økonomiske Kaar forhindrede ham i at tage Embedseksamen. Han gik derpaa 1710 i Kongens Tjeneste, blev Lakaj hos Frederik IV. og fulgte ham med Hæren til Nordtyskland. 1714 udnævntes han til Regimentsskriver paa Fyn, kom senere til Fr.borg, men forlod denne Stilling og blev 1727 paa ny knyttet til Kongens Person som »Livkarl«. Som saadan ledsagede han 1729 Frederik IV. paa det skæbnesvangre Besøg i Gjethuset, hvor en mislykket Kanonstøbning nær havde dræbt Kongen. T. skal ved denne Lejlighed have reddet Kongens Liv. Belønningen herfor kom nogle Aar efter ved T.s Udnævnelse fra 1. Jan. 1731 til Borgmester og Politimester i Kbh. Det første Hverv bevarede han til sin Død, medens han 1761 overlod Politimesterembedet til sin Svigersøn Frederik Horn. T. passede udmærket i disse Stillinger, navnlig som Politimester, og han optraadte ved flere Lejligheder dygtigt og djærvt. 1743—59 voterede han i Højesteret. 1754—55 var han Medlem af Teaterdirektionen og var med til at udstede den betydningsfulde »Instruktion for Trouppen ved den danske Skueplads i Kjøbenhavn« af 28. Dec. 1754. Ogsaa som Forfatter optraadte han, idet han 1757 (anonymt) udgav »Kort Underretning om Ager-Dyrkning og andet, som henhører til Land-Væsenet«. T. var ligeledes Forfatter til nogle Optegnelser fra Frederik IV.s Tid, navnlig Meddelelser om Begivenheder ved Hoffet og i Kbh., der 1793 blev trykt af Suhm i 2. Bd. af hans »Nye Samlinger til den danske Historie«. —Justitsraad 1737. Etatsraad 1747. Virkelig Etatsraad 1760. — Maleri af J. Horner (Politigaarden; Privateje). Epitafium af J. Wiede-

welt 1762 i Frue K. (ødelagt 1807); Radering derefter af W. A. Muller s. A.

Carl Bruun: Kjøbenhavn, II—III, 1890—1901. Personalhist. Tidsskr., I, 1880, S. 289 ff. Th. Overskou: Den danske Skueplads, II, 1856, S. 159. Geneal. og biogr. Archiv, 1840—49, S. 252 ff.

Harald Jørgensen (Chr. Villads Christensen).

Torm, Erik Olufsen, 1607—67, Præst, Matematiker. F. 13. Sept. 1607 i Torum, d. 2. Juni 1667 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Kirkeværge, siden Borger i Skive, Oluf Frandsen og Dorthe Christensdatter Sommer. Gift 28. Juni 1640 i Kbh. med Søster Worm, f. 12. Nov. 1623, d. 28. Juli 1685 i Kbh., D. af Professor Ole W. (s. d.) og 1. Hustru.

Efter at have gaaet i Skole i Nykøbing M. og Viborg blev E. O. T. Student 1627. Han valgte Jesper Brochmand til sin Privatpræceptor og fandt i ham en trofast Velynder. Denne anbefalede ham saaledes til Lærer for en Søn af Kansler Christen Friis til Kragerup, og senere skaffede han ham Midler til en Udenlandsrejse. 1632 drog E. O. T. til Holland, studerede i Leiden og Amsterdam, derefter i Oxford og London og til sidst (fra 1634) i Paris, hvor han især lagde sig efter Matematik. 1635 modtog han Udnævnelse til Professor i dette Fag ved Kbh.s Universitet, men tiltraadte først 1636. I flere Aar virkede han desuden som Universitetets Bibliotekar og Notar. 1637 tog han Magistergraden. I sine første Professoraar udgav han nogle matematiske Disputatser (»Disqvisitiones ex universa mathesi depromptæ« (1636) og »Disqvisitio mechanica« (I—II, 1643—45))? hvori han bl. a. i en skarp polemisk Tone bryder en Lanse til Forsvar for Tyge Brahe. I disse Aar var han tillige meget virksom ved Indretningen af det astronomiske Observatorium paa Rundetaarn, men da Krigsurolighederne 1644 ff. greb forstyrrende ind i Arbejdet paa at udvikle det astronomiske Studium, opgav han dette og lod sig 1645 vælge til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kbh., øverste Provst i Sjællands Stift samt Provst i Sokkelund Herred. I denne Stilling maatte han opleve adskillige Genvordigheder, ogsaa af personlig Art. Hans Selvfølelse bragte ham let paa Kant med hans Omgivelser, og 1655 maatte han i Anledning af et Embedsovergreb bekvemme sig til at gøre Universitetet en ydmygende Afbigt. E. O. T. gør i øvrigt Indtryk af at have været en begavet og ejendommelig Personlighed. En Række Anekdoter, der er opbevaret om ham, vidner om hans Forkærlighed for en satirisk, noget grotesk Udtryksmaade. Dette mærkes dog ikke i hans teologiske Forfatterskab, en Række svære

Ligprædikener — bl. a. over Jesper Brochmand og dennes Enke, Sille Balchenburg og over Holger Rosenkrantz' Enke Sophie Brahe —, hvori Fremstillingen er tør og graa uden personlig Klangfarve. Som sin Lærer Brochmand bevæger ogsaa E. O. T. sig i abstrakt Almindelighed uden større Hensyntagen til konkrete Tidsforhold. — E. O. T. synes at have været i Besiddelse af nogen historisk Interesse. Han udgav saaledes 1643 en Række danske Kongeportrætter med beskrivende Tekst og 1642 et efterladt Arbejde af den tidligt afdøde Hans Lyschander om Danmarks Historie og Topografi i Middelalderen. Derimod er han sikkert ikke (som tidligere antaget) Forfatter af en Beretning om Forhandlingerne om Suverænitetens Indførelse, i hvilke han dog har deltaget. — Epitafium i Frue K., ødelagt 1728; et nyt rejst 1762 af J. Wiedewelt med E. O. T.s og Erik Jensen T.s Portrætter, gik til Grunde 1807; Radering derefter af W. A. Muller 1762. Portrætteret paa Maleriet af Ole Worms Familie (Nationalmuseet) og paa Billedet paa Fr.borg af Arvehyldingen, malet af Heinr. Hansen 1879—80. Stik af Albert Haelwegh efter Maleri af H. Dittmers.

Kbh. Univ.s Programma funebre af II, Juni 1667 over E. O. Torm og af 6. Aug. 1685 over Søster Worm. Mikkel Henriksen Tisdorph: Ligprædiken over E. O. Torm, 1669. Erasmus Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 338 ff. Dsk. Mag., 5. Rk., I, 1887—89, S. 210 f., 346, 354; II, 1889—92, S. 23, 136 f., 236 f. Personalhist. Tidsskr., II, 1881, S. 121; 3. Rk., II, 1893, S. 91 f.; 8. Rk., V, 1926, S. 283; VI, 1927, S. 63. Kirkehist. Saml., 3. Rk., III, 1881—82, S. 588 f., 592—606; V, 1884—86, S. 284 f. Bjørn Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie, 1929—30, S. 263 ff., 408. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936, S. 174 f., 177 ff., 316 f.,

4 , 3,2,

Bjørn Kornerup.

Torm, Frederik Emanuel, f. 1870, Teolog. F. 24. Aug. 1870 i Tschifu, Kina. Forældre: Skibsreder D. T. (s. d.) og Hustru. Gift 8. Juli 1904 i Kbh. (Andreas) med Lærerinde Elisif Thaulow, f. 20. Marts 1877 paa Frbg., D. af Kaptajn, senere Oberstløjtnant Sophus Leopold T. (1838—1922) og Gunild Franciska Alvilda Frantzen (f. 1849).

Efter at være blevet Student 1888 fra Metropolitanskolen valgte T. det teologiske Studium, under hvilket han særlig modtog Paavirkning fra Professor P. Madsen. Efter Embedseksamen 1894 blev han Manuduktør og foretog derefter 1895—97 en Studierejse til Udlandet, der førte ham til Tyskland (Leipzig, Halle, Erlangen, Tiibingen), Frankrig, England og Italien. Han søgte her en alsidig Videreuddannelse, men koncentrerede sig specielt om Studiet af den nytestamentlige Tid og Kirkens første Aarhundreder. Mest

lærte han i Tyskland af Martin Kåhler, Gustaf Dalman og Friedrich Loofs, i England af Armitage Robinson foruden af F. A. Horts Forfatterskab. Hjemkommen fra Udlandet blev T. Lærer ved Frk. Zahles Seminarium, fortsatte de paabegyndte Studier, men gik ogsaa ind i kirkeligt Arbejde (Søndagsskoleudvalget for Kbh., Israelsmissionens Bestyrelse). Deltagelse i Konkurrencen om Professoratet i Kirkehistorie affødte 1901 Skriftet »En kritisk Fremstilling af Novatianus' Liv og Forfattervirksomhed«; s. A. disputerede han for Licentiat(Doktor-)graden med »Valentianianismens Historie og Lære«, 1903 blev han ansat som »midlertidig Lærer«, s. A. ved Professor Schat Petersens Død som Professor ved Universitetet i det Nye Testamente, en Stilling, han beklædte, til han 1940 faldt for Aldersgrænsen.

T.s teologiske Grundsyn er konservativt, og dette har givet hans Undervisning, hans Forfatterskab og hans offentlige Virksomhed deres bestemte Præg. Han forener omfattende Kundskaber paa sit egentlige Felt med en vid almen Orientering og en overraskende Belæsthed paa en Række andre Omraader. For det Nye Testamentes Vedkommende har han søgt at understrege dets Troværdighed i det væsentlige og dets Egenartethed i Modsætning til kritisk Skepsis og religionshistorisk Nivellering. Klogskab, Villiestyrke og Maalbevidsthed karakteriserer ham som Personlighed. Ved Universitetet har hans Indflydelse været betydelig, ikke blot over for Studenterne og inden for Fakultetet, men ogsaa i Universitetsstyrelsen, ganske særlig siden han 1924—25 var Rektor. I mange Aar havde han Sæde i Konsistorium og dettes Forretningsudvalg, i Stipendiebestyrelsen og i Universitetets Jubilæumsfond, ligesom i en lang Række Universitetsudvalg. Ogsaa i Rask-Ørsted Fondet har han været Bestyrelsesmedlem og Formand i Hans Tausen-Fondet. Ogsaa det praktisk-kirkelige Liv, særlig Arbejdet for Ydre Mission, har vidst at drage Nytte af hans store administrative Evner. Saaledes har han været Formand for den danske Israelsmission og Dansk Missionsraad og Medlem af Nordisk Missionsraad, International Missionary Council og Kontinentale Missionskonferenz og siddet i Bestyrelsen for Luther-Akademiet i Sondershausen. Hans Stilling i dansk Kirkepolitik har været bestemt af Ønsket om at bevare den danske Folkekirkes luthersk-konfessionelle Præg; i den Retning virkede han 1911—33 som Næstformand i Kirkeligt Landsforbund. Han havde Sæde i det kirkelige Udvalg af 1921 og virkede her bl. a. for Bispevalgloven. Inden for Missionsarbejdet har han stadig kraftigt advaret mod Tendenser til for stærkt at gøre Mission til et Kulturarbejde.

T.s omfattende Forfatterskab har naturligvis særlig haft det Nye Testamente til Genstand. Gentagne Gange har han behandlet Spørgsmaalet om Evangeliernes Kildeværdi: »Evangelierne som Kilder til Jesu Liv« (1904), »Den historiske Videnskab og Jesu Liv« (1911), »Forskningen over Jesu Liv« (1918), »Der Glaube und die geschichtliche Wirklichkeit« (1930). Af videnskabelige Fortolkninger har han kun skrevet »Paulus' Breve til Timoteus og Titus« (1916), hvor han bl. a. ud fra sproglige Iagttagelser gaar ind for Ægtheden af disse Breve. Som T.s Hovedværker maa sikkert betegnes »Indledning til det Ny Testamente« (1923), »Nytestamentlig Hermenevtik« (1928, tysk Udg. 1930) og »Nytestamentlig Tidshistorie« (1934), alle karakteriserede ved Lærdom, klar Disposition, omfattende Kendskab til Litteraturen, knap og behagelig Form. Det betydeligste af disse Arbejder er nok Hermeneutikken, der tog en længe forsømt Disciplin op til ny selvstændig Behandling. En særpræget hermeneutisk Enkeltstudie var »Die Psychologie der Pseudonymitåt« (1932). I populær Form har T. skrevet Fortolkninger til Romerbrevet, Pastoralbrevene (Bibelselskabets Fortolkninger) og Johannes' Aabenbaring (1941) og skrevet om »»De sidste Ting« i Bibelens Lys« (1915). I adskillige Aar var han Medlem af Udvalget til Oversættelse af det Nye Testamente, Sin Ungdoms Lærer og Ven P. Madsen har T. helliget en smuk Biografi (1926). Desuden har han skrevet »Fortællinger af Israelsmissionens Historie« (1909), »Kirkekampen i Tyskland 1933—39« (1939), »Jødefolket og Verdenshistorien« (1939) og en lang Række mindre Skrifter og Afhandlinger, ikke mindst i »Teologisk Tidsskrift«, som han 1899—1937 var Medudgiver af. Mest personligt træder T.s Kristendomssyn frem i de to smukke Smaaskrifter »Lidelsen, med særligt Hensyn til stedfortrædende Lidelse, i Historiens og Verdenskrigens Lys« (1917) og »Den almægtige Gud« (1919). — R. 1920. DM. 1925. K.[2] 1932. K.[1] 1940. — Maleri af Aksel Jørgensen paa Studentergaarden 1929. Buste af V. Gustafson.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1901, S. 143 f. L. J. Koch i Kristeligt Dagblad 24. Aug. 1940. N. H. Søe i Nationaltidende 21. Aug. s. A.

J. Nørregaard.

Tornekrands, Henrik Christiernsen, d. 1538, Cistercienserabbed og Rigsraad. F. før 1470, d. 30. Dec. 1538, begr. i Sorø K. Forældre: Christiern Mikkelsen til Kyø ved Sebbersund i Store Astrup Sogn og Thale Eriksdatter Rotfeldt.

Nov. 1488 blev »Broder Henrik Christiernsen fra Aarhus Stift« immatrikuleret ved Universitetet i Greifswald, hvor han Febr. 1490

blev Baccalaur og allerede 1491 Magister. Da han var Cistercienser og fra Aarhus Stift, hørte han vel hjemme i Øm Kloster. 1494—1502 nævnes han som Abbed i Vitskøl, og allerede som saadan optoges han i Rigsraadet. Som Administrator var han nidkær for Bevarelsen af Klostrets Rettigheder, og 1499 lod han Klostrets Breve registrere. Ca. 1502 blev han Abbed i Esrom og seks Aar efter i Sorø. 1511 gav Leo X. ham Ret til at bære Bispedragt og udføre visse bispelige Funktioner samt uddele 100 Dages Aflad; ved et andet Pavebrev fik han Lov til at hente Relikvier fra Klostret Tre Fontane ved Rom og fra Tyskland. Dette viser, at han var god Katolik; men han var samtidig interesseret i bibelhumanistiske Studier. Derfor sørgede han for, at Karmelitterkollegiet, der oprettedes i Kbh. 1519, stod aabent for Cisterciensere. Sin Interesse for Sorøs historiske Minder viste han ved en i øvrigt ikke heldig Restauration 1515 af Kirkens Skjoldefrise; ca. 1524 lod han forfatte en Fortegnelse over Klostrets Velgørere, der ligger begravede i Kirken, og 1536 lod han den nye Gravsten i Renæssancestil lægge over Absalons Grav. 1527 bekostede han sammen med Biskop Lave Urne, hvem han aabenbart stod nær, da han blev hans Testamenteksekutor, det store Krucifiks (af Claus Berg?) over Korsskæringen, og 1530 stiftede han en Altertavle til Knud den Helliges og Olaf den Helliges Alter. — Som Rigsraad har han deltaget i vigtige politiske Afgørelser, saaledes 1515 og 1516 i Fredsforhandlinger med Sverige. 1523 opsagde han Christian II. Troskab og sluttede sig til Frederik I., der 1526 stadfæstede Sorøs Privilegier og bekræftede hans Tilsynsret med Cistercienserklostrene. Han deltog i Forhandlingerne 1524 om Kbh.s Overgivelse til Frederik I. og i Bestemmelserne om at reformere Landets Møntvæsen. Han ydede Kongen store Bidrag til Afbetalingen af hans Gæld og maatte gentagne Gange bifalde Skattelove, der ramte Kirken haardt, saaledes 1531 »Laanet« af Kirkernes Klenodier og deres Sølvkar til gudstjenstlig Brug; han var endda en af de fire, der beskikkedes til at modtage Sølvet fra Sjællands Kirker og sende det til Mønten. Hans Forhold til den lutherske Bevægelse viser hans Tiltrædelse af Proklamationen 1524 mod aabenbart eller hemmeligt Lutheri; men paa Herredagen i Kbh. 1533 efter Frederik I.s Død medbeseglede han Recessen af 3. Juli, der gjorde den danske Kirke til en pavefri Nationalkirke, hvor Evangeliet skulde prædikes, men Bisperne ganske vist alene beskikke Præster og Prædikanter. Han medbeseglede dog 13. Juli en Henvendelse til Paven om at give Torbern Bille Konfirmation som Ærkebiskop; men Brevet afsendtes ikke. »Enighedsbrevet« af 12. Juli, hvorved Rigsraadet, der havde udsat Konge-

valget, forpligtede sig til ikke at kaare nogen Konge uden hele Raadets Samtykke, har han ogsaa medbeseglet. Under Grevefejden førtes han en Tid til Kbh. Han nævnes 1536 blandt de indkaldte til Rigsdagen i Kbh. i Okt.; men Indkaldelsen maa ikke være afsendt eller er annulleret, da han hverken nævnes blandt Rigsraaderne eller Adelen i Recessen af 30. Okt. Han maa imidlertid have samtykket i Regeringsforandringen og Reformationen, thi Okt. 1538 betegnes han af Christian III. som »vor Mand og Raad«; han var vedblivende Abbed i Sorø og fik nu Bekræftelse paa Tilsynet med Esrom, Herridsvad, Vitskøl og Øm, men som »vore og Kronens Klostre«, og han forpligtedes til, at Gudstjenesterne skulde holdes efter Kirkeordinansen. Snart efter døde han. Morten Pedersen, som var Sorøs Forstander 1565—72, kalder ham i sine Kalenderoptegnelser Mag. Henrik Christiernsen Jyde med Tilnavn Liuctzou og sætter hans Dødsdag til 29. Dec; Gravstenen i Sorø har 30. Dec. Tilnavnet »Liuctzou« er ellers ukendt; at Henrik Christiernsen tilhørte Familien T., er sikkert, men Samtiden kalder ham stadig kun Henrik Christiernsen. — Nogle bevarede Breve fra ham viser hans grovkornede Lune, der ikke gik af Vejen for Tvetydigheder. —• Ligsten i Sorø K.; Afstøbning paa Fr.borg. Litografi af Harald Jensen efter Tegning af J. B. Løffler 1887. Kemitypi 1854.

Danmarks Adels Aarbog, LVI, 1939, II, S. 98. J. B. Daugaard: Om de danske Klostre i Middelalderen, 1830, S. 252—55. Kirkehist. Saml., 4. Rk., VI, 1899—1901, S. 366. H. Petersen: Danske gejstlige Sigiller, 1886. Acta pontif. Dan., VI, 1915. Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, I, 1924, S. 113—17. Scriptores rer. danicarum, IV, 1776, S. 539—45. Nye dsk. Mag., VI, 1836, S. 133 ff. A. Heise: Herredagen i Kbh. 1533, i Hist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1872—73, Dsk. Mag., 3. Rk., V, 1857, S. 319. Frederik I's dsk. Registranter, 1879. Dsk. Kancelliregistranter 1535—50, 1881—82. Ny kirkehist. Saml., III, 1864—66, S. 505. Dsk. Mag., I, 1745, S. 185. Museum, :8$_9$6, II, S. i$_{75}$f. *j Oskar Andersen.*

Tornøe, Wenzel Ulrik, 1844—1907, Genremaler. F. 9. Sept. 1844 paa Lehnshøj ved Svendborg, d. 5. Dec. 1907 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Birkedommer Jens Wenzel T. (1792—1866) og Eleonore Jacobine Lacoppidan (1797—1872). Gift 18. Juli 1876 i Horsens med Malerinden Karen Elisabeth Blumer, f. 18. Sept. 1847 i Horsens, d. 1. Aug. 1933 i Frederikssund, D. af Købmand Samuel B. (1795—1885) og Bolette Marie Abigael Wendelboe (1814—89).

T. gennemgik Kunstakademiet 1861—65 og debuterede sidstnævnte Aar paa Charlottenborgs Foraarsudstilling med Kartonen

»Uffe hin Spages Holmgang«, der var udført til den Neuhausenske Konkurs, men ikke blev præmieret. 1866 kom hans »En fattig Kone med sit Barn« og »Mignon og Harpespilleren«, og siden den Tid hørte han til de faste Udstillere. 1871 vakte hans muntre Folkelivsbillede »Fra Gaden« Opmærksomhed; s. A. rejste han paa egen Bekostning til Rom, hvor han malede en Mængde Genrebilleder, som han fandt Købere til, saa at han kunde udstrække sit Ophold i Syden over to Aar. Efter sin Hjemkomst udstillede han indtil 1877 næsten udelukkende italienske Malerier, af hvilke »Første Gang Model« (1877) blev købt af Kunstforeningen, men behandlede derefter mest danske Motiver. 1878 rejste han gennem Holland og Belgien til Paris for at se Verdensudstillingen og lidt senere til Norditalien, hvor han opholdt sig ti Maaneder. Siden foretog han flere andre Rejser og tilbragte bl. a. Vinteren 1886 i Rom. Blandt hans talrige Arbejder kan især fremhæves »Fra Børnenes Legeplads paa den gamle Kirkegaard i Horsens« (1878), »Fra et kjøbenhavnsk Værtshus« (1881) og »En Sypige, Pinsemorgen« (1882, Randers Museum), af hvilke navnlig det sidstnævnte vakte Opmærksomhed ved sin vemodige Stemning, dernæst »En Veninde« (1883), »Fra Vestkysten« (1884, Aalborg Museum) og »Hos Klinkemanden«, der 1892 blev købt til Statens Samling (deponeret i Overtoldinspektoratet i Kbh.). 1902 modtog han Serdin Hansens Præmie for Genremaleri for det s. A. udstillede »Beethoven spiller for den blinde Pige«. —- T.s livfulde og dygtigt udførte Genremalerier har i Krigsaarene efter 1939 været Genstand for betydelig Interesse fra Samlernes Side. — Selvportrætter 1893 og 1898 (Familieeje) samt i Tegning (Gruppebillede) ca. 1878. Buste af Lauritz Jensen 1880. Træsnit 1884 af H. P. Hansen og 1887.

T.s Hustru Karen *Elisabeth T.* debuterede 1874 paa Charlottenborg med et anonymt udstillet Billede »En aaben Smykkeæske«, der udmærkede sig ved ikke ringe koloristiske Fortrin; senere udstillede hun Portrætter og Genrestykker, af hvilke »I Forlovelsestiden« (1885) blev købt til Museet i Odense.

T. Borch: Slægten Tornøe, 1911, S. 67. Sigurd Muller: Nyere dansk Malerkunst, 1884, S. 358—61. 111. Tid. 15. Dec. 1907. V. Wanscher i Politiken 10. Dec. s. A. Berl. Tid. 5. Dec. s. A. ^^ *M m &* *(M* *g^j*

Torp, Alfred, 1896—1933, nordslesvigsk Lærer. F. 27. Nov. 1896 i Nørre Sundby, d. 3. Dec. 1933 i Aabenraa, begr. i Nørre Sundby. Forældre: Skomagermester Jacob Christensen T. (1865—1936) og Anna Johanne Jensen (f. 1858). Ugift.

T. fik sin Uddannelse paa Ranum Seminarium, hvorfra han tog Lærereksamen 1917. Efter en kort Tid at have været Lærer i sin Fødeby var han Soldat og derefter fra Sept. 1919 ansat ved Korsør Skolevæsen. Rejseoplevelser fra før 1914 havde vakt T.s Interesse for Sønderjylland, og allerede i Febr. 1920 søgte han Stilling i Landsdelen og udnævntes i Maj s. A. til Lærer i dansk Sprog ved den tyske Folkeskole i Tønder. Ved Genforeningen knyttedes han som Dansklærer til Tønders tyske Borgerskole. Han røgtede denne vanskelige Gerning, hvor hans Elever var Børn fra tysksindede og tit tysktalende Hjem, med stor Dygtighed og fin menneskelig Takt, saa der skabtes et smukt Tillidsforhold mellem den danske Lærer og mange af hans tyske Elever. Han knyttedes stærkt til Egn og Landsdel og droges snart ind i en vidtforgrenet Virksomhed. Fra 1925 var han Medlem af Tønder Byraad, valgt af Det radikale Venstre, hvis Kandidat i Tønderkredsen han ogsaa var ved Folketingsvalget 1932. Men mere end det politiske drog dog det nationale Arbejde ham. I Begyndelsen af 1920'erne fik han Arbejde hos Amtsskolekonsulent Nic. Svendsen paa Skoledirektionens Kontor, og herigennem fik han Indblik i det nationale Mindretalsspørgsmaal. Dette fangede hans Interesse. Han erhvervede sig et dybt fortroligt Kendskab til nationale Forhold Nord og Syd for Grænsen, og i sine Ferier studerede han paa Rejser Mindretalsforhold i forskellige Lande. Det var Tanken, at han ved Udgangen af 1933 vilde fratræde Lærergerningen for at overtage en Virksomhed i den nationale Sags Tjeneste i Grænseegnene. Paa Vej til H. P. Hanssen for at drøfte sit fremtidige Arbejde dræbtes han ved en Automobilulykke. — Mindesten paa Graven 1935 og i Højbjerg Plantage ved Tønder 1936 (»En trofast Arbejder ved Danmarks Sydgrænse«).

H. Lausten Thomsen i Sprogforeningens Almanak, 1935, S. 67 ff. Politiken 4. Dec. 1933. Aalborg Amtstidende 15. April 1935. *Hans Lund.*

Torp, Carl, 1855—1929, Retslærd. F. 8. Juni 1855 i Flensborg, d. 17. Sept. 1929 i Kbh., begr. paa Frbg. Forældre: Premierløjtnant, senere Sporvejsdirektør, Generalkrigskommissær F. L. T. (s. d.) og Hustru. Gift 3. Okt. 1884 i Kristiania med Marie (Lillemor) Thaulow, f. 1. April 1861 i Kristiania, d. 3. Marts 1943 i Kbh., D. af Apoteker, Dr. phil. Harald Conrad T. (1815—81) og Nicoline (Nina) Munch (1821—94).

Skønt T. først blev Student 1874, privat dimitteret — han havde nogle Aar forinden paabegyndt Uddannelse som Søofficer — naaede han allerede i en Alder af 30 Aar frem til Posten som juri-

disk Professor ved Kbh.s Universitet efter et hurtigt og glimrende gennemført Universitetsstudium (cand. jur. 1879, Udenlandsrejse paa Hurtigkarls Stipendium 1881—83), der 1884 kronedes med Doktorgraden for et centralt Arbejde inden for Formueretten: »Besiddelsen og dens Betydning i retlig Henseende«. Med dette Arbejde og en enkelt forudgaaende Tidsskriftafhandling indlededes et meget frugtbart og vidt spændende juridisk Forfatterskab.

I det ydre markeres T.s Virksomhed først og fremmest af hans langvarige Tilknytning til Kbh.s Universitet. I de første Aar af sin Professorgerning, fra 1886 til 1890, bestred han efter A. C. Evaldsen Faget Tingsret og Dele af Obligationsretten, derefter indtil sin Afgang ved Aldersgrænsen 1925 Strafferetten, som han overtog, da C. Goos 1891 udnævntes til Kultusminister. I den mere end 40-aarige Periode, denne Virksomhed spænder over, tog T. ogsaa aktivt Del i Universitetets almindelige Administration, bl. a. i en Aarrække som Medlem af Konsistorium, som Formand for Stipendiebestyrelsen og i Aaret 1908—09 som Universitetets Rektor. Ved Siden heraf udfoldede han en betydelig Virksomhed uden for Universitetet, bl. a. som Formand for Dansk Kriminalistforening (1899—1929) og Dansk Forfatterforening (1894—1902 og 1908—09), som Medredaktør af »Tidsskrift for Retsvidenskab«, XXXI•—XLII (1918—29), paa ledende Poster inden for Erhvervslivet (Medlem af Bestyrelsen for Det forenede Dampskibsselskab, dens Formand 1902—05; Medstifter af og Bestyrelsesmedlem i forskellige Forsikringsselskaber), som Borgerrepræsentant i Kbh. (1894—1900) og ikke mindst ved et udstrakt Arbejde inden for Lovkommissioner paa Omraader med Tilknytning til hans videnskabelige Gerning. Han gjorde en stor Indsats i det nordiske Samarbejde, bl. a. som Medlem af den dansk-norske Forfatterlovskommission 1892 og som Formand for den danske Afdeling af de nordiske Forsikringskommissioner 1919—25. 1906 søgte han forgæves Valg til Folketinget i Kbh. som Det radikale Venstres Kandidat.

T.s litterære Produktion — hvorover en samlet Oversigt er meddelt i Kbh.s Universitets Program Nov. 1930, S. 128 ff. — falder hovedsagelig inden for Formueretten og Strafferetten, og skønt det oprindelig var Formueretten, der laa hans Interesser nærmest, og skønt han stadig bevarede sin Tilknytning til Discipliner inden for denne, er det vistnok de strafferetlige Skrifter, der rummer hans betydeligste Indsats. Springet fra den ene Faggruppe til den anden var dog ikke saa stort, som man kunde tro. Doktordisputatsen om Besiddelse behandlede et Emne, der i ikke ringe Grad paakaldte

kriminalistiske Overvejelser, saaledes navnlig med Henblik paa Besiddelsens Betydning ved Afgrænsningen af de forskellige Berigelsesforbrydelser.

Som de vigtigste af T.s Arbejder inden for Formueretten kan foruden den allerede nævnte Afhandling fremhæves hans 1892 udgivne systematiske Fremstilling af den danske Tingsret, der i senere Udgaver ved L. A. Grundtvig og Fr. Vinding Kruse vedblev at fungere som Lærebog i dette Fag i mere end en Menneskealder, og hans meget paaskønnede Fremstilling af den danske Selskabsret (1919). Inden for Strafferetten er Hovedværket »Den danske Strafferets almindelige Del« (1905), der hviler paa en Række forud særskilt publicerede Forarbejder, og som paa forskellige Punkter senere er blevet uddybet af Forfatteren ved Specialafhandlinger, særlig i »Tidsskrift for Retsvidenskab«. Til Strafferettens specielle Del har T. kun bidraget med enkelte Afhandlinger, deriblandt navnlig en Afhandling om Berigelsesforbrydelserne i Universitetets Program Juni 1909. Som det maaske vigtigste Arbejde fra T.s Haand maa i denne Forbindelse endelig nævnes hans paa Justitsministeriets Anmodning afgivne Betænkning og Udkast til Straffelov af 1917. Dette Arbejde, hvori Summen af hans strafferetlige Synspunkter er nedlagt, er trods væsentlige Ændringer under det senere Kommissionsarbejde det bærende Grundlag for den nu gældende Straffelov af 15. April 1930.

Som strafferetlig Videnskabsmand og Forfatter var T. i den lykkelige Situation, at Strafferetten ved hans Overtagelse af Faget befandt sig i et Tidehverv, og at hans Evner og Indstilling fuldt ud harmonerede med den europæiske Bevægelse, der repræsenterede den nye Tid. For dansk Rets Vedkommende var det utvivlsomt tiltrængt, at denne Bevægelse med dens Krav om en realistisk, empirisk begrundet Metode og Frigørelse fra den klassiske Strafferets dogmatiske Principper kunde vinde Indpas. Og med sin kritiske Begavelse, sin Fordomsfrihed og praktiske Sans og sin Uvillie mod kunstige Abstraktioner og principielle Postulater blev T. ikke blot en Formidler af den nye positive Strafferetsopfattelse, men selv en førende Personlighed i den moderne internationale Reformbevægelse. Formelt stillede hans betydelige stilistiske Evner og hvasse polemiske Form ham her paa en fremskudt Post, samtidig med at hans sunde Sans i Almindelighed friede ham fra at følge den saakaldte »positive Skole« i dens mest yderliggaaende Standpunkter.

I T.s Fremstilling af Strafferettens almindelige Del 1905 finder man Hovedparten af de Synspunkter repræsenteret, som nu har

fundet overvejende Tilslutning i nordisk Retsvidenskab, og som i det væsentlige præger vor gældende Straffelov. Her kan nævnes T.s Kritik af den saakaldte Gengældelsesteori paa indeterministisk Grundlag, hans Kritik af Forsøgene paa at opstille en Enhedsformel for Straffens Begrundelse, Kravet om at søge Kendskab til Forbryderen som Type og Individ og i Forbindelse hermed Kravet om Straffens Individualisering, Betoningen af den Vægt, der ligger paa den videnskabelige Undersøgelse af Forbrydelsernes Aarsager, Opløsningen af Tilregnelighedsbegrebet i en Række Undergrupper og Fremhævelsen af den indre Tilstand i Modsætning til de ydre Symptomer som Kriteriet for Utilregnelighed, Kritikken af den formindskede Tilregnelighed som Grundlag for Strafnedsættelse, Kritikken af den tidligere herskende kunstige og komplicerede Meddelagtighedslære. Paa disse og mange andre Punkter har T. gjort Anskuelser gældende, som endnu ikke er indhentet af Tiden.

Det er muligt, at den rent videnskabelige Værdi af T.s Indsats fortrinsvis ligger i hans kritiske Opløsning af tidligere antagne generelle Begreber (Besiddelse, Tilregnelighed m. v.) og kunstige Skranker (Meddelagtighedslæren, Læren om Berigelsesforbrydelser m. v.). Over for de Forsøg paa generaliserende Sammenfatninger, han selv har gjort inden for Strafferettens almindelige Del, navnlig i Nødretslæren og i Læren om Forsæt og Uagtsomhed, er der i hvert Fald blevet fremsat væsentlige kritiske Indvendinger. Om den store Betydning af hans Værker og Virksomhed for den praktiske Kriminalpolitik her i Landet kan der ikke være Tvivl. Han er den første i god Forstand moderne Kriminalist inden for dansk Strafferetsvidenskab.

Ekstraordinær Assessor i Højesteret 1911. — R. 1891. DM. 1903. K.[2] 1909. K.[1] 1924. — Maleri af Hans Henningsen 1925 (Familieeje).

Frantz Dahl i Universitetets Program Nov. 1930, S. 121—39, med Bibliografi og Litteraturhenvisninger.

Stephan Hurwitz-

Torp, Franz Louis, 1818—94, Hippolog. F. 20. Dec. 1818 i St. Jørgensby ved Flensborg, d. 20. Juni 1894 i Reinbeck ved Hamburg, begr. paa Frbg. Forældre: Sekondløjtnant, senere Generalmajor Carl T. (1798—1869) og Anna Caroline Emilie Biilow (1791—1839). Gift 25. Maj 1854 i Hohenwedstedt med Catharina Maria Volckers, f. 31. Aug. 1831 paa Lehmkuhlen, d. 28. Aug. 1887 paa Frbg., D. af Godsejer, Jægermester Caspar V. (1804—58, gift 2° med Elisabeth Christine Olde, d. 1852, 3° 1854 med

Margaretha Christine Mahrt, 1836—54) og Andree Marie Christiansen (1806—34).

T. blev Kadet 1833, Sekondløjtnant 1838 ved Livdragonerne (senere 2. Dragonregiment) i Itzehoe. 1846 afgik han til Kbh. for at gennemgaa Rideskolen og læste samtidig til Dyrlægeeksamen. Han blev Premierløjtnant 1848; deltog i Krigen, først ved 3. Dragonregiment, derefter som Adjudant ved 3. Kavaleribrigade og endelig som Ordonnansofficer ved 6. Infanteribrigade, deltog i Kampene ved Bov, Kolding, Vejle m. m. og i Slaget ved Isted. Mellem Felttogene fortsatte han Dyrlægestudierne og tog Dyrlægeeksamen 1851. 1852 foretog han med Understøttelse af Krigsministeriet og Indenrigsministeriet en otte Maaneders Rejse til England, Tyskland, Frankrig og Østrig for at studere Hesteavl, militære Rideskoler og Veterinærskoler. 1854 offentliggjorde han det af Landhusholdningsselskabet prisbelønnede Konkurrenceskrift »Landhesteavlen i Danmark«, et lødigt lille Arbejde, som man endnu kan læse med Udbytte, idet Forfatteren her kort og knapt, men overbevisende, påaviser de Forsømmeligheder, der i Almindelighed udvises inden for Landhesteavl og -opdræt, samt anviser de rigtige og forsvarlige Metoder. T. blev Ritmester 1856 og s. A. Medlem af Remontekommissionen. 1862 sattes han å la suite for efter Opfordring at overtage Ledelsen af Fr.borg Stutteri, efter at det ved Lov af 23. Jan. s. A. var bestemt, at Stutteriet skulde opretholdes, om end i mindre Omfang. 1862 og 1863 foretog han hippologiske Rejser til Frankrig, Spanien og Algier og indkøbte bl. a. en Araberhingst og tre Araberhopper til Bestandens Forædling. 1864 ansattes han som Stutmester og gjorde et stort og af Statsstutterikommissionen meget paaskønnet Arbejde for Stutteriets Opretholdelse og Fremme, indtil det 1871 ophævedes som Statsinstitution. T. blev saaledes den sidste Leder af det gamle Stutteri. Da C. F. Tietgen overtog Stutteriet, vedblev T. at lede dette og indkøbte bl. a. i Rusland orientalske Avlsdyr dertil. 1876 ophævedes Stutteriet endelig helt, og T. overtog Posten som administrerende Direktør ved Kbh.s Sporvejsselskab. 1878—87 var han Medlem af Stutterikommissionen og udgav dennes Aarsberetning. Han afgik som Sporvejsdirektør i Begyndelsen af 1894 og døde s. A. af et Hjerteslag. —• Generalkrigskommissær 1872. — R. 1860. DM. 1871. — Malerier af ukendt og af H. Moltke 1892 (begge i Familieeje).

Palle Rosenkrantz: Junkerdømme, 1918, S. 154—98.

H. Marks-Jørgensen (B. Bang).

Torup, Sophus Carl Frederik, 1861—1937, Læge og Fysiolog. F. 15. Aug. 1861 i Nykøbing F., d. 30. Nov. 1937 i Oslo, Urne paa Vestre Gravlund sst. Forældre: Lærer i Nykøbing F., senere Skoleinspektør i Odense Jacob Møller T. (1836—92) og Gregerssine Juliane Simonsen (1836—1933). Ugift.

T. blev Student 1879 fra Odense og tog medicinsk Embedseksamen 1885. Han var straks klar over, at han vilde uddanne sig som Fysiolog, og var Assistent ved Universitetets fysiologiske Laboratorium 1886—87 under Chr. Bohr, der lige var blevet Professor i Fysiologi. Her udarbejdede T. sit Doktorarbejde (»Om Blodets Kulsyrebinding«), og efter at være blevet Dr. med. 1887 rejste han paa Studierejse til udenlandske fysiologiske Laboratorier, bl. a. i Leipzig (Professor Carl Ludwig) og Paris. Efter at være kommet hjem (1888) og have gjort Kandidattjeneste paa Frederiks Hospital (1889) blev T. paa Chr. Bohrs Anbefaling 1890 kaldet til Professor i Fysiologi ved Frederiks Universitet i Kristiania og beklædte denne Stilling i over 40 Aar, til han faldt for Aldersgrænsen 1931. — T.s videnskabelige Produktion er meget lille, og de ydre Betingelser for videnskabeligt Arbejde under de nye Forhold var vist ikke særlig gunstige. T. følte sig ofte trykket af sin manglende Produktionsevne. Hans Betydning kom til at ligge paa andre Omraader. 1891 offentliggjorde han en Artikel om Proviantering, og sit Kendskab til dette praktisk-fysiologiske Spørgsmaal fik han i den følgende Tid udnyttet. Det var T., som udarbejdede Planerne for Provianteringen af Fridtjof Nansens tre Aars arktiske Ekspedition med »Fram« og senere for Roald Ammundsens o. a. Ekspeditioner. T. har Fortjenesten af, at disse Rejser gennemførtes uden Ernæringsvanskeligheder, som saa mange andre arktiske Ekspeditioner er strandede paa. — Størst Betydning fik T. som Lærer i Fysiologi for de medicinske Studenter og som Vejleder for norske Fysiologer. Han var en meget veltalende Mand, der altid gav sine Foredrag en elegant Form, som i Forbindelse med hans smukke Skikkelse og Stemme kunde fange et Auditorium. — T. havde stor Interesse for Samarbejdet mellem nordiske Fysiologer. Siden 1889 var han Medredaktør af »Skandinavisches Archiv fur Physiologie«, og 1916 fremsatte han ved et Naturforskermøde i Oslo Tanken om en nordisk Forening for Fysiologi. Tanken blev først virkeliggjort 1925, da Foreningens første Møde holdtes i Lund. —• T. havde mange Interesser uden for sit Fag, især litterære, og efter sin Ankomst til Norge sluttede han sig til Kredsen om Brødrene Ernst og Georg Ossian Sars. — K.[2] 1912. — Maleri af Halfdan

Strøm 1914 paa Oslo Universitet. Buste af Dyre Vaa 1931 i Universitetets fysiologiske Institut sst.

Frederik Leegaard i Norsk Magasin for Lægevidenskaben, IC, 1938, S. 131—34. Andreas Tanberg i Tidsskrift for den norske Lægeforening, LVIII, 1938, S. 65 ff. Ugeskrift for Læger, IC, 1937, S. 1376. ^ *Q Fridericia.*

Touscher (Toucher), Richard **Louis** (ved Daaben Ludvig) Emil, 1821—96, Litograf, Forfatter og Redaktør. F. 11. Juli 1821 i Kbh. (Trin.), d. 4. Aug. 1896 i Malmesbury, Kapstaden, begr. sst. Forældre: Skibskaptajn Johan Daniel T. (1789—1855) og Augusta Johanne Cathrine Naumann (1794—1853). Gift i° 20. Jan. 1846 i Kbh. (Trin.) med Skolebestyrerinde Johanne Henriette Steinert, f. ca. 1809 i Norge (gift i° med Højbaadsmand Lars Eliasen, d. 1839). Ægteskabet opløst 1850. *2°* 16. Febr. 1851 i Kbh. (Frels.) med Ane Kirstine Hansen, f. 1. Marts 1827 i Frederiksdal, d. 15. Sept. 1861 i Kbh. (Johs.), D. af Tjenestekarl Hans Pedersen og Mette Kirstine Appelphine Mogensdatter. 3^0 14. Maj 1875 P^{aa} Frbg. med Caroline Johanne Kirstine Pedersen, f. 27. Maj 1845 i Asminderød, D. af Husmand Peder Hansen (ca. 1815—76) og Karen Andersen (1811—58).

T. kaldte sig Portrætmaler, da han 1843—44 som Straamands-Redaktør for M. Goldschmidts »Corsaren« paadrog sig flere Retssager anlagt af Censor Chr. Reiersen. Ingen af hans Portrætmalerier er dog kendte, hvorimod P. B. C. Westergaards Katalog nævner seks Træsnit eller litograferede Portrætter af ham. Han ernærede sig kummerligt som Forfatter af Feuilletonromaner (»Kjøbenhavns Mysterier«, I—VI, 1846—48; »En Kapergast«, 1848; »Den rette Hylde«, 1862) og som Medarbejder ved eller Redaktør af nogle satirisk-politiske Folkeblade som »Kjøbenhavns Charivari« 1846—47, »Kaleidoscopet« 1848, »Republikaneren« 1849, »Nemesis« 1852, »Rappée« 1860. Paavirket af Tidens Frihedsrøre og af Fr. Dreiers Ideer og let henrevet af sit franske Blod til Harme eller Begejstring optraadte han inden for flere af de socialt-fuantropiske Foreninger, som afløste hinanden omkring Midten af Aarhundredet, med varmtfølte, men uklare Indlæg for Underklassens Sag. I C. V. Rimestads Haandværkerdannelsesforening stillede han 1852 Forslag om en Ordning af Alderdomsforsorgen hvilende paa en Arbejder- og Tyendeskat. Allerede Socialist før Pio sluttede han sig 1871 til Internationale og spillede en ret fremtrædende Rolle inden for dennes blandede Sektion og dens Afløsere. Han skrev en Del i »Socialisten«, var Medlem af »Social-Demokraten«s første Kontrolkomité og medvirkede ved Oprettelsen af flere Fagfor-

eninger. Som en Slags Festarrangør og Kasserer for Arbejderpartiet var han en af Talerne ved Grundlovsfesten i Dyrehaven 1875 efter Førernes Løsladelse. Pio kunde ikke fordrage ham og benyttede noget regnskabsmæssigt Sløseri som Anledning til s. A. at faa ham afsat fra Bladet og udstødt af Partiet. T. redigerede endnu April—Aug. 1875 Ugebladet »Arbejdervennen«, men nedslaaet af Modgang og Skuffelser udvandrede han 1877 med sin Familie til Kapstaden, hvor han skal have skabt sig en Eksistens som Tegner og Litograf. — Stengraveret Selvportræt. — Hans Søn Xylograf *August T.* (f. 23. Juni 1846, d. 1. Juni 1874) var ligeledes et virksomt Medlem af Internationale og Skribent i »Socialisten«, Ungdommens agitatoriske Repræsentant i den første Arbejderbevægelses Ledelse. Hans Artikler, hvoraf Faderen efter hans tidlige Bortgang optrykte et Udvalg som Feuilletoner i »Arbejdervennen« 1875, vidner om et helt moderne petitjournalistisk Talent. — Træsnit, formentlig af L. T. (efter Hukommelsen).

Arbejdervennen 11. Juli 1875. Social-Demokraten 1. Sept. 1896. F. J. Borgbjerg og C. E. Jensen: Socialdemokratiets Aarhundrede, II, 1904, S. 18, 75, 100, 264, 275. P. Nørgaard: August Toucher, 1921. H. Bruun: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark, I, 1938, S. 68, 202, 234, 420, 461. O. Bertolt: Pionerer, .938, S. .56. *Oluf Bertolt.*

Tovborg Jensen, Kristen (ved Daaben Christen), 1865—1920, Politiker. F. 25. Febr. 1865 paa Klostermølle, Gudum Sogn, Skodborg Herred, d. 23. Sept. 1920 i Lemvig, begr. i Gudum. Forældre: Gaard- og Mølleejer Jens Jensen Havskov (1803—73) og Karen Christensdatter Tovborg (1820—81). Gift 11. Okt. 1889 i Nørre Nissum med Ane Marie Bjerre Jacobsen, f. 20. Juli 1867 i Vejrum, d. 12. Dec. 1942 paa Klostermølle, D. af Gaardejer, senere til Sandholm, Jens Jacobsen (Bjerre) (1841—1926) og Mette Katrine Laursen (1842—1930).

T. J. var paa Ryslinge Højskole 1882—83, bestyrede 1883—89 Fædrenegaarden Klostermølle mellem Struer og Lemvig og var dens Ejer fra 1889. Han erhvervede sig i Aarenes Løb et Navn som en sjælden dygtig Landmand, der med stor Flid og Indsigt drev ikke blot Klostermølle, men ogsaa flere andre Gaarde, han efterhaanden overtog (Øster Fiskebæk fra 1894, Tagaardhede 1898, Matruphede 1912). Han var ikke blot Praktikeren, men ogsaa stærkt videnskabelig interesseret og studerede ivrigt Fagtidsskrifterne. Han var den, der paa sin Egn altid gik i Spidsen, og det ene Hverv efter det andet overdroges ham. Han blev Landvæsenskommissær, Medlem af Ringkøbing Amtsraad (1910—16) og af

Overskyldraadet, Medlem af De jydske Landboforeningers Planteavisudvalg og af Vareindkøbsforeningen for Ringkøbing Amt samt Formand for De samvirkende Landbo- og Husmandsforeninger i Amtet (1909—17) — altsammen Stillinger, i hvilke han gjorde udmærket Fyldest efter alles, selv sine ivrigste politiske Modstanderes, Sigende. Men da han traaadte ind i dansk Politik som Medlem af Det radikale Venstre, blev Formand for den nystiftede radikale Avis i Ringkøbing Amt og endda blev Partiets Formand (fra 1916 til sin Død), vaktes der imod ham i hele Amtet, som var J. C. Christensens sikreste Provins, en overordentlig Opposition, der ikke blev mindre, naar han ved Lejlighed traadte op mod sine Standsfællers formentlige Særinteresser, hævdede, at Bønderne i Øjeblikket (o: under den første Verdenskrig) tjente rigtig godt, og advarede mod den Politik, der gik ud paa blot at sætte Priserne i Vejret. Han talte med Kraft og med ægte jysk Lune, men det kostede ham de fleste af hans Tillidshverv, efterhaanden som han kom paa Omvalg.

T. J. var ikke blot dybt interesseret i sit Fag, han var en alsidig Begavelse med stor Kærlighed til og Sans for dansk Digtning; Thøger Larsen og Aakjær var hans bedste Venner, og han ledede i Reglen de store Folkemøder paa Jenle. I Vaner og Levevis var han — som mange Radikale — yderst konservativ; han bevarede altid baade sit sorte jyske Halsbind og sin ravjyske Udtale og gjorde, hvor han end talte, selv ved Møder i Hovedstaden, ikke den mindste sproglige Indrømmelse. Let var han da ikke for alle Landsmænd at komme i Kontakt med, men de, for hvem det lykkedes, fængsledes af hans klare Forstand, hans omfattende Indsigt og friske Lune. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Mindesten ved Klostermølle.

Politiken 24. og 28. Sept. 1920. *Vald. Koppel.*

Tovborg Jensen, Sigurd, f. 1895, Jordbundskemiker. F. 24. Marts 1895 paa Klostermølle, Gudum Sogn, Skodborg Herred. Forældre: Gaardejer Kristen T. J. (s. d.) og Hustru. Gift 16. Sept. 1926 med Margaret Munn, f. 1. Aug. 1885 i East Orange, D. af Dommer og County Counsellor i Staten New Jersey, U.S.A., Joseph Louis M. (1840—1914) og Elizabeth Randall (1846—1929).

T. J. blev oplært ved Landbruget, tog almindelig Forberedelseseksamen 1915, Adgangseksamen til Polyteknisk Læreanstalt 1916 og Eksamen som Fabriksingeniør 1921. 1922 blev han Assistent ved Statens Planteavlslaboratorium under Harald R. Christensen, og til Dels sammen med denne offentliggjorde han de følgende Aar en Række Afhandlinger navnlig vedrørende Jordens Reaktions- og

Kalktilstand, der bl. a. viste, at den af E. Biilmann angivne Kinhydronelektrode lod sig anvende til Bestemmelse af Jordopslæmningers Brintionkoncentration (Tidsskrift for Planteavl, XXIX, 1923). Indførelsen af denne hurtige Maalemetode i Jordbundskemien betød et Fremskridt, der snart vandt Indpas i Laboratorier Verden over (Transactions of the International Society of Soil Science, 1927). Fremgangsmaaden muliggjorde Udarbejdelse af en ny Metode til Bestemmelse af Jords Stødpudevirkning (Tidsskrift for Planteavl, XXX, 1924), som bl. a. kunde benyttes til at afgøre, hvor store Kalkmængder der maa tilføres for at fremkalde en bestemt Ændring i Jordreaktionen (Tidsskrift for Planteavl, XXXI, 1925; Transactions of the International Society of Soil Science, 1929). Metoden anvendes stadig ved praktiske Jordbundsundersøgelser i Danmark og har været benyttet til at fremskaffe Oplysninger om de almindelige Kunstgødningers Indvirkning paa Jordens Reaktions- og Kalktilstand (Tidsskrift for Planteavl, XXXV, 1929). 1925 rejste T. J. til De forenede Stater, hvor han 1926 efter et Studieophold ved Rutgers University i New Brunswick blev Master of Science paa en Afhandling med Titlen »On the nature of soil acidity«. Efter at have besøgt en Række amerikanske Forskningsinstitutter vendte han tilbage til Statens Planteavlslaboratorium, hvor han 1928 blev Afdelingsbestyrer, og hvor han ved nye Arbejder bidrog til Klarlæggelse af Spørgsmaalet om Kvælstoftabet ved Staldgødningens og Ajlens Udbringning og Tabets Formindskelse ved Brug af en rigtig konstrueret Ajlenedfælder (Tidsskrift for Planteavl, XXXIV, 1928) og angav nye Metoder til Bestemmelse af Jordens Kulstofindhold (Wissenschaftliches Archiv fur Landwirte, 1929). 1930 udnævntes han til Professor i Agerdyrkningskemi og Jordbundslære ved Landbohøjskolen. Han har her fortsat sine Undersøgelser navnlig med Arbejder vedrørende Kvælstofgødninger, Jordens Reaktion og Kalkspørgsmaalet (bl. a. Nordisk Jordbrugsforskning, XIV, 1932 og XVII—XVIII, 1935—36, og Tidsskrift for Planteavl, XXXXIII, 1938) og belyst Kalkudvaskningen og dermed Varigheden af Grundforbedring ved Kalk- eller Mergeltilførsel (Tidsskrift for Planteavl, XXXXI, 1936). T. J. har repræsenteret Danmark ved internationale Jordbundskongresser og er Formand for International Society of Soil Science. Han er Medlem af Statens Planteavlsudvalg fra 1938, af Kungl. svenska Lantbruks-Akademien og af Akademiet for de tekniske Videnskaber og er Landbrugsministeriets tilsynsførende ved Handel med Gødnings- og Foderstoffer og ved de autoriserede Laboratorier. *Aksel Milthers.*

Tove, ca. 970, Dronning. Fader: Obotriterkongen Mistivoj (d. ca. 990). Gift med Kong Harald Blaatand (s. d. og Gunhild).

En Runesten fra Sønder Vissing er rejst af en T., Mistives Datter og Harald Gormsens Hustru, efter sin Moder. Efter al Sandsynlighed er denne T., som ellers ikke kendes fra andre Kilder, en Datter af den vendiske Konge Mistivoj, som 983 erobrede og plyndrede Hamburg, og har været gift med Harald Blaatand.

B. Schmeidler: Hamburg-Bremen und Nordost-Europa, 1918, S. 319. Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter, 1942, Tekst, S. 94.

C. A. Christensen.

Tove, ca. 1150, Kong Valdemar I.s Elskerinde. Valdemar (I.) den Store havde en Elskerinde T., inden han ægtede Dronning Sophie 1157. Vi ved intet om T., undtagen at hun ca. 1150 fødte Valdemar en Søn Christoffer (s. d.), som Faderen omfattede med stor Kærlighed. Folkeviser fra en langt senere Tid fortæller, hvorledes T. forfølges af Dronning Sophies Skinsyge og Had og af hende bliver taget af Dage i den ophedede Badstue. Historikere i det 16. og 17. Aarhundrede identificerede fejlagtigt den i Viserne omtalte Kong Valdemar som Valdemar (IV.) Atterdag.

Knytlingasaga. Sv. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser, III, 1862, S. 20—56. Joh. Steenstrup: Vore Folkeviser, 1891, S. 231 f. (Svensk) Hist. tidskr., XI, 1891, S. 306 f. Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95, S. 45—62.

Johannes Steenstrup (C. A. Christensen).*

Trampe. Den pommerske Uradelslægt T. (Tramp, Trampo eller Trambow) nævnes tidligst 1250 med Johannes T., men lader sig dog kun føre tilbage til Raad hos Hertug Bogislav, Ridderen Vilken T. (nævnt 1280 og 1318); denne var antagelig Oldefader til Franz T. (nævnt 1415), der menes at have haft Sønnen Claus T., med hvis Sønner Slægten deles i tre Linier: Franz T. (d. ca. 1448), Peter T. (nævnt 1455 og 6g) — hvis Descendens (Linien Kehrberg) uddøde 1572 — og Diderik T. (d. 1500) (Linien til Lindow, uddød kort efter 1700); sidstnævntes Søn Otto T. (nævnt 1498 og 1524) var Farfader til Christoph T. (1545—1609) til Lindow, Nipperwiese og Zernow, hvis Søn, Ritmester Joachim T. (ca. 1570—1630) til Lindow var Fader til nedenn. Generalmajor Frantz Joachim T. (d. senest 1682). — Ovenn. Frantz T. (d. ca. 1448) var Bedstefader til Peter T. (f. 1489) til Kehrberg og Klein Zarnow, hvis Sønner var Frantz T. (d. 1610) til Lindow, Kehrberg m. m. — Stifter af den endnu levende hannoveranske Linie — og Didrik T. (d. 1604) til Klein Zarnow,

Kehrberg og Griineberg, hvis Søn Landshøvding Christopher T. (d. 1639) til Kehrberg og Tenzerow var Bedstefader til Hans Christoph T. (d. 1695) til Tenzerow og hans Broder nedenn. Generalløjtnant Rigsgreve Adam Frederik T. (1650—1704) til Løgismose og Flenstofte, der 1703 optoges i rigsgrevelig Stand, men hvis Linie uddøde allerede 1735; af hans Døtre var Rigsgrevinde Susanne Elisabeth T. (1685—1753 el. 54) gift med Generalløjtnant Anton Gunther v. Ellbrecht (1652—1723, s. d.) og Rigsgrevinde Charlotte Amalie T. (1688—1758) med Generalmajor Greve Philip Ditlev T. (1678—1750) til Fjellebro. Denne, der var Søn af ovenn. Hans Christoph T. (d. 1695), blev 1736 optaget i rigsgrevelig og 1743 i dansk Grevestand og var Fader til Oberst, Greve Frederik Christopher T. (1714—79) til Hovedgaard og Urup, hvis Sønner var Kammerherre Greve Jørgen Ditlev T. (1749—93) til Urup m. m. og Greve Adam Frederik T. (1750—1807) til Løgismose m. m., der var Fader til Stiftamtmand i Trondhjem, Kammerherre Greve Frederik Christopher T. (1779—1832), fra hvem den norsk-svenske Linie stammer. Kammerherre Greve Jørgen Ditlev T. (1749—93) var Fader til Oberstløjtnant Greve Hans Rudolph T. (1771—1829) —hvis Søn Hofchef, Kammerherre Greve August Sophus Ferdinand T. (181 o—63) til Kyø var Fader til Postmester i Odense Greve Christian Johan Frederik T. (1842—1918) til Kyø — og til Kommandør Greve Frederik Christopher Just Gerhard T. (1772—1848), hvis Søn Stiftamtmand i Island, Kammerherre Greve Jørgen Ditlev T. (1807—68) var Fader til cand. polit. Greve Jørgen Christian T. (1838—1916) — hvis Søn er Hofmarskal, Kammerherre Greve Christopher Sophus Fridericia T. (f. 1879) — og til Postmester, Telegraf bestyrer, Greve Christian Adolph T. (1848—1907), hvis Søn er Oberstløjtnant Greve Sophus Carl Rudolph Christian T. (f. 1891).

Danmarks Adels Aarbog, LI, 1934, S. 223—55; LUI, 1936, II, S. 129.

Albert Fabritius.

Trampe, Adam Frederik (Friderich), Rigsgreve, 1650—1704, Officer. F. 4. Marts 1650 paa Tenzerow i Pommern, d. 26. April 1704 i Pressburg, begr. i Kbh. (Frue K.). Forældre: Philip v. T. til Tenzerow (d. mellem 1650—54) og Elisabeth v. Krassow. Gift 24. Maj 1683 i Kbh. med Sophie Amalie Adeler, f. 10. Aug. 1666 i Kbh., begr. 21. Sept. 1734 sst. (Frue K.), D. af Generaladmiral Cort A. (s. d.) og 2. Hustru.

A. F. T. blev 1670 Fændrik i dansk Tjeneste, 1672 Løjtnant, 1676 Kaptajn, faldt s. A. i svensk Fangenskab, men flygtede derfra,

blev saaret ved Stormen paa Malmø 1677 og udnævntes til Major, n. A. til Oberstløjtnant. En kort Tid var han ved Livregiment til Fods, men kunde ikke enes med sine Kolleger, blev 1684 Oberst og fik Regiment. Som Mentor for Kongesønnen Christian Gyldenløve 1691—94 deltog han paa fransk Side med Dygtighed i Felttog i Flandern og blev Brigader. 1696 blev han Generalmajor og Chef for et lille Hjælpekorps til kejserlig Tjeneste i Ungarn, 1698—99 i polsk Tjeneste. 1700 var han i et militær-diplomatisk Anliggende i Dresden og forblev til 1703 ved det sachsiske Hof. Han havde ønsket og ventet at faa Kommandoen over det til kejserlig Tjeneste i Italien 1701 udsendte Korps, som imidlertid blev givet til Christian Gyldenløve, og først da denne 1703 paa Grund af Sygdom afgav Kommandoen, blev A. F. T. Chef derfor og Generalløjtnant. Han var dog nu helst forblevet i Dresden og overtog først Korpset, da dette rykkede i Vinterkvarter. De faa Maaneder, han derefter havde Kommandoen, var han gentagne Gange syg, men fik dog Lejlighed til at lede et Par Fægtninger ved Donau. Uden at være nogen betydelig Fører havde han faaet Ry for Dygtighed; han var en kæk, uforfærdet Soldat og havde udviklet sig til en scenevant Hofmand med Venner i mange Kredse. Han var ved sit Giftermaal blevet en rig Mand og købte Løgismose og Flenstofte, foruden at han i Kbh. havde en stor Ejendom i Silkegade. Kort før sin Død blev han tysk Rigsgreve. — Hv. R. 1702.

Danmarks Adels Aarbog, LI, 1934, S. 230. N. P. Jensen: Den skaanske Krig 1675—1679, 1900. G. Brammer: Livgarden 1658—1908, 1908. Militært Tidsskr., XVII, 1888, S. 338 ff., 358 f. og passim. Bidrag til den store nordiske Krigs Hist., udg. af Generalstaben, I, 1899. Feldziige des Prinzen Eugen v. Savoyen, II, 1876; VI, 1879. K. C. Rockstroh: Et dansk Korps' Hist., 1895, S. 24, 88—92, 97 ff., 102—04 og passim. O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, III, .8$_{77}$. *Rockstroh.*

Trampe, Frantz Joachim, d. før 4. Nov. 1682, Officer. Forældre: Ritmester Joachim T. til Lindow i Bagpommern (ca. 1570—1630, gift 1° med N. N.) og Eva v. Kiissow (d. 1625). Ugift(?).

F. J. T. kom 1635 P^{aa} Gymnasiet i Stettin, var 1646 Kornet i kejserlig Tjeneste, 1654 Major i spansk Tjeneste i Nederlandene og er formentlig her blevet bekendt med Ulrik Christian Gyldenløve. 1657 fik han Bestalling som Oberst i dansk Tjeneste og Chef for et Rytterregiment, som han med stor Dygtighed førte n. A. i Krigen i Skaane m. m. og udnævntes til Generalmajor. Da den svenske Hær under Karl Gustaf Febr. n. A. rykkede mod Kbh.,

gik F. J. T. med Hovedstyrken af det her samlede Rytteri frem til Egnen mellem Køge og Roskilde, men fik Ordre til at gaa tilbage til Kbh., hvor han skal have opfordret til energisk Modstand og tilbudt selv at føre et Korps af Rytteri og Infanteri frem mod Fjenden. Efter Roskildefreden s. A. blev hans Regiment afleveret til Fjenden, og han selv gik i svensk Tjeneste. Da Karl Gustaf Aug. s. A. brød Freden, bad F. J. T. om Afsked fra svensk Tjeneste, da han havde afgivet Løfte om at vende tilbage til Danmark, naar Kongen opfordrede ham dertil, og begyndte i sin Hjemegn at hverve Tropper til dansk Tjeneste. Der blev udstedt Arrestordre mod ham, men i Skrivelse til Karl Gustaf henviste F. J. T. til, at han, »ein armer Landsknecht«, levede af sit Sværd, og at han havde forpligtet sig over for Kong Frederik, og Karl Gustaf gav højmodigt Slip paa ham. Febr. 1659 havde han Overkommandoen fra Helmers Skanse til Nørreport, hvorefter han i Hertugdømmerne traadte under v. Ebersteins Kommando og senere i Feltherre Schacks Korps med Energi og Dygtighed deltog i Slaget ved Nyborg 1659. Efter Freden blev han Medlem af Krigskollegiet og var en af Kongens kraftigste Støtter ved Regeringsforandringen, hvorunder han hævdede Nødvendigheden af en stærk Hær til Støtte for Kongemagten. Der har formentlig været givet ham Tilsagn om et Amtmandskab. De følgende Aar havde han først Kommando over Rytteriet i Jylland, blev dernæst kommanderende General i Hertugdømmerne, men efter en Kontrovers med Regeringen afskedigedes han 1666. Han stod i et meget køligt Forhold til Hans Schack. Han opholdt sig endnu nogen Tid i Landet, men hans videre Skæbne kendes ikke.

Danmarks Adels Aarbog, LI, 1934, S. 252 f. L. F. Frh. v. Eberstein: Kriegsthaten des Gen.-Feldm. E. A. v. Eberstein, 2. Ausg., 1892. Samme: E. A. v. Ebersteins Kriegsberichte, 2. Ausg., 1891. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894. L. Bobé: Af Geheimeraad Ditlev Ahlefeldts Memoirer, Dagbogsoptegnelser og Brevbøger, 1895. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, I, 1893. Dsk. Saml., 2. Rk., II, 1872—73. Dsk. Mag., 4. Rk., VI, 1886. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. C. Bruun: Kjøbenhavn, II, 1890. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark, I, 1909.

Rockstroh.

Trandberg (ved Daaben Tranberg), Peter Christian, 1832—96, Præst. F. 18. Aug. 1832 paa Brunsgaard, Nylarsker Sogn, d. 18. Juni 1896 i Minneapolis, begr. paa Lakewood Kgd., 1914 flyttet til Crystal Lake Cemetery sst. Forældre: Gaardejer Christen Mortensen (T.) (1806—65) og Gertrud Espersdatter (Andersen) (1797—1858). Gift 9. Nov. 1863 i Kbh. (b. v. med efterfølgende Velsig-

nelse i Grunnets Kirke) med Hansine Christiane Gottholdine Liittichau, f. 4. Nov. 1835 paa Tjele, d. 11. April 1922 i Kbh., D. af Kammerherre Hans Helmuth L. til Stamhuset Tjele (1804—57) og Friherreinde Idalia Frederikke Pauline v. Dirckinck-Holmfeld (1808—92).

De første Skridt paa T.s Løbebane kan kort angives saaledes: Vogterdreng, Elev i de middelmaadige Omgangsskoler og paa Grund af sit gode Hoved Discipel i Rønne Latinskole, hvorfra han blev Student 1851. T. besad et livsglad Sind, og i alle de Følelser, der bevægede ham, havde ogsaa en religiøs Grebethed faaet Plads. Han valgte derfor Teologien og blev Kandidat 1858. Søren Kierkegaards indtrængende Alvor og Kampen om Mynsters Eftermæle gjorde et dybt Indtryk paa ham og forberedte en bevidst Omvendelse, først præget af Sjælenød og derefter af Syndsforladelsens Trøst. Moderens Død 1858 var den ydre Aarsag til denne skelsættende Begivenhed. Kierkegaards ætsende Angreb paa Præsteskabet blev neutraliseret, og han vilde nu straks være Præst. Allerede s. A. blev han personel Kapellan i Tjele og Vinge i Viborg Stift og satte ind med glødende Begejstring og ufortrøden Flid. Hans alvorlige Bodsprædikener berøvede ham ikke en personlig, til Tider charmerende Venlighed. Men da han hørte et indre Kald til at drage til sin Fødeø, brød han op efter to Aars Virksomhed, overtog først nogle Vikariater paa Bornholm og virkede fra 1862 som missionerende Rejsepræst. Baade ved sine Gudstjenester og Møder vakte han voldsomt Røre. Hans Omvendelsesprædiken var skarp og appellerende, og han sparede ikke Embedsbrødre for drøje Hug, hvad der foranledigede Øens Præster til at lukke Kirkerne for ham. Den Omvendelsesform, han efter den ældre Metodismes Skema selv havde oplevet, vilde han i sit veltalende og indtrængende Vidnesbyrd jage ind som en absolut Nødvendighed i Tilhørernes Sjæl. Biskop Martensen, som visiterede paa Øen i Juli 1862 for med egne Øjne at danne sig et Skøn over Bevægelsen, fandt ikke T. farlig, da han ikke vilde bryde med Kirken, men fremkalde en metodistisk-pietistisk Vækkelse. Martensen vilde ikke tillade T. at benytte Kirkerne til Gudstjeneste og saa, at T. stod ved et kritisk Vendepunkt. Vejen dertil blev kort, thi da T. snart efter kom i Forbindelse med Fripræsten N. P. Grunnet (s. d.), gav denne, der i sin aggressive Voldsomhed mod Statskirken var Discipel af Kierkegaard, T. Stødet til at gaa ud af Folkekirken og danne sin egen Menighed, et Skridt, T. indvarslede til ved et Møde i Almindingen St. Hansdag 1863. Resultatet blev en Frimenighed, hvis Medlemstal 1865 opgives til 1630. Her skulde til Forskel fra

den blandede Statskirke være et klart Skel mellem Guds Børn og Verden. Derfor maatte hver enkelt ved Optagelsen besvare visse Spørgsmaal om sin kristelige Afgjorthed.

T. var en urolig og yderst følelsesbetonet Natur, men han ønskede tillige at raade enevældigt. Evne til Samarbejde var ham nægtet. Først brast Fællesskabet med Grunnet, hvis Evangelisk-lutherske Frikirke havde været Forbillede for T.s Frimenighed. Dernæst skiltes T. fra en af de Prædikanter, han havde uddannet, Smeden Hans Chr. Møller, der senere brød Bane for Luthersk Missionsforening, og som under Paavirkning af Svenskeren Carl Olof Rosenius og dennes Forkyndelse af den frie, betingelsesløse Naade havde oplevet et Gennembrud Langfredag 1864. De nærmest følgende Aar var præget af bitter Polemik mellem de forhenværende Venner, og de skarpe Stridigheder svækkede Menighedens Fasthed. T. blev draget mod Grundtvig og hans Højskoletanke med det Resultat, at han 1872 omdannede sin Frimenighed til en folkekirkelig Valgmenighed med 680 Medlemmer. Men 1877 tog han sin Afsked for at rejse rundt som fri Prædikant, støttet af sine Venner, som dannede Evangelisk Missionsforening inden for Folkekirken, desuden draget af Irvingianernes Tanke om deres ægte apostoliske Kirke og de troendes Bortrykkelse. Efter nogle Aars fri Virksomhed i Jylland, hvor hans vækkende Forkyndelse ogsaa satte Spor, følte han Kald til at rejse til Amerika for at virke blandt Landsmænd og oprette »bibelske Menigheder«, der forventede Herrens Genkomst. Han begyndte 1882 i Warren (Pennsylvania), fortsatte i Chicago og stiftede et dansk evangelisk-luthersk Kirkesamfund, hvis Maal var »levende, hellige, Gud velbehagelige Menigheder, hvor da det overvejende Flertal af Medlemmer maatte være sande, troende, benaadede Guds Børn«. 1885 blev han kaldet til Professor ved den dansk-norske Afdeling af det teologiske Seminarium i Chicago, en Gerning, der varede fem Aar, men som blev afbrudt ved Sammenstød mellem T.s Lutherdom og det kongregationalistiske Seminariums reformerte Læretype. T. oprettede straks et nyt evangelisk Frikirkeseminarium, hvis Virksomhed trods hans rastløse Energi maatte standse 1893, da hans Kræfter svigtede. Stadige Skuffelser, økonomiske Vanskeligheder og skarpe Stridigheder paa skiftende Fronter havde slidt hans Kræfter, men han havde dog stiftet henved en Snes smaa Menigheder, for hvilke han var Rejsepræst. Under de skiftende Kaar havde han en enestaaende Støtte i sin trofaste Hustru, der efter hans Død udgav hans »Efterladte Skrifter«, I—II, og »Bibelske Afhandlinger« (1901).

T. var en ærlig Natur, der uforbeholdent gav sig hen i alt, hvad der i Øjeblikket greb ham som Sandhed, men han manglede en afbalancerende Evne til at danne kritiske Modforestillinger over for Begejstringens umiddelbare Henførelse.

Kalenderoptegnelser og Dagbog i Det kgl. Bibliotek. — Monumenter med Buste i Ekkodalen ved Almindingen 1898 og paa Graven 1914.

H. Martensen: Af mit Levnet, III, 1883, S. 94. Vilhelm Birkedal: Personlige Oplevelser i et langt Liv, II, 1890, S. 61. Biskop Otto Laubs Levnet, udgivet af F. L. Mynster og G. Schepelern, II, 1, 1886, S. i02f., i04f., 112f., lr9> r37- Karl M. Kofod: Den bornholmske Vækkelsespræst P. C. Trandberg, 1925. M. C. Jensen: En dansk-amerikansk Præsts Erindringer fra 1888—94, 1927, S. 9—13. Michael Neiiendam: Frikirker og Sekter, 2. Udg., '939, S. 259-79 passim, 309 ff. ^^ *Neiiendam.*

Trant, Frederik (Friedrich) **Carl,** 1738—98, Kollegiedeputeret. Døbt 24. Marts 1738 i Bockhorn, Oldenburg, d. 25. Nov. 1798 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Amtsforvalter Friedrich Carl T. (d. 1748) og Anna Margrethe Gulich (d. 1746). Gift 26. Maj 1775 (Kop. Petri) med Cornelia Schumacher, døbt 6. Dec. 1746 i Kbh. (Garn.), d. 29. Marts 1810 sst. (Petri), D. af Taksator, senere Toldinspektør i Kbh., Etatsraad Cornelius S. (1703—77) og Elisabeth Reiersen (1718—55).

T. kom allerede som Barn i Huset hos sin Farbroder Kammerraad og Renteskriver Gabriel Sigismund T., og denne skaffede ham siden en Kopiststilling paa sit Kontor. Omkring 1769 blev T. Fuldmægtig i det oldenburgske Renteskriverkontor, 1771 udnævntes han til Chef for 2. Bureau i det tyske Kammer under Finanskollegiet, og 1772 blev han Sekretær i Finanskollegiet. Efter Struensees Fald udpegedes han til Sekretær ved Kommissionen til Regulering af Kollegierne, og s. A. blev han Kommitteret i Rente- og Generaltoldkammeret. I de følgende Aar betroede man ham flere betydningsfulde Poster inden for Statens Finansstyre. Han var Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet 1775—78, Medlem af Kanalkommissionen fra 1774 og Leder af Generalmagasinets Forretninger fra 1777. Endelig udnævntes han til Deputeret i Rente- og Generaltoldkammeret 1790, fra hvilken Stilling han traadte tilbage 1797 paa Grund af Svagelighed. Ved Siden af sin Embedsgerning tog T. ivrigt Del i Kommissionsforhandlingerne om Negerhandelens Ophævelse, og han var ligeledes virksom i Arbejdet for et forbedret Skolevæsen. T., der var litterært interesseret, havde fra 1767 redigeret de ugentlige Tillæg til »Adressekontorets Efterretninger«, og han udgav 1789 paa Kongens Befa-

ling et Skrift »Ueber Schulen und Schulanstalten in Danemark«. T. fik Sæde i den store Skolekommission, der nedsattes s. A. og tog ivrigt Del i dens Arbejde. Desuden virkede han for flere Seminariers Oprettelse. T. stod A. P. Bernstorff, Ernst Schimmelmann og Brødrene Reventlow meget nær og skildres som en dygtig Embedsmand og en fin og elskværdig Personlighed. — Breve til H. W. Gerstenberg i Staatsbibliothek, Miinchen. — Kammerraad 1773. Justitsraad 1776. Etatsraad 1779. Konferensraad 1797. — Tegning af C. A. Lorentzen (Kobberstiksamlingen). Silhouet i Kobberstik af Lahde.

Kjøbenhavns Universitets Journal, VI, 1798, S. i8g f. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, II, 1896. Samme: Friederike Brun, f. Munter: Ungdomserindringer, 1917, S. 167. Luxdorphs Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, II, 1925—30. H. Trier: Gaarden Nr. 8 Amagertorv, 1900, S. 82 ff. J. Larsen: Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784—1818, 1893, S. 65 ff.

Harald Jørgensen.

Trap, Cordt Einar, 1859—1937, Nationaløkonom og Statistiker. F. 31. Aug. 1859 i Kbh. (Slotsk.), d. 19. Okt. 1937 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Kabinetssekretær, senere Gehejmeraad J. P. T. (s. d.) og 2. Hustru. Ugift.

T. blev Student 1878 fra Hauchs Skole, tog statsvidenskabelig Eksamen 1882, juridisk Embedseksamen 1885 og blev s. A. Assistent i Finansministeriets Kontor for udenlandske Betalinger. 1896 blev han Marcus. Rubins Efterfølger som Chef for Kbh.s Kommunes statistiske Kontor, og her faldt hans Livsgerning, indtil han 1922 tog sin Afsked. 1893 blev han Lærer ved Officerskolen i Finansvidenskab og Statistik, og efter Anmodning fra de statsvidenskabelige Professorer holdt han 1903 midlertidigt Forelæsninger ved Universitetet over Danmarks Statistik. 1910—35 var han Censor ved statsvidenskabelig Eksamen og samtidig tillige Censor ved Eksamen i Forsikringsvidenskab fra denne Eksamens Oprettelse. Allerede fra Kandidataarene samlede hans Interesser sig om statistiske Arbejder, om Finansvidenskabens Problemer og om Tidens sociale Spørgsmaal. Som Leder af den kommunale Statistik fik han til Opgave at udarbejde en Række officielle Beretninger, og navnlig blev Befolkningsstatistikken hans særlige Felt. Til Brug ved Undervisningen paa Officerskolen udgav han 1895 »Grundrids af Finansvidenskaben« (5. Udg. 1931) og 1921 »Danmarks Statistik i Udtog«. Forskellige sociale Spørgsmaal behandlede han dels i selvstændige Skrifter, saaledes »Om Statens Stilling til Ubemidledes Alderdomsforsørgelse i flere europæiske

Lande« (1892) og »Arbejderdomstole« (1893), dels i adskillige Afhandlinger i faglige Tidsskrifter, særlig »Nationaløkonomisk Tidsskrift«. Hans sociale Interesser gav sig ogsaa Udslag i Deltagelse i udenlandske Kongresser, saaledes i Arbejderboligkongresserne i Paris 1900 og Diisseldorf 1902, til hvilke han meddelte Oplysninger om Arbejderboliger i Danmark. 1899—1932 var han Medlem af Arbejderforsikringsraadets Industriafdeling og fra 1920 tillige af Raadets sønderjyske Afviklingsafdeling. Ligeledes sad han i Bestyrelsen for Foreningen af 1865 for Tilvejebringelsen af billige Arbejderboliger og af Bestyrelsen for Dansk Forening for Socialpolitik. Indtil sin Død var han Formand for Dansk Folkeforsikringsanstalts Repræsentantskab og indtil 1929 Viceformand i Repræsentantskabet for Det kgl. octr. Brandassurancekompagni. I sit Forfatterskab brød T. ikke nye Baner for Forskningen, men han vil for Eftertiden staa som en meget flittig og kyndig Skribent. Han stiftede testamentarisk store Legater til Støtte af Danskheden i Sønderjylland, studerende ved Universitetet og Elever paa Officerskolen. Sin store Autografsamling skænkede han testamentarisk til Det kgl. Bibliotek. — R. 1910. DM. 1918.

Berl. Tid. 20. og 26. Okt. 1937. *P. Grønvold.*

Trap, Jens Peter, 181 o—85, Kabinetssekretær, topografisk Forfatter. F. 19. Sept. 1810 i Randers, d. 21. Jan. 1885 i Kbh. (Slotsk.), begr. sst. (Holmens). Forældre: Købmand Niels T. (1785—1830) og Karen Margrethe Caspersen (1788—1868, gift 2⁰ 1834 meo^ Branddirektør i Randers, senere Justitsraad Hans Henrik Egeberg Dinesen, 1786—1865). Gift i° 14. Okt. 1841 paa Frbg. med Christiane Marie Feddersen, f. 1. Maj 1820 i Kbh. (Slotsk.), d. 7. Marts 1849 sst. (Slotsk.), D. af Kammerassessor, senere Kabinetssekretær, Etatsraad Josias F. (1787—1841) og Viveke Birgitte Krey (1794—1867). 2⁰ 2. Maj 1850 i Kbh. (Holmens) med Malvine Louise Hoskier, f. 24. Jan. 1826 i Kbh. (Garn.), d. 28. Okt. 1906 sst., D. af Mægler Frederik H. (1790—1867) og Marie Christiane Hennine Lund (1800—86).

T. blev Student 1828 fra Randers og tog juridisk Embedseksamen 1833. Han begyndte derefter paa det polytekniske Studium, men blev 1834 ansat i det kgl. Kabinetssekretariat som Kancellist, blev Kancellisekretær 1836 og avancerede efterhaanden gennem de forskellige Trin inden for Kabinetssekretariatet, blev Fuldmægtig (1842), Ekspeditionssekretær (1849) og Referendar (1852); han udmærkede sig ved Dygtighed, Arbejdsiver, Samvittighedsfuldhed og korrekt Optræden og var derfor meget paaskønnet af sine skiftende

Chefer. Da F. Tillisch 1854 gik af som Kabinetssekretær ved sin Indtræden i Ministeriet Ørsted, havde han haabet at opnaa Stillingen, men til hans store Skuffelse blev den besat med Højesteretsadvokat C. Liebenberg, Lensgrevinde Danners private juridiske Raadgiver. Først da Liebenberg paa Grund af forskellige Stridigheder maatte træde tilbage 1856, opnaaede T. at blive konstitueret som Kabinetssekretær og ansattes definitivt i Juli 1857. T. havde da under sin 22-aarige Ansættelse i Kabinetssekretariatet tjent under syv Kabinetssekretærer, men efter hans Ansættelse faldt Forholdene mere til Ro, idet han beklædte Stillingen i 27 Aar, lige til Febr. 1884, da han af Aldershensyn tog sin Afsked.

Stillingen som Kabinetssekretær bragte T. i Kontakt med mange Mennesker og medførte talrige Rejser. Allerede 1840 havde han som ung Sekretær ledsaget Kongeparret Christian VIII. og Dronning Caroline Amalie paa dets store tre Maaneders Rejse Landet rundt efter Salvingsakten i Fr.borg, og under Frederik VII. blev Rejserne hyppigere; paa de store Rejser i Jylland og Slesvig 1857 og følgende Aar ledsagede han altid Kongen, ligesom han ofte deltog i Kongens arkæologiske Ekspeditioner. Sammen med Kongen opholdt han sig 17. Dec. 1859 paa Fr.borg Slot, da den sørgelige Brand udbrød, som saa fuldstændig ødelagde dette skønne Bygningsværk. Under Branden indlagde T. sig stor Fortjeneste ved sin resolutte Optræden; fra sine hyppige Ophold paa Slottet besad han et indgaaende Kendskab til Lokaliteterne og stillede sig derfor i Spidsen for en Redningsaktion, hvorved henved 300 gamle Malerier og forskelligt kostbart Indbo frelstes fra at blive Flammernes Bytte. T. var derefter meget virksom for Slottets Genopbyggelse. I den Komité, der 1860 nedsattes for at foretage en Nationalindsamling med dette Formaal, fungerede han som Forretningsfører, ligesom han blev Formand for det i samme Anledning ved kgl. Bevilling af 28. Nov. 1860 oprettede Kunstflidslotteri, og hans Iver for Sagens Fremme kronedes med Held; der indkom saa betydelige Beløb, at Slottet blev genrejst i hele sin fordums Pragt. T. maatte følge Frederik VII. under hans hyppige Ophold paa Slottene uden for Residensstaden, og saaledes var han ogsaa paa Glucksborg, da Kongen døde her 15. Nov. 1863, og det blev ham, der i Forening med Orlogskaptajn Carl L. C. Irminger overbragte Christian IX. Dødsbudskabet i Kbh. Den afdøde Konge havde i det hele vist T. Velvillie, og kom det stundom til Rivninger imellem dem, endte det dog med, at Kongen anerkendte sin Kabinetssekretærs Pligttroskab og Tjenstiver og gav ham et forsonende Ord.

T. fortsatte som Kabinetssekretær ogsaa under Christian IX. og ledsagede ham ved Aarsskiftet 1864 til Gottorp og var her paa nært Hold Vidne til de skæbnesvangre Begivenheder, som førte til Krigen 1864. 1869 fulgte han Kongeparret til Formælingshøjtidelighederne i Stockholm, og 1872, da Kongen opholdt sig i Italien, blev han kaldt derned for at orientere ham om Sagernes Stilling i Anledning af en Minister krise. 1874 deltog han i Christian IX.s Rejse til Island i Anledning af Tusindaarsfesten. Ogsaa Christian IX. satte overmaade stor Pris paa T. for hans Dygtighed og Troskab; hvor megen politisk Indflydelse T. har øvet, vil man antagelig faa at vide, naar engang de Optegnelser og Erindringer fra hans Liv i Hoffets og Statens Tjeneste, han efterlod sig og som nu opbevares i Det kgl. Bibliotek, bliver offentliggjorte eller tilgængelige.

T. ofrede sig meget for Velgørenhedsarbejde af forskellig Art. Han var 1862 med til at stifte Foreningen til Blindes Selvvirksomhed, som han blev Formand for. Han var 1865 blevet Medlem af Bestyrelsen for Det kgl. Blindeinstitut samt Direktør for Det kgl. Døvstummeinstitut, og s. A. besøgte han tilsvarende Institutioner i Tyskland, Østrig, Italien og Schweiz for ved Selvsyn at erfare, hvad man i andre Lande gjorde for disse Samfundets Stifbørn; han virkede ivrigt for en Sammenslutning mellem Det kgl. Døvstummeinstitut, der stadig fastholdt Undervisningen efter Tegnmetoden, og Joh. Kellers private Institut, hvor der undervistes efter Talemetoden; han havde betydelig Andel i den ministerielle Resolution af 5. Jan. 1867, som blev truffet herom, og han blev Direktør for det nye Døvstummeinstitut efter Talemetoden, der 1880 oprettedes i Fredericia. Han var Frimurer af høj Rang, og ogsaa i denne Egenskab udførte han et betydeligt Arbejde til Fremme af humane Formaal. Han var Medstifter af Geografisk Selskab 1876 og i lang Tid dettes Vicepræsident.

Allerede som ung Sekretær, 1841, havde T. faaet Privilegiet paa Udgivelse af Hof- og Statskalenderen, hvilket gav ham et vistnok kærkomment Tillæg til den beskedne Løn. Han redigerede den personlig for 1842—57 og senere Aargang 1877, men maatte ellers efter at være blevet Kabinetssekretær overlade Redaktionen til andre, da han ikke selv kunde afse Tiden dertil, men Privilegiet beholdt han dog til sin Død. T. forbedrede Hof- og Statskalenderen meget, idet han udvidede den stærkt ved Optagelse af nye Rubrikker af forskellig Art, som statistiske Oplysninger, Stedregister med Postadresser m. m., og fra at være en Fortegnelse over Embedsmænd blev Bogen en nyttig Haandbog, som gav Besked om mangt og meget vedrørende danske Forhold; den vandt derved stærkere

Udbredelse og blev ham en god Indtægtskilde. 1852 fik han Privilegium paa Udgivelse af en tysk Udgave af samme Bog, hvoraf udkom Aargangene 1853—63.

T. var 1856 blevet Medejer (sammen med Litograf A. Bull) af Em. Bærentzens litografiske Institut, og paa hans Foranledning udgav dette Institut foruden en Del Enkeltblade med danske Billeder en Række nationale Billedværker, som »Danske Mindesmærker«, »Danmark fremstillet i Billeder« og »Danmark i Billeder fra Land og Sø«, til hvilke han for en stor Del selv skrev Teksten; T. interesserede sig for Kunst og vilde gerne være med til at udbrede Kendskabet til den, og var desuden lidt af en Forretningsmand. 1874 blev T. Eneejer af Instituttet, men overdrog det til sin Søn Frederik T., der s. A. indlemmede det i Firmaet HofFensberg & Trap.

Det var T.s Syslen med Hof- og Statskalenderen, Planerne om dennes Udvidelse med flere og flere statistiske Afsnit og med Oplysninger om danske Forhold i det hele taget, der gav Stødet til hans Livs største Bedrift. Efterhaanden modnedes den Tanke hos ham, at han burde skabe intet mindre end en Afløser for Pontoppidans »Danske Atlas«, det 18. Aarhundredes berømte Danmarkstopografi, en Tanke, der stod i Samklang med hans store Fædrelandskærlighed. Han indsamlede gennem længere Tid Materiale og udsendte 1855 Forespørgsler til Embedsmænd, især Præster, og Autoriteter over hele Landet, og han knyttede en Række af Datidens betydeligere Videnskabsmænd til Foretagendet. Fædrelandets skønne Steder skulde fremtræde til Beskuelse i et første Rangs Billedstof, der blev udført Originaltegninger og der blev valgt Billeder fra offentlige og private Samlinger, og alt blev smukt reproduceret i litografisk Tryk, udført i Em. Bærentzens Institut, og med Statsunderstøttelse blev der optaget originale Grundplaner over Byerne. T. udsendte Værket i Subskription paa eget Forlag og havde stor Succes, idet det solgtes i 4800 Eksemplarer; det udkom 1858—60 i fem Bind under Titlen »Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark«, hvortil sluttede sig »Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig« i to Bind, der udkom 1861—64. En tysk Udgave af Værket ved Chr. Sarauw blev paabegyndt, men ikke bragt til Afslutning; 1856—60 udkom i Kiel i alt fem Hæfter, indeholdende Beskrivelsen af Øerne.

Naar Værket er blevet det Standardværk, det er, skyldes det T.s Redaktørgeni, hans praktiske Sans, hans Evne til at tvinge et stort og uensartet Stof ind under faste Rammer og dertil hans deskriptive Evner, hans Sans for at faa fremhævet det væsentlige og

karakteristiske, uden at det sker paa Bekostning af Detaillen. Hans videnskabelige Kvalifikationer var ikke store, og noget underlødigt historisk Stof fra ældre Litteratur er derfor ogsaa gledet med, men den Bistand, han vidste at skaffe sig fra faglig Side, har bidraget til at hæve Niveauet. Hans Sagkundskab laa paa andre Omraader, han ejede en fuldkommen Indsigt i Landets Administrationsforhold og et omfattende Kendskab til selve Landet, indhøstet fra hans mange Rejser. Han havde for Skik, naar han begav sig ud, altid at forberede sig omhyggeligt ved at læse om de Steder, han skulde besøge, og under Opholdet besaa han altid med Interesse de historiske Mindesmærker og andre Seværdigheder og gjorde Optegnelser derom; han plejede at sige, at han havde været i alle Byer undtagen Æbeltoft. Hans høje Embedsstilling bragte ham i Forbindelse med en Mængde Mennesker, og naar han bad om Oplysninger om et eller andet til Brug for Værket, var han ikke udsat for at møde Afslag. Han forstod at stille de rette Folk de rette Opgaver og at sammenarbejde Resultaterne. Han var dertil umaadelig flittig og udførte personlig i størst muligt Omfang Udarbejdelsen, og naar han tvungen af Forholdene maatte overlade visse Afsnit til andre, overvaagede han nøje Arbejdet, hvad der har betinget Værkets helstøbte Karakter.

Værket vandt Anseelse for sin Paalidelighed. Eksempelvis kan anføres, at ved Fredslutningen efter Krigen 1864, hvor det var bestemt, at Danmark skulde have Erstatning for de kongerigske Enklaver i Sønderjylland, mente man fra tysk Side, at disse kun udgjorde fire—fem Kvadratmil, medens T. havde opgjort dem til ni—ti Kvadratmil; dette bøjede man sig for fra tysk Side, og Danmark fik saaledes »de otte Sogne« tilbage.

Da Værket hurtigt var blevet udsolgt, udgav T. 1872—79 en 2. Udgave i seks Bind med litograferede Amtskort og farvetrykte Byplaner, men illustreret med Træsnit. Teksten blev betydeligt udvidet og navnlig for de historiske Afsnits Vedkommende noget forbedret under Bistand af forskellige Historikere, især Dr. O. Nielsen. Ogsaa efter Afslutningen af denne Udgave fortsatte T. sine Stofindsamlinger med en ny Udgave for Øje; hans Eksemplar med Tilskrifter findes i Stednavneudvalget.

Efter T.s Død er Værket udkommet to Gange; 3. Udgave (I—X samt Personalregister) 1898—1906 ved H. Weitemeyer, og 4. Udgave (I—V samt Personalregister) 1920—32 ved H. Weitemeyer, der døde 1921, og Gunnar Knudsen. Omfanget er stadig blevet forøget, idet navnlig de historiske Afsnit er vokset, men de af T. lagte Rammer ligger fast.

Til T.s litterære Produktion hører endelig det anonymt udgivne »Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder i Tidsrummet fra Reformationens Indførelse indtil Kong Frederik VII.s Død« (I—III, 1867—69). Som Titlen antyder, er de 130 Portrætter Hovedsagen; de kortfattede Biografier bringer ikke noget væsentligt nyt. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — Ordenssekretær 1874. Dr. jur. h. c. 1879. — Kancelliraad 1842. Justitsraad 1848. Etatsraad 1851. Gehejmekonferensraad 1859. Gehejmeraad 1881. — R. 1845. DM. 1858. K. 1858. S.K. 1875. — Maleri af Otto Bache 1881 (Fr.borg; Frimurerlogen). Buste af Peter Petersen 1885. Litografi af E. Fortling 1865 og af P. Gemzøe 1871. Træsnit 1875, af G. Pauli 1878, af H. P. Hansen 1884, s. A. efter Fotografi og 1885.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbh.s Universitets Firehundredaarsfest promoverede Doktorer og Licentiater, 1879, S. 75 ff. E. Collin: Fremragende danske Frimurere, II, 1875, S. 123—39. 111. Tid. 31. Marts 1878. Geografisk Tidskr., VIII, 1885—86, S. 2—7. Nutiden 9. Marts 1884. Berl. Tid. 21. Jan. 1885. C. Goos: Det kgl. Døvstumme-Institut, 1907, S. 229 ff. Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger, I—III, 1914—20. C. H. Rørdam: Svundne Dage, II, 1916. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—V, 1920—23, passim. Gunnar Knudsen i Den nye Litteratur, II, 1924—25, S. 193—200. A. D. Jørgensens Breve, udg. ved Harald Jørgensen, 1939, S. 454.

Gunnar Knudsen.

Trap, Peder Marius, f. 1885, Gymnastikinspektør. F. 1. Okt. 1885 i Spentrup. Forældre: Gaardejer Jens Christensen T. (1855—90) og Maren Andreassen Bæk (1860—1940). Gift 3. Maj 1912 i Kollerup, Thisted Amt, med Olga Kirstine Jensen, f. 22. Sept. 1886 i Kollerup, D. af Gaardejer Stephan J. (1855—1924) og Kirsten Marie Olesen (1852—1932).

T. voksede op i et jysk Landmandshjem under 1880'ernes vanskelige Kaar for Landbruget. Hans Fader døde meget tidligt, og Moderen solgte nogle Aar efter Gaarden og flyttede til Bjerregrav. Her fik T. Undervisning hos Stedets Lærer, som han allerede i en meget ung Alder kom til at hjælpe med Skolearbejdet. Efter 1902 at have taget Almindelig Forberedelseseksamen ved Universitetet var han en Tid Hjælpelærer og kom derefter ind paa Ranum Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1906. Sin Uddannelse videreførte han derefter ved at gennemgaa Statens etaarige Kursus, først i Gymnastik (1906—07), derefter i Tysk og Engelsk (1909—10). Efter en kort Tid at have været Lærer ved Neksø Seminarium og Realskole blev han 1908 ansat ved Randers kommunale Skolevæsen, og 1912 udnævntes han til Lærer ved Skaarup Statssemi-

narium. T.s særlige Fag som Seminarielærer var oprindelig Gymnastik; i en Aarrække virkede han tillige som Lærer i dette Fag ved Statens Feriekursus, og 1919 blev han Assistent ved Gymnastikinspektionen. Han var endvidere 1916—22 Medlem af Gymnastisk Selskabs Hovedbestyrelse og i samme Tidsrum Redaktør af »Gymnastisk Tidsskrift«. Hans Virksomhed ved Seminariet kom imidlertid i Aarenes Løb til at omfatte flere andre Fag, og han havde, længe før han afsluttede sin 22-aarige Lærervirksomhed i Skaarup, skabt sig en vel underbygget Position inden for Seminarie- og Skolekredse; 1927—31 var han Redaktør af »Dansk Seminarieblad« og 1932—34 Formand for Foreningen af Tjenestemænd ved Statens Seminarier. 1934 overtog han paa Undervisningsministeriets Opfordring Stillingen som Gymnastikinspektør. De Opgaver, der her ventede ham, var dels af faglig og organisatorisk Art — for en væsentlig Del skabt ved de Love af 1932 og 34, hvorved Seminarierne og Folkeskolen blev nyordnet —, dels stillede de Krav til den nye Gymnastikinspektørs Evne til at bilægge Uoverensstemmelser og tilvejebringe et Samarbejde mellem Personer og Institutioner, hvis Virksomhed omfattede Arbejdet med Legemsøvelser. I begge Retninger har T. under sin endnu korte Embedsvirksomhed som Gymnastikinspektør udvist en ubestridelig Dygtighed og et roligt og kyndigt Haandelag, som har vist sig velegnet til at skabe Tillid og Arbejdsro. Sit faglige Program har han givet Udtryk i en velskreven »Kortfattet Lærebog i Gymnastik« (i Samarbejde med L. E. Christensen 1937, 2. Udg. 1942). Han har tidligere sammen med N. Meris (s. d.) udgivet »Grundtræk af Gymnastikkens Historie« (1909) og har desuden skrevet en Række Indlæg i faglige Tidsskrifter. — R. 1934. *H p Langkude,*

Tratziger (Dratzieher), **Adam,** ca. 1523—84, gottorpsk Statsmand. F. i Ntirnberg, d. 17. Okt. (el. Sept.) 1584, begr. i Hamburg Domkirke. Forældre: Conrad Dratzieher, niirnbergsk Borger, og Helena Letscher, D. af den niirnbergske retslærde Johan L. Gift ca. 1553 med Gertrud v. Zeven, D. af Georg v. Z. og Elisabeth v. Mere.

Efter allerede som juridisk Student i Leipzig (fra ca. 1540; Baccalaurgraden 1543 el. 44) at have vakt Opmærksomhed ved Energi og Fremadstræben tog A. T. 1546 Doktorgraden i Frankfurt a. d. O. I Dec. s. A. kaldtes han til Rostock som Professor og Syndicus, og syv Aar senere modtog han, samtidig med sit Ægteskab med en Dame af anset hamburgsk Familie, i Sommeren 1553 Bestalling som Syndicus i Hamburg. Som saadan ledede han Sta-

dens Udenrigspolitik paa en næsten uafbrudt Række af Gesandtskabsrejser. Allerede 1556 virkede han tillige i Hertug Adolf af Gottorps Tjeneste som »Rat von Haus aus«, men først 1558 tog han Ophold paa Gottorp som Kansler — et Embede, der ikke havde været besat i en Aarrække, men som under A. T.s Ledelse, takket være hans Dygtighed og hans allerede paa et tidligt Stadium meget stærke Indflydelse paa Hertugen, fik en hidtil ukendt Betydning. Allerede 1557 og 1559 — i Anledning af Ditmarsken, hvis Erobring ved gottorpsk Magt alene han tilraadede — optraadte han som sin Herres fortrolige. 1558 og 1559 foretog han to Sendefærd til England for at skaffe de gottorpske Lande Stabelretten for den engelske Klædehandel, i hvilken han selv havde anbragt Kapital. I øvrigt omfattede hans diplomatiske Virksomhed paa en lang Række Møder, Kreds- og Rigsdage ifølge Forholdenes Natur især Danmark og Tyskland. Han ledede, for kun at nævne de vigtigste Tilfælde, Underhandlingerne med Hamburg (1573, 1580) og med Sachsen-Lauenburg (i 1570'erne), ved hvilke det lykkedes ved snild Benyttelse af Stridighederne mellem de lauenburgske Fyrster at vinde Tremsbiittel og Steinhorst Amter for Gottorp. For at sikre den kongelige og gottorpske Fyrstelinie Arveretten til Oldenburg erhvervede han ved Rigsdagen i Speier 1570 for begge Linier et kejserligt Ekspektancebrev, som dog blev Anledning til Kritik af A. T. fra kongelig Side, idet Brevets Vilkaar med Rette opfattedes som gunstigere for Adolf end for Frederik II. Ogsaa under de langvarige Forhandlinger med Kongen om Forleningen med Slesvig repræsenterede han sin Herre, og naar disse ved Traktaten i Odense 1579 endte med et for den gottorpske Opfattelse af Lenets Karakter forholdsvis gunstigt Resultat, skyldtes det utvivlsomt A. T. og hans uofficielle Samtaler med den mæglende sachsiske Gesandt (Hansborg Cap. XVII, 57, Rigsark.). — I Kanslerens Virksomhed indadtil var Ledelsen af Retsplejen et Hovedpunkt. Den ditmarsiske Landret af 1567 og den med denne overensstemmende ejderstedske Landret af 1572 (begge uddragne af sachsisk Ret, med ringe Hensyn til Landenes gamle Love) var hans Værk, ligeledes den fælles Landretsforordning af 1573. Den sidste forfattede han i Fællesskab med den kongelige Statholder Henrik Rantzau, med hvem han overhovedet samarbejdede inden for Fællesstyrelsens forskellige Omraader. Den gottorpske Kirkes dygtige Overhoved, Paul v. Eitzen, hvem han havde bragt i Forbindelse med Hertugen, støttede han, især i Bekæmpelsen af det slesvigske Domkapitel. Kapitlets Nederlag blev ham ogsaa til personlig Fordel, idet han herved erhvervede en Del af dets Grundejendom i Slesvig. Ogsaa de

lauenburgske Underhandlinger benyttede han til Vinding af Gods. Sit holstenske Gods Wandsbeck (tidligere ejet af hans Hustrus Slægt) solgte han efter kun syv Aars Besiddelse 1564 til Henrik Rantzau.

I Samtiden var A. T. yderst ilde lidt, saa at hans bratte Død ved en Kørselsulykke ansaas for en guddommelig Straf. Man betragtede ham som Hertugens onde Aand, og især Adolfs brutale Fremfærd over for Domkapitlet tilskreves ham. Det bør dog erindres, at den samtidige Tradition sandsynligvis for en væsentlig Del stammer fra hans Modstandere, især blandt Kannikerne. Med Mænd som Hertug Adolf, Henrik Rantzau og Paul v. Eitzen viste han Evne til Samarbejde, og i en snæver Kreds kunde han virke tiltrækkende ved sin skarpe, livlige Intelligens, der var forbundet med Veltalenhed og en imponerende Hukommelse. Vist er det imidlertid, at Kynisme og Hensynsløshed prægede hans offentlige og private Færd — men lige saa utvivlsom var hans Dygtighed som skarpsindig Jurist, smidig Diplomat og energisk Politiker. Hvor eftertragtet hans Tjeneste i Egenskab af »lærd Landsknægt« var, fremgaar deraf, at han 1557 foruden at være Syndicus i Hamburg var forpligtet baade over for Hans den Ældre og Hertug Adolf. Som Embedsmand var han en Skikkelse af typisk Interesse inden for de nordiske Landes og specielt det gottorpske Hertugdømmes Forvaltningshistorie — den nyere Tids verdslige, juridisk uddannede Kansler, en energisk Forfægter af det gottorpske Standpunkt baade over for Danmark og de tyske Fyrster og ligeledes indadtil en nidkær Tjener af sin selvvalgte Fyrstes Magt, uden for megen Hensyntagen til Landets og Folkets nedarvede Egenart. — Ved Siden af sin praktiske Indsats drev han videnskabelig Syssel. En Del juridiske Afhandlinger udmærker sig ligesom hans Lovarbejder ved en klar Tankegang og Stil. Han efterlod sig desuden historiske Samlinger og Manuskripter, blandt hvilke en kortfattet Beskrivelse af Slesvig By (trykt i Westphalens Monumenta, III, 1743, S. 319—26) og en meget omfangsrig Hamburgs Historie, trykt af Lappenberg (1865). Begge de nævnte Værker blev inden Udgivelsen i Afskrift stærkt benyttet af samtidige og senere Historikere.

Ioa. Camerarius: Epistolæ, 1583, S. 206 ff. Dav. Chytræus: Chronicon Saxoniae, III, 1611, S. 489 f. [Nic. Wilckens:] Leben A. Thracigeri, 1722. Westphalen: Monumenta inedita rerum Germanicarum, II, 1740, II, Præfat. S. 52—60; III, 1743, Præfat. S. 98—102. Johs. Moller: Cimbria literata, II, 1744, S. 895—99. P. Kobbe: Gesch. d. Hzt. Lauenburg, II, 1836, S. 283—88. Tratzigers Chronica der Stadt Hamburg, hrsg. von Lappenberg, 1865, S. I—LII. Ad. Jurgens: Zur schlesw.-holst. Handelsgesch., 1914, S. 220 ff. Danmark-Norges Traktater 1523—1750, udg. af L. Laursen, II,

1912; IV, 1917. L. Andresen og W. Stephan: Beitråge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung, I, 1928. Vilh. la Cour: Historikeren og Sønderjylland, I, 1941, S. 6—10.

Johanne Skovgaard.

Traustedt, Margar Peter Andresen, 1853—1905, Zoolog. F. 14. Aug. 1853 i Oksager ved Flensborg, d. 26. Okt. 1905 i Næstved, begr. i Herlufsholm. Forældre: Lærer Jørgen Petersen T. (1827—88) og Rasmine Hansen (1827—1925). Gift 3. Okt. 1887 i Herlufsholm med Louise (Lulla) Forchhammer, f. *si.* Febr. 1865 i Aalborg, D. af Overlærer, senere Rektor Johannes F. (s. d.) og Hustru.

T.s Fader blev 1864 afskediget fra sit Lærerembede i Sønderjylland, hvorefter Familien flyttede til Kbh., hvor T. 1871 blev Student fra Efterslægtsselskabets Skole. Han studerede Naturhistorie med Zoologi som Hovedfag og blev 1878 Magister. Han var derefter i fire Aar knyttet til Zoologisk Museum som Medarbejder hos Japetus Steenstrup, indtil han 1882 blev Adjunkt paa Herlufsholm, hvor han virkede til sin Død. Under sit fireaarige Arbejde paa Zoologisk Museum beskæftigede T. sig navnlig med Tunicater, og han har om denne Dyregruppe skrevet en Række Afhandlinger, saaledes Oversigter over Danmarks og dets Bilandes Ascidiefaunaer (Vid. Medd. Naturhist. Foren. 1879—83). Endvidere havde han Lejlighed til at foretage Rejser, bl. a. til Grønland samt til den zoologiske Station i Napoli, hvilken sidste Rejse satte sig Frugt i et Arbejde om Ascidiefaunaen i Golfen ved Napoli. T. beskæftigede sig ogsaa med Salper og behandlede disse i den af Zoologisk Museum udgivne Serie »Spolia atlantica«, ligesom han bearbejdede denne Gruppe for den tyske Planktonekspedition. T. var i 1880'erne en af Tidens mest kendte Specialister i Tunicaternes Zoologi, men efterhaanden tog hans Skolegerning ham i den Grad fangen, at hans videnskabelige Virksomhed ebbede ud, og efter 1894 publicerede han ikke noget videnskabeligt Arbejde. Han indlagde sig betydelig Fortjeneste som Lærer ved Herlufsholm, hvor han bl. a. grundlagde saavel en botanisk Have som en Skolehave.

R Spårck

Trautner, Theodor Martinus, 1838—1903, Læge. F. 27. Juli 1838 i Sorø, d. 17. Marts 1903 i Odense, begr. sst. Forældre: Garvermester, Sadelmagermester, senere Agent Mogens Johansen T. (1804—91) og Ane Marie Cathrine Fobian (1805—94). Gift 2. Aug. 1867 i Kbh. (Trin.) med Sophie Amalie Thykjer, f. 2. Juli 1845 i Æbeltoft, d. 20. Dec. 1920 i Odense, D. af Farver

Henrich Christian T. (1813—90) og Caroline Marie Resch (1809-83).

T. blev Student 1858 fra Sorø Akademis Skole og 1865 medicinsk Kandidat. Under Krigen 1864 var han militær Underlæge og udmærkede sig i saa høj Grad, navnlig i Dybbølskanserne, ved sin Utrættelighed og Uforfærdethed, at han, skønt ung Student, efter Regimentets Indstilling dekoreredes med Ridderkorset. Efter Embedseksamen fungerede han som Kandidat ved Almindelig Hospital og nedsatte sig 1866 som praktiserende Læge i Bogense. Her vandt han hurtigt stor Anseelse, ikke blot som en dygtig Læge og Hygiejniker, navnlig under en heftig Tyfusepidemi, men ogsaa ved sine ideale Interesser paa det sociale Omraade og sine reformatoriske Bestræbelser. Han arbejdede for Fremme af Husflidssagen og fik derfor Husflidsselskabets Sølvmedaille (1878), men størst Betydning havde hans energiske Kamp for at forbedre Sundhedsplejen og Sygeplejen paa Landet. Han udgav 1881 en praktisk »Vejledning i Sundhedspleje og Sygepleje for Landboere og andre« og fik hurtigt stiftet Sygeplejeforeninger rundt om i Provinserne, saa at denne Institution, der ogsaa støttedes af Staten, efterhaanden fik en stor og velsignelsesrig Betydning. Fra 1882 fungerede han som Regeringens Konsulent i denne Sag. Ogsaa for Sygekassevæsenets Fremme virkede han med stor Iver *og* foretog med Regeringens Understøttelse gentagne Rejser til Udlandet til nærmere Undersøgelser deraf. 1881 blev han Stiftsfysicus i Fyns Stift og kunde derefter med Medicinalautoritetens Stempel udfolde sin social-reformatoriske og filantropiske Virksomhed. I bestandig videre Omfang blev der lagt Beslag paa hans Arbejdsevne og Arbejdsvillighed. Han tog med fuld Energi Del i Bestræbelserne for Organisation af Arbejderforsikring, for Fremme af Ædruelighed og senere i Arbejdet til Tuberkulosens Bekæmpelse. Han tilvejebragte bl. a. en særdeles god Sygelighedsstatistik over Tuberkulosen i Fyns Stift. Ogsaa inden for sin Stand modtog han adskillige Tillidshverv, var saaledes 1883—89 Formand for Den danske Lægeforening. — R. 1864. — Træsnit af R. Neergaard 1885. Tegning af Gnudtzmann.

Anthon Mohr Wiesener: Slægten Mohr fra Bevern, 1909, S. 90 f. Ugeskrift for Læger, LXV, 1903, S. 334 f., 378 f. Hl. Tid. 29. Marts s. A. Vort For-

pn s. . j^ *pefersen* *(Axel Borgbjerg*).*

Tregder, Eiler Hagerup, 1778—1858, Postembedsmand. F. 25. Marts 1778 paa Kongsberg, d. 24. Sept. 1858 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Købmand Poul T. (1746—1830) og Bene-

dicte Christiane Hagerup (1756—93). Gift 22. Okt. 1814 paa Frbg. med Maria Magdalena Thams, f. 22. Okt. 1782 i Eidsberg, d. 26. April 1853 i Kbh. (Frue), D. af Provst Johan Peter T. (1721—85, gift i° 1765 med Gisken Tønder Meldal, d. 1767) og Birgitte Christine Nannestad (ca. 1744—97).

T. tog 1797 Bjergeksamen ved det norske Bjergseminarium, ved hvilket han straks efter konstitueredes som Lektor i Matematik, blev s. A. Fuldmægtig og konst. Guardein ved Kongsberg Mønt, 1802 fast ansat som Møntguardein, fra hvilket Embede han ved Sølvværkets Nedlæggelse afskedigedes 1806. S. A. rejste T. til Kbh., hvor han 1810 tog dansk-juridisk Eksamen og 1812 blev Møntrevisor; men allerede n. A. udnævntes han til Chef for Postvæsenets Revisionskontor. Som saadan virkede han med Dygtighed og Akkuratesse i 35 Aar, indtil han 1847 *to S* sm Afsked. 1820 blev det ham overdraget at berejse Landets Hovedpostruter for paa enhver Poststation at afsætte Middagslinien og derved bringe Ensartethed i Posturenes Gang til Fremme af en nøjagtig Postbefordring. De paa denne Rejse indsamlede Notitser benyttede han ved sin 1824 udgivne, fortrinlig ordnede og nøjagtige »Haandbog for Reisende«, den første i sin Slags; den blev ogsaa oversat paa Tysk (s. A.). Desuden er T. Forfatter til nogle poetiske Forsøg m. m. — Kancelliraad 1826. Justitsraad 1837. Etatsraad 1847. — R. 1843. *G. L.Wad (H.Hjorth- Nielsen*).*

Tregder, Poul Hagerup, 1815—87, Filolog og Skolemand. F. 21. Juli 1815 i Kbh. (Holmens), d. 20. Maj 1887 paa Frbg., begr. i Sorø. Forældre: Chef for Postvæsenets Revisionskontor, senere Etatsraad E. H. T. (s. d.) og Hustru. Gift 8. Aug. 1848 i Nørre Tranders med Charlotte Amalia v. d. Recke, f. 24. Febr. 1832 paa Valdemarskilde ved Slagelse, d. 3. Febr. 1897 *l* Sorø, D. af kar. Kaptajnløjtnant i Flaaden Johann Adolph v. d. R. (1787—1861, gift 1° 1813 med Henriette Louise Conradine Kleist, 1794—1827) °*S* Anne Cathrine Møller (1799—1873).

Efter at være blevet Student 1832 fra det v. Westenske Institut tog T. filologisk Embedseksamen 1838; Aaret forud havde han erhvervet Guldmedaille for Besvarelse af en af Universitetet udsat filologisk Prisopgave. Magistergraden erhvervede han 1839. Derefter holdt han i nogle Aar som Privatdocent Forelæsninger ved Universitetet og blev 1843 konstitueret som Lektor i latinsk Filologi ved Sorø Akademi med Forpligtelse til at overtage Forelæsningerne i græsk Litteratur; 1845 blev han Rektor i Aalborg, men vendte 1863 tilbage til Sorø som Rektor for Akademiets Skole. Herfra

afskedigedes han 1882, men underviste derefter ved en Skole paa Frbg. — T. var en dygtig Lærer, der stillede store Fordringer til Eleverne. Som Skoleleder var han mild og human, men kom dog ikke til at staa i et nærmere personligt Forhold til sine Disciple. I hans senere Leveaar slappedes hans Energi. Som Videnskabsmand udrettede han ikke saa meget, som man havde ventet; han leverede 1841 en Udgave af Ciceros »Tusculanæ disputationes«. Derimod udgav han en Række Skolebøger: en græsk Formlære (1844), en græsk og latinsk Litteraturhistorie (1845), en græsk Kunsthistorie (1846) og en græsk Mytologi (1853). Det var solide, men tørre og skematiske Arbejder; de udkom til Dels i flere Oplag og blev oversat paa fremmede Sprog. — Tit. Professor 1853. — R. 1859. DM. 1874. — Portrætteret paa Chr. Dalsgaards Maleri 1872 »Stengangen i Sorø Akademi«. Maleri af J. C. Richardt 1857, gengivet i Litografi fra Tegner og Kittendorff. Litografi efter Fotografi sammesteds fra.

Selvbiografi i Indbydelsesskrift til Højtideligheden paa Aalborg Kathedralskole den 14. April 1848, S. 7 ff. F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Aalborg Kathedralskole, I, 1869, S. 57 ff. F. Bokkenheuser: Det var i Aaret...!, 1909, S. 41—44. Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet, II, 1931, S. 545—50, 567—71, 582 fif. K. Galster: Aalborg Katedralskole 1540—1940, 1940, S. 259 ff. Soraner Bladet, I, 1916, S. 49 f.; XVIII, 1933, S. 54 f. H. G. Olrik: Oversigt over Lærerstanden ved Sorø Akademi 1822—1922, 1921—22, S. 21.

Hans Rader (M. Cl. Gertz)-

Trehou, Gregorius, d. 1621, Musiker. D. i.(?) Febr. 1621 i Kbh. Gift med Aertgen Guebels.

Om G. T.s Herkomst vides intet med Sikkerhed; han omtales som Bayrer, men er nok snarere Nederlænder. At han har faaet sin Uddannelse i Venezia, Tidens betydeligste Musikby, maa anses for godtgjort derved, at en seksstemmig Motet af ham »In dedicatione templi. Haec est domus« 1568 fremkom i Joanellis »Thesaurus musicus«, som blev udgivet i Venezia. Da han senere kom i dansk Tjeneste, sørgede han ogsaa altid for, at Hofkapellets unge lovende Musikere fik et Studieophold i Venezia. Kort efter 1570 vides G. T. at være kommet til Nederlandene; han beklæder Stillingen som Kapelmester ved Saint Sauveur i Briigge og benævnes 1573 Magister cantus et choralium. Omkring 1580 har han opgivet denne Stilling, og først 1590 dukker han op igen, idet han 1. Marts ansættes som Kapelmester ved det danske Hof. G. T. kan uden Tvivl tilegne sig en stor Del af Æren for, at Christian IV.s Hof, hvad de musikalske Ydelser angaar, blev et af de førende i Europa. Hans Fortjenester blev da ogsaa paaskønnede. 1601 fik han Brev

paa et Hus i Helsingør, 1606 blev han benaadet med et Vikarie ved Roskilde Domkirke. Ved Kalmarkrigens Udbrud indskrænkedes Kapellet, og Kapelmesterposten blev nedlagt, men G. T. blev holdt skadesløs ved at forlenes med et Prælatur ved Aarhus Domkirke. Det er kun lidt, man kender til G. T. som Komponist. Foruden den nævnte Motet kendes Kompositioner af ham fra Nodebøger paa Herlufsholm. Det kunde tænkes, at en anonym Messe i nitid Udstyrelse med Aarstallet 1590 (Ms. Thott 152, fol.) er G. T.s Tiltrædelsesværk ved det danske Hof.

Angul Hammerich: Musiken ved Christian den Fjerdes Hof, 1892 (se Registeret). Edm. v. d. Straeten: La musique aux Pays-Bas, VII, 1885, S. 210. Kancelliets Brevbøger passim. S. A. E. Hagens Samlinger til dansk Musiks Historie i Det kgl. Bibliotek. *m SMørring (y Q Ram)*

Trellund, Find Nielsen, 1594—1663, Købmand. F. 26. Marts 1594 i Ribe, d. 14. Juli 1663 i Kbh., begr. sst. (Nic. K.). Forældre: Borgmester Niels Pedersen T. (d. 1597) og Lene Findsdatter (d. 1610, gift 2⁰ 1601 med Søren Andersen Guldsmed). Gift i° 1627 i Kbh. med Margrete Pedersdatter, f. 1610, d. 1652, D. af fhv. Borgmester i Malmø Peder Berteissen og N. N. 2° 9. April 1654 i Kbh. med Dorthe Nansen, f. 29. Jan. 1633 ˡ Kbh., d. 21. Maj 1675 sst. (gift 2⁰ 1665 med Købmand Peder Pedersen Lerche, s. d.), D. af Præsident Hans N. (s. d.) og Hustru.

F. N. T., der sjældent førte dette Familienavn, blev tolv Aar gammel sendt til Hamburg for at uddannes til Købmand og opholdt sig nogle Aar der og i Luneburg. Derefter var han 1608—18 i Tjeneste hos en københavnsk Borgmester, drog saa paa Rejser bl. a. til England og Holland og nedsatte sig endelig som Købmand i Kbh. Han tjente en Formue, blev brugt til at revidere det ostindiske Kompagnis Regnskaber, blev 1642 Raadmand og 1645 Borgmester. Sammen med Hans Nansen udrustede han tre Skibe til Farten paa Vestindien, men eet sank og to blev taget af Cromwells Folk. Desuagtet fik han 1662 ny Bevilling paa Farten paa Vestindien og var en Hoveddeltager i det 1662 nyoprettede Islandske Kompagni. Han ejede en grundmuret Gaard ved Stranden og en Del Smaahuse i og ved Byen. Under Belejringen var han med til at ordne Indkvarteringen, og som Borgmester tog han sig 1661 særlig af Byens Finanser og synes i det hele at have været en virksom og godgørende Mand. Han deltog i Stændermødet 1660, men om hans Indsats der vides intet.

Universitetsprogram 1675. Saml. til jydsk Historie og Topografi, VIII, 1880—81, S. 53 ff. O. Nielsen: Kbh.s Historie, III, 1881, S. 218 f. Samme:

Kbh.s Diplomatarium, I—VI, 1872—84, passim (se Registeret). W. Westergaard: The Danish West Indies, 1917 (se Registeret). *rr pr T?* •

Trellund, Johannes, 1669—1735, Biskop. F. 5. Okt. 1669 i Kbh., d. 12. Juni 1735 i Viborg, begr. sst. (Domk.). Forældre: Handelsmand Iver Jensen T. (d. 1677) og Cathrine Møllmann (ca. 1642—1714). Gift 10. Juni 1711 i Kristiania med Catharina Treschow, f. 30. Maj 1690 i Kristiania, d. 26. Aug. 1727 i Viborg, D. af Admiralitetsraad Gerhard T. (ca. 1659—1719) og Karen Lemmich (d. 1727).

Efter at være blevet undervist privat, til Dels sammen med fornemme Børn, kom J. T. i Vor Frue Skole i Kbh., hvorfra han blev Student 1686. I sin Studentertid fandt han Optagelse hos Professor H. G. Masius (s. d.), af hvem han blev en lærvillig Discipel. Overhovedet vandt han snart et godt Navn hos Tidens strengt lutherske Teologer. 1692 tog han teologisk Attestats og drog derpaa ud paa en femaarig Studierejse. Først besøgte han Hamburg, Rostock og Greifswald, siden Berlin, hvor han blev venligt modtaget af Spener, og Wittenberg. Derpaa drog han til Holland og England, hvor han studerede eet Aar i Oxford og eet i Cambridge. Som Prøve paa, hvad han havde lært udenlands, udgav han efter sin Hjemkomst 1699 en »Exercitatio historico-theologica« om det adoptianske Kætteri, et Arbejde, der baade vidner om hans grundige kirkehistoriske Lærdom og om hans ortodokse Afsky for Vranglære. 1699 blev han Lector theologiæ i Kristiania, men allerede 1701 kaldtes han til Feltprovst ved et dansk Hjælpekorps i Italien. 1704 fik han Orlov for at foretage en Studierejse til andre Egne af Italien, og 1705 kom han tilbage til Kbh., hvor han nu blev Professor eloquentiæ. Allerede 1707 blev han dog Stiftsprovst i Kristiania og endelig 1711 (fra 1712) Professor i Teologi i Kbh. Han viste sig som en særdeles flittig Universitetslærer, der navnlig satte en Ære i at udgive mange Disputatser. Af saadanne fortjener her at nævnes »De ministris Novi Testamenti Eph. IV, 11 memoratis« (I—III, 1712—14), »Exercitationes biblicæ« (I—VII, 1720—24) og »Orthodoxa consideratio dissertationis irenicæ celeberrimi cujusdam theologi« (1724), vel disponerede, grundige og klare Arbejder af eksegetisk-dogmatisk Indhold og ofte med et polemisk Tilsnit. Som Teolog tilhørte J. T. overvejende den ortodokse Skole, men indtog en forstaaende Holdning over for den frembrydende Pietisme, hvad der vel til Dels maa forklares af den Paavirkning, han havde modtaget paa sine Udenlandsrejser. Dette kom bl. a. frem, da han 1712 var blevet

Medlem af Kommissionen angaaende Hedningers Omvendelse i Ostindien, og da der lidt senere opstod en heftig litterær Strid om de Principper, hvorefter den ostindiske Mission burde ledes. Da Repræsentanter for den strengere Ortodoksi som Præsten M. C. Wolfburg og den teologiske Professor Hans Bartholin havde rettet Angreb paa denne, forsvarede J. T. den i et Par Skrifter, hvoraf især »Vindiciæ veritatis contra personatum qvendam Christianum Alethophilum« (1718) er karakteristisk. Dette indeholdt bl. a. adskillige Spydigheder mod J. T.s ældre Kollega Bartholin, men til sidst standsedes Striden ved et Indgreb fra Regeringen s. A. 1715 blev det paalagt J. T. med flere andre at udarbejde et Forslag til en bedre Ordning af Kirkeforholdene i Nordland, og 1716 udgav han efter kgl. Befaling en Gendrivelse af den slesvigske Anabaptist O. L. Strandiger »Schrifft-måssige Wiederlegung der so genanten Bekentnis Hrn. Otto Lorentzen Strandigers«.

1725 blev J. T. — til liden Glæde for sig selv — udnævnt til Biskop i Viborg. Allerede n. A. maatte han her opleve den Ulykke, at Byen brændte og med den Domkirken, Bispegaarden og det meste af hans eget Bibliotek og litterære Samlinger. Som Biskop viste J. T. sig meget nidkær og ikke mindst som en yderst flittig Visitator. Trods al Embedsiver formaaede han ikke rigtig at hævde sig som Biskop hverken over for Præster eller Menigheder. Hans store Lærdom hindrede ham i at træde i en naturlig Forbindelse med jævne Folk, og atter og atter blev han til Nar ved sin Mangel paa Kendskab til Hverdagslivets praktiske Ting. Han skal endog ikke have kunnet skelne de fire Kornsorter fra hverandre eller kende Forskel paa en Kalv og et Føl. Dertil kom, at han i C. L. Tychonius havde en alt andet end velvillig Stiftsprovst, der med stort Mesterskab forstod indirekte at gøre ham til Genstand for sine Spydigheder. Først efter J. T.s Død lod han ham blive fuld Anerkendelse til Del i en af de længste Ligprædikener, der er holdt i Danmark, ret et Pragtstykke af Baroktidens Prædikekunst. — 1730 kaldte Christian VI. ham til Kbh. for at gøre ham til kgl. Konfessionarius, men fandt ham for affældig og lod ham vende tilbage til Viborg. J. T.s sidste Aar var temmelig glædeløse. Forpint af Stensmerter maatte han jævnlig ligge til Sengs. Han fandt da en Trøst i at oversætte store Dele af Bibelen paa latinske Vers. Ved sin Død skænkede han en Trediedel af sin meget store Formue, 20 000 Rdl., til det offentlige. Heraf tilfaldt de 6000 Rdl. Universitetsbiblioteket, idet Renterne skulde anvendes til Indkøb af historiske og teologiske Bøger. Sit eget Bibliotek skænkede han til samme Institution. — Rang med Etatsraader 1730. — Maleri

af P. Wichmann 1740 i Universitetetsbiblioteket I er kaldet J. T. Maleri **i** Viborg Domkirke.

Kbh.s Universitets Programma funebre af 12. Sept. 1735 over Johs. Trellund; af 20. Oktober 1727 over Catharina Treschow. C. L. Tychonius: Registering over et Guds Barns hellige Ønsker (Ligprædiken over Johs. Trellund), 1737. Samlinger til jydsk Historie og Topografi, IV, 1872—73, S. 300—303, 331 ff., 411 f. Dsk. Mag., 5. Rk., III, 1893—97, S. 240. Erich Pontoppidan: Annales ecclesiæ Danicæ, IV, 1752, S. 190—94. Joh. Ferd. Fenger: Den Trankebarske Missions Historie, 1843, S. 98, 130 f. Kirkehist. Saml., 3. Rk., IV, 1882—84, S. 56 ff.; 4. Rk., I, 1889—91, S. 281 f.; 5. Rk., V, 1909—11, S. 328 f. H. F. Rørdam: Hist. Samlinger og Studier, I, 1891, S. 363, 366. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., II, 1935, S. 74, 156. Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis, udg. af C. Dumreicher, 1920, S. 131 f., 140.

Bjørn Kornerup.

Trellund, Jonas Jensen, 1630—81, Købmand. F. 1630 i Ribe, d. 1681 i Frederikstad. Forældre: Raadmand Jens Jonsen T. (1587—1655) og Maren Madsdatter Roed (d. 1659). Gift 13. Sept. 1654 i Amsterdam med Sara Giessenbier, f. 1638 i Amsterdam, D. af Coenraad G. (f. 1603) og Catharina Pelt (1606—73).

Udgaaet fra et velstaaende Hjem drog J. J. T. til Amsterdam, hvor han som Købmand, der handlede paa Danmark og Portugal, tjente en betydelig Formue. I Juli 1660 fik han ved den hollandske Gesandts Mellemkomst Bevilling paa i 20 Aar at drive Hvalfangst, Rognhandel og Fiskeri ved Island, og samtidig drev han for Christoffer Gabel den færøiske Handel. J. J. T.s Islandshandel havde en **Tid** et betydeligt Omfang, idet han gennem sin Hustrus velstillede Familie kunde skaffe sig Kapital, og han havde en Snes større og mindre Fartøjer i Søen, dels til Fiskeriet, dels til at bringe Varer til Island, som det islandske Kompagni i Kbh. ikke kunde besejle i Krigsaarene. Efter Krigen klagede Kompagniet over, at dets Rettigheder blev krænket af J. J. T. En kongelig Kommission undersøgte Sagen, og Resultatet blev, at saavel J. J. T.s Privilegium som det islandske Kompagni blev ophævet og et nyt Islandsk Kompagni oprettedes 1662. J. J. T. blev den ledende Mand, men maatte forpligte sig til at bo i Kbh., saaledes at det hollandske Forsøg paa at faa Indpas paa Island mislykkedes. J. J. T. følte sig som Hollænder, og han og hans Folk fik 1663 Ret til at bygge og klæde sig paa hollandsk Manér. 1663 fik han en Grund paa Christianshavn og Privilegium paa et Skibsbyggeri, en Corduanlæderfabrik m. m. paa meget gunstige Vilkaar. 1665 blev han en af Lederne af det med Monopol udrustede Saltkompagni, men det kunde ikke opfylde sine Forpligtelser, og i det hele havde J. J. T. ikke Kapital nok til sine store Foretagender, gik

fallit 1669 og flygtede. I Dec. 1680 dukkede han op i Husum, hvor han helbredte syge ved Bøn og Haandspaalæggelse og fik et stort Klientel. Allerede i Amsterdam havde han lidt af religiøse Anfægtelser og synes nu at være blevet en from, noget overspændt Mand. Han vakte betydelig Opsigt, men døde allerede 1681.

Chr. Bruun: Curt Sivertsen Adelaer, 1871, S. 286 f. Saml. til jydsk Historie og Topografi, VIII, 1880—81, S. 55 f.; 2. Rk., IV, 1893—95, S. 352 ff. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, III, 1877; VI—VII, 1884—86, passim (se Registrene). Personalhist. Tidsskr., 7. Rk., IV, 1920, S. 204 ff. Carl Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, I, 1908, S. 265 ff., 271. M. Simon Thomas: Onze Ijslandsvaarders in de 17. en 18. eeuw, 1935.

Hans H. Fussing.

Trenckner, Carl **Vilhelm** (ved Daaben Wilhelm), 1824—9J> Orientalist. F. 26. Febr. 1824 i Kbh. (Petri), d. 9. Jan. 1891 sst. (Johs.), begr. sst. (Holmens). Forældre: Rugbrødsbager Georg Carl Wilhelm T. (ca. 1785—1867) og Catharina Maria Hahn (1791—1867). Ugift.

T., hvis Fader var indvandret Tysker, fik sin Skoleuddannelse i St. Petri deutsche Realschule og blev 1841 privat dimitteret til Universitetet. Her gav han sig straks i Lag med alsidige sproglige Studier. Fra først af fulgte han dog trods alt den mere slagne Vej og studerede klassisk Filologi med Madvig som Lærer og med filologisk Embedseksamen som endeligt Maal; men hans Interesse for østerlandske Sprog, der var vakt gennem Læsning af Rasks Skrifter, fik efterhaanden i den Grad Overtaget, at han opgav Tanken om et egentligt Brødstudium; i Stedet for blev han en flittig Elev af Professor C. Hermansen, under hvis Vejledning han tilegnede sig betydelige Kundskaber i semitisk-østerlandske Sprog, saasom Arabisk, Syrisk og Ætiopisk. Navnlig i Arabisk drev T. det vidt, og han begyndte tidligt at samle Materiale med leksikalske Arbejder for Øje.

Da T. raadede over en — ganske vist beskeden — Kapital, kunde han tillade sig at hellige sig disse økonomisk set ret udsigtsløse Studier, der med Tiden ogsaa kom til at omfatte Persisk og Indisk. Med N. L. Westergaard som Lærer lagde han sig efter Sanskrit, Zend og Pehlevi, og der var ikke gaaet mange Aar, før de indiske Studier var blevet hans kæreste Syssel. Han drev dem i meget stor Maalestok; det vides saaledes bl. a., at han har gennempløjet hele Mahabharata — 200 000 Vers —, og det fremgaar af hans Papirer, at han paa et vist Tidspunkt, først i 1850'erne, ogsaa har inddraget Bengali, Hindi, Singalesisk og Burmesisk under sit

Interesseomraade. Desforuden dyrkede han ogsaa Nutidssprog; han følte sig ikke alene hjemme i Tysk, Engelsk og Fransk, men opnaaede ogsaa Færdighed i Spansk, Italiensk og Russisk.

Fremfor alt var det dog Pali, hvorom hans Interesse nu havde samlet sig. Dette den buddhistiske Kanons hellige Sprog var dengang endnu nyt Land for vesterlandsk Forskning, og Teksterne forelaa kun i Form af Palmebladshaandskrifter. Af saadanne rummede imidlertid Det store kongelige Bibliotek en af de righoldigste og ypperligste Samlinger i Europa, i sin Tid hjemført fra Orienten af Rask. Fausbøll havde allerede taget dette Stof op til Behandling; da han 1855 &J^or^de sin første store Indsats i Palifilologien med Udgivelsen af Dhammapada, i hvis Fortale han i smigrende Udtryk rettede en Tak til T. for videnskabelig Bistand, havde denne sidste faktisk truffet sit Valg og viede fra nu af helt sine Kræfter til Paliforskningen. Med utrættelig Flid og minutiøs Nøjagtighed afskrev han, i Løbet af ca. 30 Aar, saa godt som hele det vældige Pali-Haandskriftmateriale, der var til Raadighed i de to store Biblioteker i Kbh., og i Tilgift endda enkelte fra London hidlaante Manuskripter; han anvendte herved et af Fausbøll opfundet »stenografisk« Transkriptionssystem, der er meget papirbesparende. Jævnsides med denne Tilrettelægning og Tilgængeliggørelse af selve Haandskrifternes Tekster — de Alfabeter, hvormed Palmebladshaandskrifterne gengiver Palisproget, er nemlig meget anstrengende at læse og ødelægger ofte i det lange Løb Synet — gik en Ekscerperingsvirksomhed af den grundigst tænkelige Art, idet T. samlede Materiale baade til en Pali-Ordbog og til en Pali-Grammatik, foruden at han selvfølgelig stadig havde en kritisk Udgave af de vigtigste Tekster for Øje. Til Løsning af saadanne Kæmpeopgaver var T. fortrinligt udrustet: hans Sprogsans var usædvanlig fint udviklet, og hans Kundskabsfylde stod Maal med hans Arbejdsevne, der syntes at kunne overkomme det utrolige. Hans ovenfor omtalte Kraftpræstation: Gennemlæsningen af hele Mahabharatas Tekst har for øvrigt sikkert været øvet med velberaad Hu, idet Mahabharatas Sprog, det »episke« Sanskrit, er en af de bedste Kilder til sproglig Jævnførelse med Pali.

De mange Aars frie Studier havde imidlertid efterhaanden tæret saa stærkt paa T.s lille Kapital, at han blev nødt til at se sig om efter en Levevej. Han havde vistnok regnet med, at hans rige Kundskaber og de usædvanlig fine Anbefalinger, han kunde møde med fra Professorerne Hermansen og van Mehren, ved Lejlighed skulde kunne hjælpe ham til en Post ved et af Kbh.s store Biblioteker; men begge de Gange, han gjorde Forsøg i den Retning

— 1853 ved Det store kongelige Bibliotek og en halv Snes Aar senere ved Universitetsbiblioteket — skuffedes han i sine Forhaabninger. Han maatte da være glad til, at det 1860 lykkedes ham at opnaa Ansættelse som Lærer ved Vajsenhuset; i denne Stilling virkede han lige til sin Død. Denne Gerning faldt ham sikkert til Tider brydsom og anstrengende — saa meget mere som han, uselvisk og hjælpsom som han var, paatog sig uden Vederlag at undervise mere lærelystne Vajsenhuselever i moderne Sprog, navnlig Engelsk, uden for Skoletiden —, men den formaaede ikke at kue hans Forskertrang eller hemme hans Arbejdsiver. Takket være en til det yderste gennemført fordringsløs og sparsommelig Levevis lykkedes det T., der sikkert var en af de mest stille og uegennyttige blandt de lærde i Landet, at lægge saa meget af sine uanselige Indtægter til Side, at han ved sin Død kunde efterlade Vajsenhuset en — efter alt at dømme højst uventet — testamentarisk Gave paa 25 000 Kr.

T.s Afskrivning af de for Størstedelen meget omfangsrige Palihaandskrifter og hans yderst grundige Forarbejder til en Pali-Ordbog og en Pali-Grammatik har i og for sig maattet lægge Beslag paa saa meget af hans knebent tilmaalte »Fritid«, at det er al Ære værd, at han endda har naaet at faa flere videnskabelige Værker udsendt paa Tryk; saa meget mere som der til hans minutiøse Nøjagtighed i det daglige filologiske Præcisionsarbejde svarede en næsten overdreven Selvkritik og Ulyst til at give noget fra sig, som ikke fuldt ud tilfredsstillede hans kræsne Sprogforskersans. I denne Forbindelse er det ogsaa værd at lægge Mærke til, at T. var 55 Aar, før han overhovedet offentliggjorde noget Arbejde. 1879 udsendte han »Pali Miscellany. I.«, der i Form af en med engelsk Oversættelse og udførlig Kommentar forsynet Tekstudgave af et Afsnit af Milinda-pafiha bringer en Fylde af skarpsindige Bidrag af tekstkritisk og grammatikalsk Art. Senere fulgte to Tekstudgaver, der stadig nyder Ry som mønsterværdige: 1880 »The Milindapanho: being Dialogues between King Milinda and the Buddhist Sage Nagasena« og 1888 første Bind af »The Majjhima-Nikaya« (Buddhas Dialoger); andet og tredie Bind af sidstnævnte omfangsrige Værk laa trykfærdige ved T.s Død og er senere (1896—1902) udgivet af andre under Pali Text Society's Auspicier.

Alle T.s værdifulde Manuskript-Kopier og Materialsamlinger indlemmedes efter hans Død i Universitetsbiblioteket; ifølge en særlig testamentarisk Ordning overdroges den leksikalske Del af Stoffet specielt til Dines Andersens Forvaltning. Dette Seddel-

materiale, der udgør Kvintessensen af T.s Livsværk, er i fuldeste Omfang taget i Brug ved Udarbejdelsen af den stort anlagte Pali-Ordbog, hvis Udgivelse Videnskabernes Selskab lod paabegynde 1924 — Hundredaaret for T.s Fødsel — under Redaktion af Dines Andersen og dennes mangeaarige Medarbejder, Svenskeren Helmer Smith. En smuk posthum Hyldest har Udgiverne ydet T. ved at lade hans Navn indtage Førstepladsen i Værkets Titel, der lyder: »A critical Pali Dictionary begun by V. Trenckner, revised, continued, and edited by Dines Andersen and Helmer Smith«, og derved gjort dette efter danske Forhold monumentale Bidrag til Sprogvidenskabens Fremme til et varigt Mindesmærke for en af Paliforskningens mest trofaste og nyttige Tjenere.

Politiken 14. Jan. 1891. Beretning om det kgl. Vajsenhus 1891, S. 11 f., 22 ff. V[iggo] F[ausbøll] i Nordisk Tidskrift for Filologi, Ny Rk., X, 1890—92, S. 256. Dines Andersen: A Pioneer in Påli Lexicography, 1924 (S. III—VIII af det indledende Afsnit af ovennævnte A critical Pali Dictionary). Chr. Ottesen: Det kgl. Vajsenhus gennem to Hundrede Aar, 1927, S. 261 f.

Verner Seemann.

Trepka, Christian Friederich, 1779—1864, Officer. F. 23. Marts 1779 i Kbh. (Garn.), d. 29. Okt. 1864 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Kaptajn, senere Major Simon T. (1732—95) og Martha Marie Silberschild (1757—1807). Gift i° 19. Juli 1805 i Kbh. (Garn.) med Oliva Petræa Bugge, f. 13. Dec. 1781 i Kbh. (Nic), d. 17. Marts 1807 sst. (Garn.), D. af Forvalter ved Brødbageriet i Kastellet Mathias B. (1741—86) og senere Entreprenør ved samme Bageri Amalia Magdalene Christiane Caroline Rørbye (1760—1830). *2°* 17. Febr. 1809 i Kbh. (Garn.) med Mathiane Bugge, fremstillet i Kirken 25. Sept. 1786 (Cit.), d. 30. Maj 1858 sst. (Garn.), Søster til 1. Hustru.

Paa Grund af Forældrenes Fattigdom blev T. allerede som tiaarig optaget i Kadetakademiet, blev 1795 Kadetkorporal (Sekondløjtnant), afgik 1798 til Infanteriet og udkommanderedes s. A. med Orlogsskibet »Ditmarsken« paa Rejse til Ostindien, udnævntes 1801 til virkelig Sekondløjtnant og deltog s. A. i Kampen mod Englænderne. 1803 blev han Premierløjtnant, fik 1810 Kaptajns Karakter og blev n. A. Stabskaptajn. Under Felttoget 1813 var han Brigadeadjudant hos Generalmajor Grev Schulenburg og fremhævedes fra flere Sider som lige saa virksom og duelig i den daglige Tjeneste som modig og utrættelig under Kampene, hvor han viste udmærket taktisk Blik og drog alle Øjne hen paa sig. Under Gennembrudskampen ved Sehested 10. Dec. red han sam-

men med Brigadechefen i Spidsen for Stormkolonnerne og opmuntrede ved Ord og Gerning til Energi og Udholdenhed. 1814 optoges han i Generaladjudantstaben som Divisions adjudant og deltog ved Besættelseskorpset i Frankrig til 1817, da han blev kar. Major og Adjudant hos Kongen, til han 1824 udnævntes til Militærfuldmægtig i Frankfurt. I denne Stilling forblev han, til han hjemkaldtes 1848, traadte 1826 i Nummer som Divisionskvartermester, blev n. A. kar., 1829 virkelig Oberstløjtnant i Generalstaben, 1833 Overadjudant, n. A. kar., 1838 virkelig Oberst og Generaladjudantløjtnant. 1839, ved Generalstabens Omordning, sattes han å la suite i Staben, men udtraadte af denne ved Hærorganisationen af 1842 som Generalmajor. Aug. 1848 afskedigedes han som Generalløjtnant. — Kammerjunker 1810. Kammerherre 1836. — R. 1814. DM. 1826. K. 1840. — Miniature af F. Camradt 1818 (Fr.borg). Litografi fra P. C. Stern i Frankfurt a. M. 1837 og af Schertle sst.

H. Struer: Optegnelser om Sognepræst John Rørbye's og Martha Simonsdatter Wedseltoft's Slægt, 1918, S. 15, 17. Uddrag af Dagbog 1813—17 i Milit. Tidsskr., XII, 1883, S. 1—30. Dsk. milit. Tidsskr., 1865, S. 44 ff. Meddelelser fra Krigsarkiverne, udg. af Generalstaben, VII—IX, 1896—1902. Generalstaben 1808—1908, 1908. Vort Forsvar 19. Maj 1895. Hist. Medd. om Kbh., 3. Rk., II, 1938, S. 134. *Rockstroh (Joh.Lesser).*

Trepka, Johan (ved Daaben John) **Christian Matthias,** 1809—50, Officer. F. 27. Dec. 1809 i Kbh. (Garn.), d. 25. Juli 1850 ved Øvre Stolk, begr. i Fællesgraven paa Flensborg Kgd. Forældre: Premierløjtnant, senere Generalløjtnant Christian Friederich T. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 21. Juli 1841 i Kbh. (Holmens) med Ida Louise Mathilde Falbe, f. 30. Juni 1822 i Tunis, d. 27. Nov. 1849 P[aa] R[e]jse til Vestindien, D. af kar. Kaptajn i Flaaden, Generalkonsul, senere Direktør, Kammerherre Christian F. (s. d.) og Hustru.

Allerede som niaarig blev T. Volontør i Kadetkorpset, efter fortrinlig Eksamen 1823 Pagekadet, n. A. Kadetkorporal (Sekondløjtnant) og ansat ved Jægerne, var 1830—-34 Elev i Højskolens første Hold (Generalstabsafdelingen) —fra 1833 som kar. Premierløjtnant —, blev Adjoint ved Generalstaben, 1835 virkelig Premierløjtnant, 1839 Divisionskvartermester og Kaptajn i Generalstaben, 1842 Kaptajn I i Taktisk Sektion. Ved gentagne Sendelser til Udlandet blev der draget Nytte af hans betydelige Intelligens, grundige Kundskaber og elegante, vindende Personlighed. 1846 blev han Major og næstkommanderende ved en Infanteribataillon.

Efter Læssøes Ønske var han 1848 en kort Tid attacheret Hovedkvarteret, men fik hurtigt Kommandoen over en Bataillon og deltog i Kampene i Sundeved Maj og Juni og udnævntes til Oberstløjtnant. Da Krigsminister Tscherning s. A. overvejede at skifte baade Overgeneral og Stabschef, foreslog Læssøe selv, at T. som den mest egnede eventuelt kunde afløse ham, men Tscherning lod det forblive ved Hedemanns Afgang. 1850 fik T. Obersts Karakter, men Krigsminister Hansen forbigik baade Læssøe og T. til at føre Brigade. Paa Slagdagen 25. Juli 1850 var T. til Hest i Spidsen for sin Bataillon naaet til den sydlige Udkant af Øvre Stolk, da Fjenden overraskende aabnede en voldsom Ild mod Bataillonen; T. red hurtigt tilbage for at ordne de efterfølgende Kompagnier til Angreb, steg op paa et Jorddige for at orientere sig og fik en Kugle i Brystet og døde paa Stedet. — Kammerjunker 1840. — R. 1848. — Litografi af J. C. M. fra F. Hoffensbergs Stentrykkeri 1851 og efter Tegning af J. V. Gertner fra Tegner og Kittendorff 1870. Mindesten over de ved Isted faldne; Træsnit derefter. — Hans eneste Søn, *Christian T.*, f. 20. Juni 1842, der 1864 var Reserveofficer, blev haardt saaret paa Als 29. Juni og døde i Fangenskab 9. Juli. — Træsnit af H. P. Hansen 1894.

Den dansk—tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I—III, 1867—87, især III, S. 1491—95. Generalstaben 1808—1908, 1908. J. C. Gandil: 13. Bataillons Historie, 1878, S. 19 f. og passim. General de Meza's Krigs-Dagbøger 1849—51, 1928. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. J. T. Ræder: Krigserindringer 1848—50, 1911. Vort Forsvar 19. Maj 1895. — Om Sønnen: Vilh. Andersen: Vilhelm Topsøe, 1922, S. 27 ff., 109.

Rockstroh (H. W. Harbou).

Treschow. Den adelige Slægt T. føres tilbage til Niels Træskomager— hvoraf Navnet — i Næstved, hvis Søn Købmand sst. Rasmus Nielsen Træskomager (nævnt 1605 og 1629) var Fader til Raadmand i Stege Giort (Gert) T. (1623—66), af hvis Sønner skal nævnes Sognepræst i Keldbymagle Rasmus T. (1654—1708), Admiralitetsraad i Kristiania Gerhard T. (ca. 1659—1719) — hvis Datter Catharina T. (1690—1727) ægtede Biskop i Viborg Johannes Trellund (1669—1735, s. d.) — og Generaltoldforvalter i Trondhjems Distrikt Herman T. (1665—1723); denne var Fader til nedenn. Sognepræst ved Trinitatis K. Gerhard T. (1703—65) og til Sognepræst i Søllerød Herman T. (1705—74), hvis Sønner var de nedenn. Sognepræst ved Kbh.s Garnisons K. Herman T. (1739—97) og Højesteretsassessor, Amtmand, Konferensraad Michael T. (1741—1816), der 1812 optoges i Adelstanden, og af hvis Børn skal nævnes

Amtmand Herman Gerhard T. (1780—1836) — Fader til Helene Marie (Mimi) Petronelle T. (1808—83), der i Ægteskab med Overtoldinspektør, Etatsraad Niels Peter Schierbeck (1803—60) var Moder til Billedhuggeren Peter Christian Schierbeck (1835—65, s. d.) — Marie Petronelle T. (1781—1849), der ægtede Stortingsmanden, Professor Georg Sverdrup (1772—1850), og nedenn. Højesteretsadvokat, Generalfiskal, Gehejmekonferensraad Willum Frederik T. (1786—1869) til Brahesborg og Laurvig. Sidstnævnte adopterede sin Stifsøn Frederik Vilhelm Rosenkilde (1811—69), der 1867 optoges i Adelstanden med Navnet T. — En norsk borgerlig Slægt, hvis Forbindelse med den ovennævnte ikke nu kan paavises, men som ifølge Traditionen skal stamme fra en illegitim Søn af ovenn. Generaltoldforvalter Herman T. (1665—1723), føres tilbage til Just Hermansen T., der var Købmand paa Moss og hvis Søn Købmand i Drammen Peter T. (1718—73) var Fader til nedenn. Filosof, Statsraad Niels T. (1751—1833) og til Herrnhuterpræsten Peter T. (1760—1827).

C. Giessing: Nye Saml. af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, I, 1779, ad S. XIX. Danmarks Adels Aarbog, VI, 1889, S. 420—28; XIV, 1897, S. 49i; LIX, 194a, n, S. ,.8. *Albert Fabritius.*

Treschow, Willum Frederik, 1786—1869, Højesteretsadvokat og Politiker. F. 15. Sept. 1786 i Kbh. (Garn.), d. 2. April 1869 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Højesteretsassessor, Konferensraad Michael T. (s. d.) og Hustru. Gift 2. Juli 1812 i Kbh. (Frue) med Jensine Palæmona Aagaard, f. 27. Juli 1786 paa St. Jørgensbjerg, d. 21. Okt. 1826 paa GI. Vartov (Frue) (gift i° 1804 med Maanedsløjtnant Jens Jacob Rosenkilde, 1770—1811), D. af Sognepræst Jens Palæmon Jensen A. (1756—86) og Dorothea Elisabeth Friis (1759—1812, gift 2^0 1796 med Kollektør, Forvalter paa Bistrup, senere Kammerraad Johan Carl Albrecht, ca. 1766—1842, gift 2^0 med Christiane Marie Hansen, ca. 1783—1864).

T. gik først i Metropolitanskolen og senere i Roskilde Katedralskole, hvorfra han dimitteredes 1803. Han valgte Lovkyndighed til sit Hovedfag, fik A. S. Ørsted til Lærer og beskæftigede sig desuden med historiske og filologiske Studier. 1806 tog han latinsk-juridisk Eksamen, og det var derefter Meningen, at han skulde have været paa en stor Udenlandsrejse. Planerne maatte opgives, og i Stedet for drog han tilbage til Roskilde, hvor han i de følgende Aar hjalp Faderen og fortsatte sine juridiske og historiske Studier. Samtidig forberedte han sig til at blive Prokurator. 1808 blev han Prøveprokurator ved den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret,

og 1809 fik han Bevilling som Overretsprokurator. 1811 underkastede han sig Prøven ved Højesteret og udnævntes s. A. til Højesteretsadvokat. Han fik hurtigt en meget omfattende Forretning, og navnlig førte han en Række Sager for norske Handelsfolk. Ogsaa Regeringen betroede ham en Række vidtløftige og indviklede Sager, ligesom man 1828 udnævnte ham til Generalfiskal. I denne Egenskab førte han 1835 Sagen mod Professor C. N. David for begge Instanser, ligesom man paalagde ham 1842 og 1845 at rejse Sag mod Orla Lehmann. 1846 søgte og fik han sin Afsked som Generalfiskal, da Regeringen mod hans Raad vilde appellere Lehmann-Sagen. I Forbindelse med hans Sagførervirksomhed staar hans Arbejde i den Kommission, der skulde ordne den saakaldte Tolvmillionsag (et økonomisk Mellemværende mellem Statskassen og Nationalbanken), og Sagen bragtes i Orden hovedsagelig i Overensstemmelse med hans Forslag. Ogsaa paa anden Maade stod T. Nationalbanken nær, idet han en Aarrække, nemlig 1828—33, 1840—45, 1849—54 °*S* [1]*&5&*—63 virkede i Repræsentantskabet.

Til Trods for, at T.s Forretning maatte lægge meget Beslag paa ham, fik han dog Tid til at beskæftige sig med mange offentlige Forhold. 1832 fik han Sæde i de oplyste Mænds Forsamling, der var kaldt sammen for at udtale sig om Udkastet til den nye Stænderforfatning. Han talte her for at give Beneficiarer og Embedsmænd Valgret. I de første tre Stænderforsamlinger i Roskilde mødte han som kongevalgt Medlem, *og* Christian VIII. vilde ligeledes have udpeget ham for den næste treaarige Periode, men han frabad sig Hvervet dels af politiske Grunde, da han var en Modstander af Regeringens Forfatningspolitik, dels af private Grunde, da hans Forretning led ved de langvarige Fraværelser. I de tre første Forsamlinger var han et ivrigt Medlem, der især gjorde sig gældende i det forberedende Komitéarbejde. Det var navnlig de juridiske Spørgsmaal, der interesserede ham, men han var ligeledes Medlem af de vigtige Komiteer, der nedsattes for at tage Regeringens Toldlov under Behandling og diskutere Statens Finansstyre. Som Godsejer var han interesseret i Landbodiskussionerne; han fraraadede Oppositionens Krav om yderligere Beskyttelse af Bønderne og indtog i Husmandssagen et udpræget Godsejerstandpunkt. I Almindelighed kan man sige, at T. anlagde maadeholdent konservative Synspunkter. Dette viste sig f. Eks. i Trykkefrihedssagen, hvor han foreslog at lade Regeringsforslaget om Straf for »Mangel af pligtskyldig Opmærksomhed« afløse af det noget mildere Udtryk »uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed«, et For-

slag, der blev optaget i den nye Forordning. Paa eet Punkt indtog han et radikalt Standpunkt, idet han med megen Styrke forsvarede Retten til Sognebaandsløsning.

Med Aaret 1848 vendte T. tilbage til politisk Gerning. Han mødte paa ny i Roskilde Stænderforsamling og udnævntes s. A. til kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Han fik dog ikke Anledning til i større Udstrækning at deltage i Forhandlingerne, da Regeringen, efter at han havde bidraget til Novemberministeriets Dannelse, sendte ham i diplomatisk Mission til London og Berlin. 1849 afsluttede han endvidere et stort Statslaan med Huset Hambro i London. Efter sin Hjemkomst valgtes han i Kbh. ind i Landstinget og deltog i de følgende Aar med stor Energi i praktisk politisk Arbejde. Det var stadig Udvalgene, der var hans egentlige Forum, medens han gjorde sig mindre gældende i Salen. I tre Aar var han Medlem af Finansudvalget, og han fik desuden Sæde i de Udvalg, der behandlede Udkast til en ny Presselov, Lov om Rigsrettens Ordning, om borgerligt Ægteskab, om Hoveriets Afløsning, om Jagtretten samt om Anlæg af den sjællandske Jernbane. Endvidere tog han til Orde for at indføre Arvefæste for det Bøndergods, der hørte til Len og Stamhuse.

Ogsaa i den almindelige Politik var han virksom. Han var en Tilhænger af Ministeriet Bluhme og støttede dette i Arvefølgesagen. Han blev derfor ikke genvalgt 1853, men indtraadte 1854 som kongevalgt Medlem af Rigsraadet, en Stilling han beholdt, indtil han 1863 trak sig helt ud af det politiske Liv. I denne sidste Periode deltog han aktivt i Forhandlingerne om Helstatsforfatningens Tilblivelse og var Mellemmand 1854 ved Dannelsen af Ministeriet Bang-Scheele.

1853 udnævntes T. til Kurator for Vemmetofte Kloster, og han fik stor Indflydelse paa Stiftelsens Fremtid. I hans Funktionstid hærgede en voldsom Brand alle Økonomibygningerne, og alt maatte opføres fra nyt. Endvidere gennemførte han, at Godsets Bønder fik deres Gaarde i Arvefæste, og sammen med Grev A. W. Moltke til Bregentved begyndte man at udnytte Fakse Kalkbrud mere intensivt ved Hjælp af en ny Sporvej og en Havn ved Fakse. De større Indtægter muliggjorde en Udvidelse af Stiftelsen, saaledes at et langt større Antal Personer fra 1861 kunde nyde Gavn af Midlerne. T. var endvidere indsat som Eksekutor i Grevinde A. Rosencrones Bo og paa Forhaand udpeget som livsvarig Direktør i den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse, paa hvis Grundlæggelse og første Udvikling han kom til at øve stor Indflydelse. Endvidere var han 1830—66 Medadministrator af de Iselinske og

Rosenfeldske Fideikommisser, fra 1826 Medlem af Bestyrelsen for Admiral Winterfeldts Stiftelse Trøstens Bolig, hvis Midler kraftigt forøgedes i T.s Funktionstid, og endelig 1813—65 Bestyrer afjustitsraad Gjøe's Legater til Fordel for Beboerne paa Gjeddesdal Gods. Arbejdet i disse humanitære Institutioner førte T. ind paa Tanken om selv at oprette lignende Stiftelser, og 1843, 1853 og 1857 opførtes i Kbh. tre Friboliger for trængende Kvinder. Endvidere indstiftedes 1859 det T.ske Fideikommis, hvoraf der afholdes en Række store Legater til videnskabelige og humanitære Formaal.

1828 købte T. Brahesborg paa Fyn, og 1835 erhvervede han Grevskabet Laurvig i Norge. Uden for Kristiania opførte han en Sommervilla, og han opholdt sig hvert Aar en længere Tid i Norge. Paa Brahesborg indrettede han en stor Samling af Billedhuggerværker, og i Kbh. anlagde han sig en betydelig Malerisamling. Af sine Omgivelser var han kendt som en sjælden elskværdig Personlighed, meget hjælpsom og altid optaget af dette, hvorledes han kunde være nogen til Nytte.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Ekstraordinær Assessor i Højesteret 1848. — Justitsraad 1824. Etatsraad 1829. Konferensraad 1846. Gehejmekonferensraad 1854. — R. 1838. DM. 1840. K. 1848. S.K. 1850. — Malerier af W. Marstrand 1846 (Vemmetofte, Brahesborg), gengivet i Litografi af A. Kaufmann 1848. Maleri af F. S. Storch 1855 (Norge) og af E. Jerichau Baumann 1854, gengivet i Litografi fra Tegner og Kittendorff. Portrætteret paa J. V. Gertners Maleri af Christian VIII.s Kroning 1840 (Rosenborg) og paa Const. Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen (sst.), i Bronze 1864. Marmorrelief af Vilh. Bissen 1875 (Udstillingskomiteen).

Danmarks Adels Aarbog, VI, 1889, S. 423 f. Selvbiografi i 111. Tid. 11. April 1869. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlingers Historie, I—II, 1931—34. Marcus Rubin: Frederik VI.s Tid, 1895. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I, 1892. Frederik Barfod: Dansk Rigsdagskalender, 1856. E. Nystrøm: Den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse, 1925.

Harald Jørgensen.

Treschow, Frederik Conrad Bugge, 1822—93, Udgiver af Postadressebog. F. 31. Dec. 1822 i Kbh. (Slotsk.), d. 22. Aug. 1893 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Fuldmægtig ved Chatolkassen, Kammer assessor, senere Told- og Konsumtionskasserer i Holbæk, Justitsraad Andreas T. (1794—1846) og Anna Maria Wendel(l) (1797—1864). Gift 6. April 1858 i Sorø med Nielssine Andrea Augusta Axelsen, f. 29. Marts 1833 i Tersløse, d. 13. Marts 1910

i Kbh., D. af Fuldmægtig, senere Kasserer ved Sorø Akademi, Kammerraad Nicolai Bouthé A. (1805—73) og Caroline Augusta Randrup (181 o—93).

T. var først Landmand, blev 1854 Kopist paa Holmens Kontor, 1861 Fuldmægtig og 1869 Kontorchef ved Orlogsværftet og Overkrigskommissær; 1891 avancerede han til Chef for Orlogsværftets Regnskabsvæsen, en Stilling, som ellers baade før og senere har været besat med en Søofficer. Igennem sin Svoger Justitsraad Erichsen, der redigerede Hof- og Statskalenderen, kom han ind paa statistiske Arbejder. Den til Statskalenderen 1854 udarbejdede Stedfortegnelse førte ham til 1869 at udgive »Postadressebog for Kongeriget Danmark«, et nyttigt og omhyggeligt udarbejdet Værk, der med offentlig Understøttelse udkom i forøgede Udgaver 1877, 1883 og 1890 foruden adskillige Tillæg. — Overkrigskommissær 1869. — R. 1877.

Tidsskr. for Søvæsen, Ny Rk., XXIX, 1894, S. 30 f.

Sofus Elvius (H. Hjorth-Nielsen).*

Treschow, Gerhard, 1703—65, Præst. F. 5. Juli 1703 i Lesje i Gudbrandsdalen, d. 20. Nov. 1765 i Kbh., begr. sst. (Trin. K.). Forældre: Jernværksejer, senere Generaltoldforvalter i Trondhjem Herman T. (1665—1723) og Mette Margrethe Krenchel (1665—1727, gift i° med Postmester i Trondhjem Lorentz Caspersen Wildhagen, d. 1688). Gift i° 7. Okt. 1734 med Maren Dorscheus, f. 5. Juni 1703 i Kbh. (Frue), d. 4. Dec. 1735 i Birkerød, D. af Stiftsprovst i Kbh. Johannes D. (1661—1706) og Dorothea Anchersen (1675—1740). 2° 27. Maj 1740 i Kbh. (Trin.) med Marie Berg, f. ca. 1723, d. 2. Maj 1799 i Kirke Værløse, D. af Vinhandler i Kbh. Hans Hansen B. (d. 1736) og Johanne Nielsdatter (d. 1729).

I Elleveaarsalderen kom T. til Kbh. og blev 1720 privat dimitteret til Universitetet. Efter at have været optaget i Professor Johannes Trellunds Hus fik han 1723 Plads paa Borchs Kollegium. Her udgav han en Række Disputatser over de Spor af Kristendommens Lære, som kan findes hos nogle hedenske Filosoffer (I—V, 1724—27), et Arbejde, der viser Evne til at behandle Stof og vidner om en ikke helt ringe Belæsthed. Desuden udsendte han 1726 under Pseudonymet »Michel Hansen, Brændeviins-Brænder og Øltapper i Callundborg« et Modskrift mod Holbergs »Metamorphosis« (udg. i Ludvig Holbergs »Mindre Poetiske Skrifter« ved F. L. Liebenberg, 1866, S. 300—04), et temmelig ubetydeligt Rimeri,

som Holberg dog følte sig meget fornærmet over, men trods Opfordringer afslog at besvare. Efter 1730 at have taget Attestats blev T. n. A. Sognepræst i Birkerød. I sin mere end 30-aarige Præstetid her optraadte han som en nidkær og myndig Sogneherre, der ikke veg tilbage for nu og da at understrege sin Autoritet ved Hjælp af korporlig Revselse. Han var anset som en betydelig Prædikant, hvad der forklarer, at han 1765 blev forflyttet som Sognepræst til Trinitatis Kirke i Kbh., men han kom kun til at virke et halvt Aar i denne Stilling. — T. henregnedes til sin Tids talentfulde Poeter. Eftertiden har dog ikke kunnet tilkende ham noget større Digternavn. Foruden en Del Ærevers o. 1. kan fra hans Pen især nævnes nogle ikke uvittige Parodier (deriblandt »En Ode til Bispen« (1752)) paa Klopstocks Oder, hvis høje Stil aabenbart har budt hans satirisk anlagte Natur imod. Ogsaa paa andre Felter er T. optraadt litterært. Da saaledes Jørgen Riis i sin »Spectator« havde angrebet Præstestanden, rykkede T. frem til Forsvar for denne i et Par Modskrifter. Navnlig hans »Et kierligt og velmeent Brev til den Danske Sandemand« (1745) er et velskrevet Indlæg i Tidens apologetiske Debat, roligt og værdigt i Tonen, konservativt i Helhedsopfattelsen. T.s betydeligste Indsats er dog hans »Danske Jubel-Lærere« (1753), det første Arbejde af denne Art i Danmark. En ikke ringe Del af Materialet synes tilvejebragt af Biskop Peder Hersleb, men T. har bearbejdet det til Udgivelse. Den lange Fortale saavel som de enkelte Biografier vidner om solide Kundskaber, og Bogen er endnu et nyttigt Hjælpemiddel ved Studiet af ældre gejstlig Personalhistorie (Samlinger til en Fortsættelse heraf i GI. kgl. Saml., Fol., 1094). — Maleri af J. Horner 1753. Stik derefter af J. Haas 1754.

C. Giessing: Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, I, 1779, Fortalen, især S. XVI—XXII. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, IV, 1882, S. 218—21. Ludvig Daae: Throndhjems Stifts geistlige Historie, 1863, S. 158, 235 f. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 5. (Norsk) Historisk Tidsskrift, III, 1875, S. 82 ff. P. F. Suhm: Samlede Skrifter, VII, 1791, S. 56, 253. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93, S. 332—38; 6. Rk., II, 1936—38, S. 129, 410, 411. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., V, 1902, S. 155; 8. Rk., VI, 1927, S. 116. Francis Bull: Fra Holberg til Nordal Brun,

19 , , 3

Bjørn Kornerup.

Treschow, Herman, 1739—97, Præst. F. 11. Dec. 1739 i Vaage, Gudbrandsdalen, d. 2. Maj 1797 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Sognepræst, siden i Søllerød Herman T. (1705—74) og Anna Schielderup Arentz (ca. 1709—57, gift i° 1720 med residerende Kapellan ved Frue K. i Trondhjem, Mag. Peter Lund, 1664—1735,

gift i° med Anna Jacobsdatter Hersleb, 1662—1719 (gift i° 1684 med Sognepræst til Ytterøen Frederik Hansen Meyer, d. 1691)). Gift 10. Aug. 1774 i Søllerød med Sophie Elisabeth Wleugel, f. 18. Dec. 1744, d. 17. Dec. 1798 i Kbh. (Garn.), D. af Kommandant paa Munkholm, Oberstløjtnant, senere Oberst Peter Johan W. (1693—1752) og Agnete Schumacher (d. 1746).

Som privat dimitteret blev T. Student 1755. 1758—63 var han Alumnus paa Borchs Kollegium, og 1764 tog han teologisk Attestats. I sin Studietid udgav T. tre Disputatser om Bibelteksternes Integritet (1759—63), der er karakteristiske Vidnesbyrd baade om hans Interessesfære, hans konservative Helhedsstandpunkt og hans Evne til at udtrykke sig i en klar og ren Latinitet. 1768 drog han ud paa en længere Udenlandsrejse til Tyskland, Frankrig og England med vigtige Ophold især i Gottingen og Wien. Et Hovedfor maal for hans Rejse havde været tekstkritiske Studier vedrørende Bibelen, og da han 1772 var kommet hjem, udgav han som Frugt heraf en større Bog »Tentamen descriptionis codicum veterum aliqvot Græcorum Novi Foederis manuscriptorum« (1773). Dette Skrift, der blev mødt med megen Anerkendelse baade i Ind- og Udland, er dog ikke en egentlig tekstkritisk Afhandling, men et Forarbejde til en saadan, idet det blot bringer en Samling hidtil ukendte Læsemaader paa Grundlag af Haandskrifter i det kejserlige Bibliotek i Wien. Det fortjener at mindes som Danmarks første Bidrag til det internationale Arbejde paa et vigtigt Forskningsfelt. — Ved Gunnerus' Indflydelse blev T. 1773 Professor i Teologi ved Universitetet, men allerede n. A. udnævntes han til Sognepræst ved Garnisonskirken i Kbh., en Stilling, han beklædte til sin Død. Han gjorde sig i denne fortjent af Skolevæsenet, fik oprettet en Skole for Soldaterbørn i Forbindelse med en Arbejdsanstalt for fattige gamle, men vandt sig især Navn som en af Hovedstadens mere fremragende Prædikanter. Som Prøver paa hans Forkyndelse foreligger udgivet »Prædikener« (1773), »Betragtninger over Jesu Lidelses Historie« (1787), »Prædikener over Høimesse-Texterne« (I—III, 1787) og »Prædikener over adskillige af de forordnede Høimesse-Texter« (I—III, 1796). Trods en udtalt Forkærlighed for Temata af moralsk Karakter godtgør disse Samlinger klart nok T.s afgjort supranaturalistiske Standpunkt og viser, at han i sin Argumentation har fulgt Tidens konservative Tendens til at forlige Aabenbaring og Fornuft. I formel Henseende bærer de et tørt, stærkt forstandsbetonet og ret skematisk Præg, men udmærker sig ved et klart og godt Sprog. J. P. Mynster, der i sin Ungdom ofte havde hørt T., fandt ham stiv og kold som Prædikant

og hans Konfirmationsundervisning, der blot var lagt an paa Opøvelse i Færdighed i at give korrekte Svar, præget af »megen Gravitet«. T., der ogsaa er Forfatter af en Levnedsbeskrivelse af Admiral Fr. Danneskiold-Samsøe (1796), var i øvrigt bekendt som en fortrinlig Samler. Han ejede saaledes en stor Malerisamling, som hørte til Kbh.s Seværdigheder, og desuden et godt Bibliotek (solgt 1797). Det skyldtes ogsaa T.s Formidling — grundet paa personligt Venskab med den berømte Filolog J. J. Reiske —, at dennes værdifulde Samling af græske og orientalske Haandskrifter efter hans Død 1774 kom til Danmark. — Medlem af Videnskabernes Selskab 1780. — Rødkridttegning af Paul Ipsen (Fr.borg).

L. N. Fallesen: Nyt Magazin for Religionslærere, I, 1. Hæfte, 1798, S. 396. J. Baden: Kiøbenhavns Universitets-Journal, V, 1797, S. 95. P. F. Suhm: Samlede Skrifter, XIV, 1798, S. 322. Dansk Maanedsskrift, 1865, I, S. 95 ff. J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet, 1854, S. 34 f. E. C. Werlauff: Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, 2. Udg., 1844, S. 272 f., 275. Luxdorphs Dagbøger, udg. af Eiler Nystrøm, II, 1915—30, især S. 11, 17, 58, 148, 335. A. C. Hwiid: Udtog af en Dagbog, I, 1787, S. 324 f., 401. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93, S. 737. Personalhist. Tidsskr., 2. Rk., VI, 1891, S. 176—80.

D. ~- .
Bjørn Kornerup.

Treschow, Michael, 1741—1816, Højesteretsassessor, Amtmand. F. 5. Marts 1741 i Vaage, Gudbrandsdalen, d. 5. Juni 1816 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Broder til Herman T. (s. d.). Gift 8. April 1778 i Kbh. (Garn.) med Christina Elisabeth Wasserfall, f. 23. Juli 1753 i Kbh. (Ty. Ref.), d. 31. Marts 1823 sst. (Ty. Ref.) (gift 1° 1773 med Kancelliraad, Deputeret Peter Henningsen, ca. 1737—75), D. af Fabrikant Peter W. (1719—82, gift *2°* 1756 med Catharina Wilhelmina Heerstådt, d. 1760, 3^{0} 1762 med Cathrine Elisabeth Colsmann, 1732-—87, gift 1° 1755 med Vinhandler Daniel Walcker, ca. 1714—59) og Christine Cathrine Chombardt (d- 1755)-

T. blev privat dimitteret 1755, studerede først Teologi, men tog 1764 juridisk Embedseksamen. Han ansattes derefter 1766 som Sekretær i Kancelliet og deltog i flere vigtige Kommissionsarbejder. 1771 rykkede han ind som Assessor i Højesteret og virkede i denne Stilling i henved 30 Aar. Han hørte til Rettens mere selvstændige Personligheder og anlagde ofte originale Synspunkter. Sammen med fem andre Assessorer tog han 1794 varmt til Orde for Borgernes Ret til at prøve Øvrighedens Afgørelser ved Domstolene. 1799 forlod han Retten og modtog Udnævnelse til Amtmand i Roskilde, men paa Grund af daarligt Helbred forlod han allerede 1808 denne Stilling. »Han var en dygtig og selvstændig Jurist, som

flyttedes fra sin rette Hylde, da han blev Amtmand«, udtaler J. K. Høst i sine Erindringer. Ved Siden af de ovennævnte Embeder beklædte T. 1776—78 Stillingen som Medlem af Teaterdirektionen, og 1784 fik han Sæde i den Kommission, der skulde undersøge Teatrets Forhold. 1811 blev han Medlem af Kommissionen angaaende Sundhedspolitiets Forbedring. 1781 optoges T. i Det kgl. danske Selskab for Fædrenelandets Historie og Sprog; han var dets Forstander fra 1798 og leverede flere Bidrag til »Nye danske Magazin«. •— Adlet 1812. —Justitsraad 1774. Etatsraad 1779. Konferensraad 1784. — R. 1811. K. 1812.

Troels G. Jørgensen: Danmark-Norges Højesteret 1790—1814, 1930 (se Registeret). Luxdorphs Dagbøger, udg. af Eiler Nystrøm, I, 1915—30. J. K. Høst: Erindringer, 1835, S. 37. *Harald Jørgensen.*

Treschow, Niels, 1751—1833, Filosof, Politiker. F. 5. Sept. 1751 i Drammen, d. 22. Sept. 1833 paa Mellem-Tøjen ved Kristiania, begr. i Kristiania. Forældre: Købmand Peter T. (1718—73) og Anne Judithe Nielsdatter Hegdal (ca. 1725—97). Gift i° 3. Sept. 1780 i Trondhjem med Gunild Kirstine Thurmann, f. ca. 1753, d. 28. **Okt.** 1781 i Helsingør, D. af Kontrollør ved Molde Toldsted Jonas Eriksen T. (d. 1767) og Knerche Schiwe (1720—senest 67). *2°* 17. Sept. 1784 i Helsingør med Christiane Frederikke Oldeland, f. 1755, d. 13. Febr. 1830 **i** Kbh. (Helligg.), D. af Snedkermester, kar. Premierløjtnant Johan Frederik Petersen Ziegler O. (1677—1762, gift i° med Cecilie Frandsdatter, 2° med Armgaard Sophie Kullerup) og Eva Marie Lagergren (1729—69). Ægteskabet opløst 1802. 3° 3. Sept. 1802 i Kristiania med Catharine Devegge, døbt 15. April 1771 i Kristiania, d. 7. Juni 1838 paa Mellem-Tøjen, D. af Sorenskriver i Åker, Asker og Bærum ved Kristiania Sivert D. (1728—74) og Karen Sophie Riis (1745—1826).

T. blev Student 1766, privat dimitteret. Efter at have drevet allehaande frie Studier, særlig inden for Teologi, Filosofi og Filologi, blev han 1774 Konrektor i Trondhjem. S. A. tog han Magistergraden. 1780—89 var han Rektor i Helsingør og 1789—1803 Rektor i Kristiania. 1790 blev han Dr. theol. 1803 efterfulgte han Riisbrigh som Professor i Filosofi ved Kbh.s Universitet, hvor han virkede til 1813 og ved sin Personlighed og levende Undervisning samlede talrige Tilhørere. 1807—08 var han Universitetets Rektor. 1811 var han blevet Medlem af Kommissionen, der skulde udarbejde Planen for Universitetet i Norge, og 1813 udnævntes han til Professor i Filosofi ved Kristiania Universitet.

Ved sin Afgang fra Kbh. modtog han fra Studenterne en Guldmedaille med Indskriften »Doctori abeunti U. H. Cives 1813«. Efter Dannelsen af en selvstændig norsk Regering (1814) blev T., der havde udarbejdet et Grundlovsforslag, Medlem af Komiteen til Bestyrelse af Oplysnings- og Skolevæsenet og fik Sæde i det overordentlige Storting, hvor han bl. a. var Formand for Komiteen til Underhandling med de svenske Kommissærer. S. A. udnævntes han til Statsraad og Chef for Kirke- og Undervisningsdepartementet og virkede som saadan til 1825. 1823—28 var han Prokansler for Universitetet.

T.s Betydning er først og fremmest at søge i hans akademiske Lærervirksomhed og hans filosofiske Forfatterskab. Fra sin tidligste Ungdom havde han med Forkærlighed dyrket Teologi og Filosofi. En voksende Tvivl om Gyldigheden af den ortodokse Teologis Lære førte ham imidlertid efterhaanden mere og mere ind paa filosofiske Studier. Ved en omfattende Læsning søgte han at gøre sig bekendt særlig med franske og engelske Filosoffer, af hvilke navnlig Locke med sin empiriske Metode fik afgørende Betydning for ham. Inden for tysk Filosofi var det især Leibniz, der optog ham, og som ved sin Monadelære fik Indflydelse paa hans Tænkning, mens han vendte sig imod Kants Erkendelseslære og til Dels ogsaa imod Tidens spekulative Systemer. I Aarenes Løb forfattede han en lang Række filosofiske Afhandlinger og Skrifter, af hvilke skal nævnes »Om offentlig Underviisning i Videnskaber« (1785), »Bør Verdens moralske Forbedring begyndes med Opdragelse?« (Minerva, 1788), »Forsøg om Guds Tilværelse af theoretiske Grunde, i Anledning af den Kantiske Philosophie« (1794), »Aphorismer til Forelæsninger over den Kantiske Philosophie« (1797), »Forelæsninger over den Kantiske Philosophie« (n. A.; tysk Overs., I—II, 1798—99), »Kort Udkast til Kundskab om Mennesket« (I, 1803; tysk Overs. s. A.; ny Udg. under Titlen »Om den menneskelige Natur i Almindelighed, især dens aandelige Side«, 1812), »Philosophiske Forsøg« (1805), »Indledning til den hele Philosophie og de vigtigste Lærebygninger af samme« (s. A.; ny Udg. under Titlen »Om Philosophiens Natur og Dele«, 1811), »Om Menneskeslægtens Udartning« (Vidensk. Selsk. Skr., V, 1810), »Gives der noget Begreb eller nogen Idee om enslige Ting? Besvaret med Hensyn til Menneskeværd og Menneskevel« (sst., s. A.), »Moral for Folk og Stat« (I—II, 1810—11), »Elementer til Historiens Philosophie i Forelæsninger holdne i Vinteren 1806—1807« (I—II, 1811), »Almindelig Logik« (1813), »Hvorvidt ere de almindelige Rets- og Morallove . . . anvendelige paa offentlige Personer, samt hele Nationers og Staters indbyrdes

Forhold, der endnu leve i den saa kaldte naturlige Tilstand i Henseende til hverandre?« (Vidensk. Selsk. Skr., VI, 1818), »Lovgivnings-Principier« (3 Bd., 1820—23), »Den philosophiske Sædelæres første Grunde« (1824), »Christendommens Aand eller den evangeliske Lære. Frimodig og upartisk beskreven« (1828), »Anhang til Bogen om Christendommens Aand, som Svar paa det af Hr. Pastor Wexels udgivne Skrift derimod« (s. A.), »Om Gud, Idee- og Sandseverdenen samt de førstes Aabenbarelse i den sidste. Et philosophisk Testament, tilligemed Forfatterens Levnet som Fortale« (I—III, 1831—32). — T.s Filosofi, som han selv betegner som »Identitetssystemet«, er et Forsøg paa at forene Empirisme og Rationalisme i en spekulativ, teistisk Enhedslære som Grundlag for en Personlighedsfilosofi. Mens Svaghederne i hans metafysiske Spekulationer er iøjnefaldende, frembyder adskillige af de Synspunkter, han henter fra Erfaringsverdenen, endnu Interesse. Dette gælder saaledes hans Iagttagelser af det menneskelige Sjæleliv, som han har givet den første samlede Beskrivelse af paa Dansk (»Om den menneskelige Natur i Almindelighed«, 1812). Som Psykolog søger han Støtte i Fysiologien, og ved sin Tilslutning til Determinismen markerer han, at ingen af de psykiske Processer er unddraget den almindelige Lovmæssighed. Han er Tilhænger af Udviklingstanken og finder i Embryologien og Geologien stærke Grunde for Antagelsen af Menneskets Nedstamning fra en Dyreform, en Tanke, som allerede Johs. Boye havde udtalt (jfr. III, S. 544). Da Organismernes Udviklingshistorie viser Overgange uden skarpe Grænser mellem Arterne, er det tvivlsomt, om Arts- og Slægtsbegreberne kan anses for andet og mere end foreløbige Betegnelser til Hjælp for Orienteringen. Det er Individerne, ikke Arter og Slægter, der er det virkelige, og det er Virkelighed, der stiller Videnskabens store Problemer, eftersom de enkelte Individers Natur ikke er udtømmende forklaret alene ved Anvendelsen af almene Begreber. T.s Drøftelse af dette Spørgsmaal fik Betydning for adskillige, bl. a. F. C. Sibbern, Poul Møller og S. Kierkegaard. Ved sit Skrift »Christendommens Aand«, et Indlæg til Gunst for en liberal Kristendomsopfattelse, kom han i Strid med Repræsentanter for den ortodokse Gejstlighed. Som Samfundsteoretiker gjorde han sig til Talsmand for socialistiske Anskuelser. — Efterladte Papirer og Breve i Det kgl. Bibliotek og i Rigsarkivet samt i Universitetsbiblioteket i Oslo.

— Medlem af Videnskabernes Selskab 1798. — Etatsraad 1811. — R. 1809. — Pastel (Fr.borg). Blyantstegning af G. L. Lahde 1798 (sst.). Pastel af Chr. Horneman (Universitetet); gengivet i

Stik af F. Fleischmann. Pastel af J. Munch (Frimurerlogen, Oslo). Portrætrelief (Fr.borg). Miniature (Fritzøhus, Norge). Stik af A. Flint. Litografi efter Tegning af J. P. Funch fra Winthers Stentrykkeri. Medaille af J. Conradsen 1813.

Selvbiografi i Univ. Progr. 1790, S. 12 f. og i Fortalen til ovenn.: Om Gud, Idee- og Sandseverdenen, I. C. Molbech: Det Kgl. D. Vidensk. Selsk.s Historie, 1843, S. 338—44, 527. A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie, I, 1851, S. 27, 127, 262; III, 1855, S. 322 f. J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet, 1854, S. 187. Breve fra J. P. Mynster, 1860, S. 32 f. M. J. Monrad i 111. Nyhedsblad, 15., 22. og 29. Sept. n. A. C. Hauch: Minder fra min Barndom og min Ungdom, 1867, S. 208, 223, 226. Provst Fredrik Schmidts Dagbøger, n. A. (passim). E. C. Werlauff i Hist. Tidsskr., 4. Rk., IV, 1873—74> S. 266, 322 f., 392. W. Dons i Nyt norsk Tidsskr., IV, 1878, S. 355—96, 458—91. Personalhist. Tidsskr., 5. Rk., I, 1904; VI, 1909 (se Registrene). E. Lie: Jonas Lie, 1908, S. 44, 48, 173. H. Høffding: Danske Filosofer, n. A., S. 37 ff., 78, 85 f., 89—96, 99, 105, 120. Samme: Udvalgte Stykker af dansk filosof. Litteratur, 1910, S. 99—113. Conradine B. Dunker: Gamle Dage, ny Udg., 1909 (se Registeret). Det kgl. Fredriks Universitet 1811—1911, 1911. Norges historie, VI, 1, 1913. Eidsvold, 1914. A. Aall: Filosofien i Norden, 1919 (se Registeret). A. Lochen i Edda, XII, 1919—20, S. 5 f., n, 21—28, 30 f. A. H. Winsnes: Niels Treschow, 1927. K. Schmidt-Phiseldeck: Niels Treschows Historiefilosofi, 1933. J. Himmelstrup: Sibbern, n. A. (se Registeret).

S. V. Rasmussen.

Trier, jødisk Slægt, stammer fra den tyske By af samme Navn og indvandrede til Kbh. ca. 1753 med Levin Salomon T. (d. 1773). Han anlagde Sæbefabrik og Lysestøberi, som, efter at han var flyttet til Fredericia, blev overtaget og med kgl. Bevilling af 1765 ført videre af den noget senere indvandrede Broder Ruben (Seligmann) Salomon T. (ca. 1736—94), der fik fem Sønner og ved dem blev den egentlige Stamfader til denne udbredte Slægt med de mange fremragende Læger. Den ældste af Sønnerne var Schalom Seligmann T. (1768—1836), der var Kompagnon til Finansmanden Hofraad David Amsel Meyer (1755—1813, s. d.) og Medindehaver af Bankhuset Meyer & T. Blandt hans Børn var Tømmerhandler Jacob Steffen T. (1799—1886), hvis Datter Marie Rosa Caroline (1827—97) var Moder til Højskoleforstander Johan Jacob Nansen Borup (f. 1853, s. d.), og hvis ene Søn var Tømmerhandler Fritz Christian T. (1830—96), Fader til Sognepræst ved Frederikskirken Jacob T. (1880—1940), og hvis anden Søn var nedenn. Højskoleforstander Ernst Johannes T. (1837—93), hvis Datter Sigrid (f. 1871) blev gift med Højskoleforstander Povl Hansen (1856—1934, s. d.), og hvis Søn er nedenn. Maler Troels T. (f. 1879). ^- S. T.s anden Søn, Grosserer Meyer Seligmann T. (1770—1837) var Fader til

nedenn. Overmedicus ved Frederiks Hospital Etatsraad Seligman n Meyer T. (1800—63) — hvis Sønner var Overlæge ved Kommunehospitalet nedenn. Frederik Jacob T. (1831—98), Fader til Socialøkonomen, nedenn. Sven T. (1877—1931), og Pædagogen, nedenn. Julius Ludvig T. (1837—1911) — til nedenn. Apoteker Salomon Meyer T. (1804—94), der var Fader til Apoteker Jacob Frederik T. (1829—1903) — hvis Døtre af hans andet Ægteskab med Mariane Koppel (1840—1922) er nedenn. Filantrop, Dagmar Sophie Mathilde T. (1866—1942) *og* Mathilde Henriette T. (f. 1869), gift med Stats- og Justitsminister Carl Theodor Zahle (f. 1866, s. d.) — til Manufakturhandler, Grosserer Ludvig Meyer T. (1815—84), Fader til nedenn. Kursusbestyrer Gerson Georg T. (1851—1918), og til Grosserer Adolph Meyer T. (1817—89), der var Fader til nedenn. Politiker og Pædagog Herman Martin T. (1845—1925). Stamfaderens tredie Søn, Salomon Seligmann T. (1781—1848), var Farfader til Fanny Texiére (f. 1842), hvis Søn er Skuespiller Jacob Seligmann Texiére (f. 1879, s. d.). En af Stamfaderens Døtre, Merle (Mariane) T. (1776—1846), var Moder til Krigsassessor Hartvig Hartvigson (1806—64), som i sit Ægteskab med Eva (Emma) Rée (1812—82) fik Sønnerne Fritz Seligmann H. (1841—1919) og Anton H. (1845—1911), begge Pianister.

V. Trier: Stamtavle over Familien Trier, 1887. Josef Fischer: Stamtavlen Melchior, 1920. Herman Trier: Gaarden Nr. 8 Amagertorv, 1900.

Josef Fischer.

Trier, Ernst Johannes (før Daaben: Ernst Salomon), 1837—93, Højskoleforstander. F. 23. Jan. 1837 i Kbh. (Mos.), døbt 8. Aug. 1839 i Gentofte, d. 29. Dec. 1893 i Vallekilde, begr. i Familiegravsted paa Vallekilde Højskoles Mark. Forældre: Tømmerhandler Jacob Steffen (før Daaben 1846: Salomon) T. (1799—1886) og Bella Johanne Marie Nathanson (1801—78). Gift 1° 24. April 1867 i Dalum med Marie Abel, f. 2. Sept. 1845 i Eltang, d. 23. Juni 1873 i Vallekilde, D. af Sognepræst, sidst i Dalum og Sanderum, Provst Leonard A. (1793—1868) og Ida Elisabeth Dorothea Ostenfeld (1801—75). 2° 5. April 1876 i Kbh. (Vartov) med Julie Vilhelmine Marstrand, f. 5. Maj 1850 i Kbh. (Helligg.), d. 6. Dec. 1881 i Vallekilde, D. af Dampmøller Troels Gaspar Daniel M. (s. d.) og 1. Hustru.

T. var af anset jødisk Æt baade paa fædrene og mødrene Side, men blev døbt 1839, Forældrene først 1846. 1855 blev T. Student fra Metropolitanskolen, levede et rigt Studenterliv i Studenter-

foreningen og i Kunstnerkredse og deltog med Iver og Lyst i Vennekredsen Lille Theologicums Sammenkomster, der som Regel holdtes paa T.s Kvistværelse. Tidligt sluttede han Venskab med Henrik Scharling, og til hans nære Ungdomsvenner hørte de senere Højskolemænd C. Bågø, Jens Nørregaard og Ludvig Schrøder. Han paavirkedes kristeligt, især af N. G. Blædel, senere af P. A. Fenger og førtes ikke mindst under Paavirkning af P. Chr. Kierkegaard til den grundtvigske Lejr, søgte nu stadig Vartov og var ofte Gæst i Grundtvigs Hjem. 1863 blev T. cand. theol., virkede en kort Tid som Lærer ved Blaagaards Seminarium, men da Krigen 1864 kom, meldte han sig straks som frivillig og blev ansat som Feltdegn hos Feltprovst Høyer Møller. Under sin Virksomhed ved Hæren kom han i Forbindelse med dansk Ungdom, besøgte C. Kold og hans Højskole i Dalum, traf den unge Kapellan V. J. Hoff fra Vallekilde og mødte i Dalum Præstegaard sin tilkommende Hustru. Stærkt grebet af Krigens sørgelige Udgang følte han Trang til at begynde et Højskolearbejde. »Den sørgelige, trange, modfaldne Tid her i Danmark«, skriver han i et Brev, »kræver jo, at alle, der ikke helt har tabt Modet, skal tage ordentlig fat«. 1. Nov. 1865 begyndte han da under saare beskedne Forhold en Højskolevirksomhed i en Storstue i P. Frederiksens Gaard i Vallekilde med omtrent 30 Elever. N. A. købte han Jord i Vallekilde og byggede en statelig Skolebygning. Han havde haft Opfordring til at lægge sin Skole andetsteds, bl. a. i Ubberup og Munkebjergby, men under et Besøg hos Grundtvig raadede denne ham til ikke at forlade Vallekilde, hvor han aabenbart havde haft Lykken med sig. Den righoldige Brevveksling mellem T. og Marie Abel og hans Skildring af Vallekilde Højskole i »Femogtyve års skolevirksomhed i Vallekilde« (I—II, 1890—94) giver saa levende en Fremstilling af en Højskoles Tilblivelse og første Aar, saa ingen anden Højskole har Sidestykke dertil. •— Fra hele Landet drog Elever i stigende Tal til Vallekilde, nye Bygninger rejstes, 1877 oprettedes i Forbindelse med Højskolen en Haandværkerafdeling, ledet af Andreas Bentsen; senere tilføjedes en Afdeling for Sømænd, en Valgmenighedskirke byggedes nær ved Højskolen, 1884 indviedes en stor Gymnastiksal efter Tegning af Martin Nyrop, en hel lille By voksede op omkring Højskolen. I de 28 Aar, T. var dens Forstander, havde den omtrent 8000 Elever. — Ingen af de unge Mænd, der efter 1864 begyndte et Højskolearbejde, stod Grundtvig saa nær som T. Men ogsaa Kold var hans Læremester. Han havde siddet under Kolds Talerstol og følt sig betaget af ham og af det levende Ord, han talte. I hans første Højskoletid skulde alt være som hos Kold. Skolebyg-

ningen i Vallekilde var en tro Efterligning af Kolds i Dalum. Men en oprindelig Natur som T. kunde ikke vedblive at være Efterligner. Han følte sig altid i dyb Gæld til Kold, men han frigjorde sig for at være en Kopi af ham. I Israels, sit eget Folks Historie fandt han sine kæreste Foredragsemner. Med betagende Veltalenhed kunde han skildre det gamle Testamentes store Personligheder. I Biblens Skikkelser fandt han bedst Udtryk for sin Forkyndelse om Kristenliv og Menneskeliv. Han var en Folkevækker af Guds Naade, er der sagt. Faa Højskolemænd har virket saa stærkt og varigt paa deres Elever som han. Ildfuld var han af Æt og Sind, hans høje og glade Latter kunde lyde befriende og smittende, hans Vrede kunde rase med et Uvejrs Vælde, i alt, i sin Forkyndelse, i sin Kærlighed til Mennesker, i Latter, i Vrede, i Anger, i alt gav han sig helt hen. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Mindesmærke med Buste af Joakim Skovgaard ved Vallekilde Højskole 1898. Blyantstegninger af Joakim Skovgaard 1888 (Fr.borg), Luplau Janssen og Viggo Pedersen. Litografi af I. W. Tegner 1891 efter Fotografi. Portrætteret paa C. Dirckinck-Holmfelds Tegning »Lille Theologicum« 1860. Litografi herefter s. A. Træsnit af C. Hammer 1884. — Som Model brugte J. Skovgaard T. bl. a. i Viborg Domkirke 1890—91 (til Manden i »Peninna spotter Hannah«), Viggo Pedersen til »Isak« (Grundtvigs Højskole ved Fr.borg), Niels Skovgaard til Apostelen Peter paa Altertavlen i Immanuelskirken paa Frbg. og Troels Trier til Faderen i »Den forlorne Søns Hjemkomst«.

J. Fischer: Simon Lazarus og hans Efterkommere, 1911. E. T. og Marie Abel. En brevveksling ved Povl Hansen, 1915. E. T.: Femogtyve års skolevirksomhed i Vallekilde, I—II, i8go—94. E. T.s efterladte Papirer i Udvalg ved Povl Hansen, 1895 (med Indledning (S. 3—32) af Viggo Pedersen). Ingeborg Olrik: E. T., 1914. Povl Hansen: E. T., I—II, 1928—29. F. Trier: Om E. T.s Barndom og Ungdom i Fra Vallekilde Højskole, II, 1895, S. 7—26. L. Schrøder: Om E. T. (Højskolebladet, XIX, 1894, Sp. 673—82, 705—14, 737—42, 769—78, 801—10, 833—40, 865—74, 897—912, 929—42, 961—74, 993—1004; ogsaa i Bogform, 1894). Fra Vallekilde Højskole, XVII, 1910, S. 20 ff.; XIX, 1912, S. 42—45. Højskolebladet, XXXX, 1915, Sp. 1203—08 (af Povl Hansen), 1323—26, 1401—04, 1429—32, 1465—68 (af Georg Himmelstrup). V. Briicker: Mit livs vej, I, 1925, S. 211 f. Rs. Bording: E. T. (Hjem og Skole, XXX, 1937, S. 27—31). Kr. Thomsen: E. T.s Iver for Friskolen (Bavnen, 1937, S. 83—90). Højskolebladet, LXII, 1937, S. 53 ff. (af Jørg. Jørgensen Borup), S. 55 f. (af Even Marstrand), 75—78, 88—91 (af Johan Borup). Holbæk Amtstid. 20. Jan. 1937. A. D. Jørgensens Breve, ved Harald Jørgensen, 1939 (se Registeret). Fred. Nørgaard: Danmarks Folkehøjskoler (Den danske Folkehøjskole gennem hundrede Aar, II), 1940, S. 44—48.

Fred. Nørgaard.

Trier, Frederik Jacob, 1831—98, Læge. F. 14. Juni 1831 i Kbh. (Mos.), d. 17. Maj 1898 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). Forældre: Læge S. M. T. (s. d.) og Hustru. Gift 5. Maj 1861 i Kbh. (Mos.) med Sophie Ballin, f. 30. Dec. 1840 i Kbh. (Mos.), d. 26. Maj 1907 sst., D. af Dr. med., senere Professor Samuel B. (s. d.) og Hustru.

T. blev Student 1849 fra Metropolitanskolen og 1855 medicinsk Kandidat. Forinden havde han 1853 fungeret som Koleralæge i Kbh. Efter Kandidattjenesten var han 1860—62 Reservemedicus ved Frederiks Hospital. Saavel her som paa Studierejser i Udlandet, 1856 i Wien og 1860 i Wurzburg, kastede han sig særlig over den kliniske Medicin. 1860 erhvervede han sig Doktorgraden med en lødig og grundig Afhandling: »Undersøgelser angaaende den typhoide Febers Udbredning og Oprindelse i Kjøbenhavn i Aarene 1842—58 samt Beskrivelse af Epidemien i 1858«. I den følgende Tid fremkom der i Tidsskrifterne flere større og mindre kliniske Publikationer fra hans Haand, bl. a. en vigtig Monografi over ulcus duodeni. Under Krigen 1864 var han Overlæge ved et Lazaret i Kbh. og i Begyndelsen af 70'erne ved Koppelazarettet sst. og havde her Lejlighed til praktisk at dyrke sine Særstudier samtidig med, at han blev en bestandig mere benyttet og skattet praktiserende Læge. 1861—74 var han Redaktør af »Ugeskrift for Læger«, det første Aar sammen med S. Engelsted, senere som Eneredaktør. Han viste her en overordentlig journalistisk Evne og Dygtighed i Behandlingen af de mange forskellige aktuelle Spørgsmaal, der kom til at foreligge, ikke alene egentlig lægevidenskabelige, men ogsaa organisatoriske Standsspørgsmaal, for hvilke Tidsskriftet mere og mere blev det særlige Organ i Tilslutning til Den almindelige danske Lægeforenings Virksomhedsomraader. Hans usædvanlige parlamentariske Evne gjorde det naturligt, at han knyttedes nær til Foreningen som Dirigent ved dens Møder, som Medlem af Bestyrelsen 1860—74 og i nogle Aar som dens Formand. Han fik ogsaa Sæde i Bestyrelsen for flere andre medicinske eller dog i Forbindelse med Medicinen staaende Organisationer og var overalt en virksom og højt skattet Kraft ved sin dybe Interesse, sin Energi og sin mandige, bestemte Optræden, altid parret med Maadehold og Besindighed. Som varm Skandinav knyttedes han ogsaa tidligt til den videnskabelige Samvirken, der udfoldedes i de nordiske Lande. Han var dansk Medredaktør af »Nordisk medicinsk Arkiv« fra dets Stiftelse 1869 og i en lang Aarrække Medlem af de skandinaviske Naturforskermøders Bestyrelse. Imidlertid vedblev dog under hele denne omfattende Virk-

somhed den kliniske Medicin at være Hovedgenstanden for hans Interesse og Tragten, og 1874 udnævntes han til Overlæge ved den ene af de store medicinske Afdelinger paa Kommunehospitalet. Ogsaa i denne fremskudte kliniske Stilling vandt han megen Paaskønnelse baade i sin Læge- og Lærergerning ved sin aldrig trættede Nidkærhed, Grundighed og Samvittighedsfuldhed, i høj Grad afholdt af sine Lægeassistenter og Sygeplejersker. Om hans uomtvistede Autoritet som videnskabelig Kliniker vidnede det, at han ved den internationale Lægekongres i Kbh. 1884 valgtes til Præsident for den medicinske Sektion. I sin Overlægestilling fik han ogsaa Lejlighed til at anvende sine organisatoriske Evner til Bedste for Hospitalets indre Forhold, navnlig til en vigtig Omorganisation af hele Sygeplejen. Efter atten Aars Funktion trak han sig overanstrengt af Hospitalsvirksomheden 1892 tilbage fra sin Afdeling, men vedblev i øvrigt at virke i stor Udstrækning som Læge, altid lige varmt interesseret for sin Gerning og sin Videnskab, fremdeles som tidligere ivrigt optaget af lægevidenskabelige Opgaver, saaledes som Formand i Farmakopékommissionen og Formand i Repræsentantskabet for Brystsygesanatorierne. Men i Begyndelsen af 1898 ramtes han af en ondartet Sygdom, som afbrød hele hans frugtbringende Virken og hurtigt voldte hans Død. — Tit. Professor 1881. — R. 1885. DM. 1892. — Buster af R. Bøgebjerg 1898 og L. Brandstrup 1899 (Domus Medica; Kommunehospitalet).

Univ. Progr. Nov. 1860, S. 93 f. Bibliotek for Læger, 7. Rk., IX, 1898, S. 371 ff. Ugeskrift for Læger, 5. Rk., V, s. A., S. 481—85. Hospitalstidende, 4. Rk., VI, s. A., S. 556—60. 111. Tid. 29. Maj s. A. Daniel Jacobson: Jeg husker —, 1923, S. 127 ff. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1934, S. 189.

Julius Petersen (Axel Borgbjerg).*

Trier, Gerson Georg, 1851—1918, Sproglærer, Socialist. F. 23. April 1851 i Kbh. (Mos.), d. 22. Dec. 1918 sst., Urne paa Bispebjerg Kgd. Forældre: Manufakturhandler, Grosserer Ludvig Meyer T. (1815—84) og Cecilie Melchior (1819—90). Gift 20. Nov. 1891 i Kbh. (b. v.) med Christiane Hansine Theodora Hansen, f. 23. Marts 1870 i Taarnby, Plejedatter af Toldkontrollør, Justitsraad Johan Adam Walter (1816—98) og Caroline Frederikke Knauff (1808—1903).

T. blev Student 1869 fra det von Westen'ske Institut og mag. art. i Fransk 1876. En Tid underviste han i Sprog, men søgte saa ind i praktisk Erhvervsliv, hvortil han fik en foreløbig Uddannelse paa Kriigers Tapetfabrik, samtidig med at han studerede Kemi. 1879 rejste han til Frankrig, fortsatte Kemistudierne i Paris og fik Ansæt-

telse paa en Sukkerfabrik i Coulumniers. 1881 blev han Prokurist i et dansk Handelshus i Paris og overtog 1883 Ledelsen af dettes Afdeling i London. Efterhaanden blev han klar over, at Handelen ikke laa for ham, han var en Overgang Agent for Døckerske Filttelte og vendte 1888 hjem og nedsatte sig som Sproglærer i Kbh. 1898 oprettede han sammen med andre Lærere Kursuset Lykeion, som han var Bestyrer af, til det 1910 gik op i De forenede Kursus. Derefter forestod han til sin Død Det T.ske Kursus, oprindelig for Faglærerinder. I den store Offentlighed blev han mest kendt som Fører for en revolutionær, o: ortodoks marxistisk Opposition inden for Socialdemokratiet, som en Overgang i Stilstandsaarene efter Valgnederlaget 1887 fik en ikke ubetydelig Tilslutning. T. var i England blevet grebet af de socialistiske Ideer og kom derovre i venskabelig Forbindelse med flere af Bevægelsens Førere, saaledes Edv. Bernstein og Fr. Engels, og oversatte den sidstes Værk »Familjens, Privatejendommens og Statens Oprindelse« (udkom i Socialistisk Bibliotek 1888). Efter at han i Kbh. havde indmeldt sig i Socialdemokratiet, blev han en ivrig Deltager i Møder og Diskussioner og vendte sig her mod Samarbejdet med borgerlige Partier, mod Kompromisser og Valgalliancer, og hævdede, at Partiet burde stille sig paa et klart Klassestandpunkt. Sammen med den ligeledes fra Udlandet hjemvendte Nicolaj L. Petersen oprettede han 1889 Ugebladet »Arbejderen«, der blev Organ for disse Ideer og for Utilfredsheden med Partiets reformistiske Linie. Da Bladet ogsaa gav Plads for personlige Angreb paa Socialdemokratiets Ledere, blev T. og »Arbejderen«s Redaktionskomité, i alt syv Personer, ekskluderet af Partiet Nov. s. A. Udelukkelsen blev ophævet af en Kongres 1901, og T. indvalgtes i Partiets Hovedbestyrelse. »Arbejderen«, som efterhaanden antog et anarkistisk Præg, gik ind 1893. I en Aarrække var T. fra 1901 et virksomt Medlem af Partiet og øvede i Kraft af sin teoretiske Indsigt og sit beskedne, uselviske Væsen en betydelig Indflydelse paa en Kreds af yngre Partifæller, der langt ned i Tiden gjorde sig gældende som den radikale Fløj. Han var en kundskabsrig og inciterende Lærer for Eleverne paa sine Kursus saavel som paa Den ny Arbejderskole i 90'erne og paa Den socialdemokratiske Arbejderskole 1910—14. Han var en hyppig Gæst i Karl Marx-Klubben, skrev i Tidsskriftet »Socialisten« og var ligeledes med til at udarbejde det Partiprogram, som behandledes og vedtoges paa Kongresserne 1906 og 08. Men da et Flertal paa »Natkongressen« 1916 tiltraadte Forslaget om Th. Staunings Indtræden i den radikale Regering, udmeldte T. sig af Partiet. Sidst i 90'erne bidrog han til,

at Folkeuniversitets bevægelsen, som han havde studeret i England, blev omplantet paa dansk Grund, og han var Medstifter af og til sin Død Næstformand i Folkeuniversitetsforeningen i Kbh. — Maleri af Bertha Wegmann ca. 1881 (Familieeje). Silhouet (Fr.borg).

C. E.Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede, II, 1904, S. 474—82. Socialisten Okt., Nov., Dec. 1916, Jan. 1919. Social-Demokraten 13. Nov. 1889, 23. Dec. 1918. Politiken 23. Dec. s. A. Aarsberetning for Folkeuniversitetsforeningen i Kbh., 1918—19, S. 4f. *Dl fR t It*

Trier, Herman Martin, 1845—1925, Politiker, Pædagog. F. 10. Maj 1845 i Kbh. (Mos.), d. 1. Sept. 1925 sst., Urne paa Mos. Vestre Kgd. Forældre: Grosserer Adolph Meyer T. (1817—89) og Sophie Bing (1817—90). Gift i° 26. Juli 1875 i Kbh. (b. v.) med Anna Henriette Johanne Holm, f. 27. Jan. 1855 i Kbh. (Helligg.), d. 28. Juli 1888 sst. (Trin.), D. af Guldsmedemester Johan Georg Christian H. (1809—82) og Mettine Kirstine Marie Holm (1818—97). 2° 27. Maj 1903 i Kbh. (Mos.) med Emma Adler, f. 14. Aug. 1855 i Kbh. (Mos.), d. 27. Okt. 1912 sst., D. af Bankier D. B. A. (s. d.) og Hustru.

Trods gode Forhold i Barndomshjemmet følte T. sig ikke tilfreds og lykkelig under sin Opvækst. Tidligt grublede han over Tilværelsens Mening og sin egen Bestemmelse, led af Mindreværdsfornemmelser og henfaldt til Selvreflekteren, som en for tidlig Læsning af Søren Kierkegaard yderligere udviklede. Ogsaa da han 1862 var blevet Student fra v. Westens Institut, var han længe et Bytte for samme Usikkerhed. Han studerede et Par Aar Jura, men ved en pludselig Indskydelse besluttede han at blive Lærer og at studere Pædagogik. Hans Plan var at tage Magisterkonferens i dette Fag; det viste sig, at det ikke kunde lade sig gøre, da det filosofiske Fakultet ikke anerkendte Pædagogikken som et med de andre Discipliner ligestillet Fag, men kun som en Gren af Filosofien. T. opgav da at tage Embedseksamen og vedblev hele sit Liv igennem, samtidig med at han opnaaede de højeste Tillidsposter i Landet, at være cand. phil. H. T.

Til hvor store og betydelige Hverv T. end kaldtes, slap han aldrig sin Interesse for Pædagogikken. I omtrent en Menneskealder virkede han som Lærer ved Skoler og Kursus. Han sad i Sløjdforeningens Bestyrelse og skrev talrige Afhandlinger om pædagogiske Emner og Pædagogikkens betydelige Mænd, Frobel, Comenius, Pestalozzi m. fl., og samlede dem siden i tre Bind »Pædagogiske Tids- og Stridsspørgsmaal« (1892—93), der efterfulgtes af en Række

Studier »Af Dagen og Vejen« (1902). Hans største Fortjeneste paa dette Omraade er det maaske, at han i 24 Aar (1879—1903) holdt Tidsskriftet »Vor Ungdom« gaaende, stadig med Underskud, som han selv dækkede. »Vor Ungdom« har i Diskussionerne om Skolespørgsmaal her hjemme haft en meget stor og fra alle Sider anerkendt Betydning.

Det er egentlig ogsaa Pædagogikken, der for T. blev en Bro over til det politiske Liv, hvor han allerede i de Estrup'ske Kampaar blev en af den københavnske Oppositions betydeligste Kræfter. Han havde 1882 været med til at stifte Studentersamfundet og var dets Formand 1884—89. Han satte et ganske overordentligt Arbejde ind for denne oppositionelle Studenterforening, var Formand for Samfundets Udvalg til Udgivelse af Smaaskrifter og indtil 1907 for dets Aftenundervisning for Arbejdere, til hvilken han selv som den første havde fremsat Ideen. Ikke nogen Gerning havde i højere Grad end denne hans Interesse, han underviste selv et ikke ringe Antal Timer, og næppe havde Samfundet faaet sit aarlige Kontingent af Russer, før T. selv aflagde Besøg hos mange af dem for at hverve dem som Lærere.

Denne Virksomhed bidrog mere end nogen anden til at gøre T. kendt og afholdt af de københavnske Arbejdere og fornemlig af den solideste, bedste Del af dem, alle dem, der vilde lære noget for at naa frem. Men der var ogsaa andre Sider ved hans Personlighed, der bidrog til at vinde dem: hans rolige og harmoniske Fremtræden, hans kraftige Skikkelse, hans smukke Hoved med det bølgende sorte Skæg, hans mægtige Røst, der rullede som en Torden ud over Forsamlingen, hans brede og klare Fremstilling. Han efterlod uvilkaarlig et stærkt Indtryk af Redelighed og Tilforladelighed. Ingen af Socialdemokraternes egne Talere her hjemme, heller ikke nogen af deres største Førere, har i højere Grad behersket en Arbejderforsamling end H. T. gjorde det i 8o'ernes Midte, og dog hørte han aldrig, hvor højt Bølgerne end slog, til de voldsomt udæskende, men bevarede altid sin udadlelige klassiske Taleform og Retsindighed i sin Værdsættelse ogsaa af Modstandere. Væsentlig ved Arbejderstemmer sattes T. ved Junivalget 1884 ind i Folketinget som Repræsentant for Kbh.s 1. Kreds, den, Chr. Rimestad i 20 Aar ubestridt havde siddet inde med. Ganske vist faldt han igen ved Tilbageslagsvalget 1887, men kom atter ind 1890 og holdt sig nu, ofte under bevægede Valgkampe, lige indtil han ved Majvalget 1909, der væsentlig stod om de Neergaard'ske Forsvarslove, blev besejret af Højremanden Sekretær Jul. Wulff.

Samtidig med denne Deltagelse i Landspolitik var T. ogsaa

blevet en meget fremtrædende Mand i den kommunale Politik. Han hørte (sammen med bl. a. de senere Borgmestre Marstrand og J. Jensen) til det første Hold paa seks Mænd, som den københavnske Opposition ved Valget 1893 fik sat ind i den hidtil udelukkende konservative Borgerrepræsentation (udtraadte 1917), hvor han ligesom paa Rigsdagen talte med stor Indsigt om forskellige Skolespørgsmaal. Efter Valget 1898, da Oppositionen blev Flertal i Borgerraadet, blev T. dets Formand (indtil 1907). Tre Aar efter, 1901, blev han ogsaa Formand i Folketinget (indtil 1905) og indtog saaledes i fire Aar samtidig to af de mest repræsentative Poster i Riget.

Han egnede sig vel dertil. Ikke blot, at hans smukke og anselige Skikkelse prydede Formandspladsen, men han var ogsaa i den Henseende den fødte Formand, at han besad naturlig Værdighed og Myndighed og altid ledede Forhandlingerne baade med Omtanke og fuldstændig Upartiskhed. Ingen skulde nu i ham have genkendt den grublende Yngling, der stod saa usikkert over for Livet. Han viste sig paa Formandssædet i Besiddelse af en stringent logisk Klarhed og en overordentlig Snarraadighed til at tage sin Beslutning i en vanskelig Situation. Hans Afgørelser som Formand vakte aldrig nogen Indsigelse eller Protest fra nogen Side.

Men med denne Sans for det formelle forbandt han ogsaa i høj Grad Forstaaelsen af en Sags Realitet. Han var ikke, som mange troede, en upraktisk Idealist, der stod det virkelige Liv fjernt — en Tro, der fandt en vis Bekræftelse deri, at han i sit private Liv havde nogen Hang til det asketiske — han blev f. Eks. Totalafholdsmand paa et Tidspunkt, hvor dette i de Kredse, hvor han hørte hjemme, var noget ganske usædvanligt (var 1889 Medstifter af Af holdssamfundet og dets Formand til 1902). Hans Livsvaner var i det hele yderst beskedne; han hørte ogsaa til de Naturer, der gemmer sig bort; han havde sikkert Venner, men mere paa den Maade, at de kom til ham for at hente Raad, end saaledes, at han nogen Sinde betroede sig til andre. Ikke mindst fordi han tidligt blev Enkemand ved sin første og højt elskede Hustrus Død, var der over ham noget ensomt og fjernt. Men i de Anliggender, han havde med at gøre, overraskede han ofte ved Udfoldelse af en praktisk Sans og Snildhed, der løste Vanskelighederne og førte til Maalet. Han var 1899 en af de tre Mænd, hvem det lykkedes at faa afværget den truende Storlockout og for en lang Række Aar fastlægge Arbejdsforholdene her hjemme gennem Septemberforliget.

Efter sit Valg til Rigsdagen sluttede T. sig ikke til nogen af de bestaaende og indbyrdes krigende Venstregrupper. Han var en

Slags Venstre-Løsgænger, dog nærmest radikal, med Hældning over til Hørup, men havde fra Studenteraarene Tilknytning ogsaa til andre Retninger inden for Venstre; med N. Neergaard f. Eks. var han fra gamle Studenterdage i god Kontakt. De lange Taler, der var hans Styrke paa Folkemøder, yndede han ikke paa Tinge, hvor han talte kort og sagligt, om yderst forskellige Ting: mod Kbh.s Befæstning, mod det politiske Tryk, der øvedes over for Arbejderne paa Orlogsværftet, for Forskolelærerinders Uddannelse, om Seminarierne, om Sygekasser, om Fæstevirksomhed, om Patentlov og Forfatterret. Han indbragte som den første, allerede 1893, et Forslag om kommunal Valgret for Kvinder. Han interesserede sig for Lovsproget og fik nedsat et desværre temmelig nytteløst Udvalg til den sproglige Affattelse af nye Love. Hans store og vidtspredte Arbejde paa mange forskellige Omraader skabte et samlet Billede af ham som en Humanitetens Repræsentant, der i alle Forhold stræbte efter at øve Retfærdighed og navnlig løfte de brede Lag frem og op mod bedre aandelige og materielle Kaar. En usædvanlig Anseelse og en stor Popularitet faldt i hans Lod.

Fra T.s sidste Aar i Folketinget vil huskes hans Deltagelse i Kampen mod Alberti (1907—08); hans korte og kraftige Indlæg var aabenbart Ministeren meget ubehagelige, skønt han søgte at tage dem med sædvanlig Overlegenhed. I Efteraaret 1909 blev T. efter ved Folketingsvalget at have mistet sin gamle Kreds kongevalgt Medlem af Landstinget og sad der (senere som tingvalgt) i over femten Aar. Ogsaa der nød han stor Anseelse fra alle Partiers Side, ihvorvel hans politiske Holdning nu i nogen Grad havde ændret sig. Under den første Verdenskrig og det tunge Tryk, den øvede paa alle Omraader, opgav T. sin hidtidige Løsgængerstilling og blev mere og mere det radikale Partis Ordfører i Landstinget og en dygtig Forsvarer af den radikale Regerings ofte saa haardt angrebne Foranstaltninger.

T. blev 80 Aar. I den sidste Tid var han synlig ældet. Hans eneste Søns — Forfatteren *Sigurd T.s* (1876—1902) — Død gik ham nær til Hjerte. Han mistede ogsaa sin anden Hustru efter ni Aars lykkeligt Samliv. Hans kraftige Skikkelse var ikke mere saa rank som før; det glinsende sorte Fuldskæg saavel som Haaret og de buskede Øjenbryn var nu helt hvide, og det kneb med Synet. Men utrættelig færdedes han i Rigsdagens Korridorer og Værelser, stadig ivrig for Forbedringer og fuld af nye Ideer til Tankesprog, hvormed han smykkede Væggene og Indgangene over Dørene. Paa samme Maade havde han i sin Tid ved Indflytningen til det nye Raadhus i sin Egenskab af Borgerrepræsentationens Formand

paa mangfoldige Maader ydet Bidrag til Overflytningen og Nyindretningen. Han havde altid megen Sans for Historien og Forbindelseslinierne bagud gennem Aarhundrederne, udgav 1876—83 »Kulturhistoriske Personligheder« (I-—XI) og 1900 den slægtshistoriske Bog »Gaarden Nr. 8 Amagertorv«.

Efter sin 80-aarige Fødselsdag, paa hvilken han havde frabedt sig al Hyldest, sygnede han langsomt hen og døde nogle Maaneder efter.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — F.M.G. 1899. — Malerier af B. Wegmann 1903 og 1908 (Rigsdagen) og af Oscar Matthiesen 1895 (Dansk Sløjdlærerskole). Maleri af Julius Paulsen; Skitse dertil (Fr.borg). Pastel af Erik Henningsen 1886. Portrætteret af Erik Henningsen paa den farvelagte Tegning: Bogstaveligheden (Fr.borg), paa Gruppebillede af Marie Luplau: Fra Kvindevalgretskampens Tid (i Rigsdagen), paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923,Rigsdagen) ogpaaHerm. Vedels Grundlovsbillede 1918 (sst.). Marmorbuste af L. Brandstrup 1908 (Fr.borg). Granitbuste afJohs. C. Bjerg 1936 (Herman Triers Plads, Kbh.). Relief af Carl Mortensen ca. 1922 (Rigsdagen). Tegninger af Alfr. Schmidt 1916 og 1917, af H. Jensenius 1919 (Fr.borg), af Carl Price 1889 (Privateje) og af Poul Liebmann 1907 (Nærumgaard Børnehjem). Træsnit 1884, 1889 og af A. Bork 1899.

H. Trier: Gaarden Nr. 8 Amagertorv, 1900. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag, 1901—03, S. 442—49. 111. Tid. 29. Sept. 1901 og 9. Maj 1915. E. Henrichsen: Mændene fra Forfatningskampen, II, 1914, S. 255—75. Jacob Marstrand: Herman Trier, 1936.

Vald. Koppel.

Trier, Julius **Ludvig,** 1837—1911, Lærer. F. 10. Juli 1837 i Kbh. (Mos.), d. 11. Juni 1911 sst., Urne paa Bispebjerg. Broder til Frederik T. (s. d.). Ugift.

T. voksede op i et fornemt og velstillet Lægehjem i Kbh. og var hele sit Liv økonomisk uafhængig, saaledes at han kunde følge sin ideelt bestemte Trang til at undervise og opdrage Børn og unge. Han blev Student 1857, privat dimitteret, og cand. phil. n. A., men tog ingen Embedseksamen. Studiernes Formaal var for ham ikke Eksamen, og Undervisningen var ikke for Skolen, men for Livet. 1859 begyndte han at undervise ved Det Forenede Velgørenheds Selskabs Skole (Frederik Barfods Skole), der skaffede Drenge fra ubemidlede Hjem gratis Undervisning ved som Lærere at anvende yngre studerende, der tilbød deres Tjeneste uden Veder-

lag. Denne Gerning greb fuldstændigt T. Han blev gennem 50 Aar en af Skolens faa faste Lærerkræfter. Fra hans tidligere Elever findes mange Vidnesbyrd om, hvor samvittighedsfuldt og trofast han gik op i Arbejdet. Selv naar han var syg, slæbte han sig hen paa Skolen for at gøre sin Pligt og følge sin Trang. Som Lærer var han streng, alvorlig i sine Krav til Nøjagtighed og Omhu fra Elevernes Side og noget tilbøjelig til at overvurdere deres Modenhed. Men han havde en enestaaende Evne til at fængsle deres Interesse og komme i et personligt og levende Forhold til dem. Hertil bidrog ogsaa hans Interesse for deres Fritid. Den gav sig Udslag bl. a. i Skovture til Charlottenlund, Besøg paa Thorvaldsens Museum og Sammenkomster i T.s Hjem. Men det afgørende var hans varmhjertede, frisindede og retlinede Personlighed. Hans særlige Undervisningsfag var Dansk og Engelsk. I Dansk lagde han især Vægt paa Litteraturlæsning og Litteraturforstaaelse. Hans Undervisning var forud for sin Tid, bl. a. derved, at den gav svensk Sprog og Litteratur en grundigere Behandling end sædvanligt. Betegnende for de Krav, han stillede, er, at Eleverne til Forberedelseseksamen læste Shakespeare og Macaulay. Sine gamle Elever bevarede han ofte Forbindelsen med bl. a. ved at læse Litteratur med dem Søndag Formiddag. Han havde udprægede Evner for at undervise voksne Elever, og han forberedte til Studentereksamen det ene Hold efter det andet af ubemidlede unge, der først i voksen Alder havde bestemt sig for at studere. Ogsaa denne Undervisning, der foregik i hans Hjem, var fuldstændig gratis. 1874 begyndte han at læse med Nielsine Nielsen (s. d.), der blev Danmarks første kvindelige Student og senere Læge, og siden forberedte han adskillige Hold af Kvinder til Artium. T. hørte til det moderne Gennembruds Mænd og kom i Studentersamfundet. Hans personlige Grebethed af Georg Brandes' Forkyndelse prægede hans Undervisning. I Henrik Pontoppidans »Lykkeper« møder man et Glimt af ham i Aaron Israels Skikkelse, og Jeppe Aakjær, der havde læst hos ham, har taget ham til Forbillede for en idealistisk, brandesbegejstret Lærer i »Bondens Søn«. To Legater vidner om T.s varme Interesse for Kvindefrigørelsen: Ludvig T.s Legat for studerende Kvinder og Ludvig T.s Mindelegat til Fremme af Kvinders økonomiske Selvstændighed. Efter T.s Bestemmelse skal der ved Bortgivelsen intet Hensyn tages til religiøs, politisk eller social Anskuelse; blandt ellers ligestillede skal af studerende Kvinder saadanne, der uddanner sig til Lærerindegerning (i videste Betydning), foretrækkes. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — Bronzemedaille med Portræt af Lindahl 1911. Paa Bagsiden føl-

gende Tekst: »Sanddru, viljestærk og grundig. Unge Evners Fødselshjælper. Hjertegreben af sit Arbejd. Hans Livsløb blev et Løsen og en Lære. Det gælder ej at synes, men at være.« Maleri i Frederik Barfods Skole.

Ludvig Trier 1859—1909, 1909. Politiken 13.—14. Juni 1911. Kvinden og Samfundet, XXXII, 1916, S. 217 f. Tilskueren, XL, 1923, II, S. 11—15, 106 f. Jeppe Aakjær: Før det dages, 1929, S. uoff., 120—26.

Aagot Lading.

Trier, Seligmann Meyer, 1800—63, Læge. F. 7. Juni 1800 i Kbh. (Mos.), d. 20. Dec. 1863 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. Kgd., Møllegade). Forældre: Grosserer Meyer Seligmann T. (1770—1837) og Esther Lazarus (1780—1857). Gift 31. Okt. 1827 i Kbh. (Mos.) med Sophie Trier, f. 3. Okt. 1800 i Kbh. (Mos.), d. 1. Jan. 1874 sst. (Mos.), D. af Købmand Moses Seligmann T. (1772—1860) og Fromme Abrahamsen (1782—-1850).

T. blev Student 1818 fra Borgerdydskolen i Kbh. og 1823 medicinsk Kandidat. Allerede som Student fik han Tilladelse til at praktisere som Læge under formelt Tilsyn af sin Lærer og Velynder, Professor Herholdt, der var Medlem af Sundhedskollegiet. Tillige blev han en meget søgt Manuduktør, ikke alene i de lægevidenskabelige Fag, men ogsaa i Latin og Græsk. Efter Embedseksamen blev han Læge ved Det mosaiske Trossamfunds Fattigvæsen og Kandidat ved Frederiks Hospital samt Hjælpelæge ved Koppeanstalten. 1825 disputerede han for den medicinske Licentiatgrad med en Afhandling om Icterus. 1826 blev han Reservelæge ved Frederiks Hospital og 1827 Dr. med. paa Afhandlingen »De ictero particula posterior«, en Fortsættelse af Afhandlingen for Licentiatgraden. Han erhvervede sig hurtigt en betydelig privat Praksis ved sin sympatiske, tillidvækkende Lægepersonlighed og sin anerkendte Dygtighed. Hospitalsstillingen fik imidlertid stor Betydning ikke blot for hans egen videre kliniske Uddannelse, men for hele den unge Lægestand og den danske Lægevidenskab. Herholdt, der stadig nærede levende Interesse for de lægevidenskabelige Bevægelser i Udlandet, havde tidligt gjort sin videbegærlige Discipel opmærksom paa den store franske Læge Laennecs for den patologiske Anatomi og Klinikken banebrydende Arbejder og ligeledes paa den af ham angivne Brystundersøgelse (Auskultation) med et dertil konstrueret akustisk Instrument (Stetoskopet) — skønt Herholdt selv ikke forstod Betydningen heraf. T.s nye Overlæge Ole Bang kendte fra sit Ophold i Paris kort før af Selvsyn alt dette mærkelige, som foregik der, men forstod dog heller ikke ret at

tilegne sig det. Som ren Autodidakt arbejdede T. sig saaledes med sædvanlig Energi ind i Spørgsmaalet og offentliggjorde 1830 med en anerkendende Fortale af Ole Bang sin »Anviisning til at kjende Lunge- og Hjertesygdomme ved Percussion og middelbar Auscultation« (svensk Oversættelse ved Elliot, 1831). Det beskedent udstyrede lille Skrift har ingen selvstændig videnskabelig Betydning; det er kun en Oversættelse paa Dansk af de franske Forskeres Resultater, men det fik en overordentlig stor praktisk Betydning ved længe at være den eneste danske Lærebog i Stetoskopi, inaugurerede saaledes hos os denne yderst vigtige Undersøgelsesmetode og skaffede den Borgerret i vor Lægevidenskab. Samtidig erhvervede T. sig en anden litterær Fortjeneste som Medudgiver af de instruktive »Samlinger til Kundskab om Cholera« (Nr. 1—27, 1831—32).

Allerede 1836 blev T. udnævnt til Medlem af Sundhedskollegiet, hvor hans Virken ogsaa blev meget betydningsfuld. En stor Del af de af Kollegiets Betænkningskomité afgivne omfattende og indgaaende Erklæringer er forfattede af ham i hans lange Medlemstid. Hans Hu stod dog til en overordnet klinisk Stilling, og han søgte det 1838 ledige Overmedikat paa Almindelig Hospital, men blev forbigaaet til Fordel for den endnu lidet ansete M. Christensen. 1842 naaede han imidlertid Maalet, idet han ved Ole Bangs Afgang fra Frederiks Hospital fik den ansete Post som Overmedicus her og med stor og almindelig Anerkendelse derefter beklædte Stillingen i atten Aar. Skønt han aldrig rejste udenlands, blev han stærkt paavirket af den nye wienske Skole, Fortsættelsen af den franske Skole, og lignede de wienske kliniske Berømtheder baade i den minutiøs-stringente Sygeundersøgelse og i overlegen Skepsis med Hensyn til Behandlingen. Men forud for de fleste af dem besad han den ægte Læges fine og gennemførte Humanitet, og derfor blev han i overordentlig Grad skattet og elsket, ikke blot i sit store private Klientel, men ogsaa paa sin Hospitalsafdeling saavel af Patienter som Funktionærer. Han blev ogsaa i stor Udstrækning benyttet i Konsultation af sine Kaldsfæller, og mange syge fra Sverige søgte hans kyndige Bistand.

Saa optaget som han var, kunde han ikke afse megen Tid til litterær Virksomhed i sin Videnskab, og han var overhovedet ikke litterært anlagt. I hele sin Overlægeperiode har han kun offentliggjort nogle mindre Meddelelser i Tidsskrifter, særlig i »Hospitalsmeddelelser«, hvoraf han som Overlæge var Medudgiver (1848—53). Men klart, koncist og vel overvejet er alt, hvad der foreligger fra hans Haand.

1850 blev T. Medlem af Børnehospitalets Direktion, og ved sin

Afgang fra Overlægestillingen 1860 blev han Medlem af Hospitalets Direktion. 1863 blev han Medlem af den til Udarbejdelse af en ny Farmakopé nedsatte Kommission og dens Formand. Trods nogen Svagelighed i sine sidste Leveaar var han dog arbejdsdygtig og nidkært virkende i sin forskelligartede Gerning, indtil han pludselig døde under en Lægekonsultation med en Kollega.

Tit. Professor 1847. Etatsraad 1857. — R. 1849. DM. 1860. — Maleri af D. Monies 1857. Porcellænsbuste (Familieeje). Portrætteret paa Erik Henningsens Maleri 1896 »Naturforskermødet i Roskilde 1847« (Universitetet; Fr.borg). Litografi af E. Fortling 1842 efter Tegning af W. Marstrand, af P. Gemzøe 1857 efter Fotografi og fra Tegner og Kittendorff 1860. Træsnit 1863 af W. Obermann efter Tegning af H. Olrik.

Univ. Progr. Juni 1827, S. 9f. Bibliothek for Læger, 5. Rk., VIII, 1864, S. 217—26. Hospitalstidende, VII, s. A., S. 1 f. 111. Tid. 27. Dec. 1863.

Jul. Petersen (Axel Borgbjærg).*

Trier, Salomon Meyer, 1804—94, Apoteker. F. 29. Marts 1804 i Kbh. (Mos.), d. 7. Marts 1894 sst., begr. sst. (Mos. Kgd., Møllegade). Broder til S. M. T. (s. d.). Gift 29. Aug. 1824 i Kbh. (Mos.) med Sophie Ballin, f. 26. Maj 1798 sst. (Mos.), d. 22. Juni 1865 sst. (Mos.), D. af Købmand Jacob Levin B. (1762—1803) og Susanne Melchior (1777—1807, gift *2°* 1806 med Marskandiser og Lysestøber i Helsingør, senere Købmand i Kbh. og Altona Joel Levin Nathanson, 1774—1866, gift *2°* med Judithe Ruben).

T. fik sin første Undervisning i Bangs Institut og fortsatte i Borgerdydskolen i Kbh. til 1819. Derefter var han Discipel paa Hjorteapateket i Kbh. til 1824 og forblev her, indtil han 1825 tog farmaceutisk Kandidateksamen. 1827 n^ nan Bevilling til at oprette et Apotek i Nysted; dette solgte han igen 1830 og købte s. A. Lyngby Apotek. 1840 fik han Tilladelse til at anlægge et Filialapotek i Hørsholm. Apoteket i Lyngby ombyggede han 1846, men solgte dem begge 1856, hvorefter hans Virksomhed som Apoteker ophørte. Han var dog stadig stærkt interesseret i sit Fag; allerede 1844 var han begyndt paa Udgivelsen af det første danske farmaceutiske Tidsskrift »Archiv for Pharmacie«, fra 1847 kaldet »Archiv for Pharmacie og technisk Chemie«, hvoraf han var Redaktør, indtil det 1894 overtoges af Danmarks Apotekerforening, som han havde været den væsentlige Stifter af og første Formand for 1844—72. Tillige blev han 1849 Eksaminator ved farmaceutisk Medhjælpereksamen og medvirkede fra 1863 ved Udarbejdelsen

af »Pharmacopoea Danica« 1868. — Han var Æresmedlem af flere udenlandske farmaceutiske Selskaber, og til Minde om ham oprettede Apotekerforeningen 1870 et Legat bærende hans Navn; et andet Legat stiftedes af hans Arvinger efter hans Død. Han var en meget kundskabsrig og foretagsom Mand, af hvis betydelige Bogsamling en Del var testamenteret til Farmaceutisk Læreanstalt. — Assessor pharmaciæ 1856. — R. 1869. DM. 1893.

E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, II, 1928, S. 524 ff.

Poul Hauberg.

Trier, Dagmar **Sophie** Mathilde, 1866—1942, Filantrop. F. 25. Okt. 1866 i Lyngby, d. 10. Aug. 1942 i Kbh., Urne paa Mos. Vestre Kgd. Forældre: Apoteker Jacob Frederik T. (1829—[1]9°3> gift 1° 1857 med Mathilde Goldschmidt, 1838—61) og Mariane Koppel (1840—1922). Ugift.

S. T. gennemgik Døtreskolen af 1791 og fik Undervisning i Klaverspil allerede fra sit 7. Aar; som voksen blev hun Elev af August Winding fra ca. 1885, senere af Victor Bendix. I en Aarrække gav hun Undervisning i Musik. Da Foreningen Fængselshjælpen var blevet oprettet 1902, fik S. T. ved at læse om dens Arbejde Lyst til at deltage i dette og meldte sig allerede i Foreningens første Aar som frivillig Medarbejder, blev 1906 Medlem af Bestyrelsen og Forretningsudvalget og varetog disse Hverv indtil 1940. Hun deltog ikke blot i det almindelige Bestyrelsesarbejde, men ogsaa i Foreningens daglige Virksomhed som Kasserer og Leder af Fængselshjælpens Kontorassistance. Hun vandt gennem sit Arbejde stor Indsigt i det mangeartede Hjælpearbejde, som Foreningen Fængselshjælpen udøver til Gavn for betinget domfældte eller paa Prøve løsladte Personer eller andre, med hvilke det overdrages Foreningen at føre Tilsyn, og hun viste stor personlig Interesse og Hjælpsomhed over for disse ulykkeligt stillede Mennesker. Tillige interesserede hun sig for det Personale, der var knyttet til Fængselshjælpens Arbejde, og var med til at sikre dem Efterløn. Den Sagkundskab, hun havde erhvervet sig, blev taget i Brug bl. a. ved hendes Beskikkelse som Medlem af det af Justitsministeriet 1924 nedsatte Forsorgsudvalg og senere (1933—36) som Medlem af det i Henhold til Ikrafttrædelseslov til Borgerlig Straffelov af 1930 nedsatte Fængsels- og Tilsynsnævn, der bl. a. afgør visse Spørgsmaal om Løsladelse af Fanger. S. T. var endvidere Retsrepræsentant for Kbh.s Værgeraad fra 1923 og 1933—36 Medlem af Kbh.s Børnenævn (Kredsværge) og Retsrepræsentant for dette; i denne Egenskab havde hun særlig Anledning til at tage sig

af Børn og unge Personer, som skulde afhøres af Politi eller Domstole, og paa Grundlag af sine Erfaringer fra dette Arbejde tog hun til Orde for Indførelsen af Børnedomstole, bl. a. for at undgaa, at Børn, der skal afhøres om Sædelighedsforbrydelser, skal gentage deres Beretninger flere Gange, og for i det hele at forenkle Behandlingen af unge Lovovertrædere. — Tegning af Otto Christensen 1940.

Foreningen Fængselshjælpens Aarsberetning 1939—40.

OlufJ. Skjerbæk.

Trier, Sven (ved Navngivelsen Svend), 1877—^*S*[1], Nationaløkonom, Politiker. F. 8. Juni 1877 i Kbh. (Mos.), d. 27. Nov. 1931 paa Frbg., Urne paa Mos. Vestre Kgd. Forældre: Overlæge, Dr. med. Frederik T. (s. d.) og Hustru. Gift 29. Dec. 1905 i Østre Åker (b. v.) med Bergljot Moe, f. 23. Juli 1882 i Kristiania, D. af Skibsfører Carl Frederik M. (1842—99) og Marie Elisabeth Fløreness (1850—1937).

T. blev Student 1895 fra Metropolitanskolen og tog økonomisk-statistisk Eksamen 1902. 1902—03 foretog han en lang Studierejse til Tyskland, England, Australien, New Zealand og U.S.A. for at sætte sig ind i Arbejderlovgivningen i disse Lande. Allerede 1899 blev han ansat i det nyoprettede Arbejderforsikringsraad, hvor han 1909 blev Fuldmægtig og 1916 Afdelingschef. 1919 blev han Kontorchef i Arbejds- og Fabriktilsynet, og ved J. Lindbergs Overgang til Direktør i Nationalbanken blev han 1925 Direktør for Tilsynet. 1904—09 var han Assistent ved Universitetets statistiske Laboratorium og 1907—20 statistisk Konsulent ved Arbejdsløshedsinspektoratet. 1915—18 var han knyttet som Sekretær til Selskabet for social Forsken af Krigens Følger. Hans betydelige sociale Indsigt medførte, at han sendtes som Regeringsraadgiver til den internationale Arbejderkongres i Washington 1919 og til Kongresserne i Geneve 1923 og 1924. Allerede fra sin Ungdom sluttede T. sig til Socialdemokratiet, og han var gentagne Gange Bestyrelsesmedlem i Studentersamfundet. 1911—21 var han Medlem af Bestyrelsen for Frbg. kommunale Hjælpekasse, ligesom han var Medlem af Frbg. Skatteraad. I en Aarrække var han derhos Bestyrelsesmedlem i de socialdemokratiske Vælgerforeninger for Frbg. 1. og 3. Kreds. 1918 opstilledes han til Folketinget og blev valgt 1920. Indtil 1926 og paa ny 1928—29 sad han herefter i Tinget som Repræsentant for Frbg. og fra 1929 som Repræsentant for Nykøbing F. Paa Rigsdagen tog han stærkt Del

i Forhandlingerne, navnlig om den økonomiske og sociale Lovgivning, og var sit Partis Ordfører for adskillige vigtige Lovforslag paa dette Omraade. 1924 blev han Medlem af Toldraadet, og han var ligeledes Medlem af den store Arbejdskommission og af Lægeansvarlighedskommissionen. I Tidens Spørgsmaal var T. stedse levende interesseret, og med sit inciterende Væsen øvede han megen Indflydelse paa sine Omgivelser.

Social-Demokraten 29. Nov. 1931. *P. Grønvold.*

Trier, Troels, f. 1879, Maler. F. 30. April 1879 i Vallekilde. Forældre: Højskoleforstander Ernst T. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 2. Maj 1908 i Vejen med Karen Dal Pedersen, f. 27. Aug. 1884 i Vejen, D. af Tømrermester, senere Gaardejer Niels P. (1855—1940) og Caroline Margrethe Rasmussen (1861—1932).

Udgaaet fra et højtkultiveret Hjem, paa mødrene Side beslægtet med Wilh. Marstrand, kom T. i Malerlære, blev Svend 1897 og rejste som saadan 1898 i Tyskland. 1901 blev han imidlertid Student og studerede Teologi til 1903 for derpaa at blive Elev ved De frie Studieskoler under Tuxen og senere Johan Rohde. 1904 debuterede han med et Landskab »Sommerdag« paa Kunstnernes Efteraarsudstilling, hvor han med Afbrydelser udstillede til 1912. Paa Charlottenborgs Foraarsudstilling blev han optaget 1905 med »Strandgaarden«, og han har siden hørt til de faste Udstillere. I 1907 modtog han den Neuhausen'ske Præmie for »Svinninge Vejle« og rejste det følgende Aar paa Studieophold i Paris. Med »Udsigt fra Sandduppernе mod Vejrhøj« vandt han 1913 den Sødringske Opmuntringspræmie, og 1921 rejste han paa Akademiets Stipendium til Frankrig og Italien, hvilke Lande han senere besøgte 1927. — Separatudstillinger afholdt T. September 1915 hos Winkel & Magnussen og September 1931 i Kunsthallen paa Købmagergade. — T. har malet lyse, rolige Sommerlandskaber, oftest med hjemlige Motiver, ikke mindst fra Fødeegnen ved Vallekilde, »Køer paa Vallekilde Enge« (1922), »Fra Præstebakken. Vallekilde« (1932). Med særlig Forkærlighed har han skildret Kreaturer og Heste i det frie. Lejlighedsvis har han ogsaa forsøgt sig med religiøse Temaer, »Den fortabte Søns Hjemkomst« (1920, Lynge Kirke) og »Jesus som tolvaarig i Templet« (1921). Af andre Værker kan anføres: »Skinfaxe« (Ollerup Gymnastikhøjskole), »Vejleby Vandtaarn« (1925, Odense Museum) samt Udsmykning af Skovshoved Skole.

Ernst Goldschmidt i Politiken 23. Sept. 1915. *M. Stein.*

Trock, Peter Hermann Gottlieb, 1854—1920, Mejeriejer. F. 25. Juni 1854 paa Kragerupgaard, Ørslev Sogn ved Slagelse, d. 5. Dec. 1920 i Svendborg, begr. i Ørslev. Forældre: Forpagter Peter Hermann Gottlieb T. (1819'—83) og Margrethe Caroline Stub (1828—90). Gift 22. April 1881 i Kbh. (Holmens) med Elina Ida Maria Voss Siinckenberg, f. 3. Maj 1850 paa Lille Frydendal, d. 16. Juli 1937 i Svendborg, D. af Forpagter, senere Mægler i Kbh. Eduard S. (1814—94) og Constance Dagmar Ottilia Voss (1826—1910).

T. tog Præliminæreksamen 1870 og lærte derefter Landbrug og Mejerivæsen hos Faderen, der var kendt som en dygtig Mejerimand. En kort Tid studerede han paa Landbohøjskolen, blev derefter Forvalter i Jylland og senere paa Kragerupgaard, hvor han 1881 forpagtede Faderens Mejeri. Til dansk Mejeribrugs Udvikling har han bidraget som Foregangsmand i Arbejdet for at indføre Produktionen af finere udenlandske Ostesorter. Paa Kragerupgaards Mejeri begyndte han Fremstillingen af dansk Schweizerost. Med megen Energi gennemførte han sine Forsøg trods mange Vanskeligheder og betydelige Omkostninger, og det lykkedes ham at fremstille en fin Kvalitet af Emmenthalerost, som let fandt Afsætning. Han udviklede ogsaa Produktionen af hollandske Ostesorter, navnlig efter Oprettelsen af Snertinge Mejeri 1895, hvor han fremstillede Eidammer og Gouda, og han oparbejdede tillige en betydelig Produktion af Myseost. 1896 købte han Løvegaard, og 1907 foretog han en betydelig Udvidelse af Virksomheden ved Anlæg af et Emmenthalermejeri i Svendborg. Da hans Helbred faa Aar efter svækkedes, afhændede han efterhaanden sine Virksomheder, og ved Salget af Mejeriet i Svendborg 1916 trak han sig ud af Forretningslivet.

Slægt i Camillo Bruun: Gjennem hundrede Aar, 1879, °*S* O- M. Giersing: Stamtavle over Efterkommerne af Bernhard Hagen og Ane Margrethe Coliner, 1884, S. 6f. G. Ellbrecht i Mælkeritidende, XXXIII, 1920, S. 741 f. Aftenposten 7. Dec. s. A. ^ t ø / *Milthers.*

Troels-Lund, Troels Frederik, 1840—1921, Historiker. F. 5. Sept. 1840 i Kbh. (Frue), d. 12. Febr. 1921 sst., Urne paa Frbg. Kgd. Forældre: Assistent, senere Kontorchef i Nationalbanken, Justitsraad Henrik Ferdinand Lund (1803—75, gift i° 1828 med Petrea Severine Kierkegaard, 1801—34) og Anna Cathrine Lund (1800—59). Navneforandring fra Lund 21. Marts 1903. Gift 15. April 1868 i Kbh. (Garn.) med Johanna Sigismunda Elisabeth Tillisch, f. 2. Sept. 1843 i Kbh. (Garn.), d. 16. Okt. 1917 sst.,

D. af Premierløjtnant, senere General Johan Sigismund Møsting T. (1810—87) og Anna Marie Cathrine Lund (1809—-92).

T.-L. var født paa Gammeltorv i Kbh. som Ætling af en gammel jysk Bondeslægt, der havde bosat sig i Hovedstaden. Hjemmet var stærkt aandeligt interesseret, blandt dets regelmæssige Gæster var Faderens Svoger i første Ægteskab Søren Kierkegaard; det var samtidig konservativt og nationalt præget. En særlig Betydning for Drengen under hans Opvækst fik Brevene til Familien fra hans Farbroder Peter Wilhelm Lund, der som Naturforsker opholdt sig i Brasilien; de vakte hans Fantasi og senere ogsaa hans videnskabelige Sans. Faderen var en samvittighedsfuld og dygtig Embedsmand, samtidig med at han besad en blød, drømmende Natur. Moderen var mere fast og initiativrig, men ogsaa almeninteresseret, desuden varm og rig paa Lune.

Efter at have tilbragt et rigt Barndomsliv — om Vinteren i Hjemmet paa Gammeltorv, om Sommeren paa Gammel Bakkehus, hvor Familien havde lejet sig ind — blev T.-L. optaget i det v. Westenske Institut, af hvis Lærere navnlig Botanikeren Chr. Vaupell og Filologen Oskar Siesbye fik Betydning for hans Udvikling. I Familien havde man allerede i Skoleaarene Blik for hans »tidlig udviklede harmoniske Natur« og for »hele den fine Elskværdighed, hvormed han forskønnede og glædede Hjemmet«. 1858 blev han Student og valgte Teologien til sit Studium, vel snarest for at imødekomme et moderligt Ønske, thi i Studentertiden viede han sin største Interesse til græsk Filosofi og digteriske Forsøg, ligesom han var et skattet Medlem af den Vennekreds, »den Nutzhornske Bande«, der omfattede saa lovende Navne som Georg Brandes og Vilh. Thomsen. Det var i disse Aar, han første Gang optraadte offentligt, ganske vist anonymt, ved en Række Artikler i »Fædrelandet«, hvorved det lykkedes ham at give Stødet til, at P. W. Lunds Hulefund fra Brasilien, der i mange Aar havde staaet uudpakkede i Kbh., nu opstilledes paa en værdig Maade. Sine dybeste Indtryk fik han dog af de nationale Begivenheder, først Treaarskrigen, senere Krigen 1864, hvor hans Halvbroder faldt ved Overgangen til Als. To Aar efter tog han teologisk Embedseksamen, og 1867 offentliggjorde han under Pseudonymet Poul Vedet et æstetisk Arbejde »Paa Vandring«, der viser ham i Glideflugt fra Kristendommen over til Panteismen og særlig giver Udtryk for en dyb Natursans. 1871 disputerede han for Doktorgraden med Skriftet »Om Sokrates' Lære og Personlighed«, der udmunder i Teorien om en »humoristisk« Livsanskuelse som Hovedresultatet af denne Tænkers Virksomhed.

Det blev dog ikke en filosofisk Løbebane, saaledes som man almindelig ventede det, som T.-L. herefter valgte. Kort før Doktordisputatsen var han 1870 blevet ansat som Stipendiat i Gehejmearkivet, og det Arbejde, hvormed han her blev beskæftiget, Registreringen af de gamle Adelsbreve fra 16. og 17. Aarhundrede, fængslede ham hurtigt ved det Indblik, de gav i en svunden Tids Mentalitet, og satte hans Fantasi i Bevægelse. I »Paa Vandring« havde han desuden talt om den rige Lære, Historien giver, »naar man ser den som den successive Udfoldelse af Folke aandernes Eiendommeligheder«. Han følte, han tilhørte et Folk, der var ved at blive sig bevidst, og at hvert enkelt Individ i sig maatte afspejle det hele. Nu læste han »som et galt Menneske« i Sommermorgenerne »med Sollys ind ad de aabne Vinduer« de tykke Pakker Adelsbreve og besluttede at samle sig om en stor Opgave: Vor sidste Stortid som politisk Magt under Frederik II. og Christian IV.s første Aar.

T.-L. vendte sig først til den politiske Historie og indledede den med nogle Forsøg paa at skildre Samspillet mellem en Række Personligheder i det 16. Aarhundrede (»Historiske Skitser«, 1876, og »Mogens Heinesøn«, 1877). Han valgte at sætte dem op i dramatiske Situationer, hvor Kløgt og List bærer Sejren hjem over raa Kraft (Prins Christians Gennemførelse af Turen til Tyge Brahe paa Hven; Peder Oxes Narren de nederlandske Skippere i Øresund; Mogens Heinesens Kamp mod Christoffer Valkendorf); eller hvor den brave Mand i det afgørende Øjeblik forløber sig og lader Sejren slippe sig af Hænde (Jakob Ulfeldt ved Frederik II.s Ligbegængelse). Til saadanne Emner vendte han gerne senere i sit Forfatterskab tilbage og udpenslede nærmere sin Opfattelse, som af Peder Oxe, der 1906 voksede ud til en hel Bog. Ved sin stærke Fantasi formaaede han paa en hidtil ukendt Maade at gøre disse Mennesker levende for Læseren, og ved en kunstnerisk Fremstilling, hvorunder han udarbejdede en særlig Stil, der — paavirket af latinsk Prosa — virkede med Kunstmidler som Gentagelse og Rytme, evnede han at gøre disse historiske Fortællinger saa læselige, som om de var æstetiske Værker. Mens de blev modtaget med ikke ringe Betænkelighed af de faglærte Historikere, som fandt, at Kildematerialet her var strakt ud over det tilladeliges Grænser, var Glæden i den almindelige Læseverden saa meget større, og mange saa allerede nu i ham en Fornyer af dansk Historieskrivning.

T.-L. fortsatte imidlertid ikke med at skrive det 16. Aarh.s politiske Historie, ja, han naaede aldrig for Alvor at komme ind paa denne. Kun et Brudstykke, »Christian den Fjerdes Skib paa

Skanderborg Sø« (I—II), der under denne misvisende Titel omfatter Kongens Mindreaarighed 1588—96 og bygger paa en Række Universitetsforelæsninger, saa Lyset saa sent som 1893. Længe forinden havde han 1875 forladt Arkivet og, da der heller ikke ved Universitetet aabnede sig Udsigter for en fast Ansættelse, valgt Livet som fri Forsker. Af offentlige Ansættelser indtog han i Løbet af sit Liv kun to: som Lærer i Historie ved Officerskolen (1874—1900) og som Ordenshistoriograf (fra 1897). Ingen af disse kunde gøre større Afbræk i hans videnskabelige Arbejdsro.

At T.-L. imidlertid ikke havde opgivet sin Plan om at skildre vort Lands Historie i Reformationsaarhundredet, set fra alle Sider, fremgaar af Titlen paa første Bog af hans Hovedværk »Dagligt Liv i Norden«, der 1879 udkom som »Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. I. Indre Historie, første Bog«. Men det blev rigtignok alene den første Afdeling, Kulturhistorien, som saa Lyset. Som Forgænger her hjemme paa dette Omraade havde han egentlig kun C. F. Allen, der havde indflettet et saadant Afsnit i sin store »De tre nordiske Rigers Historie« (IV, 1, 1870); men medens Allen havde opbygget sin kulturhistoriske Skildring efter Samfundslinier, lagde T.-L. en langt mere selvstændig Arbejdsplan. Efter i de første fem Bind at have skildret det ydre Sceneri: Land og Folk, Husbygningen, Dragt og Føde, gik han over til at skildre det enkelte Menneskes Liv i 16. Aarh. fra Vuggen til Graven, saaledes at han samlede sig om de for enhver afgørende Hovedbegivenheder, Barnedaab, Trolovelse, Ægteskab og Jordefærd. Endelig sluttede sig hertil den mærkeligste og originaleste Del »Livsbelysning« (1898), medens det beslægtede Bind »Sundhedsbegreber i Norden i 16. Aarhundrede«, uvist hvorfor, holdtes uden for Serien.

Denne Plan var ikke formet med eet Slag, og der er Tegn til, at det ikke fra Begyndelsen har staaet Forfatteren ganske klart, hvorhen han styrede. For de første Deles Vedkommende er desuden det Kildestof, hvorpaa han bygger, temmelig magert, men fra og med 6. Bind vokser det i Fylde, ligesom Forfatteren senere fik Adgang til den afdøde Forsker N. Jacobsens Samlinger, der paa en heldig Maade supplerede hans egne. Følgen bliver, at medens T.-L. endnu i Begyndelsen af Værket udsattes for at forme alt for vidtgaaende Generalisationer ud fra et stærkt begrænset Antal Enkelttilfælde, bortfaldt Fristelsen hertil efterhaanden. En anden Sag var det, at den moderne Kildekritik, der samtidig gik sin Sejrsgang gennem de universitetsdannede Kredse, aldrig nogen Sinde kom til at paavirke T.-L. saa dybt, som det havde været

ønskeligt, selv om han i sine første Afhandlinger (»Om Dommen over Christoffer Rosenkrands« og »Jacob Ulfeids Færd ved Frederik den Andens Begravelse«, Hist. Tidsskr., 4. Rk., III—IV, 1872—74) viser, at han vel har forstaaet at gøre sig den nyttig.

Med »Dagligt Liv i Norden« maa T.-L. siges at være blevet Grundlæggeren af dansk Kulturhistorie, og den Form, som han gav sit Værk, bidrog meget til at henlede Opmærksomheden paa det som en virkelig Nyskabning. Det nye Emne krævede efter hans Opfattelse en ny Stil. Mens den historiske Fortælling med dens dramatiske Stigning og Fald havde sine særlige Virkemidler, hørte Patos ikke hjemme i Kulturhistorien, og med klart Blik herfor slog T.-L. over til den spøgefulde Form, der laa hans lyse Livssyn saa nær. I Forbindelse hermed staar hans kunstneriske Fornyelse af Skriftsproget ved at fremdrage hidtil ubrugte Ord fra Talesproget og, hvor dette ikke slog til, selv at virke nyskabende. Det kan næppe betvivles, at denne udpenslede kunstneriske Form har bidraget stærkt til at give Værket den enestaaende Folkeyndest, som det stadig nyder.

Den Hovedtanke, der laa til Grund for »Dagligt Liv«, og som var tydeligt paavirket af 1870'ernes Udviklingsbegreb, var, at Renæssanceaarhundredet var aandelig beslægtet med det 19. Aarh.s sidste Halvdel; det betegnede — ligesom den moderne Tid — en Frigørelse fra Middelalderens Aand, her i Norden ved at man genoptog de ved Kristendommens Indførelse afbrudte Udviklingslinier. Forfatteren følger ofte disse Linier lige ned til Nutiden, hvad der hos Læseren maatte fremkalde Indtrykket af Aktualitet. Stærkest fremtræder dette maaske i Bindet »Livsbelysning«, hvor T.-L. i Skildringen af det 16. Aarhundredes Livsanskuelse, ifølge hvilken Livet er en Vækst mod Lyset — dette Ord taget baade i bogstavelig og i overført Betydning —, samtidig giver sin egen religiøse Anskuelse. Thi Lyset er Gud, og Gud er Kærlighed; det onde er kun det ufuldkomne, og Livet er en Udvikling op imod Gud.

Ingen Del af »Dagligt Liv« har vel i højere Grad end »Livsbelysning« faaet folkelig Betydning, hvilket til en vis Grad kan forklares med, at paa det Tidspunkt, da det fremkom, var Kirkelæren rokket, og samtidig fandt de frafaldne ikke ret Trøst i det humane Livssyn, der afløste den. Under disse Forhold maatte T.-L.s optimistiske Tro paa, at det ikke alene bar fremad, men ogsaa opad, give mange en religiøs Erstatning for, hvad de havde mistet i Kristendommen.

Hvad Faghistorikerne angaar, maatte de ogsaa efterhaanden blive blidere stemte over for hans Forfatterskab, da hvert nyt Bind

viste sig at være bygget paa en stadig solidere Grundvold, selv om de ikke blev trætte af at pege paa, at Forfatterens Kendskab til den Middelalder, der gik forud for Renæssanceaarhundredet, og paa Basis hvoraf han malede det i lyse Farver, var utilstrækkeligt og ensidigt. Navnlig har J. A. Fridericia Fortjeneste af som den første at have stillet sig fuldt forstaaende over for »Værkets Originalitet, dets store Ejendommelighed i Anlæg og Udførelse«. Da den hjemlige Kritik stilnede af, mødte T.-L. ganske vist et nyt Angreb, af den tyske Professor Dietrich Schåfer, der — som Repræsentant for den gamle Statshistorie contra den nye Kulturhistorie — betegnede hans Værk som »geradezu ein Monstrum historischer Darstellung«. Det var imidlertid ikke vanskeligt for Forfatteren at forsvare Kulturhistorien i Almindelighed og sit eget Arbejde i Særdeleshed mod et saa fanatisk Anfald, og han endte sit Modskrift mod Schåfer (»Om Kulturhistorie«, 1894) med, klogt og beskedent, at hævde, at selv om hans Resultater var underkastede Tidens Lov, og Svarene engang vilde bortfalde som ufuldkomne, havde han i hvert Fald den Fortjeneste som den første at have stillet Spørgsmaalene. »Heri ser jeg mit Arbejdes Betydning og desuden i den Omstændighed, at jeg har angivet det Niveau for Fremstillingens Almenfattelighed, som ikke tør underskrides«. I Danmark fandt Schåfers Kritik ingen Sangbund, og 1901 besegledes T.-L.s Forsoning med den officielle Forskning ved hans Optagelse i Videnskabernes Selskab (i Danske Selskab 1902), ligesom flere af vore førende Historieforskere 1910 deltog i en Adresse til ham paa hans 70 Aars Fødselsdag, hvori man understregede »den banebrydende Tanke« og »selvstændige Helhedsopfattelse« i hans Hovedværk.

Efter Afslutningen af »Dagligt Liv« havde T.-L. endnu en Snes Aars Arbejdstid foran sig, og han udnyttede dem flittigt. Fra 1906 stammer den førnævnte »Peder Oxe«, et Forsøg paa ud af et meget spredt Materiale at danne et psykologisk Billede af det 16. Aarhundredes betydeligste danske Statsmand. S. A. fremkom det lille Skrift »De tre nordiske Brødrefolk«, et Arbejde, der ligesom Forfatterens Indsats i Forsvarssagen viser hans stærke patriotiske Følelse og hans Trang til som god Statsborger at yde sit Bidrag til sit Fædrelands lykkelige Fremtidsudvikling. Værdifuldt er ogsaa Skriftet »Mand og Kvinde, Renæssance-Brydninger hos de latinske Folk«, der saa Lyset i den samlede Udgave af hans mindre Skrifter; svagere er derimod »Nye Tanker i det 16. Aarhundrede«, der er en Del af det af Aage Friis redigerede »Verdenskulturen«, fordi de Udviklingslinier, han her optrak inden for den europæiske Kultur, ofte virkede vilkaarligt. Efter 1910 var T.-L. mest beskæftiget med

at nedskrive sine Erindringer, hvoraf 1. Del, »Et Liv. Barndom og Ungdom«, først udgaves efter hans Død af Knud Fabricius 1924. Det gaar til hans andet Studenteraar og maa paa Grund af sin dybe psykologiske Indtrængen i et Barns og et ungt Menneskes aandelige Udvikling, sine mange ypperlige Portrætter og sin livfulde Fremstilling regnes blandt vore mest læseværdige Memoirer. Naar denne Selvbiografi ikke blev fortsat, skyldtes det dels personlige Oplevelser (hans Hustrus Død 1917), dels det stærke Indtryk af den første Verdenskrig, hvorunder det forekom ham anmassende at beskæftige sig videre med sin egen »Ubetydelighed«. Følgen blev, at den snart 80-aarige Forsker tog en ny Kæmpeopgave op, at skildre det 19. Aarhundredes Livssyn, saaledes som det fremtraadte i de litterære Kredse i deres Opfattelse af Liv og Død. Værket var saaledes planlagt som en Slags Fortsættelse af den tidligere »Livsbelysning«. Første Del af »Bakkehus og Solbjerg« udkom til 80 Aars Fødselsdagen 1920; de to følgende — af hvilke den tredie standser midt i Fremstillingen af »Onkel Søren« (Søren Kierkegaard) — først i de følgende Aar efter hans Død (udgivne af Knud Fabricius, 1921—22). Grundtanken i »Bakkehus og Solbjerg« er, at da den kirkelige Udødelighedslære gennem Naturforklaringen afløstes af Opfattelsen af Døden som en evig Søvn, virkede denne Tanke om en Tilintetgørelse saa knugende paa de ledende inden for Aandslivet, at den atter maatte vige for Troen paa et Gensyn med dem, man havde elsket i Livet. Det personlige Tab, T.-L. havde lidt nogle Aar tidligere, har her øjensynligt præget hans religiøse Udvikling, saa at den fik mere positivt Indhold, end det havde været Tilfældet i »Livsbelysning«. Selv om Linierne i »Bakkehus og Solbjerg« er omstridelige, indeholder det saa mange fine Iagttagelser (f. Eks. i Skildringerne af Ingemann, Hauch og Paludan-Muller), og dets Form viser saa tydeligt Forfatterens højeste Kunst, at man paa intet Punkt sporer Alderdomssvækkelse. Men en Indflydelse, der kunde maale sig med »Dagligt Liv«, har det af nærliggende Grunde aldrig faaet.

Selv om T.-L.s Indvirkning paa hans Samtid blev vidtrækkende, kom han aldrig til at danne Skole. Dertil var han vel ogsaa for meget Autodidakt, der ikke fik udviklet nogen særlig Metode, som han kunde lade gaa i Arv til sine Efterfølgere. Hans harmoniske Aandsanlæg fik ham undertiden til at vælge en formidlende Holdning over for Modsætningerne, og den Dialektik, han havde modtaget fra Teologien og Filosofien, kunde føre ham til at erstatte Skarpsindighed med Spidsfindighed. Men ved mærkelig

Intuition og psykologisk Skarpblik indlevede han sig i Fortidens Personligheder og Forhold, og ved sin straalende Kunst formaaede han at levendegøre for sine Læsere, hvad han selv havde set. At han ikke blev knyttet til Universitetet, tør beklages; ligesom han under en Lærergerning sikkert vilde være blevet tvunget til at erhverve sig en grundigere metodisk Uddannelse, vilde vel den noget graa og tørre Universitetsundervisning under hans Medvirkning have vundet i Farve og Fylde. Nu blev han — ligesom A. D. Jørgensen — i Stedet hele Folkets Lærer, og dette skyldes for begges Vedkommende deres glødende Fædrelandskærlighed. I Stridsskriftet mod Schåfer siger T.-L. selv, at ligesom han personlig havde lært, hvad Hjemmet betød for ham selv, naar han vendte tilbage til det, nedtrykt af Modgang i den ydre Verden, saaledes havde han forstaaet, at det samme maatte gælde for det danske Folk efter det store Nederlag, naar det søgte til sin Fortid. »Dette er den oprindeligste Taagekærne, jeg kan naa til i Planen for min Kulturhistorie«.

T.-L. var Medlem af Kommissionen for Dansk Folkemuseum og af Bestyrelsen for de sjællandske Forsvarsforeninger samt Formand for Centralkomiteen for frivillige Korps.

»Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede«, I—XIV, 1879—1901; Folkeudgave, I—XIV, 1903—04; 3. (illustrerede) Udg., I—XIV, 1908—10; 4. Udg., I—-XIV, 1914—15; 5. (illustrerede) Udg. ved Knud Fabricius, I—IV, 1929—31. Svensk Udg. 1931 ff., norsk Udg. 1940 ff. Af »Livsbelysning« tysk, svensk og finsk Udgave. »Historiske Fortællinger, Tider og Tanker«, I—IV, 1910—12.

Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek.

Tit. Professor 1888. — R. 1886. DM. 1894. K.[2] 1902. K.[1] 1905. S.K. 1911. F.M.G. 1920.

Maleri af Knud Larsen 1910 (Fr.borg). Tegning af P. S. Krøyer 1902 (Hirschsprungs Saml.). Buste af R. Bøgebjerg 1907. Træsnit af H. C. Olsen 1908.

Slægt, se Slægtartiklen Lund. — Erindringer i Mit Hjem, II, 1912; Bakkehus og Solbjerg, I, 1920; Gadsdsk. Mag., XV, 1921, S. 220—24; Et Liv, 1924. — C. F. Bricka i Hist. Tidsskr., 4. Rk., VI, 1877—78, L., S. 139—68. H. Hildebrand i Nord. tidskr., VII, 1884, S. 240—48. Ose. Montelius sst., 1898, S. 427—30. Sst., 1879, S. 790ff.; IV, 1881, S. 569—78. J. A. Fridericia i Politiken 10. Jan. og 29. Maj 1894. M. Rubin i Tilskueren, XXIII, 1906, S. 373—83, og i Berl. Tid. 5. Maj s. A. P. Engelstoft i Hist. Tidsskr., 8. Rk., I, 1907—08, S. 307—24. Hans Høffding i Ord och Bild, XXIX, 1920, S. 625—37. Kr. Erslev og Har. Høffding i Oversigt over Vid. Selsk. Forh. 1920—21, 1921, S. 39—57. Knud Fabricius: Troels-Lund (i Serien: Mennesker), 1921. K~ *J T^ L • •*

* ' *Knud Fabricius.*

Troensegaard, Niels Sigfred, f. 1873, Dampmøller. F. 16. Sept. 1873 paa Thurø. Forældre: Dampmøller og Skibsbygmester Rasmus Peter T. (1848—1910) og Christiane Christiansen (1852—1935). Gift 9. Jan. 1903 i Kbh. (Holmens) med Julie Marie Larsen Sorterup, f. 28. Sept. 1874 i Kbh. (Garn.), d. 29. Dec. 1935 paa Frbg., D. af Sergent Frederik Christian Larsen S. (ved Daaben Lassen) (1839—88) og Jensine Christine Benning (1852—81).

T. blev cand. pharm. 1895 og tog polyteknisk Eksamen (Fabrikingeniør) 1900, hvorefter han uddannedes i Mølleriet dels hos Faderen, dels i Amerika. 1897—9^ byggede han for Faderen Toldbodmøllen i Kbh. som Hvede- og Rugmølleri. Han overtog den 1905 for egen Regning og var dens Leder til 1912 og dens Ejer til 1928, da den overgik til et Aktieselskab med T. som Formand; Aktiekapitalen er 1,2 Mill. Kr. 1909 startede han Akts. Slagelse Dampmølle (Aktiekapital 450 000 Kr.), hvis Formand han er, ligesom han 191 o indtraadte i Bestyrelsen for og 1917 blev Formand for Akts. Øxenbjerg Dampmølle (Aktiekapital 500 000 Kr.), der var startet af Faderen og siden 1898 drevet som Aktieselskab. Under sit Amerikaophold kort efter Aarhundredskiftet besøgte T. Universitetet i Minneapolis og studerede bl. a. Næringsmidler, specielt Hvedens Indhold af Æggehvidestoffer. Endvidere satte han sig ind i Teknikken ved de amerikanske Kæmpemøller, hvis Metoder han med stor Dygtighed har forstaaet at tillempe efter hjemlige Forhold. Samtidig med, at han paa det praktiske Omraade har været Foregangsmand, har T. ydet en videnskabelig Indsats og er Forfatter til flere Afhandlinger over Proteinstoffernes Konstitution, som er offentliggjort i udenlandske Tidsskrifter. I øvrigt er T. kendt som en stærkt socialt og kirkeligt interesseret Mand. Han sidder i Bestyrelsen for Foreningen til Værn for enligtstillede Kvinder, for Hans Tavsen-Fondet og for De samvirkende Menighedsplejer. — R. 1927.

N. Troensegaard: En dansk Møllers Glæder og Besværligheder som Videnskabsmand, 1929- p. *Koch Jensen.*

Trojel. Præsteslægten T. føres tilbage til Borgmester i Nyborg Thomas Troyel (d. 1613), hvis Søn Borger og Kirkeværge sst. Frands Troyel (d. 1640) var Fader til Sognepræst ved Roskilde Domkirke Jens (Hans) Troyel (1631—66) og til Sognepræst i Himmelev Thomas T. (1636—1702), hvis Søn, den for sin falske Angivelse om Sammensværgelse imod Suveræniteten afsatte Sognepræst ved Vor Frelsers K. Hans T. (1674—1738), var Fader til Sognepræst i Vissenbjerg Thomas T. (1702—69); af hans Børn

skal nævnes Raadmand i Odense Hans Jørgen T. (1741—1809) og Sophie Amalie T. (1758—1822), der ægtede Professor theol., senere Sognepræst ved Randers St. Mortens K., Provst Christen Mortensen Møller Holst (1750—1803), samt de nedenn. Landøkonomen Pastor Jacob Kofoed T. (1736—1812), Digteren, Juristen Peter Magnus T. (1743—93), Digteren Byfoged i Faaborg, Dr. jur. Peder Kofod T. (1754—84) og Økonomen, kgl. Godsinspektør Frantz Wilhelm T. (1746—1819), der var Fader til Elisabeth T. (1785—1866), til Vibeke T. (1789—1815), til Susanne Christine T. (1791—1880), der ægtede Stiftamtmand, Kammerherre, Rigsgreve Marcus Sabinus Wilhelm Sponneck (1787—1874, s. d.), og til Ulrikke Eleonora Svane T. (1784—1838), der i Ægteskab med Kaptajn, Proprietær Lorents Fribert (1781—1814) blev Svigermoder til P. G. Bang (s. d.) og J. O. Hansen (s. d.). Ovenn. Raadmand Hans Jørgen T. (1741—1809) var Fader til Rektor i Nykøbing F., Professor Thomas T. (1774—-1839), gift med sin ovenn. Kusine Vibeke T. (1789—1815), til Sekretær ved Vallø Stift, Krigsassessor Christian Benzon T. (1781—1827) og til Sognepræst i Kornum og Løgsted Frands Vilhelm T. (1782—-1855), der i Ægteskab med sin ovenn. Kusine Elisabeth T. (1785—-1866) havde Sønnerne Birkedommer paa Amrum, Redaktør Hans Jørgen T. (1813—78) og Sognepræst i Rynkeby og Revninge Frands Vilhelm T. (1814—88). Ovenn. Pastor Jacob Kofoed T. (1736—1812) var Fader til Sognepræst i Købelev og Vindeby, Provst, Konsistorialraad Thomas T. (1779—1854), af hvis Sønner skal nævnes Sognepræsterne Carl Jacob T. (1813—53) i Tødse og Erslev og Peter Leonhard T. (1819—1914) i Middelfart samt Skolebogsforfatteren, Overlærer Frederik Christian Ludvig T. (1815—67), der var Fader til Overlærer ved Metropolitanskolen Johan Frederik Emil T. (1847—1935) og til Sognepræst i Kullerup og Refsvindinge Christian Theodor T. (1846—1928); dennes Søn er Postmester, cand. polit. Aage Valdemar T. (f. 1881).

Jul. Bidstrup: Stamtavle over Familien Koefoed fra Koefoedgaard, 1887, S. 9f., ,4-17, 19f. *Albert Fabritius.*

Trojel, Frantz Wilhelm, 1746—1819, Godsforvalter, økonomisk Forfatter. F. 27. Febr. 1746 i Fuglevig Præstegaard, Vissenbjerg Sogn ved Odense, d. 10. Okt. 1819 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sognepræst til Vissenbjerg Thomas T. (1702—69) og Elisabeth Ancher (d. 1793). Gift 1. Marts 1782 paa Egebjerggaard med Christine Margrethe Hansen, f. 1. Maj 1763 paa Annebjerggaard ved Nykøbing S., d. 29. April 1816 i Kbh. (Frue), D.

af Forvalter over de kgl. Godser i Odsherred, Kammerraad Jacob H. (1728—91) og Ulrikke Eleonore Schwane (1726—92, gift i° 1743 med Forvalter over de kgl. Godser i Odsherred, Kammerraad Niels Christian Bang, 1699—1760, gift i° med Cathrine Marie Kjær, ca. 1704—43).

T. blev undervist i Hjemmet og 1762 dimitteret af sin ældre Broder. Han begyndte at studere Teologi, blev Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og tog Eksamen 1766. Der blev dog ikke Tale om at benytte denne. T. havde altid haft Lyst til Landvæsenet, og han blev nu Forvalter paa Billeskov ved Assens og senere paa Annebjerggaard og Ellingegaard paa Sjælland. 1781 udnævntes han til kgl. Inspektør ved de nye Indretninger i Odsherred, og 1790 blev han tillige Forvalter ved det kgl. Gods sst. Med den største Energi gik T. i Gang med de mange Opgaver, som frembød sig. Hovedgaardene blev forsynet med nye Bygninger, Jorderne udskiftet og en bedre Driftsplan indført. Samtidig udskiftedes Bøndergodset, og denne Udskiftning blev foretaget paa en saa fortrinlig Maade, at den betragtedes som den bedste i Landet. Ved Siden af sin egentlige Gerning beskæftigede T. sig med landøkonomisk Forfatterskab. To mindre Afhandlinger blev 1784 prisbelønnet af Landhusholdningsselskabet, og han blev landøkonomisk Medarbejder ved forskellige Tidsskrifter, ligesom han 1817—19 virkede som Medudgiver af »Den oeconomiske Correspondent«. I mange Aar var T. endelig Landvæsens- og Forligskommissær, og under Krigen 1807—14 viste han sig som en virksom Chef for Kystmilitsen. — Blyantstegning (Privateje).

Den oeconomiske Correspondent, 1819, S. 343.

C. E. A. Se kø l ler (Harald Jørgensen).*

Trojel, Frants Petersen, 1666—1731, Søofficer. F. 1666 i Bergen, d. 4. Okt. 1731 i Kbh. (Holmens), bisat i Holmens K. Forældre: Borgmester Peter Frantsen T. (1637—94, gift 2° senest 1683 med Inger Jensdatter Schelderup, d. 1733, gift 2° med Student Johannes Lauritzsen Brøgger, d. 1729) og Anna Wibe (d. 1679, gift i° med Generaltoldforvalter i Bergen Peter Bloch, d. 1659). Gift 27. Nov. 1697 i Kbh. (Holmens) med Alhed Lorck, døbt 26. Marts 1678 i Kbh. (Holmens), d. 13. April 1737 sst. (Holmens), D. af Løjtnant, senere Kommandørkaptajn og Amtmand i Finmarken Erik Madsen L. (d. 1717) og Maria Jespersdatter (ca. 1642—1703).

F. P. T. blev Lærling 1685, Løjtnant 1688, Kaptajnløjtnant 1691, Kaptajn 1695, Kommandørkaptajn 1701, Kommandør 1708,

Schoutbynacht 1711, Viceadmiral 1714 og Admiral 1719. 1691—93 var han i engelsk Tjeneste og deltog i flere Søslag. Under den korte Krig med Sverige 1700 var han Flagkaptajn hos Generaladmiral U. C. Gyldenløve, n. A. blev han Jagtkaptajn hos Kongen og 1704 Indrulleringschef i Bergen. Ved den store nordiske Krigs Udbrud blev han atter Flagkaptajn hos Gyldenløve og Chef for Orlogsskibet »Elephanten«, deltog i Slaget i Køge Bugt 4. Okt. 1710 og var n. A. Chef for en Eskadre i Østersøen, der skulde overføre Artillerimateriel til Pommern, hvilket ikke lykkedes. 1712 overtog han Kommandoen over Kattegateskadren efter Kommandør D. Wilster (s. d.), der som Arrestant blev sendt til Kbh., kom senere til Østersøflaaden med sin Eskadre og deltog i Kampen ved Rugen 28. Sept. I de fire følgende Aar førte han Eskadre i Østersøflaaden og deltog i Kampen ved Rugen 8. Aug. 1715 under Admiral Råben, der roste ham for god Konduite. Efter Krigens Afslutning sendtes han til Norge for at forberede en ny Ordning af IndruJleringsvæsenet *og var* derefter MedJem af Kommissionen *om* Søetatens Regnskabsvæsen. 1722 indsendte han sit Forslag om Norges Indrulleringsvæsen, n. A. blev han Indrulleringschef i Sjællands Distrikt til 1726 og 1728 Patron for Holmens Kirke. F. P. T. var ligesom Råben meget uvenlig stemt mod Admiral Judichær (s. d.) og benyttede enhver Lejlighed til smaalige Mistænkeliggørelser. 1725 fik F. P. T. og Admiralitetsraad U. Mathiades Ordre til »aldeles caché« at undersøge Judichærs Administration. Det Materiale, der herved fremskaffedes, benyttedes af den Kommission, der kort efter nedsattes i samme Øjemed. 1731 blev F. P. T. afskediget efter Ansøgning og med fuld Gage i Pension. Han var en ret dygtig Officer, der allerede som ung havde gjort sig bemærket af Niels Juel.

Bidrag til den store nordiske Krigs Historie, udg. af Generalstaben, I—X, 1899—1934 (se Registrene). Chr. Elling: Holmens Bygningshistorie 1680—1770, '933> • 4[1] • *j-fo Topsøe-Jensen (C. With-Seidelin).*

Trojel, Jacob Kofoed, 1736—1812, Præst, landøkonomisk Forfatter. F. 12. Juni 1736 i Poulsker, d. 10. Marts 1812 i Nebbelunde, begr. sst. Broder til F. W. T. (s. d.). Gift 16. Jan. 1779 i Rødby med Regisse Sophia Støedt, f. 29. Dec. 1747 i Sønder Næraa, d. 15. Maj 1808 i Nebbelunde, D. af Sognepræst, sidst i Gudbjerg, senere Provst Oluf S. (1701—73, gift i° 1742 med Henriette Achthon, 1708—43) og Cathrine Marie Børresen (1718—91).

T. blev Student 1751 fra Odense, Baccalaureus 1752 og tog teologisk Eksamen 1754. 1765 blev han personel og 1771 reside-

rende Kapellan i Vissenbjerg og 1774 Sognepræst i Nebbelunde og Sæddinge paa Lolland, hvor han tog sin Afsked 1805. Allerede som ung Kapellan var han stærkt interesseret i Landbrug og Havebrug og en dygtig Botaniker. Han udgav 1766 et af de tidligste danske Skrifter om Kartofler »Afhandling om Kartoflers Avl og Brug«, der blev trykt i flere Oplag og paa Landhusholdningsselskabets Foranstaltning oversat til Islandsk og gratis uddelt i Danmark, Norge og Island. Kort efter Landhusholdningsselskabets Oprettelse 1769 var T. blevet korresponderende Medlem, og han indsendte flere Afhandlinger til Selskabet, bl.a. om »Kvægsygen og Middel derfor«, om Havedyrkning og om en hensigtsmæssig Plov. 1769 skrev han et »Priis-Skrift om Humleavlen«, som han senere udvidede og fik optaget i Landvæsenskommissionens »Oeconomiske Priis-Skrifter«, 1774.

J. C. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie, II, 1787, S. 352 f.
P. Rhode: Saml. til Laalands og Falsters Historie, I, 2. Udg., 1859, S. 584.

Aksel Milthers (H. Hertel).

Trojel (Trøjel, Trøyel), Peter Magnus, 1743—93, Digter, Jurist. F. 3. el. 6. Juli 1743 i Fuglevig Præstegaard, Vissenbjerg Sogn ved Odense, d. 16. el. 17. Dec. 1793 paa Annebjerggaard ved Nykøbing S. Broder til F. W. T. og J. K. T. (s. d.), begr. i Højby. Ugift.

T. blev Student 1759 fra Odense (privat dimitteret med Rektors Testimonium), tog n. A. Baccalaureus-Graden, 1762 teologisk Eksamen og var 1764—65 Alumnus paa Borchs Kollegium. Han førte derefter en noget omtumlet Tilværelse, havde forskellige Huslærerpladser og var ofte i økonomiske Vanskeligheder. 1773 tog han juridisk Eksamen og blev s. A. Auditør, men ked af Militærlivet tog han allerede 1778 sin Afsked; 1780—81 var han som Sekretær hos Grev J. H. Knuth paa Rejse i Holsten og Mecklenburg, men ellers ernærede han sig som juridisk Manuduktør, søgte forgæves adskillige Embeder og tilbragte sine sidste Aar (fra 1783) hos Broderen F. W. T. paa Annebjerggaard. Hans juridiske Forfatterskab er ikke stort; den retshistoriske Disputats »De legum Daniæ atqve Norvegiæ in naufragos humanitate« (1764) blevjfi udvidet Skikkelse trykt paa Dansk (»Om de Danske og Norske Loves Omsorg for Skibbrudne«) 1767 i »Kbh.s Adresse-Contoirs Juridiske, Medicinske og Oeconomiske Tidender«. 1776 udgav han »Juridisk Tilskuer«, hvoraf der kun udkom 37 Numre.

T. var Medlem af det 1775 stiftede Danske Litteraturselskab, nær Ven af Ewald og Ordfører for den Kreds, der 1778 vilde sikre denne en aarlig Digtergage. Af Ewald er han paavirket i sin Digt-

ning, der begynder 1773 med de anonyme »Prøver af danske Satirer i poetiske Breve«, som i øvrigt viser tilbage til klassiske Forbilleder. Som Satiriker er T. hvas, mere en streng Revser end en spøgefuld Spotter; Satirerne, der er ret knappe i Formen, er T.s Hovedværk. I Slægt dermed er hans »Ode til Dumhed« (først trykt 1778 i »Almindeligt Dansk Bibliothek«). Desuden har han skrevet en Del Digte inden for andre Genrer, Lej ligheds vers (f. Eks. »Lev Christian, lev til sneehvid Alder«) og Drikkeviser (f. Eks. »Jeg er en Mand, som har saa vidt omvandret«); fra Aarene i Odsherred stammer den gemytlige »Odsingernes Reise til Frederikssund« i en Slags Folkevisestil. Rahbek kaldte T. for »Ewalds maaskee genialeste Jævning«; for os har han en mere beskeden Plads paa Linie med mange andre Oplysningspoeter. — Klippet Silhouet (til højre) af C. E. Limpricht (1780'erne) i Det kgl. Bibliotek; kobberstukken Kopi (til venstre) 1801.

Udvalgte Digte (med Biografi af Broderen F. W. T. og Karakteristik af K. L. Rahbek), I—II, 1801. Den danske Tilskuer, XVI.i, 1806, S. 369 ff. Ny Minerva, 1807, III, S. 1—36, 50 ff., 83—90, 132—56. K. L. Rahbek: Erindringer, I, 1824, S. 91, 214, 255, 273, 386; III, 1825, S. 66; IV, 1827, S. 251. C. Molbech: Dansk poetisk Anthologie, II, 1832, S. 70—109. [Fr. Barfod:] Poetisk Læsebog, 1835—36, S. 575—80. F. Rønning: Rationalismens tidsalder (se Registeret i 111,2, 1899). A. D. Jørgensen: Johannes Ewald, 1888, S. 60 f., 180 ff. Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarh., 1934 (se Registeret). Hakon Muller i Fyens Stiftstidende 25. Marts 1941.

R. Paulli.

Trojel (Trøjel), **Peder Kofod,** 1754—84, Digter, Jurist. F. 5. Maj 1754 i Fuglevig Præstegaard, Vissenbjerg Sogn ved Odense, d. 9. Nov. 1784 i Faaborg, begr. sst. Broder til F. W. T., J. K. T. og P. M. T. (s. d.). Gift 1782 med Henriette Wilhelmine Schmaltz, f. 1. Dec. 1753 i Odense, d. 7. Marts 1833 i Faaborg, D. af Regimentsfeltskær Frantz Herman S. (ca. 1697—1757) og Catharina Magdalena Smidt (1712—92).

T. blev Student 1768 fra Odense (privat dimitteret med Rektors Testimonium), tog 1773 juridisk Eksamen, var derefter juridisk Manuduktør, Huslærer paa Holstenshus, blev 1775 Prokurator for Kbh.s Hof- og Stadsret samt for alle Over- og Underretter i Danmark, 1777 første juridiske Dekan ved Kommunitetet og Inspektor ved Regensen og tog 1779 den juridiske Doktorgrad. At L. Nørregaard (s. d.) s. A. blev foretrukket som Adjunkt ved det juridiske Fakultet, var en Skuffelse, T. vanskeligt kunde forvinde. 1782 blev han Byfoged i Bragernes og Strømsø i Norge (det nuværende Drammen), men før Bestallingen var udstedt, blev Embedet som

Byfoged i Faaborg og Herredsfoged i Salling Herred ledigt, han fik da s. A. dette i Stedet for og skal i den korte Tid, han levede, være blevet en afholdt Embedsmand. Som Jurist har T., foruden Disputatsen »De acquisitione juris in re juxta leges Daniæ et Norvegiæ« (1779), udgivet et Par praktiske Haandbøger »Alphabetisk Register efter Bulls Maade over Love, Forordninger etc.« (I, 1777, fortsat af Laurids Fogtman, s. d.) og »Commentære eller Forklaring over den Danske og Norske Lovs Første Bog« (I—II, 1780—81).

Som Digter har T. staaet i Skygge af Broderen P. M. T. (s. d.), skønt hans Talent ikke synes ringere. Ligesom denne var han Medlem af Det danske Litteraturselskab, har ogsaa skrevet en »Ode til Indfødsretten«, Klubviser og anden Lejlighedspoesi. Særegen for ham er hans digteriske Benyttelse af nordisk Mytologi og Nordens Oldtid i det hele taget, f. Eks. i Drikkevisen »Var Odin ei den viseste i Norden?«, »Sang til fierde September 1778« (»Mild vendte Thor med As og Frei tilbage«), Romancen »Skiøn Sigrid og Helt Othar« og »En Veddesang. Ved Frode Fredegodes Hof«, begge med Emner fra Saxo. Sidstnævnte Digt er offentliggjort i »Almindeligt dansk Bibliothek« (1780), hvor han ogsaa (1778) optræder under Pseudonym »Eivind Skaldaspilder den yngre« eller blot »Eivind«, hvormed han undertegner »Ode. Til min Skræder«, »som een af dansk Vittigheds competenteste Dommere troede at være af Wessel«. Wessel og Burger synes at have staaet Fadder til »Romance. For visse mod visse«, der skildrer Herremanden Trækholts gyselige Endeligt med et djærvt og diabolsk Humør, som man ikke finder i Broderens Arbejder.

Klippet Silhouet af C. E. Limpricht (1780'erne) i Det kgl. Bibliotek; kobberstukket Kopi 1801. Klippet Silhouet (Fr.borg).

Udvalgte Digte (med Biografi af Broderen F. W. T. og Karakteristik af K. L. Rahbek), I—II, 1801. Den danske Tilskuer, XVI,i, 1806, S. 375—85. Ny Minerva, 1807, III, S. 20—25, 30 f., 36—56, 143—151 [Fr. Barfod:] Poetisk Læsebog, 1835—36, S. 571—75. F. Rønning: Rationalismens tidsalder (se Registeret i 111,2, 1899). Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarh., 1934 (se Registeret). H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer, 1935, S. 335 f. Hakon Muller i Fyens Stiftstidende 27. Marts 1941.

R. Paulli.

Trolle. Den oprindelig i Sverige hjemmehørende og endnu der levende adelige Slægt T. nævnes tidligst 1318 med Væbneren Birger Knudsen, men føres dog med Sikkerhed kun tilbage til hans formentlige Sønnesøn Ridderen Birger Knudsen (d. før 1381), hvis Søn Ridderen Birger T. den gamle (nævnt 1400 og 40) til

Bo var Farfader til Sveriges Riges Raad Ridderen Arvid T. (d. 1505) til Bergkvara, af hvis Sønner skal nævnes de to Sveriges Riges Raader Ridderen Ture T. (d. 1555) til Bergkvara og Erik T. (ca. 1460—1529) til Fåno, Ekholmen og Lagno — hvis Søn var nedenn. Ærkebiskop i Uppsala Gustaf T. (1488—1535) — og nedenn. Ridder Jakob (Joakim) T. (1475—1546) til Lillø og Knabstrup; af dennes Børn skal nævnes Sveriges Riges Raad, Admiral Arvid T. (1503—49) til Engsø og Aspenæs, Margrethe T. (1511—51) — der var gift med Rigsraaden Claus Urne (d. 1561, s. d.) — Øllegaard T. (1513—78) — der ægtede Rigsraaden Christoffer Huitfeldt (d. 1559, s. d.) til Berritsgaard — de nedenn. Rigsraad Børge T. (1501—71) til Lillø og Knabstrup og Admiral Herluf T. (1516—65) samt Niels T. (1520—65) til Braade, der var Fader til Jakob T. (d. 1601) til Trudsholm, Sonnerup og Brudager og til Børge T. (d. 1610) til Trolholm (Braade) og Tvis Kloster, hvis Søn nedenn. Statholder i Norge, Rigsviceadmiral Niels T. (1599—1667) til Trolholm, Ryegaard, Snedinge og Pallisbjerg var Fader til nedenn. Gehejmeraad Corfitz T. (1628—84) til Sandholt, Steensgaard og Skarholt, til de for deres Forhold til Griffenfeld kendte Søstre Baronesse Birgitte T. (1631—87) — der var gift med Manderup Brahe (1628—66) til Torbenfeldt, 1672 optoges i Friherrestanden og oprettede Baroniet Brahetrolleborg — og nedenn. Mette T. (1637—tidligst 79) — gift med Jørgen Reedtz (d. efter 1679) til Barritskov og Vedø —• til Børge T. (1638—76) til Trolholm og Tvis Kloster, til Oberst Holger T. (d. før 1686) til Ryegaard — hvis Sønnesøn var Kammerherre Knud Gyldenstierne T. (1705—60) til Ryegaard og Mollerup m. m. — til Etatsraad Herluf T. (d. 1714) til Snedinge, til Anne T. den Lærde (d. 1723) — gift med Erik Bille (1635—75) til Kærsgaard — til Lene T. (1643—62) — der ægtede Gehejmeraad Enevold Parsberg (d. 1680, s. d.) — til Helle T. (1657—1722) — der først var gift med Baron Iver Juul Høeg (1652—83), dernæst med Generalløjtnant Palle Krag (1657—1723, s. d.) — og til Arvid T. (1653—98) til Næs, der 1689 blev introduceret paa det svenske Ridderhus, og hvis Efterkommere 1816 optoges i svensk friherrelig Stand. Ovenn. Gehejmeraad Corfitz T. (1628—84) var Fader til de henholdsvis 1689 °§ I7 01 i Friherrestanden optagne Brødre Baron Frederik T. (1665—1700) og Baron Niels T. (1667—1722), der begge besad Baroniet Brahetrolleborg. Ovenn. Etatsraad Herluf T. (d. 1714) var Fader til Etatsraad Børge T. (1675—1739) til Rødkilde og Lykkesholm m. m., hvis Sønner var Oberst, Kammerherre Herluf T. (1716—70) til Varbjerg og Kjerrumgaard og Oberst Palle T.

(1719—68), der var Fader til Vibeke Charlotte T. (1756—1821), gift med Generalmajor Gustav Grimer Schøller (1754—1810) til Margaard. Slægtens danske Linie er antagelig uddød kort før 1800.

En borgerlig Familie T. føres tilbage til Gaardmand i Holmdrup, Skaarup Sogn, Rasmus Nielsen Trold (ca. 1692—1757), hvis Søn Gaardmand Niels Rasmussen Trold (1714—63) var Fader til Mølleejer Niels Nielsen Trold (1744—1809); dennes Søn Justitsraad Lars T. (1803—75) til Idagaard, Falkensteen og Krabbesholm var Fader til Overformynder, Højesteretsassessor Marius Nikolaj Frederik T. (1839—1912), af hvis Sønner skal nævnes Højesteretsdommer Erik T. (1872—1936) — Fader til Statsadvokat Jørgen T. (f. 1905) — Dr. med. Axel T. (f. 1875) og Højesteretssagfører Esbern T. (f. 1875). — En anden borgerlig Slægt T., som, formentlig ganske uberettiget, søger Tilknytning til den adelige Slægt, udspringer fra Værtshusholder i Kbh., Musketer Børge Christopher T. (d. 1774), hvis Søn Bud ved Vejkommissionen Herloff Børgesen T. (1754—1828) var Farfader til Toldkasserer, Etatsraad Jens Christian Herluf T. (1827—1912); dennes Sønnesøn er nedenn. Grønlandsfarer, Kaptajn Alf Erik Martin Jens Carl T. (f. 1879).

Danmarks Adels Aarbog, **VIII,** 1891, S. 411—30; X, 1893, S. 542; XIV, 1897, S. 497; **XVIII, 1901, S. 549 f.; XXIII,** 1906, S. 490; **XXVIII,** 1911, S. 567; **XXXII,** 1915, S. 592; XL, 1923, S. 550; LI, 1934, S. 276; LV, 1938, **II,** S. 134; LIX, 1942, **II,** S. 118. — R. Volf: Stamtavle over Anders Coldings Slægt fra Skrave, 2. Udg., 1917, S. 85—90. — Th. Hauch-Fausbøll: Trolle, 1938.

Albert Fabritius.

Trolle, Alf Erik Martin Jens Carl, f. 1879, Søofficer, Grønlandsrejsende. F. 4. Okt. 1879 i Kbh. (Holmens). Forældre: Sekondløjtnant, senere Kaptajn i Flaaden Carl Ludvig August T. (1856—1919, gift 2⁰ 1904 med Karen Margrethe Nørretranders, f. 1881) og Alma Caroline Martin (1847—1907). Gift 4. Jan. 1910 i Kristiania med Bergliot (Bebben) Holm, f. 21. Marts 1885 i Kristiania, d. 19. Febr. 1943 i Kbh., D. af Sanatorielæge Ingebreth H. (1847—1920) og Josephine Amalie Jakobsen (1851—1904).

T. kom 1895 Paa Kadetskolen, blev Sekondløjtnant 1899, Premier løjtnant 1903 og Kaptajn 1914. Han deltog i »Valkyrien«s Togt til Østasien under Prins Valdemars Anførsel 1899—1900 og i samme Skibs Middelhavstogt 1913—14. Under Verdenskrigen var han Torpedobaadschef, men tog 1916 paa Grund af svækket Helbred sin Afsked fra Marinen. — Paa den af Mylius Erichsen ledede Danmark-Ekspedition 1906—08 var T. Fører for Ekspeditionsskibet samt Næstkommanderende for og efter Mylius Erich-

sens Død Leder af Ekspeditionen, hvis Hydrograf han tillige var. Resultatet af hans Undersøgelser er offentliggjort i »Meddelelser om Grønland«, XLI. 1932 foretog han atter en Rejse til Østgrønland — Danmarks Havn og Hvalrosodden — med Fangstkompagniet Nanok's Motorskib »Gefion«, og 1934 købte han i Landskrona en Motoryacht »Albertina«, som han gav Navnet »Thor«, og med hvilken han s. A. foretog en hydrografisk Undersøgelsesrejse til Norge, Spitsbergen og Island. Derefter stillede han Skibet til Raadighed for dansk Videnskab og sendte det 1935 til Island og Sydøstgrønland paa Havundersøgelser. N. A. stillede han det ligeledes til Raadighed for Geodætisk Institut til lignende Undersøgelser. — J933 oprettede T. paa 25-Aarsdagen for Danmark-Ekspeditionens Hjemkomst Kaptajn Alf Trolles og Hustrus Legat til Minde om Danmark-Ekspeditionen 1906—1908. Lega-j tets Midler benyttes dels til Støtte for videnskabelige Undersøge^ ser paa og dels til Udgivelse af Publikationer om Østgrønland. T. er Ejer af Trollesminde ved Rørvig. — R. 1931. DM. 1936. F.M.S. 1929.

Achton Friis: Danmark-Ekspeditionen, 1909. *H. Ostermann.*

Trolle, Børge, 1501—71, Rigsraad. F. 14. Juli 1501, d. 27.-28. Juli 1571 paa Jungshoved, begr. i Herlufsholm K. Forældre: Jakob T. til Lillø (s. d.) og Hustru. Gift 1539 med Pernille Gjøe, f. 1506, d. 5. Marts 1552 (gift i° med Anders Ebbesen Galt, d. 1529), D. af Mogens G. (s. d.) og 1. Hustru.

B. T. sendtes i Skole i Roskilde og kom derefter til Hertugdømmerne som Smaadreng hos Hertug Frederik og var 1523 i dennes Tjeneste som Hofsinde. Først 1532 høres der atter om ham. Han deltog da som Høvedsmand i Toget til Norge mod Christian II. Under Grevefejden gjorde han Tjeneste som Ritmester paa Christian III.s Side. Umiddelbart efter Grevefejdens Slutning blev han Fodermarsk og forlenedes som saadan med Gjorslev, som han dog allerede inden Udgangen af 1537 fik ombyttet med Aahus (til 1550). Gennem sit Giftermaal med Pernille Gjøe (1539) fik han yderligere to Len: Jungshoved og St. Agnete Kloster i Roskilde (begge Pantelen). Efter sin Faders Død overtog han dennes Pantelen Gers Hrd. Som ældste Søn fik han endvidere udlagt Fædrenegaarden Lillø (Skaane) som sin Arvepart og tillige Knabstrup paa Sjælland. — B. T. blev 1540 Medlem af Rigsraadet. Han blev, som Aarene gik, en af de nyttigste og mest anvendte Raader. Navnlig drog man Nytte af hans Indsigt inden for Finansadministrationen. Med en moderne Betegnelse vilde man kalde

ham Statsrevisor. Ogsaa paa anden Maade var han en betroet Mand. Han deltog saaledes i Forbundsforhandlingerne med Sverige 1540, ledsagede Hertug Frederik til Norge 1548, var med i Brudetoget til Sachsen s. A. og deltog i Grænseforhandlingerne med Sverige 1554. Han var en Tid Hofmester for Hertug Hans den Yngre, ligesom han havde det utaknemmelige Hverv at være Hofmester for Hertug Magnus paa den store Udenlandsrejse 1557—58. 1553 blev det ham betroet sammen med Peder Oxe (s. d.) at opbevare den netop bevilgede Landeskat for Østdanmark og hele Norge »til tro Haand«. Det Samarbejde, som han herigennem kom til at staa i med Peder Oxe, og som maa have strakt sig ogsaa til andre Omraader, sprængtes, da det kom til aaben Strid mellem Peder Oxe og B. T.s Broder Herluf T. I denne Strid stod B. T. ganske paa sin Broders Side. Peder Oxes Fald havde til Følge, at ogsaa B. T. i de efterfølgende Aar fik en mere fremskudt Position. Han blev Ridder ved Frederik I.s Kroning 1559. S. A. var han — da Sveriges Holdning virkede foruroligende —• en kort Tid stationeret i Kbh. ved Statholderen Mogens Gyldenstiernes Side, og under Syvaarskrigen hørte han til de hjemmeladte Raaders Kreds. Efter Peder Oxes Tilbagekomst 1566 traadte B. T. noget mere i Baggrunden, men var dog stadig højt anset og beholdt alle sine Len, hvori der efterhaanden var bundet store Pantesummer. Da Birgitte Gjøe 1567 ønskede at afgive Herlufsholm Skole, valgte Rigsraadet ham til Skolens første Forstander. B. T., der ligesom Broderen var barnløs, betænkte i sit Testamente baade denne Skole og Skolerne i Roskilde og Væ med Gaver. Fra Niels Hemmingsens Ligprædiken ved vi, at han, medens han levede, havde været meget godgørende og understøttet fattige Studenter og nødlidende og syge i Købstæderne, og at han havde været sine Bønder en human og retfærdig Herre. Niels Hemmingsen karakteriserer ham som en gudfrygtig, alvorlig Mand, enkel af Levevis, besindig og siddende inde med stor boglig Viden. — Ligsten i Herlufsholm Kirke.

Danmarks Adels Aarbog, VIII, 1891, S. 415 f. Niels Hemmingsen: Ligprædiken over Børge Trolle, 1571. *Astrid Friis.*

Trolle, Corfitz, 1628—84, Gehejmeraad. F. 17. Marts 1628 paa Vallø, d. 21. Marts 1684 i Kbh. Forældre: senere Rigsviceadmiral Niels T. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 12. Sept. 1660 i Kbh. med Birgitte Rantzau, f. 9. Juni 1641 paa Bollerup, d. 1. Febr. 1695 paa Brahetrolleborg, D. af Frederik R. til Asdal (s. d.) og 2. Hustru.

C. T. uddannedes som ung paa Sorø Akademi, hvor han 1647 holdt en (senere trykt) Sørgetale over den udvalgte Prins Christian. Derpaa foretog han en Udenlandsrejse og immatrikuleredes ved Universitetet i Orleans 1651 og i Padova 1653. Efter sin Hjemkomst blev han 1656 Kammerjunker hos Frederik III., som han stod nær og som under Svenskekrigene brugte ham som Mellemmand mellem sig og de Skaaninger, der forsøgte Oprør, og T. var vistnok Hovedmanden for den mislykkede Malmøsammensværgelse. Han var flere Gange i Skaane og bortførte i Dec. 1658 sin smukke trolovede fra Bunkeflod Præstegaard. Senere førte han paa Kongens Vegne Forhandlinger med Deltagerne i Forsøget paa at generobre Kronborg. 1658 var han blevet Lensmand paa Bøvling og havde 1660—64 Inspektion over de kongelige Højhedsrettigheder i Thy og Vragretten paa næsten hele Jyllands Vestkyst. 1664—-70 var han Amtmand over Skanderborg og Aakær Amter, men opholdt sig mest i Kbh. 1669 blev han Gehejmeraad, Assessor i Statskollegiet og Medlem af Højesteret. 1670 afgav han Betænkning om Møntvæsenet og var med til at omlægge Hærens Budget. Med Hensyn til Rostjenesten indtog han 1672 et snævert Godsejerstandpunkt, og 1671 afgav han en med historiske Motiver begrundet Betænkning mod Udvidelse af Religionsfriheden. Langt større Rolle spillede han dog som en Slags hemmelig Politichef, og skønt han stod Griffenfeld nær, var han dog med til at udspejde denne og blev en af hans Dommere. Christian V. viste ham sin Paaskønnelse ved at gøre ham til hvid Ridder allerede 1671 og ved at yde ham betydelige Pengesummer. Desuagtet var hans Pengesager i en sørgelig Forfatning; han sad en Tid arresteret for Gæld 1684 og døde ganske forarmet. Fra 1675 tu s^n Død var han Skoleherre paa Herlufsholm, men var ganske uduelig hertil, og Skolens Gods kom i Forfald. 1649—61 ejede han Skarholt (Froste Hrd.) og fra 1667 Sandholt (Sallinge Hrd.), som han dog maatte pantsætte.

Danmarks Adels Aarbog, VIII, 1891, S. 420. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, II, 1894, S. 367 ff., 523 f. H. B. Melchior: Historiske Efterretninger om Herlufsholms Stiftelse, 2. Udg., 1865, S. 73 ff. Nyt hist. Tidsskr., IV, 1852, S. 33, 75. Dsk. Saml., 2. Rk., I, 1871—72, S. 225 f.; III, !873—74. S. 34; VI, 1877—79, s- 373> 378- Fra Frederiksborg Amt, 1907, S. 68 ff. Carl Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger, I, 1908, S. 262, 339 f., 516. S. Birket Smith: Leonora Christina, Grevinde Ulfeldts Historie, I, 1879.

Hans H. Fussing.

Trolle, Gustaf, 1488—1535, svensk Ærkebiskop. Døbt 25. Sept. 1488, d. 1535 paa Gottorp, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Rigsraad Erik T. (ca. 1460—1529, gift *2°* 1512 med Karin Eriksdatter Gyllenstierna, d. mellem 1556—62) og Ingeborg Philipsdatter Thott (d. 1495, gift i° i474(?) med Rigsraad Gustaf Karlsson (Gumsehufvud), d. 1486). Ugift.

G. T. studerede 1511 i Koln, hvor han antagelig er blevet Magister. Derefter var han i nogle Aar i Rom for der at knytte Forbindelser, som kunde blive af Betydning for ham i Fremtiden. 1512, mens han endnu var i Udlandet, blev han Domprovst i Linkoping, og to Aar senere aabnede Vejen sig for ham til det højeste kirkelige Embede i Riget. Den gamle Ærkebiskop i Uppsala Jakob Ulfsen ønskede at nedlægge sit Embede, og paa hans og Erik Trolles Bøn gik Sten Sture med til, at G. T. blev hans Efterfølger, dog paa den Betingelse, at han tilsagde Rigsforstanderen Huldskab og Troskab. Sten Sture støttede derefter G. T.s Kandidatur over for Pavestolen, og i Maj 1515 blev han i Rom indviet til Sveriges Ærkebiskop.

Sten Sture havde handlet højsindet, havde vel haabet at kunne faa den gamle Strid med Trolle'rne bragt ud af Verden. Men G. T. havde ikke glemt de Forurettelser, hans Slægt havde været udsat for fra Sture'rnes Side, sidste Gang 1512, da hans Fader, der allerede var udset til Rigsforstander, blev fortrængt af den unge Sten Sture. Nogle faa Dage efter Indvielsen meddeler Christian II.s Sendebud i Rom, Hans Hansen, Kongen, at G. T. agter at drage til Sverige over Liibeck, »der maa Eders Naade være fortænkt udi«. Man tør heraf sikkert drage den Slutning, at Hans Hansen har været klar over, at G. T. ikke var en Ven af Sten Sture, og at han kunde blive et værdifuldt Redskab for Kongen, naar Spørgsmaalet om Sveriges Underkastelse blev aktuelt. Set paa denne Baggrund bliver det sandsynligt, at Sten Sture har Ret i sin Paastand om, at G. T. paa Hjemrejsen til Sverige har indladt sig i Forbindelse med Rigsforstanderens bitreste Fjende Christian II.

I Begyndelsen af Sept. 1515 var den unge Ærkebiskop i Sverige. Knap havde han sat sin Fod paa svensk Jord, før han kom i aaben Strid med Sten Sture, der bemægtigede sig Ståke Len, som tilhørte Ærkebispeembedet. Kampen blev ført med stor Bitterhed og Voldsomhed fra begge Sider. 1517 holdtes et stort Rigsmøde i Stockholm, hvortil G. T. blev stævnet under frit Lejde. Forsamlingen var ham *fjendtlig stemt og besluttede, at* Ståke SJot skulde ned-

rives. Mødets Deltagere aflagde Ed paa, at de ikke vilde have G. T. til Ærkebiskop, og forpligtede sig til at staa Last og Brast, selv om de skulde blive lyst i Band af Paven. Der blev udfærdiget et Dokument herom, og de tilstedeværende maatte forsegle dette. Det kom dem senere dyrt at staa.

G. T. vendte tilbage til Ståke, men snart blev han tvunget til at overgive sig og nedlægge den ærkebiskoppelige Værdighed. Stiftet overgav han i Pavens Haand. Selv blev han Sten Stures Fange og maatte i Dec. 1518 paa en Rigsdag i Arboga nedlægge sit Embede. Baade han og Christian II. havde dog klaget til Rom, som blev vundet for G. T.s Sag, og Interdiktet blev lagt over Sverige.

Da Christian 11.s Hære 1520 knuste Svenskernes Modstand, blev Stillingen med eet en helt anden for G. T. Fra en ussel Fange, svigtet af alle og i sin Dødsfjendes Vold, blev han med eet Slag en af de ledende politiske Personligheder, det svenske Unionspartis Førstemand. Af al Kraft virkede han for Christian II.s Sag, og snart var hele Sverige i den danske Konges Magt. Stockholm overgav sig i Sept. Kongen lovede sine Modstandere Tilgivelse, og 4. Nov. 1520 salvede og kronede G. T. ham i Stockholm. Selv om Kongen havde givet Løfte om Amnesti, havde Ærkebiskoppen aldrig lovet Tilgivelse. Den haarde og bitre Mand havde ikke drømt om at tilgive det, der var forbrudt mod ham og Kirken. Tre Dage efter Kroningen, mens Festlighederne endnu stod paa, traadte G. T. frem med et Anklageskrift mod sine Modstandere, mod Sturepartiets Mænd. Anklagen lød paa Kætteri, og der fremsattes store Krav om Skadeserstatning, Krav, som ikke var af ny Dato; allerede 1518 havde Christian II. saaledes i en Instruks til sine Forhandlere i Sverige forlangt, at disse skulde fordre, at G. T. og hans Tilhængere blev sat paa fri Fod, og at »den hellige Kirke og de maa fange af Hr. Steen tilbørlig Vunder og Opretning for deres Skade«. Christian II. kunde selvfølgelig ikke nu afvise G. T.s Klage og Krav. Under Retsforhandlingerne fremlagde Sten Stures Enke det tre Aar gamle Sammensværgelsesbrev fra Rigsmødet i Stockholm. De anklagede, der havde medforseglet Brevet, var notoriske Kættere, der havde sat sig op mod Paven. En gejstlig Ret erklærede dem for skyldige i aabenbart Kætteri. Straffen var Døden, og Straffens Eksekutor var Kongen. Det stockholmske Blodbad begyndte. Ogsaa en Del Personer, som G. T. ikke havde nævnt i sit Klageskrift, blev henrettet, bl. a. to Biskopper. Ærkebiskoppen havde faaet Hævn og havde ramt sine Fjender.

De blodige Begivenheder har utallige Gange beskæftiget Historie-

forskningen. Den samtidige Propagandalitteratur var tilbøjelig til at lægge hele Ansvaret paa Kongen, senere Forskere har anset Didrik Slagheck (s. d.) for Hovedmanden. Men de nyeste Undersøgelser har dog gjort det sandsynligt, at det er G. T., som er den drivende Kraft.

Da Kongen kort efter Blodbadet forlod Sverige, blev G. T. Medlem af den Regeringskommission, der skulde styre Sverige i Kongens Fraværelse. Kommissionen magtede dog ikke sin Opgave. Den var indbyrdes uenig og var ikke i Stand til at slaa Oprørsbevægelsen ned. I Sept. 1521 maatte G. T. forlade Sverige og begive sig til Danmark, hvor han havde mægtige Slægtninge, især inden for Bille-Slægten. Anders Bille (s. d.) var saaledes hans Moders Halvbroder. Af Christian II. fik han Dronningholm i Len.

Da Oprøret mod Christian II. brød ud, var Ærkebiskoppen i Hamburg paa Vej til Rom. Han opgav Rejsen, og da Frederik I. havde faaet Magten, vendte han tilbage til Danmark og blev den nye Konges Mand. Det var saaledes ham, der kronede Frederik I. i August 1524. Grunden til, at han svigtede Christian II., er sikkert, at han haabede, at Frederik I. paa en eller anden Maade kunde hjælpe ham til Magten igen. Men bagved ligger maaske ogsaa, at der har været et vist Modsætningsforhold mellem ham og Christian II. og dennes Folk. Poul Helgesen fortæller, at Kongen »med en forbavsende Snuhed stræbte efter at straffe samme værdige Fader paa Livet«, og i Rigsraadets store Anklageskrift mod Christian II. hævdes det, at Kongen efter Sigbrits Raad vilde lade ham dræbe i Kbh. Dette kan være Rygter og Opspind. Notorisk er det i hvert Fald, at han senere stod i et meget daarligt Forhold til Hans Mikkelsen.

G. T. beholdt Dronningholm, men Udsigterne til at vende tilbage til Sverige svandt hurtigt hen. Mæglingsforsøg fra dansk Side forblev frugtesløse. Gustaf Vasa havde en meget stærk Uvillie mod G. T., og ude i den svenske Befolkning var der et brændende Had til den Mand, som man — ikke uden Ret — ansaa for Ophavsmanden til Landets Ulykke. Paa Rigsdagen i Strengnås 1523 blev han dømt til evig Landsforvisning.

Men G. T. var ikke den Mand, der egnede sig til roligt at affinde sig med Skæbnen. 1526 forlod han pludselig Danmark for atter at slutte sig til Christian IL, og i den følgende Tid virkede han paa enhver mulig Maade for Kongens Sag. Han prøvede at hidse sine Landsmænd op mod Gustaf Vasa, og han opildnede Christian II. til Handling. Da Togtet mod Norge var blevet planlagt, blev han

i Forvejen sendt derop og drog forklædt som Bjergmand gennem Landet. Efter at Kongen var landet i Norge, fulgte han ham paa Togtet mod Viken og deltog i Belejringen af Bahus. Men atter blev Kong Christians Skæbne ogsaa hans. Ligesom Kongen førtes han som Fange til Danmark. Allerede 1533 fik han dog atter sin Frihed, men maatte afgive skriftligt Løfte om ikke med Ord eller Gerning at »arge ind paa højmægtig Hr. Gøstaf, Konge i Sverige«, ej heller »arge ind paa Danmarks Rige eller dets Indbyggere«.

Da Grevefejden udbrød, blev han en Tid taget i Forvaring af Jørgen Kock i Malmø. Men Anders Bille fik ham fri, og da Grev Christoffer landede i Danmark, gik han straks over til denne. Til Belønning fik han overdraget Roskilde Bispestol, som Joachim Rønnow dog kort efter købte tilbage af Greven, hvorfor han i Stedet fik Odense Bispedømme, hvorfra hans gamle Fjende Knud Henriksen Gyldenstierne var flygtet. I godt ti Maaneder, fra Aug. 1534 til Juni 1535, beklædte han atter en Bispestol, men snart indhentede Skæbnen ham. I Slaget ved Øksnebjerg 11. Juni 1535 blev han saaret og som Fange ført til Gottorp Slot. Den svenske Konge fordrede ham straffet eller udleveret, men Kravet kom ikke til at volde de danske Magthavere store Vanskeligheder. G. T. døde kort efter.

Det kan være vanskeligt at naa til en rigtig Vurdering af G. T.s Karakter og Personlighed. Men selv om man gør sig klart, at de fleste af de Skildringer, der findes af ham, stammer fra hans Fjender, kommer man dog næppe uden om, at han var en lidet tiltalende Skikkelse. En Kirkens Mand, men ikke noget kristeligt Gemyt, haard og hensynsløs i sin Færd, hadefuld og bitter. Stridbar og et Stridens Tegn kom han i Modsætning til næsten alle, med hvem han kom i Berøring: Sten Sture, Regeringspartiet i Danmark og Christian II.s nærmeste Medarbejdere under Landflygtigheden. Overalt hvor han viste sig, var der Kamp og Uro, og Krig og Mord fulgte i hans Spor. Poul Helgesen omtaler ham paa følgende Maade: »Denne urolige og ustadige Mand med det vilde Sind, der aandede Død og Fordærvelse mod alle, hvem han vilde det ilde«. En hadsk Karakteristik, men næppe helt ved Siden af. Gustaf Vasa benytter Udtryk, der minder herom, mens den mere besindige Hans Mikkelsen, Manden fra den anden Lejr, udtrykker sin Uvillie paa en lidt mere diplomatisk Maade: »Men Gud vorde hans Hjælp, han haver et saare skrøbeligt Hovede«, men, tilføjer han under Henvisning til 2. Korinterbrev II, »I som er vittige, fordrager dem som er daarlige.«

Portræt fra 18. Aarh. paa Gaunø efter et Fantasibillede.

Danmarks Adels Aarbog, **VIII,** 1891, S. 414; XVII, 1900, S. 429; **XVIII,** 1901, S. 549. G. Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns åttartavlor, VIII, 1934, S. 371 f. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie, II, 1865, S. 183—93,421—39,472—81; **III,** 1867, 1, S. 56 ff., 311—43; 2, S. 176, 186 f.; IV, 1870, 2, S. 304—14, 327 f. Acta Pontificum Danica, VI, 1915 (se Registeret). C. G. Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia, V, 1884. G. Carlsson: Hemming Gadh, 1915, S. 273 fif. Historiska handlingar, **XXVIII,** 2, 1931. (Svensk) Historisk tidskrift, **XVII,** 1897, S. 301—30; XXXVIII, 1918, S. 116—28; XL, 1920, S. 123—44; **XL VIII,** 1928, S. 33—42; **XLIX,** 1929, S. 395—416. Handlingar rorande Skandinaviens historia, **XXI,** 1836, S. VII; XXIV, 1840, S. 1—156. H. Behrmann: Kong Christian den Andens Historie, II, 1815, S. 78—84. Hist. Tidsskr., 4. RL, **III,** 1872—73, S. 501; 6. Rk., III, 1891—92, S. 127—66; 9. Rk., II, 1921—23, S. 342—47; VI, 1929, S. 249—63. Seandia, I, 1928, S. 1—83; **III,** 1930, S. 117—39. W. Mollerup: Bille-Ættens Historie, I, 1893, S. 244, 572f. Hanserecesse, 3. Abth., **VIII,** 1910, S. 354, 488, 523, 801 f. Svenska riksdagsakter 1521—1718, I, 1887—88, S. 9, 12 ff. C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern II.s og Frederik I.s Historie, I, 1854 (se Registeret). N. J. Ekdahl: Christiern II.s Arkiv, I—IV, 1835—42. Konung Gustaf den Forstes Registratur, I—X, 1861—87. A. Heise: Kristiern den Anden i Norge og hans Fængsling, 1877, S. 145 f. Saml. til Det Norske Folks Sprog og Historie, II, 1834, S. 18—22, 86, 94—98. Kirkehist. Saml., 4. Rk., IV, 1895—97, S. 411—14.

Johan Hvidtfeldt.

Trolle, Herluf, 1516—65, Rigsraad, Admiral. F. 14. Jan. 1516, d. 25. Juni 1565 i Kbh., begr. i Herlufsholm K. Broder til Børge T. (s. d.). Gift 16. Nov. 1544 med Birgitte Gjøe (s. d.).

H. T. var den tolvte i Rækken af den skaanske Adelsmand Jakob T. til Lilløs femten Børn. Om hans Barndom vides intet. Den tidligste Oplysning om ham, at han endnu 1535 — nitten Aar gammel — gik i Vor Frue Skole i Kbh., kunde nok tydes i Retning af langsom Modning eller Tunghed i Opvæksten. Maaske skyldes det hans Skolegang eller hans nys afdøde Fætter Ærkebiskop Gustaf Trolles Fortjenester af Christian II.s Sag, naar han ikke som de andre adelige i Kbh. i Jan. 1536 blev fængslet af Grev Christoffers Folk. S. A. blev han sendt paa Studieophold til Wittenberg, hvor han navnlig hørte Melanchton, som han ogsaa senere i Livet bevarede Forbindelsen med, og er her uden Tvivl blevet grebet stærkt af det religiøse Røre. 1537 vendte han hjem for at studere ved Kbh.s nyaabnede Universitet. H. T. var nu vokset op til at blive en smuk, munter og indtagende ung Mand; Undersøgelser af hans Skelet viser, at han var omtrent tre Alen høj og meget velproportioneret; paa hans ædelt formede Hoved er der Rester af blondt Haar og Skæg. Paa et ikke nærmere kendt Tidspunkt blev han Hofsinde. I denne Stilling gjorde han vel Bekendtskab med sin senere Hustru, den fem Aar ældre Birgitte Gjøe, der tjente

i Dronningens Jomfrukammer. 1543 fik han sin første Forlening, Gladsakse i Skaane; men allerede Sept. n. A. — kort før sit Bryllup med den nylig afdøde Rigshofmesters Datter — gjorde han herfra det store Spring til det vigtige Krogen Len. Med sin Hustru fik han en betydelig Arv efter Svigerfaderen: foruden Pantelenet Ring Kloster ved Skanderborg (Pantesum: 4000 Daler, siden flere Gange forhøjet) Hovedgaarden Hillerødsholm og Halvparten af den nu forsvundne Græsede Hovedgaard (ved Frederikssund) og Gjøe'rnes Fædrenegaard Krenkerup paa Lolland, mens hans egen Arvepart indskrænkede sig til ca. 30 Bøndergaarde, som hans Broder Børge synes at have udlagt ham som Vederlag for hans Andel i Lillø. Ved et Mageskifte med Svogeren Albert Gjøe 1552 skilte H. T. sig af med Krenkerup, men blev til Gengæld Eneejer af Græsede. Trods Birgittes Rigdom og Forspring i Alder kan der ikke være Tvivl om, at vi staar over for et Inklinationsparti; ellers vilde den inderlige Kærlighed, der baade efter Brevenes og Ligprædikenens Vidnesbyrd har præget deres Samliv, vel ikke være tænkelig. De er vel mødtes i en beslægtet, dyb Religiøsitet; naar H. T. uden paa Universitetets Dom 1540 mellem Birgitte og hendes tidligere forlovede Jesper Daa har skrevet: »Paa den Tid, der denne Dom gik, var det utænkt af hende og mig, at vi af Guds Forsyn skulde komme sammens«, er de sidste Ord næppe at opfatte som en konventionel Talemaade.

Som privat Godsejer og kgl. Lensmand skulde H. T. derimod snart komme ud for Fortrædeligheder. 1550 maatte han som en Række andre Lensmænd — efter nogen Tøven — indvilge i at faa sine Vilkaar paa Krogen ændret fra Afgift til Genant (fast Løn), en meget alvorlig Forringelse af hans Indtægter. At det var Birgittes Søstersøn Eskil Oxe, der som Rentemester gennemførte denne for Kronen fordelagtige Lensreform, gjorde ikke Sagen bedre, saa meget mere som Oxe'rne og andre, der stod Kongen og Kansler Johan Friis nær, ganske aabenbart blev behandlet med større Hensyn. Omtrent ved samme Tid var H. T. kommet i Strid med sin Nabo Andreas v. Barby, Lederen af Tyske Kancelli, om Skellet mellem Hillerødsholm og v. Barbys Ejendom Favrholm. Da H. T. utilfreds med en af Opmænd truffen Afgørelse fortsatte Striden, solgte v. Barby i Ærgrelse derover sin Gaard til Rentemesterens Broder, den allerede meget indflydelsesrige unge Rigsraad Peder Oxe, der Dec. 1554 fik det af Opmændene satte Skel stadfæstet ved en Dom af det kgl. Retterting — som det synes særlig takket være et Vidnesbyrd af Johan Friis. To Aar senere maatte H. T.s Uvillie mod den paagaaende unge Slægtning faa yderligere Næring,

da Peder Oxe 7. Febr. 1556 ved en ny Rettertingsdom tvang Mogens Gjøes Arvinger til at opfylde Bestemmelserne i et ufuldbyrdet Forlig af 1542, der forpligtede den gamle Rigshofmester til mod Udbetaling af den Pantesum, han havde indestaaende i Oxe'rnes skaanske Gaard Tordsø, straks at udlevere den Del af Godset, han havde i sin Besiddelse, og Uvillien maatte stige til Forbitrelse, da det endnu faa Uger efter blev bekendt, at det var lykkedes Peder Oxe at faa sin barnløse Morbroder Eskil Gjøe til at tilskøde sig sin Ejendom Gunderslevholm til Skade for den øvrige Slægt. Fra dette Øjeblik arbejdede H. T. og den mægtige Rigsraad Mogens Gyldenstierne som Førere for en konservativ højadelig Kreds, for en væsentlig Del bestaaende af H. T.s og hans Hustrus Slægt og deri indgiftede, der følte sig politisk forurettede ved Oxe'rnes af Kronens Interesser bestemte Lenspolitik og for fleres Vedkommende ogsaa privat forulempede af Peder Oxes hensynsløse Godsgridskhed, med den største Maalbevidsthed paa Oxe'rnes Fald. 1. Maj 1554 var H. T. fratraadt Krogen Len, en Begivenhed, det maaske ikke er uden Forbindelse med Peder Oxes stigende Indflydelse, men fra 1557 ser vi ham i den politiske Forgrund. Umiddelbart før Herredagen i Kbh. April—Maj d. A. viser Udfaldet af en Mageskiftesag mellem Peder Oxe og Kronen, hvori H. T. og hans Venner repræsenterede Kronen, at det var lykkedes den nævnte Kreds at rokke Christian III.s Tillid til Peder Oxe. Paa selve Herredagen blev H. T. optaget i Rigsraadet og fortrængte samtidig Peder Oxes Svoger Hans Barnekow som Lensmand paa Roskildegaard og Stiftslensmand over Sjælland, mens to af Peder Oxes andre Svogre, Jørgen Brahe og Otte Rud, mistede henholdsvis Vordingborg og Gotland, det sidstnævnte til Fordel for H. T.s Svoger Christoffer Huitfeldt. Trods alt fik Lensreformpartiet Kongen overtalt til at udsende en ny Lensordning, der værnede de lavere Stænder mod Lensmændenes Overgreb og forringede Lensmændenes Indkomster; men det forhindrede ikke de Konservative i at naa deres Maal: Rentemesteren fik sin Afsked sidst i Juni, hvorimod Peder Oxe holdt Stillingen til Febr. n. A. Betegnende nok blev H. T. beskikket til Anklager, da Lensreformatoren Peder Oxe i Juni 1558 sigtet for Regnskabsuorden og Misbrug af sine Len stævnedes for Kongen og Rigsraadet i Nyborg, og efter Peder Oxes Flugt overdrog Kongen ogsaa ham den videre Forfølgelse af Sagen.

I de følgende fire Aar hører H. T. til dem, der stærkest har præget Landets Politik. Han har saaledes Medansvar for en Reaktion inden for Lenspolitikken, der viste sig i en mindre Nedgang i

Kronens Indtægter til Bedste for Lensmændene. Ved Frederik II.s Kroning 1559 afslog han ikke — vel for ikke at saare Kongen — som adskillige andre Ridderværdigheden, men skrev sig aldrig Ridder, vistnok fordi han opfattede Ridderslaget som en katolsk Ceremoni. Nov. s. A. blev han øverste Admiral o: Flaadens Chef og Tilsynsmand, i sidste Egenskab dog sideordnet Statholderen i Kbh. Mogens Gyldenstierne; som Løn for dette ansvarsfulde Hverv fik han en af Peder Oxes beslaglagte Gaarde, Tølløse, som fri Forlening. Skønt H. T.s Admiralstid var præget af Flaadebygning og jævnlige Udrustninger af større og mindre Eskadrer — det meste af Sommeren 1560 var han selv i Søen med Størstedelen af Flaaden — forsømte han ingenlunde sine omfattende Lensmandsforretninger. Efter det berømte Mageskifte med Kronen 1560, hvorved Kongen overlod ham Skovkloster (Herlufsholm) mod Afstaaelse af Hillerødsholm (Fr.borg) og Græsede, fik han ogsaa det nyoprettede Fr.borg Len under sig. Paa Hillerødsholm havde H. T. haft sin Bolig, siden han fratraadte Krogen Len 1554; her havde han antagelig i Aarene efter 1554 ladet den Hovedbygning opføre, som nu blev kgl. Residens, og her fik han som Lensmand Tilsyn med nye Byggearbejder, den almindelige Godsdrift og den kgl. Dyrehave. Alligevel fik han ogsaa Tid til med Nidkærhed at hellige sig sin Stilling som Stiftslensmand, der gav ham Overopsyn med Sjællands Kirker og Skoler. Det tør antages, at han med Kraft har støttet den 1561 paatænkte, men ikke gennemførte Ændring af Kirkeordinansen, der navnlig tilsigtede en Reform af den højere Skoles Undervisning i Strassburg-Pædagogen Joh. Sturms Aand, der siden kom til at præge Herlufsholm, og en Forbedring af Lærernes økonomiske Forhold, som han ogsaa privat viste Interesse ved Gaver til Skolerne i Helsingør, Roskilde og Næstved. Betegnende nok stod han foruden til Peder Palladius ogsaa i nært Forhold til Universitetets Førstemand Niels Hemmingsen, der menes at have været Skolereformplanernes primus motor. Ved Mogens Gyldenstiernes Tilbagetræden ca. 1. Maj 1561 blev H. T. forflyttet fra Roskildegaard til Kbh.s Slot, dog uden at arve Forgængerens Statholdertitel. Med Kbh.s Len forbandt han stadig Fr.borg og desuden Krogen og Abrahamstrup (Jægerspris) Len og fortsatte desuden som Admiral. Det betød, at han foruden de almindelige Lensmandsforretninger fik hele Hærens og Flaadens Administration, Sundtolden, Mønten o. m. a. under sig og vistnok ogsaa i ret stor Udstrækning maatte befatte sig med Udenrigspolitik. Naar H. T. steg til en saa betydelig Position, skyldes det Kongens stigende Forkærlighed for militært prægede Raadgivere

i Aarene før Syvaarskrigen. Som Frederik II. drømte han om en stor Fremtid for sit Fædreland; om ikke før haabede han i hvert Fald under Krigen paa en Fornyelse af den nordiske Union. I Forholdet til Sverige kunde H. T. vise stor Ilterhed; under Flaadeudrustningen 1560 skød han paa to svenske Skibe, der havde dansk Lejde, fordi de var løbet ham i Vinden og var lidt længe om at sætte for ham. Under en Handelsstrid med Hamburg raadede han (Nov. 1561) — af Frygt for, at Modparten skulde slaa først — Kongen til at angribe Byen. I Flaadens Anliggender var han en Mand af bestemte Meninger, som han — i ærbødig Form — ogsaa forstod at hævde over for Kongen. Kun kort bevarede H. T. sin store Magtstilling; allerede 1. Maj 1562 ønskede han at fratræde sine store Len og sin Stilling som Admiral, uden Tvivl fordi han ikke kunde billige den kraftige Genoptagelse af Oxe'rnes Lenspolitik, som Kongen slog ind paa for at skaffe Midler til den optrækkende Krig med Sverige. Kun tøvende meddelte Kongen ham hans Afsked, men ingenlunde i Unaade, H. T. beholdt Tølløse afgiftsfrit, og allerede i Juni betroede Kongen ham en vigtig diplomatisk Mission til Livland. I Juni n. A. medvirkede H. T. ved Afslutningen af Forbundstraktaten mellem Danmark og Liibeck.

Umiddelbart forinden var H. T. — da Krigen var i Sigte — blevet udnævnt til Proviantmester paa Sjælland, og senere paa Aaret fulgte han den øverstkommanderende for de fremmede Tropper Grev Giinther v. Schwarzburg paa Toget mod Elfsborg. I Marts 1564 blev han atter øverste Admiral. I Dagene 30.—31. Maj leverede han en overlegen svensk Flaade det første Slag ved Oland, hvor det svenske Admiralskib »Makalos«, Nordens største Krigsskib, sprang i Luften med baade Svenskere og de sejrende Danskere og Liibeckere om Bord, og den svenske Admiral Jacob Bagge selv faldt i dansk Fangenskab, mens Resterne af den svenske Flaade søgte hjem til Stockholm. Trods Vrangvillie hos de lybske allierede, Sygdom hos Besætningen og mangelfulde Tilførsler holdt H. T. Søen lige til 13. Okt.; han var endda i Stand til at byde en ny svensk Flaade en rigtignok uafgørende Kamp — atter ved Oland — 14. Aug. Den følgende Vinter tilbragte H. T. dels paa Herlufsholm, dels i Kbh., hvor han overvaagede Skibsbygningen og Flaadens Udrustning. 1. Juni 1565 stod han atter til Søs og strøg ikke sine Sejl, før han d. 4. mødte Klas Horn med en overlegen svensk Flaade ved Femern. Uden at afvente den samlede dansk-lybske Flaades Ankomst styrede han med faa Skibe lige ind i den fjendtlige Flaade, hvor han forgæves søgte at entre det svenske Admiralskib; men da femten—seksten fjendtlige Skibe lagde sig

omkring ham, maatte han med Magt slaa sig igennem, hvorved han tilføjede Fjenden Tab, men ogsaa selv led stor Skade paa Skibene og mistede mange Folk; personlig blev han ufarligt saaret i venstre Arm og Laar af et Skud Hagl. Den lybske Admiral raadede ham næste Dag til at lade sig sætte i Land i Liibeck for der at faa den fornødne Pleje, mens de beskadigede Skibe kunde blive reparerede i Travemunde; men H. T. insisterede paa, at man skulde forfølge Fjenden, der maaske ellers vilde gaa til Sundet. Saaledes blev det; først da Svenskerne havde passeret Stralsund, satte den danske Flaade Kurs mod Øresund. H. T.s Fædrelandssind kostede ham selv Livet. Da hans Saar blev taget under Behandling efter hans Landsætning i Kbh., var det for sent. Da Niels Hemmingsen nogle Dage efter kom til ham i hans Gaard paa Amagertorv — den samme, som fordum Sigbrit havde beboet — for at tale med ham om hans Salighedssag, vidner han, at han fandt større Trøst hos ham, end han selv kunde give. Kun voldte det H. T. Sorg, at han ikke skulde naa at se »vor« — hans og Birgittes — Skole i Gang. Ved Fundats af 23. Maj 1565 havde det barnløse Ægtepar bestemt, at Herlufsholm skulde være en Skole for »adelige og andre ærlige Mænds Børn«; i sin Glæde derover underskrev H. T. sig i nogle af sine sidste Breve — ogsaa i et til Hustruen — som H. T., »Forstander for Adelens fri Skole Herlufsholm«.

H. T. var næppe nogen betydelig Statsmand, heller ikke nogen militær Begavelse af højere Rang. Han havde ikke Overblik nok til at lægge vel gennemtænkte Planer, men var stor i sin Troskab mod de ham paalagte Opgaver. Som Admiral forenede han naturlig Myndighed med Evne til at gøre sig afholdt af sine undergivne. Hans Humanitet strakte sig helt til Fanger, der var i hans Varetægt, og efter Tidens Maalestok ogsaa til Rigets Fjender; kun nødigt synes han at være skredet til Hærgningen af Oland i Sept. 1564. Kunde han end maaske være lidt snæver i Hævdelsen af sin Stands og sine egne private Rettigheder, saa har i hvert Fald faa saa storsindet som han vedkendt sig sine adelige Forpligtelser. Kort før han drog ud paa sit sidste Togt, var det, at Niels Hemmingsen — under Hensyn til, at han nu i to Aar havde udsat sig for saa megen Fare — raadede ham til denne Gang at blive hjemme, og at H. T. gav ham det berømte Svar: »Vide I, hvorfor vi hedde Herremænd, hvi vi bære Guldkæder og have Jordegods og ville være yppermere og højere agtet end andre? Derfor have vi denne Ære for andre, at naar vor Konning og Herre, Land og Rige have det Behov, da skulle vi Rigens Fjender afværge, beskytte og

beskærme med Magt og al Formue vor Fædrene Rige, at vore Undersaatter maa bo og være udi Fred og Rolighed.« Hans Arbejdsevne maa have været stor, og han favnede vidt. Som Godsejer synes han at have været yderst driftig. Sammen med Broderen Børge og nogle andre Herremænd drev han i 1550'erne en vidt forgrenet Søhandel med egne Skibe, der ikke alene besejlede Øster- og Nordsøen, men ogsaa Atlanterhavet og Middelhavet og ikke blot hjemførte Varer til eget Brug, men undertiden tillige til videre Forhandling. 1562 var han endvidere med til at starte et Bjergværk i Skaane. H. T.s og Birgitte Gjøes Hjem var stærkt præget af Ægtefællernes Religiøsitet og aandelige Interesser, der for H. T.s Vedkommende — som almindeligt i hans Generation — særlig synes at have omfattet Teologi og Historie, men i øvrigt gjaldt enhver Form for Videnskabelighed og Lærdom. Melanchton dedicerede ham 1559 sin Fortolkning af Kolossenserbrevet og Niels Hemmingsen 1562 sin Kommentar til Romerbrevet. H. T. lod samle og afskrive gamle historiske Dokumenter, et Arbejde, der siden kom hans Søstersøn Arild Huitfeldt til Nytte. Han var desuden poetisk begavet; hans Oversættelse af den oldkirkelige Biskop Ambrosius af Milanos Lovsang findes endnu som Nr. 2 i vor Salmebog. Mest afgørende var hans Interesse for Skolevæsen og Ungdommens Uddannelse, der ved Siden af de omtalte storslaaede Donationer gav sig Udslag i den mest rundhaandede Gavmildhed mod unge Mennesker, der studerede ved Kbh.s og fremmede Universiteter; i Ligprædikenen vidner Niels Hemmingsen, at »vi have baade Professores udi dette kgl. Universitet i Kbh., Bisper udi disse Riger og Sognepræster og andre nyttelige Tjenere, som ere opdragne og fremkomne af den Hjælp, som sal. Hr. Herluf haver dennem hjulpet med«.

Malerier fra 1551, tillagte Jacob Binck, gengivne 1746 i Stik af Houbraken (Herlufsholm; Kopi paa Gaunø og af Kai Lange 1915 paa Fr.borg). Maleri i Rustning (en Kopi paa Herlufsholm), gengivet 1843 i Litografi fra Em. Bærentzen & Co. (uden Kommandostav) og i Stik af Magnus Petersen 1863 (med Kommandostav). Maleri paa Fløjen af en Altertavle 1560 (Nationalmuseet). Gouacheminiature og Maleri (Ledreborg). Epitafium 1568 og Gravmæle i Herlufsholm Kirke, gengivne i Litografi fra C. F. Aamodt. Mindesmærke af J. Wiedewelt 1780 ved Jægerspris; Tegning dertil i Kunstakademiets Bibliotek; Stik af J. F. Clemens 1781; Akvarel af S. L. Lange ca. 1800 (Fr.borg). Gipsbuste af O. Evens 1886 (Fr.borg). Mindesten ved Lillø 1941. —

S. Danneskiold-Samsøe har 1932—33 malet H. T. ved Mageskiftet om Hillerødsholm (Hillerød Raadhus).

Danmarks Adels Aarbog. VIII, 1891, S. 417. Niels Hemmingsen: Ligprædiken over H. T., 157a. C. Machabæus: Oratio funebris . . . Herluffi Trolle etc., 1566. Tycho de Hofman: Danske Adelsmænd, I, 1777, S. 173 ff. T. A. Becker: H. T. og Birgitte Gøie, 1865. H. F. Rørdam: Kbh.s Univ.s Historie 1537—1621, I, 1868—69, S. 264, 468; II, 1869—72, S. 58 ff., 585 f. G. L. Wad: Breve til og fra H. T. og Birgitte Gjøe, I—II, 1893. Axel Larsen [Liljefalk]: Dansk-norske Heltehistorier 1536—1648. 1893, S. 35—60. Henry Petersen: Minder om H. T. og Birgitte Gjøe, udg. af V. Mollerup, 1897. H. D. Lind: Fra Kong Frederik II.s Tid, 1902, S. 8—22, 47—92. Chr. Axel Jensen i Fra Arkiv og Museum, III, 1905—08, S. 156—65. Troels-Lund: Peder Oxe, 1906, anm. af Povl Engelstoft i Hist. Tidsskr., 8. Rk., I, 1907—08, S. 307—24. P. Lauritsen: Herluf Trolle, 1908. Axel Liljefalk: H. T. og Birgitte Gjøe, 1910. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, II, 1912, S. 61. Kj. Hasselbalch-Larsen: Bibliographia Herloviana, 1934. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske historie i slutningen af Christian III.s og begyndelsen af Frederik II.s tid, 1939. Astrid Friis: Rigsraadet og statsfinanserne i Christian III.s regeringstid (i Hist. Tidsskr., 10. Rk., VI, Hæfte 1), 1942.

Poul Colding.

Trolle, Jakob (Joakim), 1475—1546, til Lillø og Knabstrup, Ridder. F. 21. Maj 1475 paa Ed, Småland, d. Okt.—Dec. 1546, begr. i Aasum K. Forældre: Svensk Rigsraad Arvid T. (d. 1505, gift i° ca. 1460 med Christina Gådda, 3° 1488 med Birgitte Turesdatter Bjelke) og Beate Iversdatter Thott (d. 1487, gift i° med Truid Pedersen Galen). Gift 1498 paa Eskildstrup med Kirsten Skave, d. 18. Sept. 1534 paa Knabstrup, D. af Herluf S. (d. tidligst 1505) og Øllegaard Henningsdatter Walkendorff.

Skønt svenskfødt følte J. T. sig i Kraft af sit Ægteskab og de to Gaarde, han havde arvet efter sin Moder, fra sin første Ungdom fast knyttet til Danmark. I det bevarede Brevstof forekommer han tidligst 1499 og da som Herre til Knabstrup; til Herløv (Lillø) nævnes han derimod først 1509. 1501 agiterede han virksomt for Kong Hans blandt Bønderne i Småland, som ogsaa senere villigt lyttede til ham. 1503—04 deltog han aktivt i Krigen mod Svenskerne; 1505—07 førte han Kommandoen paa den vigtige Grænsefæstning Kalmar. Først derefter synes han som en Slags Retrætepost at have faaet Gers Herred i Forlening; det laa bekvemt ved hans Gaard Lillø, og dertil føjedes senere Købstaden Væ. I Begyndelsen af Christian II.s Regering blev han Ridder. 1517 var han en af de tre Hovedanførere for det store Flaadetogt mod Stockholm, men formaaede ikke at undsætte sin Brodersøn Gustaf T. eller hidføre andre varige Resultater. 1523 sluttede han sig til Frederik I. og nævnes som den første Adelsmand uden for Raadet

baade i Haandfæstningen s. A. og i Forbundet mod Lutheranismen n. A. Under den skaanske Bondeopstand 1525 afbrændtes Lillø; til Gengæld fik J. T. 1527 sit fædrene Gods, som længe havde været beslaglagt, tilbagegivet. Under Grevefejden sluttede han sig til Christian III. og modtog 1535 sammen med Knud Bille paa Kongens Vegne Skaaningernes Hylding; n. A. nævnes han som den første af den skaanske Adels Repræsentanter paa Reformationsherredagen. Efter den Tid synes hans Rolle i Hovedsagen udspillet; Rigsraad blev han aldrig. — Ligsten i Aasum K.

Danmarks Adels Aarbog, VIII, 1891, S. 415. Henry Petersen: Minder om Herluf T. og Birgitte Gjøe, 1897, S. 21 f. Gottfrid Carlsson: Hemming Gadh, 1915, S. 123 f., 137 f., 146, 173, 281. Sophie Belows Slaegtebog (Rigsarkivet).

Henry Bruun.

Trolle, Mette, 1637—tidligst 79, Adelsdame, Forfatterinde. F. 14. Aug. 1637, levede 1679 i Spanien. Forældre: Rigsviceadmiral Niels T. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 4. Juni 1654 i Odense med Jørgen Reedtz til Vedø, f. senest 1627, d. tidligst 1679, Søn af Frederik R. (s. d.) og 1. Hustru.

M. T. blev ganske ung gift med en Mand, som stod under hende i Evner, og som hun altid omtalte nedsættende. Hun var en belæst og begavet Dame, der skrev hollandske og franske Vers, charmerende, men lidenskabelig og uligevægtig. U. Fr. Gyldenløve (s. d.) kaldte hende »la spirituelle diablesse«. Gennem sin Halvbroder Corfitz T. (s. d.) kom hun sidst i 1660'erne i Forbindelse med Griffenfeld (s. d.) og blev hans Elskerinde. Hendes — velbegrundede — Skinsyge gjorde Forholdet stormfuldt, og da han 1670 vilde gifte sig, skaffede han sig af med hende ved til hendes store Harme at faa hendes Mand gjort til Gesandt i Spanien; dog korresponderede hun længe med Griffenfeld. I Spanien gik hun over til den katolske Tro, hvad der medførte et Brud med Manden. Efter hans Hjemkaldelse 1679 blev hun i Spanien og skal være blevet Hertuginde af Avera og have faaet en Pension af Dronningen. Ikke mindre end syv af hendes femten Børn gik i Kloster eller blev katolske Domherrer i Nederlandene. Om hendes sidste Aar vides intet.

Danmarks Adels Aarbog, VIII, 1891, S. 420. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, I, 1894, S. 245, 480; II, s. A., S. 194, 502. Knud Fabricius: Griffenfeld, 1910, S. 178. Museum, 1892, II, S. 123.

Hans H. Fussing (Thiset).

Trolle, Niels, 1599—1667, Statholder i Norge, Rigsviceadmiral. F. 20. Dec. 1599 paa Lundenæs, d. 20. Sept. 1667 i Kbh., begr. i Roskilde Domk. Forældre: Børge T. til Braade (d. 161 o) og Anne Munk (Lange) (1580—1641). Gift 1° 23. Juli 1626 i Odense med Mette Rud, f. 10. Okt. 1606 paa Mariager Kloster, d. 25. Febr. 1632 paa Skarholt, D. af Corfitz R. til Sandholt (s. d.) og Hustru. 2° 16. Okt. 1636 med Helle Rosenkrantz, f. 27. April 1618 paa Halmstad Slot, d. 22. Nov. 1685, begr. i Næs K., D. af Holger R. til Glimminge (s. d.) og 1. Hustru.

N. T. kom som tolvaarig paa Herlufsholm, hvorfra han dimitteredes 1613, hvorpaa han sendtes et Par Aar til Leipzig. Da han kom hjem 1615, var han først i Huset hos Kansleren Chr. Friis til Borreby (s. d.) og derefter hos Professor Jesper Brochmand (s. d.), studerede saa en Tid i Giessen og foretog endelig efter et nyt Besøg i Danmark en lang Udenlandsrejse, delvis sammen med Moritz v. Aschersleben til Jerstrup. Han rejste gennem Tyskland til Strassburg, hvor han gjorde et længere Ophold, tog derpaa til Italien, hvor han blev immatrikuleret ved Universitetet i Padova 1621, og vendte saa over Frankrig og England tilbage til Danmark 1623. J623—25 var han Hofjunker og fulgte Kongen i Trediveaarskrigen, men var derefter mest optaget af sine sjællandske Godser Trolholm (V. Flakkebjerg H.) og Ryegaard (Voldborg H.); i øvrigt erhvervede han senere Snedinge (V. Flakkebjerg H.) 1653 og Pallisbjerg (Ulfborg H.). Det var naturligt, at han 1628 blev Ritmester for det sjællandske Kompagni, flere Gange var Adelens Befuldmægtigede paa Stændermøderne og 1642 valgtes til Landkommissarius for Sjælland. 1634—41 var han Lensmand paa Kbh. og fik med Flaadens Forsyning at gøre, vistnok den eneste Forbindelse, han havde med Flaaden — ud over at han fra 1639 havde siddet i Admiralitetsretten —, før han 1645 blev Rigsviceadmiral og Rigsraad. Han sad da paa Roskildegaard (1641—56), hvor han 1644 udstedte »Krigsartikler« for Roskilde Borgere. S. A. var han blevet Generalproviantkommissær, og han ansaa sig med Rette for ganske uegnet til Admiralstillingen, men trods hans Protest formaaede Kongen ham alligevel til at overtage Posten. Dels paa Grund af Flaadens daarlige Tilstand, dels fordi han »intet maatte hasardere«, naaede han ikke at undsætte Bornholm 1644 og holdt sig derefter ganske i Defensiven i Overensstemmelse med sine Ordrer. Skønt han havde »god Forstand og Courage«, var denne Udnævnelse et Fejlgreb. Efter Freden, i hvis Ratifikation han deltog, var han til Christian IV.s Forbitrelse med til at frifinde Holger Rosenkrantz (s. d.) for hans Forhold ved Bornholms Over-

givelse, men var dog 1647 Medlem af en Finanskommission. Ved Tronskiftet 1648 blev han Ridder og blev 1650 Medlem af en Kommission til Undersøgelse af Flaadens Forhold, men tog n. A. sin Afsked som Admiral. Han blev dog 1655 Medlem af Admiralitetet. Han hørte til den Del af Adelen, der var »Svigersønnernes« Modstandere, og han blev Medlem af den Kommission, der efter Ulfeldts Fald skulde undersøge hans Forhold til Leverancerne til Holmen. Der var da ogsaa 1651 Tale om efter Hannibal Sehesteds Fald at gøre ham til norsk Statholder, men det blev han først 1656 og fik samtidig Akershus Len. Denne Opgave var han ikke voksen. Generalen for den norske Hær Jørgen Bielke (s. d.) angreb ham for Uvirksomhed, men Skylden laa for en Del hos den upaalidelige Generalproviantkommissær Jørgen Løvenklau (s. d.), som han maatte afsætte. Løvenklau angreb ham heftigt og fik delvis Støtte hos Kongen, men 1661 gav en Højesteretsdom N. T. fuld Oprejsning. Han beklagede sig dog over at være blevet dømt af en Domstol, der ikke udelukkende bestod af hans Ligemænd, et Udtryk for hans aristokratiske Indstilling.

Under Stændermødet 1660 kom N. T. til at staa som en af Adelens Førere, og han var naturligt nok, da han saa, hvor det bar hen, en bestemt Modstander af Statsomvæltningen, men bøjede af over for Truslen om Anvendelse af Magt. Det blev ham, der meddelte Understænderne, at Raadet og Adelen tiltraadte Tanken om et Arverige, men han fastholdt, at Adelens Privilegier skulde opretholdes. Ligeledes overdrog han paa alle Stænderrepræsentanternes Vegne i en Tale Kongen Arveriget, men han synes at have været inde paa den Tanke, at nogle Repræsentanter for Understænderne sammen med Raadet skulde forhandle om den nye Forfatning. Efter Enevældens Indførelse var han i alt Fald en Tid i Unaade ved Hoffet og blev kun lidt brugt af Regeringen. Han sad i en Kommission, der skulde revidere Sorøs Regnskaber, og skulde som sagkyndig i norske Forhold 1662 forhandle med Kammerkollegiet om nogle norske Skattesager, men blev ikke Medlem af noget af de nye Kollegier, ud over at han, ligesom de andre gamle Rigsraader, sad i den nye Højesteret. I øvrigt levede han som Privatmand, optaget af sin stadig voksende Godsmængde, idet han foruden de tidligere nævnte Gaarde kom til at besidde Jonstrup (Bjæverskov H.), Krumstrup (Gudme H.) og Skarholt (Froste H.), dog solgte han efter 1660 nogle af sine Besiddelser. Han takseredes 1625 for 552 Tdr. Htk., men 1638 for ikke mindre end 2294 Tdr. Htk. og ejede desuden en Gaard paa Østergade i Kbh.; da den brændte 1666, erhvervede han en anden paa Kongens Nytorv.

Da han efter en Kørselsulykke døde 1667, blev han begravet i det af ham 1644 indrettede Kapel i Roskilde Domkirkes nordre Taarn. — Maleri (Fr.borg; Ryegaard; Kopi paa Gaunø). Miniature-kopi 1741 af J. J. Bruun (Fr.borg). Portrætteret paa Heinr. Hansens Maleri 1879—80 af Arvehyldingen 1660 (sst.) og paa »Rudernes Bal« (Ryegaard), raderet af Magnus Petersen, samt paa Admiralskibsbillederne paa Gaunø. Maleri i Odense, deponeret af Rosenborg, og paa Trollenæs (Kopier paa Trolleholm og Trolleljungby). Stik 1655—59 af Alb. Haelwegh efter Maleri af Abr. Wuchters. Portrætteret paa et Mindebladstik ca. 1667 af samme.

Danmarks Adels Aarbog, VIII, 1891, S. 419 f. O. Rosenkrantz: Statua triumphalis memoriæ Nicolai Trolle, 1669. H. D. Lind: Kong Kristian IV. og hans Mænd paa Bremerholm, 1889. Generallieutenant Jørgen Bjelkes Selvbiografi, udg. med Indledning af J. A. Fridericia, 1890. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. H. F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier, I, 1891, S. 564 ff. Dsk. Mag., 5. Rk., V, 1904, S. 9, 281. S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, II, 1881, S. 150 f. Carl Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de første Enevoldskonger, I, 1908. (Norsk) Historisk Tidsskrift, 3. Rk., V, 1899, S. 399- Dsk. Saml., *2.* Rk., II, 1872-73. *Ham H Fussing*

Tromholt

Tf omholt, Sophus, 1851—96, Geofysiker. F. 2. Juni 1851 i Husum, d. 17. April 1896 paa Sanatoriet Blankenhain, Thiiringen, begr. i Blankenhain. Forældre: Toldassistent, senere Kammerraad Johan Peter T. (1821—J9[12]) °*S* Ane Cæcilie Keller (1830—1917). Gift 27. Nov. 1887 i Kolding med Operasangerinden Maria Margaretha (Mary) Jess, f. 26. Dec. 1867 i Flensborg (gift 2° 1898 med Justitsraad Max Hahn, d. 1924), D. af Skomager Jacob Hinrich J. og Anna Sophia Eline Henningsen.

T. gik først i Skole i Randers, derfra kom han til Blaagaards Seminarium, og allerede her syslede han med Nordlysiagttagelser, en Interesse, som han havde arvet efter sin Fader. Efter at han havde taget Skolelærereksamen 1871, var han først Lærer i Danmark, men fik 1876 Ansættelse ved Tanks Skole i Bergen. Denne Stilling opgav han 1882 og kastede sig nu over Nordlysstudiet, hvortil han modtog Hjælp baade fra den norske Regering og fra Brygger J. C.Jacobsen i Kbh. Han ledede Nordlysiagttagelser paa flere Hundrede Stationer og foretog selv Rejser til Finmarken og Island, hvilke han har beskrevet i sine Bøger »Under Nordlysets Straaler« (1885) og »Breve fra Ultima Thule« (s. A.). Den første af disse var oprindelig udgivet paa Engelsk. 1886 drog han til Tyskland, hvor han boede til sin Død. I sine sidste Leveaar ud-

foldede han en omfattende Virksomhed som Foredragsholder med Forevisning af Lysbilleder; i denne Egenskab gennemrejste han ogsaa De forenede Stater i Nordamerika. T. udfoldede en meget omfattende litterær Virksomhed. Foruden de ovennævnte Bøger, der baade vidner om Iagttagelsesevne og ikke ringe stilistisk Færdighed, udgav han flere mindre Skrifter af pædagogisk og underholdende Indhold og skrev mangfoldige Tidsskriftartikler, mest om astronomiske Emner. Blivende Betydning har hans Samlinger af Nordlysiagttagelser, navnlig »Om Nordlysets Perioder« (i »Dansk meteorologisk Aarbog« for 1880) og »Catalog der in Norwegen bis Juni 1878 beobachteten Nordlichter«, som efter Forfatterens Død udgaves af Videnskabsselskabet i Kristiania (1902).

Dannebrog 31. April 1896. *C. Christiansen (Helge Petersen*).*

Tromp, Cornelis Martenz, 1629—91, Admiral. F. 9. Sept. 1629 i Rotterdam, d. 29. Maj 1691 i Amsterdam, begr. i Delft. Forældre: Hollandsk Admiral-Løjtnant Mårten Harpertz T. (1597—1653) og Dina de Haes (1599—1633). Gift 25. Jan. 1667 i Amsterdam med Margaretha van Raephorst, døbt 8. Juli 1625 i Amsterdam, d. 14. Aug. 1690 (gift i° 1664 med Raadmand, Kaptajn for Bygarden, Dr. Jean van Hellemont, 1615—65), D. af Dr. Matthijs Willemzon v. R. (1599—1638) og Aafge Witsen (1596—1637).

C. T. indtraadte som ung i den hollandske Marine, hvor han 1650 som Kaptajn førte en Fregat i Krigen mod Barbareskerne. I Krigen mod England 1652—54 kæmpede han baade i Nordsøen og Middelhavet. 1653 blev han Schoutbynacht og deltog i Slaget ved Scheveningen Aug. s. A., hvor hans Fader faldt. Efter Fredslutningen 1654 tjente han under Admiral M. de Ruijter i Middelhavet og 1656 under Admiral Opdam van Wassenar i Østersøen. Da denne hjemkaldtes, forblev C. T. i Østersøen med en Eskadre til ud paa Efteraaret og besøgte ved denne Lejlighed den danske Konge paa Kronborg og i Kbh. 1662—63 var han atter i Middelhavet, og 1665 blev han Viceadmiral i Nordsøflaaden under Admiral Opdam og, efter at denne var faldet, under de Ruijter. Han viste sig som en særdeles dygtig Officer, der dog paa Grund af sin Stædighed og sit vanskelige Sind blev afskediget 1666. Ved Udbrudet af den 3. engelsk-hollandske Krig, hvor Frankrig var i Alliance med England, blev C. T. 1672 genantaget, udmærkede sig i Slaget ved Texel og blev forfremmet til Admiral-Løjtnant. I Febr. 1674 sluttede England og Holland Fred i Westminster,

medens Krigen med Frankrig fortsattes og flere Lande inddroges i denne, saaledes ogsaa Danmark og Sverige i den skaanske Krig, da Danmark var allieret med Holland og Sverige med Frankrig. Den danske Flaade var den svenske underlegen, og Christian V. mente derfor at sikre sig det bedste Samarbejde med Hollænderne ved at give Overkommandoen over den dansk-hollandske Flaade til en anerkendt hollandsk Admiral. Forhandlinger om at overtage en saadan Stilling indlededes af Griffenfeld med C. T. ved Nytaar 1676, men afbrødes ved Griffenfelds Fald i Marts s. A. De genoptoges dog snart, og 3. Maj kom C. T. til Kbh., hvor han udnævntes til General-Admiral med Anciennitet efter Rigsadmiral Henrik Bielke med 8000 Rdl. i Gage og 500 Rdl. maanedlig i Kahytspenge. For Niels Juel var dette en bitter Skuffelse, og Forholdet mellem disse to højst forskellige Personligheder blev aldrig godt. Midt i Maj kom den hollandske Hjælpeflaade, og C. T. hejste sit Flag som højstbefalende og slog den svenske Flaade 1. Juni ved Oland. I Rapporten om Slaget giver C. T. ganske med Urette Hollænderne al Æren for Sejren, i Anledning af hvilken han udnævntes til Greve af Sølvitsborg. Den følgende Vinter sendtes C. T. af Kongen til Holland for at forhandle om Afsendelse af en Hjælpeflaade og for at hverve Mandskab til den danske Flaade. Forhandlingerne gik imidlertid paa Grund af C. T.s Upopularitet i sit Hjemland meget langsomt, og først samme Dag som Niels Juel havde sejret i Køge Bugt kom C. T. med den hollandske Flaade til Sundet, hvor han atter overtog Kommandoen. Hans Optræden blev nu mere og mere anmassende og besværlig. Allerede 9. Juli indsendte han til Kongen en Skrivelse, hvori han i ni Punkter formulerede sine Krav og Betingelser for at gaa ud med Flaaden. Disse Betingelser, deriblandt Fordeling af Prisepengene, Fjernelse af Jens Juel fra Flaaden m. m., afvistes dog af Kongen, der efterhaanden som Niels Juels Ry var steget, følte sig mere sikker over for C. T. April n. A. sendte C. T. atter Kongen en Skrivelse, hvori han stillede nye Fordringer, hvoraf flere var ganske uantagelige for Kongen, der ogsaa afslog dem, idet han dog benyttede Lejligheden til at anerkende C. T.s Dygtighed. Denne forlangte derfor i Maj s. A. sin Afsked, som Kongen sikkert med Glæde gav ham. Næste Efteraar og Vinter tilbragte C. T. hos Kurfyrsten af Brandenburg og rejste derefter tilbage til Holland, hvor han først 1691 blev genantaget som Gener al-Admiral-Løjtnant og Flaadechef, men inden Flaaden kom ud, afgik han ved Døden. C. T. var en dygtig Søofficer, men vanskelig, hovmodig og hensynsløs. — Bl. R. 1676. -— Maleri af

D. v. d. Plaes (Rotterdam; Rijksmuseet i Amsterdam); Stik derefter af J. v. Munnickhuysen. Malerier af M. van Mijtens (Amsterdam), A. Willaerts (Amsterdam), E. P. G. Pellerin efter G. Metsu (Versailles), G. Metsu (Paris, Louvre), stukket af Bertonnier, af P. Lely, stukket af A. Blooteling 1676. Tegning af R. Nanteuil. Malerier af Pieter Nason. Tegning af Jacob Delff 1655. Maleri af F. Bol, stukket af L. Visscher og af J. de Baen, stukket af J. Sandrart, og H. Bary. Stik af C. Decker, C. Hagens, Roman de Hooge, P. Aubry og C. v. Dalen. S. Luiken har stukket: Christian V. slaar C. T. til Ridder. Efter et Maleri i Delft udførte A. Schoumann en Tegning, som blev stukket af J. Houbraken. Sortkunstblad af J. Gole. Stik af Mich. Mouzyn efter Tegning af G. van den Eeckhout. Se endvidere Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, V, 1921, S. 969.

La vie de C. Tromp, 1694. J« C. de Jonge: Geschiedenis van het nederlandsche Zeewesen, 2. druk, 1858—62. C. Bruun: Niels Juel og Hollænderne, 1871. H. D. Lind i Tidsskr. f. Søv., LXXXIX, 1918, S. 466—89, 513—21. Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, V, 1921, Sp. 966—69.

Th. Topsøe-Jensen.

Tronier, Johan Nicolai, 1861—1922, Brandforsikringsmand. F. 26. Jan. 1861 i Næstved, d. 27. Juni 1922 paa Frbg., Urne paa Garn. Kgd. Forældre: Branddirektør, tidligere Folketingsmand Carl Christian T. (1809—75, gift 1° 1841 med Helga Westhena Petersen, ca. 1814—41) og Frederikke Jacobine Gram (1815—94, gift i° 1839 med Styrmand Johan Nicolai Brinckmann, 1810—40). Gift 3. Nov. 1892 i Kbh. (Holmens) med Ella Augusta Brandt, f. 12. Dec. 1873 i Vejle, D. af Grosserer Johannes Henrik B. (1834—99) og Augusta Bekkevold (1839—1924).

T.s Livsløb var i usædvanlig Grad ensrettet, idet hans Gerning — bortset fra en ganske kort Tid paa Hærens Elevskole — udelukkende faldt inden for Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, paa hvis Hovedkontor han femten Aar gammel ansattes som Volontør. Hans ret enestaaende Arbejdslyst i Forbindelse med gode Evner førte ham gennem de forskellige Kontorcharger sikkert frem til Direktørstillingen i en Alder af kun 38 Aar. Da Direktør G. F. Tvermoes 1909 tog sin Afsked, blev T. Direktionens Formand, og som saadan fungerede han til sin Død. T. var en Slider, som ikke paa nogen Maade sparede sig selv. Han havde et aabent Blik for, hvad der kunde tjene til Fremme for den Virksomhed, han ledede — i Konkurrenceforholdet til de andre gensidige Bygningsbrandforsikringsselskaber var han i øvrigt ikke blød-

søden —, og han var ret initiativrig. Paa hans Tilskyndelse stiftedes 1910 Bygningsbrandforsikringsnævnet, hvis Formand han blev, og i væsentlig Grad skyldtes det ogsaa hans Indsats, at Foreningen af gensidige danske Brandforsikringsselskaber stiftedes 1910 bl. a. med Fremme af Foranstaltninger til Forebyggelse af Brandfare som Formaal. For T., som var denne Forenings Formand til sin Død, synes Sikring mod Brand næsten at have haft endnu større Interesse end selve hans Hjertebarn Brandforsikringen. Han blev aldrig træt af i Skrift og Tale at foreholde Befolkningen -— og ikke mindst Landboerne — at omgaas forsigtig med Ild og Lys og at sørge for den størst mulige Sikkerhed for Mennesker, Husdyr, Bygninger og Løsøre. — Foruden af de foran nævnte Forsikringsorganisationers Bestyrelse var T. i en Aarrække Medlem af Assurandør-Societetets Komité. — Ved Siden af sin egentlige Livsgerning dyrkede T. politiske Interesser. Han var i en halv Snes Aar Skatteraadsformand i Nordre Birk, og han nævnes som Stifter af Skatteraadsforeningen i Danmark. I sin Ungdom var T. Sekretær i en Arbejdsgiverorganisation og kom i denne Forbindelse til at medvirke ved Stiftelsen af Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring. Han var ogsaa med til at stifte Grundejernes Hypothekforening, hvor han beklædte Stillingen som Tilsynsraadets Formand. — R. 1911.

Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., IV, 1913, S. 12. Assurancetidende, IX, 1916, S. 85; XIV, 1921, S. 9; XV, 1922, S. 97. Assurandøren, XXI, 1916, S. 89; XXVI, 1921, S. 27; XXVII, 1922, S. 133. Dansk Forsikrings-Tid., XXIII, 1916, s. 133; xxviii, 1921, s. 57; xxix, 1922, s. 158. *chr Thorsm*

Truelsen, Jens Morten Peter **Martius,** 1853—1928, Bogtrykker. F. 3. Sept. 1853 i Pillemark paa Samsø, d. 10. Marts 1928 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Kontorist paa Birkekontoret, Husmand Morten T. (1797—1865, gift i° 1843 med Karen Mathea Hansen, 1808—51) og Indiane Emilie Milling (1824—7°)- Gift i° 21. April 1886 i Kbh. (Trin.) med Maria Eleonora Strøm, f. 10. Jan. 1844 i Kbh. (Trin.), d. 13. Juni 1913 i Ordrup, D. af Tobaksfabrikant Rasmus Nielsen S. (1811—82) og Petrine Severine Dorthea Milling (1820—77). 2^0 23. Marts 1921 paa Frbg. (Solbjerg) med Karen Jensine Johanne Rasmussen, f. 31. Okt. 1891 i Kasseløv i Sværdborg Sogn, D. af Oppasser paa Oringe, senere Husejer Jens Peter R. og Kirsten Marie Christensen (f. 1871).

T. stod i Lære i et Bogtrykkeri i Store Hedinge og opholdt sig efter at være blevet Svend flere Aar i Udlandet, navnlig i Tyskland, hvor han arbejdede i forskellige store Trykkerier, og hvor han

modtog en faglig Paavirkning, som prægede hele hans senere Virksomhed. Efter at være vendt hjem og nogle Aar have haft Arbejde i Kbh. som Typograf etablerede han sig 1883 i denne By som selvstændig Bogtrykker. Han begyndte yderst smaat i et Værelse i sin Onkels Hjem, hvor han havde Ophold, men ved hans Flid og Dygtighed udvidedes Virksomheden efterhaanden stærkt, indtil den kulminerede, da han 1915 nyttede ind i en stor, moderne Trykkeribygning, som han selv havde ladet opføre. Foruden Trykkeri drev han ogsaa gennem længere Tid Forlagsvirksomhed og Papirhandel. Uvist af hvilken Grund solgte han 1918 Forretning og Ejendom til Bladudgiveren Carl Aller (s. d.), der sluttede Virksomheden sammen med det af ham tidligere erhvervede Bianco Lunos Bogtrykkeri. Allerede n. A. startede T. imidlertid et nyt Bogtrykkeri, som ligeledes var stort anlagt, men de daarlige Konjunkturer, som nu fulgte, tvang ham 1926 til at opgive Virksomheden. Som Bogtrykker hørte T. til Fagets Foregangsmænd, hans Materiel var fortræffeligt, og havde et Arbejde fanget hans Interesse, skyede han ingen Anstrengelse eller Udgift for at gøre det saa fuldkomment som muligt; gentagne Gange fik han da ogsaa ærefulde Udmærkelser paa internationale Udstillinger. Han havde især specialiseret sig i Farvetryk, navnlig Trefarvetryk, hvorom han 1895 udgav en lille Afhandling. I sit Fags Organisationsliv tog han livligt Del. I en Aarrække var han Formand for Bogtrykfagets Voldgiftsret og Medlem af Forretningsudvalget for Kbh.s Bogtrykkerforening, hvis Formand han var 1916—17.

W. Andreasen i De grafiske Fag, XXIII, 1928, S. 595 f. L. C. Nielsen i Nordisk Boktryckarekonst, XXIX, 1928, S. 159 f. Andreas Dolleris: Danmarks Boghandlere 1906—18, 1919, S. 373 f.

Lauritz Nielsen.

Tryde. Præsteslægten T. føres tilbage til Jacob Jørgensen (d. 1674?), som 1655 (Jacobus Georgii Haterslebensis) blev ordineret som Præst i Tryde og Spydstrup i Skaane. Hans Søn Holger Jacobsen T. (1656—1727), Sognepræst i Østofte, var Fader til Sognepræst i Sandby og Vrangstrup Valentin Holgersen T. (1700—66), til Rektor Jacob Holgersen T. (1706—51) til Kollerup og til Godsforvalter paa Gisselfeld Eggert Christopher T. (1703—89), af hvis Børn skal nævnes Sognepræst i Birkerød Holger Eggertsen T. (1740—1800) — Fader til Forfatteren, Kommercesekretær Frederik Christian T. (1785—1818) og til nedenn. Stiftsprovst Eggert Christopher T. (1781—1860), der var Fader til Charlotte Christine Birgitte Petrine T. (1816—74), gift med

Provst, Dr. theol. Jens Paludan-Muller (1813—99, s. d.), og til Sognepræst i Lynge og Braaby Holger Kongslew T. (1808—84), fra hvem Slægtens norske Linie udspringer — Klasselotterikontrollør Anders Holst T. (1742—1819) — hvis Datter Eggertine Dorothea T. (1804—95) var gift med Pastor Christian Andreas Herman Kaikar (1802—86, s. d.) — Sognepræst i Gimlinge Just Adam T. (1756—1838) og Forpagter og Møller paa Fusingø Gabriel T. (1748—1840), der var Fader til Bogtrykker og Avisudgiver i Rønne Eggert Christopher T. (1797—1868) og til Forpagter og Møller paa Fusingø Johan T. (1794—1877), hvis Søn var Overlærer og Museumsbestyrer i Rønne Eggert Christopher T. (1847—1930). Pastor Just Adam T. (1756—1838) var Fader til Sognepræst i Kvislemark og Fuirendal Claus Schonning T. (1790—1863), til Proprietær, exam. jur. Frederik Vilhelm T. (1795—1875) og til Urtekræmmer i Kbh. Caspar Christian T. (1800—59); denne, der tog Initiativet til Oprettelsen af Urtekræmmerforeningens Stiftelse i Kbh., var Fader til Ovine Frederikke Dorothea T. (1842—1921) og til nedenn. Læge Just Adam Christian T. (1834—1904), hvis Datter Johanne T. (1875—1941) var gift med Grosserer Ernst Sally Meyer (f. 1870, s. d.). Proprietær Frederik Vilhelm T. (1795—1875) var Fader til Lærer og Kordegn i Holbæk, Kammerraad Frederik Adam T. (1825—96) — h\å^s Søn er nedenn. Læge Ludvig Christian Gabriel T. (f. 1860) — og til nedenn. Boghandler Vilhelm Adolph Conrad T. (1837—1918), som i Ægteskab med sin ovenn. Kusine Ovine Frederikke Dorothea T. var Fader til nedenn. Boghandler, cand. theol. Ove Vilhelm T. (f. 1870) og til Oberstløjtnant Axel T. (1884—1939). — Ovenn. Pastor Holger Jacobsen T. i Østofte skal have været Fætter til Elisabeth Jørgensdatter Lundt, der var gift med hans Forgænger i Embedet Valentin Karstensen (1642—95), og man har derfor formodet, at hans Fader Jacob Jørgensen i Tryde var Broder til Borgmester i Nykøbing F. Jørgen Lauritsen Lundts Hustru Lisbet Jørgensdatter og saaledes Søn af Præst i Nakskov, Provst Jørgen Christensen (ca. 1595—1637), hvis Fader var Præst i Horslunde Christen Sørensen Harboe (d. ca. 1605), der skal være født i Nørre Snede; imod denne Hypotese taler imidlertid den Kendsgerning, at Jacob Jørgensen blev dimitteret fra Haderslev Skole.

Frederik Vilhelm Tryde: Stamtavle over Familien Tryde, 2. rev. og forøgede Udg., 1933. E. C. og F. V. Tryde: Samlinger til Tryde Slægtens Historie, I_n> 19:2-37.

Albert Fabritius.

Tryde, Just Adam Christian, 1834—1904, Læge og Hygiejniker. F. 16. Marts 1834 i Kbh. (Helligg.), d. 6. Dec. 1904 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Urtekræmmer Caspar Christian T. (1800 59) og Emma Cecilie Marie Stinck (1813—81). Gift 29. Juli 1863 i Humble med Thora Maria Augusta Drejer, f. 15. Juli 1840 i Tryggelev, d. 12. Juli 1927 i Kbh., D. af Sognepræst, sidst i Humble, Hans Jacob D. (1803—79) og Petrosine Christophine Abigail Arild (1809—44).

T. blev Student 1852 fra Metropolitanskolen og fungerede som ganske ung 1853 som Koleralæge, tog medicinsk Embedseksamen 1858, var 1860—64 ansat ved Sindssygeanstalten ved Slesvig og blev 1861 Dr. med. paa en Afhandling om »Elektricitetens Anvendelse i Muskel- og Nervelidelser«. 1863 søgte han forgæves (sammen med V. Steenberg) Overlægeposten ved St. Hans Hospital og var 1864—66 Reservemedicus ved Frederiks Hospital i Kbh. 1865 oprettede han en Klinik for elektrisk Behandling af Nervesygdomme og praktiserede som Nervelæge, samtidigt med at han var Læge ved den Keller'ske Abnormanstalt 1866—77. 1866—67 var det overdraget T. midlertidigt at holde Forelæsninger ved Universitetet over Retsmedicin, og 1867 deltog han i den Konkurrence om et nyoprettet Universitetslektorat i Retsmedicin og Hygiejne, ved hvilken C. G. Gædeken sejrede. T. tog sig meget nær, at han anden Gang var blevet skuffet. 1870 undersøgte T. for Regeringen Cellefængselstraffens Indflydelse paa Forbryderes Mentalitet og var 1869—77 Distrikts- og Kommunelæge, 1877—86 Politilæge i Kbh. Under denne Virksomhed fik han Interesse for hygiejniske Spørgsmaal og udgav forskellige hygiejniske Arbejder om Drikkevand o. a. 1886 udnævntes han til Stadslæge i Kbh. og 1890 til Medlem af Sundhedskollegiet. T. huskes bedst fra sin hygiejniske Virksomhed som Kbh.s Stadslæge 1886—97, hvor han indlagde sig Fortjeneste ved at ordne Kredslægevæsenet og Plejebørnstilsynet i Hovedstaden. 1897 tra^ h an S*S tilbage paa Grund af Svagelighed. 1901 viste han, at han ikke havde glemt sin Ungdoms Interesser ved at udgive en Afhandling om »Sindssygdom og Strafskyld for dansk Domstol«. — R. 1879. DM. 1906.

Ugeskrift for Læger, 1904, S. 1229 f. Hospitalstidende, XL VII, s. A., 3

L. S. Fridericia.

Tryde, Eggert Christopher, 1781—1860, Præst. F. 8. Dec. 1781 i Fensmark, d. 23. Nov. 1860 i Kbh. (Slotsk.), begr. i Glumsø. Forældre: Sognepræst, senere i Birkerød Holger Eggertsen T. (1740—1800) og Maria Margrethe Clausen (1754—1829). Gift

13. Aug. 1807 paa Frbg. med Christine Dorothea Kongslew, f. 23. Febr. 1780 i Sorø, d. 18. Juli 1839 i Kbh., D. af Professor Laurits Laurberg K. (1737—83) og Margrethe Helene Paludan 0738—93)-

T. blev Student 1799 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand. theol. 1804. I sin Studentertid havde han med Begejstring hørt Steffens' Forelæsninger, og Livet igennem vedblev han varmt at interessere sig for filosofiske Spørgsmaal, som han bl. a. drøftede i Brevveksling med sine Venner Sibbern og Biskop J. Paludan-Muller (s. d.). Efter nogle Aars Lærergerning blev T. 1807 Sognepræst i Fensmark og Rislev og 1812 i Glumsø og Bavelse. 1829 f^{or}~ flyttedes han til Raklev, men kom allerede s. A. derfra til Herlufmagle og Tybjerg, hvor han tillige blev Provst for Tybjerg Herred (og 1830 for Hammer Herred). Han viste sig i disse Stillinger som en nidkær og dygtig administrativ Embedsmand, og som Prædikant hævede han sig efter Mynsters Dom langt over det almindelige. Da H. G. Clausen 1838 trak sig tilbage fra Sognekaldet ved Vor Frue Kirke i Kbh., fik Mynster sat igennem, at T. kaldtes til hans Eftermand som Sognepræst og Stiftsprovst. I Kraft af denne Stilling blev han 1839 Meddirektør i det danske Bibelselskab og s. A. Medlem af Kommissionen til at gennemgaa Forslaget til et nyt Kirkeritual og en ny Alterbog, 1840 Medlem af Skoledirektionen for Kbh. og 1841 Meddirektør og Lærer ved Pastoralseminariet. 1854 blev han tillige kgl. Konfessionarius, 1857 tog han sin Afsked som Sognepræst og Stiftsprovst.

Som Teolog tilhørte T. overvejende den Mynster'ske Type, men han var langt mere spekulativt anlagt end Mynster. Desuden stillede han sig tidligt i et venligt Forhold til Grundtvig og fulgte som en af de faa Præster gennem Aarene dennes ensomme Kamp for positiv Kristendom med Forstaaelse og Sympati. Det var overhovedet karakteristisk for T., at han var en irenisk Natur, der med Forkærlighed arbejdede paa at forlige stridende Retninger og bygge Bro over personlige Modsætninger. Denne Ejendommelighed præger i høj Grad hans — stærkt spredte — Forfatterskab og hans Deltagelse i kirkelige og politiske Forhandlinger. Til enhver Tid var T. rede til at give sit Ord med i Laget om Øjeblikkets brændende Spørgsmaal, men ligesom hans ordrige, lidet koncise Stil virkede trættende, saaledes formaaede hans Mellemstandpunkter ikke at tilfredsstille de stridende Parter. For Mynster blev T.s Overflyttelse til Hovedstaden ikke saa lidt af en Skuffelse. Han havde utvivlsomt haabet i T. at finde en lige saa ubøjelig Forkæmper for den gamle Statskirke, som han selv var, men det

viste sig snart, at T. i mange Henseender var paavirket af »Tidsaandens Indskydelser« og oftere gik imod Mynster. Han tog saaledes til Orde for Sognebaandsløsning og deltog i det københavnske Præstekonvents Arbejde for Tilvejebringelsen af en ny Salmebog, og under det store Baptistrøre 1842 ff. protesterede han mod Tvangsdaab af Baptistbørn og nægtede selv 1848 at forrette en saadan. Senere interesserede han sig stærkt for Indførelsen af en synodal Kirkeforfatning. 1853 blev han Medlem af den af A. S. Ørsted nedsatte Kirkekommission, og 1856 indgav han sammen med elleve andre et Forslag om Oprettelsen af et kirkerepræsenterende Organ (Kirkeraad).

Blandt T.s litterære Arbejder kan nævnes »Ti Prædikener over nogle af vor christelige Troes Hovedlærdomme« (I—II, 1846—47), »Tre Prædikener med Hensyn til Bevægelsen i Tiden« (1848) og »Theologiske Studier« (i Theologisk Tidsskrift, I—II, 1837—38), desuden et større Antal spredte Lejlighedstaler og Indlæg. Det var dog hverken som Forfatter eller som kirkelig Embedsmand, at T. øvede sin største Indflydelse. Hørte han end ikke — hverken ved sin Form eller sit Organ — til de meget fremragende Prædikanter, saa betød han saa meget desto mere i Kraft af det lødige Indhold i sin Forkyndelse, og han formaaede at samle en talrig Tilhørerskare om sin Prædikestol, deriblandt mange Studenter. Hertil kom hans Stilling som Ven og Sjælesørger for en stor Kreds af Hovedstadens kultiverede Borgerskab, deriblandt det Heibergske Hus. Den livfulde, hjertevarme Mand ejede en mærkelig Tiltrækning for de mest forskelligartede Naturer. Ikke mindst Ungdommen forstod han at vinde, og den fandt i ham en faderlig Ven.

Rang med Biskopper 1854. Dr. theol. honoris causa ved Kbh.s Universitet 1857. — R. 1836. DM. 1840. K. 1857. — Maleri af J. V. Gertner 1841 (Fr.borg; Tegninger dertil sst.) og af W. Marstrand 1858 (Frue K., Kbh.); gengivet i Træsnit 1860. Klippet Silhouet (Fr.borg). Tegning af J. F. Vermehren 1850; litograferet hos Em. Bærentzen & Co. Portrætteret paa J. V. Gertners Tegning af Christian VIII.s Kroning 1840 (Rosenborg). Litografi af E. Fortling 1841 og af samme 1845 e^ter F. Helsteds Tegning.

Bjørn Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie, 1929—30, S. 348—5a, 414 (med Litteraturhenvisninger). J. P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835—53, udg. af Bjørn Kornerup, I, 1937, S. 208 f. Kirkehist. Sam]., 6. Rk., II, 1936—38, S. 200.

Bjørn Kornerup.

Tryde, Ludvig Christian **Gabriel,** f. 1860, Læge. F. 20. Sept. 1860 i Holbæk. Forældre: Lærer, Kammerraad Frederik Adam T. (1825—96) og Dorothea Petersen (1826—1908). Gift 2. Sept. 1890 i Tølløse med Thora Christiane Blicher, f. 16. Sept. 1859 i Middelfart, d. 4. Febr. 1927 i Kbh. (gift i° 1883 med Grosserer Hother Clausen Gad, 1857—86), D. af Distriktslæge Jens Peter B. (1814—89) og Juliane Johanne Marie Henriette Mantzius (1822—69).

T. blev Student 1879 fra Herlufsholm og tog medicinsk Embedseksamen 1886. Efter at have været Læge i Ivigtut 1886—87, Kandidat ved Frederiks Hospital 1887—89 og Læge paa et Udvandrerskib 1889 nedsatte han sig 1890 i Tølløse og 1893 i Helsingør, hvor han fik en stor Virksomhed paa tre forskellige Omraader. For det første fik han i Løbet af faa Aar en stor Privatpraksis, men ved Siden heraf udnævntes han 1898 til Overlæge ved Øresundshospitalet i Helsingør. Sin Kyndighed i Kirurgi havde han vist ved 1892 at vinde Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om »Drænagens Anvendelse i Kirurgien«. I 20 Aar sad T. i Overlægestillingen og var 1908—18 Bestyrelsesmedlem i Foreningen af Sygehuslæger i Provinsen. Men han skulde blive mest kendt paa et tredie Felt. Aaret efter at være blevet Sygehusoverlæge udnævntes han tillige til Stadsfysicus i Helsingør (1899) og Karantænelæge. Dermed kom han ind i Embedslægevæsenet, var Bestyrelsesmedlem i Distriktslægeforeningen 1907—15 og blev 191 o Distriktslægeforeningens Repræsentant i den Medicinalkommission, der i Aarene 1908—21 udarbejdede Forslag, som reformerede hele vort forældede Medicinalvæsen. 1918 blev Stillingen som Formand i Sundhedsstyrelsen — altsaa Sundhedsvæsenets ledende Stilling — ledig efter Etatsraad Hoffs Afgang. Det var paa dette Tidspunkt en vanskelig Post at besætte, da Sundhedsstyrelsen ikke var kommet til at indtage den indflydelsesrige Stilling over for Centraladministrationen, som Lægestanden havde haabet ved dens Oprettelse 1909. T.s inden for Lægestanden ansete Navn, hans rolige Forhandlingsevne og hans noble Karakter bevirkede, at han betragtedes som den rette Mand, og tilskyndet af sine Venner inden for Lægestanden opgav han sin omfattende og mangesidige Virksomhed i Helsingør og modtog Udnævnelse til Formand for Sundhedsstyrelsen 1918. Valget var heldigt, thi T.s Personlighed hævede Agtelsen for Sundhedsstyrelsen, og hans store Elskværdighed gjorde alle Forhandlinger lette. Efter Genforeningen med de sønderjyske Amter fik T. vigtige Opgaver under Nyorganisationen af deres Medicinalvæsen, bl. a. Oprettelsen af Statshospitalet i Sønderborg

og Krigsinvalideskolen sst. Han var Formand i Udvalget vedrørende denne sidstes Oprettelse (1920) og senere Medlem af og Formand for dens Direktion. Stillingen som Sundhedsstyrelsens Formand førte en Række andre Hverv med sig: T. blev Medlem af Kommissionen for Embedslægeeksamen 1918, Censor ved Embedslægeeksamen 1924—33, Medlem af Kommissionen angaaende Oprettelsen af Anstalter for kronisk Syge 1919 og af Tilsynsraadet for Statens Sindssygehospitaler 1921—28 m. m. Desuden var han Medlem af Cancerkomiteen (1913—28), den antropologiske Komité (1922—29) og Bestyrelsen af forskellige private Helbredelsesinstitutioner. Han foretog Rejser til Færøerne og Grønland for at inspicere disse Landsdeles Medicinalvæsen og opfyldte alle sin vigtige Stillings Pligter med stor Omhyggelighed, men savnede dog altid sin tidligere Virksomhed som Kirurg og Læge. 1928 trak han sig tilbage paa Grund af Sygdom og lever siden da privat i Kbh. Under sit Otium har han udgivet Oversættelser af latinske Lægeværker. — R. 1917. DM. 1925. K.[2] 1925. — Maleri af Mogens Gad 1918 (Øresundshospitalet, Helsingør).

Berl. Tid. 19. Sept. 1940. *L. S. Fridericia.*

Tryde, Ove Vilhelm, f. 1870, Boghandler. F. 29. Nov. 1870 i Kbh. (Holmens). Forældre: Boghandler Vilhelm T. (s. d.) og Hustru. Gift 8. Juli 1903 i Hellerup med Emma Adelaide Augusta Rich, f. 23. Nov. 1879 paa Frbg., D. af Fabrikant Thorvald Peter R. (1844—1920) og Emma Adelaide Augusta Gjede (1848—79).

T. blev Student 1888 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. theol. 1894. I de følgende Aar lærte han Boghandelen dels i Faderens ansete Bog- og Kunsthandel paa Østergade, dels i store Forretninger i Berlin, Paris og London. Efter Hjemkomsten herfra optoges han 1897 som Prokurist i det fædrene Firma, 1901 blev han Medindehaver, 1913 Eneindehaver, indtil han 1938 overdrog Boghandelen til H. Hagerup. T. fulgte med stor Dygtighed i sin Faders Fodspor og nød med sin kultiverede Personlighed og sikre Smag megen Tillid blandt de mange Kunder, der søgte hans store Lager af Kunstlitteratur og Billeder, ligesom hans Udstillingsvinduer øvede stærk Tiltrækning paa Strøgets Publikum. Ogsaa inden for sin Stand nyder T. megen Anseelse. Hans Veltalenhed, Sprogkundskaber og repræsentative Evner har gjort ham selvskreven til paa den danske Boghandlerforenings Vegne at deltage i udenlandske Kongresser og til at være dansk delegeret i Congrés international des éditeurs; i denne Sammenslutnings Reorganisation

efter den første Verdenskrig havde han væsentlig Andel (Formand for den provisoriske Komité efter Krigen og Præsident for den reorganiserede Kongres 1929—31), og hans Udnævnelse til Æresmedlem 1936 var en naturlig Anerkendelse derfor. Ogsaa af Den danske Boghandlerforening, hvis Næstformand han var 1935—37, er han Æresmedlem. Som sin Fader er han interesseret i velgørende Arbejde, bl. a. inden for De danske Boghandleres Hjælpekasse, hvis Formand han er. T. har leveret det danske Bidrag til den aarlige internationale Bogstatistik og har skrevet flere Artikler om udenlandske Boghandlerforhold (bl. a. Congrés international des éditeurs' Historie 1915—31); om hans Evner for biografisk Fremstilling vidner et Par livfulde Skildringer af Søren Gyldendal (1939) og Jacob Deichmann (1941) saavel som hans Artikler om Boghandelens Mænd i »Dansk biografisk Leksikon«. — R. 1921. DM. 1937.

A. Dolleris: Danmarks Boghandlere 1906—18, 1919, S. 375 fif. A. G. Hassø: Den danske Boghandlerforenings Historie gennem hundrede Aar, 1937 (se Registeret). Dansk Boghandlertidende 22. Nov. 1940. ^, J n /,/

Tryde, Vilhelm Adolph Conrad, 1837—1918, Boghandler. F. 30. Okt. 1837 paa Nøjsomhed ved Lundtofte (Lyngby), d. 9. April 1918 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Proprietær, exam. jur. Frederik Vilhelm T. (1795—1875) og Frantzine Emilie Huulevad (1799—1875). Gift 4. Maj 1869 i Kbh. (Frue) med Ovine Frederikke Dorothea Tryde, f. 2. Febr. 1842 i Kbh. (Helligg.), d. 11. Sept. 1921 sst., D. af Urtekræmmer Caspar Christian T. (1800—59) og Emma Cecilie Marie Stinck (1813—81).

T. var i Boghandlerlære hos J. Wagner i Helsingør 1852—57, hos H. J. Bing & Søn i Kbh. 1857—62 og overtog 1. Jan. 1863 O. P. Riis' Boghandel i Slesvig, hvorfra Krigen dog snart efter fordrev ham. Efter som frivillig at have deltaget i Krigen nedsatte han sig paa Østergade i Kbh. Han lagde sig særlig efter Kunstlitteratur og Gengivelser af Kunst og fik efterhaanden over hele Norden et stort Klientel, der gerne støttede sig til hans betydelige Kunstforstand og Sagkundskab. Han havde udmærkede Forbindelser i Udlandet og blev Hovedkommissionær for Skandinavien for flere udenlandske Forlag. T. var en meget flittig og pligtopfyldende Mand, der stillede store Krav saavel til sit Personale som til sig selv, hvorfor hans Boglade var et søgt Lærested. Med sin stærke faglige Interesse kom han naturligt ind i Den danske Boghandlerforenings Ledelse, var dens Formand 1903—10 og styrede den i en urolig Periode med fast Haand; ved sin Afgang som

Formand blev han Æresmedlem. Bag hans myndige Fremtræden skjulte sig et følsomt Sind og et varmt Hjerte, og han tog gerne Del i velgørende Foretagender, f. Eks. til Støtte for bildende Kunstnere og for fattige Skolebørn. 1901 optog T. sin Søn Ove T. (s. d.) i Firmaet, og 1913 overdrog han ham det. — Etatsraad 1912. — R. 1907. — Kultegning 1898 af Knud Søeborg (Familieeje).

A. Dolleris: Danmarks Boghandlere, 2. Udg., 1906, S. 343 ff. A. G. Hassø: Den danske Boghandlerforenings Historie gennem hundrede Aar, 1937 (se Registeret). 111. Tid. 20. Nov. 1904 og 14. April 1918. Nord. Boghandlertidende 24. Okt. 1907. Dansk Boghandlertidende 11. April 1918 og 17. Marts 1927. Berl. Tid. 10. April 19.8. *Svend Dahl.*

Trægaard (Thrægaard, Tregaard), Hans, d. 1641, Handelsmand. F. vistnok i Kbh., begr. n. Marts 1641 sst. (Nic. K.). Forældre: Vistnok kgl. Skibskaptajn Jacob T. (d. tidligst 1597, gift *2°* med N. N. Fuiren) og N. N. Gift 1° med Maren Johansdatter, begr. 18. Nov. 1636 i Kbh. (Nic. K.). 2° 17. Febr. 1639 i Kbh. (Trin.) med Maren Fuiren,, d. tidligst 1645.

H. T. var 1621 Participant i Islandsk Kompagni og hørte 1626 til de større Købmænd, der klagede over, at deres Toldfrihed blev beskaaret, 1627 var han blandt de ansete Borgere, der skulde udtale sig om en Reform af Vagttjenesten, og en af de fire københavnske befuldmægtigede, der skulde udtale sig om Rigets Skatteevne. Han var da en af de betydeligste og rigeste Købmænd, der bl. a. 1629 laante Kongen 1900 Rdl. mod Pant i et Smykke. Han var en af Det ostindiske Kompagnis Forvaltere og blev flere Gange beordret til at revidere dette og det islandske Kompagnis Regnskaber. 1636 fik han med andre Ret til at oprette et grønlandsk Kompagni og var den første blandt de københavnske Købmænd, der fik Privilegium paa Oprettelsen af et Kompagni, der skulde handle paa, Rusland og Polen. I denne Anledning gav Tsar Michael Feodorowitsch ham Tilladelse til at oprette Magasiner og udføre Hør og Hamp fra Pskov og Novgorod, og n. A. fik han med flere andre Privilegium paa i syv Aar at fare og handle paa Kina, Japan, Siam og omliggende Pladser. 1632 og 1635 fik han Kongens Støtte, da han tog sig af sin Hustrus Søster i en Ægteskabssag. 1629 opførte han et Benhus ved Nicolai Kirke, hvis Værge han var.

Personalhist. Tidsskr., I, 1880, S. 194, 198, 215; V, 1884, S. 25 f. H. D. Lind: Kong Kristian IV. og hans Mænd paa Bremerholm, 1889, S. 154. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, I—-VI, 1872—84. Samme: Kbh.s Historie, IV, 1885. Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, II, 1887—88.

Hans H. Fussing (G. L. Grove).

Trøstrup, Jens Andersen, 1830—1915, Museumsmand. F. 28. Sept. 1830 i Birkmose, Timring Sogn, d. 5. Febr. 1915 i Herning, begr. i Timring. Forældre: Gaardejer Anders T. Jensen (1794—1878) og Mette Pedersdatter (1805—71). Gift 26. Nov. 1862 i Lønborg med Margrethe Bertelsdatter (Bjerregaard), f. 14. Okt. 1818 i Vedersø, d. 7. Marts 1891 i Torsted, D. af Gaardejer Bertel Andersen (ca. 1780—1840) og Johanne Olesdatter (ca. 1782—1866).

T.s Slægt var vestjyske Bønder, men han havde fra lille af Særinteresser. Landbruget optog ham mindst, og da han ikke var fysisk stærk, blev han ikke Bonde af Stilling som sine Brødre, men Lærer. Boglig Syssel, Skrivning og Tegning samt Naturstudier optog ham meget. Tidligt blev han Biskolelærer, og efter store økonomiske Vanskeligheder lykkedes det ham, efter at han havde været Soldat i Kiel 1854—55, at komme paa Jelling Seminarium 1859, og der tog han sin Eksamen 1862. Der var Fag, navnlig de matematiske, hvor han var temmelig blank, han fik kun en lille Eksamen og maatte nøjes med et af Landets fattigste Degnekald, Torsted, Nord for Ringkøbing, og være glad til. Der sad han i 30 Aar 1862—92. Naturen i Torstedegnen var vild; men T. arbejdede ihærdigt for at faa de nøgne Sander og golde Heder tilplantede. Han anlagde en baade stor og ejendommelig Have ved Degneboligen og plantede en Del Træer og Buske, som man ikke saa ved Bøndergaardene dengang. Bønderne rystede ogsaa paa Hovedet og sagde: »Den Dæjn æ sku tåwle, han trowr, dæ ka grow Træer!« Men T. var ikke tosset, Træerne groede, saa det var en Lyst, og Naturen blev efterhaanden forvandlet. Han havde dog mange andre Interesser: Han arbejdede for Folkeoplysningen gennem Møder, Foredrag, Aftenskole, Husflidsskole o.s.v., og selv dygtiggjorde han sig ved at tage Feriekursus og ved at rejse baade i Indlandet og i Norge og Sverige. T. var fra Dreng af Samler, og i hans Degnetid blev denne Interesse fremelsket, saa hans Skole efterhaanden kom til at minde om de gamle Raritets- og Naturaliekabinetter. I Slutningen af hans Degneperiode dukkede Andelsmejerier og meget af det, der skabte den nye Tid, op, og det var, navnlig paa Udstillingen i Kbh. 1888, iøjnefaldende, at en Mængde af de gamle Brugsgenstande var ved at forsvinde. Det laa ogsaa i Tiden, at man hist og her arbejdede for Oprettelsen af Provinsmuseer, og saa modnedes den Tanke hos T., at Midt- og Vestjylland burde have sit Museum. Nu havde det været naturligt, om han havde arbejdet for at faa et saadant i Ringkøbing, der var en gammel By, men T. tog sin Passer og maalte paa Kortet,

hvor Jyllands Midtpunkt var, og han kom da til det Resultat, at Herning, der endnu kun var en Landsby, var den bedst beliggende Plads for et saadant Museum, og han fik sat igennem, at der 1892 blev valgt en Styrelse for det paatænkte Museum. S. A. havde han taget sin Afsked, og nu blev han primus motor i Museumsarbejdet. 1906 blev den vestjyske Bondegaard, hvori der var indrettet en Bindestue, aabnet for Besøg, og 1910 indviedes en større Hovedbygning, og Museet kunde glæde sig ved et stort Besøg. For sit Arbejde blev han hædret med Fortjenstmedaillen i Sølv. Sammen med tre andre gamle Mænd udgav han 1914 Bogen »Gamle Minder fra Hammerum Herred«, men derudover efterlod han sig ikke skriftlige Arbejder. T. var en stejl Natur, og derfor kunde han som Regel føre sine Ideer igennem. Han var en varmhjertet, dansk Mand, der var dybt trykket af Sønderjyllands Skæbne, og han levede og døde i Haabet om, at Sønderjylland atter skulde blive knyttet til Moderlandet. — F.M.S. 1908. — Maleri af Knud Larsen 1912. — Mindetavle af J. Møller-Jensen i Herning Museum. Buste af Thod Edelmann 1910 sst.

Selvbiografi i Lærerne og Samfundet, IV, 1914, S. 435—38. Herning Folkeblad 5. Febr. 1915 og 16. Okt. 1939. Vejle Amts Folkeblad 8. og 18. Febr. 1915. Højskolebladet 12. Febr. s. A. Hardsyssels Aarbog, IX, s. A. H. P. Hansen: Trøstrup fra Torsted, 1930. Herning Museum 1892—1942, 1942.

H. P. Hansen.

Tscherning. Militær- og Apotekerslægten T. føres tilbage til Buntmager i Bunzlau Andreas T. (ca. 1530—efter 82), der antages at være Oldebarn af den 1502—30 nævnte Mølleejer og Skatteopkræver Mertin T. i Neuhaus an Tschirne, hvoraf Navnet formentlig er taget. Andreas T. var Fader til Buntmager i Bunzlau Caspar T. (1559—1632) — hvis Sønnesøn var Professor i Rostock Andreas T. (1611—59) — og til Buntmager sst. Andreas T. (d. 1595), hvis præsumtive Søn Byfoged, Senator og Buntmager i Bunzlau Andreas T. (1572—1641) var Fader til nedenn. Generalauditør Paul T. (1627—66) og til Kobberstikker i Schweiz, fra omkr. 1664 i Kbh. David T. (d. ca. 1690). Denne var Bedstefader til Vinhandler i Helsingør Eilert Vollrath T. (1675—1726) — hvis Søn var Kræmmer, Kaptajn ved Borgervæbningen i Kbh. Andreas T. (1707—81) — og til Kaptajn Andreas T. (1676—1712). Andreas T. (1707—81) var Fader til Te- og Porcelænshandler i Kbh. Andreas Gottlieb T. (1732—80), hvis Descendenter endnu lever, til Kapellan i Sakskøbing Johan Gotthilf T. (1740—82), til Oberstløjtnant Johan Friderich T. (1743—1808),

til Sognepræst i Asmindrup og Grandløse Johan Henrik T. (1749—1829), til Direktør for Feltpostamtet, Oberstløjtnant William T. (1752—1831) — hvis Søn var Oberst Frederik Eilert T. (1798—1876) — og til nedenn. Oberst Eilert Peter T. (1767—1832), af hvis Børn skal nævnes Elisabeth Birgitte T. (1793—1861), der var gift med General Christian Julius de Meza (1792—1865, s. d.), og nedenn. Krigsminister, Oberst Ant(h)on Frederik T. (1795—1874); denne var Fader til Blomstermalerinden Anthonie Eleonore (Anthonore) Christensen, f. T. (1849—1926, s. d.) og til nedenn. Overkirurg Eilert Adam T. (1851—1919), der i Ægteskab med nedenn. Sygeplejerske Henriette (Henny) T., f. Schultz (1853—1932) var Fader til Ellen Maggy T. (f. 1887), Enke efter Politidirektør Hakon Jørgensen (1879—1927, s. d.). — Ovenn. Kaptajn Andreas T. (1676—1712) var Fader til Apoteker i Tønder Johan Heinrich T. (1711—45), der var Fader til Apoteker i Vejle Johan Eylert T. (1737—84), hvis Søn Apoteker i Middelfart Hans Christian T. (1775—1821) var Fader til nedenn. Veterinærfysicus, Etatsraad Hans Christian T. (1804—86), til Institutbestyrer i Odense Erik Nissen T. (1808—81) og til Skolelærer og Kirkesanger i Østrup Carl Rasmus T. (1806—71), hvis Sønner var nedenn. Oftalmolog, Overlæge Marius Hans Erik T. (1854—1939) og Gartner ved Botanisk Have, Havebrugskandidat Johannes Vilhelm T. (1856—90).

Lengnicks Stamtavler. Genealogisches Handbuch biirgerlicher Familien (Deutsches Geschlechterbuch), V, 1897, S. 347—67; **VIII,** 1901, S. 463—94. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1086—94. Louis Bobé: **Die** deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925, S. 457. Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning, 1938, S. 13 (meddeler en for den ældste Stam**ræk**ke noget afvigende Tradition). ^^ *Fabritius.*

Tscherning, Ant(h)on Frederik, 1795—1874, Officer, Krigsminister, Politiker. F. 12. Dec. 1795 i Frederiksværk, d. 29. Juni 1874 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Kar. Kaptajn, senere Oberst, Inspektør paa Frederiksværk Eilert Peter T. (s. d.) og Hustru. Gift 27. Aug. 1845 i Kirke Saaby med Eleonora(e) Christine Liitzow (ved Daaben Hansen), f. 4. Juli 1817 i Helsingør, d. 3. Juli 1890 i Kbh. (Garn.), D. (uden for Ægteskab) af kar. Major, senere Generalmajor Adam Tobias L. (1775—1844) og Bodil (Bolette) Rasmussen (1790—1865), adopt. 16. Sept. 1837.

T. blev 1804 indskrevet som Volontær ved Artilleriet, gik indtil Konfirmationen i Skole hjemme, hvor han tillige deltog i Arbejder paa Fabrikken. Nytaar 1810 blev han Kadet, 1811 Stykjunker, 1813 efter god Eksamen Sekondløjtnant (Anciennitet 1811) og kom

til praktisk Tjeneste. 1816—18 var han ved Besættelseskorpset i Frankrig, studerede Artilleri i Paris og Metz, gjorde Bekendtskab med P. A. Heiberg og dennes Kreds og traf sammen med friske unge Mennesker fra andre Lande. 1820 blev han kar., 1828 virkelig Premierløjtnant, fik 1829 Kaptajns Karakter og blev 1832 Sekondkaptajn. Fra 1821 var han en Del Aar uden for Nummer for at assistere Faderen paa Frederiksværk, men afslog Kongens Tilbud om selvstændig at overtage Ledelsen. Allerede under Opholdet i Frankrig var han begyndt at se kritisk paa de politiske Forhold hjemme, og under Samværet med sin højt begavede Fader tilegnede han sig meget af dennes Syn paa vore Samfunds- og politiske Forhold. 1828 blev han sammen med C. F. Hansen, den senere Krigsminister (s. d.) og Otto Schlegel, den senere Ingeniørgeneral (s. d.), udsendt til det franske Ekspeditionskorps i Grækenland, hvad der viser, at han da hørte til dem, man regnede med for Fremtiden. De ankom dog først, da Operationerne i Hovedsagen var afsluttet. 1829 blev han Lærer i Fysik og Kemi ved Artillerikadetinstituttet og deltog i Udarbejdelse af Planen for den militære Højskole, blev Medlem af Organisationskommissionen for denne, foruden at han var Medlem af Kommissionen om Artilleriets særlige Skoler. Ved Højskolens Oprettelse 1830 blev han 1. Skoleofficer ved denne og Lærer i nogle praktiske Fag. Under en Polemik med Kollegiet det første Aar udtalte han, at for en Skoleofficer var Intelligensen af større Betydning end Karakteren! Liberale Dønninger fra Revolutionen i Paris 1830 naaede ogsaa til Højskolen, hvor T. blev en virksom Forkæmper for den nye Tid. I fire Brochurer 1831—33 brød han Staven over de staaende Hære, der burde afløses af et Forsvarssystem grundet paa almindelig Folkevæbning. Han benyttede ogsaa Dagspressen til at skaffe sine liberale Anskuelser i Almindelighed Indgang i Befolkningen. En Avisartikel om Forening af de nordiske Riger indbragte ham 1833 en kongelig »Erindring«: At han, ved hvad han lod trykke, ikke maatte »tabe sin Stilling som Officer af Sigte«. Da en yderligere Avisartikel kort efter viste, at »Erindringen« ikke havde haft den tilsigtede Virkning, blev han afskediget fra sin Lærerpost, men fik en smuk Pension fra denne, som kongelig ansat, og sendtes med smigrende Udtalelser om sin faglige Dygtighed paa en lang Udenlandsrejse for at studere nye Skytssystemer. Ved en Afskedsfest paa Skydebanen blev han stærkt hyldet, og en Del af hans Elever skænkede ham en Æressabel med en til Lejligheden svarende Inskription. Hans Rejser dirigeredes af Artillerikorpset, varede fem Aar, førte ham vidt omkring og bragte ham rig Lejlighed til

Studium af politiske og økonomiske Forhold, hvis Resultater han nedlagde i Dagbøger og talrige Breve. Den smukke, livlige og anselige Mand, der var en stor Beundrer af Kvindekønnet, deltog tillige meget i Selskabslivet, navnlig i Frankrig. — I^3i sendte han fra Wien en Artikel til »Kjøbenhavnsposten« (Nr. 105 og 108), hvori han paa en, som det karakteriseredes, »sarkastisk Maade« behandlede flere offentlige Forhold, bl. a. Trykkefrihedsanordningerne i Danmark og andre Stater, hvilket foranledigede Kongen til at gentage »Erindringen« med Tilføjende, at hvis han fremtidig sad den overhørig, vilde han faa sin Afsked. Efter at være hjemvendt søgte han om Afsked med Pension som Sekondløjtnant og Bibehold af Pensionen som Skoleofficer samt Tilladelse til at nyde Pensionerne i Udlandet. Han fremhævede herved over for Kongen, at hans Afgang som Skoleofficer ikke skyldtes, at han mentes uegnet som saadan, men at han fandtes fortrinlig duelig til at foretage de faglige Undersøgelser i Udlandet! Artillerikorpset kunde efter Omstændighederne anbefale Ansøgningen, men Generalauditøren (Andr. Aagesen, s. d.), der var blevet affordret Erklæring, fraraadede Afsked og foreslog at give ham hele Gagen som Skoleofficer som Tillæg til Gagen, hvilket Kongen fulgte. T. traadte herefter uden for Nummer for to Aar, tog Ophold i Frankrig og virkede som Ingeniør. 1839 udsendte han Nr. 5 af sine Betragtninger over Værnesystemer, ganske i Tilslutning til de foregaaende. Nytaar 1841 var han atter hjemme, blev straks virkelig Kaptajn og Batterichef i Kbh., men søgte Nov. s. A. Afsked paa de særlig gunstige Betingelser, der var stillet i Udsigt for Officerer, som ikke ønskede at tjene under den nye Hærorganisation. I de samme Dage bragte »Fædrelandet« (17. Nov.) en Artikel om den militære Højskole, hvori bl. a. foresloges, at der aarlig forfremmedes et Par af de dygtigste Artilleriunderofficerer til Officerer, da der i Underofficersklassen fandtes Mænd, »som vel ikke har den Dannelse, som Højskolen giver«, men dog vilde »staa lige med, om ikke højere, end de Elever, der i en tidligere Tid« tilgik fra Kadetskolen. T. hævdede, at han ikke havde skrevet Artiklen, men den havde været forelagt ham, uden at han havde fundet noget at indvende. Artilleriofficererne besluttede straks at rejse Sag mod T., der forlangtes fjernet fra Korpset, o: afskediget. Kongen befalede Stabskrigsforhør, eventuelt Krigsret, nedsat. I Forhøret erkendte T., at han vel kunde have hindret Artiklens Fremkomst, men ikke havde fundet noget for Officererne fornærmeligt deri. Korpschefen, T.s Morbroder, afgav efter Ordre en Erklæring om T.s hele Forhold som rosværdigt.

Generalauditøren fandt de anførte Sætninger »anstødelige« for en Del af Officererne og udtalte, at T. næppe besad den for en Officer saa nødvendige rigtige Takt, Konduite og esprit de corps, og burde fjernes fra sin Stilling ved Afsked i Naade, med den forhøjede Pension. Det paafølgende kgl. Reskript af 13. Dec. udtalte i Overensstemmelse hermed, at »da Vi finde den paaklagede Passus .... anstødelig, det altsaa falder Kaptajnen til Last, at han efter det Forhold, hvori han skal have staaet til Forfatteren, har undladt at iagttage det, han skyldte sit Korps og sine Kammerater, saa ville Vi i denne Anledning diktere ham en Straf af otte Dages Arrest paa Kbh.s Hovedvagt«. Otte Dage efter fulgte hans Afsked som af Generalauditøren foreslaaet. — I Konduitelisten Nov. 1841, ved Afslutningen af T.s egentlige Soldatervirksomhed, er Vidnesbyrdene om hans Duelighed, Tjenstiver m. m. m. meget gode, og Korpschefen udtaler yderligere efter nogle almindelige Bemærkninger: »Han har samlet en Mængde Kundskaber og teknisk Erfaring, er let at omgaas for Foresatte og Ligemænd, en driftig, paalidelig og retskaffen Mand. Hans Meninger om offentlige Genstande ere bekendte, da han til sin Skade har lagt dem for Dagen i sine Brochurer«. — De nærmest følgende Aar var T. beskæftiget med Ingeniør- og Handelsforetagender hjemme og ude og deltog med Iver i det politiske Liv, bl. a. som flittig Medarbejder ved Dagspressen. Som Nr. 6 af sine Smaaskrifter udsendte han 1844 samlet en Række militær-politiske Artikler i »Fædrelandet« med en skarp Kritik af Hærplanen 1842. 1845—4^ planlagde han Selskabet Bondevennerne og blev dets første Formand. Han blev mere og mere en politisk Forgrundsfigur, tog fremtrædende Del i Forfatningskampen, og paa Gasinomødet 20. Marts 1848 om Forfatningssagen og Røret i Hertugdømmerne var hans yderst alvorsfulde, manende og opflammende Tale efter samtidiges Vidnesbyrd det magtfuldeste, mest gribende, de nogen Sinde havde hørt. Ved Forhandlingerne om det nye Ministerium nævntes han ogsaa blandt de første til Krigsministerposten, den vigtigste Stilling i Landet paa dette Tidspunkt, hed det sig, som han overtog 22. Marts, idet Kongen accepterede hans Betingelser og overdrog ham »Overbestyrelsen af alt til Krigsvæsenet henhørende«, de særlige kongelige Prærogativer uforkrænkede.

Med Rette var T. betænkelig ved at overtage en Stilling, hvortil alene hans politiske Virksomhed havde ført ham, medens hverken hans Uddannelse, hans militære og civile Virksomhed eller medfødte højere militære Anlæg gav Grundlag derfor. Hertil kom hans lave militære Rang — et Forhold, som dengang var af megen

Betydning. Desto højere maa det vurderes, at han overvandt sine Betænkeligheder, tog Byrden paa sig og af yderste Evne arbejdede paa at udfylde sin Plads. Han vidste imidlertid, at han gik ind i og overtog en grundigt indarbejdet Institution, Bureauet for Armeens Kommandosager, der ledede af Generalstabsofficer Major C. J. Flensborg (s. d.) under Generaladjudanturen, der alt havde truffet en Række vigtige Anstalter til Hærens Krigsberedskab, samt at ogsaa de andre Grene af den militære Styrelse var i Hænderne paa dygtige Fagmænd. I Løbet af den første Uge omordnede han sit »Krigsdepartement« med Afdelinger i Hovedsagen som hidtil og under de hidtidige Chefer. Mange Aar senere skriver han i sine Optegnelser, at den vidtløftige »Brevvexling« (i Krigsministerens Bureau) væsentlig besørgedes under Flensborgs Tilsyn, idet T. »opgav Momenterne og underskrev«. En Undersøgelse af Forholdene viser i Hovedsagen, at T. har besørget Masser af Breve af personlig Art og af »Diverse«-Kategorien, at Flensborgs Mærke sædvanlig findes paa de egentlige Organisations- og Kommandosager, og at et Antal er udfærdiget »Efter Krigsministerens Befaling«. Sager vedrørende Folkevæbning o. 1. besørgede T. altid personlig. Betegnelsen »Personalechef« dækker ret træffende T.s Virksomhed som Minister. Allerede 27. Marts forelagde T. Statsraadet Forslag om Udvidelse af Værnepligten til de hidtil »frifødte« (»Septemberloven«), hvad der skaffede ham mange Fjender. Han satte personlig et stort Arbejde ind paa en hurtig Ordning af Sundheds-, Forplejnings-, Træn- og Jurisdiktionsvæsenet, der maatte improviseres fra Grunden af. 21. Marts havde Generaladjudanturen anordnet Anstalter til Overføring af et Detachement til Eckernførde og Rendsborg, men n. D. afslog T. at gennemføre det, og mente, det var for sent. — Hans Valg af Læssøe (s. d.), en af Hærens yngste Kaptajner, til Stabschef ved Armeekorpset var heldigt, medens Valget af Hans Hedemann (s. d.), Hærens næstyngste Oberst, til Chef og Forbigaaelse af flere dygtige Generaler ikke var nødvendigt. T.s udtalte Hensigt var, at Læssøe skulde være Korpsets virkelige Leder, dog at T. forbeholdt sig Overkommandoen. At T. og Læssøe enedes om fortrolig Brevveksling bag Hedemanns Ryg, kan ikke noksom dadles. Da T. i Eftertiden er blevet skarpt angrebet for at have betragtet sig som Overgeneral og et Par Gange søgte at gøre sig gældende som saadan, skal bemærkes, at der ved Kongens Afkald paa Overbestyrelsen af Krigsvæsenet var opstaaet et »Tomrum«, som T. var nærmest til at udfylde, thi i vor Hærorganisation fandtes der ikke noget særligt Organ derfor. Som en Begyndelse til Virkeliggørelse af sine Ideer

om almindelig Folkevæbning udstedte han straks ved sin Tiltræden Opfordring til Dannelse af Frikorps. Det hilstes overalt med saadan Begejstring, at han af Hensyn til Landbruget hurtigt halede i Land og trak snævre Grænser for Oprettelsen af saadanne Korps. I Juni fik han Kongens Tilslutning til et Projekt om en Nationalvæbning, som skulde udvikles, naar Armékorpset gik i Vinterkvarter; men ogsaa dette lod han falde. — Den 9. April (Bov) var de kongerigske Linieafdelinger komplette, ca. 12000 Mand. Hertil kom i Løbet af Sommeren elleve Reserve- og Forstærkningsafdelinger, der dog paa Grund af Befalingsmændenes mindre Egnethed først blev feltdygtige n. A. Kbh.s Borgervæbning, der interesserede T. særdeles, blev forøget i Tal, og ved nogle provisoriske Anordninger, bl. a. at Befalingsmændene skulde vælges af hele Personellet, skulde Væbningen gøres til Mønster paa en Almenvæbning, mere demokratisk. T. høstede dog kun Skuffelser tillige med det solide Borgerskabs Fjendskab.

Det første Par Maaneder af sin Ministertid havde T. staaet i godt Forhold til Kongen; men efterhaanden, aabenbart under Paavirkning af Generaladjudanturen, kølnedes Forholdet, til Dels paa Grund af T.s Mangel paa Takt. Allerede i April erkendte han: »Jeg glemmer let Formen over Virkeligheden og er derfor ikke saa vel skikket til min Post«. Et Par Gange havde Statsraadet (Ministerraadet), om end nødigt, maattet underkende ubetænksomme Anordninger af ham. Den Bølge af folkelig Begejstring, der i Martsdagene havde løftet T. op paa Taburetten, sank i Løbet af Sommeren; fra flere Sider rettedes der skarp Kritik mod ham, dels for hvad han anordnede, dels for hvad han undlod. Hans voldsomme Arbejdstempo, Følelsen af mangelfuldt Kendskab til de Forhold, hvori han var kommet ind, Trykket af Ansvaret, Tvivl om Danmarks Fremtid, sled fysisk og sjæleligt paa ham. Hertil kom Tabet af Kongens Velvillie og mangehaande Skuffelser. Inden for Ministeriet herskede om Efteraaret stor Uenighed i Spørgsmaalet om Slesvigs Deling, som T., om end med store Betænkeligheder, var stemt for. Han var yderst pessimistisk over for fortsat Krig. 11. Nov. indgav hele Ministeriet Afskedsbegæring, der blev bevilget 15. s. M. N. D. angreb Grundtvig T. paa det voldsomste i Rigsforsamlingen for hans Ministergerning, hvortil T. svarede med Paavisning af, hvad han havde udrettet, og opnaaede velfortjente varme Tilkendegivelser af Taknemlighed fra Forsamlingen. — I April havde Kongen gjort ham til Oberst, og ved sin Afgang som Minister blev han kongevalgt Medlem af Forsamlingen.

Til den interessante og træffende Karakteristik, Vaabenchefen

1841 gav T., kan for Tiden indtil og med 1848 føjes, at T. var en overordentlig vindende Personlighed, omgængelig og ligetil, uegennyttig og rettænkende, fordringsløs, uagtsom med Hensyn til Formerne; meget intelligent og kundskabsrig, ualmindelig veltalende, hurtig i Replikken. Skriftligt udtrykte han sig med Lethed, men jævnlig omstændeligt, uklart, uden tilstrækkeligt at overveje endsige gennemtænke Problemerne. Som Krigsminister var han hensynsfuld over for alle, store som smaa, og vandt — bortset fra de ældste Officerer — megen og fortjent Popularitet i Hæren. Episoden med den opsigtvækkende Fjernelse af General Hedemann fra Overkommandoen var en Undtagelse, og han havde her for meget rettet sig efter Læssøes Tilskyndelse. Skade, at hans Karakters Fasthed paa vigtige Punkter ikke stod Maal med dens Renhed. *Rockstroh.*

T. udgav 1831 to Flyveskrifter om henholdsvis de preussiske Provinsialstænder og om det danske Væbningsvæsen. Dermed indledede hans *politiske* Virksomhed. I Skriftet om Stænderne viser han et kun overfladisk Kendskab til Emnet, og det blev ogsaa i nogen Grad betegnende for ham senere, at han ofte vilde udtale sig med Sikkerhed om Sager, han dog ikke fuldt beherskede. Han var ingen særlig Ven af, at Danmark fulgte det fremmede Eksempel fra Preussen, men viste allerede i det omtalte Skrift sin Forkærlighed for den norske Grundlov, og 1834 udtalte han sig bestemt for at tage Norges Grundlov til Mønster og agte paa det skandinaviske Slægtskab. Stænderforfatningen vedblev han at betragte som »et preussisk Aberi« uden naturlig Tilknytning til danske Forhold og var helt uden Interesse i at skaffe sig Valgbarhed til Stænderne. Fra Udlandet sendte han derimod mange Artikler hjem til »Kjøbenhavnsposten«, og efter sin Hjemkomst skrev han i »Fædrelandet« baade om de statsretlige Forhold og Landboforholdene. I Spørgsmaalet om Slesvig vilde han fra første Færd ikke se bort fra denne Landsdels Særstilling, men stillede sig skarpt afvisende over for Slesvigholsteinismen. Han var Hovedmanden for Marksubskriptionen til P. Hiort Lorenzens Drikkehorn og deltog ogsaa i Arbejdet for at hjælpe denne dristige Forkæmper for det danske Sprogs Ret under hans økonomiske Vanskeligheder. T. vandt i 40'erne offentlig Position som en af Førerne i den hele liberale og nationale Bevægelse, og naar han efterhaanden gjorde Landbospørgsmaalene til sit Speciale, havde det Sammenhæng med en særlig udpræget Sans hos ham for de rent praktiske Samfundsopgaver. Han skilte sig ved Uddannelse meget fra Kampfællerne

med Universitetseksaminer, stod over for Jurister og Teologer nærmest som Polyteknikeren, og dette i Forbindelse med en særlig Sans for Samarbejde med jævne Folk bidrog til, at han efterhaanden kom til at gaa sine egne Veje.

Allerede 1842 foreslog T. over for Orla Lehmann Dannelsen af et Selskab, der inden den næste Stændersamling (1844) skulde have tilendebragt en Undersøgelse af de vigtigste Forhold vedrørende Bondestanden. Efter Aftale med Balth. Christensen skrev han i Sept. 1845 i »Fædrelandet« om det hensigtsmæssige i Oprettelsen af en landsomspændende Landboforening. Der henvises her til den lidenskabelige Landbodebat i Roskilde Stænderforsamling 1844, og det udvikles, hvorledes Demokratiet har haft god Ret til at tro, at Omvæltningen 1660 var sket for at skaffe Statsmagten Lejlighed til at bryde Privilegieherredømmet, fremme Lighed for Loven, optage i sig den virkelige Statsidé, men da Statsmagten nu skuffede Demokratiet, maatte dette derefter foreløbig klare sig selv. I disse Betragtninger ligger egentlig den mest centrale politiske Idé hos T.: et dansk Demokrati, der fortsætter Enevældens Værk ved at tage sig af de Opgaver med Hensyn til Frihed og Lighed, som det ikke var lykkedes Enevælden at faa løst, eller som den var standset overfor. T. var ganske klar over, at for Bondestanden kunde det forfatningspolitiske Spørgsmaal ikke være i Forgrunden, men maatte træde tilbage for Spørgsmaalet om Standens økonomiske Kaar og om dens borgerlige Ligeberettigelse med andre Samfundsklasser. Under hans praktiske Medvirken stiftedes i Maj 1846 Bondevennernes Selskab, der netop satte disse Spørgsmaals Løsning paa sit Program. T. blev Selskabets Formand (indtil 1856) og ved Siden af J. A. Hansen den fremmeste Fører for det »Bondevennerne«s Parti, der allerede ved Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 skilte sig klart ud fra de Nationalliberale og derved blev Spiren til hele den senere betydningsfulde danske Venstrebevægelse.

T. deltog i Marts 1848 i begge Casinomøder og i Udformningen paa det sidste Møde (20. Marts) af de Resolutioner, hvori Ejderprogrammet blev opstillet. Som Krigsminister i den første nationalliberale Regering kæmpede han for almindelig Valgret og mod Kongevalgene til den grundlovgivende Rigsforsamling, og han blev Ophavsmand til Sept.anordningen, der i Praksis indførte den almindelige Værnepligt i Danmark. Efter at være gaaet af som Minister i Nov. 1848, da Martsministeriet sprængtes paa Spørgsmaalet om Slesvigs Deling, som for T. dog i hvert Fald ikke vilde have været nogen tiltalende Løsning, blev han Medlem af den

grundlovgivende Rigsforsamling. Hermed indledede han, omtrent 53 Aar gammel, den lange Rigsdagsvirksomhed, der har givet ham hans egentlige Navn i Danmarks politiske Historie.

T. hævdede i Rigsdagsforsamlingen mod C. N. David, at det i Danmark ikke var noget Spring i Udviklingen at gaa fra Absolutisme til Demokrati, thi den danske Absolutisme var »en nivellerende Absolutisme, der forberedte Demokratiet«, og derfor er alle i Danmark blevet saa demokratiske. Bevidst og klarsynet opfattede T. saaledes den historiske Kontinuitet, der i høj Grad ogsaa afspejler sig i N. F. S. Grundtvigs politiske Optræden. T. ønskede, at den nye konstitutionelle Stat skulde være af samme effektive Styrke som den absolutistiske, og da der var Tale om det grundlovsmæssige Værn for Ejendomsret, hævdede han derfor, at Staten maatte staa over Ejendomsretten. Han tog derved særlig Sigte paa Statens Ret til at regulere Ejendomsforholdene inden for Landbruget, fordi det, som han sagde, var Statens Interesse, at dens Befolkning havde en Overflade at leve paa. I Praksis vilde dette især sige, at T. som Bondeven vilde forbeholde Lovgivningsmagten Ret til uden forfatningsmæssig Vanskelighed at paabyde Fæstevæsenets Tvangsafløsning. Naar han saa tilbage paa Enevældens Landboreformer, var han tilbøjelig til altid at fremhæve Forordningen af 13. Maj 1769 (om Selvejer bønder) for Stavnsbaandsløsningen 1788. Hans Ræsonnement var det meget simple: vel er det vigtigt, at et Lands Bønder er fri, men endnu vigtigere, at de har Jord, de kan leve paa og af! Derfor vilde han have Fæsteforholdet omdannet til Selveje, men naar det først var sket, mente han, at Forholdene kunde passe sig selv uden videre Statsindgriben, og var da paa dette Vilkaar i Modsætning til andre Bondevenner Tilhænger af Udstyknings- og Sammenlægningsfrihed. Statsmagten skulde efter T.s Opfattelse være stærk nok til at sprænge alle Hindringer for Samfundets Trivsel, men Endemaalet for dens Udfoldelse var at betrygge Borgernes frie Ret til at indrette deres Liv og Virksomhed, som de fandt for godt. Det er den senere Enevældes i mange Maader udtalt liberalistiske Tendens, T. ønsker videreført i den konstitutionelle Stat. Naar det ofte er blevet sagt, at T. satte Ligheden over Friheden, maa derfor dette ændres i den Retning, at det var den lige Frihed, han søgte for Landets Borgere.

Ved det første Folketingsvalg i Dec. 1849 valgtes T. i Holbæk Amts 2. Kreds (Svinninge), og her genvalgtes han uafbrudt, hver Gang ved Kaaring, lige til 1866, da han ikke vilde søge Valg mere. Kun i tre Maaneder, Febr.—Maj 1853, sad han ikke i Tinget,

fordi han havde forladt sin sikre Kreds og forgæves søgt at fortrænge Professor C. Kayser fra Lyngbykredsen. T. sad saa sikkert i Svinningekredsen, fordi han evnede at komme i et virkeligt nært Tillidsforhold til denne Kreds' Vælgere. Det er en fremtrædende Side ved T.s Personlighed, at hans Bondevenlighed ytrede sig paa meget ægte Maade ved Lyst og Trang til at komme jævne Bønder paa nært Hold, omgaas dem personlig, følge deres Arbejde, lære at se Tingene ud fra deres Synsvinkel. Det var ud fra Tidens Forudsætninger underligt for mange at iagttage dette Forhold mellem en »Oberst« og de Almuesmænd, der gjorde ham til deres Fører, og nogle vilde gerne forklare det ved, at »Obersten« helst saa sig omgivet af et mindre kritisk Publikum; men den Brevveksling, der er bevaret mellem T. og hans førende Vælger, Gaardmand i Kundby Jens Gregersen (s. d.), i hvis Gaard han havde Ferieophold, vidner om et til begge Sider virkelig rodfæstet Tillids- og Venskabsforhold.

Det er om T.s Rigsdagsvirksomhed sagt, at en nøjagtig Beskrivelse af den maatte blive en Skildring af selve Folketingets Historie i hele det Tidsrum, hvori han var dets Medlem. En saa stor og mangesidig Indflydelse øvede han, og saa ofte — tit flere Gange om Dagen — tog han Ordet i Forhandlingerne. Meget udførlige og meget anerkendende Bidrag til Belysning af hele denne omfattende parlamentariske Virksomhed er ydet først og fremmest af N. Neergaard i hans store Værk, dernæst af Albert Olsen i hans Finanslovsstudier og endelig af Tormod Jørgensen i en lang Biografi. Hovedindtrykket bliver en idealistisk og uegennyttig Skikkelse, en robust og energisk Arbejdskraft, en passioneret Parlamentariker, men ikke nogen egentlig Førerbegavelse, en ord- og idérig, men tillige ikke saa lidt doktrinær Personlighed uden rigtig Evne til at regulere og kontrollere sine egne livligt fremvældende Tanker og Indfald. Denne Oberst og tidligere Krigsminister virker ved sine Paradokser ofte mindre solidt og sundt tænkende end hans Konkurrent som bondevenlig Leder, den forhenværende Skomager J. A. Hansen.

T. kom straks ind i Folketingets Finansudvalg, hvis Formand han var 1859—64, og gjorde en stor Indsats for at hævde Tingets Bevillingsmyndighed over for Regering og Centraladministration. »Selv den mest renlivede Modstander af Indblanding i Administrationen blev«, mener Albert Olsen, »som Medlem af Finansudvalget inficeret af den specielle Tscherningske administrationsfjendtlige Atmosfære, som fra første Færd hvilede over dette Udvalg«. Det bør dog bemærkes, at naar T. og Finansudvalget arbej-

dede for at bringe alle offentlige Midler ind under Statens Kontrol, styrkedes derved for saa vidt ikke blot Rigsdagens, men ogsaa Centraladministrationens Stilling, og Enevældens Gerning i denne Henseende blev fortsat. Det lader sig næppe heller gøre i T.s finanspolitiske Stræben at se nogen Optakt til den senere Tids forfatningspolitiske Konflikt om Finansloven mellem Regering og Folketing. T.s Finanspolitik var ikke først og fremmest Magtpolitik, men bundede i saglige Motiver og var frem for alt Sparepolitik. Han vilde gennemføre en streng Sparsommelighed i alle offentlige Forhold og var, i Pagt med Tidens raadende økonomiske Synsmaader, behersket af Tanken om, at det private Initiativ, »Kræfternes frie Spil«, klarede de allerfleste samfundsmæssige Opgaver langt bedre, end Lovgivning og Statsunderstøttelse vilde være i Stand til. Men naar han ikke mindst vendte sig energisk og undertiden nærmest fanatisk mod Statsstøtte til alle Slags kulturelle Formaal og stærkt understregede sin Uvillie mod alt Embedsmandsvæsen, gik han her videre end nogen anden dansk Politiker af Betydning, og han kommer nærmest til at staa som en Parallel til de snævreste Sparepolitikere,, der har været inden for det norske Storting.

J. A. Hansen kunde udtrykke sin varme Interesse for Det kgl. Teater og hævde Berettigelsen af dets Opretholdelse, men T. ivrede utrættelig for, at al Slags Kunstnydelse ligesom ogsaa Erhvervelse af højere videnskabelig og faglig Uddannelse burde være en Privatsag, som Staten helst ikke skulde blande sig i eller gøre noget for. De Udtryk, han i denne Forbindelse brugte, var ofte egnede til at skabe den Opfattelse, at han i Virkeligheden slet ikke anerkendte de ideelle Formaal, som skulde tjenes ved Statsinstitutioner som Universitetet, lærde Skoler, Teater, Museer o.s.v. Ikke uden egen Skyld kom han til at staa som den, der vilde fornægte sin egen Samfundsklasses Idealer for at kunne repræsentere Almuen som mere Bonde end Bønderne selv. Naar han i stærke Ord angreb »laugsmæssig« Dannelse og »stemplet Intelligens«, var det utvivlsomt Ingeniøren i ham, der vendte sig med virkelig Uvillie og Foragt mod Universitetsfolkene, men han fik derved ogsaa Berøring med de grundtvigske Synspunkter over for »den sorte Skole« og alt Eksamensvæsen. Da Veterinær- og Landbohøjskolens Oprettelse var til Forhandling i Samlingen 1855—56, gik Grundtvig imod at lade »Bogkundskaber« være Grundlag for en saadan Syssel som Agerdyrkningen, medens T. betegnede en saadan Skole som skadelig for det mindre Landbrug (fordi den kunstigt vilde fremme Udviklingen af det store) og i øvrigt, meget betegnende for sin

statsøkonomiske Opfattelse, henviste Landmændene til selv at betale deres Lærere og »ikke prøve paa at beskatte deres Medborgere«. De opdukkende Folkehøjskoler kaldte han simpelt hen »disse i sig selv saa urimelige Skoler«, og han var ogsaa imod, at de fik offentlig Understøttelse. Det er let nok at se det snævre og ensidige ved T.s Anskuelser, og det er et Spørgsmaal, om han ved saa skarpt at sætte ind mod ømfindtlige Punkter og da navnlig mod de akademiske og kunstneriske Interesser, der især kunde føle Faren ved den almindelige Valgrets Herredømme, ikke ret væsentligt har skadet det Demokrati, som det var hans Hensigt at tjene dermed. Frygten for, at Landets aandelige Kultur kunde trues fra et ensidigt Almueherredømme, hørte til de fremtrædende Motiver ved Grundlovsændringen 1866, og denne Frygt forklares bl. a. ved Indtryk, der hidrørte fra Bonderepræsentanten T.s Rigsdagsvirksomhed.

I afgørende politiske Spørgsmaal kunde T. dog ofte vise en betydelig Moderation og bevidst Hensyntagen til foreliggende reelle Omstændigheder. Jævnsides J. A. Hansen stod han som Forkæmperen for Tvangsafløsning af Fæsteforholdet, men har dog lige fra den første Folketingssamling arbejdet med den Tanke, at det blot vilde blive muligt at naa en Reform af Fæstevæsenet, og tog for saa vidt det egentlige Initiativ til den Kompromisløsning, der 1861 kunde gennemføres ved D. G. Monrads Fæstelov. En skarp Modsætning til J. A. Hansen udviklede sig ved T.s Holdning over for Tidens Storpolitik. Han gik med til at støtte det Forsøg paa at fastholde og udbygge »Helstaten«, der indledede ved Januarkundgørelsen af 28. Jan. 1852, og tog endog Sæde i det »kongevalgte Rigsraad«, der blev oprettet i Henhold til Forordningen af 26. Juli 1854. T. var blevet ængstelig for den yderliggaaende nationalliberale Ejderpolitik, som derimod støttedes af J. A. Hansen og den overvejende Fløj af Bondevennerne, der sluttede sig til ham. Ligeledes var T., modsat J. A. Hansen, yderst skeptisk over for Skandinavismen, og ved den Holdning, han saaledes efterhaanden indtog over for Nationalliberalismens politiske Yndlingsideer, kom han selvfølgelig meget paa Afstand fra sine gamle Kampfæller inden for denne Retning, og ligeledes blev han som en Modpol til Grundtvigianismen ikke just ved sin personlige Mangel paa kristelig Tro, men ved den tilsyneladende Materialisme, der prægede hans politiske Holdning. Naar der var Tale om Forsvarsvæsen, gik han, den gamle Militær, stærkt imod de ensidigt følelsesbetonede Synspunkter, advarede mod at overvurdere Landets Kræfter og vilde vide lige saa lidt af en befæstet Dannevirkestilling som af Kbh.s Befæstning, hvorimod han forfægtede en Forsvarsordning

med Als som den afgørende Flankestilling. Afrustningsvenlig blev T. aldrig, og han hævdede ogsaa efter Krigen 1864, at »Selvforsvaret mod ydre og indre Fjender er paa det nøjeste knyttet til Statsbegrebet«.

T. gik 1863 imod Novemberforfatningen som for hasarderet og en Krænkelse af Slesvigs Selvstændighed. Efter Krigen og Slesvigs Tab vilde han, at Junigrundloven umiddelbart skulde træde i fuld Kraft paa ny, og han bekæmpede lidenskabeligt den Grundlovsændring, der 1866 skulde føre til Indskrænkning af den almindelige Valgret. Sammen med N. F. S. Grundtvig gjorde han et sidste Forsøg paa at standse Sagen gennem en Henvendelse til Kongen, der dog ikke vilde modtage de to Mænd, som trods dybe Forskelligheder kunde mødes i fælles Tro paa det nødvendige i et fuldt demokratisk Grundlag for en Rigsdag i Danmark. Efter den nye Grundlovs Vedtagelse ønskede T. ikke Genvalg til Folketinget, og Førerskabet for den lille Partigruppe af T.ske Bondevenner gik derefter over til Odderkredsens Folketingsmand, Gert Winther, der gennem Aarene havde været T.s nærmeste Hjælper paa Rigsdagen. T. havde ved sit Samarbejde med Winther faaet en særlig Føling med den fremvoksende Venstrebevægelse i Jylland og skrev ogsaa efter sin Udtræden af Rigsdagen politiske Artikler i Winthers Blad »Nørrejydsk Tidende«. Winther var atter knyttet til Skolelærer Lars Bjørnbak (s. d.) i Viby, en kraftigere og blandt østjyske Vælgere mere indflydelsesrig Personlighed end han selv, og derfor kom Gruppebetegnelsen »Tscherningianer« i Aarene mellem 1866 og 1870 til at glide over i Begrebet »Bjørnbakker«.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek. — R. 1841. — Maleri ca. 1805. Blyantstegning af P. C. Skovgaard 1848 (Fr.borg). Maleri af C. A. Jensen 1851 (sst.). Portrætteret paa Const. Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 (sst.; Forarbejder paa Kunstmuseet og i Rigsdagen samt i Privateje). Maleri herefter af Elise Konstantin-Hansen (Rigsdagen). Portrætmaske af A. Bundgaard (Christiansborg). Gipsrelief (Fr.borg). Tegninger af P. A. Plum og af Godfred Christensen 1872. Buste af J. A. Jerichau 1862, i Marmor 1864. Portrætmedaillon paa Gravstenen. Litografi af P. Gemzøe 1848, fra C. M. Tegner 1862 efter Fotografi, af E. Fortling s. A. Træsnit 1871. Xylograferet Silhouet. Satyrische Zeitbilder Nr. 19, 1848. Farvelagte satiriske Litografier fra 1863. Xylograferede Gruppebilleder med Generalerne. Portrætteret paa Const. Hansens satiriske Litografi: Den europæiske Nødvendighed. — Jerichaus Buste rejst 1881 i Svinninge. Bautasten med Portræt-

medaillon af H. Conradsen 1883 paa Himmelbjerget. Mindetavle i Frederiksværk 1912.

Af Anthon Frederik Tschernings efterladte Papirer, I—III, 1876—78. Af Eleonore Christine Tschernings efterladte Papirer (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, VIII), 1908. Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning, 1938. Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen 1848. Militair Reskriptsamling s. A. M. C. Rehder: Samling af Parolbefalinger, 18. Hæfte, 1844—55, 1856. Den dansk—tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I, 1867—71, S. 48, 639, 1012, 1251 og passim; II, 1873—78, S. 16, 158 og passim. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892—1916. O. Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848—50, I, 1863, S. 22, 40 f. og passim. N. P. Jensen: Den første slesvigske Krig 1848—50, 1898. Samme: Oberst Frederik Læssøe, 1912. Hist. Tidskr., 3. Rk., VI, 1867—69; 9. Rk., IV, 1925—26, S. 1—52; 10. Rk., V, 1939—41, S. 607—24. J. Harbou: Nogle Erindringer og Betragtninger, 1870. E. Henrichsen: Mændene fra 48, 1911. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—VII, 1920—25. Hæren ved Dannevirke 1864, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1938, S. 19, 22, 39, 44, 60, 95. G. Brammer: Den danske Hærs Intendanturtjeneste 1848—1918, 1919. W. G. O. Bauditz: Livserindringer, 1903, S. 112, 132 f., i66f. J. T. Ræder: Krigserindringer fra 1848—50, 1911. I. Simesen: N. F. S. Grundtvig og hans nærmeste Slægt under Treaarskrigen, 1933. Milit. Tidsskr., LXX, 1941, S. 335—39; LXXI, 1942, S. 68—72. Dsk. Mag., 7. Rk., I, 1936. Museum, 1890, I; 1892, II; 1893, II; 1894, I—II (se Registeret). Politiken 12. Dec. 1895. Albert Olsen: Studier over den danske Finanslov 1850—64, 1930. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlingers Historie 1830—1848, I—II, 1931—34. Flemming Dahl: C. G. Andræs Taler i Udvalg, I—II, 1933—34. K. C. Rockstroh i Hist. Medd. om Kbh., 1043.

TT ~,
Hans jensen.

Tscherning, Anthonore, se Christensen.

Tscherning, Eilert Adam, 1851—1919, Kirurg. F. 5. Maj 1851 i Kbh. (Trin.), d. 4. Maj 1919 sst., Urne paa Garn. Kgd. Forældre: Oberst A. F. T. (s. d.) og Hustru. Gift i° 7. Aug. 1886 i Raklev med Henriette (Henny) Schultz (se Tscherning, Henny). Ægteskabet opløst 1909. *2°* 16. Juli 1909 i Kbh. (Jac.) med Anna Elisabeth (Lisbeth) Bache, f. 7. Dec. 1869 i Kbh. (Johs.), d. 6. Jan. 1937 i Ordrup (gift 1° 1896 med Vinhandler Christian Sidenius, 1868—1920, gift 2° 1906 med Anna Elisabeth Petrea Faber, 1878—1922), D. af Skibsfører, senere Klokker ved Helligaandskirken i Kbh. Oluf Christian Waldemar B. (1834—96) og Louise Charlotte Sidenius, adopt. Jiirgensen (1843-—$^{x}9^{0}3$)*

T. blev Student 1868 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog Lægeeksamen 1875; efter at have været Amanuensis i Landpraksis, Kandidat ved Almindelig Hospital og Fødselsstiftelsen var han Dec. 1877—Aug. 1878 Læge ved den røde Halvmaanes Lazaret i Erzerum under den russisk—tyrkiske Krig, derpaa 1878—80 Kan-

didat ved Kommunehospitalet, hvortil hele hans senere Liv knyttedes, og hvor han skrev sin Disputats »Bidrag til Bedømmelsen af den saakaldte Localtuberkuloses Betydning for Tumor albus«, et for sin Tid særdeles godt, paa kliniske og eksperimentelle Studier baseret Arbejde, som forsvaredes for Doktorgraden 1881. Efter en Tysklandsrejse var T. 1881—83 O. Blochs Efterfølger som Prosektor ved Kommunehospitalet (dengang en Gennemgangsstilling rangerende med en Reservelæges) og 1884—87 Reservekirurg ved Kommunehospitalets Afdeling I, først hos Holmer og efter dennes Død hos Studsgaard. 1885 konkurrerede T. forgæves med O. Bloch og O. Wanscher til Docenturet ved Universitetet i klinisk Kirurgi (Afhandlingen »Om Svulsterne i Extremiteternes Knogler og deres chirurgiske Behandling«). Praksis i Kbh. drev T. fra 1880 og kirurgisk Privatklinik 1892—99 sammen med Th. Rovsing og Leopold Meyer. Efter A. Iversens Død blev han 1893 Overkirurg ved Kommunehospitalets Afdeling V og overtog efter Studsgaards Død 1899 den med Overkirurgbolig forsynede Afdeling I, hvor han virkede til sin Død, der hidførtes af en indvendig Tarmincarceration. 1889—97 var han Censor ved Lægeeksamen og 1890—-1908 Medredaktør af »Bibliotek for Læger«.

T.s Afstamning og intellektuelt kultiverede Barndomshjem særprægede baade hans Fremtoning og hans iltre, kamplystne, oppositionelle Natur samt hans retlinede, usnobbede Karakter. Som Kirurg var T. meget initiativrig og i Besiddelse af en usædvanlig Energi, og han sled Dag og Nat for Patienterne, praktisk og beslutsom i alle de akutte kirurgiske Situationer, Afdelingens Belægning var rig paa, men han var af den gamle, noget haardhændede »all round« kirurgiske Skole, der forstod at klare sig med det enklest mulige Instrumentarium og var uden Sans for Specialiseringens Betydning. Som Administrator var han udmærket og meget spartansk, men overvurderende sin egen Arbejdskraft var han medvirkende til Oprettelsen af de alt for store kirurgiske Afdelinger paa det nybyggede Bispebjerg Hospital.

I talrige Afhandlinger i skandinaviske Tidsskrifter har T. fremlagt sine Synspunkter og praktiske Erfaringer paa de forskelligste kirurgiske Omraader, bl. a. om Appendicitis, Hjerne- og Neurokirurgi. Videnskabelige Ambitioner havde T. ikke, men fik dog ved sit energiske Initiativ Betydning for Udviklingen af det videnskabelige Liv i Norden, idet han 1892, sammen med Kr. Jervell, stiftede Nordisk kirurgisk Forening, hvis Formand han var 1910—12 efter flere Aars Virksomhed som Generalsekretær, og 1908 sammen med Th. Rovsing Dansk kirurgisk Selskab, hvis Formand han var

1908—10. I de videnskabelige Selskabers Debatter deltog T. ivrigt, meget oppositionslysten og ofte indtagende forfriskende, om end jævnlig noget paradoksale Særstandpunkter. Han deltog tidligt i Forsikringslægevirksomhed; Medlem af Arbejderforsikringsraadet blev han 1898 og var dets meget aktive Næstformand fra 1910. Foruden flere andre kollegiale Tillidshverv bestred T. Formandspladsen i Medicinsk Selskab 1896—98 og skrev 1897 Jubilæumsskriftet »Det medicinske Selskab i København 1872—97«. 1913 udgav han, sammen med K. M. Nielsen, »Københavns Kommunehospital 1863—1913«. Under den første Verdenskrig organiserede og ledede T. 1915 La mission sanitaire danoise i Le Tréport; senere installeredes Ambulancen i Paris. — Tit. Professor 1900. — R. 1898. DM. 1911. — Malerier af P. Friis Nybo 1910 (Familieeje) og Margrethe Svenn Poulsen 1914. Tegninger af P. C. Skovgaard 1854 (Familieeje) og Alfred Schmidt 1908 og 1918. Buste af Elna Borch 1917 (Kommunehospitalet). Træsnit af L. B. Hansen 1911.

Univ. Progr. Nov. 1881, S. 11 g. Bibliothek for Læger, 6. Rk., XI, s. A., S. 628 ff. Hospitalstidende, 2. Rk., VIII, s. A., S. 694—99. Ugeskrift for Læger, 4. RL, IV, s. A., S. 109 f. Hospitalstidende, LXII, 1919, S. 635—38. Ugeskrift for Læger, LXXXI, s. A., S. 799—802; XCI, 1939, S. 1323. Berl. Tid. og Politiken 5. Maj 1919. A. Aggebo: Danske Lægememoirer, 3. Saml., 1940 (se Registeret).

Otto C. Aagaard.

Tscherning, EHert Peter, 1767—1832, Officer, Industrimand. F. 2. Febr. 1767 i Kbh. (Trin.), d. 26. Juli 1832 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Kræmmer, Kaptajn ved Kbh.s Borgervæbning Andreas T. (1707—81, gift i° 1729 med Gunild Maria Widerøe, 1714—57) og Karen Marie Mørch (1733—85). Gift 26. Dec. 1792 i Kbh. (Garn.) med Marie Ltitzow, f. 3. Okt. 1767 i Roskilde, d. 6. Febr. 1830 i Frederiksværk, D. af Premierløjtnant, senere Viceadmiral Anton Frederik L. (1744—-1817, gift 2° 1807 med Birgitte Marie Lottrup, ca. 1767—1851, gift i° 1787 med Sognepræst i Nykøbing og Rørvig, senere i Lyngby Frederik Christian v. Haven, 1752—1802) og Elisabeth Birgitte Wigandt (1747—1806).

T. blev Student 1783 fra Kbh., tog n. A. Filosofikum og studerede Teologi og Jura, men fik 1785 Ansættelse som Volontør i Generalkommissariatet. 1788 meldte han sig som frivillig ved et nationalt Artillerikompagni i Norge, blev s. A. Sekondløjtnant og deltog med Udmærkelse ved det ridende Artilleri i det kortvarige Felttog, udnævntes til Sekondløjtnant i selve Artillerikorpset og aflagde for-

trinlig Officerseksamen, hvorpaa han en kort Tid vendte tilbage til Norge, hvor han i Frederiksstad holdt Forelæsninger i Matematik for Officererne ved et Infanteriregiment. 1791 blev han ansat ved Artilleriet i Kbh. og blev kar., 1794 virkelig Premierløjtnant, men afskedigedes sidstnævnte Aar efter Ansøgning, med Kaptajns Karakter og Tilladelse til at bære Artilleriofficers Uniform, og blev Inspektør ved Kanonstøberiet og de andre Etablissementer i Frederiksværk under disses Administrator, Deputeret i Generalkommissariatet Hassier. Han havde dog alt da et Par Aar været ansat ved Værket. 1801 ledede han Oprettelsen af et frivilligt Korps til Fods og til Hest af Stedets Arbejdere m. fl. og blev »Overbefalingsmand« for Fodfolket, 1805 »Øverste Befalingsmand« over hele Korpset med Majors, senere Oberstløjtnants Karakter. Under Englændernes Angreb paa Sjælland 1807 havde Korpset Lejlighed til at vise sig uegnet til Krigsforetagender og blev opløst, men forinden havde T. faaet sendt et Par Transporter med Krudt til Kbh. Senere under Krigen ledede han med Iver og Dygtighed en Efterretningstjeneste navnlig i Sverige, og 1811 sendte Kongen ham til Norge for at indhente Efterretninger om Stemningen der. Han blev Chef for Kystbevogtningen i Egnen om Frederiksværk og udarbejdede vel gennemtænkte Planer for Angreb paa Sverige. Medens Kongen mod Slutningen af 1813 stod med en Hær bag Lille Bælt gav han Kommandoen over Als til T., der oprettede et lille Korps af frivillige og Landstorm, som han førte over i Sundeved til Observation af de fremtrængende svenske Tropper. Efter Krigen vendte han tilbage til sin civile Virksomhed, og ved Hærreduktionen 1816 afskedigedes han fra Hæren med Pension og Karakter som Oberst. Denne Reduktion og den almindelige Forarmelse medførte stærk Nedgang i Værkets Virksomhed; Svækkelse hos T. paa Sjæl og Legeme efter de anstrengende Forretninger i kongelig Tjeneste, uønskede Forandringer ved Krudtværket, mange Ærgrelser, stadige Irritationer i Samarbejdet op- og nedadtil, som T. for en stor Del selv fremkaldte, førte sidst i 1822 næsten til hans »aandelige og legemlige Opløsning«, som han udtrykker sig. Han søgte og fik Orlov til Udlandet; Sønnen, A. F. T. traadte til med Raad og Daad, og med de gunstigere økonomiske Forhold i Landet bedredes ogsaa Forholdene paa Værket. 1830 søgte og fik han Afsked og var herefter til sin Død Vicekommandant paa Rosenborg, sysselsat ogsaa med litterære Smaaarbejder og bl. a. flittig Medarbejder ved »Kjøbenhavnsposten«. — Af samtidige fremhævedes T. som et Mønster paa en »ædel Patriark«. Han besad meget betydelige Evner, havde Interesse for og grundig Indsigt i

alle Værket vedrørende Forhold, ogsaa Administrationen af det dertil hørende betydelige Jordegods, var levende interesseret i alle Samfundsforhold og altid rede til i Skrift og Tale at fremsætte kyndige og skarpe Domme derom. I politisk Henseende var han Tilhænger af en konstitutionel-monarkisk Forfatning og lagde ikke Skjul paa sine Meninger, der i høj Grad kom til at præge Sønnen A. F. T. Af Ydre var han en imponerende, usædvanlig smuk Mand. — Skriftlige Efterladenskaber i Rigsarkivet og Hærarkivet. — R. 1813. DM. 1815. — Maleri; Fotografi deraf i Officersforeningen.

Meddelelser fra Krigsarkiverne, udg. af Generalstaben, I—III, V og VIII, 1883—1900. J. T. Ræder: Danmarks Krigs- og Politiske Historie, I, 1845, S. 136—41 og passim. Kr. Petersen i Hist. Tidsskr., 9. Rk., III, 1925, S. 315—84. Af A. F. Tschernings efterladte Papirer, I, 1876, S. 4—13. Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning, 1938. r, , ,

Tscherning, Hans Christian, 1804—86, Veterinær. F. 29. April 1804 i Middelfart, d. 19. Jan. 1886 i Kbh. (Matth.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Apoteker Hans Christian T. (1775—1821) og Marie Sophie Viborg (ca. 1782—1859, gift 2^{0} 1826 med Forpagter paa Tybrind, senere Proprietær Lauritz Ludvig Schmidt, ca. 1792—1859). Gift 5. Maj 1860 paa Frbg. med Constance Ludolphine Schubart, f. 6. Juli 1823 paa Sellebjerg, d. 30. Dec. 1893 paa Frbg., D. af Ritmester, Toldforvalter i Kerteminde Carl Rudolph Jacob S. til Sellebjerg (1775—1847) °*S* Regitze Sophie Sehested (1799—1867).

En omfattende videnskabelig Uddannelse, med farmaceutisk Eksamen 1822 og kirurgisk Eksamen 1829, i Forbindelse med nært Slægtskab med Veterinærskolens Forstander Professor Carl Viborg bevirkede, at T. 1830 knyttedes som 3. Lærer til denne Højskole. Indtil 1837 underviste han i Fysik, Kemi, Botanik og Farmaci samt bestyrede Højskolens Apotek. 1836 supplerede han sin Uddannelse med Dyrlægeeksamen og foretog en Studierejse til europæiske Veterinærskoler og Stutterier. Efter Hjemkomsten overtog han Undervisningen i Farmakologi og Farmaci og fra 1840 tillige Beslaglære. Titlen Regimentskirurg blev tildelt ham 1839, og ved C. Viborgs Død 1844 udnævntes han til Lektor og 2. Lærer, 1851 blev han titulær Professor. Foruden ovennævnte Fag forelæste T. nu tillige Statsveterinærvidenskab (Retslære) (dog ikke 1846—52) og varetog de dertil knyttede Veterinærpolitiforretninger. Da Veterinær- og Landbohøjskolen oprettedes 1858, afskedigedes T. som Lektor, men udnævntes samtidig til Veterinærfysicus for Danmark

og 1863 tillige for Slesvig, dog uden fast Løn. Han beklædte tillige Stillingen som Docent i Statsveterinærvidenskab indtil 1869. Som Veterinærfysicus fungerede han til 1880. T. var en flittig Mand, der nærede megen Interesse for sin Lærergerning, men hans Undervisning skal have været vidtløftig og kedelig. I sine Optegnelser klager han over Mangel paa Anerkendelse; det synes, som om han ikke stod i noget godt Forhold til sine Medlærere, og Collin og senere Fenger var tilbøjelige til at skyde With og T., der repræsenterede Traditionen fra Viborg'ernes Tid, til Side for Bendz, Bagge og Prosch. Planen om at knytte Veterinærskolen sammen med en Undervisningsanstalt for Landbrugere bekæmpede T., idet han ikke uden Grund frygtede for, at den vilde blive til Skade for den egentlige Veterinærundervisning. Han følte sig i det hele mere som Veterinær end de Mænd, der paa hin Tid havde den væsentlige Indflydelse, hvad der er ganske naturligt, da de savnede egentlig veterinær Uddannelse. Det var ogsaa T. imod, at man 1851 oprettede det veterinære Sundhedsraad og derved fratog Skolen Ledelsen af Landets veterinære Anliggender, og det krænkede ham, at han ikke blev Medlem, uagtet han uden Tvivl havde mere Indsigt i Bekæmpelsen af Epidemier og i Organisationen af Veterinærvæsenet end de, der fik Sæde i Raadet (With undtagen). 1858 indvalgtes T. endelig i Raadet, var Medlem til 1880 og sad i to Perioder som Formand (1862—67, 1871—80). Som Veterinærfysicus indlagde T. sig stor Fortjeneste ved Bekæmpelse af flere alvorlige Smitsoter, særlig Snive, Oksens ondartede Lungesyge og Faareskab. Særlig fortjenstfuld var hans Kamp mod den ondartede Lungesyge paa Tyrstinggaard og mod den saakaldte »Svæld«, som han paaviste ikke var andet end en mildere Grad af Faareskab; til Sygdommens Bekæmpelse udarbejdede han en »Vejledning til Faareskabs Behandling«. Rationelt bekæmpede han ogsaa Faareskab paa Island, hvor man var kommet ind paa den urimelige Foranstaltning at nedslaa de angrebne Faar. T. rejste derop i Sommeren 1859 som overordentlig Regeringskommissær og satte igennem, at Faarene blev behandlede med Bade, hvorved det lykkedes i Løbet af faa Aar at nedkæmpe Sygdommen, saa Myndighederne 1864 kunde melde, at Faareskab var saa godt som udryddet paa Øen. Om disse og andre Smitsoter har T. skrevet i »Tidsskrift for Veterinairer« (VIII, 1860; IX, 1861). T.s trykte Arbejder er ikke omfattende; som et Vidnesbyrd om hans Interesse for Veterinærvæsenet kan anføres hans Skrift »Efterretning om den kongelige danske Veterinairskole« (1851) og det 1841 udgivne lille Skrift »Nogle Bemærkninger over Veterinairskolers Organisation; med særskilt Hensyn til den danske

Veterinairskole«. Af en »Haandbog i Veterinairpharmacologien« fik han kun 1. Del trykt (1843). Blandt mindre Tidsskriftartikler over Veterinæremner kan anføres »Beretning om Forsøg foretagne med Indpodning af Snive« (i Tidsskrift for Veterinairer, VI, 1858 og, **VII,** 1859) °§ »Anatomisk-physiologiske Bemærkninger over Hestens Taa. Et Bidrag til Hestens Beslaglære« (1843).

Regimentskirurg 1839. Etatsraad 1869. — R. 1860. DM. 1879. — Maleri af A. Schiøtt 1861 (Fr.borg), gengivet i Litografi fra Tegner og KittendorfT. Buste af A. V. Saabye 1883 i Det veterinære Sundhedsraads Mødesal paa Veterinær- og Landbohøjskolen.

T.s Dagbøger 1837—38 og 1851—72 (Højskolens Bibliotek). Tidsskrift for Veterinærer, 2. RL. XVI, 1886, S. 92 f. G. W. Schrader und E. Hering: Thierärztliches biographisch-literarisches Lexicon, 1863, S. 433. B. Bang i: Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 57 f. Samme i Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening, VI, 1923, S. 65—68. Marius Nielsen: Det veterinære Sundhedsraad 1851—1936 (i Maanedsskrift for Dyrlæger, XLVIII, ,936-37, S. 405-08, 423-37). *R* ^ *(Rj* ^^

Tscherning, Henriette **(Henny),** 1853—1932, Sygeplejerske. F. 5. Marts 1853 i Kbh. (Trin.), d. 6. Aug. 1932 sst., Urne paa Hornbæk Kgd. Forældre: Fuldmægtig, senere Postinspektør, Justitsraad Theodor Schultz (1822—83) og Anna Margrethe Ipsen (1833—1903). Gift 7. Aug. 1886 i Raklev med Reservekirurg, senere Professor E. A. T. (s. d.). Ægteskabet opløst 1909.

H. T.s Ungdom faldt i en Periode, hvor Trangen til selvstændig Virksomhed hos de unge Kvinder gjorde sig stærkt gældende. Sygeplejen stod dengang meget lavt og var i Hænderne paa de fuldstændig uuddannede Stuekoner, men Rygterne om Florence Nightingales Arbejde i England for en forbedret Sygepleje, samtidig med at der ogsaa her hjemme rejste sig Talsmænd for det samme, blev Anledningen til, at H. T. besluttede sig til at tage denne Gerning op. Paa Kbh.s Kommunehospital var der gjort et Forsøg paa at faa dannede unge Piger ind til en kortvarig Uddannelse, og her paabegyndte H. T. sin Uddannelse 1878. Hun mødte stærk Modstand i Familiens og Venners Kreds og ikke mindre inden for Hospitalet, hvor baade Patienter, Læger og Personale saa med Mistro paa, at unge Piger vilde træde i Stuekonernes Sted.

Efter ni Maaneders Forløb blev H. T. ansat som Stuekone paa kirurgisk Afdeling, hvor den spinkle, kønne, unge Pige ikke blev

særlig vel modtaget af Afdelingens Overlæge. Dette ændredes imidlertid hurtigt, da det viste sig, at hun paa enhver Vis klarede alle Skær. Kort Tid efter blev hun Plejemoder, og her lagde hun de første Planer til en alsidig og systematisk Uddannelse af Sygeplejeelever. Under en Ombygning paa Kommunehospitalet 1883 fik hun Lejlighed til et Studieophold paa The Nightingale School paa St. Thomas Hospital i London, hvor hun satte sig ind i Undervisningsforholdene. Det blev da hendes Maal at gennemføre en treaarig baade praktisk og teoretisk Uddannelse med Turnus paa de forskellige Afdelinger, men hendes Planer maatte foreløbig stilles i Bero, da hun 1886 indgik Ægteskab.

Hendes Interesse for Sygeplejestanden svækkedes ikke, og da hun 1899 blev anmodet om at overtage Formandshvervet i den nystiftede Forening Dansk Sygeplejeraad og modtog dette, kom hun paa den Plads, hvor hun har ydet sin store Indsats som Forkæmper for den moderne Sygepleje.

Dansk Sygeplejeraads første synlige Resultat under H. T.s Førerskab var Udgivelsen af »Tidsskrift for Sygepleje«, hvis første Nummer udkom 1901, men Uddannelsen af Sygeplejersker var den vigtigste Opgave. For denne Sag kæmpede hun med klog Taktik og utrættelig Iver trods den store Modstand fra baade Lægernes og Sygehusenes Side. Hun maatte gaa gradvis frem, indtil det endelig lykkedes hende at faa en treaarig Uddannelse med Turnus paa de forskellige Afdelinger gennemført og stillet som Betingelse for Medlemskab i Dansk Sygeplejeraad. Herefter fulgte Kravet om teoretisk Undervisning samt om supplerende Uddannelse i de forskellige Specialer, hvorved det lykkedes at give alle Sygeplejersker en ensartet Uddannelse og samle dem alle inden for Dansk Sygeplejeraad, et Forhold, som i Udlandet har vakt den største Beundring. Staten anerkendte de af Raadet stillede Krav ved at give dette økonomisk Støtte, men Statens Autorisation, som var H. T.s Maal, oplevede hun desværre ikke. Den opnaaedes først 1934, men helt paa det Grundlag, hun havde bygget op.

Angaaende Uddannelsen var det H. T.s Maal, at det skulde være en Sygeplejerske, som havde Ansvaret for denne og tillige for Sygeplejen paa Hospitalerne. Derfor betragtede H. T. det selv som en epokegørende Begivenhed inden for dansk Sygepleje, da det efter mange Forhandlinger lykkedes at faa oprettet en Forstanderindestilling paa Bispebjerg Hospital 1913.

H. T.s Arbejde gjaldt i lige saa fuldt Maal den enkelte Sygeplejerske som Standen som Helhed, hun var utrættelig i sine For-

handlinger for at skabe taalelige og betryggende Kaar for Sygeplejerskerne, og Dansk Sygeplejeraads Arbejde gennem Aarene er fuldt ud hendes Arbejde.

Her skal nævnes Sygeplejebureauerne, syv i Danmark og et i Paris, men ogsaa de gamle og syge tænkte hun paa. Allerede 1901 oprettedes en statsanerkendt Sygekasse, 1904 Rekreationshjemmet i Vedbæk, 1912 Alderdomskassen, 1919 et Pensionsfond, og yderligere skyldtes hende Afholdelsen af de aarligt gentagne Kursus til Dygtiggørelse af Sygeplejerskerne, Udgivelsen af »Lærebog og Haandbog i Sygepleje«, I—III, 1926—27 (2. Udg. 1927) og endelig Overtagelse af Testrup Højskole til Forskole for Sygeplejeelever 1927.

1912 valgtes H. T. til President of the International Council of Nurses, Honorary President 1921, og paa hendes Initiativ oprettedes Sygeplejerskernes Samarbejde i Norden. 1930 nedlagde hun Grundstenen til Sygeplejerskernes Hus, for hvilket hun havde udkastet de første Planer 1920. Den anvendte Sten var fra Muren om Kommunehospitalet, hvilket hun omfattede med den største Pietet.

H. T. nedlagde sit Formandshverv 1927. Hun var en klog og myndig Fører, som forstod at vente, hvis en Sag ikke lykkedes straks. Hun forstod som faa at fordele Arbejdet til sine Medhjælpere og medansvarlige og gav dem Ros og Dadel efter Fortjeneste, og ikke mindst forstod hun at vælge sine Medarbejdere og sin Efterfølger, saa hendes Arbejde kunde fortsættes til Gavn for hendes Stand.

F.M.G. 1918. — Maleri af N. V. Dorph 1923 (Dansk Sygeplejeraad).

Tidsskrift for Sygepleje, XVIII, 1918, S. 18—24; XXIV, 1924, S. 285—99; XXXII, 1932, S. 360—68. Cornelia Petersen: Den danske Sygeplejes Historie i korte Træk, 1928, S. [7], 135—38. Ludvig Kraft i Berl. Tid. 6. Aug. 1932.

Cornelia Petersen.

Tscherning, Marius Hans Erik, 1854—1939, Oftalmolog. F. 11. Dec. 1854 i Østrup ved Odense, d. 1. Sept. 1939 i Kbh., Urne paa Ass. Kgd. Forældre: Skolelærer Carl Rasmus T. (1806—71) og Johanne Marie Klug (1829—74). Gift 10. Sept. 1884 i Lyngby med Arnak Frederikke Vilhelmine Myhre, f. 26. Juli 1863 i Kbh. (Frels.), d. 18. Juni 1935 sst., D. af Boghandler Carl Ludvig M. (1814—90) og Vilhelmine Frederikke Lindemann (1824—1911)-

T. blev Student 1872 fra Odense og tog 1878 Lægeeksamen,

hvorefter han fungerede som Reservelæge i Hæren og som Kandidat ved de civile Hospitaler. Han kastede sig over Studiet af Oftalmologi og erhvervede sig 1882 Doktorgraden for en Afhandling om »Studier over Myopiens Ætiologi«. Sine Studier fortsatte han derefter i Berlin, Gottingen, Koln og Paris; i den sidstnævnte By tog han blivende Ophold og erholdt allerede 1884 Stillingen som Directeur adjoint ved Sorbonnes oftalmologiske Laboratorium, hvis Direktør Javal havde fattet megen Interesse for den unge danske Videnskabsmand ved Læsningen af dennes Doktorafhandling i tysk Oversættelse. Samtidig blev han Chef de clinique ved en større parisisk Øjenklinik. 1887 tog han fransk medicinsk Eksamen, begyndte at praktisere som Øjenlæge i Paris og blev 1888 ansat som Øjenlæge ved l'Institution nationale des sourd-muets. 1901 blev han Direktør for Sorbonnes oftalmologiske Laboratorium, og han forblev i denne Stilling indtil 1925, fra 1914 dog kun formelt. 1891 fik han Prix Barbier (Académie des sciences) og 1893 P^{f}i^{x} Meynot (Académie de médecine). Da Stillingen som Professor i Oftalmologi ved Kbh.s Universitet blev ledig efter Bjerrum 1910, udnævntes T. til hans Efterfølger og til Overlæge ved Rigshospitalet, fra hvilke Stillinger han tog sin Afsked 1924. Under Opholdet i Paris viste T. stor Hjælpsomhed og Gæstfrihed over for Landsmænd, som studerede der. Flere danske Øjenlæger har udarbejdet deres Doktordisputatser i T.s Laboratorium.

Særlig berømt i den oftalmologiske Verden blev T. ved den af ham paa meget solid Basis opstillede originale Teori om Øjets Akkomodation, hvorved den store tyske Forsker Helmholtz' Lære om dette Hovedpunkt kuldkastedes. Foruden sine banebrydende Tidsskriftafhandlinger publicerede han som omfattende Lærebog en »Optique physiologique« (1898), der senere ogsaa er oversat paa andre Sprog. Ligeledes udgav han en med instruktive Noter forsynet fransk Oversættelse af Thomas Youngs geniale fysisk-optiske Arbejder (1894, udg. paa Carlsbergfondets Bekostning), hvorved han reddede disse fra Forglemmelse. Ogsaa som Lærer i sit Fag vandt han et bestandig større Navn og dannede en selvstændig Skole. Hans Hovedinteresse var den fysiologiske Optik, og det er da ogsaa paa dette Omraade, han øvede sin store Gerning. Hans Interesse for den kliniske Øjenlægegerning var mere begrænset, men han har gjort flere Opfindelser til Bedste for denne; nævnes kan saaledes hans Beregninger af Brilleglasformer og T.s fotometriske Glas til Bestemmelse af Natteblindhed. — R. 1892. DM. 1923. K.^{2} 1936. — Maleri af Halfdan Strøm 1894. Buste af Mme Molard 1888. Tegninger af Alfr. Schmidt.

111. Tid. 14. Juni 1903. Gordon Norrie: Den danske Oftalmologis Historie indtil Aar 1900, 1925, S. 186—90. Acta Ophthalmologica, XVII, •939, S. 359-66. *Jul petersm (H EhUn*h*

Tscherning, Paul, 1627-—66, Generalauditør. F. 25. Jan. 1627 i Bunzlau, d. 17. Sept. 1666, begr. i Kbh. (i el. ved Petri K.). Forældre: Raadsherre Andreas T. (1572-—1641) og Marie Opitz (d. ca. 1652). Gift med N. N.

P. T. blev Student 1641 i Leipzig, var en Tid Huslærer og derpaa ansat i Hamburg Domkapitels Kantori. 1655 kom han til Danmark og var vistnok i Ulrik Christian Gyldenløves Tjeneste, idet han i Nyborg 1656 for denne forhandlede med Leonora Christina, der syntes om ham. 1657 blev han Generalauditør og havde »idelig at bestille til Hove« under Kbh.s Belejring. Da han i April 1660 ansøgte om at faa sin tilgodehavende Løn, var hans Tone saa spøgefuld, at man kan formode et personligt Forhold til Kongen. Under Stændermødet spillede han vistnok nogen Rolle; han stod Gabel nær og har maaske været den, der paa Gabels Ordre fik indsat Ordet »absolut« i den trykte Relation om Arverettens Overdragelse. Politisk var han ubetinget adelsfjendtlig, og han er efter al Sandsynlighed Forfatter til det 1663 i Amsterdam udkomne anonyme Skrift: »De ordine subditorum in regno Daniæ et inprimis de nobilitate epistola«, en ubetydelig Pjece, der hævder, at Enevælden bør bygge paa den borgerlige Lighed i Modsætning til de gamle Adelsprivilegier, og som skarpt angriber den danske Adel. Adelens Svar var det mere velskrevne »Nobilitatis responsum« (s. A.), forfattet af Oluf Rosenkrantz (s. d.), og dette Skrift vakte stor Harme hos Regeringen. P. T. var 1660 blevet Medlem af Krigskollegiet, og under Forhandlingerne om Hærreduktionen vilde han kun gaa med til de mindst mulige Indskrænkninger, fordi han hævdede, at Regeringsformen under de herskende Forhold maatte opretholdes med Sværdet. Foruden det nævnte politiske Skrift har P. T. forfattet en lille tysk Pjece om Svenskernes Erobring af Mitau og et højtravende Hyldestdigt til Kongefamilien 1655, og han stod Anders Bording, der har skrevet et dansk Digt til ham, nær. P. T. var meget musikalsk og havde Lune. 1666 sendtes han i en Regeringsmission med ubekendt Formaal til Hertugen af Gottorp og til Kurland, men døde paa Rejsen.

Chr. Bruun: Gunde Rosenkrantz, 1885, S. 104—07. Jul. Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmarks Litteratur, 1887, S. 173. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., IV, **1901,** S. 218. **P.** W. Becker: Saml. til Danmarks Hist. under Frederik III.s Regiering, II, 1857 (se Registeret). A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, I, 1893, S. 102, 459. C. O. Bøggild Andersen: Stats-

omvæltningen i 1660, 1936. Dsk. Saml., 2. Rk., I, 1871—72, S. 169, 364. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, V—VI, 1882—84 (se Registeret).

Hans H. Fussing (J. A. Fridericia).

Tue, se Tuve.

Tulitlius, Thorarinn Erlunder, 1860—1932, Handelsmand. F. 28. Juli 1860 i Eskefjord, Island, d. 10. Nov. 1932 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Købmand, Konsul Carl Daniel Gottlieb T. (1835—x9°5) °§ Guonin Thorarinsen (1835—1904). Gift 7. Juli 1890 i Aarhus med Helga Frich, f. 13. Okt. 1871 i Aarhus, D. af Fabrikant Søren F. (1827—1901) og Elisabeth Helene Jacobine Bernhoff Friederichsen (1846—1919).

T. kom som Dreng til Danmark og gik i Roskilde Skole. Han søgte derefter Handelsuddannelse, dels hos P. F. Lagoni i Faaborg og siden forskellige Steder i Udlandet og i Island. 1887 kom han atter til Kbh. og blev en Overgang Korrespondent i Smøreksportfirmaet G. Noack, men allerede 1889 etablerede han sig selvstændigt som Købmand med Handel paa Island og knyttede hertil senere Skibsrederi. I Medfør af stor Flid og Energi oparbejdede han i Løbet af et kortere Aaremaal en betydelig Forretning paa Island, og senere etablerede han en Dampskibslinie paa Island under Navnet Akts. Thore, som især fik sin Betydning derigennem, at Island nu ogsaa regelmæssigt blev besejlet i Vinterhalvaaret, og at nye Anløbspladser blev inddraget under Sejladsen, Forhold, som Det Forenede Dampskibsselskab, der i øvrigt besejlede Island, hidtil ikke havde ment at maatte tage Hensyn til. 1912 stiftede T. dels paa Basis af sine egne islandske Faktorier, dels paa Basis af Tryggvi Gunnarssons Granaselskabs Faktorier Aktieselskabet De forenede Islandsforretninger med en Aktiekapital paa en halv Mill. Kr., som successivt udvidedes, til den 1921 udgjorde tre Mill. Kr., og samtidig overtoges yderligere ni Handelssteder. S. A. faldt imidlertid Vareværdierne kolossalt, og ogsaa de følgende Aar var saa daarlige for Selskabet, at det 1925 maatte rekonstrueres, ved hvilken Lejlighed Aktiekapitalen nedskreves til 750 000 Kr., samtidig med at der tegnedes en Præferenceaktiekapital paa halvanden Mill. Kr. Trods Rekonstruktionen bragte den følgende Tid imidlertid saa mange Vanskeligheder for Selskabet, at det 1927 helt maatte indstille sin Virksomhed, og 1929 afsluttedes Likvidationen med et Underskud paa ca. syv Mill. Kr. Alt for store Udvidelser, der vanskeliggjorde Overblik og Kontrol, var medvirkende til dette sørgelige Resultat, men ved Bedømmelsen af T.s Livsgerning maa det ikke overses, at han, navnlig i sine yngre Aar,

ved sin stærke Virketrang paa forskellig Maade har ydet sit Bidrag til det islandske Erhvervslivs Udvikling og især medvirket til en bedre Skibsforbindelse mellem Danmark og Island. — R. 1905. M.f.D.R. 1906. DM. 1911.

Islandsk Aarbog, VII, 1934, S. 133 f. (Dethlef Thomsens Erindringer). Berl. Tid. 11. Nov. 1032.
3J

-, T7 ±l
Jens Vestberg.

Tulle, Hans Hansen (el. Eskildsen), 1743—1810, Grønlandsmissionær. F. 29. Juli 1743 i Hjørlunde, d. 29. Juni 1810 i Sør-Odal, begr. sst. Forældre: Sognepræst Hans Larsen T. (1711—43) og Maria Catharina de Falsen (1723—1809, gift 2⁰ 1744 med Sognepræst i Jersie og Solrød, Mag. Bartholomæus Christian Andersen Schytte, 1692—1745 (gift i° med Elisabeth Maria Eggers (gift i° med Sognepræst i Jersie og Solrød, Mag. Jens Jensen Kaalund, d. 1721)), 3⁰ 1748 med Sognepræst i Øster Skerninge, senere i Jersie og Solrød Anders Pedersen Riegelsen, 1689—1763, gift i° 1728 med Eleonore Christine Lange, f. 1690). Gift 15. Juni 1773 i Jakobshavn med Bolette Dorothée Scharffenberg, f. 1752 i Kbh., d. 1. Febr. 1815 i Sør-Odal, D. af Kancelliraad, Arkivar Christian Rudolph S. (1703—82) og Dorothea Durkop (1727—80).

Efter at være blevet Student 1761 fra Køge paabegyndte T. det teologiske Studium, men maatte, da Stiffaderen døde, opgive at studere videre og give Undervisning for at forsørge sig selv. Samtidig søgte han Optagelse paa det grønlandske Seminarium, hvor der dog foreløbig ingen ledig Plads var, men da hans Morbroder, Justitsraad Chr. Magnus de Falsen, og Professor Poul Egede skaffede ham Stillingen som Læsemester paa Budolphi Hospital, kunde han atter paabegynde sit Studium og tog Embedseksamen 1765. S. A. blev han grønlandsk Alumnus, men maatte indtil videre nøjes med at tage Sprogundervisning hos Poul Egede, da der ingen ledig Missionærplads var i Grønland. Først 1769 udsendtes han som ordineret, men kunde da ogsaa efter saa langvarig en Undervisning i Sproget straks ansættes som den første Missionær ved Kolonien Egedesminde. Her virkede han særdeles nidkært og energisk, berejste baade Sommer og Vinter det vidtstrakte Distrikt og vandt mange for Kristendommen; allerede 1771 talte den døbte Menighed 68 Medlemmer foruden seksten Katekumener, og de følgende Aar tiltog den jævnt og stadigt. T. var meget afholdt af Befolkningen, hvilket bl. a. viste sig ved, at da han 1772 maatte overtage Jakobshavns Missionariat under Provst Sverdrups Aarspermission, fulgte en Del af hans Menighed med dertil, da de »ikke vilde skilles fra deres Præst«. T. arbejdede stærkt

paa at faa Befolkningen fordelt til Distriktets bedste Fangstpladser og oplærte adskillige unge for derved at kunne forsyne Bopladserne med Lærere. Dette blev bl. a. medvirkende Aarsag til Logen Godhavns Oprettelse paa Diskoøen 1773. T.s Sprogfærdighed gav sig ligeledes Udslag i Hjemsendelse af adskillige »Bidrag til det grønlandske Lexicons og den grønlandske Grammatiks Formeerelse saavelsom Forbedring«. — 1778 vendte T. tilbage til Danmark og blev to Aar senere Sognepræst for Solbjerg og Sundby paa Mors. Herfra forflyttedes han 1785 til Odalens Præstegæld i Akershus Stift.

H. Ostermann: Den grønlandske Missions og Kirkes Historie, 1921, S. 1381". og passim. Samme: Nordmænd paa Grønland 1721—1814, II, 1940, S. 978—86.

H. Ostermann.

Ture, se Thure.

Turesen, se Thuresen.

Turson, Jon, d. 1577, Kannik, historisk Samler. F. i Skaane, d. 1577 i Lund, begr. sst. (Domk.). Gift i° med Mathilde Sonniksdatter, f. i Flensborg, d. 1567. *2°* med Ingeborg Lorenzdatter Outzen, d. 1594 (gift 2° med Sekretær i Tyske Kancelli Jacob Hoyer).

J. T. forekommer første Gang 1535, da han blev immatrikuleret i Leipzig, hvor han bl. a. tog sig af Eske Billes Sønner. Under sit Ophold i Udlandet fik han et Kanonikat i Lund, og ved sin Hjemkomst blev han 1540 Rektor sst. 1544 deltog han sammen med andre Repræsentanter for Kapitlet i en Religionsdisputation i Kbh. med Universitetets Professorer, men synes ved denne Lejlighed at være kommet til at staa i et temmelig komisk Lys. N. A. blev han vistnok Magister i Kbh. Efter at være traadt tilbage som Rektor levede J. T. Resten af sit Liv i Stilhed som Kannik i Lund, væsentlig optaget af litterær Virksomhed. 1562 blev han Provst (Forstander) for »det store Præstegilde« i Lund. — J. T. var en virksom Pennens Mand paa forskellige Felter. Til Brug for Skoleungdommen har han saaledes udgivet »Vocabularius rerum« (1561), et latinsk Leksikon' ordnet efter Realrubrikker og varmt anbefalet af Niels Hemmingsen. Ogsaa paa det teologiske Omraade var han produktiv, og han viser sig i de herhen hørende Skrifter som en solid Repræsentant for Tidens ortodokse Gennemsnitslutherdom. Vigtig er især hans »En Ghristelig vnderuissning oc lærdom« (1570; genudgivet af H. P. Resen) med bestemt Fastholdelse af den lutherske Nadverforstaaelse. Et lignende Præg bærer ogsaa hans

Oversættelser af Urbanus Rhegius (»En Christelig Samtale imellem en Jøde oc en Christen«, 1561) og af Hieronymus Weller (»En Aandelig Recept, Præservativa oc Lægedom«, 1577) samt hans »En Christelig Bønebog« (1564). Eftertiden har dog især haft Øje **for** J. T.s Indsats som Historiker. Allerede 1554 kom som et Vidnesbyrd om hans historiske Interesse en Fordanskning af den bekendte Johannes Carions Krønike, udstyret med en Fortale, der paa typisk Maade viser hans — og Tidens — Opfattelse af Historien som »en rett spegel, exempel oc effterdøme til Christelig tuet oc dygdelighedt«. Ogsaa selvstændige Arbejder syslede J. T. med, om end det ikke lykkedes ham at faa dem trykt. Nævnes kan saaledes en dansk Krønike fra Kong Dan til Valdemar Sejr, hvoraf et Brudstykke er bevaret, og en kortfattet dansk Kirkehistorie (udgivet i Kirkehist. Saml., II, 1853—56, S. 299—318). Begge Arbejder bygger stærkt paa Saxo, men bringer dog ogsaa Træk, som ikke er kendt andetsteds fra. En Skildring af Syvaarskrigens Tildragelser (udgivet i H. F. Rørdam: Monumenta historiæ Danicæ, II, 1875, S. 233—445) er en Bearbejdelse af Rigsraad Axel Gyldenstiernes Optegnelser. Nogle af J. T.s historiske Samlinger overgik senere til A. S. Vedel.

Kirkehist. Saml., II, 1853—5^» S. 276—325; 2. Rk., II, 1860—62, S. 17; IV, 1867—68, S. 75 f. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, 1868, S. 248 f., 315. Samme: Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen, I, 1867, S. 102—11. Samme: Monumenta historiæ Danicæ, II, 1875, S. 201 ff., 223 ff.; 2. Rk., II, 1887, S. 91, 228, 232, 407, 415 ff. Johan Corylander: Beråttelse om Lunds domkyrka, 1884, S. 148 f.

Bjørn Kornerup.

Tuscher, Carl **Marcus,** 1705—51, Arkitekt, Maler og Kobberstikker. Døbt 1. Juni 1705 i Nurnberg (St. Sebaldus), d. 6. Jan. 1751 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Frels, nye Kgd.). F. uden for Ægteskab; Moderen var Ursula Negelin, og Possementmagersvend Ferdinand T. gav ham sit Navn og betragtes som hans Fader. Gift 15. Maj 1747 i Kbh. (Frels.) med Sophie Frederikke du Wahl, f. ca. 1728, d. 6. Dec. 1798 i Aarhus (gift 2° 1756 med Sognepræst Christopher Frederik v. Heye, d. 1780), D. af Hofmaler Joh. Salomon du W. (s. d.) og Hustru.

T. blev opdraget hos sin Moder indtil Femaarsalderen, hvorefter han anbragtes paa Vajsenhuset. Dettes Kurator Baron C. B. v. Geuder blev gjort opmærksom paa Barnets mærkelige Tegneevner og fik ham paa sin Regning optaget som Elev hos Maleren, Direktør for Nurnberg-Akademiet Johann Daniel Preis-

ler, hvor han tilbragte ti Aar og paavirkedes i den Kupezky'ske Retning. 1728 rejste T. med offentlig Støtte til Rom for at studere og for at frugtbargøre sine Evner. Han kom i Forbindelse med den ansete Kunstsamler og Arkæolog Baron Philip de Stosch og gennem ham med Kardinal Polignac, for hvem han 1729 malede et pragtfuldt Fyrværkeri paa Piazza Navona i Anledning af Dauphins Fødsel. — Rom fik stor Betydning for T. ved den Kreds af Antikkens Yndere, som stod de Stosch nær, Folk som Tegneren Pierleone Ghezzi og Billedhuggeren Edmé Bouchardon, der begge kom til at indvirke paa hans Kunstopfattelse. Hans Arbejder i Rom skaffede ham Yndest i pavelige Kredse, og 1733 blev han dekoreret; da havde han allerede forladt Rom. 1731 flygtede Baron de Stosch af politiske Grunde til Firenze, og kort efter begav T. sig derhen og arbejdede en Aarrække for ham med Tegning af Afbildninger til hans Værker om Gemmer og Monumenter. T. blev 1732 Medlem af Akademiet i Firenze og senere af Accademia Etrusca og gjorde længere Rejser til Gortona (1735—38), hvor han opførte Palazzo Ferretti, og til Livorno (1734, 1736—37), hvor han baade optraadte som Arkitekt og som Maler; i Napoli 1737 overværede og malede han det store Vesuvudbrud, og han var atter i Rom 1738. I Livorno gjorde han Bekendtskab med den danske Søløjtnant F. L. Norden, som for kgl. Regning berejste Italien for Undersøgelse af Baadtyper; Norden interesserede sig stærkt for Arkæologi og kom derfor snart i Forbindelse med de Kredse, T. tilhørte. 1737 blev Norden af Christian VI. sendt paa Opdagelsesrejse til Ægypten. — T. fik en Del betydelige Opgaver, bl. a. gjorde han (ca. 1739) for Enkekurfyrstinden af Pfalz, der var en Medici, Udkast til Kirken San Lorenzo i Firenze, ligesom han (1730) for Pave Clemens XII. havde planlagt Ombygningen af San Lorenzo in Panisperna.

Da Frans III. af Lothringen og Gemalinde 1739 holdt deres Indtog i Firenze, opførte T. ikke blot Triumfporten, men han udførte en Tegning af Begivenheden (Kobberstiksamlingen) og raderede senere et Stik derefter. 1741 brød han op fra Italien; han vilde grundlægge en Kunstskole eller et Akademi og ansaa England for særlig egnet hertil, hvorfor han over Frankrig og Holland rejste derhen. Men Forhandlingerne i London gik ikke saa let som ventet. Derimod traf han her atter F. L. Norden, der med Kongens Støtte var ved at tilrettelægge Offentliggørelsen af sin Rejsebeskrivelse. Paa sin Ekspedition havde Norden tegnet løse Skitser; nu skulde de danne Grundlag for færdige Illustrationer. T. overtog dette Arbejde og raderede straks to af Bladene til det

engelske Prøvehæfte fra 1741, Norden selv det ene. De konfererede meget om Bogens Illustrering, saa da Norden n. A. var døende, bad han om, at T., der var helt inde i hans Hensigter og den eneste, som var i Stand til at fuldføre Arbejdet, maatte faa Udgivelsen overdraget. Den døendes Bøn blev af hans Kammerat Grev U. A. Danneskiold-Samsøe bragt til Søværnets Leder Generaladmiral Fr. Danneskiold-Samsøe. Takket være denne Forbindelse blev T. kaldt til Danmark. Kronprinsens forestaaende Giftermaal med Louise af England havde da i London bragt danske Forhold frem i første Række for en Tid. T. tog mod Tilbudet og rejste til Kbh. med to andre Kunstnere, Elfenbendrejeren L. Spengler og Ædelstenskæreren L. Natter, der vilde prøve deres Lykke i det meget omtalte Land. Ankomsten skete i Nov. 1743. Han blev modtaget af Kongen, indlogeredes med de andre paa Christiansborg og tegnede straks Udkast til Familiebilledet, som nu er paa Rosenborg (maaske dog udført efter T.s Udkast af J. F. Gerhard), og fik for Admiralitetet Beskæftigelse med Opførelsen af en stor Æresport i Anledning af Kronprinsessens Indtog i Dec. s. A. (Kobberstik af J. N. Schrøder). T. ansattes fra 1. Okt. at regne for at stikke Illustrationerne til Nordens Rejse og skulde oppebære 800 Rdl. og ti Rdl. pr. Plade. 1745 kaldtes han til Hofskildrer, og n. A. tilskrev Kongen Videnskabernes Selskab om at fremkomme med Forslag til Fortsættelse af Arbejdet med Illustrationerne, og faa Maaneder efter fik Fr. Danneskiold-Samsøe Ordre til at aflevere de Norden'ske Manuskripter til Selskabet og gøre Rede for det hidtil udførte Arbejde for Værkets Udgivelse; T. synes paa dette Tidspunkt, formentlig ved sin Landsmand, Maleren Georg Nagels Hjælp, at have stukket 80 af Pladerne. 1748 blev han udnævnt til Professor ved Akademiet, og n. A. modtog han 400 Rdl. for et mægtigt allegorisk Billede af Christian VI. til Hest med Vaabendrager mellem »Danmark og Norge«. Et Par smaa Gentagelser derefter, men med Frederik V.s Portræt i Stedet for Faderens, findes paa Rosenborg og Fr.borg, formentlig udførte af T.s Kollega som Professor Maleren J. F. Gerhard. Hans Stilling ved Frederik V.s Hof var dog næppe saa stærk som ved Faderens; A. G. Moltke synes at have protegeret Pilo paa T.s Bekostning, og Pilo skal have machineret bravt. Dog udgik der 1750 en kgl. Ordre om, at T. skulde levere Tegningen til de Medailler, som udførtes efter Videnskabernes Selskabs Indstilling. Man har Kobberstik fra 1749 af Projektet til Amalienborg; det nævner T. som dets Skaber, og der findes en Indstilling fra T. til Kongen om Plads og Bygning, og endnu i de første Dage af 1751 attesterede han en Regning fra

Snedkeren Schåffer paa Arbejde med Forfærdigelse af en Model af Statuen paa Amalienborg med Omgivelser, en Model, som fem Aar efter endelig, efter Eigtwedts Attest, betaltes fuldt ud til Schåffer og Billedhuggeren Petzold. Dette Samarbejde mellem T. og Eigtwedt om Palæerne har været Genstand for mange Overvejelser i kunsthistoriske Kredse. Eigtwedt synes at have været den ledende, men T. har faaet Pladsen gjort ottekantet og har arbejdet for Oprettelsen af en Rytterstatue i Pladsens Midte, en stor Klippe med Vandspring, en Reminiscens fra Springvandet paa Piazza Navona; paa dens Top stod Statuen. Da T. kom til Danmark, var han en omfattende uddannet Kunstner, kyndig i den klassiske Arkæologi og velskolet inden for Samtidens italienske Kunst. Han havde arbejdet som Medailletegner, som Stenskærer (bl. a. sit eget Portræt), som Tegner (bl. a. til de Stoschs Gemmeværk, hvad J. J. Winckelmann meget beskæftigede sig med), som Arkitekt og som Maler. Med sine kunstneriske Evner og sin Uddannelse og Viden forbandt han verdensmandsmæssig Optræden, saa han ved sin solide Kunnen kom til at yde en betydelig Indsats i de syv Aar, han tilbragte her i Danmark. Foruden de nævnte Arkitekturarbejder gjorde han Udkast til et Mindesmærke paa Amagertorv, og formentlig skyldes Festdekorationen paa Gammeltorv i Anledning af det oldenborgske Kongehus' 300 Aars Jubilæum 1748 ham. Paa Akademiet findes en Samling Tegninger (»Abecedario«) af hans arkitektoniske Værker indtil 1743; han anvender her ofte en af ham opfundet Søjleordning »Norico«, opkaldt efter hans Hjemby Niirnberg. Som Tegner og Bogillustrator er hans Indsats her i Landet nærmest knyttet til Nordens Værk, som han naaede at faa gennemillustreret paa Grundlag af Forfatterens Udkast og forsynet med Vignetter; kun enkelte var ikke færdige ved hans Død. Desuden tegnede han nogle af de Vignetter, der fremkom i et Par Bøger af Tycho de Hofman (»Om Tiende«, 1750, de Peder Lassonske Fundationer, 1753), i Reverdils »Danmarks Beskrivelse« (1758) og J. Essendrops »Lier Præstegield« (1761). For sin Ven L. Spenglergavhanbl. a. Udkastet til den store Ravlysekrone paa Rosenborg (W. A. Mullers Stik 1762). Selv raderede han Hielmstiernes Ex-libris og sit eget Vaaben. Endelig udførte han en Række Malerier foruden de ovenfor omtalte, hvoraf Statens Museum for Kunst ejer eet (»Sappho og Amor«, 1748), mens der paa Ledreborg findes en Række store og velgennemførte Portrætter i fuld Størrelse eller i halv Figur af Grev J. L. Holsteins nærmeste Slægtninge samt i Slotskapellet et Loftsbillede, »Ghristi Himmelfart« (1745); nogle af Portrætterne fuldførtes efter hans Død af hans Svigerfader J. S. du Wahl. I Museet

i Ystad hænger »Merkur og Dionysosbarnet« (1732), Tegninger af ham findes paa Kunstakademiet, i Kobberstiksamlingen, i Berlins Kobberstiksamling, i Germanisches Museum i Niirnberg og i Ashmolean Museum i Oxford. — Den højtdannede Kunstner fik Betydning ved at præge sine samtidige. Eigtwedt er ubestridelig paavirket af ham. Som Maler har han skabt nogle af de smukkeste og mest gennemførte Rokokoportrætter her hjemme. Han var en ypperlig Tegner og en betydelig Kolorist, men tilsyneladende lidet umiddelbar, hans Dygtighed som Elev af den senbarokke italienske Malerskole overvejede hans personlige Temperament. At han døde saa ung, maa anses for et stort Tab for vor Kunst.

Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — Selvportrætter: tegnet (Akademiet) fra 1731 (Ashmolean Museum, Oxford), skaaret i Sten 1733. Selvportræt paa Indtogsbilledet fra Firenze 1739. Medailler af Arbien og Marcus Meyers.

Martin Due: C. M. Tuscher, 1916. Arist Pander i Allgemeines Lexikon der bildenden Kunstler, XXXIII, 1939, S. 503 ff. Nye dsk. Mag., IV, 1823, S. 145—52 (J. C. Spengler). F. F. Leitschuh: Die Familie Preisler und C. M. T. i Beitrage zur Kunstgeschichte, N. F., III, 1886, S. 25—51. G. Galster: Danske og Norske Medailler og Jetons, 1936. Zeitschr. fur bild. Kunst, VII, 1871—72 (Karl Justi: Ph. v. Stosch und seine Zeit). A. Roserot: Edmé Bouchardon, 1894. Chr. Elling i Kunstmuseets Aarsskr., XX—-XXI, 1933—34. Samme: Rokokoens Portrætmaleri, 1935. Samme: Palæer og Patricierhuse, 1930. Samme: Slotte og Herregaarde, 1928. Hj. Friis: Rytterstatuens Historie, 1933. V. Wanscher: Architekturens Historie, III, 1931. M. Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarh., I—II, 1922. O. v. Munthe af Morgenstierne: Nicolai Eigtved, 1924. Rom og Danmark, I, 1935. J. Sthyr i Kunstmuseets Aarsskr., XXIII, 1936, S. 123—26. ~. , , .

Tutein. Slægten T. kom til Kbh. fra Mannheim med nedenn. Grosserer Peter T. (1726—99), af hvis Børn skal nævnes Pauline Lucia T. (1761—1827), Friderica T. (1768—1844), Dorothea T. (1764—1814), gift med Etatsraad Hartvig Marcus Frisch (1754—1816) og nedenn. Generalkonsul, Etatsraad Johann Friederich T. (1757—1853), hvis Sønner var Vicekonsul, Grosserer Ferdinand T. (1788—1880) og nedenn. Politiker Peter Adolph T. (1797—1885) til Marienborg, der var Fader til nedenn. Godsejer og Politiker Frederik Christian Ferdinand T. (1830—1912) — hvis Datter Alice T. (f. 1869) var gift med Forfatteren Gustav Wied (s. d.) —, til Emmy T. (1832—94), der først var gift med Politikeren Edvard Philip Hother Hage (1816—73, s. d.), dernæst med Biskop Ditlev Gothard Monrad (1811—87, s. d.), samt til Christian Ditlev Eckard T. til Frenderupgaard paa Møen (1838—1923), hvis Søn Ingeniør Peter Adolph T. (1866—1940)

var Fader til Forfatteren Peter T. (f. 1902). Vicekonsul Ferdinand T. (1788—1880) var Fader til Sukkerraffinadør William Axel T. (1829—1901), hvis Datter Sophie (Sophy) Caroline Louise T. (1864—1937) var gift med Godsejeren Edward Frederik Jakob Tesdorpf (1854—1937, s. d.). To Brodersønner af ovenn. Grosserer Peter T. (1726—99) var Grosserer Diderich T. (1751—1827) — der i Ægteskab med sin ovenn. Kusine Friderica T. (1768—1844) var Fader til Vicekonsul, Grosserer Adolf Frederik T.'(i8o2—81) og til Elisa Frederica T. (1796—1872) — og Grosserer Peter T. (1752—1828), der ægtede sin ovenn. Kusine Pauline Lucia T. (1761—1827), med hvem han havde Børnene Julie T. (1783—1865), der er knyttet til Komponisten C. E. F. Weyses Historie og 1804 ægtede den hollandske Forretningsmand Willem Hendrik Nolthenius (1776—• 1827), Grosserer Carl Diderich T. (1785—1847), gift med sin ovenn. Kusine Elisa Frederica T. (1796—1872), og Augusta T. (1787—1844), der ægtede Grosserer Hermann Christian Muffelmann (1775—1848).

Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter, 1891, S. 337—45- *Albert Fabritius.*

Tutein, Frederik Christian **Ferdinand,** 1830—1912, Politiker. F. 17. Nov. 1830 paa Marienborg, Møen, d. 25. Sept. 1912 i Randers, Urne paa Bispebjerg. Forældre: Godsejer P. A. T. (s. d.) og Hustru. Gift 24. Marts 1868 i Hørmested med Jensine Christine Ørtoft, f. 24. Maj 1840 i Dronninglund, d. 30. Marts 1908 i Randers (gift i° 1858 med Gravør Oluf Elifsen Vedfald, gift i° med Mette Kirstine Larsdatter (Damgaard), 1806—58), D. af Urmager, senere i Sæby Jørgen Christensen 0. (1800—tidligst 60, gift 2° 1855 med Marie Caroline Petersen, f. 1829) og Elisabeth Jensdatter (1814—50).

T. var en Tid til Søs, deltog i Krigen 1848 som frivillig Herregaardsskytte, blev 1849 Student, privat dimitteret, og studerede i nogle Aar Jura, gik derefter over i praktisk Virksomhed, var paa Handelskontor, ejede 1861—65 en Fiskeriforretning i Skagen og købte 1865 Høgholt i Vendsyssel, som han ejede, til han maatte sælge den 1899. Han byggede Hovedbygningen om og anlagde et stort Bibliotek, var i øvrigt en driftig Landmand, der fik adskillige Tillidshverv paa sin Egn og ud derover, var 1866 Medstifter af Dansk Forening for Lystsejlads (den senere kgl. danske Yachtklub) og dens Formand 1866—69, 1887—94 Formand for Hjørring Amts Landboforening, 1890—93 Medlem af Bestyrelsen for De forenede jyske Landboforeninger og 1889—95 af Bestyrelsen for Landhus-

holdningsselskabet. Han var 1864—66 Medlem af Rigsraadets Folketing og Juni—Okt. 1866 af Rigsdagens Folketing (for Frederikshavn), tilhørte de Nationalliberale og stemte for Juligrundloven 1866. Efter 1870 blev han Venstremand og tog ledende Del i den ofte voldsomme Agitation i Vendsyssel, var 1885 Venstres Kandidat til Landstinget og repræsenterede 1887—93 Nørre Sundby i Folketinget. Oprindelig stod han Berg nær, men var allerede 1888 blandt de forhandlingsvillige Limfjordspolitikere og gik derefter over til Bojsen. Han var allerede 1887 blevet Medlem af Finansudvalget og var Ordfører for adskillige Love, 1890 fik han det utaknemmelige Hverv som Finanslov ordfører efter Holstein. Sidst i 1892 maatte han opgive Rigsdagsarbejdet paa Grund af Sygdom og nedlagde sit Mandat Sept. n. A. 1898 søgte han forgæves Valg i Nørre Sundby mod Jensen-Sønderup og nærmede sig i sine sidste Aar Socialdemokratiet. Efter at han havde maattet sælge sin Gaard, var han fra 1903 Klasselotterikollektør i Randers. Han var et godt, men uroligt Hoved, hvis Ekscentricitet hans Svigersøn Gustav Wied har benyttet som Model hist og her i sine Bøger. — Barneportræt 1839. Litografi af I. W. Tegner 1890 efter Fotografi. Litografisk Tegning af Knud Gamborg s. A. (Fr.borg).

S. Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Dsk. patr. Slægter, 1891, S. 543. N. P. Madsen-Mygdal: Politiske Oplevelser, 1912, S. 103—08. Vendsyssel Tidende, Social-Demokraten for Randers og Omegn og Politiken 27. Sept. s. A. Danske Herregaarde ved 1920, III, 1923, S. 134 ff. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, II, 1922 (se Registeret). *P I F 1 t ft*

Tutein, Johann **Friederich,** 1757—1853, Industridrivende, Handelsmand. F. 9. Sept. 1757 i Kbh. (Petri), d. 6. Marts 1853 sst. (Petri), begr. i Petri K.s Kapel, senere flyttet til Hvedstrup K. Forældre: Grosserer Peter T. (s. d.) og Hustru. Gift 10. Dec. 1785 i Kbh. (Petri) med Regina Sophia Wraatz, f. 7. Okt. 1766 i Kbh. (Petri), d. 9. Marts 1847 sst. (Petri), D. af Fuldmægtig, senere Hofleverandør Martin Ludwig W. (1732—1806) og Henriette Wilhelmina Becker (1743—92).

T. var fra Ungdommen bestemt til at være Købmand, og ved Faderens Død overtog han dennes Forretning, som førtes videre under Firmanavnet F. T. & Co. Samtidig arvede han den T.ske Kattunfabrik paa Østerbro. For at lære det nyeste ved Kattunfabrikationen foretog han en Rejse til England og Schweiz, og 1804 modtog han et stort Statslaan til Fabrikkens Udvidelse. 1806 opgav han imidlertid Virksomheden, da han ikke fandt, at Told-

loven af 1797 ydede Fabrikationen tilstrækkelig Støtte. Derimod opretholdt han stadig sine Interesser i Sukkerindustrien som Interessent i Sukkerraffinaderiet St. Croix. T.s Hovedinteresse var dog Storhandelen, og trods alle Vanskeligheder som Følge af Krigen med England 1807—14 førte han sit Handelshus frelst gennem Krisen. Efter Kbh.s Bombardement i Aug. 1807, hvor han mistede et stort Bomuldslager, virkede han ivrigt for Afslutning af Vaabenstilstand og foretog i den Anledning flere Henvendelser til Ernst Schimmelmann. Med denne stod han i nært Samarbejde i de følgende Aar og var sammen med andre københavnske Storkøbmænd ivrig efter at yde Staten Laan og forsyne den med nødvendige Varer. Inden for den københavnske Handelsstand indtog han stedse en fremtrædende Plads, og han virkede 1832—42 som Formand for Grosserer-Societetet. 1808 udnævntes han til preussisk Konsul, 1816 til Generalkonsul, men han nedlagde dette Hverv 19. April 1848 som Protest mod Tysklands Optræden under den slesvigholstenske Rejsning. Selskabeligt spillede det T.ske Hjem en betydelig Rolle i første Halvdel af Aarhundredet. T. havde bygget en statelig Gaard i Vimmelskaftet, og her samledes om Vinteren en musikinteresseret Kreds. Komponisten Weyse kom meget i dette Hjem. Om Sommeren holdt man Hus paa Edelgave ved Ballerup, som T. havde erhvervet 1809, og han ejede desuden fra 1802 den smukke Ejendom Rosendal paa Østerbro. Inden for det københavnske Bourgeoisi gik T. under Navnet »den lille Marquis«, og fra det T.ske Hjem udstraalede altid en vis aristokratisk Købmandsstolthed. — Etatsraad 1840. — Maleri antagelig af P. Cramer 1768 (Familieeje). Pastel af C. Horneman 1813 (ligesaa). Tegning af L. Frølich 1845, litograferet af I. W. Tegner. Maleri af A. Muller.

S. Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter, 1891, S. 340. Marcus Rubin: 1807—14, 1892. Samme: Fra Frederik Vl.s Tid, 1895. Berl. Tid. 1848, N9. 99. C. Nyrop: J. F. Classen, 1887, S. 300, XXXVI. Carl Bruun: Kjøbenhavn, III, 1901. En Kjøbenhavners Meddelelser om sit Hjem og sin By (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XLII), 1924, S. 70 f. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., VI, 1897, S. 125, 139, 152. Fra Arkiv og Museum, II, 1903—05, S. 300—04. Johs. Werner: C. W. Duntzfelt, 192,,

Harald Jørgensen.

Tutein, Peter Adolph, 1797—1885, Landmand, Politiker. F. 10. Dec. 1797 i Kbh. (Ty. Ref.), d. 16. Juli 1885 P[aa] Marienborg, begr. i Damsholte. Forældre: Grosserer, Fabrikant Friederich T. (s. d.) og Hustru. Gift 3. Maj 1828 paa Witmold i Holsten med Anna Eckardt, f. 24. Maj 1810 paa St. Croix, d. 31. Marts 1887

paa Marienborg, D. af Købmand, senere Toldintendant, Postmester, Etatsraad Christian Ditlev E. (1774—1843) og Adriane Louise Benner (d. senest 1843).

T. blev Student 1815, privat dimitteret, og cand. juris 1818, men den store Grosserers Søn ønskede at opnaa en selvstændig Stilling uden for Embedsbanerne og valgte da at blive Landmand for senere at overtage et Gods. Til dette Valg af Livsgerning bidrog vel ogsaa den i Tiden saa levende Interesse for Landbruget som det bærende for Nationens Fremtid. For sin Uddannelses Skyld søgte T. til den nordtyske Landbrugsteoretiker Albr. Thaer, der havde en Menighed inden for det store Landbrug i Danmark som i andre Lande. T. købte 1821 Marienborg paa Møen og blev som Godsejer en dygtig og ivrig Fremskridtsmand, der uden Hensyn til landlige Traditioner vilde rationalisere Bedriften og havde en Forretningsmands Sans for, hvad der kunde betale sig. Paa den Jord, han selv direkte raadede over, var det let nok for ham at gennemføre sine Ideer, men naar han vilde udbrede Fremskridtet til Bøndergodset, stødte han paa Fæstevæsenet i den bestaaende Skikkelse som en Hindring herfor. 1831 indsendte han til Frederik VI. et Forslag til visse Ændringer i Retsforholdet mellem Godsejere og Fæstere med en meget mørk Skildring af Fæstegodsets daværende Tilstand. Forslaget vandt Regeringens Øre og affødte et Udkast, der blev forelagt de første Stænderforsamlinger 1835-36.

T. var selv Medlem af Roskilde Stænder i hele Tiden fra 1834 til 1848 (uden dog at møde 1842) som valgt Repræsentant for Sædegaardsejerne. Under Samlingen 1835—36 kæmpede han med glødende Iver for Antagelsen af det omtalte Lovudkast, hvorefter Godsejeren skulde have mere Ret over for den forsømmelige Fæster, ganske særlig ved at faa Udpantningsret med Hensyn til den Afgift, han betingede sig som Erstatning ved Hoveriets Ophævelse. Udkastet, der havde skarpe Modstandere som Drewsen og Algreen-Ussing, blev i det væsentlige billiget af begge Stænderforsamlinger og førte til en Forordning af 9. Marts 1838, hvorved der bl. a. gennem den nævnte Erstatningsret skulde være sikret den fremskridtsvenlige Godsejer bedre Vilkaar, men som dog ikke fuldt ud kunde tilfredsstille en Mand som T. Han vilde helst, om det var muligt, se selve Fæstevæsenet som Institution afskaffet og gjorde sig 1837 (i en Anmeldelse i »Maanedsskrift for Litteratur«, XVII, af A. F. Bergsøes Bog om C. D. F. Reventlow) til Talsmand for den Tanke, at den hele Landboforfatning i Overensstemmelse med Tidens ledende økonomiske Ideer burde reformeres i Retning af

fuld Frihed i Jordbesiddelsen og derfor ogsaa fri Raadighed for Godsejerne over deres Fæstegods. Dette svarede som Godsejerprogram til Tanken om Tvangsafløsning af Fæstevæsenet som Bondeprogram. Vistnok havde T. personlig svært ved den nøje Overholdelse af de mange regulerende Bestemmelser, og han hørte til de Godsejere, der i den Anledning i 40'erne skulde blive haardest angrebet i »Almuevennen«. Senere skaffede han sig af med en stor Del af sit Fæstegods ved Bortsalg.

T. maatte blive Modstander af den begyndende Bondebevægelse, men uden for Landbospørgsmaalenes Omraade havde han nær Føling med den almindelige liberale Bevægelse i Stænderforsamlingernes Tid. Han stillede i den første Stændersamling et af Forslagene om Indskrænkning i Statens Udgifter, et Forslag stærkt præget af agrarisk Tankegang, men vedblev dog ikke at være en saa haardnakket Angriber af Regeringen paa dette Punkt som Algreen-Ussing. Derimod gik han videre end denne i Spørgsmaalet om fri Forfatning, og under den bevægede Stænderdebat 1840 om Skattebevillingsretten udtalte han dristigt, at der ikke fandtes den fornødne Tillid til Kronprinsen (Frederik VII.) som vordende Bærer af Enevoldsmagten. 1842 skrev han i »Dansk Ugeskrift«, 2. Rk., I, om det hensigtsmæssige ved en konstitutionel Ordning med fyldig Repræsentation i et særligt Overhus for Lens- og Stamhusbesiddere, Kongemagten, gejstlige og verdslige Embedskorporationer. Hans politiske Ideer var mindre demokratiske end de, der sejrede 1848—49.

T. kom under de nye politiske Forhold ikke til at spille nogen større Rolle, men var dog Folketingsmand for Horsens 1854—56, Rigsraadsmedlem 1856—57, fortsatte i øvrigt sin dygtige Virksomhed som Godsejer og udfoldede paa Møen megen Godgørenhed. Han havde Lyst til at gavne Menneskene ogsaa ud over sin Død og efterlod sig et T.sk Legat. — Hofjægermester 1847. — EL 1840. K.[2] 1881. K.[1] 1884. — Portrætteret som Barn med Moderen af Jens Juel. Maleri af C. M. Ross 1877. Buste paa Graven. Mindesten med Marmormedaillon ved Marienborg 1871.

S. Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter, 1891, S. 342 f. A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie, I—IV, 1851—57. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892—1916. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I, 1920, S. 6, 88, 92, 178. Lorenz Frølich, 1920—21. M. Pontoppidan i Gads dsk. Mag., XVIII, 1924, S. 434—41. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlingers Historie 1830—1848, I—II, 1931—34.

Hans Jensen.

Tutein, Peter, 1726—99, Handelsmand, Fabrikant. F. 11. Okt. 1726 i Mannheim, d. 7. Dec. 1799 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Pierre T. og Elisabeth Henri. Gift 12. Maj 1756 i Kbh. (Petri) med Pauline Marie Rath, f. 24. Dec. 1725 i Stolzenau, d. 28. Dec. 1799 i Kbh. (Petri) (gift i° med Strømpevæver Jacob Ernst Bruckner, d. 1755), antagelig D. af Amtsfoged Bernhardt R. og Dorothea Elisabeth Ståckelmann.

T. indvandrede som ungt Menneske fra Tyskland og havde Plads paa forskellige københavnske Handelskontorer, indtil han 1756 etablerede sig som selvstændig Købmand. Han handlede navnlig med kinesiske og ostindiske Varer og drev desuden en stor Forretning med Sukker. 1769 blev han Medlem af Grosserer-Societetet. Ved Siden af sin Virksomhed som Købmand var han stærkt interesseret i en dansk Industris Udvikling. Allerede 1756 overtog han en Strømpefabrik, der var grundlagt af den tyske Strømpevæver J. E. Bruckner, og han førte Virksomheden videre efter at have ægtet Enken. Af større Betydning var hans Arbejde med Oprettelsen af en Kattunfabrik. Han arbejdede paa dette Omraade sammen med Reinhard Iselin og Borgmester Holmsted, og Fabrikken anlagdes paa Østerbro i Nærheden af Rosenvænget. Foruden i Kattunfabrikken var T. interesseret i Oprettelsen af en Silkebaandsfabrik paa Blaagaard, men dette Foretagende slog ikke an til Trods for, at Staten garanterede et større Laan i Virksomheden. 1780 solgtes Blaagaard til Staten. Under den Krise, der opstod for dansk Erhvervsliv som Følge af Versaillesfreden 1783, modtog T. Statsstøtte, og det virker derfor noget ulogisk, at han sammen med Reinhard Iselin 1788 stærkt kritiserede Regeringens merkantilistiske Politik og navnlig angreb de store offentlige Laan til industrielle Virksomheder. T. indtog ved sin Død en fremtrædende Plads blandt de københavnske Storkøbmænd, og hans Handelshus var et af de mest grundmurede. — Maleri af P. Cramer ca. 1768 og af Jens Juel. Kopi derefter af John Frisch 1860. Maleri af C. A. Lorentzen 1786. Gravmælet raderet af Lahde.

S. Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter, 1891, S. 338. C. Nyrop: J. F. Classen, 1887, S. XXXVI f. Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, II, 1919, S. 247 ff. C. Bruun: Kjøbenhavn, III, 1901.

Harald Jørgensen (C. Nyrop).

Tuve, d. 1230, Biskop i Ribe. D. 26. Febr. 1230, begr. i Ribe Domk.

T. var Ærkedegn i Ribe, da han 1214 blev valgt til Biskop. Det var første Gang, Kapitlet hævdede sin Valgret; hidtil havde

Kongerne altid gjort deres Indflydelse gældende. S. A. oprettede han tre nye Kanonikater, og da Domkapitlet opgav Fælleslivet og konstituerede sig som sekulært Kapitel, stadfæstede han denne Ordning, men fastsatte med det samme, at den ikke residerende Kannik skulde holde en Vikar og ikke have Indtægt af Domkapitlets Fællesfond (mensa communis). Strenge Bisper, ivrige for kirkelig Reform, havde kæmpet for at bevare Fælleslivet, men den almindelige Udvikling bar hen mod de sekulære Kapitler. T. var i øvrigt nidkær for Præstestandens Cølibat og utvivlsomt til Stede paa den Synode, Pavens Legat Gregorius de Crescentio holdt i Slesvig omkring i. Nov. 1222, hvor det blev bestemt, at Præstesønner ikke kunde tage Arv, en Bestemmelse, som det stærke Slægtsammenhold gjorde uigennemførlig. I Vinteren 1222—23 opholdt T. sig i Estland, hvor han afløste Ærkebiskop Anders Sunesen paa en udsat Post. Ved hans Hjemkomst ramtes Riget af en stor Ulykke, da Kong Valdemar II. blev overfaldet paa Lyø. Biskop T. var med i Slaget ved Bornhøved, hvor han blev taget til Fange. For 700 Mark Sølv maatte Domkapitlet løskøbe ham, og endnu henved en Snes Aar efter tyngede Gælden.

Kirkehist. Saml., 6. Rk., I, 1933—35, S. 31 ff. Scriptores rerum Danicarum, V, 1783, S. 541. Avia Ripensis, udg. af O. Nielsen, 1869, S. 34—37, 39.

Ellen Jørgensen.

Tuxen. Præste- og Søofficerslægten T. føres tilbage til Sognepræst i Store Solt ved Flensborg Lorenz T. (d. 1612), der var Fader til Ejer af Søgaard i Angel Tucke Lorenzen T. (d. ca. 1650) og til Peter Lorenzen T. (d. 1649), Sognepræst i Øster Egesborg; dennes Sønnesøn Sognepræst i Kornum og Løgsted Peder Sørensen T. (1667—1737) var Fader til Sognepræst i Vemmelev og Hemmershøj Søren Pedersen T. (1701—71), til Portrætmaler Elias Pedersen T. (1710—47) og til residerende Kapellan ved Vor Frelsers K. i Kbh. Manderup Pedersen T. (1716—60), der var Fader til Kaptajnløjtnant i Søetaten Elias T. (1755—1807); af dennes Sønner skal nævnes de nedenn. Kommandørkaptajn Peter Mandrup T. (1783—1838), Kommandørkaptajn Nicolai Henrik T. (1785—1844) og Kommandør Søren Ludvig T. (1790—1856) samt Apoteker i Arendal Ole Tønnesen T. (1788—1851) og Politikeren, Major Christian Frederik (Friderich) August T. (1797—1850), der var Fader til de nedenn. Krigsminister, Generalmajor Christian Frederik Frands Elias T. (1837—1903) og Professor ved Landbohøjskolen Christian Frederik August T. (1850—1903). Kommandørkaptajn Nicolai Henrik T. (1785—1844) var Fader til nedenn. Filolog, Pastor Laurits

Regner T. (1810—75) og til Kaptajn, Lodsbogholder Elias Christian Carl T. (1812—91), der var gift med nedenn. Forfatterinde Fanny T., f. Seemann (1832—1906). Ovenn. Kommandørkaptajn Peter Mandrup T. (1783—1838) var Fader til de nedenn. Direktør for Orlogsværftet Nicolai Elias T. (1810—91), Navigationsdirektør, Kommandør Georg Emil T. (1814—85) og Politikeren, Kommandør Johan Cornelius T. (1820—83) samt til Departementschef i Marineministeriet Ludvig Christian T. (1822—87), til Sognepræst i Esbønderup og Nøddebo Mandrup Peder T. (1818—91) — hvis Søn var nedenn. Generalløjtnant August Peder T. (1853—1929) — og til Navigationsskoleforstander Anthonius Oluf T. (1829—1909), hvis Sønner var Navigationsskoleforstander Aage Volmer T. (1871—1934) og Direktør Oscar Alfred T. (f. 1874), hvis Søn er nedenn. Kapelmester Erik Oluf T. (f. 1902). Direktør N. E. T. (1810—91) var Fader til Fabrikant, Kreditforeningsdirektør Jens Peter Emil T. (1846—1937), til Elisabeth Marie T. (1842—94), der var gift med Teologen Carl Henrik Scharling (1836—1920, s. d.) og til Julie Camilla T. (1851—1935), der ægtede Nationaløkonomen Hans William Scharling (1837—1911, s. d.), samt til nedenn. Maler Laurits Regner T. (1853—1927). Ovenn. Navigationsdirektør Georg Emil T. (1814—85) var Fader til de nedenn. Landbrugsskoleforstanderen Sophus Christian Andreas T. (1848—1924) og Undervisningsinspektøren, Professor Søren Ludvig T. (1850—1919), af hvis Børn skal nævnes nedenn. Filolog Professor Poul T. (f. 1880) — hvis Søn er Entomologen Søren Ludvig Poul T. (f. 1908) —, Bogtrykker Henrik T. (f. 1888) og Karen T. (f. 1883), der er gift med Højesteretssagfører Thorkild Knudtzon (f. 1884). Ovenn. Kommandør Johan Cornelius T. (1820—83) var Fader til de nedenn. Direktør for Orlogsværftet, Kammerherre Jean Charles T. (1854—1927) og Direktør i Hærens tekniske Korps, Oberstløjtnant Hans Lasenius Herman T. (1856—1910) samt til Marie Benedicte T. (f. 1860), Enke efter Oberstløjtnant, Kammerherre Peter Frederik Steinmann (1843—$^{1}9^{10}$) ^{tu} Tybjerggaard.

Ovenn. Ejer af Søgaard Tucke Lorenzen T. (d. ca. 1650) var Fader til nedenn. Ridefoged, Vicepræsident i Hofretten Lorenz T. (1618—82), hvis Børn var Borgmester i Bergen Christian T. (1660—1718) og Sophie Amalie T. (1658—1730), der først var gift med kgl. Fiskemester, Amtsforvalter Heinrich Meincke (d. 1681), dernæst med Justitsraad Severin Rasmussen (ca. 1658—1727), med hvem hun havde Datteren Cathrine Sophie Rasmussen (1696—1769), gift med Guvernør, Kammerraad Andreas Jørgensen (Hørning) (d. 1733); deres Datter Christiane Elisabeth Jørgensen

(1723—96) blev sammen med sine da levende Søskende og sin Mand, den navnlig for sin Spionagevirksomhed kendte Kæmmerer ved Øresunds Toldkammer, Generalkrigskommissær Christian Friis Møller (1713—92) adlet 1749 med Navnet de T. Deres nedenn. Søn Admiralitetskommissær Louis de T. (1748—1828) var Fader til russisk Oberst Christian de T. (1787—1850), hvis Efterkommere levede i Rusland ved Revolutionens Udbrud, til Benedicte Ulfsparre de T. (1790—1877), gift med Kontreadmiral Carl Adolph Rothe (1767—1834, s. d.), til Christiane Gustave de T. (1792—1866), der var gift med Generalmajor Peter Friderich Quaade (1779—1850, s. d.), til Louise Charlotte de T. (1793—1883), der ægtede norsk Viceadmiral Joachim Nicolai Muller (1775—1848), og til Charlotte Elisabeth de T. (1795—1872), der først var gift med Premierløjtnant Georg Joachim Grodtschilling (1785—1812, s. d.), dernæst med Generalmajor Friedrich Detlev Heinrich v. Dudden (1768—1850) og sidst med Auditør, Kammerjunker Frederik Stephanus Thorkelin (1794—1840).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1094—1109. A. P. Tuxen: Stamtavle over Sognepræst til Store Solt Lorenz Tuxens Efterkommere (Mandslinien), 1924. Samme: Slægten Tuxen 1550—1800, 1928. — Danmarks Adels Aarbog, LI, 1934, S. 257-61. *Albert Fabritius.*

Tuxen, Christian Frederik August, 1850—1903, Agrikulturkemiker. F. 29. Dec. 1850 i Kbh. (Frue), d. 3. Nov. 1903 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Major Christian Frederik (Friderich) August T« (i797—1850, gift i° 1834 med Friederika Elisabeth Sommer, 1803—47) og Johanne Mariane Jensen (1811—89). Halvbroder til C. T. (s. d.). Ugift.

T. blev efter afsluttet Skolegang i v. Westens Institut uddannet ved Landbruget, kom til Landbohøjskolen, hvor han blev Landbrugskandidat 1874 og n. A. ansat som Assistent ved det kemiske Laboratorium under Professor C. T. Barfoed. Han udførte her en Række jordbundskemiske Undersøgelser, som de første Aar især angik Skovjorder. Han offentliggjorde »Nogle Analyser af Hedejord« (Tidsskrift for Skovbrug, 1876) og udførte Analyserne til P. E. Mullers berømte Studier over Skovjord. I hans agrikulturkemiske Arbejder kom Tidens mange nye Problemer vedrørende Kunstgødningernes Anvendelse til at spille en betydelig Rolle, og sine Resultater meddelte han især i en lang Række Afhandlinger i »Tidsskrift for Landøkonomi« 1881—98 og fra 1896 i »Nyt Tidsskrift for Fysik og Kemi«. En Del af hans Undersøgelser vedrørende Gødningslæren offentliggjordes i »Landwirtschaftliche Versuchs-

stationen«. T. var med sine første Arbejder udpræget Kemiker, men Forholdene paa Landbohøjskolen førte ham tillige ind paa Jordbundslæren. Under en Vakance havde han holdt Forelæsninger herover, og ved Siden af sin Assistentstilling ved Laboratoriet virkede han 1881—92 som Docent i Jordbundslære. 1892 udnævntes han til Lektor i Agrikulturkemi og Jordbundslære og 1903 kort før sin Død til Professor. T.s Virksomhed paa Geologiens Omraade blev til at begynde med fra Fagfolks Side betragtet med nogen Skepsis, og hans 1881 udgivne Lærebog »Kortfattet Jordbundslære med særligt Hensyn til den danske Jordbund« blev gjort til Genstand for en ikke uberettiget Kritik, men han viste hurtigt, at han formaaede at fylde sin Plads. Med stor Energi og varm Interesse for Faget kastede han sig over Geologien, udvidede og forbedrede Lærebogen, som kom i flere Udgaver (4. Udg. 1904 ved K. Rørdam). Ved sine livlige Forelæsninger forstod han at vække de studerendes Interesse for Geologien, og ved Rejser og Indkøb skabte han en fortrinlig mineralogisk Samling. En Aarrække arbejdede han paa at samle Materiale til et meget tiltrængt dansk Jordbundskort, som han dog ikke naaede at faa publiceret. Hans Oversigtskort, der findes paa Landbohøjskolen, er bl. a. anvendt i H. C. Larsen: »Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur« (1923). T. var Medstifter af Kemisk Forening og nogle Aar Medlem af Dansk geologisk Forenings Bestyrelse. Med sit hjertelige Væsen og muntre Lune var han afholdt af Elever og Fagfæller.

V. Hintze i Meddelelser fra Dansk geologisk Forening, Nr. g, 1903, S. 69 ff. Odin T. Christensen i 111. Tid. 15. Nov. s. A. Nationaltidende 4. Nov. s. A.

Aksel Milthers.

Tuxen, August Peder, 1853—1929, Officer, Krigshistoriker. F. 4. Marts 1853 i Tandslet, d. 6. Jan. 1929 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Sognepræst, sidst i Esbønderup og Nøddebo, Mandrup Peder T. (1818—91) og Louise Antoinette Bournonville (1831—1906). Gift 6. Nov. 1888 i Helsingør med Ingeborg Nicoline Sophie Jørgensen, f. 18. Maj 1865 i Helsingør, D. af Underlæge, senere Stabslæge Jørgen Peter J. (1833—1912) og Frederikke Wilhelmine Emilie Holm (1842—1913).

T. blev Student 1871 fra Fr.borg, blev 1874 Sekondløjtnant i Ingeniørerne, gennemgik 1873—76 Officerskolen og blev Premierløjtnant i Fodfolket, blev Kaptajn 1885 og var Stabschef ved en Brigade fra 1893 til 1899, da han blev Oberstløjtnant og Chef for 2. Bataillon. 1906 blev han Oberst og Chef for 3. Regiment, 1908 Generalmajor og Chef for 2. jyske Brigade, 1910

Chef for 3. Division (Viborg), 1911 Generalløjtnant. Han var Chef for 2. Generalkommando til 1917, da han overtog 1. Generalkommando og var fungerende Overgeneral, indtil han 1918 afskedigedes efter Ansøgning. Fra 1901 til sin Død var han Leder af Generalstabens historiske Arbejder og havde forud nogle Aar været Medarbejder ved »Meddelelser fra Krigsarkiverne«. — Han var udrustet med en fortræffelig Hukommelse, der altid stod til Rede, var hurtig og skarp i Opfattelse, personlig en dygtig Fører, skyede ikke at tage Ansvar og gennemførte sikkert og myndigt sine Anordninger. Eksercer mester var han ikke, medens Tjenesten i Marken, praktisk som teoretisk, havde hans fulde Interesse, og her virkede han med stor Dygtighed i Uddannelsen af de undergivne til Førere. Han kunde synes noget tilknappet, men hans usædvanlige Intelligens og Kundskabsfylde medførte, at han nærmest var ens over for alle, og inden for det beherskede Ydre var der baade Velvillie og Varme. Han var en vennesæl Natur, rørende trofast og hensynsfuld over for gamle Kammerater. I »Militært Tidsskrift«, XLVI, 1917 har han skrevet »Et Par Ord om Kritik«, Kvintessensen af hans Erfaringer paa dette Omraade —• man ser ham derigennem tydeligt for sig. Han anerkendte gerne den gode Ydelse og skyede ikke at karakterisere det middelmaadige eller ringe. Efter en militær Studierejse til Italien indførte han tiltrængte friere Former ved Rekrutuddannelse. Han var et meget betydeligt Sprogtalent og fulgte til sine sidste Aar Forelæsninger paa Universitetet, var selv en elegant Taler og Foredragsholder, klar og vittig. Hans Hjemstavn, Als, og hans jævnaldrende der bevarede stedse en udsøgt Plads i hans Hjerte. — Som Krigshistoriker staar T. ved Siden af den ældre Jahn og C. T. Sørensen og havde begges bedste Egenskaber. Skønt han i lange Tidsrum var bundet til Provinsgarnisoner, var han en yderst flittig Arbejder i Arkiver og Biblioteker hjemme og i Udlandet og har gennemgaaet et mægtigt Kildestof, som han behandlede efter moderne Kildeforsknings Grundsætninger. Hans Hovedværk var det statelige »Bidrag til den store nordiske Krigs Historie«, hvis 1. Bd. udkom 1899, 8., indtil og med 1716, 1927, da den Hjertesvækkelse, der fældede ham, tog fat. Hans Rekognosceringer og Beskrivelser af Slagfelterne, saaledes som de maatte have foreligget dengang, er fortrinlige, og hans Fremstillinger af Kampene levende og overskuelige. I sin Bedømmelse af de kæmpende er han fuldstændig objektiv; for ham er begge Parter Mænd, Soldater, der gør deres Pligt. I stigende Grad gik han ind paa politiske og økonomiske Forhold og deres Sammenhæng med Krigsførelsen. Hans videnskabelige

Produktion gav ham en anset Stilling blandt Historikerne af Fag; han blev stedse anerkendt som deres jævnbyrdige Fagfælle og færdedes gerne iblandt dem. I Tidens Løb havde han et Antal skiftende Medhjælpere, men udarbejdede selv og alene sine Koncepter og Renskrifter. Ogsaa Personalhistorien havde hans fulde Interesse; en Række Aar var han virksomt Medlem af Bestyrelsen i Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie, og 1924 udsendte han det fornøjelige Arbejde om P. V. Løvenørn. Over for Begyndere paa det militærhistoriske Omraade var han stedse en interesseret og effektiv Hjælper. Af hans Artikler i »Militært Tidsskrift« skal nævnes »Royal Danois« (XVII, 1888), »Den paatænkte Overgang til Skaane 1809« (XXIII, 1894) og »Slaget ved Sehested« (XXXVI, 1907), i »Historisk Tidsskrift« navnlig »Tscherning, Hedemann, Læssøe Marts—Juli 1848« (9. Rk., IV, 1925—26). Til »Karolinska forbundets årsbok« 1925 (S. 186—232) skrev han »Danske Gesandtskabsberetninger 1716—17«. Til »Museum« leverede han flere Artikler, og i »Sønderjydske Aarbøger« 1925 har han meddelt af sine Minder om Als og Alsingerne. Til Brickas »Dansk biografisk Lexikon« skrev han et Antal Artikler. Han var fra 1913 Medlem af Danske Selskab, blev 1918 Æresdoktor ved Universitetet i Lund, 1928 Medlem af Krigsvetenskapliga Akademien i Stockholm. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. —• R. 1896. DM. 1903. K.[2] 1909. K.[1] 1913. S.K. 1916. — Barneportræt af Edv. Lehmann 1855 (Familieeje). Skitse af L. Tuxen ca. 1925 (ligesaa).

Studenterne fra 1871, 1912, S. 13. Militært Tidsskr., LVIII, 1929, Sp. 17—ao. Hist. Tidsskr., 9. Rk., VI, 1929, S. 294 f. Bidrag til 15. Bataillons Historie, 1928, S. 250—61. A. T. L. Lobedanz: Rekrutuddannelse, 1901. Berl. Tid. og Politiken 7. Jan. 1929. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., II, 1930, S. 7gf.

Rockstroh.

Tuxen, Christian Frederik Frands Elias, 1837—1903, Officer, Krigsminister. F. 14. Febr. 1837 i Kbh. (Garn.), d. 23. Febr. 1903 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Premierløjtnant, senere kar. Major Christian Frederik (Friderich) August T. (1797—1850, gift 2° 1849 med Johanne Mariane Jensen, 1811—89) og Friederika Elisabeth Sommer (1803—47). Halvbroder til A. T. (s. d.). Gift 16. Dec. 1863 i Ringsted med Johanne Clementine Marie Lassen, f. 3. Aug. 1842 i Ringsted, d. 24. Okt. 1911 paa Frbg., D. af Købmand Jens Holger Ferdinand L. (1809—77) og Elise Birgithe Sophie Ultima Henriksen (1819—#2).

T. var Landkadet 1853—55, blev 1855 Sekondløjtnant i Infan-

teriet (Anciennitet 1854), gennemgik Højskolen 1857—59 og 61—63 (Generalstabsafdelingen), deltog som Brigadeadjudant og kar. Premierløjtnant i Krigen 1864 og var derefter et Par Aar til praktisk Tjeneste. 1867—73 var han ved Generalstaben, til 1879 [a]tter til praktisk Tjeneste — fra 1875 som Kaptajn —, herefter til 1886 i Generalstaben, men fra 1882 til Tjeneste i Krigsministeriet umiddelbart under Bahnson, blev 1886 Oberstløjtnant og Bataillonschef, 1889 Chef for Generalstabens taktiske Afdeling, 1895 Oberst, 1897 Stabschef ved 1. Generalkommando, men indtraadte Maj s. A. i det Hørring'ske Kabinet som Krigsminister efter Schnack (s. d.) og gik uden for Nummer. Som Minister skulde han søge Kbh.s Befæstning afsluttet for særligt bevilgede Midler i Overensstemmelse med det politiske Forlig 1894. Disse Midler flød meget sparsomt, og efter at der Sommeren 1898 paa forventet Efterbevilling havde været anvendt omtrent en halv Mill. Kr. til Forstærkning af Søbefæstningen, forøgedes Modstanden i Folketinget over for militære Bevillinger, hvorfor T. Aug. 1899 trak sig ud af Ministeriet og afløstes af Schnack. Han udnævntes s. A. til Regimentschef, blev n. A. Generalmajor og Brigadechef i Kbh., i hvilken Stilling han døde efter længere Tids Svagelighed. — T. var Medlem af Kommissionen 1880 om befæstede Punkter i Jylland, af den store Befæstningskommission af 1883 og foretog flere Gange Tjenesterejser til Udlandet. 1879—87 var han Lærer i Krigskunst ved Officerskolen og udarbejdede i den Anledning en Del Lærebøger. Medens han var Chef for Taktisk Afdeling, udarbejdedes under hans personlige Ledelse og stærke Deltagelse Trebindsværket »Den dansk—tydske Krig 1864« (1890—92), der vel bragte mange Oplysninger om faktiske Forhold, men i øvrigt kun er refererende og ikke helt tilfredsstillende. T. var en kundskabsrig, meget flittig Mand, hvis stilistiske Evner jævnlig benyttedes af Krigsministeriet (Bahnson) til i Dagspressen og andetsteds at belyse aktuelle militære Spørgsmaal. Han kunde være en meget skarp Debattør (Polemik med Oberst N. P. Jensen i »Militært Tidsskrift«, XXIX, 1900). I Krigsvidenskabeligt Selskab holdt han mange Foredrag, navnlig om taktiske og krigshistoriske Forhold, var en flittig Medarbejder ved »Militært Tidsskrift« og har ogsaa til »Vort Forsvar« skrevet en Del Artikler. — R. 1864. DM. 1885. K.[2] 1896. K.[1] 1898. F.M.G. 1893.

Generalstaben 1808—1908, 1908. Militær Tidende, XIII, 1903, Sp. 166 f. 111. Tid. 1. Marts 1903. N. P. Jensen: Livserindringer, II, 1916.

Rockstroh.

Tuxen, Erik Oluf, f. 1902, Kapelmester. F. 4. Juli 1902 i Mannheim. Forældre: Direktør, Civilingeniør Oscar Alfred T. (f. 1874, gift 2° 1934 med Margrethe Hansen, f. 1905) og Louise Hansen (f. 1873). Gift i° 1. Maj 1930 i Kbh. (b. v.) med Marie Louise Kalbfuss, f. 6. Okt. 1902 i Darmstadt, D. af Købmand Wilhelm Christian Theodor K. (1873—1940) og Emilie Riggenbach (f. 1874). Ægteskabet opløst 1936. 2° 15. Sept. 1936 i Tikøb (b. v.) med Ettie Michaelsen, f. 5. April 1913 i Kbh., D. af Direktør, Grosserer Carl Johan M. (f. 1885) og Vera Levin (f. 1893).

T. blev Student 1920 fra Odense og tog 1923 Afgangseksamen fra Akademiets bygningstekniske Skole. Han kom aldrig til at virke som Arkitekt, men kastede sig straks over musikalske Studier. Rudolph Bergh underviste ham i Teori, og 1923—24 fik han i Odense Undervisning i Teori, Klaver og noget Orgelspil hos N. O. Raasted. 1924—25 studerede han hos Ernst Toch i Mannheim, hvor han Sæsonen 1925—26 var knyttet til Operaen som Repetitør. I Foraaret 1926 videreførte han i Wien hos Victor Schiøler Studier i Klaverspil, som han havde paabegyndt Sommeren 1925 i **Kbh.** I Sæsonen 1926—27 fortsatte han sine Musikstudier i Berlin. Sommeren 1927 virkede han som Sceneassistent ved det liibeckske Operagæstespil i Dyrehaven, hvilket bevirkede, at han 1927—29 blev ansat som Repetitør ved Teatret i Ltibeck. Her arrangerede og komponerede han Musik til mere end 40 Skuespil og virkede ogsaa som Dirigent. 1929 dirigerede han Musikken ved Opførelsen af »Vølund Smed« i Dyrehaven. Sit egentlige Gennembrud som Dirigent fik han, da han i Sæsonen 1929—30 dirigerede Musikken ved Det ny Teaters Succes-Opførelse af Kurt Weills Opera »Laser og Pjalter«. Efter i Sommeren 1930 at have dirigeret Musikken til »Røverne« i Dyrehaven knyttedes han af Adam Poulsen og Victor Schiøler som Musikassistent til Det kgl. Teater. I denne Stilling arrangerede han Musik til forskellige Forestillinger, bl. a. »Faust« og »Jeppe paa Bjerget«, og dirigerede en Del Balletter, men med den Adam Poulsen'ske Æras Ophør forlod han

1932 Teatret. 1932—33 var han knyttet til det nye Nørrebros Teater og her sammensatte han med kræsen Smag det Orkester, der under Navnet »Erik T. og hans Orkester« i Aarene 1933—36 skulde bringe hans Navn i Forgrunden i den hjemlige Jazz-Verden. Om Sommeren spillede Orkestret i Arena i Tivoli, om Vinteren 1933 og 1934 i Paladshotellets Marmorhave, om Efteraaret 1934 i Hotel d'Angleterre og hele Vinteren 1935—36 i Arena. I Foraaret 1934 gæstede T. med sit Orkester Stockholm, og i Efteraaret 1935 besøgte han Provinsen. Orkestret gav ogsaa selvstændige større

Koncerter med Værker af Stravinsky, Weill, Hindemith og Honegger, det blev meget benyttet ved Grammofonindspilninger og ved Tonefilms (Asa, Nordisk Film og Palladium). — I Foraaret 1936 sejrede T. i Konkurrencen om en Stilling som Kapelmester ved Statsradiofonien (fast Ansættelse 15. Sept.), og i Sommeren 1936 virkede han baade ved Radioen og i Arena, indtil hans Engagement det sidste Sted udløb i Sept. Et paabegyndt medicinsk Studium afbrødes af Engagementet ved Statsradiofonien. T. har dirigeret i Londons Radio, to Gange i Goteborg og een Gang i Stockholm. Med Radioorkestret har han for Polyfon indspillet flere Grammofonplader.

Som Dirigent tilhører T. afgjort den moderne Type, der lægger Vægt paa en klar Udredning af de musikalske Tanker og en elegant Behandling af Formen. Hans Interesser synes at ligge inden for den moderne og den førromantiske Musik. Navnlig har han med nyere fransk Musik (Debussy, Ravel) opnaaet store kunstneriske Resultater. Ud over ganske enkelte Sange, bl. a. »Drei Narrenlieder« (1926), har han kun komponeret Lejlighedsarbejder, hovedsagelig Scenemusik. Siden 1940 har han været Formand for Solfege-Lærerforeningen. *SvenLunn.*

Tuxen, Fanny, 1832—1906, Forfatterinde. F. 9. Juni 1832 i Kbh. (Slotsk.), d. 24. April 1906 i Hellerup, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Skuespiller, senere Toldinspektør i Nyborg, Justitsraad Corfitz Seemann (1800—75) og Victorine Mathilde Tertia Ryge (181 o—75). Gift 8. Jan. 1852 i Nyborg med Kaptajnløjtnant, senere Lodsbogholder i Helsingør Elias Christian Carl T., f. 9. Nov. 1812 i Varde, d. 11. Aug. 1891 i Helsingør (gift i° 1841 med Augusta Nielsen, 1814—47), Søn af Premierløjtnant, senere Kommandørkaptajn Nicolai H. T. (s. d.) og Hustru.

Takket være den fint kultiverede Moder, der var ældste Datter af kgl. Skuespiller J. C. Ryge, og den noble og rettænkende Mand, som F. T. ægtede allerede i Nittenaarsalderen, fik hendes Liv et overmaade harmonisk Forløb. Det skyldes nærmest en Tilfældighed, at hun blev Forfatterinde; da hendes Svoger paa Opfordring af Boghandler Fr. Wøldike havde oversat en Børnebog, fandt hun denne saa slet, at hun besluttede sig til at skrive en bedre, og 1866 udsendte hun under Mærket Eva nogle af de Smaahistorier, som hun i Aarenes Løb havde fortalt sin eneste Datter under Titlen »En Moders Fortællinger«; hun blev herefter en flittig Bidragyder til forskellige Børneblade, bl. a. »Børnevennen« og »Illustreret Børneblad«, og publicerede ogsaa flere Børnebøger, »Fra Barnets

Verden« (1883), »Tre Smaapiger« (1886), »Naar Lampen er tændt« (1889), »Julehistorier for Børn« (1894) og »Nye Julehistorier« (1900). I Anledning af Datterens Bryllup udarbejdede hun »Til Bruden fra en Sølvbrud« (1880), n. A. fulgte »Til Moderen fra en Bedstemoder«, 1883 »Til Konfirmanden«, 1886 »Til den unge Tjenestepige« og »Husmødrenes Forhold til Tyendet« og 1888 »Den kvindelige Klædedragts Reform«. Disse Bøger, af hvilke flere er forsynet med Forord af Tidens fremstaaende Mænd, bl. a. Professor S. Heegaard og Stiftsprovst P. G. Rothe, er paa een Gang opdragende og oplysende og giver den kvindelige Ungdom mange gode, praktiske Raad, samtidig med at de anlægger et etisk og kristeligt Syn paa Livet. Endelig har F. T. skrevet en Række Fortællinger og Skildringer, som gennem adskillige Aar var unge Pigers foretrukne Lekture, »Ellinor Falsen« (1887), »Paa Lovens Grund« (1891), »Eva Ross« (1895), »Paa Vildspor« (1898), »Hvorfor?« (1899), »Forviklinger« (1901), »Fortællinger« (1902), »Hjemvendt« (1904) og »Den anden Hustru« (1905). Størstedelen af disse Bøger foregaar i Familiens Kreds og forherliger Hjemmelivet; selv om Menneskeskildringen langtfra altid er tilstrækkelig nuanceret, skal det dog indrømmes, at Forfatterinden har en ikke ubetydelig Evne til at skildre den purunge Piges Sjæleliv, ligesom det ofte lykkes hende at finde overbevisende Udtryk for det lyse Livssyn, som blev Resultatet af det harmoniske Liv, F. T. selv levede. — Maleri fra Barndommen (Familieeje).

Anton Andersen: Danske Forfatterinder i det nittende Hundredaar, 1896, S. 210—13. Inger Simonsen: Den danske Børnebog i det 19. Aarhundrede, 1942, S. 20o.

Peder Hesselaa.

Tuxen, Georg Emil, 1814—85, Søofficer. F. 11. Dec. 1814 i Kbh. (Holmens), d. 21. Sept. 1885 paa Frbg. (Matth.), begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Premierløjtnant, senere Kommandørkaptajn Peter M. T. (s. d.) og Hustru. Gift 23. Sept. 1843 i Kbh. (Holmens) med Andrea Meyer, f. 22. Juni 1817 i Kbh. (Garn.), d. 1. Sept. 1890 paa Frbg., D. af Major, senere Oberst i Artilleriet Andreas Bruun M. (1777—1836) og Sophie Christine Barth (1779—1861).

T. blev Kadet 1828 og Sekondløjtnant med Gerners Medaille og Kongens Æressabel 1834. 1837—38 var nan mec^ Briggen »St. Thomas« i Vestindien, hvor han under Opholdet blev benyttet til Søopmaaling. Ved sin Hjemkomst gav han sig til at studere Navigation og Astronomi. 1842 blev han Premierløjtnant, var s. A. med Fregatten »Thetis« i Middelhavet og 1846—54 Lærer i

Navigation paa Søkadetakademiet, en Tjeneste, der dog blev afbrudt i Krigsaarene, hvor han 1848 var med Fregatten »Gefion« i Nordsøen, 1849 næstkommanderende i Briggen »St. Croix« i Østersøen og 1850 næstkommanderende i Korvetten »Diana« til Island. 1851 blev han Navigationsdirektør, n. A. Kaptajnløjtnant og 1864 kar. Orlogskaptajn. Da Stillingen som Navigationsdirektør 1869 forandredes til et særligt Embede, fik T. sin Afsked af Søetaten med Kommandørs Karakter. Han indlagde sig megen Fortjeneste som Navigationsdirektør, indførte ensartet Undervisning paa de forskellige Navigationsskoler i Landet, hvis Antal han efter sin Overtagelse af Stillingen havde forøget fra to til syv. Sammen med sin Broder Johan Corn. T. (s. d.) skrev han 1856 en udmærket Lærebog i Navigation med tilhørende Tabeller til Brug ved Undervisningen paa Søkadetakademiet og paa Navigationsskolerne. Han var en dygtig, velvillig og human Lærer og Eksaminator. Han tog sin Afsked ved Udgangen af 1884 paa Grund af Svagelighed, som han havde paadraget sig ved s. A. at kæntre med en Baad paa Vej til Fanø. — R. 1849. DM. 1876. K.[2] 1884. — Blyantstegning af Th. V. Pedersen som Officer paa »Thetis« (Fr.borg).

Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., XXI, 1887, S. 18 ff. N. E. Tuxen: Peder Mandrup Tuxen og hans Efterkommere, 1883.

Th. Topsøe-Jensen (C. With-Seidelin).

Tuxen, Hans Lasenius **Herman,** 1856—1910, Officer, Tekniker. F. 4. Jan. 1856 i Kbh. (Holmens), d. 3. Juli 1910 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Premierløjtnant, senere Kommandør Johan C. T. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 4. Okt. 1884 i Slagelse med Christine Elisabeth (Ket) Grønvold, f. 24. Maj 1856 i Slagelse, d. 10. Marts 1931 i Kbh., D. af Købmand, senere Bankdirektør Carl Ferdinand G. (1817—85) og Helene Cathrine Wittrup (1818—9°) •

T. gennemgik 1876—80 Officerskolens almindelige Klasser, blev Sekondløjtnant 1877, 1880 Premierløjtnant i Artilleriet, gennemgik 1882—84 ældste Klasse, var til Tjeneste i Krigsministeriet 1884—86, blev Kaptajn 1888, var 1886—93 til Raadighed for Artilleristaben, 1893—1909 i Nummer ved Tøjhusafdelingen. 1886—90 var han Kontrolofficer i Tyskland og Sverige ved Modtagelsen af Skyts og Artillerimateriel, var 1895—1904 som fungerende Underdirektør Chef for Artillerimaterielværkstederne (»Kanonfabrikken«), blev Oberstløjtnant 1904 og var til 1909 Chef for Tøjhusafdelingen, derefter indtil sin Død Direktør i Hærens tekniske Korps og Chef for Tøjhuset. — Han havde været Medlem af en Række Kom-

missioner: 1891—94 om Bagladeskyts, 1892—97 ved Tilsyn med Artilleriets Værkstedsmaskiner i Kbh. og Frederiksværk, 1903—10 (Formand) ved Flytning af Tøjhusets Etablissementer til Syd for Langebro, 1903 ved Modtagelsen af det nye Feltskyts, 1904—19 Formand i Tilsynskommissionen for de militære Fabrikker og Dampkedler m. m. Ind imellem andre Tjenesteforretninger foretog han hyppige Rejser til Udlandet til Prøver og Kontrol. Fra 1896 til sin Død var han Lærer i Teknologi ved Officerskolen. — Han var en elskværdig, ligefrem og jovial Mand, en teoretisk og praktisk meget dygtig Tekniker, der forstod at oplære og uddanne sine Arbejdere og Medhjælpere lige fra Grunden af. — R. 1893. DM. 1900. — Maleri af L. Tuxen 1903.

Nationaltidende 4. Juli 1910. *Rockstroh.*

Tuxen, Jean Charles, 1854—1927 Direktør ved Orlogsværftet. F. 31. Okt. 1854 i Kbh. (Holmens), d. 3. Maj 1927 sst., begr. sst. (Vestre). Broder til Herman T. (s. d.). Gift 14. Aug. 1886 i Kbh. (Pauls) med Emma Frederikke Margrethe Hansen, f. 18. Maj 1862 i Kbh. (Frels.), d. 24. Marts 1923 i Kbh., D. af Grosserer, senere Etatsraad Alfred H. (s. d.) og Hustru.

T. blev Kadet 1867 og Sekondløjtnant 1872. Han var med Korvetten »Dagmar« i Rio de Janeiro og Vestindien 1872—73 og forfremmedes 1873 til Premierløjtnant. N. A. sendtes han, der var i Besiddelse af tekniske Anlæg som mange af sin Slægt, til England, hvor han i tre Aar gennemgik et Skibsbygningskursus paa Royal Naval College i Greenwich\og tog Eksamen med Udmærkelse. Ved sin Hjemkomst 1877 blev han Inspektionsofficer ved Skibsbyggeriet og 1880 Underdirektør, idet han samtidig fik sin Afsked fra Søofficerskorpset. 1895 blev han Direktør for Skibsbygning og Maskinvæsen og Chef for Maskinkorpset, en Stilling, som han beklædte i de følgende 25 Aar, indtil han 1920 trak sig tilbage. I næsten et halvt Aarhundrede var T. knyttet til Marinens Skibsbyggeri i en Tid, hvor Materiellet var i rivende Udvikling. Han var velbegavet, kundskabsrig og samvittighedsfuld og i Besiddelse af fremragende Forhandlingsevne. Det smukkeste Resultat af hans Virksomhed er Bygningen af vore Panserskibe af »Herluf Trolle«-Typen, hvor det med et beskedent Deplacement lykkedes ham at skabe Skibe, der var i Besiddelse af kraftigt Artilleri og Torpedoarmering, god Beskyttelse og Sødygtighed. Samtidig var han Medlem af talrige Kommissioner inden for Marinen vedrørende Materiellet, Søværnsloven af 1909 og det militære Flyvevæsen. Ved Siden af sin omfattende Virksomhed paa Orlogsværftet

fik han Lejlighed til at udnytte sine Kundskaber, Erfaringer og repræsentative Evner paa anden Maade. Han var saaledes i mange Aar Medlem af Bestyrelsen for Det forenede Dampskibsselskab og for Frederikshavns Værft og Flydedok. 1896—1904 var han Formand for Kgl. dansk Yachtklub, en Tid Formand for Aeronautisk Selskab og fra 1919 Medlem af Kbh.s Havnebestyrelse. 1920 blev han Formand for Kbh.s kommunale Vælgerforening og fra 1925 Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation. — Kammerherre 1920. — R. 1886. DM. 1895. K.[2] 1900. K.[1] 1913. F.M.G. 1920. — Maleri af Knud Larsen 1912.

Tidsskr. f. Søv., LXXXXVIII, 1927, S. 329—32. *Th. Topsøe-Jensen.*

Tuxen, Johan Cornelius, 1820—83, Søofficer. F. 12. Maj 1820 i Kbh. (Holmens), d. 29. Jan. 1883 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Broder til Georg E. T. (s. d.). Gift i° 17. April 1847 i Kbh. (Holmens) med Wilhelmine Augusta Tegner, f. 17. Juli 1822 i Helsingør, d. 2. Maj 1848 i Kbh. (Holmens), D. af Købmand, Løjtnant Martin Peter T. (1796—1825) og Johanne Cecilie Cathrine Christophersen (1802—75, gift 2° 1826 med Premierløjtnant, senere Kommandør Peter Wilhelm Tegner, s. d.). 2° 2. April 1853 i Kristiania med Elise Rosalie Christence Bernhoft, f. 12. Marts 1827 i Kristiania, d. 13. Aug. 1895 i Kbh. (Holmens), D. af Bureauchef Hans Lassenius B. (1793—1851) og Heimine Andrea Bentzen (1799—1874).

T. blev Kadet 1834, Sekondløjtnant med Gerners Medaille 1840, Premierløjtnant 1849, Løjtnant 1858, Kaptajnløjtnant 1861 og Kaptajn 1868. Efter sin Udnævnelse til Officer var han 1840—41 i Vestindien med Briggen »Allart«, der strandede ved Portorico, og 1843—44 med Briggen »Ørnen« til Sydamerika. Foruden forforskellige Udkommandoer havde han 1845 Orlov for at føre det private Dampskib »Frederik VI.« i indenrigs Fart. Han studerede Matematik, Navigation, Naturvidenskaber og Historie og var 1848—67 Lærer i Matematik og Navigation paa Søkadetakademiet, fra 1854 1. Lærer i disse Fag. I Krigsaarene var han 1848 med Korvetten »Diana« og de to følgende Aar med Kadetskibet Korvetten »Flora« og derefter næsten hvert Aar til 1861 med Kadetskibet. Under Krigen 1864 var han Chef for Skonnerten »Diana« paa Blokade i Nordsøen, 1871 Chef for Skonnerten »Fylla« til Island og Færøerne, og 1875 fik han efter Ansøgning og paa Grund af Svagelighed sin Afsked med Kommandørs Karakter. — T. var i Besiddelse af Jernflid og ualmindelig Arbejdsevne. Ved Siden af sin Tjeneste som Søofficer og Lærer var han 1851—81 Formand for

Foreningen til Søfartens Fremme, 1856—64 Redaktør af »Tidsskrift for Søvæsen«, 1864—79 Medlem af Folketinget (Kbh.s 9. Kreds), hvor han sluttede sig til Højre, 1866—67 Borgerrepræsentant i Kbh. og Medlem af Havneraadet og 1868—81 Medlem af Frbg. Kommunalbestyrelse. Han har samtidig udfoldet en betydelig litterær Virksomhed, og flere af hans Bøger har vundet stor Udbredelse, særlig »Den danske og norske Sømagt fra de ældste Tider indtil vore Dage« (1875) og »Søfarten og Skibsbygningskunsten« (1879). Sammen med Broderen Georg Emil T. (s. d.) udgav han 1855 »Lærebog i Navigation med tilhørende Tabeller«. Hans elskværdige og humane Væsen i Forbindelse med hans tørre Humor skaffede ham mange Venner i og uden for Marinen. — R. 1856. DM. 1865. K.[2] 1879. — Maleri af H. A. Schiøtt 1849. Træsnit 1883 og af H. P. Hansen 1886.

Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., XIX, 1885, S. 15&

Th. Topsøe-Jensen (C. With-Seidelin).

Tuxen, Laurits (Lauritz) Regner, 1853—1927, Maler. F. 9. Dec. 1853 i Kbh. (Holmens), d. 21. Nov. 1927 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Kaptajnløjtnant og Bestyrer, senere Kommandør og Direktør ved Orlogsværftet N. E. T. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 6. Marts 1886 i Bruxelles med Charlotte Pauline Ursule de Baisieux, f. 5. Dec. 1862 i Bruxelles, d. 6. Aug. 1899 sst., D. af Købmand Charles de B. (1833—1925) og Olympe van Calster (1838—1900). 2° 23. Juni 1901 i Kbh. (Garn.) med Frederikke Koes Treschow, f. 11. April 1856 paa Fritsø i Norge, D. af Godsejer Michael T. (1814—1901) og Frederikke Koes Brøndsted (1818—97).

I det naturalistiske Maleris Gennembrud hos os i 8o'erne indtager T. en Nøglestilling, idet han blev det Mellemled, gennem hvilket den franske Skoles tekniske Kunnen og Opfattelse af maleriske Problemer indpodedes paa dansk Kunst. Selv om hans egen Produktion i malerisk Henseende paa sin Vis nok virkede banebrydende over for Samtiden, bragte den ham dog ingen førende Plads i Epokens Kunst. Men han fik en for en dansk Maler usædvanlig Karriere som Skildrer af Begivenheder ved hin Tids Fyrstehoffer i store Figurscener. Det hænger naturligt sammen med det danske Kongehus' europeeiske Position dengang. Hans Stilling som selvstændigt ydende Kunstner blev paa den Maade mere internationalt og tidshistorisk end egentlig kunstnerisk bestemt.

Allerede i Skoletiden begyndte T. at tegne Skibe, hvori han fik nogen Vejledning i Borgerdydskolen paa Christianshavn af Marinemaleren Johan Petersen, og at male efter Anvisninger, som Holger

Drachmann gav ham. Vilh. Kyhn forberedte ham til Akademiet. Her kom han ind Okt. 1868, allerede før han havde taget sin Præliminæreksamen, og her opnaaede han Afgang Dec. 1872. Lige fra Begyndelsen havde T. tænkt sig at blive Marinemaler. Han debuterede paa en Decemberudstilling paa Charlottenborg 1874 og fik paa den følgende Foraarsudstilling optaget to Strandbilleder fra Vesterhavet og en for sin Tid stort og dristigt opsat Komposition »En Fladbaad, bemandet med Fiskere, er i Færd med at passere den anden Revle under et Forsøg paa i haardt Vejr at naa ud til et strandet Skib«. Dette efter Samtidens Udsagn dygtigt gennemførte, i sit Motiv virkningsfulde Billede, der blev meget kendt i en omarbejdet Gentagelse, malet paa Skagen Sommeren 1876, solgtes til en Skotte. For de indvundne Midler rejste T. endnu Foraaret 1875 til London og den engelske Kyst for at male, men han fortsatte snart til St. Malo i Bretagne. Efter nogle unge franske Kunstneres Raad tog han i Begyndelsen af Okt. til Paris i den Hensigt at søge Undervisning, og Dec. s. A. begyndte han paa Bonnats Atelier i Fællesskab med Th. Philipsen. Hans Ophold her varede til April 1876, men Maj 1877 var han igen i Paris og synes (fraset et Sommerophold i St. Malo) at være blevet her til Okt. 1878, ivrigt optaget af Studier hos Bonnat, denne Gang sammen med P. S. Krøyer. Som Afslutning paa sin Studietid malede han efter Bonnats Tilskyndelse en Komposition »Suzanna i Badet«, der blev udstillet og solgt paa Salonen i Paris 1878. Hjemme i Kbh. udførte T. et nyt Billede af dette Motiv. Det blev hans Gennembrud paa Foraarsudstillingen 1879, hvor det for Figurmaleriets Vedkommende indledede den nye Æra, som Studierejserne til Paris bragte ind i dansk Kunst (Billedet blev solgt til Godsejer Treschow i Larvik. Formindsket Gentagelse i Glyptoteket. T. behandlede i øvrigt det samme Motiv tre Gange senere; et af disse Billeder (1882) ligeledes i Glyptoteket og en Skitse dertil i den Hirschsprungske Samling). Vinteren 1878—79 begyndte T. at samle en Række jævnaldrende Malere (bl. a. Zahrtmann, Frans Schwartz, Jerndorff, Otto Bache) til Studier efter Model i Søkvæsthuset. Dette blev Forløberen for Kunstnernes Studieskoler, hvor T. sammen med Krøyer overtog en Afdeling 1883 og underviste gennem adskillige Aar. Efteraaret 1879 rejste T. over Paris til Italien. Den længste Tid tilbragte han i Firenze og Rom sammen med Krøyer. I Rom blev han til Maj n. A. og malede to af Samtiden højt vurderede Kopier efter Tizians himmelske og jordiske Kærlighed og Raffaels Dobbeltportræt af de to venezianske Digtere og endvidere den fortrinlige kvindelige Model i den Hirsch-

sprungske Samling. Kopierne udstilledes 1881 sammen med et Portræt af Frk. Marie Treschow, der rostes for sin rige Farvevirkning og glimrende Stofgengivelse (Sigurd Muller), og med »Trankogning ved Nymindegab« (Kunstmuseet), som gjorde Indtryk ved den kraftige Friluftsvirkning og Karaktertegningen i Figurerne.

Hermed afsluttedes T.s Studieaar. I Kraft af sit smidige Talent, sin uomtvistelige koloristiske Begavelse og sin Lærervirksomhed stod han nu i første Række som en af Tidens ledende Malere. Selv om han snart overfløjedes af Krøyer, dengang det alt overstraalende Geni, og selv om Krøyers Eksempel maaske i de følgende Aar faldt Samtiden nok saa stærkt i Øjnene, var det dog T., der viste Vejen til Bonnat, og først og fremmest ham, der overførte den naturalistiske franske Skoles Teknik og Figurstudium til dansk Maleri ved sin aktive Undervisning. Betydningen af dette ligger dybere, end det almindelig opfattes. Det drejer sig ikke blot om en ændret Opfattelse af maleriske Problemer, saasom Samling i Lyset og svære Slagskygger, Indførelse af Valørstudium, Iagttagelse af Bevægelsen i Stedet for detailleret Formstudium, af den organiske Sammenhæng i Figuren paa Bekostning af Enkeltformernes Modellering. Men med den nye Fremgangsmaade, som T. og Krøyer bragte hjem, blev den fra det 18. Aarhundrede gennem Eckersberg nedarvede Teknik skudt til Side og Maleriets hele tekniske Grundlag radikalt ændret. Eftertiden har beklaget, at T. ikke i Lighed med Th. Philipsen knyttede sig til Impressionisterne, hvis Arbejder han dog saa i Paris, men dette rokker ikke ved hans historiske Position. Et Vidnesbyrd om hans Anseelse ved 8o'ernes Begyndelse er de Bestillinger, han modtog. Carl Jacobsen finansierede hans Italienrejse ved at bestille de nævnte Kopier efter Tizian og Raffael og lod ham udføre Portrættet af Ottilia Jacobsen (1882—83, Glyptoteket), der baade i Portrætkarakteristik og ved sin smukke Sollys-Virkning hører til hans betydeligste Arbejder. Ligeledes blev nogle ret anselige Loftsmalerier til Fr.borg overdraget ham, »Venus' Triumf« (ca. 1882), »Danmark, som modtager Stændernes Hylding« (1883), »Havet« og »Jorden«. Samtidig indtraf den Begivenhed, der ganske ændrede hans kunstneriske Løbebane, nemlig Kongehusets Bestilling Efteraaret 1882 paa at male et monumentalt Billede af den danske Kongefamilie paa Fredensborg.

De følgende tyve Aar førte T. en ret omflakkende Tilværelse. Af Naturen har han sat Pris paa Omskiftelse og nye Indtryk — han foretog Rejser til Ægypten i første Halvdel af 1889 og til Palæstina Vinteren 1891—92, hvor han arbejdede meget. Desuden søgte

han at bevare sin Tilknytning til Frankrig og det Marine- eller Kystmaleri, der oprindelig var hans Udgangspunkt — han vendte i 8o'erne ofte tilbage dertil paa Sommerophold for at male Fiskerbefolkningen paa den nordfranske Kyst, særlig i Portel i Picardiet. Kongehusets Bestilling nødvendiggjorde nu udstrakte Studiebesøg ved Hofferne i London, Petersborg og Gmunden, og da den trak nye Bestillinger fra disse Hoffer med sig, udsprang deraf et omfattende Rejseliv, der snart gjorde T. til en kosmopolitisk Personlighed og Fyrstemaler af et i vor Kunst ret enestaaende Format. Yderligere understregedes denne Udvikling ved, at man hjemme hurtigt tog de smidige diplomatiske Evner, han herved lagde for Dagen, i Brug til offentlige repræsentative Hverv (bl. a. Medlem af den internationale Jury ved Verdensudstillingerne i Paris 1889 og 1900 og i Antwerpen 1894, dansk Kommissær ved Verdens-Kunstudstillingen i Rom 1911 og ved den danske Udstilling i Guildhall, London 1907, som kom i Stand paa hans Initiativ).

Foruden Fredensborgbilledet (nu paa Christiansborg), der afsluttedes Febr. 1886, udførte T. til det engelske Hof »Dronning Victoria ved sit Jubilæum 1887, omgiven af hele sin daværende Slægt i den grønne Sal paa Windsor Castle« (1887—88), et Billede af Hertugen af Yorks Bryllup 1893 i St. James' Palace (1893—94), »Kejseren [Nikolaj IL] og Kejserinden af Ruslands Formæling i Vinterpaladset den 26. November 1894« (1894—96), »Prins Carls og Prinsesse Mauds Formæling i Buckingham Slots Kapel 1896« (udst. 1898), Dronning Victorias Gardenparty i Buckingham Palace ved 60 Aars Regerings-Jubilæet (1898—99), tre Billeder af Kong Edvards og Dronning Alexandras Kroning og Salving i Westminster Abbey 1902 (1902—04) og Kong Georgs Kroning 1911 — til det russiske Hof »Kejser Nicolaus II.s Kroning i Uzpenski Kathedralen i Moskva den 28. Maj 1896« (udst. 1899) °g en anden Version af Kejserbrylluppet 1894 (1894—96). Dette var altsammen store, figurrige Kompositioner, der stillede meget komplicerede Krav baade om overlegen Teknik og Diplomati til deres Ophavsmand. Af større kunstnerisk Vægt blev dog mange af de Skitser og Studier, som gik forud, og hvor T. ofte lynsnart maatte gribe en Stemning eller en Portrætlighed. Det gælder saaledes den som Menneskeskildring betydelige Skitse af Dronning Victoria (1894, den Hirschsprungske Samling) og det fint karakteriserede Dobbeltportræt af Christian IX. og Dronning Louise (Fr.borg). I saadanne Studier kunde hans koloristiske Evne med den Pragtlyst, som var den stærkeste Drivkraft i den, ogsaa udfolde sig frit og uhemmet fra sin lykkeligste Side, smukkest maaske i Skitsen til

Kejserkroningen (Kunstmuseet). Afslutningen paa denne Del af T.s Virksomhed danner en Række Helfigur-Portrætter til Fr.borg Riddersal af Christian IX.s og Frederik VIII.s Dronninger (henholdsvis 1903 og 1912), Edvard VII. (1909) og Kong Georg af Grækenland og Dronning Olga (begge 1914), den populære Apoteose »De fire Slægtled« (udst. 1902, Gave til Christiansborg fra Toldetaten) samt de privat malede Billeder af »Kong Georgs Indtog i Saloniki« (1916) og Christian X. til Hest (1919, solgt i Amerika). Store figurrige Kompositioner i Lighed med de fyrstelige Begivenheder, men mere i Traad med det samtidige Maleri (Krøyer, Jul. Paulsen) malede T. med »Kongefamiliens Besøg paa Ny Carlsberg« (1893, Carlsberg Museet), Aftenselskabet i T.s Atelier paa Strandvejen (1905) og det mærkelig drastisk karakteriserede »Man rejser sig fra Bordet« af Etatsraad Jacob Morescos Middagsselskab (1906).

Med den Selverkendelse, der udgør et sympatisk og fremtrædende Træk i hans Personlighed, var T. selv klar over den Fare, som det officielle Maleri rummede for hans kunstneriske Udvikling. Han søgte at modvirke den ved Opgaver af anden Art, bl. a. mytologiske Kompositioner som »Venus stiger op af Havet« (1907) og »Orfeus og Eurydike« (1907). Skønt han her ligesom i »Venus' Triumf« (Fr.borg) naaede højere op i Lyset med Farven end de fleste samtidige, vandt disse Billeder aldrig Fodfæste i det almindelige Omdømme, formentlig fordi de i for høj Grad er et tidspræget, naturalistisk Modelmaleri og savner skabende Fantasi. Samme Skæbne led den store historiske Komposition »Arkonas Indtagelse af Valdemar den Store og Absalon n 69« (1894, Fr.-borg), som dog indtager en fremtrædende Plads i Naturalismens Historiemaleri med sine mange fortrinlige Karakterstudier og virkningsfuldt iscenesat, som den er, ligesaa »Skibsdrengen« (1913, Skagens Museum), et Figurbillede i Anchers, Krøyers og Chr. Kroghs Skagens-Stil, men uden deres Patos, og »St. Hansblus« paa Skagen (1920—23) med den interessante Slibeteknik i Gengivelsen af Baalet.

Efter Aarhundredskiftet spredte T., der 1901 havde erhvervet eget Hus paa Skagen, sig over mange Felter, malede rastløs Portrætter, bl. a. Knæstykket af P. S. Krøyer (1902, udvidet Gentagelse 1904 i Museet i Budapest), der udmærker sig ved det smukke gule Eftermiddags-Sollys, Fiskerbilleder fra Gudhjem (1923—26), Landskaber, Billeder med nøgen Model, Blomsterstykker. Det blev nok i nogen Grad overset, at han i Farven førte sin Udvikling videre til en stærkt koloreret Impressionisme, der hævder

sig ved Siden af hans bedste Ungdomsarbejder (f. Eks. Billederne fra Grønland paa Fr.borg og i Kronborgmuseet). Han bevarede sin Vitalitet til det sidste, foretog lange Rejser til Grækenland, Ægypten og Balkan Nov. 1913—14, til Amerika 1918 (Washington og Kalifornien) og 1923—24 og 1925 (begge Gange Kalifornien), hvor han malede mere end en halv Snes Portrætter af derovre bosiddende Danske, og 1921 fulgte han efter Indbydelse Kongen paa dennes Færd til Island og Grønland.

Maaske til Dels som Følge af sin oppositionelle Skolevirksomhed i 8o'erne modtog T. relativt sent Akademiets Anerkendelse gennem Aarsmedaillen (Eckersbergs Medaille) 1893 for Svigerfaderens Portræt og 1894 for Portræt af Professor, Dr. jur. W. Scharling. Han havde imidlertid Sæde i Akademiraadet 1897—1926, var dettes Dirigent 1917—23, Professor i Malerkunst 1909—16 og Akademiets Vicedirektør 1920—23. Endvidere medvirkede han ved Stiftelsen af Malende Kunstneres Sammenslutning og var dens Formand 1910—13, 1916—19 og 1922—25. Foruden paa Charlottenborg-Udstillingen, som han tilhørte til sin Død, udstillede T. lejlighedsvis paa Salonen i Paris og deltog i den nordiske Udstilling i Kbh. 1888, Raadhusudstillingen 1901, Kunststævnet i Forum 1929, Verdensudstillingerne i Paris 1889 og 1900, Jubilæumsudstillingen i Berlin 1891, de danske Udstillinger i Guildhall, London 1907, Brooklyn Museum 1927, Jeu de Paume i Paris 1928 og Oslo 1931. En stor Mindeudstilling blev afholdt paa Charlottenborg Jan. 1929. Ligesom Krøyer har han fra Tid til anden givet sig af med Skulptur. Der findes omkring femten Arbejder fra hans Haand, dels Buster (V. Irminger 1885; P. S. Krøyer 1907, i Krøyers Hus paa Skagen; Michael Ancher), dels Statuetter, saaledes Udkast til et Holger Drachmann-Monument og til en Dobbeltstatue af Krøyer og Ancher (1907, Krøyers Hus). Dobbeltstatuen udførte han tillige i naturlig Størrelse (opstillet foran Skagens Museum). Arbejder af ham findes i Kunstmuseet, den Hirschsprungske Samling, Glyptoteket, paa Fr.borg, i Kronborgmuseet, Skagens Museum og Krøyers Hus sst., Museerne i Aalborg, Aarhus, Randers og Odense, Guildhall i London og Museet i Budapest. Alterbilleder i Visborg Kirke (Christus paa Korset) og Solbjerg Kirke paa Frbg. (Hagar og Ismael). — Tit. Professor 1892. — R. 1897. DM. 1900. — Malede Selvportrætter 1876, 1878 (to, det ene betegn. Paris), 1882, 1885, 1906, i Uffizierne i Firenze 1912, hos Charlottenborg Udstillingens Komité 1920 og i Malerisalen i Brøndums Hotel paa Skagen; Blyantstegning 1876. Selvportræt paa Maleriet »St. Hansblus« 1920—23 (hertil Forarbejde i Pastel 1920, Skagens Museum).

Dobbeltportræt af T. og 2. Hustru, malet af Jul. Paulsen 1907 (testamenteret af de portrætterede til Skagens Museum). Maleri af Paul Fischer 1893 (forhen hos Johan Hansen), P. S. Krøyer 1887, 1888 og 1905 og Jul. Paulsen 1904. Tegninger af Carl Jensen 1908, Rasmus Christiansen s. A. og M. Ancher 1922 (Skagens Museum). Kultegning af M. Ancher 1922 (Skagens Museum). Portrætteret paa P. S. Krøyers Kultegning »Aften paa Kunstnernes Studieskole« 1882 (Krøyers Hus), paa sammes Maleri 1888 af Komiteen for den franske Udstilling (Skitsen hos Hirschsprung), »Aftenselskab i Ny Carlsberg Glyptotek«, »Musik i Atelieret« 1887 (Nasjonalgalleriet, Oslo; mindre Gentagelse hos Hirschsprung) samt paa Jul. Paulsens »Fem Kunstnere« 1902, M. Anchers »Kunstdommere« 1907 (Fr.borg) og paa Viggo Johansens »Akademiraadsmøde« 1904 (Kunstmuseet). Buster af Jean Gautherin 1885 (Glyptoteket) og Max Meden 1925. Træsnit fra C. Poulsen 1884 og af H. C. Olsen 1908 efter F. Riises Fotografi.

Erindringer i Politiken 12. Dec. 1926, 16. Jan. og 12. Juni 1927. Laurits Tuxen. En Malers Arbejde gennem tredsindstyve Aar fortalt af ham selv. (Udg. af Valdemar Neiiendam), 1928. Sigurd Muller: Nyere dansk Malerkunst, 1884. Karl Madsen i Politiken 18. Maj 1886. C. C. Clausen i Hver 8. Dag 7. April 1907. V. Jastrau i Samleren, IV, 1927, S. 81—85. Kaj Borchsenius i Magasinet, Politikens Søndagsnr. 5. Juni 1927. Dagens Nyheder (bl. a. af Sigurd Schultz) og Nationaltidende, Politiken (bl. a. af Vilhelm Wanscher) og Berl. Tid. (bl. a. af Th. Oppermann) 22. Nov. 1927. Berl. Tid. 23. Nov. s. A. (af Viggo Johansen) og København (Interview med Anna Ancher) s. D. Rasmus Christiansen i Samleren, V, 1928, S. 5—9. Vilhelm Wanscher i Politiken 5. Jan. 1929. Th. Oppermann i Berlingske Tidende 14. Jan. s. A. Arist Pander i Samleren, VI, 1929, S. 1—4. V. Jastrau: Laurits Tuxen, 1929. Karl Madsen: Skagens Malere og Skagens Museum, 1929, S. 188—93. Danske i Paris, red. af Franz von Jessen, II, 1938.

Tuxen, Laurits Regner, 1810—75, Præst, Sprogmand. F. 18. Sept. 1810 i Varde, d. 4. Maj 1875 i Valby, begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Premierløjtnant, senere Kommandørkaptajn Nicolai H. T. (s. d.) og Hustru. Gift 5. Aug. 1845 i Flensborg med Augusta Charlotte Gerhardine Andrea Høst, f. 23. Nov. 1813 i Flensborg, d. 2. Okt. 1882 i Kbh. (Frbg.), D. af Læge, Dr. med. Marcus Gerhard H. (1782—1846) og Anna Catharine (Titi) Lund (i779—i839)-

T. blev 1821 sat i Metropolitanskolen i Kbh., blev Student 1830 derfra og teologisk Kandidat 1837. Som Student og Kandidat var han dels Huslærer forskellige Steder, dels Hjælpeprædikant i Flensborg, hvor han 1840 prædikede til Valg ved den danske Kirke.

Kort efter blev han Lærer ved Frederiks tyske Kirkeskole paa Christianshavn og 1842 ved Nicolai Kirkeskole i Kbh. 1845 udnævntes han til Kateket og Førstelærer ved Borgerskolen i Stubbekøbing, 1850 blev han Sognepræst i Tumby og Strukstrup Sogne i Angel, og 1860 valgtes han til det 5. gejstlige Valgdistrikts Suppleant ved Slesvigs Stænderforsamling. 1864 blev han afsat af de preussisk-østrigske Civilkommissærer og opholdt sig derefter i Kbh., til han 1866 udnævntes til Præst i Borup ved Randers, hvorfra han tog sin Afsked 1869. — T. udfoldede en ret omfattende, men spredt og uensartet Forfatter- og Udgivervirksomhed. Hans litterære Produktion var i høj Grad foranlediget og præget af de Livsvilkaar, hvorunder han virkede, og af Forhold af rent personlig og privat Natur. Hans tidligste Skrifter er Bearbejdelser efter Tysk. Indholdet er pastoralteologisk og pædagogisk: »Repertorium for bibelske Texter og Ideer til Leilighedsprædikener og Taler« (1840), »Schema til Dyrenes Naturhistorie« (1846), »Dansk Læsebog for Begyndere« (1848), der udkom i en Mængde Oplag lige til 1866; i dette Aar udgav han tillige »Dansk Læsebog for Borger- og Almueskolernes øverste Klasser«. 1844 udgav han »Italiensk Sproglære« sammen med Ernesto Dalgas. Som Præst i den sydlige Del af det 1851 oprettede blandede Sprogdistrikt i Mellemslesvig skrev T. den lille Bog »Det plattydske Folkesprog i Angel« (1857). Den indeholder en Indledning om Sprogskiftet, en kortfattet Grammatik og en Række gode Sprogprøver, men kan ikke maale sig med Eiler Hagerups lidt ældre Bog om det danske Sprog i Angel. Allerede Mottoet (»Røsten er Jakobs Røst, men Hænderne ere Esaus Hænder«) røber, at Forfatterens Hovedhensigt ikke var at give en sprogvidenskabelig Beskrivelse af Dialekten, men at levere et Indlæg i den mellemslesvigske Sprogkamp. Medens man fra slesvigholstensk Side (med Urette) paastod, at Sønderjydsk ikke var Dansk, men et lidet agtværdigt Blandingssprog, søger T. at godtgøre en Række lige saa uholdbare Paastande om det plattyske Folkesprog i Angel: det er »dødt og dræbende og intet mindre end velklingende, thi den levendegjørende Ånd mangler«; det er et Blandingssprog sammensat af tre Bestanddele, nemlig Elementer fra det danske Folkesprog, fra »ægte« Plattysk (mod Syd og paa Godserne) og fra Højtysk (i Kirkerne og Skolerne), »et ganske nyt Sprog, hvis Grundlag er Dansk, og som paa Grund af den ringe Tilsætning af Tydsk er aldeles uberettiget til at hedde Tydsk«. Disse Paastande, der hviler paa en romantisk Opfattelse af Sprogskiftet som en unaturlig Foreteelse, hvorved en Befolkning bliver Forræder mod sig selv, søges underbygget ved en Opregning af danske og højtyske

Laaneord. Efter sin Afsættelse udgav T. »H. A. Brorsons egne Psalmer« (1865), et lidet nøjagtigt, men prægtigt udstyret Optryk af de gamle Sanghæfter. Hans sidste Skrift var »Molbohistorier, med Illustrationer af Marinemaler Blache« (1866); Bogen indeholder Molbohistorier fra alle Lande, 2. Udg., illustreret af Bernhard Olsen (1875), blot de nordiske.

Fra Rask til Wimmer, 1937, S. 101 f.

P. K. Thorsen (Anders Bjerrum).*

Tuxen, Lorenz, 1618—82, Ridefoged, Vicehofretspræsident. F. 31. Aug. 1618 paa Søgaard, Husby Sogn, Angel, d. senest 11. Marts 1682 i Asminderød, begr. i Kbh. (Petri K.). Forældre: Tucke Lorenzen T. (d. ca. 1650) og Marine (ca. 1576—1661, gift i° med Nis Madsen). Gift i° ca. 1655 med Christine Jostens, f. i Flensborg, begr. 15. Marts 1678 i Kbh. (Petri K.) (gift i° med Kammertjener Claus Krøger, 1620—54). 2° 1680 (Bevilling 12. Marts) med Maria Momsen.

L. T. blev først uddannet ved Landbruget, men var 1643—45 i dansk Krigstjeneste, vistnok som Ingeniørofficer, og havde fra den Tid en Samling Bøger og Kort om Krigsvæsen. Han skaffede sig Indsigt i Regnskaber, Administration og Retsvæsen og skrev godt Tysk og Dansk og var en Tid i Tjeneste hos Hofmarskal Adam v. Pentz. Formentlig gennem denne kom han i Forbindelse med Dronning Sophie Amalie (s. d.), der 1651 gjorde ham til sin Ridefoged paa Hørsholm, ligesom han senere førte Tilsyn med hendes Len Hven og Ibstrup og hendes Gaarde Ebbekøb og Dronninggaard. Han drev hendes Godser med Dygtighed, var meget interesseret i Ferskvandsfiskeriet og stod i et fortræffeligt Forhold til Godsernes Bønder. Dette sidste viste sig, da han under den første Karl Gustaf krig i Febr. 1658 efter Ordre kunde møde med alle sine 350 Bønder med Vaaben i Kbh. Langt større blev dog hans Betydning under den følgende Krig, da han fra Hørsholm ledede en hel Guerilla, som han for en stor Del selv finansierede. Han fik bl. a. fornaglet fire svenske Kanoner, ødelagde fjendtlige Krudtbeholdninger og organiserede Udplyndringen af de svenske Kurerer, men især sørgede han for at sende Breve om Fjendens Forhold til Kbh. og kunde saaledes sende Bud om det forestaaende Stormangreb tre Dage før det fandt Sted; han opmaalte senere personlig den svenske Lejr Karlstad. Han deltog i det mislykkede Forsøg paa at generobre Kronborg og blev fanget, men Svenskerne synes ikke at have været klar over, hvor impliceret han var, saa han slap løs og kunde fortsætte sin Virksomhed. Hans Forsøg paa at fange

selve Karl Gustaf mislykkedes, men han slap godt fra det, og han arbejdede derefter især paa at sende Breve og Rekrutter til Kbh. Dette sidste blev opdaget, og T. blev fanget, men slap efter en eventyrlig Flugt i Sept. 1659 til Kbh., hvor han gjorde frivillig Krigstjeneste.

Under Krigen var T.s rige Hjem blevet udplyndret, og han havde udlagt ca. 5000 Rdl. for Kongen, og for dette og for sine Tjenester i det hele fik han 1661 bevilget en Aarspension paa 700 Rdl., men det kneb for ham at faa Pengene, til Gengæld fik han det ulønnede Æreshverv som Vicepræsident i Hofretten. Sin Stilling som Ridefoged beholdt han til 1664, da han blev Hofkæmmerer og — indtil 1671 — Inspektør paa Gisselfeld Gods. Han boede nu i Kbh., hvor han 1668 købte en Gaard i Snaregade, og herfra drev han dels nogle Smaaejendomme, han havde i Nordsjælland, dels deltog han i Handelen med en Jagt og nogle Skibsparter og blev igen en velstaaende Mand. — Mindestøtte af J. Wiedewelt ved Jægerspris 1783.

Dsk. Mag., 5. RL, V, 1904, S. 257—76. Fra Frederiksborg Amt, 1907, S. 66—91; 1927, S. 3—43. A. P. Tuxen: Slægten Tuxen 1550—1800, 1928. C. Christensen: Hørsholms Historie, 1879, S. 362—69. *rr rr p*

Tuxen, Louis de, 1748—1828, Admiralitetskommissær. F. 30. Okt. 1748 i Kbh. (Nic.), d. 21. Jan. 1828 i Helsingør, begr. sst. Forældre: Notarius, senere Generalauditør, Generalkrigskommissær, Kæmmerer ved Øresunds Toldkammer Christian Friis Møller, adlet 1749 under Navnet de T. (1713—92) og Christiane Elisabeth Jørgensen (Hørning) (1723—96). Gift i° 8. Dec. 1776 med Charlotte Elisabeth Klingfelt, f. 5. Jan. 1755 i Stockholm, d. 17. Aug. 1819 i Helsingør (gift i° 1770 med Købmand i Stockholm Daniel Muller, Ægteskabet opløst), D. af Stabskaptajn, senere Oberst Claes Goran K. (1718—1811) og Benedikta Catharina Ulfsparre af Broxvik (1720—91). 2° 13. Maj 1824 i Helsingør med Gustava Maria (Marta) Klingfelt, f. 11. Maj 1756 i Stockholm, d. 20. Nov. 1833 i Kbh. (Holmens) (gift i° med Kaptajn Hans Georg Boije af Gennås, 1725—91, gift i° med Barbara Maria Lilliestrom, 1737—71), Søster til 1. Hustru.

T. blev Kadet 1763, Sekondløjtnant i Søetaten 1769 og fik s. A. Tilladelse til at gaa i russisk Tjeneste. Den danske Kommandørkaptajn C. C. Basballe, der ligeledes var i russisk Tjeneste, hvor han var Kontreadmiral og Chef for en Eskadre, skriver 1775, at han har givet T. Kommandoen over en Fregat, og at T. stadig »har vist god Konduite og Habilité i sit Metier«. N. A. vendte

T. tilbage til Danmark, hvor han udnævntes til Inspektør ved Øresunds Toldkammer og samtidig fik sin Afsked fra Søetaten med Kaptajns Karakter. T., der var en ualmindelig velbegavet og repræsentativ Mand, var meget virksom i sin Stilling. Han indsendte saaledes i Nov. 1807 Forslag til Organisation af Helsingørs Færgelav til militære Operationer. Hans Forbindelse med ansete svenske Familier gjorde ham vel egnet til Udførelse af forskellige Missioner i Sverige, til Dels af politisk Art. Han sendtes saaledes dertil 1801 for at købe Kanoner, Kugler og Ankere, 1808 til Helsingborg for at søge Underretning om Linieskibet »Prins Christian Frederik«s Besætning, særlig om hvem af denne der endnu var i Live, og 1810 ligeledes til Helsingborg for at skaffe Oplysning om de nærmere Omstændigheder ved Prins Christian Augusts Død samt foretog andre Rejser 1810, 11 og 12 for at sondere Stemningen i Regering og Folk. — 1789 tillagdes der ham Titel af Admiralitetskommissær. Generalkrigskommissær 1807 med Generalmajors Rang. — Stik af A. Flint.

Danmarks Adels Aarbog, LI, 1934, S. 259. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1925, S. 36, 42 f., 45; 10. Rk., III, 1936, S. 183, 187 ff., 201 f.

Th. Topsøe-Jensen.

Tuxen, Nicolai Elias, 1810—91, teknisk Direktør ved Orlogsværftet. F. 21. Nov. 1810 i Fladstrand, d. 10. Dec. 1891 paa Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). Broder til Georg E. T. og Johan C. T. (s. d.). Gift 14. Juli 1838 i Kbh. (Holmens) med Bertha Laura Giødvad, f. 18. Nov. 1815 i Aalborg, d. 25. Febr. 1908 paa Frbg., D. af Kaptajnløjtnant, senere Kaptajn Jens Berlin G. (1782—1816) og Judithe Kiellerup (1788—1850).

T. blev Kadet 1822, Sekondløjtnant med Gerners Medaille 1829, Premierløjtnant 1839, Kaptajnløjtnant 1847 °*S* Kaptajn 1854. Efter et Togt til Vestindien med Briggen »St. Jan« 1831—32 ansattes han som Lærer i Matematik paa Søkadetakademiet, i hvilken Stilling han virkede til 1846. 1836 blev han Auskultant og 1841 Medlem af Konstruktionskommissionen, 1838 Inspektionsofficer ved Dokken. 1843—45 var han i England, Nordamerika, Frankrig og Holland for at studere Maskinvæsen og Hydraulik. Ved sin Hjemkomst blev han 1. Lærer i Matematik paa Søkadetakademiet og n. A. Bestyrer af Hydraulik- og Mekanikfaget ved Søetaten i Forbindelse med Tjenesten ved Dokken og 1848 Leder af Søetatens Maskin-, Vand- og Husbygningsvæsen, hvilket sidste Væsen dog 1878 udskiltes som en særlig Gren. 1864 blev Orlogsværftets Skibs-

byggeri ogsaa underlagt ham som Direktør for Skibsbygning og Maskinvæsen; fra denne Stilling tog han 1883 sin Afsked.

Det var i en vanskelig Overgangstid, at T. kom til at staa som Leder af de tekniske Virksomheder ved Søetaten. Ikke alene var Materiellet i stærk Udvikling, men tillige var det en for vort Militærvæsen og særlig for Søværnet i politisk Henseende vanskelig Tid. De større Skibe, der byggedes i denne Periode, bærer i høj Grad Præg heraf, først to Monitorer: »Lindormen« 1869 og »Gorm« 1870, derefter et Kassematskib: »Odin« 1871, et kombineret Taarn- og Kassematskib »Helgoland« 1878 og endelig et Taarnskib »Tordenskiold« 1880, alle vidt forskellige. Samtidig udvikledes Maskinvæsenet meget, særlig ved Overgangen fra Lavtryks- til Høj- og Lavtryks-Maskiner. Orlogsværftet maatte ved Gammelholms Nedlægning omordnes og adskillige nye Værksteder bygges, alt under T.s Ledelse. Det skyldtes ligeledes T., at den nye Tørdok paa Nyholm blev bygget 1858.

At T. med sine store Evner og Kundskaber har haft Sæde i mange Kommissioner inden for Søværnet, er en Selvfølge. Han var saaledes Medlem af Defensionskommissionen 1846, af Kommissionen af 1857 for at udarbejde Plan for Flaadens Størrelse og Bestanddele samt s. A. af Kommissionen om Gammelholms Fraflytning. 1866 blev han Medlem af Kommissionen angaaende Land- og Søforsvaret, hvor han paa Grund af den manglende Forstaaelse for Marinens Opgaver maatte optræde meget forsigtigt, hvorfor Søetatens Officerer ikke altid følte sig fuldt tilfredse med hans Standpunkt, der i øvrigt var præget af Klogskab og Maadehold.

T. tog livligt Del i det politiske Liv. 1848 blev han valgt i Nyboder til Medlem af den grundlovgivende Rigsdag, var derefter i en Aarrække Medlem af Folketinget (1852—54 for Kbh.s 9. Kreds, 1855—58 for Frederiksværk), fra 1856 af Rigsraadet og fra 1873 kongevalgt Medlem af Landstinget. Ogsaa Hverv og Tillidsposter uden for hans Fag blev ham betroet, saaledes var han i en Aarrække Medlem af Direktionen for Det kgl. octroierede almindelige Brandassurance-Compagni. Han har udgivet flere litterære Arbejder, derunder to Slægtebøger med biografiske Oplysninger om Familien Tuxen, 1883 og 1888.

T. var en højtbegavet, flittig og samvittighedsfuld Mand, en værdig Repræsentant for den dygtige Slægt, der har givet sit Land og ikke mindst Marinen mange dygtige Mænd. — Rang i 2. Kl. Nr. 5 1883. — R. 1846. DM. 1851. K. 1858. F.M.G. 1879. — Maleri af L. Tuxen 1876. Portrætteret paa Const. Hansens

Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (Fr.borg); Studier til T.s Portræt 1861—62 (Familieeje; Rigsdagen); Kopi af Frk. Nic. Tuxen (Rigsdagen). Træsnit 1883.

Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., III, 1868, S. 295—346; Ny Rk., XXVII, 1892, S. 2—7. H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 494 f. 111. Tid. 20. Dec. 1891.

Th. Topsøe-Jensen.

Tuxen, Nicolai Henrik, 1785—1844, Søofficer. F. 29. Aug. 1785 i Ringkøbing, d. 17. Dec. 1844 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Premierløjtnant, senere Kaptajnløjtnant Elias T. (1755—1807) og Birgitte Regine Thielo (1754—1828). Gift 5. Jan. 1810 i Varde med Anna Kirstine Fogtman, f. 5. Marts 1788 i Varde, d. 5. Nov. 1858 i Kbh., D. af Kancelliraad, senere Justitsraad, Byfoged i Varde samt Herredsfoged i Øster, Vester og Nørre Herreder Laurids F. (s. d.) og Hustru.

T. blev Kadet 1796, Sekondløjtnant 1803, Premierløjtnant 1809, Kaptajnløjtnant 1815, Kaptajn 1825 og Kommandørkaptajn 1839. 1804—07 assisterede han ved Opmaalinger paa Jyllands Vestkyst og kom ved Krigsudbrudet 1807 om Bord i Briggen »Fama« som næstkommanderende. N. A. blev han Chef for en Kanonbaad i Flotillen i Store Bælt under U. A. Schønheyder, hvor han deltog i forskellige Træfninger, bl. a. i Erobringen af den engelske Orlogsbrig »Tigress« ved Agersø 2. Aug. I Okt. fratraadte han denne Tjeneste og underlagdes Kommandør F. C. Riisbrigh (s. d.) for at assistere ved Norges Providering fra Jyllands Vestkyst. 1809 kom T. som Divisionschef til KanonbaadsflotiUen ved Fladstrand under sin Broder Peter M. T. og var 2. Sept. med til Erobringen af Briggen »Minx« ved Skagen. Kort efter rejste han atter til Jylland for at lede Norges Providering fra Vestkysten. I Foraaret 1810 blev han Chef for en af de tre Luggere, der blev kommanderet af Premierløjtnant P. N. Skibsted som Divisionschef. Hele Divisionen blev 8. Juli efter en haard Kamp, hvor T. blev saaret, taget af Englænderne. Paa Grund af sin Tilstand blev han dog af disse frigivet og indlagt paa Sygehuset i Grenaa. Da han om Efteraaret var nogenlunde rask, tiltraadte han atter Tjeneste i Vestjylland ved Provideringen. 1811 var han ved KanonbaadsflotiUen i Store Bælt og ansattes n. A. som Skoleofficer ved Søkadetakademiet. I Efteraaret 1813 sendtes han for fjerde Gang til Provideringen i Vestjylland, og da han i Efteraaret 1814 havde endt sit Arbejde her og modtaget en anerkendende Skrivelse fra Provideringskommissionen, ansattes han som Indrulleringsofficer i Varde. 1816 blev han Inspektionsofficer ved og 1819 Bestyrer af Orlogs-

værftets Reberbane. Ved Reduktionen 1841 fik han sin Afsked, hvilket var et haardt Slag for den samvittighedsfulde og ærekære Mand, der kort efter fik Tæring. Ved sin Afsked ansattes han som Besigtigelsesmand ved Det kgl. octroierede Søassurancecompagni. •— R. 1810. — Tegning som ung. Maleri af L. Tuxen 1879.

J. P. With: Danske og Norske Sø-Heltes Bedrivter, 1819, S. m ff., 120 f. Nyt Archiv f. Søv., IV, 1845, S. 355—67. T-, *T* . ~, ' » > to> j a j / *j-fi. Topsøe-Jensen.*

Tuxen, Peter Mandrup, 1783—1838, Søofficer. F. II. Aug. 1783 i Kbh. (Holmens), d. 22. Marts 1838 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Broder til Nicolai H. T. (s. d.). Gift 6. Febr. 181 o i Øster Risør med Elisabeth Marie Simonsen, f. 7. Sept. 1786 i Øster Risør, d. 28. Juni 1867 i Kbh. (Holmens), D. af Købmand Niels Henrik Saxil S. (ca. 1747—1820, gift 2° 1789 med Mariken Elisabeth Barth, 1769—91, 3° 1792 med Christine Kraft, ca. 1758—1836) og Magdalene Andrea Kraft (ca. 1751—88).

T. blev Kadet 1795, Sekondløjtnant med Gerners Medaille 1799, Premierløjtnant 1807, Kaptajnløjtnant 1815, Kaptajn 1821 og Kommandørkaptajn 1834. Under Slaget paa Reden 2. April 1801 gjorde han Tjeneste som Adjudant hos Holmens Overekvipagemester, Kommandør Kierulff og studerede derefter Matematik og tekniske Fag. 1805 blev han Auskultant i Konstruktions- og Artillerikommissionen og var 1806—07 paa Studierejse til Sverige og Holland, hvorfra han hjemkaldtes ved Fredsbrudet. Han samlede nu i Holland 300 norske Matroser og førte disse til Kiel. 1808 var han ved Kanonbaadsflotillen i Store Bælt og deltog i Erobringen af Briggen »Tigress« ved Agersø og gik derefter med sin Division Kanonbaade til Fladstrand, hvor han i de følgende Aar var meget virksom og havde adskillige heldige Kampe med Fjenden, hvilket bl. a. gav ham ca. 50000 Rdl. i Prisepenge. 1811 fratraadte han denne Tjeneste og blev Inspektionsofficer ved Dokken, n. A. Lærer i Matematik ved Søkadetakademiet og 1815 Medlem af Konstruktionskommissionen. 1819—21 var han paa en ny Studierejse til Frankrig og England og blev ved sin Hjemkomst udnævnt til Bestyrer af Mekanik- og Hydraulikfaget ved Søetaten i Forbindelse med sin Tjeneste ved Dokken og n. A. til Tøjmester, hvor han gjorde udmærket Fyldest, hvorfor han gentagne Gange modtog kgl. Paaskønnelse og Gratialer for Duelighed og Iver. 1829 blev han Medlem af Administrationen for Frederiksværk og 1831 Medlem af Defensionskommissionen. 1834 n^ nan Afsked som Tøjmester for udelukkende at kunne virke i Mekanik- og Hydraulikfaget. I Efteraaret 1836 sendtes han til Helsingør for at lede

Bjærgningen af Briggen »Møen«, der i Storm var strandet paa Havnemolen. Denne meget vanskelige Bjærgning blev foretaget ved Vintertid, og T. blev under Arbejdet overanstrengt og syg, hvilket bidrog til hans tidlige Død. T. var en højtbegavet, dygtig og tiltalende Søofficer, elsket og beundret af sine underordnede, paaskønnet af sine overordnede, ikke mindst af Kongen, og af sine Medborgere. Meget Arbejde blev lagt paa ham, og han havde en lykkelig Haand til alt, hvad han foretog sig. Den danske Søetat mistede i ham en af sine bedste Mænd, der efterlod sig det smukkeste Eftermæle og en Række dygtige Sønner. — R. 1809. DM. 1826. K. 1836. — Maleri i Familieeje. Litografi af Em. Bærentzen 1840.

Archiv f. Søv., X, 1838, S. 311—22 og Tillæg, S. 2Qf. J. P. With: Danske og Norske Sø-Heltes Bedrivter, .819, S. 91 f. yj *Topsøe-Jensen.*

Tuxen, Poul, f. 1880, Orientalist. F. 8. Dec. 1880 paa Frbg. Forældre: Cand. philol., Lærer, senere Undervisningsinspektør, Professor, Dr. phil. S. L. T. (s. d.) og Hustru. Gift i° 16. Okt. 1907 i Kbh. (Slotsk.) med Anne Margrete Mollerup, f. 22. Sept. 1882 i Kbh. (Johs.), d. 21. Marts 1928 sst., D. af Dr. phil., senere Museumsdirektør W. M. (s. d.) og Hustru. 2° 23. April 1930 i Kbh. (b. v.) med Ebba Edel Larsen, f. 23. Juli 1895 i Kbh., D. af Fuldmægtig Peter Kristian L. (1865—1937) og Laura Henriette Buck Rasmussen (1862—1919).

Da T. var blevet Student 1899 fra Borgerdydskolen i Kbh. og skulde vælge Studium, vaklede han mellem sine tre Hovedinteresser: Musik, Germanistik og Indologi. Uden endnu at give nogen af dem Forret for de andre fulgte han Herman Møllers Forelæsninger over tysk Sproghistorie og Litteratur, vedblev at dyrke Musikken og tog privat Undervisning i Sanskrit og Pali hos Dines Andersen. Semestrene 1901—02 studerede han ved Universitetet i Leipzig, hvor han deltog i Øvelser over tysk Litteratur hos Sievers og Alb. Koster, over Musikvidenskab hos Riemann og navnlig over Sanskrittekster hos Windisch; desuden dyrkede han Violinspil hos den ungarske Virtuos Alexander Sebald. 1903 tog T. Magisterkonferens i tysk Sprog og Litteratur ved Kbh.s Universitet og fik 1904 sin Konferensopgave i noget ændret Form trykt som Bog med Titlen »Richard Wagner som Dramatiker«. Efter bestaaet Konferens var T. blevet ansat som Volontør ved Det kgl. Bibliotek, hvor han 1907 blev Underbibliotekar (1924 Bibliotekar II) og virkede indtil Udgangen af 1927; han havde nu tillige definitivt bestemt sig for Indologien og fik 1905 Universitetets

Guldmedaille for en Afhandling om »Kvindens Stilling i det gamle indiske Samfund«.

Som Indolog føler T. sig — bortset fra sin rent elementære Uddannelse — nærmest som Elev af Hermann Jacobi i Bonn, vel nok den mest alsidige Mester i Faget, hos hvem T. har arbejdet under gentagne Ophold. Men ellers er T. som Videnskabsmand netop i udpræget Grad selvstændig. Dette viser alene hans Valg af indologisk Speciale. Lige fra først af var det mere end noget andet Studiet af den meget rige, alt andet end let tilgængelige og dengang af vesterlandsk Forskning forholdsvis lidet dyrkede filosofiske Sanskrit-Litteratur, der drog ham; i den nutildags vel nok noget afslappede, men dog aldrig helt til Ende kæmpede Strid mellem Vesterlandenes lærde om de indfødte Kommentatorers Værd som Traditionsbærere og Tekstudlæggere — man erindre vel, at der ofte ligger aarhundredlange Tidsafstande mellem dem og Kilderne — har T. stedse med fuld Føje hævdet, at det simpelt hen er en nødvendig Forudsætning for en Forstaaelse af Teksterne, at man gennem Fordybelse i denne Kommentarlitteratur paa Forhaand gør sig fortrolig med Indernes egen Opfattelse af Problemerne for ikke at falde i den Snare at gribe disse samme Problemer an fra et formentligt »uhildet« Europæerstandpunkt — hvorfra der sjældent vil være Indblik i andet end det tomme Rum. Dette Stade af villet Afhængighed af indisk Overlevering og Lærdom har T. med saa meget mere Tryghed kunnet tillade sig at indtage, som han selv i fuldeste Maal ejer det usvigeligt sikre Instinkt *in rebus Indicis,* han altid har værdsat saa højt hos sin Læremester Jacobi. I Evnen til skarpsindig Tydning af de oftest saare dunkle Tekster og i lydhør Modtagelighed over for de næsten umærkelige Tegn paa indre Liv og Bevægelse — oftest i Form af polemiske Smaahib og lignende godt gemte Underfundigheder —, der dølger sig under den indiske Ordfloms stillestaaende Dække af snørklet Skolastik, kan T. hamle op med selv en nok saa lærd og øvet Pandit, og hvad kritisk Sans og uhildet Dømmekraft angaar, vil han være sikker paa Overtaget. Til syvende og sidst er det dette mærkeligt intime intellektuelle Valgslægtskab, hvormed T. føler sig knyttet til Østens »Folk af Digtere og Tænkere« *par excellence,* der gør ham selvskreven til at varetage det Hverv, han har paataget sig: at være Formidler af de mest autentiske Værdier i indisk Aandsliv — Filosofi og Religion saavel som Poesi.

Et første Resultat af T.s Beskæftigelse med indisk Filosofi var hans Disputats »Yoga. En Oversigt over den systematiske Yogafilosofi paa Grundlag af Kilderne« (1911), den første større, viden-

skabelige Behandling af en meget betydningsfuld Retning inden for indisk Filosofi. Denne Fremstilling har hidtil hævdet sig som Hovedværket vedrørende Yoga. 1914 fulgte »An Indian Primer of Philosophy or The Tarkabhasa of Ke$avami§ra« (Videnskabernes Selskabs Skrifter, 7. Rk., historisk og filosofisk Afd., II, 3), en kommenteret Oversættelse af et Kompendium i Logik og Dialektik. At den indiske Filosofi har sin Oprindelse i Indernes Sprogvidenskab, har T. antydningsvis søgt at fastslaa i en Opsats »Zur Darstellung der indischen Philosophie« (Acta Orientalia, IV, 1926). En Undersøgelse af Indernes Forsøg paa at motivere etiske Fordringer gjordes i »Die Grundlegung der Moral nach indischer Auffassung« (Acta Orientalia, XIV, 1936), en Forelæsning, T. efter Indbydelse havde holdt ved Universitetet i Warszava.

En anden Side af indisk Aandsliv har T. undersøgt i en Afhandling »Forestillingen om Sjælen i Rigveda med nogle Bemærkninger om Sjæleforestillingens Udformning i de ældste Upanisader« (Videnskabernes Selskabs hist.-filol. Meddelelser, II, 4, 1919) og heri villet paavise, at den gængse Sjæleforestilling er Rigvedatiden fuldstændig fremmed, en Opfattelse, som trods enkeltes Opposition vistnok tør siges at have vundet Tilslutning hos de fleste Fagfæller.

Vinteren 1921—22 foretog T. en Studierejse til Siam for at faa et førstehaands Kendskab til Buddhismen. Han fik her Lejlighed til at gennemgaa en Del vigtige Skrifter inden for Pali-Kanon'en hos Munke i navnlig Bangkoks Klostre og undgik ikke at blive stærkt betaget af den humane, tolerante og intellektuelle Atmosfære, man der færdedes i. I »Buddha, hans Lære, dens Overlevering og dens Liv i Nutiden« (1928) har T. sat sig til Opgave at fremstille Buddhismen som levende Religion ved at sammenholde de gamle Teksters Indhold med den Virkelighed, han lærte at kende ved Diskussioner med Munkene og ved Iagttagelse af Livet blandt buddhistiske Lægfolk. Ved at overvære Recitationen af de hellige Tekster i Klostrene opdagede T., at det ikke saa meget var Tankeindholdet i disse Tekster, der gjorde Indtryk paa Menigheden (som næppe forstod synderligt af dem), men at det derimod var den rent rytmisk-musikalske Konstruktion i disse Værkers Opbygning, der virkede saa stærkt, og i en Afhandling »Einige Bemerkungen iiber die Konstruktion der Palitexte« (Festgabe Hermann Jacobi, 1926) søgte han at paavise, at det netop er denne Virkning, de gamle Forfattere har tilstræbt, og at mange Palitekster i formel Henseende lader sig føre tilbage til ganske enkle Formler, en Opfattelse, der har vundet almindelig Tilslutning blandt Indologer. En kortere Fremstilling af Buddhismen udkom 1930 i Stockholm

»Buddha och hans låra«. — Fra sin Rejse til Siam hjembragte T. en Samling til Dels i Europa ukendte Palimanuskripter, erhvervet til Indlemmelse i Det kgl. Bibliotek.

En anden Retning inden for Buddhismen behandlede T. i »Indledende Bemærkninger til buddhistisk Relativisme« (Univ. Progr. Sept. 1936), hvor Formaalet var at vise, at der bag Madhyamika-Skolens Lære om Verdens Uvirkelighed og rent fiktive Karakter — idet jo alle Fænomener er gensidigt betingede og altsaa irreale — ligger Troen paa en mystisk Virkelighed, et Alliv, hvori alle Modsætninger forenes, men som vi er ude af Stand til at sige noget som helst om, fordi vore Tanker og vor Tale kun kan beskæftige sig med, hvad der er relativt og altsaa »uvirkeligt«. Samme Tankegang har T. gjort gældende i en Opsats »In what sense can we call the teachings of Nagarjuna Negativism«, en af de Forelæsninger, han 1937 holdt ved Universitetet i Madras.

T. havde nemlig 1936 tiltraadt en Rejse til Indien, denne Gang navnlig for at studere Hinduismen. Efter en Maaneds Ophold paa Ceylon, med Undersøgelser af de buddhistiske Ruinbyer, tilbragte T. det meste af Vinter og Foraar (1937) i Hinduismens Hovedcentrer som Madura, Madras, Puri, Calcutta og Benares. Han besøgte Templer og Undervisningsanstalter, med Forkærlighed dem, hvis Lærere ikke talte noget europæisk Sprog, og hvor Undervisning og Diskussioner altsaa foregik paa klassisk Sanskrit; T. lærte her at beundre de lærde Pandits, hvis utrolige Viden og rørende Uselviskhed stod i den grelleste Modsætning til Tempelpræsternes ofte uhumske Bander. Det var T. en Glæde at konstatere, hvor levende den ældgamle Spekulation og Lærdom er i disse Kredse.

1928 blev T. Professor i indisk-østerlandsk Filologi ved Kbh.s Universitet; at han ved sin Undervisning tager sit Udgangspunkt i det klassiske Sanskrit og den deri overleverede Kultur, vil fremgaa af hans Hovedinteresser inden for det meget omfattende Fag, Indologien udgør. T. er dog med Aarene ogsaa kommet mere og mere ind paa Arbejde med Vedatiden og dens religiøse Forestillinger, idet han dog ogsaa her saa vidt muligt følger den indfødte Tradition. T.s Forelæsninger følges af et forholdsvis stort Antal Tilhørere, hvoriblandt til Stadighed en eller flere Udlændinge, der søger Vejledning i den indiske Filosofis Systemer.

En større Kreds af Læsere er T. kommet i Forbindelse med gennem sine Oversættelser af »Dhammapada« (1920), »Bhagavadgita« (1920) og »De ældste Upanishader« (I—II, 1921—22) i den af ham redigerede Serie »Verdensreligionernes Hovedværker«, og

af »Æventyr fra det gamle Indien« (1924); desuden ved en Fremstilling af »Opdagelsesrejser og Togter i Asien. I. De indiske Lande« (1931; = Bd. **III** i Krarup Nielsens »Jordens Erobring«). Helt uden for T.s egentlige Felt ligger en kommenteret Udgave af Sibberns »Gabrielis' Breve« (1927).

Medlem af Videnskabernes Selskab 1928, af Carlsbergfondets Direktion 1933, og — som Carlsbergfondets Repræsentant — af Ny Carlsberg Glyptoteks Bestyrelse 1938. — Barneportræt af Jacobine Jørgensen 1886 (Familieeje). Buste af V. Gustafson 1929 (ligesaa).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1911, S. 75 f. Aarbog for Kbh.s Universitet 1904^5, 1906, S. ,92 f.; 1927-28, 1929, S. 19 f. *Verner Seemann.*

Tuxen, Sophus Christian Andreas, 1848—1924, Landbrugsskoleforstander. F. 14. Maj 1848 i Kbh. (Holmens), d. 18. Jan. 1924 i Vester Sottrup, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Premierløjtnant, senere Kommandør Georg Emil T. (s. d.) og Hustru. Gift 3. Maj 1877 i Kbh. (Garn.) med Termanna (Manna) Magdalene Meyer, f. 11. Juli 1848 i Odense, d. 26. Marts 1917 i Kbh., D. af Kaptajn, senere Oberst Christian Wilhelm M. (1808—87) og Dorothea Kirstine Øllgaard (1815—88).

Skønt opvokset i et akademisk præget, københavnsk Embedsmandshjem fik T. som Dreng Lyst til Landbruget og læste allerede da Landbrugsbøger, som han laante i det endnu dengang eksisterende Classenske Bibliotek. 1865 tog han Præliminæreksamen og fik de næste to Aar praktisk Landbrugsuddannelse paa Læresteder, hvor især det velledede Husdyrhold fangede hans Interesse. Han kom derefter til Landbohøjskolen, hvor han blev Kammerat med de senere Tunelærere A. Svendsen og Chr. Christensen og tog Landbrugseksamen 1869. Nogle Aar vendte han tilbage til Praksis som Forvalter i Jylland, men samtidig sendte han Artikler til »Ugeskrift for Landmænd« og begyndte tillige at undervise. 1871 blev han antaget af Tyrsting-Vrads Herreders Landboforening til at holde Skole for unge Landmænd fra Egnen, der, i Modsætning til den almindelige Ordning paa Højskoler og Landbrugsskoler, skulde kunne bo hjemme. Den første Vinter holdt han Skole i Brædstrup, den næste i Them, men derefter blev han kaldt til »Ugeskrift for Landmænd«, hvor han efter E. Møller-Holsts Fratræden var J. V. T. Herteis Medredaktør 1874—79. Det blev dog Landbrugsundervisningen, der blev T.s egentlige Livsgerning. Da Lacoppidan trak sig tilbage fra Den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard, blev T. hans Efterfølger

som Overlærer 1879, og han virkede her, til han 1889 blev Forstander for den nyoprettede Malling Landbrugsskole. T. var Pædagog med Liv og Sjæl, og med en brændende Idealisme arbejdede han for de unge Landmænds Dygtiggørelse. Mere end nogen anden af Landbrugsskolens Mænd var han optaget af Spørgsmaalene om Skoleformer og Undervisningsmetoder, som han indgaaende behandlede i et Skrift »Unge Landmænds Uddannelse« (1888), hvor han af Hensyn til Stoffets Tilegnelse fremhævede Betydningen af Kursus i to Vintre. Paa Malling søgte han at indføre denne Skoleform, men den fik ikke fornøden Tilslutning og maatte opgives. Husdyrbrug og Regnskabsføring var hans særlige Fag, og han udgav en Lærebog »Husdyrbruget i kortfattet Fremstilling« (1884,1, 4. Udg. 1914; II, 3. Udg. 1906) og »Landmandens Regnskabsbog« (I—IV og Tekstbog, 1899, nye Udg. indtil 1912). Kun faa har som T. gjort en Indsats for Regnskabssagen i dansk Landbrug, og han satte som Maal, at Landmændene skulde opøves til selv at føre deres Regnskab i Stedet for at overlade Arbejdet til Konsulenterne, men det lykkedes ikke T. saa lidt som Sagens senere Forkæmpere at føre Udviklingen i denne Retning. 1902 afstod han Skolen og helligede sig sin Virksomhed med vandrende korte Kursus for bosiddende Landmænd, som han var begyndt med i Levring 1898. Med Bopæl i Kbh. ledede han 1902—07 denne Undervisning, der kom til at omfatte baade Jylland og Øerne, men han blev derefter kaldt tilbage til Næsgaard, hvor han efter A. la Cour var Forstander 1907—16. Efter sin Afsked opholdt han sig nogle Aar hos en Søn i Hollandsk Ostindien, og efter Hjemkomsten 1922 bosatte han sig i Graasten for at kunne medvirke i Oplysningsarbejdet blandt sønderjyske Landmænd. Trods sin Alder gik han paa ny ivrigt i Gang med Kursus og Foredragsvirksomhed, indtil han døde ramt af et Hjerteslag efter Deltagelse i en Forhandling i Vester Sottrup Forsamlingshus. Medens T. var knyttet til Malling Landbrugsskole, var han en Aarrække Formand for Foreningen af jydske Landboforeningers Foredragsudvalg, og 1897 udarbejdede han Foreningens Jubilæumsskrift. Foruden de nævnte Skrifter og talrige Artikler i Fagbladene udarbejdede han som Afløser af J. B. Krarup Bind V og VI (1904—12) af det store Værk »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 indtil Nutiden«. Han udgav endvidere »Maribo Amts Landbrug gennem 100 Aar« (1909) og »Landbrugs-Bogføringens Fremme paa Skolen og i Livet« (1916), hvori han gav en udførlig Redegørelse for Regnskabssagens Udvikling og en ny Bearbejdelse af sit Regnskabssystem med Overgang til Anvendelse af det dobbelte Bogholderi.

Blandt Landbrugsskolens Folk havde T. sit eget Præg. Han var ikke selv udgaaet fra Folkehøjskolen eller Landbrugsskolen, og han holdt stærkere end almindeligt paa Autoriteten, baade som Forstander og som Lærer. Han virkede med Ildhu og Grundighed, men ogsaa med en Ubøjelighed, der kunde vanskeliggøre et Samarbejde og undertiden skaffede ham Modgang. Over hans Fremtræden kunde der være en vis Utilnærmelighed, saaledes at den jævne Mand ikke kom ham personligt nær trods den varme Begejstring, hvormed han Livet igennem tjente Landbrugets Oplysningsarbejde. Et lille Skrift »Uden for Templet« (1918), hvori han skildrer sin Udvikling bort fra en dogmatisk Kristendom, vidner tillige om hans Følelse for de brede Befolkningslag. — R. 1897. — Maleri af N. V. Steensgaard 1920 (Næsgaard).

A. la Cour: Den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard 1799—1849—i8gg, 1899, S. 107 f. Næsgaardsbogen, 1917, S. 241—56 (delvis Selvbiografi); 1924, S. 27 f., 44 ff. Fyns Stifts Landbrugstidende, X, 1916, S. 463; XVIII, 1924, S. 33 f. Ugeskrift for Landmænd, 1918, S. 265 f.; 1924, S. 47 f. Vort Landbrug, XXXVII, 1918, S. 231—34; XLIII, 1924, S. 57 f. Nationaltidende 13. Maj 1918. H. Hertel i Tidsskrift for Landøkonomi, 1924, S. 91—94. Jydsk Landbrug, VI, s. A., S. 61 ff. Berl. Tid. 19. Jan. s. A. Nationaltidende 20. Jan. s. A. København 22. Jan. s. A.

Aksel Muthers.

Tuxen, Søren Ludvig, 1850—1919, Filolog og Skolemand. F. 29. Maj 1850 i Kbh. (Holmens), d. 9. Maj 1919 sst., begr. sst. (Holmens). Broder til S. C. A. T. (s. d.). Gift 22. Dec. 1879 i Kbh. (Holmens) med Johanne Margrethe Jørgensen, f. 2. Aug. 1853 i Kbh. (Helligg.), d. 2. Jan. 1927 sst, D. af Silke- og Klædehandler Frederik Christian Platou J. (1812—82) og Jacobine Frandsen (1822—58).

T. blev Student 1868 fra Borgerdydskolen i Kbh. og studerede derefter klassisk Filologi, men gav sig tillige af med Litteratur- og Kulturhistorie *og* Æstetik. Han tog filologisk-historisk Embedseksamen 1875 og blev Dr. phil. 1896. Allerede 1869 begyndte han at undervise ved københavnske Skoler, fra 1875 ved Borgerdydskolen i Kbh. 1879—84 var han Medarbejder ved »Bibliotheca Danica«. 1880—88 var han Leder af N. Zahles kvindelige Artiumskursus, 1888—94 af det Femmer'ske Lærerindeseminarium. 1891 blev han ved Siden af J. L. Heiberg Bestyrer for Borgerdydskolen i Kbh., hvis Enebestyrer han var fra 1896 til 1906, da han blev Undervisningsinspektør for de højere Almenskoler, en Stilling, han beklædte indtil 1918. Formand for Kommissionen til Afholdelse

af Studentereksamen var han 1910—18, for Pædagogisk Selskab 1890—1900.

T.s Interesser var dels æstetiske, dels historiske, dels pædagogiske. En AfhandUng af ham fra 1872, »Skæbnetroen hos Homer«, blev først trykt 1900 i Festskrift til J. L. Ussing. I »Nordisk Tidsskrift for Filologi«, Ny Rk., X, 1890—92 offentliggjorde han »Allegorien i den græske Religion«. I Doktordisputatsen »Kejser Tiberius« (1896) søgte han paa Grundlag af kildekritiske Undersøgelser at trænge ind til Forstaaelse af Kejserens saa ofte miskendte Personlighed. I Afhandlingen »Karaktertegning i den græske Tragedie« (1900), som blev prisbelønnet af Videnskabernes Selskab, paaviste han, at de græske Tragediedigtere indskrænkede sig til at fremstille Karaktertyper og ikke evnede at skildre individuelle Karakterer. Et lille Skrift »Den moderne Homerkritik« (1901), hvori han hævdede de homeriske Digtes Enhed, gav Anledning til en heftig Debat med Professor J. L. Heiberg. Efter hans Død udkom »Græsk Kultur paa Homers Tid« (1921). — Inden for Pædagogikkens Omraade udfoldede T. en betydelig Virksomhed. I et lille Skrift, »Om Maal og Midler for den høiere Dannelse« (1884) tog han Ordet for en Ophævelse af den ved Skoleordningen af 1871 indførte Tvedeling af den højere Skole og anbefalede en stærk Udvidelse af Undervisningen i Græsk paa Latinens Bekostning. Som Undervisningsinspektør udøvede han en stor Indflydelse paa den Maade, hvorpaa Skoleordningen af 1903 blev ført ud i Livet, og virkede for Gennemførelsen af moderne Undervisningsformer. — Breve til T. i Det kgl. Bibliotek. — Tit. Professor 1906. — R. 1895. DM. 1918. — Malerier af Alvilda Roed ca. 1893 (Familieeje) og L. Tuxen 1918 (ligesaa). Bronzerelief af Gudmundsen-Holmgreen 1905 (ligesaa).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1896, S. 151—54. H. Kyrre: Det pædagogiske Selskab gennem hundrede Aar, 1920, S. 282 ff. H. Madsen i Den højere Almenskole, XIX, 1919, S. i2f. Henrik Bertelsen i Berl. Tid. 9. Maj 1919.

Hans Rader.

Tuxen, Søren Ludvig, 1790—1856, Søofficer. F. 4. Sept. 1790 i Kbh. (Holmens), d. 12. Juli 1856 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Broder til Nicolai H. og Peter M. T. (s. d.). Gift 2. Okt. 1817 i Kbh. (Helligg.) med Maren Kirstine Nielsen, f. 25. Juli 1795 i Kbh. (Fødsst.), d. 11. Febr. 1863 sst. (Holmens).

T. blev Kadet 1802. Ved Fredsbrudet 1807 blev han i Norge udkommanderet med Linieskibet »Prins Christian Frederik«, men afgik fra dette ved Aarets Udgang for at fortsætte Uddannelsen paa

Akademiet. N. A. blev han Maanedsløjtnant, Sekondløjtnant 1809, Premierløjtnant 1815, Kaptajnløjtnant 1828, Kaptajn 1836, Kommandørkaptajn 1842 og Kommandør 1848. 1808 var T. Chef for en Morterchalup i Sundet i Kommandør J. C. Kriegers Flotille og deltog 9. Juni i Angrebet paa den engelske Konvoj, hvor Briggen »Turbulent« og 12 Koffardiskibe blev erobrede. Han blev derefter næstkommanderende i »Turbulent«, 1809—13 var han til Tjeneste i de franske Linieskibe paa Schelden, først i »Dantzich«, s. A. Chef for en Brander »lTmpitoyable«, 1810 Chef for en Kanonbrig, 1811—12 atter i »Dantzich« og 1812—13 næstkommanderende i »Albanois«, hvis Besætning han i Foraaret 1813 førte tilbage til Kiel. Efter sin Ankomst til Kbh. blev han Lærer paa Søkadetakademiet til 1824. 1823 blev han Inspektionsofficer ved Søartilleriet under sin Broder Peter M. T., 1825 Medlem af Konstruktions- og Regleringskommissionen og 1831—53 Ekvipagemester paa Nyholm. Han udgav 1833 en Lærebog i Styrmandskunst og var n. A. udkommanderet med Linieskibet »Dronning Marie«. 1846 ledede han Undersøgelsen og derefter Fjernelsen af alle Vragene fra 1801 og 07, der endnu til stor Gene for Fiskeriet fandtes i Sundet. 1853 blev han Divisionschef. T. var en dygtig, energisk, ædel og varmtfølende Mand, men med et heftigt Sind, som han tit havde Møje med at bekæmpe. Efter i Krigsaarene at have haft stor og ansvarsfuld Virksomhed fandt han Forholdene for smaa. Hans Liv blev derfor en Række Skuffelser og formentlige Forbigaaelser, hvortil kom økonomiske Bekymringer, der dog mindskedes, da han blev Ekvipagemester. 1853 stillede han sig forgæves som Kandidat til Folketinget i Kbh.s 8. Kreds, hvilket indbragte ham liden Glæde og ny Skuffelse. I Frimurerordenen, hvori han allerede var optaget under sit Ophold paa Schelden, indtog han en høj Stilling. — R. 1834. DM. 1840. K. 1852. — Maleri af Em. Bærentzen 1837 (Fr.borg); Litografi derefter. Maleri signeret N. S. s. A. (Familieeje) og af J. V. Gertner (Frimurerlogen), gengivet i Litografi af I. W. Tegner 1847. Litografi af Em. Bærentzen 1842.

Tidsskr. f. Søv., 1857, S. 229—49. Edgar Collin: Fremragende danske Frimurere, II, ,875, S. 109-22. ^ *Top søe_jmsen,*

Tvede. Den navnlig til praktiske Fag knyttede Slægt T. udspringer fra Gaardejer i Treide, Vejlby Sogn, Hans Jørgen(sen) Gregersen (nævnt 1733 og 65), hvis Søn Jørgen Hansen ved Ægteskab erhvervede Gaarden Tvede sst.; hans Søn Brændevinsbrænder i Kbh. Hans Jørgensen T. (1756—1811) var Fader til Brændevins-

brænder Jørgen Martin Hansen T. (1790—1849), til Sysselmand og Byfoged i Reykjavik, Kammerraad Martin T. (1791—1840) og til By- og Raadstueskriver i Ribe, Raadmand Peter Hansen T. (1801—57), hvis Sønner var Borgmester i Frederikshavn Niels T. (1828—1901) og Apoteker sst. Levin Levinsen T. (1834—80), der var Fader til Apoteker sst. Hans T. (f. 1867), til Anna T. (1872—1922), gift med Organist Christian Peder Vilhelm Geisler (f. 1869, s. d.), og til nedenn. Arkitekt Jens Peter (Jesper) T. (1879—1934). Borgmester Niels T. (1828—1901) var Fader til Alhed T. (1868—1928), gift med Overtoldinspektør Tyge Josias Allesen de Fine Bunkeflod (f. 1863), og til Tandlæge Hans Peter Nicolai T. (1867—1941), hvis Datter Ellen T. (f. 19.00) var gift med Skuespilleren Eyvind Johan-Svendsen (f. 1896, s. d.). Ovenn. Brændevinsbrænder Jørgen Martin Hansen T. (1790—1849) var Fader til Blikkenslagermester i Kbh. Henrik Julius Conrad T. (1818—94) — hvis Søn var Fabrikant (Blauenfeldt & T.) Hans Jens Andreas Henrik T. (1857—1916) — til Brygger Hans Jørgen T. (1815—78), til Maskinfabrikant i Helsingør Andreas Peter T. (1823—1902) og til nedenn. Industrimand og Politiker Jens Levin T. (1830—91), hvis Søn var nedenn. Fabrikant og Politiker Charles Martin Fritz T. (1862—1931). Brygger Hans Jørgen T. (1815—78) var Fader til Direktør for T.s Bryggeri Jørgen Christian T. (1850—1909), hvis Datter Elisabeth Alhed T. (f. 1888) er gift med Oberstløjtnant Christian Bokkenheuser (f. 1878). — De nedenn. Arkitekter Frederik Vilhelm T. (1826—91) og hans Søn Christen Gotfred T. (f. 1863) tilhører ikke denne Slægt.

Viggo Piper: Slægten Tvede's Stamtavle, 1929. *Albert Fabritius.*

Tvede, Charles Martin Fritz, 1862—1931, Fabrikant, Politiker. F. 21. Febr. 1862 i Helsingør, d. 14. Okt. 1931 sst., begr. sst. Forældre: Fabrikant J. L. T. (s. d.) og Hustru. Gift 6. Maj 1893 paa Frbg. med Johanne Elisabeth Gradman, f. 4. Maj 1868 i Kbh. (Trin.), D. af Toldassistent, senere Toldinspektør Sophus G. (1832—1900) og Marie Louise Lundwall (1832—1907).

T. var oprindelig udlært som Murersvend, men gik fra 1879 over til Faderens Fag som Spritfabrikant. Han uddannedes paa Landbohøjskolens kemiske Laboratorium og paa Bryggerier i Danmark og Gær- og Spritfabrikker i Tyskland. Fra 1882 var han knyttet til Faderens Virksomhed, først som Inspektør, senere, da Virksomheden 1889 omdannedes til Aktieselskab, som Direktør. 1920 blev han Direktør for Aktieselskabet J. L. T. I Kraft af sin Arbejdsevne og sin saglige Indsigt fik han en Række Tillidshverv

inden for sin Branche. 1898 blev han Formand for Foreningen af danske Spiritusfabrikanter. 1907 blev han Medlem af Arbejdsgiverforeningens Hovedbestyrelse, og 1918—23 var han Formand for Gær- og Spritsammenslutningens Fællesraad. Endvidere var han en Aarrække Formand for Bestyrelsen for De danske Spritfabrikker. 1892—1909 var han Medlem af Helsingør Byraad. 1908 valgtes han af Højre i 2. Kreds ind i Landstinget, hvor han havde Sæde til sin Død, fra 1918 som tingvalgt. Hans solide saglige Arbejde førte ham her frem i første Række, og han overtog adskillige betydningsfulde Ordførerskaber, særlig vedrørende skattepolitiske og sociale Spørgsmaal. Politisk og personligt stod han Piper nær, og han var som denne indstillet paa det »borgerlige Samarbejde«. Efter Pipers Død valgtes han Efteraaret 1928 til Formand for Partiets Landsorganisation og dets Rigsdagsgruppe. I denne Egenskab ledede han Partiets Forsvarsforhandlinger med Ministeriet Madsen-Mygdal 1929, ligesom han tog Del i de forberedende Forhandlinger vedrørende Kriseforliget mellem Regeringspartierne og de Konservative Okt. 1931. Hans pludselige Død indtraf, inden Forhandlingerne var endeligt afsluttede. — R. 1905. DM. 1916. K.[2] 1924. — Maleri af H. Slott-Møller 1933 (Rigsdagen). Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923; Rigsdagen); Enkeltmaleri af samme (Familieeje). Bronzeplaquette af Rikard Magnussen (Paris).

Alfred Bindslev: Konservatismens Historie i Danmark fra 1848 til 1936, II, 1938, S. 242, 509, 514, 530. Dagens Nyheder 15. Okt. 1931. Berl. Tid. s. D.

P. Stavnstrup.

Tvede, Christen **Gotfred,** f. 1863, Arkitekt. F. 7. Okt. 1863 i Kbh. (Helligg.). Forældre: Arkitekt Vilhelm T. (s. d.) og Hustru. Gift 31. Aug. 1895 i Asminderød med Bodil Marie Dorph-Petersen, f. 24. Dec. 1873 i Kbh. (Holmens), D. af Skuespiller, senere Direktør J. F. S. D.-P. (s. d.) og Hustru.

T. gjorde Svendestykke som Murer 1883. Han uddannedes i øvrigt paa Det tekniske Selskabs Skole og Kunstakademiets Arkitekturskole, hvorfra han tog Afgangseksamen 1890. 1891 vandt han den Neuhausenske Præmie. — Som næsten hele sin Samtid, om end paa en forholdsvis selvstændig Maade, har T. udformet de fleste af sine tidligere Bygninger paa et ret frit historisk Grundlag. Med særlig Begejstring sluttede han sig til Barok-Bevægelsen, der kom frem ved Midten af 90'erne. Ogsaa nogen engelsk Indflydelse har gjort sig gældende. Under Nyklassicismens Periode, omkring 1915—25, fulgte han denne Retnings strengere Formsprog.

T.s Arkitektur udmærker sig i Almindelighed ikke ved Følsomhed og Fordybelse i Detaillen paa samme Maade som hos Nyrop og Hans J. Holm. Men i sine bedste Arbejder har han som faa inden for sin Generation forstaaet at skabe en repræsentativ Holdning, undertiden med en storskaaren Helhedsvirkning. Det haandværksmæssige er mønstergyldigt. Som Eksempler paa Bygninger med et almindeligt og forskelligt historisk Præg kan nævnes: det trefløjede Alderdomshjem, nu Sygehus, ved Guldbergsgade i De gamles By (1897—1901, Aarsmedaille 1. Gang, Sidefløjene senere forlænget); 0. K.s Kontorbygning i Frihavnen, Hovedvej 14 (1898); Berners Stiftelse, Ribegade 10 (1904); 0. K.s Hovedbygning, Holbergsgade 2 (1907, udvidet af Harald Gad); Villa Moltke, Helsingørs nordre Strandvej 24 (1910); Godthaabs kirken paa Nyelandsvej og det tilstødende General Classens Asyl, Nr. 51 (1910—11); Biblioteksbygning paa Herlufsholm, i Stil med Klostrets Bygninger (1913—14). Barokt præget er følgende: Plessenske Palæ, Kristianiagade 12 (1902—04); Kronprinsessegade 4 (1913); Det danske Gaskompagni, GI. Kongevej 120 (1907); Alex. Foss' Villa ved Høvildgaard (1908); Finsen-Institutets Klinik for medicinske Sygdomme i Rosenvænget (indviet 1908, Aarsmedaille 2. Gang); Hovedbygningerne paa Næsgaard Agerbrugsskole (1907—08), Sørup (1909, søndre Fløj ikke af T.), Løndal (1911—14, den indre Udstyrelse kun delvis af T.) og Barritskov (1914—16). Fra Nyklassicismens Periode stammer: Handels- og Kontoristforeningen, Nørregade 9 (1916—17, Ombygning af Studentersamfundet); Ordrupgaard (1916—19); Villaen Øster Allé 33 (1918); Finsen-Institutets toetages Bygning mod Strandboulevarden (1919—21); »Salamandra«s Ejendom, Hammerensgade 4 (1921). Desuden maa nævnes Kbh.s Papir- og Kartonfabrik ved Borgmestervangen og Hothers Plads (1931—34). Sammen med Fritz Koch har T. opført Nørrevold 30 og Højbroplads 10, begge barokt præget. Han har ogsaa udfoldet en betydelig Virksomhed som Restaurator. Af Tillidshverv og Æresbevisninger kan nævnes, at T. er Medlem af Akademiet fra 1928, gentagne Gange har modtaget kommunale Præmier og 1940, ved Haandværkerforeningens Jubilæum, Lassenius Kramps Medaille. — R. 1911. DM. 1919. K.[2] 1935. — Buste af Ludvig Brandstrup (1923) i Akademisk Arkitektforening.

Arkitekten, V, 1898—99, S. 121 f.; VII, 1900—01, S. 375, 377. Architekten, Medd. fra Akad. Architektforen., VI, 1903—04, S. 1 ff.; VII, 1904—05, S. 381—85; X, 1907—08, S. 401—05, 425—31; XIII, 1910—11, S. 317—22; XX, 1917—18, S. 1—5, 13 ff., 433—37, 441 ff.; XXIII, 1921, S. 205—12;

XXIV, 1922, S. 265—69; XXV, 1923, S. 71; XXXV, 1933, Ugehæfte, S. 192; XXXVIII, 1936, Maanedshæfte, S. 197—205. Politiken 7. Okt. 1923.

Knud Millech.

Tvede, Jens Levin, 1830—91, Fabrikant. F. 7. April 1830 i Kbh. (Frue), d. 11. Marts 1891 i Helsingør, begr. sst. Forældre: Brændevinsbrænder Jørgen Martin Hansen T. (1790—1849) og Cathrine Elene Dorthea Drewes (1791—1854). Gift 14. Maj 1859 i Helsingør med Emilie Christiane Henriette Sophie Bjerg (Bierg), f. 25. Juli 1833 i Helsingør, d. 1. Marts 1928 sst., D. af Hospitalsforstander, senere Kancelliraad Fritz Andreas B. (1795—1870) og Sophie Gedde (1807—80).

T.s Fader havde i Kbh. et Brænderi, som han 1842 flyttede til Helsingør, og da han døde syv Aar efter, maatte Sønnen overtage det, hvorved han afbrød sine Studier paa Polyteknisk Læreanstalt. Først drev han det lille helsingørske Brænderi for Moderens Regning, men 1854 overtog han det selv, og da det brændte 1864, opførte han paa nyerhvervet Grund et moderne indrettet Dampbrænderi, som han oparbejdede til en betydelig Forretning og senere udvidede med et Hvidtølsbryggeri (1877) og en Gærfabrik (1887). I Aarene efter Sundtoldens Afløsning udfoldede T. et ikke ringe Initiativ for at skabe ny Virksomhed i Helsingør. Han medvirkede saaledes 1873 ved Dannelsen af Hellebæk Klædefabrik, hvis Formand han blev, samt ved Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri 1881 og Helsingør Telefonselskab 1883. I Byens Raad havde han Sæde fra 1857 til sin Død og var i det hele meget politisk interesseret, startede saaledes 1885 en konservativ Forening i Helsingør, blev dens Formand og indvalgtes 1886 i Landstinget ved et Suppleringsvalg i Roskilde. Han var Kaptajn i Helsingørs Borgervæbning. Da de mange offentlige Hverv efterhaanden tog en Del af hans Tid, omdannede han 1889 sin Virksomhed til et Aktieselskab, Helsingør Spritfabrik med Sønnen Charles T. (s. d.) som Direktør. T. var ved sin Død Formand for Foreningen af Spiritusfabrikanter i Danmark, der kort efter omdannedes til Foreningen af danske Spiritusfabrikanter, og som paa Etatsraad C. A. Olesens Initiativ samlede Brænderierne i et nærmere Samarbejde. — R. 1884. — Litografisk Tegning af K. Gamborg 1890 (Fr.borg). Træsnit af H. P. Hansen 1891.

Kapitain J. L. Tvede 1830—1891, u. A. Dansk Handels-Tidende 20. Jan. 1900. M. Galschiøt: Helsingør, 1921, S. 202 f.

P. Koch Jensen (C. Nyrop).

Tvede, Jesper (ved Daaben Jens Peter), 1879—1934, Arkitekt. F. 17. Marts 1879 i Frederikshavn, d. 22. Okt. 1934 i Jægersborg, Urne paa Bispebjerg. Forældre: Apoteker Levin Levinsen T. (1834—80) og Elise Sophie Hyrup (1839—1908). Gift 23. Maj 1906 i Nøddebo med Malerinden Alice Mary Bruhn, f. 23. Aug. 1883 i Kbh. (Johs.), D. af Løjtnant, senere Forvalter ved Kunstakademiet, Kaptajn Jørgen Daniel B. (1843—19I4) °g Anna Sophie Knutsen (1853—1919).

T. fik sin Uddannelse paa Teknisk Selskabs Skole i Kbh. og paa Kunstakademiets Arkitekturskole, hvorfra han 1908 tog Afgangseksamen. Samtidig med og efter Studierne paa Akademiet havde han Konduktør arbejde for Professor Storck og Professor Wenck. Han hørte til den Gruppe unge Arkitekter, der navnlig holdt til paa Professor Wencks Tegnestue, og som dannede Kærnen i Den frie Architektforening (1909—19). Ligesom flere af disse kom han tidligt ind paa det klassicistiske, dette til Dels — som ret almindeligt — iblandet barokke Elementer. Større Arbejder inden for Nyklassicismens Retning er: Teknisk Selskabs Skole paa Østerbro, Øresundsgade 15 (1917), der som Arkitektur betragtet dog næppe har mere end tidshistorisk Betydning; Sparekassen i Frederikshavn (1926, Ekspeditionslokalet senere forandret); Købmandsskolens Kvindeafdeling, Jul. Thomsens Plads 6—8 (1925—27, udvidet til Gaarden af T. 1930), fornem, om end noget udvendig fin, som det ofte var Tilfældet i denne Stilperiode, og paa enkelte Punkter ikke helt vellykket (men T. havde først tegnet en sagligt virkende Skolebygning) . Hans sidste store Arbejde: Frbg. tekniske Skole, Falstersvej 3—5 (1928—30), sammen med John Thorson, er en monumental, moderne enkel Bygning. En særlig Evne havde T. til at give mindre Huse et idyllisk og sundt, hjemligt Præg, saaledes: Dommerboligen i Sterrede ved Holsteinborg (1910); Haveboligforeningen Grøndalsvænge ved Hillerødgade (1915—28), sammen med Poul Holsøe; Villaer i Kbh.s Omegn som Dyrehavevej 42 (1920), Lundeskovsvej 18 og 20 (1921—22), Lundehusvej 6 (1928, præmieret), egen Villa, Solbakkevej 68 (1933). Han har desuden restaureret Den sjællandske Bondestands Sparekasse, V. Voldgade 107, og indrettet flere Apoteker, f. Eks. Enghaveplads 25 (1924). — Fra 1911 var T. Overlærer ved Dagskolen for Bygningshaandværkere paa Det tekniske Selskabs Skole i Kbh. Hans Indsats her, saavel ved Undervisningen selv som ved Undervisningsplanen af 1912 for de større tekniske Skoler, der bl. a. førte Jensen-Klints Tanker om Bygmesterskolen ud i Livet, og ved den senere Revision af samme, betød noget af et Vendepunkt. T. blev Medlem af

Akademiets Plenarforsamling 1917, Medlem af Akademiet 1920 og sad i Akademiraadet i Perioden 1920—22. — Tegning af Arkitekt Holger Jacobsen fra Akademitiden *og* af Elev paa Teknisk Selskabs Skole B. Kalb (Familieeje).

Architekten, Medd. fra Akad. Architektforen., XIV, 1911—12, S. 265 ff.; XVI, 1913—14, S. 477 £5 XXIII, 1921, S. 309—12; XXVIII, 1926, S. 167 f.; XXXI, 1929, Ugehæfte, S. 145 f.; XXXII, 1930, Maanedshaefte, S. 63—68; XXXV, 1933, Maanedshaefte, S. 210 f.; XXXVI, 1934, Ugehæfte, S. 189 f. Skønvirke, VIII, 1922, S. 9, 12. F. C. Boldsen: Studiebyens Huse, 1924, S. 56 f. Teknisk Skoletidende, XLI, 1934, S. 101. Bygmesteren, XXVII, 1934, S. 259. Politiken 23. Okt. 1934. Haveboligforeningen Grøndalsvænge

Tvede, Frederik **Vilhelm** (ved Daaben Friderich Wilhelm), 1826—91, Arkitekt. F. 13. Maj 1826 i Kbh. (Trin.), d. 27. Nov. 1891 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skomagermester Johan Frederik T. (1796—1878) og Christine Sørensen (Norup) (1796—1876). Gift 1. Dec. 1857 i Svallerup med Maren (Manne) Ostermann, f. 16. Juni 1836 i Kalundborg, d. 29. Juni 1916 i Kbh., D. af Købmand Henrik Christoffer O. (1805—72) og Louise Emilie Schou (1807—98).

T. kom 1839 ^{m}d paa Kunstakademiets Skoler som Snedkerlærling og blev Svend 1845, men var allerede forinden overgaaet til Bygningsskolen. 1853 vandt han den til Afgangseksamen svarende store Sølvmedaille. T. var en dygtig Praktiker, der formaaede at give jævnere Opgaver en tiltalende Løsning. Eksempler herpaa er: Classenske Arbejderboliger, Godthaabsvej 37—41 (1866—80, senere nedrevet); Humlebæk Kirke (1868); Spanagergaard ved Køge (1871, i nyere Tid forlænget og noget forandret); Classenske Husrække, Ny Toldbodgade 43—59, efter engelsk Mønster. Navnlig blev T. meget benyttet til Landbrugsbygninger baade i Danmark og Sydsverige, efter at Landhusholdningsselskabet havde udgivet en noget omstridt Prisopgave af ham (F. Tvede: »Om Opførelsen af de til et Avlsbrug fornødne Oekonomiebygninger«, 1859, og samme: »Nogle Bemærkninger, foranledigede af Bedømmelsen over de af det Kongl. danske Landhusholdningsselskab kjøbte og publicerede Bygningstegninger«, 1860). Ved Opgaver, der krævede en betydeligere kunstnerisk Indsats, som Kirke-, Raadhus- og Herregaardsarbejde, svigtede Evnerne derimod ofte. Et Eksempel paa Løsningen af en monumental Opgave er den tidligere Frimurerloge, Klerkegade 2 (indviet 1868, fuldført særlig for det indres Vedkommende af J. H. Nebelong). T. byggede med klassicistisk

Præg og i historiske Stilarter samt i en Blanding af begge, f. Eks. saaledes at den indre Dekoration var klassicistisk, det ydre gotisk. I Overensstemmelse med næsten hele Tiden var han en haardhændet Restaurator, bl. a. af Kalundborg og Nyborg Kirker. — R. 1871. — Blyantstegning af O. Evens 1847.

E. Hornemann: Danske Arbejderboliger, 1876, S. 5, 19—22. Victor Madsen: Den danske store Landsloge 1858—1933, 1933, S. 128—32.

Knud Millech.

Tvedegaard, Jacob Jensen, f. 1872, Landmand. F. 25. Juni 1872 paa Tvedegaarden i Slimminge, Gørslev Sogn. Forældre: Gaardfæster, senere Forpagter Frederik Jensen (1829—1913) °g Kirsten Hansen (1832—77). Navneforandring 25. Nov. 1896. Gift 23. Juni 1899 i Gørslev med Helene Frederiksen, f. 27. Maj 1874 i Slimminge, D. af Gaardejer Hans F. (1845—1924) og Ane Schnack (1838-94).

T. blev 1887 Elev paa Nygaard Mejeri ved Gram og arbejdede senere som Mejerist paa sjællandske Mejerier, men 1891 blev han Landmand, da han maatte overtage Bestyrelsen af Tvedegaarden, som hans Fader havde i Forpagtning. Han var Elev paa Dalum Landbrugsskole 1892—93 og paa Brøderup Højskole 1893—94, og paa Hjemegnen kom han snart efter ind i Ledelsen af Skytte- og Gymnastikbevægelse og af Foredragsvirksomhed. 1896 overtog han Forpagtningen efter Faderen, og trods store økonomiske Vanskeligheder fik han gennem strengt Arbejde den magre og udpinte Gaard i god Drift. Fra 1919 havde han tillige Egelund i Slimminge i Forpagtning, men købte derefter 1922 Langemosegaard ved Ringsted, som han drev, til. han 1933 bortforpagtede den til en Søn. T. kom tidligt med i det stedlige Landboforeningsarbejde og i Egnens Andelsbevægelse, blev Sogneformand i Landboforeningen, Bestyrelsesmedlem i Mejeriet og stiftede en lokal Indkøbsforening for Foderstoffer og Gødning og en Brugsforening, som han blev Formand for. Han var bl. a. Bestyrelsesmedlem i Ringsted Andels-Svineslagteri 1918—28 og i Øernes Andelsselskab 1919—28. I det faglige Arbejde var det især Planteavlen, der optog ham, han var Medlem af De samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavisudvalg 1918—28 og Medlem af Bestyrelsen for Danske Landboforeningers Frøforsyning 1920—26. — I Aarene 1918—28 var T. gentagne Gange opstillet som Venstrekandidat ved Valg til Rigsdagen og var en kort Tid 1928—29 Medlem af Folketinget, men han trak sig snart ud af rigsdagspolitisk Virksomhed. Derimod rykkede han som Landboforeningsmand efterhaanden frem i første

Række. Ved sin faglige Indsats havde han vundet sine Kaldsfællers Respekt, og han havde vist, at han med sit jævne og imødekommende Væsen forbandt Evnen til at optræde med Myndighed og Selvstændighed. Han blev Næstformand i De samvirkende sjællandske Landboforeninger 1920 og Formand 1927, Medlem af De samvirkende danske Landboforeningers Forretningsudvalg 1920 og Formand 1927, og 1933 blev han Medlem af Landbrugsraadets Præsidium. Fra 1928 har han været Medlem af Akkordretten. I Kriseaarenes og senere Krigsaarenes Reguleringspolitik over for Erhvervslivet har T. været en af de ledende Landborepræsentanter, idet han blev Medlem af en lang Række landbrugsministerielle Udvalg, saaledes vedrørende Kvæg- og Kødeksport 1933, Formand herfor 1936, Svineregulering 1933—40, Bacon 1934, Kalk og Mergel 1934, Akkordlaan 1935 og Saneringslaan 1937. 1942 blev han Formand for Landbrugsministeriets Udvalg vedrørende Centraliseringen af Opkøbet af Slagtekvæg. — T. er trods den Barskhed, der kan præge hans offentlige Optræden som Landbrugets Talsmand, en Samarbejdets Mand, og han har været en solid Støtte for de gamle Landbrugsorganisationer under de Angreb mod deres Erhvervspolitik, der har været rettet fra de mere yderliggaaende Kredse inden for Landbruget, og hvoraf han personlig har maattet bære sin Part. Af Hovedstadens Befolkning er han blevet kendt som Leder af de sjællandske Landboforeningers Dyrskuer paa Bellahøj. — R. 1922. DM. 1930. — Tegning af Otto Christensen 1943.

Sjællands Stifts Landbrugstidende, XIII, 1932, S. 151 ff.; XXIII, 1942, S. 219 f. Ugeskrift for Landmænd, LXXVII, 1932, S. 412 f; LXXXVII, 1942, S. 415. Vort Landbrug, LI, 1932, S. 389. Dansk Landbrug, LXI, 1942, S. 353 f. Landet 18. Juni 1942. Fyns Stifts Landbrugstidende, XXXVI, 1942, S. 326. Andelsbladet, XLIII, 1942, S. 893. Berl. Tid. 15. Jan. 1943.

Aksel Milthers.

Tvermoes. Hørkræmmerslægten T. føres tilbage til Christen Andersen (1663—1748), der var Fæster af Fonnesbækgaarden i Ikast Sogn og Fader til Fæster sst. Anders Christensen (1714—99), Stamfader til Slægten Fonnesbech, og til Fæster i Tvermose Mads Christensen Fonnesbech (ca. 1700—51); af dennes Børn nedsatte fire Sønner sig som Hosekræmmere i Kbh., Christen Madsen (Fonnesbech) Tvermose (1736—59), Søren Madsen Tvermose (1742—1825), fra hvem Slægtens yngre Linie stammer, Anders Madsen Tvermose (1746—1819) og Jacob Madsen Tvermose (1740—ca. 90), der var Fader til Anna Bolette T. (1766—91), gift med Silke- og

Klædekræmmer Henrik Hansen Lund (1757—1820), og til Hørkræmmer, kgl. Agent Mads Jacobsen T. (1768—1817), af hvis Børn skal nævnes Hørkræmmer i Kbh. Carl Friderich Ferdinand T. (1799—1843) — hvis nedenn. Søn Generalløjtnant Carl Madsenius Wilhelm T. (1830—98) var Fader til Politiassistent, cand. jur. Maximilian August T. (f. 1867) — Hørkræmmer, Grosserer Andreas Madsenius T. (1808—57) og Tobaksfabrikant Jacob Ferdinand T. (1801—27), hvis Søn Overretsprokurator, Etatsraad Ferdinand Emil Torne T. (1828'—1912) var Fader til Agnete Christine T. (f. 1878), gift med Overingeniør Kai Warming (f. 1875, s. d.). Grosserer A. M. T. var Fader til Legatstifteren, Grosserer Emil T. (1831—93) og til de nedenn. Nationalbankdirektør, Grosserer Rudolph Lauritz Madsenius T. (1832—1912) og Forsikringsdirektør, Konferensraad Gottfred Ferdinand T. (1833—1916).

[Holger Tvermoes:] Descendenterne efter Hørkræmmer i København, kgl. Agent Mads Jacobsen Tvermoes og Hustru Anna Catharina, f. Mohr, 1938.

Albert Fabritius.

Tvermoes, Carl Madsenius Wilhelm, 1830—98, Officer, Politiker. F. 23. Juni 1830 i Kbh. (Frue), d. 3. April 1898 sst., begr. paa Frbg. Forældre: Hørkræmmer Carl Friderich Ferdinand T. (1799—1843) og Juliane Wilhelmine Grundtvig (1803—84). Gift 27. April 1861 i Kbh. (Fr. Ref.) med Anna Petra Henriette v. Munthe af Morgenstierne, f. 18. Maj 1832 i Kbh. (Fødsst.), d. 26. Maj 1926 sst., D. af Legationssekretær, Kammerjunker, senere Chargé d'Arfaires, Gehejmelegationsraad, Kammerherre Jacob Wilhelm v. M. af M. (1788—1859) og Cornelia Catharina Margarethe de Man (1799—1889).

T. blev Kadet 1843, J848 Sekondløjtnant i Fodfolket (Anciennitet 1847), deltog i Treaarskrigen og udmærkede sig særlig ved Isted, blev 1849 kar., n. A. virkelig Premierløjtnant; gennemgik Højskolen 1851—55 og ansattes ved Generalstaben. Han forrettede herefter en meget lang Aarrække Tjeneste i forskellige Stabe, ledede 1858—61 de militære Rekognosceringer i Holsten, var 1864 først Souschef ved 3., derefter Stabschef ved 2. Division, blev 1858 Kaptajn II, 1863 Kaptajn I, 1870 Oberst og Chef for Taktisk Afdeling. 1879 kom han til praktisk Tjeneste som Bataillonschef, blev Regimentschef 1880, Generalmajor og Brigadechef 1885, Generalinspektør for Fodfolket 1887, Generalløjtnant og Chef for 1. Generalkommando 1891 og afskedigedes efter Ansøgning og langvarig Sygdom 1894. Han var alt fra de unge Aar Genstand for sine jævnaldrendes Beundring og virkede under alle Forhold med en

urokkelig Ro, Værdighed og Beherskelse, der var ham medfødt og støttedes af meget betydelige aandelige Evner og stor Kundskabsrigdom. Som Chef for Taktisk Afdeling ledede han med stor Dygtighed, venligt og ligetil, sine underordnedes militære Udvikling. Han gav Stødet til Ordning af Krigsarkivets Materiale for en officiel Fremstilling af Treaarskrigen og naaede selv at udarbejde de første Bind af dette grundige og objektive Værk. Han var Formand for eller Medlem af vigtige Kommissioner, bl. a. 1888 om Indførelse af et Magasingevær. — Da den fastsatte Revision af Forsvarslovene forestod, blev T. 1872 valgt til Folketingsmand (Højre) for Kbh.s 3. Kreds, som han beholdt, til han 1892 trak sig tilbage fra Politik. Som Formand for Partiets Valgkomité for Kbh. efter Rigsdagsopløsningen 1873 viste han betydelige organisatoriske Evner. Til at begynde med talte han kun sjældent i Tinget; først efterhaanden tog han i stigende Grad Ordet, navnlig naar militære Sager behandledes, men ogsaa paa andre Omraader, altid grundigt forberedt; han udtrykte sig med Lethed, smagfuldt, behersket og, ikke sjældent, med Vid. Han ydede et meget betydeligt og almindelig paaskønnet Arbejde i talrige vigtige Udvalg, baade om militære og andre Forhold (Jernbanesager, Lønningslove, Post- og Telegrafvæsen m. m.), og ved sin Grundighed, sine mangesidige Kundskaber, sin klare Forstand, Elskværdighed og Ligefremhed øvede han betydelig Indflydelse. Han var under alle Forhold en paalidelig Støtte for sit Parti, men hævdede gentagne Gange i militære Sager et fra de krigsministerielle Forslag afvigende Standpunkt og var navnlig Modstander af at koncentrere alt om Kbh.s Befæstning og Forsvar paa Bekostning af det øvrige Land. Han blev gentagne Gange nævnt som vordende Krigsminister. Under Pseudonymet »Spectatores« udarbejdede T. 1865 et Skrift »Tilbagetoget fra Dannevirke«, en skarp Polemik med Major W. KaufFmanns Pjece og Angreb paa Overkommandoen, men efter Henstilling fra flere Sider undlod han at offentliggøre Skriftet. Det findes i Korrektur med T.s Rettelser i Hærens Arkiv. — R. 1850. DM. 1864. K.[2] 1877. K.[1] 1879. S.K. 1892. — Maleri af Gabriel Jensen efter Fotografi (Familieeje). Litograferede Tegninger af K. Gamborg 1890 (Fr.borg). Portrætteret paa det farvelagte Litografi: Danmarks Kort. Træsnit af H. 1898.

Den dansk—tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, I—III, 1890—92. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, VI—VII, 1925. V. C. S. Topsøe: Polit. Portrætstudier, 1878. H. J. Wulff: Den danske Rigsdag 1882, S. 319 ff. H. A. Lund: Sofus Høgsbro. Brevveksling og Dagbøger, II, 1925. N. P. Jensen: Livserindringer, II, 1916. Milit. Tidende, VII, 1897, Sp. 389 f.;

VIII, 1898, Sp. 169. V. Stilling: 1. BataiUon, 1913. Bidrag til 15. Bataillons Historie, 1928, S. 318 f. Berl. Tid. 3. April 1898. Nationaltidende 5. April

9 '

Rockstroh (P. JV. Nieuwenhuis).

Tvermoes, Gottfred Ferdinand, 1833—1916, Forsikringsmand. F. 23. Nov. 1833 i Kbh. (Trin.), d. 22. Maj 1916 sut., Urne paa Ordrup Kgd. Forældre: Hørkræmmer, Grosserer Andreas Madsenius T. (1808—57) og Claudine Frederikke Overbye (1807—86). Gift 24. Juli 1864 i Kbh. (Johs.) med Mathilde Esskildsen, f. 25. Nov. 1843 i Kbh. (Fødsst.), d. 25. Juli 1899 *l* Ordrup, D. af Sekretær hos Generaladjudanten for Søetaten, Krigsraad, senere Departementsdirektør, Etatsraad Frederik E. (s. d.) og Hustru.

T. blev Student 1852, privat dimitteret, cand. polyt. 1861 og drev Manuduktionsvirksomhed til 1864, da han ansattes som Sekretær ved Kbh.s Havnevæsen, hvilket Hverv han bestred til 1879. Imidlertid interesserede han sig særlig for Forsikringsvæsenet og blev 1868 konstitueret som matematikkyndig Direktør i Statens Livrente- og Forsørgelsesanstalt af 1842. Han deltog her sammen med Professor Oppermann i den Opgørelse af Anstaltens Status, der blev Grundlaget for Anstaltens Omdannelse (ved Lov af 18. Juni 1870) til Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871 (Statsanstalten for Livsforsikring), men han fratraadte allerede 1870 paa Grund af principielle Uoverensstemmelser med Direktionens daværende Formand C. E. Fenger, dels vedrørende Varetagelsen af de forsikredes Interesser (Bonus), dels angaaende et Projekt af Fenger til Afvikling af Statens Pensionsbyrde. 1872 blev han Direktør i det gensidige Forsikringsselskab Danmark og 1879 tillige Formand i Direktionen for Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, i hvilke Stillinger han fungerede til henholdsvis 1911 og 1909. For de to Forsikringsvirksomheders Udvikling fik han ved sin store Arbejdsevne, sin Energi og sin solide Dygtighed stor Betydning. Hertil bidrog i ikke ringe Grad hans Ligefremhed og hans Hjælpsomhed, hans hele joviale Væremaade, der vandt ham og hans Foretagender Venner overalt, hvor han kom hen paa sine talrige Inspektions- og Agitationsrejser rundt i Landet. Efter fra 1868 at have været Det kgl. Teaters Konsulent med Hensyn til de under Teatret sorterende Forsørgelseskasser blev han 1875 Medbestyrer af Alderdomsforsørgelsesfondet for det ved Teatret ansatte Personale. 1895 °l^ev han Medlem af en Kommission, der var nedsat for at tage forskellige Spørgsmaal om Det kgl. Teaters Forhold under Overvejelse. — Etatsraad 1892.

Konferensraad 1909. — R. 1888. DM. 1901. — Pastel af Jenny Salicath 1895 (Landbygningernes Brandforsikring). Malerier af samme 1905 og 1916 (Familieeje). Buste af samme 1904.

Chr. Thorsen (Sofus Elvius).

Tvermoes, Rudolph Lauritz Madsenius, 1832—1912, Nationalbankdirektør. F. 8. Maj 1832 i Kbh. (Trin.), d. 2. Juni 1912 sst., begr. sst. (Ass.). Broder til G. F. T. (s. d.). Gift 6. Aug. 1861 i Kbh. (Holmens) med Rosine Caroline Margrethe Francisca Schow, f. 23. Nov. 1836 i Holsteinborg, d. 18. April 1871 i Kbh. (Holmens), D. af Godslæge paa Holsteinborg, senere Læge i Næstved Carl S. (1802—54) og Jacobine Elisabeth Meding (1808—69).

T. blev Student 1849, privat dimitteret, og gik derefter Handelsvejen. Ret hurtigt søgte han over til Skotland og grundlagde Firmaet T. & la Cour i Leith, som han ledede, indtil han 1857 ved Faderens Død overtog dennes Firma A. M. T. i Kbh. I Kraft af sin baade retlinede og kultiverede Fremtræden gjorde han sig efterhaanden bemærket og blev saaledes Medlem af Kbh.s Ligningskommission og 1883—87 af Nationalbankens Repræsentantskab. 1886 valgtes han desuden til Medlem af Grosserer-Societetets Komite og genvalgtes hertil helt op til Foraaret 1912. 1890—92 var han Direktør i Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn og blev efter M. Levys Død Direktør i Nationalbanken og beklædte denne Post til sin Død. Som Nationalbankdirektør beskæftigede T. sig særlig med Vekseldiskonteringen og Valutanoteringen og nød som den handelskyndige Direktør megen Agtelse og Anseelse, samtidig med at han var almindelig afholdt. — R. 1897. — Maleri af G. Schepeler ca. 1910 (Familieeje).

A. Rubow: Nationalbankens Historie, II, 1920. 111. Tid. 9. Juni 1912.

Jens Vestberg.

Tvilling, Søren Hansen, ca. 1600—33, Digter, Musiker. F. ca. 1600 i Helsingør, d. 24. Dec. 1633 sst. Fader: Hans Mogensen T. Gift med Lisbet, som overlevede ham.

S. H. T.s Slægt synes at have haft nær Tilknytning til Helsingør; baade Faderen og en Farbroder forekommer jævnlig i Byens offentlige Protokoller. Selv kom S. H. T. 1618 til Kbh., hvor han fandt Optagelse i Christian IV.s Kapel som Sanger. Han naaede hurtigt op paa en for en dansk Sanger stor Løn og maa følgelig have gjort god Fyldest, men blev alligevel 1627 ramt af den almindelige Reduktion af Sangerkorpset. Han fik Tilladelse til at søge Præste-

embede i Stedet, opnaaede dog ingen Stilling, men blev 1631 genansat ved Hoffet omtrent samtidig med, at han havde faaet et Degnekald ved Kronborg, som han fik Lov at besørge ved Stedfortræder. 1634 omtales han i Marie Kirkes Regnskaber som »forrige Klokker«, og det ses, at der under hans Sygdom er udbetalt ham Understøttelse.

S. H. T. kendes fra en Række Smaaskrifter som Digter paa Modersmaalet. Af de aandelige og moraliserende Digte: Æt Pligtanker« (1626), »Naade oc icke Ræt« (1627), »En Enfoldig Forandring« (1628), »Det himmelske Veck op« (1630) og »Bedrøffuede Enckers Ny Aarsgaffue« (1630) ser man hans Evne til at forme et mindre Vers og til i djærve Vendinger, ofte i Dialogform, at ridse et Billede op. Ud fra et konservativt Livssyn dadler han de nye Modestrømninger, som i Trediveaarskrigens Dage naaede os fra Tyskland og Frankrig. Særlig kommer hans Indstilling frem i den verdslige Satire »Quid tua? det er: Huad kommer det dig ved?« (1631), der paa en lystig Maade, men med en Underbund af Alvor kritiserer den nye Tids Umoraliteter og fremhæver de Tider, hvor den fromme og ærlige Hr. Simplex regerede, før Mester Rænkenist holdt sit Indtog i alle Huse. »Quid tua?« er en af de tidligste danske verdslige Satirer; den udmærker sig endnu ikke ved digterisk Elegance, men behandler sit Emne i fyndige Lignelser og er rig paa ordsprogsagtige Vendinger, der holdt sig levende gennem lange Tider. Digtet tager, som S. H. T. ogsaa betoner i sit Forord, ikke Sigte paa bestemte Personer, men er »skreven alle . . . uskyldige til Tjeneste og Tidsfordriv og den som kender sig skyldig til en snar og sand Omvendelse«; alligevel opstod der Formodning om, at S. H. T.s Død skyldtes en Afbankning, som en formentlig portrætteret gav ham. Dette maa, efter at Visen nu kendes i Tryk 1631, kunne afvises.

Solveig Tunold: Peder Rafns visebok, i Nord. tidskrift for bok- och biblioteksvåsen, XXIII, 1936. A. Hammerich: Musiken ved Christian den Fjerdes Hof, 1892, S. 85 ff. K. L. Rahbek og R. Nyerup: Den danske Digtekunsts Historie, 1805, III, S. 1—8. V. Hostrup Schultz: Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd, 1906, S. 113. Kancelliets Brevbøger 1627—29, 1929, S. 651; 1630—32, 1932, S. 399. Minerva, 1794, III, S. 348—51. J. Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmarks Litteratur, 1887, S. 138,355. Dsk. Saml., 2. Rk., II, 1872—73, S. 242 f. S. A. E. Hagens Samlinger til dansk Musiks Historie i Det kgl. Bibliotek.

Nils Schiørring.

Tybjerg, Erland, 1863—1925, Højesteretsdommer. F. 27. Juli 1863 i Kbh. (Garn.), d. 3. Juli 1925 sst., Urne paa Tibirke Kgd. Forældre: Arkitekt Hans Christian T. (1815—79, gift 2°

1868 med Caroline Elise Oltmann, 1837—-1900) og Juliane Marie Poulsen (1835—67). Gift 18. Maj 1893 paa Frbg. med Clara Sophie Sarauw, f. 3. Maj 1864 paa Petersværft, d. 14. Jan. 1941 i Kbh., D. af Skovrider, Forstraad Conrad S. (s. d.) og 3. Hustru.

T. blev Student 1881 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og juridisk Kandidat 1886. Som ung Kandidat virkede han som Sagførerfuldmægtig, Manuduktør og Rigsdagsstenograf, og 1889 erhvervede han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Presseforbrydelser. Afhandlingen forskaffede ham det Hurtigkarlske Rejsestipendium, paa hvilket han 1890—92 foretog en Studierejse til England og Østrig. Ved sin Hjemkomst blev han Sekretær ved Proceskommissionen (indtil 1899), samtidig med at han var Assistent i Justitsministeriet. 1897 blev han Fuldmægtig sst., og 1898 udnævntes han til Assessor i Kbh.s Kriminal- og Politiret. 1904 erhvervede han den juridiske Doktorgrad. 1910 blev han Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten og 1915 i Højesteret. Fra den faste Voldgiftsrets Oprettelse 1910 var han Rettens Næstformand, fra 1920 dens Formand. Fra 1918 var han Formand for Akkordretten.

T. nød almindelig Anseelse som en af sit Slægtleds mest fremragende Dommere og opfyldte ogsaa i sjælden Grad Forudsætningerne for at beklæde et Dommerembede. En skarp juridisk Begavelse og betydelig Menneskekundskab var hos ham forenet med en udpræget social Indstilling over for de retlige Problemer. Under sit Studieophold i Wien var han blevet paavirket af Anton Mengers Tanker, og i »Tilskueren« (VIII) gav han 1891 en udførlig Redegørelse for Indholdet af dennes »Das burgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen« bl. a. med Henblik paa Retstilstanden her i Landet. Ogsaa hans sidste Arbejde (Tilskueren, XLI, 1924), en Fremstilling af Reglerne om tvungen Voldgift i Arbejdsstridigheder i Australien, bar Præg af hans sociale Forstaaelse.

T.s juridiske Forfatterskab er ikke særlig omfattende. Førstepladsen indtages af Disputatsen »Om Bevisbyrden«, der hovedsagelig er bygget paa danske og tyske Retsafgørelser, og som derigennem karakteriserer sin Forfatter. Det var de konkrete Enkeltafgørelser, som havde T.s Interesse. Historiske og mere teoretiske Undersøgelser laa ham fjernere, og han stillede sig skarpt afvisende over for ældre Forsøg paa at forklare Bevisbyrdereglerne ud fra rent logiske Synspunkter, ligesom han efter hele sin metodiske Indstilling saa med en vis Skepsis paa de saakaldte almindelige Retsgrundsætninger. For den senere Bevisbyrdelære har T.s Ar-

bejde haft banebrydende Betydning. Meget paaskønnede var ogsaa hans Noter til Retsafgørelserne i »Ugeskrift for Retsvæsen«, af hvis Redaktion han var Medlem fra 1906 til sin Død. Endelig maa fremhæves hans meget benyttede Fremstilling af Handels- og Søretten i »Hages Haandbog i Handelsvidenskab« (1894).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1904, S. ii7f. Tidsskrift for Retsvidenskab, XXXIX, 1926, S. 256—61. Nordisk Tidsskrift for Strafferet, XIII, 1925, S. 339—42. Ugeskrift for Retsvæsen, 1925, B, S. 189 ff. Politiken 3. Juli s. A.

Stig Juul.

Tybo, Anders Kjeldsen, —1600—, Præst, Digter. F. formodentlig ca. 1578, rimeligvis i Rær ved Thisted, d. efter 1629 °*S* formodentlig før 1639. Fader: Rimeligvis Sognepræst Kjeld Nielsen eller Andersen (Chetillus Nicolai) (d. ca. 1597).

A. K. T. gik i Viborg Skole, blev Student formodentlig 1596, skal have været Hører ved Bergens Katedralskole 1600, blev n. A. Sognepræst til Hinderaa (nu Nedstrand) og Sjernarøy i Ryfylke, hvor han ifølge Kapitelsbogen fungerede endnu 1629. 1625—27 udgav han et Par Prædikensamlinger, men naar han endnu mindes, er det som Forfatter til »Absolon, Historia Sacra, vdi huilcken bescriffuis, huorledis Absolon oc hans Anhengeres Oprør gruelig straffis, saa vel som Kong Davids Hoer oc Mord hiemsøgis, dog saa at Gud holder Haanden offuer David, oc skicker hannem til Regimentet igien. Comoediæ vijss sammenskreffuen«, trykt 1618, tilegnet Kansler Christen Friis til Kragerup, med en udførlig Fortale. A. K. T.s Skolegang i Viborg faldt i de Aar, da Hieronymus Justesen Ranch (s. d.) virkede der, og dennes Skolekomedier, navnlig »Kong Salomons Hylding«, er tydelig nok Forbillede for »Absolon«; foruden ligefremme Laan kan anføres, at Davids Replikker i »Absolon« ligesom i »Kong Salomons Hylding« indeholder skjulte Citater af de gammeltestamentlige Salmer, og i Brugen af indflettede Ordsprog er A. K. T. ogsaa paavirket af Ranch. Personlistens bibelske Rollehavende er suppleret med Figurer som »Morio«, Absalons Hofnar, »Caspar Knapsack«, hans Lakaj, og »Fygomby«, en Fama-Figur, der erstatter den traditionelle Budbringer eller Herold. »Absolon« fortsætter det 16. Aarhundredes Skolekomedie; man har formodet, at den er blevet til, allerede medens Forfatteren var Hører i Bergen. Men i metrisk Henseende tilhører Komedien det nye Aarhundrede, idet den har Stavelsetælling gennemført næsten overalt, hvad dog falder Digteren saa tvungent, at han stadig maa apostrofere Endestavelser. Det fremherskende Metrum er Ottestavelses-Linier med mandlig Udgang,

men i øvrigt kan han ret opfindsomt variere sine Vers. Den bag i Bogen trykte, men ikke til Stykket hørende Vise »Absolons Oprør oc oprørs straff Sangviiss befatted Aff A. K. T.« (18 fireliniede Strofer med Krydsrim samt Omkvæd) tilhører den Stil, der betegnes som Folkevisens Efterklang. — Ligesom Hans Thomissøn Steges (s. d.) »Cleopatra« tilhører »Absolon« en uddøende Genre, samtidig med at Stykket peger fremad mod Senrenæssancens Poesi.

R. Nyerup og K. L. Rahbek: Den danske Digtekunsts Historie, II, 1801, S. 154—59, 178—87. D. Thrap: Christiansands Stifts Prester i det 17. Aarh., 1899, S. 107 f. S. Birket Smith: Studier paa den ældre danske Literaturs, særlig Skuespillets Omraade, 2. Rk., 1896, S. 86. Karl Mortensen: Ældre dansk versbygning, I, 1901, S. 187—90. Danske Studier, XXVII, 1930, S. 34 ff. Danske Viser. Udg. af H. Griiner Nielsen, VI, 1930—31, S. 89 ff. Torben Krogh: Ældre dansk Teater, 1940, S. 68, 136, 151, 199, 240 f.

R. Paulli.

Tychonius, Christen Lassen (Lasson), 1680—1740, Præst, Forfatter. F. 17. Aug. 1680 i Sal ved Holstebro, d. 24. Dec. 1740 i Viborg, begr. sst. Forældre: Sognepræst Lars Thygesen (d. 1700) og Karen Christensdatter Nørkjær (ca. 1653—1708). Gift i° 1. Aug. 1702 med Cecilie Birgitte Breth, f. 15. Juni 1682 i Skive, d. 1. Maj 1731 i Viborg, D. af Sognepræst, Provst Laurids Olsen B. (1638—1702) og Else Pedersdatter (ca. 1637—1700). *2°* 4. April 1732 i Viborg med Bolette Sophie Amalie Holmer, f. ca. 1705, begr. 3. Sept. 1774 i Horsens (gift *2°* 1752 med Stiftsprovst i Viborg Jacob Lauridsen Hasse, 1694—1765, gift i° med Marie Lessow, 1699—1752), D. af Regimentskriver, senere Borgmester i Randers, Krigsraad Rasmus H.

C. L. T. var et glimrende Lærehoved, næsten Vidunderbarn, blev Student 1695, dimitteret af Faderen, tog n. A. Baccalaureus-Graden og 1697, kun sytten Aar gammel, teologisk Eksamen. Efter at have haft forskellige Pladser som Huslærer og uordineret Medhjælper blev han 1701 — onde Tunger paastod ved et mindre fint Trick — residerende Kapellan i Skive og Resen; han arvede n. A. Svigerfaderens Sognekald sst., tog Magistergraden 1706 og kreeredes til Provst i Hindborg Herred 1709. Den første Tid i Skive var han afholdt af Befolkningen, men det gode Forhold er øjensynlig ændret i Aarenes Løb; trættekær og stivsindet som han var, kom han jævnlig i Konflikt med sine Omgivelser og rendte sig adskillige Staver i Livet; desuden havde han en skarp Tunge og sagde mange Ondskabsfuldheder baade til og om Folk, ogsaa fra Prædikestolen. Da han i sin Spot heller ikke gik af Vejen for det

blasfemiske, var der ogsaa dem, der beskyldte ham for at være Ateist. Hans Ærgerrighed var Viborg Bispestol, men baade 1713, 1720 og 1725 blev andre valgt dertil; sidstnævnte Aar fik han Tilbud om Christianshavns Sognekald, men betakkede sig. 1727 nærmede han sig sit Maal, for saa vidt som han blev Stiftsprovst i Viborg, men længere naaede han heller ikke; 1735 blev han atter forbigaaet, da Andreas Wøldike (s. d.) blev hans Biskop. Med denne stod han paa en meget daarlig Fod, og til Forgængeren Johannes Trellund (s. d.) var Forholdet heller ikke det bedste; af de fem Viborgbisper, han fungerede under, synes han at have staaet den berygtede Bartholomæus Deichman (s. d.) nærmest, ligesom han var nøje knyttet til dennes Bundsforvant Christian (å) Møinichen (s. d.); bevarede Breve fra C. L. T. til Møinichen røber en mærkelig Blanding af ærbødig Smiger og familiær Forsorenhed. Med Søren Lintrup (s. d.) havde han fælles Interesser som stor Bogsamler. Han havde et godt Bibliotek, var berømt for sin Lærdom og erklærede ugenert: »Jeg kiender de fleste Skrifter siden Apostlernes Tider«. At han virkelig havde læst sine Bøger, ses af den »Conspectus librorum qvorundam eximiorum«, han efterlod sig, og som indeholder en interessant ræsonnerende Gennemgang af en lang Række teologiske Værker (trykt i Tychoniana, II, 1772). Af hans øvrige lærde Arbejder kan nævnes den grundige, efter kgl. Befaling udarbejdede »Den Augsburgiske Bekiendelses Historie« (1730—32).

I Viborg blev C. L. T. Modeprædikant i stor Stil, men hans krakilske Sind fornægtede sig heller ikke her, og naar Tilstrømningen til hans Prædikestol var saa overvældende, skyldtes det maaske ikke blot hans ubestridelige Veltalenhed, men ogsaa den Pirring, Tilhørerne kunde have af hans jævnlige Udfald og Stiklerier, som enhver kunde give rigtig Adresse, selv om der ikke var nævnt Navne. To af hans Prædikener foreligger trykt, begge fra 1735, nemlig Ligtalerne over Trellund (udkommet 1738) og over Anders Kierulf (udkommet n. A.); af disse to Folianter er navnlig den første, der bærer Titlen (stærkt forkortet) »Registrering over et Guds Barns hellige Ønsker og Vurdering over en Guds Mands herlige Gaver«, et rent Monstrum, maaske den omfangsrigeste Ligprædiken, der er trykt her hjemme, en Fortale paa 95 Sider, selve Parentationen 320 Sider foruden 112 Sider Tillæg; Talen varede halvfjerde Time, og C. L. T. var mere død end levende, da han var færdig. I besynderlig Modsætning til denne Forherligelse af Bispen staar det, at C. L. T. ofte fra Prædikestolen havde snertet denne, som han ansaa for en Hykler, en Betegnelse, han i

Flæng anvendte paa alle, der tilhørte eller blot havde Berøring med Pietismen.

C. L. T.s »galante, alamodiske« Retorik i dens rigeste Udfoldelse ses tydeligst i »Tolv Elims Kilder aabnede til Husvalelse for Christian Ludvig von Plessen ved hans Frues dødelige Afgang«, ikke nogen egentlig Ligprædiken, men tolv Trøstetaler tilsendt den sørgende Enkemand en Gang om Maaneden Sørgeaaret igennem (1729—30), repræsenterende den engelske, ogsaa kaldet den allegoriske, Prædikemaade i dens mest udartede Form, fuld af Aktualiteter, Allusioner til Dagliglivet, vrimlende af Citater hentet baade fra Biblen og fra profan Litteratur, pyntet med franske Gloser og Vendinger (hans Yndlingsudtryk er *enfin).* Man har næsten Indtryk af, at det morer ham at bruge saa aggressive Midler som muligt for at holde Opmærksomheden fangen, og at han med Forkærlighed bevæger sig i Forestillingskredse, der ellers ikke synes egnet til opbyggelig Brug. Forarges man ikke over Blandingen af Gudelighed og Narrestreger, kan man beundre den Drevenh^d, hvormed han behersker denne homiletiske Barokstil og forstaar at udnytte alt til sit Formaal. En anden Prøve paa hans kuriøse Blanding af Spøgefuldhed og Sjælesorg er »En Barsel-Remse til Frue Amtsforvalter Lunds i hendes Barselseng« (1727), et Trøsteskrift sendt til en Moder, der har mistet sin nyfødte, og formet som Referat af en Drøm. Forfatteren skal selv have betegnet det som »en af de klogeste Galskaber og alvorligste Badinerier«, og man maa virkelig indrømme, at det er fantasifuldt gjort.

Af Indledningen til denne Barselremse ses, at C. L. T. har kendt og gouteret Holbergs »Barselstuen«, derimod har det forbitret ham, at Pedanten i »Jacob von Tyboe« var kaldet Tychonius (Tyge Tygesen), muligvis efter C. L. T.s 1710 afdøde Broder, med hvem Holberg havde boet paa Borchs Kollegium Aug.—Sept. 1709. C. L. T. har imidlertid følt sig fornærmet paa egne Vegne og givet sin Følelse Luft dels i et (tabt) Fejdebrev, dels mundtlig over for Holberg, da de mødtes i Kbh. Holbergs Svar var Skæmtedigtet »Den Jydske Feyde«, der fremkom i et Pirattryk u. A., men som Holberg selv først lod trykke efter C. L. T.s Død, og hvori han ogsaa spottende hentyder til, at C. L. T. (1725—29) arbejdede for Oprettelsen af et Universitet i Viborg, blandt hvis Teologer Stiftsprovsten skulde have en fremskudt Plads. Resultatet af Fejden blev for saa vidt en Sejr for C. L. T., som Holberg i Komedieudgaven 1731 ændrede Navnet til Stygotius.

Foruden ved denne Episode har C. L. T. dog ogsaa fundet Plads i Litteraturhistorien som Poet. Hans digteriske Efterladen-

skaber er udpræget Brugspoesi, som han selv vilde have udgivet under Titel »Versemagerens Thresor og Skab med 4 Romme til Søndags-Klæder, Hæders- eller Hof-Klæder, Sørge-Klæder, og Bryllups-Klæder, foruden noget Rips-Raps af allehaande i en Skuffe«. Søndagsklæderne er den gudelige Digtning, hvori han viser Paavirkning fra Kingo, hvem han ogsaa jævnlig citerer i »Elims Kilder«, og han skriver ligesom denne til profane Toner (Morgensalme paa Melodi »Phyllis sad udi en Skøite«). Der er ganske jævne, trohjertige Ting imellem som »Eenrums Andagt«, men ogsaa kunstfærdige Stykker i Barokstil, bygget op af Kor, Recitativer og Arier med Ekkovirkninger o. 1. Den verdslige Lejlighedsdigtning, som udgør de følgende tre Grupper, er ogsaa meget afvekslende, i forskellige Versemaal, snart med lærde Noter (»En Christens Ridder-Orden«), snart med iblandet Fransk og Latin (»Syv Bouqvetter samlede af Parnassi Mark-Blomster«, 1726), snart med jysk Lokalkolorit og Dialektpræg. Blandt Bryllupsdigtene maa særlig fremhæves det store »Cupidon å la Chasse«, som strejfer Rokokoen, men ellers er Barokken den Stil, han med Forkærlighed bevæger sig i, og hvis Virkemidler han behersker virtuost, dog ikke med den Glans som Wadskiær. Sidste Afdeling kan ogsaa paa en Maade kaldes Lejlighedspoesi, idet en stor Del deraf er Bindebreve; et enkelt saadant (til Peder Laursen) er i tofodet trokæisk Metrum og falder meget kvikt, et andet (»Til hans Datter for Børnene«) er i Folkevisemanér med Omkvæd. Til denne Afdeling hører ogsaa det morsomme Fastelavnsvers »Emdrop Kattes Testamente« (1729).

Trods visse Gengangere maa man anerkende Variationsevnen hos Versemageren C. L. T., og skønt hans Versifikation kan være noget skødesløs, hører han absolut til de habile Poeter, »en af Tidens skrappeste Rimere«, som han er benævnt af Jeppe Aakjær, der som Lokalhistoriker »ikke skal blive træt af at prise ham« for alle de kulturhistoriske Træk, der ligger gemt i hans Vers, for hans dialektfarvede Sprog og for hans jyske Gemyt med den udprægede Sans for det reale. — »Samling af Vers og Indfald« blev udgivet af C. G. Biering 1776; »Rimbreve« med Indledning af Niels P. Bjerregaard, 1932; »Tychoniana« ved Wille Høyberg som Bd. II af »Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer«, 1756; »Tychoniana«, I—II, ved Christopher Giessing, 1770—72, med Biografi og Fortegnelse over C. L. T.s trykte og utrykte Skrifter.

K. L. Rahbek og R. Nyerup: Den danske Digtekunsts Historie, IV, 1808, S. 205—12. Samlinger til jydsk Historie og Topografi, IV, 1872—73; 2. Rk.,

I, 1886—88 (se Registrene). H. Degenkolv: Bidrag til en Skildring af C. L. T., 1878. Historisk Arkiv, Ny Rk., XVI, 1886, S. 192—203, 239—54, 335—64. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93 (se Registeret). Museum, 1892, I, S. 159—84. J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske Nationalliteratur, II, 1913 (se Registeret). Danske Skæmteviser ved H. Gruner Nielsen, I, 1927—28, S. 292 ff., 374. Jeppe Aakjær: Langs Karupaaens Bred, 1929, S. 96. Oluf Friis: Jylland i dansk Litteratur, 1929, S. 117 f., 120, 122—30, 165. Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarh., 1934 (se Registeret). H. Ehrencron-Miiller: Bibliografi over Holbergs Skrifter, I, 1933, S. 132—36. Hans Brix i Dagens Nyheder 27. Juni 1933. Rasmus Pedersen Winthers Beretning om sin Slægt og sit Liv, 1934, S. 53 f. Emil Frederiksen: Barokken i dansk Digtning, 1935, S. 158—61. OP //•

Tychsen, Anna Regina, f. Scholl, 1853—96, Solodanserinde. F. 1. Sept. 1853 i Bremen, d. 21. Nov. 1896 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Billedhugger Philip Jean Josef S. (1805—61) og Skuespillerinde Theodora Jocunda Dalhoff (1826—92). Gift 11. Okt. 1876 i Kbh. (Garn.) med Ingeniørkaptajn, senere Oberst V. E. T. (s. d.).

Kun fem Aar gammel optraadte A. T. paa Odense Teater, hvor Moderen da var ansat. Rosa Price opdagede hendes Anlæg for Dans, og 1861 kom hun paa Balletskolen ved Det kgl. Teater og fik Georg Brodersen til Lærer. Om Sommeren underviste August Bournonville hende sammen med Betty Schnell (Fru Hennings) i Fredensborg, og da hun var fjorten Aar, dansede de Side om Side i »Pas de trois cousines«, og paa sin Femtenaarsfødselsdag havde A. T. sin egentlige Debut i en »Seguedilla«. De to unge Piger med de tyskklingende Navne supplerede hinanden, navnlig da de var Søkadetterne i »Fjærnt fra Danmark« (1868); Betty Schnell havde Charme og Ynde, Anna Scholl Kraft og Udholdenhed. Tidligt lagde Bournonville hende paa Sinde, at hendes Fremtid betingedes af, om hun »dansede dobbelt saa godt som de andre, da hun aldeles ikke var køn«. Disse Ord blev Mottoet for hendes Teaterliv. Ved Flid, Villie og Energi blev hun en af Mesterens »Fuldblodsdanserinder«, en fuldendt Koreograf, hvis Uddannelse sluttede paa Operaens Balletskole i Paris, uden Tvivl den største Virtuos, ikke mindst som Taaspidsdanserinde, vor Ballet har ejet siden Lucile Grahns Dage, men Energien forlenede hendes Kunst med en vis staalsat Kølighed, der kun førte Tilskuerne til det Punkt, hvor man beundrede den tekniske Overlegenhed. Hendes sjælelige Udtryk indskrænkedes til et klogt, fast Blik. Dette indsaa Bournonville, da han skrev, at hun vel »var istand til at optræde med Bravour paa hvilkensomhelst af Udlandets største Scener«, men at »der hører Mere til end en fuldendt Virtuositet«. Det var hendes

Svaghed som Mimiker og Manglen paa lyrisk Charme, han her indirekte paapegede. Fra 1872 til sin Afgang var A. T. Teatrets første Solodanserinde og udførte store Opgaver som Sylfiden og Ragnhild i »Brudefærden«, men hun udmærkede sig mest i saadanne Partier som de to Danserinder Eliza og Victorine i »Konservatoriet« og Celeste i »Toreadoren«, fordi de hovedsagelig stiller koreografiske Krav. 1887 optraadte hun som Gæst paa Operaen i Stockholm. Under stormende Hyldest tog hun 3. Juni 1889 Afsked i det sidstnævnte Parti og som Søkadetten Edvard; til Minde om »Schnell og Scholl«-Perioden udførte Fru Hennings den Aften atter Kadetten Poul. A. T. døde efter et langt Sygeleje, og ved hendes Kiste sagde Pastor Nicolai Dalhoff, at han ofte i de Kredse, hvor han færdedes, maatte tage den koreografiske Kunst i Forsvar mod vrange og ensidige Opfattelser. Han kunde gøre det, fordi A. T. i sin Virken havde hævdet de ideale Krav og tjent det gode og skønne.

Maleri af H. C.Jensen (kgl. Teater). Buste, formentlig af Thod Edelmann (Teatermuseet). Portrætteret paa Træsnit 1882 (med Betty Hennings og Augusta Lutken).

Aug. Bournonville: Mit Theaterliv, III, I, 1877, S. 45, 50. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I, 1921; V, 1930. Barndomserindringer i Manuskript i Teatermuseet.

Robert Jseiienaam.

Tychsen, Nicolai Georg Camillo, 1826—88, Forsikringsmand, Matematiker. F. 24. Jan. 1826 i Kbh. (Trin.), d. 29. Marts 1888 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Apoteker, senere Assessor pharmaciæ Johan Lorentz T. (1789—1841) og Charlotte Louise Haas (1795—1871, gift 2° 1845 med Cand. pharm., senere Apoteker i Gowler, Australien Emil Thorup, 1813—96). Gift 1° 17. Dec. 1852 i Kbh. (Frue) med Nielsine Severine Christine Margrethe Mortensen, f. 22. Nov. 1823 i Kbh. (Frue), d. 9. Jan. 1867 sst. (Frue), D. af Læge Peder Møllegaard M. (1796—1854, gift 2° 1853 med Lovise Georgine Cathinka Mathilde Freese) og Eleonore Margrethe Bagge (ca. 1796—1851). 2° 9. Juli 1869 i Kbh. (Frue) med Dorothea Frederikke Sophie Thomsen, f. 10. Nov. 1841 paa Duemosegaard, d. 30. Marts 1903 i Kbh. (gift 2° 1889 med Læge Dr. med. Carl Nicolaus Christensen, 1833—1912), D. af Gaardejer Adolph Frederik Christian T. (ca. 1802—45) og Sophie Dorothea Brøndsted.

T. kom 1841 i Lære hos en Optiker og 1846 ind paa Polyteknisk Læreanstalt, hvor han tog partiel Eksamen i Matematik og Fysik 1850. Han fik 1862 kendt Besvarelsen af en Universitetsprisopgave

i Matematik værdig til Belønning, men kunde som Ikke-Student efter Datidens Regler ikke faa Prisen. 1866 tog han Doktorgraden i Jena. Som formuende levede han indtil 1870 for sine Interesser, men nævnte Aar blev han matematikkyndig Medlem af Direktionen for Statsanstalten for Livsforsikring, i hvilken Stilling han blev til sin Død. Han har skrevet flere Bøger til Brug for den matematiske og mekaniske Undervisning samt 1875 »Den mathematiske Theori for Beregningen af Livrenter og Livsforsikringer«. Størst Betydning har han haft ved sammen med Observator Schjellerup (s. d.) 1859 at grundlægge »Mathematisk Tidsskrift«. Allerede 1860 udtraadte Schjellerup af Redaktionen, og nu redigerede T. alene Tidsskriftet indtil 1870. Det har haft stor Betydning for den danske Matematiks Vækst, og T. bidrog til det ved Indsamling af mange Opgaver. — Maleri i Familieeje. Træsnit af F. Hendriksen 1892.

H.G.Zeuthen (Poul Heegaard).*

Tychsen (ved Daaben Tiichsen), **Nicolai,** 1751—1804, Apoteker. F. 14. Juni 1751 i Tønder, d. 8. Aug. 1804 i Kbh. (Nic), begr. sst. (Ass.). Forældre: Købmand Lorenz T. (1699—1763) og Catharina Petrejus (1709—65). Gift 30. Maj 1788 i Kbh. (Trin.) med Sørine Hendrina Hallensen (Hallesen), døbt 12. Aug. 1763 i Kbh. (Holmens), d. 15. Dec. 1836 sst. (Helligg.), D. af Kontrollør, Urtekræmmer, Kirkeværge Johan H. (ca. 1714—86, gift i° 1746 med Mette Maria Beckmann, ca. 1714—57) og Cathrine Marie Sørensen (ca. 1737—1812).

T. mistede Forældrene inden sin Konfirmation, hvorfor han, endnu medens Moderen levede, blev opdraget paa Vajsenhuset i Tønder. Han var fra 1766 Discipel paa Frederiks Hospitals Apotek i Kbh. hos den kendte J. D. Cappel, der i høj Grad vakte hans Interesse for Kemien; han forblev paa Apoteket, til han tog sin Kandidateksamen 1781. Efter en kort Rejse til Holsten holdt han 1781—83 »Collegium medicum«, den første Vinter paa Tysk, senere paa Dansk. Med kgl. Understøttelse udgav han 1784 »Chemisk Haandbog« i tre Bind, der 1794 udkom i forøget Udgave. 1784 havde han ansøgt om fast aarlig Løn til at fortsætte sine kemiske Forelæsninger, hvilket han dog ikke opnaaede, ligeledes søgte han forgæves at blive Forpagter af Vajsenhus Apoteket i Kbh. 1785—88 var han Lektor i Kemi ved det nystiftede kirurgiske Akademi, og 1787 udgav han »Kurzes chemisches Handbuch«; 1788 købte han Apoteket i Kongsberg i Norge, hvor han samtidig var Lektor i Kemi og praktisk Farmaci. Apoteket gik imidlertid tilbage, og han ansøgte derfor 1799 om at maatte oprette et nyt

Apotek i Kbh. Dette blev bevilget, og 1800 solgte han Apoteket i Kongsberg og oprettede Hjorteapoteket i Kbh., som han ejede til siri Død. 1804 paabegyndte han Udgivelsen af »Theoretisk og Praktisk Anviisning til Apothekerkunsten« i to Dele, der først blev færdigtrykt efter hans Død; desuden skrev han mange kemiske Afhandlinger i inden- og udenlandske Skrifter. T. var paa den Tid en af de dygtigste Kemikere her hjemme og blev Medlem af flere lærde Selskaber, saasom Det norske Videnskabernes Selskab 1792, Det danske Videnskabernes Selskab 1796, Landhusholdningsselskabet 1802 og Skandinavisk Literatur-Selskab 1797; desuden var han Efor for det Cappel'ske Pensionslegat.

Selvbiografi i Theoretisk og Praktisk Anviisning til Apothekerkunsten, I, 1804, S. XIII—XXIV og i Det kgl. Norske Videnskabernes Selskabs Skrifter, I, 1817, S. 235—44. Jørgen W. Flood: Norges Apothekere i 300 Aar, 1889, S. 81 *S.* E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, II, 1928, s. 452-55.

Poul Hmberg

Tychsen, Valentin Emil, 1847—[I]9[I]4> Officer. F. 4. Dec. 1847 i Odense, d. 18. Dec. 1914 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Købmand og Manufakturhandler Valentin T. (1803—75) og Elisabeth Amalie Brodersen (1813—63). Gift i° 11. Okt. 1876 i Kbh. (Garn.) med Danserinde, senere Solodanserinde Anna Regina Scholl (se Tychsen, Anna). 2° 9. April 1898 i Kbh. (Garn.) med Koncertsangerinde Emmy Coralie Menzell, f. 21. April 1866 i Kbh. (Garn.), d. 20. Okt. 1927 sst., D. af Gymnastiklærer, senere Hovedkasserer Frederik Carl Christian M. (1828—1908) og Balletdanserinde Anna Elise Ludovica Claudine Walbom (1837—1908).

T. gennemgik Højskolen 1866—68, Officerskolen 1868—70, blev 1868 Sekondløjtnant, 1870 Premierløjtnant i Ingeniørkorpset (Anciennitet 1867) og Kaptajn allerede 1875. Indtil 1880 forrettede han mest Troppetjeneste, var derefter indtil 1892 Stabschef ved Korpset, 1892—94 Chef for et Bygningsdistrikt, blev 1894 Oberstløjtnant og var til 1898 Chef for 3. Ingeniørdirektion (Jylland-Fyn), blev 1898 næstkommanderende ved Ingeniørregimentet, 1900 Chef for 2. Ingeniørdirektion og var næstkommanderende ved Fæstningsingeniørkommandoen, indtil han afskedigedes 1912. 1906 var han blevet Oberst. — Som Lærer i Krigsbygning ved Officerskolens ældste Klasse 1887—95 udarbejdede han flere Lærebøger i Faget og har skrevet enkelte andre Bøger. 1903—12 var han Formand i Korpsets Hovedkassekommission og 1909—12 Medlem af den militære Telegraf- og Telefonkommission. Ved den nordiske Udstilling

i Kbh. 1888 var han Krigsministeriets delegerede og forestod Ordningen af Hærens Udstilling. Indtil sin Død var han tilsynshavende ved danske militære Gravsteder i Tyskland og Østrig og foretog mange Rejser i den Anledning. Til Korpsets 200-Aarsjubilæum 1884 udarbejdede T. det betydelige Skrift »Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1884« med meget gode Personalia for Ingeniørofficererne i den danske (dansk-norske) Hær. Til »Militært Tidsskrift« og »Vort Forsvar« har T. ydet flere militær-tekniske Bidrag, og han var Medarbejder ved Brickas »Dansk biografisk Lexikon«. —• Fra 1873 medvirkede han ved Lammefjordens Udtørring, var Medstifter af Den tekniske Forening og dens Sekretær 1877—94 og fra 1896 Medlem af Bestyrelsen for Store nordiske Telegrafselskab. Ved Folketingsvalget 1906 var han Højres Kandidat i Kbh.s 3. Kreds. — T. havde en klar, intelligent Opfattelse, besad en sjælden Evne til at gennemarbejde en Sag i alle dens Detailler og var samtidig en meget hurtig og effektiv Arbejder. — R. 1884. DM. 1892. K.[2] 1907. K.[1] 1912. F.M.G. 1888.

Rockstroh (Ax. G. V. Petersen).

Tyge, d. antagelig n 77, Biskop i Børglum.

T. havde i sine unge Dage været i Erik (III.) Lams Tjeneste og var formodentlig ca. 1145 af denne blevet forfremmet til Biskop i Børglum. 1148 var han blandt Vidnerne paa Svend Grades Gavebrev til Ringsted Kloster. Om hans Stilling under det octavianske Skisma og Striden mellem Valdemar I. og Ærkebiskoppen hører vi intet, men han hørte i hvert Fald til de Biskopper, som tidligt fandt Tilknytning til Pave Alexander og som bidrog til at skabe Forlig mellem Kongen og Eskil. Efter Saxos Beretning faar man Indtryk af, at T. stod Absalon nær. Han deltog i Vendertogene og medvirkede til Afsløring af Buris' Forræderi, ligesom han sammen med Absalon spillede en afgørende Rolle i Afsløringen af den Sammensværgelse, som Erik Lams Søn Magnus havde iværksat (1176). Rimeligvis maa hans Død være indtruffet Aaret efter, 1177, idet hans Efterfølger Omer I. indviedes af Absalon i Lund i Fasten 1178. *Hal Koch.*

Tyge (Tuke), d. 1272, Biskop i Aarhus. D. 23. Nov. 1272.

T. kaldes Magister og har da studeret i Paris. Ved Bispevalget i Aarhus 1260 stemte flere paa ham, men Valget stod uafgjort, hvorfor Jakob Erlandsen forsøgte at faa Abbed Arnfast (s. d.), der var mistænkt for at have forgivet Christoffer L, indsat; dette lykkedes dog ikke. Imidlertid drog T. til Rom; her opholdt han

sig i to Aar som den danske Regerings Gesandt og vandt Urban IV. for sin Sag, saa at Paven selv indviede ham til Biskop. Ligeledes fik han Paven til at støtte den danske Krone i Striden med Ærkebiskoppen. Urbans korte Papat (1261—64) betegner derfor et Omslag i Kuriens Stilling til Kirkekampen i Danmark; 1264 befaler Paven under alvorlige Bebrejdelser Jakob Erlandsen at nedlægge sit Embede.

1262 kom T. hjem fra Rom. I de følgende Aar var han en af Kongens ivrigste Tilhængere; snart blev han den danske Kirkes faktiske Leder. Paven gav ham adskillige Tillidshverv, f. Eks. fik han 1264 ogsaa Roskilde Stift under sig, fordi Biskop Peder Bang ligesom Jakob Erlandsen var flygtet til Udlandet. Mest kendt er T. blevet paa Grund af sin Strid med Øm Kloster. Ogsaa i denne Sag var Urban ham venlig stemt, indtil Paven omsider nødtes til at revse ham for Voldshandlingerne mod det pavetro Cistercienserkloster.

Striden, der er meget dramatisk skildret i Øm Klosterkrønike, drejer sig om T.s Krav paa Visitatsret og Gæsteriophold i Klostret. Abbed Bo afviste T. med den Begrundelse, at et Cistercienserkloster er unddraget (eksimeret) den lokale Biskops Myndighed og derfor kun maa visiteres af Ordenens egne foresatte. T. for haardt frem mod Klostret og bandlyste Bo og hans undergivne; men Bo løste dem paa Stedet af Bandet. T. bandlyste nu under alskens Plagerier Klostrets Bønder. 1263 nedlagde Bo sin Værdighed, men T. stod lige saa uforsonlig over for Efterfølgeren Thure. De øvrige danske Cistercienserabbeder klagede til Paven, og endelig 1264 irettesatte denne T. S. A. kom det til Forlig ved Bisperne af Ribe og Slesvig, idet T. paa Grund af gammel Sædvane fik Ret til tre Ugers Gæsteri, imod at han frafaldt andre Krav. Men T. tiltvang sig Gæsteri langt ud over sin Ret, og Striden blussede atter op. Kardinal Guido, der kom til Danmark som pavelig Legat, støttede Munkene og bandlyste T. (1266 og 67). Dog, T. havde Magten, og Bandlysningen fik intet at sige. T. lod Abbeden stævne for Kongen, Klostret sygnede hen, og til sidst er de forskræmte Munke vistnok faldet til Føje.

Forklaringen paa de Krav, som T. rettede til Klostret, er maaske den, at han — i Tilslutning til det saakaldte germanske Privatkirkesystem — betragtede sig som Klosterfoged, fordi Øm var grundlagt og doteret af hans Forgængere. En saadan Klosterfoged fører et vist Tilsyn med Klostret. Flere af T.s Udtalelser synes at vise, at han betragtede sig som Klostrets Foged. Munkene krævede derimod at leve deres Liv efter Ordenens Statutter og den inter-

nationale Kirkeret. T.s Overfald paa Øm bliver da ikke blot en Strid mellem Aarhusbispen og Øm Kloster, men — ligesom Kampen mellem Ærkebiskoppen og Kongen — et Led i den store internationale Strid mellem germansk og kanonisk Kirkeforstaaelse.

Saa længe T. levede, bevarede han sin Stilling som den danske Kirkes faktiske Leder, idet han støttede Kongen mod Ærkebiskoppen. Til Gengæld nød han i udstrakt Grad godt af Kongens Bevaagenhed, og Domkapitlet stod trofast ved hans Side. Derfor skænkede han Kapitlet sin Gaard i Baastrup ved Skanderborg og oprettede saaledes Kantorembedet (1266). Som T.s Efterfølger valgtes 13. Jan. 1273 Ærkedegnen Peder Aaby, T.s og Kongens betroede Mand, et Vidnesbyrd om, hvor stærkt den Sag stod, som T. havde kæmpet for.

M. Cl. Gertz: Scriptores minores historiæ Danicæ, II, 1918—20, S. 206—64. C. Paludan-Muller: Studier til Danmarks Historie i det 13. Aarh., IV, 1872. Zeitschr. der Gesellsch. fur Schlesw.-Holstein-Lauenb. Gesch., VIII, 1878, S. 1—isi, A. D. Jørgensen: Historiske Afhandlinger, II, 1899, S. 129—69. Niels Knud Andersen i Dansk Teol. Tidsskr., II, 1939, S. 129—46.

Hal Koch (Hans Olrik).

Tyge (kaldet Klerk), d. før 1345, Biskop i Børglum.

T. tilhørte Dominikanerordenen og forfremmedes, da Biskop Niels resignerede 1328, ved Ærkebiskoppen, Carl den Rødes Mellemkomst til Børglum Bispestol. Allerede før den Tid havde han hørt til Christoffer II.s Fjender, og Kongen beskylder ham for at have medvirket til hans Fordrivelse fra Landet 1326. Som Biskop fortsatte han sin mod Kong Christoffer fjendtlige Politik og optraadte i det hele taget med enestaaende Haardhed og Brutalitet, tilegnede sig uberettiget Vragretten og de kongelige Patronater, udplyndrede Klostre og Præstegaarde. Sit Embede forsømte han, læste ikke Messe, uddelte i lange Tider ikke Konfirmationens Sakramente og overtraadte Kirkerettens Forskrifter. Da Christoffer II. vendte tilbage til Jylland, trængte han i April 1330 ind i Børglum Kirke, fængslede Biskoppen, der stod for Højalteret, og holdt ham fangen i næsten to Aar. 30. Sept. 1330 forelagde Kongen paa Viborg Ting en udførlig Anklage mod T. og lod derpaa Klagen gaa videre til Rom. Der lystes dog — svarende til den berømte Vejlekonstitution — Interdikt over Landet, og det opretholdtes, ganske vist med mange Undtagelser, til 1338. Jan. 1332 slap T. ud af Fængslet og drog til Avignon, hvor han haardt anklagede Kongen. Denne døde i Aug. s. A., og T. kunde atter vende tilbage til Børglum, hvor han synes at have levet i endnu en halv

Snes Aar. Hans Dødsaar er ukendt; hans Efterfølger paa Bispestolen nævnes i et Aktstykke fra 1345.

P. Riemann: Børglum Klosters Historie, 1941, S. 52—60. *fj„i]£och*

Tygesen, se Thygesen.

Tymme (Dithmar), d. 1044, Biskop i Hildesheim. D. 14. Nov. 1044 i Hildesheim, begr. i Domkirken sst.

Da Knud (I.) den Stores Datter Gunhild (s. d.) 1036 ægtede den senere Kejser Henrik III., fulgte en dansk Præst ved Navn T. med hende til det tyske Hof. Han fandt snart Optagelse i Kejser Konrad II.s Hofkapel, hvor han antog Navnet Dithmar, og fulgte med Kejserhoffet til Italien. Efter Gunhilds Død gjorde Kejseren ham 1138 til Biskop i Hildesheim. Trods manglende Uddannelse og Lærdom gjorde han god Fyldest som Biskop, og han bidrog til at øge Forbindelsen mellem Danmark og Hildesheim, en Forbindelse, der var af stor Betydning for dansk Kirkeliv. Han blev begravet i Domkirkens søndre Sideskib. Ved Aabningen af Graven fandt man en Kalk og Disk af Sølv.

Hist. Tidsskr., 6. Rk., III, 1891—92, S. 692—710. A. Bertram: Geschichte des Bisthums Hildesheim, I, 1899, S. 99 f. *Il 1 IC h*

Tymme Sjællandsfar, ca. 1016, Kriger. I en af de haarde Kampe, som Kong Knud (I.) og hans Hær bestod mod Kong Edmund 1016 — maaske i Kampen ved Ashington —, var Rækkerne allerede ved at vige, da T., en Almuesmand fra Sjælland, rev en Gren af et Træ, fæstede den paa sit Spyd som et Banner, stormede frem og kaldte Krigerne til fornyet Angreb med det Kampraab, hvormed de plejede at opmuntre hinanden; de Danske fik Mod til at angribe paa ny og vandt Sejr. Af sin tapre Daad fik T. et Tilnavn — uvist hvilket —, og Kong Knud forfremmede ham til den ansete Stilling som Mærkesmand.

Saxonis Gesta Danorum. P. E. Muller og H. M. Velschow: Prolegomena et notæ uberiores, 1858, S. 311 f.

Johannes Steens trup (C. A. Christensen).*

Tyre (Thyra), d. ca. 935, Dronning. Gift med Kong Gorm (s. d.).

De eneste samtidige Kilder, der beretter om Dronning T., er de to Jellingstene. Paa den ene siger Kong Harald Blaatand, at han satte Stenen efter Gorm, sin Fader, og T., sin Moder. Indskriften paa den anden lyder: Gorm Konge gjorde disse Kumler efter Thyra sin Kone Danmarkar bot. Lige siden Svend Aggesens

og Saxos Tid (ca. 1185) og indtil vore Dage har man fulgt den litterære Tradition og opfattet Danmarks Bod som Tilnavn til T. I nyeste Tid er en helt ny Fortolkning af Jellingstenens Indskrift gjort gældende uden dog at vinde udelt Tilslutning. Man har paavist, at Tilnavnet grammatisk og stilistisk lige saa godt kan gaa paa Gorm som paa T., og da en islandsk Tradition, som rimeligvis bygger paa samtidige Skjaldekvad, samt Adam af Bremen, som omkring 1075 skriver om dansk Historie — væsentlig paa Grundlag af Oplysninger fra Svend (II.) Estridsen — ikke ved noget at berette om T., men begge tillægger Gorm stor Betydning, skulde Danmarkar bot, o: den, der fuldstændiggør Danmark, sandsynligvis høre til Gorm. De sagnagtige Fortællinger om T. Danebods Bygning af Danevirke m. m. maa da opfattes som Eftertidens Forklaring af et Tilnavn, som i Virkeligheden ikke tilkommer hende.

L. Weibull i Hist. tidskr. for Skåneland, IV, 1910—13, S. 374—88. Acta Philologica Scandinavica, II, 1927—28, S. 110—14. Hans Brix, Lis Jacobsen, Niels Møller: Gorm Konge og Thyra hans Kone. — Runernes Magt, 1927, S. 13—104. Hist. Tidsskr., 9. Rk., V, 1926—27, S. 189—252; VI, 1929, S. 1—53. Scandia, I, 1928, S. 187—202. Lis Jacobsen og E. Moltke: Danmarks Runeindskrifter, Text, 1942, Sp. 65—85 (med udtømmende Litteraturhenvisninger).

Q ± Christensen.

Tyre (Thyra), ca. 1000, Dronning af Norge. Fader: Harald (I.) Blaatand (s. d.). el. Svend (I.) Tveskæg (s. d.). Gift med Kong Olav Trygvessøn af Norge.

T. omtales ikke i nogen samtidig Kilde. Første Gang nævnes hun i et Indskud i Teksten hos Adam af Bremen (ca. 1075), hvor der siges, at Olav Trygvessøn hjemførte den stolte T. fra Danmark, og at hun æggede sin Ægtefælle til at angribe Danmark, hvilket førte til Olav Trygvessøns Nederlag og Død i et Slag i Øresund. Omkr. 1200 bliver hun i de norsk-islandske Sagaer gjort til Hovedpersonen i de Begivenheder, der førte til Olav Trygvessøns Død. Der kan dog ikke tillægges Sagaernes detaillerede Oplysninger om hendes Liv og Skæbne historisk Kildeværdi. T. siges i Sagaerne at være Datter af Harald Blaatand, mens Saxo fortæller, at hun var Datter af Svend Tveskæg.

Bernhard Schmeidler: Adam af Bremen, 1917, S. 98, 100. Verner Dahlerup: Ågrip af Noregs Konunga Sogum, 1880, Sp. 37. Gustav Storm: Monumenta historica Norvegiæ, 1880, S. 23. P. A. Munch: Kong Olaf Tryggvesøns Saga, 1853, S. 36—47. Saxonis Gesta Danorum, udg. af J. Olrik og H. Ræder, I, 1931, S. 280—83. L. Weibull: Kritiska undersokningar i Nordens historia, 1911, S. m - 4 3 .

c A Christensen.

Tøndebinder, Claus Mortensen, ca. 1499—1575, reformatorisk Prædikant, Provst. F. ca. 1499 i Malmø, d. 13. Dec. 1575 sst., begr. i Petri K. sst. Forældre: Morten Wernichsen, ubemidlet Borger i Malmø (d. før Dec. 1524) og Birgitte Johansdatter (d. 1556, gift 2⁰ med Oluf Bødker, d. 1539). Gift i° med Elisabeth Hansdatter, d. 1559. 2⁰ med Bengta Willemsdatter, d. 1564. 3⁰ med Elisabet Frandsdatter (gift 2° med Bonde Wejer).

Tilnavnet T. (latinsk: vascularius, men ogsaa: vietor = Bødker) antages tillagt C. M. T. efter Stiffaderens Erhverv; selv brugte han det aldrig, og Samtiden kun undtagelsesvis, vel spottende. C. M. T. nævnes første Gang Dec. 1524, da han paa Malmø Raadhus gik i Borgen for sine Søskendes Arv efter Faderen; han var da Præst, men hvad Embede han havde, vides ikke. Sin kirkelige Uddannelse og Vielse har han sikkert faaet i Lund. Under et senere Studieophold ved Kbh.s Universitet, hvor Reformkatolicisme og lutherske Tanker gjorde sig stærkt gældende, fremførte han 1526 i Prædikener i Frue Kirke saa skarpe Angreb paa Kirken, at Biskop Lave Urne forbød ham at prædike i Roskilde Stift. Fra katolsk Side siges, at Borgmester Jørgen Kock saa kaldte ham tilbage til Malmø. Han tillod ham at prædike i et øde Kapel paa »Raadhusvangen« uden for Byen. Sin første Prædiken holdt han 29. Maj 1527 med »glødende Veltalenhed«, men han »dryppede foreløbig kun lidt af Kætteriets Gift i sin Tale«. Efter et Par Prædikener blev Hellig Kors Kapel uden for Vesterport overladt ham under Paaskud af, at hans mange Tilhørere nedtraadte Græsset paa Raadhusvangen. Men da »hele Byen« nu strømmede til for at høre ham, forbød den udvalgte Ærkebiskop Aage Sparre ham at prædike. Dette maa være sket inden Herredagen i Odense Juni—Juli 1527, da Frederik I. ved »Mandater« tillod luthersk Prædiken. — C. M. T. rejste saa til Haderslev for at befæste sig i evangelisk Lære ved den lutherske Præsteskole der. Med ham fulgte Helligaandsmunken Hans Olufsen Spandemager. Efter et Aars Tid vendte de tilbage med Værnebreve, og efter en Henvendelse til Kongen, sikkert fra Magistraten, overlodes Kirken St. Simon og Juda dem til »daglige Prædikener«. Fra katolsk Side tales om C. M. T.s ringe Lærdom, men hans fremragende Veltalenhed fremdrages, og inden Udgangen af 1528 havde han bragt Lutherdommen til væsentlig Sejr i Malmø. Uagtet sit Cølibatsløfte havde han giftet sig. Han indførte Brugen af danske Salmer (vel hans egne Oversættelser af de tyske, han havde lært at kende i Haderslev); Daab, Vielse og Jordefærd foretoges efter luthersk Ritus, og i alt Fald før Nov. 1528 holdtes dansk Messe med Nadver

»sub utraque«. Byens Klostre fik Omslaget at mærke, og 10. Okt. tillod Frederik I. Magistraten, efter dens Ansøgning, at bruge Graabrødreklostret til Hospital og Helligaandsklostret til Raadhus — dog skulde alle Præster og Brødre unødte først forlade dem. Nu kom Sparre, ledsaget af Rigsraader og lærde Mænd, til Malmø for at overbevise Befolkningen om Prædikanternes Kætteri og stævnede dem for sig; men da de ikke godkendte den kirkelige Jurisdiktion, udeblev de. Efter tre Dages forgæves Venten udstedte Ærkebispen 31. Nov. et virkningsløst Advarsels brev mod dem; det er en vigtig historisk Kilde, da det i det enkelte opregner deres »Kætterier«. 1528 havde den svenske Præst Oluf Ulricksøn flyttet sit »Prenteri«, som havde været i Linkopingbispens Tjeneste, til Malmø, og C. M. T. kunde da lade to vigtige Gudstjenestebøger trykke hos ham: en Salmebog og en Messebog (den første er tabt, men et udvidet Optryk fra Rostock 1529 foreligger).

Indkaldelsen 1529 af de tidligere Karmeliterlektorer, Fr. Wormordsen og Peder Laurentsen, samt Oluf Chrysostomus (som oprettede et luthersk Gymnasium og en Latinskole) skaffede Lutherdommen Mænd med en Lærdomsfylde, som C. M. T. manglede; men han var vedvarende førende som Prædikant. St. Simon og Juda var for længst blevet for lille for hans Menighed, og Hovedkirken St. Petri menes aabnet for hans »Aftensang«. 29. Sept. 1529 fratraadte den hidtidige Sognepræst efter Overenskomst med Magistraten sin Stilling, og C. M. T. blev nu Byens Sognepræst. Han opstillede en »Skive« (et stort Bord) i Kirkens Kor til Nadverhandlingen, og 29. Nov. ledede han en »Udrensning« af Billeder og Altre i Kirken. Dagen derefter fuldførte P. Laurentsen det historisk betydningsfulde Skrift (»Malmøbogen«, først udg. 1868), der redegjorde for alle de kirkelige Nyordninger og Virksomheder i Byen. Endnu havde dog Katolicismen Tilhold i de stadig bestaaende Klostre, og C. M. T. ivrede for at gøre Munkenes fortsatte Ophold ulideligt. 13. Dec, efter et Opløb, meddelte Magistraten Kongen, at Munkene i Helligaandsklostret var »afsat«; Graabrødrene gav først op i Maj 1530 efter mange Chikanerier. — C. M. T. hørte til de Prædikanter, som indstævnedes til Herredagen i Kbh. Juni—Aug. 1530, og har sikkert med Kraft deltaget i den store Prædikenkampagne over de der affattede 43 lutherske »Artikler«. Hvor stor Andel han har i de følgende Aars betydelige litterære Produktion i Malmø, er uvist; dog skyldes vel Udgivelsen af en kirkelig »Haandbog« fra 1537 og en udvidet Salmebog fra 1534 ham. Da Herredagen i Kbh. 1533 havde gengivet Biskopperne deres tidligere Jurisdiktionsret, »huggede« den nye, udvalgte Ærkebiskop Torbern

Bille »Freden af Prædikanterne« i Stiftet paa Landstinget; men C. M. T., der i øvrigt 1532 havde faaet nyt kgl. Værnebrev til Sikring mod Prælaters Rettergang, sad trygt i det oprørske Malmø, som sluttede sig til Grev Christoffer under Grevefejden. — Efter Christian III.s og Reformationens Sejr 1536 blev C. M. T., maaske af Hensyn til sin Stilling under Grevefejden, maaske paa Grund af sin manglende Uddannelse og kendte Voldsomhed, ikke Medlem af Kirkekommissionen, der udarbejdede »Kirkeordinansen« af 1537; men han beskikkedes til Provst i Oxie Herred, og Fr. Wormordsen, Lunds nye, evangeliske Biskop, lod ham besørge en ny Udgave af »Haandbogen«; denne Udgave fra 1539 er en virkelig »Alterbog« med Teksterne til Stiftets delvis særprægede Messehold og kirkelige Skikke; den indeholder ogsaa Melodierne til Tekster og Salmer. — C. M. T.s økonomiske Vanskeligheder bragte ham de følgende Aar paa Kant med Malmø Magistrat, der vel 1538 hjalp ham til Afbetaling af hans Gæld og 1539 og 40 skaffede ham forbedrede Lønningsvilkaar, men langtfra gik ind paa hans Krav. 1541 fratraadte han derfor sit Embede, maaske i Vrede, maaske ikke frivilligt, og hans Efterfølger blev ogsaa Provst i Oxie Herred. C. M. T. vedblev dog at bo i Malmø, og herfra fungerede han som Sognepræst i de nærliggende Husie og Vester Skreflinge Sogne, hvis »Sogneherre« var den katolsksindede Kantor i Lund P. Seber. — Som ældre oplevede C. M. T. gentagne haarde Slag: 1559 døde hans første Hustru af Pest og 1564 ligesaa hans anden Hustru og to Døtre af første Ægteskab. Ved sin hensynsløse Driven paa Skilsmisse i et Par Ægteskabssager røbede C. M. T. kendelige Mangler som Sjælesørger; i det ene Tilfælde, der gjaldt hans Søster, som var løbet bort fra sin anden Mand, syntes endda Arveforhold særlig at have bestemt hans Indgriben, og en Herredagsdom 1557 misbilligede klart hans Optræden. 1560 deltog han som deputeret i Valget af en ny Biskop i Lunds Stift. Et Opgør af hans fattige Bo skete først 1580 efter hans Enkes nye Giftermaal.

C. Sonnenstein Wendt i Ny kirkehist. Saml., II, 1860—62. H. Knudsen i Annaler for nord. Oldkyndighed og Hist., 1847, S. 138—69. Kirkehist. Saml., I, 1849—5[a]> S. 340—50. Hist. tidskrift for Skåneland, 1904, S. 3f. Dsk. Mag., III, 1747, S. 236—3g; 4. Rk., VI, 1886, S. 336—48. H. F. Rørdams Indledning til Malmøbogen, 1868. Skånske Saml., IV, 2, 1894—95. P. Severinsen: Dansk Salmedigtning i Reformationstiden, i Kirkehist. Saml., 5. Rk., II, 1903—05. H. Kent: Brændpunkter i Reformationstidens Gudstjenesteordning, 1937.

J. Oskar Andersen.

Tønder. Navnet T. føres af flere norske borgerlige Familier, af hvilke en særlig til Militæretaterne knyttet Slægt føres tilbage til

Borger i Tønder Niels Mortensen, hvis Søn Christopher Nielsen T. (1587—1656) kom til Norge og var Fader til Stiftsprovst i Trondhjem, Mag. Ole Christophersen T. (1633—84) og til Amtmand i Nordlandene Peder T. (1641—94); en tredie Søn var formentlig Præsident Anders Christophersen T. (d. 1696), der var Fader til Løjtnant Raphael Andersen T. (d. 1700), hvis Sønner var Oberstløjtnant Hans Peter T. (d. 1760) og Oberst Henrik Andreas T. (1696—1773), hvis Søn Kontreadmiral Raphael Henrich T. (1740—1814) var Fader til Litteraten Jens Peter T. (1773—1836) og til Marie Elisabeth (Betzy) T. (1770—1815), gift med Kontreadmiral Hans Christian SneedorfF (1759—1824; s- d.). Kaptajn Jørgen Andresen T. (d. 1699) — der antagelig var Broder til ovenn. Løjtnant Raphael Andersen T. (d. 1700) — var Fader til Viceadmiral Michael Christian Ludvig Ferdinand T. (1692—1755)5 der udmærkede sig i Slaget ved Dynekilen 1716, og til Kaptajn Frantz Wilhelm T. (d. 1738), hvis Søn var Kontreadmiral Claus Frandsen T. (1737—1819).

Wilhelmine Brandt: Slægten Benkestok, 1904, S. 259. Samme: Legatfamiljen Ameln, Familjerne von Tangen og Flood, 1884, S. 66. *Alh t W h 't'*

Tørsleff, August Valdemar, f. 1884, Maler. F. 8. Okt. 1884 i Flensborg. Forældre: Chokoladefabrikant i Flensborg, senere Sanglærer i Leipzig og Miinchen L. C. T. (s. d.) og Hustru. Gift 11. Dec. 1909 i Kbh. (b. v.) med Esther Ophelia Amalie v. Mullen, f. 4. Sept. 1884 paa Frbg., D. af Fabrikdirektør Kiartan Ludvig v. M. (1848—1919) og Eva Ernestine Ophelia Nielsen (1858—1936). Ægteskabet opløst.

I sin Barndom boede T. i Leipzig fra 1889 til ca. 1900. Derefter gik han paa Teknisk Skole i Kbh. under H. Grønvold, søgte Akademiet Foraarssemestret 1901 og L. Tuxens Afdeling af Kunstnernes Studieskole 1903—04 og var Krøyers private Elev paa Skagen 1905. Videre supplerede han sin Uddannelse ved to Studieophold i Paris paa Académie Ranson under Vuillard og Paul Sérusier 1908—og, og han har foretaget adskillige Rejser til Frankrig, Tyskland, Italien (1919), England og Norge. T. debuterede som syttenaarig med en Separatudstilling hos Winkel & Magnussen 1901. To Aar senere fik han optaget et »Interiør med en læsende ung Pige« paa Charlottenborg Foraarsudstilling. Her har han til Stadighed udstillet siden 1908. Desuden har han haft egne Udstillinger hos Winkel & Magnussen Jan. 1906, Jan. 1909 og Marts 1925, i Den frie Udstilling Okt. 1919 og Aarhus Nov. 1923. Han

er først og fremmest Figurmaler, specielt Portrætmaler, selv om han i Tidens Løb har malet en Del Landskaber. En Overgang dyrkede han med Iver Barneportrættet og havde megen Fremgang dermed, tegnede ogsaa Portrætter af unge Kvinder i Pastel. I de senere Aar har han særlig vendt sig mod Mandsportrættet, som han behersker med megen Erfaring og fyldig Indsigt i, hvad der kræves af et godt Portræt kompositionelt, koloristisk og i Henseende til Karakteristik. Blandt hans Modeller findes Martin Andersen Nexø (Fr.borg), Georg Brandes, Joakim Skovgaard, Justitsminister E. Thune Jacobsen, »Poul Reumert privat og som Volpone« og Professor Vilh. Andersen (begge i Studenterforeningen), Handelsminister C. N. Hauge (Nationalbanken). T. foretrækker varme Farver og en nedstemt, ulmende Glød i sin Kolorit. I sin Kamp for at vinde Ro og Holdning over Portrættet har han i stigende Grad søgt Støtte hos ældre Tiders Portrætkunst, mest maaske det 18. Aarhundredes franske Malere. Han har efterhaanden vundet en sikker Position som officiel Portrættør. Af og til kommer der tillige en større Figurkomposition fra hans Haand (»Drenge paa Klipperne«, »Høstmænd sætter Rug«, »Fastelavnsdrenge i Udkanten af en Landsby«). — Billeder i Museerne i Aarhus og Skagen samt i Museet i Omsk (»Badende Drenge«, malet paa Skagen 1909). — Flere malede Selvportrætter, Kultegning 1940. Portræthoved, modelleret af H. Isenstein 1938.

Om Slægt i Torkil Baumgarten: Familien Tørsleff 1913 og ved Th. Hauch-Fausbøll i Berl. Tid. 29. Juni 1936. Erindringer i Politiken 22. Febr. 1927 (om Georg Brandes) og 28. Jan. 1928 (om Skagen). Magasinet 20. Marts 1932. Josef Petersen i Samleren, XVI, 1939, S. 185—88. *Sieurd Schultz*

Tørsleff, Laurits Christian, 1849—1914, Operasanger og Sangpædagog. F. 15. Maj 1849 i Assens, d. 22. Sept. 1914 i Munchen, begr. sst. Forældre: Kantor, Kordegn, Translatør Laurits Christian T. (1802—65) og Severine Hansine Petrine Steenberg (1814—1906). Gift 4. Juni 1876 i Flensborg med Sophie Augusta Elley, f. 11. Jan. 1854 i Flensborg, d. 2. April 1891 i Leipzig, D. af Gasværkskasserer Hans Peter E. (1813—90) og Cathrine Cordsen (1820—1903).

T.s Livsvej syntes oprindelig at ligge saare langt fra Kunstens Verden, idet han fra første Færd var bestemt for det praktiske Liv og en Tid virkede som Chokoladefabrikant i Flensborg. Hans store Kærlighed var imidlertid Musikken, og da han var i Besiddelse af en smukt klingende Tenorstemme, blev Sangerbanen hans naturlige Kald. Fra Flensborg gik Rygtet om hans

Evner til Kbh., hvor selveste Fru Heiberg og N. W. Gade fattede Interesse for ham og satte sig i Spidsen for en Indsamling, der indbragte 9000 Kr., som skulde anvendes til et Studieophold i Italien. Det skete i en tenorfattig Tid, hvilket tydeligt fremgaar deraf, at Det kgl. Teater udredede en Trediedel af den nævnte Sum. Hjemkommen debuterede T. 19. Marts 1885 som Max i »Jægerbruden«, der ved denne Lejlighed opførtes for 150. Gang. Debut'en blev dog ikke den forventede Sejr; dertil skortede det i for høj Grad paa dramatisk Fremstillingsevne, ligesom Stemmen savnede Format, ihvorvel man anerkendte dens lyriske Timbre og Sangerens udprægede Musikalitet. S. A. i Okt. udførte T. Radames' endnu mere krævende Heltetenorparti i Aida, da dette Værk blev fremført første Gang paa den danske Operascene under Joh. Svendsens Taktstok. Denne Opgave viste i endnu højere Grad, at T.s musikalske Evne ikke laa inden for den stort anlagte Musikdramatik, men langt snarere inden for den lyriske Romance, hvor hans kunstneriske Kultur fuldt ud kom til sin Ret. Skuffet over de bristede Forhaabninger tog han i April 1886 som Antonio i »De to Dage« Afsked med Teatret. Fra Danmark drog T. til Tyskland, hvor han nedsatte sig i Leipzig som en meget søgt Sangpædagog, der udformede sin egen Metode. Sine sidste Aar tilbragte han i Munchen. — Tegninger af Aug. Tørsleff 1906. — T.s Søn *Hans T.* (f. 12. Jan. 1880 i Flensborg) uddannedes oprindelig som Sanger, men kom til at gøre sin betydeligste Indsats som Musikpædagog og som Komponist til en Række Romancer, bl. a. til Tekster af J. P. Jacobsen, Helge Rode, Emil Bønnelycke og Poul la Cour, der viser et fint lyrisk Sind og en navnlig i harmonisk Henseende ret særpræget Følemaade.

R. Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, IV, 1927 (se Registeret).

Torben Krogh.

Tøxen, Jørgen Karstens **Blok,** 1776—1848, Litterat. F. 9. Febr. 1776 i Rødding i Sønderjylland, d. 4. Febr. 1848 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Sognepræst, sidst i Nustrup, Niels T. (1734—1803, gift 2° med Ane Margrethe Lang, ca. 1720—98, 3° 1798 med Anne Jørgensdatter Lund, 1773—1860, gift 2° 1804 med Kapellan, senere Sognepræst i Sneum Hans Sid elmann, 1774—1807) og Ane Christine Sidelmann (1738—84). Gift i° 18. Juni 1805 i Kbh. (Garn.) med Birgitte Cathrine Rye, f. 4. Juni 1788 i Bergen, d. 20. Febr. 1862 i Kbh. (Frue) (gift 2° med Skibskaptajn Thomas Rohde, 1783—1855, gift i° 1802 med Anne Dorothea Calløe), D. af Major Andreas Peter R. (1741—89) og Charlotte Amalie

Knap (1758—1829). Ægteskabet opløst 1814. 2⁰ 6. Aug. 1814 i Kbh. (Helligg.) med Severine Christine Hjorth, f. 23. Febr. 1784 sst. (Fødsst.), d. 9. Nov. 1862 sst. (Trin.) (gift i° med Sekondløjtnant i Søetaten Johan Grove Beyer, 1785—tidligst 1808), D. af Parykmager Frederich Ferdinand H. (1759—1827) °g Anne Dorothea Frost (1757—1842). Separeret 1825, Ægteskabet opløst 1842. 3⁰ 28. Dec. 1842 i Kbh. (Frue) med Jacobine Kaarsberg, f. 16. April 1792 sst. (Frue), d. 7. Jan. 1848 paa Frbg. (gift i° 1812 med Handelsmand, senere Musiklærer Peter Frederik Kaarsberg, ca. 1791—1840, gift 2⁰ 1826 med Karen Jeppesen, 1808—65), D. af Porcelænshandler Jacob Peder K. (ca. 1742—1819) og Frederikke Christine Thiil (ca. 1767—1819).

T. har haft visse medfødte Evner navnlig for praktisk Sprogtilegnelse; han var en foretagsom, selvbevidst og urolig Karakter uden dybere Originalitet. Som syttenaarig traadte han ind i det slesvigske Jægerkorps, men forlod det halvandet Aar efter og dimitteredes 1795 af sin Fader til Universitetet i Kiel. 1798 rejste han til Kbh., hvor han fik Borgerret ved Universitetet. Efter i kortere Perioder at have været Huslærer i Jylland og Adjunkt ved Kbh.s Katedralskole (Metropolitanskolen), 1803—09 haft et Opdragelsesinstitut i Kbh. og derefter været Landmand og 1811—12 Overlærer ved Holmestrands Borgerskole gav han sig Resten af sine Dage kun af med fri litterær Virksomhed. Han udgav Lærebøger i levende Sprog, skrev om »Den menneskelige Magnetisme« (1817) og om »Napoleons Karakter« (1824) og gav i Smaaskrifter og Bladartikler sit Besyv med om højst forskellige offentlige Spørgsmaal. 1820 falder den Episode, der giver ham hans Smule Ret til at nævnes i Danmarks Historie, idet han fra først af havde en Hovedpart i den Sammenslutning til Indførelse af fri Forfatning, som Dr. Dampe (s. d.) ledede. Han havde faaet en vis Popularitet som Paataler af Misbrug og som Frihedssanger, og den Udspionering, Regeringen gjorde Sammenslutningen til Genstand for, gjaldt i høj Grad ham. Han fik sig dog i Tide draget over i et Kronvidnes Rolle, og da siden hen hans Armod blev ophjulpen ved kgl. og anden Understøttelse, regnedes han af mange for underkøbt. 1827 udgav han »Hamborgerposten« i Altona med kgl. Privilegium, et dødfødt Foretagende. Han fortsatte dog sin oppositionelle Virken og var senere selv ivrig til at nægte, »at Aaret 1820 jordede min Frimodighed«. Hans Kritiseren var dog enten ret abstrakt eller havde ret beskedent Sigte, og hans Hyldestkvad gjaldt nu ikke blot Sjette Frederik, men v. Møsting, F. J. Kaas og F. C. Bulow. Sin Anseelse blandt Menigmand bevarede han længe

uanset det knudrede og opstyltede Sprog i hans Prosa og Vers; hans rigelige Brug af Grovheder kom ham vel ogsaa her til gode. Men under det nye liberale Røre blev han af dets Skribenter nærmest behandlet som komisk Filister; »Corsaren« havde travlt med ham, og Hostrup har spøgt med hans Navn i »En Spurv i Tranedans«. I »Mindeblade« (1840) har han samlet en Del af sine Digte og mindre Artikler. 1844 søgte han Subskribenter paa en større Bog, »Hustavle for alle Mennesker især for Danske eller evig Krig mod Fordomme«, men den udkom aldrig. — Litografi af N. C. Kierkegaard efter Tegning af I. F. Møller.

Flyveposten 1848, Nr. 34. Fuldmægtig Petersen (J. Davidsen): Gamle Minder fra Frederiksberg og Vesterbro, 1866, S. 90—97. Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95. O. Schlichtkrull: Studier over C. Hostrups Genboerne, 1912, S. 104 ff. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., I, 1898 (se Registeret); 10. Rk., VI, 1939, S, 76f.

Paul Lassøe Muller.

U **bbe,** ca. i ioo, Søn uden for Ægteskab af Svend (II.) Estridsen; han kaldtes ogsaa Ulf. Ved Erik (I.) Ejegods Død blev — ifølge Saxo — U. paa Isøre Ting valgt til Konge (1104), da Kong Eriks Søn uden for Ægteskab Harald Kesja, som havde styret Landet under Faderens Pilegrimsfærd, havde gjort sig forhadt, og den ægtefødte Søn Knud endnu var et Barn, medens Kong Svends Søn uden for Ægteskab Niels var yngre af Aar end U. Men U. ansaa sig selv for uskikket til at være Konge og undslog sig, hvorfor Niels valgtes. Efter en Angivelse hos Robert af Ely sejrede Niels ved Bestikkelse; mulig har han købt U. til at træde tilbage.

Saxonis Gesta Danorura. M. CI. Gertz: Vitae sanctorum, 1908—12, S. 235.

JohannesSteenstrup (C. A. Christensen).*

Ubbe, d. 1133, Jarl. Kong Niels' Datter uden for Ægteskab Ingrid var gift med Jarlen U.; mulig er han den Ubbe, Esberns Søn, der sammen med Sønnen Esbern nævnes i et af Kong Niels' Breve. U. deltog tillige med sin Søn Hagen i Sammensværgelsen mod Knud Lavards Liv. Paa et Togt, som Knuds Hævner, Erik (II.) Emune, foretog 1133, faldt han ind i Lolland, hvor U. var blevet Jarl, fangede ham og lod ham hænge.

Saxonis Gesta Danorum. Diplomatarium Arna-Magnæanum, I, 1786, S. 243. M. Cl. Gertz: Vitae Sanctorum, igo8—12, S. 195.

Johannes Steenstrup (C. A. Christensen).*

Udsen, Martin Jørgensen, f. 1890, Ingeniør, Vanddirektør. F. 10. Okt. 1890 i Skødstrup Sogn. Forældre: Mølleejer Jørgen Jensen U. (1852—1923) og Rasmine Christine Severine Mortensen (1862—1913). Gift 15. Marts 1921 i Kbh. (Davids) med Stella Eleonora Nielsen, f. 6. Sept. 1891 i Kbh. (Johs.), D. af Bagermester Carl Christian N. (f. 1856) og Anna Christine Hansen (1862—1933).

U. tog polyteknisk Adgangseksamen 1908 og blev 1913 cand. polyt. som Bygningsingeniør. Umiddelbart efter Eksamen fik han midlertidig Beskæftigelse ved Kbh.s Vandforsyning. Fra Sommeren s. A. til Nytaar aftjente han sin Værnepligt og blev herefter paa ny løst ansat ved Vandforsyningen, hvor han fra April 1918 ansattes i Lønklasse. Allerede n. A. ansattes han som Afdelingsingeniør og fik som sit særlige Omraade Ledelse og Projektering af Vandindvindingsanlæggene. I denne Stilling har U. nedlagt et meget stort og betydningsfuldt Arbejde i at bestemme Kbh.s Vandindvindingsmuligheder i Størstedelen af Nord- og Østsjælland og at planlægge Udviklingen paa dette Omraade paa langt Sigt. En Del af sit Arbejde har han gjort Rede for i »Hydrologische Untersuchungen die anlåsslich geplanter Wassergewinnungsanlagen fiir die Wasserversorgung Kopenhagens langs der ostlichen Seite von Roskilde Forde bei Marbjerg und Brokilde (St. Valby) undernommen wurden«, der kom i »Ingeniørvidenskabelige Skrifter«, 1934. U. har taget ikke ringe Del i Foreningslivet. 1921—24 var han Medlem af Bestyrelsen for Kbh.s kommunale Ingeniørforbund og Medlem af Kbh.s Kommunalforenings Hovedbestyrelse og Forretningsudvalg. 1936—42 var han Medlem af Dansk Ingeniørforenings Hovedbestyrelse. 1937 blev han Formand for det af denne Forening nedsatte Udvalg for Tilvejebringelse af Normer for Undersøgelse og Rensning af Spildevand og n. A. for Udvalget vedrørende Normalvedtægt og Landsregulativ for offentlige Vandværker. U., der 1927 af Indenrigsministeriet udpegedes som sagkyndig i Henhold til Lov af 31. Marts 1926 om Vandforsyningsanlæg, blev 1938 Medlem af et af samme Ministerium nedsat Udvalg til Udarbejdelse af Forslag til Kontrol med den sanitære Bonitet af Drikkevand fra offentlige Vandværker. — Ved Poul Sørensens Afgang Marts 1943 blev U. hans Efterfølger som Direktør for Kbh.s Vandforsyning. — R. 1942. *p0J)l Vm&ig.*

Udsen, Søren Nielsen, 1842—1927, Filantrop. F. 10. Okt. 1842 i Sangstrup, Voldby Sogn ved Grenaa, d. 5. Aug. 1927 i Kbh., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Gaardejer Niels Sørensen U. (1813—51, gift 2° 1846 med Maren Nielsdatter, 1829—50, 3° 1851 med Mariane Christensdatter, 1830—71, gift *2°* 1852 med Gaardejer Jens Jensen Kruse, 1827—99, gift *2°* 1872 med Eva Steffensdatter, 1838—1916) og Ane Kirstine Pedersdatter (1822—45). Gift 13. Sept. 1870 i Grenaa med Johanne Marie Buhl, f. 22. Jan. 1844 i Karleby ved Grenaa, d. 12. Sept. 1930 i Kbh.,

D. af Sognepræst Lars Peder B. (1796—1876) og Caroline Frederikke Feldmann (1802—85).

U. mistede tre Aar gammel sin Moder og ni Aar gammel sin Fader, og det viste sig, at der næsten ingen Arv var efter dem; han kom derfor ud at tjene, og han fortæller i sine Erindringer, at han manglede en Vejleder og Opdrager i Barndommen og Ungdommen, hvilket medvirkede til, at hans Udvikling blev noget usædvanlig. Fjorten Aar gammel kom han i Købmandslære i Aarhus, senere blev han Kontorist hos en Godsforvalter og Branddirektør, men han higede efter at komme til at studere, særlig Historie. Hjulpet bl. a. af Forfatteren Fr. Sneedorff Birch kom han til Kbh. 1861, hvor bl. a. Professor N. M. Petersen tog sig af ham. Under store Savn læste U. til Artium, blev Student 1866, var derefter et Par Aar Huslærer i Gerrild og oprettede 1868 en Højskole i Aalsrode ved Grenaa, som skulde ledes paa etisk Grundlag uden Tilslutning til noget politisk eller kirkeligt Parti, og 1870 en Skole i Vejle til Forberedelse af unge Mennesker til Studentereksamen, men maatte opgive denne efter halvandet Aars Forløb og rejste saa til Kbh., var i nogle Aar Administrator ved »Morgenbladet« og 1877—86 Medindehaver af Bogbinderfirmaet D. L. Clements Eftf. og derefter en kort Tid Deltager i et Speditionsfirma. U. var allerede tidligt, bl. a. gennem et Par Brødre til hans Hustru, blevet paavirket af Søren Kierkegaard og stærkt præget heraf i sit Livssyn. Omkring 1885 sluttede han sig til Metodisterne og var Lærer ved deres Præsteskole fra 1888 til 1895, da Skolen maatte standse paa Grund af Pengevanskeligheder. Efter i halvtredie Aar at have været Deltager i en Fiskeforretning blev U. 1899 sammen med sin Hustru Leder af det i Dalum ved Odense oprettede Redningshjem for Alkoholister Stormly, særlig efter Tilskyndelse af Pastor A. Bast (s. d.). U. havde været Afholdsmand siden 1886, da han var med til at stifte Valby Afholdsforening, og medbragte til sin Forstandergerning stor Menneskekundskab, erhvervet gennem hans meget vekslende Kaar, og en dyb kristelig Idealisme. Arbejdet paa Stormly, der prægedes stærkt af U.s Personlighed, lykkedes godt og fortsattes til 1919, da Hjemmet blev nedlagt paa Grund af det stærkt aftagende Drikkeri. — Mindesten paa Solbjerg Kgd.

Erindringer i Afholdsdagbladet Reform 10. Okt. 1908, og i S. Udsen: Personlige Oplevelser, 1912. Johs. Jørgensen: Det usyrede Brød, 1918, S. 44 ff. Stormly 1918—19, 1919. Odense Avis og Fyens Stiftstidende 9. Okt. 1918. Fyens Stiftstidende 10. Aug. 1927. Fyrtaarnet 14. Juli og 18. Aug. s. A.

OlufJ. Skjerbæk.

v. Uffeln (Ufflen), **Hinrich,** Friherre, d. 1677, Officer. D. 23. Dec. 1677 i Kbh. Fader: Oberst og Overamtmand i Hessen Johann v. U. Gift 29. Maj 1649 med Victoria Dorothea v. Uffeln, D. af hessisk Generalkrigskommissær Braun Carl v. U.

H. v. U. var i Trediveaarskrigen avanceret til Oberst i hessisk Tjeneste, blev senere Generalmajor i brandenburgsk Tjeneste, var fra 1658 Kommandant, fra 1659 Guvernør i Berlin, men tog derpaa Ophold paa sit Fædrenegods Stammen. Da Christian V. Maj 1677 indledte Forhandlinger med ham om at træde i dansk Tjeneste, havde han Titel af kejserlig Generalfelttøjmester og blev herefter dansk General af Infanteriet og Guvernør over Fyn med 6000 Rdl. aarlig Gage. Det var Hensigten, at han skulde til Norge under Ulrik Frederik Gyldenløve, men efter et kort Ophold ved Hovedkvarteret i Skaane uden særligt Kommando fik han ved Riises (Ruses) Tilbagetræden Overkommandoen i Landskrona. I Krigsraad udtalte han, at man burde »temporisere« med Krigsførelsen efter de store Tab, Hæren havde lidt. Efteraaret s. A. blev han angrebet af smitsom Sygdom, søgte om Orlov og blev afløst som Guvernør.

N. P.Jensen: Den skaanske Krig 1675—[1]§19> 1900. I. Gulowsen: Gyldenløvefejden 1675—1679, 1906. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1929, S. 121.

Rockstroh (J. C. W. Hirsch).

Ugerup, se Urup.

Ugetsøn, Peder, d. 1260, Biskop i Aarhus.

Ifølge Hans Svaning, der aabenbart her har en tabt dansk middelalderlig Kilde, skal P. U. som Ærkedegn i Aarhus have været til Stede paa det store Kirkemøde i Lyon 1245. I Akter fra Konciliet og Beretninger om Mødets Forløb nævnes han ikke. Da Bispestolen i Aarhus kort efter blev ledig, opnaaede han, efter at der i tre Aar havde været Strid om Valget, denne Stilling sidst i Erik (IV.) Plovpennings Tid. Som Biskop laa han i Kiv med Munkene i Øm, der i deres Krønike skildrer hans Optræden i mørke Farver. Under Christoffer I.s Kamp med Jakob Erlandsen stod P. U. ligesom de andre jyske Bisper paa Kongens Side, og efter Christoffers pludselige Død deltog han i Kroningen af hans lille Søn Erik (V.) Juledag 1259 i Viborg.

Kr. Erslev: Svaning-Hvitfeld, 1928, S. i2f. C. J. Hefélé: Histoire des conciles par H. Leclercq, V, 1913, 1, S. 1633—79. M. Cl. Gertz: Scriptores minores, II, 1918—20, S. 198 ff., 206—og. A. Krarup og W. Norvin: Acta processus litium, 1932, passim. Diplomatarium Danicum, 2. Rk., I, 1938, n. 301.

Kr. Erslev (Ellen Jørgensen).*

Uhlendorff, Georg Friederich **Gustav,** f. 1875, Solodanser, Balletmester. F. si. Dec. 1875 i Kbh. (Petri). Forældre: Buntmager Julius Christian Friedrich Carl U. (ca. 1830—87) og Caroline Wilhelmine Charlotte Ludewig (ca. 1840—78). Gift 4. Jan. 1900 i Lyngby med Skuespillerinde Ellen Jensine Berg, kaldet Jørgensen, f. 18. Maj 1879 i Kbh. (Fødsst.), Plejedatter af cand. polyt., Fabrikbestyrer, senere Fabrikinspektør Carl Theophilus J. (1841—1935) og Johanne Emilie Jacobsen (1850—1900).

Skæbnen placerede U.s Indsats ugunstigt i vor Ballets Historie. Han efterfulgte en stor Kunstner, med hvem han ikke undgik Sammenligning, og hans Ledergerning faldt i en Tid, hvor man stadig krævede Nyheder modsat det gamle gediegne Repertoire, hvis Repræsentant han var. 1883 blev han Elev i Balletskolen og fik Daniel Krum, siden Hans Beck, til Lærer, og efter at have udført mindre Partier ansattes han 1894; sin egentlige Debut fik han sammen med Ellen Price 28. Jan. 1895 i »La Ventana«. Med sin lyse, ranke Mandighed og sin tekniske Dygtighed udførte han i Ungdomstiden Ballettens Ynglinge (f. Eks. Løjtnanten i »Fjernt fra Danmark«, Skorstensfejeren i »Hyrdinden og Skorstensfejeren«, Harlekin og Prinsen i »Den lille Havfrue«); senere blev han som Solodanser, hvortil han udnævntes 1908, Hans Becks Arvtager i Partier som Kong Valdemar, Junker Ove i »Et Folkesagn«, Helge i »Valkyrien«, James i »Sylfiden«, Alonzo i »Toreadoren«, Halvor i »Brudefærden«, Franz i »Coppelia«, Pierrot i »Harlekins Millioner«. Han muliggjorde derved disse Værkers Bevarelse paa Repertoiret, men naaede ikke Mesteren i frisk Kraftudfoldelse og var som Mimiker svag. 1915 overtog han Becks Lederstilling, og 1920 udnævntes han til Balletmester. U. var trænet op i Bournonvilles Skole, som blev hans Styrke, naar Kravet var at bevare Traditionerne, men hans Lederperiode var en Overgangstid, hvor bl. a. Fokins moderne Kunst fangede Sindene; U. stillede sig ikke afvisende over for nye Strømninger, men forsvarede dem ikke aandfuldt, hvad hans Balletter »Farvespil«, en Fantasi i Dans og Farver, og »Lackshmi« (i Forening med Emil Mobeck) var Beviset paa. Ud over Bournonvilles Skole kom han ikke; Traditionen prægede ogsaa hans Kompositioner »Et Bondegilde«, »De forelskedes Luner« og »Agnete og Havmanden«. U.s Ledelse blev udsat for megen utaalmodig Kritik, skønt han raadede over udmærkede unge Talenter som Elna Lassen, Ulla Poulsen, Else Højgaard og John Andersen; efterhaanden trættedes han, og 18. Maj 1928 optraadte han sidste Gang som Fregatchefen i »Fjernt fra Danmark«; s. A. tog han sin Afsked og bosatte sig i Rørvig. — R. 1922.

Teatret, V, 1905—06, S. 49—54. Ove Jørgensen i Tilskueren, XXV, 1908, ' 45 '

Robert Neiiendam.

Uhrskov, Anders Kristensen, f. 1881, Bibliotekar, Forfatter. F. 30. Dec. 1881 i Tørring Vest for Horsens. Forældre: Husmand Kristen U. (1843—1919) og Kirsten Nielsen (1853—-1934). Gift 18. Maj 1909 i Odense med Signe Jakobsen Østergaard, f. 14. Sept. 1883 paa Brændekildegaard, D. af Forpagter, senere Møller og Bager i Dalum Jens Jakobsen (1849—x923) og Margrethe Nielsen (1854—1919).

Slægtnavnet stammer fra Uhrskovgaard i Tørring Sogn, hvor Faderen var født. Faderen var blind fra Barndommen og havde været Elev paa Det kgl. Blindeinstitut, hvorfra han hørte Grundtvig i Vartov, var siden i to Perioder Elev hos Kold. Moderen havde været Elev paa Askov Højskole. Begge Forældrene var hele deres Liv igennem stærkt præget af det grundtvigske Menighedsliv og de frie Skoletanker. Som Følge af disse blev Sønnen først undervist hjemme, gik derpaa et Par Vintre i Skole hos Lærer N. Kr. Laursen, der drev en Privatskole paa Aale Vestermark og som fik en dybtgaaende Indflydelse paa store Dele af Sognets Befolkning. I Tolv-Fjortenaarsalderen var U. Elev paa Flemming Efterskole og arbejdede efter Konfirmationen ved Landbruget paa Forældrenes Husmandssted, der blev drevet som Mønsterbrug, men Lysten til Landbruget var ikke stor. Han var Elev paa Gedved Seminarium 1899—-1902 og tog Lærereksamen 1902; han blev paavirket især af J. Byskovs Undervisning i Dansk, Regning og Matematik samt i det hele af hans ejendommelige Personlighed. Han var Lærer ved Søndre Friskole i Odense 1902—04, havde midlertidig Plads som Lærer paa Fr.borg Højskole og den nyoprettede Hillerød Haandværkerdagskole 1904, var derefter fast Lærer ved Fr.borg Højskole 1907—34, hvor han ydede en dygtig og livfuld Undervisning. Han er Medlem af Bestyrelsen for Fr.borg Amts historiske Samfund siden 1914 (Skriftudvalget) og var Bestyrelsesmedlem i Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler 1919—27. 1922 var han Stifter af og er siden da Formand for Nordsjællandsk Museumsforening; han er Leder af Nordsjællandsk Folkemuseum, hvor det gamle Husmandssted paa Jægerbakken i Hillerød blev indviet 1925 og den nye Udstillingsbygning 1940. Sammen med Fred. Nørgaard var han Medudgiver af »Folkets Førere« og skrev deri »Christopher Bruun« (1916). 1906—21 var han Lærer ved Hillerød Handelsskole og 1910—21 dens Forstander. Han holdt i sin Tid adskillige Foredrag, navnlig i Nordsjælland, og har skrevet et meget stort

Antal kulturhistoriske Artikler i de nordsjællandske Blade, især i »Frederiksborg Amts Avis« og »Nordsjællands Venstreblad«. Fra 1933 er han Bibliotekar og fra 1943 Overbibliotekar ved Hillerød Folkebibliotek, hvis Udlaan er blevet stærkt øget i hans Tid.

U. begyndte sin litterære Virksomhed som Skolebogforfatter, udgav 1908 »Regnebog for voksne, I—II«, der i højere Grad end hidtil indførte en Række af Dagliglivets Forhold i Opgaverne, 1913 »Fysik for Folkehøjskoler og Efterskoler«, 1918 »Brevbog for Landmænd«. Han udgav ogsaa skønlitterære Bøger som »Hedevig og hendes Datter« (1912), »Karl Lillekone og andre Kanutter« (1916) og »I Kamp for Hjemmet. Fortælling« (1930), samt en Del lokalhistoriske Skrifter som »Hillerød Haandværkerdagskole i fem og tyve Aar« (1929), en Bog om Kristian Kongstad (1930) o. fl. Størst Betydning fik U. ved sin Indsamling og Udgivelse af Folkeminder. 1917 bad fhv. Folketingsmand Lars Larsen ham om at være sig behjælpelig med at ordne og udgive hans nedskrevne og trykte Minder om det nordsjællandske Bondeliv i gamle Dage, der var fremkommet som mindre Stykker i Fr.borg Amts historiske Samfunds Aarbøger og i Fr.borgbladene. Paa Grundlag heraf gives der i U.s første Folkelivsbog »Nordsjællandsk Landsbyliv« (1918) en indgaaende Skildring af gammelt Bondeliv i Vejby og Tibirke Sogne: Bygninger og Indbo, Mad og Klæder, Redskaber og Gilder, Lægekunst og Overtro o.s.v. Med den Bog var U. indfanget af Folkeminderne for Livstid. Han tog ud og talte med Folk og optegnede deres Meddelelser. Desuden fik han de nordsjællandske Blade til at opfordre Folk til at indsende Stof. Han fik afholdt en stor Konkurrence i en Række sjællandske Skoler om de bedste skriftlige Beretninger om Sagn i Folkemunde. Elever paa Fr.borg Højskole og en Del andre Høj- og Efterskoler rundt omkring i Landet blev sat i Arbejde med Optegnelse af Sagn. Frugten af alt dette blev den flittige Udgivelse af en lang Rad Folkemindebøger: »Nordsjællandsk Folkeliv«, I—V, omfattende »To Nordsjællænderes Erindringer«, »Folkesagn«, »Sagn og Tro«, »Højtid« og »Dagligt Liv« (1921—24); endvidere »Liv og Levned«, I—III, indeholdende »To gamle fortæller«, »Bonde og Borger« og »Skæbner« (1927—29). Ogsaa andre Landsdele end Nordsjælland inddroges efterhaanden under U.s Virkefelt, og han holdt sig ikke altid til Almuelivet i egentlig Forstand: »Fynske Sagn« (1929), »Friskolefolk« (I—II, 1931), »Sjællandske Sagn« (1932), »Kulsvierbogen« (1933), »Dansk Folkevid« (I—III, 1935—42), »Fra Stavnsbaand til vore Dage« (I—III), omfattende »Fra Landbrugets

Verden«, »Handel, Haandværk, Fiskeri« og »Fra Land og By« (1938—40), »Fynbo, Jyde og Sjællandsfar« (1941).

Det er en flittig og vidtspændende Virksomhed, U. har udfoldet ved Udgivelser paa saa at sige alle Folkemindernes og Folkelivets Omraader, og i hans Nordsjællandske Folkemuseum findes den haandgribelige Illustration til de skriftlige Meddelelser.

Maleri af V. Secher 1928 (Familieeje).

Frederiksborg Højskole 1895—1920 ved Holger Begtrup, 1920. Den danske Folkehøjskole, II, 1940, S. 272 f. Horsens Folkeblad 28. Dec. 1931. Nordsjællands Social-Demokrat 2. Juli 1940. Aftenbladet (Søndag) 8. Sept. s. A. Hjemstavn 15. Nov. s. A. Højskolebladet 1. Nov. s. A. Kristeligt Dagblad 30. Dec. 1941. Magasinet 12. April 194.. ^^ ^ . ^

Ulbricht, Ingrid, 1870—1937, Forfatterinde. F. 22. April 1870 paa Lilla Boslid, Eldsberga Sogn ved Halmstad, d. 21. Marts 1937 i Hellerup, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Proprietær, senere Indremissionær Karl Johan Råven (1843—1926) og Kristiania Emilia Ludviga Bulow (1846—1926). Gift 24. Sept. 1900 i Hosterwitz med Professor, Overlærer ved det kgl. Gymnasium i Dresden, Dr. phil. Gustav Emilius Edmund U., f. 19. Marts 1849 i Rochlitz, Sachsen, d. 19. Febr. 1907 i Dresden, Søn af Boghandler Christian Gustav August U. (1828—85) og Amalie Emilie Ernestine Lange (1825—52).

I. U. fik Undervisning i Hjemmet til Syttenaarsalderen. Efter et Par Aar at have været Lærerinde hos Præsterne Carl og Otto Moe blev hun 1892 Forstanderinde for et Diakonissehus og Sindssygeanstalt i Kropp. Ved sit Giftermaal flyttede hun til Dresden. Efter Mandens Død drog hun 1913 til Kbh.; 1915 valgtes hun til Formand for K.F.U.K.s Hovedforening i Kbh.; hun udfoldede her en betydelig Energi og blev skattet i vide Kredse, var en af de ledende i Arbejdet for at rejse Foreningens Hus i Store Kannikestræde (indviet 1919). Tillige deltog hun i forskelligt Foreningsarbejde og stiftede bl. a. 1919 K.F.U.K. Spejderne i Danmark. Under Pseudonymet Karin Nordhammer udgav I. U. et Par Smaafortællinger paa Tysk; under eget Navn udsendte hun paa Dansk en Række mindre Skrifter, fortællende og opbyggelige. — Maleri af Ellen Hofman-Bang 1929 (K. F. U. K., Kbh.).

Berl. Tid., Nationaltidende og Kristeligt Dagblad 22. Marts 1937.

Hans Koch.

Uldall. Slægten U. føres tilbage til Peder Hansen (d. 1730) i Uldal, Skrydstrup Sogn, Gram Hrd., hvis Søn Borgmester og By-

foged i Assens Hans Pedersen Ulldall (1705—82) var Fader til Landsdommer i Fyn Johannes U. (1745—1806) og til nedenn. Generalfiskal Peter U. (1743—98); denne var Fader til Major, Generalkrigskommissær Hans Frederik U. (1775—1836), til Toldkasserer i Næstved Wilhelm August U. (1781—1852) og til Admiralitetsdeputeret, Kommandør, Kammerherre Johan Joachim U. (1777—1839), af hvis Børn skal nævnes Lægen Ludvig U. (1819—67) og Ottilia U. (1816—72), der var gift med Viceadmiral Edouard Suenson (1805—87, s. d.). Major Hans Frederik U. var Fader til Overauditør, By- og Herredsfoged i Hjørring Peter Johan U. (1803—69) — hvis Søn var Kommandør Fritz Peter U. (1847^—T93[1]) — til Overauditør Carl Vilhelm U. (1804—83) til Knivholt — hvis Søn var Viceadmiral Fritz Peter Adolph U. (1835—[J]9[IJ]) — *til* Antoinette Christiane U. (1809—56), gift med Stiftsfysicus, Justitsraad Jacob Georg Købke (1802—75), og til nedenn. Etatsraad, Dr. med. Frederik Adolph U. (1806—73), af hvis Børn skal nævnes Marie Charlotte Frederikke U. (1837—1926), der var gift med Amtmand, Kammerherre Hans Christian Joachim Cederfeld de Simonsen (1817—1906) til Stamhuset Er holm og Søndergaarde, nedenn. Arkitekt Johannes Frederik (Fritz) Christian U. (1839—1921) og Fabrikejer Peter Christian Emmerich U. (1843—1919), der var Fader til nedenn. Museumsinspektør Kai (Kay) Christian U. (f. 1890).

F. Uldall: Stamtavle over Familien Uldall, 1892. *Albert Fabritius.*

Uldall, Frederik Adolph, 1806—73, Læge. F. 1. Okt. 1806 paa Espe ved Korsør, d. 4. Marts 1873 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Major, Generalkrigskommissær Hans Frederik U. til Espe ogLøgismose (1775—1836) og Anna Maria Dorothea Købke (1774—1838). Gift 27. Sept. 1835 i Kbh. (Helligg.) med Elisabeth Johanne Sophie Sick, f. 30. Dec. 1809 i Kbh. (Frue), d. 21. Marts 1900 paa Frbg., D. af Legationsraad Christian Frederik S. (1779—1813) og Charlotte Claudine Christiane Cederfeld de Simonsen (1786-1857).

U. blev Student 1825 f[ra] Borgerdydskolen i Kbh. og tog medicinsk Embedseksamen 1830, vandt Licentiat- og Doktorgraden i Medicin 1833 (for Afhandlinger om Jodens Virkninger og Anvendelse og om vanskeligt Tandbrud), var 1836—43 Stadsfysicus i Fredericia, hvor han fik oprettet Byens Sygehus, og 1843—71 Landfysicus i Sjællands nordre Fysikat (Holbæk). U. er kendt fra sine Haandbøger over civil og militær Medicinallovgivning og Apoteker-

lovgivning (1835, 1836, 1840). Blivende Betydning har hans Lovsamling i tre Bind om »Den civile Medicinallovgivning i Kongeriget Danmark«, der udkom 1863—73 og indeholder Love, Reskripter, Cirkulærer, Reglementer o.s.v. fra 1672 til 1872 incl. — Etatsraad 1868. — R. 1853. DM. 1872. — Maleri af Emma Uldall 1832 (Familieeje). Portrætteret paa Gruppebillede af Just Holm 1848. Litografi af P. Gemzøe 1872. £ s *Fridericia.*

Uldall, Johannes Frederik (Fritz) Christian, 1839—1921, Arkitekt og Arkitekturhistoriker. F. 11. Febr. 1839 i Fredericia, d. 21. Febr. 1921 i Randers, begr. sst. Forældre: Stadsfysicus, Dr. med., senere Etatsraad F. A. U. (s. d.) og Hustru. Gift i° 6. Juni 1866 i Butterup med Henriette Sophie Torst, f. 30. Okt. 1844 paa Løvenborg, d. 10. Marts 1874 i Randers, D. af Godsforvalter, Justitsraad Frederik Christian T. (1797—1869) og Johanne Margrethe Neergaard (1811—55). 2° i. Juni 1875 i Mejlby med Inger Kirstine Mohnsen, f. 23. Marts 1850 paa Kalstrup, Øster Lisbjerg Herred, d. 19. Okt. 1940 i Kbh., D. af Proprietær Mogens Christensen M. (1816—90) og Else Jensdatter Grosen (1825—99)-

Efter at have taget Præliminæreksamen 1855 i Sorø studerede U. en kort Tid ved Polyteknisk Læreanstalt, men kom derfra 1857 over til Kunstakademiet, som han gennemgik til 1863, dog uden at tage Afgang som Arkitekt. Samtidig var han i Tømrerlære (Svend 1859) og tegnede hos Herholdt og Christian Hansen. Som Sekondløjtnant ved 11. Regiment deltog han med stor Bravour i Krigen 1864 — bl. a. i Træfningen ved Vejle — og bosatte sig n. A. i Randers, hvor han levede til sin Død.

Allerede som ganske ung var U. stærkt interesseret i vore gamle Kirker, og som Arkitekt er hans Navn særlig knyttet til Kirkebyggeriet. Væsentlig i romansk Stil har han opført ikke faa nye Landsbykirker i Jylland, men langt betydeligere er Antallet af de gamle Kirker, han enten har restaureret eller som f. Eks. Ut ved Horsens helt har ombygget. Foruden en større Istandsættelse af St. Mortens Kirke i Randers 1869—70 drejer det sig om en 30—40 væsentlig østjyske Landsbykirker, reelle, men oftest ret haardhændede Arbejder efter det dengang eneraadende Princip, at Bygningen skulde føres tilbage til sin oprindelige, romanske Skikkelse. — Desuden har han opført talrige Profanbygninger i Randers.

Jævnsides med sin Gerning som udøvende Arkitekt udfoldede U. gennem Aarene en ikke ringe Forfattervirksomhed, dels af lokalhistorisk Art, s a således en Række Afhandlinger om Randers, dels og navnlig af arkitekturhistorisk og arkæologisk Karakter. Til det

af Kirkeministeriet udgivne Folioværk »Sallinglands Kirker« (I—II, 1884—93) udførte han Opmaalingerne og Beskrivelserne til 1. Bd. »Rødding Herred« 1884, og myreflittig, som han var, undersøgte og beskrev han i Aarenes Løb mere eller mindre udførlig samtlige jyske Landsbykirker, et Materiale, der efter hans Død overgik til Nationalmuset, med hvilket han stadig stod i livlig Forbindelse. Sin udstrakte Viden udnyttede han i et Par store Afhandlinger i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed« 1894 og 96 om de jyske Granitkirkers Vinduer og Alder, som han ligesom J. Helms, men i Modsætning til Forskere som Løffler og V. Koch anslaar til en ret sen Tid. Begge er de overvældende rige paa Stof, men de Iagttagelser og Slutninger, hvorigennem han naar sine Resultater, virker langtfra altid overbevisende. Hans Hovedværk er dog »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker« (1906), der bygger paa aarelange, omhyggelige Undersøgelser af Materialet i hele det middelalderlige Danmark, der grupperes efter Støbere. Medens det til Tider kan glippe med Tolkningen af de ofte sjusket støbte Indskrifter, er selve Læsningen af dem gennemgaaende fortrinlig. Dygtig Tekniker, som han var, udgav han 1877 en i sin Tid meget benyttet »Overslagsbog for Bygmestre, Bygningshaandværkere og Bygherrer« (8. Udg. 1912) og sammen med A. Ammentorp »Lommebog for Haandværkere«, I—IV, 1894—97. Endelig udgav han 1892 en Stamtavle over sin Slægt. — R. 1898. — Maleri af P. Hougaard 1919 (Familieeje).

Soransk Tidsskrift, III, 1896—99, S. 15 f. Vort Forsvar 27. Maj 1900. Axel Liljefalk og O. Lutken: Vor sidste Kamp for Sønderjylland, 1904, S. 57, 197. Randers Amtsavis 22. Febr. 1921. Architekten, XXIII, s. A, S. 80. Soraner-Bladet, III, 1918-19, S. 94 f. *M Mackeprang.*

Uldall, Kai (ved Daaben Kay) Christian, f. 1890, Museumsmand. F. 14. Sept. 1890 i Kbh. (Matth.). Forældre: Fabrikejer Peter Christian Emmerich U. (1843—1919) og Alba Eugenie Ragnhild Nathalie Lange (1854—1914). Gift 18. Dec. 1920 i Søborg ved Kbh. med Ellen Regitze Krøger, f. 2. Febr. 1895 i Todbjerg, D. af Forpagter Poul Caspar Theodor K. (1861—1927) og Antonia Hansine Hofmann (f. 1865).

U. blev Student 1912, privat dimitteret, cand. phil. s. A., og samtidig med, at han — dog uden at tage nogen afsluttende Eksamen — studerede Historie, begyndte han at arbejde i Nationalmuseets 2. Afdeling, til hvilken han 1916 knyttedes som honorarlønnet Medhjælper. 1922 blev han Underinspektør i Museets 3. Afdeling (Dansk Folkemuseum), 1937 Inspektør I og 1941 Leder af

Frilandsmuseet ved Lyngby. Som Museumsmand var han fra først af navnlig interesseret i Middelalderens Voldsteder og Ruiner, ledede saaledes en Tid lang Undersøgelsen og Istandsættelsen af Vordingborgs Ruiner, men gled efterhaanden mere og mere over til senere Tiders Kulturhistorie og praktisk Museumsarbejde. Ikke mindst har han nedlagt et stort Arbejde paa Frilandsmuseet, baade for at gøre dette mere tilgængeligt og populært for de besøgende, men tillige for at give de nyrejste Bygninger et mindre regelret Udseende, end det hidtil havde været Tilfældet, sørge for Bestandens Vedligeholdelse og det efterhaanden stærkt forøgede Areals landskabelige Behandling. Da Frilandsmuseet 1941 blev udskilt som en særlig 7. Afdeling, var han derfor selvskreven som dets Leder. Som Forfatter har han skrevet en Række Afhandlinger, der væsentlig samler sig om Keramik, hvor han har sammenfattet sin Viden i en Bog om »Gammel dansk Fajence« (1942), om Kirkernes Profanbenyttelse og om Folketro. ^ *Mackeprans*

Uldall, Peter, 1743—98, Generalfiskal. F. 29. Juni 1743 i Assens, d. 11. Nov. 1798 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Borgmester og Byfoged i Assens samt Herredsfoged i Baag og Vends Herreder Hans Pedersen Ulldall (1705—82) og Kirstine Hansdatter Hougaard (1711—96). Gift 23. Sept. 1772 (Kop. Nic. 9. Sept.) med Anthonette Hansen, f. 2. Okt. 1739 i Kbh. (Holmens), d. 4. Juni 1804 sst. (Nic), D. af Auditør, senere Overkrigskommissær Stephen H. til Frydendal (s. d.) og Hustru.

U. blev Student 1755, privat dimitteret, og begyndte efter Faderens Ønske at studere Teologi. 1759 tog han teologisk Attestats, men fortsatte 1761 med at studere Jura og fik Eksamen 1763. I de følgende Aar levede han i ret ringe Kaar paa Elers' Kollegium, indtil han 1765 blev Fuldmægtig hos Højesteretsadvokat J. J. Anchersen. U. kom herved paa sin rette Hylde, og i Løbet af fire Aar kvalificerede han sig i den Grad, at han 1769 kunde aflægge Prøve som Højesteretsadvokat. Allerede paa dette Tidspunkt maa hans Ry som Advokat være begyndt at vokse, thi 1772 beskikkedes han som Forsvarer for Dronning Caroline Mathilde. U. besøgte flere Gange den arresterede Dronning paa Kronborg og fik et godt Indtryk af hendes Karakter, ligesom han var overbevist om hendes oprigtige Kærlighed til Struensee. Selv om han var klar over hendes Skyld, gjorde han, hvad han kunde, for at afkræfte Vidnesbyrdene imod hende, men Sagen var haabløs, da der forelaa Tilstaaelse fra begge Sider. Senere blev U. beskikket til Struensees Forsvarer, og han besøgte ligeledes ham i Fængslet. Hans person-

lige Indtryk af den faldne Kabinetsminister var ikke gunstigt, og selv om denne i U.s Øjne havde øvet en heldig Indflydelse ved at sætte Adelen til Vægs og bringe mere Fart i Embedsmændenes Arbejde, kom han dog til det Resultat, »at hans slette Handlinger overbalancerede hans gode«. Ogsaa i denne Sag var U. klar over, at Forsvaret havde en haabløs Opgave. Efter U.s Opfattelse maatte Struensee dømmes til Døden baade af juridiske og politiske Grunde. Med Hensyn til Anklagepunktet om Struensees Forhold til Dronningen undlod han helt at føre noget Forsvar, medens han forsøgte at afsvække Anklagen mod Struensee for at have brudt Kongeloven ved at usurpere den kongelige Magt. U. gjorde stærkt gældende, at Kongen af fri Villie havde udnævnt Struensee til Minister. U.s Optræden i disse to Sager skaffede ham ikke alene Regeringens Bevaagenhed (han modtog saaledes fra Kongen en kostbar Daase), men den grundlagde hans Ry som en fremragende Sagfører og skaffede ham fuldt op at gøre i de kommende Aar. Fra en senere Tid huskes hans Optræden i den store Bedragerisag 1783 inden for Asiatisk Kompagni, hvor han repræsenterede de utilfredse Aktionærer og paadrog sig Høegh-Guldbergs og Arveprinsens Vrede. 1783 udnævntes han til Generalfiskal (afgik 1789), og han var endvidere fra 1788 Viceborgmester i Kbh. 1791 deltog han i Drøftelserne om en forbedret Forretningsgang i Højesteret med det Formaal at fremskynde Sagernes Afgørelse.

Ved sit Ægteskab modtog U. en betydelig Medgift, og ved de rige Midler, hans Embedsgerning indbragte ham, blev han med Tiden en meget velhavende Mand. En Del af Formuen anbragtes i Jordegods, idet han 1796 købte Godserne Høvdingshus (nu Høvdingsgaard) og Lilliendal med Østergaard. Desuden førte han stort Hus i Kbh., samlede sig en betydelig Bogsamling paa henved 5000 Bd. og anlagde en værdifuld Haandskriftsamling, navnlig til Belysning af dansk Historie. Denne og en Del af Biblioteket kom siden til Det kgl. Bibliotek. Fra 1781 var han Medlem af Danske Selskab. —Justitsraad 1776. — Maleri af Jens Juel 1784 (flere Eksemplarer i Familieeje; Nationalmuseet; Fr.borg). Et Maleri af Jacob Lynge (Fr.borg) af C. A. Lorentzen 1791 (fra Hvedholm) er fejlagtig kaldet U. Et Maleri af samme i Familieeje. Rødkridtstegninger af Paul Ipsen. Portrætteret paa N. F. Habbes Maleri 1846 af bekendte Højesteretsassessorer.

Kbh.s Universitets Journal, VI, 1798, S. 189. Efterladte Optegnelser af Generalfiskal Peter Uldall (Memoirer og Breve, XXI), 1914. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, IV, 1—2, 1902. Sophus Vedel: Den dansknorske Højesterets Historie 1661 —1790, 1888. Troels G. Jørgensen: Dan-

mark-Norges Højesteret 1790—1814, 1930. Inkvisitionskommissionen af 20. Jan. 1772, udg. af Holger Hansen, I, 1927, S. XXXXVI, 175—91, 205—08. Hist. Tidsskr., 6. RL, IV, 1892—94, S. 119—26. Tidsskrift for Retsvidenskab, V, 1892, S. 446 ff. Luxdorphs Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, I—II, 1915—30. Militærlægen, XXXIX, 1933, S. g7. Carl S. Petersen: Det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling, 1943. S. 28 f. *Harald Jørgensen.*

Ulf (angelsachsisk Wulfsige), d. ca. 1026, Jarl. Dræbt ca. 1026 i Roskilde. Fader: Angelsachseren Sprakling (efter islandske Kilder: Thorgil Sprakaleg). Gift med Estrid (s.d.), D. af Svend (I.) Tveskæg (s.d.).

I Breve fra Knud (I.) den Stores Tid nævnes U. og hans Broder Eilif som Jarler i England. Efter at Knuds Søster Estrid var blevet forskudt af den normanniske Hertug Richard (eller maaske dennes Søn Robert, se Estrid), bortgiftede Knud hende til U. Jarl, for, som Adam af Bremen med Svend Estridsen som Hjemmelsmand fortæller, at styrke Forbindelsen mellem Angelsachserne og Nordboer. Fra omkr. 1017 synes U. og Estrid at have opholdt sig i Danmark, hvor U. under Kong Knuds Fravær synes at have indtaget en ledende Stilling. Han havde tre Sønner med Estrid, Bjørn, Asbjørn og Svend. Omkr. 1026 blev U. paa Knuds Befaling dræbt i Roskilde Domkirke. Motivet til Drabet staar ikke klart. — Adam af Bremen omtaler slet ikke Drabet, mens Roskildekrøniken (ca. 1137J i Modstrid med Oplysningerne hos Adam af Bremen siger, at U. og Estrid havde giftet sig mod Knuds Villie, og lader Drabet være en Følge heraf. Sagaerne og Saxo i Begyndelsen af det 13. Aarh. har derimod en Tradition om, at U. havde gjort sig skyldig i Misbrug af Kongebreve. Ifølge Saxo misbrugte U. et Kongebrev til at overtale Estrid til at indgaa Ægteskab med sig. I Sagaerne misbruger U. et Kongebrev til under et truende Angreb fra den norske Kong Olav og den svenske Kong Anund Jakob at lade Knuds og Dronning Emmas Søn Hardeknud hylde som Konge paa Viborg Landsting til Knuds store Harme. Knud og U. besejrer derefter den norske og svenske Konge ved Helgeaa, men kort efter lader Knud U. dræbe efter et hidsigt Sammenstød i Roskilde. Hos Saxo er U. allieret med den norske og svenske Konge og kæmper paa deres Side ved Helgeaa, men bliver kort efter paa Estrids Forbøn forsonet med Knud. Under et Ophold i Roskilde kommer Knud og U. op at skændes, og Knud befaler sine Mænd at dræbe U.

A. D. Jørgensen: Den nord. Kirkes Grundlæggelse, 1874—78, S. 507 ff. Johs. Steenstrup, Normannerne, III, 1882, S. 318, 332, 345—50. Hist. Tidsskr., 8. Rk., I, 1907—08, S. 51 ff. Hist. tidskr. f. Skåneland, IV, 1910, S. 24-52. Scandia, IV, 193., S. 66-70.

Ulf, kaldet Riber-Ulf, d. 1157, Kong Svend (III.) Grades Raadgiver.

I et af Svend Grades Breve nævnes blandt Vidnerne Ulf Ripensis; hans Borg har formentlig ligget paa den Høj Ulfsborg paa Ribe Bymark, som flere Aarhundreder derefter nævnes, maaske har han tillige været Høvedsmand i Ribe. I Svends Kampe med hans Medbejler Knud deltog U. med stor Tapperhed, saaledes da Knud for anden Gang blev overvundet ved Viborg (1151). Da Svend maatte forlade Landet, og U. ikke vilde bøje sig for Sejrherrerne, sendtes han som Fange til Knuds Stiffader Kong Sverker i Sverige. Han vendte dog tilbage og var Bannerfører i Svends Hær i Gradehedeslaget; han blev gjort til Fange, og Esbern Snare vilde have skaanet ham, men Knuds Mænd dræbte ham. Nogle Folkeviser har bevaret Mindet om den djærve og voldsomme Riber-Ulf og knyttet forskellige Bedrifter til hans Navn.

Saxonis Gesta Danorum. Knytlingasaga. Dånische Bibliothek, III, 1739, S. 132. Sv. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser, III, 1862, S. 14—19. J. Kinch: Ribe Bys Historie, I, 1869, S. 23 ff.

Johannes Steenstrup (C. A. Christensen).*

Ulf, Hans Jakobsen, d. 1541, Kannik. Antagelig f. i Malmø, d. 23. Maj 1541 i Lund. Fader: Borger og Handelsmand i Malmø Jakob U.

H. U. fik sikkert sin første gejstlige Uddannelse i Lund. Febr. 1498 blev han Baccalaur ved Universitetet i Greifswald; men hvor han tog Magistergraden, er ukendt. I alt Fald i Sommeren 1502 var han Præst og »Degn i Malmø«, og en Kontrakt fra 1503 kalder ham foruden Degn i Malmø ogsaa »Mester«. Jan. 1510 omtales han som Indehaver af »et Vor Frues Alter«, et Vikariat ved St. Petri Kirke, som han beholdt til 1529, da Kirkeforholdene omordnedes ved Reformationens Sejr i Malmø. Først Febr. 1521 er han bevidnet som Kannik i Lund samt tillige som Provst for det store Præstegilde der. Som saadan forskaffede han Gildet en Del Jordegods i Nevishog Sogn, Syd for Lund, til Dels ved Mageskifte, men flere Medlemmer, bl. a. H. U. selv, maatte i den Anledning yde Gildet Pengelaan, og 1532 fik H. U. fem Sølvskaale i Pant for de 30 rhinske Gylden, han havde forstrakt Gildet med. Fra 1526 var H. U. forlenet med Ståvie Sogn Nordvest for Lund. Som ivrig Modstander af Lutherdommen omtales han i »Malmøberetningen« om Herredagen 1530, derimod siges ikke, at han var til Stede ved den. Antagelig har han særlig (maaske skriftligt) imødegaaet de lutherske Angreb paa Messen, og i den danske Bearbejdelse af

»Dialogen om den syge Messe« (trykt 1533) spottes han derfor som »Doktor« J. Ulf, der ved sin Diagnose fastslaar, at Messens »Kanon« »har faaet fuldt et Saar«, og raader til af al Kraft at raabe »Koncilium« for at give den Livskraft igen! 1532 tiltraadte H. U. en Henvendelse til Paven om at stadfæste Torbern Bille som Aage Sparres Efterfølger i Ærkesædet; men Skrivelsen afsendtes dog ikke. Han har sikkert til sin Død fastholdt sit katolske Standpunkt og været blandt de Kanniker, som voldte den evangelske Biskop Fr. Wormordsen og Læsemesteren Peder Laurentsen mange Kvaler.

Dsk. Mag., 3. Rk., III, 1851. Ny kirkehist. Saml., II, 1860—62. Kirkehist. Saml., 4. Rk., VI, 1899—1901. Repertorium dipl., 2. Rk., V—VI, 1933—34. Lunds årkestifts urkundsbok, VI, 1939. De ældste danske Archivregistraturer, IV, 1885. H. F. Rørdam: Hist. Kildeskrifter, 2. Rk., II, 1887. Danmarks Gilde- og Lavsskraaer, I, 1899—1900. H. F. Rørdam: Malmø-Beretningen, 1889. S. Birket Smith: Nic. Manuels Satire om den syge Messe, 1893.

J. Oskar Andersen.

Ulfeldt. Den navnlig ved sin Indflydelse i det 16. og 17. Aarhundrede bekendte Adelslægt U. optog først i 16. Aarhundrede Navnet efter sit Vaaben, en Valravn (halv Ørn, halv Ulv), men førte tidligere Tilnavne som Vædder og Eest. Slægten paavises tidligst 1186 med den i Knud Valdemarsens Gavebrev nævnte Strange, hvis Søn Peder Strangesen (d. 1241), der var gift med Esbern Snares Datter Ingeborg, 1230 førte Slægtvaabenet. Hans Broder Niels Strangesen, der ikke er dokumentarisk paavist, var Fader til Drosten Absalon Nielsen (d. 1305), der 1284 beseglede med U.-Vaabenet. En tredie Broder antages at være den Anders Grosen, der var gift med Esbern Snares Datter Cecilie, som Morten Pedersøn angiver at være Søn af Oluf Graa til Tersløse. Anders Grosens Sønnesøn Ridderen Absalon Jonsen (nævnt 1320 og 26) til Broholm var Fader til Jakob Absalonsen (nævnt 1319 og 37), hvis Sønner var nedenn. Biskop i Roskilde Niels Jakobsen (d. 1395) og Anders Jakobsen (d. senest 1383) til Kogsbølle; denne var Fader til Erik Andersen (d. 1420) til Kogsbølle, hvis Sønner var Anders Eriksen (d. 1456) til Kogsbølle og Ridderen Niels Eriksen (nævnt 1421), der antages i Forbindelse med en ufri Kvinde at være Fader til nedenn. Biskop i Odense Henneke U. (d. 1459). Anders Eriksens (d. 1456) Sønner var Rigsraaderne Claus Andersen (d. 1497), Palle Andersen (nævnt 1469 og 1528) til Mullerup — hvis Søn Christoffer Pallesen U. (d. 1571) til Skørringe og Lundsgaard var Fader til Proviantmester paa Fyn Palle Christoffersen U. (d. 1571) til Haldager — Eggert Andersen (nævnt 1476

og 1504) til Kragerup, Elmelunde og Højbygaard — Fader til Claus Eggertsen U. (d. 1566) til Elmelunde og til Dronning Dorotheas Hofmesterinde Beate Eggertsdatter U. (d. 1555), der var gift med Rigsraaden Niels Bild (d. 1540, s. d.) til Ravnholt — og. Ebbe Andersen (nævnt 1468 og 99) til Kogsbølle, der var Fader til Knud Ebbesen U. (d. 1540) og til Anders Ebbesen (nævnt 1486 og 1507), hvis Sønner var Fodermarsk Hartvig Andersen U. (d. 1534), nedenn. Otte Andersen U. (d. 1543) til Bjersgaard og Jost Andersen U. (d. 1563) til Moesgaard og Østergaard. Knud Ebbesen U. (d. 1540) var Fader til de nedenn. Rigsraader Ridderen Corfitz U. (d. 1563) til Kogsbølle og Jakob U. (d. 1593) til Selsø og Kogsbølle, samt til Ridderen Rigsraad Ebbe U. (d. 1560) til Svenstrup, hvis Sønnesøn Rigsraaden Christoffer U. (1583—1653) til Svenstrup og Raabelev m. m. var Fader til Bjørn U. (1615—56) til Raabelev m. m., til nedenn. Generalmajor, Sveriges Riges Raad Ridderen Ebbe U. (1616—82) til Ferslevsholm m. m., til Edel U. (1630—76) til Næsbyholm, der var gift med Rigsadmiralen Gehejmeraad Henrik Bielke (1615—83, s. d.), og til nedenn. Ridder Knud U. (1609—57) til Svenstrup, af hvis Børn skal nævnes Christopher U. (1643—70) til Svenstrup og Alleslev og nedenn. Margrethe U. (1641—1703), til Totterupholm, der ægtede Søhelten Niels Juel (1629—97;[s]- d.). — Ovenn. Rigsraad Jakob U. (d. 1593) var Fader til Corfitz U. (d. 1614) til Bavelse —- hvis Søn var Landsdommer i Sjælland Jakob U. (d. 1630) til Bavelse — til nedenn. Rigsadmiral Mogens U. (1569—1616) til Selsø og Tvis Kloster m. m.

— hvis Søn var nedenn. Admiral Corfitz U. (d. 1644) til Selsø — og til nedenn. Rigskansler Jakob U. (1567—1630) til Kogsbølle, af hvis sytten Børn skal nævnes Hofmarskal, Rigsraad Knud U. (1600—46) til Hverringe, nedenn. Generalfeltmarskal, Rigsgreve Frantz U. (1601—36) til Orebygaard og Rigsfriherreskaberne Herschmanitz og Gratlitz — der 1635 optoges i rigsgrevelig Stand, men døde ugift •— nedenn. Ridder Laurids U. (1605—59) til Egeskov •— hvis Datter Anne Sophie U. (1647—[I]7A[I]) tog [s]*g af Leonora Christina efter hendes Løsladelse og fulgte hende til Maribo — nedenn. Rigshofmester Rigsgreve Corfitz U. (1606—64) til Saltø og Bavelse samt Friherreskaberne Herschmanitz og Gratlitz, der 1641 optoges i Rigsgrevestanden, Oberst Ebbe U. (161o —54) til Urup og Egeskov, Eiler U. (1613—44) til Urup og Ridderen Flemming U. (1607—57) til Orebygaard, hvis Søn Ritmester Frederik Ulrik U. (1650—99) til Hammergaard, Holris og Nørgaard var Fader til Schoutbynacht Laurids Christoffer U. (1678—1762), Slægtens sidste Mand i Danmark. Rigshofmesteren

Corfitz U. havde i sit Ægteskab med Leonora Christina (1621—98, s. d.) ti Børn, hvoriblandt de nedenn. Kannik Rigsgreve Christian U. (1637—88) og kejserlig General og Kammerherre Rigsgreve Leo U. (1651—1716), hvis Søn ungarsk Hof- og Statskansler Rigsgreve Corfitz Anton U. (1699—1769) til Goltzsch og Jendkau m. m. var Slægtens sidste Mand.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 499—541; XLVI, 1929, II, S. 310; XLVIII, 1931, II, S. 160; LI, 1934, S. 280; LII, 1935, II, S. 147; LV, 1938, II, S. 138; LVII, 1940, II, S. 172; LVIII, 1941, II, S. 119; LIX, 1942,

Albert Fabritius.

Ulfeldt, Christian, Rigsgreve, 1637—88, Kannik. F. 5. Dec. 1637 i Kbh., d. 29. Juli 1688 i Rom, begr. sst. (Kirken San Lorenzo in Damaso). Forældre: Rigshofmester Corfitz U. (s. d.) og Leonora Christina (s. d.). Ugift.

C. U. var sine Forældres førstefødte, fik Navn efter sin Morfader Christian IV. og forlenedes allerede 1640 med St. Hans og Munkeliv Klostre i Norge. 1651 fulgte han Forældrene paa Flugten til Holland, mistede kort efter sine Len, synes fra Efteraaret s. A. at have opholdt sig i Stralsund, Vinteren 1651—52 sammen med Forældrene, til hvem han i Sommeren 1654 sluttede sig i Stockholm. Han rejste derpaa i længere Tid udenlands, bl. a. til England og Frankrig, men stødte i Efteraaret 1657 til Faderen ved Frederiksodde. Febr. 1658 ledede han Overflytningen af Jørgen Seefelds Bibliotek, der af den svenske Konge var skænket Corfitz U., fra Ringsted til Bavelse. En Tid var han hos Forældrene i Malmø, men saa tabes hans Spor foreløbig. Det ses dog, at han er blevet Kammerjunker hos Dronning Christina under hendes Besøg i Norden 1661, og at han — som siden flere af hans Søskende — maa være gaaet over til Katolicismen; der tænktes endog paa at gøre ham til katolsk Præst. S. A. var han i England, hvor han mødte Velvillie ved Karl II.s Hof, besøgte i Begyndelsen af 1662 Forældrene paa Ellensborg, men drog kort efter til Paris, siden til Holland. 6. Nov. 1662 dræbte han paa aaben Gade i Brugge, under Forældrenes Ophold her, men sikkert paa egen Tilskyndelse, deres brutale Fangevogter fra Hammershus Generalmajor Adolph Fuchs. Hjulpet af fornemme Venner i Byen tog han Flugten og var i Dec. i Liége. 1663 træffes han ved Dronning Christinas Hof i Rom, hvor baade hun og Kardinal Francesco Barberini tog sig venligt af ham. Da Faderen paa sin Flugt var kommet til Basel, stødte han med sine Brødre Corfitz og Leo til ham der. De bortsendtes af den gamle for at undgaa Opdagelse, men efter hans

Død Febr. 1664 ilede de fra deres Skjulesteder, C. U. fra Lausanne, til Neuenburg, hvorfra de fjernede hans Lig. Han ses senere at have virket for at faa Familiens gamle Ven Dr. Otto Sperling frigivet fra Blaataarn og har uden Tvivl ogsaa gjort, hvad han evnede, for at hjælpe sin fangne Moder, selv om Broderen Corfitz betegnede ham som »just ikke pressant af Naturel«. Senest 1669 var han i Rom hos Dronning Christina og fik d. A. ved hendes Bistand et Kanonikat ved Domkapitlet i Eichstådt i Bayern. Han var ogsaa Kannik ved Kirken San Lorenzo in Damaso. Ifølge en Overlevering skal han paa et ikke nærmere bestemt Tidspunkt have tilføjet sig selv seks Knivstik; efter Kirkebøgernes Udsagn døde han efter lang Tids Svaghed. •— Et Barneportræt, kaldet Leonora Christina, i Bøhmen, forestiller antagelig C. U. En Miniature (Fr.borg) af en af Corfitz U.s Sønner er maaske ham.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 531 f. J. C. Nemeitz: Inscriptionum singularium fasciculus, quas in itinere in Italiam facto reperit, 1726, S. 162 f. [J. Arckenholtz:] Mémoires concernant Christine, reine de Suéde, II, 1751, S. 64ff.; III, 1759, S. 230, 463, 469. [H. Paus:] Forsøg til Navnkundige Danske Mænds Livs og Levnets Beskrivelser, 2. Stykke. Corfitz Uhlefeld, II, 1747, S. 317 ff. O. Wolffs Journal for Politik, 1816, II, S. 90—96. W. H. Grauert: Christina, Koniginn von Schweden, II, 1842, S. 357. Hist. Tidsskr., 1. Rk., V, 1844, S. 387. Dsk. Mag., 3. Rk., I, 1843; II, 1845; 4. Rk., VI, 1886. Dsk. Saml., 1. Rk., VI, 1870—71. S. Birket Smith: Otto Sperlings Selvbiografi (1602—1673), oversat i Uddrag, 1885. Samme: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81. L. Bobé i Hist. Tidsskr., 8. Rk., I, 1907—08. Samme i Personalhist. Tidsskr., 11. Rk., I, 1940.

C. 0. Bøggild Andersen.

Ulfeldt, Corfitz, ca. 1520—63, Rigsraad. F. ca. 1520, d. 12. Marts 1563 paa Hillerøds holm, begr. i Frue K. i Kbh. Forældre: Knud Ebbesen U. til Kogsbølle (d. 1540) og Anne Hardenberg (d. 1565). Ugift.

C. U., der var tredieældste Søn, blev fra Barnsben bestemt for den gejstlige Stand. Af Biskop Joachim Rønnow — med hvem han var fjernt beslægtet, og som hans Fader var nært knyttet til som biskoppelig Lensmand paa Gjorslev — fik han 1534, skønt endnu kun en Dreng, et Kannikedømme ved Roskilde Domkirke — en Udnævnelse, der fremkaldte en skarp Kommentar fra Poul Helgesen i Skibykrøniken. — Efter Reformationens Gennemførelse 1536 gav Christian III. C. U. nyt Brev paa Kannikedømmet, og han har antagelig ret hurtigt faaet Ansættelse i Danske Kancelli. C. U.s personlige Egenskaber — han prises af sin Samtid for sin Elskværdighed, Omgængelighed, Retsindighed og Mildhed — og hans Dygtighed vandt ham her en saa anset Position, at han alle-

rede 1546 avancerede til Øverstesekretær. Aaret før var han blevet Regnskabsprovst for Thyholm (hvormed Hvidbjerggaard fulgte). 1550 forlenedes han yderligere med Sørupgaard paa Falster, afgav den atter 1552, men fik i Stedet det ved Eske Billes Død ledigtblevne Vor Frue Kloster i Roskilde. Han var 1548 med paa Brudetoget til Sachsen og ledsagede 1554 Dronning Dorothea og Hertug Frederik til Wismar. Han synes saaledes at have været velanskrevet hos den kongelige Familie. Christian III., i hvis Nærhed han næsten altid befandt sig, satte stor Pris paa ham, og han hørte til de faa betroede Raadgivere, der var til Stede ved Kongens Dødsleje.

Med Frederik II.s Tronbestigelse blev C. U.s Position yderligere befæstet, idet han blev optaget i Rigsraadet (inden 20. Marts 1559), et opsigtvækkende Avancement for en Kancellisekretær. Endnu s. A. købte han Selsø af den netop afdøde Andreas v. Barbys Brodersøn. Det var med Kongens Billigelse, at han erhvervede denne Ejendom, der havde været en kongelig Gave til v. Barby. Han fik videre det efter v. Barbys Død ledigtblevne St. Laurentii Kapel i Roskilde Domkirke, dog mod at afstaa sit Kannikedømme sst. Ved kongelig Gave kom han dernæst 1561 i Besiddelse af Graabrødre-Klostret i Roskilde — Kirken undtaget — og forlenedes 1562 med Hundslund Kloster, dog mod Overtagelse af en deri staaende betydelig Pantesum (3500 Dl. og 3000 rinske Gid.). Hans nære Slægtskab med Hardenbergerne forklarer sikkert for en Del den Yndest, han nød hos Frederik II. — Til hans foresatte gennem mange Aar, Kansler Johan Friis, var C. U.s Forhold ogsaa udmærket. Hans Stilling som Førstesekretær i Danske Kancelli i 1550'erne gjorde ham til dennes selvskrevne Medarbejder i det betydelige Reformarbejde, som fandt Sted netop i disse Aar. Ogsaa efter sin Udnævnelse til Rigsraad deltog han fortsat i Kancelliarbejdet — selv om Hans Skovgaard vel har overtaget en Del af det daglige Rutinearbejde — og han forblev ligesom Kansler Johan Friis ugift. Det er næppe sandsynligt, at denne har udset ham til sin Efterfølger. Saaledes blev det i hvert Fald ikke. G. U., der

1562 havde været blandt de danske Raader, der førte Forhandlingerne med de svenske Raader i Kbh., sendtes i Begyndelsen af 1563 tillige med Jakob Brockenhuus til Sverige for at forsøge endnu en Forhandling med den svenske Konge, der dog under de foreliggende Omstændigheder maatte blive resultatløs. Umiddelbart efter Hjemkomsten fra Sendefærden blev C. U., medens han opholdt sig hos Frederik II. paa Hillerødsholm, pludselig syg og døde. Hans Begravelse i Frue K. i Kbh. fandt Sted under Udfoldelse af stort Ceremoniel, og Frederik II. viste ham den sidste Ære ved

selv at følge hans Baare. — Ligsten, forhen i Frue K., gengivet i Stik 1677.

Danmarks Adels Aarbog, XIV, 1897, S. 192; XL, 1923, S. 516, 5igf. H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie, II, 1869—72, S. 400—03.

Astrid Friis.

Ulfeldt, Corfitz, d. 1644, Søofficer. D. 13. Okt. 1644 om Bord i Orlogsskibet »Stormarn« i Slaget ved Femern, begr. i Tapdrup K. ved Viborg. Forældre: Rigsadmiral Mogens U. (s. d.) og Hustru. Gift med Else Thott til Skovsgaard, d. senest 1652 (gift i° 1603 med Hans Lindenov, s. d.), D. af Anders T. (d. 1595) og Lisbet Folmersdatter Rosenkrantz (d. 1613).

Da C. U.s Fader døde tidligt, og Moderen allerede inden dennes Død holdtes indespærret paa Selsø, blev C. U. og hans tre Søskendes Opdragelse forsømt. 1624 fik han og hans to Brødre Paalæg af Kongen om at rejse til Udlandet for deres Uddannelses Skyld og maatte af den Grund sælge Fædrenegaarden Selsø og 1631 Hovedgaarden Bonderup. 1633 fik C. U. Bestalling som Skibskaptajn og synes nu at være kommet paa sin rette Hylde, og n. A. var han Admiral paa Elben. Af hans øvrige Udkommandoer maa fremhæves, at han 1637—38 konvojerede Hvalfangerskibe til Spitsbergen, hvor Navnet U.s Bay i mange Aar bevarede Mindet om ham. 1640 førte han med en Eskadre et Gesandtskab til England og led paa denne Rejse meget af Storm og anden Modgang. I Slaget paa Kolberger Heide 1. Juli 1644 var han Viceadmiral i Pros Munds Eskadre med sit Flag i Orlogsskibet »Trekroner«; herfra flyttedes han til »Stormarn« som Schoutbynacht, ligeledes under Pros Mund. Denne Eskadre blev efter en heltemodig Kamp med en overlegen svensk Flaade under C. G. Wrangel 13. Okt. s. A. ødelagt under Lolland, og baade Pros Mund og C. U. led Heltedøden, den sidste, da »Stormarn« blev entret og erobret af de Svenske.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 528. Chr. Bruun: Slaget paa Kolberger Heide, 1879, S. 35, 45 f. H. D. Lind: Kristian IV. og hans Mænd,

Thiset (Th. Topsøe-Jensen).*

Ulfeldt, Corfitz, 1606—64, Rigshofmester. F. 10. Juli 1606 paa Hagenskov, d. 26.(?) Febr. 1664 i en Baad paa Rhinen mellem Basel og Neuenburg, begr. uvist hvor. Forældre: Rigskansler Jakob U. (s. d.) og Hustru. Gift 9. Okt. 1636 paa Kbh.s Slot med Leonora Christina (s. d.).

C. U. var Nr. syv i Rækken af sine Forældres sytten Børn (elleve

Sønner og seks Døtre). Om hans Bårne- og første Ungdomsaar vides ikke meget positivt. Han gik i Herlufsholms Skole til 1617 og sendtes derpaa, endnu kun en Dreng, ud for at opleve Europa. 1619 var han i Basel, Aug. 1621 i Bremen, men længst opholdt han sig i Frankrig, hvor han tilbragte syv—otte Aar, uden at vi dog ved noget nærmere om hans Liv der. Sept. 1625 træffes han i Oldenburg, hvor han en Tid var Page hos Grev Anton Giinther; efter sit eget senere Udsagn havde han ogsaa »været en Soldat«, maaske under sin Broder Frantz U., der deltog i Trediveaarskrigen som Kompagnichef under Hertug Bernhard af Sachsen-Weimar. 1628—29 var han i Padova, hvor han sammen med Broderen Flemming U. immatrikuleredes ved Universitetet og siges at have brugt mange Penge. Dec. 1629 *blev* nan Hofjunker, April 1630 Kammerjunker hos Christian IV.

Der er næppe Tvivl om, at de mange Aar, C. U. under sin Opvækst tilbragte i det fremmede, har bidraget til at give ham den kosmopolitiske Indstilling, som præger ham i højere Grad end nogen samtidig Dansker. Under de brogede Oplevelser, blandt hvilke sikkert ikke mindst Opholdet i det politisk, socialt og religiøst splittede, af Renæssancekulturen gennemsyrede, af Sammensværgelser og Intriger hærgede Frankrig har sat mærkbare Spor, udviklede hans medfødte hurtige Nemme og aandelige Rørighed sig til Verdensmandens spillende Konversationsevne, Vid og Elegance, tilsat den blaserte Skepsis, som bl. a. finder Udtryk i de Ord, han som nittenaarig skrev i sit Eksemplar af Plutarchs Vitæ og som gammel Mand paa ny anførte som sin Devise: »Tout le monde est une farce et se gouverne par opinions«. Han talte og skrev Fransk, Spansk og Italiensk og havde øjensynligt læst meget — blandt hans Yndlingsforfattere var Rabelais — og lært en Række vidt forskellige Personligheder og Forhold at kende. Men hverken hans Menneskekundskab eller hans politiske og sociale Forstaaelse gik i Dybden, »Il n'a pas le jugement proportionne å son esprit«, var 1649 den franske Udenrigsminister Briennes velovervejede Dom, og andre kyndige Bedømmere mente det samme. Hertil svarer, at hans bevarede Breve, baade de franske og danske, oftest er ejendommeligt flimrende i Form og Tankegang. Hans Hovedaktiver var den vindende Charme, han formaaede at udfolde, den Talekunst, hvormed han for en Tid blændede de fleste, han mødte, og hans imposante, med Aarene noget korpulente Skikkelse, fornemme Holdning og udtryksfulde Ansigt, snart præget af myndig og overlegen Ro, snart af bedrevidende Ironi. Værdigheden i Fremtræden øgedes blot yderligere derved, at han i Reglen støt-

tede sig paa en Stok. Aarsagen var en uhelbredelig Sygdom i det ene Ben, som af en moderne Læge, dog med uvis Berettigelse, er diagnosticeret som Syfilis. Dybest i hans Sind lurede en højtspændt Ærgerrighed, Trangen til en Magt, der svarede til de enestaaende Evner, han mente at eje, og i næsten endnu højere Grad en saarbar Forfængelighed, parret med Attraa efter den højeste Pragtudfoldelse og den Rigdom, som var dens Forudsætning, og som den trods sin Fornemhed fattige Adelsmand maatte tilkæmpe sig selv. Midlerne til at naa disse Maal vejede han, som den frigjorte Renæssanceaand han var, ikke saa nøje.

Han kom hjem til Danmark paa et Tidspunkt, da Christian IV. var ved at finde adelige Ægtefæller til sine Døtre med Kirsten Munk, som kunde danne en særlig »Svigersønnegruppe«, paa hvis Støtte han kunde regne i sit Modsætningsforhold til Rigsraad og menig Adel. Han vandt snart Kongens Tillid og blev ved sin Trolovelse med den niaarige Kongedatter Leonora Christina den første danske Adelsmand, som optoges i Svigersønnekredsen. Inden længe vandt han ogsaa sin unge Fæstemøs dybe og aldrig svigtende Kærlighed og trofaste Følgeskab for Livet. Hun blev ham en uvurderlig Støtte i Forholdet til Kongen og bidrog baade ved sin Selvfølelse og sin Tro paa ham til at sætte hans Ærgerrighed stadig større Maal. 1632 forlenedes han med det indbringende Bahus, 1634 med det endnu bedre Møen (Stege Slot og Elmelunde Gaard). Efter en Rejse til Paris 1635 for at faa sit syge Ben kureret optoges han i Foraaret 1636 i Rigens Raad, hvis øvrige Medlemmers Alder i Gennemsnit laa 23 Aar over hans, fejrede næste Efteraar sit Bryllup og blev April 1637 Statholder paa Kbh.s Slot. Da han ved samme Tid fik Møens Len afgiftsfrit og en betydelig Løn som Statholder, hvortil 1640 kom Sønnen Christians Forlening med St. Hans og Munkeliv Klostre i Norge og 1641 hans egen Forlening med Hørsholm paa Afgift, kunde han nu begynde at bringe sin trykkende Gæld ud af Verden og samtidig udstyre den Gaard, han 1637 købte ved det senere Graabrødretorv, som det sømmede sig Kongens Svigersøn.

Det afgørende var imidlertid, at Statholderstillingen snart gav ham en Embedsmyndighed og en Indflydelse, som i alt væsentligt svarede til det Rigshofmesterembede, Rigets højeste, som det havde været Christian IV.s Politik den meste Tid at holde ubesat. C. U. blev Kongens højre Haand i Styrelsen af Hof- og Rigsfinanserne, fik Overtilsyn med Hovedstadens Forvaltning og spillede en betydelig Rolle i Ydrepolitikkens Ledelse. Han overtog ogsaa diplomatiske Sendelser: 1640 og 1642 til England, 1641 til Kejseren i Regens-

burg, vandt ikke større Resultater derved, men udnævntes 28. Juli (7. Aug.) 1641 af Kejseren til tysk Rigsgreve (som tidligere Svogeren Chr. v Pentz).

Den engelske Gesandt Sir Thomas Roe betegner 1640 C. U. som »en ung Mand, hævet op af Kongen over den Plads, hans Erfaring kunde anvise ham og derfor bestemt paa at skabe sig sin Lykke ved at rette sig efter Forholdene og svømme med Strømmen«. Denne Vurdering synes rigtig. Hovedhjørnestenen for hans Position og for Haabet om en endnu større var hans kongelige Svigerfaders Gunst, og han støttede derfor i Almindelighed Kongens Politik imod Raadsflertallet, hvis Vota han lejlighedsvis angreb i Særbetænkninger. Det gjaldt Christian IV.s Ønske om store Troppehvervninger, og det gjaldt først og fremmest hans skæbnesvangre Sundtoldpolitik, for hvilken C. U. maa bære sin Del af Ansvaret. Naar Roe beskylder ham for at have haft personlig Fordel af de øgede Sundtoldindtægter, kan dette ikke bevises, men det ses, at betydelige Summer af disse udbetaltes til Statholderen, og det er en Kendsgerning, at han paa forholdsvis faa Aar blev en hovedrig Mand, som udlaante anselige Kapitaler paa Rente baade i Danmark og Udlandet og erhvervede sig flere Godser, nemlig bl. a. Bavelse (Tybjerg H., ca. 1650), Saltø (0. Flakkebjerg H.), Torup (Skaane, 1647) samt adskilligt Strøgods, Gaarden i Kbh., Ejendomme i Norge og Godserne Gratlitz og Herschmanitz i Bøhmen (som tidligere havde tilhørt hans 1636 afdøde Broder Rigsgrev Frantz U.).

Sin Karrieres Toppunkt naaede han, da Christian IV. 1. April 1643 udnævnte ham til Rigshofmester. Fra da af følte han sin Position tilstrækkeligt grundfæstet til at kunne skabe sig en af Kongen mere uafhængig Magtstilling. Den hidtidige Kongetjener slog, maaske i nogen Grad med sin store svenske samtidige Axel Oxenstierna som Forbillede, ind paa en Politik, hvis Maal var at gøre ham selv til Danmarks ledende Statsmand, med Støtte af et Klientparti i Rigsraad og Adel og i Kbh.s Borgerstand, inden for hvilken han begunstigede flere Storkøbmænd ved Leverancer til Flaaden og Holmen, som ikke kontrolleredes alt for nøje. Han gik ved flere Lejligheder sammen med sine Raadsfæller mod Kongen, gav Ordrer og udstedte Anvisninger paa Øresundstolden uden hans Samtykke og forlangte, at kongelige Udbetalingsordrer til Rentekammeret ikke maatte udstedes uden hans Medunderskrift.

I Forholdet til Udlandet og navnlig til Sverige vedblev han dog at støtte Christian IV.s uforsigtige og udfordrende Politik, og han har derfor sin Del af Ansvaret for Krigsudbrudet 1643. Krigen

aabenbarede Flaadens Mangler, man begyndte at kritisere Rigshofmesterens Flaade- og Finansstyrelse og ymte om Misligheder, og da Pros Munds Eskadre Okt. 1644 var blevet ødelagt af Fjenden, rettede ogsaa Kongen bitre Anklager mod C. U.s Embedsførelse og Egenmægtighed med den Følge, at han i Nov. krænket trak sig tilbage fra sine Embedsforretninger. Christian IV. var ikke stærk nok til at skille sig af med ham og maatte finde sig i, at han snart igen overtog sit Embede, men det gamle Tillidsforhold til Yndlingsdatterens Mand var uhjælpelig brudt. I Spidsen for Raadsflertallet ivrede C. U. nu for en Fredslutning og var Førstemand blandt de befuldmægtigede Raader, som Aug. 1645 sluttede den ydmygende Fredstraktat med Sverige i Brømsebro og den ikke mindre haarde Told- og Handelstraktat med Generalstaterne i Kristianopel. Da Traktaterne skulde undertegnes, brød Kongens Harme mod ham paa ny voldsomt frem og førte til hans Afskedsbegæring, men han havde i denne Sag de fleste af sine Raadsfæller paa sin Side og fik ved deres Mægling en ny Forsoning i Stand. Inden længe blev imidlertid Forholdet mellem Konge og Rigshofmester atter spændt, baade i Anledning af Finanserne og Kongens Fremfærd mod Kirsten Munk, til den yngre Svoger Hannibal Sehested (s. d.), Norges Statholder, hvis Indflydelse over Kongen var stadig voksende, hidførte en Afspænding, der bragte visse Indrømmelser til Rigshofmesteren og Fru Kirsten, men først og fremmest betød en Sejr for hans egen, af Kongen støttede norske Selvstændighedspolitik.

Under Indtryk af Krigens Gang og sine Samtaler med Nederlandenes og Frankrigs Forhandlere ved Fredsmæglingen havde G. U. fra Aug. 1644 i skarp Modstrid med sin tidligere Politik, men i Fortsættelse af Synspunkter, som længe havde været fremme inden for Rigsraadet, taget Ordet for en Tilnærmelse til de nævnte to Stater, som skulde værne Danmark mod nye svenske Angreb. Det blev nu hans Ærgerrighed at være den, der skabte den nye ydrepolitiske Orientering, ogsaa for derved at styrke sin Stilling i Danmark. Trods Uvillie fra Kongens Side fik han overdraget en Sendelse til Haag og Paris, som han, ledsaget af sin Hustru, tiltraadte i Juni 1646, og paa hvilken Ægteparret udfoldede en Pragt, der kostede Riget store Summer. Hans Instrukser tillod ham dog ikke at gaa videre end til Afslutningen af en Traktat med Generalstaterne Febr. 1647 om Tolden i Norge og Erstatning for den 1645 ikke betalte Sundtold, der gav Hollænderne store Handelsfordele i Norge og tillod dem i de følgende Aar at begaa omfattende Toldbesvigelser her. Hans vistnok af Gabriel Marselis (s. d.) inspirerede

Plan om en Afløsning af Sundtolden for nederlandske Varer og Skibe med en fast aarlig Pengesum afvistes harmfuldt af Christian IV., og hans Forhandlinger i Paris i April førte ikke til andet, end at der vistes ham og især hans kongeligfødte Hustru en smigrende Opmærksomhed.

Paa Baggrund af denne og de diplomatiske Triumfer, som C. U. tillagde sig selv, var Modtagelsen ved Hjemkomsten Juli 1647 en kold Douche. Christian IV. rasede over Ambassadens Langsommelighed og store Pengeforbrug. En ny bitter Konflikt var udbrudt mellem Kongen og Fru Kirsten. Men fremfor alt havde Svogerrivalen Hannibal Sehested vundet en Indflydelse over Kongen og en Uafhængighed i sin norske Forvaltning, der krænkede og foruroligede Rigshofmesteren i hans Sjæls Inderste. I Okt. krævede han sin Afsked, hvis han ikke fik hele sin Myndighed igen. Rigsraadets og Adelens Modstand mod Kongens og Sehesteds Politik fik dem nu til at stille sig bag C. U.s Krav, og i Nov. maatte Christian IV., hvis Stilling var svækket ved det forestaaende Tronfølgervalg, gaa ind paa disse baade med Hensyn til Rigshofmestermyndigheden, Norge og Kirsten Munk og give C. U. Generalkvittering for hele hans Forvaltning.

I de følgende Maaneder, baade før og efter den af Alder, Sygdom og Skuffelser pinte Christian IV.s Død 28. Febr. 1648, var C. U. Forvaltningens næsten uindskrænkede Leder og udnyttede i høj Grad sin Stilling til Fordel for sig selv og sine Klienter blandt Storkøbmænd, Leverandører og andre. Dec. 1647 skaffede han sig og Leonora Christina Hørsholm Len afgiftsfrit for begges Levetid. Hans samlede Formue i Penge, udestaaende Fordringer, Kostbarheder og Jordegodser er et Par Aar senere anslaaet til omtrent 1 Mill. Rdl., *o:* omkring det dobbelte af Kongeriget Danmarks daværende aarlige Statsindtægt. Straks efter Kongens Død optraadte han med stor Brutalitet over for den afdødes Frille Vibeke Kruse og virkede med de andre Svigersønner for at opnaa Rigsraadets Anerkendelse af Fru Kirstens Børns ægte Fødsel og en privilegeret Stilling for hele Svogergruppen. Det sidste vakte dog naturligvis Modstand hos Rigsraad og Adel, og Svogrene maatte, da Raad og Stænder i April 1648 var samlet til Valgmøde, nøjes med en Raadserklæring til Gunst for Ægteskabets Lovformelighed. Under Valgmødets Forhandlinger synes C. U. over for Raadets og Adelens Uvillie mod baade hans og Hannibal Sehesteds enestaaende Magt- og Rigdomsforøgelse og Svigersønnegruppens Krav og Aspirationer at have gjort sig adskilligt mindre gældende end ofte antaget. Den haarde Haandfæstning, som Frederik III. maatte

underskrive, betød først og fremmest en Styrkelse af det hele Rigsraads Myndighed. For den nye Konge kom imidlertid Rigshofmesteren — der overhovedet ikke har underskrevet Haandfæstningen — til at staa som Kongemagtens Hovedanstødssten, og han og Dronning Sophie Amalie, der nærede dyb Skinsyge mod Leonora Christina, stræbte i de Aar, som kom, mere og mere maalbevidst at undergrave baade C. U.s og hele Svogergruppens Position.

For en Tid fik dog Hannibal Sehested, der vidste at vinde ogsaa Frederik III. for sin norske Politik, skabt en Slags Vaabenstilstand mellem Konge og Rigshofmester, under hvilken C. U. i Febr. 1649 med sin Hustru og et stort Følge drog til Holland som overordentlig Ambassadør for at afslutte et Forsvarsforbund og en Overenskomst om Sundtoldens Afløsning. Den dansk-nederlandske Forsvarstraktat af Sept. 1649 sikrede Danmark Hjælp mod et svensk Angreb, men indledede samtidig et politisk, finansielt og økonomisk Afhængighedsforhold til Handelsrepublikken, som fik skæbnesvangre Følger. Den samtidig afsluttede »Redemtionstraktat« maatte allerede 1653 ophæves som Følge af den Misfornøjelse, den vakte i Sverige og England. I flere Henseender blev C. U., uden at være klar derover, et Redskab for hollandske Interesser. Hans Udtalelser til hollandske Statsmænd om den danske Stats aristokratisk-republikanske Karakter øgede samtidig ikke hans Kredit hos Frederik III., for hvem de ikke forblev skjult. Og hans Pragtudfoldelse i det fremmede skabte Misstemning i det fattige Hjemland.

Hertil kom, at Kongen havde benyttet Rigshofmesterens Fraværelse til at gribe ind i hans Myndighedsomraade, støttet bl. a. af den nye Statholder i Kbh. Joachim Gersdorff (s. d.) og den nye Rentemester Peder Vibe (s. d.). C. U. mødte ved sin Hjemkomst Dec. 1649 stor Kulde ved Hove og stødte i Febr. 1650 saa heftigt sammen med Frederik III. i Spørgsmaalet om sine Embedsbeføjelser, at han helt trak sig tilbage fra Forretninger og Raadsmøder og, under Foregivende af Sygdom, reelt ophørte at fungere som Rigshofmester. Har han haabet, at man skulde gøre ham Afbigt, tog han imidlertid fejl. Hans Fjender i Rigsraad og Forvaltning og ikke mindst Kongens tyske Hofmænd og Raadgivere (»det hemmelige Raad«) arbejdede virksomt mod ham og de andre Svigersønner, og han maatte døje flere Ydmygelser, bl. a., at hans Hustru og hendes Søstre berøvedes deres Titel af Grevinder til Slesvig og Holsten. Juli 1650 besluttedes en Undersøgelse af hans Forhold ved Leverancerne til Staten. Medens den stod paa, var det, at Dina Vinhofvers (s. d.) Dec. 1650 fremsatte sine Beskyldninger

mod ham og Leonora Christina for Planer om at dræbe Kongen ved Gift. De paafølgende Processer endte vel med Ægteparrets Frifindelse og Dinas Henrettelse Juli 1651. Men C. U.s Fjender søgte nu at angribe ham paa en anden Front, og da Kongen 13. Juli underskrev en Proposition til Rigsraadet, der forlangte dettes Betænkning bl. a. om hans egenmægtige Embedsførelse og hans Forbindelse med Leverandører, som havde beriget sig paa Statens Bekostning, foretrak han at unddrage sig den kommende Storm ved 14. Juli at flygte med sin Hustru paa en Galiot til Holland.

Det var en Undsigelse til Danmarks Konge og Raad. Da han i Sept. s. A. drog til Stockholm og her søgte og fandt Dronning Christinas Beskyttelse i Henhold til Stettinfreden 1570, indtraadte det aabne Brud. Først det »Høytrengende Aeris-Forsuar«, fuldført under et Ophold i Stralsund i Vinteren 1651—52, hvori han med en Del Behændighed, men med adskillige Fortielser søgte at gendrive den officielle trykte Fremstilling af Dinasagen og forsvare sin Handlemaade og tillige rettede Beskyldninger mod de magthavende i Danmark og Kongen selv for at have krænket Lov og Ret og overtraadt Haandfæstningen, drev dog den danske Regering, som hidtil havde indskrænket sig til at berøve ham og hans Søn Christian deres Len, til videregaaende Skridt imod ham. Okt. 1652 udnævntes Joachim Gersdorff i hans Sted til Rigshofmester. Af Hensyn til andre implicerede benyttede man ikke de Vidnesbyrd om skandaløs Uorden i Leveranceregnskaberne, som den nedsatte Revisionskommission havde fundet, til at blotstille hans Finansadministration for Verden. Men paa Herredagen Juli 1653 inddroges hans Gods og rørlige Formue.

Juni 1652—Maj 1655 boede C. U. og Leonora Christina i Stockholm, hvor han spillede som en Fisk i Vandet ved Dronning Christinas renæssanceprægede, internationalt farvede Hof. Han forsøgte et Par Gange at faa en Udsoning med Frederik III. i Stand, men det slog fejl, og Tanken om Hævn fyldte mere og mere hans Sind. Ud fra den middelalderlige Anskuelse, at en krænket Adelsmand havde Ret til at opsige sin Herre sin Tjeneste, og tillige ud fra den verdensborgerlige Betragtning, at det frigjorte Individ kun havde sit Fædreland, hvor det befandt sig vel, søgte han at hidse ikke blot den svenske Regering, som han ydede store Pengelaan, men ogsaa den engelske Republik til Krig mod Danmark. Han styrkedes i denne Indstilling af sin Hustru. At Karl Gustaf 1655 vendte sig mod Polen, var en Skuffelse og bidrog vistnok til, at Familien U. s. A. tog Ophold paa Slottet Barth i

Svensk-Pommern, der var givet ham i Pant af Dronning Christina. To Aar efter rykkede imidlertid Svenskekongen mod Danmark. Han kaldte C. U. til sig, og denne traadte Juli 1657 i Stralsund i hans Tjeneste og fik Gehejmeraadstitel med Løfte om Hjælp til fuld Restitution i Danmark. Fra Wedel i Holsten udsendte han Aug. s. A. et Opraab til Jyllands Landsdommere og Landkommissærer om Frafald fra Frederik III.s Regimente, hvis Maal var at reducere Adelen »lige ved Skattebønder«. Febr. 1658 formidlede han Nakskovs Overgivelse og fik som Løn for god Tjeneste og som Pant for 300 000 Rdl. af Karl Gustaf skænket Langeland, hvortil kort efter føjedes Rigsraad Jørgen Seefelds store Bogsamling. Ved Underhandlingerne i Taastrup var han en af de befuldmægtigede Forhandlere paa svensk Side. Den Fred i Roskilde, som Febr. 1658 blev Resultatet, sikrede ham Tilbagegivelse af hans rørlige og urørlige Gods i Danmark og Norge og af hans Søns Len og hans Hustrus Grevindetitel og lovede ham »fuld Fyldestgørelse og Erstatning for al Skade« og Ret til at bo frit overalt i Danmark. Sit oprindelige Ønske om Genindsættelse i Rigshofmesterembedet havde han opgivet.

Sin Fremtid tænkte han nu, efter Danmarks Lemlæstelse, knyttet til Sverige. Han købte nogle Gaarde i Malmø, som indrettedes med fyrstelig Pragt, og Bosøkloster i Skaane og fik i Marts af den svenske Konge Slottet Sølvitsborg i Bleking med By og Gods som Grevskab til Erstatning for Langeland, Herrisvad Kloster (Skaane) samt Løfte om et anseligt Embede. Foreløbig blev han en af de tre Kommissærer, som skulde modtage Hyldingsed af de skaanske Stænder og forberede de nyvundne Landsdeles Sammensmeltning med Sverige. Snart bragte hans tøjlesløse Selvfølelse og urolige Sind ham dog ogsaa i Strid med sin nye Herre. Han følte sig tilsidesat ved ikke at blive Skaanes Generalguvernør og kritiserede over for høje svenske Embedsmænd skarpt Indskrænkningen af de skaanske Adelsprivilegier til Lighed med de svenske. Han vilde, ytrede han, »hellere bo under Tyrken end under en saadan Servitut, at ingen Forskel skal gøres mellem ham og en Bonde paa Landet«. Allerede i Juni udtraadte han efter eget Ønske af Kommissionen, og Karl Gustaf viste ham fra nu af en udtalt Mistillid, der ikke blev mindre efter Fredsbrudet i Aug., som C. U. stærkt beklagede. Maj 1659 sattes han under militær Bevogtning i sin Gaard i Malmø, beskyldt for forræderske Forbindelser med den danske Regering og især for at have røbet denne Planerne om Stormen paa Kbh. Hvor meget der er sandt i Beskyldningerne, lader sig ikke afgøre. Men en nedsat Kommissionsdomstol dømte

ham Dec. 1659 til Straf som Højforræder. Da han laa meget syg, ramt af et Slagtilfælde — hans Hustru havde maattet føre hans Sag —, udsattes dog Domsforkyndelsen. Efter Karl Gustafs Død og Kbh.freden besluttede den svenske Formynderregering efter Forbøn af Hannibal Sehested og de fremmede Fredsmæglere Juni 1660 at give ham Frihed og Amnesti mod Løfte om, at han ikke i Fremtiden vilde stemple mod Kongen og Rigets Velfærd i Ord eller Gerning. Før G. U. i Malmø fik Meddelelse herom, var han imidlertid, opskræmt af et Rygte om, at han og hans Hustru skulde føres til Finland, i Juli i Forklædning flygtet til Kbh., hvor Leonora Christina, der havde tilraadet Flugt til Liibeck, snart efter ogsaa indfandt sig.

Skønt Roskildefredens Bestemmelser om ham stadig maatte anses for retsgyldige, var Frederik III. ikke i Øjeblikket til Sinds at ville forhandle med sin tidligere oprørske Undersaat. Han lod begge Ægtefæller føre til Hammershus, hvor de holdtes i haardt Fangenskab under Opsyn af den brutale Generalmajor Adolph Fuchs, til Kongen efter Forhandlinger ved den til Bornholm sendte Grev Chr. Rantzau Dec. 1661 aftvang dem en Underkastelseserklæring, hvori de gav Afkald paa Gaardene Saltø, Bavelse og Lellinge — hvilken sidste Leonora Christina sammen med Ellensborg (Holckenhavn) paa Fyn havde arvet efter sin Moder —, Strøgods paa Sjælland og i Aalborghus Len, Gods i Norge, Gaarden i Kbh. og en Gældsforskrivning paa Kongen paa over 60 000 Rdl., frasagde sig alle de ved Roskildefreden erhvervede Rettigheder og Leonora Christinas Titel og Vaaben og lovede at bo paa Ellensborg eller, hvor Kongen ellers anviste dem, aldrig at besøge Sjælland eller Hoffet eller forlade Riget uden hans Tilladelse og at vise ham og hans Arvinger al undersaatlig Troskab. Efter Ankomsten til Kbh. maatte C. U. 21. Dec. underskrive en ny Revers, der gentog den ældre med enkelte Smaaændringer, og paa Knæ aflægge Troskabsed til Kongen og Kongehuset.

C. U. havde aldrig været en stærk Aand; nu var han, hærget af Sygdom og Skuffelser, mere eller mindre sindssyg. Under Kbh.-opholdet søgte han at faa Kongen i Tale for at udvikle for ham den for det af Charlataner og Stympere styrede Danmarks rette indre og ydre Politik og sendte ham, da Forsøget var forgæves, med Paalæg om streng Hemmeligholdelse, en selvopfundet ufejlbarlig Metode til komplet Opbrænding af en fjendtlig Flaade i en Havn. Paa Ellensborg, hvor Familien synes at have levet ret isoleret, tumlede han med Planer om atter at gøre sit Geni gældende i Statslivet og faa Oprejsning og Hævn for alle Ydmygelser. Marts

1663 opnaaede han kongelig Tilladelse til en Baderejse og rejste i Juni med Hustruen til Amsterdam, hvor han betroede den sachsiske Kurprins' Lærer, hvem han tilfældigt traf, at han havde ufatteligt vigtige Sager at forelægge Kurfyrst Frederik Vilhelm, derfra til Briigge, hvorfra han ansøgte den svenske Regering om Tilbagegivelse af sine Godser i Sverige, og i Sept. til Paris, hvor han forelagde Ludvig XIV. og hans Ministre en Række Projekter om Ophjælpning af Frankrigs Handel, bl. a. ved at skaffe Dunkerque Monopol paa Norgehandelen, og af dets Finansforhold. Kort efter var han atter i Briigge, hvor Sønnen Christians Drab af Generalmajor Fuchs i Nov. paa ny satte ondt Blod mellem det danske Kongehus og Familien U. I Dec. indtraf her Generalmajor Alex. v. Spaen for paa Kurfyrsten af Brandenburgs Vegne at høre, hvad det var, C. U. vilde meddele hans Herre. Det var, erklærede C. U., at hele Gejstligheden og Adelen og Størsteparten af Almuen i Danmark ønskede at afkaste Frederik 111.s Aag. Havde Kurfyrsten Lyst til Danmarks Krone, mente G. U. at kunne skaffe ham den paa en Maade og paa Betingelser, som han senere skulde angive, v. Spaen fandt ham fuld af »Passion og Had« mod sin Konge.

Marts—April 1663 lod Kurfyrsten den danske Regering tilflyde Meddelelse om C. U.s Udtalelser til v. Spaen, der vakte heftig Uro i Kbh. Frederik III. bad den spanske Regering i Bruxelles om at paagribe hans oprørske Arveundersaat og anklagede ham for Højesteret, der 24. Juli dømte ham skyldig i højeste Grad af Majestætsforbrydelse. Han og hans Børn skulde miste deres Adelskab, hans Gods (foruden Ellens borg bl. a. Urup, Palstrup og Taasinge, erhvervede 1656—62) skulde konfiskeres og en af hans Gaarde jævnes med Jorden og en Pyramide med Angivelse af Aarsagen rejses paa dens Tomt, og han selv skulde, hvis man fik fat paa ham, henrettes og have Hovedet sat paa en Stage og Kroppen parteret; fandt man ham ikke, skulde Henrettelsen foretages paa en Billedstøtte af ham.

13. Nov. fandt Henrettelsen in effigie Sted paa Slotspladsen i Kbh. Det lykkedes nemlig ikke trods store Anstrengelser den danske Regering at paagribe C. U., der, efter i Juni at have tilbudt Frederik III. sin Tjeneste og indsendt et Forslag til forøget Indtægt af Stempelskatten, i Aug. flygtede fra Briigge og ved Nytaarstid kom til Basel, hvor Sønnerne Christian, Corfitz og Leo og Datteren Anna Cathrine indfandt sig, og hvor det lykkedes ham at holde sig skjult, først i selve Byen, derpaa i den nærliggende Flække Richen. Hans Tid gik især med at skrive en »Apologi«, et Forsvarsskrift for hans Handlinger i de sidste Aar, som bl. a. skulde sendes

til det svenske Rigsraad. Haardt gik hans Hustrus Fangenskab i Blaataarn ham til Hjerte. »Jeg tror«, skrev han til Vennen Dr. Otto Sperling, »at dette vil bringe mit Hjerte til at briste inden føje Tid, thi uden hendes Selskab ønsker jeg ikke at leve«. For at undgaa Opdagelse sendte han til sidst Sønnerne bort, blev kort efter dødssyg, men flygtede paa et falsk Rygte om, at man var ham paa Sporet, ved Nattetid ned ad Rhinen i en Baad. Da Baadsfolkene kom til Neuenburg, opdagede de, at den fremmede Herre, hvis rette Identitet ingen kendte, var død. Liget begravedes i et Kloster i Neuenburg under et falsk Navn, men fjernedes senere af Sønnerne.

C. U.s og hans Hustrus Livsskæbner, maaske Danmarkshistoriens mærkeligste, fremgik af Samspillet mellem afgørende Brist i hans Forstand og Karakter og en uroligt bølgende Brydningstid, i hvilken Tilfældet førte ham frem til Pladsen som det danske Rigsraads og den danske Adels Førstemand og en Overgang Statens Leder. Hans Rolle i vor politiske Historie er stor, men aldeles overvejende af negativ Natur. At i vanskelige Aar netop han fik Førerstilling uden at eje Betingelser for at blive et Samlingsmærke hverken for sin egen eller andre Stænder eller skabe Udjævning af Modsætningerne i Stat og Samfund, bidrog stærkt til at undergrave Adelens politiske Magtstilling, da den allerede økonomisk og socialt var rokket, og til at bane Vej for den kongelige Enevælde. Forseelser, Fejlgreb og oftest selvforskyldte Lidelser lægger dybe Skygger over hans Livsbillede, men der er trods alle Brist baade Fest og Glans over ham i hans Velmagtsdage, og hans Forhold til Hustru og Børn og til de ikke faa Venner af Familien, som forblev trofaste mod den, bæres af den Varme og Vennesælhed, som ogsaa fandtes i hans Sind, og som bør kaste et forsonende Strejf over hans historiske Skikkelse.

Breve i Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek. — Ridder 1634. — Maleri fra 1639 af P. Ramstorp paa Gripsholm, tidligere antaget for C. U., forestiller antagelig Ebbe U. Malerier med Kalot og aabentstaaende Krave (Fr.borg; forhen i Waldstein'ernes Eje) eller med kniplingskantet Krave (forhen Bosø Kloster; Kopi af G. Vermehren, Fr.borg; Stik derefter af J. Haas 1755) eller med Hermelinværkskrave (Brahesholm; Træsnit derefter af H. P. Hansen 1885); Miniature af K. van Mander (Fr.borg); Gouachekopier (sst.), bl. a. af Johs. Bohling 1723; Kopi fra 18. Aarh. paa Gaunø. De sene Malerier med Hunden (fra Sverige-Tiden) af Seb. Bourdon eller David Beck (Fr.borg; Bøhmen). Blymedaille (Fr.borg). Til Bosø-Typen hører ogsaa Billedet af C. U. siddende

med Leonora Christina paa Skødet; J. Folkemas Stik 1746; senere Stik og Malerier (Fr.borg) derefter. En Række Stik kaldes C. U., men skyldes Forveksling med hans Navne, Farfaderens Broder. Træsnit af C. U. i hel Figur 1746.

[J. H. Paulli:] Machinationes Cornificii Ulefeldii, u. A. Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 526 f. Sorbiére: Relation d'un voyage en Angleterre, 1666. M. A. Rousseau de la Valette: Le comte d'Vlfeld, grand maistre de Danemarc. Nouvelle historique, I—**II,** 1678 (Jfr. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936, passim). Nytt forråd af aldre och nyare handl, ror. nordiska historien, 1753, S. 201—10. T. de Hofman: Efterretninger om velfortiente danske Adelsmænd, **II,** 1777, S. 233—317. [H. Paus:] Forsøg til Navnkundige Danske Mænds Livs og Levnets Beskrivelser, 2. Stykke. C. U., I—II, 1746—47. Minerva 1806, I, S. 29 f. O. Wolffs Journal, 1816, I, S. 71—78, 121—37, 193—214, 227—35; n» **S. 42—47; HI,** S. 136—40. Hist. Saml. til Oplysning i vor Nordiske Historie, I, 1, 1819,8.31—36. Nyedsk. Mag., IV, 1823, S. 72—78. Molbechs Nordisk Tidsskr., II, 1828, S. 432—38. C. Molbech i Hist. Tidsskr., III, 1842, S. 313—476; V, 1844, S. 269—408; Nyt hist. Tidsskr., IV, 1852, S. 1—98, 369—441. J. L. Rohmann i For Literatur og Kritik, I, 1843, S. 68—94, 161—84. M. Weibull i Saml. till Skånes hist., I, 1869, S. 72—74. Samme i Saml. utg. for De skånska landskapens hist. och arkeol. forening, VI, 1877, S. 26—70. Dsk. Saml., VI, 1870—71; 2. Rk., I, 1871—72. J. A. Fridericia i Hist. Tidsskr., 4. Rk., **II,** 1870—72. Samme: Danmarks ydre politiske Historie 1629—1660, **II,** 1881. Samme: Adelsvældens sidste Dage, 1894. Dsk. Mag., 4. Rk., IV, 1878; VI, 1886; 5. Rk., **II—**V, 1889—1904; VI, 1909. J. Ziegler: Denkwtirdigkeiten der Gråfin Leonora Christina, 1871. C. Paludan-Muller i Hist. Aarbog, 1879, S. 59—133. J.-J.-E. Proost i Messager des sciences historiques de Belgique, 1880, S. 355—79. H. D. Lind i Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95; 8. Rk., I, 1907—08. F. J. West: Kronens Skøder, **II,** 1908. C. G. Weibull i Hist. tidskr. for Skåneland, III, 1908—og. J. Helweg i Tilskueren, 1913, II, S. 1020—37. Charles Ogier: Det store Bilager (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XX), 1914. Y. Lorents: Efter Bromsebrofreden. Svenska och danska forbindelser med Frankrike och Holland 1645—-1649, 1916. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, IV—V, 1917—20. F. Bojsen: Af Møns historie, V, 1922. Hist. Meddelelser om Kbh., 2. Rk., I, 1923—24. J. Schreiner: Nederland og Norge 1625—1650, 1933. L. Bobé i Personalhist. Tidsskr., 11. Rk., I, 1940. — Se endvidere Litt. til Artiklerne om Leonora Christina og Dina Vinhofvers.

C. 0. Bøggild Andersen.

Ulfeldt, Ebbe, 1616—82, dansk Generalmajor, svensk Rigsraad. F. 23. Dec. 1616 paa Raabelev, d. 30. Jan. 1682 i Stockholm, begr. i Kristiansstad (Trefoldighetsk.). Forældre: Christoffer U. til Svenstrup (1583—1653) og Maren Urup (d. tidligst 1651). Gift 6. Nov. 1642 paa Kbh.s Slot med Hedevig (s. d.), D. af Christian IV. (s. d.) og Kirsten Munk (s. d.).

E. U. kom i Herlufsholm Skole og 1629 til Sorø Akademi; 1632 rejste han med Broderen Bjørn U. til Holland, Frankrig og Eng-

land, kom en kort Tid hjem, men tjente derpaa i den kejserlige Hær, først som Kornet, siden som Ritmester, gik saa i spansk Tjeneste, hvor han blev Major i Rytteriet; over Italien, hvor han bl. a. opholdt sig ved Pavehoffet, i Firenze og hos Hertugen af Savoien, vendte han endelig tilbage til Danmark, hvor han var Hofjunker 1638—42. 1641 blev han hjemkaldt og forlovet med Christian IV.s Datter Hedevig (s. d.). Allerede Forlovelsestiden løb ikke af uden Strid, men 1642 fejredes dog deres Bryllup paa Kbh.s Slot; s. A. var han blevet Lensmand i Kristiansstad. Som saadan blev han ved Krigens Udbrud 1643 øverstbefalende Generalmajor i Skaane. Han kom dog ikke til at udføre store Bedrifter; vel tænkte han paa Indfald i Våstergotland og rykkede en Tid mod Halland, men mest indskrænkede hans Virksomhed sig til mindre Skærmydsler og Forsøg paa at besvære den svenske Hær. Allerede i Sommeren 1644 forlod han ogsaa Valpladsen og sin Stilling herovre, idet han ombyttede Kristiansstad Len med Arnsborg paa Øsel; efter denne Øs Afstaaelse 1645 fik han Bornholm i Forlening, men tillige havde han 1644, uden Tvivl paa Grund af, at han var Kongens Svigersøn, faaet anvist en aarlig Pension paa 2400 Rdl. 1648 blev han Ridder, men snart efter var hans Anseelses Dage forbi. Hans Ødselhed havde bragt ham i stor Gæld, hans Haardhed og Brutalitet havde gjort ham forhadt i hans Len, og hertil kom Fjendskabet mod hele det saakaldte Svogerparti fra baade Frederik III.s og en stor Del af Adelens Side. Allerede 1649 gjorde Kongen Skridt til at undersøge Klager over ham som Lensmand, i Marts 1650 opsagdes efter Rigsraadets Ønske hans Pension, skønt Frederik III. havde stadfæstet den ved sin Tronbestigelse, i Aug. sendtes en Kommission til Bornholm for at undersøge hans Forvaltning. Hvad der kom frem herved, viste, at han og hans Fogeder paa mange Maader havde gjort sig skyldige i Bondeplageri af svær Art, ligesom han stod i store Restancer med Afgifter og Skatter. Efter en Forhandling mellem Kongen og Rigsraadet blev ogsaa hans Len opsagt, og han fik intet andet, hvad dog Raadet havde anbefalet.

Umiddelbart efter fulgte Hannibal Sehesteds og Corfitz Ulfeldts og dermed hele Svogerpartiets Fald 1651. Ogsaa E. U. besluttede nu, misfornøjet og trykket af sine Kreditorer, hvorimellem var Maleren Karel van Mandern (s. d.), at forlade Danmark. Efter paa gammel Adelsmaner at have opsagt Frederik III. sin Tjeneste tog han i Jan. 1652 til Stockholm og tilbød Dronning Christina Lydighed. Han blev i April udnævnt til Generalmajor ved Kavaleriet, og Christina afviste Frederik III.s Opfordringer

til at sørge for, at han, der var rømt fra Danmark uden at have aflagt Regnskab for sit mistede Len, maatte blive stillet for hans Domstol. Han deltog nu i Hoflivet sammen med sin Hustru, der ogsaa var kommet til Sverige, men hans Ødselhed voldte ham atter det største Besvær; 1653 rejste han en Tid til Øsel for at skaffe Penge. Efter Christinas Tronfrasigelse 1654 søgte han endog at komme tilbage til Danmark, idet han tilbød Frederik III. sin Tjeneste mod at erholde sine tidligere Vilkaar tilbage, et Tilbud, der naturligvis blev afslaaet. Han havde ogsaa alt andet end aflagt sin gamle Brutalitet, og særlig kom denne nu til at gaa ud over hans Hustru. Forholdet havde vist aldrig været godt imellem dem, nu blev det til fuldstændig Krig. Medens han, i alt Fald efter hendes Sigende, svirede sine og hendes Penge op, tyranniserede han hende tillige paa enhver Maade og skal endda have truet hende med Prygl. Enden blev, at hun i Okt. 1655 flygtede fra ham til Taasinge. 1656 var der Tale om, at han skulde gaa til den svenske Hær i Lifland, men det blev ikke til noget.

Under Sveriges paafølgende første Krig mod Danmark vilde han vel være i svensk Tjeneste for at faa Penge, men nægtede dog at tjene mod sit Fædreland. Alligevel fik han paa ny Generalmajors Charge 1658, og Karl Gustaf tog sig af hans Sag ved Forhandlingerne om Roskildefreden; ved en Biartikel til denne af 27. Febr. 1658 tilstodes der ham ogsaa Amnesti og Ret til at faa sine Pengefordringer paa den danske Krone udbetalt, hvis han kunde godtgøre dem; efter foretagne Undersøgelser desangaaende nægtede dog den danske Regering at betale ham noget. Han var til Stede ved Kirsten Munks Ligbegængelse i Odense 23. Juli 1658 og maa have været i Kbh. ved den nye Krigs Udbrud i Aug. Thi kort derpaa blev han arresteret her, sad fangen i den belejrede Stad til Aarets Udgang og førtes saa til Nakskov; ved denne Bys Erobring af Svenskerne i Juli 1659 blev han imidlertid befriet. Ved Freden i Kbh. gentoges ogsaa Bestemmelserne om ham fra Roskildefredens Biartikel, hvilket gav Anledning til, at han i den følgende Tid stadig gjorde sine Pengekrav gældende over for den danske Krone, men uden Resultat. Han havde nu definitivt brudt med Danmark og taget svensk Tjeneste; ogsaa med sin Svoger, Corfitz Ulfeldt kom han paa spændt Fod, idet denne mistænkte ham for at have angivet ham som Deltager i Malmøsammensværgelsen. I Dec. 1661 blev han Generalløjtnant, 1664 introduceredes han som skaansk Godsejer i det svenske Ridderhus og blev tillige Rigsraad, 1666 blev han Hofretsraad i Gota Hofret, der var højeste Instans for de skaanske Provinser, 1675

blev han Rigsjægermester og 1679 Lagmand i Ostergotland. Før den sidste Udnævnelse havde han deltaget i den skaanske Krig. 1676 var han sendt med en Bondehær for at fordrive de danske fra Kristianopel; dette mislykkedes dog, hvorpaa han efter Slaget ved Lund i Dec. stødte til Karl XI. 1677 forfulgte han Snaphanerne og var en Tid Medlem af en Domstol til at dømme dem. Han ejede de skaanske Gaarde Ovesholm, Haneskov, Ferslevsholm, Aritslev og Raabelev, og hans Hustru arvede efter sin Moder Taasinge og en Del Strøgods, i alt 1890 Tdr. Htk. — Maleri fra 1639 af P. Ramstorp paa Gripsholm, tidligere antaget for Corfitz U., forestiller antagelig E. U. Maleri paa Ovesholm. Maleri af K. van Mander med et af Klevenfeldt paamalet Navn (Bohmen). Stik af J. Haas 1753 efter Tegning af Andr. Thornborg og af G. C. Eimmart efter D. v. Klocker Ehrenstrahl.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 530. Johs. Winslow: Lijkpredickan ofwer Ebbe Ulfeldt, 1689. C. P. Rothe: Brave Danske Mænds og Qyinders Berømmelige Eftermæle, II, 1753, S. 103—17. S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894, S. 125 f. Dsk. Saml., 1. Rk., III, 1867—68, S. 209;

J. A. Fridericia (Hans H. Fussing).*

Ulfeldt, Frantz, Rigsgreve, 1601—36, Officer. F. 30. Okt. 1601 paa Ulfeldtsholm (Holckenhavn), d. 14. Juli 1636 i Hersfeld i Hessen, begr. i Kværndrup K. Broder til Corfitz U. (d. 1664; s. d.). Ugift.

Efter mange Aars Rejser og Studier i og uden for Europa var F. U. 1625 Ritmester i Christian IV.s Hær i Tyskland ved Hertug Bernhard af Sachsen-Weimars Regiment, blev n. A. Oberstvagtmester (Major), deltog i Slaget ved Lutter am Baremberg, senere i Markgreven af Baden-Durlachs Landgang i Holsten og under Henrik Holck (s. d.) i Stralsund. Efter Fredslutningen 1629 fulgte han Holck i kejserlig Tjeneste som Oberstløjtnant i Holcks Fodregiment, som han herefter førte i en Række Kampe mod Svenskerne, bl. a. ved Liitzen; siden købte han et Kyradserregiment og udnævntes til Oberst. Han var hos Holck ved dennes Dødsleje og overtog og forseglede hans Efterladenskaber paa Stedet. I nær Tilslutning til Wallenstein under dennes Konspiration mod Kejseren blev han 1634 Generalfeltmarskal. Medens Wallenstein med sine Regimenter marcherede mod Eger for at søge Tilslutning til Svenskerne, stod F. U. med sit Regiment ved Donau, mellem Passau og Linz, og fik Ordre til at støde til Wallenstein i Eger eller, hvis dette var ugørligt, at rejse Egnens Befolkning og Naboregimenterne

til Oprør mod Kejseren. Han var imidlertid under saa skarp Observation af de kejsertro Regimenter, at han ikke kunde røre sig, og faa Dage efter, 26. Febr., blev Wallenstein myrdet i Eger af sine egne Officerer. I Brev til Christian IV. 11. Marts fralagde F. U. sig Deltagelse i Wallensteins Planer og stemplede denne og sine tidligere Fæller som Rebeller og Menedere. Han var blandt dem, der »hverken modtog den kejserlige Naade eller angrede sin Synd«, og blev medinddraget i Processen mod Wallensteins Tilhængere, men maa have forstaaet at klare for sig, thi n. A. ophøjedes han i Rigsgrevestand. Hans Godser i Bøhmen erhvervedes af hans Broder Corfitz.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 525. **H. Hallwich:** Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins, I—IV, 1912. Museum, 1894, ***h*** S. **214—41.**

Rockstroh (J. C. W. Hirsch).

Ulfeldt, Henneke, d. 1459, Biskop i Odense. Fader: Antagelig Ridderen Niels Eriksen (nævnt 1421).

H. U. havde studeret i Udlandet. Han nævnes 1432 som Magister og Kannik i Roskilde. 1440 blev han valgt til Biskop i Odense. Paa Lollands Landsting kundgjorde han 1446 sammen med Øens Jorddrotter »fore landzens bestandilse skyld« nogle Vedtægter »Lollands Vilkaar«, der giver et dybt Indblik i Tidens socialøkonomiske Forhold. Han var i Kraft af sit Embede Medlem af Rigsraadet, men har næppe haft synderlig Indflydelse, gammel og skrøbelig som han var. 1449 klagede han til Ærkebispen over, at en Ridder havde lagt Haand paa ham trods hans hvide Haar, og 1458 henvendte han sig til Pave Pius II. om at lettes for Embedets Byrde. Det tyngede saa meget mere, som Forholdet til Kongen ikke synes at have været godt paa det sidste. Christian I. støttede Bispens Begæring; han anmodede om, at han maatte faa en Koadjutor, der senere kunde blive hans Efterfølger, og nævnte sin Kansler Mogens Krafse som en duelig Mand. Af Kongens Skrivelse til Paven og et Brev, han samtidig sendte til en af Kardinalerne, faar man Indtryk af megen Iver for at faa Kansleren frem. Pius II. imødekom det ytrede Ønske, og ved Bulle af 14. Marts 1459 blev Mogens Krafse Koadjutor, men inden Aarets Udgang — inden 25. Nov., som det ses af Christian I.s Brev til Hertug Lodovico Gonzaga — døde H. U., og Koadjutoren blev Biskop af Odense i Begyndelsen af 1460.

Repertorium diplomaticum, III, 1906, n. 6569, 7191, 7846. Diplomatarium dioecesis Lundensis, III, 1900, n. 391—94, 407. Acta pontificum Danica, **III,** 1908, n. 2185. Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 512 f. *p,, ~,*

Ulfeldt, Jakob, d. 1593, til Selsø og Kogsbølle, Rigsraad. D. 8. (el. 1.) Okt. 1593 paa Ulfeldtsholm, begr. i Vindinge K., 1616 overført til Kværndrup K. Broder til Corfitz U. (d. 1563, s. d.). Gift 1562 med Anne Flemming til Bavelse, f. 1544, d. 11. Nov. 1570, D. af Jakob F. (d. 1544) og Maren Mogensdatter Juel (d. 1592, gift 2° med Christoffer U. til Jershave, d. 1571).

J. U. studerede 1552 i Louvain, 1554 i Wittenberg. 1556—62 tjente han som Hofsinde. 1563 fik han efter sin afdøde Broder Corfitz Pantebrev paa Hundslund Kloster, som han beholdt til 1568. I Syvaarskrigen deltog han 1564—66 dels som Søofficer, dels som Krigskommissær ved Landhæren. I Efteraaret 1566 optoges han i Rigsraadet, men blev n. A. sat ud deraf af Kongen, maaske som Følge af en Pengestrid. Dec. 1570 blev han taget til Naade og fik sin Plads i Raadet igen. 1571—79 var han forlenet med Dalum Kloster, indtil 1574 tillige med St. Knuds Kloster i Odense; som Raad deltog han navnlig gentagne Gange i Forhandlingerne med Hertug Hans den Ældre.

Efter flere mindre Hverv af diplomatisk Art fik han 1578 betroet Ledelsen af et stort Gesandtskab til den berygtede russiske Tsar Ivan IV. Hensigten var at faa fornyet det efter Stettinfreden af flere Grunde afkølede Venskabsforhold til Rusland, og Instruksen gik i sine Hovedpunkter ud paa Afslutningen af en »evig Fred«, Fastsættelse af den norsk-russiske Grænse og Sikring af Danmarks Besiddelse af Øsel m. m. Rigt udstyret og med et Følge paa over 100 Personer forlod J. U. i Maj Kbh. og naaede ad Søvejen Pernau; derfra fortsattes Rejsen til Lands under store Strabadser og megen Hensynsløshed fra Russernes Side over Novgorod til Moskva, hvortil han ankom i Aug. Han blev her først venligt modtaget, men fandt ingen som helst Forstaaelse for Danmarks Ønsker; tværtimod stillede Tsaren ham straks Alternativet mellem en femtenaarig Stilstand eller øjeblikkelig Krig. J. U., der utvivlsomt og med god Grund frygtede at blive holdt tilbage som Gidsel, valgte da under stærkt Pres det første, men maatte desuagtet under Traktatens Redaktion endnu finde sig i flere pinlige Episoder; de russiske Raader beskyldte de danske Gesandter for Løgn, og deres Formand gik saa vidt at spytte paa dem; Enkeltheder i Teksten ændredes egenmægtigt fra russisk Side, og endnu efter Dokumentets Besegling maatte Gesandterne gaa med til at rette i det. Hjemrejsen blev endnu besværligere og langvarigere end Udrejsen, bl. a. fordi det paa Grund af den sene Aarstid denne Gang ikke var muligt at sejle. Først efter Nytaar 1579 naaede J. U. og hans Følge Kolding, hvor Frederik II. opholdt sig.

Denne synes ikke straks at have sat sig grundigt ind i Sagen, og der er flere Vidnesbyrd om, at J. U. i de nærmest følgende Maaneder ingenlunde var i Unaade. Men da der hen paa Foraaret indfandt sig russiske Sendebud for at søge Kongens Ratifikation, blev han fuldt klar over Indholdet og dermed tillige meget forbitret over Gesandternes Eftergivenhed. Ved Henvendelser til sine mægtige Venner Niels Kaas og Henrik Rantzau forsøgte J. U. at besværge Stormen, men uden Held. Han indstævnedes for Raadet som Domstol og anklagedes her af Arild Huitfeldt paa Kongens Vegne for Overtrædelse af sin Instruks. Til sit Forsvar anførte han bl. a., at denne ved det uventede russiske Alternativ var sat ud af Spillet, og at det i øvrigt stod Kongen frit for at frigøre sig for den ugunstige Traktat ved at undlade Ratifikation — en Udvej, Frederik II. virkelig brugte; paa nogle Punkter prøvede han ogsaa at vælte Skylden over paa Gesandtskabets Sekretær. Intet af alt dette hjalp ham; Dommen, der fulgte Anklagen, gik ud paa, at han skulde staa Kongen til Rette, og fik til Følge, at han udstødtes af Rigsraadet og mistede sit Len. Derefter frafaldt Frederik II. efter Raadets og Slægtens Forbøn udtrykkeligt videre Tiltale og lovede endog at være ham en naadig Herre; men nogen Benaadning herudover blev der denne Gang ikke Tale om.

J. U. maatte nu nødtvungent trække sig tilbage til Privatlivet. Han sad dog ikke uvirksom hen, men udfyldte sin Tid med Styrelsen af sine Godser, med Byggevirksomhed og lærde Studier. Allerede i 1570'erne havde han paa Selsø rejst en ny Hovedbygning i den dengang helt nye Renæssancestil; i første Halvdel af 8o'erne foretog han en nøje tilsvarende Ombygning af Kogsbølle, hvis Navn han ændrede til Ulfeldtsholm (nu Holckenhavn); ogsaa Bavelse genopførte han. Hans aandelige Interesser var de blandt Datidens Adel almindelige, Teologi og Historie. 1573, 1591 og 1593 udgav han Oversættelser af tyske Opbyggelsesskrifter, henholdsvis af Luther, David Chytræus og Hermann Hamelmann. 1585 udarbejdede han en kortfattet latinsk Skildring af Danmarks Historie fra 1333 til 1559; den er dog saa godt som udelukkende en Oversættelse af en dansk Krønike, antagelig af Herm. Veigere, og har for Eftertiden mest Interesse ved sin Fortale, hvori J. U. i et pynteligt Latin giver Udtryk for sin Kærlighed til Videnskaben og blandt dens samtidige Dyrkere fremhæver Tyge Brahe, Henrik Rantzau og Niels Kaas. Selvstændigere Værd har hans Skildring af Ruslandsfærden, der først udkom efter hans Død; han gaar her let hen over de egentlige Forhandlinger, men skildrer derimod udførligt og livfuldt saavel Rejsens Besværligheder som Russernes

moralske Barbari og religiøse Vankundighed; betegnende er Slutningsordene, hvori han priser Gud, »som frelste os fra den grumme Pharaonis, det kristelige Navns afsagte Fjendes, Moskovitens Haand og førte os uskadte hjem til vort Fædreneland«.

J. U. mente sig uretfærdigt behandlet og glemte det aldrig. Efter Frederik II.s Død antog han, at Tiden var inde til at søge Oprejsning. Aug. 1588 indkaldtes han med hele Sjællands og Lolland-Falsters Adel til et Møde med Regeringsraaderne i Roskilde Domkirke; det gjaldt Rostjenestetaksationen. Ved denne Lejlighed tog han uopfordret Ordet og besværede sig i en lang og ophidset Tale over den Utak, som var blevet hans Løn; angaaende Ruslandsfærden henviste han til en skriftlig Fremstilling, som han havde medført og truede med at offentliggøre. Regeringsraaderne tog den uventede Scene med megen Fatning; de modtog Skriftet og lovede senere Svar. En gunstig Anledning hertil frembød sig, da J. U. faa Uger efter skulde møde paa Ringsted Landsting som Part i en Sag, hvori Arild Huitfeldt skulde fungere som Dommer. Ham overdroges det da af Regeringsraadet at tildele J. U. en Reprimande og formane ham til, hvis han virkelig holdt fast ved at udgive sin Fremstilling, da at lade sin Instruks og Traktaten medfølge som Bilag; i øvrigt forbeholdt man sig at svare med et Modskrift. Efter denne drøje Tiltale skrev J. U. et Brev til Regeringsraaderne, hvori han trak i Land og søgte at bortforklare sin Optræden; Modtagerne afviste Forsøget og erklærede, at de nu maatte forelægge hans Skrivelse for Rigsraadet i dets Helhed. Dette synes dog ikke sket; Sagen døde hen, men J. U. maatte finde sig i at tilbringe sine sidste Leveaar i samme Stilhed og Ubemærkethed som før. — Ligsten med Portrætfigurer, nu i Kværndrup K. Maleri i Bøhmen (formentlig Kopi efter forsvundet Original). Portrætteret paa J. Folkemas Stik fra 18. Aarh. af hans Audiens hos Tsar Ivan.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 520. H. F. Rørdam: Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen, I, 1867, S. 35 f., 126. Troels-Lund i Hist. Tidsskr., 4. Rk., IV, 1873—74, S. 217—42, optrykt i gennemset Form i sammes Hist. Fortællinger, I, 1910, S. 125—55. H. D. Lind: Fra Kong Frederik den Andens Tid, 1902, S. 277. M. Mackeprang og Will. Norvin: Holckenhavn, 1911, S. 1—7, 48—56. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, II, 1912, navnlig S. 389—402.

Henry Bruun.

Ulfeldt, Jakob, 1567—1630, Rigskansler. F. 25. Juni 1567 paa Bavelse, d. 25. Juni 1630 i Nyborg, begr. i Kværndrup K.. Forældre: Rigsraad Jakob U. (d. 1593; s. d.) og Hustru. Gift 10.

Juni 1599 i Nyborg med Birgitte Brockenhuus, f. 9. Aug. 1580, d. 24. Dec. 1656 paa Urup, D. af Lensmand Laurids B. til Egeskov og Bramstrup (s. d.) og Hustru.

Allerede J. U.s Ungdom blev mærkelig ved hans Udenlandsrejsers ejendommelige Omfang. Fjorten Aar gammel rejste han ud, studerede 1584 i Geneve, 1585 i Jena, 1587 i Basel, 1587—88 og 1590 i Padova, 1588 i Siena, var senere paa Sicilien og Malta og rejste fra Venezia til Grækenland, Konstantinopel, Rhodos, Cypern, Syrien og Ægypten. Hjemrejsen lagdes over Spanien (Sevilla og Madrid 1590), Frankrig og Holland. Men allerede 1592, Aaret efter at han var kommet tilbage, drog han paa ny til Schweiz og Frankrig; en kort Tid kaldte hans Faders Død 1593 ham hjem, men endnu en Gang tiltraadte han en længere Rejse til Italien, Spanien og Polen. Endelig 1597 slog han sig til Ro i Danmark, blev Hofjunker og giftede sig. 1602 forlenedes han med Hindsgavl, fik 1605 i Stedet Hagenskov og 1610 Nyborg. Da var han imidlertid allerede 1607 blevet Medlem af Rigsraadet og 1609 Rigskansler.

Den højt ansete Mand, hvis Dannelse og Kundskaber, ogsaa i den klassiske Litteratur, pristes meget, og hvorom vi ejer talende Vidnesbyrd i en ca. 1600 affattet Liste over hans Bogsamling og i hans Noter i en af ham ejet Tacitusudgave, og som ved sin rolige og fredsommelige Karakter synes at have dannet en stærk Modsætning baade til sin Fader og sin Søn Corfitz, kom til at spille en betydelig Rolle. Han var under Kalmarkrigen først Krigskommissær ved Rigsmarskens Hær i Vest, men stødte senere til Christian IV. i Kalmar. 1607 var nan me(^ Kongen til Herredag i Stavanger, flere Gange sendtes han til Forhandlinger med Gottorp eller Hertugdømmernes Landdage (saaledes 1617, 1618, 1620 og 1623) og til Grænsemøder med Sverige (saaledes 1619 og 1624). Men navnlig anvendtes han til diplomatiske Ærinder i Udlandet. Der kan imellem dem nævnes hans Sendelser 1607 til Nederlandene, 1613 til Spanien, 1614 til Hildesheim, 1615 til Celle, 1620 til Verden og 1625 til Greven af Schaumburg og Domkapitlet i Magdeburg. Vigtigst var dog hans Gesandtskaber til Nederlandene 1621, da han afsluttede Forbundet af 14. Maj, hvortil sluttede sig i Sept. en Handelsoverenskomst ved et Møde med nederlandske Afsendinge i Bremen, og 1625, tier førte til Forbundet af 9. Dec. Nogen reel Vinding indbragte dette dog ikke Danmark, og et ulykkeligt Krigsaar kom; snart ogsaa de stærke Rivninger mellem Christian IV. og Rigsraad og Adel. J. U. var vel ligesom sine Fæller ivrig for Fred, men han bestræbte sig ved Siden heraf for at mægle

mellem dem og Kongen. Han regnedes for at staa uden for Partierne, og han tilraadede Rigsraaderne at tage alt saa maadeholdent som muligt og ikke kaste sig ind i nogen Kamp med Kongen. Allerede fra 1625 ted han desuden meget af Sygdom og saa med stor Sorg paa Landets, især Fyns, Ødelæggelse. Dog paatog han sig at være Afsending til Fredsmødet i Liibeck 1629, foretog flere Rejser derfra til Kongen og var uden Tvivl glad over, at Resultatet blev Krigens Ophør paa taaleligere Vilkaar, end der havde været Grund til at vente. Efter Freden interesserede han sig for Landets Ophjælpning, særlig ved Udvikling af Handelsforbindelserne med Spanien. »Saare vel fortjent af sit Fædreland« var Sivert Grubbes Dom om ham ved hans Død. Hans Enke døde i Fattigdom efter at have oplevet sin Søn Corfitz U.s straalende Karriere og senere Landflygtighed.

Han ejede bl. a. Urup (Vor H.), erhvervet før 1608, Egeskov (Sunds H.), som han erhvervede 1616, Orebygaard (Musse H.), som han købte 1618, Bjørnemose (Sunds H.), erhvervet s. A. og havde en Tid Part i Dams bo (Sallinge H.). Sin Faders Gaard Ulfeldtsholm (nu: Holckenhavn) (Vindinge H.) solgte han derimod 1616 til Fru Ellen Marsvin; i den Anledning flyttede han sine Forfædres Lig fra Vindinge Kirke til Egeskovs Sognekirke Kværndrup.

Kopi efter forsvundet Maleri (Fr.borg). Stik af H. Hondius. Et Stik af en stor Familie ved Bordet, formentlig et sydfransk Billede, er henført til J. U. og hans Slægt og efterstukket med hans Navn. Kopier bl. a. paa Vemmetofte og Tegning af Chr. Hetsch (Fr.borg).

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 522 f. Personalia i Ny kgl. Saml. 2149, 4to, Kgl. Bibi. T. Becker: Orion. Hist.-geogr. Maanedskrift, III, 1840, S. 401—04. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629—1660, I, 1876, S. 77 f. C. F. Bricka ogj. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I—II, 1887—91. E. Jørgensen i Dsk. Mag., 6. Rk., III, 1923, S. 175—82. Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, I—III, 1883—90. L. Laursen: Kronens Skøder, I, 1892. Samme: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, III—IV, 1916—17. O. Walde: Storhetstidens litteråra krigsbyten, II, 1920, S. 397 ff. *J. A. Fridericia (C. 0. Bøggild Andersen*).*

Ulfeldt, Knud, 1609—57, Generalkrigskommissær. F. 1609, d. 28. Sept. 1657 i Træfningen ved Sibbarp, begr. i Igelosa. Broder til Ebbe U. (s. d.). Gift i° 24. Marts 1639 i Malmø med Vibeke Podebusk, f. 2. Maj 1608 paa Krapperup, d. 1. Marts 1645 i Kbh., begr. i Nicolai K. (gift i° 1627 med Otte Linde-

nov til Borreby, 1603—32), D. af Claus P. til Kørup m. m. (1562—1616) og Sophie Nielsdatter Ulfstand (d. 1625). 2° 1646 med Edel Rosenkrantz, f. ca. 1612, d. 15. Sept. 1684 paa Totterupholm, begr. i Fakse K. (gift 1° 1640 med Gabriel Laxmand til Frøslev, 1611—42), D. af Jakob Eriksen til Arreskov m. m. (1567—1616) og Pernille Henriksdatter Gyldenstierne (1576—1622).

K. U. gik fra 1620 i Sorø Skole, immatrikuleredes 1626 ved Universitetet i Siena, 1628 i Orleans, gjorde muligvis en Tid Krigstjeneste i Nederlandene, blev 1630 Hofjunker og var 1635—38 Overskænk. 1637—38 gjorde han Tjeneste som Mønstringskommissær ved Tropperne i Holsten, ansattes 1639 som Løjtnant ved den skaanske Rostjeneste, men beskikkedes Juni s. A. som Generalkrigskommissær ved de i Hertugdømmerne samlede hvervede Tropper, den saakaldte Unionsstyrke. 1640 fik han Tønsberg med Semgaard og St. Olafs Kloster i Forlening, men vedblev at have Hovedkvarter i Holsten. Efter Torstenssons Indfald Dec. 1643 udfoldede han sammen med Rigsmarsk Anders Bille o. a. en flittig Virksomhed for at organisere Forsvaret af Jylland og Fyn. I Skaane lod han hverve et Kompagni, som han efter Freden med Kongens Billigelse overlod den norske Statholder Hannibal Sehested, og fulgte Sept. 1644 Kongen herover, hvor han blev travlt optaget af Mønstringer, Indkvarteringer m. m. Sommeren 1645 fungerede han en Tid som Kommandant i Kbh. Efter Brømsebrofreden tilfaldt der ham den Opgave at reducere Hæren til Fredsfod. 1646 beskikkedes han med sin Fader til Krigskommissær i Skaane og fik Jan. 1647 nv Bestalling som Generalkrigskommissær, hvori det udtaltes, at han skulde »næst efter Rigens Marsk af Krigsofficerer og Knægte holdes«. S. A. kom han imidlertid i heftig Strid med Landkommissærerne, som krævede Ophævelse af den Myndighed, han under Krigen havde haft over Landekisterne. Da de fik Støtte af Rigsmarsken og Rigsraadet, blev Resultatet, at Kongen Nov. 1647 maatte ophæve Generalkommissærembedet i Fredstid; det skaanske Kommissariat varetog K. U. dog til Okt. 1648. Allerede Maj 1646 var han fratraadt sine norske Forleninger og havde i Stedet faaet Landskrona afgiftsfrit. Han fremtræder her som en energisk og dygtig Lensmand, som bl. a. ved en Række Befæstningsarbejder 1648—57 omdannede Slottet og Byen til en fuldt moderne Fæstning med dobbelt Forsvarslinie. Da den nye Krig stundede til, paatog han sig Jan. 1657 at hverve en Eskadron Fodfolk til Forstærkning af Landskronas Garnison og deltog i de følgende Maaneder i Forhandlinger med Axel Urup

o. a. om Skaanes Forsvar. Efter Krigsudbrudet fik han Juli 1657 overdraget »Skaanes Defension« og organiserede med stor Energi et Landeværn og en Landstorm, kom i Aug. Urups Hær ved Engelholm til Undsætning med nogle Tusinde Mand, bl. a. »alle Gøinge Herreds Beboere til Hest, med riflede Bøsser«, og bidrog til at drive Fjenden tilbage til Laholm. Da den svenske Hær under G. O. Stenbock i Sept. paa ny rykkede over Grænsen, udrustede han efter Ordre et Korps for at foretage en Diversion ind paa svensk Omraade, tvang ogsaa ved sine Operationer Fjenden tilbage, men ramtes selv af et Skud i en sejrrig Fægtning.

K. U., som 1653 og 1657 fik et betydeligt Antal Stemmer ved Indstillinger til skaanske Rigsraadsposter, var ikke blot en fremragende Militær, men tillige en fint dannet Mand, som efterlod en værdifuld Bogsamling, og en dygtig Godsadministrator. Han ejede en Tid Skedal i Halland (solgt 1641), Ellinggaard (Horns H., Vendsyssel, solgt 1652), Kajholm (Vennebjerg H.) og Odsgaard (Middelsom H.), overtog 1646 Fædrenegaarden Svenstrup (Svenstorp, Torna H., Skaane), drev Borrebygaard (Torna H.) og Østergaard (Harre H.) for sine Stifsønner af 1. Ægteskab, til de blev myndige, fik med sin 2. Hustru Totterupholm (nu: Rosendal, Fakse H.) og Frøslevgaard (Stevns H.) og købte 1653 Alslevgaard (Fakse H.). — Ridder 1648. — .Maleri paa Rosenholm.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 529. Saml. til Det Norske Folks Sprog og Historie, II, III, V, 1834—38. Kr. Erslev: Aktstykker til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, II—III, 1887—90. L. Laursen og F. J. West: Kronens Skøder, I—II, 1892—1908. K. C. Rockstroh i Hist. Tidsskr., 8. Rk., I, .907-08, S. 405-77. *c Q Bøggild Andersen.*

Ulfeldt, Laurids, 1605—59, Lenskommissær, Lensmand. F. 24. Jan. 1605 paa Hindsgavl, d. 9. Juli 1659 i Odense, begr. i Kværndrup K. Broder til Rigshofmester Corfitz U. og til Frantz U. (s. d.). Gift i° 9. Okt. 1631 i Kbh. med Sophie Rantzau, f. 13. Dec. 1616 paa Kbh.s Slot, d. 16. Maj 1635, begr. i Odense (St. Hans), D. af Generalkrigskommissær Cai R. til Rantzausholm m. m. (1591—1627) °S Anne Henriksdatter Lykke (1595—1641). 2° 9. Maj 1640 med Else Parsberg, f. 9. Maj 1624 P[aa] Stjernholm, d. 15. (5.?) Sept. 1684 paa Husumgaard, begr. i Kværndrup, D. af Rigsraad Oluf P. til Jernit (s. d.) og Hustru.

L. U. studerede, til Dels sammen med andre af sine mange Brødre, ved en Række fremmede Universiteter, 1613 i Marburg, 1618 i Orleans, 1621 i Leiden, 1625 i Padova, 1626 i Siena; 1629

var han i London, vistnok i Kongens Opdrag. 1640 træffes han i Mantova. Medens han hidtil kun i ringe Grad havde taget Del i det offentlige Liv (1632 var han blevet Løjtnant ved Anders Billes Kompagni), blev han 1642 en af de to Landkommissærer paa Fyn og beklædte denne navnlig i Krigsaarene byrdefulde Stilling i en Række Aar. En tiltænkt Deltagelse som Marskal i Grev Valdemar Christians Ruslandsfærd 1643 blev derimod opgivet igen. Ved Kroningen 1648 var han med at bære Tronhimmelen og erholdt samtidig Bygholm Len, som han beholdt til 1657. Han boede siden dels paa sit Len, dels paa Harridslevgaard, hvor han 1656 modtog Besøg af Kongen og Dronningen. Den paafølgende Krig ruinerede ham som saa mangen anden Adelsmand, saa da han, efter 1658 endnu at have gjort Tjeneste som Oberstvagtmester ved det sjællandske Kavaleri og som en af de fire Kommissærer, der skulde føre Tilsyn med den svenske Hærs Forplejning og Evakuering for Odense og Hindsgavl Lens Vedkommende, var død, henstod hans Lig ubegravet i hele ti Aar, og han efterlod sin Enke og den Datter, som var det eneste af hans mange Børn, der overlevede ham, i yderst trange Kaar. — L. U., hvis Karakter værdsattes højt af hans Venner, til hvilke bl. a. Hannibal Sehested hørte, besad i sin Velmagt en betydelig Samling Malerier og Bøger og syslede selv med historisk Arbejde. Hans Bibliotek købtes af Frederik III. og danner sammen med Joachim Gersdorffs og P. L. Scavenius' Bogsamlinger Grundvolden for Det kgl. Bibliotek.

— Fra Forældrene arvede L. U. sammen med Brødrene Knud, Corfitz og Ebbe, som han efterhaanden udkøbte, Egeskov, som han solgte 1648, fra sin 1. Hustru Harridslevgaard (Skovby H.). — Maleri, efter Angivelse af Rooswijk 1638 (Fr.borg). Maleri i Bøhmen med Paaskrift af T. Klevenfeldt.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 525 f. E. C. Werlauff: Hist. Efterretninger om det store kgl. Bibliothek i Kbh., 2. Udg., 1844. E. Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, II—III, 1887—90. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, V—VI, 1883—86. Dsk. Mag., 6. Rk., II—III, 1916—23.

Tkiset (C. 0. Bøggild Andersen).*

Ulfeldt, Leo, Rigsgreve, 1651—1716, kejserlig østrigsk Generalfeltmarskal. F. 22. Marts 1651 i Kbh., d. 11. April 1716 i Wien, begr. sst. (St. Stefans K.). Broder til Christian U. (s. d.). Gift 28. Juni 1697 i Wien med Grevinde Anna Maria Sinzendorf, f. 25. April 1674 i Oldenburg, d. 30. (31.) Juli 1736

i Bruxelles, D. af Grev Rudolph S. (1636—77) og Eva Susanna Zinzendorf.

De to første Leveaar var L. U. paa Boller hos Mormoderen Kirsten Munk, der 1653 sendte ham til Forældrene i Stockholm. 1665 blev han immatrikuleret i Basel, gik 1669 over til Katolicismen, fik 1673 af Dronning Christina af Sverige Bestalling som Kammerjunker og fik n. A. et Kanonikat i Olmiitz. Ca. 1680 traadte han i kejserlig Krigstjeneste som Løjtnant i et Rytterregiment, blev 1682 Kompagnichef, 1692 Oberstløjtnant, var 1700 Generalmajor og Regimentschef, deltog 1702 i Slaget ved Luzzara, 1703 ved Bormio, fulgte s. A. med Kejser Karl til Spanien, blev 1704 Feltmarskalløjtnant, 1706 Generalfeltmarskal og Guvernør i Barcelona, som han i Kejserens Nærværelse forsvarede med Bravour, og blev Generalkaptajn over Katalonien. 1708 maatte Barcelona overgive sig, og L. U. vendte tilbage til Østrig. 1714 var han »Hauptmann der Hartschiere« (Drabantgarden). — Med den danske Regerings Tilladelse besøgte han to Gange, 1691 og 1693, sin Moder paa Maribo Kloster, den første Gang inkognito, og efter hendes Død tog han sin ældste Søster med fra Maribo. — Som Enke var hans Hustru Overhofmesterinde hos den regerende Ærkehertuginde Elisabeth i de østrigske Nederlande (Belgien). — Kejserlig Kammerherre 1704. Gehejmeraad.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 533. C. v. Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, XLVIII, 1883, S. 296 f. Allg. deutsche Biographie, XXXIX, 1895, S. 184. Feldzuge des Prinzen Eugen von Savoyen, 1—IX, 1876—83; Registerbind, 1892. T. de Hofman: Danske Adelsmænd, II, 1778, S. 339. S. Birket Smith: Leonora Christina (Ulfeldt) på Maribo Kloster, 1872, S. 22 ff.

Kockstroh.

Ulfeldt, Margrethe, 1641—1703, Legatstifter. F. 17. Juni 1641 paa Østergaard, Harre Hrd., d. 1. Maj 1703 i Kbh., bisat i Holmens K.s Kapel. Forældre: Knud U. til Svenstrup (s. d.) og 1. Hustru. Gift 23. Juni 1661 i Kbh. med Generaladmiralløjtnant Niels Juel (s. d.).

M. U. boede i sin Barndom og Ungdom paa Landskrona Slot, hvor hendes Fader var Lensmand, indtil hun 1660 blev trolovet og 1661 gift med Niels Juel (s. d.). Ægteparret boede i deres lange og lykkelige Ægteskab, i hvilket der fødtes fire Børn, først i Holmens Admirals Tjenestebolig i Store Kongensgade, senere i det af dem byggede Palæ paa Kongens Nytorv (Thotts Palæ). Niels Juel havde i sin Levetid anvendt Renterne af 4000 Rdl. til velgørende Formaal, og denne Kapital forøgede M. U. i sin Enkestand til 8000 Rdl.

Man ved intet om de Forhandlinger, hun i Forvejen førte med Fru Berte Skeel (s. d.), men 1698 købte de to Damer i Forening for 9000 Rdl. Sortebrødregaard ved Roskilde med tilhørende Gods og oprettede her n. A. med kgl. Stadfæstelse det første adelige Jomfrukloster i Danmark. Den stadig eksisterende Stiftelse optager Døtre af danske Adelsmænd og af Mænd i de tre øverste Rangklasser. M. U. tog ivrigt Del i Klostrets Indretning og Administration og skænkede til det et Maleri af Slaget i Køge Bugt, en Sølvkande og en forgyldt Kalk og Disk. Hun fik det smukkeste Eftermæle, idet det hedder om hende: »Hun var munter, overmaade tjenstvillig, tænkte fint og udtrykte sig behageligen. Hun kunde blive hastig vred i sine Hussager og tog sig kun lidet i Agt for dem, som gjorde sig Umage for at udstudere hendes Svagheder, men hendes Vrede var straks forbi. Hun var godhjertet, gavmild og følsom mod ulykkelige«. — Malerier paa Egeskov og i Roskilde adelige Jomfrukloster.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 534. L. Bobé: Roskilde adelige Jomfrukloster, 1899. Progr. fun. Univ. Hafn. 22. Maj 1703.

Hans H. Fussing (G. L. Wad).

Ulfeldt, Mogens, 1569—1616, til Selsø, Rigsadmiral. F. 22. April 1569 paa Selsø, d. 15. Juni 1616 i Kbh., begr. i Helligg. K. sst. Broder til Jakob U. (d. 1630; s. d.). Gift 7. Aug. 1597 i Roskilde med Anne Munk, der levede endnu i Efteraaret 1648, D. af Christen M. (s. d.) og 2. Hustru.

M. U. studerede 1582—86 i Wittenberg, Leipzig og Jena; efter et kort Besøg hjemme rejste han atter ud, denne Gang til Østrig, Ungarn og Italien. Her immatrikuleredes han 1587 i Padova, n. A. i Siena; til Afslutning deltog han som »magister Magnus« nogen Tid i Malteserriddernes Kampe mod Tyrkerne. 1590—94 tjente han som Hofjunker. Hans Forleninger blev Kronborg 1600—04, Kristianopel og Sølvitsborg 1604—10, Villands Herred (uden Afgift) 1610—12, Tranekær 1612—16. Tidligt gjorde han sig bekendt som en dygtig Søofficer. 1599 var han Vicekaptajn paa Christian IV.s Skib under Nordlandsfærden; allerede 1602 kaldes han Admiral for en Flaadeafdeling, der sendtes til Narva, 1606 fungerede han som Underadmiral ved Kongens Englandsrejse, 1609—10 ledede han forskellige Flaadetogter i Østersøen. Marts 1610 udnævntes han til Rigsraad og Rigsadmiral. Ved Kalmarkrigens Udbrud blev han Medlem af det Regeringsraad, der skulde fungere under Kongens Fraværelse, men løb kort Tid efter ud med Flaaden; det lykkedes ham dog ikke at løse sin Op-

gave, som var at spærre Kalmarsund for Svenskerne, og i Sept. vendte han tilbage til Kbh. N. A. var han noget heldigere; skønt Sygdom hærgede blandt Flaadens Mandskab, erobrede han i Forening med Gert Rantzau Oland; derimod førte Efteraarets store Flaadetogt mod Stockholm, hvori Christian IV. selv deltog, ikke til den ønskede Afgørelse, da Modparten unddrog sig Kamp. — Foruden sit Hovedsæde Selsø ejede M. U. Tvis Kloster og Krogsdal i Vestjylland. Hans Hustrus Opførsel gav Anledning til, at han med Kongens Samtykke lod hende indespærre paa Selsø; først 1628 genvandt hun sin fulde Bevægelsesfrihed. — Et Stik af Seb. Lellin med Navnet M. U. er henført til denne M. U., men forestiller den 1646 døde M. U.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 523. Univ. Progr. over M. U. 1616. Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, I, 1887—89, S. 330f. H. D. Lind: Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm, 1889, S. 39—43. „ p

Ulfeldt, Niels Jakobsen, d. 1395, Biskop i Roskilde. D. 18. Jan. 1395, begr. i Domkirken. Forældre: Jakob Absalonsen til Veddinge (nævnt 1319 og 37) og Kirstine.

N. J. U. stammede fra Skaane. 1356 nævnes han som Valdemar (IV.) Atterdags »clericus« (Sekretær), men 1364 kalder Kongen ham i en Supplik til Paven sin »consiliarius« (Raad) og fremhæver det Arbejde, han har udført i Rigets Tjeneste, og de pekuniære Ofre, han har gjort. Ved Kongens Indflydelse naaede N. J. U. hurtigt frem blandt Kirkens Mænd. 1356 blev han Kannik i Roskilde, 1360 Domprovst i Lund, 1368 Biskop i Roskilde. Umiddelbart efter Valdemar Atterdags Død skænkede Dronning Margrete Roskilde Bispestol Borgen Nebbe Vest for Roskilde og pantsatte Sømme og Ramsø Herreder samt Kongens tre Fjerdedele af Roskilde By, og samtidig synes Kbh., som havde været i Kongens Haand næsten hele hans Regeringstid, at være givet tilbage — alt uden Tvivl for at vinde Bispens Støtte for Olufs Valg. Som en af Rigets Bisper var N. J. U. til Stede paa Stormandsmøderne og tog Del i Afgørelsen af vigtige Statssager; om hans Styrelse af Roskilde Stift vides ikke synderligt. Han maa have været meget formuende. Sit fædrene Gods i Villands Herred med »et gammelt Stenhus« skænkede han til Lund Domkirkes Byggefond; ogsaa Vor Frue Kirke i Kbh. og St. Peders Kloster ved Næstved betænkte han med Gaver. 3000 engelske Guldnobler gav han til Roskilde Domkirke, idet han bestemte, at Vor Frue Lov med Sekvensen Inviolata skulde synges daglig til evig Tid under en Procession gennem

Kirken. Han byggede det siden nedrevne St. Laurentii Kapel, og paa hans Grav lagdes en rigt udarbejdet Messingplade. Den blev solgt som gammelt Metal 1806; Rødtkridtstegning fra 18. Aarh. derefter (Fr.borg); Tegning af S. Abildgaard (Nationalmuseet); Kemitypi af Magnus Petersen derefter 1854 og Litografi af R. Hartnack.

C. Weeke: Lunde Domkapitels Gavebøger, 1884—89, S. 283 f. A. Otto: Liber daticus Roskildensis, 1933, S. 93 f. J. O. Arhnung: Roskilde Domkapitels Historie, I, 1937. J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad, 1885, S. 92 f. Fr. Beckett: Danmarks Kunst, II, 1927, S. 258 ff. Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 506. *Ellen Jørgensen (Kr. Erslev).*

Ulfeldt, Otte Andersen, d. 1543, til Bjersgaard, Nørre Aasbo H., Skaane, Høvedsmand. D. Sept. el. Okt. 1543 i Liibeck. Forældre: Anders Ebbesen U. til Oregaard (d. tidligst 1507, gift 2^0 med Ellen Tinhuus) og Helvig Smalsted (d. 1498). Ugift(?).

O. A. U. har rimeligvis i en længere Aarrække tjent Søren Norby paa Gotland og i Finland. Han var 1524 Søren Norbys »Fodermarsk« (næstkommanderende) paa Visborg og blev, da Svenskerne angreb Øen, af sin Herre sendt til Kong Frederik med Tilbud om at overdrage denne Landet, mod at Søren Norby beholdt Lenet, hvilket ogsaa derpaa skete. N. A. var O. A. U. Kommandant paa Visborg, maatte udholde en haard Belejring af Liibeckerne og overgav først Borgen, da der var sluttet Forlig med Søren Norby. Han maa have deltaget i det Søslag i Aug. 1526, hvori Søren Norby blev overvundet. Man træffer ham nerrJig senere i Rusland, hvor han holdtes tilbage tillige med sin Herre, indtil denne 1528 ved kejserlig Hjælp udfriedes. Fra Vilna sendte Søren Norby »sin kjødelige Ven og Høvedsmand« i Forvejen til Christian II. Hans Gods i Danmark og i Hertugdømmerne var imidlertid blevet inddraget under Kronen, men det lykkedes hans Broder Hartvig at udvirke et Lejde for ham paa tre Maaneder, for at han kunde søge Udsoning med Kong Frederik. Dette lykkedes ogsaa, hvorpaa Christian II. i Lier 7. Nov. 1529 udstedte et smigrende Afskedspatent for ham. I Kong Frederiks Tjeneste var O. A. U. Dec. 1531 Rigsraadets Sendebud til Kongen angaaende Toget mod Christian IL, der nu var landet i Norge, og han har ligeledes som Høvedsmand deltaget i dette Tog og medbeseglet Overenskomsten og Lejdebrevet af 1. Juli i Oslo, hvorved Kong Christian bevægedes til at begive sig til Danmark; men da Grevefejden udbrød, sluttede O. A. U., ligesom saa mange andre, sig til sin gamle Herres Parti. Efter at Christian III.s Tropper 1535 havde besat Fyn, blev hans

Andel i hans og hans Brødres fynske Pantegodser og slesvigske Ejendomme atter beslaglagt, fordi han havde ført Avindskjold mod Riget. Selv var han i Grev Christoffers Tjeneste paa Kbh.s Slot, som det synes, som Grevens Fodermarsk. Efter Kbh.s Overgivelse fulgte han Greven til Tyskland; her synes han i Pfalzgrev Frederiks Tjeneste at have bekæmpet Christian II.s Fjender.

Danmarks Adels Aarbog, XL, 1923, S. 518.

A. Heise (PovlBagge).*

Ulfhild, se Ulvhild.

Ulfstand. Den skaanske Adelslægt U., hvis Vaaben bortset fra Farverne stemmer overens med Grubbe-Vaabenet, føres tilbage til Gert Minkwitz, som dog ikke kan dokumentarisk paavises, men hvis Sønner skal have været nedenn. Ærkebiskop i Lund Jakob Gertsen (d. 1410) og Ridderen Henrik Gertsen (nævnt 1396 og 1439) til Glimminge, der var Fader til Holger Henriksen (d. 1485) til Glimminge og til »store« Jep Henriksen (nævnt 1445 og 56) til Skabersø og Torup. Dennes Søn Gregers Jepsen (nævnt 1487 og 1510) til Torup og Skabersø var Fader til de nedenn. Rigsraader Ridderen Truid Gregersen U. (1487—1545) til Torup og Ridderen Holger Gregersen U. (d. 1542) til Skabersø, af hvis Børn skal nævnes Gregers Holgersen U. (d. 1583) til Sønder Vosborg, nedenn. Jens Holgersen U. (d. 1566) til Skabersø — hvis Søn Holger U. (1565—1609) til Hikkebjerg m. m. var Fader til Ingeborg U. (1598—1652) til Gundestrup og Bosø Kloster, gift med Rigsadmiral Jørgen Vind (1593—1644, s. d.) — nedenn. Rigsmarsk Hak Holgersen U. (1535—94) til Hikkebjerg og nedenn. Thale U. (d. 1604) til Skabersø og Hikkebjerg m. m., der var gift med Poul Laxmand (d. 1557) til Stenholt. Gregers Holgersen U. (d. 1583) var Fader til Melchior U. (d. 1617) til Kærgaardsholm, af hvis Børn skal nævnes Axel U. (d. 1634) til Axel vold og Duege, med hvem Slægtens Mandslinie udsluktes, og nedenn. Slægtebogforfatterinde Thale U. (d. ca. 1656), der var gift med Palle Urne til Gyllebo. — Truid Gregersen U. (1487—1545) til Torup var Fader til nedenn. Underadmiral Jens Truidsen U. (d. 1566) til Vemmetofte, til Gregers Truidsen U. (d. 1582) til Torup m. m., til Lave Truidsen U. (d. 1563) til Torup og til øverste Falkemester Niels Truidsen U. (1526—75). — Ovenn. Holger Henriksen (d. 1485) til Glimminge var Fader til de nedenn. Rigsraader og Riddere Oluf Holgersen U. (d. 1529) til Bønnet og Jens Holgersen U. (d. 1523) til Glimminge og Ljungbygaard, af hvis Børn skal nævnes Arvid Jensen U. (d. 1539) til Bønnet, Børge Jensen U. (d. 1558) til Ørup, Gert Jensen U. (d. 1560) til Bønnet

og Ljungbygaard, Gregers Jensen U. (d. 1544) til Ørup og Ljungbygaard, Beate U. (d. 1523), der var gift med Ridderen Aage Brahe (d. 1525), nedenn. Sidsel U. (d. ca. 1575), gift med Rigsraaden Knud Pedersen Gyldenstierne (d. 1552, s. d.) og Lisbet U. (d. 1540), der ægtede Rigsraaden Claus Bille (d. 1558, s. d.) til Lyngsgaard og Allinde.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 428—39; XVIII, 1901, S. 559; XXIII, 1906, S. 495; XLVI, 1929, II, S. 308; XLVIII, 1931, II, S. 158; LI, ,934, S. 277; LVII, .940, II, S. ,69. *Albert Fabritius.*

Ulfstand, Hak Holgersen, 1535—94, til Hikkebjerg, Rigsmarsk. F. 7. Okt. 1535 paa Hikkebjerg, d. 10. Nov. 1594 i Kbh., begr. i Gennerup (Genarp) K. Forældre: Holger Gregersen U. (s. d.) og 2. Hustru. Gift i° 12. Okt. 1572 med Pernille Gjøe, f. 1550 paa Krenkerup, d. 29. Aug. 1589 paa Kalundborg Slot, D. af Albrecht G. (d. 1558) og Anne Ottesdatter Rosenkrantz. 2^0 22. Nov. 1590 paa Hikkebjerg med Anne Parsberg, f. 1549, d. 5. Aug. 1592 paa Hikkebjerg (gift i° 1574 med Hans Skovgaard, s. d.), D. af Verner P. (d. 1567, s. d.) og Hustru.

H. H. U. gik fra 1542 nogle Aar i Skole i Herrisvad Kloster, men fik derefter en rent praktisk militær Uddannelse afret gammeldags Art. Først satte Moderen ham i Huset hos Eske Bille (s. d.), hvor han oplærtes i »Rytteri«. Ca. 1548 antoges han efter Christian III.s Anbefaling som Page hos Kurfyrst Morits af Sachsen, hvem han fulgte paa flere Krigstog, og som gjorde ham væragtig. 1554—62 tjente han som Hofsinde hos Frederik IL, før og efter dennes Tronbestigelse, og deltog 1559 i Toget mod Ditmarsken. — 1562 fik han det lille Pantelen Isolte i Halland, n. A. tillige Aas Kloster i samme Landskab, ligeledes i Pant; 1565—66 havde han Gisselfeld, 1566—67 Lundegaard. Samtidig lagde Syvaarskrigen stærkt Beslag paa ham. I Begyndelsen af den var han knyttet til Kongens Person og kaldes endnu i Foraaret 1564 Hofsinde; under Kampene foran Halmstad 1563 fik han et grimt Saar i Underansigtet, hvad han havde Men af lige til sin Død. N. A. var han dog saa vidt helbredt, at han kunde overtage Kommandoen over den skaanske Adelsfane, og som Ritmester for den gjorde han det meste af Krigen med. Det var ingen stor Afdeling, men han førte den med Bravour, bl. a. i Slaget ved Axtorna; særlig udmærkede han sig paa Daniel Rantzaus bekendte Tog til Ostergotland 1567—68, da han ved en enkelt Lejlighed •— i Holaveden — synes at have reddet Hæren fra fuldstændig Overrumpling. En noget roligere Tilværelse fik han i Krigens sidste Aar, da han 1569

som Lensmand overtog Kommandoen paa det nylig generobrede Varberg Slot.

En vis Uro synes dog at være gaaet Rytterofficeren i Blodet; i hvert Fald skiftede han usædvanlig hyppigt Forlening. Samtidig med Varberg fik han det lille Lyngby Len i Bare Herred frit for Livstid; derimod afstod han Aas Kloster 1571, Isolte 1575. Af Hovedlen havde han Varberg til 1572, Odensegaard 1572—75, Lykaa 1575—78, Aalholm 1577—88, Kalundborg 1588—91 og til sidst Malmøhus fra 1591 til sin Død. Af Vesterstad i Fers Herred erhvervede han 1577 Halvdelen ved Mageskifte (mod Skaftelev paa Sjælland) og fik 1587 Resten i livsvarig Forlening. Fra 1592 havde han St. Peders Kloster i Lund paa Afgift.

70'erne igennem virkede H. H. U. næsten udelukkende som Lensmand og synes at have gjort det godt — bortset fra hyppige og ret store Restancer; en enkelt eftergaves ham for hans »tro Tjeneste i den sidste Fejde«. At han 1581 sammen med tolv andre Adelsmænd fik Sæde i Rigsraadet, medførte heller ikke nogen større Forandring, saa længe Frederik II. var i Live. 1583 skulde han have været Marskal paa en Udenlandsrejse, som Kongen havde planlagt, men atter opgav. N. A. sendtes han i Forening med Peder Munk til Øsel i et vanskeligt Hverv, som de udførte til Kongens fulde Tilfredshed. I øvrigt var han i 8o'erne beskæftiget med Byggearbejder paa Aalholm, hvis svære firkantede Taarne han har rejst, og hvor han 1585 modtog Kongens og Kanslerens Besøg.

• Under Formynderregeringen traadte H. H. U. stærkere i Forgrunden. Paa Prinsesse Elisabeths Brudetog til Braunschweig 1590 ledsagede han som Hofmester Enkedronning Sophie; og skønt det allerede paa Rejsen kom til Uenighed mellem dem, valgte Rigsraadet ham straks efter Hjemkomsten til Christoffer Valkendorfs Afløser som Regeringsraad og til Christian IV.s Hofmester. Valget skete mod Enkedronningens Ønske, og Meningen med det synes ligefrem at have været at modvirke hendes Indflydelse paa Sønnen; hendes Opfattelse af H. H. U. prægedes derfor ogsaa af baade Mistro og Ringeagt. Nogen større Indflydelse paa den unge Konges Udvikling tør man i øvrigt næppe tilskrive ham, bl. a. fordi han temmelig ofte forsømte Hvervet for sine andre offentlige eller private Forretninger. Allerede paa Herredagen i Sommeren 1593 opgav han baade dette Embede og sit Sæde i Regeringsraadet og udnævntes i Stedet til Rigsmarsk. Ogsaa i denne Egenskab virkede han kun kort Tid, og saa vidt man kan se, uden at sætte sig dybere Spor.

Enkedronning Sophie frakender i sine Breve til Faderen H. H. U. alle Forudsætninger for at lede en Fyrstes Opdragelse. Men hun er intet uvildigt Vidne, og selv om hans ensidigt militære Opdragelse og Ungdomsaarenes Feltliv ikke kan have levnet ham megen Lejlighed til boglig Syssel, vidner dog andre Træk om en ikke helt ringe Dannelse. Bl. a. skal han paa Hikkebjerg ikke blot have skabt et smukt Haveanlæg i Renæssancestil, men ogsaa anlagt en værdifuld Skulptursamling; sikkert er det i hvert Fald, at baade Taarnene paa Aalholm og hans Sognekirke i Gennerup (opført 1590) den Dag i Dag taler til Ære saavel for hans arkitektoniske Sans som for hans Evne til at følge med sin Tids Smag. Den tapre Kavalerifficer synes tillige at have været en alsidigt udrustet Mand, hvem man med Held kunde betro højst forskellige Opgaver, — men uden tilstrækkelig Ærgerrighed og Energi til at blive ledende Statsmand. — Et formentlig meget frit behandlet Maleri fra 18. Aarh. paa Gaunø kaldes H. H. U. Billedet paa Stik af Frederik II.s Ligfærd er ikke Portræt.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 435 f. Peder Jensen Vinstrup: Ligprædiken over H. U., 1595. Troels-Lund: Hist. Fortællinger, III, 1911, 5. Bog S. 73, 76 f., 96, 107, 119—28, 137, 161, 164; 6. Bog, S. 92.

Henry Bruun.

Ulfstand, Holger Gregersen, til Skabersø og Hikkebjerg, d. 1542, Rigsraad. D. 16. Dec. 1542 i Kbh., begr. i Lunds Domk. Forældre: Gregers Jepsen til Torup og Skabersø (nævnt 1487 og 1510, gift 2^{0} med Johanne Brahe) og Else Bille. Gift i° 29. Sept. i52o(?) med Anne Podebusk, d. senest 14. Sept. 1521 paa Varberg, D. af Rigsraad Predbjørn P. (s. d.) og 1. Hustru. *2°* 1522 med Helle Hak, d. senest Jan. 1550, D. af Rigsraad Niels H. til Hikkebjerg (s. d.) og Hustru.

H. G. U. siges at være yngre end sin nedenn. Broder Truid, der skal være født 1487; men Aldersordenen mellem disse to Brødre er vistnok tvivlsom. I hvert Fald maa han være født 1480—90. Han nævnes allerede 1513 som Besidder af Torup, der dog senere gik over til Broderen Truid, medens Skabersø tilfaldt Holger. 1516 omtales han som kgl. Hofsinde, og 1518—19 foretog han i Forening med Johan Oxe til Nielstrup (s. d.) en Pilgrimsrejse over Tyskland og Venezia til det hellige Land. H. G. U. synes ogsaa lige til sin Død, eller i alt Fald til 1536, at have holdt fast ved den katolske Tro. Efter Hjemkomsten forlenedes han, der allerede da var Ridder, 1520 med Varberg, som han beholdt til 1522, og med Laholm, som han beholdt til sin Død. Da der til hvert af disse Slotte laa

fire Herreder, indtog H. G. U. saaledes en betydelig Stilling i denne Del af Landet. Ved sit andet Ægteskab kom han i Besiddelse af Hikkebjerg, ligesom han fik Del i Slægtens Adgang til de store Bøder, hans Svigerfaders Drabsmand Anders Bille først i Aaret 1534 fik afbetalt.

Efter Christian II.s Flugt hyldede H. G. U. ligesom den øvrige skaanske Adel Frederik I., blev optaget i Rigsraadet og var en af Hovedførerne under Malmøs Belejring 1523. S. A. blev H. G. U. med Aage Brahe sendt til Sverige for at bevæge Gustaf Vasa til et Rigsmøde til Udjævnelse af de mange Tvistepunkter, der stod Rigerne imellem. Da dette Møde endelig i Aug. 1524 kom i Stand i Malmø, var H. G. U. en af de Rigsraader, der fra dansk Side stilledes som Gidsler til Sikkerhed for Kong Gustaf. Efter Landskronas Overgivelse var H. G. U. en af de Rigsraader, der blev sendt til Godand med Søren Norby for at bevæge Besætningen paa Visborg til at overgive Borgen til Kong Frederik. Ogsaa i de følgende Aar blev han anvendt som Sendemand til Kong Gustaf og deltog i de store Rigsmøder i Ny Lodose (1528) og Varberg (!53o).

Som Lensmand paa Laholm var H. G. U. ogsaa blevet forlenet med Halmstad By og Herred. Da Reformationen kom til Halmstad, tog H. G. U. og Fru Helle Hak sig saa godt de kunde af de betrængte Graabrødre, men kunde ikke hindre, at disse i Maj 1531 blev udjagne. »Dette Lutheri spreder sig ganske saare her i Riget; Gud raade det vel, hvad Ende det vil tage«, skriver han og hans Broder Truid i disse Dage til deres Fætter Eske Bille. S. A. var H. G. U. en af de Raader, der blev beskikkede til at sørge for Lov og Ret i Skaane Bispedømme, og denne Stilling indtog han ogsaa efter Frederik I.s Død, og da Grevefejden udbrød. Under denne maatte han ligesom den øvrige skaanske Adel i Begyndelsen slutte sig til Grev Christoffer og var en af Hovedførerne for den skaanske Adel; men da Svenskerne nærmede sig for at bekæmpe Liibeckerne og Grev Christoffer, gik han med den øvrige Adel over til dem og deltog i Slaget ved Helsingborg (Jan. 1535) og senere i Belejringen af Landskrona og Malmø. Efter Malmøs Overgivelse deltog han i Maj—-Juni 1536 atter tillige med Axel Urup i en Sendelse til Kong Gustaf i Stockholm. S. A. blev han en af de Raader, til hvem Landets Styrelse overdroges som kgl. Statholdere og Høvedsmænd, og brugtes i de følgende Aar gentagne Gange til Forhandlinger med Sverige, deltog bl. a. i Mødet i Brømsebro 1541, der førte til den endelige Fred mellem Rigerne. — Maleri i Privateje i Ulricehamn.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 432 f. Kirkehist. Saml., 5. Rk., I, 1901—03, S. 484—92. Hardsyssels Aarbog, V, 1911, S. 158 ff.

A. Heise (Povl Bagge).*

Ulfstand, Jakob Gertsen, d. 1410, Ærkebiskop. D. 18. April 1410 i Lund, begr. i Domkirken. Fader: Mulig Gert Minkwitz.

J. G. U. havde i sit Segl det Vaaben, som Slægten U. førte, og Bjørnelabben, der var Slægten Bjørns Mærke. 1385 blev han immatrikuleret i det juridiske Fakultet i Prag. Paa det Tidspunkt var han Kannik i Roskilde, 1387 nævnes han som Dronning Margretes Sekretær, 1391 som Ærkedegn i Lund; 1392 blev han Ærkebiskop. Dronning Margrete har næppe været uden Indflydelse paa hans Karriere. I Kraft af sit Embede medvirkede han i Rigets Styrelse, og sammen med Ærkebispen af Uppsala kronede han 1397 i Kalmar de tre nordiske Rigers Konge Erik (VII.) af Pommern. I Lundegaard fejredes Kong Eriks Bryllup med Philippa. J. G. U. stiftede et Alter for St. Knud, Konge og Martyr, i Lund Domkirke. Hans omfattende Testamente af 17. April 1410 er endnu bevaret. Gravsten i Lunds Domkirke.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 429. H. Petersen: Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen, 1886, n. 23. L. Daae: Matrikler over Nordiske Studerende ved fremmede Universiteter, 1885, S. 6. Kr. Erslev: Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, II, 1896—98, n. 3610, 3808, 3840, 4401. J. O. Arhnung: Roskilde Domkapitels Historie, I, 1937, S. 125. C. G. Brunius: Lunds domkyrka, 2. uppl., 1854, S. 168.

Ellen Jørgensen (Kr. Erslev).

Ulf stand, Jens Holgersen, d. 1523, Lensmand. D. 6. Febr. 1523 paa Højby, begr. i Valby K. ved Ystad. Forældre: Rigsraad Holger Henriksen U. til Glimminge (d. 1485, gift i° med Sidsel Pedersdatter Flemming, 2° med Ellen Saxtrup Axelsdatter) og Birgitte Jensdatter Rosensparre. Gift i° med Holmger Brahe, d. 19. Nov. 1495 paa Visborg, D. af Rigsraad Axel B. (d. 1487) og Maren Tygesdatter Lunge (d. tidligst 1520). 2° 29. Juli 1498 paa Visborg med Margrethe Trolle, f. 21. Maj 1475 paa Ed, d. 1522 paa Glimminge, D. af svensk Rigsraad Arvid T. (d. 1505, gift i° med Christine Johansdatter Gådda, 3° 1488 med Birgitte Turesdatter Bjelke) og Beate Iversdatter Thott (d. 1487, gift i° med Truid Pedersen Galen).

J. H. U. havde 1486 Lindholm i Forlening, 1487—1509 Gotland, fra 151 o Villands Herred (i Pant 1520) og formodentlig fra omtrent samme Tid Sølvitsborg (til 1519). Paa Gotland kom han

i Konflikt med Befolkningen, der klagede over hans mange nye Paalæg, og fire Rigsraader blev, vistnok 1492, sendt derover for at stifte Fred. Senest 1505 blev han Rigsraad. Under Kong Hans' Sverigestog 1497 var han Befalingsmand til Søs, og efter 1501 hærgede han jævnlig de svenske Kyster og undsatte med sine Skibe det belejrede Kalmar. 1511 blev han Anfører for den nu stærkt forøgede danske Flaade med »Engelen« som Admiralskib. Efter at han i Forsommeren s. A. havde foretaget et Hærgningstog mod den nordtyske Kyst og Øland, mødte han 9. Aug. den lybske Flaade under Bornholm i et Søslag, som endte uden Afgørelse. Liibeckerne bemægtigede sig kort efter en hollandsk Handelsflaade og vendte derefter tilbage til Trave. J. H. U., der havde faaet Forstærkning af fire hollandske Orlogsskibe, forfulgte dem, men maatte efter en Kamp, i hvilken »Engelen« blev haardt medtaget, standse Forfølgelsen. J. H. U. arvede efter sin Fader Glimminge (Jerstad H.) og købte 1509—15 Lyngbygaard (Villands H.). Paa Glimminge byggede han det endnu bevarede Stenhus. — Ligsten i Valby K. Litografi derefter af M. Kørner 1850. Epitafierelief paa Glimminge.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 437 f. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Hist., I, 1864. Hist. Tidsskr., V, 1844, S. 565—610.

Povl Bagge.

Ulfstand, Jens Holgersen, til Skabersø, d. 1566, Lensmand. D. i Sept. 1566 paa Bahus. Broder til Hak Holgersen U. (s. d.). Gift med Lisbeth Gyldenstierne, d. i Sept. 1566 paa Bahus, D. af Rigsraad Knud Pedersen G. (s. d.) og Sidsel Ulfstand (s. d.).

J. H. U. mistede allerede som Barn sin Fader, fra hvem han sammen med Søstrene Thale (s. d.) og Else (gift med Rigsraad Tage Thott) arvede Skabersø ved Malmø. 1554 blev han Hofsinde og hørte 1554—58 til den med ham vistnok jævnaldrende Tronfølger Frederiks Hofstat paa Malmøhus. Efter Frederik II.s Tronbestigelse blev han 1561 Skænk og forlenedes med Vor Frue Kloster i Oslo, som han beholdt til 1564, skønt han allerede 1562 havde maattet opgive sin Hofstilling for at afløse sin Svoger Tage Thott som Lensmand paa den vigtige Grænsefæstning Bahus. At man paa dette kritiske Tidspunkt, da Krigen mod Sverige stod for Døren, valgte en saa ung Mand — J. H. U. var da næppe 30 Aar — kan nok overraske; men han viste sig Tilliden værdig. Forholdene paa Bahus var vanskelige. Lenets Bønder var ikke til at stole paa, og der var kun lidt Mandskab og Skyts paa Slottet. Kun faa Maaneder efter Krigens Udbrud 1563 lejrede en svensk Hær sig

omkring Bahus, men Vinteren tvang den snart til at fortrække. Efter en kort Pause stod allerede i. Febr. 1564 en ny Hær for Slottet; Belejringen, der var lidet effektiv, blev dog snart hævet; men Svenskerne blev truende liggende i Nærheden. I Maj bad J. H. U. Kongen om Forstærkning, da Sygdom hærgede Besætningen med stor Dødelighed; han fik ogsaa nogen Undsætning, men ikke tilstrækkelig til paa virkningsfuld Maade at kunne efterkomme Regeringens Ordre om sammen med Lensmanden paa Akershus Christen Munk at gøre Indfald i Sverige. Sidst paa Sommeren var Svenskerne atter Herrer i Egnen omkring Bahus. I Febr. 1565 begyndte de en tredie Belejring af Slottet med bedre Materiel end før, hvormed de straks iværksatte en heftig Beskydning flere Dage igennem med den Virkning, at de fik skudt Hul paa Muren og beskadiget Taarnene; men to paafølgende Stormangreb faldt saa uheldigt ud, at Svenskerne en Tid synes at have hævet Belejringen. Kong Erik XIV. blev saa vred derover, at han straks afskedigede Anføreren. Ogsaa denne Gang kom Svenskerne igen; i April stod de med en imponerende Styrke uden for Slottets Mure (ni Faner Ryttere og fjorten Fænneker Knægte, vistnok i alt ca. 9000 Mand). Da de heller ikke nu kunde opnaa nogen Fordel, blev ogsaa deres nye øverstkommanderende fjernet af den opbragte Konge. Belejringen varede dog til langt hen paa Sommeren. Bagefter var der stor Mangel paa Folk, Ammunition og Proviant paa Bahus; men trods sine gentagne Henvendelser til Regeringen fik J. H. U. kun utilstrækkelige Tilførsler (af Folk kun uøvede danske Knægte). Endnu midt i Jan. 1566 skrev han, at de danske Knægte var næsten nøgne, og Klæde var ikke til at faa for Penge, han maatte befrygte, at Knægtene snart løb deres Vej, da deres Sold var alt for ringe. Selv om Forholdene var bedre blandt de højere lønnede tyske Knægte, skulde J. H. U. kun synes daarligt rustet til at tage imod den femte Belejring, som nu forestod. Den svenske Hær, der talte færre Ryttere end sidst, men til Gengæld var bedre forsynet med Skyts, aabnede Ilden 23. Marts med 90 Skud, hvorefter den forgæves opfordrede J. H. U. til Overgivelse. Derefter fortsatte Skydningen Dag og Nat i tre Døgn. Muren blev gennemhullet, saa Besætningen intetsteds vidste sig sikker, og det lykkedes at bryde Breche i Røde Taarn (Fars Hat). Efter tre forgæves Stormløb fik Svenskerne ved et fjerde Taarnet i deres Magt (26. Marts); alt syntes nu tabt; thi herfra kunde Fjenden bestryge hele Borggaarden; men fra Kælderen, hvortil der aabenbart ikke var Adgang fra de øvre Rum, sprængte J. H. U.s Folk hele Taarnet i Luften med en anselig svensk Styrke. Næste Morgen stormede

Svenskerne igen, nu med Stormstiger; de kom ogsaa op paa Muren; men da de skød Stigerne ned i Borggaarden, lykkedes det Besætningen, som ifølge Resens Krønike var svundet ind til 150 Mand, at trække dem bort, saa Svenskerne maatte springe ned paa Murens udvendige Side. Herefter tabte de foreløbig Lysten til at binde an med J. H. U. og hans Mænd. Da J. H. U. endelig fik Forstærkning hjemmefra, opgav Svenskerne Belejringen (før 12. Maj). Efter en Undersøgelse af Slottets Tilstand udtalte en af Undsætningsstyrkens Førere i en Beretning til Kongen sin Forundring over, at det i det hele taget havde været muligt at holde det. I et Brev af 8. Maj takkede Kongen i de varmeste Ord J. H. U. for hans mandige Færd. Over hele Riget forordnedes der Takkegudstjenester i Anledning af Bahus' Befrielse. 15. Juni gav Kongen J. H. U. sit gamle Len Vor Frue Kloster i Oslo tilbage kvit og frit, og 28. s. M. udstedte han et Skøde for ham paa Byen Tørringe (i Nærheden af Skabersø), som han havde haft i Pant siden 1564. Allerede i Sept. 1566 blev først hans Hustru og faa Dage derefter J. H. U. selv bortrevet af en Epidemi, der hærgede Bahus; men Kongen følte sig æreforpligtet til personlig at drage Omsorg for deres eneste Barns, en spæd Søns, Opdragelse og Uddannelse.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 434. Emil Madsen i Vort Forsvar 1888, Nr. 202—05. H. F. Rørdam: Hist. Kildeskr., 2. Rk., I, 1884, S. 748—54. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske historie i slutningen af Christian III.s og begyndelsen af Frederik II.s tid, 1939, S. 57. p r ø ^ *Qrfjfag*

Ulfstand, Jens Truidsen, d. 1566, Lensmand. D. 29. Juli 1566 under Gotland, begr. i Vor Frue K. i Visby. Forældre: Rigsraad Truid Gregersen U. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 13. Febr. 1564 med Lisbeth Bille, f. 25. Marts 1540 paa Bahus, d. 1613, D. af Rigsraad Claus B. (s. d.) og Hustru.

J. T. U. og hans ældre Broder Gregers var 1534 blandt de adelige Skolebørn, som Borgerne i Malmø holdt fangne i ni Uger der i Byen. 1548 deltog han som Hofsinde i Prinsesse Annas berømte Brudetog til Sachsen. Som Hofsinde nævnes han endnu 1550; n. A. var han Kongens Fodermarsk og steg 1552 til Hofmarskal. Som Løn for sin Hoftjeneste oppebar han Indtægterne af Dragsmark Kloster i Bahus Len (1549—52) og derpaa Saltø ved Næstved (fra 1552, Livsbrev 1557). 1559 deltog han som Ritmester og Anfører for Hoffanen i Ditmarskerkrigen og blev haardt saaret i Kampen ved Heide. Ved Frederik II.s Kroning s. A. var han en af de Adelsmænd, der frabad sig Ridderslaget. I Slutningen af 1560 maatte han som Hofmarskal vige for Kongens Yndling Fre-

derik v. Dohna, men bevarede ogsaa i de nærmest følgende Aar sin Tilknytning til Konge og Hof. 1562 var han Medlem af et Gesandtskab i Rusland, der i det væsentlige opnaaede Tsarens Anerkendelse af de danske Aspirationer i Livland. Ved Syvaarskrigens Udbrud (1563) blev han Mønstringsherre i Skaane. I Marts n. A. betroede man ham den vigtige Post som Lensmand paa Kbh.s Slot, rigtignok underordnet Statholderen Mogens Gyldenstierne. Herfra blev J. T. U., der ellers ikke vides at have gjort Tjeneste til Søs, 1566 udkommanderet som Underadmiral i Flaaden. Han var straks uheldig i Starten, idet hans Skib løb paa Grund ved Stevns, hvad der opholdt Flaaden. 29. Juli fandt han Døden i Bølgerne, da det meste af Flaaden gik under i Storm under Gotland.

J. T. U. skrev sig til Vemmetofte, hvoraf han dog kun ejede en Søsterlod efter Morfaderen Lauge Brock, mens hans Fætter Lauge Brock havde en Broderlod. Som Godsejer var J. T. U. indviklet i talrige Retsstridigheder. Med Brock'erne trættedes han og hans Brødre om GI. Estrups Skove. Af mere uinteresseret Art var antagelig den Række Processer, han som Formynder for Jomfruerne Birgitte og Ermegaard Bille førte med Rigsraad Hans Barnekow (d. 1559) og navnlig senere med dennes Enke, Mette Oxe, om Afgrænsningen af deres og Jomfruernes Rettigheder paa Egede, af hvilken Gaard Barnekow havde købt Halvdelen af Jomfruernes Brødre.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 431. H. F. Rørdam: Hist. Kildeskr., II, 1875, S. 353—58. W. Mollerup: Bille-Ættens Historie, I, 1893, S. 731. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske historie i slutningen af Christian III.s og begyndelsen af Frederik II.s tid, 1939, S. 60, 76 f., 124, 356. J. L. A. Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme, II, 1844, S. 288 f.; III, 1845, S. 104 ff. Utrykte Domme i Herredagsdombog Nr. 6, fol. 195, 385 ff.; Nr. 8, fol. 55, 6_5 ff., 72 (Rigsarkivet). prø/ *Colding.*

Ulfstand, Oluf Holgersen, d. 1529, Rigsraad. D. 23. Maj 1529, begr. i Horbelev K. Forældre: Rigsraad Holger Henriksen U. til Glimminge (d. 1485, gift 2° med Ellen Saxtrup Axelsdatter, 3^0 med Birgitte Jensdatter Rosensparre) og Sidsel Pedersdatter Flemming. Gift senest 1488 med Anne Johansdatter Fikkesen, d. før 30. Okt. 1528, D. af Johan F. (d. tidligst 1501) og Margrethe Andersdatter Grubendal (d. tidligst 1505).

Allerede 1483 nævnes O. H. U. som Lensmand paa Nykøbing, som han beholdt indtil 1517. Her maatte han ofte være Vært for Kongens Gæster, fremmede Hertuger og Sendebud, som var paa Vej sydfra til Hovedstaden. Desuden havde han forskellige mindre Len paa Lolland og Falster, saaledes bl. a. Birkerne Nybølle og

Urne (i hvert Fald fra 1503), Karleby og Grimmelstrup, ligesom han ogsaa en Tid havde Nakskov i Værge. 1510 overtog han det nye Slot Engelsborg, som han beholdt til 1514. Politisk spillede han ingen større Rolle, han blev Ridder omkring 1515 og kom først ind i Rigsraadet 1523, da han var en gammel Mand. Men i Kraft af sine Forleninger og sin udstrakte Virksomhed som Godsadministrator (han ejede selv Gaarden Bønnet) havde han en betydelig Position paa Lolland og Falster. Han var en hensynsløs og stridbar Herre, der førte mange Processer; haardt tørnede han sammen med Øernes gejstlige Øvrighed, Biskop Jens Andersen (s. d.) i Odense. 1511 anklagede denne O. H. U. for Kongen og Rigsraadet, og 1514 lyste han ham i Band, fordi han havde givet sine Svende Ordre til at myrde en af Biskoppens Mænd. Men 9. Juli s. A. fik O. H. U. af Paven Absolution for forskellige Drab, udført i Kongens Tjeneste, samt Plenaraflad en Gang i Livet og i Dødsøjeblikket. Senere havde han den Triumf at kunne føre Biskoppen som Fange til Engelsborg. — Privatarkiv i Rigsarkivet. — Gravsten fra 1572 med Portræt i Horbelev K.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 437. C. Paludan-Muller: Jens Andersen Beldenak, Biskop i Fyen, 1836, S. 21—25. Holger Hjelholt: Falsters Historie, I, 1934, S. 25 f, 38—42, 44. Acta Pontificum Danica, VI, 1915,

Johan Hvidtfeldt.

Ulfstand, Sidsel, d. ca. 1575, Adelsdame. D. ca. 1575. Forældre: Rigsraad Jens Holgersen U. til Glimminge (s. d.) og 2. Hustru. Gift med Rigsraad Knud Pedersen Gyldenstierne til Tim (s. d.).

20. Juni 1552 blev S. U. Enke med syv Børn, der dog alle var ude over den første Barndom. Man skulde tro, at hun nu havde nok at gøre med at passe sine Børns Opdragelse og Driften af sine store Gaarde: Ljungby i Skaane, Tim i Nørrejylland og senere ogsaa Bønnet paa Falster, som hun arvede fra sine barnløse Brødre Arvid (d. 1539) og Gert (d. 1560). Alligevel beholdt hun et af sin Mands Len, Villands Herred (i det nordøstlige Skaane), som hun fik Livs brev paa 1554. Derudover fik hun endda Tid til at færdes ved Hove. 1559 var hun blandt de Fruer, der fik Brev om at »drage« den store og den lille Sal paa Kbh.s Slot, og fra 1565 har vi fra Frederik II.s Kammerjunker Eggert Ulfeldt nogle Breve, der viser, at hun syede den kgl. Ungkarls Skjorter og førte Tilsyn med hans mere intime Garderobe. — Materiale i hendes og Mandens velbevarede Arkiv giver Indtryk af S. U. som en dygtig Godsejer med megen økonomisk Sans. Under Syvaarskrigen erhvervede

hun ved Laan til Kronen i Ramsø og Tune Herreder noget Pantegods, som Kongen dog atter indløste 1574. Efterhaanden som Sønnerne blev voksne, maatte hun udlægge dem en Del af sine Besiddelser. Hun boede mest paa Ljungby, men opholdt sig ogsaa jævnlig paa Bønnet, hvor hun opnaaede Kaldsret til Sognekirken i Horbelev (1565). Hun holdt med Strenghed sine Præster til et sømmeligt Levned; en af dem, Hr. Jakob — formodentlig Præsten i Ljungby —, der heller ikke synes at have været nogen forfulgt Uskyldighed, maatte ty til Lensmanden i Blekinge for gennem ham at bede Fru Sidsel om godt Vejr. Stærkest vidner det dog om hendes kraftige Personlighed, at hun holdt ud i det udsatte Grænseherred under Krigen, da hun Aar efter Aar skulde skaffe Tilførsler frem til Hæren, udskrive Bønder til Krigstjeneste, inddrive Skatter, sørge for Reparationer af Veje, Broer og Fæstningsværker o.s.v. midt i en udpint og opsætsig Befolkning. — Ligsten med Portræt af Knud Pedersen Gyldenstierne og S. U. i Kalundborg K., hvor dog kun han er begravet.

Danmarks Adels Aarbog, XLIII, 1926, II, S. 17. Thisets Samlinger i Rigsarkivet (under Knud Pedersen Gyldenstierne). H. F. Rørdam: Hist. Kildeskrifter, II, 1875, S. 204, 206 f. Prø/ *QMag*

Ulf stand, Thale, d. 1604, Adelsdame. D. paa Bosø Kloster 1604, begr. 29. Okt. 1604 i Gennerup K. Søster til Hak Holgersen U. til Hikkebjerg og Jens Holgersen U. til Skabersø (s. d.). Gift 1552 med Poul Laxmand til Stenholt, d. ca. 1. Marts 1557 paa Stenholt, Søn af Peder L. til Voldby (d. før 20. Okt. 1532) og Beate Pors (d. tidligst 1547).

Da den unge Fru T. U. blev Enke, var Samtiden i den Grad overbevist om, at hun vilde finde en ny Forsørger for sig og sine tre smaa Børn, at den ungdommelige Kong Frederik II. — vel under de Forhandlinger, der førte til, at hun ombyttede sine Børns Fædrenegaard med Bosø Kloster med en Del af det derunder hørende Gods (1560) — indgik et Væddemaal med hende paa 1000 Daler om, at hun inden seks Aar var gift igen. Kongen tabte; thi T. U. forblev i Enkestand hele sit Liv. Hun hørte heller ikke til den Slags Kvinder, der behøvede en Forsørger. Hendes Ønske om at hævde sine Børns Ret til deres Oldefader Kong Hans' Rigshofmester Poul Laxmands beslaglagte Gods førte hende ud i en Række Processer, der ikke bragte hende megen Vinding, men derimod maatte forudsætte en ikke ringe Energi og Kamplyst. Betegnende nok trættedes hun ogsaa (1562) med Steen Rosensparre, der var forlenet med den Del af Bosø Klosters Gods, som Kronen endnu

besad. Hendes Stridslyst er uden Tvivl blevet stimuleret af en god Portion Pengekærhed; 1568 stævnedes hun for det kgl. Retterting, fordi hun havde sat Antallet af sine skattefri Ugedagstjenere for højt, og henimod Aarhundredskiftet undsaa hun sig ikke for i Aarevis at forholde fattige Peblinge i Ringsted en dem tilkommende Rente. Paa hendes ældre Dage blev det hende ogsaa beskaaret at opnaa stor Rigdom. 1574 skænkede Fru Gørvel Gyldenstierne, en Kusine til hendes Mand, hendes Børn Høgestedgaard i Skaane. Da alle Børnene døde før hun, arvede hun siden selv baade denne Ejendom og Bosø Kloster, og efter sin barnløse Broder Haks Død (1594) fik hun sin Mødrenegaard Hikkebjerg, som hun siden overlod til en Brodersøn for selv at komme i Besiddelse af sine Fædrenegaard Skabersø. Indtægterne af Godserne supplerede T. U. med Udbyttet af nogle mindre skaanske Len (under Syvaarskrigen (sammen med en Søster) Rørum (i Pant 1567), 1585—1604 Heinekirke Kloster, 1595 og vist kun et Par Aar fremefter Hesselbjerg). Til Gengæld krævedes hendes Nærværelse jævnlig ved Hove, dels som Gæst — saaledes blev hun endnu 1603 forskrevet til Dronningens Barsel —, dels som »Dragefrue«. Den unge Christian IV. hædrede hende 1601 ved et Besøg paa Skabersø. — Epitafiemaleri forhen paa Bosø Kloster. Maleri (Altertavleflis) forhen sst. Maleri paa Gaunø.

Danmarks Adels Aarbog, **XIII,** 1896, S. 436. Personalhist. Tidsskr., 1. Rk., **II,** 1881, S. 65—68. J. L. A. Kolderup-Rosenvinge: GL danske Domme, **II,** ,844, S. 272-80; **III,** ,845, S. 153-56. *Pou[Cdding (A* J^J

Ulfstand, Thale, d. ca. 1656, Slægtebogforfatterinde. D. tidligst 1656. Forældre: Melchior U. (d. 1617) og Else Viffert (d. tidligst 1628). Gift 18. Jan. 1627 paa Gyllebo med Palle Urne til Gyllebo, d. tidligst 1667, S. af Johan U. (1543—1620) og Thale Pallesdatter van Mehlen (d. ca. 1635).

T. U. fortæller selv i sin Slægtebog, at hendes Mand med hendes eget Samtykke, men mod hendes Moders Villie, bortførte hende paa Vejen fra Billesholm til Moderens Gaard Axelvold og bragte hende til sin Broders Gaard Bæltebjerg, til han faa Dage efter selv gjorde sit Bryllup. Trohjertigt tilføjer hun, at han siden levede kristeligt, ærligt, frommeligt og vel med hende; »ingen kan give ham bedre Vidnesbyrd end jeg, som han lever frommeligt og vel med«. Ogsaa andetsteds har hun udtalt sin Hengivenhed for ham. Ægteparret synes at have ført et meget tilbagetrukket Liv. At T. U.s Navn ikke des mindre har vundet et vist Ry, skyldes udelukkende hendes genealogiske Arbejder. Det vigtigste af disse

— men ingenlunde det eneste — er den efter hende benævnte Slægtebog, som nu opbevares i Det kgl. Bibliotek (Thott 1077 fol.); den er oprindeligt kun en Afskrift af Sophia Brahes (s. d.), men forsynet med talrige Tilføjelser, mest vedrørende den skaanske Adel.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 434; XXI, 1904, S. 472. Personalhist. Tidsskr., 7. Rk., IV, 1920; 9. Rk., II, 1930; IV, 1932; 10. Rk., IV, 1937.

Henry Bruun (Thiset).

Ulfstand, Truid Gregersen, 1487—1545, til Torup, Rigsraad. F. 1487, d. 16. Nov. 1545 paa Torup, begr. i Lunds Domkirke. Broder til Holger Gregersen U. (s. d.). Gift 1° ca. 1520 med Ide Brock, d. ca. 1531 (før 1. April 1532), D. af Lauge B. (s. d.) og 2. Hustru. 2° i Begyndelsen af 1534, antagelig i Stockholm, med Gørvel Fadersdatter Sparre (s. d.).

T. G. U., der ligesom Broderen først 1526 antog Slægtnavnet U., nævnes 1506—07 i Familiedokumenter; 1510 var han »Smaasinde« hos Kong Hans, 1515 skrives han til Torup. 1522 overtog han efter Broderen Holger Varberg Len, som han — med nedennævnte Afbrydelser under Grevefejden — beholdt til sin Død; 1525—36 var han som Lensmand formelt underordnet Ærkebispen af Lund. Ved Tronskiftet 1523 optoges han i Rigsraadet; ved Kroningen n. A. blev han Ridder. Som Rigsraad deltog han 1528 og 1530 i vigtige Grænsemøder med svenske Raader; det førstnævnte fandt Sted i Lodose, det sidste paa selve Varberg Slot. Under Christian II.s Forsøg paa at genvinde sine Riger 1531—32 laa dette Begivenhedernes Brændpunkt nær; T. G. U. ventede endog en Tid Hovedangrebet her og fremmede derfor med megen Energi Arbejdet paa saavel Byens som Slottets Befæstning. Faren drev dog over, idet kun spredte Strejfskarer vovede sig i Land i Halland; men lige til Krigsbegivenhedernes Afslutning vedblev Varberg at være et vigtigt Samlingssted for Forstærkninger, ligesom T. G. U.s Indberetninger for de ledende i Kbh. var en Hovedkilde til Efterretning om Krigens Gang.

Efter at have deltaget i den Herredag i Kbh. Aug. 1532, der traf Beslutning om Christian II.s livsvarige Fængsling, sendtes T. G. U. i Forening med sin Fætter og Nabolensmand Claus Bille samt Oslobispen Hans Ræff med udstrakte Fuldmagter til Norge for at genoprette Ordenen i dette Rige og forny dets Forbund med Danmark. Begge Dele lykkedes dem. De opholdt sig først et Par Maaneder i det søndenfjeldske, hvor de holdt Retterting og modtog Stormændenes fornyede Underkastelse under Frederik I. Sidst i Okt. rejste de til Trondhjem, hvor de fik afsluttet et Forlig med

Ærkebisp Olav Engelbrektsen, der maatte betale en større Bøde; 7. Nov. fornyede han i Forening med de øvrige norske Rigsraader Forbundet af 1450 og opsagde Christian II. Huldskab og Troskab. Til Gengæld fik Ærkebispen ikke blot sine Len tilbage, men opnaaede ogsaa, at de kgl. Kommissærer i en Henvendelse til Ærkestiftets Almue formanede denne til at svare Kirken de sædvanlige Ydelser og modstaa ethvert Forsøg paa at indføre et »nyt Regimente« i luthersk Aand. Ved Aarets Slutning vendte Kommissærerne tilbage til Danmark.

Brydningsaarene 1533—36 blev en meget bevæget Tid for T. G. U. Allerede 1531 havde han udtalt sin Frygt for det tiltagende »Lutheri«; paa Herredagen i Kbh. 1533 faldt det ham naturligt at følge Bispernes og Billeslægtens Parti, Raadets gammelkatolske Majoritet, der tog Ansvaret for Kongevalgets Udsættelse; bl. a. deltog han i Dommen over Hans Tausen. Paa Herredagen i Odense Nov. s. A. blev han med Niels Lunge og Axel Juul udset til at forhandle med Gustaf Vasa, og 2. Febr. 1534 lykkedes det T. G. U. som dette Gesandtskabs Leder at tilvejebringe et regelret Forsvarsforbund med Sverige. Den følgende Tids Uro medførte dog, at denne Traktat — en Forløber for Brømsebrotraktaten af 1541 — aldrig blev ratificeret fra dansk Side.

Da Jørgen Kock sidst i Maj rejste Opstanden i Malmø, befandt T. G. U. sig tilfældigt i denne By, hvor hans ældste Sønner gik i Skole hos Fr. Wormordsen; han blev da med en Række andre Adelsmænd taget til Fange og løslodes først omkring 10. Aug. mod at hylde Grev Christoffer. Alvorlige personlige Tab gik han dog ikke fri for. Gustaf Vasa gjorde nu fælles Sag med Hertug Christian (HL); han inddrog Fru Gørvels svenske Gods og sendte en Hær til Halland, hvor Varberg fra 10. Nov. blev Genstand for en Belejring, der varede i ni Uger og efter T. G. U.s egen Angivelse skal have kostet ham 20 000 Mark. Samtidig holdtes dog stadig Forhandlinger i Gang, og kort efter Nytaar 1535 tilvejebragte Claus Bille en Stilstand, hvorefter T. G. U. beholdt Slottet mod foreløbig at forholde sig neutral. Ganske kort Tid efter gik han dog ligesom den øvrige skaanske Adel over paa Hertug Christians Side. Da den kendte Landsknægtfører Marcus Meyer var taget til Fange i Slaget ved Helsingborg, fik T. G. U. overdraget at holde ham i Forvaring paa Varberg, men behandlede ham saa mildt, at den lybske Eventyrer fik Lejlighed til at organisere en Sammensværgelse mod Slotsherren. 11. el. 12. Marts satte han sig ved et dristigt Kup i Besiddelse af Fæstningen; T. G. U. selv reddede sig ved en hastig Flugt, men hans Hustru og Børn blev Marcus Meyers

Fanger. Paa egen Haand og for egen Regning maatte T. G. U. nu samle sig en lille Styrke og indlede en langvarig Belejring af sit eget Slot. At tilbageerobre det lykkedes ham ikke før sidst i Maj 1536, da Christian III. havde sendt ham Artilleri, saa de svære Mure kunde sønderskydes. Blodig Hævn fulgte; foruden Marcus Meyer, der havde brudt sit Æresord som Fange, Slotspræsten, der havde spillet en Rolle ved Forræderiet, og Varbergs Borgmester maatte yderligere sytten Personer bøde med Livet.

12. Aug. 1536 maatte T. G. U. i Forening med en Række andre verdslige Raader anerkende Bispernes Afsættelse og Udelukkelse af Raadet. Hans tidligere katolske Sindelag kom ham i øvrigt ikke til Skade hos den nye Konge; tværtimod var Erindringen om hans Fortjenester i Norge 1532 saa levende, at han i Foraaret 1537 atter udsendtes i en lignende kgl. Kommission til dette Rige, hvor han i Mellemtiden var blevet Godsejer i stor Stil. Han ledsagedes denne Gang af Christoffer Huitfeldt, og de to Mænds Opgave var at genoprette Ordenen og gennemføre Reformationen. T. G. U.s Rejse gik først til Trondhjem, hvor nye Lensmænd indsattes, og derfra over Dovre til Hamar, hvor den genstridige Biskop Mogens maatte overgive sin befæstede Bispegaard og som Fange følge med til Danmark. Fra den Herredag i Odense Juni 1539, som vedtog Kirkeordinansen, sendtes T. G. U. igen til Norge, denne Gang i Forening med sin gamle Fælle Claus Bille; de skulde gennemføre den nye Kirkelov i de norske Stifter og holde Retterting paa Kongens Vegne. De skilte sig fra disse Hverv med sædvanlig Dygtighed, men Hovedresultatet af deres Sendelse var dog et Lovarbejde, Recessen af 1539, som først afløstes af Christian V.s Norske Lov, og som med Rette benævnes efter de to Kommissærer, selv om den byggede videre paa ældre Lovgivning og de norske Lagmænd havde Del i Æren. Endnu i sine sidste Leveaar deltog T. G. U. aktivt i Rigsraadets Arbejde; 1543 var han Medlem af en Kommission, der sendtes til Bornholm for at høre og afhjælpe Befolkningens Klager.

Selvstændig Statsmandsgerning under vanskelige Vilkaar gjorde T. G. U. saavel under sine Norgeophold 1532, 1537 og 1539 som ved Afslutningen af det svensk-danske Forbund Febr. 1534. Ikke blot koldsindig Forhandlingsevne og et eget fast Greb om Tingene præger hans Optræden ved disse Lejligheder; man synes dertil at kunne føje en personlig Villie til at fremme et fredeligt Samarbejde mellem de nordiske Riger, en Stræben, der i Kraft af baade geografiske og historiske Forudsætninger maatte ligge Befalingsmanden paa Varberg særlig nær; maaske tør han betegnes som en af Adels-

skandinavismens sidste Forkæmpere. En anden gennemgaaende Linie i hans Politik bestemmes af hans Trofasthed mod sin mødrene Slægt, Billeætten, og især af Venskabet med Fætrene Claus og Eske Bille. — Men i øvrigt maa det snarest undre, hvor ofte T. G. U. har været i Stand til at skifte Parti uden nogen Sinde at komme helt daarligt fra det. Den simpleste og sikkert ogsaa den rette Forklaring paa hans udprægede Opportunisme turde være hans stærkt fremtrædende Omsorg for sin private Formues Fremgang. Den var ikke forgæves. Fædrenegaarden Torup gav ham et godt Udgangspunkt, men ikke saa lidt videre naaede han ved sine to økonomisk meget formaalstjenlige Ægteskaber; hans første Hustru bragte ham Barsebæk i Skaane samt (ved Skiftet efter Lauge Brock 1529) en Søsterlod i Vemmetofte og Estrup, mens Fru Gørvel var Arving til vidtstrakte norske Godser, bl. a. Giske, og T. G. U.s Magtstilling i Norge 1537—39 gjorde det muligt for ham sejrrigt at hævde hendes Adkomst til dem mod alle Medbejlere. Intet Under, at han ved sin Død betegnes som en hovedrig Mand. — Et 18. Aarh.s Maleri af fantastisk Karakter paa Gaunø kaldes T. G. U. Maleri i Privateje i Sodermanland.

Danmarks Adels Aarbog, XIII, 1896, S. 430. Diplomatarium Norvegicum, I—XVI, 1847—1903. Handlingar rorande Sveriges hist., ser. 1, I—IV, VI, IX—XI, XIII—XVII, 1861—96. P. v. Moller: Bidrag till Hallands hist, I, 1874, S. 183—203. L. Daae i (Norsk) Hist. tidsskr., 3. Rk., III, 1895, S. 228-4'-

Henry Bruun.

Ulmer, Axel Johannes, f. 1884, Maler. F. 1. Marts 1884 i Taaderup Præstegaard, Tingsted paa Falster. Forældre: Sognepræst Charles Vilhelm U. (1846—1922) og Agnes Juul (f. 1851). Gift 7. Maj 1917 i Tingsted med Maria Bolette Rasch, f. 30. Jan. 1892 i Kbh., D. af Styrmand, senere Kaptajn i D.F.D.S. Wilhelm Theodor August R. (1864—1939) og Franciska Elisabeth Amalie Burmeister (1861—1927).

U. kom i Malerlære i Nykøbing F., blev Svend og var et Par Aar Elev af H. Grønvold paa Teknisk Skole. Sept. 1905 kom han paa Kunstakademiet, hvorfra han i Maj 1911 fik Afgangsbevis. 1909 rejste U. paa Studieophold i Paris, og s. A. debuterede han med »Portræt« paa Kunstnernes Efteraarsudstilling, hvor han med enkelte Afbrydelser udstillede til 1918. Sammen med Venner fra Akademiet, Povl Jerndorff, Georg Jacobsen og Joh. Th. Skovgaard, dannede han 1911 en Studieskole, hvor man paa egen Ffaand i et Par Aar arbejdede efter Model. 1913 blev han optaget paa Charlottenborgs Foraarsudstilling med et Nature morte, og han

har siden hørt til de faste Udstillere. N. A. rejste han til England; Italien (Rom, Firenze, Venezia, Assisi) besøgte han 1921, Berlin og Dresden 1927, og i Paris var han atter 1930. — U. har afholdt Separatudstillinger i Kunsthallen paa Købmagergade 1927, 1934 og 1938 og var repræsenteret paa Charlottenborgs Efteraarsudstilling 1929 og 1939. — U., der tidligt blev en Beundrer af Weie, Isakson og Giersing, har i sin Kunst — under Indtryk af disse — overvejende dyrket Farven og har blandt Udstillerne paa Charlottenborg hævdet sig med koloristisk virkningsfulde Figurbilleder, Landskaber og Nature morte'r. Fra Tibirke, hvor U. jævnlig har tilbragt Somrene, har han ofte hentet Motiver, ligeledes fra Tisvilde. U. har ogsaa malet adskillige Blomsterbilleder, bl. a. »Gule Blomster« (1934, Maribo Stiftsmuseum); af Figurbilleder kan anføres Dameportræt (1920, Horsens Museum). — Flere malede Selvportrætter.

Chr. Rimestad i Samleren, XV, 1938, O. III—IV. *M. Stein.*

Ulrich. Navnet U. (Ulrik) føres af i hvert Fald to borgerlige Slægter, af hvilke den i de ældre Generationer til Søetaten knyttede Slægt føres tilbage til Skriver ved Giethuset Johan Christopher U. (d. ca. 1727), der var Fader til Kaptajnløjtnanterne Abraham U (1721—55) og Georg Frederik U. (1725—66); dennes Sønner var Kaptajn i Søetaten Michael Christopher U. (1760—1806) og Kommandør, Toldforvalter Georg Frederik U. (1762—1830), af hvis Børn skal nævnes nedenn. Kommunelæge i Kbh. Ferdinand Frederik Ulrik (1818—1917) — hvis Descendenter fortrinsvis har benyttet denne Form af Navnet — og Anna Magdalene U. (1794—1865), der var gift med Generalkonsul, Konferensraad Johan Arnold Hieronymus Carstensen (1783—1853, s. d.). Kommunelæge F. F. Ulrik var Fader til Stadslæge Axel Ulrik (1846—1930), til nedenn. Generalmajor Hjalmar U. (1856—1937) og til nedenn. Sparekassedirektør, Forpagter Viggo Ulrik (1858—1901).

Den anden især til Forstvæsenet knyttede Slægt U. udspringer fra Møller i Klein-Steinwedel Heinrich Oelckers (lavtysk Form for U.) (1614—92), hvis Sønnesøn var Møller i Alfeld i Hannover Hans Heinrich U. (d. 1734); hans Søn Justus Sigismund U. (1722—91), der var Førster paa Wispenstein i Alfeld, var Fader til nedenn. Justitsraad, Forstinspektør ved Sorø Akademi Georg Christian U. (1762—1835), med hvem Slægten kom til Danmark 1787. Af hans Børn skal nævnes Justits- og Forstraad, kgl. Skovrider Justus Sigismund U. (1790—1875), Cathrine Elisabeth Salome U. (1793—1853), der først var gift med exam. juris, Skriver Hans Friis Ivarsen (1789—tidligst 1821),

dernæst med Justits- og Forstraad, kgl. Skovrider Hans Eggert Christian Wellendorf (1791—1859, s. d.) — deres Datter Vilhelmine Marie Sigismunde Wellendorf (1824—1910) ægtedenedenn. H. C. U. (1822—1905) — Forstinspektør under Grevskabet Bregentved Niels (Brock) U. (1791—1878), Møllebygger Georg Christian U. (1807—77) — hvis Søn Apoteker Frederik Carl Christian U. (1840—1906) var Fader til Inspektør ved Danmarks tekniske Højskole Georg Carl Christian U. (f. 1893) — og Sognepræst i Hundstrup, Østerild og Hjardemaal Erasmus Ditlev Frederik (Fritz) U. (1812—75), der var Fader til Sognepræst i Tølløse og Aagerup Johannes Discher Stauning U. (1860—1916) og til Hedevig Henriette Valborg U. (1865—1935), der var gift med Overretssagfører Johannes Frederik Leopold August Damm (1861—1928). Ovenn. Skovrider Justus Sigismund U. (1790—1875) var Fader til kgl. Skovfoged Georg Waldemar Fridolin Bayard U. (1823—1903) til Kreditforeningsdirektør, Forpagter Sophus Reinholdt Christian Theodor U. (1827—96), til Forpagter Ludvig Eckard Emil U. (1834—1912) —hvis Søn Købmand Theodor Ludvig U. (f. 1870) er Fader til Direktør, Ingeniør Kaj Flemming U. (f. 1901) — og til Forsikringsdirektør, Etatsraad Georg Herman Julius U. (1828—1907), af hvis Børn skal nævnes Ellen Margrethe U. (f. 1861), Enke efter Ordensjuvelerer Carl Michelsen (1853—1921, s. d.), Overlæge Christian Sigismund U. (f. 1860) og Overkirurg Johan Laurents U. (1865—1934). Ovenn. Forstinspektør Niels (Brock) U. (1791—1878) var Fader til nedenn. Handelsmand, kgl. Agent Carl Julius U. (1835—1913), til Sophie Margrethe U. (1820—1903), gift med Forstraad Nicolaj Holten (1815—88), til nedenn. Skovrider Forstraad Hans Christian U. (1822—1905), der var gift med sin ovenn. Kusine V. M. S. Wellendorf, til Forpagter, Justitsraad Joachim Ludvig U. (1833—1914) — hvis Søn er nedenn. Politiker Johannes Sigismund Simmelhag U. (1869—1943) — og til Forstinspektør under Bregentved Georg Alexander U. (1831—84), hvis Sønner var Oberstløjtnant Kay Justus Sigismund U. (1866—1926) — gift med nedenn. Kammersangerinde Emilie U., f. Boserup (f. 1872) — og nedenn. Generalmajor Niels Brock U. (1860—1926), der er Fader til Amtmand Kay U. (f. 1890), til Oberstløjtnant Wilkens U. (f. 1894) og til Skovrider Niels Brock U. (f. 1907).

Stamtavle over Efterkommere af Georg Frederik Ulrich og Anna Magdalene Herbst, 1928. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1121—25. — G. Sparre-Ulrich: Stamtavle over Efterkommerne efter Georg Christian Ulrich, 1925. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1125—40.

Albert Fabritius.

Ulrich, Carl Julius, 1835—1913, Købmand. F. 14. Maj 1835 paa Rødehus ved Tureby, d. 10. Nov. 1913 paa Frbg., begr. i Haslev. Forældre: Skovrider, senere Forstinspektør under Bregentved Niels (Brock) U. (1791—1878) og Dorothea (Doris) Magdalena Worpel (1794—1877). Gift 15. Maj 1860 i Dalby, Fakse Herred med Emilie Ahlers, f. 6. Okt. 1832 i Køge, d. 24. Okt. 1917 paa Frbg., D. af Smedemester Johann Heinrich A. (ca. 1800—57) og Boel Kirstine Nielsen (1794—1879).

Efter at have faaet almindelig Handelsuddannelse etablerede U. sig 1859 som Købmand i Køge og blev tillige bl. a. Medlem af Byraadet og Formand for Ligningskommissionen. 1870 flyttede han til Haslev og fandt her langt mere Virkeplads for sin Foretagsomhed. I Løbet af kortere Tid oparbejdede han en saa betydelig Købmandsvirksomhed, at han blev en af Midtsjællands mest fremstaaende Skikkelser inden for Erhvervslivet. Haslevs Vækst som Handelsplads i Slutningen af Aarhundredet skyldtes utvivlsomt i ganske særlig Grad U.s Initiativ og Virkeevne. Ved Siden af sin egen Forretning med Korn, Foderstoffer, Trælast m. v. tog U. saaledes Initiativet til Oprettelse af Haslev Mejeri og flere andre Mejerier samt Haslev Bank, for hvilken sidste han en Aarrække stod i Spidsen. 1898 omdannedes hans anselige Forretning til et Aktieselskab under Navnet Carl J. U. & Søn Akts., som siden da i en lang Aarrække har indtaget en anset og fremskudt Stilling inden for det midtsjællandske Erhvervsliv. — Kgl Agent 1885. — R. 1896.

Berl. Tid. II. Nov. 1913. Børsen 12. Nov. s. A. Politiken s. D.

Jens Vestberg.

Ulrich, Hans **Christian,** 1822—1905, Forstmand. F. 1. Jan. 1822 paa Ganneskovhus, Bregentved Gods, d. 23. April 1905 paa Holmegaard ved Holte, begr. i Søllerød. Broder til Carl J. U. (s. d.). Gift 11. Okt. 1853 i Egebjerg med Vilhelmine Marie Sigismunde Wellendorf, f. 29. Juni 1824 paa Udsigten ved Viemose, d. 9. Febr. 1910 ved Holmegaard, D. af Forstkandidat, senere Skovrider paa Odsherred Distrikt, Justitsraad Christian W. (s. d.) og Hustru.

U. blev Forstkandidat 1846, deltog som Herregaardsskytte i Krigen 1848 og blev 1851 Assistent paa Odsherred Distrikt hos sin Onkel og senere Svigerfader, hvor han i omkring ti Aar for en stor Del ledede Skovene paa egen Haand. 1862—99 var han Skovrider paa 1. Kbh.s Distrikt, som han bestyrede med fremragende Dygtighed. For Bøgekulturens Teknik har U.s Arbejde været bane-

brydende, og mere end nogen anden har han i Praksis anvendt Resultaterne af P. E. Mullers Jordbundstudier. Det skyldes i første Række hans Arbejde, at det lykkedes at bevare store Dele af de morklædte Bøgeskove Nord for Kbh., bl. a. i Jægersborg Hegn og Rude Skov, for fortsat Dyrkning med Bøg i Stedet for at lade dem overgaa til Rødgranen. Endvidere har U. paa mange Omraader paavirket sin Samtid, dels som praktisk Skovbruger, dels som Medlem af Kommissioner, som Forfatter, som Lærer for unge studerende og som mangeaarig Censor ved Skovbrugseksamen. — Forstraad 1867. — R. 1876. DM. 1892. F.M.G. 1899.

L. A. Hauch og A. Oppermann i Tidsskrift for Skovvæsen, XI, 1899, A, S. 28—37. Danmarks Skove, 1938, S. 128 f.

C. Syrach Larsen (A. Oppermann).

Ulrich, Emilie, f. 1872, Operasangerinde. F. 26. Nov. 1872 i Frerslev. Forældre: Læge Otto Christian Haaber Boserup (1841—1923) og Anna Tomine Faaborg (1848—1930). Gift 21. Juli 1899 i Frerslev med Løjtnant, senere Oberstløjtnant Kay Justus Sigismund U., f. 21. Dec. 1866 paa Juellinge, d. 18. Juli 1926 i Kbh., Søn af Forstinspektør under Bregentved Georg Alexander U. (1831—84) og Doris Kemp (1836—1909).

E. U. stammer fra en Slægt med udprægede musikalske Traditioner. Hendes Morfader var Christian Faaborg (s. d.), der **i** en Aarrække spillede en fremtrædende Rolle inden for Det kgl. Teaters Operapersonale som Heltetenor. Da E. U. som fjortenaarig kom til Kbh., begyndte hun sine Studier hos den skattede Sangpædagog Sophie Keller og fortsatte dem senere hos Gotsche i Leipzig. 1894 debuterede hun paa Det kgl. Teater som Margrethe i »Mefistofeles«, hvorefter hun blev knyttet fast til vor Operascene, som hun kom **til** at tilhøre **i** den glansfulde Periode, da Joh. Svendsen virkede som Kapelmester, omgivet af medspillende som Vilh. Herold, Helge Nissen, Albert Høeberg, Margrethe Lendrop, Johanne Krarup-Hansen og Ida Møller. Det, der bar hendes Kunstnergerning, var først og fremmest et lyrisk Sind, en fin Sans for det kvindelige Temperaments sarte Følelsesafskygninger. Dette gav sig ogsaa til Kende i hendes lyse lyriske Sopranstemmes Timbre. Rustet med denne kunstneriske overbevisende Evne skabte hun en lang Række Figurer, blandt hvilke ganske særligt maa nævnes Grevinden i »Figaros Bryllup«, Zerlina i »Don Juan«, Pamina i »Trylleløjten«, Rosina i »Barberen i Sevilla«, Julie i »Romeo og Julie«, Lotte i »Werther«, Santuzza i »Cavalleria rusticana«, Nedda **i** »Bajadser«, Martha i »Dalen«, Marskalinden i »Rosenkavaleren«

og Mimi i »Boheme«, en Skikkelse, der kom til at betyde uhyre meget for det danske Publikums Indstilling over for Puccinis Kunst. E. U.s Sans for det romantisk følelsesbetonede kom ikke mindst til at præge hendes Fremstilling af de Wagner'ske Skikkelser, blandt hvilke særlig maa fremhæves Senta i »Den flyvende Hollænder«, Eva i »Mestersangerne« og Elsa i »Lohengrin«. Ogsaa inden for dansk Operakunst har E. U. ydet en betydningsfuld Indsats; blandt hendes danske Roller staar i første Række Gulnare i »Aladdin« og Aase i »Drot og Marsk«, en Skikkelse, der gav fortættet Udtryk for fintstemt dansk Romancepoesi. Ogsaa uden for Teatret, fra hvilket hun trak sig tilbage 1917, gjorde E. U. en værdifuld Indsats dels som Romancesangerinde, dels som Fortolkerske af klassisk Musik i Cæciliaforeningen. — Kammersangerinde 1906. — Ingenio et årti 1917. — Maleri af Gabriel Jensen 1920 og af W. Meinhardt 1925.

Max Muller i Musik, I, 1917, S. 79 f. G. Skjerne i 111. Tid. 27. Maj s. A. Sst. 23. Sept. 1906. Politiken 20. Dec. 1925. Berl. Tid. 21. Nov. 1942.

Torben Krogh.

Ulrich, Georg Christian, 1762—1835, Forstmand. F. n. Jan. 1762 paa Wispenstein i Hannover, d. 5. Maj 1835 i Sorø, begr. sst. Forældre: Førster Justus Sigismund U. (1722—91) og Maria Elisabeth Salome Kayser (1731—1801). Gift 10. Nov. 1789 paa Brusgaard ved Randers med Sophie Margarethe Sparre, f. 4. Maj 1772 i Randers, d. 7. April 1844 paa Mantzhøj, Odsherred, D. af Købmand Rasmus S. (1739—78) og Bodild (Bolette) Cathrine Hassing (1740—76) og Plejedatter af Niels Brock (s. d.).

U. kom til Danmark 1787 og blev to Aar efter ansat som Forstskriver paa Pederstrup hos Statsminister C. D. F. Reventlow, hvor han blev bekendt med R.s særlige Skovbehandling. Efter en kort Tid, 1801—05, at have været Skovrider paa 2. Kbh.s Distrikt kom U. til at afløse G. W. Bruel som Forstinspektør for Sorø Akademis Skove. Han var her Forstinspektør 1805—33 og fik tillige Ledelsen af de spredte sydlige Statsskove, ligesom han til forskellige Tider havde Tilsyn med flere andre Skovdistrikter. Sammen med G. W. Briiel, C. V. Oppermann og Fr. Sarauw hører U. til den Kreds af hannoveranske Forstmænd, der omkring Aar 1800 bidrog væsentligt til Opbyggelse af vort Skovbrug. Han var en meget virksom Mand baade som Skovbestyrer og som Planlægger. Han er Stamfader til en talrig Slægt af danske Forstmænd. — Kammerraad 1817. Justitsraad 1828.

Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, II, 1931, S. 19—39.

A. Oppermann (C. Syrach Larsen).*

Ulrich, Hjalmar, 1856—1937, Officer. F. 1. Juli 1856 i Tønder, d. 10. Juli 1937 i Hellerup, begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Fysicus i Tønder, senere Kommunelæge i Kbh. F. F. Ulrik (s. d.) og Hustru. Gift 18. Sept. 1886 i Kbh. (Matth.) med Anna Cathrine Benedicte Andersen, f. 2. Jan. 1863 i Bogense, d. 18. Jan. 1922 i Kbh., D. af Brygger, senere Gartner Nicolaj A. (d. 1872) og Emma Hansen (1839—1929).

U. blev cand. polyt. (Bygningsingeniør) 1878, 1880 Sekondløjtnant, Premierløjtnant i Ingeniørkorpset n. A. og var til 1886 ved Ingeniørregimentet, derefter ved 1. Ingeniørdirektion. 1893 blev han Kaptajn, var afvekslende Kompagnichef og ved 1. og 2. Ingeniørdirektion (Bygningstjeneste), blev 1908 Oberstløjtnant og var 1908—09 næstkommanderende ved Ingeniørregimentet, til 1912 til Raadighed for 2. Ingeniørdirektion, blev dette Aar Oberst og Chef for denne Direktion. 1914 blev han Generalmajor og var til 1922 Chef for Ingeniørkorpset og Generalinspektør for Ingeniørtropperne, derefter til Tjeneste i Krigsministeriet, til han 1923 afskedigedes efter Ansøgning. — 1896—1903 havde han været Sekretær i Ingeniørkorpsets tekniske Komité, 1898—1900 teknisk Revisor, blev 1913 Chef for Frontingeniørkommandoen paa Kbh.s Nordfront, og fra 1914 forestod han som Chef for Arméingeniørkommandoen de store Armeringsarbejder ved Kbh., til sidst Anlægget af Tunestillingen. Forud havde han deltaget i Anlægget af Kbh.s Landbefæstning og de senere Udvidelser, bygget Ingeniørkasernen og ledet Søbefæstningens Modernisering og Udvidelse. 1914—20 var han Formand i Overkrigsretten, fra 1894 Medlem af Patentkommissionen, fra 1896 af Statsprøveanstaltens Bestyrelsesraad, fra 1907 af Meterudvalget. 1886—1904 var han Bygningsinspektør paa Grevskabet Bregentved, 1890—98 Censor ved Polyteknisk Læreanstalt i deskriptiv Geometri, 1899—1919 Censor sst. i Materiallære. Han var Formand i det første Aktieselskab til Fabrikation af Sten af Moleret paa Mors, Formand for Gribskovbanens Driftselskab og for Lyngby—Nærum Jernbaneselskab og flere andre Foretagender, 1892—1902 Bestyrelsesmedlem i Dansk Ingeniørforening, 1909—12 i Krigsvidenskabeligt Selskab og en Aarrække en højt skattet Formand for Grænseforeningen. — Gemt under en sjældent uselvisk Beskedenhed besad U. meget betydelige Kundskaber, dyb Indsigt og klart Omdømme paa tekniske og administrative Omraader, stor Arbejdsevne og meget Initiativ. Hans Fremtræden var præget af medfødt Værdighed, urokkelig Ro og Ligevægt, af Jævnhed og naturlig Venlighed. — R. 1901. DM. 1911. K.[2] 1916. K.[1] 1920.

Milit. Tidsskrift, XXXVI, 1937, S. 357 fif. Tidsskrift for Ingeniørofficerer, VIII, s. A., S. 65 f. Ingeniøren, XLVI, s. A., VI, S. 154 f.

Ulrich, Johannes Sigismund Simmelhag, 1869—1943, Politiker. F. 9. Maj 1869 paa Rødehus ved Tureby, d. 16. Jan. 1943 i Gentofte, Urne paa Solbjerg Kgd. Forældre: Forpagter, senere Justitsraad Joachim Ludvig U. (1833—1914) og Marie Vilhelmine Simmelhag (1839—1918). Gift i° 15. Okt. 1893 i Kbh. (Johs.) med Laura Johanne Wilian, f. 15. Okt. 1871 i Kbh. (Johs.), d. 20. Juli 1935 sst, D. af Brænderibestyrer, senere Fabrikant Eduard Carl Friderich W. (1846—1916, gift *2°* 1885 med Augusta Camilla Alvilde Bjørn, 1849—19I3) °g Laura Camilla Bagger (1844—74). 2° 16. Okt. 1936 paa Frbg. (b. v.) med Katy (Ketty) Edith Christiansen, f. 14. Febr. 1883 i Aalborg, D. af Tilskærer, senere Grosserer Christian Elisius Marius C. (1851—1928) og Julie Charlotte Christensen (1858—1937).

U. var efter at have taget Præliminæreksamen i halvandet Aar Elev paa Landbohøjskolen og derefter 1890—91 Løjtnant i Kystartilleriet. 1893 overtog han Aastrup ved Roskilde i Forpagtning og drev den til 1924. Aktiv af Temperament og vindende af Væsen, som han var, gjorde han sig hurtigt gældende i Egnens Liv. 1907—16 var han Medlem af Roskilde Amtsraad. 1906 stiftedes paa hans Initiativ Tølløse-Merløse Bank. Fra 1908 var han Landvæsenskommissær. 1909 stillede han sig i Frederikssundkredsen som forsvarsvenlig Samlingskandidat for Højre og Venstre, men uden at opnaa Valg. 1918 valgtes han paa Det konservative Folkepartis Liste i Præstø Amt. Han gled ud ved Julivalget 1920, men generobrede Mandatet ved Septembervalget s. A. og bevarede det -til 1939, var 1934—39 Folketingets 2. Viceformand. I Tinget beskæftigede han sig særlig med de landbrugspolitiske Spørgsmaal, og han var her en kyndig Talsmand for det større Landbrugs Interesser. Hans Parti benyttede ham jævnligt som Ordfører paa disse Omraader, navnlig i Lovgivningen vedrørende Jordudstykningen, som han ønskede fremmet paa Grundlag af de Principper, der var herskende før Loven af 1919. Fra 1929 var han Medlem af Statens Jordlovsudvalg, fra 1934 af Tilsynsraadet for Landbohøjskolen. Hans levende Interesse for Forsvarssagen har bl. a. givet sig Udslag i hans Arbejde inden for Soldaterforeningerne. 1905 gennemførte han Sammenslutningen af Landets Forsvarsbrødreselskaber, for hvilke han var Formand 1908—27. Desuden var han fra 1918 Præsident for Kystartilleriforeningen og fra 1920 Formand for Veteranernes Venners Komité, fra 1927 Formand for Forsvarsbroder-

selskabet i Kbh. og fra 1930 Formand for De danske Vaabenbrødres Kontrolkomité. — For den ædle Hesteavls Interesser har han udført et meget stort Arbejde. 1924—42 var han Formand for Det danske Travselskab og var fra 1929 Formand for Landsorganisationen for let Hesteavl. — R. 1909. DM. 1927. K.[2] 1936. — Bronzerelief af Windfeld Schmidt ca. 1926.

Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 71—74. Alfred Bindslev: Konservatismens Historie i Danmark fra 1848 til 1936, II, 1938, S. 356. Berl. Tid. og Nationaltidende 17. Jan. 1943. *p g tavmtmp*

Ulrich, Niels Brock, 1860—1926, Officer. F. 30. Marts 1860 i Lellinge Skovridergaard, d. 28. Febr. 1926 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Skovrider, senere Forstinspektør ved Grevskabet Bregentved Georg Alexander U. (1831—84) og Doris Kemp (1836—1909). Gift 15. Maj 1889 i Nyborg med Karen Hjort, f. 13. Febr. 1864 i Slesvig, D. af Sognepræst til Michaelis K. i Slesvig, sidst i Nyborg, Provst Bernth Christoph Wilkens Lind H. (1830—[1]9[11]) °g Anna Sophie Mathilde Jacobsen (1833—1919)-

U. blev Student 1878 fra Roskilde, Sekondløjtnant 1881, Premierløjtnant i Fodfolket 1883, gennemgik Officerskolens Stabsafdeling 1887—90, var ansat ved Generalstabens topografiske Afdeling 1893—95, blev Kaptajn og var Kompagnichef til 1899, da han blev Stabschef ved en Brigade, derefter atter ved Topografisk Afdeling til 1904, ved Taktisk Afdeling til 1910 — fra 1906 som Oberstløjtnant og Chef, fra 1909 som Oberst. Herindimellem var U. flere Gange til forskellig praktisk Tjeneste. Fra 1910 til sin Død var han Direktør for Krigsministeriet, altsaa under de vanskelige Aar 1914—18. — U. var en flersidig Begavelse, meget kundskabsrig, klog, besindig og ligevægtig. Under ofte særdeles vanskelige Forhold viste han betydelige organisatoriske og administrative Evner og forstod under de skiftende Ministre af forskellig Partifarve med stor og ubestridt Forhandlingsdygtighed for Hæren at opnaa og fastholde, hvad der under de foreliggende Vilkaar var blot nogenlunde Mulighed for. — R. 1904. DM. 1907. K.[2] 1911. K-X J9*8. *Rockstroh.*

Ulrichsen, Hans Frederik, 1888—1941, Udvandringschef, Politiker. F. 25. Jan. 1888 i Kbh. (Johs.), d. 22. Juni 1941 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Kommunelærer, senere Viceskoleinspektør Elieser Christian U. (1858—1936) og Hulda Winde (1858—1938). Gift 12. Dec. 1916 i Konstantinopel med Euphrosina (Phrosso) Guatelli, f. 8. Juli 1889 i Konstantinopel, D. af Sekretær og Drog-

man i det tyrkiske Udenrigsministerium Wladimir G. Bey (1852—1911) og Aurelie Regina Barbéron (1868—1929).

U. blev Student 1906 fra Lyceum og cand. jur. 1912. Han var derefter 1912—14 Medarbejder ved »Vort Land«, 1914—16 Sekretær ved det danske Gesandtskab i Konstantinopel og 1917—19 Redaktionssekretær ved »Nationaltidende«. 1919 fik han Beskikkelse som Overretssagfører. Det var Interessen for Forsvarssagen, der oprindelig førte ham ind i Politik. Han tog ledende Del i den konservative Ungdomsbevægelse, stillede sig som Partiets Kandidat i Nakskovkredsen ved Valgene 1920 og var ledende Senior i Studenterforeningen 1922—23, valgt af den konservative Fraktion. 1924 valgtes han til Folketinget i Hjørring Amt, faldt 1929, men valgtes paa ny 1932. 1939 gik han ud af Tinget. Han tilhørte den Fløj af Partiet, der hyldede en mere tidssvarende »folkelig« Konservatisme, og fulgte i sine første Rigsdagsaar Grev Bent Holstein, senere Christmas Møller. Hans personlige Interesser anviste ham Trafik- og Turistvæsen som sagligt Arbejdsfelt. Paa disse Omraader sad han inde med en overordentlig omfattende Indsigt. Han var Medstifter af og Medlem af Bestyrelsen for Dansk Trafikforening fra 1920 samt i en Aarrække Medlem af Turistforeningens Bestyrelse og 1929—35 dennes Konsulent. Han har om disse Emner skrevet forskellige Brochurer og talrige Artikler i Blade og Tidsskrifter. Han blev Medlem af Jernbaneraadet 1935 og af Trafikkommissionen 1937. 1928 var han Generalkommissær for Turistudstillingen. 1939 udnævntes han til Chef for Statens Udvandringskontor. I det interparlamentariske Arbejde tog han ligeledes livligt Del. 1927 var han dansk Delegeret ved den interparlamentariske Handelskongres i Rio de Janeiro, og 1938 valgtes han til Formand for den interparlamentariske Unions Kommission vedrørende intellektuelt Samarbejde. Som Medlem af Bestyrelserne for Dansk-polsk og Dansk-jugoslavisk Forening samt Alliance francaise og som Formand for De danske Armeniervenner virkede han for de folkelige Forbindelser udadtil. Ogsaa i sit Partis Organisationsarbejde var han virksom. 1917—38 var han Formand for Den konservative Klub. 1940 fik han som Suppleant paa Listen Sæde i Kbh.s Borgerrepræsentation. — Blandt hans Skrifter kan nævnes »De nye Lande« (1929), »Tyrkiet under Verdenskrigen« (1931) og »København, la capitale du Danemark« (1935). — R. 1932. — Maleri af D. Hvidt ca. 1938 (Familieeje).

Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 203—06. Alfred Bindslev: Konservatismens Historie i Danmark fra 1848 til 1936, II, 1938, s- 478.

P.Stavnstrup.

Ulricksøtl, Oluf, d. ca. 1560, Bogtrykker. Gift med Karine Klemitsdatter.

O. U. var født i Sverige og havde, inden han blev Bogtrykker, været Præst i Soderkoping. I denne By oprettede Biskop Hans Brask 1523 et Bogtrykkeri, som O. U. blev sat til at bestyre, men det blev nedlagt allerede 1526. Han flyttede derefter sin Presse til Malmø, hvor han virkede i en længere Aarrække. Hans første — nu forsvundne — Arbejde her var den ældste danske Salmebog, som blev udgivet af Claus Mortensen 1528. Af hans Malmø-Tryk er kun bevaret forholdsvis faa, der næsten alle har Tilknytning til den fra Byen udgaaede Reformationspropaganda. Blandt de vigtigste kan nævnes Peder Laurentsens berømte »Malmøbog« fra 1530, der indeholder en udførlig Fremstilling af den reformatoriske Ordning i Malmø, og den ligeledes 1530 udgivne, af Laurentsen forfattede Beretning om Forhandlingerne paa Herredagen i Kbh. s. A.; begge disse Bøger er værdifulde Kildeskrifter til den danske Reformations Historie. 1537 trykte han Luthers Katekismus i Oversættelse af Fr. Wormordsen, den ældste Udgave af Katekismen, der er bevaret. Hans Presse stod dog ikke udelukkende i Kirkens Tjeneste, den blev saaledes benyttet af Henrik Smith, der paa den Tid virkede som Læge i Malmø, og hvis »Ny Urtegaard«, som O. U. trykte 1546, er det omfangsrigeste af dennes bevarede Arbejder. Hvor længe han virkede i Malmø, vides ikke; den sidste Bog, som kendes fra hans derværende Trykkeri, er en dansk Oversættelse af Æsops Fabler, der udkom 1556.

C. Bruun i Aarsberetninger og Meddelelser fra det store kgl. Bibliothek, I—II, 1870—75. L. Nielsen: Dansk Bibliografi 1482—1550, 1919; 1551—1600, 1931—33. I. Collijn: Sveriges bibliografi intill år 1600, I, 1934—38.

Lauritz Melsen (H. 0. Lange).

Ulrik, 1578—1624, Hertug. F. 30. Dec. 1578 paa Koldinghus, d. 27. Marts 1624 paa Ruhn ved Butzow, bisat i Biitzow Stadskirke, 1642 ført til Roskilde Domkirke. Forældre: Kong Frederik II. (s. d.) og Sophie af Mecklenburg (s. d.). Gift med Katharina Hahn (gift 2° med Kaptajn i kejserlig Tjeneste Nicolaus Hermann v. Nidrum), D. af Otto H. til Hinrichshagen (1563—-96) og Brigitta Trotha (d. tidligst 1623, gift 2° J59^ med Henneke Liitzow til Eickhof).

U. var som ganske lille nogle Aar hos sine Morforældre i Mecklenburg, men blev fra 1583 opdraget sammen med sin Broder Christian (IV.), og fra 1584 var den tidligere Rektor i Roskilde Poul Pedersen hans Lærer. N. A. sendtes han til Sorø, og

baade her og rundt paa de kongelige Slotte, hvor han ellers opdroges, sørgedes der for, at han kun omgikkes dertil valgte Adelsbørn, og i det hele taget var hans Moder omhyggelig for Opdragelsen af den vistnok velbegavede Dreng. Allerede 1590 sendtes han til Hoffet i Braunschweig og til Universitetet i Helmstedt, 1593 var han ved Rostocks og 1595 ved Leipzigs Universitet og valgtes begge Steder til Rector magnificus. Efter at have været hjemme til Broderens Kroning 1596 fulgte han denne paa Rejse i Tyskland og tog 1598 til Frankrig for at sætte sig ind baade i civile og militære Sager og derpaa videre til England og Skotland. Efter sin Hjemkomst blev han 1599 Hofjunker og fulgte Kongen bl. a. paa Nordkaprejsen, under hvilken han i Bergen indledede et Kærlighedsforhold til Lensmanden Jacob Trolles berygtede Hustru Mette Høg. 1602 fulgte han sin Søster Hedevig (s. d.) til hendes Bryllup i Dresden, og derefter har han — uvist naar — været i kejserlig Tjeneste og kæmpet mod Tyrkerne.

Allerede Frederik II. synes at have været betænkt paa at faa U. forsørget uden at skulle give ham Del i Hertugdømmerne, idet der 1587 var Tale om, at U. skulde rejse til Strassburg for at faa et Kanonikat, men først U.s Sygdom, senere Kongens Død bragte Planen til at strande. 1602 blev han Titulær biskop af Slesvig og fik det i øvrigt omstridte Svavsted Amt som Len paa femten Aar, men det tilfredsstillede hverken ham eller hans Moder, der ved flere Lejligheder var rundhaandet over for ham og nu støttede ham over for Kongen, der da ogsaa 1610 overlod ham Lenet paa Livstid og 60 000 Rdl.; Forholdet til Kongen, der havde været ret spændt, bedredes, saaledes at Kongen brugte U. til at skaffe sig Oplysninger om de politiske Forhold i Tyskland og besøgte ham 1614. Allerede tidligere var nu U. blevet økonomisk sikret. Hans Morfader havde 1591 faaet ham gjort til Koadjutor i Schwerin Stift, hvor han 1603 blev Biskop og her og paa sine mecklenburgske Godser Ruhn og Zeibiihl opholdt han sig for det meste, selv om han 1612 var paa Flaaden under Kalmarkrigen og 1616 overværede Frederik II. af Gottorps Forlening med Slesvig. Han skal have interesseret sig for Christoffer Dybvad (s. d.), men synes ellers ret ubetydelig, godmodig og livsglad. Hans Enke hævdede, at han havde skænket hende Godset Zeibiihl — købt 1621 — og en Sum Penge, men den danske Regering nægtede at anerkende dette. — Malerier i Husum, paa Malmø Raadhus og paa Fr.borg. Fremstillingen paa Stik af Frederik II.s Ligfærd er ikke Portræt.

J. Brochmand: Oratio funebris honori et memoriæ Dn. Uldarici, 1624. Jahrbucher des Vereins fur mecklenburgische Geschichte, XXIII, 1858, S.

33—40. G. C. F. Lisch: Geschichte und Urkunden des Geschlechts Hahn, III, 1855, S. 2788". C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I, 1887—89, S. 20—28, 30—33, 74 f. Sv. Thomsen: Dronning Sophies Kopibøger, 1937. Ny kirkehist. Saml., IV, 1867—68, S. 729 f.Hist. Tidsskr., 2. Rk., III, 1850, S. 251 f. H. F. Rørdam: Historiske Samlinger

Hans H. Fussing (J. A. Fridericia).

Ulrik, 1611—33, Hertug. F. 2. Febr. 1611 paa Fr.borg, d. 12. Aug. 1633 i Schweidnitz, 1642 bisat i Roskilde Domkirke. Forældre: Kong Christian IV. (s. d.) og Anna Cathrine (s. d.). Ugift.

U. mistede sin Moder Aaret efter sin Fødsel og blev opdraget sammen med sine Brødre, for hvem Fru Beate Huitfeldt var Hofmesterinde. Fra 1617 blev den tidligere Konrektor i Roskilde Mag. Niels Frandsen hans Lærer, og U. var et velbegavet, tidligt udviklet Barn, der havde baade Lyst og Evne til at lære. Tidligt søgte Kongen at faa ham forsørget med gejstlige Stillinger i Tyskland og købte ham 1622 et Kannikedømme i Bremen, og s. A. efterfulgte han sin Broder Frederik som Koadjutor i Schwerin Stift, mens Kongen forgæves søgte at skaffe ham Stiftet Kamin 1623. Da Schwerin Stift 1624 blev ledigt ved hans Farbroder Ulriks Død (s. d.), kunde han som mindreaarig ikke straks tiltræde Stiftet, skønt han i Aug. blev hyldet af sine nye Undersaatter, men det bestyredes af et Statholderskab af Domherrer, ligesom en Vikar fungerede for ham som Kansler for Rostocks Universitet, mens han selv fortsatte sin Skolegang i Sorø. 1627 forlenedes han med Svavsted Amt og drog s. A. over Nederlandene til Frankrig for sin Uddannelses Skyld. Paa Grund af de ulykkelige Følger af Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen, der havde gjort stærkt Indtryk paa U., hjemkaldte Kongen ham efter Rigsraadets Henstilling, og han kom tilbage i April 1628. Hans Stift var plyndret og gaaet tabt for ham, og han traadte da i Krigstjeneste hos Gustaf II. Adolf, der satte Pris paa ham, og af hvem han lærte meget. U. har i en kort, latinsk Beretning til Kongen redegjort for sin Deltagelse i Krigsbegivenhederne 1628.

1629 havde U. forskellige militære Hverv i Danmark og sørgede bl.a. for Aftakningen af nogle Lejetropper, men rejste i Juni til Nederlandene, hvor han i Frederik Henrik af Oraniens Tjeneste deltog i Belejringen af Hertogenbosch. Efter et kort Besøg i Danmark skulde U. have været paa en ny Studierejse, men kom i Stedet til at deltage i Kongens Angreb paa Hamburg 1630. Kongen forsøgte paa dette Tidspunkt at skaffe U. hans tabte Stift tilbage ved en Tilnærmelse til Kejseren og Wallenstein, og U. rejste derfor dels til Kurfyrstdagen i Regensburg, dels paa Besøg hos Wallen-

stein, der modtog ham venligt, og hvem han malede, men Wallenstein var netop da sat ud af Spillet, og U. opnaaede intet, men synes fra da af at have næret meget uvenlige Følelser over for Kejserhoffet. Efter Besøg ved forskellige tyske Hoffer rejste U. i Efteraaret 1630 over Nederlandene til England, hvor han besøgte sin Fætter Karl I. og fik Løfte om en aarlig Pension, som han dog senere havde vanskeligt ved at faa udbetalt. Over Holland, hvor han en kort Tid opholdt sig i Leiden, vendte U. tilbage til Danmark. Kongen havde da stadig Planer om at søge at skaffe sine Sønner de tabte tyske Besiddelser tilbage, og der var Tale om igen at sende U. til Tyskland, men samtidig arbejdede man fra svensk Side paa at faa ham til at træde i svensk Tjeneste med en Soldaterstyrke, hvad Kongen dog ikke vilde indlade sig paa, og U. selv maatte forholde sig passiv. I sin tvungne Uvirksomhed tog han fat paa et helt andet Omraade, idet han 1631 udsendte et lille latinsk Skrift »Strigelis vitiorum«, hvori han, formentlig paa Grundlag af hvad han havde set under Krigen i Tyskland, gennemhegler Tidens Laster, især Drukkenskaben.

En ny dansk Henvendelse til Kejseren om de tabte Stifter førte kun til, at Kejseren overlod U. de private Godser Ziebiill og Gallentien, og da Sveriges allierede Hertugen af Mecklenburg besatte Schwerin, forsøgte man at generhverve det ved en ny Henvendelse til Sverige, idet man foreslog et Ægteskab mellem U. og Gustaf Adolfs Datter Christina, hvad der dog baade nu og da det senere igen blev foreslaaet fra dansk Side, ganske afvistes af Sverige. Skønt baade Kejseren og Sverige gerne vilde vinde Danmark for sig, kunde U. dog intet reelt opnaa med Hensyn til Schwerin, og efter en Rejse til de protestantiske Fyrster i Nordtyskland traadte han i Febr. 1632 i sachsisk Tjeneste. Han fik et meget daarligt Indtryk af det overdaadige Liv ved det sachsiske Hof, og efter at have ladet hverve et Kompagni Kyradsérer i Danmark traadte han i aktiv Krigstjeneste. Han blev kursachsisk Oberst, men betegnedes senere som General over Rytteriet og Oberst for et Fodregiment. Mens U. i Sommeren 1632 deltog i Kampene i Schlesien under Hans Georg v. Arnims Ledelse, modtog han Klager fra sine »Undersaatter« i Schwerin over Svenskernes Hærgninger, men han formaaede intet at udrette for dem. I Jesuiterkollegiet i Neisse tog U. som Krigsbytte Tyge Brahes Himmelglobe og sendte den til Kbh., hvor den dog gik tabt ved Branden 1728. Mens U. med Dygtighed kæmpede i Schlesien, forsøgte den danske Regering, vistnok uden U.s Viden, en ny Henvendelse til Sverige om et Ægteskab mellem ham og Christina,

men mødte bestemt Afslag hos Axel Oxenstierna, mens U. selv med mere Held indledede Forhandlinger med Svenskerne om Schwerin, men døde inden deres Afslutning.

Da Wallenstein i Maj 1633 igen var blevet øverstkommanderende for de kejserlige Tropper, forsøgte han at opnaa Resultater ved Forhandlinger og havde bl. a. et Møde med U., hvorunder de talte om Christian IV.s Bestræbelser for at optræde som Mægler. Under de følgende Kampe udmærkede U. sig især som Rytterfører og slog en større kroatisk Afdeling. Imidlertid begyndte nye Forhandlinger, og U. var utilfreds med, at Sachserne hverken vilde slutte Fred eller føre en effektiv Krig. Da han 11. Aug. 1633 var paa et Besøg i det kejserlige Hovedkvarter, blev han dødeligt saaret af en forræderisk kejserlig Soldat og døde Dagen efter.

U. var ikke blot en modig og dygtig Officer, men havde en videre aandelig Horisont. Han tegnede og malede, skrev baade latinske Vers og det ovenn. moralske Skrift. I Schlesien omgikkes han Digteren Martin Opitz, der dedicerede ham sit »Trostgedicht in Widerwertigkeit des Krieges«. Ved sine alsidige Interesser og sin Afholdenhed er han forud for Flertallet af Trediveaarskrigens Officerer.

Maleri fra Barndommen (Fr.borg). Miniature af D. Bailly 1627 (sst.). Maleri derefter (Gaunø), Kopi af A. Dorph (Fr.-borg). Maleri med Frederik III. (Gaunø). Et Maleri, formentlig af B. Strobl, brændte 1859 paa Fr.borg; Olieskitse derefter fra 1858 af F. C. Lund (Fr.borg); Detailkopi derefter af W. Heimbach (Rosenborg); Pennetegning derefter af Magnus Petersen (Fr.borg). Et Maleri af en Prins som Musketer, maaske udført af Karel van Mander (II.), er henført til U.; ligeledes P. Isaacsz' Barneportræt paa Nivaagaard; endelig er et meget engelskpræget Prinsebillede paa Fr.borg (Fr. Henry, Charles L?) henført til U. Stik af Adr. Matham (med Frederik III.) 1615. Medaille i Anledning af hans Død.

Mart. Opitius: Laudatio funebris principis Uldarici, 1633. Universitetsprogram 1634. H. Rørdam: Hist. Samlinger og Studier, II, 1896, S. 1—141. A. Cronholm: Sveriges historia under Gustaf II. Adolphs regering, V, 2, 1871, S. 34; VI, 1, 1872, S. 2—5. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629—35, 1876, S. 68, 137, 146, 149, 190 f., 196, 211, 213.

Hans H. Fussing (J. A. Fridericia).

Ulrik (ved Daaben Ulrich), Ferdinand Frederik, 1818—1917, Læge og Hygiejniker. F. 16. April 1818 i Kbh. (Holmens), d. 20. Febr. 1917 sst., Urne paa Vestre Kgd. Forældre: Kaptajn i Søvær-

net, senere Toldforvalter i Frederiksstad, Generalkrigskommissær Georg Frederik Ulrich (1762—1830, gift i° 1787 med Gertrud Kaas, 1766—1814) og Henriette Marie Mourier (1788—1882). Gift 21. Okt. 1843 i Skelby ved Næstved med Henriette Christine Marie Schou, f. 4. Sept. 1817 i Kbh. (Helligg.), d. 28. Aug. 1890 sst. (Holmens), D. af Proprietær Henrik Stampe S. (1792—tidligst 1824) °S Christiane Dorothea Mundine Lund (ca. 1799—1821).

U. blev Student 1835, privat dimitteret, og efter at have taget medicinsk Embedseksamen 1840 var han Kandidat paa Almindelig Hospital 1840—42. For at blive helbredt for en begyndende Brystsyge med Blodspytning og for Følgerne af en voldsom Tyfus søgte han praktisk Virksomhed paa Landet og nedsatte sig 1842 som Læge i Hobro, hvor han genvandt sit Helbred — saa godt, at han levede i 99 Aar. Under sin Virksomhed her vakte han 1847 Opmærksomhed ved at offentliggøre et vel gennemtænkt Forslag til en Reform af Danmarks Sundhedsvæsen, et Forslag, der fik megen Betydning i det følgende halve Aarhundredes Diskussion om dette Spørgsmaal. 1854 udnævntes U. til Fysicus i Tønder og blev 1861 Medlem af det slesvigske Sanitetskollegium. Han var her en aktiv Forkæmper for den danske Sag, til hvis Støtte han 1856 stiftede »Vestslesvigsk Tidende« i Møgeltønder. Under Krigen 1864 udvistes han af de tyske Kommissærer og afskedigedes s. A., hvorefter han bosatte sig i Kbh. og blev først konstitueret og 1866 fast ansat Distriktslæge, 1872 Kommunelæge i den gamle Bydel, afgik 1890. U. blev en ivrig Medarbejder i den hygiejniske Reformbevægelse, som var rejst af Lægen Emil Hornemann, og forstod — tidligere end andre —, at en Forbedring af de daarligst stillede Befolkningsgruppers Levevilkaar var en afgørende Betingelse for at hæve Sundhedstilstanden i Byen. En Prisopgave, udsat af Finansministeriet, om Nytten af Syge- og Alderdomsforsørgelseskasser, som han besvarede og vandt Prisen for 1867 (offentliggjort under Titlen: »Arbejderforeninger til gjensidig Hjælp«), førte ham ind paa Studiet af Robert Owens Forsøg paa at oprette kooperative Forbrugsforeninger og Byggeforeninger, og han holdt et Foredrag herom i Arbejderforeningen af 1860. Resultatet heraf var en Henvendelse til U. fra Arbejderne i Burmeister & Wains Skibsbygningsvirksomhed om at hjælpe dem med at danne en Byggeforening. Dette førte 1865 til Dannelsen af Arbejdernes Byggeforening, der stadig bestaar og har opført flere Tusinde gode og billige Smaahuse. U. administrerede Byggeforeningen til 1887, men vilde officielt kun være dens Næstformand. 1866 indvalgtes U. i Bestyrelsen for Læge-

foreningens Boliger, der var oprettede efter Koleraaaret 1853 paa Initiativ af Dr. Emil Hornemann, og 1888 afløste han denne som Formand for Institutionen. Her fik U. indrettet en Brusebadstue, opført et Asyl og allerede 1868 oprettet en Forbrugsforening. Det skal i øvrigt have været U., som var Pastor Sonnes (s. d.) Raadgiver ved Stiftelsen af Danmarks første Forbrugsforening i Thisted (1866). — 1867—73 havde U. Sæde i Kbh.s Borgerrepræsentation og 1868—87 i Byens Sundhedskommission. Begge Steder arbejdede han særlig paa Forbedring af Boligerne og fik indført Indskrænkning af Kælderbeboelser m. m. Mest kendt er U.s Arbejde for Sløjfningen af Peder Madsens Gang. Han skildrede 1870 i Hornemanns Tidsskrift »Hygiejniske Meddelelser« de rystende sanitære Tilstande i denne Gydes Huse og den store Sygelighed blandt dens Beboere, og da han 1870 midlertidigt fungerede som Stadslæge, fik han Spørgsmaalet om Gadens Nedrivning rejst gennem Sundhedskommissionens Formand, Politidirektør Crone, hvilket førte til Dannelsen af et Konsortium, der ombyggede Gaden til den nuværende Ny Østergade. — U. virkede paa mange andre Omraader, var Medstifter af Selskabet for Sundhedsplejen i Danmark (1879) og af Samfundet for Ædruelighedens Fremme (1885) og sad i Bestyrelsen for Lægernes Enke- og Børneforsørgelseskasse (1880). —- U. var i udtalt Grad »Socialhygiejniker«, inden denne Betegnelse var opfundet, og hans Virksomhed som Distrikts- og Kommunelæge i Byens Fattigkvarterer gav ham Indsigt i sociale Problemer. Hans skarpe praktiske Forstand viste ham, hvor de Spørgsmaal laa, som burde løses, og hans indtil Stædighed faste Villie bevirkede, at han opnaaede en Række Resultater af sin hygiejniske Virksomhed. — R. 1859. DM. 1877. K.[2] 1902. — Buste af J. Møllgaard. Mindesøjle med Portrætmedaillon af L. Brandstrup paa St. Kjelds Plads 1916.

Poul Hertz i Maanedsskrift for Sundhedspleje, 1917, S. 41—45. Povl Heiberg i Ugeskrift for Læger, LXXIX, s. A., S. 325 ff. Søren Hansen: Et Blad af Københavns sanitære Udviklingshistorie, Maanedsskrift for Sundhedspleje, 9 , , 9,

L. S. Fridericia.

Ulrik, Viggo, 1858—1901, Landmand. F. 14. Marts 1858 i Tønder, d. 27. Juni 1901 paa Sophiendal, Terslev Sogn ved Haslev, begr. i Kbh. (Vestre). Broder til Hjalmar Ulrich (s. d.). Gift 8. Maj 1886 i Vordingborg med Johanne Dorothea Lund, *f. 8. Nov. 1862 paa Gaasebjerggaard ved Vordingborg, d.* 3. *Febr.* 1918 paa Frbg., D. af Gaardejer, Sparekassebogholder, Forstkasserer og Godsforvalter ved Petersgaard, senere Justitsraad

Jacob L. (1823—1901) og Anna Marie Dorthea (Thea) Andersen (1833—1919).

Efter at have taget Præliminæreksamen uddannedes U. til Landmand, kom paa Landbohøjskolen og blev Landbrugskandidat 1877. N. A. blev han Forvalter paa Marienlyst ved Vordingborg og et Par Aar senere Forvalter paa Bregentved. Fra 1886 til sin Død var han Forpagter af Sophiendal under Bregentved Gods. Fra Fædrenehjemmet havde han arvet en levende Samfundsinteresse, og han kom hurtigt til at indtage en førende Stilling i Egnens landøkonomiske Foreningsliv. 1887 stiftede han Bregentved-Gisselfeld og Omegns Landboforening og var Foreningens Formand til sin Død. Han blev Direktør for Grevskabet Bregentved og Omegns Sparekasse, Medlem af Bestyrelsen for Haslev Andels-Svineslagteri Og Næstformand i Herregaardsmejeriet Trifolium, hvor han i en Aarrække var den ledende Kraft. I De samvirkende sjællandske Landboforeninger tog han virksomt Del i Udvalgsarbejdet vedrørende Planteavl og Konkurrencer mellem hele Markbrug. Han havde udprægede Anlæg for at gøre sig gældende ved de store Landbomøder. Af Skikkelse var han høj og rank, hans Stemme havde Klang, og hans Tale prægedes af hans energiske og frejdige Personlighed og fik Vægt ved hans gode faglige Indsigt. Gennem Arbejdet med Præmiering af veldyrkede Huslodder havde han faaet Øje for de store Muligheder, der for dansk Landbrug laa i et forøget Fjerkræhold. Han anlagde selv et stort Hønseri og blev kendt som Foregangsmand paa dette Felt. Ved Foredrag ved de sjællandske Delegeretmøder 1898 og 1899 slog han til Lyd for Sagen, indvalgtes kort efter i Bestyrelsen for Dansk Andels Ægexport, blev Selskabets Repræsentant i Andelsudvalget og, i Modsætning til mange andre af de større Landbrugere, en varm Talsmand for Andelssagen. I Diskussionen om Toldbeskyttelse, som Landbrugskrisen havde fremkaldt, greb han ind som overbevist Tilhænger af Frihandel. Sit Standpunkt forfægtede han med Dygtighed paa talrige Møder omkring i Landet og som Medlem af Landhusholdningsselskabets Toldkommission af 1894 imod Kommissionens Flertal. Ved sin Død var han en af de mest ansete blandt de yngre Mænd inden for Landbrugets Ledelse.

Ugeskrift for Landmænd, 8. RL, V, 1901, S. 281 f. Vort Landbrug, XX, s. A., S. 401 f. Andelsbladet, II, s. A., S. 417 f. Mælkeritidende, XIV, s. A., S. 419 f. Tidsskrift for Fjerkræavl, XXIII, s. A., S. 236 f. W. A. Kock: Dansk Andels Ægexports Virksomhed i 25 Aar, 1920, S. 21.

Aksel Milthers.

Ulrikke Eleonora, 1656—93, Dronning af Sverige. F. 11. Sept. 1656 paa Kbh.s Slot, d. 26. Juli 1693 paa Karlberg Slot, begr. i Riddarholmskyrkan, Stockholm. Forældre: Kong Frederik III. (s. d.) og Dronning Sophie Amalie (s. d.). Gift 6. Maj 1680 paa Skottarp i Halland med Kong Karl XI. af Sverige, f. 24. Nov. 1655 paa Stockholms Slot, d. 5. April 1697 sst., Søn af Kong Karl X. Gustaf af Sverige (1622—60) og Dronning Hedevig (Hedvig) Eleonore (s. d.).

Under sin Moders strenge Opsyn fik Prinsessen en omhyggelig Opdragelse. Hun tilegnede sig særdeles gode Sprogkundskaber og erhvervede sig betydelig Færdighed i Tegning og Maling. Allerede tidligt synes der at have været Planer oppe om et Ægteskab mellem hende og den unge svenske Konge Karl XL, men først 1675 blev der for Alvor Tale derom. Det var dengang Sverige om at gøre at afholde Danmark fra at slutte sig til dets Fjender, og som Middel hertil skulde Ægteskabet tjene. Tanken blev grebet med stor Begærlighed af Prinsessens Moder, hvem et Ægteskab mellem hendes Datter og en Konge smigrede i høj Grad. Kong Christian V. selv synes at have stillet sig noget mere køligt, men Griffenfeld, der gerne vilde imødekomme Enkedronningen og ogsaa ønskede at undgaa et Brud med Sverige, støttede Planen. 7. Juni anholdt den svenske Gesandt officielt om Prinsessens Haand. Kongen gav ikke noget bestemt Svar, men henviste Gesandten til Prinsessen selv og hendes Moder. Hos disse blev Frieriet straks modtaget, og 13. Juni meddelte Kongen de fremmede Gesandter Trolovelsen. Paa de politiske Forholds Udvikling kom den dog ikke til at øve nogen Indflydelse. I Sept. s. A. fulgte Fredsbrudet, og om Ægteskab kunde der nu selvfølgelig ikke være Tale. Forlovelsen blev dog ikke brudt, og baade Prinsessen og Karl XI. afviste bestemt alle Planer om Indgaaelsen af andre Forbindelser. Der var saaledes 1676 Tale om et Ægteskab mellem U. E. og Prins Vilhelm (III.) af Oranien og senere endog om et Ægteskab med Kejser Leopold I., men Prinsessen afviste begge Forslagene, skønt Moderen interesserede sig stærkt for det sidste. Det fulgte derfor saa godt som afsig selv, at Ægteskabstraktaten undertegnedes samtidig med Freden mellem de to Riger i Lund 26. Sept. 1679.

Ægteskabet havde været en vigtig Faktor i den Alliancepolitik mellem de to Stater, som særlig den svenske Statsmand Johan Gyllenstierna havde gjort sig til Talsmand for. Denne Politik mistede sin vigtigste Støtte ved J. Gyllenstiernas Død s. A., og i politisk Henseende fik Ægteskabet ingen Følger. Paa sin Ægtefælles Politik udøvede U. E. ingen som helst Indflydelse; derimod

var det personlige Samliv mellem dem særdeles godt, og alle Fortællinger om Karl XI.s Misfornøjelse med hende, da han første Gang saa hende paa Bryllupsdagen, og om et mindre godt Forhold mellem dem i deres Ægteskab savner enhver Grund. Karl XI. lærte hurtigt at sætte Pris paa sin Gemalindes gode og ædle Egenskaber, og da hun døde, sørgede han dybt og oprigtig over hende. Mindre godt var Forholdet undertiden mellem U. E. og Kongens Moder, den myndige og indflydelsesrige Enkedronning, men takket være U. E.s kloge og eftergivende Optræden kom det dog ikke til større Rivninger mellem dem. Sine Undersaatters Hjerter vandt U. E. ogsaa i høj Grad ved sin oprigtige Tilslutning til det nye Fædreland, sin store Godgørenhed og sin milde og taktfulde Optræden. I U. E.s senere Leveaar var hendes Helbred meget vaklende; flere af Børnenes Sygdom og Død nedbrød yderligere hendes Kraft. — Miniaturer i Emaille af P. Prieur 1680 (Fr.-borg) og Josie Barbette 1694 (sst.). Maleri af Jurgen Ovens (sst.), af D. v. Klocker Ehrenstrahl 1677 (Gripsholm), 1681 (Rosenborg) og 1683 (Gripsholm), 1689 og 91 (sst.) og 1692 (Eutin); andre af samme (Gripsholm, Gaunø, Nakkerud i Norge). Maleri, formentlig af Abr. Wuchters (Gripsholm). Maleri i Videnskabernes Selskab i Trondhjem. Stik af Edelinck efter Ehrenstrahl, af J. Goole efter D. å Plaats, af Harrewyn, af C. Simonneau og Edelinck efter Tegning af Ehrenstrahl efter El. Brenners Miniature, af W. P. E. Kilian. Portrætteret paa C. W. Eckersbergs Maleri 1828 af Stænderhyldingen (Christiansborg) og Heinr. Hansens Maleri 1879—80 af Arvehyldingen 1660 (Fr.borg).

Ms. Rostg. 121, XXVII, 4^0 (Kgl. Bibi.). Stockholms magazin for 1780, S. 590—96. A. Fryxell: Handlingar rorande Sverges historia, III, 1839, S. 401—12. O. Malmstrom: Anteckningar rorande U. E. och Karl XI.s hof, 1898. Kyrkohist. årsskrift, XIV, 1913, Meddelanden och aktstycken, S. 6—13. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VI—IX, 1923—33.

L.Laursen (C. 0. Bøggild Andersen).*

Ulriksen, Frederik, 1843—1926, Gartner. F. 22. Jan. 1843 i Flødstrup, Svendborg Amt, d. 27. Nov. 1926 i Lomma, Skaane, begr. sst. Forældre: Skovfoged og Skytte paa Rørbæk, Husmand Ulrik Poulsen (1814—1902) og Ane Marie Sørensdatter (1816—88). Gift 15. Okt. 1870 i Brænderup med Anine Henriette Winther, f. 29. Febr. 1844 i Middelfart, d. 8. April 1913 i Lomma, D. af Skolelærer, sidst i Bro, Brænderup Sogn, Claus Hansen W. (1815—92) og Mette Marie Jørgensen (1821—89).

U, fik sin første Uddannelse paa Herregaarden Juelsberg paa Fyn og kom senere til J. E. Ohlsens Enkes Gartneri i Kbh., blev derefter Medhjælper paa Godset Billeskov, fik kun atten Aar gammel betroet Gartnerstillingen paa Herregaarden Kærsgaard og blev fem Aar efter ansat paa et andet fynsk Gods Hoffmannsgave; her virkede han hos den haveinteresserede Ejer til 1869 og flyttede derefter til Sverige, hvor han forblev Resten af sit Liv. I fire Aar var han Gartner paa Godset Snogeholm nær Ystad, men tiltraadte derefter 1873 Stillingen som Gartner ved den svenske Stats Landbrugs- og Mejeriinstitut paa Alnarp nær ved Lund, hvor han afløste en anden dansk Gartner (Andreas Hjort). Det var her, han kom til at yde sit Livs store Indsats — allerede tre Aar efter sin Ansættelse blev han Forstander for den i dette Aar (1876) oprettede Gartnerskole her og holdt Forelæsninger saavel for Landbrugere som Havebrugere paa Instituttets Skoleafdelinger; det var hans Ønske, at Gartnerskolen skulde hæves op til samme Niveau som det, Havebrugsafdelingen havde ved den danske Landbohøjskole, ligesom han arbejdede for, at der ved Stockholm skulde oprettes en Havebrugshøjskole; først længe efter hans Død er det første Ønske i nogen Grad blevet realiseret. Han lagde et overordentligt dygtigt og energisk Arbejde paa Alnarp, hvis Have udvikledes smukt under hans Ledelse og stadig bærer Vidne om hans Interesse for Planter (ikke mindst for Naaletræer). Skønt Dansk kom han til at høre til Skaanes betydeligste Gartnerskikkelser, og hans Kyndighed og Erfaringer toges i Brug ogsaa paa andre Omraader end Skolens. Han skrev Artikler i danske, svenske og tyske Fagblade og Tidsskrifter, var Dommer ved talrige Udstillinger og Medlem af Sveriges pomologiske Forenings Frugtbestemmelseskomité. Ligeledes foretog han adskillige Rejser til Udlandet, bl. a. med Statsstøtte, sendtes 1878 af Staten til Udstillingen i Paris og var 1883 paa en længere Rejse i Tyskland, Holland, Belgien og Frankrig, blev ogsaa Medlem af Lomma Skole- og Kirkeraad og af dennes Kommunalbestyrelse. Han sad 1887—1914 i Styrelsen for Skanska trädgårdsforeningen, var fra 1898 tillige dennes Sekretær og Kasserer og afløste sin danske Kollega R. Christensen som Redaktør af Foreningens Tidsskrift. Han var i Besiddelse af et ligevægtigt Sind og et djærvt Væsen og havde en stovt Skikkelse, og han blev for sine faglige Fortjenester bl. a. Æresmedlem i flere inden- og udenlandske Haveselskaber o. 1. 1910 tog han sin Afsked paa Grund af Alder og flyttede fra Alnarp til den nærliggende lille By Lomma. — Maleri efter Fotografi ca. 1905 af Gerhard Wihlborg (Havebrugsskolen, Alnarp).

Gartner-Tidende, XIV, 1898, Tillæg, S. 587, 622; XXVI, 1910, Hovednr., S. 193-96; XLII, 1926, S. 603. *j* ^ ^ M g _

Ulsøe, Johannes Nicolaj, 1694—1732, Skuespiller, By- og Herredsfoged. Døbt 28. Juni 1694 i Aalborg, d. 18. Maj 1732 i Grenaa, begr. sst. Forældre: Regimentsskriver, Krigsraad Marcus U. (ca. 1665—1748) og Anna Cathrine Balke. Gift antagelig 1731 el. 32 (trolovet 21. Dec. 1731 i Grenaa) med Mette Giessing, døbt 20. Marts 1698 i Ingstrup, begr. 20. Okt. 1760 i Viborg (gift 1° med Ridefoged, senere Skoleholder og Bedemand i Grenaa Christen Hansen Bedsted, d. 1731), D. af Sognepræst i Ingstrup, Hjermitslev og Alstrup Christopher Sørensen G. (1661—99) og Else Jacobsdatter (1664—1737, gift i° 1688 med Sognepræst i Mov Jens Clausen Høg (Heug), 1653—89, 3⁰ 1710 med Sognepræst i Klim, Torup og Vust Mag. Christen v. Ginchell Mathiesen Wittrup, 675—1721)-

I Modsætning til de fleste af Acteurerne ved det første danske Teater i Lille Grønnegade (Ny Adelgade) var J. U. ikke forud kommet paa Kant med sit Studium, men havde Jan. 1720 taget teologisk Embedseksamen, efter at han 1712 var blevet Student fra Herlufsholm. Han havde ogsaa absolveret Homileticum og stod altsaa fuldt rustet til at faa Præstekald, da han drevet af indre Lyst i Sept. 1722 var blandt de Akademikere, der meldte sig til Tjeneste ved de Montaigus og Holbergs Scene, hvor han forblev i gode og onde Dage, til Forestillingerne maatte ophøre 1728. Her var han den første Fremstiller af den politiske Kandestøber, Apicius i »Den Vægelsindede«, Corfitz i »Barselstuen«, Jeronimus i »Jean de France«, »Julestuen«, »Maskerade«, Mester Gert og Henrik i »Den ellevte Juni«, med andre Ord en Række nationale Skikkelser, som skulde blive klassiske. Rollerne siger os, at han var komisk Karakterskuespiller paa et bredt Omraade, men om hans Spil er der ikke levnet noget Vidnesbyrd fra Samtiden, heller ikke af Holberg. Men at han, trods den lille Scenes Vanskeligheder, elskede sin Kunst, ser vi af et Brev fra Teatrets Ophørstid, hvori han skriver, at han hellere vil »giøre Majestæten en liden Divertissement iblandt end derimod at faae anden Brød«. Da Pionerarbejdet for vor sceniske Kultur var sluttet, slog J. U. ind paa den juridiske Embedsbane og kom 1728 trods megen Gæld i Tjeneste hos Kbh.s Politimester, og efter Frederik IV.s Løfte til Faderen blev han to Aar senere Byfoged i Grenaa samt Herredsfoged i Nørre Herred. Herman v. Bremens Fremstiller præsiderede første Gang i Bytinget i Aug. 1730. Gennem en i Det kgl. Bibliotek

opbevaret Instruks for Byens Skoleholder ved vi, at J. U. interesserede sig for Undervisningens Ordning i sin Jurisdiktion, men Døden afbrød tidligt hans Embedsgerning, og da han kun blev 38 Aar, har han — ligesom sine tidligere Kolleger — næppe efterladt noget skriftligt om den Indsats, der gennem Holbergs Komedier bragte hans Navn til Eftertiden. J. U.s Søstersøn var Skuespilleren Marcus Ulsøe Hortulan (s. d.).

Th. Overskou: Den danske Skueplads, I, 1854. E. C. Werlauff: Historiske Antegnelser til L. Holbergs Lystspil, 1838, S. 227. E. Nystrøm: Den danske Komedies Oprindelse, 1918 (med Litteraturhenvisninger). Dsk. Mag., 6. Rk.,

Robert Neiiendam.

Ulvhild, ca. 1130, Dronning. U. var Datter af Nordmanden Hakon Finssøn, og, som det synes — men Efterretningerne om hendes Ægteskaber er ikke helt sikre — først gift i Sverige med Kong Inge, Halstens Søn. Senere tog Kong Niels U. til Ægte efter hans første Dronning Margrete Fredkullas Død. Niels forlod hun for at ægte den svenske Konge Sverker I, med hvem hun havde Sønnen Carl, som senere blev Konge. I Sverige vandt hun Ros for Fromhed, idet hun sammen med Sverker grundede det første Cistercienserkloster i Alvastra (1143) og et andet Kloster af samme Orden, der senere nyttedes til Varnhem.

Jokannes Steenstrup (C. A. Christensen).*

Ungermann Jørgensen, **Arne,** f. 1902, Tegner. F. n. Dec. 1902 i Odense. Forældre: Kriminalassistent i Statspolitiet Jørgen Christian Jørgensen (1872—1942) og Mathilde Theodora Ungermann (f. 1874). Gift 8. Juni 1929 i Søllerød med Inger Johanne Frederikke Johannsen, f. 1. Marts 1909 i Næstved, D. af Købmand Frederik (Fritz) Anton Mathias J. (1862—1931) og Ingeborg Jørgensen (f. 1876).

U. tog Realeksamen fra Mulernes Legatskole i Odense, gik i Litografiære hos Hagen & Sørensen og samtidig paa Teknisk Skole. Efter fire Aars Læretid var han udlært 1922 og forlod dermed Faget. Et Par Aar virkede han privat som Tegner i Odense, bl. a. **til** odenseanske Dagblade, men 1924 kom han til »Politiken«s Reklameafdeling. Tid til anden leverede han ogsaa Bidrag til »Magasinet«, og fra ca. 1930 har han udelukkende været knyttet til dette. Han har foretaget Rejser til Paris 1922, 1935, 1937, til Tyskland 1929, Tyskland, Østrig og Paris 1933 og deltaget i Grønningens Udstillinger fra 1932. **Til** Verdensudstillingen i Paris 1937 dekorerede han Forhallen i Danmarks Hus og fik Guldmedaille derfor. — U. er kommet frem med det Opsving, som Dagbladstegningen har

taget i de seneste Decennier. Hans Felt er først og fremmest Søndagstillæggets Novelle-Illustration, i Streg eller i Farve. I denne lettere Genre har han fundet frit Spillerum for sin skarpe Karaktersans og for den Evne til at lade sig inspirere af det aktuelle Liv, som for en Del er Generationens. Ligeledes havde han Held til med »Hanne Hansen« at fremstille en helt igennem dansk Tegneserie, en meget vanskelig Opgave, som kun er lykkedes yderst faa. Som Dagbladstegner har U. sit særlige Fysiognomi. Der er en slaaende Selvstændighed i hans Iagttagelse og hans Indfald — i hans Tegninger virker gerne et Moment af Overraskelse, enten det nu ligger i hans Opfattelse eller hans Fremstillingsmaade. Han tegner sine Typer med et bidsk Humør, er mere Satiriker end Humorist og skiller sig fra andre danske Tegnere ved, at der er ikke saa lidt af en medlidenhedsløs Spotter i ham. Disse Egenskaber har han ogsaa overført til den egentlige Bogillustration, som han har dyrket i ret stort Omfang, lige fra hurtigt nedkastede Pennerids (K. K. Steincke: »Svovlstikker«, 1941) til den store krævende Opgave. Indtil videre er hans Hovedværker Illustrationerne til »Johan Herman Wessels Digte« (1936, sammen med Mogens Lorentzen, efter forudgaaende Konkurrence, udskrevet af Forening for Boghaandværk), Boccaccios »Dekameron« (1939), Voltaires »Candide« (1940) og »Baron Munchhausens Eventyr og Rejser« (1941). Her har han vist, at han kan opbygge og fastholde en Stil, der giver Digterværket den nødvendige Tidskolorit og samtidig er hans personlige Fortolkning, finest og mest behersket vel i »Dekameron«, hvor han har lagt den florentinske Enkelhed i Stregen lige op til moderne tvangfri Naturlighed, kraftigst og med saftig Frodighed i »Candide«, hvor han har givet sit bedske Vid og sin Lyst til barok Satire frie Tøjler, begge Steder i god Overensstemmelse med Tekstens Aand. Hans Evne til livfuld og pointeret Fortælling er ikke mindst kommet til sin Ret i en Række samfundsbelærende Børnebøger, bl. a. den russisk paavirkede »Jørgens hjul« (1932) og endnu bedre »Onkel Færdsels-Signal« og »Toget« (1933 og 1936, begge med Tekst af Harald H. Lund). Foruden til »Magasinet« har U. tegnet til det litterære Tidsskrift »Vild Hvede« og udført Bogomslag, illustrerede Brochurer o. lign. — Litografier udførte af U. findes i Kobberstiksamlingen. -— Tegninger af B. Biilmann Petersen og Mogens Zieler.

Knud Pontoppidan i Bogvennen 1938—40, 1940, S. 270—77. Svend Rindholt i Samleren, XVII, 1940, S. i74ff. Lauritz Nielsen: Den danske Bog, 1941, S. 337 f.

Sigurd Schultz.

Ungermann, Ella Christoffersen (ved Daaben Christoffersen, Ella Ungermann), 1891—1921, Skuespillerinde. F. 17. Febr. 1891 i Slagelse, d. 23. Sept. 1921 i Kbh., begr. i Søllerød. Forældre: Bagermester Ferdinand Valdemar Christoffersen (1859—1937) og Marie Christine Ungermann (1868—1941). Gift 5. Okt. 1918 paa Frbg. (Solbjerg) med Maleren Albert Naur (s. d.).

E. U. havde taget Realeksamen 1907 og været ansat paa et Kontor, inden hun uden dramatisk Uddannelse 28. April 1909 debuterede paa en halvprivat »fri Scene« i Koncertpalæet som Hustruen i »Hønsegaarden«. Derefter spillede hun i to Aar et Repertoire, bl. a. Schillers Maria Stuart, paa Odense Teater, men da hendes Teknik var mangelfuld, optoges hun 1911 paa Det kgl. Teaters Elevskole. Hun deltog dog aldrig i Undervisningen, men modtog et Tilbud fra Direktør Ivar Schmidt til Det ny Teater, hvor hun debuterede som Dina Dorf i »Samfundets Støtter«, instrueret af Herman Bang, som spaaede hende en stor kunstnerisk Fremtid, og hvor hun i de følgende Aar brød igennem ved sin stærke Hengivelse i nogle problematiske Kvindenaturer som Skøgen i »En Vesterbrodreng« og Mary i »Lovens Arm«. Med Flid og Villiestyrke besejrede hun sine taletekniske Mangler og stod som en intens scenisk Begavelse, til hvem der stilledes store Forventninger, da hun 1914 blev knyttet til Det kgl. Teater. Her sejrede hun allerede ved sin første Optræden som Hadda Padda i Kambans Skuespil af samme Navn. Hendes Ansigt var ikke regelmæssigt smukt som hendes Skikkelse, men levende i Udtrykket, og hendes Stemme havde skønne, lyse Toner, der foraarsagtigt svarede til hendes blonde Haar og blaa, talende Øjne. De lukkede sig som hos en Dukke, men hun saa dog alvidende gennem Øjelaagene. Hendes Evne var sensibel, skælvende, en Blanding af Smil og Taarer. Lyrisk Lykkeføelelse og bristefærdig Ømhed har ingen paa dansk Scene efter Anna Larssen givet et smukkere poetisk Udtryk (Lysalf i »Vølund Smed«; Titelrollen i »Betty«; Mona i »Fædreland«; Fru Percy i »Henrik IV.«). Men der kunde opstaa et Misforhold i hendes Spil mellem Formen og det sjælelige Indhold •— undertiden var dette saa eksalteret, at det sprængte den. Hendes Kunst var uligevægtig som hendes Sind, og da hun savnede Frimodighed og knugedes af Sygdom, blev hun et Offer for Tvivl, Angst og Utaalmodighed. 18. Sept. 1921 optraadte hun sidste Gang som Leonore i »Det lykkelige Skibbrud«, og nogle Dage senere søgte hun Døden. »Da Smertens Kalk blev Dig for fuld, Du søgte Ly i sorten Muld«, skrev Johs. V. Jensen. Hendes tidlige Bortgang — hun blev kun 30 Aar — betød Tabet af et fantasifuldt, uroligt

higende Talent, der havde givet rige Løfter. Ogsaa som Fortolker af J. P. Jacobsen og Leonora Christinas »Jammersminde« havde hun naaet det betydelige.

Statue af Holger Wederkinch 1935 i Det kgl. Teater. Tegninger af Alb. Naur i Teatermuseet og 1921 i Kunstmuseet. Akvarel af samme.

Karl Schmidt: Odense Teater 1896—1914, 1914. Aug. Goll i Teatret, XXI, .921-22, S. 1 ff. Magasinet 24. Dec. .939. ^^ *mimdam—*

Unmack Larsen, Svend, f. 1893, Dommer, Minister. F. 23. Sept. 1893 i Aarhus. Forældre: Inspektør ved Aarhus Fattigvæsen, exam. jur. Leopold Marius Larsen (1855—1926) og Thyra Christiane Wilhelmine Unmack (1867—1937). Gift 27. Nov. 1919 i Nebbelunde med Ingeborg Carla Held Andersen, f. 8. Juli 1894 i Aarhus, D. af Postekspedient, senere Postmester Jørgen Marius A. (1863—1923) og Alma Kathinka Jacobine Held (f. 1865).

U. L. blev Student 1912 fra Aarhus og cand. jur. 1918. S. A. blev han Byfogedfuldmægtig i Randers, 1919 i Aarhus og ved Retsplejereformens Ikrafttræden s. A. Fuldmægtig hos Kriminaldommeren sst. Ved Dommerfuldmægtigenes Statsansættelse 1935 udnævntes han til Fuldmægtig af 2. Grad og 1936 til Fuldmægtig af 1. Grad. — Foruden det faglige Arbejde laa Dommerfuldmægtigstandens Position og Vilkaar ham varmt paa Sinde; saaledes rejste han Spørgsmaalet om særlige Kursus og Studierejser som Midler til at forbedre Fuldmægtigenes Uddannelse. 1933—37 var han Medlem af Aarhus Byraad, valgt af Socialdemokratiet; endvidere var han 1920—24 Formand for St. Pouls Sogns Huslejenævn i Aarhus, 1926—39 Formand i Bestyrelsen for Biblioteksforeningen i Aarhus og 1927—37 for Amts-Arbejdsanvisningskontoret for Aarhus Amt. 27. Juli 1939 udnævntes han til Politimester i Lemvig, men kaldtes allerede 15. Sept. s. A. til Kbh. for at overtage Stillingen som Justitsminister i Ministeriet Stauning efter K. K. Steincke (s. d.). Under yderst vanskelige Vilkaar — lige efter Krigsudbrudet — tiltraadte U. L. sit Embede, men ved sin Dygtighed og retsindige Karakter hævdede han sig — uden større politiske Forudsætninger — baade sagligt og politisk særdeles vel. Da Ministeriet paa ny rekonstrueredes 8. Juli 1940, traadte han tilbage og afløstes af Statsadvokat Harald Petersen. I Dec. s. A. udnævntes han til Civildommer i Aarhus Købstad. Marts 1943 valgtes han paa ny af Socialdemokratiet til Byraadet.

Studenterne 1912, 1938, S. 79. Fuldmægtigen 1. Okt. 1939.

A. Falk-Jensen.

Utisgaard, Iver Johan, 1798—1872, Embedsmand, Minister. F. 4. Sept. 1798 i Kbh. (Frue), d. 16. Sept. 1872 i Thisted, begr. **i** Kbh. (Ass.). Forældre: Landinspektør, Kammerraad Iver U. (1756—1818) og Bertha Lange (1764—1847). Gift [10] 25. Nov. 1826 i Kbh. (Vartov) med Mariane Elisabeth Dresing, døbt 29. Dec. 1790 i Kbh. (Vartov), d. 5. Marts 1849 [sst]- (F[rue])> D. af Præst ved Vartov Nicolai D. (1743—1807) og Maria Elisabeth Rubach (1768—1840). 2[0] 11. Sept. 1850 i Kbh. (Frue) med Vilhelmine Alvilda Herbst, f. 30. April 1816 i Kbh. (Garn.), d. 8. Juli 1851 i Odense, D. af Direktør for den militære Klædefabrik, Generalkrigskommissær Michael Johan Christian H. (1775—1830) og Michelle Elisabeth Christiane Charlotte Stibolt (1788—1861).

U. blev Student 1817 fra Metropolitanskolen og tog 1820 juridisk Embedseksamen. Han var allerede som Student blevet Volontær i Rentekammeret, og 1822 udnævntes han til Kopist, først i dets andet, derefter i dets første sjællandske Kontor, avancerede 1826 til Fuldmægtig i Kammerkancelliet, 1831 til Sekretær sst. og 1835 til Kommitteret i Rentekammeret, endelig 1840 til Deputeret sst. og Chef for første Sektion. U. havde saaledes inden Omvæltningen 1848 faaet en solid Uddannelse som finansiel Embedsmand, tilmed i den Afdeling af Rentekammeret, der behandlede alle Sager, som skulde forelægges Kongen. Han havde medvirket ved adskillige vigtige Lovarbejder, saaledes Stempelpapirforordningen af 1828 (hvortil han 1829 udgav et Register), Forordninger om Jagt, Matrikel, Kasse- og Regnskabsvæsen, Amtstueoppebørsler, Vejvæsen, Fribefordrings-•væsen, Vands Afledning m. v. Han havde desuden været Medlem af flere vigtige Kommissioner, saaledes angaaende Forsteksamen og Jernbanevæsenet, og han sad sammen med C. Moltke og Collin i Finanskonferencen af 1836, der skulde stille Forslag om en Rekonstruktion af Finansstyrelsen. Det fortjener at erindres, at han **i** denne Egenskab udtalte sig for en Centralisering af den stærkt spredte finansielle Administration. Han var i det hele ved Frihedsbevægelsens Sejr 1848 en erfaren og anset Embedsmand, der ved sin personlige Jævnhed og sin forstaaende Holdning over for de nye Ideer egnede sig ypperlig til at bygge Bro mellem Enevælden og Grundloven. Han blev Sept. 1848 udnævnt til Stiftamtmand i Odense og beklædte dette Embede til 1856, men han var ingenlunde glemt i Kbh. Han var i Marts 1848 mellem de Mænd, F. Tillisch og A. W. Moltke tænkte sig som Ministre, han blev 1849 af P. G. Bang gjort til Præsident i den store Landbokommission, og da Bang Sept. s. A. afgik som Indenrigsminister, blev

U. opfordret til at afløse ham, hvad han dog afslog. 1849—54 var han Medlem af Landstinget for 6. Kreds, udtraadte under det Ørsted'ske Pres paa Embedsmændene, men repræsenterede paa ny Kredsen 1855—59 og 1866, var 1856—63 Medlem af Rigsraadet. Han tilhørte nærmest de Nationalliberale, uden at være Skandinav, men var vel lidt af Bondevennerne, der 1853 søgte at faa ham valgt til Landstingets Formand. Han var en personlig Ven af Frederik VIL, der flere Gange søgte at faa ham ind i Regeringen. Ved Ministeriet Scheeles Dannelse 1854 afslog han at indtræde, men lod sig Juni 1856 bevæge til at overtage Indenrigsministeriet, som Bang havde opgivet paa Grund af Uenighed med Kollegerne om Fæstesagen. Det lykkedes heller ikke U. at løse dette Spørgsmaal, og han afgik med det øvrige Ministerium i Okt. 1856, hvorefter han i Kabinettet Andræ overtog det lidet tilfredsstillende Fællesindenrigsministerium, der nærmest var at regne for et Omsvøbsdepartement. Han beholdt denne Portefeuille i Ministeriet Hall fra Maj 1857 til Juli 1858 og var derefter Indenrigsminister til Maj 1859; han var endvidere Minister for Holsten og Lauenburgfra Maj 1857 til Ministeriets Afgang Dec. 1859. I denne sidste Egenskab paadrog hans Danskhed ham Holstenernes Kritik, men i Kongeriget angreb man ham for Eftergivenhed over for Tyskheden. 1860—69 var U. atter Stiftamtmand i Odense. Da de nationalliberale Ledere efter Rotwitts Død Febr. 1860 ikke kunde enes om Førerskabet i det nye Ministerium, søgte baade de og Kongen med stor Iver at bevæge U. til at blive Konsejlspræsident, men han afslog det. 1869 tog han sin Afsked og tog Ophold hos sin Søn, der var Amtmand i Thisted, og til Fordel for hvem han oprettede det U.ske Fideikommis. U. var i mange Aar Medlem af Præsidiet for Landhusholdningsselskabet og 1857 Medstifter af Bikuben. Han var en skarpsindig og human Embedsmand, og hans Jævnhed og Munterhed gjorde ham personlig afholdt overalt; man tør snarest bebrejde ham for stor Forekommenhed og Mangel paa hensynsløs Handlekraft, hvor det var paakrævet.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Justitsraad 1835. Etatsraad 1836. Konferensraad 1847. Kammerherre 1854. Gehejmekonferensraad 1859. — R. 1840. DM. 1841. K. 1848. S.K. 1859. — Tegning af J. V. Gertner (Familieeje). Usigneret Kultegning (ligesaa). Buste af Adelgunde Voigt 1842. Portrætteret paa J. V. Gertners Maleri af Christian VIII.s Kroning (Rosenborg). Litografi bl. a. af H. Gemzøe 1847 efter Tegning af L. A. Smith. Træsnit af C. L. Sandberg.

111. Tid. 3. Nov. 1872. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—**II,** 189a—1916 (se Registeret). A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—**II,** 1920—21. Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger, I—III, 1914—20. Den danske Centraladministration, **192**1 (se Registeret). Albert Olsen: Studier over den danske Finanslov 1850—64, 1930. p , *p* , *r.*

Urne. Den oprindelig i Sønderjylland hjemmehørende Slægt U. er en af de ældste kendte danske Adelslægter og en af de faa, som fra Begyndelsen har ført Slægtsnavnet, idet den allerede forekommer i Slutningen af 12. Aarhundrede med den paa Bjolderup Kirkegaard begravede Kjeld U., hvis Runesten nu findes i Kiel; han antages at være Fader til Ridderen Mattis U. (nævnt 1238 og 45) og Bedstefader til Ridderen Johannes U. (nævnt 1279 og 88), men den sikre Stamrække begynder først med sidstnævntes præsumtive Søn Nicolaus U. (nævnt 1321 og 55), hvis Søn Nicolaus U. (nævnt 1360 og 83) til Rygaard var Fader til Ridderen Lave Nielsen U. (nævnt 1385 og 1412) og formentlig ogsaa til den 1392 nævnte Nis U.; dennes Søn »lille« Niels U. (nævnt 1438 og 47) til Hverringe var Bedstefader til Just U. (nævnt 1506 og 43). Ovenn. Ridder Lave Nielsen U. var Fader til »store« Hr. Jørgen U. (d. 1480) til Brolykke og Rygaard m. m., af hvis Sønner skal nævnes Domprovst ved Vor Frue K. i Odense Mag. Hans U. (nævnt 1458 og 1503), Landsdommer i Fyn, Rigsraad Jørgen U. (d. 1510) til Hindema — hvis Sønnesøn var sachsisk Ritmester Jørgen U. (d. 1548) — Landsdommer i Skaane Ridderen Lave U. (d. 1530) til Boserup, nedenn. Biskop i Roskilde Lave U. (ca. 1467—1529), nedenn. Rigsraad Ridderen Johan U. (d. 1537) til Rygaard og Engestofte —• der var Fader til Lave U. (d. 1569) til Rygaard og til Jørgen U. (d. 1558) til Engestofte samt til nedenn. Christoffer U. (d. 1566) til Rygaard — og nedenn. Rigsraad Knud U. (d. 1543) til Søgaard og Aarsmarke, der var Fader til Hans U. (d. 1552) til Aarsmarke og til nedenn. Rigskansler Axel U. (d. 1577) til Søgaard, Aarsmarke og Raarup, hvis Sønner var Jørgen U. (1567—1601) til Brobygaard — Fader til nedenn. Axel U. (1598—'1653) til Viffertsholm m. m. — Generalkrigskommissær i Fyn Erik U. (1570—1631) til Søbysøgaard og Knud U. (1564—1622), af hvis Børn skal nævnes Axel U. (1591—1626) til Rygaard, Eiler U. (1592—1640) til Rudbjerggaard, nedenn. Statholder i Norge, Rigskansler Christoffer U. (1593—1663) til Aarsmarke —• hvis Søn var Landsdommer i Fyn Christian U. (1628—69) til Aarsmarke og Nielstrup m. m. — nedenn. Rigsmarsk Jørgen U. (1598—1642) til Aarsmarke og Sonnerup, Dorthe U. (1600—67), der var gift med Rigsadmiral Ove Giedde (1594—1660, s. d.), nedenn. Frederik U.

(1601—58) til Alslev og Bregentved m. ni. og nedenn. Rigsraad, Gehejmeraad Sivert U. (1603—61) til Raarup. — Ovenn. Landsdommer Lave U. (d. 1530) var Fader til Landsdommer i Skaane Jørgen U. (d. 1560) til Boserup og til nedenn. Landsdommer, Rigsraaden Mag. Claus U. (d. 1561) til Bæltebjerg og Valsø, hvis Sønner var nedenn. Landsdommer Lave U. (d. 1623) til Bæltebjerg og Johan U. (1543—1620) til Valsø, der var Oldefader til Kaptajn Frederik Christian U. (1669—1746); denne var Fader til nedenn. Amtmand, Konferensraad Johan Christian U. (1705—87) og til Kaptajn Joachim Frederik U. (1708—88), hvis Søn Højesteretsjustitiarius, Overpræsident i Kbh., Gehejmeraad Christian U. (1749^—1821) var Bedstefader til Fuldmægtig i Finansministeriet Axel U. (1833—1903), med hvem Slægten uddøde i Mandslinien.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 463—95; XXIII, 1906, S. 509 f.; XXVIII, 1911, S. 577 f.; XXXII, 1915, S. 607 f.; XL, 1923, S. 553; XLIX, 1932, II, S. 194; LI, 1934, S. 278; LII, 1935, II, S. 144; **LUI,** 1936, II, S. 123; LIV, 1937, II, S. 175; **LVI,** 1939, **II,** S. 120; **LVII,** 1940, **II,** S. 170.

Albert Fabritius.

Urne, Axel, d. 1577, til Søgaard, Rigskansler. D. 6. Marts 1577 paa Søgaard, begr. i Nørre Søby K. Forældre: Knud U. (s. d.) og Hustru. Gift i° med Anne Rosensparre, d. 1552, D. af Jens (Niels) Torbernsen R. (d. 1530) og Birgitte Steensdatter Bille (d. 1553). 2° 11. Nov. 1562 i Odense med Birte Rud, f. 9. Juni 1538, d. Aug. 1573 paa Søgaard, D. af Knud Jørgensen R. (s. d.) og Hustru.

Som Brodersøn af Biskop Lave U. har A. U. rimeligvis oprindelig været bestemt for den gejstlige Stand. Derpaa tyder i hvert Fald den Kendsgerning, at han fik en lærd Opdragelse; 1529 blev han immatrikuleret ved Kbh.s Universitet, 1533 studerede han i Paris. Ret tidligt maa han have sluttet sig til det lutherske Parti, og kort efter sin Hjemkomst antoges han som Sekretær i Christian III.s Kancelli under Johan Friis, en Stilling, hvori han forblev usædvanlig længe; han havde den sikkert allerede 1535, da han havde at gøre med Udbetalingerne i Feltlejren foran Kbh., og endnu 1549 kaldes han »vor Sekretær«; i denne Egenskab ledsagede han 1538—39 Wladislav Wobitzer paa et Gesandtskab til Gustaf Vasa. Som Løn fik han forskellige mindre Forleninger, deriblandt Rønnebæksholm (til 1547) samt Kanonikater i Lund (til 1550) og Roskilde (til 1571). Ved Køb af Kronen erhvervede han 1542 Raarup (nu Katrinebjerg) Vest for Kbh., i Kraft af Arv overtog han n. A. Søgaard (Søbysøgaard) efter Faderen, 1552

Aarsmarke (Knuthenborg) efter Broderen Hans U. 1547—60 var han Lensmand paa Lyse Kloster i Norge. I Begyndelsen af Syvaarskrigen udnævntes han af Frederik II. — maaske i Erindring om hans Tjeneste under sidste Krig — til »Pendingemester« med den vanskelige og til Tider ligefrem farefulde Opgave at forestaa Udbetalingerne til Lejetropførerne. Som Vederlag for Kaution for Krigsudgifter fik han 1565 Tønsberg Len i Pant. 1567 forfremmedes han til Rigskansler; dermed fulgte Forlening med Odense Provsti og Sæde i Rigsraadet. Denne sidste Ophøjelse kom dog kun til at vare et Par Aar. Da han nemlig efter Freden i Stettin skulde redegøre for sin Embedsførelse som Pendingemester, viste der sig en saa graverende Uorden i hans Regnskaber, at han som Følge deraf 1570—71 maatte opgive alle sine Embeder og Len. Sine sidste Aar levede han i Stilhed paa Søgaard. — Medaille 1568; Stik derefter.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 478 f. *Henry Bruun.*

Urne, Axel, 1598—1653, Adelsmand, Genealog. F. 5. Febr. 1598 paa Viffertsholm, begr. 4. Febr. 1653 fra Mariager K., senere ført til Svenstrup K. Forældre: Jørgen U. til Brobygaard (1567—1601) og Margrete VifTert (1562—1622). Gift 21. Juli 1622 i Aalborg med Anne Rodsteen, f. 23. Juli 1593 paa Lengsholm, d. før 22. Juli 1654, D. af Markor R. (d. 1598) og Agathe van Mehlen.

A. U. var 1612 i Sorø Skole og blev derefter en Tid opdraget hos den lærde Holger Rosenkrantz. 1619—21 var han Kancellisekretær, men trak sig efter sit Ægteskab tilbage fra offentlig Virksomhed, bortset fra at han maatte paatage sig nogle Værgemaal og var Kommissionsdommer i nogle Skiftesager. Fra sine Forældre havde han arvet Viffertsholm (Helium Hrd.), men denne mageskiftede han 1633 for Kellerup og Kvotrup (Onsild Hrd.), og Skavange (Dronninglund Hrd.), som han havde faaet med sin Hustru, solgte han 1634. Han synes at have været en daarlig Økonom, der levede for sine matematiske og genealogiske Studier. Samtiden roste ham som Matematiker, men hans eneste bevarede Arbejde fra dette Omraade er en omhyggeligt udarbejdet Fortegnelse fra 1634 over Maal, Vægt, Landgildetakst etc. i Danmarks og Norges forskellige Len, der ogsaa oplyser om Bespisningstakster paa Bremerholm og paa Adelsgaardene. Hans eneste bevarede genealogiske Værk er en Anetavle for Viffert Seefeld, og den viser en for Tiden betydelig Selvstændighed og Grundighed, idet Opstillingen er støttet paa og oplyst ved Uddrag af nu tabte Doku-

menter. Heri findes ogsaa en selvstændig Beretning om Vincents Lunges (s. d.) Død.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 491. Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., IV, r9i3, S. 2.1-31. Thott. 694 Fol. fl,, tf *Fussing—*

Urne, Christoffer, d. 1566, til Rygaard paa Fyn. D. 1566 i Sverige, begr. i Langaa K. Forældre: Rigsraad Johan U. (s. d.) og 2. Hustru. Gift i546(?) med Kirsten Lykke til Nørlund (gift i° 1534 med Ludvig Munk til Palsgaard, d. 1537), d. efter 17. Aug. 1570, begr. i Langaa K., D. af Rigsraad Peder L. (s. d.) og 2. Hustru.

C. U. var 1546 Hofsinde. Han giftede sig vist endnu s. A. og tog Bolig paa Rygaard. N. A. købte han af sin Svoger Anders Bille (s. d.) dennes Hustru Anne Lykkes Part af hendes Fædrenegaard Nørlund. C. U. kom hurtigt i Strid med sine fynske Naboer. 1548 laa han i Fejde med sin Frænde Jørgen U. til Hindema, og det synes, at Kongen tog C. U.s Parti; men n. A. vendte Bladet sig. I Vrede over, at han havde faaet Afslag paa et Andragende om Patronatsret til Langaa Kirke, beskyldte han »i Øllag« paa Gudme Herredsting Kansler Johan Friis til Hesselager, med hvem hans Hustru ogsaa siden (1554) laa i Godsstrid, for at have forgivet hans Morbroder Biskop Joachim Rønnow i Fængselet og truede med, at Ild og Lue i den Anledning skulde gaa over Danmark. Følgen deraf blev, at det kgl. Retterting 6. Nov. 1549 dømte ham »til en Løgner og usanddru Mand«, og at han blev hensat som Fange først i ti Aar paa Visborg paa Gotland og siden — efter Christian III.s Død (1559) — paa Kalundborg Slot. Synderlig angergiven var C. U. ikke. 1560 var han saa nærgaaende at bede Kongen om en skriftlig Redegørelse for, hvad han egentlig havde gjort, siden man nu holdt ham fangen paa tolvte Aar. 1562 slap han endelig ud paa sin Moders og flere andres Forbøn, dog kun mod et strengt Forpligtelsesbrev, hvori han lovede fremtidig at »skikke sig som en hørsom og tro Undersaat«; som Sikkerhed for Brevets Opfyldelse maatte tyve af hans Slægt og Venner stille Kongen en Kaution paa 10 000 Jochimsdalere. Men de lange Fængselsaar havde ikke tæmmet C. U.; ikke længe efter sin Løsladelse overfusede han paa Viborg Landsting Landsdommer Axel Juul, der i sin Tid havde fængslet ham, med grove Ord og udfordrede ham til Slagsmaal. 1564 dømte Rigsraadet derfor Forloverne til at betale de 10 000 Jochimsdalere; men C. U. selv sonede sin Ubesindighed ved at ofre sit Liv for Fædrelandet. Han blev 1565 taget til Fange i Slaget ved Axtorna, maatte 29. Jan. n. A. gaa

med i det forsmædelige Indtog i Stockholm og er antagelig død kort efter i et svensk Fængsel.

Thisets Samlinger i Rigsarkivet. Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 477. W. Mollerup: Bille-Ættens Historie, I, 1893, S. 746. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske historie i slutningen af Christian III.s og begyndelsen af Frederik II.s tid, 1939, S. 144 f., 234.

Poul Colding (A. Thiset).

Urne, Christoffer, 1593—1663, Statholder i Norge, Rigskansler. F. 27. Okt. 1593 paa Halsted Kloster, d. 27. Sept. 1663 paa Nielstrup, begr. i Nykøbing F. Forældre: Lensmand Knud Axelsen U. til Aarsmarke (1564—1622) og Margrethe Eilersdatter Grubbe til Alslev (1568—1654). Gift 18. Juli 1624 i Kbh. med Sophie Lindenov, f. 15. Nov. 1608 paa Gaunø, d. 4. Sept. 1652 i Kbh., begr. i Nic. K. sst., D. af Rigsraad Hans Johansen L. til Gaunø m. m. (1573—1642) og Lisbeth Sophie Rantzau (1587—1652).

C. U. var otte Aar i Huset hos Landsdommer Lauge Beck, gik fra 1605 i Sorø Skole og rejste 1609—15 i Tyskland, Schweiz og Frankrig. 1615— 17 var han Sekretær i Kancelliet, 1617—2 7 Rentemester. 1617 forlenedes han med et Prælatur i Roskilde, 1619 med et i Viborg, 1622 bortbyttet med et i Roskilde (til 1629), J623 med et Prælatur i Lund, 1624 med et Kannikedømme sst. (til 1627). 1622—29 havde han tillige Kronens Rest af Svendstrup Len, 1627—29 Aalholm og Nykøbing i Forlening. 1627 var han Krigskommissær paa Lolland og Falster, 1628 en Tid Kommandant paa Femern, 1629 blev han Rigsraad og s. A. Lensmand paa Akershus og Statholder i Norge, men afløstes 1642 i denne Stilling af Kongens Svigersøn Hannibal Sehested og fik i Stedet Tranekær. Efter Torstenssonkrigens Udbrud overdroges det bl. a. ham at føre Overtilsyn med Fyn og Langeland som Krigskommissær, et Hverv han beholdt til 1646. 1645 var han en af Fredskommissærerne ved Brømsebro og fik s. A. Dragsholm Len, hvor han bl. a. lod Billedskæreren Lorentz Jørgensen udføre nyt Inventar i Slottets Kapel. Allerede 1643 havde han fungeret som Rigskansler under Just Høgs (s. d.) Fraværelse som Gesandt i Osnabriick og blev 1646 Høgs Efterfølger i dette Embede, der s. A. ophøjedes blandt de høje Rigsembeder, for at ogsaa Statholderstillingen i Norge, efter H. Sehesteds Ønske, kunde blive dette. 1646 fulgte han Christian IV. til Herredag i Kristiania, udtalte sig s. A. imod, at Landkommissærerne skulde faa for stor Magt, og var 1647 Medlem af den Kommission, som nedsattes for at afgive Betænkning om Finansernes Tilstand. S. A. forlenedes han med Odense Provsti. Under

Valgmødet 1648 nævnes han blandt dem, som fraraadede en for stærk Begrænsning af Kongens Magt i Haandfæstningen, men gik dog 1658 for at tilhøre den Gruppe i Rigsraadet, der nærede Mistillid til Kongens Planer. S. A. ombyttede han Dragsholm med Lyse Kloster Len i Norge, 1659 dette med Halsnø Kloster og Hardanger Len. Paa Stændermødet 1660 var han den, som 17. Okt. overbragte Kongen Adelens Privilegiefordringer og 18. Okt. bar Kronen ved Arvehyldingen. Straks efter traadte han tilbage som Rigskansler og gjorde sig senere ikke politisk gældende.

Han arvede efter Faderen Aarsmarke (nu: Knuthenborg, Musse H.), fik med Hustruen Søbysøgaard (Bjerge H.) og købte Nielstrup (Musse H.) og Faarevejle (Langelands Nørre H.). Han var anset for en lærd Mand, især i Teologien, og ejede en af Tidens største danske Bogsamlinger.

Portrætteret paa Heinr. Hansens Maleri 1879—80 af Arvehyldingen 1660 (Fr.borg). Stik ca. 1S55—59 af Alb. Haelwegh efter Maleri af Abr. Wuchters; Maleri derefter paa Clausholm. Stikket gentaget ca. 1664 efter Omramning af H. Dittmers.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 482. C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: Den danske Adel i det 16. og 17. Aarh., 1. Saml., 1874—75, S. 23—47. Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, II—III, 1887—90. L. Laursen: Kronens Skøder, I, 1892. O. A.Johnsen: Hannibal Sehesteds statholderskab 1642—1651, 1909. E. Bull: Kristianias historie, II, 1927. O. A. Johnsen: Aktstykker til de norske stændermøders historie 1548—1661, I, 1929. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, .936.

c 0. Bøggild Andersen.

Urne, Claus, d. 1561, Rigsraad. Vistnok d. mellem 30. Juni og 4. Juli 1561, begr. i Ottarp K. Forældre: Landsdommer Lave U. (d. 1530) og Sidsel Ribbing. Gift 1° med Margrethe Trolle, f. 22. Sept. 1511 paa Herlev, d. 1551 paa Bæltebjerg, D. af Jakob T. (s. d.) og Hustru. *2°* 28. Febr. 1556 paa Kbh.s Slot med Anne Grubbe, D. af Sivert G. (d. 1559) og Mette Ulfeldt (d. 1562).

C. U., der var næstældste Søn, blev af Forældrene bestemt for den gejstlige Stand. Da Biskop Lave U. var hans Farbroder, var hans Udsigt til at gøre Karriere som gejstlig ogsaa den bedste. Han studerede i Wittenberg 1520, tog Magistergraden og blev 1524 Domprovst i Lund. Det skyldtes utvivlsomt hans Farbroders Indflydelse, naar han 1529 indsattes som Kbh.s Universitets Rektor. Biskoppen har vel ment, at hans Brodersøn i hvert Fald vilde holde den rene katolske Lære i Hævd, men Wittenbergopholdet er næppe gaaet sporløst hen over C. U. Oluf Chrysostomus fandt

i hvert Fald en Beskytter i ham, og det var paa C. U.s Opfordring, at denne i Maj 1529 — umiddelbart efter Lave U.s Død — holdt en Klagetale over det kirkelige Forfald. C. U., der vel daarligt længere har kunnet finde sig til Rette med dansk Katolicisme, tilbragte vistnok de følgende Aar med fortsatte Studier i Udlandet, var saaledes ved Nytaarstid 1533 i Paris. Efter Reformationens Indførelse i Danmark 1536 traadte C. U. helt over i den verdslige Stand. Han fik 1537 nyt Brev paa sit Provsti i Lund og tillige paa et Vikarie i Roskilde. Han har antagelig i de følgende Aar haft Ophold i Skaane. Han deltog saaledes 1537 i Forhandlinger med de Svenske i Halmstad og 1547 i et Grænsemøde i Varberg. Han var 1548 blandt Hertug Frederiks Ledsagere paa Rejsen til Norge og blev 1549 samtidig med, at han efterfulgte sin Broder Jørgen U. som Landsdommer i Skaane, udnævnt til Medlem af Rigsraadet. C. U., der fra 1546 havde haft det lille Espholt Len i Skaane, lønnedes som Landsdommer med Barkager Len (i Pant), som Broderen hidtil havde haft. Da han 1555 fratraadte Landsdommerembedet, maatte han dog atter afgive det. C. U. deltog 1554 i Grænsemødet i Elfsborg og var blandt de Raader, der 1558 sendtes til Lifland og Rusland for at mægle og varetage danske Interesser. 1560 maatte han •— trods Vægring — paa ny tiltræde en Rejse til de fjerne Østersøegne, idet han tillige med Lave Brahe fik Ordre til at ledsage Hertug Magnus til Øsel og sørge for Øens Underlæggelse under Danmark. Sygdom tvang dog C. U. til at vende om før Ankomsten til Øsel. Hans Stilling synes derefter at have været stærkt svækket. Han mistede saaledes 1561 sit Len Espholt og fik 1562 en skarp Reprimande, fordi han ikke havde aflagt Regnskab over Udgifterne paa Ruslandsrejsen. C. U.s svækkede Helbred har vel ogsaa vanskeliggjort hans Deltagelse i Rigsraadsarbejdet. Han var ved sin Død næppe længere Medlem af Raadet. — C. U.s Ungdomsstudier havde gjort ham til en lærd Mand. Det gav sig bl. a. Udslag i, at han ved sin Ejendom Bæltebjerg anlagde en botanisk Have med Lægeurter. Han søgte hertil Bistand hos Henrik Smith, der dedicerede ham den første af sine berømte Lægebøger.

Danmarks Adels Aarbog, VIII, 1891, S. 416; XII, 1895, S. 159, 164; XXI, 1904, S. 470. H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie, I, 1868—69, S. *22*, 437, 487; IH, 1873-77, S. 361. *Astrid Friis.*

Urne, Frederik, 1601—58, Lensmand. F. 1. Nov. 1601 paa Halsted Kloster, d. 12. April 1658 i Kbh., begr. i Haslev K. Broder til Christoffer U. (s. d.). Gift med Karen Arenfeldt, f. 10.

Nov. 1598 paa Rugaard, d. 9. Juni 1673 paa Arenfeldtsborg, D. af Hans A. (d. 1611) og Anne Marsvin (1569—1610).

F. U. har sandsynligvis faaet sin Uddannelse paa Udenlandsrejser. 1622—24 var han Kancellisekretær og derefter Hofjunker, og som saadan rejste han med Kongen til Tyskland 1625 og ledsagede Kirsten Munk paa hendes Besøg hos Kongen. 1626 sendtes han i en resultatløs Mission til Frankrig og Nederlandene for at opnaa Støtte under Krigen. Ved sin Hjemkomst blev han 1627 Lensmand paa Kronborg og Fr.borg og fik Hørsholm i Forpagtning, et meget vanskeligt Hverv, fordi han tillige skulde føre Tilsyn med Opkrævningen af Sundtolden og tage sig af Hof holdningen. Han viste sig som en retsindig og dygtig Lensmand, der havde Kongens Tillid ogsaa i dennes private Sager, saaledes over for Kirsten Munk. 1641 forflyttedes han til Silkeborg Len, 1642 til Trondhjem, 1656 til Roskildegaard og endelig 1657 & Halsted Kloster. Sin Part i Fædrenegaarden Alslev (Fakse Hrd.) solgte han 1624 til Broderen Jørgen; 1656 købte han Kragerup (Løve Hrd.), og 1630 havde han erhvervet Bregentved (Ringsted Hrd.), hvis Tilliggende han udvidede stærkt, og hvor han foretog en Del Byggearbejder og bl. a. indrettede et Kapel. I hans i Uddrag bevarede Kopibog findes en Del egenhændige Breve fra Christian IV.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 486 f. Chr. H. Brasch: Gamle Eiere af Bregentved, 1873, S. 223—32. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I—V, 1878—91.

Hans H. Fussing (J. A. Fridericia).

Urne, Johan, d. 1537, Rigsraad. D. 1537, før 25. April, begr. i Langaa K., Fyn. Forældre: Jørgen U. til Brolykke, Hindsholm (d. 1480, gift i° med Sidsel Knob el. Rigstrup, 2° med Margrete Eriksdatter Bille) og 3. Hustru Kirsten Krumstrup (d. 1518). Gift i° før 1506 med Mette Johansdatter Oxe, d. tidligst 1521, D. af Johan O. til Tordsø (s. d.) og 2. Hustru. *2°* før 23. Aug. 1525 med Anne Marquardsdatter Rønnow, d. tidligst 1563, senest 1572, D. af Marquard R. (s. d.) og Hustru.

J. U. nævnes 1503 i sin Broder Hans U.s Testamente. Selv om han allerede 1513 var Ridder, spillede han dog ingen politisk Rolle under Christian II. Endnu 1523 svor han denne Konge Troskab paa Ringsted Landsting, men alligevel gik han kort efter over til Frederik I. Han blev nu optaget i Rigsraadet og havde i de følgende Aar enkelte politiske Hverv. Allerede 1523 forlenedes han med Kalundborg, som han 1525 ombyttede med Kbh., et af Rigets mest betydningsfulde Len, og 1533 blev det tilladt ham at

indløse Rugaard og beholde det som Pant. 1524 overdrog Kongen ham desuden Byen Skelskør, foreløbig paa fem Aar, 1528 paa Livstid for sig og sin Hustru. Endvidere fik han forskellige mindre Benaadninger, bl. a. Hospitalet uden for Stege og Karmeliterklostret i Skelskør. Af sin Broder Lave U. (s. d.) havde han desuden faaet det biskoppelige Len Borreby, hvilket vel har medvirket til, at han holdt fast ved den katolske Tro. Allerede 1531 havde han været med til atter at skaffe Katolikkerne Brugen af Kbh.s Kirker, og paa Rigsdagen 1533 hørte han til den katolske Læres ivrigste Tilhængere.

I Grevefejdens skæbnesvangre Aar kom J. U. en Tid ind i Begivenhedernes Midtpunkt. Kort efter at Grev Christoffer var landet paa Sjælland, sluttede Kbh. By sig til ham. Greven begyndte at belejre Slottet, men ret længe holdt J. U. ikke ud. Efter faa Dages Belejring overgav han sig 24. Juli, efter Paulus Helies Paastand fordi han blev svigtet af Besætningen. Han fik en Del Gods i Gudme Herred i Forlening af Greven. Det laa i Nærheden af hans Gods Rygaard. Men da Fyn 1535 blev rømmet af de lybske Landsknægte, førtes J. U. og andre Adelsmænd med som Fanger, en Tid holdtes han fangen i Kbh. og Malmø, og i Jan. 1536 overførtes han til Slottet Liibtz i Mecklenburg. Overenskomsten om Kbh.s Overgivelse indeholdt en Bestemmelse om, at de fangne Adelsmænd skulde udleveres til Christian III., hvilket ogsaa skete i Aug. 1536. J. U. blev dog holdt fangen i Haderslev indtil Nov. 1536, da han mod Borgen fik Lov til at begive sig til Kbh. Alle Forleninger og sit Sæde i Rigsraadet maatte han opgive. Christian III.s Haardhed mod J. U. skyldes maaske hans hurtige Opgivelse af Kbh.s Slot. Muligt er det dog ogsaa, at Kongens Fremgangsmaade maa ses paa Baggrund af de storpolitiske Forhold. Christian III.s vigtigste indenrigspolitiske Opgave var at knække Prælatpartiet, som J. U. tilhørte gennem Slægtforbindelser og Overbevisning. — Privatarkiv i Rigsarkivet. — Ligsten i Langaa **K.**

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 476. H. F. Rørdam: Monumenta Historiæ Danicæ, I, 1873, S. 95 f., 105, 630 f. Hist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1872—73 (se Registeret). C. Paludan-Muller: Grevens Feide, I, 1853, S. 218 ff.; II, 1854, S. 371 f. Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, 53> • I 0 2 > I 0 •> J I 3 2 . *Johan Hvidtfeldt (L. Laursen).*

Urne, Johan Christian, 1705—87, Amtmand. F. 5. Marts 1705, d. 12. April 1787 i Rønne, begr. sst. Forældre: Kaptajn ved det østsjællandske nationale Infanteriregiment Frederik Christian U. (1669—1746) og Petronelle v. Bassen (d. 1731). Ugift.

U. begyndte sin Løbebane som Page og blev siden Hofjunker hos Prinsesse Sophie Hedevig. 1730 gik han over i Administrationen, idet han udnævntes til Sekretær i Tyske Kancelli. Hans Ønske var at blive Amtmand, men først 1740 udnævntes han til denne Post paa Bornholm. Det var paa et ret kritisk Tidspunkt, at U. overtog sit Embede. Paa Øen herskede Misvækst, og misfornøjede Bønder trængte med Vold ind i hans Bolig i Rønne. Det lykkedes ham dog gennem Rentekammeret at udvirke Lettelser for de haardest ramte, og omsider fortog Uroen sig. Med stor Nidkærhed tog han sig af en Amtmands forskellige Opgaver, og han viste sin Interesse for Befolkningens Forhold ved at indsamle Oplysninger om Tilstande og Personer. Disse Meddelelser opbevares nu i Det kgl. Bibliotek og blev første Gang udnyttet af de Thurah til hans Bornholmsbeskrivelse, ligesom de stedse er en Hovedkilde til Kundskaben om Øens ældre Historie. 1742 skete der et vist Indgreb i hans Myndighed, idet der udnævntes en bestandig Regeringskommission for Bornholm, hvor U. fik Sæde efter Kommandanten. 1778 afskedigedes U. fra Stillingen som Amtmand, men med den fulde Gage i Pension. 1778—79 virkede han som Præsident i den bestandige Kommission paa Bornholm. — Etatsraad 1753. Konferensraad 1778.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 472; XXIII, 1906, S. 509. J. A. Jørgensen: Bornholms Historie, II, 1901.

Harald Jørgensen (G. L. Grove).

Urne, Jørgen, 1598—1642, Rigsmarsk. F. 17. Okt. 1598 paa Halsted Kloster, d. 19. Febr. 1642 paa Næs, begr. i Blenstrup K. Broder til Christoffer og Frederik U. (s. d.). Gift 16. Febr. 1624 paa Kronborg med Margrete Marsvin, f. 16. Marts 1606 paa Marsvinsholm, d. 22. Marts 1650 sst., D. af Otte M. (1573—1647) til Marsvinsholm og Mette Brahe (1579—1641).

J. U. gik i Skole paa Herlufsholm ca. 1606—08, var Edelknabe hos Dronning Anna Cathrine de to følgende Aar og blev derefter Kammerdreng hos Kongen, hvem han fulgte i Kalmarkrigen og paa Rejser til Braunschweig og England, hvorpaa Kongen 1617 gjorde ham væragtig. I et Par Aar rejste han i Holland og Frankrig for at studere Sprog og Krigsvæsen. 1618 blev han Hofjunker, men fik s. A. Orlov for at deltage i Krigen i Bøhmen, hvor han tjente under Greven af Hollach og som Kornet under Greven af Thurn og deltog i Slaget paa det hvide Bjerg. Efter sin Hjemkomst 1620 gjorde han tre Aar Tjeneste ved Hoffet og blev Løjtnant ved Hoffanen, men sendtes paa talrige diplomatiske Rejser til Greven

af Mansfeld, Bispen af Bremen og fem Gange til Frankrig, hvilke Hverv han udførte til Kongens Tilfredshed. 1623 °l^ev ^^an Lensmand paa Kronborg, og her gjorde Kongen n. A. hans Bryllup, og samtidig blev han Ritmester ved den sjællandske Rostjeneste. Han mødte 1627 for den sjællandske Adel i Odense og forflyttedes s. A. til Kristiansstad Len, hvorfra han 1629 fulgte Kongen til Mødet i Ulfsbæk. 1632 blev han Rigsmarsk, Lensmand paa Vestervig og optoges i Raadet, og her støttede han Kongens Bestræbelser for Vornedskabets Afskaffelse og forhandlede 1634 uden Resultat med den sjællandske Adel derom. Derimod var han Modstander af Kongens Udenrigspolitik, modsatte sig i Dec. 1632 en Krig med Sverige og ønskede 1641 et godt Forhold til Nederlandene. 1632 var han Taksationskommissær i Jylland og forhandlede s. A. med Hertugen af Gottorp om Svavsted. 1633 var han Gesandt i Sachsen ved Prins Christians Trolovelse og var en af Hovedarrangørerne af Festlighederne ved dennes Bryllup 1634. S. A. forhandlede han med den franske Gesandt d'Avaux og var 1637 Kommissær ved Landdagen i Flensborg. 1640 gik han forgæves i Forbøn for Kirsten Munk hos Kongen. J. U. var en velstillet Mand, der 1627 og 1628 ydede Kongen Laan og 1630 deltog i det ostindiske Kompagni. 1624 blev han Eneejer af Alslev (Fakse Hrd.), 1633 købte han Sonnerup (Voldborg Hrd.) og 1637 Næs (Helium FIrd.). Baade han og hans Hustru, der ejede Knudseje (Dronninglund Hrd.), drev deres Godser med Dygtighed, og J. U. viste ved en Rettertingsvotering 1637, at han var en Modstander af, at Bønderne overbebyrdedes med Ægter. Ridder 1633. — Portræt paa Epitafium i Blenstrup Kirke. Maleri paa Lindenborg. Maleri 1642 (Gaunø). Stik s. A.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 483 f. Martin Matthiæ: Dius amor nostri . . da . . . Her Jørgen Urne . . . bleff . . . 1642 bestyret en adelig . . . Jordefærd, 1649. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942, S. 258. Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., II, 1911, S. igs ff. ffms ff ^^

Urne, Knud, d. 1543, til Søgaard (nu Søbysøgaard), Rigsraad. D. 14. Febr. 1543, begr. i Nørre Søby K. Broder til Johan U. (s. d.). Gift før 1503 med Inger Valkendorf, d. 23. Febr. 1555 i Svendborg, D. af Axel V. (d. 1483, gift i° med Margrete Ulfeldt) og Anne Andersdatter Passow (d. tidligst 1528, gift *2°* med Jørgen Marsvin, s. d.).

K. U. nævnes allerede 1494; men i det offentlige Liv synes han praktisk talt ikke at have deltaget før under Frederik I., ved hvis Tronbestigelse han optoges i Rigsraadet. Heller ikke her gjorde

han sig dog stærkt gældende; som Broder til en Biskop og Svoger til en Ærkebisp har han sikkert støttet den katolske Majoritet. Ca. 1530 synes han at være udtraadt, og der er en svag Mulighed for, at Aarsagen hertil har været en vis Sympati for Christian II. Den var i hvert Fald ikke stærk nok til at hindre ham i at deltage i den fynske Adels Hylding af Christian III. i Hjallese 1534 eller til at sikre ham en Undtagelsesbehandling under Grevefejden; Aarsmarke (nu Knuthenborg), som han havde købt 1527, plyndredes af Borgerne i Maribo, og selv blev K. U. 1535 taget til Fange af Grev Christoffers Underanfører Bastian v. Jessen. Ved denne Lejlighed gik dog Ærkebiskop Gustaf Trolle i Forbøn for ham, netop under Henvisning til hans Sindelag. Efter Kirkeforandringen førte han en meget tilbagetrukken Tilværelse. Større Forleninger fik han aldrig. — Ligsten med Portrætfigurer i Nørre Søby K.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 478. Kirkehist. Saml., 4. Rk., IV, 1895—97, S. 413 f.

Henry Bruun.

Urne, Lave (Lauge, Lage), ca. 1467—1529, Biskop. F. ca. 1467, d. 29. April 1529 paa Bispegaarden Bistrup, begr. i Roskilde Domkirke. Broder til Johan og Knud U. (s. d.).

Sin første Uddannelse og de smaa kirkelige Vielser modtog L. U. sikkert i Odense. Juni 1490 indskreves han da ogsaa som »L. U. de Ottonia« ved Universitetet i Greifswald, hvor han Febr. 1491 blev Baccalaur. Allerede i Okt. s. A. blev han Magister i Rostock, og efter denne Promotion har han sikkert særlig studeret Kirkeret. I Jan. 1494 opholdt han sig i Rom »for Studiers Skyld«, og Paven bevilgede ham et Sognekald i Børglum Stift. Sikkert fik han ogsaa her Beskikkelse som offentlig Notar. I alt Fald i Marts 1496 var han hjemme og i Virksomhed som Notar. Men allerede 1497 var »Mester L. U.« Kannik i Roskilde og Generalofficial hos Biskop Niels Skave og i Sept. 1499 som dennes Kansler nærværende i Stralsund i Anledning af Kirkesager paa Rugen. I Maj 1503 var L. U. i Lubeck, vel i Følge med Biskop Jens Andersen, der skulde varetage Kong Hans' Interesser paa det Møde, hvor Kardinal Raimund Peraudi stiftede Fred mellem Danmark og Hansestaden. Kardinalen gav ham Ventebrev paa en unævnt Præbende ved Roskilde Domkirke (tiltraadt Aug. 1504). S. A. indsatte hans Halvbroder, Provsten i Odense, Hans U., ham til Testamenteksekutor og efterlod ham en værdifuld Bogsamling, mest af kirkeretligt Indhold. I Dec. 1503 var L. U. atter i Rom og fik, under Henvisning til sin Besiddelse af Herløv Sognekald i Roskilde Stift,

pavelig Tilladelse til at modtage de højere kirkelige Vielser ved en Biskop ved Kurien; han er derefter blevet indviet som Diakon og Præst. Allerede tre Dage senere befalede Julius II. Biskoppen i Roskilde m. fl. at overdrage L. U. Prælaturen som Ærkedegn i Roskilde (som Hans Lauridsen besad »med Urette«). L. U. fik imidlertid ikke dette Embede, men derimod Kantoriet, og i Aug. 1504 er han baade »dr. decretorum« og »cantor principalis« ved Domkirken. Den juridiske Grad har han vel faaet i Rom, medmindre det var en Gunstbevisning fra Kardinal Raimund, som havde Ret til at konferere Grader. Sit Ry som Ekspert i Kirkeretten godtgjorde L. U. bl. a. ved en berømmelig Tale om Kirkernes Immunitet, som han holdt 1507 ved Universitetet i Nærværelse af skotske Gesandter. Dengang havde han ogsaa Kanonikater i Lund og Aarhus.

Rimeligvis vidner dette om hans Forbindelse ved Hoffet. Allerede 1505 havde saaledes Dronning Christine brugt ham til Reform af Graabrødreklostret i Næstved. I alt Fald i Dec. 1510, da Kong Hans sendte ham til Kejser Maximilian for at formaa denne til at skride ind mod Lubeck, var han optaget i Rigsraadet. Han fulgte med Kejseren, der viste ham megen Hæder, til Lothringens og Burgunds Grænser, men endnu ved Udgangen af Marts 1511 havde han ikke faaet Svar paa visse Artikler, der bl. a. krævede Ophør af Ltibecks Handel med Sverige, og positive Resultater opnaaede han overhovedet ikke. Paa Hjemvejen blev han i Stiftet Mainz udplyndret af en tysk Adelsmand, som endog tvang ham til at aflægge Ed paa ikke at søge Overfaldet straffet. Alligevel inddroges saavel Kejseren som Paven i Sagen, og den sidste løste L. U. fra den aftvungne Ed og overdrog »probi viri« at dømme i Sagen; Resultatet er ukendt. Antagelig efter denne Sendelse blev L. U. den senere Christian II.s Kansler. April 1512 deltog han i det storpolitiske Møde i Malmø, hvor der sluttedes en Overenskomst med Sverige og Fred med Lubeck. S. A. fik Dronning Christine Paven til at beskikke L. U. som Meddommer i en Retssag mod Viborg Biskop, og 20. Maj s. A. udnævnte Julius II. ham til Biskop i Roskilde. Johan Ravensberg havde med Kongens Billigelse »opladt« Embedet for ham, og Kapitlet valgt ham enstemmigt. Paven tillod ham at udsætte sin Indvielse et halvt Aar udover sædvanlig Frist og afkrævede ham kun halveret Servisafgift. I Jan. 1513 indviede Biskop Iver Munk ham i Ribe i Kongens og Dronningens Nærværelse, men først 4. Febr. beseglede han sin Forpligtelse over for Kapitlet.

Omtrent samtidig med hans Indvielse overdrog Paven ham som

sin særlige Nuntius at præsidere ved det forestaaende Fredsmøde i Kbh. i Juli 1513 mellem Danmark og Sverige og paalagde ham at virke for Korstog mod Tyrkerne. Paa Grund af Kong Hans' uventede Død blev Fredsmødet kombineret med det Rigsraadsmøde, der fastslog Christian II.s Haandfæstning og gav Raadet en betinget Oprørsret, hvis Kongen brød sine Forpligtelser. Denne Klausul skyldes vel de jyske Biskopper, som havde ønsket at faa den senere Frederik I. til Konge, især vel paa Grund af Christian II.s tidligere Voldsfærd over for Biskop Karl af Hamar. Denne Sag overdrog Paven L. U. (sammen med Ærkebiskop Erik Valkendorf) at undersøge. Kongen frikendtes som skyldig i Bispens Død, og 12. Aug. 1513 absolverede L. U. ham derefter fra de Kirkestraffe, han var hjemfalden til ved Bispens Fængsling.

Som Biskop af Roskilde var L. U. Rigets Kansler. Som saadan bød han Aug. 1515 Dronning Elisabeth velkommen til Danmark i en latinsk Tale og medvirkede 1516—17 ved Kurien til at hindre, at Sten Sture blev godkendt som Sveriges Konge og at Arcimbold som Nuntius fik Mandat til at krone ham. Antagelig bidrog Faren for Omslag i Rom til, at L. U. tilraadede Christian II. at godkende Arcimbolds Afladshandel 1517, ligesom han afgjort af Hensyn til Paven fraraadede Kongen at fængsle Nuntien, da denne paa Hjemrejsen igen kom til Danmark, efter at han i Sverige var optraadt som Kongens Fjende. 1519 overdrog Paven L. U. (sammen med Ærkebiskop Birger) at sætte Sten Sture i Band. — 1512 havde L. U. i et »Skrift« paavist »den Svig, Kronen er sket« ved Biskop Jens Andersens Nedlæggelse af Domprovstiet i Odense, og støttede overhovedet Kongens Klage over ham til Kurien; 1517, da Christian II. rejste sin store Retssag mod J. Andersen, var han ogsaa Kongen behjælpelig. 1519 overdrog Paven ham som Voldgiftsmand at søge Sagen forligt, og i April 1520 deltog han i den haarde Dom over J. Andersen. Kongens raa Behandling af dennes Person var ham selvfølgelig i høj Grad imod, ligesom han ikke havde villet være hans »Fangevogter« efter Birgers Død. Christian II.s Henrettelser efter Sveriges Erobring, endog af to Biskopper, hans nye danske Love, Indkaldelsen af Wittenbergerne og hans Voldsfærd mod Lunds Stift var haarde Prøvelser for L. U.s udprægede Kongetroskab, og han hævder siden, at han gentagne Gange formanede Kongen til Bod; men trods alt brød han først med denne, efter at det jyske Oprør havde ført til Frederik I.s Hylding i Viborg. Endnu 1522 deltog han som Repræsentant for Kongen i en Sendelse til Biskoppen af Ratzeburg, som Kejser Karl havde udset til at mægle mellem Christian II. og Liibeck;

men Liibeckerne udeblev fra Mødet, og kort efter begyndte de Krigen mod Danmark.

Som Biskop havde L. U. 1517 udstedt en Række reformerende Statutter (væsentlig med Ærkebiskopperne Jens Brostrups og Birgers som Forbillede). Arcimbold stadfæstede dem ved en Stedfortræder, og de blev trykt i Kbh. De lægger stor Vægt paa Gudstjenesternes værdige Udførelse og paa omhyggelig Sjælesorg og kræver opbyggelige Prædikener »i den evangelske Lære og Guds Bud«. Inden Præstevielse skal vedkommende have nødvendig videnskabelig Uddannelse, kanonisk Alder og sikret Underhold; Præsternes Livsførelse skal være dadelfri og Konkubinat ophøre, Tiggermunkenes Konkurrence med Sognepræsterne bekæmpes. — En Indskrift paa Universitetets nye Bygning fra 1512 bevidnede Institutionens dybe Respekt for sin nye Kansler og Patron. Da Karmeliterne 1519 oprettede deres Kollegium derved, hjalp han Ordenen til et Mageskifte, hvorved Petri Kirke overlod det sin Ejendom op til Kollegiet. 1522, da Universitetet havde mistet Paulus Helie som Lærer efter hans dristige St. Hansdags Prædiken for Kongen, stiftede L. U. i Dec. en Kannikestilling ved Kbh.s Kapitel, der reserveredes en gradueret Teolog, som skulde forelæse paa Universitetet. Hans Forstaaelse af Bibelstudiets Betydning fremgaar vel af, at han endnu 1520 fandt sig i, at Brodersønnen Claus U. studerede i Wittenberg. — For sin Domkirkes Bygning viste L. U. stor Interesse; 1518 blev den helt dækket med Kobbertag, og han lod den udsmykke med Kalkmalerier, saaledes de store Billeder af Pave Lucius, Kirkens Patron, og af Holger Danske; det sidste, ligesom hans Iver for at sætte fortjente Danske Mindesmærker (ogsaa i Sorø og Ringsted Kirker), vidner om hans vaagne Sans for Fædrelandets Historie. I Sorø havde han en ligesindet Ven i Abbed Henrik Tornekrands (tilsammen bekostede de ogsaa 1527 det store Krucifiks under Triumfbuen). I Ringsted lod han en versificeret Indskrift minde om Brodermordet, da han 1520 gav Erik Plovpenning en ny Grav. Den ham nærstaaende Lundekannik Chr. Pedersen opfordrede han ivrigt til at besørge en Udgave af Saxo, hvorfor Fortalen til Udgaven 1514 særlig berømmer L. U. for hans Fortjenester af dette Storværks Redning. Ogsaa for dansk Natur havde han Forstaaelse og foretrak et sjællandsk Landsteds Fred for Byens Larm, som nogle latinske Digte viser. —• 1523, da Christian II. vendte tilbage fra Jylland uden at have kunnet standse Oprøret, havde L. U. i Kbh. gentagne Forhandlinger med ham, men hans »gode Raad« om at vise Bodfærdighed og ændre sin Regeringsmaade (vel især skille sig af med Sigbrit) var forgæves.

Endnu efter at han fra Kbh. havde erfaret, at Sigbrit og den nye indtrængte Ærkebiskop, Joh. Weze, vilde have ham fængslet, forsikrede han Kongen om sin Troskab. Men Dagen efter modtog han et »svigefuldt« Brev fra Sigbrit, hvorfor han af Frygt for sit Liv rejste til sit faste Slot Dragsholm, hvor han forgæves haabede paa en Sammenkomst med Kongen alene. Efter at have modtaget nye truende Efterretninger forlod han Sjælland sammen med Abbed Henrik fra Sorø og Prior Eskil fra Antvorskov og tog først Ophold paa Isgaard ved Molshoved, der tilhørte Aarhus Bispestol. Herfra forsikrede han Kongen (28. Marts), at han ikke vilde forhandle med hans Fjender, saafremt han vilde vise sig velsindet mod ham og hans Stift. Kort efter (vel 2. April) mødte han Frederik I. i Aarhus og lovede ham Hylding, naar han kom til Sjælland, men efter at have modtaget et haanligt Brev, hvori Christian II. kaldte ham Forræder, sendte han 10. April fra Horsens Kongen sit Opsigelsesbrev, der begrundedes i en lang Klageliste over hans Misgerninger. Under hans Ophold i Jylland blev Bispegaardene Bistrup og Svenstrup plyndret af Christian II.s Folk.

I Hyldingen af Frederik I. i Viborg (26. Marts) og Affattelsen af den foreløbige Haandfæstning har L. U. saaledes ikke deltaget; men i den endelige Haandfæstning (af 3. Aug.) er L. U.s Navn det første. Kongens Forpligtelse til at straffe »Luthers Disciple« har L. U. sikkert fuldt ud billiget, og hans Stemme høres tydeligt gennem Rigsraadets Proklamation ved Kongens Kroning i Aug. 1524, hvori Frelsen fra Christian II.s Tyranni tillægges »den himmelske Kejserinde« Jomfru Marias og Danmarks Patroners Forbøn, og Rigets urokkelige Troskab mod Paven og Romerkirken fastslaas. Denne kirkelige Enhedsfront sikrede yderligere et aabent Brev fra Adelen og den Overenskomst med Kbh.s Magistrat, hvorved Frue Kirkes Ejendomme overlodes Borgerne i Arvefæste mod, at de »af yderste Evne« »modstod luthersk Kætteri«. — L. U. var Frederik I. en betydningsfuld og offervillig Støtte, indtil han ændrede sin Kirkepolitik. Som Rigsraadets Førstemand havde han 1523 beseglet Kontrakten om Kbh.s og Malmøs Overgivelse, fungerede 1523—24 som Statholder i Sjælland i Kongens Fravær, billigede 1524 den tunge, ekstraordinære Beskatning af Gejstligheden samt den store Landehjælp til Kongen ligesom 1525 de nye treaarige Rustningsskatter. Allerede 1525 viste sig imidlertid tydelige Tegn paa Brud i den kirkelige Enhedsfront. Paa Herredagen i Kbh. krævede den udenraads Adel Forret til alle Prælaturer og Forlening med Herreklostrene samt Reduktion af tidligere adeligt Kirkegods og Ret til Bandsbøder, som idømtes deres undergivne. Sammen med Ove

Bille afværgede dog L. U. dette »onde Forsæt« mod Kirken. Men Febr. 1526 hævdede Kongen paa Landdagen i Kiel sit Tolerancestandpunkt over for lutherske Prædikanter, og i Aug. gav han og sytten Rigsraader Aage Sparre en foreløbig Stadfæstelse paa Ærkesædet, skønt Paven 1525 havde udnævnt Jørgen Skodborg, og det fastsloges, at den endelige Dom om, hvem der var rettelig valgt, tilkom Konge og Rigsraad; Band og Interdikt fra Rom i den Anledning vilde man ikke finde sig i. Ingen af Bisperne tiltraadte dette reelle Brud med kanonisk Ret og Paven; men da Herredagen i Odense 1526 havde vedtaget ikke fremtidig at betale Paven for Bekræftelse af Bisper, hvorved Spørgsmaalet om at have en indviet Ærkebiskop blev brændende, indtraadte ogsaa et Brud i deres Kreds; flere søgte at faa Sparre til frivilligt at trække sig tilbage, og L. U. tilskrev 4. Marts 1527 denne, at han ikke længere kunde anerkende ham som Ærkebiskop, et Standpunkt, han fastholdt til sin Død. Frederik I.s Tolerance over for Lutherdommen i Kongeriget nødte ganske vist Bisperne til Samvirken paa Herredagen i Odense i Sommeren 1527 og til at tilkøbe sig de verdslige Raaders Støtte ved Indrømmelser i Overensstemmelse med Adelens Krav fra 1525, men hverken denne fornyede Enhed i Rigsraadet eller Bispernes Tilbud om at sørge for »evangelisk« Forkyndelse overalt hindrede Kongen i at udstede Mandater, som begrænsede Bispernes Jurisdiktion ved at give den lutherske Forkyndelse Frihed og erklære Klosterforløb og Cølibatsbrud straffrit. Til den nu nødvendige aandelige Bekæmpelse af Lutherdommen manglede L. U. ligesom hans Kolleger de rette Evner. Allerede 1526 søgte Bisperne Hjælp hos Bibelhumanisten Paulus Helie, der i den danske Kirkes Navn imødegik Hans Mikkelsens luthersk agiterende Fortale til den danske Oversættelse af Ny Testamente; her erklæredes, at Striden overhovedet ikke stod om Evangeliet, som netop den danske Kirke vilde fastholde, men om dets rette Fortolkning. Ved Universitetet søgte Paulus Helie ogsaa at dæmme op mod en luthersk Bevægelse ud fra dette Standpunkt, men i Juli 1527 maatte L. U. som Kansler gribe ind med Forbud mod, at andre end Baccalaurer og Præster hørte teologiske Forelæsninger, og en Malmøpræst, Claus Mortensen Tøndebinder, forbød han Adgang til Stiftets Prædikestole. Det synes, at det virkelig lykkedes L. U. ved sin Myndighed at holde Bevægelsen nede, saa længe han levede. I April 1529 gjorde imidlertid en Strubebetændelse i Løbet af faa Dage Ende paa hans Liv, og under hans Efterfølger sejrede Lutherdommen hurtigt i Kbh., og Stiftet kom i Opløsning. L. U. betænkte i sit Testamente en Mængde gejstlige og verdslige med Gaver, men betegnende

nok af Bisperne kun Ove Bille og Iver Munk foruden Ærkebiskoppen (o: Jørgen Skodborg). Med L. U. mistede Romerkirken i Danmark sin betydeligste Støtte; med Rette siger Skibykrøniken, der bebrejder ham Adelstolthed og Favorisering af Slægtninge med Hensyn til Bispestolens Len, at han i Begavelse, Lærdom og Myndighed langt overgik de andre Bisper. Men Forholdene ved hans Død viste unægtelig, at Tiden trods hans store Evner og Arbejdskraft var løbet fra ham baade som Politiker og Kirkemand. — Stik af Ligsten, forhen i St. Knuds K. i Odense.

P. E. Muller: Vita Lagonis Urne, I—II, 1831—33. Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 475 f. Acta pontificum Danica, V—VI, 1913—15. Ny kirkehist. Saml., III, 1864—66; V, 1869—71; VI, 1872—73. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93; V, 1897—99. Dsk. Mag., I, 1745; 2. Rk., III, 1810; 3. Rk., III, 1851; 4. Rk., II, 1873. Frederik I.s dsk. Registranter, 1879. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber, 1904. Missiver fra Christiern I.s og Hans' Tid, I—II, 1912—14. Aarsberetninger fra Geheimearchivet, VI, 1876—82. Fr. Munter: Den Danske Reformationshistorie, I, 1802. H. F. Rørdam: Hist. Kildeskrifter, I, 1873; 2. Rk., II, 1887. E. Pontoppidan: Annales ecclesiæ, II, 1744. C. Olivarius: De vita et scriptis Pauli Eliæ, 1741, S. 58—61.

J. Oskar Andersen.

Urne, Lave, 1539 (el. 35)—1623, til Bæltebjerg, Landsdommer. F. 1539 (el. 35), d. 8. Okt. 1623, bisat i Lunds Domkirke, begr. i Løvested K. Forældre: Claus U. (s. d.) og 1. Hustru. Gift med Edel Bing (gift 1° med Jørgen Eriksen Mormand, d. ca. 1565), D. af Joakim B. og Bodil Poulsdatter Kørning.

L. U.s Ungdom formede sig ret afvigende fra hans Standsfællers. Allerede 1556 havde han faaet et Kanonikat i Lund; men i øvrigt søgte han ikke ind i Statstjenesten, hverken som Hofjunker, Kancellisekretær eller Lensmand. Oftest opholdt han sig paa sit Gods, optaget af aandelige Interesser, der ogsaa gav sig produktivt Udslag i Digtning og Komposition; nogle Motetter, som han havde skrevet, indøvedes endnu længe efter hans Død ved Skolen i Lund. Han havde Forbindelser i lærde Kredse, saaledes med Jørgen Dybvad, der 1578 dedicerede en Bog til ham, og med Bertel Knudsen Aquilonius. Ogsaa for Faderens smukke Haveanlæg interesserede han sig. Først i en fremrykket Alder traadte han ind i det offentlige Liv, idet han 1589 tog imod Udnævnelsen til Landsdommer i Skaane, et Embede, der i det 16. Aarh. var næsten arveligt i hans Familie. Han synes at have varetaget det til almindelig Tilfredshed og fratraadte først i sin høje Alderdom 1617. Som Løn havde han Elleholm Len 1590—1613, Provstiet i Lund 1613—17. Kort før sin Død overdrog han Bælte-

bjerg til en Brodersøn, mod at denne tillige overtog hans Gæld. — Fremstillingen paa Stik af Frederik II.s Ligfærd er ikke Portræt.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 474. *Henry Bruun (Thiset).*

Urne, Sivert, 1603—61, Rigsraad. F. 14. April 1603 P^aa^ Halsted Kloster, d. 16. Febr. 1661 i Vindekilde. Broder til Christoffer, Frederik og Jørgen U. (s. d.). Gift i° senest 1629 med Helvig Lindenow, begr. 8. Maj 1646 i Køge, D. af Hans L. til Gaunø (1573—1642) og Lisbeth Sophie Rantzau (1587—1652). 2° med Catharine Sehested, f. 17. Febr. 1625, d. 18. Dec. 1670 (gift 2° 1661 med Hans Ahlefeldt, s. d.), D. af Cai S. til Petersdorf (1601—44) og Anna Godskesdatter Ahlefeldt (1592—1645).

S. U. stod hele sit Liv Hoffet nær. 1624—28 var han Hofjunker hos Kongen og Kammerjunker hos Prins Christian og blev 1628 Kongens Overskænk, og 1647 og 1649 fungerede han som Marskal ved nogle Hoffester, og især gennem sin anden Hustru, der var Dronning Sophie Amalies Yndlingshofdame, kom han i nært Forhold til Frederik III. 1628 blev han Prins Christians Lensmand paa Malmøhus og havde derefter følgende Forleninger: 1632—41 Roskildegaard, 1641—50 Tryggevælde, 1650—55 Bratsberg og Gimsø Kloster, 1655—58 Odensegaard og fra 1658 **til** sin Død Dragsholm, selv om han under Krigen for en Tid maatte opgive dette Len. Da de fleste af hans store Len laa paa Sjælland, var det naturligt, at han var knyttet til denne Landsdels Rostjeneste, idet han 1632 var Løjtnant og 1633—34 Ritmester, og da han efter 1643—44 at have været med Valdemar Christian (s. d.) i Rusland kom tilbage til Danmark, gjorde han under Torstenssonkrigen Tjeneste som Oberstløjtnant og blev endelig 1650 Oberst i Rostjenesten. 1645 sendtes han med Flemming Ulfeldt til Bornholm for at overtage Øen fra Svenskerne og holde Forhør i Anledning af Øens Overgivelse, ligesom han s. A. var en af de tre sjællandske Landkommissærer, og 1658 skulde han føre Tilsyn med den svenske Hær i Odensegaards Len. Aug. 1660 optoges han paa den fynske Adels Indstilling (af 1658) i Rigsraadet og kom til at spille nogen Rolle under Stændermødet 1660, hvor han indtog en moderat Holdning og var mere imødekommende over for Kongen end flere af sine Standsfæller, vistnok fordi han ansaa Modstand mod Arveregeringen for haabløs, men maaske har ogsaa hans nære Forbindelse med Hoffet spillet ind. Som Belønning blev han Elefantridder 1660 og fik det betydningsløse Embede

som Rigsstaldmester, der ophævedes ved hans Død. — Han ejede Raarup (Gathrinebjerg, Smørum H.) og en Part i Sanderumgaard (Aasum H.), som han 1661 mageskiftede for Hindema (Vindinge H.), og med sin 1. Hustru fik han Julskov (Vindinge H.). — Ridder 1648. R. E. 1660.

Danmarks Adels Aarbog, XXI, 1904, S. 487 f. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936, S. 27, 72, 103. M. K. Zahrtmann: Borringholms Historie, I, 1934, S. 252 f.

Hans li. tussmg.

Ursin. Præsteslægten U. føres tilbage til Sognepræst i Sæby Jens Axelsen Bjørn (d. 1629), der var Fader til Sognepræst i Børglum Axel Jensen Bjørn (d. 1691) og til Sognepræst i Jerslev Lauritz Jensen Bjørn (U.) (ca. 1597—1684); denne var Fader til Præses i Admiralitetet Højesteretsassessor Hans U. (ca. 1682—1757), til nedenn. Sognepræst i Nakskov Georg (Jørgen) U. (1670—1727) og til Sognepræst i Nørholm Niels Lauritzen U. (1669—1746), der var Fader til Sognepræst i Glenstrup Theodosius U. (1710—82), til Sognepræst i Nørholm Christian Frederik U. (1712—81) og til kgl. Bogholder Laurids U. (f. 1706), hvis Søn var Overkirurg i den norske Marine Johannes U. (1762—1816); hans Sønnesøn Musiker Axel Peter Vilhelm U. (1836—1916) var Fader til Forfatteren Johannes Emil U. (f. 1876). Ovenn. Pastor Axel Jensen Bjørn var Fader til Klokker og Navigationsskolemester i Stege Niels Axelsen U. (f. 1654), hvis Søn Sognepræst i Kyndby og Krogstrup, Provst Axel Nielsen U. (1687—1770) var Fader til Sognepræst i Gyrstinge og Flinterup Nicolai Henrik U. (1732—1825) °g tu Frederikke Marie U. (1741—1816), der var gift med Kontreadmiral Svend Martin U. (1728—1810). Denne — hvis Fader Jacob U. i Gauerslund maaske var Broder til ovenn. Pastor Axel Nielsen U. (1687—1770) — var Fader til Cathrine Birgitte U. (1770—1834), gift med Sognepræst i Førslev og Sneslev Christian Garde (1762-—^30), og til Jacobine U. (1772—1819), der først var gift med Premierløjtnant i Søetaten Georg Jacob Kruger (1771—tidligst 1800), dernæst med Skibsreder og Værftsejer Lars Larsen (1758—1844; s. d.). Hun var i første Ægteskab Moder til de nedenn. Stiftsprovst Martin Reinhardt (Kruger) U. (1795—1855) og Astronomen Georg Frederik (Friderich) (Kruger) U. (1797—1849), hvis Sønnesøn er Overmaskinmester ved Kbh.s Vandværk Georg Frederik U. (f. 1868). — Slægten søger, formentlig uden Hjemmel, Tilknytning til den italienske adelige Slægt Orsini.

C. Giessing: Nye Saml. af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, II, 2, !783, S. 306. Max Grohshennig: Legatfamilien Aagaard, 1905, S. 50 f. A. Hellemann: Genealogiske og personalhistoriske Meddelelser, 2. Udg., 1925. Slægtstavlesamlingen, 1931, S. 176 f. *Albert Fabritius.*

Ursin, Georg Frederik (Friderich) (Kruger), 1797—1849, Matematiker, Astronom. F. 22. Juni 1797 i Kbh. (Holmens), d. 4. Dec. 1849 sst- (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Premierløjtnant i Søetaten Georg Jacob Kruger (1771—tidligst 1800) og Jacobine Ursin (1772—1819, gift 2⁰ 1807 med Skibsreder og Værftsejer Lars Larsen, s. d.). Ved Opløsningen af Forældrenes Ægteskab 25. Maj 1798 forbeholdtes det U., om han vilde føre Faderens eller Moderens Navn. Gift 21. Marts 1823 i Kbh. (Garn.) med Helene Elisabeth de Thurah, f. 4. Juli 1797 i Kbh. (Garn.), d. 18. Juli 1876 sst. (Holmens), D. af Sekondløjtnant, senere Oberstløjtnant Herman de T. (1768—1832, gift *2°* 1832 med Bolette Catharina Møller, 1793—1839) °§ Margrethe Kirstine Kruse (1760—1822).

Efter at U. 1814 havde taget Landmaalereksamen, blev han n. A. Student fra Metropolitanskolen. 1816 fik han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om de regulære Polyedre og tog 2. Eksamen s. A. Derpaa rejste han for egen Regning sammen med H. C. Schumacher (s. d.) paa Gradmaaling og kom derved i Berøring med Gauss, under hvem han 1818 studerede Astronomi i Gottingen. N. A. konstitueredes han som Observator ved Kbh.s Universitetsobservatorium paa Runde Taarn, i hvilken Stilling han var fast ansat 1824—29. Efter en Magisterkonferens havde han 1820 taget Doktorgraden paa en astronomisk Afhandling »De eclipsi solari 7. septembris 1820 observata«. Han underviste en Tid i Borgerdydskolen i Kbh. 1827 blev han Professor i Matematik ved Kunstakademiet (1844 Inspektør og 1849 Slotsforvalter). S. A. fremkom han med et Forslag til Oprettelse af en polyteknisk Læreanstalt, som ikke blev helt fulgt. 1829—32 virkede han som Docent i Maskinlære ved den nyoprettede Læreanstalt, hvilket dog oversteg hans Kræfter. 1829—31 holdt han i flere Semestre som Vikar astronomiske Forelæsninger. 1829 °1ev han Medlem af Videnskabernes Selskab. Han udgav en Del elementære Lærebøger i Matematik, en Logaritmetabel, enkelte nautiske Afhandlinger, »Populært Foredrag over Astronomien« (1838), og en historisk Beretning om Observatoriet paa Runde Taarn (1826). Han havde for sin Tid ret alsidige Kundskaber, men hans væsentligste Betydning laa i hans Virksomhed som Lærer og Foredragsholder. Derved

spredte han Kendskab til Matematik og Naturvidenskab, særlig i Kunstner- og Haandværkerkredse, og var paa en vis Maade en Forløber for Folkeuniversitetets Lærere. Han udfoldede en frodig Udgivervirksomhed: 1827—30 »Magazin for Kunstnere og Haandværkere«, I—V, 1830—34 sammes 2. Række, I—V, 1837—42 »Nyt Magazin for Kunstnere og Haandværkere«, I—VI og 1835—36 »Dansk Almeenlæsning«. — R. 1848. — Maleri af C. W. Eckersberg 1836 (Familieeje). Litografi derefter af C. Simonsen efter 1849. Maleri af M. Rørbye 1846.

Poul Heegaard (H. G. £euthen og *C. F. Pechiile).*

Ursin, Georg (Jørgen), 1670—1727, Præst. F. 19. Dec. 1670 i Jerslev, d. 12. Aug. 1727 i Kbh., begr. sst. (Nic. K.). Forældre: Sognepræst Lauritz Jensen Bjørn (U.) (ca. 1597—1684, gift i° med Else Holm, d. tidligst 1654, gift i° med Sognepræst i Jerslev Thomas Mumme, d. 1625, 2° med Sognepræst sst. Søren Galskjøt, d. ca. 1644) og Anna Pedersdatter Hemmet (gift 2° med Sognepræst i Flade og Gærum, Provst, Mag. Jens Olufsen Wang (1660—1731, gift 2° med Anna Marie Stampe, 3° med Karen de Hemmer)). Gift 23. Jan. 1704 i Kbh. (Helligg.) med Anna Sophie Eisenberg, f. 30. Dec. 1682 i Kbh., d. 20. Sept. 1727 i Nakskov, D. af Byfoged i Kbh. Frederik E. (d. 1712) og Anna Dideriksdatter (d. 1724).

G. U. blev Student 1689 fra Aalborg. Allerede i sine Studenteraar viste han sig som en mærkværdig polyhistorisk Begavelse. Skønt Teologi var hans Hovedfag, kastede han sig med stor Iver over en Mængde andre Discipliner. Især udmærkede han sig ved sine Sprogkundskaber. Ikke blot de gamle, men ogsaa en Række af de nyere Sprog mestrede han i den Grad, at han engang kunde skrive et Digt til Gehejmeraad Matthias Moth i ikke mindre end tolv eller — efter andre — atten Tungemaal. 1694—98 havde G. U. Plads paa Borchs Kollegium og virkede tillige som Dekan ved Kommunitetet samt Medhjælper ved Universitetsbiblioteket. Fra disse Ungdomsaar foreligger der fra hans Haand nogle Disputatser, der taler højt om hans Studieflid og Lærdom. I »Anatomia monstrorum logicorum« (1692) belyser han Sofismernes Natur, og i en Række Disputatser »De scholis et academiis Hebræorum« (I—XIII, 1693—9^> nYe Udg. 1697 °§ "702 under Titel »Antiquitates Hebraicæ scholastico-academicæ«) lægger han en omfattende Kundskabsfylde for Dagen og bringer mange værdifulde Oplysninger, om end presset sammen

i et kunstigt Skema. Ved en af disse Disputatser 1696 blev der baade opponeret og responderet paa Hebraisk. 1698 blev G. U. Konrektor ved Vor Frue Skole i Kbh., tog s. A. Magistergraden og blev 1702 Præst ved den danske Kirke i London. Han nød megen Anseelse som Prædikant og var Kirken en god Støtte under økonomisk vanskelige Forhold. Prins Jørgen tilbød ham for en høj Løn at blive Konfessionarius hos sig, men han modtog ikke Tilbudet. Derimod holdt han 1708 Ligtale over Prinsen. Da den londonske Kulrøg angreb hans Bryst, søgte han tilbage til Danmark og blev 1713 Sognepræst i Nakskov og Branderslev. Her fortsatte han flittigt sine Studier og udarbejdede en Række Skrifter, hvoraf en Del først blev udgivet af hans Søn Frederik U. (d. 1755 paa Rejsen til St. Croix, hvor han skulde være Byfoged). Blandt disse kan nævnes »Kortforfattede Samling af de Apostoliske Fædre«; (1744) og »Kortforfattede Beskrivelse over St. Jacobs Apostels .... Liv og Levnet« (1744), begge gode og klare Oversigter over de paagældende Emner; desuden parafraserende Oversættelser af Jobs Bog (1726), Jakobs Brev (1740), Højsangen (1740) og alle de poetiske Skrifter i det gamle Testamente (I—II, 1741). De sidstnævnte Arbejder er at anse som Brudstykker af en stort anlagt Oversættelse af hele Bibelen med Parafraser og korte Kommentarer, hvorpaa han i mange Aar arbejdede med stor Flid. Han haabede gentagne Gange at faa den udgivet, men Planen forhaledes af de teologiske Professorer, og paa en Rejse til Kbh. for at forhandle herom gik han bort. Mærkelig er den Tale, han holdt i Nakskov Kirke 24. April 1715 just under Slaget paa Kolberger Heide (trykt 1742). Trods en vis Tørhed bærer den et stærkt personligt Præg, og vi ser, at den højlærde Mand tillige har haft Evne til at udtrykke sig letfatteligt, med Myndighed og Kraft. — G. U. var i sin Ungdom Medlem af »det pavelige Collegium eller lystige Consistorium«, der for Spøgs Skyld efterlignede den romersk-katolske Kirkes Stil og Embedsbetegnelser, og som har givet Anledning til en af Holbergs Epistler (Ep. 139). — Maleri af engelsk Kunstner 1705.

Thott, 4°, 1921, S. 77—123. Kiøbenhavnske Nye Tidender om Lærde og Curieuse Sager, 1752, S. 412—15. Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk-biographiske Dagbøger for Aarene 1658—1708, 1846, S. 321. Harald Faber: Danske og Norske i London, 1915, S. 74—82. Ludvig Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun, II, 1868, S. 398—402. Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1914, S. 202; 9. Rk., IV, 1932, S. 142. Kirkehist. Saml., 3. Rk., VI, 1887—89, S. 226 f.

Bjørn Kornerup.

Ursin, Martin Reinhardt (Kriiger), 1795—1855, Præst, topografisk Forfatter. F. 5. Aug. 1795 i Kbh. (Holmens), d. 23. Aug. 1855 sst., begr. i Viborg. Broder til G. F. U. (s. d.). Gift 4. Nov. 1834 i Viborg med Hansine Kirstine Ingstrup, f. 18. April 1811 i Viborg, d. 28. Aug. 1880 i Kbh. (Trin.), D. af Amtsforvalter Frantz I. (1783—1827) °g Anna Marie Stilling (1782—1860).

U. blev Student 1813 fra Metropolitanskolen, cand. theol. 1818 og udnævntes 1827 til residerende Kapellan ved Viborg Domkirke og Asmild-Tapdrup Sogne samt Præst ved Viborg Tugthus, 1833 til Sognepræst ved Viborg Sortebrødre K., 1843 ved Domkirken og Asmild-Tapdrup Sogne samt Stiftsprovst i Viborg Stift og Provst for Viborg Købstad med Annekser.

1849 udgav han »Stiftsstaden Viborg. En topographisk, historisk og statistisk Beskrivelse«; den hører til de lødigste ældre Købstadhistorier, er bygget paa grundige Undersøgelser og rummer i sammentrængt Form en betydelig Stofmængde. Den livfulde og virksomme Mand tog ivrigt Del i Byens Liv, var Direktør for Viborg og Omegns Sparekasse 1830—55, tog sig varmt af Viborg Stiftsbibliotek og var en Aarrække Sjælen i Viborgs dramatiske Selskab. Ogsaa som Prædikant var han meget anerkendt og vandt 1830 Præmie af det evangelisk-christelige Prædike-Legat.

Viborg Byes og Omegns Sparekasse 1828—1928, 1928, S. 83 fif. Viborg Købstads Historie, I—III, 1940 (se Registeret).

Svend Aakjær (Chr. Villads Christensen).

Urup (Ugerup). Den skaanske uradelige Slægt U., der har Navn efter sin Hovedbesiddelse Ugerup i Gårds Herred, antages at have fælles Oprindelse med Ætten Bydelsbak, med hvem den har Vaabenfællesskab, og stammer maaske saaledes oprindelig fra Beutelsbach i Wiirttemberg, hvor en adelig Slægt med dette Stednavn førte et Vædderhorn i Skjoldet. Stamrækken begynder med Holger Nielsen (nævnt 1326), hvis Sønner var Ridderen Jacob Holmgersen (nævnt 1356 og 63), Peder Holmgersen (d. 1378) til Skepparslof— hvis Datter Ingefrid Pedersdatter U. var gift med Gældkeren Tuve Galen (ca. 1325—ca. 1400, s. d.) — og Ridderen Jens Holmgersen (d. 1392) til Ugerup, hvis Sønner var Ridderne Holger Jensen (nævnt 1390 og 1422) til Ugerup og Peder Jensen (nævnt 1396); sidstnævnte var Fader til »stærke« Jens Pedersen U. (nævnt 1433 og 60) til Ugerup, hvis Søn Erik Jensen (nævnt 1480 og 1505) til Ugerup var Fader til nedenn. Erik U. (d. 1571) til Ulen og til nedenn. Rigsraad Axel U. (d. 1540) til Ugerup, hvis Sønner var nedenn. Arild U. (1528—87) til Ugerup og Ove U. (d. 1562) til

Ovesholm, Fader til Ove U. (d. 1622) til Ovesholm. Ovenn. Erik U. (d. 1571) var Fader til Henrik U. (d. 1567) til Vapnø, Ulen og Skjersnæs, hvis Søn Axel U. (1564—1601) til Vapnø var Fader til Jørgen U. (1589—1656) til Bjørkeberga og til nedenn. Rigsraad Axel U. (1601—71) til Bæltebjerg, med hvem Slægtens Mandslinie udsluktes.

Danmarks Adels Aarbog, XLIX, 1932, II, S. 171—81.

Albert Fabritius.

Urup, Arild, 1528—87, til Ugerup, Adelsmand. F. 19. Febr. 1528 paa Sølvitsborg Slot, d. 5. Febr. 1587 paa Helsingborg Slot, bisat i Helsingborg K., begr. i Køping K. Forældre: Axel U. (d. 1540, s. d.) og Hustru. Gift i° 8. Aug. 1557 paa Ugerup med Gisel Podebusk, d. 16. Dec. s. A. paa Slangerup Kloster, D. af Claus P. (d. 1540, s. d.) og Hustru. *2°* ca. 1571 (før 9. Okt. 1572) med Thale Thott, f. ca. 1550, d. Jan. 1611 (gift 2° med Gert Rantzau, s. d.), D. af Tage Ottesen T. (d. 1562) og Else Holgersdatter Ulfstand (d. 1573).

Efter Skolegang i Herrisvad Kloster og et kortere Ophold i Tyskland kom A. U. til Hoffet, først som »Dreng« hos Christian III., derefter som Hofsinde (1549—62). I denne Egenskab deltog han i Bevogtningen af Christian II. paa Kalundborg Slot og ledsagede 1555 Enkedronning Dorothea og Prins Frederik (II.) til et Fyrstebryllup i Wismar. 1554 overtog han efter Moderen Aasum Pantelen i Skaane; 1555—59 havde han Slangerup Kloster i Forlening. 1561 repræsenterede han Frederik II. ved Erik XIV.s Kroning og modtog ved denne Lejlighed Ridderslaget af den svenske Konge; han synes dog aldrig at have gjort Brug af sin nye Titel, sandsynligvis som Følge af det paafølgende Fjendskab mellem Danmark og Sverige. S. A. fik han Elleholm i Bleking, 1568 tillige Aahus i Skaane i Pant; 1572 fik han Livsbrev paa alle sine tre Pantelen. Under Syvaarskrigen gjorde han først Tjeneste til Lands, i Kampene ved Elfsborg og Halmstad 1563. N. A. blev han udkommanderet til Flaaden og deltog som Chef for Orlogsskibet »David« i det store Søslag ved Oland 30.—31. Maj; senere udmærkede han sig i tre mindre Træfninger. Men en stormfuld Augustnat lod han sig tillige med et Par andre Skibschefer af et falsk Signal lokke midt ind i den svenske Flaade; efter tapper Modstand maatte han overgive sig og førtes som Fange til Stockholm, hvor han maatte forblive, til han i Slutningen af 1568 udvekslede med en svensk Adelsmand.

Kort efter Krigens Afslutning giftede han sig med Thale Thott.

Om dette Ægteskabs Forhistorie beretter dels en Folkevise, dels en Slægtebog; fælles for begge Kilder er det Træk, at Brudens Modstand maatte overvindes ved Bistand fra hendes egen Slægt. Ifølge Folkevisen var en Medbejler under A. U.s Fangenskab nær ved at vinde Fæstemøens Haand, men hindredes i sidste Øjeblik ved et kongeligt Magtsprog; efter Slægtebogen maatte Brudgommen bortføre den genstridige Brud fra Eriksholm til Knudstrup, hvor Brylluppet stod; »de forligedes vel, saa længe de levede sammen«, tilføjes det.

I det offentlige Liv tog A. U. i Tiden efter Stettinfreden ikke nogen fremtrædende Del. 1571 sendtes han i et diplomatisk Ærinde til Rostock. 1578—79 deltog han efter Ordre i Jakob Ulfeldts (s. d.) bekendte Gesandtskab til Rusland, hvis uheldige Udfald medførte, at A. U. ligesom de andre Gesandter dømtes til at staa Kongen til Rette; Dommen fik dog for hans Vedkommende ingen større praktiske Følger, medmindre man deri vil se Aarsagen til, at han blev forbigaaet ved den store Rigsraadsudnævnelse 1581. 1580 fik han i hvert Fald paa ny et Hovedlen, nemlig Helsingborg, som han beholdt til sin Død. A. U. roses i Ligprædikenen som en from Mand, retsindig og ligefrem i sin Færd over for de skaanske Bønder, han havde under sig; til hans Karakteristik anføres bl. a. følgende Ytring: »Fordi vi er Herremænd, skal vi derfor foragte Fattigfolk? Vi er jo alle kommet af een Malm, af een Fader, og naar vi er døde, saa er vi alle lige rige«.

.Danmarks Adels Aarbog, XLIX, II, 1932, S. 176 f. Niels Mikkelsen: Ligprædiken over A. U., 1606. W. Mollerup i Hist. Tidsskr., 5. RL, II, 1880—81. H. D. Lind: Fra Kong Frederik den Andens Tid, 1902, S. 280.

Henry Bruun.

Urup, Axel, d. 1540, Rigsraad. D. 7. Aug. 1540 paa Ugerup, begr. i Køping K. Forældre: Erik Jensen til Ugerup (nævnt 1480 og 1505) og Margrete Brahe. Gift paa Ugerup 23. Nov. 1523 med Anne Trolle, d. 1560 paa Baarup, D. af Arvid T. til Bergqvara (d. 1505) og Birgitte Turesdatter Bielke (d. 1515).

A. U. skrev sig til sin fædrene Gaard Ugerup i Skaane, som han efter 1526 tog Navn efter. Han omtales tidligst Jan. 1521. Han nævnes da som Ærkebispens Fodermarsk paa Lundegaard, var allerede Ridder og følgelig en anset Mand. 1522 var han ærkebiskoppelig Lensmand paa Næsbyholm, i hvilken Stilling han lagde sig ud med Christian II. N. A. afværgede han og Claus Bille som befuldmægtigede for det skaanske Rigsraad ved Afslutning af en

Vaabenstilstand med Gustaf Vasas Befalingsmand Berend van Mehlen Faren for de skaanske Provinsers Erobring af Svenskerne. Han deltog 1525 i Kampene mod Søren Norby og blev n. A. Hr. Sørens Efterfølger som Lensmand paa Sølvitsborg, som han 1531 fik i Pant og beholdt til sin Død. 1526 fik han Livsbrev paa Aasum Len af Ærkebiskop Jørgen Skodborg som Belønning for, at han havde taget dennes Parti mod hans Modkandidat Aage Sparre. 1530 søgte hans Hustrus nære Slægtning Ærkebiskop Gustaf Trolle at vinde ham for Christian II.s Sag; men da A. U. endnu s. A. blev optaget i Rigsraadet, kan Frederik I. næppe have næret nogen Mistanke til ham. Familieforbindelsen med den svenske Ærkebiskop er dog maaske nok Forklaringen paa, at A. U. 1534 var blandt dem, som den skaanske Adel udpegede til at forhandle med Grev Christoffer; men skønt han ved denne Lejlighed maatte sværge Greven Troskab, blev han n. A. en af den skaanske Adels Anførere i Rejsningen mod denne; sammen med svenske Hjælpetropper undsatte han Tyge Krabbe paa Helsingborg og deltog derefter i Malmøs Belejring. A. U. havde allerede paa Herredagen 1533 sluttet sig til Mogens Gjøes lutherske Fløj af Rigsraadet og undgik vel derfor den kgl. Unaade, som ramte adskillige Rigsraader, der maaske lige saa nødtvungent havde maattet bøje sig for Grev Christoffer. 1536 sendtes A. U. sammen med Holger Ulfstand til Gustaf Vasa for at forsone denne med Danmarks Fred med Liibeck uden dog at naa dette Maal. 1539 fik han Elleholm i Pant og 1540 tillige Lykaa Len. Hans Enke beholdt Aasum Len **til** 1554, Elleholm til 1557. — 1539 sejrede A. U. ved det kgl. Retterting i en Proces om Arven efter Svigerfaderen over Svogeren Jakob Trolle, hvis Børn — hvoriblandt den berømte Herluf Trolle — ti Aar senere uden Held genoptog Striden med hans Enke; 1551 stadfæstede Rettertinget Dommen af 1539.

Thisets Samlinger i Rigsarkivet. Danmarks Adels Aarbog, XLIX, 1932, S. 1751". W. Mollerup: Bille-Ættens Historie, I, 1888—93, S. 542.

Poul Colding (A. Thiset).

Urup, Axel til Bæltebjerg, 1601—71, Officer, Militæringeniør, Rigsraad. F. 13. Sept. 1601, d. 15. Marts 1671 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Axel U. til Vapnø (1564—1601) og Helle Marsvin (1566—1637, && 2° ^03 med Jakob Beck til Beldringe, d. 1622, 3⁰ 1627 me< i Mathias v. d. Recke, d. 1638). Gift 10. Maj 1635 med Hofmesterinde hos (senere) Dronning Sophie Amalie Sidsel Grubbe, f. 23. Febr. 1612 paa Klaagerup, d. 19. Marts

1691 i Kbh., begr. sst. (Frue), D. af Knud G. til Røjle (1575—1632) og Sidsel Sparre (d. 1613).

Efter Uddannelse hjemme rejste A. U. 1621 til Udlandet for at studere Krigsvæsen, navnlig Befæstningskunst, deltog n. A. i Forsvaret af Bergen op Zoom, berejste derefter Nederlandene, England, Frankrig og Italien og lod sig indskrive ved Universiteterne i Leiden, Siena og Padova. 1626 var han Fændrik og Løjtnant ved Enevold Kruses Danske røde Livregiment som Generalkvartermester (Ingeniør), deltog i Slaget ved Lutter, hvor Regimentet kæmpede indtil Tilintetgørelse, medens A. U. blev fanget, men hurtigt udvekslet og endnu s. A. udnævntes til »Kongens Ingeniør«. Efter Freden 1629 var nan en kort Tid i nederlandsk Tjeneste, men forberedte endnu s. A. det Fæstningsanlæg ved Kolding Fjord, der skulde optage Byen Kolding, og 1631—38 ledede han Anlægget af det imponerende Christianspris ved Kielerfjord og blev Stedets Guvernør. 1638 paatog han sig at hverve et Regiment tyske Knægte til det Korps, som Kongen opstillede ved Sydgrænsen, hvorpaa han fuldendte Rendsborgs Befæstning. Da Torstensson Dec. 1643 pludselig faldt ind i Landet, laa han i Christianspris med en lille Fredsbesætning og afslog Opfordring til Overgivelse. Angrebet fra tre Sider værgede Besætningen sig til det yderste, og A. U. blev fanget. Efter Fredslutningen 1645 blev han atter Guvernør der og Oberst over Jyske Regiment Knægte, ledede fra 1646 Anlægget af Hals Skanse og Befæstningen ved Bersodde, det senere Fredericia. Mod Slutningen af Trediveaarskrigen lagde Rigsmarsk Anders Bille stærkt Beslag paa ham som næstkommanderende paa den vigtige Post ved Halvøens Forsvar og overdrog ham Kommandoen over hele Styrken her. Da Christianspris 1648 opgaves som Fæstning, blev A. U. Lensmand i Christianopel. Forinden havde han været Medlem af en Kommission om samlet Befæstningsplan for Riget, og 1646 var han og Bille samt Rigsraader omkring overalt for at udse de Pladser, der skulde befæstes. Fra 1647 ledede han som Generalinspektør den højst betydningsfulde Nybefæstning af Kbh., der med Afbrydelser stod paa til 1656, og hvorved det saakaldte »Ny Kjøbenhavn« mellem Kastellet og den gamle By dannedes. 1649 udarbejdede han Bebyggelsesplan for den nye By; men det er sandsynligt, at han har Andel i et allerede 1629 fremsat Udkast hertil. Fra 1651 byggede han Broer og udstak Gader og Pladser i Omraadet. En særlig sagkyndig har udtalt, at A. U. ved dette Arbejde med Ære har indskrevet sit Navn som en af Kbh.s store Byplanlæggere og er »vor sikkert betydeligste fortifikatoriske Begavelse«. Samtidig

fuldendte han Genopførelsen af Kbh.s Tøjhus. Fra 1651 havde han Kbh.s Slots Len og var Slotshøvedsmand samt Oberst for Gamle sjællandske Fodregiment. Under Krigen mellem England og Holland 1653—54 havde han den militære Kommando paa Sjælland, var 1652—53 Formand i en militær Kommission om Skaanelands Forsvar og fremsatte et klart og grundigt Forslag om de dertil nødvendige Tropper og befæstede Pladser, var 1653 Medlem af en Kommission af Rigsraader og Officerer om Sjællands Forsvar og lovede »paa egen Pung« at hverve et Fodregiment i Krigstilfælde. 1655 blev han Medlem af Rigsraadet og fik Stege Len i Stedet for Kbh.s. Jan. 1657 blev han Oberst for et Rytterregiment, der skulde oprettes i Skaane af indfødt Mandskab, og samtidig blev han Generalissimus »i A. Billes Fraværelse« over den Hærstyrke, der skulde forsvare Skaane. Han blev desuden Formand i en ny Kommission om Forsvarsplan for Skaaneland. Kommissionen udtalte sig yderst pessimistisk og betonede Rigets ringe militære Kraft og Befæstningernes Utilstrækkelighed; men Krigen var alt besluttet. Han havde kort forud faaet Malmøhus Len. — Medens A. Bille skulde føre den ved Sydgrænsen opstillede Hærstyrke, fik A. U. i Maj Instruktion som Overgeneral i Skaane med Ulrik Chr. Gyldenløve som næstkommanderende. Under hans Føring kæmpede det løst sammensatte og lidet øvede Korps med Hæder Sommeren 1657; hen mod Slutningen af Okt. erklærede A. U. med Tilslutning af de to dygtige Generaler for Rytteriet og Infanteriet, Trampe og Fuchs, at Korpset, navnlig Rytteriet, var saa udaset, at det ikke længere kunde holde Marken og maatte reorganiseres i Vinterkvarter. Ulrik Christian, der ikke havde noget egentligt Kommando og kun af og til havde deltaget i Felttoget, var vel ikke enig med de andre Generaler, men det gjorde ikke Forholdene bedre. Jan. 1658 blev A. U. ældste Medlem af det nyoprettede Krigskollegium, hvori dog v. Eberstein og Hans Schack tog Føringen. Under Belejringen 1658—60 havde A. U. intet egentligt Kommando og fulgte med Kongen, hvorved han havde Lejlighed til at støtte Schack under Ulrik Christians og Borgerskabets Kritik med Hensyn til Forsvarets Ledelse. Han undgik herved ikke Beskyldninger for Forræderi og maatte søge Kongens Beskyttelse: »Jeg vilde ønske, jeg aldrig levede den Dag, jeg dette [Beskyttelse] skulde begære«. Han havde deltaget i Forhandlingerne om Roskildefreden, og atter Marts 1660 deltog han i Fredsforhandlingerne. Under Statsomvæltningen 1660 deltog A. U. kun som Medlem af Rigsraadet og holdt sig stærkt tilbage. 1659—62 havde han Dalum Len; 1661—70 var han Medlem af Højesteret og blev Medlem af

de Kommissioner, der 1664—66 synede Riises (Ruses) Fæstningsarbejder. Han var barnløs og sidste Mand af sin Slægt, og hans af Christian V. anordnede Begravelse havde et næsten fyrsteligt Præg. — A. U. var en lige saa erfaren Krigsmand som dygtig Ingeniør; en tro, opofrende, meget benyttet og yderst virksom Tjener for sit Land, en samvittighedsfuld, hæderlig og beskeden Mand. — Bl. R. 1648. — Maleri paa Fr.borg (forhen reproduceret som Valdemar Gabel) og i Helsingborg. Portrætteret paa Heinr. Hansens Maleri 1879—80 af Arvehyldingen 1660 (Fr.-borg) og paa F. C. Lunds Maleri 1887 af Stormen paa Kbh. (sst.). Stik fra 1655—59 af Alb. Haelwegh og 1674 af samme efter Maleri af H. Dittmers.

Universitetsprogr. over A. U., 1670 [1671]. H. Leth: Ligprædiken over A. U. [1671]. Danmarks Adels Aarbog, XLIX, 1932, II, S. 17gf. G. F. Lassen: Documenter og Actstykker til Kbh.s Befæstnings Historie, 1855, S. 59—69, 154—62, i68f. og passim. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, I—VI, 1872—84. C. Bruun: Kjøbenhavn, I—II, 1887—90. Hist. Medd. om Kbh., 2. Rk., IV, 1929—30; 3. Rk., II, 1938. Hist. Tidsskr., 7. Rk., VI, 1905—06; 8. Rk., I, 1907—08. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894. Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets Historie i Kristian IV.s Tid, III, 1889—90. Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, I—VI, 1878—91. Dsk. Saml., 1. Rk., VI, 1870—71; 2. Rk., I—VI, 1871—79. Dsk. Mag., 4. Rk., V, 1884; 5. Rk., I, III, VI, 1887—1909. Museum, 1894, II; 1895, I. Mindeskrift om Stormen paa Kbh. 1659, udg. af L. F. la Cour, 1909, S. 63 ff. og passim. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationåle Hær i Danmark, I, ,909. *RockstwL*

Urup, Erik, d. 1571, til Ulen (Uggelen). D. 12. Febr. 1571 paa Ulen, begr. i Sem K. Broder til Axel U. (s. d.). Gift med Anne Nielsdatter (Gyldenløve), d. 25. Marts 1557, D. af norsk Rigshofmester Niels Henriksen (G.) til Østraat (d. 1523) og Inger Ottesdatter (Rømer) (ca. 1475—1555).

E. U. kom tidligt til Norge, hvor han vistnok 1523—24 giftede sig ind i den mægtige norske Gyldenløve-Slægt og nøje sluttede sig til sin Svigermoder, den berømte Fru Inger, og Svogrene Vincents Lunge (s. d.) og Niels Lykke (s. d.). Trods sin Ungdom blev han Marts 1524 forlenet med Vardøhus og Finmarken, hvortil s. A. føjedes Tønsberg Len, ja han blev endog Medlem af det norske Rigsraad og deltog som saadan i Mødet i Bergen, hvor det norske Rigsraad under Vincents Lunges Ledelse 5. Aug. s. A. opsagde Christian II. Huldskab og Troskab og valgte Frederik I. til Konge; men han stilledes snart i Skygge af Svogrene, der i alle Henseender var hans Overmænd. Da Christian II. 1531 landede i Norge, gik han ham straks til Haande. I de følgende Aar stod han dog atter

ligesom Svogrene i den modsatte Lejr og var som disse Genstand for Ærkebiskop Olafs Efterstræbelser, men undgik alligevel den ogsaa ham tiltænkte voldsomme Død. 1528 havde han faaet Tønsberg med Sæmgaard i Pant, og 1532 fik han yderligere St. Olafs Kloster i Tønsberg paa Livstid, men forinden havde han mistet Vardøhus og Finmarken. 1535 var han Skibshøvedsmand paa Peder Skrams Flaade, og n. A. førte han en Tid sammen med Morten Krabbe Befalingen paa Akershus; men med den norske Selvstændigheds Undergang 1536 var hans politiske Rolle udspillet. 1545 kaldtes han og tre andre Adelsmænd Høvedsmænd for Kongens Bjergværk i Norge, men 1547 led E. U. den Tort, at Kongen gav Bent Andersen Bille (s. d.) Tilladelse til at indløse Tønsberg Len fra ham. Det forbedrede naturligvis ikke hans Stilling, at han i sin Forbitrelse herover anlagde Sag mod Bent Bille, og end mindre, at han to Gange under den vidtløftige Proces' Forløb mødte bevæbnet paa Raadstuen i Tønsberg. E. U. levede mest i Norge; 1539 finder vi ham dog i hans Hjemegn Skaane, idet han paa et Møde i Lund sammen med andre fremtrædende adelige skulde træffe Forberedelser til Værn af Landsdelen mod fjendtligt Indfald. Han skrev sig til Ulen, den til Olafsklostret hørende Hovedgaard, som om det var hans private Ejendom. Han døde glemt.

Thisets Samlinger i Rigsarkivet. Danmarks Adels Aarbog, XLIX, 1932, II, S. 176. E. Marquard: Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, I, 1929, S. 35, 49- *Poul Colding (A. Thiset).*

v. Uslar, José **Rafael** Perfecto Antonio, 1853—1931, Landraad. F. 18. April 1853 i Mexico By (kat.), d. 31. Maj 1931 i Detmold (evang.), begr. sst. Forældre: Købmand, senere Riddergodsbesidder Justus Ludwig Carl Adolph v. U. (1814—75) og Vicenta Ferrer Evarista Rafaela Louisa Ximeno y Planer (1811—81). Gift 1° 3. Aug. 1876 i Berlin med Auguste Antonie Bianca v. Voigts-Rhetz, f. 7. Jan. 1852 i Berlin, d. 24. Maj 1877 paa Rethmar, D. af Artillerigeneral Julius Werner Philipp v. V.-R. (1822—1904) og Elvire Wolff (1827—1906). 2° 10. Juni 1883 i Berlin med Dorette Pauline Adolphine Klementine Mathilde v. Voigts-Rhetz, f. 2. Aug. 1858 i Berlin, d. 5. Marts 1933 i Detmold, Søster til 1. Hustru.

Mens v. U. paa fædrene Side tilhørte en gammel hannoveransk Adelslægt, var hans Moder en indfødt Mexikanerinde af spansk Æt. Som ung studerede han Landbrug og Naturvidenskab og traadte ind i den preussiske Hær, hvor han blev Premierløjtnant,

senere Ritmester. 1885 købte han Gaarden Buskmose i Rinkenæs Sogn og blev fire Aar senere Amtsforstander for Rinkenæs »Amtsbezirk«. Han kom ogsaa ind i Aabenraa Kredsdag, og efter dennes Forslag blev han 30. Jan. 1895 udnævnt til Landraad i Aabenraa. Han forblev i dette Embede, indtil han pensioneredes fra 1. Nov. 1913. I Tiden 1906—08 opholdt han sig dog i Sydvestafrika for at »vise Vand«.

Hans Optræden over for den danske Befolkning havde tidligere været korrekt, og hans Udnævnelse blev mødt med en vis Velvillie i danske Kredse. Men i Kollerperioden viste han sig i udpræget Grad som Tilhænger af Fortyskningspolitikken og som Overpræsidentens haandgangne Mand. Han var meget virksom ved flere Udvisninger af danske Undersaatter, bl. a. Kaptajn C. C. Fischer (s. d.), og ved Hjælp af Penge fra den tyske Stat arbejdede han for, at Bladet »Dannevirke« kunde komme paa tyske Hænder. Mest bekendt blev dog hans Politiforordning af 24. Juli 1899, hvorved han forbød at tage skolepligtige Børn i Tjeneste uden Politiets Tilladelse. Danske Bønder skulde rammes ved Hjælp af denne Bestemmelse. Men v. U. led her som i andre Tilfælde et Nederlag. Overforvaltningsretten erklærede Forordningen for ugyldig, og Landraaden maatte atter ophæve den.

Som Embedsmand var v. U. næppe nogen Dygtighed. Han manglede faglig Skoling og Fortrolighed med administrativ Praksis, og hans Kundskaber var overfladiske. Hans politiske Indstilling gjorde ham selvfølgelig ikke afholdt i danske Kredse, selv om han ikke var Genstand for den Modvillie som flere andre af de tyske Landraader.

Goth. Geneal. Taschenbuch der adeligen Håuser, B, XXXIII, 1941, S. 511; XXXIV, 1942, S. 550. Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie, 1901, S. 615 f. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, IV, 1934, S. 119—23.

Johan Hvidtfeldt.

Ussing. Præste- og Embedsmandslægten U. udspringer fra Niels Jensen (1652—1726), der ejede Ussinggaard i Korning Sogn; han var Fader til Sognepræst i Løsning og Korning Clemens Nielsen U. (1687—1748) — hvis Søn var Sognepræst i Thorstrup og Horne, Provst Peder Clemensen U. (1716—84) — til Sognepræst i Grejs og Sindbjerg Jens Laurids Nielsen U. (1705—69) og til Sognepræst i Lille Lyngby og Ølsted Bagge Nielsen U. (1714—74), hvis Sønner var Hospitalsforstander i Ribe Niels U. (1741—1823) og nedenn. Provst Henrich U. (1743—1820); denne var Fader til General-

prokurør, Etatsraad Tage Algreen-U. (1797—1872, s. d.) og til Distriktslæge i Sæby Peter Staggemeyer U. (1800—38), hvis Søn Lægen Professor Conrad Vilhelm U. (1835—1914) var Fader til Telefoningeniør Aage Peter U. (1864—1931) og til Civilingeniør Frederik Emil U. (f. 1875). Etatsraad Tage Algreen-U. var Fader til Forfatteren Frederik Algreen-U. (1838—69, s. d.), til Johanne Charlotte Algreen-U. (1829—81), gift med Apoteker Peter Christian Stisgaard (1820—93), og til Kontorchefi Justitsministeriet Otto Algreen-U. (1835—85), hvis Datter Ebba Algreen-U. (f. 1880) er gift med Ingeniør Hans Fischer-Møller (f. 1874, s. d.). Ovenn. Hospitalsforstander Niels U. (1741—1823) var Fader til Sognepræst i Uldum og Langskov Rasmus U. (1778—1861), til Overretsprokurator, Hospitalsforstander i Ribe Theodosius U. (1780—1845), til Snedker sst. Peder U. (1785—1872) — hvis Søn var nedenn. Billedhugger Stephan Peter Johannes Hjort U. (1828—55) — til Kontorchefi Kbh.s Magistrat, Etatsraad Johannes Hjort U. (1787—1866), til Anna U. (1789—1885), der var gift med Adjunkt Peter Christian Adler (1796—1851, s. d.) og til Adjunkt i Randers Niels U. (1790—1861), hvis Søn Sognepræst i Ørbæk Laurits Karl Kristian U. (1845—1917) var Fader til Kunsthistorikeren Viggo Thorlacius-U. (f. 1891, s. d.). Etatsraad Johannes Hjort U. (1787—1866) var Fader til Fuldmægtig i Kbh.s Magistrat Carl U. (1823—49), der faldt ved Fredericia, til Sognepræst i Skelskør, Provst August Frederik Christian U. (1825—97) °g tu de nedenn. Professor, Dr. phil. Johan Louis U. (1820—1905) og Nationalbankdirektør, Dr. jur. Werner Jaspar Andreas U. (1818—87), hvis nedenn. Søn Overretsjustitiarius, Dr. jur. Carl Theodor U. (1857—1934) var Fader til Direktør i Store Nordiske Telegrafselskab Alf U. (f. 1892). Professor Johan Louis U. var Fader til Dommer i Ægypten, Dr. jur. Carl Johannes U. (1854—96) — hvis Datter er Landsdommer Edele Elisa U. (f. 1885) — og til de nedenn. Professor, Dr. phil. Niels Viggo U. (1864—1911) og Stiftsprovst, Lic. theol. Henry Braem U. (f. 1855), der er Fader til de nedenn. Flyveren Johannes Blom U. (1883—1929) og Professor, Dr. jur. Henry Blom U. (f. 1886).

Navnet føres ogsaa af andre Slægter, saaledes af en jysk Skoleholderslægt, hvis Stamfader Degnen Niels Udsen (1711—46) var Bedstefader til Lærer og Kirkesanger i Egaa Niels Udsen (1777—1824), af hvis Efterslægt baade agnatiske og kognatiske Linier har antaget Navnet U. — Til en anden jysk Lærerslægt, hvis oprindelige Familienavn er Andersen, hører nedenn. Folkemindeforsker Henrik Andersen U. (f. 1877).

Tage og Flemming Algreen-Ussing: Stamtavle over Slægten Ussing, 191 o. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1140—54.

Albert Fabritius.

Ussing, Carl Theodor, 1857—J934) Jurist og Nationaløkonom. F. 22. April 1857 i Flensborg, d. 23. Juni 1934 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Appellationsretsraad, senere Nationalbankdirektør W. U. (s. d.) og Hustru. Gift 28. Dec. 1888 i Kristiania med Alfhild Malling, f. 1. Juli 1862 paa Bygdø, D. af Forlagsboghandler og Bogtrykker Peter Tidemann M. (1807—78) og Betzy Vilhelmine Andrea Marie Cappelen (1827—[1]9°3)-

U. blev Student 1875 fra Metropolitanskolen, juridisk Kandidat 1880, Dr. juris 1884 (»Anders Sandøe Ørsted som Retslærd. Et Brudstykke af den dansk-norske Retsvidenskabs Historie«).

Efter et Par Aars Volontærtjeneste i Justitsministeriet og Manuduktionsvirksomhed, afbrudt af en kortere Udenlandsrejse, ansattes U. 1887 som Auditør i Hæren, 1891 som Assessor (Dommer) i Kbh.s Kriminal- og Politiret, hvorfra han 1905 overgik til Landsover- samt Hof- og Stadsretten i Kbh.; 1910 udnævntes han til Justitiarius (Præsident) i denne Ret og beklædte denne Stilling, indtil han 1914 udnævntes til Direktør i Nationalbanken, hvorfra han tog sin Afsked 1924. — I Aarene 1899—1910 var U. Næstformand i Den permanente Voldgiftsret, 1910—20 Formand for Den faste Voldgiftsret.

Foruden den aandfulde og let læste — endnu meget læseværdige — Disputats om Ørsted, der vistnok fra først af nærmest var bestemt som Propagandaskrift for Ørsteds retsvidenskabelige, realistiske Metode, foreligger der fra U.s Haand talrige Afhandlinger og trykte Foredrag i faglige og andre Tidsskrifter, i Juridisk Forenings og Dansk Kriminalistforenings Aarbøger eller som selvstændige Pjecer.

Af almindelig retsvidenskabelig Interesse er Afhandlingerne om Retsvidenskabens Metode i »Tidsskrift for Retsvidenskab«, I, 1888, og de i høj Grad tankevækkende, udogmatiske, realistisk betonede Afhandlinger om Løsøres Overdragelse i samme Tidsskrift, III, 1890 og IV, 1893. Hvad U. senere offentligt har talt og skrevet, staar for største Delen direkte eller indirekte i Forbindelse med hans praktiske Livsgerning, navnlig hans Dommervirksomhed og de Erfaringer, han indhøstede under denne. Hvad der helt igennem prægede U. som en lige ypperlig Taler og Skribent var — foruden elementær logisk Klarhed — en dyb Forstaaelse af Samfundslivet i dets Tilstand og Udvikling samt en usædvanlig Evne til at anskueliggøre

Problemerne i retlig Belysning og samfundsmæssigt Perspektiv. Han forstod som faa at fremstille det konkrete i omfattende almen Belysning og omvendt at prøve Bæreevnen og Rækkevidden af moralske og retlige Grundsætninger ud fra sine Erfaringer og Iagttagelser fra Dagliglivet. Som Dommer udmærkede han sig ved sin myndige, af hans overlegne Personlighed stærkt prægede Retsledelse.

1899 stiftedes Dansk Kriminalistforening med en Reform af Straffelovgivningen paa sit Program. U. var fra først af og indtil 1923 Medlem af denne Forenings Bestyrelse og gjorde sig særlig til Talsmand for, at man ikke burde indskrænke sig til at søge selve Straffeloven reformeret, men tillige søge gennemført Lovforanstaltninger af politimæssig Karakter, der kunde virke alment forebyggende paa Kriminaliteten. Disse hans Bestræbelser satte Frugt i Loven af 6. Maj 1921 om Pantelaanervirksomhed og Handel med brugte Genstande. Endnu større samfundsmæssig Betydning maa tillægges hans Virksomhed som Medlem af den første Ædrueligheds kommission af 1903 og som Formand for den anden Ædrueligheds kommission af 1914, hvis Betænkninger blev lagt til Grund for Beværterlovene af 10. Maj 1912 og 29. Marts 1924. Fra sin Dommergerning i Kriminalretten havde U. en levende Forstaaelse af, i hvor høj Grad et ureguleret Beværtervæsen kunde bidrage til overdreven Alkoholnydelse og den hermed forbundne mangeartede Kriminalitet; de mange i de nævnte Love indeholdte Bestemmelser til Betryggelse af en forsvarlig Beværterdrift skyldes U.s Indsats under Lovenes Forberedelse. Fra 1925 til 1933 beklædte han Stillingen som Formand for Overbevillingsnævnet i Beværtersager. I denne Forbindelse kan nævnes, at U. sammen med andre fremstaaende Medlemmer af Dansk Kriminalistforening 1902 var Medstifter af Foreningen Fængselshjælpen og virksom ved at planlægge Gennemførelsen af dens Tilsyns- og Forsorgsopgaver over for betinget Domfældte, betinget Tiltalefritagne m. fl. Et andet Udslag af U.s varme Følelser for Samfundets Stifbørn var hans Overtagelse 1905 af Stillingen som Formand for Samfundet, der antager sig Vanføre og Lemlæstede, samt det store og brydsomme Arbejde, han sammen med Fabrikejer Chr. Hasselbalch resultatrigt lagde ind i Gennemførelsen af en Reorganisation og Centralisation af hele Vanføreforsorgen.

Da U. 1910 udnævntes til Justitiarius i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, syntes den store gennem en lang Aarrække forberedte Retsplejereform at være nær forestaaende, men U. mente ikke, at man burde opsætte til den samlede Reforms Gennemførelse at søge de værste Brist ved den hidtidige Retspleje afhjulpne paa det

bestaaendes Grundlag; ganske særlig gjaldt dette om den gamle skriftlige Retsplejes næsten usandsynlige Langsomhed. Straks efter at være tiltraadt som Justitiarius udarbejdede U. en Plan til Omorganisation af Rettens Forretningsgang. Denne Plans Gennemførelse sikredes ved den lille Lov af 27. Dec. 1910 om forskellige Forandringer i Reglerne om de kollegiale Retter, og i Løbet af kort Tid lykkedes det herefter at faa Sagernes Behandling og Paakendelse effektivt og forsvarligt fremskyndet, hvilket navnlig ogsaa betød en overordentlig Lettelse ved Overgangen fra den gamle til den nye Retsplejeordning 1919.

U.s største og betydningsfuldeste Livsværk paa det socialretlige Omraade er uden Tvivl hans Grundlæggelse og praktiske Gennemførelse af den danske Arbejdsret. U. blev Formand for det 1908 nedsatte Fællesudvalg om Arbejdsstridigheder. Hans to Foredrag i dette Udvalg »Om Foranstaltninger imod Brud paa Overenskomster« og »Om Forhandling og Mægling i Arbejdsstridigheder« var banebrydende ved den klassiske Klarhed, hvormed han opstillede og udbyggede Modsætningen mellem »Retskonflikter« og »Interessekonflikter« og gav Anvisning paa Midler og Veje til Afgørelse og Imødegaaelse af saadanne Konflikter. Baade juridisk og lovgivningsmæssigt var dette et uopdyrket Felt, og U. har Æren for, at Danmark paa dette Omraade har indtaget en førende Stilling. Udvalgets Arbejde førte til de to Love af 12. April 1910 om Oprettelse af en fast Voldgiftsret og om Udnævnelse af en Forligsmand i Arbejdsstridigheder. U. blev den første Formand for den faste Voldgiftsret og har som saadan udarbejdet en Række for Rettens hele Virksomhed grundlæggende Kendelser, ofte indeholdende vejledende Udtalelser af Rækkevidde ud over den til Paakendelse foreliggende Sag. Mange af U.s Afhandlinger beskæftiger sig med arbejdsretlige Problemer. Særlig bør fremhæves en større Afhandling »Retmæssige og retsstridige Arbejdsstandsninger«, trykt som Tillæg til »Ugeskrift for Retsvæsen« 1928.

U.s Livsgerning som Dommer og hans Syslen med Arbejdsretten førte ham ind paa Overvejelser over adskillige af Retslivets Grundproblemer, over Forholdet mellem Ret og Uret, mellem Retsafgørelser og Magtafgørelser; han var en utrættelig og frimodig Forkæmper for Retten i dens Kamp mod Uretten, og han vaagede nidkært over Domstolenes Upartiskhed og deres Uafhængighed af Regeringen, hvorom flere af hans Afhandlinger bærer stærke Vidnesbyrd. Han ivrede imod, at Dommerne deltog i aktiv Politik, og imod, at de modtog Ordensdekorationer af Regeringen. Alberti-Katastrofen 1908 gav ham Anledning til et offentligt Foredrag om

»Offentlig Moral«, og hans Syslen med samfundsmoralske Problemer fremkaldte (1921) et Foredrag i Pædagogisk Selskab om »Kollektiv Moral«, i hvilket han belyste den pædagogiske Værdi af allerede i de første Skoleaar at indføre elementære samfundsmoralske Betragtninger, levende anskueliggjorte, i Undervisningen, bl. a. i Regnefaget.

Et fyldigt Udvalg af U.s Afhandlinger og Foredrag med Udeladelse af det, der alene eller i det væsentlige er af nationaløkonomisk Indhold, er samlet i Bogen »Carl Ussing i Skrift og Tale«, udgivet af Oluf H. Krabbe (1935). Samlingen afsluttes med et Uddrag af Livserindringer, nedskrevne af U. i de sidste Aar af hans Liv.

Maleri af Hans Henningsen 1935 i den faste Voldgiftsrets Mødesal paa Kbh.s Raadhus og af U.s Datter Eva Ussing (Familieeje). Tegning af Alfr. Schmidt 1920.

Knud Jarner i Ugeskrift for Retsvæsen, LXVIII, 1934, B, S. 241 f.; LXIX, 1935, B, S. 109 ff. Oluf H. Krabbe i Nordisk Tidsskrift for Strafferet, XXII, 1934, S. 269-74-

Oluf H. Krabbe.

U. blev valgt til juridisk Medlem af *Nationalbankens* Direktion i Jan. 1914 og beklædte Posten, indtil han trak sig tilbage ved Udgangen af 1924. Han kastede sig straks med hele sin Energi ind i sit nye Arbejde, nyt ogsaa i den Forstand, at det ikke, i hvert Fald ikke i den Skikkelse, som Verdenskrigens Pengeproblemer fik, havde nogen Berøring med hans Uddannelse og hidtidige Arbejde. Ganske vist var U. valgt til Nationalbankdirektør som Jurist, og ganske vist sad der i Direktionen baade en Bankmand (J. P. Winther) og en Økonom (Marcus Rubin), men Winther var for lidt aktiv, og Rubin var, skønt kun nogle faa Aar ældre end U., mere mærket af sin Alder og senere ogsaa af Sygdom — det blev derfor efter nogle Aars Forløb U., der udadtil optraadte som Bankens Ordfører. Der bestod et nært Samarbejde mellem Direktionens to betydeligste Medlemmer, Rubin og U., uden at det dog nærmere kan udredes, hvad der i de af Banken indtagne Standpunkter skyldes den ene og hvad den anden. Baade Tonen og Synspunkterne tyder dog paa, at U., som Aarene gik, mere og mere blev Sjælen i Bankens pengepolitiske Handlinger. Som »Ordfører« var han loyal over for sine Direktionskolleger, og det kunde derfor næppe undgaas, at han af og til forsvarede Opfattelser, han ikke selv delte (det har f. Eks. sikkert været Tilfældet med Hensyn til den manglende Indskriden over for Børsspekulationen under Krigen og i de første Efterkrigsaar).

I sin daglige Virksomhed i Banken virkede han friskt og bramfrit; han var energisk og retsindig, ikke mindst i Forhold til Bankens Personale; han sagde sin Mening uden Omsvøb og uden Frygt; hans noget overlegne Væsen i Forbindelse med hans Sans for de store Linier kunde, naar han optraadte paa Omraader, som han sagligt beherskede, forlene ham med Kraft og Myndighed, medens hans Fremtræden ved andre Lejligheder kunde virke selvsikker og docerende.

Straks ved hans Tiltræden blev bl. a. »Seddelfaget« hans Arbejdsomraade (hvorimod »Laanefaget« var Rubins). U.s Arbejdsfelt blev hurtigt aktuelt, idet Guldmøntfodens Suspension ved Verdenskrigens Udbrud baade dengang og senere gav Anledning til Forhandlinger med Regering og Rigsdag (om Dækningsreglernes Ændring, om Guldspærringspolitikken og om Forholdet til de to andre Deltagere i den skandinaviske Møntunion). Saavel disse Forhandlinger som f. Eks. Bankens Opkøbspolitik i Krigsaarene med Hensyn til Guld og udenlandsk Valuta viste manglende Forstaaelse af Forskellen mellem Seddelbankens Opgaver og Virkemidler under Guldmøntfod og under en fri Valuta. Dette kom ogsaa til at præge Bankens Handlemaade i de følgende Aar, ikke mindst i Begyndelsen af 20'erne, hvor den ved sin Støttepolitik over for de fallerende Banker (bl. a. Laane- og Discontobanken og Landmandsbanken) og sin Diskontonedsættelse (1921) yar medvirkende til den sidste — for Danmark særlige — Inflationsperiode. Til U.s Forsvar kan siges, at heller ikke Regering og Rigsdag viste nogen Forstaaelse af Situationens Særpræg; men det maa i saa Fald ogsaa anføres, at hverken Pressediskussionen mellem Nationaløkonomerne (i første Række Professor Axel Nielsen) og Banken (hvis Indlæg under Krigsaarene hovedsagelig skyldtes Rubin) eller den i Sverige førte Pengepolitik, der paa Foranledning af de svenske Nationaløkonomers Diskussion maalbevidst sigtede paa at holde det indenlandske Prisniveau nede, gjorde noget Indtryk paa U. Vendepunktet i Slutningen af 1924 skabtes da ogsaa paa Initiativ uden for Banken. Han gav Udtryk for sine Synspunkter bl. a. i en Pjece »Økonomisk A B C for Enhver« (1920) og i Indlæg i Debatten paa den paa hans Initiativ sammenkaldte Valutakonference 1923. Hans Hovedsynspunkter var, at Lægemidler over for Kronens faldende Værdi var at finde i privat og offentlig Sparsommelighed, og at Banken maatte finde sig i den af Regering og Rigsdag førte økonomiske Politik uden at have Mulighed for en selvstændig Indgriben over for den økonomiske Udvikling i Landet. Han har dog andre Steder, bl. a. i

de foran nævnte utrykte Erindringer, givet Udtryk for, at han forstod, at Banken ved sin Kreditpolitik kunde paavirke Udviklingen: »Nationalbankens Politik var den: ikke straks efter Krigen altfor rigoristisk at lukke for Kreditten eller fordyre den. Det vilde vanskeliggøre og forsinke Helbredelsen. Hellere maatte man bringe Produktionen i Fart og saaledes styrke Landet til den senere Oparbejdelse af Kroneværdien«. En Opfattelse af Faktorernes Sammenhæng, som var skæbnesvanger.

Efter sin Afgang som Direktør har han udførligt redegjort for sin Opfattelse og Stillingtagen i de to Bøger »Nationalbanken 1914—24« (1926) og »Universitetet og Nationalbanken« (1931), uden at Eftertidens Bedømmelse af Begivenhederne dog derved er ændret — en Bedømmelse, der ikke overser de Vanskeligheder, som Banken vilde have faaet at kæmpe imod, hvis den havde forsøgt at føre den Pengepolitik, som Situationen krævede, men som hæfter sig ved, at Forsøget ikke blev gjort.

Endelig bør nævnes U.s Foredrag 1922 (trykt i »Gads danske Magasin«, XVI, s. A.), hvori han stærkt ved Siden af Aktionærernes og Kreditorernes Interesser i et Aktieselskab fremhæver den samfundsmæssige (»den vitale«) Interesse i Virksomhedens Drift og foreslaar Oprettelsen af »administrative Retter«, ikkepolitiske Organer, som kan gribe ind paa Erhvervslivets forskellige Omraader.

Den Del af U.s Livsværk, som længst vil blive husket, er hans Indsats med Hensyn til Afgørelsen af retlige og økonomiske Tvistigheder mellem Arbejdere og Arbejdsgivere. Der forelaa her en lykkelig Forbindelse mellem paa den ene Side hans juridiske Uddannelse og hans social-etiske Interesser og paa den anden Side de Opgaver, som Tiden stillede ham overfor i hans bedste Arbejdsaar. En tilsvarende lykkelig Kombination af personlige Egenskaber og givne Opgaver forelaa ikke i den sidste fremtrædende Stilling, som betroedes U.: at deltage i Ledelsen af Landets Pengepolitik i de vanskelige Aar 1914—24 — hans store personlige Evner og hans redelige Ønske om at tjene det danske Samfund til Trods.

Ovenn. Erindringer. Mit Hjem, II, 1912, S. 44f. Berl. Tid. 23. og 24. Juni 1934. Nationaltidende, Politiken og Børsen 24. Juni s. A. -? *Tnfteon* //

Ussing, Frederik Algreen, se Algreen-Ussing.

Ussing, Henrich, 1743—1820, Præst. F. n. Jan. 1743 i Lille Lyngby, d. 18. Okt. 1820 i Hillerød, begr. sst. Forældre: Sognepræst Bagge Nielsen U. (1714—74) og Maria Susanna Bøttcher

(1716—72). Gift i° 15. Jan. 1778 i Asminderød med Margaretha Staggemeyer, f. 25. Nov. 1748 i Skelskør, d. 26. Juli 1781 i Ringsted (gift i° 1774 med kgl. Holzførster Johan Ernst Steinhausen, ca. 1729—77), D. af Major i Kavaleriet Peter S. (d. 1751) og Louisa Christina Wilhelmina Ludolvina Agnes v. Ackenschock (1722-—tidligst 61). 2° 15. Marts 1791 i Karlebo med Anna Algreen, f. 14. Maj 1766 i Kalundborg, d. 20. Febr. 1815 i Hillerød, D. af Købmand Tage A. (ca. 1736—78) og Anna Kirstine Bagge (ca. 1740—91).

U. blev Student 1760 fra Fr.borg og tog teologisk Attestats 1763. Efter i ti Aar at have været en Slags personel Kapellan hos sin Fader blev han 1776 residerende Kapellan i Fredensborg, Asminderød og Grønholt, og dermed begyndte en Løbebane, der i flere Henseender blev af enestaaende Karakter i den danske Kirke. Allerede i sit første Embede blev U. suspenderet for at rense sig for de Rygter om Delagtighed i Tyveri, Giftmord o. 1., der sattes i Omløb om ham. Han frikendtes dog og blev 1779 residerende Kapellan i Ringsted og Benløse, men ogsaa her gav hans Person Anledning til en Række Stridigheder. De medførte bl. a., at han 1781 paa een Gang maatte føre ti Sager for Højesteret, hvoraf han dog vandt nogle. 1783 fradømtes han sit Embede, men rehabiliteredes n. A. af Højesteret. 1790 forflyttedes han som Sognepræst til sin Faders gamle Embede, Lille Lyngby og Ølsted, og 1797 valgtes han til Provst i Strø Herred. I sine nye Embeder oplevede han talrige Genvordigheder: tre Gange brændte hans Præstegaard, og 1806 fik han Herredets Pengekiste stjaalet fra sig. Hertil kom, at han bestandig var indviklet i Stridigheder og Processer med Medlemmer af sin Menighed, Nabopræster og andre Embedsmænd. Paa Grund af Æresfornærmelser mod Byfoged Aarøe i Hillerød blev han 1808 af Højesteret dømt til at være Mindremand. Dette medførte, at han s. A. afskedigedes ved kgl. Resolution som uværdig til at beklæde et Præsteembede. Sine sidste Aar levede han i Hillerød. 1810 fik han Æresoprejsning, men var til sin Død optaget af at føre nye Processer, hvoraf han i sit hele Liv havde været indviklet i mere end 100.

At en Mand med en saadan Løbebane i saa mange Aar kunde forblive i sine Embeder, ja nyde en høj Grad af Agtelse hos Mænd som Biskopperne Balle og Fr. Munter, kan synes mærkeligt, men skyldes hans sjældne Dygtighed og Virkekraft som Embedsmand og hans betydelige Forfatterskab. Dette begyndte han 1772 ved et apologetisk Skrift »Billige Tanker om Helvedes Evighed og Arvesynden«, og Livet igennem viste han sig som en udpræget Supra-

naturalist, som det fremgaar af et omfattende Arbejde fra hans allersidste Aar »Kristendoms-Læren i Samtaler med Konfirmantere over den evangeliske Lærebog« (1818), hvori han i det væsentlige fastholder det overleverede Dogmesystem. Trods sit konservative Helhedsstandpunkt var han dog moderat reformvenlig i praktisk kirkelige Spørgsmaal, som det bl. a. ses af »Oplysende Anmærkninger til bedre at forstaae . . . den nyeste Psalme-Bog« (1782), af hvis mange Reformforslag en Del blev gennemført ved den evangelisk-kristelige Salmebog (1798), og af hans »Bemærkninger over Biskop Boisens Plan til Forbædring i den offentlige Gudstieneste« (1807). U.s Hovedværk er »Kirkeforfatningen i de kongelige danske Stater« (I—IV, 1786—89), en delvis ræsonnerende og kritiserende Behandling af alle Kirkespørgsmaal, der har sin Styrke i klar Fremstilling og betydelig historisk og juridisk Kundskabsfylde. Endnu i vore Dage maa det betegnes som et Værk, der atter og atter fortjener at raadspørges. Som en Art Forstudie hertil havde han allerede 1776 offentliggjort en grundig Monografi »Naadsens-Aaret i Dannemark, dets Jura og Rettigheder«. Endelig kan nævnes forskellige Indlæg i hans Retssager, deriblandt »Provst Ussings Appel til Kongen og Folket« (1808) og især »Den danske kristelig-glade Tremarksmand« (1818). — U. er for saa vidt en tragisk Skikkelse. Om hans lysende Begavelse, Arbejdskraft og omfattende Viden kan der kun være een Mening, men karaktermæssigt hviler der et blakket Skær over hans Personlighed. Uden Tvivl maa hans utrolige Stridslyst og Rethaveri forstaas som Udslag af en rent sygelig Sjælsudvikling. Mærkelig er dog den urokkelige Sindsligevægt, hvormed han til enhver Tid bar alle Genvordigheder, i Bevidstheden om at være »en Sandheds og Retfærds Martyr«.

Selvbiografi i Ny kgl. Saml., Fol., 1869. Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn, 1820, Sp. 1407 f. Luxdorphs Dagbøger, udg. af Eiler Nystrøm, II, 1925—30, S. 174, 227, 274, 314, 391. J. Oskar Andersen: Festskrift i Anledning af det danske Missionsselskabs Hundrede-Aars-Jubilæum, I, 1921, S. 60, 62. Alexander Rasmussen: Frederik Munter, I, 1, 1925, S. 150 f. Henning Jensen i Fra Frederiksborg Amt, 1921, S. 41—71. Kirkehist. Saml., 3. Rk., V, 1884—86, S. 60 f.; 4. Rk., II, 1891—93, S. 376 f., 390, 628—30; IV, 1895—97, S. 243 f.; 5. Rk., III, 1905—07, S. 402 f.; V, 1909—11, S. 103 f.

Bjørn Kornerup.

Ussing, Henrik Andersen, f. 1877, Folkeminde- og Sprogforsker. F. 23. Juni 1877 P[aa] Markusbanke, Erritsø Sønderskov ved Fredericia. Forældre: Karetmager Rasmus Andersen U. (1843—1933) og Sørine Adolfine Vindeløv (1853—1909). Gift 2. Aug. 1910 i Silkeborg med Jutta Hansen, f. 4. Marts 1874 i Silkeborg, D.

af Malermester Christian Peter H. (1834—96) og Johanne Birgitte Petersen (1834—191 o).

U. gik i Folkeskolen i Erritsø, overflyttedes 1887 tu Fredericia Latinskole og blev Student 1895, Magister i nordisk Filologi 1901, var derefter Kursuslærer i Oksbøl 1901, Huslærer paa Rugaard paa Fyn 1902 og 1902—05 Lærer paa Vejen Realskole. 1905 knyttedes han til Sorø Skole og Opdragelsesanstalt som Adjunkt og blev 1921 Lektor; hans Fag er Dansk, Historie og Engelsk. 1934—41 var han tillige Bibliotekar sst.

Ved Siden af sin Skolegerning har U. udfoldet en omfattende videnskabelig og folkeoplysende Produktion især vedrørende dansk Almuekultur. Han fik gennem mundtlig Overlevering i Barndomshjemmet et levende Indtryk af det gammeldags danske Bondesamfund. I Studentertiden var han først interesseret i islandsk Sprog og Levevis og oversatte IndriSi Einarssons Skuespil »Sværd og Krumstav« (1901), men under Paavirkning af Finnur Jénsson, Val tyr Guomundsson og Axel Olrik droges hans Interesse mod gammelnordisk Kulturliv. Hans Doktordisputats »Om det indbyrdes Forhold mellem Heltekvadene i ældre Edda« (1910) (en Videreførelse af en Prisopgavebesvarelse 1908) er et Forsøg paa at vise, hvor forskelligt og smidigt Sagnformen bøjer sig efter de forskellige Digteres Smag og Ejendommelighed. Senere har han af Oldsagn behandlet »Sagnene om Thyre Danebod« (1928), »Harald Blaatand og Danevirke« (i Festskrift til Finnur Jonsson 1928) og »Vor Gude- og Sagnverden« (i Alverdens Viden, I, 1939) og har udgivet den populære Samling »Folkets Danmark i Tro og Sagn« (1941).

Inden for den danske Litteratur har U. særlig dyrket Blicher som den Forfatter, der bedst fører ind i folkelig Sprog, Skik og Tankegang. Han skrev i »Danske Studier« 1904, 1912, 1927 forskellige Afhandlinger om Sproget hos Blicher og var Medudgiver af de fire første Bind af Blichers samlede Skrifter (1920).

Under sit Ophold i Vejen stiftede U. i Askov Bekendtskab med Marius Kristensen, som førte ham ind i praktisk Arbejde med Indsamling af Stednavne og Folkemaal. U. skrev i »Danske Studier« 1905 om Stednavnene i Erritsø Sogn, den første fuldstændige Optegnelse fra Folkemunde af Stednavnene i et dansk Sogn. U. har været Medlem af Stednavneudvalget fra dets Stiftelse 1910, skrev om »Bebyggelserne og Stednavnene paa thorp« (Danske Studier, 1917) og om »Danske Stednavnes Retskrivning« (sst. 1923). Praktisk Betydning fik U.s og J. Ravns Afhandling »Stednavne i Holmans og Elbos Herreder« (Namn och bygd, IV, 1916) paa

Grund af den benyttede Optegnelsesmetode. U. blev Medlem af Redaktionsudvalget af Stednavneudvalgets Skrifter, og i Samarbejde med Marius Kristensen har han foretaget Indsamling af Folkemaal bl. a. paa Als (se Danske Studier, 1909), Ærø, Taasinge, Sydfyn og Østjylland.

Det rigtige Felt for sin Arbejdskraft fandt U. 1915—17, da han sammen med sin Fader udarbejdede »Minder fra Erritsø«, thi denne Bog blev for ham Udgangspunktet for en hel Række nyttige, meget udførlige Almuelivsskildringer fra vidt forskellige Egne af Landet, som han udsendte i de følgende Aar. U. besidder Evnen til at finde gode Meddelere og Optegnere og at gøre dem til villige Medarbejdere efter en bestemt Plan. Disse Folkelivsskildringer (der for en stor Del er udkommet i den Skriftrække, der publiceres af Foreningen Danmarks Folkeminder, hvis Formand U. var 1918—35), er »Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv« (Ingvor Ingvorsen) (1918), »Ved Halleby Aa« (Karoline Graves) (1921 og 1942), »Fra Hedeboegnen« (Marie Christophersen) (1923), »Det gamle Als« (heri om en Bondevisebog fra ca. 1710) (1926), »Det gamle Harboøre« (Karen Thuborg) (1928), »Mellem sydfynske Sunde« (Thorvald Hansen) (1934), »Lollandsk Landsbyliv i 19. Aarhundrede« (1937), »Klittens Folk« (P. Pedersen, Bjerregaard) (1940). U.s egentlige Interesse er at studere den nordiske Folkekultur under dens Udvikling fra Oldtid til Nutid. Han stiller sig skeptisk over for de Forskere, der søger at forklare Oprindelsen til det nordiske Aandsliv i Oldtiden ud fra fremmed og overklassepræget Indflydelse, og han opfatter Almuetilværelsen som en sluttet Livsverden, hvor alt haandgribeligt og det aandelige svarer nøje til hinanden; »Ligevægtstanken« opstilles af ham som den ledende Logik. Disse Anskuelser har U. særlig formuleret i et Foredrag ved det 3. nordiske Folkemindeforskermøde, »Folketroens og Folkemeningens Psykologi« (Danske Studier, 1924), *og* de er den røde Traad i hans Oversigt »Aarets og Livets Højtider« (1925). Det folkepsykologiske behandles ogsaa i »Et gammelt dansk Landsbysamfund (Als)« (Sønderjydske Aarbøger, 1927), »En østjydsk Befolkning« (Dansk Udsyn, X, 1930) og »Om Ordsprog og Mundheld« (»Festskrift til E. T. Kristensen« 1917). — Under Begrebet Kulturhistorie falder flere af U.s Afhandlinger i de første fire Bind af »Danmark i Fest og Glæde« (1935).

U. har været Medstifter af Sorø Amts historiske Samfund og af samme Amts historiske Museum. For den lokale historiske Aarbog har han skrevet om »Sakse og Midtsjælland« (XXVIII, 1940) samt om »Sorøegnens Kulturfysiognomi« (XV, 1927); i »Haand-

bog i Hjemstavnsforskning« (1939) har han skrevet om Folkeminder.

Alle U.s Arbejder er præget af hans stilistiske Formsans og Evne til at udtrykke sig populært. Et Udtryk for hans Veneration over for Fødeegnen er hans Roman »Ingvor Holt. En Slægtsroman« (1932). I Anledning af 150-Aaret for Stavnsbaandløsningen skrev han 1938 et prisbelønnet Skuespil »Paa Trolleborg«, opført mange Gange i Somrene 1938—39.

Som radikal Venstremand har U. deltaget i politisk Oplysnings- og Organisationsarbejde og blev 1924 opstillet som Partiets Kandidat i Sorøkredsen. Gennem mange Aar har han været en ivrig Forkæmper for Nordens Enhed, ogsaa politisk, og holdt Foredrag derom ved nordisk Stævne paa Møns Højskole 1916; han har tillige været interesseret i den sønderjyske Sag.

Malerier af Siegfred Neuhaus 1932 og af Datteren Hanne Ussing.

Om. Slægten i J. J. Ravn: Stamtavler, 1908. Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1910, S. 60 f. Studenterne fra 1895, 192I, S. 49 f. Fredericia Dagblad • J U 1 '937- *H. Griiner-Nielsen.*

Ussing, Henry Braem, f. 1855, Præst. F. 2. Juli 1855 i Kbh. (Frue). Forældre: Professor J. L. U. (s. d.) og Hustru. Gift 24. Okt. 1882 i Kbh. (Frue) med Anne Marie Cathrine Helene Blom, f. 19. Marts 1851 i Haderslev, d. 9. Juni 1923 i Kbh., D. af Købmand, senere Amtssekretær Ludvig Christian B. (1814—68) og Catharina Maria Erichsen (1817—70).

U. blev Student 1873 fra Metropolitanskolen, 1877 cand. theol., hvorefter han 1878 tog paa den første Studierejse (Tyskland). De nærmest følgende Aar manuducerede og studerede han videre hjemme, indtil han 1881—82 rejste til England, Tyskland og Italien. Studierne samlede sig om den dogmatiske Teologi, nærmere bestemt om det apologetiske Grundlag for den kristne Tro. I første Række blev Erlangerteologen F. H. R. Frank og hans Værk »System der christlichen Gewissheit« bestemmende baade for U.s Valg af Studiefelt og for hans Synsmaader. Studierne bar Frugt i hans Licentiat-(Doktor-) Disputats »Den christelige Vished. Apologetiske Undersøgelser« (1883). Aaret forud var han blevet Sognepræst i Vejlby ved Aarhus, hvorfra han 1891 kaldtes til Sognepræst i Hvidovre og ved Jesuskirken, idet Brygger Carl Jacobsen havde Indstillingsretten til den af ham nyopførte Kirke i Valby, og 1915 blev U. Jakob Paullis Efterfølger som Stiftsprovst

og Sognepræst ved Kbh.s Domkirke (Vor Frue Kirke), fra hvilket Embede han tog sin Afsked 1933.

U.s teologiske Standpunkt kan betegnes som en konservativ Lutherdom med personlig Forpligtelse over for Kirkens Bekendelsesskrifter, en Holdning, som har været bestemmende baade for hans Forkyndelse og Kirkepolitik. Derfor har han i Teologi og praktisk Kirkearbejde følt sig nærmest aandsbeslægtet med Indre Mission. Men for at denne Karakteristik ikke skal opfattes som en »Indsnævring«, maa det tilføjes, at U. paa enestaaende Maade baade har været med i fælleskristeligt Arbejde (Evangelisk Alliance og de økumeniske Bestræbelser) og tillige har formaaet at afvinde udefra kommende Bevægelser et positivt Indhold, som han, hvor Lejlighed gaves, har bestræbt sig for at føre ind i dansk Kirkeliv som Incitamenter til Kristenlivets Modning (Keswickbevægelsen og Oxford-Gruppebevægelsen). Under den vide Horisont maa man ogsaa se hans Interesse for Hedningemissionen og hans stort anlagte Missionshistorie »Evangeliets Sejrsgang« (1902; 3. Udg. 1924). Bortset fra den Del af dansk Kirkeliv, som er grundtvigsk præget i Menighedssyn og Kirkepolitik, er der ikke mange Arbejder, uden at U. har været med i dem og formet Planerne baade ved sit Initiativ og Medarbejde, administrativt, litterært og mundtligt, dette gælder saaledes Børnegudstjenester, Søndagsskolen, de organiserede Menighedssamfund, Dansk Bibelskole, Nyborgmøderne og først og fremmest Kbh.s Kirkesag, som sprang ud af Bethesdamødet 1886, og som er et af de betydningsfuldeste Kapitler i Hovedstadens Kirkehistorie, fordi det omfattende, helt ved frivilligt Initiativ igangsatte Arbejde, hvori Lægmænd tog fremragende Del, havde det Sigte at dele Kbh. i overkommelige Sogne (Maalet var 10 000 Mennesker med to Præster i hvert Sogn) med selvunderholdende Menigheder og medførte mange — af og til særdeles vanskelige — Forhandlinger med Kirkestyrelsen. U. viste sig her som en baade smidig og fast Personlighed, logisk klar og derfor stærk i en Debat, Evner, som i høj Grad kom ham og Indre Mission til gode i de aarelange kirkepolitiske Forhandlinger, han kom ind i ved at blive Medlem af tre kirkelige Udvalg (1904—07 (her forberedtes bl. a. den valgfrie Konfirmationsordning af 1909, som U. klogt fik ført igennem), 1921 og 1928—40). Over for den grundtvigske Kirkepolitik (»den taalsomme Folkekirke«) og dens Syn paa Folkekirken som en borgerlig Indretning stod U. som en stejl Modstander. Da Arboe Rasmussen-Sagen kom frem, traadte U. i Spidsen for dem, som vilde værge Kirkens evangelisk-lutherske Bekendelse (Kirkeligt Landsforbund 1911, omdannet 1933 til Kirkeligt For-

bund); i Tilfælde af Konflikt med Staten om Lærespørgsmaal ønskede Forbundet »en fri Folkekirke«, det vil sige Kirkens Frigørelse fra Staten med Anerkendelse som selvstændigt Trossamfund. Ved Bedømmelsen af U.s Kirkepolitik maa to Synspunkter fastholdes, den Ærbødighed for Folkekirken, han delte med Indre Mission og Centrum, og det frikirkelige Menighedsideal, som maatte blive til Virkelighed, hvis Staten, det vil sige den konfessionsløse Rigsdag, vilde bestemme over de Omraader af evangelisk Lære, som gjorde Kirken til et konfessionelt Trossamfund og ikke til en almindelig Religionsanstalt.

Som Prædikant samlede U. en stor Menighed. Hans Prædikener var klart disponerede og stærkt appellerende til den enkelte. Hans Udvikling som Prædikant er modnet under Fogs Prædikestol i Holmens Kirke og slebet skarp ved Discipelforholdet til Søren Kierkegaard under Indflydelse af dennes Dialektik (Troens Ret og Vished) og Inderlighed (til Afgørelse). — Fra U.s Haand foreligger talrige Skrifter. Af Prædikener bør nævnes Epistelprædikenerne »Troens gode Strid« (1904), Evangeliepostillen »Grib det evige Liv« (I—**III,** 1932—34) og »Langfredag« (tolv Prædikener) (1941); desuden »Aabenbaring og Inspiration« (1913) og »Forholdet mellem Stat og Kirke i Danmark« (1917). 1939—40 kom i to Bind hans Erindringer, »Min Livsgerning, som jeg har forstaaet den«.

R. 1898. DM. 1920. K.[2] 1922. K.[1] 1932. — Malerier af J. Krebs 1915 (Familieeje), Hans Henningsen 1926 og L. Tuxen 1915 i Domkirken i Kbh. Buste af L. Brandstrup 1915 (Jesuskirkens Skriftestol). Tuschtegning af Alfr. Schmidt 1916.

Univ. Progr. Nov. 1883, S. 102 f. Jul. Steen og H. Hoffmeyer: Kirkelig Forening for Indre Mission i København 1865—1915, 1915. Henry Ussing: Min Livsgerning, som jeg har forstaaet den, I—II, 1939—40. Dagens Nyheder og Berl. Tid. 30. Juni 1935. Personalhist. Tidsskr., 11. Rk., I, 1940, S. 70 ff.

Michael Neiiendam.

Ussing, Henry Blom, f. 1886, Retslærd. F. 5. Maj 1886 i Vejlby ved Aarhus. Forældre: Sognepræst, senere Stiftsprovst Dr. theol. Henry U. (s. d.) og Hustru. Gift 16. Juli 1919 i Tibirke med Christiane Johanne Nyebølle, f. 4. Nov. 1889 i Kbh. (Frue), D. af Fabrikant Johan Gerhard Frederik N. (1855—97) og Marie Louise Herforth (1861—1934).

U. blev Student 1904 fra Metropolitanskolen og studerede derefter Jura. Af Universitetslærerne fik Viggo Bentzon og Jul. Lassen størst Betydning for ham; det var Bentzon, der vakte hans viden-

skabelige Interesse og Lyst til selvstændigt Arbejde med retsvidenskabelige Problemer. Under Studietiden opholdt han sig 1908 i tre Maaneder i England, hvor han med særlig Interesse fulgte Proceduren for Domstolene, ig 1 o tog han juridisk Embedseksamen og begyndte straks at manuducere. Efter at have aftjent sin Værnepligt var han Sagførerfuldmægtig og Assistent ved det juridiske Laboratorium. 1911—13 opholdt han sig i Udlandet paa det Hurtigkarl'ske Rejsestipendium, var længst i Miinchen, Paris og Oxford, med kortere Ophold i Leipzig, Bern og London. Efter Hjemkomsten fuldførte han hurtigt den Afhandling, for hvilken han 1914 erhvervede den juridiske Doktorgrad, »Skyld og Skade« med Undertitlen »Bør Erstatningspligt udenfor Kontraktsforhold være betinget af Culpa?«. Kort forinden var U. blevet ansat som Docent i Retsvidenskab. Ved Jul. Lassens Afgang 1918 blev han udnævnt til Professor med Obligationsretten som sit særlige Fag.

Disputatsen om Skyld og Skade var et modent og lødigt Arbejde. Den behandlede et centralt Emne inden for Erstatningsretten, paaviste, hvorledes den fra Romerretten nedarvede Culparegel ikke slaar til over for den moderne Stordrift og de mange farlige Maskiner og Indretninger, der præger Livet i det 20. Aarhundrede. I sin Opposition ved den mundtlige Handling fremhævede Jul. Lassen særlig U.s Evne til paa overbevisende Maade at underbygge sine Resultater. Doktorafhandlingen fastslog med det samme U.s Navn som retsvidenskabelig Forfatter.

I Forbindelse med Professorudnævnelsen udgav U. 1918 Afhandlingen »Bristende Forudsætninger«, hvori han — i Tilslutning til Ernst Møller, men i delvis Modsætning til Lassen — hævder en objektiv Forudsætningslære, der ved sin gennemført systematiske Behandling af Emnet har betydet meget for Praksis' Stilling hertil. Ved de sønderjyske Landsdeles Generhvervelse var U. Formand for det Udvalg, der udarbejdede den vigtige Overgangslov af 28. Juni 1920 om Indførelse af dansk Personret, Familieret og Arveret. U.s gamle Kærlighed til Familieretten førte til, at han tog Kampen op for Gennemførelsen af Familieretskommissionens Udkast til nye Ægteskabslove. Størst Betydning fik hans 1922 fremsatte Forslag om med Bevarelse af Realiteten i Udkastet til Loven om Ægteskabets Retsvirkninger at omformulere dette saaledes, at Springet fra den hidtidige Ordning og de hævdvundne Begreber blev mindre voldsomt; det bidrog i væsentlig Grad til Gennemførelsen af denne betydningsfulde Reform.

Sammen med Jul. Lassen begyndte U. 1923 at udgive en ny Haandbog i Obligationsrettens specielle Del. Efter Lassens Død

fulgte 1928 den store Monografi »Kaution«, der udmærker sig ved sin Detailrigdom og indgaaende Redegørelse for de komplicerede Problemer. Derefter tog U. fat paa en helt ny Fremstilling af Obligationsretten, som det lykkedes ham at gennemføre i Aarene 1931—42. Først kom »Aftaler paa Formuerettens Omraade« (1931), saa »Dansk Obligationsret, Almindelig Del« (1937), »Erstatningsret« (1937), »Køb« (1939) og »Enkelte Kontrakter« (1940); endelig 1942 en stærkt omarbejdet og forøget Udgave af Almindelig Del. Hermed var Lassens Monumentalbygning afløst af en Række selvstændige, men dog tæt sammenbyggede Karreer. Som Følge af Tankens Klarhed og Styrke og Fremstillingens Saglighed har dette U.s Hovedværk vundet en overordentlig Anseelse baade i Danmark og i de andre nordiske Lande. Stoffet er stærkt systematiseret og Metoden strengt realistisk. Han er i høj Grad lydhør over for det praktiske Livs Behov og viser stor Respekt over for andre Forfatteres afvigende Meninger. Over for almindelige Principper og generelle Begreber har U. altid vist Tilbageholdenhed. Den rige Kasuistik, som Værket indeholder, har bidraget til, at det i særlig Grad har kunnet anvendes som Haandbog i Praksis og derigennem har faaet stor Indflydelse paa Retsudviklingen.

U. har altid vist megen Interesse for de juridiske Studenter og Undervisningen. Han organiserede og ledede i en Aarrække Universitetsmanuduktionen og har haft betydelig Indflydelse paa Eksamensordningen. For Universitetsaaret 1942—43 er han valgt til Prorektor. — Siden 1920 har U. været Medredaktør af »Ugeskrift for Retsvæsen«s litterære Afdeling og har her udført et stort Arbejde, dels ved sine vægtige Afhandlinger, dels som Raadgiver over for debuterende juridiske Forfattere. Fra 1929 har han været Formand for Juridisk Forening i Kbh. — Ogsaa uden for Universitetet er der i vidt Omfang lagt Beslag paa U.s videnskabelige Evner og store Arbejdskraft. Han har deltaget i vigtige Lovgivningsarbejder. 1932—36 var han Formand for den danske Gældsbrevskommission, der har fortsat det nordiske Samarbejde paa Obligationsrettens Omraade. Som Resultat af Kommissionens Arbejde er gennemført Gældsbrevslovene af 13. April 1938. Han har endvidere ydet betydningsfulde Bidrag til Udformningen af forskellige andre Love, saaledes bl. a. Deponeringsloven 1932 samt Erstatningsbestemmelserne i Motorloven og Jernbaneloven. — Som Medlem af Repræsentantskabet for Danmarks Nationalbank har U. særlig beskæftiget sig med den juridiske Side af de monetære Spørgsmaal. U. er endvidere Formand i Bestyrelses-

raadet for Dansk Folkeforsikringsanstalt, Formand i Bestyrelsen for Akts. J. H. Schultz Forlag og Medlem af Repræsentantskabet for Kbh.s Kreditforening. — Af det københavnske Kirkefonds Repræsentantskab har U. været Medlem siden 1931. Han var Delegeret paa den 6. internationale Privatrets Konference i Haag 1928 og blev udpeget til Medlem af den internationale Kommission, der skulde forberede et Udkast til Konvention om Køb og Salg. U.s varme Interesse for nordisk Samarbejde har ført ham ind i Bestyrelsen for den danske Afdeling af De nordiske Juristmøder, og han er Medlem af Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo, Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund og Æresmedlem af Juridiska Foreningen i Finland.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1914, S. 146. *0. A. Borum.*

Ussing, Johan Louis, 1820—1905, Filolog og Arkæolog. F. 10. April 1820 i Kbh. (Trin.), d. 28. Okt. 1905 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Kontorchef, senere Etatsraad Johannes Hjort U. (1787—1866) og Esperance Tolerance Balle (1789—1839). Gift 10. Juli 1852 i Kbh. (Frue) med Thecla Minona de Giintelberg, f. 20. Sept. 1823 i Kbh. (Fødsst.), d. 3. Aug. 1903 i Rungsted, D. af Kammerassessor, Konsumptionsskriver Christian Carl Herman Frederik de G. (1791—1842) og Louise Kirstine Kretschmer (1800—28).

U. blev Student 1836 fra Metropolitanskolen og gav sig derefter til at studere Filologi ved Universitetet; hans Lærere her var Brøndsted, F. C. Petersen og Madvig. Filologisk Eksamen tog han 1842. Efter Madvigs Tilskyndelse kastede han sig særlig over Arkæologien og lod sig af Høyen vejlede i Kunsthistorie. 1844 erhvervede han Magistergraden ved Afhandlingen »De nominibus vasorum Græcorum«, hvori han bestemte Betydningen af de forskellige Benævnelser for de græske Vaser. Derefter begav han sig paa en toaarig Udenlandsrejse, som førte ham til Italien, Grækenland og Tyrkiet. Et halvt Aar opholdt han sig i Rom, hvor han omgikkes danske Kunstnere og tyske Arkæologer og ivrigt studerede Arkæologi. Efter en længere Udflugt til Napoli og Sicilien vendte han tilbage til Rom, og ved Nytaarstid 1846 rejste han til Grækenland. Han opholdt sig et Par Maaneder i Athen og berejste desuden flere Dele af Landet. Over Konstantinopel rejste han derefter til Thessalien, et paa den Tid lidet kendt Land, som han gennemrejste paa Kryds og tværs, idet han opsøgte Oldtidsmindesmærker og afskrev Indskrifter. Han paadrog sig herved en alvorlig Tyfus og

var endnu svag, da han i Efteraaret 1846 vendte hjem. Han har skildret denne Rejse i »Reisebilleder fra Syden« (1847; omarb. paa Tysk 1857), og en Frugt af den var tillige hans »Inscriptiones Græcæ ineditæ« (1847) °S Afhandlingen »De Parthenone eiusque partibus« (1849), hvori han bestemte Beliggenheden af Parthenons enkelte Rum paa en Maade, som senere har vundet almindelig Anerkendelse.

Efter sin Hjemkomst blev U. udnævnt til Lektor i græsk og latinsk Filologi og Arkæologi (1847). For at udvide sine arkæologiske Kundskaber ønskede han at besøge Museerne i Paris og London, og trods Krigen rejste han i Foraaret 1848 til Paris, hvor han tillige af Regeringen havde faaet det Hverv at paavirke den franske Presse til Gunst for Danmark. Han oplevede her Barrikadekampene under Oprøret i Juni, men fik ikke megen Lejlighed til Studier; mere Held i denne Henseende havde han i London. Han udnævntes 1849 til ekstraordinær og 1850 til ordinær Professor og virkede som saadan til Udgangen af 1895. Som Universitetslærer kom U. gennem en lang Aarrække til at virke sammen med sin beundrede Lærer Madvig. Han manglede dennes metodiske Klarhed og videnskabelige Stringens, men havde til Gengæld en Evne til at fremlægge Resultaterne af sine Studier i en smagfuld og tiltalende Form, og Arkæologien var han alene om at repræsentere ved Universitetet.

U.s videnskabelige Virksomhed var meget omfattende og strækker sig baade over Filologiens og over Arkæologiens Omraade. Udgaven af Livius' romerske Historie (I—IV), som han besørgede sammen med Madvig 1861—66, var væsentlig baseret paa Madvigs Studier; alene udgav han Theofrasts Characteres med Kommentar (1868). Hans Hovedværk var den store kommenterede Udgave af Plautus' Komedier (I—V, 1875—87), i hvilken han brød med den paa den Tid i Tyskland herskende Metode i Plautusforskningen uden dog selv at have arbejdet sig frem til et klart og konsekvent Standpunkt til dens indviklede Problemer. Talrige Afhandlinger af ham findes spredt i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter, i Universitetsprogrammer og Festskrifter og i Tidsskrifter. Nævnes kan »Om de Keiser Trajan tillagte Breve til Plinius« (1869), hvor han søger at bevise disse Breves Uægthed, »Prøve paa en Fremstilling af Grækernes og Romernes huuslige og private Liv« (1863), »Underviisningen hos Grækerne og Romerne« (1865), »Om Grækernes og Romernes Huse« (1876), »Græsk og romersk Metrik« (1893), hvor han slutter sig til tidligere af Madvig hævdede Synsmaader, »Den græske Søjlebygnings Udvikling«

(1894), »Betragtninger over Vitruvii de architectura« (1896, engelsk Udgave 1898), hvor han søger at bevise, at et Skrift, der tillægges Vitruvius (paa Augustus' Tid), i Virkeligheden er flere Aarhundreder yngre, »Pergamos« (1897, tysk Udgave 1899). Foruden de tidligere omtalte Rejser fik U. gentagne Gange Lejlighed til at foretage Rejser til Syden og Orienten og offentliggjorde herfra livlige og anskuelige Rejsebeskrivelser, saaledes »Fra en Rejse« (1873), »Fra Hellas og Lilleasien« (1883), »Nedre-Ægypten« (1889). Under et helt andet Omraade henhører hans Levnedsbeskrivelse af Høyen (1872) og Udgivelsen af dennes Skrifter (I—III, 1871—76). Endelig foretog han sammen med Slotspræst, senere Biskop A. S. Poulsen en Revision af Oversættelsen af det nye Testamente, som udkom 1895. De fleste af U.s Arbejder udmærker sig ved et sundt og naturligt Blik paa de behandlede Forhold og ved en klar Fremstillingsform. Sine Resultater naaede han jævnlig ved en Slags Intuition, der ofte viste ham den rette Vej, men han manglede i Reglen Taalmodighed til at verificere dem.

U. opnaaede efterhaanden en betydelig Anseelse og Indflydelse. 1851 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab, for hvis historisk-filosofiske Klasse han var Formand 1878—1905. 1887—1902 var han Medlem af Carlsbergfondets Direktion. Universitetets Rektor var han 1875—76 og 1885—86, Efor for Elers' Kollegium 1874—93, Regensprovst 1876—96. Paa sin 80 Aars Fødselsdag (1900) hædredes han med et Festskrift af Elever. — Medlem af Rigsdagens Folketing var han 1864—66 (Kbh.s 2. Kreds).

Da U. i en Alder af 75 Aar havde taget sin Afsked fra Universitetet, begyndte han under friere Former at holde arkæologiske Forelæsninger for et større Publikum og var nu i Stand til at tage de Emner for, som havde særlig Interesse for ham. Han fortsatte ogsaa sin videnskabelige Virksomhed til kort før sin Død. I sine sidste Leveaar førte han paa Videnskabernes Selskabs Vegne Tilsyn med de af Carlsbergfondet bekostede danske Udgravninger paa Rhodos, som han omfattede med den mest levende Interesse. —• Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1858. DM. 1877. K.[2] 1885. K.[1] 1890. — Maleri af L. Thornam (Familieeje). Buste af Th. Stein 1891, i Marmor paa Fr.borg, paa Glyptoteket 1901. Portrætteret 1897 af Erik Henningsen paa Maleriet: J. N. Madvig overrækker som Rector magnificus de unge Studenter deres akademiske Borgerbrev (Universitetet) og s. A. af P. S. Krøyer paa Maleri fra Videnskabernes Selskab (Videnskabernes Selskab).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1844, S. 50 f. J. L. Ussing: Af mit Levned, 1906. J. L. Heiberg i Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1905, S. [71—75]. C. H. Scharling i Nordisk Universitetstidskrift, V, 1905—06, S. 19a—99. E. Trojel i Nordisk Tidsskrift for Filologi, 3. Rk., XIV, 1905—06, S. 92—96. A. B. Drachmann: Udvalgte Afhandlinger, 1911, S. 232—55. K. Fabricius: Regensen, 1923—25 (se Registeret). ^ ^ *jfafø*

Ussing, Johannes Blom, 1883—1929, Flyver, Officer. F. 2. Dec. 1883 paa Aldersro ved Aarhus, d. 13. Marts 1929 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Broder til Henry U. (f. 1886; s. d.). **Gift i° 20.** Dec. 1907 i Kbh. (Jesusk.) med Sigrid Marie Margrethe Rondahl, f. 20. Dec. 1886 i Kbh. (Matth.) (gift 2° 1921 med Underdirektør Erik Hundertmark), D. af Tegneren Emmery R. (s. d.) og Hustru. Ægteskabet opløst 1911. *2°* 15. Jan. 1915 med Eleanor Ingeborg Caroline Bruun, f. 5. Okt. 1895 i Kbh. (gift 2^0 1919 med Premierløjtnant, Kammerjunker, senere Oberstløjtnant Frode Rasmussen Kirkebjerg, f. 1888 (gift 2^0 med Else de Linde, f. 1904), 3° 1929 med Læge Hagbard Vestergaard, 1891—1942), D. af Grosserer L. E. B. (s. d.) og 1. Hustru. 3^0 5. April 1923 i Aarhus med Gudrun Christensen, f. 5. April 1901 i Aarhus (gift 2^0 1934 med Forfatteren, Dr. phil. Harald Ludvig Johannes Lehmann, f. 1896, gift i° 1926 med Else Eli Brion Heise, f. 1892), D. af Sagfører Niels Christian C. (1852—1930) og Anna Guldborg (f. 1875).

U. blev Student 1901 fra Metropolitanskolen, tog Adgangseksamen til Polyteknisk Læreanstalt 1902 og studerede derefter Polyteknik dels i Kbh., dels i Ziirich, men forlod dette Studium, da han 1906 blev Rekrut i Artilleriet. 1908 blev han efter at have gennemgaaet Officerskolens næstældste Klasse Premierløjtnant **i** samme Vaaben og gennemgik Vaabenteknisk Kursus paa Officerskolen 1909—11. Han avancerede til Kaptajn 1919, tog sin Afsked med Ventepenge 1924 og købte derefter Bødskovgaard ved Funder, levede sine sidste Aar i Kbh. — U. var en usædvanlig kraftig Personlighed, en meget velbegavet Officer, selvstændig indtil Stædighed, myndig og med stor Virkelyst, af Temperament noget urolig. En meget betydelig Indsats har han gjort inden for Flyvningens Omraade. Dette Felt passede med det Vovemod og Initiativ, der krævedes i Flyvningens Barndom, netop til hans Temperament. Han blev som første danske Officer af Krigsministeriet udset til Flyver i Hæren og uddannedes hertil 1911. Han var Leder af Hærens Flyveskole 1912—16 og konstruerede her Maskinerne D.K. I og D.K. II, den sidste lidt lettere end den første og begge af Farman-Typen. 1916 gik han uden for Nummer for at overtage

Ledelsen af Akts. Nielsen og Winthers Flyvemaskinfabrik. Fabrikken opnaaede stor Anerkendelse og havde i en Tid ikke blot den danske Hær, men ogsaa flere fremmede Regeringer til Kunde. U. var Medkonstruktør af jV".- og PT.-Jageren, en for sin Tid god Maskine med god Fart og ret stor Stigeevne. Han var ogsaa stærkt inde paa Fremstillingen af Transportmaskiner — dengang noget nyt — og havde i det hele taget store Planer, da Fabrikken paa Grund af Konjunkturerne efter Krigen maatte lukke.

Dansk Flyvnings Historie, 1936, S. 112. Studenterne fra 1901, 1926, S. 218 f. Nationaltidende og Politiken 14. Marts 1929. *Q., QJ*

Ussing, Niels Viggo, 1864—1911, Mineralog og Geolog. F. 14. Juni 1864 i Kbh. (Holmens), d. 23. Juli 1911 sst., begr. sst. (Vestre). Broder til Henry U. (f. 1855, s. d.). Gift 8. Okt. 1890 i Kbh. (Frue) med senere Klasselotterikollektrice Marie Elisabeth Guldbrandsen, f. 21. Maj 1864 paa Frbg., d. 7. Febr. 1934 sst., D. af Kasserer i Statsanstalten for Livsforsikring, senere Etatsraad Vilhelm Alfred G. (1833—1914) og Amalie Elisabeth Kriiger (1842-76).

Efter at være blevet Student 1881 fra Metropolitanskolen studerede U. Kemi ved Polyteknisk Læreanstalt, men dyrkede ved Siden heraf sin Interesse for Mineralogi og Geologi, og efter sin Embedseksamen 1886 deltog han s. A. som Mineralog i Ryders Opmaalingsekspedition til Upernavik-Distriktet i Grønland. N. A. blev han Assistent paa Mineralogisk Museum hos Professor F. Johnstrup og fik desuden Lejlighed til at uddanne sig som Mineralog ved Studieophold hos Professorerne P. Groth i Munchen, W. C. Brøgger i Stockholm og H. Rosenbusch i Heidelberg. 1889 blev han tillige ansat ved den nyoprettede Danmarks Geologiske Undersøgelse og deltog indtil 1892 i Kortlægningen af det nordlige Fyn. N. A. blev han udnævnt til Docent i Mineralogi og Geologi ved Universitetet. Hans mineralogiske Arbejde omfattede de grønlandske Mineraler fra Fiskernæs samt Undersøgelser over enkelt Mikroklin, og 1893 erhvervede han Doktorgraden paa Afhandlingen »Alkalifeldspaterne i de sydgrønlandske Nefelinsyeniter og beslægtede Bjergarter« — første Del af et dygtigt Arbejde over Nefelinsyeniterne ved Kangerdluarsuk, der blev trykt i »Medd. om Grønland« (XIV, 1898). Ved Johnstrups Død blev U. 1895 kaldet til Professor, mens K. Rørdam konstitueredes som Leder af Danmarks Geologiske Undersøgelse. Det var dog sikkert U.s Ønske, at Danmarks Geologiske Undersøgelse fortsat skulde høre under Universitetet, og han foreslog derfor Fakultetet at anbefale

Ministeriet, at Ledelsen af den midlertidigt overdroges til en Kommission paa tre Medlemmer, hvilket Forslag Fakultetet tog til Følge og indstillede U. som et af de tre Medlemmer. Ministeriet foretrak dog at tage samtlige tre Medlemmer uden for Geologernes Kreds, og dermed var Adskillelsen af Danmarks Geologiske Undersøgelse fra Universitetet fuldbyrdet. U. deltog dog i dens Arbejde fra 1897, hovedsagelig beskæftiget med Moseundersøgelser, indtil 1901, da Kommissionen blev fornyet, og U. heller ikke fik Sæde i den.

Som Professor i Mineralogi og Direktør for det nye Mineralogiske Museum paa Østervold fik U. til Opgave at fuldføre Indflytningen og Organiseringen af Samlingerne samt at udarbejde Lærebøger til Undervisningen. Hans klare og omhyggelige Fremstilling og logiske Tankegang gjorde disse Bøger meget anvendte, ikke mindst hans populære »Danmarks Geologi i almenfatteligt Omrids« (Danmarks Geologiske Undersøgelse, 3. Rk., Nr. 2,1899), der ligesom dens fire Aar senere forøgede 2. Udg. fastslog hans Evner til en fængslende Fremstilling af geologiske Emner. Hans Bog »Vulkaner og Jordskælv« (Videnskabeligt Folkebibliotek, 1904) betegnes ligeledes som et Mønster paa en populær Bog. I hans Geologi meddeles de fleste af hans Resultater af Undersøgelserne over Danmarks Geologi, der strækker sig fra Bornholms Granitter til Nutidens Aflejringer. Nævnes maa ogsaa hans mere koncentrerede Oversigt over Danmarks Geologi fra 1910 (Steinmann und Wilckens: Handbuch der regionalen Geologie, 1, 2. Abt., Danemark). Hans Afhandlinger over Danmarks Geologi er ret faa og smaa, men hævder sig ved deres klare Fremstilling og de enkle, overbevisende Argumenter. Fremhæves maa især hans Afhandling »Om Jyllands Hedesletter og Teorierne for deres Dannelse« (Overs. Vid. Selsk. Forh., 1903, Nr. 2), hvori han mesterligt godtgør, at Hedesletterne er Flodsletter, dannet af Smeltevandsfloderne fra en Isrand, der •— som allerede antydet af Johnstrup — strakte sig fra Bovbjerg østpaa til Viborg og derfra sydpaa midt gennem Jylland og nu ofte kaldes den U.ske Israndslinie. U. mente, at denne »baltiske Stilstandslinie« var en Stilstand i Isens almindelige Tilbagesmeltning over Landet, men det blev snart godtgjort, at den følger Grænsen for Isens største Udbredelse i den sidste Istid (se XI, S. 601). Afhandlingen polemiserer mod den af den svenske Professor De Geer fremsatte Anskuelse, at Hovedopholdslinien gennem Jylland løb ud i Kattegat ved Grenaa, og selv om U. har Ret i sin Fremstilling, blev det dog snart efter paavist, at Isranden paa et noget senere Tidspunkt løb ud i Kattegat ved Grenaa, nemlig under det øst-

jyske Stadium (se IX, S. 366). Mens Afhandlingen i Hovedsagen redegør for Alhedens (Karup Hedeslettens) Dannelseshistorie, fortsætter U. i Afhandlingen »Om Floddale og Randmoræner i Jylland« (Overs. Vid. Selsk. Forh., 1907, Nr. 4) med at udrede Forløbet af Isens Afsmeltning i Midtjylland, et Arbejde, det først i den nyeste Tid har været muligt at supplere. Ogsaa til Kendskabet til de ældre Jordlag bidrog U.s Arbejde betydeligt, men han kom dog ikke selv til at publicere ret mange Afhandlinger derom. Han paabegyndte saaledes Opmaalingerne og Undersøgelserne af de vulkanske Askelag i Limfjordsegnens Moler (se IV, S. 440), og paa hans Initiativ gennemførtes den 861 m dybe, videnskabelige Boring i Grøndalsengen Vest for Kbh. i Aarene 1894—1907, hvor man forgæves forsøgte at bore igennem Skrivekridtet. Hans mineralogiske Arbejder hvilede dog ingenlunde i disse Aar, og 1900 og 1908 foretog han Rejser til Ivigtut og Julianehaab for selv at studere Nefelinsyeniterne i Julianehaab-Distriktet, og Resultaterne samledes i et stort Værk, der først blev udgivet efter hans Død i »Medd. om Grønland«, XXXVIII (1912). — Han var Medstifter af Dansk Geologisk Forening 1893, blev 1903 Medlem af Videnskabernes Selskab og 1905 Medlem af Kgl. Fysiografiska Sållskapet i Lund og i sit sidste Leveaar Medlem af Konsistorium. — R. 1907. — Maleri af J. C. Schlichtkrull (Mineralogisk Museum).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1894, S. 75 ff. J. P. J. Ravn i Univ. Progr. Nov. 1911, S. 62 ff. O. B. Bøggild i Medd. fra Dansk geologisk Forening, IV, 1912—15, S. 1—18 (med Bibliografi). Samme i Centralbl. fur Mineralogie, Geologie und Palåontologie, 1911, S. 529 f. K. A. Gronwall i Geologiska foreningens i Stockholm forhandlingar, XXXIII, s. A., S. 475—78. Ingeniøren, XX, 1911, S. 280. Victor Madsen: Louis le Maire, Danmarks Geologiske Undersøgelse, 4. Rk., I, Nr. I, 1915.

S. A. Andersen (V. Hintze).

Ussing, **Stephan** Peter Johannes Hjort, 1828—55, Billedhugger. F. 15. Sept. 1828 i Ribe, d. 19. Juli 1855 i Kbh. (Frbg.), begr. paa Frbg. Forældre: Snedkermester Peder U. (1785—1872) og Bolette Kirstine Lund (1790—1881). Ugift.

U. modtog den første Tegneundervisning hos Faderen, en Slags Tusindkunstner, der foruden sit Haandværk drev en Mangfoldighed af andre Sysler, malede, modellerede, arbejdede som Mekaniker o.s.v.; han var ikke uden kunstnerisk Evne og har bl. a. udført et større Maleri af Ribes gamle Nørreport, nu i Ribe Museum. Paa egen Haand modellerede U. adskillige Smaating, der lykkedes saa vel, at H. V. Bissen ved Synet af dem straks tilbød ham Plads i sit Atelier, efter at han 1843 var blevet indskrevet som

Elev af Kunstakademiet, hvor han opnaaede saavel den lille som den store Sølvmedaille (1845 °g 1848). Under Bissen modellerede han en af Hestene for Kvadrigaen paa Thorvaldsens Museum; fra 1845 udstillede han forskellige Buster, deriblandt Skuespilleren C. N. Rosenkildes, Enkeltfigurer som »En Hyrdedreng« 1848 og Grupper som »To Børn med en Fuglerede«. 1852 vandt han Akademiets lille Guldmedaille for Relieffet »Thetis bønfalder Vulkan om Vaaben til Achilles«, n. A. købte Statens Samling hans »En Karl, der vander Heste« og 1854 hans »To Børn, som har fanget en Krabbe«, Arbejder, som begge udmærker sig ved naturlig Komposition og Finhed i Linierne. Blandt hans øvrige Værker kan nævnes Relieffet »En Episode af Barnemordet i Bethlehem« (Ribe Domkirke), »En Fiskerdreng«, der 1853 hædredes med den Neuhausenske Præmie, og »En badende Pige«, der efter Kunstnerens Død blev udført i Marmor af Billedhuggeren S. Malthe for Frederik VII. (Originalmodel i Ny Carlsberg Glyptotek). Flere Arbejder i Gips findes i Randers Museum. — U. var en fin og elskværdig Kunstnernatur, om hvis Kompositionsevne og lette Haand en stor Mængde efterladte Skitser bærer Vidnesbyrd; i sin korte Levetid naaede han dog ikke den Sikkerhed i den formelle Gennemførelse, som han saa ihærdigt stræbte at tilegne sig. — Tegning af H. Ley 1854 (Fr.borg). Dødsmaske (sst.). Buste af Th. Stein 1854.

Nord og Syd, redig. af M. Goldschmidt, IV, 1850, S. aoo.

Sigurd Muller (M. Stein).*

Ussing, Tage Algreen-, se Algreen-Ussing.

Ussing, Werner Jaspar Andreas, 1818—87, Jurist, Politiker, Bankdirektør. F. 4. Marts 1818 i Kbh. (Frue), d. 2. Dec. 1887 sst. (Math.), begr. paa Frbg. Broder til J. L. U. (s. d.). Gift 7. Okt. 1854 i Kbh. (Frue) med Adelaide Constance Rosaura Amalie Schrum, f. 30. Maj 1826 paa Cathrinelund, Malt Sogn, d. 12. Juni 1884 paa Frbg., D. af Herredsfoged i Malt og Gørding Herreder, Krigsassessor, senere Byfoged i Ringkøbing og Herredsfoged i Ulfborg og Hind Herreder Johan Frederik S. (1784—1830, gift i° 1813 med Lovise Charlotte Byberg, 1785—1819) og Agnete Birgitte Friis (1797—1872).

U. blev Student 1834 fra Metropolitanskolen og cand. jur. 1838. Han var Volontør i Danske Kancelli fra 1841 og blev Kancellist 1846. Han fortsatte sine juridiske Studier og beskæftigede sig ogsaa med Statsvidenskaberne, foretog saaledes en Rejse med Støtte af

det Reiersen'ske Fond for at studere fremmede Næringsforhold. 1847 blev han Assessor i Viborg Landsoverret. Hans stærke nationale Følelse drev ham til 1853 at tage slesvigsk juridisk Eksamen (i Flensborg) for derefter n. A. at indtræde i Appellationsretten i Flensborg. Fra dette Embede blev han 1864 afskediget af Tyskerne. S. A. blev han udnævnt til Højesteretsassessor, men fratraadte, da han 1873 blev Nationalbankdirektør; dog vedblev han at være ekstraordinær Assessor i Retten. Fra 1871 var han Formand for de faste Censorer ved de juridiske Eksaminer, og 1879 hædredes han ved Universitets jubilæet med den juridiske Æresdoktorgrad. Han var, som hans Karriere viser, en anset Jurist, men udfoldede ikke nogen stor Forfattervirksomhed; foruden nogle Afhandlinger kan nævnes det af Landhusholdningsselskabet prisbelønnede Arbejde: »De danske Landboforhold, med fortrinligt Hensyn til den danske Bondes i Lovene grundede Forfatning« (1847). I Politik traadte U. ind, da han 1848 valgtes til den grundlovgivende Rigsdag for Løvelkredsen; han valgtes siden hen sst. til Folketinget 1849 og 1852, men søgte ikke Genvalg 1853. 1866 udnævntes han til kongevalgt Landstingsmand og sad i Tinget til sin Død. Han tilhørte de Nationalliberale og senere Højre, men han var en selvstændig og kritisk Natur og egnede sig ikke til at blive Ener i et Parti. Som Folketingsmand stod han Helstatstanken nærmere end sine Partifæller, og som Medlem af Landstinget tog han ofte Særstandpunkter, var 1879 imod Husmandskreditforeningerne som alt for »socialistiske« og protesterede baade 1882, 1886 og 1887 imod Kbh.s Befæstning, ligesom han i det hele advarede mod for store Forsvarsudgifter. I sine senere Aar fjernede han sig mere og mere fra Estrup og fra den Matzen'ske Opfattelse af Provisoriets Berettigelse og Nødvendighed, og hans Stilling i Højre var ikke stærk. Han var daarlig udrustet som Taler, men hans Tanker var klare og logiske, og hans Anseelse som retlinet og samvittighedsfuld Personlighed stor. I sit lange Rigsdagsliv gav han betydningsfulde Bidrag til Behandlingen af en lang Række Sager af økonomisk Art. — R. 1862. DM. 1877. K.[2] 1881. K.[1] 1886. — Maleri af H. Olrik (Familieeje). Tegning af Thyra Ussing (ligesaa). Træsnit af G. Pauli 1887.

Selvbiografi i Levnedsbeskrivelser af de ved Kbh.s Universitets 40oaarsfest promoverede Doktorer og Licentiater, 1879, S. 60 f. H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 495 ff. 111. Tid. 11. Dec. 1887. Mit Hjem, II, 191a, S. 44f. A. Rubow: Nationalbankens Historie 1818—1908, igi8—20. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I, 1920; IV—VII, 1921—23.

Povl Engelstqft.

Ussing, Viggo Thorlacius-, se Thorlacius-Ussing.

Utenhof, Wolfgang, ca. 1495—1542, Kansler. F. ca. 1495 i Gera, Sachsen, d. mellem 12. Jan. og 11. Febr. 1542 i Werdau, Sachsen. Gift.

W. U., der tilhørte en sachsisk Adelsslægt, paabegyndte 1513 Studier ved Wittenbergs Universitet, som han afsluttede med at tage Magistergraden i Romerret. En glimrende Anbefaling fra hans Universitet skaffede ham 1518 Ansættelse hos Hertug Frederik af Gottorp, der søgte en Tugtemester til sin da femtenaarige Søn Hertug Christian. For dennes Uddannelse og Udvikling fik han dog næppe større Betydning, men Hertug Frederik nyttiggjorde sig snart den fint uddannede Jurist paa anden Maade. Vel stod Hertug Frederik i mange Henseender i godt Samarbejde med sine holstenske Raader, men disse var dog til Tider i endnu højere Grad Repræsentanter for deres Stand, det mægtige holstenske Ridderskab, end Fyrstetjenere. I Sachseren W. U., som han allerede 1520 gjorde til hertugelig Raad, fandt Hertug Frederik derimod den ideelle Fyrstetjener, og medens den katolske Prælat Dr. Ditlev Reventlow endnu i Sommeren 1522, da det Bordesholmske Forlig mellem Christian II. og Hertug Frederik sluttedes, var Hertugens Kansler, havde W. U. afløst ham som saadan inden de begivenhedsrige Maaneder i Begyndelsen af 1523, der førte til Christian II.s Forjagelse og Hertug Frederiks Indsættelse til Konge i Danmark. W. U. ledsagede sin Herre paa Rejsen op igennem Jylland til Hyldingen i Viborg, men det var dog paa det udenrigspolitiske Omraade, at han var Frederik I. til størst Nytte og vel snart blev ham uundværlig. W. U. havde allerede, inden han blev Kansler, aflagt Prøve paa sin Duelighed paa dette Omraade, og det tyder paa almindelig Anseelse, naar Rigsregimentet i Niirnberg, hvor han maa have været i Ærinde for Hertug Frederik, i Forsommeren 1522 overdrog ham at forsøge en — ganske vist nødvendigvis frugtesløs — Mægling i Striden mellem Lubeck og Christian II.

Allerede **i** Juli 1523 maatte W. U. over for Rigsregimentet i Niirnberg træde op som Forsvarer for Frederik I.s nyvundne Magt, idet Christian II., endnu inden han havde forladt Danmark, havde henvendt sig til dette om Støtte mod sin Onkels Overgreb. Denne Sag blev vel ikke ført til Ende, men 1525 begyndte den store Sag ved Rigskammerretten, som vedvarede til 1531. For alle de Indlæg, der herunder fremkom fra Frederik I.s Side, havde W. U. Hovedansvaret, idet den Advokat, der ganske vist var engageret, intet Indlæg maatte afgive uden hans Instruktion. W. U., der

naturligvis fra Frederik I. selv har haft Kendskab til de Krav, som denne fra gammel Tid mente retmæssigt at have bl. a. paa Besiddelsen af hele Slesvig-Holsten, fik med Tiden underbygget disse ved Studium af Hertugdømmernes gamle Dokumenter. Ved spidsfindig Fortolkning af 1460-Privilegiet i Forbindelse med Ridderskabets Henvendelse til Christian I. 1480 om at lade hans yngste Søn opdrage i Hertugdømmerne kom han til den Opfattelse, at det her drejede sig om et formeligt Valg. — Hyppig var W. U. personlig til Stede under Retshandlingen i Niirnberg, og han greb under sine Ophold ved Rigskammerretten og paa sine øvrige Rejser i Tyskland enhver Lejlighed til at modarbejde Christian II. og sørgede for, at Stridsskrifterne mod denne fik den videst mulige Udbredelse. Den Nidkærhed, han herunder lagde for Dagen, gjorde ham saa hadet blandt Christian II.s Tilhængere, at han næppe farefrit kunde færdes i Nordtyskland.

Under de store Mæglingsmøder, der paa kejserligt Initiativ afholdtes i Hamburg, Liibeck og Kbh. i Aarene 1524 og 1525, varetog han, ved sin Uvillie mod at indgaa paa noget Kompromis, langt mere Frederik I.s personlige Interesser end de holstenske Forhandlere. Han kom herunder til at nære et stærkt Had til og stor Ringeagt for de »bauernstoltzen« Lubeckere, hvis snedige Plan om at sætte sig i Besiddelse af Gotland han gennemskuede og fik forpurret under det afsluttende Møde i Liibeck.

W. U.s Arbejde for at knytte Forbindelser i Udlandet til Fordel for sin Herre førte til i hvert Fald eet betydningsfuldt Resultat. Han var under sit Ophold i Niirnberg 1524 kommet i Forbindelse med den tyske Højmester Albrecht af Brandenburg, hvis Stilling paa dette Tidspunkt var vanskelig. Efter at denne det følgende Foraar, ved at gaa over til Protestantismen og opkaste sig til Hertug af Østpreussen — hans tidligere Ordenslande — havde konsolideret sin Stilling, blev Forbindelsen med det gottorpske Hus ved W. U.s Mellemkomst hurtig intim. Et Moment, der ikke var uden Betydning, var sikkert, at Hertug Albrecht under sit nye Regime i ret vid Udstrækning benyttede sig af sachsiske Embedsmænd. — Det var et smukt Resultat af W. U.s Anstrengelser, naar der i Begyndelsen af 1526 kunde deklareres Trolovelse mellem Hertug Albrecht og Frederik I.s Datter Dorothea.

Det preussiske Giftermaal — Brylluppet fandt Sted i Sommeren 1526 — der var et umiskendeligt Vidnesbyrd om, til hvilken Side Frederik I. hældede i Religionssagen, kunde naturligvis ikke vække Behag hverken i de katolske Kredse i Danmark eller i Slesvig-Holsten og øgede navnlig den Uvillie, der allerede fandtes mod

W. U. i Hertugdømmerne. Det kunde ikke gøre ham vellidt, at det var ham, der repræsenterede Frederik I. paa Landdagene og der sammen med de verdslige Raader afpressede Prælaterne meget tunge Kontributioner og tillige hindrede dem i at skride ind mod den nye Læres Forkyndere. W. U. var i det hele taget ikke populær. Han kunde saaledes ikke komme overens med Ridderskab og Prælater om det Honorar — ioo rhinske Gylden — han fordrede for sin Umage med at udfærdige de Privilegier, Frederik I. havde givet dem ved sin Indsættelse til Konge i Danmark. Derfor forblev disse — i Stedet for at ligge i Ridderskabets Lade i Kiel — i hans Værge til efter Frederik I.s Død. Det kunde ogsaa vel falde den holstenske Adel for Brystet, at han oppebar en Aarsløn paa ioo rhinske Gylden i rede Penge. Saadant var ikke Sædvane. I det hele synes W. U. at have været meget nøjeregnende i Pengesager. Heri lignede han Frederik I., der ogsaa vel vidste at gøre sig betalt, naar Anledning bød sig.

Frederik I. satte stor Pris paa sin Kansler, og W. U. opholdt sig altid — naar ikke paa Rejse — i hans Nærhed. Skønt begge efter Samtidens Vidnesbyrd var vanskeligt omgængelige, synes de indbyrdes at være kommet udmærket ud af det. Paa Religionssagen var deres Syn overensstemmende. Skønt de begge var orienteret i luthersk Retning, var deres Holdning dog præget af Maadehold og klog Beregning. De søgte ved Moderation at undgaa at udæske den endnu mægtige katolske Adel i Danmark og Hertugdømmerne for ikke yderligere at komplicere de i Forvejen tilstrækkeligt forviklede Forhold. Paa dette Punkt kom W. U. i Konflikt med Hertug Christian. Denne var fra sin Tysklandrejse — hvor han paa Wormsrigsdagen 1521 havde hørt Luthers Bekendelse — vendt hjem som glødende Protestant, og efter at han 1525 havde faaet anvist Haderslev Slot som sin Residens, var han straks gaaet i Gang med at reformere Kirkeforholdene i Nordslesvig, til Trods for at denne Del af Slesvig hørte ind under Ribe Stift og han derved maatte vække Fortørnelse i danske katolske Kredse. Men hertil tog den unge Hertug, for hvem al Katolicisme var en Vederstyggelighed, intet Hensyn. Katolikkernes Dominans i det danske Rigsraad fremkaldte endda en Ytring fra ham om, at han ikke ønskede at blive Konge i Danmark. Det var ham derfor ingen Sorg, at hans udæskende Holdning havde til Følge, at de katolsk-konservative Rigsraader anmodede om, at hans yngre Broder, Hertug Hans, maatte blive sendt til Danmark og opdraget der. Denne i W. U.s Øjne yderst ubetænksomme Optræden fremkaldte en stærk Forbitrelse hos ham og vakte naturligvis heller ikke Bifald

hos den noget mere flegmatiske Konge. Hvis Hertug Christian kun skulde faa Hertugdømmerne i sin Besiddelse og Hertug Hans blive dansk-norsk Konge, faldt dermed alle W. U.s Planer om at bevare de nu forenede Lande udelte i Frederik I.s Slægt og opbygge en stærk Kongemagt. W. U. betænkte sig ikke paa — under sine Forsøg paa at bringe Hertug Christian paa bedre Tanker — at anvende en myndig hovmestererende Tone over for sin tidligere fyrstelige Elev, som han endda i sin Korrespondance med Hertug Albrecht noget uretfærdigt karakteriserede som et svagt, hjælpeløst Barn. Det førte imidlertid blot til et Brud. Hertug Christian kunde være villiefast nok, og han skiftede ikke Sind. Heller ikke Hertug Albrecht og Gemalinde, med hvem Hertugen stod paa fortrolig Fod, og hvis Støtte W. U. søgte, formaaede at stemme ham om. Ved deres Mellemkomst forbedredes W. U.s Forhold til Hertug Christian dog, selv om det forblev køligt.

Efter Christian II.s Tilfangetagelse 1532 blev der paa ny Brug for W. U.s diplomatiske Kunst. Han har vel næppe deltaget i de Forhandlinger, der førte til Christian II.s Tilfangetagelse — derimod var han Ordfører i de fleste af de Forhandlinger, der umiddelbart forinden førtes med Liibeckerne og Hollænderne — men det blev hans Sag at forklare Fængslingen i Udlandet, og han gjorde det paa en Maade, der stillede Frederik I. i gunstigst muligt Lys. Det var en vanskelig Sag at forsvare, og de Fremstillinger, W. U. nu og senere gav af Sagen, blev da ogsaa en noget hasarderet Blanding af bevidste Fortielser og fordrejet Sandhed. Det kan ikke nægtes, at han herved, som ved sin øvrige diplomatiske Virksomhed, i nogen Grad bidrog til at give Frederik I.s Regering det Præg af ikke helt hæderlig Dobbelthed, som den ikke ganske kan siges fri for.

Ved Frederik I.s Død n. A. viste det sig, at W. U.s Stilling var meget isoleret. Der var ingen i Hertugdømmerne, der havde Brug for ham, hverken Hertug Christian eller de to ledende Raader Johan og Melchior Rantzau. Der kan næppe være Tvivl om, at han fik bevilget sin Afsked som Kansler. Saa saa Danskerne paa ham med større Velvillie. Som en Paaskønnelse af hans virkningsfulde Forsvar af det nye Regime over for Udlandet havde han 1526 faaet Hindsgavl i fri Forlening for Livstid, og det var som dansk Lensmand, at han deltog i Herredagen i Kbh. Juni—Juli 1533. Hvor meget den Holdning, Flertallet inden for det danske Rigsraad her indtog i Spørgsmaalet om Kongevalg, end var ham imod, tog han dog mod dets Opfordring til sammen med Otte Krumpen at være dets Repræsentant i den Forhandlingsdelegation, det beslut-

tedes at sende til Nederlandene i Fællesskab med Hertugdømmerne for der at afslutte de vigtige Forhandlinger, der var paabegyndt umiddelbart inden Frederik I.s Død, og som førte til en fuldstændig udenrigspolitisk Nyorientering. Det var dog Melchior Rantzau, der under de afsluttende — som under de forudgaaende — Forhandlinger øvede Hovedindsatsen.

Efter Hjemkomsten fra Forhandlingerne i Nederlandene forbedredes W. U.s Forhold til Hertug Christian — Hertug Albrecht havde lagt sig imellem — saaledes, at han forblev i Hertugens Tjeneste og paa ny, efter at være vendt tilbage fra en Rejse til Meissen for sit Helbreds Skyld, overtog Kanslerstillingen. Hertug Christian viste ham sin Velvillie ved at forlene ham med Provsteresidensen i Haderslev. Ved Grevefejdens Udbrud Maj 1534 var W. U. saaledes til Hertug Christians Disposition og gjorde stor Nytte dels ved at hverve Tropper i Nordslesvig, dels som Forhandler. Han deltog saaledes i Forhandlingerne, der førte til den foreløbige Fred mellem Liibeck og Hertugdømmerne og i Forhandlingerne i Hamburg i Forsommeren 1535. Han havde i Mellemtiden været paa diplomatisk Sendefærd til forskellige tyske Fyrster og fundet Tid til at pleje sit Helbred under et Kurophold i sit Hjemland. Han blev Medlem af den i Sommeren 1535 indsatte Statholderregering i Hertugdømmerne, og under de store Fredsmøder i Hamburg omkring Aarsskiftet 1535—36 førte han — trods et Sygdomsanfald — med vanlig Dygtighed og stor Skarphed Forhandlingerne fra dansk-holstensk Side. I Spørgsmaalet om Lejdebrudet mod Christian II. led han dog et Nederlag. Fredstraktaten med Liibeck kom til at indeholde en Bestemmelse om, at Forhandlingerne om Christian II.s Frigivelse skulde genoptages med de mæglende Fyrster og Stæder. Ogsaa med Kejser Karl V.s Udsendinge maatte W. U. i Foraaret 1536 forhandle om de Krav, denne gjorde gældende paa sine Søsterbørns Vegne. W. U.s Svar til de kejserlige Udsendinge var holdt i saa skarp en Form, at disse ikke vovede at forelægge Kejseren det.

I hvert Fald umiddelbart før Kbh.s Overgivelse i Juli 1536 var W. U. kommet over til Sjælland. 29. Juli, da Overgivelsen fandt Sted, var han ved Christian III.s Side, og det var ham, der som tysk Kansler paa Kongens Vegne afkrævede Grev Christoffer og Hertug Albrecht den Ed, hvorved disse forpligtede sig til at afstaa fra al Indblanding i danske Forhold. Det blev efter Øjenvidners Beretning gjort med stor Myndighed og Strenghed. De store Omvæltninger — Bispernes Fængsling og Reformationens Gennemførelse —, der fandt Sted blot en Uge efter Kbh.s Overgivelse, synes W. U.

ikke at have deltaget i; han var vistnok allerede da vendt tilbage til Hertugdømmerne, hvor han tog Ophold i sin Bolig i Haderslev. Han havde saaledes ikke som i Frederik I.s Tid den daglige Ledelse af Tyske Kancelli. Han synes heller ikke at have ledsaget Christian III. til Kbh. til den vigtige Oktoberrigsdag. Baade fra holstensk og dansk Side havde man aabenbart kun Brug for ham til at føre disse Aars ofte højst indviklede Forhandlinger med udenlandske Magter. Derved beslaglagdes for øvrigt ogsaa hans Tid til hen i Foraaret 1537. Det drejede sig bl. a. om Fornyelse af Christian III.s Tilslutning til det schmalkaldiske Forbunds Fyrster. Disse Forhandlinger førte ham ud paa nye Rejser bl. a. til Sachsen.

Først under Kroningsfestlighederne i Aug. 1537 finder man atter W. U. i Kbh. ved Kongens Side. Et af W. U.s gamle Ønsker var gaaet i Opfyldelse. Hertug Albrecht tillige med Kongens Søster Dorothea var endelig kommet paa Besøg i Danmark. Men alligevel var W. U.s Illusioner om med Støtte af Hertugen at skabe et stærkt Regimente for Christian III. — i hvert Fald i Danmark — bristede. Personlig følte han sig saa magtesløs — og tilsidesat — at han tog Anledning til at begære sin Afsked. Hertugens Mægling fik ham dog til at trække sin Afskedsansøgning tilbage. Naar W. U.s Forhold til Christian III. ogsaa i den følgende Tid forblev køligt, skyldtes det næppe saa meget Kong Christian som de fremtrædende holstenske Raader, der ikke vilde indvilge i at give W. U. samme Stilling og Løn som i Frederik I.s Tid.

Under disse Forhold var det kun efter gentagne Opfordringer, at W. U. lod sig bevæge til at forfatte et Udkast til en Ordning af Formynderregering og Hylding, hvis det Tilfælde skulde indtræffe, at Kongen døde, inden Prins Frederik var myndig. W. U. gjorde sig heri til Talsmand for Opbygningen af en stærk Kongemagt ved en Nationernes Blanding, saaledes at danske Len for en stor Del besattes med Holstenere og Udlændinge og enkelte Danske indsattes som Lensmænd i Hertugdømmerne. Man skulde ogsaa ved Blandingsægteskaber søge at knytte Danske og Tyske til hinanden. Det er vel forstaaeligt, at W. U. selv kunde være i Tvivl om, at dette Forslag, der tydeligt tog Sigte paa at svække baade den danske Adels og det holstenske Ridderskabs Magt, vilde faa nogen Betydning, og Christian III. har næppe heller vovet at gøre hverken sine holstenske eller danske Raader bekendt med det. Det er derfor ikke sandsynligt, at det har haft større Betydning for de fortsatte Forhandlinger om dette omstridte Spørgsmaal.

W. U. var med i det store Følge, der ledsagede Christian III. til Schmalkalden i Foraaret 1538, og rejste derfra til Sachsen. Han

vendte dog tilbage hen paa Sommeren, men han havde stadig gode Stunder og benyttede sin Tid til at forfatte en historisk Skildring, i hvilken han trak Linierne op for Udviklingen fra Christian I.s Tid indtil Aaret 1523. Nye Forhandlinger i Udlandet afbrød sandsynligvis hans Arbejde hermed. Da han ved sin Tilbagekomst i Sommeren 1539 fandt, at hans Udsigter til at faa Indflydelse paa Landenes indre Styrelse stadig var lige daarlige, besluttede han at sælge sin Ejendom Vamdrupgaard — erhvervet 1536 — og tog fra 1540 fast Bopæl i Werdau i Sachsen, hvor den sachsiske Kurfyrste indsatte ham som Lensmand. Han beholdt dog Hindsgavl Len og Titlen som Kansler og kgl. Raad indtil sin Død. Hans tiltagende Svagelighed har sikkert bidraget til, at han traf denne Beslutning. Trods Sygdom vedblev han dog i det følgende Par Aar med at repræsentere Christian III. ved forskellige Forhandlinger: 1540 paa Møder i Schmalkalden, Koln og Naumburg og 1541 paa Rigsdagen i Regensburg, hvor han endnu en Gang maatte forsvare Fængslingen af Christian II. og afvise Døtrenes Arvekrav. Han gjorde det under Udfoldelse af alle sine blændende — ikke altid helt fine — Egenskaber som Diplomat. Til Imødegaaelse af Pfalzgrevens Fordringer om Arveret for Christian II.s Døtre henviste han til, at Danmark var et frit Valgrige. »Det frie Kaar«, som han saa stærkt havde ønsket at indskrænke, blev ham saaledes her til god Støtte. I Forsvaret for Fængslingen af Christian II. kastede han al Skyld paa Knud Gyldenstierne og medvirkede antagelig derved til, at Christian III. det følgende Aar søgte Udsoning med Gyldenstierne, der indvilgede i formelt at paatage sig Skylden for Lejdebrudet.

Rigsdagsforhandlingerne i Regensburg blev de sidste, W. U. førte paa den danske Konges Vegne. I Begyndelsen af 1542 bukkede han under for sin Sygdom.

Hist. Tidsskr., 4. Rk., VI, 1877—78, S. 163—311. Allgem. Deutsche Biographie, XXXIX, 1895, S. 410—15. Dsk. Mag., 3. Rk., III, 1851, S. 1—26; 5. Rk., V, 1904, S. 44 f., 47 f., 50, 54. 60. *Astrid Friis.*

Uttenreitter, Poul, f. 1886, kunsthistorisk Forfatter. F. 15. Dec. 1886 i Kbh. (Holmens). Forældre: Assistent, senere Kontorchef i Statsanstalten for Livsforsikring Johan Ludvig Henry U. (1853—1925) og Vilhelmine Louise Jacobine Elgstrøm (1862—1938). Gift i° 6. Juni 1917 i Kerteminde med Forfatterinden Bodil Adele Vilhelmine Bech, f. 13. Marts 1889 paa Lundegaard, Nørre Broby Sogn, d. 3. Sept. 1942 i Gudhjem (gift i° 1910 med Ingeniør Holger Lauritz Varder (Navneforandring fra Petersen 1902), f.

1877, gift 2° 1918 med Ellen Margrethe Lange, f. 1892), D. af Forpagter paa Lundegaard, senere Ejer af Fovsletgaard Hans B. (1861—1922, gift 2° 1907 med Signe Braae, f. 1880) og Juliane Filippa Camilla Jensen (1863—1923). Ægteskabet opløst 1923. 2° 2 i. Aug. 1923 i Kbh. (b. v.) med Koncertsangerinde Agnes Louise Meiner Feilberg, f. 8. Dec. 1892 i Korsør, D. af Postekspedient, senere Postmester i Holsted Peter Meiner F. (1861—1926) og Louise Mathilde Frederikke Hammer (1864—1939). Ægteskabet opløst 1935. 3° 14. Dec. 1935 i Kbh. (b. v.) med Karen Johanne Helene Olsen, f. 29. Sept. 1891 i Kbh. (Frue) (gift i° 1920 med Tegneren Henrik Emil Melchior, 1881—1927), D. af Kusk, senere Vognmand Hans Christian O. (1851—1928) og Josephine Wilhelmine Schock (f. 1854).

U. blev Student 1906 fra Frbg. Latin- og Realskole, cand. jur. 1913, s. A. By- og Herredsfuldmægtig i Thisted og forflyttedes 1916 til Kerteminde, hvor han blev Politifuldmægtig 1919. 1921 ansattes han som fung. Sekretær i 1. Revisionsdepartement, overgik 1924 til Invalideforsikringsretten, blev Sekretær ved Invalideforsikringsraadet 1927 og 1933 atter ved Invalideforsikringsretten, hvor han n. A. udnævntes til Fuldmægtig. — U. dyrkede tidligt Kunstinteresser og foretog Rejser til Tyskland, Holland, Belgien og Frankrig. Senere har han bl. a. været i Island 1929 (med Støtte af Dansk-islandsk Forbundsfond) og 1935 (med Understøttelse af Eibeschutz' Legat). Ved Siden af sin Embedsgerning har han udfoldet en omfattende Udgiver- og Skribentvirksomhed. Han deltog i Redaktionen af Kunstbladet »Klingen« 1917—19, har oversat flere af Strindbergs Bøger og udgav Brorsons Salmer 1918 (sammen med Otto Gelsted), en Antologi (»Livet og Døden«) af Salmer og religiøse Digte 1924, »H. C. Andersens Tegninger« 1925, en Sophus Claussen-Bibliografi (sammen med Stig Veibel) 1927 og Harald Giersings Skrifter »Om Kunst« 1934. Ligeledes har han bistaaet Det Berlingske Bogtrykkeri ved Tilrettelæggelsen af flere Nytaarspublikationer. Hovedsagen har dog været Samtidens Kunst, som han har behandlet i Artikler til Tidsskrifter (»Tilskueren«; Korrespondent til det svenske »Konstrevy« fra 1936) og i selvstændige Publikationer. Han har 1925—40 skrevet en Række mindre Kunstnermonografier, dels til Serien »Vor Tids Kunst« (Olaf Rude, Sigurd Swane, Vilhelm Lundstrøm, Adam Fischer, Christine Swane, John Christensen), dels uden for denne (Kai Nielsen, GuSmundur Thorsteinsson, Jon Stefansson, Alfred Simonsen), leverede 1937 Kapitlet »Fra Philipsen til Willumsen« til det af Erik Zahle redigerede Oversigtsværk »Danmarks Malerkunst« og fik 1935 hos Kunstforeningen

udgivet den vægtige Bog om »Fritz Syberg«, der er hans største og bedste Arbejde. Til Trods for, at U.s Forfattervirksomhed har bevæget sig inden for de tre Fynboers Kreds og hans egen nærmeste Samtid, er han som Kunstskribent mere Historiker end Æstetiker. Hans Styrke er den biografiske Skildring, Kunstnerens Levnedstegning og Personlighedens Karakteristik, baseret paa grundig Undersøgelse og omhyggelig Tilrettelæggelse af Materialet. Den omfattende Viden, han besidder om Nutidskunst, har gjort ham til en særdeles kyndig Hjælper ved en Række Udstillinger, saaledes »Moderne dansk Malerkunst« 1925, Udstillingerne af islandsk Kunst 1927 og Alb. Gottschalks Arbejder 1930. For Kunstforeningen ordnede han bl. a. Fritz Sybergs Udstilling 1928, Niels Bjerres 1932 og Udstillingen af Fynboernes Akvareller 1942. — Drengeportræt (Maleri) 1902 og samtidig Blyantstegning (Kobberstiksamlingen) af Sigurd Swane. To Malerier 1907 af samme. Malerier af Gustaf Wolmar 1912 (Kunstmuseet) og Edv. Weie 1914. Kultegning 1909—11 af Harald Giersing. Buste 1908 og flere Tegninger af Utzon-Frank.

Studenterne MCMVI, 1931, S. 82 f. *Sigurd Schultz.*

Utzon-Frank, Aksel **Einar,** f. 1888, Billedhugger. F. 30. Marts 1888 i Kbh. (Frbg.). Forældre: Exam. jur., Kasserer, tidligere Sagfører Jens Christian Frank (1841—99) og Ane Cathrine Utzon (1845—1922). Navneforandring 26. Febr. 1943. Gift 4. Dec. 1908 paa Frbg. med Gerda Harriet Margrete Christensen, f. 10. Okt. 1886 i Kbh. (Stef), D. af Murermester Hans C. (1852—1917) og Ane Kirstine Larsen (1856—1932).

U.-F. kom i Malerlære hos kgl. Hof-Dekorationsmalere Nielsen & Hansen, gik paa Teknisk Skole hos H. Grønvold og optoges Jan. 1906 paa Kunstakademiet knap atten Aar gammel. Han søgte kun Skolen et Foraarssemester under C. AarsIefF, men her traf han den fem Aar ældre Kai Nielsen. De slog sig sammen om at leje et Atelier paa Hjørnet af Thorvaldsensvej og Biilowsvej, og dermed begyndte for begge en Udvikling, som fik grundlæggende Betydning ikke blot for dem selv, men ogsaa for de følgende Aartiers Billedhuggerkunst her i Landet, skønt det nære Venskab mellem dem kun varede et Par Aar. En stor Rolle spillede de Samlinger af Rodins og Meuniers Værker, som Carl Jacobsen just i disse Aar oprettede i Glyptoteket, og hvorfra de modtog vigtige Impulser. U.-F. udførte i denne Tid Arbejderstatuen »Hvil« (1908), nærmest i Tilknytning til Meunier, og Portrætstatuetten af Maleren

N. P. Bolt (1909), som er en Studie i Rodins impressionistiske Maade at modellere paa. Derefter skiltes de to Venner for hver at følge sin egen Vej. Til det egentlige Gennembrud af deres særlige Evner arbejdede de sig frem ved uafhængige Studier. Ligesom Kai Nielsen i Aarene umiddelbart efter paa en forbilledlig Maade klarlagde Stenskulpturens Problemer, viste U.-F. lidt senere en konsekvent gennemført Æstetik for Bronze-Plastikken i Kompositionen af Enkeltfigurer og Grupper. Dette ligger for første Gang klart udformet i Statuen »Herodias' Datter«, som han udstillede paa Charlottenborg Foraaret 1912.

1908 havde U.-F. for et Akademistipendium foretaget en mindre Rejse til Paris. Det blev nu afgørende for ham, at han 1912 paa Akademiets store Stipendium kunde rejse til Munchen, hvor han især studerede de arkaisk-græske Gavlgrupper fra Aigina, til Firenze, hvor Donatello gjorde et dybt Indtryk paa ham, og videre til Rom, Napoli og Pæstum. Rejsen endte i Paris. Her tilbragte han Vinteren og udstillede »Herodias' Datter« paa Salonen Foraaret 1913. De nye Studier affødte en Modning, hvis Resultater blev Bronzebusten »Grete« og Statuen »Afrodite« (Kunstmuseet), begge paa Charlottenborg-Udstillingen 1915. Med den første vedstod U.-F. sin Gæld til Florentinerne, i den anden havde han fanget Tidens Rytme og nervøse Sensibilitet gennem den overordentlig komplicerede Komposition med dens Vrimmel af fine Forskydninger i Linier og Formmasser, af drejende Bevægelser og Bøjninger i Planerne. Tillige viste U.-F. i disse Arbejders Bronzeudførelse en overlegen Materialebehandling, langt over, hvad man paa det Tidspunkt var vant til.

Den for Kunsten gunstige Periode under og lige efter den første Verdenskrig fremkaldte en anselig Statuette-Produktion. U.-F. gik i Spidsen. Hans en Overgang ret maniererede Stil imødekom Tidens Hang til Luksus og æstetisk Raffinement, og han fik i Statuetten Lejlighed til, for øvrigt i Overensstemmelse med hine Aars teoretiske Interesser, at uddybe sit særlige Kompositions-Princip. Udgangspunktet er for ham Plintens Form og Føddernes Anbringelse paa denne, saaledes at der opstaar et geometrisk Motiv, der gentages og varieres i Figurens Opbygning. Den »Knælende Afrodite« (udst. 1916, Kunstindustrimuseet) er f. Eks. komponeret med et Trekant-Motiv over firkantet Plint; mere konsekvent gennemføres det samme over trekantet Plint i »Aktæon« (1920), og Gruppen »Adam og Eva« (udst. 1923) er anlagt efter en tresidet Fodstilling paa en firkantet Plint. For øvrigt optog U.-F. i denne for ham meget frodige Periode en ny Skulpturform

i det flade Frirelief (Ærkeenglen Mikael«, 1920, til Hesselbyholms Slotskirke i Sverige; senere anvendt i Figurerne paa Statsradiofonibygningen i Tordenskjoldsgade 1930 og Flyvermonumentet ved Christianshavns Voldgrav 1938). Større Opgaver løste han med »Beatrice« til Dantesøjlen paa Dantes Plads (afsløret 1924), en »Slangedræber« i overnaturlig Størrelse (Model 1924) til Politigaarden i Kbh. og Mindebrønden med den siddende Statue af Erik af Pommern i Helsingør (1926). En Gruppe, »Paris' Dom«, bestaaende af de fire overlegemsstore Statuer Athena (Bronze 1921), Afrodite (ogsaa opstillet paa Strandpromenaden i Ziirich 1933), Hera og Paris og bestilt til en Park i Sverige, forelaa i Udkast 1917, men fuldførtes først 1931 til Kbh.s Svømmehal. Desuden kom der fra hans Haand en Række Udkast til Monumentalværker, som aldrig naaede til Virkeliggørelse, saaledes Kongestatuerne Christian II. (1919, til Amagertorv i Kbh.) og Frederik II. (1924, til Kronborg), Forslagene til Krigermindesmærket med de to Engle, der bærer den døde (1924, til Marselisborg), og til et Genforeningsmonument, Søjlen med de to flyvende Genier (1925, tænkt opstillet over for Hovedindgangen til Frbg. Slot), »Vuggekonen«, Mindesmærke for krigsforliste Sømænd (1924), og »Pegasus' Fødsel«, Vartegn for Kbh.s Havn (1917—27).

Den outrerede, mod en abstrakt Skønhed tenderende Stil, der kendetegner mange af U.-F.s Arbejder fra Aarene omkring 1917—20, afløses sidst i 1920'erne af større Bredde og tvangfri Naturlighed i den plastiske Behandling og det Følelsesgrundlag, som Inspirationen hviler paa. Det træder klart frem i Festsalsfrisen til Borups Højskole i Kbh., hvor han har skildret Menneskelivet fra Fødsel til Alderdom (1926—28), men betegnende er især tre Arbejder, der handler om Forholdet mellem Mand og Kvinde, nemlig et symbolsk »Relief« (1929) med to Par i gensidig Underkastelse og Grupperne »Ungdom« (1933) og »Mand og Kvinde« (udst. 1937). Her kommer et forborgent Følelsesliv til Udbrud — vage Følelser, der tøvende hæver sig op over Underbevidsthedens Tærskel. Det kan iagttages i den første Afrodite fra 1915, og det ligger i det hele taget i U.-F.s Arbejder som en for ham karakteristisk Stemning. Psykologisk set har han i de to Grupper fra 1933 og 1937 givet en fint forstaaende Skildring af moderne Ungdom, udtrykt gennem den Stemningsværdi, der ligger i Figurernes Holdning, eller gennem deres indbyrdes Bevægelser. Til hans interessanteste Arbejder fra denne Tid hører et Forslag til et H. C. Andersen-Monument (udst. 1932), hvor Digteren ses siddende paa en Baggrund af symbolske Figurer. I en Gruppe »Opstandelse« herfra, som blev særskilt ud-

ført, har han i fritstaaende Figurer behandlet det i Skulpturen vanskelige Problem Svæven. 1940—41 udførte han en Rekonstruktion af Lamoureux' Rytterstatue af Christian V. paa Kongens Nytorv, og han har for Tiden et stort Thorvaldsen-Monument til Udstillingsgaarden ved Charlottenborg under Arbejde.

Gennem Aarene har U.-F. modelleret en Del Buster (f. Eks. Forfatteren Anton Melbye 1915, Departementschef A. P. Weis 1923 (Glyptoteket), Martin Nyrop 1922 (Marmor i Raadhushallen), Skuespiller Holger Reenberg 1932). Omfattende Interesser har ført ham ind paa mange Omraader. Hans Lyst til at tegne er et væsentligt Træk ved hans Produktion og er i høj Grad gaaet over paa hans Elever. Selv rangerer han blandt Samtidens ypperste Tegnere, blændende sikker og raffineret i sin Behandling af Streg og Tusch- eller Blæktoner. Det følger naturligt af hans Anlæg og udprægede Blik for dekorative Virkninger, at han paa forskellig Maade har givet sig af med dekorativ Kunst, dels i Form af plastiske Udsmykningsopgaver, dels som Udkast til Arbejder af anden Art (f. Eks. Mosaikken »Venus ved Adonis' Lig«, udst. 1926). Videre har hans Skønhedssøgen gjort ham til en kundskabsrig Samler af Kunst af alle Arter og under alle Former.

U.-F. vandt en Tillægspræmie ved Neuhausens Konkurs 1907 for Statuen »Kullemper«, som nu ikke eksisterer mere, og fik Akademiets Aarsmedaille (Eckersbergs Medaille) 1911 for Statuen »Amleth« (Kunstmuseet). Siden han 1918 blev Professor i Billedhuggerkunst med Sæde i Akademiraadet, har han været en af Kunstlivets mest fremtrædende Personligheder og beklædt mange vigtige Tillidshverv. Bl. a. var han Akademiets Direktør 1925—28 og 1934—37 samt Medlem af Gallerikommissionen 1929—34 og 1937—41. Hans Indsats som Lærer er uomtvistelig. Den betød en Skærpelse af Kravene til teknisk og kunstnerisk Kunnen samtidig med, at den gav den nye Generation frisk Initiativ i dens Stilling til Maal og Midler. Som Helhed bragte U.-F.s Undervisning Billedhuggerkunsten en Konsolidering, der hurtigt viste sig paa Udstillingerne som en Højnelse af det almindelige Niveau.

U.-F.s Udstillingsvirksomhed har været ret vidtspændende. Han udstillede paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1907, 1909—15, Kunstnernes Efteraarsudstilling 1907—08, 1910—11, 1913—14, Den frie Udstilling 1908 og har siden 1916 været fast Medlem af sidstnævnte. Fremdeles deltog han i Verdenskunstudstillingen i Rom 1911, den baltiske Udstilling i Malmø 1914, Jubilæumsudstillingen i Goteborg 1923, Verdensudstillingerne i Rio de Janeiro 1922—23 og Bruxelles 1935, de danske Udstillinger i Brigh-

ton 1912 og hos Liljevalch i Stockholm 1919, ligesom han har været selvskreven ved de talrige Fremvisninger af dansk Kunst i Skandinavien (bl. a. Unionalerne), Europa og Amerika, der fandt Sted indtil den anden Verdenskrig. Egne Udstillinger holdt han i Stockholm og Kunstforeningen i Kbh. 1917 samt April 1925 (sammen med sine Elever), Leicester Gallery i London Juni—Juli 1924, i Atelieret ved Charlottenborg Maj 1935 og som Gæst hos Foreningen af 18. Nov. paa Charlottenborg Jan. 1939. U.-F. er repræsenteret i følgende offentlige Samlinger: Kunstmuseet, Kunstindustrimuseet, Museerne i Odense og paa Koldinghus, Nationalmuseum i Stockholm, Nasjonalgaleriet i Oslo, Bergens Museum, Albertinum i Dresden, Stedelijk Museum i Amsterdam, Museerne i Brighton og Rio de Janeiro. — R. 1924. DM. 1935. — Maleri af Edv. Weie. Halvfigur i brændt Ler 1940 af Sigurjon Olafsson. Buster af Therese Lucheschitz Jensen og Hans W. Larsen. Selvportræt paa Tegning til »Gnisten« 12. Marts 1908. Tegninger af Carl Jensen 1909 og senere.

Jens Pedersen i Social-Demokraten g. April 1916. Chr. Engelstoft i Skønvirke, V, 1919, S. 97—107. Vilhelm Wanscher i Politiken 11. Marts 1925 og 17. April 1940. Sigurd Schultz: Nyere dansk Billedhuggerkunst, 1929, S. 13 f., 46—53. Samme: Utzon Frank, 1932 (Vor Tids Kunst, 10). Politiken 7. Febr. 1932 og 27. Marts 1938. Berl. Tid. 25. Marts 1938. Sigurd Schultz i Nationaltidende 30. Marts s. A. Danske i Paris. Red. af Franz von Jessen, II, 1938. Politiken 24. og 29. Okt., 20., 23., 24. og 26. Nov., 13. Dec. 1939 (Polemik mellem Vilhelm Wanscher og andre om U. F.s Rekonstruktion af Christian V.s Rytterstatue i Kbh.). Georg Nygaard: Fra en Kunstners Værksted. Einar Utzon Franks Tegninger, 1940. William Haste i Berl. Tid. 17. Nov. 1941. Svend Rindholt: Mange Slags Ting. Et Udvalg af Billeder fra Professor Einar Utzon Franks Samling, 1942. C,"m/r// *Srhiilt?*

W aage. Den islandske Bondeslægt W. kom til Danmark med (3lafur Gislason W. (i 764—97), der var islandsk Købmand og Fader til nedenn. Direktor for Sorø Akademi og Skole, Dr. theol. Georg Holger W. (1793—1842), af hvis Børn skal nævnes Marie Amalie W. (1824—1907), gift med Pastor Johannes Henrik Tauber Fibiger (1821—97, s. d.), Frederikke Catharina W. (1832—1905), der ægtede Historikeren Peter Edvard Holm (1833—1915, s. d.), og Sognepræst i Herlufmagle, Provst Olafur W. (1834—1909), der var Fader til de nedenn. Departementschef Georg Holger W. (1868—1937) og Forfatteren Erik Holm W. (1869—99).

Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., III, 1924, S. 129—95. *Albert Fabritius.*

Waage, Erik Holm, 1869-99, Forfatter. F. 18. Nov. 1869 i Kbh. (Garn.), d. n. Dec. 1899 i Herlufmagle, begr. sst. Forældre: Lic. theol., senere Provst (5lafur W. (1834—1909) og Marie Christine Nyborg (1841—1910). Ugift.

W. udgik fra et Kulturhjem, og det prægede hans Fremtræden og hans Forfatterskab. En Faster var gift med Præsten og Forfatteren Johannes Fibiger, hvis Liv og Personlighed W. smukt har skildret i »Illustreret Tidende« (28. Nov. 1897) efter Fibigers Død; en anden Faster var gift med Historikeren Professor Edvard Holm. W. blev Student 1887 fra Herlufsholm og drev derefter filologiske Studier. 1894 tog han Magisterkonferens i Tysk, der 1896, efter Studieophold i Tyskland og Frankrig, suppleredes med Tillægseksamen i Fransk og Latin. I den følgende Tid underviste han ved københavnske Skoler, indtil han 1898 paa Grund af Sygdom (Sukkersyge) maatte rejse til et tysk Kursted. N. A. døde han, kun 30 Aar gammel. Foruden en omhyggelig Oversættelse af Plautus' »Amfitryon« paa rimede Vers (1897) naaede han kun at faa udgivet to smaa Bøger: en Digtsamling »Ungkarl« og et Skuespil »Evige Mure«, der blev skrevet mellem to Hospitalsophold og kom med en Uges Mellemrum 1899.

De gav Løfter om et særpræget og betydeligt Forfatterskab. Der er Form over Versene, som rummer baade Følsomhed, Lune og Satire. Skuespillet er et Idédrama, der handler om Idealismens Spillen Fallit over for Tradition og Konveniens; det er naivt i sin Fabel og umodent i sin dramatiske Opbygning, og det er ikke lykkedes Forfatteren at gøre Figurerne levende, bedst er den kynisk-skeptiske Kansler; men det bæres oppe af en trodsig Idealisme, et ungt Sinds Higen efter et nyt, humant indrettet Samfund. Det blev opført paa Studentersamfundets frie Teater 1901. Størst Opsigt vakte et Digt »Børsbillede«, der offentliggjordes i »Illustreret Tidende« 6. Marts 1898; det var rettet mod Krøyers kendte Maleri »Fra Kjøbenhavns Børs«, men blev af Handelsstanden opfattet som et Angreb paa den. 1901 udkom en Mappe med Tegninger af Johs. Holbek til seks Digte af W., hvoriblandt »Børsbillede«. — W. var en lovende Filolog og Digter, et stilfærdigt, fint og højtkultiveret Menneske, en af 90'ernes unge urolige, søgende Mænd, der døde uden at have faaet vist sine Evners Rækkevidde og uden at have vundet fast Fodfæste i Tilværelsen. — Tegning af Johs. Holbek 1899 (Familieeje).

Studenterne fra 1887, 1912, S. 84. Politiken 13. Dec. 1899 (af M-E). 111. Tid. 7. Jan. 1900 (af Edvard Lehmann). Vagten, I, 1899—1900, S. 550—53 (af Jens Pedersen). Hans Werner: Erik Waage og P. S. Krøyers Børsbillede, Samleren, VI, i_9a_9, S. $,_{73}$. *Felix Nørgaard.*

Waage, Georg Holger, 1793—1842, Præst, Skolemand. F. 11. Dec. 1793 i Kbh. (Nic.), d. 11. Dec. 1842 i Sorø, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Fuldmægtig, senere Købmand i Island (3lafur Gislason W. (1764—97) og SigriSur Oddsdottir (1763—1853). Gift 30. Maj 1823 i Kbh. (Holmens) med Juliane Frederikke Broager, f. 18. Aug. 1799 i Kbh. (Holmens), d. 8. Nov. 1842 i Sorø, D. af Skibsfører Andreas Jacob B. (1757—1833) og Maria Amalia de Franckenau (1773—1858).

W. blev dimitteret til Universitetet fra det Schouboeske Institut 1811 og blev cand. theol. 1815. S. A. blev han Adjunkt ved Herlufsholm Skole. 1822 blev han Sognepræst for Vetterslev og Hømb i Sjællands Stift, 1824 Præst ved St. Mortens Kirke i Næstved og 1825 tillige Timelærer paa Herlufsholm. 1828 blev han forflyttet til Kbh. som 1. residerende Kapellan ved Frue Kirke. 1834 blev han Lærer i Homiletik og Kateketik ved Pastoralseminariet og tillige Meddirektør for dette. 1836, ved Reformationsfesten, vandt han den teologiske Doktorgrad for en Afhandling om Alderen for Trosleddet »Nedfaren til de dødes Rige«, et grundigt og skarp-

sindigt Arbejde, der under en senere Tids Forhandlinger om Trosbekendelsens Oprindelse baade i Tyskland og England paa ny vandt fortjent Paaskønnelse. 1837 blev han udnævnt til Direktor for Sorø Akademi og Skole. Han fik denne Stilling med meget ringe pædagogisk Erfaring, men hans fine Personlighed, hans Mildhed og Bestemthed gjorde sig gældende, og han kom i et godt Forhold baade til Lærere og Elever. Medens han opholdt sig i Sorø, blev han 1839 Medlem af den Kommission, der var nedsat for at gennemgaa Biskop Mynsters Udkast til et nyt Ritual og en ny Alterbog. Allerede forinden havde han haft Lejlighed til at lære dette Arbejde at kende, thi saa snart en Afdeling var færdig, sendte Mynster den til W., paa hvis Dom han satte stor Pris. »Jeg havde megen Nytte, især af Waages Meddelelser«, skriver Biskoppen, »denne tidlig og sørgelig tabte Ven forenede med en elskelig Karakter og et ægte kristeligt Sind et logisk Hoved og lod ikke let nogen Inkonsekvens passere«. Mynster synes at have haft Planer om at faa W. udnævnt til Biskop over Lolland-Falster efter Rasmus Møller. — Tit. Professor 1836. — R. 1839. DM. 1840. — Silhouet (Familieeje).

Univ. Progr. ved Reformationsfestcn 1836, S. 45. J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet, 1854, S. 258. Udvalg af Breve til P. Hjort. Ny Samling, 1869, S. 45 f., 244 f., 250, 255. H. G. Olrik: Oversigt over Lærerstanden ved Sorø Akademi og dets Skoler 1822—1922, 1921—22, S. 5. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., III, 1924, S. 129—95. Soraner-Bladet, XIII, 1928, S. 9—13, 20—23. Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet, II, 1931, S. 407 f., 497—502.

Fr. Nielsen (A.J.Rud).*

Waage, Georg Holger, 1868—1937, Departementschef. F. 22. Okt. 1868 i Kbh. (Garn.), d. 9. Juni 1937 i Gentofte, begr. sst. Broder til Erik W. (s. d.). Gift 2. Sept. 1896 i Herlufsholm med Hanne Caroline Christiane Munck, f. 25. Nov. 1869 i Kbh. (Frels.), D. af Kateket, senere Sognepræst til Herlufsholm Vilhelm M. (s. d.) og Hustru.

W. blev Student 1886 fra Herlufsholm, 1892 cand. jur. og var derefter (til 1899) Sagførerfuldmægtig i Kbh. Kort efter Landbrugsministeriets Oprettelse 1896 fik han Ansættelse her som Assistent; tidligt blev vigtige Opgaver betroet ham, saaledes blev han 1911 Medlem af den store Landbokommission, hvor han i høj Grad satte sit Præg paa Arbejdet. 1913 blev han Fuldmægtig, og ved et Springavancement ved Departementschef L. E. Wulffs Afgang 1919 dennes Efterfølger. 1934 tog han sin Afsked efter i en næsten fyrretyveaarig Embedsgerning at have øvet betydelig Indflydelse

paa en Række store land- og skovbrugsøkonomiske Sagers Tilrettelæggelse og Afgørelse, saaledes bl. a. Lovene om Fæstegodsets Overgang til Selveje, Lensafløsningen og Lovene om Bortsalg af Jord i offentligt Eje. Han var en særpræget Personlighed, og sine Afgørelser, der hvilede paa grundige og nøgterne Overvejelser, forsvarede han altid med Iver og en vis Stejlhed. — Med Skarpsindighed, til Tider ogsaa med Skarphed, deltog han i landøkonomiske og almindelige økonomiske Drøftelser, bl. a. vedrørende Jordbeskatningen og Forbudspørgsmaalet, men deltog især i Aarene efter den første Verdenskrig meget ivrigt i Diskussionen om Valutaforholdene. Hans Indlæg var mere præget af Juristens Tilbøjelighed for de rene Linier end af Nationaløkonomens indgaaende Kendskab til navnlig det moderne Pengevæsens Mangfoldighed; men paa en Tid, da de fleste Betragtninger over Valutaspørgsmaalet angik Handelsbalance-Underskuder, den manglende Sparsommelighed eller det for ringe Arbejde, hævdede W. med usvækket Energi og nogen Overdrivelse den forøgede Seddelmængde som Aarsag til Valutavanskelighederne og bidrog derved meget til at indstille den offentlige Mening paa en rationel Løsning af Vanskelighederne. — Paa en Række Omraader benyttede Staten W.s Arbejdskraft i Kommissioner m. m.; 1920—29 var han saaledes Formand for Skovkommissionen, 1928—34 Medlem af Bestyrelsen for Erhvervenes Laanefond og fra 1933 til sin Død Formand for Kommissionen angaaende en ny Vandløbslovgivning. 1899—1919 var han tilsynsførende med de landøkonomiske Forskudsforeninger. Bestyrelsesposter o. 1. gjorde han aldrig noget for at skaffe sig, især fordi han mente, at han da ikke med tilstrækkelig Uafhængighed vilde kunne bestride sit Embede. En Undtagelse dannede dog Kreditforeningen af Kommuner i Danmark, ved hvis Stiftelse (1899) han udførte et betydeligt Arbejde, og hvis daglige Ledelse han som administrerende Direktør forestod lige til sin Død. Hans Indsigt i økonomiske Forhold kom — ikke mindst i Begyndelsen — denne Forening til megen Nytte. — Beskikkelse som Overretssagfører 1918. — R. 1920. DM. 1923. K.[2] 1926. K.[1] 1934.

Studenterne fra 1886, 1911, S. 107. *A. Falk-Jensen.*

Waagepetersen, Christian, 1787—1840, Købmand. F. 6. Sept. 1787 i Kbh. (Nic), d. 23. Nov. 1840 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Fuldmægtig hos Raadmand Waage, senere Vinhandler, Borgerkaptajn Lorentz Boje Petersen (1764—1829) og Sophie Magdalene Worm (1765—1832). Navneforandring fra Petersen,

Christian Waage, 4. Marts 1831. Gift 18. Nov. 1809 i Kbh. (Holmens) med Albertine Emmerentse Schmidt, f. 13. Okt. 1793 i Kbh. (Nic), d. 15. Nov. 1864 sst. (Garn.), D. af Købmand Albrecht Ludvig S. (ca. 1754—1821) og Frederikke Christiane Restorff (ca. 1759—1822).

W. blev uddannet inden for Vinhandelen, dels hjemme, dels i Udlandet, og 1808 nedsatte han sig som Vinhandler i Kbh. Med Aarene udvikledes Forretningen stærkt, og den stod snart som den førende inden for Branchen. 1827 udnævntes han til Hofvinhandler. Ved Siden af sin Forretning interesserede W. sig stærkt for Byens kommunale Liv. 1808—16 virkede han som Fattigforstander, og 1824—35 var han Medlem af de 32 Mænds Forsamling. W. var desuden en aandelig og kunstnerisk interesseret Mand. Kemi var hans Yndlingsfag, og ved Polyteknisk Læreanstalts Oprettelse skænkede han denne et fuldt udstyret kemisk Laboratorium. Hans smukke Gaard i St. Strandstræde var et selskabeligt Samlingssted, hvor der navnlig kom mange Musikere, og paa forskellig Maade understøttede han disse, bl. a. Komponisten Frederik Kuhlau. — Hofagent 1825. Rang med 3. Kl. Nr. 8 1831. — R. 1828. — Maleri af C. Horneman 1811 og af L. Aumont 1829. Portrætteret af W. Marstrand 1834 paa Billedet af det W.ske Musikselskab, delvis reproduceret i Radering af C. C. Andersen 1878, samt paa W. Bendz' Familiebillede 1830, paa Marstrands Billede 1838 af W. og Moritz Salomonsen og paa sammes Familiebillede 1836 (Kunstmuseet). Stik af Quénedey. Litografier af W. Heuer 1832 fra Krossing og af samme fra Em. Bærentzen & Co.

Niels Christian Øst: Materialier til et dansk biographisk-literarisk Lexicon, 1835—38, Sp. 550 ff. C. Thrane: Danske Komponister, 1875, S. 189. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1Q34, S. 67, 70 f.

zr u ~r
> > » « > /> /

Harald Jørgensen.

Wacker, Peter Johannes Georg **Emil,** 1839—1913, Præst. F. 16. Maj 1839 i Kotzenbiill i Ejdersted, d. 2. April 1913 i Flensborg, begr. sst. Forældre: Lærer og Organist Hans Georg W. (gift 2° med Maria Siems) og Margarethe Carstens (d. 1847). Gift 22. April 1870 i Stege med Maria Petronella Plum, f. 10. Marts 1848 paa Cathrinedal ved Stege, d. 28. Aug. 1902 i Flensborg, D. af Proprietær, senere Tobaksfabrikant i Kbh. Peter Paulsen P. (1821—93) og Rasmine Juliane Rampe (1820—99).

Under en Visitats lagde Slesvigs Biskop U. S. Boesen Mærke til den opvakte Dreng og foranledigede, at W. efter sin Konfirmation fik Privatundervisning hos Pastor Christensen i Tønning for at læse til Præst. 1856 optoges han i Haderslev Latinskole, hvorfra

han 1860 dimitteredes til Kbh.s Universitet. Paa Grund af, at han som tysksindet Student ikke kunde deltage i de danske Studenters nationale Tilkendegivelse, forlod han 1861 Kbh. og var fra nu af, skønt ikke politisk fremtrædende, en Modstander af Danskheden. I Kiel faldt hans første egentlige Studietid og hans kristelige Gennembrud. Inden han 1866 sst. bestod sin teologiske Embedseksamen, studerede han endnu i Berlin, hvor han dyrkede kulturelle Interesser, og lærte at prædike i Ladelund Præstegaard. Efter Ordinationen 1866 ansattes han som Hjælpepræst i Ketting og n. A. som Sognepræst i Rinkenæs. Ved Siden af Sognearbejdet skabte han i dette ret vanskelige Sogn Interesse for Nordslesvigsk Asyl for forsømte Børn og Diakonissestiftelsen i Flensborg, og efterhaanden traadte han frem for en bredere Offentlighed som en fremragende Prædikant, som Udgiver af »Kirkeligt Søndagsblad« (fra 1873) og som Medstifter af og første Formand for Evangelisk-luthersk Missionsforening for Nordslesvig, stiftet 17. Juni 1875 i Rødekro. Hans Forkyndelse betonede Embedet og Skellet mellem Guds Børn og Verden. 1876 overtog han Stillingen som Præst og Forstander for Diakonissestiftelsen i Flensborg og opnaaede at sikre denne en vigtig Plads i baade den danske og den tyske Del af Befolkningen. Indadtil viste han Dygtighed som Administrator, Sjælesørger og Lærer. Han var en myndig Personlighed, der ikke taalte Modsigelse; Modstand undgik han ikke. Som Teolog fik han Betydning for mange Præster og udviklede Lægfolk ved sin Flensburger lutherische Konferenz (fra 1893), sit dogmatiske Værk »Die Heilsordnung« (1898) og sine Prædikensamlinger (»Frucht in Geduld« (1893), »Unser Taufbund« (1907) og »Bekehrung und Bekenntnis« (1914)). 1910 tog han sin Afsked. Ud over de nævnte Værker udgav han mest Bøger for Diakonissearbejdet samt nogle Rejsebetragtninger.

Friedrich Gleiss: Handbuch der Inneren Mission in Schleswig-Holstein, 1917, S. 175—78. Carl Matthiesen: Ev.-luth. Diakonissenanstalt Flensburg 1874—1924, 1924, S. 17—34. Theodor Kaftan: Erlebnisse und Beobachtungen, 1924, S. 157 ff., 301, 330. H. Tonnesen: Nordslesvigsk Kirkeliv 1880—1920, 1926, S. 33—42. Jens Holdt i Sønderjydske Aarbøger 1931, S. 120—45. Pastor Emil Wacker, ein kurzes Lebens- und Wesensbild, herausg. von Margrethe Wacker, 1939.

H. b. re tersen.

Wad, Christian, 1852—1926, Skolemand. F. 29. Marts 1852 i Seden, d. 22. Juni 1926 i Hellerup, begr. paa Bogø. Forældre: Sognepræst, sidst i Korsør, Matthias W. (1816—97) og Marie Elisabeth Fistaine (1824—75)- Gift 16. Juli 1884 i Skyum med

Anna Elisabeth Friis, f. 31. Marts 1863 i Hunslev ved Kerteminde, d. 14. Aug. 1938 i Gentofte, D. af personel Kapellan i Kølstrup og Agedrup, senere Sognepræst i Skyum og Hørdum Kristian Johan Frederik F. (1833—1910) og Juliane Marie Landkilde (1832—1911).

W. blev Student 1870 fra Herlufsholm og teologisk Kandidat 1876. Allerede inden Embedseksamen var han klar over, at han vilde være Lærer. Han kom efter sin Eksamen og efter i tre Aar forud herfor at have været Huslærer til Birkerød Kostskole hos Mantzius. Senere virkede han i Slagelse og Kbh., men samtidig hermed drev han pædagogiske Studier baade her hjemme og i Udlandet. Han foretog flere lange Rejser; saaledes var han i Rom 1880—81 og 1882—84 paa Madeira. Allerede da var han stærkt optaget af Tanken om at oprette et Skolehjem, en Tanke, som han saa smaat begyndte at realisere, da han var blevet gift med Anna Friis og med hende havde slaaet sig ned som Lærer ved Realskolen i Hobro 1884. I Sommeren 1885 rejste han sammen med sin Hustru til England, hvor hans Interesse for Kostskolen fik et stærkt Skub fremad. 1887 tog han Skoleembedseksamen i Engelsk og Fransk. Under Samtaler med Folketingsmand Chr. Berg, som selv havde oprettet en Navigationsskole paa Bogø, slog den Tanke ned i W., at han kunde begynde en Skole paa denne lille 0, som han fandt særlig godt egnet for Opnaaelsen af det Maal, som han og hans Hustru havde sat sig for deres Livsgerning, Skabelsen af en Skole og et Skolehjem, hvor »Maalet var Barnets og den unges Udvikling og Opdragelse og Undervisning et af Midlerne«. Planerne blev indgaaende drøftet under Samtaler mellem ham og hans Hustru og Chr. Berg og hans Hustru, og Resultatet blev, at Skolen begyndte 1. Sept. 1887. Begyndelsen var meget beskeden. W. fortæller selv i Skolens Aarsberetning for 1919—20 om den første vanskelige Tid: »Vi gav os i Lag med Arbejdet i Tillid til, at vi havde Kræfter til det, at vi havde Maal, som nok skulde styrke vor Vilje og vort Mod. Vanskelighederne var dog større, end vi havde tænkt, Kræfterne mindre, og Skuffelser kom der mange af«. W. og hans Hustru følte sig imidlertid overbeviste om, at det valgte Sted netop var det rette. Øens Beliggenhed og dens skønne Natur var for dem et Plus. Her maatte Børnene og de unge kunne føre et friskt og sundt Skoleliv, og det, at de havde Eleverne hos sig altid, tillod, at der kunde lægges en pædagogisk gennemtænkt Plan for saavel Arbejde som Frihed. De lagde stor Vægt paa hos deres Elever at udvikle Sansen for Orden, Samliv og Samarbejde; de havde ikke som de store gamle Kost-

skoler Traditioner at bygge paa, men var paa den anden Side heller ikke bundet af Traditioner, og de kunde arbejde paa Virkeliggørelsen af det, der for dem var Idealet for en Kostskole, »i afklaret og mønstergyldig Form at gennemføre Hjemmets Opgave uden som dette at være bundet af mange andre Hensyn end Børnenes Tarv«. Skolen begyndte som et Interessentskab mellem Familierne W. og Berg; men fra 1899 drev Chr. og Anna W. Skolen helt for egen Regning. Den Bolig, hvori Skolen havde til Huse til at begynde med, var meget beskeden. Igennem Aarenes Løb voksede Skolen dog stærkt og kom endnu i W.s levende Live til at omfatte et anseligt Kompleks af Bygninger beliggende i et stort, parklignende Anlæg, hvor Sportspladsen var det centrale.

W. var foruden at være en dygtig Lærer, kundskabsrig og med et naturligt Tag paa at forstaa og behandle Eleverne, en dygtig Administrator, der med Klogskab og uden Smaalighed evnede at drive denne Skole saaledes, at den trods Vanskeligheder af økonomisk og anden Art hos Eleverne og disses Forældre kunde skabe en Fornemmelse af Tryghed, uden at de Idealer, som stedse havde foresvævet ham og hans Hustru for deres Skolearbejde, paa nogen Maade blev sat til Side. Undervisnings- og Opdragelsesarbejdet fyldte dem begge helt, men Anna W. var tillige en dygtig og interesseret Husmoder, der i en sjælden Grad havde Børnenes og de unges Fortrolighed og Tillid. Forskellige som de var, ogsaa Aldersforskellen var jo ret stor, supplerede de hinanden paa en udmærket Maade. Der kom dog vanskelige Tider for Chr. og Anna W., særlig under Krigsaarene 1914—18 og i de nærmest følgende Aar. Det opslidende Arbejde med de mange Aars Ledelse af en efterhaanden stor Kostskole havde taget paa deres Kræfter. Som Anna W. selv skriver i Bogøsamfundets Aarsskrift 1928—29, »taalte de ikke Følelsen af ikke fuldt at kunne gøre Fyldest i den Gerning, der havde været deres Livs Lykke og Indhold«. 1920 afstod de Skolen og flyttede til Gentofte, hvor de henlevede deres sidste Aar.

R. 1921. — Mindesten 1927 ved Skolen.

Den danske Realskole, XXVIII, 1926, S. 233. Bogø Samfundet. Aarsskrift 1913-39. *Otto Bjørneboe.*

Wad, Emmanuel, 1862—1940, Pianist. F. 10. Marts 1862 i Korsør, d. 6. Sept. 1940 i Baltimore, U. S. A., begr. sst. Broder til Chr. W. (s. d.). Gift 17. Juli 1894 i Kbh. (Frue) med Karen Gether, f. 1. Juni 1873 i Kbh. (Holmens), d. 16. Okt. 1934 sst. (gift 2^{0} 1909 med Trafikkontrollør Axel Alexander

Afzelius, f. 1879), D. af Klasselotterikollektør Arent Sophus Martin G. (1838—1905) og Jutta Athalia Jæhnigen (1846—1917). Ægteskabet opløst 1898.

W. fik fra sit 6. Aar Undervisning i Hjemmet og senere af Organist B. T. Dahl i Fødebyen. Senere, da han kom til at gaa paa Mantzius' Skole i Birkerød, fik han Joseph Glæser til Lærer, og efter at være blevet Student 1881, privat dimitteret, besluttede han helt at hellige sig Musikken. Han blev Elev af Victor Bendix, besøgte 1883—85 Kbh.s Musikkonservatorium, hvor Aug. Winding var hans Lærer, og rejste derefter til Wien for hos den berømte Th. Leschetitsky at erhverve den sidste Uddannelse. W. debuterede i Dresden og vendte siden tilbage til Kbh., hvor han i nogle Aar levede som anset Koncertpianist og søgt Pædagog. 1892 lod han sig overtale af sin Landsmand, Komponisten Asger Hamerik, der i 20 Aar havde ledet det højt ansete Peabody-Institut i Baltimore, til at overtage Stillingen som Konservatoriets Klaverlærer. I Baltimore blev W. da Resten af sit Liv og faldt baade kunstnerisk og personligt særdeles vel til under de udmærkede Arbejdsvilkaar, der aabnede sig for ham i denne Rigmandsstad. Han forlod efter nogle Aars Forløb sin Stilling ved Peabody-Instituttet, men fik derved blot Lejlighed til at udvide sin store private Elevkreds. Baade som Pædagog og som udøvende Kunstner blev han en udmærket Udsending for sit Fædreland, og hans Kompositioner, hvoriblandt Værker for Klaver og Violin og en Opera, som opførtes i Baltimore, vandt Bifald. For Danmark skrev han til Tekst af Lægen og Digteren Norman-Hansen en Opera »Tagwagwa« over indianske Motiver. Den blev antaget af Det kgl. Teater, men aldrig opført. — R. 1932.

Gustav Hetsch: Det kgl. danske Musikkonservatorium 1867—1917, 1917, S. 146 f. Politiken 29. Sept. 1940. f *Nils Schiørring.*

Wad, Gustav Ludvig, 1854—1929, Arkivmand, Personalhistoriker. F. 28. Aug. 1854 i Seden, d. 28. Sept. 1929 i Odense, begr. i Korsør. Broder til Chr. og Emmanuel W. (s. d.). Gift 29. Juni 1883 i Korsør med Edle Sophie Hedevig d'Origny, f. 5. Juni 1856 i Tønning, d. 3. Nov. 1915 i Odense, D. af Toldinspektør i Tønning, senere Toldforvalter i Korsør, Kaptajn Frederik Julius d'O. (1816—88, gift i° 1845 med Bertha Louise Adler, 1816—48) og Edle Sophie Johanne Rasmine Cederfeld de Simonsen **(1821—1907).**

W. voksede op i et fint kultiveret Præstehjem. Senere kom han i Skole paa Herlufsholm, hvorfra han blev Student 1872. Ikke

mindst for Udviklingen af W.s historiske Sans var Opholdet paa den gamle, minderige Stiftelse af Betydning, og han følte sig altid nøje knyttet til dette Sted. I Kbh. valgte W. Statsvidenskab som Embedsstudium og blev cand. polit. 1877. 1873—83 havde han Plads paa Elers' Kollegium, hvor han bl. a. sluttede Venskab med den senere Rigsarkivar V. A. Secher. Ogsaa til Kollegiet følte W. sig bestandig i Taknemmelighedsgæld; han har givet Bidrag til dets Historie, og ved sit Testamente efterlod han det et Legat paa ca. 17000 Kr. 1878 blev W. Assistent i Postinspektoratet for Østifterne, 1879 i Overbestyrelsen for Post- og Telegrafvæsenet, 1881 Sekretær og 1889 Fuldmægtig hos Overpostmesteren. Det var dog ikke ved postal Virksomhed, at W. skulde vinde sig et Navn. Allerede fra ganske ung viste han levende Interesse for Historie, især Personalhistorie, og allerede i sin Studentertid udgav han sammen med A. Leth »Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm 1565—1875« (1875; II, 1882—87). 1878 kom hans første større, selvstændige Skrift »Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm 1565—1878«, der bl. a. blev meget velvilligt anmeldt af den strenge Dommer C. F. Bricka. Tidligt blev W. knyttet til Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie og udgav for dette »Personalhistorisk Tidsskrift«, IV—2. Rk., IV (1883-—89). Jævnsides hermed var han 1886—93 Redaktør af Hof- og Statskalenderen og udsendte i denne Periode — foruden en Række Afhandlinger — de værdifulde Skrifter »Om Eggert Christoffer Knuth og Søster Lerche« (1881) med den fortrinlige Indledning om de gamle Adelsarkivers Skæbne samt »Mindeskrift i Anledning af Halvandethundredaars-Dagen for Oprettelsen af det adelige Stift Valløe« (1888).

Da Provinsarkivet (Landsarkivet) for Fyn blev oprettet, blev W. 1893 udset til at være den første Provinsarkivar (fra 1907 Landsarkivar) ved dette, og her kom hans Manddomsgerning til at ligge i over 30 Aar, indtil han 1924 faldt for Aldersgrænsen. I denne Stilling gjorde han en betydelig Indsats. For det fynske Landomraade fik han den vanskelige Opgave at føre Arkivloven af 1889 ud i Livet, og gennem de mange Aars Arbejde lykkedes det ham baade af Arkivafleveringernes raa Masse at skabe en organisk Helhed og selv at vinde et omfattende Kendskab til Indholdet, saaledes at han kunde være Administrationen og de mange enkelte, der søgte hans altid redebonne Hjælp, en kyndig og sikker Vejleder ved arkivalske Undersøgelser. Særlige Fortjenester indlagde W. sig derved, at han gennem sine Forbindelser med den fynske Adel forstod at faa mangfoldige, ikke-afleveringspligtige Arki-

valier af betydelig historisk Værdi overført til Landsarkivet som Gaver eller Deposita.

Litterært kom W.s Gerning som Arkivmand i en længere Aarrække ikke til at sætte Frugt. Vel udkom s. A., han blev Provinsarkivar, den monumentale, af G. F. Bricka paabegyndte Udgave af »Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe« (I—II, 1893), men i denne Periode gav W.s Produktion sig fortrinsvis Udtryk blot gennem talrige Artikler til »Dansk biografisk Lexikon«. Just ved dette Arbejde befandt W. sig i sit rette Element, og hans Bidrag hører baade formelt og indholdsmæssigt til de ypperste. Først mod Afslutningen af sit Liv udgav W. sit litterære Hovedværk »Fra Fyens Fortid« (I—IV, 1916—24). Foruden den interessante Brevveksling mellem WerlaufT og Vedel Simonsen fremlægges der heri en Del af Resultaterne af en Menneskealders Undersøgelser vedrørende Fyns Historie og Topografi. Værket er i sin Helhed et usædvanligt righoldigt Kildeskrift. Posthumt udkom desuden en Samling Breve fra Christian Rantzau til Hans Gram (Dsk. Magazin, 6. Rk., V, 1930, S. 199—328).

Som Historiker er W. Personalhistorikeren par excellence. Hans Emnevalg og Synskreds kan vel derved nu og da blive noget indsnævrede, men inden for sin Begrænsning udfolder W. sig med Mesterskab. Paa et historisk Omraade, der mere end noget andet skæmmes af dilettantisk Behandling, virkede W. som Talsmand for streng Metode, og hans egne Arbejder er mønstergyldige ved Nøjagtighed, sikker Viden, Kyndighed og smagfuld Fremstilling. Med fin Forstaaelse saa W. tilbage paa Historiens Skikkelser, og hans ofte lunerige Menneskeskildring er baaret baade af varm Medfølelse og af Vemod over det forgængelige i alle Ting. For W.s Virksomhed som Arkivmand og Historiker er Pietet over for Fortidens Traditioner og Værdier et bærende Motiv. Denne Ejendommelighed prægede ogsaa hans Personlighed, som paa en mærkelig Maade holdt fast ved svundne Tiders Sprog og Sædvaner. Noget pasticheagtigt og søgt kunde W. derfor ofte virke i sin Stil og i sin Fremtræden, men han var dybt rodfæstet i gammel dansk Kultur. — Medlem af Danske Selskab 1908. Æresmedlem af Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie 1929. — R. 1908. DM. 1918.

Bjørn Kornerup i Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., II, 1930, S. 193—99 (med Bibliografi), jfr. S. 271; III, 1931, S. 77. [G. L. Wad:] Til Minde om Sophie Wad d'Origny, 1916. Elers' Collegium 1691—1941, udg. af Elersianersamfundet, 1942, S. 334. Fyens Stiftstidende 29.—30. Sept. 1929.

Bjørn Kornerup.

Wad, Gregers, 1755—1832, Mineralog. F. 18. Juni 1755 i Viborg, d. 25. Marts 1832 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Handskemager Søren Christensen W. (ca. 1718—99) og Anne Marie Graversdatter (ca. 1722—98). Gift 1. Aug. 1802 i Kongsberg med Nicoline Christiane Brunnich, f. 6. Marts 1779 i Kbh. (Frue), d. 3. Maj 1864 i Roskilde, D. af Professor Morten Thrane B. (s. d.) og Hustru.

W. dimitteredes 1773 fra sin Fødebys Latinskole og begyndte at studere Teologi ved Universitetet, men allerede efter anden Eksamen forlod han dette, vistnok paa Grund af Trang, og tog Plads som Huslærer, idet han samtidig studerede Filologi. Efter nogle Aars Forløb kom han som Lærer for et Par unge Mennesker i Huset hos Professor B. Riisbrigh, hvor han fik Adgang til dennes Bibliotek; hans Lyst til Naturhistorien vaktes herigennem, og Brunnich tog sig varmt af hans videre Uddannelse heri. 1791—92 foretog han en Rejse med sin ældste Elev, den senere Kammerjunker Fr. Hoppe, til Norge og Sverige, derefter 1792—95 over Gottingen og Wien gennem Schweiz til Rom, hvor han opholdt sig over et Aar. Paa disse Rejser høstede han et rigt naturhistorisk Udbytte, og efter sin Hjemkomst 1795 blev han ansat som ekstraordinær Professor i Mineralogi og Zoologi, som ikke havde været doceret, siden Brunnich 1789 blev forflyttet til Norge. 1803 udnævntes han til ordinær Professor i samme Fag. Hans Hovedinteresse var knyttet til Mineralogien og Geologien, i hvilke han følte sig stærkt tiltrukket af Tyskeren A. G. Werner, til hvem han støttede sig i sine Forelæsninger, og som han indførte i Litteraturen gennem »Tabulae synopticae terminorum systematis oryctognostici Werneriani, latine, dan. et german. editae« (1798). Fra hans Haand foreligger desuden flere mindre mineralogiske Afhandlinger og nogle zoologiske Oversættelser, særlig af Cuvier; men hans Hovedbetydning ligger i hans Virksomhed som Museumsmand. Som Universitetsprofessor fik han Ledelsen af Natur Theatret, der omfattede saavel den mineralogiske som den zoologiske Samling, der ikke havde haft nogen egentlig Ledelse siden Briinnichs Forflyttelse. Det modtog under W. store Gaver fra Grev J. G. Moltke, med hvem han stadig var i nær Forbindelse. Han førte ogsaa Tilsyn med de til Det kgl. Museum for Naturvidenskaberne 1802 erhvervede store Samlinger, der opbevaredes paa Rosenborg. Da Naturhistorieselskabets Samlinger 1805 overgik til Museet, fik han endvidere Overopsynet med disse, men de forblev vedvarende i de gamle Lokaler paa Østergade. W. havde saaledes samtlige mineralogiske og zoologiske Samlinger underlagt sig, og hans betydelige Virksomhed

herved har for Efterverdenen sat sig Spor i et stort og omhyggeligt Katalogiseringsarbejde af de mineralogiske Samlinger. 1810 overgik de zoologiske Samlinger til den første Professor zoologiæ J. Rathke, der ligeledes overtog Undervisningen i Zoologi. Ved Omordningen 1829 [a]^ det kgl. Museums Forhold blev W. Meddirektør. W. blev 1800 Medlem af Videnskabernes Selskab, senere tillige af flere udenlandske; 1821—22 var han Universitetets Rektor. Hans Kærlighed til hans Ungdomsvidenskab Filologien sporedes i hans almindelig beundrede latinske Taler. — Virkelig Etatsraad 1814. — R. 1815. — Maleri af Hans Hansen (Fr.borg, deponeret i Mineralogisk Museum).

Dansk Litteratur-Tidende 1832, S. 298—303. C. C. A. Gosch: Jørgen Christian Schiødte, I, 1898. Samme: Danmarks zoologiske Literatur, II, 1, 1873, S. 581 f. K. L. Henriksen i Entomologiske Meddelelser, XV, 1921—37, S. 148. Breve fra og til Gregers Wad 1790—1812, udg. af A. Clement, 1928. Rom og Danmark, I, 1934. *y* ^^ *($* ± *Andersen*),*

Wad, Povl Peter Jensen, f. 1887, Havearkitekt. F. 1. Okt. 1887 i Hjerm. Forældre: Husmand Jens Christian W. (1851—1922) og Johanne Marie Jensen (1860—1942). Gift 3. Aug. 1917 med Anna Carola Olsson, f. 3. Sept. 1882 i Kalmar, D. af Slagter Carl Oluf O. og Carolina Albertina Petersson.

Efter at have været Elev i hjemlige Handelsgartnerier og Planteskoler arbejdede W. en Tid i Planteskoler i Holsten og senere igen i danske Planteskoler samt hos en Havearkitekt; en Vinter var han paa Højskole. Trods Militærtjeneste og vanskelige økonomiske Forhold gennemførte han derefter dygtigt Havebrugsstudiet og blev Kandidat 1915. Straks efter Eksamen nedsatte han sig som Havearkitekt i Odense, og han fik her hurtigt Del i de Opgaver, som navnlig en Del af dem, der tjente godt paa Krigen, vilde ofre Penge paa. Det blev til omfattende Arbejder i Herregaardshaver og store og kostbare Anlæg ved nye og ældre Villaer og Landsteder baade paa Fyn og andetsteds. Den haarde Reaktion, som Efterkrigstiden i økonomisk Henseende gav Landet, ramte ogsaa W., der for at faa Udkommet en Overgang maatte drive et Handelsgartneri ved Odense. Et afgørende Vendepunkt indtraf, da han fra Nytaar 1926 blev ansat som Konsulent for Østifternes Haveselskab i de to fynske Amter, idet han da baade fik en god økonomisk Basis at arbejde paa og tillige i de mange smaa og store Haver fik et interessant Arbejdsfelt, hvorigennem han siden paa afgørende Vis har kunnet præge en Mangfoldighed af Fynbohaver. Arbejdet voksede saa stærkt, at Konsulentvirksomheden fra 1934

maatte deles, saa W. kun beholdt det ene Amt. Hans Indsats ligger navnlig paa det æstetiske Omraade, og en værdifuld Forenkling af Fynbohaverne maa nævnes som et af de bedste Resultater. Tillige har W. deltaget i talrige Konkurrencer, hvor han ofte har vundet en smuk Pris (Fruens Bøge 1919; Næstved 1920; Udstilling i Aarhus 1933 m. fl.), og han har været Havearkitekt ved adskillige Provinsudstillinger (Holstebro 1934; Næstved 1935 m. fl.) foruden ved Havebrugsudstillinger (Forum, Kbh. 1938, Odense 1941 m. fl.). Ogsaa Ringe Idrætspark og Fredens Kirkegaard (Odense) samt Næsbyhoved Kirkegaard maa nævnes som værdifulde Arbejder. — Fra sit første Odense-Aar har W. undervist de unge Gartnere i Tegning ved den tekniske Skole, og han har en Del Aar været »Fyns Stiftstidende«s Haveredaktør. Sammen med C. Th. Sørensen (s. d.) har han skrevet Pjecen »Om Indretning af Haver« (1930; ny Udg. 1942), og i faglige Blade har han leveret adskillige værdifulde Artikler, ligesom han har skrevet flere Afsnit i »Nordisk illustreret Havebrugsleksikon« (I—II, 4. Udg., 1934—36). — W. har liggende store Projekter for offentlige Anlæg i og ved Odense, og ikke mindst denne By har han paa mangfoldige Steder formaaet at præge med enkle, værdige og smukke Udtryk for sin Kunst, sidst ved sammen med Havearkitekt C. Th. Sørensen at forestaa Omdannelsen af Læseforeningens Have til en H. C. Andersens Mindepark.

Havekunst, XVI, 1935, S. 97—107. *Johannes Tholle.*

Wadskiær, Christian Frederik (Friderich), 1713—79, Forfatter, Professor. F. 1713 paa Ørslev Kloster ved Skive, d. 5. Nov. 1779 i Kbh. (Frue), begr. i Frue K. Forældre: Godsfuldmægtig, siden Forpagter Søren Mogensen (1676—1728) og Elisabeth Lynge (ca. 1676—1739). Gift i° 29. Okt. 1755 i Stege med Christiane Annette (Arnette?) Friedenreich, f. 1733 antagelig i Sennels i Thisted Amt, d. 27. Marts 1774 i Kbh. (Frue), D. af Sognepræst, sidst i Stege, Provst Johannes F. (1699—1759) og Maren Goiske (1700—80). 2^0 1778 (Kop. Nic. 29. Jan.) med Frederikke (Friderica) Hæseker, f. ca. 1746 i Kbh., d. 14. Maj 1815 sst. (Petri), D. af Raadmand, senere Viceborgmester og Etatsraad Johan Jacob H. (1714—86) og Anna Christine Kreyer (1715—70).

Navnet (med stumt d) er taget efter Vaskjærgaard i Tørring Sogn ved Lemvig, som Farfaderen (og maaske en Tid ogsaa Faderen) havde haft i Forpagtning. Trods Hjemmets smaa Kaar blev W. i seks Aar holdt i Sæby Latinskole, hvorfra han 1730 dimittere-

des til Universitetet. Penge til Rejse og Deposits skaffede han sig ved et versificeret Bønskrift til Carl v. Plessen, Herren til Dronninggaard, og det første Studieaar (som han paa normal Vis afsluttede med anden Eksamen) kom han vistnok kun igennem ved en Slægtnings Hjælp. 1730 prædikede den unge Rus i flere Kirker paa Lemvig-Egnen, men synes i øvrigt aldrig at have lagt sig alvorligt efter Teologi; det var gamle og moderne Sprog, herunder Islandsk, og fremfor alt Antikviteter, som han med sin store Flid og uhyrlige Hukommelse satte ind paa. Om hans Faders Godsherre, Gadebusch-Helten Grev Chr. Levetzow, efter hvem han var opkaldt, har støttet ham ud over at protegere ham ind paa Regensen, vides ikke bestemt; i hvert Fald maatte han give Informationer for at klare sig. Det Ry, han efterhaanden erhvervede sig ved sin Sprogfærdighed og diffuse Detailviden, henledte Erik Pontoppidan den Yngres Opmærksomhed paa ham; uden at være eller agere Pietist bistod han 1735—40 denne indflydelsesrige Mand ved Udarbejdelsen af historiske Skrifter og muligvis ogsaa ved Redaktionen af hans Salmebog, formentlig boende i hans Hjem. Fra ca. 1738 tog desuden Wielandts Enke ham i sin Tjeneste som Redaktør af »Lærde Tidender«. Da han 1740 mistede disse faste Sysler, havde han allerede i et Par Aar været naadigt bemærket ved Hove, dels for sit Sørgedigt 1737 over Kongens Svigermoder (»Det bekrigede Fredens-Borg . . .«), dels for nogle »Ringe Tanker, da det nye kgl. Residence-Slot til Kiøbenhavn d. 18. Junii 1738 med største Solennité paatogsin herlige Bygnings-Krands«; Christian VI. skal have vægret sig ved at lade et saadant poetisk Geni »verrusten« i et afsides Herredsfogedembede, men sørgede foreløbig ikke paa anden Maade for den velanbefalede Studiosus, hvis kvikke rimede Ansøgninger med deres Fortsættelse af den Bording'ske Tradition for den poetiske Supplikgenre har faaet en sikker Plads i vor anekdotiske Litteraturhistorie. Efter alt at dømme maa de have været skrevet af en Mand, der virkelig led Nød. Fra 1741 og seks Aar fremefter var et Aarshonorar paa 100 Rdl. for litterær Assistance til Mønt- og Medaillekabinettet hans eneste faste Indtægt; for Resten maatte han slaa sig igennem ved Oversættelser og navnlig ved Lejlighedsdigtning. Det var i disse Aar, at hans Logis blev et »Digterofficin«, og den Strøm af Bryllups- og Begravelsespoesier, som udgik derfra, for adskillige Numres Vedkommende under Kundens Navn, er Grundlaget for hans egenartede Stilling i dansk Litteratur. Selv udtaler han sig ofte aabent og humørfyldt om sin Produktions industrielle Karakter, men vilde dog sagtens have foretrukket at kunne vi sin Tid til store og »lærde« Digte i

Smag med det, som han i Ro havde kunnet samle til under sin Tjeneste hos Pontoppidan og udsendte 1741: »Poetisk Skue-Plads aabnet paa det saa kongelige som kostelige Christiansborgs Slots-Plads, forestillende i trende Scenes de kgl. danske Recidence-Slotte, saa mange af Historien og Antiquitæten har været at opspore, med udførlige historiske Anmærkninger samt et lidet historisk Tillæg«; dette Digts lange Prosafortale »om den Poetiske Professions Vilkor i Aldmindelighed og Hoved-Aarsagerne der til« viser trods Mangel paa principielle Helhedssynspunkter en Sans for Poesiens Suverænitet, der er mere end et blot Ekko af Samtidens gængse Poetikker. Herfra at slutte til hans »nedværdigende« Døgnvers som en Forklaring paa, at han i sit eget Selskab oftest var »tristis og morosus«, gaar dog næppe an, eftersom det ikke synes, at han har følt sig fornedret af sin Næringsvej som Poet. Opretholdelsen af Selvrespekten er nok blevet lettet ved den Omstændighed, at ogsaa hans Lejlighedsdigtning muliggjorde Udfoldelse af Lærdom, baade i Tekst og Fodnoter, og at Mænd som Langebek, Gram og den unge Eilschov viste ham Agtelse, om end maaske let ironisk betonet. En Skuffelse var det, at Hovedstadens Notariat gik ham forbi 1745, og to Aar senere søgte han forgæves at blive Tolder i Hadsund. Men snart efter (Juli 1747) udnævntes han til Professor i Historie ved det nyoprettede Sorø Akademi, uagtet Holberg og Gram havde anbefalet J. E. Schlegel, og skønt ogsaa J. S. Sneedorff var blandt Ansøgerne. Glæden over Befordringen spores i det mest veloplagte af hans højofficielle Hyldestdigte, »Poetiske Reflexioner fra den berømte Philosophiske Gang paa Sorøe . . , da Friderich den Femte og Fyrstinde Louise helligholdte Deres Salvings-Fest. . .« (Sept. 1747). Han kom nu ud af sin Gæld, men blev efter fire Aars Forløb afskediget, ikke uden egen Skyld: han havde begaaet alvorlige Formfejl og var i Forvejen lidet anset som Lærer. Efter et Fjerdingaars Brødløshed udnævntes han (Dec. 1751) til Professor poéseos ved Kbh.s Universitet, protegeret af Universitetspatronen Grev J. L. Holstein, hvis Slægt og Person han havde hyldet 1747 i Digtet »Det afgudiske Leire og christelige Lethreborg korteligen confronterede . . .«. 1755 tog han Magistergraden og blev 1765 ogsaa Professor eloquentiæ samt Assessor i Konsistorium. Med hans Universitetsstilling var forbundet Hvervet som litterær Censor. Som akademisk Lærer betød han næppe noget som helst; men hans tre latinske Universitetsdisputatser (1767—74) om lærde Fyrster, navnlig i Norden, strømmer over af snurrig og tilfældig Viden om dansk Eruditions Historie. Denne Linie i hans Virksomhed, der afsluttedes 1777 med Universitetsprogrammet »Coniungit Amor

Fridericos«, var begyndt allerede 1735 med en Klagetale over Kommunitetsprovsten Chr. Nolds Forflyttelse til et Præstekald og repræsenteredes i Sorø-Tiden med »Hilaria Sorana« (1751), en Tale ved Oldenborgernes 300 Aars-Jubilæum. — Af en stor Børneflok i et sent indgaaet Ægteskab mistede han næsten Halvdelen. Som Menneske skal han have været taktløs og konfus, men hjertensgod og hjælpsom; hans Død blev muligvis fremskyndet af Sorg over nogle frække Tyverier, som en Student af hans Omgangskreds havde forøvet i hans Bibliotek og Sølvskab.

Medens hans latinske Prosaarbejder i Dag kun har Kuriositetsinteresse, lever visse af hans latinske Vers endnu i Kraft af deres virtuose Fasthed og Smidighed, saaledes hans soranske Velkomsthilsen 1750 til Frederik V. (»Gaude, plaude, docta Sora«). — Hans historisk lærde Digtning paa Modersmaalet, altsaa Værker som det store Poem om Slottene og det mindre om Lejre-Ledreborg samt »Forandrings Skue-Plads paa Amalienborgs Lue-Plads . . .« (især om det nye Moltke'ske Palæ), virker afskrækkende ved de mange antikvariske og litterære Hentydninger i Teksten og det deraf nødvendiggjorte Noteapparat, der svulmer op til en uordnet Udstilling af Forfatterens enorme Læsning; men arbejder man sig gennem Pedanteriet, viser navnlig »Poetisk Skue-Plads . . .« sig at indeholde en virkelig frisk Kærne af veloplagt Rejsejournalistik. Oluf Friis' udfordrende Paastand, at W.s kaotiske historiske Digte danner et Mellemtrin mellem det 16. Aarh.s folkelig-nationale Retning og det 19. Aarh.s historiske Romantik, rummer i hvert Fald et frugtbart Synspunkt. — For den egentlige Lejlighedsdigtnings Vedkommende har den almindelige litterære Bevidsthed haft nemmere ved at omstille sig fra N. M. Petersens og J. Paludans lidet indfølende Vrangvillie (hvis Forudsætning er historisk urimelige Forestillinger om en Poet af 1740'ernes Generation) til en positiv Vurdering, som Hans Brix er gaaet i Spidsen for. Ikke blot er W.s fordringsløse og brave Personlighed, som den tegner sig gennem hans poetiske Døgnværk, tiltrækkende, bl. a. ved et ham fuldt bevidst provinsielt Særsind, der placerer ham som en Pioner i den litterære »jyske Bevægelse«, og ved en trohjertig gammeldags Fromhed, der stundom kan ytre sig mærkelig intimt midt i hans højrøstede Retorik; men en fordomsfri og opladt Læser maa ogsaa beundre hans flydende og faste Versifikation, der kan bestemmes som en Mellemproportional mellem Bordings lettere og Kingos mere tungtskridende, hans massive, verbalt svulmende Barokstil, som hen mod det 18. Aarh.s Midte virker som et monumentalt, i sig selv urokkeligt hvilende Fortidslevn, den Opfindsomhed, hvormed han i hvert

enkelt Tilfælde af de omhandlede Personers Navne eller Profession konstruerer sig et Ledemotiv, hans uudtømmelige Frodighed i kaade Ordspil, hans behændige Brug af anekdotisk Fyldekalk fra hans forvirrede Lærdoms Raritetskabinet, hans muntre Selvironi over for Kompositionens disproportionale Uhyrligheder, hans bastante Koketteri i den stadige Drilskhed mod Kønnet, det naivt uskyldige i hans Platheder og den imponerende Anakronisme i hans Syntese af Holberg'sk paavirket Moralsatire og Aabenraa-Poetens Kunster. Der er et utvivlsomt Moment af stor og forsætlig Komik i hans uigennemtrængelige Alvorsmaske midt under hemningsløse Overdrivelser i Udtryk for Hyldest, Sorg og Glæde, selvfølgelig Administration af halsbrækkende Paronomasier og næsten genial Anvendelse (f. Eks. i Sorø-Refleksionerne) af den lige saa mulighedsrige som vanskelige Figur Antiklimaks. I den Underfundighed, hvormed han saaledes overvinder grelle Modsigelser i sin indre og ydre Situation, røber dei sig baade et anseligt — i sin Art enestaaende — litterært Talent og et paa sin Vis overlegent Menneske.

Biografi af Sønnen T. L. W. i O. Wolffs Journal, 1816, III, S. 193—208; IV, S. 34—46. J. Davidsen: Kjøbenhavnerliv i ældre og nyere Tid, 1889, S. 263—81. Oluf Friis: Jylland i dansk Litteratur indtil Blicher, 1929, S. 130—36. — I W.s Udvalgte Danske Vers, udgivne af Hans Brix og Anker Jensen, 1915, med Indledning af Brix, findes S. 154—61 en Bibliografi over W.s vigtigste Arbejder, trykte og utrykte.

Ejnar Thomsen.

Wadum, Jens, 1746—1804, Rentekammerdeputeret. F. 31. Jan. 1746 paa Nørgaard, Grinderslev Sogn, d. 18. April 1804 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens i Byen). Forældre: Gaardejer Claus Jensen W. (1711—47) og Mette Hansdatter Winde (1719—57). Gift 15. Marts 1784 i Kbh. (Trin.) med Johanne Christine Koch, f. 22. Juli 1750 i Kbh. (Garn.), d. 20. Marts 1837 i Romdrup, D. af lp Andersen K. og Anne Marie Johannesdatter.

W. blev Student 1763 fra Aalborg og ansattes 1772 som Kopist i Generallandvæsenskommissionens danske Kontor. Herfra flyttedes han 1773 over i Landvæsenskontoret, hvor man 1775 udnævnte ham til fungerende Chef for Kontoret (fast Ansættelse fra 1777). I femten Aar arbejdede han i dette Kontor, i en Periode, da de skelsættende Love til Fordel for Bondestanden blev til. W. var en varm Beundrer af Brødrene Reventlow, og han arbejdede med stor Iver og Dygtighed med de praktiske Spørgsmaal, der blev ham betroet. 1790 forlod han Landvæsenskontoret, idet han udnævntes til Kommitteret i Rentekammeret, og i denne Stilling døde han.

Ogsaa paa den nye Post gjorde han udmærket Fyldest. W. havde et aabent Blik for Tidens Krav, og med megen Iver deltog han i den offentlige Diskussion om de mange offentlige Spørgsmaal, der blev sat under Debat i Slutningen af det 18. Aar hundrede. W. var den egentlige Stifter af Det danske Litteraturselskab af 1775 og en af Forgrundsfigurerne inden for Drejers Klub, hvor »W.s Vindueskrog« var berømt. Man sagde ofte, at »der fra det Vindue udbredte sig mere Lys over Borgersamfundet end fra mangen højlært Oplysningsanstalt«. W.s Skribentvirksomhed var uden større Betydning, men gennem Drejers Klub udøvede han en afgørende Indflydelse paa Meningsdannelsen i Kbh., navnlig med Hensyn til Landbospørgsmaalet. — Justitsraad 1800.

E. Holm: Kampen om Landboreformerne, 1888, S. i6of. Knud Bokkenheuser: Drejers Klub, 1903, S. 117—ao og passim. Carl S. Petersen og Vilh. Andersen: 111. dansk Litteraturhistorie, II, 1934, S. 471, 8g2.

Harald Jørgensen (Gerh. Hornemann).

Wagner. Af de flere tyske Slægter W., der er indvandret til Danmark, skal nævnes en oprindelig i Nordlingen hjemmehørende Haandværkerslægt, som udspringer fra Kobbersmed i Nordlingen Peter W. (ca. 1500—71), hvis Sønnesøn var Kobbersmed i Heidenheim Georg W. (1565—1634); dennes Sønnesøns Søn Snedkermester sst. Georg W. (1652—1723) var Bedstefader til Faktor ved Jernværket i Konigsbronn Johan Ludvig W. (1734'—92), hvis Søn Oberst Carl Friedrich W. (1766—1847), der 1783 traadte i dansk Militærtjeneste, var Fader til Aktuar i Meldorf, Kancelliraad Friedrich W. (1800—79) og til Oberstløjtnant Moritz Carl Friedrich August W. (1798—1849), af hvis Børn skal nævnes Charlotte Caroline Elisa Johanne W. (1842—1904), der var gift med Højskoleforstander Ludvig Peter Schrøder (1836—1908, s. d.), Anna Pauline W. (1844—1900), der ægtede Svogeren, Filantropen Johannes Elieser Schrøder (1838—1920, s. d.), Sognepræst i Sakskøbing Ludvig Carl Moritz W. (1838—1919) og de nedenn. Generalmajor Frederik August Hartvig W. (1840—1923) — hvis Søn er ligeledes nedenn. Arkitekt Frederik W. (f. 1880) — og Oberst Carl August W. (1847—1906), der var Fader til Overretssagfører Christian Manthey-W. (f. 1883). Pastor Ludvig Carl Moritz W. (1838—1919) var Fader til nedenn. Præst Eilif Theodor W. (1878—1941) og til Præst i Aarhus Carl Ferdinand W. (f. 1871), hvis Datter Caroline (Caiina) Elisabeth Solveig W. (f. 1900) er gift med Biskop Hans Fuglsang Damgaard (f. 1890, s. d.).

L. C. M. Wagner: Stamtavle over Familien Wagner, 1883. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1155 ff. Anetavle for fire Brødre Wagner, 1939,

Albert Fabritius.

Wagner, Carl August, 1847—1906, Officer, Skytteforeningsmand, Politiker. F. 12. Jan. 1847 i Kbh. (Garn.), d. 8. Okt. 1906 paa Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Major, senere Oberstløjtnant Moritz Carl Friedrich August W. (1798—1849) og Margrethe Sophie Charlotte Manthey (1811—97). Gift 5. Aug. 1877 i Kbh. (Frels.) med Anna Pauline Manthey, f. 15. Jan. 1850 paa Stennetgaard ved Haderslev, d. 2. Juli 1909 paa Frbg., D. af Proprietær, senere Chef for Telegrafvæsenets Revisions- og Bogholderkontor, Etatsraad Nicolai M. (1823—1906, gift 2^{0} 1883 med Anna Helene Kirstine Nielsen, 1860—1901) og Marie Margrethe Hansen (1830—80).

W. blev Student 1864 fra Borgerdydskolen i Kbh. og meldte sig straks som frivillig ved Infanteriet, men naaede ikke at deltage i Krigen, blev Reserveofficer (Sekondløjtnant) 1867, var hjemsendt fra 1868 og studerede ved Universiteterne i Kbh. og Kristiania, til han 1870 som menig gik i fransk Tjeneste, hvor han avancerede til Premierløjtnant, Kaptajn og Batterichef. Efter at have gennemgaaet Officerskolen her hjemme blev han 1874 Premierløjtnant i Artilleriet, stod 1876—79 ved Generalstaben, var Kaptajn og Batterichef 1882—89, derefter Chef for Hærens Elevskole, til han 1895 blev Oberstløjtnant og Afdelingschef, var fra 1900 til sin Død Chef for Fæstningsartilleriregimentet — fra 1904 som Oberst. Han var Medlem af flere tjenstlige Kommissioner, foretog Tjenstrejser til Udlandet og skrev i »Militært Tidsskrift« om artilleristiske Spørgsmaal. En Række Aar var han en dygtig og energisk Lærer i Fransk ved Galster og Holbølls Kursus, fra 1900 til sin Død ved Officerskolens ældste Klasse. Han var en dygtig Artilleriofficer, en kundskabsrig Mand, en initiativrig, kraftig Karakter, en vindende, tillidvækkende Personlighed og glødende Fædrelandsven. Fra tidlig Ungdom var W. en fortrinlig Skytte; allerede 1868 var han Medlem af Centralkomiteen for Skytteforeningerne og efter Hjemkomsten fra Frankrig indtil 1886 Medlem af den nye Overbestyrelse for disse og af Forretningsudvalget, gentagne Gange Medlem af Bestyrelsen, fra 1884 Formand, for Kbh.s Skytteforening, hvor vor indre Politik i Provisorieaarene kom til at spille en betydelig Rolle. Han var stedse den ivrigste Talsmand for, at Skytteuddannelsen vel skulde være Forberedelse til Indtræden i Hæren, men at Foreningerne ikke skulde organiseres militært. Om

dette Emne skrev han Pjecen »Skytteforeningerne og deres Forhold til Hæren« (1869). Han var stærkt politisk interesseret, var, som valgt af Højre, Folketingsmand for Kbh.s 3. Kreds 1887—1901 og blev ved sin skarpe Intelligens og hurtige Tanke en dygtig Debattør. I »Vort Forsvar« skrev han en lang Række Artikler om Skyttevæsen, Folkevæbning, Kbh.s Forsvar m. m. — R. 1887. DM. 1897. K.[2] 1906. — Medaillon paa Gravstenen af A. Bundgaard 1906. Træsnit 1887.

Generalstaben 1808—1908, 1908. Elevskolen 1816—1912, 1916, S. 98. L. F. C. Krogh: Skyttesagen i Danmark 1861—1911, ign, S. 172, 185, 194, 261, 264, 353 og passim. Berl. Tid. 8. Okt. 1906. 111. Tid. 14. Okt. s. A. Vort Forsvar 91. Okt. s. A. Ludvig Wagner: Charlotte Wagner, 1917.

Rockstroh (P. jV. *Nieuwenhuis).*

Wagner, Eilif Theodor, 1878—1941, Præst og Skoleforstander i Amerika. F. 18. Aug. 1878 i Seest, d. 15. Maj 1941 i Kbh., begr. i Taastrup. Forældre: Sognepræst, sidst i Sakskøbing, Ludvig Carl Moritz W. (1838—1919) og Nancy Gæcilie Margrethe Grønvold (1845—1912). Gift 30. Juli 1905 i Askov med Ingeborg Appel, f. 21. Juni 1882 i Rødding, Sønderjylland, D. af Højskolelærer, Redaktør Mathias Lorentzen A. (1848—1916) og Sofia Lovise Hansen (1851—1929).

W. blev Student 1896 fra Sorø, og efter at han 1902 var blevet teologisk Kandidat, var han nogle Aar Huslærer og Lærer paa Kvissel Højskole, indtil han 1905 blev personel Kapellan i Sakskøbing. I Sommeren 1907 rejste han efter Opfordring til Amerika for at blive Lærer ved den danske Kirkes Præste- og Ungdomsskole i Des Moines, Iowa, hvor han fyldte sin Plads med saa stor Dygtighed, at han 1910—12 var Skolens Forstander og i de Aar blev afholdt og agtet af Skolens Elever. Han var tillige Præst for de danske Menigheder i Byerne Des Moines og Cedar Rapids, Iowa. Efter sin Hjemkomst til Danmark blev han 1912 residerende Kapellan i Høje Taastrup og 1918 Sognepræst ved det nylig oprettede Embede ved den nybyggede Taastrup Nykirke i Stationsbyen af samme Navn. 1932 blev han Provst for Smørum Herred °§ J935 Medlem af Amtsskoledirektionen. Sin Kærlighed til og sin Interesse for dansk Kirkeliv og Aandsliv i Amerika bevarede han hele sit Liv. 1913 blev han Medlem af Udvalget for Den danskamerikanske Mission, 1920 blev han Udvalgets Formand og var i en længere Aarrække en meget dygtig og energisk Formand, til han 1939 maatte nedlægge sit Hverv paa Grund af Sygdom. I Sommeren 1924 foretog han en lang Rejse til Amerika og besøgte

de fleste af Menighederne i den danske Kirke. Han søgte ivrigt at styrke Forbindelsen mellem Danmark og Udvandrerne i Amerika, skrev talrige Breve derover, sørgede for økonomisk Støtte til danske Skoler, Højskoler og Missionsvirksomheder og skrev mange Artikler i danske kirkelige Blade, især i »Menighedsbladet«, hvor han i en lang Serie samlede Udvalgets Historie. 1940 maatte han paa Grund af Sygdom søge sin Afsked som Præst. — R. 1938. M.f.D.R. 1906. — Maleri af C. N. Overgaard 1921.

M. F. Blichfeld.

Wagner, Frederik (Friedrich) August Hartvig (Hartwig), 1840—1923, Officer, Tekniker. F. 29. Juli 1840 i Rendsborg, d. 7. Juli 1923 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Broder til Carl W. (s. d.). Gift 28. Dec. 1866 i Slagelse med Adamine (Ada) Charlotte Grønvold, f. 28. Marts 1848 i Slagelse, d. 8. Sept. 1922 paa Frbg., D. af Købmand, senere Bankdirektør Carl Ferdinand G. (1817—85) og Helene Cathrine Wittrup (1818—90).

Efter et Aars Skolegang i Sorø 1853—54, hvor W. slet ikke kunde forlige sig med Forholdene, blev han Student 1858 fra Borgerdydskolen i Kbh., n. A. Elev i Højskolen, 1863 (Ancienitet fra 1859) Sekondløjtnant i Artilleriet, deltog i Krigen 1864, blev Premierløjtnant 1867 og var til 1879, da han blev Kaptajn, til teknisk Tjeneste bl. a. i Frederiksværk. Efter nogen Troppetjeneste var han til 1889 Skoleofficer ved Officerskolen og samtidig til Raadighed for Artilleristaben, blev 1889 Oberstløjtnant og var Afdelingschef til 1892, derefter som Oberst 1892—95 Chef for Laboratorieafdelingen, 1895—96 for Fæstningsartilleriet, til han 1896 blev Generalmajor, Generalinspektør, Chef for Artilleriet og Søartilleriet. Han afgik 1907. — 1874—77 var W. Sekretær i Artilleri- og Konstruktionskommissionen og blev 1881 Medlem af Skytskommissionen (Kbh.s Landbefæstning). 1882—96 var han Lærer ved Officerskolen i teknisk Mekanik m. m. De tekniske Videnskaber, militært som civilt, herunder ogsaa Ingeniørvirksomhed, øvede stedse overvejende Tiltrækning paa ham, og han var ledende Ingeniør ved mange industrielle og andre Virksomheder. Som Artillerigeneral stod W. en forbigangen Tids »lærde« Artillerister nærmere, end han stod sine samtidige, de »raske« Artillerister, for hvem Troppetjenesten, Taktikken, Vaabnets Anvendelse og Virkning i den moderne Krig var det afgørende, og som Chef for Artilleriet mødte han i flere Tilfælde alvorlig Modgang. — Han var en udpræget Personlighed, men uden skarpe Kanter, var ualmindelig kundskabsrig, besad meget betydelig

Arbejdsevne, var munter, elskværdig og omgængelig; lidet militærisk af Ydre. — Af hans skriftlige Produktion skal nævnes: »Om Konstruktion af Kupler« (1881), »Om Staalbronce« (1883), »Om Jern og Staal« (1883), en Lærebog i Teknologi 1885, »Vejledning for Kjedelpassere« (1896, 6. Udg. 1916) og et stort Antal tekniske Afhandlinger; endvidere »Oplevelser i 1864 sønden og norden for Kongeaaen« (1914). Han var 1877 Medstifter al Den tekniske Forening, 1898—1903 dens Formand, fra 1907 til sin Død Medlem af Patentkommissionen, hvor han virkede med Pligttroskab og Udholdenhed omtrent til det sidste. — R. 1881. DM. 1888. K.[2] 1895. K.[1] 1899. S.K. 1907. — Blyantstegning 1887 af Knud Larsen (Familieeje). Maleri af Karl Schrøder 1898 (ligesaa).

Erindringer i Nationaltidende 18. Febr. 1917 og Berl. Tid. 28. Juli 1920. Ludvig Wagner: Charlotte Wagner, 1917. Berl. Tid. 7. Juli 1923. Teknisk Tidsskr., XLVII, s. A., S. 137. Dansk Artilleri-Tidsskr., X, s. A., S. 159 f. Soraner-Bladet, XXV, 1940, S. 37 f., 43—46, 53 f.

Rockstroh (P. N. Nieuwenhuis).

Wagner, Frederik, f. 1880, Arkitekt. F. 12. Juni 1880 i Kbh. (døbt i Slagelse). Forældre: Kaptajn, senere Generalmajor Frederik W. (s. d.) og Hustru. Gift i° 1. Okt. 1909 i Kbh. (Helligg.) med Yelva Vilhelmine Helene Simonsen, f. 13. Sept. 1886 i Kbh. (Fødsst.), d. 25. Juni 1935 i Dianalund, Adoptivd. af Handelsfuldmægtig, senere Rentier Vilhelm Peter Christian S. (1850—1924) og Johansine Vilhelmine Alfredine Hansen (1852—1922). 2° 1. Juli 1937 i Kbh. (Holmens) med Elna Augusta Jacobsen, f. 30. Jan. 1894 i Kbh. (Matth.), D. af Husejer Hans Peter J. (f. 1864) og Britta Hesselholdt (1863—1941).

W. blev Student 1898 fra Metropolitanskolen, tog Filosofikum 1899 og Afgangseksamen fra Akademiets Arkitekturskole 1908. Som selvstændig Arkitekt sluttede W. sig først til den dengang herskende Nyklassicisme, dog saaledes, at han i noget højere Grad end almindeligt forbandt dennes Formsprog med det gammeldags hyggelige, friere Præg og den gammeldags kunstneriske Opdyrkning af Murstensarbejdet. Eksempler paa Arbejder i Nyklassicisme er: Villa Arnen, Kastanievej 6, Rungsted (1914); de tre Fabrikanlæg for Nielsen & Winther Ryesgade 51—55 (1916), Øresundsvej 147, nuværende Vølund (1917) og nuværende Dansk Industrisyndikat i Frihavnen (1917); Villaen Enighedsvej 35 (1918, Diplom); Kurhuset paa Kolonien Filadelfia, Dianalund (1926); Nervesanatoriet sst. (1928), hans Hovedværk; et firfløjet Anlæg af Værkstedbygninger sst. (1929). W. er senere gaaet over til en maadeholden

moderne Saglighed. Som Eksempler paa denne kan nævnes Laboratoriebygningen paa Kolonien Filadelfia (1932) og Bakkegaardsskolen i Gentofte, af Aulatypen (1935, Diplom). Et særligt Afsnit inden for W.s Produktion udgør hans talrige store københavnske Beboelsesejendomme. Som Prøver paa disse kan nævnes: Bebyggelsen af Christiansmindegrundene, begrænset af Strandvejen, Christiansmindevej, Reersøgade og Taasingegade, hvoraf Hjørnehuset Strandvej 19 og dets Fortsættelse ved Christiansmindevej er opført 1923, Strandvej 9 samt de øvrige Karreer 1925; den trefløjede Bebyggelse Borups Allé 133—35 (1930); Maagegaarden Frederikssundsvej 53—57 (1932); Skoleholdergaarden, Nr. 33—37 paa Skoleholdervej (1934), en af Kbh.s største Karreer, til hvis Haveanlæg og Legeplads i Gaarden der alene er afsat omkr. een Td. Land; Blok 4, paa Hjørnet af Tagensvej og Tuborgvej, af Bispeparken (1941). Hertil føjer sig Havebyen Buskehøj ved GI. Holte (1917—20). W. har desuden sammen med Rolf Schroeder 1912 vundet 1. Præmie i Konkurrencen om en Vej- og Bebyggelsesplan for Aalborg. Fra 1922 er han Medlem af Kunstnersamfundets Arkitektsektion. — Tegning af Otto Christensen (Privateje).

Architekten, Medd. fra Akad. Architektforen., XV, 1912—13, S. 21 f., 24 f., 33—38; XVII, 1914—15, S. 361 ff.; XIX, 1916—17, S. 297 f.; XXII, 1920, S. 15, 18, 20, 75; XXV, 1923, S. 414 f., 420 f., 429; XXXI, 1929, Maanedshæfte, S. 121—32; XXXIV, 1932, Ugehæfte, S. 90 f., 213; XXXV, 1933, Ugehæfte, S. 34 ff., Maanedshæfte, S. 81—84; XLII, 1940, Ugehæfte, S. gf.; XLIV, 1942, Maanedshæfte, S. .40-48. *Knud Millech.*

Wagner, Olga Rosalie Aloica, f. 1873, Billedhuggerinde. F. 24. Maj 1873 i Kbh. (Holmens). Forældre: Grosserer Carl Henrik Laurits Liisberg Packness (1843—82) og Marie Amalie Martin (1849—^oQo gi[1]* [2]° 1884 med Manufakturhandler Peter Christian Frederik Andersen, 1845—1916). Gift 11. Juli 1899 i Kbh. (b. v.) med Billedhuggeren Siegfried W. (s. d.).

O. W. tog privat Tegneundervisning hos Tegnelærer Søren Jensen og blev dimitteret til Akademiet, som hun besøgte 1893—98. Med Viggo Johansen som Lærer uddannede hun sig her oprindelig som Malerinde, og først efter Ægteskabet begyndte hun at arbejde med Skulpturen og undervistes af sin Mand. Med Akademistipendier har hun rejst i Udlandet, 1908 i Tyskland, hvor hun bl. a. studerede moderne Kunst paa Udstillingen i Mtinchen, 1911 og 1914, da Rejsen gik over Prag og Wien, gennem Balkan (bl. a. Byerne Agram, Banjaluca og Sarajevo) ned til Adriaterhavet og hjem over Trieste, Venezia, Firenze og Miinchen. Siden har hun

i Aarenes Løb foretaget talrige Rejser sammen med sin Mand med længere Ophold bl. a. i Nordafrika, Palæstina, Ægypten og Grækenland (1932 med Tagea Brandts Legat). Efter at have udstillet nogle Aar paa Charlottenborg (1901—04) gik hun over til Den frie Udstilling 1905 og har siden udstillet her regelmæssigt (Parthaver siden 1912). I Udlandet har hun været repræsenteret paa Udstillinger i Berlin 1910—11, Rom 1911, Brighton 1912 og Malmø 1914. Som Kunstner har O. W. arbejdet i nær Kontakt med sin Mand og har bl. a. navnlig lært af ham teknisk at beherske saa forskellige Materialer som Sten, Bronze, Træ og Porcellæn. Hendes Udvikling er gaaet i udpræget dekorativ Retning, og navnlig har hun med sine Haveskulpturer søgt at oparbejde et nyt Felt for Billedhuggerkunsten. Sammen med sin Mand afholdt hun saaledes 1916 en Udstilling af Skulptur i fri Luft i Klampenborg, den første i sin Art her hjemme. Af hendes Arbejder kan nævnes den fine lille knælende »Barnefigur« (1911, Marmor, opstillet i Villahave i Vedbæk (Guldmedaille i Miinchen); gentaget i Marmor til Kunstmuseet 1921) og en anden Figur af en Pige med en Kat, »Havefigur« (1913, Dolomit, Sokkel i Sandsten, opstillet i en Villahave paa Fr.berg). Desuden Figurgruppen »Frejr paa Galten«, som er udført sammen med Siegfried W. (1914—24, Kalksten, opstillet i Anlægget uden for Kunstmuseet), den dekorative Gruppe »Naturen, der bærer Handelen«, som findes i Handelsbankens Gaard i Vimmelskaftet (1920), »Sangerinde paa Tribunen« (1921—26, farvet Sandsten), »En Skuespillerinde« (grøn Kalksten) samt det sidste store Arbejde, maaske hendes Hovedværk, Udkastet til et Mindesmærke for Naturforskeren P. W. Lund (1936). Desuden har hun udført en Række Portrætter bl. a. af Tegneren Valdemar Andersen (1915), af Direktør L. Elsass (1916) samt to Portrætter af Siegfried W., 1901 (Gips) og 1932 (tysk Kalksten). Et af hendes mest karakterfulde kunstindustrielle Arbejder (udført i Samarbejde med Siegfried W.) er den lille Bronzegruppe af en Stær, der haler en Regnorm op af Jorden (1904, Ekspl. i Kunstindustrimuseet), der med sit knappe præcise Formsprog bringer tilsvarende japanske Bronzearbejder i Erindring. For Den kgl. Porcelainsfabrik og for Bing & Grøndahl har hun udført en Række Arbejder i Porcellæn. — Bronzebuste af Siegfried Wagner 1900.

Sophus Michaélis i Kunst, VI, 1904. 111. Tid. II. April 1915. Achton Friis i Skønvirke, II, 1916, S. 81—88. Villaen, II, 1—3, 1916. Kineton Parkes: Sculpture of to-day, II, 1921, S. 295. Berl. Tid. 21. Maj 1923. Nationaltidende 18. Okt. 1925 og 24. Maj 1943. *Merete Bodelsen.*

Wagner, Siegfried, f. 1874, Billedhugger. F. 13. April 1874 i Hamburg. Forældre: Vand- og Gasmester Joseph Meyer W. (1844—1919) og Julie Philipsen (1848—1917); adopteret 1892 af Grosserer Julius Jacob Heine (1841—1910) og Frederikke Wagner (1847—1907). Gift 11. Juli 1899 i Kbh. (b. v.) med Olga Rosalie Aloica Packness (se Wagner, Olga).

W. besøgte Teknisk Skole og blev herfra dimitteret til Akademiet, i hvis Almindelige Forberedelsesklasse han blev optaget Dec. 1889. Efter at have været Elev paa Akademiet i en Aarrække forlod han dette 1896 og arbejdede derefter en Tid i Vilh. Bissens Atelier. 1894 var nan begyndt at udstille paa Charlottenborg, og hans Arbejder i de første Aar (»Forfulgt«,« Dødsdømt«) viste Tilknytning til den fremherskende akademiske Naturalisme. For at skaffe sig et Levebrød tog W. imidlertid 1898 Ansættelse hos Bing & Grøndahl, og det fik den allerstørste Betydning for hans videre kunstneriske Udvikling, at han her kom til at arbejde under J. F. Willumsens Ledelse (indtil 1900). Han knyttedes i disse Aar til Willumsen, som han selv betragter som »sin eneste Lærer«, og lærte af ham ikke alene at arbejde ornamentalt i det daglige Arbejde paa Fabrikken, men ogsaa som Medhjælper for ham paa hans Atelier at stræbe efter en stor og samlet monumental Virkning i sin Skulptur. Det første umiddelbare Resultat heraf var hans store Portræt af Hustruen, »Monumental Kvindebuste« (Bronze), som han udstillede paa Charlottenborg 1900 (s. A. som Willumsen udstillede Forældrenes Gravmæle paa Den frie Udstilling), og som her skal have virket »som et Tordenskrald«. Den Udtryksform, han havde fundet frem til, holdt han fast ved, og hans udprægede dekorative Evner, som kom til Udfoldelse gennem Aarene i en omfattende kunstindustriel Virksomhed, kom ogsaa til at præge hans Skulptur. 1904 udstillede han saaledes et stort Udkast »Livets Brønd«, som med sit digteriske Indhold og hele ornamentale Opfattelse viste, at han i disse Aar arbejdede som Modernist i Tilknytning til den symbolistisk betonede art-nouveau Kunst, saaledes som den dengang navnlig dyrkedes i Tyskland. Egentlig har W. altid staaet fremmed over for den klassiske danske Skulpturtradition, og en Tilknytning til gammel orientalsk eller ægyptisk Kunst har faldet ham naturlig. Paa lange Rejser med sin Hustru (1919 paa det Ancker'ske Legat) har han besøgt Middelhavslandene og har i længere Tid opholdt sig i baade Nordafrika og den nære Orient (navnlig Ægypten og Palæstina), og ogsaa hans Motivverden, som ofte strejfer det bizarre, er præget af brogede Rejseindtryk. Hans Produktion skiller sig herved stærkt ud fra den al-

mindeligt fremherskende Skulpturopfattelse her hjemme, og med Aarene er han kommet til at indtage en ret isoleret Stilling inden for den danske Kunstverden. Hans Indsats inden for Kunsthaandværket ved Aarhundredets Begyndelse var betydningsfuld, og gennem det nære Samarbejde, han indledede med Mogens Ballin i dennes nyoprettede Tinsmedie 1900—02, satte han sit Præg paa den fremvoksende saakaldte Skønvirke-Stil. 1902—05 var han kunstnerisk Leder af Tvermoes & Abrahamsens Lysekronefabrik, og gennem Aarene har han givet Udkast til baade Keramik, Møbler, Smykker, Bogbind, Glas, Træsager m. m. Den udprægede Glæde ved Materialet, der præger hans dekorative Arbejder, har paa lignende Maade gjort sig gældende i hans Skulptur. Ogsaa her viser han sig som den fremragende Haandværker, og mere end nogen anden dansk Billedhugger har han forsøgt sig med nye Materialer og sjældne og kostbare Stensorter, som han har hjembragt fra sine Rejser rundt omkring i Verden. — Af større Arbejder kan nævnes »Lots Hustru« (1905 paa Den frie Udstilling, 1920 sst. udført i Kalksten), »Frejer paa Galten« (1914—24, Kunstmuseet, sammen med Olga W.) og fra de senere Aar tre legemsstore Figurer i Træ »Moses« (1934), »Jesus« (1940) og »Muhammed« (1941). Mest kendt af W.s offentlige Arbejder er »Lurblæserne« paa Raadhuspladsen (1914, Søjlen af Anton Rosen); i Kbh. findes desuden Busten af Tyge Brahe ved Rundetaarn (1932), Fuglegruppen i Rigshospitalets Have og Reliefferne sst. og i Det fysiologiske Institut, Det fysisk-kemiske Institut og Det hygiejniske Institut samt paa den mosaiske Vestre Kirkegaard et Springvandsmonument, Juda Løve; endvidere i Aalborg »Aalborgmanden« ved Indgangen til Administrationsbygningen (1912) og sst. i »Fremtiden« bl. a. Portrætter af Justitsraad Herman Hald og Christian X.; i Kværndrup Mindesmærket over Oberstløjtnant Edvard Nielsen (1906). Desuden har W. udført en lang Række Portrætbuster bl. a. af Niels Skovgaard (1920, Kunstmuseet), Georg Høeberg (1925, Fr.borg), P. V.Jensen-Klint (1927), Departementschef Fr. Graae (1932), Martin Borch (1933), Johs. V.Jensen og Johan Rohde (begge 1934), Jacob Texiére (1940) og j. F. Willumsen (1941) og henved 200 Gravmæler. W. har deltaget i den nordiske Udstilling i Kaiser Wilhelm Museum i Krefeld 1902, i den danske Udstilling i Kunstgewerbemuseum i Berlin 1910—n og i Udstillinger i Rom 1911, Brighton 1912, Malmø 1914 og Paris 1925. Han er repræsenteret bl. a. i Kunstindustrimuseet i Kbh. og Museet i Krefeld. — Tegning af Birgitte Levysohn ca. 1880 (Familieeje). Maleri af Chr. Schacke Andersen 1893 og Olga

Packness 1897 (ligesaa). Buster af Olga Wagner 1901 (Gips) og 1932 (tysk Kalksten).

Sophus Michaélis i Kunst, III, 1901. Johannes Jørgensen i Die Kunst, 1902, S. 244—50. Oscar Matthiesen i Kunst, VI, 1904, Hæfte 9—10. Vilh. Wanscher i Dansk Tidsskrift, 1904, S. 4—15. Ost und West, VIII, 1908, Hæfte 5; sst., X, 1910, Hæfte 4. Villaen, II, 1—3, 1916. Achton Friis i Skønvirke, 1916, S. 81—88. Kineton Parkes: Sculpture of to-day, II, 1921, S. 295. N. Ltitzhøft i Skønvirke, VIII, 1922, S. 45. Berl. Tid. og Politiken 13. April 1924. Nationaltidende 18. Okt. 1925. P. Schindler: Mogens Francesco Ballin, 193 > • 203. *Merete Bodelsen.*

FORKORTELSER

Andr.	=	Andreas Kirke.
Ass.	=	Assistens Kirkegaard.
Bl. R.	=	Blaa Ridder (Ridder af Elefanten).
b. v.	=	borgerlig viet.
Chr.	=	Christians Kirke.
Cit.	=	Citadelskirken.
Class.	=	Classenske Boligers Kirke.
F. M. G. (Kr.)	=	Fortjenstmedaillen i Guld (med Krone).
F. M. S.	=	Fortjenstmedaillen i Sølv.
Frbg.	=	Frederiksberg.
Fr.borg	=	Frederiksborg.
Fred. ty.	=	Frederiks tyske Kirke.
Frels.	=	Frelsers Kirke.
Fr. Ref.	=	Fransk reformert Kirke.
Fødsst.	=	Fødselsstiftelsen.
Garn.	=	Garnisons Kirke eller Kirkegaard.
Helligg.	=	Helliggejst (Helligaands) Kirke.
Hellig K.	=	Hellig Kors Kirke.
Hv. R.	=	Hvid Ridder (indtil 1808 Betegnelse for Storkors af Dannebrog).
Jac.	=	Jacobs Kirke.
Johs.	=	Johannes Kirke.
K.	=	Kirke.
Kat.	=	Katolsk.
Kbg.	=	Kirkebog.
Kbh.	=	København.
Kgd.	=	Kirkegaard.
Kop.	=	Kopulationsregisteret.
Matth.	=	Matthæus Kirke.
Mos.	=	Mosaisk Trossamfund.
n. A.	=	næste Aar.
Naz.	=	Nazarets Kirke.
n. D.	=	næste Dag.
Nic.	=	Nicolai Kirke.
n. M.	=	næste Maaned.
s. A.	=	samme Aar.
s. d.	=	se denne.
s. D.	=	samme Dag.
Slotsk.	=	Christiansborg Slotskirke.
s. M.	=	samme Maaned.
sst.	=	sammesteds.
Trin.	=	Trinitatis Kirke.
Tysk Ref.	=	Tysk reformert Kirke.

Rettelser og Tilføjelser.

I. Bind:

S. 55: L. n f. o.: efter: Maleri tilføjes: af Abr. Wuchters.

n. Bind:

S. 252: L. 12-11 f. n.: Linierne læses: danser ved Det kgl. Teater Hans Jørgen W. (1758—1820) og Hanna Christine Aagaard (1774—1842).
- 595 - '7 f. n.: Georgine Wilhelmine, læs: Wilhelmine Georgine.
- 595= - 9 f. n.: 1843, læs: 1844.
- 596: - 5 f. o.: Direktør 1858 og udgaar.
- 596: - 6 f. o.: 1860, læs: 1858.
- 596: - 17 f. o.: efter: Banken tilføjes: . Han nedsatte sig 1856 som Købmand i Odense og oprettede der Odense Dampvæveri.
- 596: - 9 f. n.: 1860, læs: 1861.
- 596: - 8 f. n.: tilføjes: R. 1861.
- 596: - 6 f. n.: tilføjes: Erindringer fra 1883 i E. Juel Hansen: Bankdirektør Lorenz Bierfreund og hans Slægt, 1942, S. 7—11.
- 596: - 1 f. n.: Lorentz, læs: Lorenz.

HI. Bind:

S. 25: L. 1 f. o.: Svogeren, læs: Fætteren.
- 296: - 20 f. n.: Herredsfuldmægtig, læs: Amtssekretær.
- 296: - 19 f. n.: Marie Cathrine Eriksen (1817—71), læs: Catharina Maria Erichsen (1817—70).
- 488: - 6 f. o.: Juli, læs: Aug.

IV. Bind:

S. 578: L. 4-3 f. n.: læses: Mand Carsten Dethlefsen (nævnt 1672 og 78) var Ejer af Frigaarden Kielseng i Adelby Sogn ved Flensborg; hans Søn Plantageejer paa St. Thomas Jørgen Carstensen (1678—senest 1720) var Fader til Johan.
- 580: - 15 f. n.: 1917, læs: 1907.
- 581: - 13 f. n.: Døbt 16. Sept., læs: F. 12. Aug.

V. Bind:

S. 154: L. 5 f. o.: 1917, læs: 1913.
- 442: - 4 f. n.: Nielsen, læs: Nilssen.

VI. Bind:

S. 39: L. 4 f. n.: Christian Harry Carl Adolf Luis Waldemar **Beatus,** læs: Christian Harry Carl Adolf Beatus Louis Waldemar.

- 255: - 15 f. o.: Som Litteratur tilføjes: Charlotte Bournonville: Skyggerids af gamle Minder, 1906, S. 61—75.

VII. Bind:

S. 275 L. 3 f- 0.: Broncestatuer, læs: Bronzestatuer.

- 504 19 f. 0.: Caiina Elisabeth, læs: Caroline (Caiina) Elisabeth Solveig.

Vm. Bind:

S. 48 L. 13 f. n.: (1616—58), læs: (1616—senest 82).

- 48 - 4 f. n.: ca. udgaar.

- 49 - 1 f. 0.: (d. 1781), læs: (1739—81).

- 49 - 2 f. 0.: , fra hvem den nulevende ældste danske Gren nedstammer, læs: ; fra P. R. G. nedstammer den nulevende ældste danske Gren.

- 49 — 21 f. 0.: ca. udgaar.

- 49 - 20 f. 0.: F. ca. 1650, læs: Døbt 9. Maj 1650.

- 5° - 19 f. n.: d. 17. Jan. 1685, læs: d. før 3. Jan. 1685.

- 57 - 20 f. n.: efter: 1688 tilføjes: paa Hiinern.

- 57 - 20 f. n.: efter: 1748 tilføjes: i Kbh.

- 245 4 f. n.: M. Vahl, læs: Jens Vahl.

IX. Bind:

S. 228 L. 13 f. 0.: foran: Buste tilføjes: Statuette af Thod Edelmann 1906.

- 383 - 12 f. 0.:

X. Bind:

S. 330: L. 16 f. o.: I Rettelsen til dette Sted i XXIII. Bind læses: Jørsby.

XI. Bind:

S. 137: L. 6 f. n.: 1811, læs: 1810.

- 231: - 9 f. o.: efter: Alexander, tilføjes: Nov. 1863 overdroges det ham at notificere Tronskiftet i Berlin og Wien, men paa Grund af de spændte politiske Forhold blev han ikke modtaget ved de to Hoffer.

- 231: - 2 f. n.: tilføjes: N. Neergaard: Under Junigrundloven, II, 1916, S. 915—18.

XII. Bind:

S. 265: L. 17 f. o.: efter: 61 tilføjes: , gift i° 1831 med Sophie Birgitte Møller, 1805—40.

- 473: - 19-18 f. n.: Sammen med Broderen Adolph K. (s. d.) begyndte han et Kunstforlag, læs: K. og Aagaard begyndte ogsaa et Kunstforlag.

XIII. Bind:

S. 62: L. 13 f. n.: 1551, læs: 1531.
- 340: - 10 f. 0.: fri, læs: frit.
- 439: - 3-1 f. n.: efter: L. Tuxen læses: (Knæstykke 1902 i Privateje; hel Figur 1904 i Museet i Budapest, hertil Forarbejde i Pastel i Skagens Museum; endvidere paa Billedet: »K. malende St. Hansbaalet«).
- 44°: - 9-10 f. 0.: (1908, Skagens Museum), læs: (rejst i naturlig Størrelse foran Skagens Museum; Udkast i Gips 1907, Krøyers Hus paa Skagen). Bronzestatuette af L. Tuxen (udst. 1911).
- 506: - 3 f. n.: efter: Madsen tilføjes: , d. 1670, gift 1° med Barbara Nielsdatter Rosenberg, gift i° 1617 med Sognepræst i Thisted Sveder Poulsen Kitting, d. 1643.
- 590: - 11 f. n.: Iwenigorod, læs: Zwenigorod.
- 618: - 16 f. n.: efter: 1846. tilføjes: R. 1881.

XIV. Bind:

S. 55: L. 11 f. n.: Kryger, læs: Kriiger.
- 392: - 14 f. n.: Jespersen (d. ca. 1770), læs: Jespersen Halle (d. ca. 1773).
- 392: - 13 f. n.: efter: Groot tilføjes: , kaldet L. (d. tidligst 1791).
- 392: - 9 f. n.: Halvbroder, læs: Broder.
- 444: - 7 f. o.: Londeman, Edvard, se Rosencrone udgaar.

XV. Bind:

45: L. 20-19 f. n.: Paa Grund af Svagelighed tog han sin Afsked 1849, læs: Da den akademiske Læreanstalt i Sorø blev nedlagt 1849, fik han sin Afsked.
297: - 4 f. o.: Walleen, læs: Walleen, fra 1930 Walleen-Bornemann.
462: - 7 f. n.: efter: Dorph. tilføjes: Buste af Utzon Frank 1915.

XVI. Bind:

46: L. 4 f. n.: Det var først senere, at Moltke sluttede Venskab med Niebuhr.
460: - 20 f. o.: tilføjes: Tit. Professor 1896.

XVII. Bind:

20: L. 3 f. n.: efter: Wingårdh tilføjes: (gift 2° 1923 med Mildred James).
68: - 14 f. o.: 1864, læs: 1868.
602: - 4 f. n.: Charlotte Helene Wichmann Hasebard, læs: Charlotte Amalie Hasebard.
602: - 3-2 f. n.: Stifdatter af. . . . . Kloster, læs: D. af Bolle H. (ca. 1676—senest 1719) og N. N. (gift 2° med Amtsforvalter, Krigsraad Jørgen Langfeldt til Ringsted Kloster).
603: - 12 f. n.: tilføjes: Norsk slektshist. tidskr., III, 1931—32, S. 53 f.

XVIII. Bind:

S. 181: L. 15 f. o.: M.-P. uddannede sig som Maskinist, læs: M.-P. arbejdede som Maskinarbejder.
- 378: - 20 f. n.: 1728, læs: 1738.
- 448: - 14 f. o.: Holsten, læs: Angel.
- 582: nederst: Som Litteratur tilføjes: E. Nystrøm: Lyngby i Fortid og Nutid, 1939, S. 84 f.

XX. Bind:

S. 256: L. 4 f. o.: privat, læs: fra Aarhus.
- 430: - 1 f. o.: 1868 fra Sorø, læs: 1866 fra Roskilde.
- 583: - 15 f. o.: Josephine Isabella Brousse, læs: Josephine Isabella Douglas Browne.

XXI. Bind:

S. 291: L. 19 f. n.: (1820—44), læs: (1821—44).
" 333: - 11 f- °-: tilføjes: Tegning fra Ungdommen af C. M. Ross (Familieeje).

XXII. Bind:

S. 5: L. 21 f. n.: efter: Blyantstegning tilføjes: af Carl Thomsen.
5: - 16 f. n.: tilføjes: A. F. Lamm: Erindringer og Tanker, 1928, S. 50 ff.
- 149: - 6 f. a: 1885, læs: 1895.
- 174: - 2 f. n.: ældre, læs: yngre.
- 246: - 17 f. o.: Hans, læs: Rudolph.
" 325: " 9 f. n.: Karmeliterklosteret, læs: Helligaandsklosteret.
- 349: - 6 f. n.: Reformert Skole, læs: Tysk reformert Præstegaard.
- 351: - 12 f. n.: (1700—63), læs: (1702—62).
- 543= - 5 f- o.: (1711—62), læs: (1711—71).
- 554: - 8 f. o.: tilføjes: Æresmedlem af Kunstakademiet 1829. Ordensvicekansler 1840. Ordenskansler 1843. Overkammerherre 1848.

XXIII. Bind:

S. 9: L. 6 f. n.: Løvenholm, læs: Løvenborg.
18: - 11 f. o.: tilføjes: H. G. Olrik: Firmaet Licht 1895—1925, 1925, S. 24—27, 54 ff.
47: - g f. o.: Koppeinkubation, læs: Koppeinokulation.
75: - 7 f. n-: Akademi, læs: Skole.
- 83: - 5 f. n.: X., læs: IX.
- 85: - 13 f. o.: tilføjes: Portrætteret paa L. Tuxens Maleri: St. Hansblus 1920—23 (Forarbejde i Pastel 1920 i Skagens Museum).
- 88: - 22 f. o.: Stygge, læs: Styke.
8g: Kolumnetitlen læses: *Styke.*
- 104: - 20 f. n.: Kommandør, læs: Kaptajn, senere Kommandør, Deputeret, Kammerherre.

'37: L 5f- 0 tilføjes: Berl. Tid. Morgen og Aften 15. Marts 1938.
'37= - 8 f. n Medarbejder ved, læs: Redaktør af.
150: - 8 f. n tilføjes: Bjørn Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie, 1929—30, passim, især S. 86 ff.
157: - 21 f. 0 tilføjes: Blade af en Familie-Krønike (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og Breve, XXXIX), 1923.
172: - 13 f- 0. efter: Oslo. tilføjes: — R. 1939.
212: - 3f- 11. tilføjes: R. 1933. —
349: - 10 f. 0 tilføjes: — Justitsraad 1845. Etatsraad 1856.
349: " 21 f. n efter: 204 ff. tilføjes: H. C. Andersens Manuskripter til Jylland mellem tvende Have, udg. af E. Munksgaard, 1940.
35⁶= · 21 f. n Direktør, læs: Direktor.
380: - 8 f. D efter: Fredericia tilføjes: (gift i° 1883 med Læge Hans Peter Henrik Stilhoff, 1855—1908, gift 2° 1904 med Alma Lorentsine Alexandra Støivold, f. 1845).
403: - 21 f. n.: efter: Tillidshverv tilføjes: ; navnlig er der Grund til at fremhæve hans Deltagelse i Huslejerbevægelsen fra første Færd, som Formand for Kbh.s Huslejerforening 1917—36 samt som Medlem af Hovedbestyrelsen for De samvirkende danske Lejerforeninger 1918—36 og af Overnævnet for Huslejesager 1925—31.
507 4 f. 0.: ca. 1685, læs: 1682.
534 - 10 f. 0.: efter 1668. tilføjes: Bjørn Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie, 1929—30, S. 250 f.
564 - 5 f. n.: foran: Maleri tilføjes: Ingenio et årti 1908. —
565 - 11 f. n.: efter: Yachtklub tilføjes: , en kort Tid officiel Hofreporter,
579 - 12 f. 0.: efter: 29. tilføjes: J. Chr. Bay i Bogvennen, 1937, S. 133 f.
582 - 11 f. 0.: Hjordt, læs: Hjorth,
582 - 11 f. 0.: ca. 1785, læs: 1784.
604 - 13 f. 0.: efter: 1843 tilføjes: paa Herø, Søndmøre.